

שבוע פרשת דברים

(11 – 17 July 2021)

ב' – ח' מנחם־אב תשפ"א

ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

סניף אה"ק כפר חב"ד

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתים לבריאה

ה' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיִם שֶׁהַחַיּוּת בִּי נִשְׁמָתִי בְּחַמְלָה. רַבָּה אֲמוּנָתְךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך לזוהר בה מאוד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוְּנוּ עַל דְּבָרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרַב נָא יי אֱלֹהֵינוּ אֶת־דְּבָרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְכִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיָ אֲנַחְנוּ וְצִאֲצֵאֵינוּ, וְצִאֲצֵאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כְּלָנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלֹא־מִדֵּי תוֹרָתְךָ לְשִׁמּוֹה. בְּרוּךְ אַתָּה יי, הַמְלַמֵּד תוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל: בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בְּרוּךְ אַתָּה יי, נֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תִּבְרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲמֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וַיִּשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחֲנֶךָ: יִשְׂאֵל יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׁם לְךָ שְׁלוֹם:

וְשִׁמּוֹ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵין אֲבָרְכֶם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבור של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוְּנוּ לְהִנִּיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוְּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יי אֱלֹהֵינוּ, יי אֶחָד:

בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלֻכוֹתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאַהֲבַת אֵת יי אֱלֹהֶיךָ, כָּכָל לְבָבְךָ וּכְכָל נַפְשְׁךָ וּכְכָל מַאֲדֶּךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבְךָ. וְשָׁנַנְתָּם לְבָנֶיךָ וּדְבַרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל יָדְךָ, וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוֹזֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ. וְהָיָה אִם שָׁמַע תִּשְׁמְעוּ אֶל מְצֻוֹתַי, אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֲתָכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֵת יי אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ, כָּכָל לְבַבְכֶם וּכְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מִטֶּר אֲרֻצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמִלְקֹשׁ, וְאִסַּפְתִּי דָגְנְךָ וְתִירְשְׁךָ וַיְצַהֲרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשַׁעְרְךָ לְבִהְמֹתֶךָ, וְאִכְלָתָ וּשְׂבַעְתָּ. הַשְּׁמָרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם, וְסָרְתֶם וְעַבַּדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְהָרָה אִף יי בָּכֶם וְעַצֵּר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מִטֶּר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וְאִבַּדְתֶּם מִהֲרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יי נָתַן לָכֶם. וְשָׁמַתֶּם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהֵי עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וְקִשְׁרָתֶם אֹתָם לְאוֹת עַל יָדְכֶם וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמְדֶתֶם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יי לְאַבְרָהָם לֵאמֹר לָתֵת לָהֶם, בְּיָמֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יי אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל כְּנָפֵי בְּגָדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתַנוּ עַל צִיצִית הַכֶּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית, וְרֵאיתֶם אוֹתוֹ, וְזָכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יי, וְעָשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תִתּוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אֹתָם זָנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וְעָשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי, וְהָיִיתֶם קֹדְשִׁים לְאֱלֹהֵיכֶם. אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֲתָכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהָיוֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים, אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם) אָמֵן.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרִינִי מִקַּבֵּל עָלִי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאַהֲבַת לְרַעַךְ כְּמוֹךָ
מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שִׁיבֶנָּה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ כְּתוֹרָתְךָ. אֲךָ צְדִיקִים יִרְדּוּ לְשִׁמְךָ וְיִשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קמנים - וגם מבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שנותן לו מותרו או שקבל כפרם ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראש־תיבות "לה"י)) בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה תהיה כולו ייחפך ל"חדר ובית של צדקה".

קב.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זין:

רַתְּמִים: ה אֹיְהָה לִי כִּי־גִרְתִּי מִשָּׁד שְׁכֻנָּתִי
עַם־אֹהֲלֵי קֶדֶר: ו רַבַּת שְׁכֻנַּה־לָּהּ נִפְשִׁי עִם
שׁוֹנֵא שָׁלוֹם: ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הִמָּה
לְמַלְחָמָה:

א שִׁיר הַמַּעֲלֹת אֶל־יְהוָה בְּצִרְתָּהּ לִי
קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הִצִּילָה נַפְשִׁי מִשְׁפַּת־
שֶׁקֶר מִלְשׁוֹן רְמִיָּה: ג מִחַיִּיתָן לָךְ וּמִחַיִּי־סִיף לָךְ
לְשׁוֹן רְמִיָּה: ד חֲצִי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גִּחְלִי

קבא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב"ה משגיח:

יְהוָה צִלְךָ עַל־יָד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יִכְפֹּה וַיִּרַח בְּלִילָהּ: ז יְהוָה יִשְׁמְרֶךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשְׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמַר־צִאֲתְךָ וּבֹאֲךָ
מִמָּוֶתָהּ וְעַד־עוֹלָם:

א שִׁיר לַמַּעֲלֹת אֲשָׁא עֲנִי אֶל־הַהָרִים מֵאֵין
יָבֹא עֲזָרִי: ב עֲזָרִי מֵעַם יְהוָה עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אֶל־יָתֶן לְמוֹט רִגְלֶךָ אֶל־יָנוּם שְׁמֶרְךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שְׁמֶרְךָ

זמן תחילת קידוש לבנה במוצאי שבת קודש, ח' מנחם אב
אך "מנהג ישראל לקדש את הלבנה דווקא במוצאי תשעה באב"
(ממכתב מוצאי ת"ב ה'תשד"מ שנדפס להלן)

אגרות קודש

ב"ה, מוצאי ת"ב, יהפך בקרוב ממם (וכל הצומות) לשגון
ולשמחה ולמועדים טובים,
יום רביעי פ' פנים בפנים דבר הוי' עמכם,
שנת ה'תשד"מ. ברוקלין, נ.י.

תלמידים השלוחים-ישיבה גדולה קזבלנקה
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

המכ' והמצו"ב והערות התמימים ואנ"ש נתקבלו ות"ח.

ע"פ מנהג ישראל אשר תורה היא לקדש הלבנה **דווקא** במוצאי ט"ב,

ומפורש הטעם בכ"מ, כי בשו"ט היא כי ישראל והשכינה עתידין להתחדש כמותה, וגם כי
במנחת ט"ב נולד המשיח,

הרי הזמ"ג לחדש ההתעוררות להחלטות טובות בכל עניי תשובה והתומ"צ, שהן המבטלות
סיבת הגלות, אשר (רק) מפני חטאינו גלינו מארצנו, ובהבטל הסיבה מיד (בטל המסובב – הגלות ו)
הן נגאלין.

וכיון שגדול כח החלטות הנעשות בציבור – לקבלן בהתאסף רבים יחד בהתועדות שמחה,
שמחה באמירת דברי תורה, שהיא המשמחת לב ועינים מאירה, ושמחה פורצת גדר והגבלה בלימוד
התורה והידור בקיום מצותי,

- (א) סדר הנחת תפילין ב
- (ב) מזמורי תהלים קכ, קכא ג
- (ג) מאמר ד"ה חזון ישעיהו שבת פרשת דברים, שבת חזון, וא"ו מנחם-אב, ה'תש"ל ה
- (ד) שיחת שבת פרשת דברים, שבת חזון, וא"ו מנחם-אב, ה'תש"ל יב
- (ה) לקוטי-שיחות – פרשת דברים כרך יט, א כא
- (ו) לקוטי שיחות – פרשת דברים כרך יט, ב כז
- (ז) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ"ק הרה"ג הרה"ח המקובל ר' לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל לא
- (ח) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת דברים לג
- (ט) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת דברים לד
- (י) שיעורי תהלים לשבוע פרשת דברים ס
- (יא) שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע פרשת דברים סא
- (יב) לוח "היום יום" לשבוע פרשת דברים עד
- (יג) הלכה יומית לעיון ברמב"ם עז
- שיעורי רמב"ם**
- (יד) – ג' פרקים ליום, לשבוע פרשת דברים פ
- (טו) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת דברים קמט
- (טז) – ספר המצוות, לשבוע פרשת דברים קעב
- (יז) נביאים וכתובים יחזקאל פרק ה, עזרא פרק ט קעג
- (יח) משניות – מסכת טהרות ביאור קהתי קעה
- (יט) עין יעקב מסכת יומא קפג
- (כ) מסכת סוכה עם ביאורים מדף ד עד דף י קפד
- (כא) מדרש רבה למגילת איכה ריב
- מתורת רבותינו נשיאי חב"ד:**
- (כב) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציורים אדמו"ר הזקן רלז
- (כג) שולחן ערוך הלכות שבת לפי לוח רב יומי אדמו"ר הזקן רלח
- (כד) לקוטי תורה ביאור על פוק "יונתי בחגוי הסלע וגו" אדמו"ר הזקן רמ
- (כה) תורת חיים אדמו"ר האמצעי רמב
- (כו) מאמרי הצ"צ – דרך מצותיך אדמו"ר ה"צמח צדק" רמג
- (כז) תורת שמואל תרל"ב אדמו"ר מוהר"ש רמד
- (כח) ספר המאמרים – תרנ"ז אדמו"ר מוהרש"ב רמה
- (כט) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם) אדמו"ר מוהריי"צ רמו
- (ל) ספר השיחות ה'תש"ד-ה'תש"ה בלה"ק אדמו"ר מוהריי"צ רנ
- (לא) ספר הזכרונות פרק סו רנג
- (לב) אגרות קודש אדמו"ר מוהריי"צ רנו
- (לג) הלכות בית הבחירה רנז
- (לד) חומש לקריאה בציבור רנט
- (לה) קריאת התורה למנחת שבת-קודש רסח
- (לו) ביאורים לפרקי אבות פרק ג רסט
- (לז) לוח זמנים לשבוע פרשת דברים ער
- (לח) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש רעא

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

44 שְׁבַחֲמֶשֶׁן הַסֶּפֶר]. אֵלָּא עַל (נְבוּאָה) זֹו לְבָדָה וְלֹא עַל כָּל הַסֶּפֶר
 45 נֶאֱמַר אֲשֶׁר חָזָה עַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַיִם. וּלְפִי שֶׁהֵם הַדְּבָרִים
 46 הָאֲמֹרִים בְּנְבוּאָה זֹו, הַפּוֹתַחַת בַּחֲזוֹן יִשְׁעִיהוּ מְכִילָה דְּבָרִים שֶׁהֵם תּוֹכְחוֹת
 47 קוּשִׁי, קִרְאָם חֲזוֹן, שֶׁהוּא קִשָּׁה חֲזוֹן יִשְׁעִיהוּ בִּיטוּר מִבֵּין
 48 עֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת שֶׁל נְבוּאָה,
 49 כִּדְאִיתָא בְּכִרְאִשִׁית רַבָּה⁶
 50 עֲשָׂרָה לְשׁוֹנוֹת נִקְרָאת
 51 נְבוּאָה, חֲזוֹן וְכוּ', וְאִיזוּ הִיא
 52 קִשָּׁה שֶׁבְּכּוֹלָן, חֲזוֹן, וְהַמְדִּישׁ
 53 מְבִיא הוֹכַחָה לִכְךָ שֶׁהַלְשׁוֹן 'חֲזוֹן'
 54 קָשׁוּר לְדְבָרִים קָשִׁים שֶׁנֶּאֱמַר⁷
 55 בְּנְבוּאָה אַחֶרֶת בְּהַמְשֵׁךְ סֵפֶר יִשְׁעִיהוּ
 56 חֲזוֹת נְבוּאָה, מְרָאָה קִשָּׁה הוֹגֵד
 57 לִי. וּבְהַמְשֵׁךְ לָזֶה בְּהַמְשֵׁךְ
 58 לְנְבוּאָה שֶׁל דְּבָרֵי תוֹכַחָה קָשִׁים
 59 שְׂמוּפִיעָה בְּפֶרֶק א' שֶׁל סֵפֶר יִשְׁעִיהוּ
 60 נֶאֱמָרָה לְאַחֵר זֶה נְבוּאָה שֶׁל
 61 נְחֻמָּה, הַדְּבָר אֲשֶׁר חָזָה
 62 יִשְׁעִיהוּ בֶּן אֲמוּץ עַל יְהוּדָה
 63 וִירוּשָׁלַיִם וְהִיא בְּאַחֲרִית
 64 הַיָּמִים וְגו'⁸, הַמּוֹפִיעָה בְּפֶרֶק
 65 הַשֵּׁנִי שֶׁל הַסֶּפֶר, הַסֵּמוּךְ לְפֶרֶק הָרִאשׁוֹן
 66 כִּי, כָּלִפִּי שֶׁקִּינְתָּרֵן יִשְׁעִיהוּ אֵת
 67 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעַלָּה בְּלִשׁוֹן קִשָּׁה
 68 הוּא חֲזוֹן כּוּ' חֲזוֹר וְנִיחָמֵן
 69 וְכוּ'⁹ כְּדִבְרֵי הַמְּפֹרָשִׁים עַל דְּבָרֵי
 70 הַנַּחֲמָה הָאֲמֹרִים בְּפֶרֶק שֵׁנִי שֶׁל הַסֶּפֶר.
 71 וְיֵשׁ לּוֹמֵר, שֶׁעַל יְדֵי הַקְּדָמָת
 72 הַתּוֹכְחָה בְּלִשׁוֹן קִשָּׁה לִפְנֵי
 73 דְּבָרֵי הַנַּחֲמָה גִּיתוּסָף עֵלְיוֹ גְּדוֹל
 74 יוֹתֵר בְּנְבוּאָת הַנְּחֻמָּה, עֵלְיוֹ
 75 שֶׁלֹּא הִיָּה בְּנְבוּאָת הַנַּחֲמָה אֵילּוֹ לֹא
 76 קִדְּמָה לָהּ נְבוּאָה שֶׁל תּוֹכַחָה עַל דֶּרֶךְ
 77 שֶׁאֲמַר רַבִּי עֲקִיבָא¹⁰ בְּגִמְרָא,
 78 בְּמַעֲנֵה לְשֹׁאֵלֵת הַחֲכָמִים מִדּוּעַ כִּשְׁהֵם
 79 בְּכוֹ בְּרֹאוּתָם שׁוֹעַל יוֹצֵא מִבֵּית קִדְּשִׁי
 80 הַקְּדֻשִׁים, לְאַחֵר חוֹרְבֵן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ,
 81 רַבִּי עֲקִיבָא הִיָּה מִצָּחָק, עַד שֶׁלֹּא
 82 נִתְקַיְּמָה נְבוּאָתוֹ שֶׁל אֲוִרָה
 83 עַל הַחוֹרְבֵן הִיָּתִי מְתִירָא שֶׁלֹּא
 84 תִּתְקַיֵּים נְבוּאָתוֹ שֶׁל זִכְרִיָּה עַל
 85 הַנַּחֲמָה (אֶף שֶׁלֹּאֲוִרָה אֵינּוּ
 86 מוֹכֵן מִהוּ הֵקָא סִלְקָא דְּעֻתָּךְ וְלִמָּה יַעֲלֶה עַל הַדַּעַת שֶׁלֹּא תִתְקַיֵּים

1 נֶאֱמַר בַּתְּחִילֵת סֵפֶר יִשְׁעִיהוּ, וְזֶה הַפְּסוּק הַפּוֹתַח אֶת הַהִפְטָרָה שֶׁל שַׁבָּת זֹו שֶׁל
 2 שֵׁם הַהִפְטָרָה נִקְרָאת 'שַׁבַּת חֲזוֹן':
 3 חֲזוֹן הַנְּבוּאָה שֶׁל הַנְּבִיא יִשְׁעִיהוּ בֶּן אֲמוּץ אֲשֶׁר חָזָה שְׂרָאָה וְהַתְּנָכָא
 4 עַל הַעֲתִיד לְקֹרֹת בְּעִיר יְהוּדָה וִירוּשָׁלַיִם וְגו'¹, וּמִסִּיִּים
 5 (בְּהַפְטָרָה) צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט
 6 תִּפְדָּה וְשִׁבְיָהּ בְּצִדְקָה².
 7 וּמְבֹאֵר בְּפִירוּשׁ רִש"י, שֶׁאֵין
 8 זֶה הַנְּבוּאָה הָאֲמֹרָה כֹּאן תַּחֲלַת
 9 הַסֶּפֶר (דְּנְבוּאוֹת יִשְׁעִיהוּ,
 10 שֶׁעֲלִיו נֶאֱמַר בְּגִמְרָא³ שֶׁהִיא
 11 דּוּמָה לְבֶן כֶּרֶךְ עִיר גְּדוּלָה
 12 שֶׁרָאָה אֶת הַמֶּלֶךְ, מְצִינוּ נְבוּאָה
 13 שֶׁמִּתְאַרֵּת אֶת 'מַעֲשֵׂה הַמִּרְכָּבָה'
 14 הָעֲלִיוֹנָה הֵן בְּנְבוּאוֹת יִשְׁעִיהוּ וְהֵן
 15 בְּנְבוּאוֹת יִחְזַקְאֵל, וּבְעוֹד שְׁנִבּוּאוֹת
 16 יִחְזַקְאֵל הִיא אֲרוּכָה וּמְפֹרֶטֶת, נְבוּאוֹת
 17 יִשְׁעִיהוּ הִיא קְצֵרָה, וְעַל כֵּן נֶאֱמַר
 18 בְּגִמְרָא: "אֲמַר רַבָּא, כָּל שְׂרָאָה יִחְזַקְאֵל
 19 רָאָה יִשְׁעִיהוּ, לִמָּה יִחְזַקְאֵל דּוּמָה לְבֶן
 20 כֶּרֶךְ שְׂרָאָה אֶת הַמֶּלֶךְ וְלִמָּה יִשְׁעִיהוּ
 21 דּוּמָה לְבֶן כֶּרֶךְ שְׂרָאָה אֶת הַמֶּלֶךְ",
 22 וּפִירוּשׁ רִש"י: "רָאָה יִשְׁעִיהוּ - כִּשְׂרָחֶתָה
 23 עֲלֵיו רוּחַ הַקּוֹדֵשׁ, כִּמְהָ שֶׁנֶּאֱמַר וְאִרְאָה
 24 אֶת ה' יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רִם וְנֹשֵׂא וְגו'
 25 אֵלֹא שֶׁלֹּא חָס לְפָרֵשׁ אֶת הַכֹּל שֶׁהִיא
 26 בֶּן מַלְכִּים וְגַדֵּל בְּפִלְטִין וּבֶן כֶּרֶךְ
 27 הָרֹוּאָה אֶת הַמֶּלֶךְ אֵינּוּ נִבְחָל וְאֵינּוּ תִמָּה
 28 וְאֵינּוּ חָס לְסַפֵּר", וְלֹא נִקְרָא
 29 הַסֶּפֶר שֶׁל נְבוּאוֹת יִשְׁעִיהוּ עַל שֵׁם
 30 הַחֲזוֹן הַזֶּה [וּמְבִיא רִש"י
 31 בְּפִירוּשׁוֹ מָה שֶׁשִּׁנִּינוּ בְּפִרְיִיתָא
 32 דְּמִכְלִיתָא⁴, בְּשִׁנְתַּ מוֹת הַמֶּלֶךְ
 33 עֲזִיָּהוּ⁵ הַנְּבוּאָה הַמּוֹפִיעָה בְּפֶרֶק ו'
 34 שֶׁל סֵפֶר יִשְׁעִיהוּ הִיא בְּעֵצֶם תַּחֲלַת
 35 הַסֶּפֶר, אֵלֹא שֶׁאֵין מוֹקְדָם
 36 וּמְאֻחָר בְּסֶדֶר וְלִמְעֵשֶׂה הַנְּבוּאָה
 37 'חֲזוֹן יִשְׁעִיהוּ' שְׂאִינֵנָה הַנְּבוּאָה
 38 הָרִאשׁוֹנָה וְהַתַּחֲלָלָה מוֹפִיעָה בְּפֶרֶק א'
 39 וְהַנְּבוּאָה הָרִאשׁוֹנָה מוֹפִיעָה בְּפֶרֶק ו',
 40 וּמְמַשִּׁיף רִש"י שֶׁהַדְּבָרִים הַתּוֹכֵן
 41 וְהוֹמָנִים שֶׁל הַנְּבוּאוֹת מוֹכִיחִים כּוּ'
 42 אֶת הַקְּבִיעָה שֶׁחֲזוֹן יִשְׁעִיהוּ אֵינֵנָה
 43 הַנְּבוּאָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל יִשְׁעִיהוּ, כְּפִי שֶׁמּוֹכִיחַ מְסֻדֵּר הַמְּאֻרְעוֹת מוֹכֵן מִהוּ הֵקָא סִלְקָא דְּעֻתָּךְ וְלִמָּה יַעֲלֶה עַל הַדַּעַת שֶׁלֹּא תִתְקַיֵּים

(1) יִשְׁעִי"א, א. א. (2) שֵׁם, כּוּ. (3) חֲגִיגָה יג, ב. (4) בִּשְׁלַח טו, ט. (5) יִשְׁעִי"ו, א. (6) פִּמ"ד, ו. (7) יִשְׁעִי"א, כּא. ב. (8) שֵׁם, ב. א. ב. (9) מִהַר"י קֵרָא יִשְׁעִי" שֵׁם, א. (10) סוֹף מִכּוֹת.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 נְבוֹאָתוֹ שֶׁל זְכַרְיָה שֶׁהָיָא לְטוֹבָה כו'¹¹), עֲכָשְׁיוּ שְׁנֵתְקִימָה
- 2 נְבוֹאָתוֹ שֶׁל אוֹרְיָה וְרוֹאִים אֶת הַחוּרְבֵן, בִּידוּעַ שְׁנְבוֹאָתוֹ שֶׁל
- 3 זְכַרְיָה עַל הַנַּחֲמָה מִתְקִימָת, שֶׁעַל מַעֲנֵה זֶה כַּסֵּבֵר לַצַּחֲקֹק שֶׁלֹּ
- 4 אָמְרוּ לוֹ הַחֲכָמִים לְרַבִּי עֲקִיבָא, עֲקִיבָא נִיחְמָתְנוּ עֲקִיבָא נִיחְמָתְנוּ
- 5 וְכך גַּם בְּעֵינֵינוּ, כִּיּוֹן שֶׁקִּדְמוּ לְדַבְּרִי
- 6 הַנַּחֲמָה דְּבָרֵי תוֹכַחָה, דְּבָרֵי הַנַּחֲמָה
- 7 חֲזָקִים וְנַעֲלִים יוֹתֵר. וְנוֹסֵף עַל
- 8 הַנַּחֲמָה שֶׁדְּבָרֵי יִשְׁעִיָּהוּ בְּנְבוֹאָה
- 9 שְׁלֹאֲחֵרִי זֶה בִּפְרָק ב', מִתְחִיל
- 10 כְּכֹר עֲנִין הַנַּחֲמָה בְּנְבוֹאָת
- 11 הַתּוֹכַחָה עֲצָמָה, שְׁזָהוּ הַטַּעַם
- 12 הַפְּנִימִי לִכְךָ שֶׁפְּסוּק מְסִיִּים וְחוֹתֵם
- 13 אֶת נְבוֹאָת הַתּוֹכַחָה הַפּוֹתַחַת ב'חֲזוֹן
- 14 יִשְׁעִיָּהוּ הוּא צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדָּה
- 15 וְשִׁבְיָהּ בְּצִדְקָה, שֶׁהוּא פְּסוּק שֶׁל
- 16 נַחֲמָה.
- 17 (ב) וּמְבוֹאֵר עַל זֶה עַנִּין
- 18 הַמַּעֲלָה הַנוֹסֶפֶת בַּנַּחֲמָה עַל יְדֵי
- 19 שִׁקְדָּמָה לֵה תוֹכַחָה בְּלִקְוִטִּי
- 20 תּוֹרָה¹² לְאִדְמוֹר הַזִּקְן, דִּהְיָה
- 21 בְּתִיב¹³ כְּתוּב בַּתּוֹרָה כְּפִרְשָׁת 'שְׁמַע
- 22 יִשְׂרָאֵל' וְהִיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
- 23 אֲשֶׁר אֲנִכִּי מִצְוֹן הַיּוֹם,
- 24 פִּירוּשׁ (הַמִּילָה) הַיּוֹם הָאִמּוּרָה
- 25 (בַּהֲקֶשֶׁר זֶה) קָאֵי מְכוּוֹנָת לֹא עַל יוֹם
- 26 מְסוּיִים שֶׁבּוּ נִאֲמְרוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
- 27 בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה אֵלֶּה עַל כָּל יוֹם
- 28 בְּכָל הַדּוֹרוֹת וּבְכָל הַזְּמַנִּים, כִּי בְּכָל
- 29 יוֹם יוֹם יִהְיֶה דְּבָרֵי הַתּוֹרָה בְּעֵינֵינוּ
- 30 בְּחֻדְשֵׁי¹⁴ כִּאִילוּ נִיחַנּוּ הַיּוֹם, וְלֹא
- 31 כְּדִבְרֵי יִשָּׁן. (וּמִמְשִׁיךְ בִּלְקוּטֵי תּוֹרָה
- 32 שֶׁ) אֵין אֵין יָבוֹא הָאֵדָם לָזֶה
- 33 שִׁיחָה בֵּן שֶׁאֵין בְּכָל יוֹם יוֹם יָחוּשׁ
- 34 שֶׁדְּבָרֵי הַתּוֹרָה הֵם דְּבָרִים חֲדָשִׁים
- 35 כִּאִילוּ נִיחַנּוּ הַיּוֹם מִמֶּשׁ?
- 36 וְיִוְבֵן בְּהִקְדָּמָה כִּי הִנֵּה תִּכְלִית
- 37 יְרִידַת הַנְּשֻׁמּוֹת מִלְּמַעְלָה כו'
- 38 מִמְקוֹר וְשׁוֹרֵשׁ הַנְּשֻׁמּוֹת לְמַעְלָה
- 39 בַּאֲלוּקוֹת עַד לְהַתְּלַבְּשׁוֹת בְּגוֹף גִּשְׁמִי
- 40 בְּעוֹלָם הַזֶּה הַגִּשְׁמִי וְהַחוּמִּי, שֶׁהוּא
- 41 זְכוֹר כְּדִי שֶׁבִּסְפוֹ שֶׁל דְּבַר הַיְרִידָה הוּא תְּבִיא אֶת הַנְּשֻׁמָּה לְעַלְיָה גְּדוּלָּה,
- 42 לְמַעַל מִכְּפִי שְׁהִיָּתָה קוֹדֵם הַיְרִידָה, וְלִכֵּן הַיְרִידָה כְּדִאִית.

- 43 וּבְכַדִּי לְבָאֵר מַעְלַת הָעֲלִיָּה שֶׁעַל יְדֵי הַיְרִידָה, מְקַדִּים לְבָאֵר
- 44 גּוֹדֵל מַעְלַת הַנְּשֻׁמָּה כְּפִי שְׁהִיָּתָה קוֹדֵם הַיְרִידָה מִלְּמַעְלָה,
- 45 בְּשׁוֹרֶשׁה בַּאֲלוּקוֹת, לְמַטָּה בְּעוֹלָם הַזֶּה הַגִּשְׁמִי, שֶׁהַנְּשֻׁמָּה מִצַּד עֲצָמָה
- 46 הִיא לְמַעְלָה מִכָּל הַנְּבָרָאִים, וְאִפִּילוּ לְמַעְלָה מִהַמְּלָאֲכִים
- 47 וְחַיּוֹת הַקּוֹדֶשׁ שֶׁל הַמְּרַכְּבָה
- 48 הַעֲלִיּוֹנָה שֶׁהֵם מְלָאכִים עֲלִיּוֹנִים,
- 49 שְׁהִיָּתָה הַנְּשֻׁמָּה קוֹדֵם לְכָל
- 50 סֵדֵר הַהֲשָׁתְּלָשׁוּלֹת, כִּי שׁוֹרֵשׁ
- 51 הַנְּשֻׁמָּה לְמַעְלָה בַּאֲלוּקוֹת נַעֲלָה יוֹתֵר
- 52 מִכָּל 'סֵדֵר הַשְּׁתַּלְשׁוּלֹת' שֶׁל הָאוֹר
- 53 הָאֲלוּקִי הַיּוֹדֵר מְדוּרָה לְדוּרָה כְּדִי
- 54 לְהוֹתֵת וְלִהְיוֹת עוֹלָמוֹת וְנִבְרָאִים
- 55 מוֹגֻבִּים, וְכְּפִי שְׁמִבְיָא שָׁם
- 56 ב'לְקוּטֵי תּוֹרָה' שְׁהַמְּלָאֲכִים
- 57 נִתְּהוּ וְנִבְרָאוּ בְּמַעֲשֵׂה
- 58 בְּרָאשִׁית, יֵשׁ אוֹמְרִים בְּשָׁנִי
- 59 בְּיוֹם הַשְּׁנִי מִשְׁשֶׁת יְמֵי בְּרָאשִׁית, וְיֵשׁ
- 60 אוֹמְרִים בְּחֻמִּישִׁי¹⁵ בְּיוֹם
- 61 הַחֲמִישִׁי מִשְׁשֶׁת יְמֵי בְּרָאשִׁית, כְּמוֹ
- 62 שְׁכָתוּב¹⁶ בַּתּוֹרָה לְגַבִּי מַעֲשֵׂה
- 63 הַבְּרִיאָה בְּיוֹם הַחֲמִישִׁי וְעוֹף יַעֲוֹפֵף
- 64 כו', וְנִאֲמַר עַל כֵּךְ בּוֹהֵר וְעוֹף זֶה
- 65 מִיכָאֵל, יַעֲוֹפֵף זֶה גְּבִרְיָאֵל¹⁷,
- 66 וְכִיּוֹן שֶׁהַמְּלָאכִים הַנְּעִלִים הִלְלוּ נִבְרָאוּ
- 67 בְּשֶׁשֶׁת יְמֵי בְּרָאשִׁית, הִרִי זֶה מוֹרָה
- 68 שֶׁיִּיכִים לְבִרְיָאֵה שֶׁל הָעוֹלָם אֲבָל
- 69 הַנְּשֻׁמּוֹת הֵיוּ קוֹדֵם שְׁשֶׁת יְמֵי
- 70 בְּרָאשִׁית כו'. וְאֵין עַל פִּי כֵן
- 71 לְמַדּוֹת גּוֹדֵל מַעֲלָתָן שֶׁל הַנְּשֻׁמּוֹת יְרִידוֹ
- 72 לְמַטָּה לְהַתְּלַבְּשׁ בְּגוֹף כו' שֶׁהוּא
- 73 שֶׁהוּא, כִּאִמּוֹר יִירֵדָה גְּדוּלָּה בְּיוֹתֵר.
- 74 וְנוֹסֵף לָזֶה הַנְּשֻׁמָּה יִירֵדָה מְדוּרָה
- 75 רִחוּנִית נַעֲלִית מֵאֵד לְהַתְּלַבֵּשׁ בְּגוֹף
- 76 גִּשְׁמִי, הִנֵּה בְּנְשֻׁמָּה עֲצָמָה יֵשׁ
- 77 כִּשְׁהִיא יוֹרֵדֶת לְמַטָּה יְרִידָה אַחֵר
- 78 יְרִידָה, שְׁמִבְחִינָת חֲתִיָּה, שֶׁהִיא
- 79 בְּחִינָה נַעֲלִית בְּנִשְׁמָה (כְּדִבְרֵי הַמְּדַרְשׁ
- 80 'חֲמִשָּׁה שְׁמוֹת נִקְרְאוּ לֵה לְנִשְׁמָה,
- 81 וְחֲמִשָּׁה הַשְּׁמוֹת הֵם חֲמֵשׁ דְּרוֹת,
- 82 הַנִּמְנֹת מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה), נִפְשׁ רֹחַ נִשְׁמָה חִיָּה יְחִידָה' שֶׁהִיא בְּחִינָת 'חִיָּה'
- 83 שֶׁבְּנִשְׁמָה בְּחִינָת חֲכָמָה, שֶׁבְּנִשְׁמָה, הַמְּכוּוֹנָת כְּנִגּוּד סְפִירַת הַחֲכָמָה הַעֲלִיּוֹנָה
- 84 שְׁבָה בְּסְפִירַת הַחֲכָמָה שׁוֹרָה קְדוּשָׁה אֲלוּקִית נַעֲלִית בְּיוֹתֵר,

(11) ראה ספר אבי הנחל (קניגסברג, תרי"ד) דרוש כ"ו. וראה גם תורת מנחם התועדויות חמ"ב ע' 192. 12) ריש פרשתנו (דברים) א, א. 13) ואתחנן ו, ו. 14) ראה ספרי ופרש"י ואתחנן שם. פרש"י יתרו יט, א. עקב יא, יג. 15) ב"ר פ"א, ג. פדר"א רפ"ד. ספר הבהיר כא"כב. זהר ח"א מו, ב. ובכ"מ. 16) בראשית א, כ. 17) זהר שם. 18) פל"ה בהגהה.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 כְּדֵי־הוּא וְאֵין זִלְתּוֹ כֹּי' שְׁמִדְרִיגַת הַחֲכָמָה הוּא עֲנִין הוּא
- 2 לְבָדוֹ הוּא וְאֵין זִלְתּוֹ כֹּי' הַבְּחִינָה שְׁבָה הָאֵין־סוּף מֵאִיר בְּאוֹפֶן שְׁכַל
- 3 הַבְּרוּאִים בְּטָלִים לַחֲלוּטִין וְאֵין לָהֶם כָּל מְצִיאוֹת אֵלָּא כָּל הַמְצִיאוֹת כֹּלֵה הוּא
- 4 הוּא לְבָדוֹ וְאֵין זִלְתּוֹ, וּבְבָחִינָה זֶה שֶׁל הַחֲכָמָה שֶׁבִּנְפֶשׁ יִשְׁנֶנּוּ עֲנִין
- 5 הָרֵאֵיָה כֹי' 19 בְּאֻלּוּקוֹת, הַשְּׁגָה
- 6 בְּצוּרָה הַכִּי בְּרוּרָה וְהַכִּי בְּהִירָה וְהַכִּי
- 7 מוּחֲשִׁית, כְּפִי שְׂאֵדָם תּוֹפֵס דְּבָרִים
- 8 בְּאֻמְצָעוֹת רֵאִיָה בְּעִינֵיו, וּמְדֻרָגָה נְעִלִית
- 9 זֶה שֶׁל בְּחִינַת 'חִיָּה', נְעִשִׁית הִירִידָה
- 10 שֶׁל הַנִּשְׁמָה לְבָחִינַת נֶפֶשׁ רוּחַ
- 11 נֶשְׁמָה שְׁלֵמָטָה מְזֵה הַבְּחִינּוֹת
- 12 שֶׁלֹּמָטָה מִבְּחִינַת 'חִיָּה', שְׁבָהֶם יִשְׁנֶנּוּ
- 13 רַק עֲנִין הַשְּׁמִיעָה 20 שְׁחֵן דְּרִגּוֹת
- 14 בְּנִשְׁמָה שְׁתּוּפְסוֹת וּמְשִׁיגוֹת אֻלּוּקוֹת רַק
- 15 בְּדֶרֶךְ שֶׁל שְׁמִיעָה שְׂאֵין בָּהּ אֵת
- 16 הַבְּהִירוּת הַמִּיּוֹחֶדֶת שִׁישׁ בְּחֲכָמָה
- 17 (וְכִמְבוּאָר בְּדִירוּשִׁים מֵאִמְרֵי
- 18 הַחֲסִידוֹת הַקּוֹדְמִים 21 הַמֵּאִמֵּר
- 19 שְׁנֵאִמֵּר בִּי"ב תְּמוֹד וְהַמֵּאִמֵּר שְׁנֵאִמֵּר
- 20 בְּשֶׁבֶת פֶּרֶשׁת בֶּלֶק בִּשְׁנָה זֶה, תִּשְׁלִי,
- 21 יֵצֵאוּ לְאוֹר עִם בִּיאור בְּדֶרֶךְ אִפְשָׁר,
- 22 בִּדְבַר מַלְכוּת לְמוֹעֲדִים אֵלּוֹ הַשְּׁנָה,
- 23 תִּשְׁפֹּא "בְּעֲנִין הַהֶפְרָשׁ בֵּין
- 24 תְּפִיסָה וְהַשְּׁגָה בְּאֻלּוּקוֹת בְּדֻרָגָה שֶׁל
- 25 רֵאֵיָה לְשְׁמִיעָה לְתִפְסִיסָה וְהַשְּׁגָה
- 26 בְּאֻלּוּקוֹת בְּדֻרָגָה שֶׁל שְׁמִיעָה), וְלֹא זֶה
- 27 בְּלִבְדֹּ שֶׁהַנִּשְׁמָה יִרְדֵּה לְמִדְרִיגוֹת 'נֶפֶשׁ
- 28 רוּחַ נִשְׁמָה' בְּכֻלּוֹ, אֵלָּא בְּפִרְסוּיּוֹת יוֹתֵר,
- 29 הִירִידָה גְּדוּלָּה עוֹד יוֹתֵר וְעַד
- 30 לִירִידָה שֶׁל הַנִּשְׁמָה מִמְּקוֹרָה
- 31 וּשְׁוֹרֶשֶׁה עֲלִיּוֹן (שֶׁלֹּמְעֵלָה מִכָּל 'סֵדֶר
- 32 הַשְּׁתַּלְשּׁלוֹת) לְבָחִינַת נֶפֶשׁ
- 33 דְּנֶפֶשׁ דְּעֵשִׂיָה כְּאִמּוֹר, מִבֵּין חֲמֵשׁ
- 34 הַדְּרִגּוֹת שֶׁל הַנִּשְׁמָה, מִדְרִיגַת 'נֶפֶשׁ' הִיא הַנְּמוּכָה בְּיוֹתֵר, וּמִבֵּין אַרְבַּעַת
- 35 הַעוֹלָמוֹת הַכִּלְלִיִּים אֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יִצִּירָה־עֲשִׂיָּה, עוֹלָם הָעֲשִׂיָּה הוּא הַנְּחוּת
- 36 בְּיוֹתֵר, וְאֵם כֵּן יִרְדֵּה לְדֻרָגַת 'נֶפֶשׁ דְּנֶפֶשׁ דְּעֲשִׂיָּה' הִיא יִרְדֵּה גְּדוּלָּה בְּיוֹתֵר.
- 37 אֲמָנָם תְּכִלִּית הִירִידָה הִיא צוּרָף עֲלֶיהָ כְּדֵי שֶׁבִּסּוּפוֹ שֶׁל דְּבַר
- 38 הִירִידָה תִּבְאִי לַעֲלִיָּה גְּדוּלָּה, לְמַצֵּב נִעְלָה יוֹתֵר מִכִּפִּי שְׁהִיָּה קוֹדֵם הִירִידָה.
- 39 וּמִמְשִׁיף בְּמֵאִמֵּר הַנּוֹכַח בִּלְקוּשֵׁי תוֹרָה לְבָאָר עֲנִין הָעֲלִיָּה הַגְּדוּלָּה
- 40 שֶׁהַנִּשְׁמָה מִתְּעִלִּית אַחֲרֵי הִירִידָה. דְּהִנְהָ 22 אֲנִי אוֹמְרִים בְּתַחֲלַת
- 41 הַתְּפִלָּה בְּכָל יוֹם, נֶשְׁמָה 23 שְׁנֵתָהּ הַקְּדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא בִּי בְּאֵדָם

(19) ראה גם ד"ה מצה זו תרס"ז (ספר המאמרים תרס"ז ע' קע). (20) ראה גם אוה"ת שה"ש ח"א ע' קעג. ע' שכה. (21) ד"ה אראנו ולא עתה ד"ב תמוז פ"ב ואילך וד"ה כל המאריך באחד דש"פ בלק פ"ג ואילך (ספר המאמרים תש"ל ע' שכא ואילך; ע' שלד ואילך). (22) ראה גם ד"ה ציון במשפט תפדה באוה"ת פרשתנו (כרך ו') ע' ב'קעד. (23) ברכת "אלקי נשמה" בתפלת השחר. (24) ראה גם אוה"ת פרשתנו ע' כט.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 שהוא הכלי לאור הנשמה היא בבחינת מקיף ושומר מלמעלה ללא
2 התלבשות, והיינו ששומר פנימיות הנשמה המלבשת בגוף
3 שלא תסתלק ותצא מן הגוף, אבל מפל מקום למרות שיש
4 לבחינה זו פעולה והשפעה על הישארות הנשמה בגוף, מכל-מקום אינה
5 מתלבשת בפנימיות ממש, 1 ושומר מלמעלה, והיינו ששומר פנימיות
6 וכמו בחינת סובב כל עלמין, 2 הנשמה המלבשת בגוף שלא תסתלק ותצא מן
7 האור האלוקי המאיר בעולמות בדרך 3 הגוף, אבל מפל מקום אינה מתלבשת בפנימיות
8 'סובב' ומקיף מלמעלה, ללא 4 ממש, וכמו בחינת סובב כל עלמין, בחינת
9 התלבשות בפנימיות, 5 עצמות אורו יתברך שאינו
10 יכול להיות נתפס בעולמות 6 בעולמות בבחינה פנימיות, אלא סובב עליהם
11 בבחינה פנימיות ואינו מתלבש 7 שמיכה כו' ונכמבואר בתניא²⁵ שאין
12 ואינו מאיר בתוכיות פנימיות העולמות, 8 הפירוש שסובב ומקיף מלמעלה בבחינת מקום
13 אלא סובב עליהם בבחינת 9 חס ושלוש, דבאמת הוא בתוך כל נכרא בתוכו
14 שמיכה כו' כשומר ממעל ומבחוץ 10 ותוך תוכו, רק שאינו מתצמצם לפי ערך הנכרא
15 כביכול ונכמבואר בתניא²⁵ 11 להיות בו בבחינת תפיסא והתלבשות ממש].
16 שאין הפירוש שסובב ומקיף 12 ונוסף על ענין זה שישנו כבר בהתחלת היום
17 אור ה'סובב כל עלמין' מלמעלה 13 בתפלה, הנה לאחר זה הולך מבית הכנסת לבית
18 מהעולמות בבחינת מקום חס 14 המדרש²⁶, ועובד עבודתו בעסק התורה ומצות,
19 ושלוש, כלומר, אין לפרש שאור 15 שעל זה נאמר¹³ והיו הדברים האלה אשר אנכי
20 'הסובב כל עלמין' נקרא כך כי הוא 16 (אנכי מי שאנכי, עצמותו יתברך) מצוץ (לשון
21 'סובב' ומקיף על העולמות מלמעלה, 17 התקשרות), שעל ידי זה נעשה גילוי עצמות אין
22 במובן של מרחק במקום דבאמת 18 סוף ברוך הוא ממש²⁷. ועילוי זה נעשה דוקא
23 הוא אור ה'סובב' בתוך כל נכרא 19 על ידי ירידת הנשמה למטה, וכן ירידת התורה
24 בתוכו ותוך תוכו, כי 'סובב' אין 20 ומצות, שהרי גם התורה ירדה מקום כבוד
25 פירושו רחוק במובן של ריחוק מקום, 21 כו' ונסעה וירדה כו' עד שנתלבשה בדברים
26 רק שאינו מתצמצם האור 22 גשמיים כו' וכן המצות, שהרי יש במצות
27 ה'סובב' שהוא אור בלי גבול לפי 23 בחינה שנקראת מצוותי, למעלה אפילו במצות
28 ערך הנכרא בהתאם ליכולת שלו 24 הוי'²⁹, כי 'מצות הוי' מייחס את
29 לקלוט ולהכיל את האור להיות בו 25 מצות הוי', ועד 26 המצות לאלוקות כפי שהיא מלוכשת
30 בבחינת תפיסא והתלבשות 27 משיג את אור ה'סובב']. 28 בשם הוי', ואילו 'מצוותי' מייחס את
31 ממש אלא הנכרא אינו תופס ואינו 29 המצות לעצמות האלוקות שלמעלה
32 ממש את אור ה'סובב']. 30 מכל השמות ואחר כך לאחר שהיו
33 ונוסף על ענין זה של התעלות 31 'מצוותי' ירדו המצוות להיות
34 הנשמה למצב של 'זאתה משמה 32 בחינת מצוות הוי', ועד
35 בקרבי' לאחר היירדה עד 'נפחת בי', 33 שירדו ונתלבשו בדברים
36 כמבואר לעיל, שישנו כבר 34 גשמיים. אף דוקא על ידי זה שהנשמה שירדה
37 בהתחלת היום בתפלה שהרי 35 למטה (לכחינת נפש דנפש דעשיה, ועד
38 ענין זה נאמר בברכת 'אלוקי נשמה' 36 שנתלבשה בגוף) עוסקת בקיום התורה ומצות
39 בברכות השחר שבהתחלת התפילה, 37 כפי שנתלבשו בדברים גשמיים, אזי נמשך
40 הגה לאחר זה לאחר עבודת ה' בתפילה שזו תחילתה הולך האדם 38 גילוי עצמות אין סוף ברוך הוא ממש.
41 העובד את ה' מבית הכנסת מקום התפילה לבית המדרש²⁶ מקום 39 במדרגות הנשמה ועד שנתלבשה בגוף שזו ירידה נוספת, גדולה
42 לימוד התורה, ועובד עבודתו כעבודת ה' בעסק התורה ומצות, 40 יותר) עוסקת בקיום התורה ומצות כפי שנתלבשו בדברים
43 שעל זה על לימוד התורה וקיום המצות נאמר¹³ והיו הדברים 41 גשמיים, אזי נמשך בעולם ועל האדם גילוי עצמות אין סוף
44

- 1 (ג) וְעַל פִּי זֶה יוֹכֵן מֶה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל בדרשתם על הכתוב
2 'אשר אנכי מצוך היום' בְּכָל יוֹם יִהְיֶה בְּעֵינֶיךָ דְּבַר הַתּוֹרָה וּהַמִּצְוֹת
3 בְּחַדְשֵׁים, כְּנוֹכַח לַעֲלֹי, דְּכִינֵן שֶׁבְּכָל יוֹם וַיּוֹם, בְּכָל הַמִּקְוֹמוֹת וּבְכָל
4 הַזְמָנִים וְהַתְקוּפוֹת, כּוֹלֵל גַּם אִפְּלוֹ בְּזִמְנֵי הַחוּשָׁן הַכָּפוּל
5 וְהַמְּכוּפָּל דְּזִמְנֵי הַגְּלוּת, 6
7 המעלים ומסתיר על האלוקות נִמְשָׁךְ
8 ומאיר גִּילוי עֲצֻמוֹת אֵין סוֹף
9 בְּרוּךְ הוּא מִמֶּשׁ עַל יְדֵי
10 הָעִבּוּדָה בְּעֶסֶק הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת
11 (אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה גו'), הִנֵּה
12 כְּשִׁיתְּבוֹנֵן הָאָדָם בְּזֶה (וַהֲרִי
13 עֲסָקִינָן³⁰ אֵין אִנוּ עוֹסְקִים בְּרַשְׁעִים
14 אֵלָּא כָּל אֶחָד וָאֶחָד בּוֹדֵאי עוֹסֵק בְּתוֹרָה
15 וּמִצְוֹת), בּוֹדֵאי שֶׁבְּכָל יוֹם
16 יִהְיֶה בְּעֵינָיו בְּחַדְשֵׁים כְּאִילוֹ
17 נִתְּנוּ הַיּוֹם מִמֶּשׁ וְשִׁהְרִי עֲנִין
18 הַהִתְחַדְּשׁוֹת וְהַהִתְחַסְּחוֹת לְתוֹרָה
19 וּמִצְוֹת כְּדֹבֵר חֹדֶשׁ תְּלוֹי בְּאוֹפֶן
20 הַצִּיּוֹר שֶׁמִּצְרִי לַעֲצֻמוֹ כְּפִי
21 שֶׁהָאָדָם מֵתָאֵר זֹאת לַעֲצוּמוֹ וְכוּ הַדְּבַר
22 תְּלוֹי הָאֵם לְהַתְחַסֵּס לְתוֹרָה וּמִצְוֹת
23 כְּדֹבֵר יֵשׁן אוֹ כְּדֹבֵר חֹדֶשׁ, שְׁלֹכֵן,
24 כִּיּוֹן שֶׁהַדְּבַר תְּלוֹי בְּאוֹפֶן שְׁבוֹ הָאָדָם
25 מֵתָאֵר לַעֲצוּמוֹ אֵת הַדְּבָרִים הִנֵּה גַּם
26 דְּבַר שֶׁכּוֹפֵעַל הוּא יֵשׁן, יָכוֹל
27 לְהִיּוֹת אֲצִלּוֹ לִגְבֵי הָאָדָם כְּמוֹ
28 דְּבַר חֹדֶשׁ מִמֶּשׁ אִם כֵּן הָאָדָם
29 מִתְחַסֵּס [לְדַבֵּר], בִּינֵן שֶׁהִיּוֹם
30 מִמֶּשׁ, הָרִי עַל יְדֵי עֶסֶק הַתּוֹרָה
31 וְהַמִּצְוֹת יוֹכֵל לְהַמְשִׁיךְ וּלְגַלּוֹת
32 אֱלוּקוֹת מִבְּחִינַת עֲצֻמוֹתוֹ
33 וּמַהוּתוֹ יַחֲבֹרָה²⁷.
34 וּמוֹסִיף בְּלִקּוּטֵי תוֹרָה²⁷,
35 שֶׁעַל יְדֵי זֶה עֶסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת,
36 כְּמִבּוֹאֵר לַעֲלֹי, יִהְיֶה גִילוי אֱלֻקוֹת
37 בְּשִׁנֵּי חֲלָלִי הַלֵּב, חֲלָל
38 הַשְּׂמָאֲלִי, כּוּ הַאֱלֻקוֹת הַמְּאִירָה
39 בְּאָדָם עַל יְדֵי תוֹרָה וּמִצְוֹת תִּתְּגַלֵּה
40 וְתִתְּבַטֵּא עַל יְדֵי מְרִירוֹת עַל
41 שֶׁהוּא מְשׁוּקָע בְּעֵינָיו עוֹלָם
42 הִזָּה וְרִיחּוּקוֹ מֵהָ, וְחָלָל
43 הִימְנִי, כּוּ הַאֱלֻקוֹת הַמְּאִירָה בְּאָדָם עַל יְדֵי תוֹרָה וּמִצְוֹת תִּתְּבַטֵּא בְּאִמְצוּת
- 44 שְׂמִיחָה שֶׁל מִצְוָה כּוּ' שְׂמִיחָה כְּתוּבָה מִהַגְּלוּי אִוֵּר אֵין סוֹף
45 שֶׁעַל יְדֵי הַמִּצְוֹת. וְאֵף שֶׁאֵין הַגְּלוּי עֲתָה, וּלְמִירוֹת שְׂלֵמַעֲשֶׂה
46 כַּעַת הָאוֹר אֲכַן נִמְשָׁךְ אֲבָל אִינוּ מְאִיר בְּגִלוּי, וְאֵם כֵּן לְכַאוּרָה אִיזָה מִקּוֹם יֵשׁ
47 לְשִׂמְחָה כַּעַת, עַל כֵּךְ בֹּא הַמַּעֲנָה שְׂמִיחָה-מִקּוֹם, לְעֵתִיד יִהְיֶה הַגְּלוּי כּוּ'
48 וְהַשְּׂמִיחָה כַּעַת הִיא מִהַגְּלוּי שְׂכּוּפֵעַל
49 יִהְיֶה לְעֵתִיד לְבוֹא, וְהַמֶּשֶׁל עַל זֶה,
50 לְבֹאֵר מֶה עֲנִינָה שֶׁל שְׂמִיחָה כַּעַת עַל
51 הַגְּלוּי לְעֵתִיד, כְּמוֹ אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ
52 תִּיבָה מְלֵאָה אֲכָנִים טוֹבוֹת
53 וּמִהַגְּלוּי, שֶׁהוּא שְׂמִיחָה מְאֹד
54 בָּהֶם, אֵף שֶׁאֵינוּ רוֹאֶה אוֹתָם
55 כַּעַת, כִּי הֵם סְגוּרִים בְּתִיבָה
56 וְהַשְּׂמִיחָה הִיא עַל כֵּךְ שְׂכּוּפֵעַל יוֹצֵא
57 אוֹתָם מִהַתִּיבָה וִיחַנֵּה מֵהֶם.
58 (ד) וּמִמְשִׁיךְ אֲדוּמִיר הַזֶּקֶן כְּבִיאֵר
59 הַנּוֹכַח בְּלִקּוּטֵי תוֹרָה³¹, אֵף כָּל
60 זֶה שֶׁהָאָדָם עוֹסֵק בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת וְעַל
61 יְדֵי זֶה הוּא מִמְשִׁיךְ וּמְגַלֵּה אֱלוּקוֹת
62 הוּא כְּפִי שֶׁצִּרִיךְ לְהִיּוֹת (כְּפִי
63 שֶׁהוּא אֲצִל מִי שֶׁלֹּא עֹבֵר עַל
64 מִצְוֹת ה' וְלֹא פָּגַם בְּנַפְשׁוֹ וְלֹא פָּגַם
65 לְמַעַל מִכּוּ', וְעִבּוּדָתוֹ שֶׁהוּא עוֹבֵר
66 אֵת ה' הִיא בְּאוֹפֶן דְּבָכָל
67 לְכַבֵּר³², כְּלִשׁוֹן הַכְּתוּב בְּקִירְאָה
68 שְׂמַע וְדִוִּיק חִלְשׁוֹן 'לְכַבֵּר' וְלֹא 'לִיכַבֵּר'
69 מִלְּמַד שֶׁהַכְּנוּנָה לְעִבּוּדָה ה' בְּשִׁנֵּי
70 יִצְרִיךְ³³ שְׂגֵם הַיֵּצֵר הָרַע מִתְּהַפֵּךְ
71 לְעִבּוּדָה ה', וְכִי שְׂנֵמֶצֶא בְּמִצַּב רֹחַנִי
72 נַעֲלָה כּוֹה שְׂכַחוֹת נִפְשׁוֹ הַאֱלֻקִּית
73 הֵם בְּגִלוּי וּפְעוּלִים אֵת פְּעוּלָתָם
74 וְכוּ'). אֲבָל (לְפַעְמִים)
75 כְּשֶׁאֵינוּ כֵּן, וְהַמְרִירוֹת הוּא
76 עַל שֶׁשְׂקוּעַ, בְּמִצַּב לֹא רְצוֹי מְעִנִּי
77 עוֹלָם הִזָּה בְּהַעֲדָרוֹ בְּגַלּל חִסְרוֹן
78 בְּכִנֵּי בָנִים חֲזִי וּבְרִיאוֹת
79 וּמְזוּנֵי מוֹזֵן וּפְרַסָּה, וְכֵן הַשְּׂמִיחָה
80 הִיא שְׂכַחוֹת נַעֲלָה הִיא עַל גִּילוי
81 הַאֱלֻקוֹת, הָרִי בְּמִצַּב לֹא רְצוֹי הַשְּׂמִיחָה
82 הִיא מְשַׁלְּמִתּוֹ שֶׁל הָאָדָם בָּהֶם
83 בְּחַיִּים הַגְּשֻׁמִּים, וּמִצַּב רֹחַנִי יוֹרֵד
84 שְׂכּוֹה זֶהוּ בְּחִינַת גְּלוּת הַנִּיּוֹצֵץ
85 אֱלֹקִי שֶׁל הַנִּשְׁמָה הַאֱלֻקִּית בְּתוֹךְ
86 נִפְשׁ הַבְּהִמִּית כּוּ' הַמְּכַסֶּה עֲלָיו.

חזון ישעיהו

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 (ה) וְעַל זֶה על פריית הניצוץ האלוקי של הנשמה מהגלות בנפש הבהמית
2 כְּתִיב כתוב כאן, בפסוק החותם את הפטרת שבת חזון צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט
3 תַּפְדָּה וְשִׁבְיָהּ בְּצִדְקָהּ. דְּהִנֵּה³⁴, צִיּוֹן הוּא לְשׁוֹן סִמְּן (כמו
4 בלשון הכתוב בירמיהו 'הציבי לך ציונים שימי לך תמרורים') כְּמוֹ בלשון
5 הוזהר שרבי שמעון בר יוחאי אמר על
6 עֲצֻמוֹ אָנָּה סִמְּנָא בְּעִלְמָא³⁵, (ה) וְעַל זֶה כְּתִיב צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תַּפְדָּה וְשִׁבְיָהּ
7 אני סימן בלבד, כי היה בטל לאלוקות
8 בבטול מוחלט כך שכל מציאותו
9 הייתה רק כסימן על האלוקות וְקִאִי
10 ובחינה זו שבה הנשמה נקראת 'ציון'
11 מלשון סימן מכוונת על עֲצֻם
12 הַנִּשְׁמָה, שְׁעֵם הַיּוֹתֵה בְּגִלּוֹת
13 וְצִרְיָהּ פְּדִיָּה כדי לצאת מהגלות,
14 מִכָּל מְקוֹם, אֵינָה בְּשִׁבְיָה
15 מִמֶּשׁ, היינו שמישהו אחר שולט
16 עליה אֲלֵא בְּהֶעֱלָם בְּלִבָּהּ והגלות
17 היא רק במובן זה שאין לה אפשרות
18 להתגלות, ובפֶּרֶט על פי
19 הַדְּוֹעַ³⁶ בתורת החסידות שְׁלֵא
20 כָּל הַנִּשְׁמָה כְּלָה מְלוּבָשֶׁת
21 בְּגוֹף הָאָדָם לְמִטָּה אלא רק חלק
22 ממנה יורד להתלבש בגוף בעוד
23 שחלקים אחרים, יותר נעלים ופנימיים,
24 נשארים למעלה (וְרִאֵיהָ לְדָבָר,
25 שְׁהִרִי אֶפִּילוֹ מִלְּאָף בְּשִׁלִּישׁ
26 עוֹלָם עוֹמֵד³⁷, כדברי המדרש
27 שכאשר הקדוש-ברוך-הוא הראה
28 ליעקב אבינו בחלום מלאכי אלוקים
29 'עולם ושליש עולם הראה לו' וְאִם
30 בֶּן אם אפילו מלאך אינו יורד יותר
31 מאשר עד שליש העולם אֵיךְ תוּכַל
32 הַנִּשְׁמָה שֶׁהִיא לְמַעְלָה
33 מִמִּלְאָף, לְהִתְלַבֵּשׁ בְּגוֹף
34 הָאָדָם שֶׁהוּא קָטָן מִהֲכִיל),
35 אֲלֵא קָצֵת חלק מועט בלבד הָאָרֶה ולא העצם מִן הַנִּשְׁמָה הִיא
36 הַמְתַּלְבָּשֶׁת בְּגוֹף, וְרַק כַּחוֹת הַנִּשְׁמָה אבל לא עצם הנשמה הֵם
37 בְּשִׁבְיָהּ מִמֶּשׁ, וְעַל זֶה על הכוחות נֶאֱמַר וְשִׁבְיָהּ גוֹ' כי אותם
38 אכן צריך להוציא מהשביה (וכפי שמבואר בעניין זה של ירידת רק חלק
39 מהנשמה למטה ב'לקוטי תורה' לאדמו"ר הזקן (על שיר השירים): 'הנה נודע
40 שלא כל הנשמה כולה בכללה היא מלובשת בגוף האדם למטה שהרי מלאך
41 בשליש עולם עומד והנשמה היא יותר עליונה. ואיך תוכל להתלבש בגוף
42 האדם למטה שהוא קטן מהכיל. אלא קצת הארה מן הנשמה היא המתלבשת

(34) בהבא לקמן - ראה גם ד"ה ציון במשפט תפדה תשל"ה (תורת מנחם ספר המאמרים אב ע' קכה ואילך). (35) זח"א רכה, א. (36) ראה לקו"ת שה"ש טז, ד. ובכ"מ. (37) ראה ב"ר פס"ח, יב. חולין צא, ב. (38) ראה גם אוה"ת פרשתנו ע' לג. (39) לקו"ת פרשתנו שם, ג.

ביאור בדרך אפשר

ביאור בדרך אפשר

- 1 על ריחוקו מה', עתה נהפוך הוא ואינו מתמרמר על חסרון
 - 2 ברוחניות אלא על חסרוני העולם הזה, וכן השמחה שהיתה
 - 3 ראויה להיות מן המצוות, היא נהפכה להיות שמחה מתאוות
 - 4 עולם הזה, והרי זה פשבוים ממש.
 - 5 והנה הפדיה דבחינת ציון
 - 6 היא במשפט (כמפורש בכתוב
 - 7 כאן ציון במשפט תפדה),
 - 8 דהיינו על ידי התורה, ובפרט
 - 9 הלכות התורה, כי להלכות יש
 - 10 קשר מיוחד לענין המשפט שיש
 - 11 בתרגומו כתרומה אונקלוס על
 - 12 פסוק 40 האמור בפרשת וישב
 - 13 במשפט הראשון, כהלכתא
 - 14 קדמייתא כהלכה הקדומה, והיינו
 - 15 כמו שאמר רבותינו ו"ל⁴¹
 - 16 במדרש אין הגלויות מתפגשות
 - 17 מתכנסות ונקבצות אלא בזכות
 - 18 המשניות, שנאמר (בהושע
 - 19 סימן פרק ח'⁴²) גם פי יתנו
 - 20 ומפרשים 'יתנו' כמו ישנו, שהרי
 - 21 המשנה נקראת בארמית מתניתין
 - 22 בגוים עתה אקבצם (וכמבאר
 - 23 בפרטיות ברשימות הצמח
 - 24 צדק⁴³ טעם הדבר על פי
 - 25 חסידות). אבל פדית שני חללי
 - 26 הלב שהם בשביה ממש,
 - 27 כמבואר לעיל היא בצדקה
 - 28 (ושביה בצדקה), על ידי
 - 29 צדקה בפשוטה (בהתאם לכלל
 - 30 אין מקרא יוצא מדי
 - 31 פשוטו⁴⁴), וכמאמר רבותינו
 - 32 ו"ל⁴⁵ אין ישראל נגאלין
 - 33 אלא בצדקה (וכמבאר
 - 34 באגרת הקדש⁴⁶ שבספר התניא
 - 35 שזהו לפי ששעל ידי הצדקה
 - 36 פועלים בדרךא הכי תחתונה
- כ' זה לשונו שם: "עבודת ה' בעיתים הללו בעקבות משיחא היא עבודת הצדקה כמו שאמרו רז"ל אין ישראל נגאלין אלא בצדקה... בעקבות משיחא שנפלה סוכת דוד עד בחינת רגלים ועקביים שהיא בחינת עשייה, אין דרך לדבקה בו באמת ולהפכה חשוכא לנחורא דילה [נ"א דיליה] כי אם בבחינת עשייה גם כן שהיא מעשה הצדקה כידוע למשכילים שבחינת עשייה באלוקות היא בחינת השפעת והמשכת החיות למטה מטה למאן דלית ליה מגרמיה כלום, וכל הזוכה את יצרו בזה ופותח ידו ולבבו אתפסיא סטרא אחרא ומהפך חשוכא לאור השם יתברך השוכן עלינו בבחינת עשייה בעקבות משיחא, וזכה לראות עין בעין בשב"ח ה' ציון כו").
- וכללות ענין הפדיה של הנפש מהגלות נעשה על ידי ענין התשובה, בשתי הדורות שבוה תשובה תתא תחתונה, בדרגה נמוכה, ותשובה עילאה עליונה, בדרגה גבוהה כו', שעל ידי זה התשובה נגאלין מיד⁴⁷, בעגלא דידן במהירות (לפי המושגים) שלנו, בגאולה האמתית והשלימה, שאז כשתבוא הגאולה השלימה לא ישאר אף אחד מישראל בגלות⁴⁸, ואף ניצוץ אחד (של אף נשמה) לא ישאר בגלות, ויקויים היעוד ציון במשפט תפדה ושביה תתא תשובה עילאה כו', שעל ידי זה נגאלין מיד⁴⁷, בעגלא דידן, בגאולה האמתית והשלימה, שאז לא ישאר אף אחד מישראל בגלות⁴⁸, ואף ניצוץ לא ישאר בגלות, ויקויים היעוד ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה בפשוטו, על ידי משיח צדקנו, יבוא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות בקומה זקופה לארצנו, בקרוב ממש.
- קוממיות לארצנו, בקרוב ממש.

(40) וישב מ, יג. (41) ויק"ר פ"ז, ג. (42) פסוק י. (43) אוה"ת פרשתנו ע' לב ואילך. וראה גם אג"ק ח"א ע' רמב ואילך.
(44) שבת סג, א. (45) רמב"ם הל' מתנות עניים רפ"י. הועתק בטור יו"ד ר"ס רמז. (46) סימן ט (קיד, א). (47) ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה. (48) ראה לקוטי שיחות ח"א ע' 1 ואילך.

בס"ד. שיחת ש"פ דברים, שבת חזון, וא"ו מנחם-אב, ה'תש"ל.

בלתי מוגה

כ"ק אדמו"ר שליט"א קידש על היין.

1

א. הביאור בפתגם הרב מבאדיטשוב¹ בענין "שבת חזון"², "מלשון מחזה, שמראין לכאור"א³ המקדש דלעתיד מרחוק", כמשל האב שעשה לבנו מלבוש יקר וקרע אותו, ועשה לו לבוש השני וגם קרעו, ואז עושה לבוש שלישי, ולפרקים רחוקים ידועים מראה לו הלבוש, באמרו, שאם יתנהג בדרך הישר יתן לו לבוש זה, ועי"ז מרגילו לילך בדרך הישר, עד שנעשה אצלו כמו טבע, שאז אינו ירא פן יחזור לסורו, והטעם שענין זה פועל⁴ יותר מאשר הכרוזים העליונים שמעוררים לתשובה⁵ ששומעת הנשמה למעלה – הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס⁶ בלקו"ש ח"ט ע' 24 ואילך.

7

ב. ויש להוסיף, שהעילוי המיוחד דשבת חזון שמראין לכאור"א המקדש דלעתיד, שלא מצינו דוגמתו בשאר ימים טובים, מועדים ורגלים – הוא ע"ד העילוי ד"אחד" לגבי "יחיד":

9

ידועה השאלה⁸ בנוגע למ"ש בק"ש "שמע ישראל גו' הוי' אחד"⁹ – למה נאמר "אחד", ולא "יחיד", שמורה על יחוד נעלה יותר באין ערוך מאשר "אחד", כמבואר בכ"מ בדא"ח¹⁰ ש"יחיד" מורה על העצמות?

12

ומבואר בזה⁸ – שהן אמת ש"יחיד" הוא למעלה מ"אחד", אבל אעפ"כ, יש מעלה ב"אחד" שאין ב"יחיד", ש"אחד" מורה שהאחדות היא גם מצד העולם, שהרי "אחד" מורה שאלופו של עולם, א', נמשך ומתייחד עם ז' רקיעים וארץ, ח', וד' רוחות השמים¹¹, ובאופן שהא' (אלופו של עולם) הוא ראש התיבה, שנמשך בכל התיבה, וממשיך בה גם את ה"אור העולה על כולנה" (כמבואר בשער היחוד והאמונה¹²).

16

כלומר: "יחיד" מורה אמנם על העצמות, אבל לא כפי שהעצמות מתאחד עם העולם; ודוקא "אחד" מורה על העצמות כפי שמתאחד עם העולם.

18

בנוגע לאלו שנמצאים במדרגה שלמטה מזה, שהמעשה שלהם אינו כדבעי.

(5) וע"פ מ"ש (יחזקאל לג, יא) "אם אחפרץ גו' כי אם בשוב רשע מדרכו וחי", מובן, שמדובר (לא רק במי שנכשל בהנהגה שהיא היפך התורה, שזה עצמו נחשב כבר לענין של היפך החיות, אלא) גם אודות מי שעבר עבירה שיש בה חיוב מיתה בפשטות; וכמו"כ מדובר אודות מי שאומרים עליו (אבות פ"ו מ"ב) "אוי כו' מעלבונה של תורה" בפשטות.

(6) בשילוב שיחת שמחת ביה"ש תשכ"ד.

(7) ראה גם לקו"ש שכפנים ס"ע 29 ואילך.

(8) ראה תו"א וארא נה, ב. לקו"ש ח"א ע' 11. וש"נ. וראה גם ד"ה כל המאריך באחד דש"פ בלק (תורת מנחם – התועדויות חס"א ע' 69 ואילך).

(9) ואתחנן ו, ד.

(10) ראה תו"א שם. לקו"ת בלק ע, סע"א. ובכ"מ.

(11) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סס"א ס"ו. וש"נ.

(12) רפי"ב.

(1) שאף שאינו צריך "סמיכה" כו' – הרי דבריו הובאו בכמה דרושי חסידות חב"ד, החל מלקו"ת (שה"ש יח, ג) וכו', וגם בהמשך "וככה הגדול" (תול"ז פ"ע (סה"מ תול"ז ח"ב ע' תקסה ואילך)) הובא המשל הידוע שלו בנוגע לתק"ש ברה"ה, וכן בהשיחות של נשיאי ישראל, ובפרט בשיחות של כ"ק מו"ח אדמו"ר – בנוגע לגודל מעלתו באהבת ישראל (ראה סה"ש תרצ"א ע' 203. קיץ ה'ש"ת ס"ע 115 ואילך. וראה גם שיחת ש"פ דברים, שבת חזון דאשתקד ס"ו (תורת מנחם – התועדויות חנ"ז ע' 166). וש"נ).

(2) ראה אוה"ת נ"ך ח"ב ע' א'צו בהערה. וראה גם שיחת ש"פ דברים הנ"ל ס"ג (שם ע' 164). וש"נ.

(3) וכיון שנאמר "לכאור"א" ברה"ה, הרי זה יכול להתפרש "לכל אחד ואחת".

(4) והרי הצורך בפעולה זו הוא – לא בנוגע לצדיק*, שאינו זקוק לענין של התעוררות, ששייכת רק אצל מי שנמצא מרחוק; וגם לא בנוגע לבינוני, שאינו שייך למעשה או דיבור בלתי רצוי, וגם במחשבה, לא שייך שיהרהר ברצון, וגם כשנופל במחשבתו שלא ברצונו, "דוחהו בשתי ידים כו'" (תניא ספ"ב), אלא בעיקר

(*) ואף שגם בנוגע לצדיק ישנו הענין ד"לאתבא צדיקיא בתויבתא" (ראה זח"ג קנב, ב), שזוה עילוי שבאין ערוך – הרי לא בזה הוא עיקר החידוש דשבת חזון.

- 1 ועד"ז הוא העילוי דשבת חזון לגבי כל הימים טובים – כולל גם חג השבועות, שהוא הרגל הסמוך
- 2 לשבת חזון¹³, והרי מבואר בלקו"ת¹⁴ ש"מכל רגל ה' נמשך (ענינו של הרגל – כלשון הכתוב¹⁵: "יראה",
- 3 "לראות" ו"ליראות"¹⁶) עד הרגל הבא אחריו", ומזה מובן, ששבת חזון (שכולל כל הענינים שבו) מקבל
- 4 השפעה מחג השבועות, זמן מ"ת:
- 5 במ"ת ה' אמנם הענין ד"אנא נפשי כתבית יהבית"¹⁷, ובאופן שהתורה ירדה למטה, ובלשון התניא¹⁸:
- 6 "נסעה וירדה כו' עד שנתלבשה .. בצרופי אותיות גשמיות בדיו על הספר", אבל אעפ"כ, הרי זה כפי
- 7 שנשאר בתורה, ועדיין לא נמשך ה"אני נפשי כתבית יהבית" בהח' ועאכו"כ בהד', כך, שזהו ע"ד הענין
- 8 ד"יחיד", שמורה על העצמות כפי שהוא מצד עצמו, ולא כפי שנמשך בהח' ועאכו"כ בהד' (כמו
- 9 ב"אחד").
- 10 [ורק במצוות התורה, כמו מצות תפילין – החל מכתבת הפרשיות בדיו על הקלף, ועאכו"כ בהנחת
- 11 התפילין במעשה בפועל – הרי זה נמשך בגשמיות העולם].
- 12 ובענין זה יש מעלה בשבת חזון דוקא, שבו "מראין לכאור"א המקדש דלעתיד" – כי, ענינו של ביהמ"ק
- 13 הוא "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם"¹⁹, וכמ"ש²⁰ "השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית הזה"
- 14 (בניחותא)²¹, שהו"ע המשכת והתלבשות העצמות בגשמיות העולם, בדברים הגשמיים, אבנים, כסף וזהב
- 15 וכו', שמהם נעשה ביהמ"ק – שזהו בדוגמת העילוי ד"אחד".
- 16 ג. ובפרטיות יותר:
- 17 בביהמ"ק היתה המשכת העצמות גם בבחי' הדומם – שזהו מעלת ביהמ"ק לגבי המשכן, כמבואר²²
- 18 בענין "קורות בתינו ארזים"²³, שכתלי המשכן היו מבחי' הצומח (והמכסה ה' מהחי), ורק קרקע המשכן
- 19 ה' מעפר, ואילו ביהמ"ק ה' מאבנים ועפר דוקא, בחי' הדומם, שזה קשור עם העילוי שבעבודת המטה
- 20 דוקא.
- 21 ונוסף על מעלה זו שהיא גם בביהמ"ק הראשון והשני, יש מעלה נוספת בביהמ"ק השלישי ("המקדש
- 22 דלעתיד" שמראין לכאור"א בשבת חזון) – כמבואר בזהר²⁴ שעליו נאמר²⁵ "מקדש אדני כוננו ידיך"
- 23 ("בנינא דקוב"ה"), שלכן יהי' קיים לעד, באופן נצחי.
- 24 וכללות הענין בזה – שאע"פ שגם בבית ראשון ובית שני²⁶ ה' גילוי מלמעלה באופן של אתערותא
- 25 דלעילא, הרי זה רק אתעדל"ע ששייכת ובאה ע"י אתעדל"ת, שלכן היא באופן המדוד לפי ערך
- 26 האתעדל"ת; ואילו החידוש בביהמ"ק דלעתיד הוא בהמשכת אתעדל"ע שאינה יכולה לבוא ע"י אתעדל"ת
- 27 להיותה בעילוי שבאין ערוך לגמרי (אלא שמתגלה רק "באתר שלים")²⁷.
- 28 וכידוע בפירוש הכתוב²⁸ "יחינו מיומיים ביום השלישי יקימנו ונחי' לפניו", ש"יחינו מיומיים" קאי
- 29 על בית ראשון ושני, ו"ביום השלישי" קאי על ביהמ"ק השלישי²⁹, ששייך לקו האמצעי, שעולה עד
- 30 פנימיות הכתר (ולא כמו קו הימין וקו השמאל שמגיעים רק בחיצוניות הכתר)³⁰.
- 31 ונמצא, שבביהמ"ק השלישי ישנם ב' קצוות: מחד גיסא – גילוי הכי נעלה, פנימיות הכתר; ולאידך
- 32 גיסא – הרי זה נמשך למטה ביותר, בבחי' הדומם.

(13) ראה גם לקו"ש שבפנים ע' 30.	(22) תו"א ותו"ח ר"פ ויגש. ובכ"מ.
(14) ברכה צח, ב.	(23) שה"ש א, יז.
(15) משפטים כג, יז. תשא לד, כג-כד. פ' ראה טז, טז.	(24) ח"א כח, א. ח"ג רכא, א.
(16) חגיגה ב, א.	(25) בשלח טו, יז.
(17) שבת קה, א (לגירסת הע"י).	(26) החילוק בין ב"ר לב"ש גופא – ראה לקו"ש שבפנים ע' 27 ואילך.
(18) פ"ד (ח, ב).	(27) ראה לקו"ת שה"ש כד, א-ב.
(19) תרומה כה, ח.	(28) הושע ו, ב ובפרש"י. הובא באוה"ת נ"ך עה"פ (ע' תלב).
(20) מלכים"א ח, כז.	(29) ראה גם לקו"ש שבפנים ע' 29.
(21) כמשנ"ת במאמרים לפני כמה זמן (ראה ד"ה קטנתי וד"ה פדה בשלום די"ט כסלו שנה זו פ"ב ואילך (תורת מנחם – התועדויות חנ"ח ע' 301 ואילך; ע' 317 ואילך)).	(30) ראה תורת מנחם – התועדויות סה"מ תשרי ס"ע קכב. וש"נ.

ולהעיר, שבחי' דומם מורה על בחי' המלכות³¹, ומלכות קשורה עם בחי' הכתר, כידוע בענין "אני ראשון ואני אחרון"³². אלא שבזה גופא יש חילוק בין חיצוניות הכתר – בית ראשון ובית שני, לפנימיות הכתר – ביהמ"ק השלישי.

ד. ומכל זה מובן גודל העילוי שבשבת חזון, אפילו לגבי חג השבועות, זמן מ"ת. ואעפ"כ, נמשכת ההשפעה לשבת חזון מחג השבועות, זמן מ"ת – כי, גם הענין היותר נעלה של שבת חזון נמשך ובא בפועל ובגלוי ע"י מ"ת.

וע"ד שמצינו בנוגע לענין התשובה, שאף שהיא למעלה מהתורה, כדמוכח מזה שגם כאשר יש חסרון ופגם בתלמוד תורה, הנה התיקון על זה הוא ע"י התשובה, מ"מ, ענין התשובה גופא נאמר ונתגלה בתורה דוקא³³.

ה. וכללות הענין בזה – שעי"ז ש"מראין לכאו"א המקדש דלעתיד", הרי זה פועל אצלו שיתעורר בתשוקה וגעגועים לבנין ביהמ"ק השלישי,

– וע"ד משנת"ל בהתועדויות שלפנ"ז³⁴ בנוגע לחודש מנחם-אב, שנתפרסם בכל תפוצות ישראל בשם "מנחם", שמורה על ענין הנחמה, שנעשית מצד התעוררות התשוקה והגעגועים לצאת מן הגלות; ומובן, שענין זה מודגש ביותר בתשעה באב עצמו, ואעפ"כ, יש מעלה בשבת חזון (שממנו מתברך תשעה באב) גם לגבי ת"ב, שהרי הענין ש"מראין לכאו"א המקדש דלעתיד" (שמעורר יותר את התשוקה והגעגועים לגאולה) מצינו רק בשבת חזון –

ועי"ז פועלים ש"תחזינה עינינו בשוכך לציון ברחמים" – ביהמ"ק השלישי, שיתגלה ויבוא מן השמים³⁵, ויהי' בו גם הענין דעבודת המטה, כמשנת"ל³⁶ שהשערים של ביהמ"ק, שנשארו קיימים, ורק "טבעו בארץ שערי"³⁷, יחזור ויקבעו בביהמ"ק השלישי, בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בחסד וברחמים, ובטוב הנראה והנגלה.

* * *

ו. בהמשך להאמור לעיל שבשבת חזון "מראין לכאו"א המקדש דלעתיד", הרי מובן, שלא די בכך שעצם הנשמה למעלה רואה זאת, אלא יש צורך שענין זה יבוא גם בהבנה והשגה, כדרישת תורת חסידות חב"ד שכל ענין צריך לבוא בהבנה והשגה, ועד לפועל ממש.

ולהעיר, שפתגם הנ"ל, שמקורו בתורת הבעש"ט שנתגלתה ע"י הרב מבאָרדיטשוב שהי' מתלמידי המגיד, שייך גם לתורת חסידות חב"ד, כי³⁸, הרב מבאָרדיטשוב היתה לו שייכות וקירבה מיוחדת לרבינו הזקן (וכידוע הסיפור³⁸ שהשיב על הטענות כו', באמרו, שזוהי שיטת הבעש"ט), ואח"כ נתגלה בפועל ע"י ר' הלל מפאָריטש (שה"אָרציט" שלו בחודש מנחם-אב), שהי' חסיד של רבינו הזקן, אדמו"ר האמצעי והצ"צ³⁹,

ומה גם שמוסיף ומסיים⁴⁰: "ויתבאר עומק ענין זה עם המבואר במ"א בענין ויגש אליו יהודא, קורות בתינו כו'", שזהו מאמר בתורת חסידות חב"ד⁴¹.

(36) שיחת ש"פ בלק סכ"ד (תורת מנחם שם ע' 96). וש"נ.

(37) איכה ב, ט.

(38) ראה מכתבו של רלו"צ מבאָרדיטשוב שנדפס באג"ק אדה"ז ע' תקח. וראה גם שיחת ש"פ דברים הנ"ל (שבהערה 2). וש"נ.

(39) ראה אודותו – תורת מנחם – רשימת היומן ע' תקח.

וש"נ.

(40) אוה"ת שבהערה 2.

(41) בהערת כ"ק אדמו"ר שליט"א שם: "כנראה הכוונה לדרוש הנדפס בתורת חיים" [ראה לעיל הערה 22].

(31) שנקראת "מְדָבָר", ולאידך גיסא, הרי זה גם מלשון דיבור – "מְדָבָר" (ראה לקו"ת במדבר ד, א). – ולהעיר גם מהפירושים במ"ש (תהלים ל, א-ב) "מזמור שיר חנוכת הבית לדוד ארוממן ה' כי דליתנני" (ראה לקו"ת ברכה צח, ד ואילך. סידור (עם דא"ח) שער החנוכה רעו, סע"ד ואילך).

(32) ישעי' מד, ו. וראה סה"מ תרח"ץ ריש ע' קע. וש"נ.

(33) ראה לקו"ש ח"ח ע' 121. וש"נ.

(34) שיחת ש"פ מטו"מ, מבה"ח מנ"א בתחלתה (תורת מנחם – התועדויות חס"א ע' 102 ואילך). וש"נ.

(35) פרש"י ותוס' סוכה מא, סע"א. ועוד.

- 1 ז. ובהקדם הסיפור המובא ב"ביכלאך" ⁴² אודות אחיו של רבינו הזקן, ר' יהודה לייב מיאנאָוויטש,
- 2 בעמח"ס שארית יהודה, ששאל את רבינו הזקן ⁴³: מהו הטעם שבתורת החסידות נתבארו עניני עבודה
- 3 נעלים שאין אנו שייכים אליהם, ולכאורה לא נוכל לעולם להגיע אליהם.
- 4 ויש להוסיף בביאור השאלה, שלכאורה זהו ענין שלא זו בלבד שאין בו תועלת, אלא אדרבה, זהו
- 5 היפך התועלת – שהרי אמרו רז"ל ⁴⁴ "מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין", וא"כ, אלו שלא יודעים
- 6 הענינים הנעלים, הרי הם "שוגגין", אבל אלו שיודעים אודות הענינים הנעלים, ויודעים גם מהי הדרך
- 7 להגיע אליהם, ואעפ"כ לא אווזזים בזה ("מ'האלט ניט דערביי"), הרי הם "מזידין"!
- 8 וע"ד שמצינו בענין הכוונות שבתפלה, כוונות האריז"ל וכו', שאלו שאין דעתם יפה לכוון, מפני
- 9 העדר הידיעה או מפני שאין בכחם לזכור כוונות פרטיות בעת התפלה, מספיק שיכוונו כוונה כללית:
- 10 להיות תפלתו נשמעת לפניו ית' עם כל הכוונות המבוארות בספרי קבלה ⁴⁵ – שבאופן כזה לא יכול להיות
- 11 קלקול ח"ו, כשמכוונים במעמד ומצב של העדר הידיעה כו'.
- 12 וזהו גם הביאור במ"ש בשער הכולל ⁴⁶: "זה מקרוב הדפיסו סדורים בנוסח אדמו"ר (הזקן) והעמידו
- 13 שם .. את האזכרות בנקודות שונות עפ"י הסוד (כידוע ש"ש" .. המכוונים בכל שם וכנוי למדה המיוחדת
- 14 לה" ⁴⁷), ושמעתי שאדמו"ר .. בעל צ"צ ז"ל התרעם על זה ששינו מאשר יסד אדמו"ר הזקן באופן
- 15 שהסדור יוכשר גם למי שאין לו יד בחכמת הקבלה" (שהרי הסדור הוא שוה לכל) – דלכאורה אינו
- 16 מובן סיבת התרעומת: אלו ששייכים לכוונות – תהי' להם תועלת מניקוד האזכרות; ואלו שאינם שייכים
- 17 לכוונות – (לא יתייחסו להניקוד, אלא) ימשיכו לכוין הכוונה הכללית? ! אלא, שכאשר הניקוד אינו
- 18 מופיע בסדור (השוה לכל), אין מקום לקלקול ("עס קען ניט שאַטן"), משא"כ כשישנו ניקוד ולא יודעים
- 19 להשתמש בו כו'.
- 20 ועד"ז בנוגע לשאלת הרי"ל, שלימוד ענינים נעלים שלא שייכים אליהם הוא לכאורה היפך התועלת.
- 21 הן אמת שבלימוד ענינים אלו מקיימים מצות תלמוד תורה, ומה גם שזוהי פנימיות התורה, אבל,
- 22 לכאורה מוטב שילמדו ענינים אחרים כדי לצאת י"ח לימוד (פנימיות) התורה, ולא ענינים כאלו שיכולים
- 23 לגרום היפך התועלת ח"ו.
- 24 והשיב לו רבינו הזקן:
- 25 ביעודים דלעתיד לבוא נאמר ⁴⁸ "והסירותי את לב האבן מקרבכם גו'" – שהרי "אבן" הוא א' משמותיו
- 26 של היצה"ר ⁴⁹, שמעכב את הענין ד"ואהבת גו' בכל לבבך" ⁵⁰, "בשני יצריך" ⁵¹. ולכאורה: למה נאמר
- 27 "והסירותי את לב האבן", ולא את "מוח האבן", הרי יצה"ר ישנו גם במוח? – אך הענין הוא, ש"מוח
- 28 האבן" צריכים לתקנו ולשנותו עתה, בזמן הגלות, והיינו ע"י הלימוד בהבנה והשגה, שפועל זיכרון והסרת
- 29 "מוח האבן" (ואז נעשה כלי הראוי לקבל כו'); ועי"ז זוכים לעתיד לבוא לקיום היעוד "והסירותי את לב
- 30 האבן".
- 31 ח. ומזה מובן גם בנוגע לשבת חזון שבו "מראין לכאו"א המקדש דלעתיד" – שענין זה צריך לבוא
- 32 גם בהבנה והשגה, ע"י ההתכוונות בפרטי הענינים דמעלת ביהמ"ק כו', ומה שיכולים ללמוד מזה בנוגע
- 33 לעבודה בפועל, ובאופן ש"השכל תופס את המושכל ומקיפו בשכלו .. וגם השכל מלוכב במושכל כו'",
- 34 ב"יחוד נפלא שאין יחוד כמוהו ולא כערכו נמצא כלל בגשמיות כו'" (כמבואר בתניא ⁵²), ועד שנמשך
- 35 ופועל גם על המדות שבלב.

(46) פ"ו ס"ט.

(47) מט"מ סי' קיד.

(48) יחזקאל לו, כו.

(49) סוכה נב, א.

(50) ואתחנן ו, ה.

(51) ברכות רפ"ט. ספרי ופרש"י עה"פ.

(52) פ"ה.

(42) ראה "מגדל עז" (כפ"ח תש"מ) ע' שח. וש"נ. וראה גם

תורת מנחם – התועדויות חמ"ו ע' 196. וש"נ.

(43) כ"ק אדמו"ר שליט"א העיר, שלא מסופר אם שאל זאת

מעצמו, או שחסידים "האבן אים אונטערגעשטעלט"...

(44) ביצה ל, א. וש"נ.

(45) ראה אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ג ע' קמד (נעתק ב"היום

יום" יא אד"א). וראה גם לקו"ש חל"ט ע' 45. וש"נ.

ובכן, ענין זה מבואר בקצרה במאמר של חסידות חב"ד, ור' הלל מבארו בארוכה, ונקודת הביאור היא:

יש ג' דרגות בעבודה: (א) בחי' בן, שזהו"ע ששייך לכל בני". (ב) בחי' עבד נאמן, שזוהי דרגת העבודה של משה רבינו, ואעפ"כ הרי זה שייך גם לכל בני", בכחו של משה, ע"י ניצוץ (אתפשטותא ד) משה שבכל אחד מישראל⁵³, (ג) בחי' עבד שנאמר במשיח, "ועבדי דוד מלך עליהם .. ודוד עבדי נשיא להם לעולם"⁵⁴, "הנה ישכיל עבדי גוי וגבה מאד"⁵⁵ (כמבואר במאמרים⁵⁶ שמשיח יהי' נעלה יותר אפילו ממשה רבינו).

וזוהי גם מעלת ביהמ"ק השלישי (שיתגלה לעת"ל, כשיקויים היעוד⁵⁷ "ואמרת גוי אורך ה' כי אנפת בי וגו'") לגבי ב"ר וב"ש – שב"ר הוא בחי' בן, ב"ש הוא בחי' עבד נאמן (דרגת משה), וביהמ"ק השלישי יהי' בחי' "עבדי דוד" (משיח).

וכאמור לעיל – ע"י ההתבוננות בכהנ"ל נעשה זיכוך המוח, ועי"ז זוכים לקיום היעוד "והסירותי את לב האבן גוי", בביאת משיח צדקנו, שיבוא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו, בקרוב ממש.

* * *

ט. מאמר (כעין שיחה) ד"ה חזון ישעיהו גו'.

* * *

י. המדובר לעיל (במאמר⁵⁸) אודות מ"ש⁵⁹ "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוץ היום", ש"קאי⁶⁰ על כל יום, כי בכל יום יהיו בעיניך כחדשים", קשור גם עם מ"ש בהתחלת פרשת השבוע⁶¹: "והנכם היום וגו'", כי, ע"י קיום "הדברים האלה אשר אנכי מצוץ היום" באופן ד"כחדשים", הנה ב"מדה כנגד מדה"⁶² זוכים לענין ד"הנכם היום ככוכבי השמים לרוב", כפי שיתבאר לקמן⁶³ ע"פ פנימיות הענינים. אבל לכל לראש יש לבאר פסוק זה ע"פ פשוטו של מקרא.

הביאור בפירוש רש"י על הפסוק "והנכם היום ככוכבי השמים"⁶⁴, "וכי ככוכבי השמים היו באותו היום, והלא לא היו אלא ששים רבוא, מהו והנכם היום, הנכם משולים כיום, קיימים לעולם, כחמה וכלבנה וכוכבים" (והשינוי מפירוש רש"י על הפסוק⁶⁵ "אתם נצבים היום", "ומדרש אגדה .. אתם קיימים לפניו כיום הזה שהוא קיים⁶⁶ כו'") – הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש חל"ט בתחלתו.

* * *

(*) ראה ספרי דברים ו, ו. שם יא, יג. פרש"י שם. ערוך מע' פרוזדגמא בשם ילמדנו. רש"י שמות יט, א.

64 ואינו מעתיק תיבת "לרוב" – אף שיכולה להתפרש (לא רק בנוגע לריבוי בכמות, אלא) גם מלשון גדולה וחשיבות, וכמו מ"ש (תולדות כה, כג) "ורב יעבוד צעיר", שהוא מלשון גדולה וחשיבות, להיותו בכור, פטר רחם. ורש"י לא צריך לפרש זאת, כיון שמוכן בפשטות, וכמו בנוגע לרב ותלמידים, שהתלמידים הם רבים, והרב הוא אחד, ואעפ"כ נקרא בשם "רב", מצד החשיבות.

65 ר"פ נצבים.

66 ומוסיף: "והוא מאפיל ומאיר, כך האיר לכם וכן עתיד להאיר לכם כו'", בהתאם לכל פרטי הדברים שבפרשה ש"פיוסין הם" (שאף ש"מאפיל", מ"מ "מאיר"), ואעפ"כ לא הזכיר "חמה ולבנה".

53 ראה תניא רפמ"ב.

54 יחזקאל לו, כד-כה.

55 ישע"י נב, יג.

56 ראה לקו"ת צו יז, א. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ"ב ע' 190 הערה 67. וש"נ.

57 שם יב, א.

58 תורת מנחם – התוועדויות חס"א ע' 116 ואילך.

59 ואתחנן ו, ו.

60 לקו"ת ריש פרשתנו.

61 א, יו"ד.

62 סנהדרין צ, סע"א. וראה סוטה ח, ב ואילך.

63 בהמשך הביאור בפירוש רש"י – לקו"ש שבפנים ע' 6 ואילך.

- 1 יא. בנוגע לאגרת התשובה – דובר בהתוועדות שלפנ"ז⁶⁷ שלכאורה אינו מוכן מדוע נתבאר באגה"ת
- 2 טעם השמחה ביסורי הגוף בפרק מיוחד בפ"ע (פי"ב), ובפרט שפרק זה הוא סיום האגרת, ו"הכל הולך
- 3 אחר החיתום"⁶⁸, שהרי ענינה של אגה"ת הוא – כשמה – לבאר דרכי התשובה, הן תשובה תתאה, עזיבת
- 4 החטא כו', והן תשובה עלילה, "אתדבקוקתא דרוחא ברוחא ע"י תורה וגמ"ח .. בתפלה"⁶⁹, ע"י
- 5 ההתבוננות שמביאה לזה כו'; אבל ענין השמחה הוא לכאורה ענין צדדי שאינו נוגע לאגה"ת? ונתבאר,
- 6 שענין זה נוגע למירוק הנפש שהוא חלק מענין התשובה, כפי שנתבאר בפרקים ב"ג.
- 7 וענין זה קשור עם המבואר בפרק שלפנ"ז (פי"א⁷⁰) בענין "מ"ש⁷¹ וחטאתי נגדי תמיד", ש"אין המכוון
- 8 להיות תמיד עצב נבזה ח"ו, דהא כתיב בתרי"ז⁷² תשמיעני ששון ושמחה .. (ו)צ"ל כל ימיו בתשובה
- 9 עילאה שהיא בשמחה רבה כו'".
- 10 יב. ויש לקשר ענין זה עם המבואר בלקו"ת ד"ה ציון במשפט תפדה⁷³ (שעליו מיוסד המאמר שנאמר
- 11 לפנ"ז⁵⁸) בענין ב' חללי הלב, "חלל השמאלי מרירות .. וחלל הימני שמחה כו'",
- 12 – אע"פ שבדרך כלל מבואר שב' חללי הלב הם אהבה ויראה, ולא שמחה ומרירות, ומה גם שענין
- 13 השמחה שייך (לא ללב אלא) למוח, או שהוא למטה מהלב, שהרי שמחה ומרירות הם בחי' יסוד
- 14 ומלכות –
- 15 ש"כל שתהי' המרירות יותר מההעדר, אזי יהי' אח"כ יתרון השמחה מהגילוי כו'".
- 16 יג. ומענין לענין, יש להעיר גם בנוגע להמשך הענין באגה"ת בפירוש מ"ש "וחטאתי נגדי תמיד":
- 17 רבינו הזקן מדייק מ"ש "וחטאתי נגדי תמיד" – "נגדי דייקא, כמו ואתה תתיצב מנגד⁷⁴, מנגד סביב
- 18 לאוהל מועד יחנו⁷⁵, ופרש"י מרחוק, והמכוון רק לבלתי רום לבבו .. כשיהי' לזכרון בין עיניו שחטא
- 19 נגד ה'".
- 20 ונתבאר פעם⁷⁶ הטעם שהובאה הראי' מהפסוק "מנגד סביב לאוהל מועד יחנו, ופרש"י מרחוק" –
- 21 שמזה מוכח שאין זה מרחוק לגמרי, כי אם באופן שישנה השייכות ל"אוהל מועד", אלא ששייכות זו
- 22 היא "מרחוק". ועד"ז בנדר"ד, שצ"ל "זכרון החטא", והיינו, שאין זה מרחוק לגמרי, כי אם באופן ששייך
- 23 אליו ופועל עליו (לבלתי רום לבבו), אלא שזהו מרחוק, כדי שלא יהי' עצב נבזה כו'.
- 24 וזהו גם דיוק הלשון "שיהי' לזכרון .. שחטא נגד ה'" – מרחוק, דכיון ש"אם חטאת מה תפעל בו
- 25 גו' אם צדקת מה תתן לו גו'"⁷⁷, הרי מוכן שלאמיתו של דבר אינו פוגם ח"ו בה', ולכן הרי זה רק
- 26 "מרחוק"⁷⁸; אלא שאעפ"כ אין זה מרחוק לגמרי כו'".⁷⁹
- 27 וענין זה שייך גם להאמור לעיל אודות שבת חזון, ש"מראין לכאור"א המקדש דלעתיד (אבל רק)
- 28 מרחוק" – שאין זה מרחוק לגמרי, שאז לא היתה ראי' זו יכולה לפעול עליו.
- 29 יד. ונחזור לענינו – ענין השמחה, שעל ידה פועלים ש"הפכו ימים אלו לששון ולשמחה"⁸⁰,
- 30 וכדאיתא בספרים⁸¹ בענין "משנכנס אב ממעטין בשמחה"⁸² – שבהמשך לזה הובא הענין ד"משנכנס
- 31 אדר מרבין בשמחה" ("כשם כו' כך כו'")⁸³ – ש"ממעטין" הענינים דחודש אב "בשמחה", ע"ז שמרבים
- 32 בשמחה (כמו בחודש אדר), שמחה של מצוה.

67 שיחת ש"פ מט"מ ס"ח; סט"ו (תורת מנחם – התוועדויות ח"ס ע' 329 ואילך; ע' 345).

התוועדויות חס"א ע' 108; ע' 114).

68 ברכות יב, א.

69 לעיל רפ"י.

70 בסופו (ק, סע"ב).

71 תהלים נא, ה.

72 שם, יו"ד.

73 פרשתנו א, ב.

74 שמואל-ב יח, יג.

75 במדבר ב, ב.

76 שיחת ש"פ במדבר ס"ז ואילך; סל"ד (תורת מנחם –

התוועדויות ח"ס ע' 329 ואילך; ע' 345).

77 איוב לה, יד.

78 ראה גם שיחת ש"פ שלח סל"ג (תורת מנחם –

התוועדויות שם ע' 507 ואילך).

79 חסר קצת (המו"ל).

80 ראה זכרי' ח, יט. רמב"ם הל' תעניות בסופן.

81 ראה מאור ושמש פ' וישב (עה"פ לט, ב). וראה גם תורת

מנחם – התוועדויות חכ"ו ע' 155. וש"נ.

82 תענית כו, ב (במשנה).

83 שם כט, סע"א.

ועד שפועלים ענין הנחמה — ע"י בנין ביהמ"ק, ובאופן ד"נחמה בכפלים"⁸⁴, "על בית ראשון ועל בית שני"⁸⁵, כיון שבביהמ"ק השלישי יהי גם העילוי דב"ר וב"ש⁸⁶ (וגם העילוי דהמשכן, שבו יתגלה גם המשכן שעשה משה, שמעשה ידי נצחיים, ורק נגנזו⁸⁷, כמו הארון⁸⁸, ויתגלה לעת"ל), — אף שלכאורה אינו מובן, דכיון שביהמ"ק השלישי יהי בעילוי שבאין ערוך, הרי המשכן וב"ר וב"ש הם בבחי' "שרגא בטיהרא מאי אהני"⁸⁹. ועד"ז צריך להבין מהו העילוי ד"גואל ראשון הוא גואל אחרון"⁹⁰, הרי משיח ("גואל אחרון") יהי בדרגא נעלית יותר ("ירום ונשא וגבה מאד"⁹¹) אפילו ממשה רבינו ("גואל ראשון") —

והרי הענין ד"נחמה בכפלים" הוא לא רק ב' פעמים ככה, אלא באופן שבאין ערוך לגמרי⁹¹, וכמו "כפלים לתושי"⁹² שנאמר בנוגע ללוחות שניות⁹³, שזהו באופן שבאין ערוך לגמרי, שהרי "אלמלא חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד"⁹⁴, ואילו ע"י לוחות שניות ניתוספו (מלבד כל כ"ד ספרים) "הלכות מדרש ואגדות"⁹³. וע"ד מ"ש בנוגע לבעל תשובה, "אם הי' רגיל לקרות דף אחד יקרא ב' דפים וכו'"⁹⁵, שלימוד דף השני אינו באופן שלמד דף הראשון, אלא באיכות נעלית יותר, ביתר חיות וכו', באין ערוך.

וכאמור, שכל זה נעשה ע"י שמחה של מצוה, ובעיקר בימים אלו, שע"ז באים ל"נחמה בכפלים", "כפלים לתושי", בגאולה האמיתית והשלמה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

טו. בסיום⁹⁶ ההפטרה נאמר⁹⁷: "ציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה". ומכיון שכל הענינים דלעתיד תלויים במעשינו ועבודתינו עכשיו⁹⁸, לזאת הצעתי ובקשתי אשר ינצלו הימים האלו, ובפרט את היום דת"ב, לעשות ולהוסיף ב"משפט" (היינו בלימוד התורה — כמבואר בד"ה ציון במשפט תפדה ושבי' בצדקה⁹⁹) וב"צדקה".

ב' ענינים אלו — ה"ה שני הסוגים הכלליים בעבודת האדם, "אתם קרוים אדם"¹⁰⁰, תורה (משפט) ומצוות (צדקה¹⁰¹); בספירות — ז"א ומלכות¹⁰².

והנה העשי' והעבודה בפרטיות ה"ה בג' קווין. ובנדו"ד במיוחד — לפי המבואר בהגהות הצ"צ לד"ה זה¹⁰³, שהטעם לזה ש"ציון במשפט (דוקא) תפדה" הוא — לפי ש"המשפט הוא דוקא בשלשה¹⁰⁴ .. דהיינו חג"ת .. כדי שיאיר ע"י ממקום עליון ביותר" — צריך לנצל ימים אלו במעשה ועבודה בג' הקווין קו הימין וקו השמאל וקו האמצעי¹⁰⁵ — בספירות חג"ת — בתורה עבודה וגמ"ח¹⁰⁶.

ההשתדלות בקו העבודה שנוגע בהמצב דימים אלו ביחוד, הוא — השתדלות יתירה במצות תפילין,

(98) תניא רפ"ז.

(99) מאמר שנאמר ע"י אדה"ז ערב ת"ב שחל באותה שנה (כבשנה זו (תש"ל)) ביום ג', ונדפס בלקו"ת לש"פ דברים (נדפס גם בקונטרס בפ"ע עם הגהות הצ"צ (נדפסו גם באוה"ת פרשתנו ע' כח ואילך)).

(100) יבמות סא, רע"א. וש"נ.

(101) ראה תניא רפ"ז (מח, ב). וראה גם לקו"ת פרשתנו א, ד (בענין ושבי' בצדקה): "כללות המצות שנקראו צדקה".

(102) אגה"ק ס"כ (קלא, א). וראה גם לקו"ת אמור לר, רע"ג. ובכ"מ.

(103) בקונטרס שם ע' 8 (אוה"ת שם ע' לב).

(104) ריש מס' סנהדרין.

(105) ראה רשימות הצ"צ (לתהלים (יהל אור) עה"פ פדה בשלום נפשי — ריש ע' רח) בענין הפדיון "שהם ג' שמות .. נמשכים ע"י תורה עבודה וגמ"ח".

(106) שהם חג"ת (רשימות הצ"צ שם ע' רד. ובכ"מ).

(84) איכ"ר ספ"א.

(85) יל"ש ישעי' רמז תמה.

(86) ראה לקו"ש ח"ט ע' 62.

(87) ראה סוטה ט, סע"א.

(88) יומא נב, ב. נג, ב.

(89) לשון חז"ל — חולין ס, ב. וש"נ.

(90) ראה שמור"ר פ"ב, ד"ו. דב"ר ספ"ט. זח"א רנג, א. שעה"פ ריחי מט, יו"ד. תו"א משפטים עה, ב.

(91) ראה גם תורת מנחם — התועדויות חנ"ז ע' 194. וש"נ.

(92) איוב יא, ו.

(93) שמור"ר רפמ"ו.

(94) נדרים כב, ב.

(95) ראה ויק"ר רפכ"ה. תניא אגה"ת ספ"ט.

(96) מכאן עד סיום ההתוועדות — הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בהוספות ללקו"ש ח"ט ע' 249 ואילך. במהדורא זו ניתוספו איזה ציוני מ"מ, וכמה פרטים מהנחה בלתי מוגה.

(97) ישעי' א, כז.

- 1 [השייכות לקו העבודה (נוסף על הענין ד"כל הקורא ק"ש בלא תפילין כו' כאילו הקריב כו" (107), כי
- 2 מעיקרי מצוה זו הוא – כפס"ד השו"ע¹⁰⁸ – לשעבד הלב והמוח. ו(לכן) גם, תפלה ותפילין הם משרש
- 3 אחד]
- 4 שמביאה, כפסק חז"ל¹⁰⁹, ל"וטרף זרוע אף קדקוד¹¹⁰, שזהו גם הסיום והחותם של פירש"י דפרשתנו
- 5 פ' חזון, והרי "הכל הולך אחר החתום"¹¹¹.
- 6 ואף שבכ"מ כעת הוא הפסקת האש¹¹¹ – הרי גם שם זקוקים לסגולת תפילין ד"וראו כל עמי הארץ
- 7 כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך¹¹², בכדי לבטל את מחשבתם הרעה של קצתם – בניצול הפסקה
- 8 ושבייתה זו.
- 9 טז. ועל של פועל באתי בהצנתי¹¹³:
- 10 (א) שכאו"א יוסיף בימים אלו בלימוד התורה, ובפרט ביום הת"ב (בענינים המותרים ללמוד בהם ביום
- 11 זה).
- 12 ההוספה בלימוד צ"ל – בין ביום בין בלילה¹¹⁴.
- 13 במקום האפשרי – לסדר בת"ב משמרות על כל כ"ד השעות וההוספה על המעל"ע. אם אפשר –
- 14 ללמוד בשלשה, ומה טוב שיהי' בעשרה¹¹⁵ (ומובן שסידור המשמרות צ"ל באופן שלא יזיק ח"ו לבריאות.
- 15 ולכן, יהי' כל משמר לשעה אחת, ב' או ג'. אחד יכול להשתתף בכמה משמרות, אבל לא במשמרות
- 16 רצופות).
- 17 מהנכון שהלימוד במעל"ע זה יהי' בעניני דיומא, וכמחז"ל¹¹⁶ "שואלין ודורשין בענינו של יום כו" –
- 18 ברשימות כ"ק אדמו"ר הצ"צ למגילת איכה. וברשימות הנ"ל הרי נתבאר ג"כ כמה מחז"ל שבמשנה.
- 19 ואף שבד"ה הנ"ל מבואר ענין ציון במשפט תפדה ע"פ מרז"ל¹¹⁷ "אין הגליות מתכנסות אלא בזכות
- 20 המשניות" – הרי, הטעם לזה הוא¹¹⁸ לפי שענין הגלות הוא סילוק בחי' וא"ו מבחי' ה"א, וע"י לימוד
- 21 שיתא סדרי משנה ממשיכים בחי' הוא"ו, והרי ענין זה הוא גם בפנימיות התורה שהיא בחי' וא"ו
- 22 (וכידוע¹¹⁹ שגיליא דתורה היא בחי' (עה"ד¹²⁰, בחי') ה"א, ופנימיות התורה – בחי' (עה"ח¹²⁰, בחי') וא"ו,
- 23 וא"ו).
- 24 [ולהוסיף מהמבואר בדא"ח¹²¹ בענין משנה אותיות נשמה, ונשמתא דאורייתא ה"ה פנימיות התורה¹²²,
- 25 כמבואר בזהר פ' בהעלותך את הנרות¹²³. אלא שלימוד המשניות כפשוטו הוא דבר השווה לכל נפש],
- 26 ובפרט בלימוד דרושי הצ"צ¹²⁴, שבהם ישנו החיבור דפנימיות התורה עם גיליא דתורה¹²⁵ – יחוד ו-ה.

-
<p>(107) ברכות יד, סע"ב. נתבאר בלקו"ת שלח מא, ג ואילך.
(108) אור"ח סכ"ה סיי"א (בשו"ע אדה"ז). שכוונה זו היא –
חלק מהמצוה (ראה גם תורת מנחם – התועדויות ח"ס ע' 138.
וש"נ).
(109) הלכות קטנות להרא"ש הל' תפילין סט"ו. וראה גם בחי'
ס"פ מטות. – וראה לקו"ש ח"ט ע' 11.
(110) ברכה לג, כ.
(111) ראה גם תורת מנחם – התועדויות חס"א ע' 109
ואילך.
(112) תבא כח, יו"ד. ואמרו רז"ל (ברכות ו, א) "אלו תפילין
שבראש".
(113) וזהו א' הטעמים לעריכת ההתועדויות ביום הש"ק זה
(מהנחה בלתי מוגה).
(114) מכיון שמצות ת"ת היא בשחרית וערבית (הל' ת"ת
לאדה"ז פ"ג ה"ד).
(115) ראה אבות פ"ג מ"ו. וראה גם ד"ה עשרה שיושבין
תרפ"ח – נדפס בסה"מ תרפ"ח ע' קמח. תש"ח ע' 265 ואילך.</p> | <p>(116) סוף מס' מגילה.
(117) ראה ויק"ר פ"ז, ג. וראה גם ב"ב ח, א.
(118) ראה הגהות הצ"צ שם (בקונטרס שם ריש ע' 8. אוה"ת
שם ע' לב). וראה גם ברשימות הצ"צ להושע ע' תמ.
(119) קונטרס עה"ח פ"ד.
(120) ר"מ פ' נשא (קכד, ב). נתבאר בארוכה באגה"ק סכ"ו.
קונטרס הנ"ל פ"א ואילך.
(121) ד"ה אור לי"ד ש"ת פ"ג (וש"נ). ובכ"מ.
(122) ולהעיר מל' הפסוק (הושע ח, יו"ד) שעליו דחז"ל הנ"ל
– "יתנו בגוים גו". ויש לקשר זה עם המבואר בכ"מ בענין השם
"תניא" (ראה גם תורת מנחם – התועדויות חנ"ו ע' 170. וש"נ).
ואכ"מ.
(123) קנב, א. וראה גם קונטרס הנ"ל פט"ו.
(124) להעיר גם ממחז"ל (איכ"ר פ"א, נא): "צמח שמו ..
מנחם שמו .. ולא פליגי כו".
(125) ראה גם תורת מנחם – התועדויות חנ"ח ע' 232 הערה
125. וש"נ.</p> |
|---|---|

- (ב) שכל אחד ואחת יתרום לצדקה – במשך ימים אלו ובפרט ביום הת"ב – כמה פעמים במשך שעות היום, ובפרט – לפני תפלת שחרית ולפני תפלת מנחה. גם לתרום צדקה קודם נתינת הצדקה שלפני התפלה¹²⁶, בכדי לעורר ולחזק ולהוסיף בפעולת הצדקה שלפני התפלה¹²⁷.
- (ג) להשתדל במשך ימים אלו, ובפרט ביום הת"ב (בהשעות שמותר להניח תפילין), לזכות יהודים במספר גדול הכי אפשרי במצות הנחת תפילין.
- יז. ויה"ר מהשי"ת ויברך ה' ויצליח, שע"י עבודתינו בג' קווין אלו, ימהר קיום היעוד בנוגע לכלל ישראל – "ציון במשפט תפדה ושבי" בצדקה", ויהפכו הימים האלה לששון ולשמחה, בביאת משיח צדקנו בקרוב ממש, ועינינו תראנה כ"י¹²⁸ אלקים יושע ציון ויבנה ערי יהודה וישבו שם וירשוה וזרע עבדיו ינחלוה ואוהבי שמו ישכנו בה"¹²⁹.

קודם חודש אלול, יסע (עם קבוצה מאנ"ש שי' שהיו בצבא) לכל החזיתות (סואץ, גולן וכו'), וימסור להם: הנני שולח לכם משקה זה מהתועודות דכו"כ מבנ"י המברכים אותם, בתוספת בקשתי נפשית – שנוסף על כללות ההנהגה ע"פ רצון השם, יש להתחזק ולדייק בהנחת תפילין בכל יום חול [וכל איש המשרת בצבא] וזקוק לתפילין – יתנו לו זוג תפילין על חשבוני, אך היות שמצוה לא צ"ל בחנם, ימכרו בסכום סמלי: לירה אחת], ומה טוב באם אפשר לתרום בכל יום לצדקה* בל"ג, וללמוד בכל יום שורה אחת ממשניות בל"ג.

(126) ובהזדמנות זו יש לעורר ולזרז אודות קיום פס"ד השו"ע (אדה"ז או"ח סוסצ"ב. וש"נ): "טוב ליתן צדקה קודם התפלה, שנאמר אני בצדק אחזה פניך" (מהנחה בלתי מוגה).

(127) וכפי שמצינו שיש תפלה מר' סעדי' גאון שאומרים לפני התפלה, כדי שהתפלה תהי' כרבעי (מהנחה בלתי מוגה).

(128) תהלים סט, לו-לו. וראה הערה למכתב דג' תמוז שנה זו (אג"ק חכ"ו ע' תיז), השייכות דיעוד זה לג' הקוין תורה עבודה וגמ"ח (ראה גם תורת מנחם – התועודות ח"ס ע' 346. וש"נ).

(129) כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן בקבוק משקה להח' טובי פלס עבור אנשי הצבא באה"ק, והורה לו שהחל מיום ט"ו באב,

(*) וכשאין עני במקום, מניחים הממון במעטפה מיוחדת וכיו"ב.

המשך ביאור למס' סוכה ליום רביעי עמ' א

הוא – הַשָּׂמָה מְקוּלָּתָא [ומסוכה] לְחִמְרָתָא [ולשבת] אֲמִירָנָּה מַגוּ, שדופן שהפרץ שבה מרובה על העומד שכשרה לענין סוכה נחשבת כדופן גם לענין שבת החמורה, מְחִמְרָתָא [ומשבת] לְקוּלָּתָא [ולסוכה] לֹא כָּל שָׁבֵן שנאמר מַגוּ, וכיון שדופן זו נחשבת דופן לגבי שבת החמורה, ודאי שנחשבת גם דופן לענין סוכה.

גוּפָא, אֲמִירָנָּה רָבָא

למחיצה, הוא הדין לענין סוכה שאפילו אם אין הלחי רחב טפח הוא מועיל להיחשב דופן שלישית ולהכשיר את הסוכה מדין 'מגו', ומדוע לא אמרה הברייתא דין זה שחמור דין הכשר סוכה העשויה כמבוי בימות החול שבכדי להכשירה צריך טפח שוחק ולא די בלחי, מדינה בשבת של סוכות שדי בלחי כדי להכשירה. מתרצת הגמרא: הֵהוּא – דין זה לֹא אֲמִירָנָּה לִיה לומר מחמת פשיטותו, שכיון שדיני שבת חמורים מדיני סוכה, אם כן כל שכן

המשך ביאור למס' סוכה ליום שבת קודש עמ' א

גמרא

הניח הסדין לְנִאֲוִיתָה פוסל את הסוכה, וְהָאִי דְקָתְנִי במשנה 'מִפְּנֵי הַנֶּשֶׁר' הוא משום שֶׁאֲוִירָתָא דְמִלְתָּא קָתְנִי – שבדרך כלל דרך בני אדם ליתן סדין תחת הסכך מפני הנשר ולא לנוי, קָא מְשַׁמַּע לָן רַב חסדא שבדווקא נקטה המשנה 'מפני הנשר' לומר שאם הניחו לנאותה כשרה. הגמרא מביאה ראיה מהברייתא לרב חסדא: לִימָא מְסִיעָה לִיה, סִיכָּה לְסוּכָה בְּהִלְכָּתָה וצלתה מרובה מחמתה, ואחר כך עִיִּיָּה לְסוּכָה בְּקִרְמִין המצויירין וּבְסִידִין תְּמַצְוִירִין, וְתִלְתָּה בְּה לְנוי אֲנִיִּין שְׂקָדִים אֲפָרְסָקִין וְרִמּוֹנִים פְּרָקִילִי עֲנָבִים וְעֵטְרוֹת שֶׁל שְׂבֻלִין, וכן אם תלה בה יִנְוֹת שְׂמִינִים וְסִלְתוֹת, הרי אלו הוקצו למצותם וְאִסּוּר לְהִתְפַּקֵּם מִהֶן במשך כל החג ובחול המועד

אֲמִירָנָּה רַב חֲסִידָא לֹא שָׁנִי שאם פרס סדין על הסוכה פסולה, אֵלָּא כשפרס את הסדין מִפְּנֵי הַנֶּשֶׁר, שכיון שהעמידו כדי להגן, נחשב הסדין לחלק מהסכך ונמצא מסכך בדבר המקבל טומאה. אֵלָּא אם כוונתו בפריסת הסדין היתה כדי לְנִאֲוִיתָה, בְּשָׂרָה, שכיון שלא הניחו שם אלא לנוי, בטל הסדין לגבי הסכך והסוכה כשרה. מקשה הגמרא: מה חידוש השמיענו רב חסדא, שֶׁשִּׁמָּא שזאת כוונת המשנה, שהרי מִפְּנֵי הַנֶּשֶׁר תָּנִן במשנתנו, ומדויק מהמשנה שאם הניח את הסדין לנוי וכדומה אינו פוסל את הסוכה. מתרצת הגמרא: מִהוּ דְתִימָא – היה מקום לומר שהוא הדין דְאֵפִילוּ אם

לקוטי שיחות פרשת דברים כרך יט שיחה א

מתורגם ללשון הקודש

על כך ש"בשביל שקלקלתם" נגזר עליהם להיות
במדבר ארבעים שנה, במקום ללכת ישר לארץ ישראל,
אלא על כך ש"בשביל שקלקלתם" נגרם ההיפך ממה
ש"היתה שכינה מתלבטת... למהר ביאתכם לארץ",
במהירות על-טבעית⁸. לפי זה המילים "אחד עשר יום
מחורב..." הן רק הקדמה לתוכחה עצמה⁹.

וצריך להבין: אמנם, הכרחי לומר, שמשה רבינו
כלל גם את הענין של ההליכה מחורב עד קדש ברנע
בשלושה ימים – "אתם הלכתם אותו בשלושה ימים"
– בתוכחה¹⁰. אך מדוע נאמר שזה היה עיקר התוכחה,
ומה שכתוב בפסוק בפירוש, שהדרך מחורב עד קדש
ברנע היא "מהלך י"א יום"¹¹, הוא רק הקדמה לתוכחה
עצמה?

מזה מובן, שלא תיתכן כאן אפשרות של "ביניים".
הליכת ישראל במדבר היתה יכולה להיעשות או באופן

א.

"אחד עשר יום..." - הקדמה לתוכחה

1 על הפסוק¹ "אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר
2 עד קדש ברנע" אומרים חז"ל² ורש"י מצטט זאת
3 בפירושו על התורה, שישראל עברו את הדרך מחורב
4 ועד קדש ברנע, שהיא "מהלך י"א יום", בשלושה
5 ימים³.

6 בכך הוסיף משה רבינו ענין נוסף של תוכחה⁴,
7 כדברי רש"י: "אמר להם משה⁵: ראו מה גרמתם, אין
8 לכם דרך קצרה מחורב לקדש ברנע כדרך הר שעיר,
9 ואף הוא מהלך י"א יום, ואתם הלכתם אותו בשלושה
10 ימים.. (כחישוב רש"י⁶), וכל כך היתה שכינה מתלבטת
11 בשבילכם למהר ביאתכם לארץ, ובשביל שקלקלתם
12 הסב אתכם סביבות הר שעיר ארבעים⁷ שנה".

13 מלשון רש"י נראה, שהדגש העיקרי בתוכחה איננו

והיו שם שלשים יום (רש"י כאן) ובליה זה: יהי העם גר' והאספסוף אשר
בקרבו גר' ויאמר ה' אל משה אספה לי גר' ואל העם תאמר התקדשו
למחר גר' –

ואף שלכאורה דוחק גדול הוא, הרי מוכרח לומר כן בדעת רש"י
(ע"ה) שלא יסתור אמרו כאן שריו שם שלשים יום, לאמרו בפירוש
בהעלותך (יא, כ) "אונקין ומצטערין שלשים יום" (ודלא כפירוש
(בתענית כט, א –) לימוד ע"ד ההלכה – וכן הוא בכ"מ בפירושו ע"ה)
והאכילה הרי התחילה למחר,

ואכילת בשר שלושים יום – פורעניות. ויש למעטה ככל האפשרי,
ל' יום בלתי שלמים, מבוקר דיום כ"א אייר עד בוקר כ"א סיון (ועד

בכלל, ויסעו מקברות התאווה ויחזו בחצרות בכ"ב סיון,
הסגר מרים – שבעת ימים (פורעניות – וכנ"ל – אין לאפוש. וגם

הסגר מצורע – אין צ"ל מעל"ע), היינו כ"ב"ח סיון, בכ"ח סיון נסעו
מחצרות ובכ"ט סיון (היינו ליל=אור לכ"ט*) באו למדבר פארן – ובו

ביום כ"ט סיון (בבוקר) שלחו המרגלים.
סה"כ – ג' ימים שלמים מבוקר ועד ערב: כ' אייר, כ"א סיון, כ"ח

סיון. ויל"פ בעוד אופן (ואכ"מ) וראה בסדר עולם פ"ח.
(7) לכאורה רק ל"ט שנה. וראה פרש"י שלח יד, לג. ועצ"ע.

(8) ראה גם פרש"י בהעלותך י, כט, שם, לג. שם יא, (ד"ה ויחר).
וראה ג"כ רש"י בא יב, לו. יתרו שם, ד.

(9) משא"כ באם נאמר שעיקר ההוכחה היא ע"ז שגרמו שיעכבו
במדבר מ' שנה ולא ילכו ישר לא"י (שהוא דרך קצרה כ"ה) הרי "אחד

עשר יום גר'" הוא מגוף ענין התוכחה.
(10) שלכן הביא רש"י זה בפירושו על התורה – פשוטו של מקרא.

(11) ובפרט לפמ"ש הצ"צ באוה"ת פרשתנו (ע' טז) ד"בשביל כו' מ'
ענה"ה הוא (פ"י) מ"ש אח"כ ויהי בארבעים שנה, דלא כהרא"ם כו'.

(1) פרשתנו א, ב.

(2) ספרי עה"פ (דעת ר' יהודה).

(3) בפרש"י בהעלותך (יא, א ד"ה רע) "כמה לבטון בדרך הזה (עד
קברות התאווה) שלשה ימים". אבל עכצ"ל שאין כוונת רש"י שהלכו שלשה
ימים (משא"כ – הרשב"ם. וראה ג"כ פירושו בפרשתנו), שהרי מפורש
בפרש"י לפני"ז (י, לג) "מהלך שלשה ימים הלכו ביום אחד" – אלא כוונת
רש"י היא, שטענו "לבטנו" – טרחנו – טורח הליכת ג' ימים. וכשהולכים
כ"ז ביום א' – הטורח עוד גדול יותר. ולהעיר, שגם בפרשתנו דייק רש"י
בלשונו "מתלבטת" (כבהעלותך – "לבטנו") – טורח* מהלך י"א יום
בג' ימים.

(4) עפ"ז יומתק שגם בכתוב זה הזכיר דברי תוכחה "ברמז" כמו
בפסוק הראשון.

(5) היינו שהם מדברי משה לישראל (אף שלא נזכרו בקרא, כנ"ל
בהערה הקודמת).

(6) ולהעיר דע"פ חשבון זה נמנו גם ימי הנסיעות והחגיות, והשלשים
ושבעה ימים שנתעכבו – אינם שלמים. וראה מפרשי רש"י כאן.

פרטי נסיעות אלו (וראה מפרשי רש"י כאן) י"ל:

ובהקדמה דע"פ הכלל דלא בא הכתוב לסתום אלא לפרש (פרש"י
נח י, כה) גם בפרש"י י"ל כן. וכיון דפירש בהנסיעה מחורב שהלכו יום
אחד ומוכרח לומר בפרש"י שאין לליל עמו (כדלקמן) – גם בשתים
שלאחר' כן ה' –

סה"כ ג' ימים – שלמים, אבל אין לילם עמם. כי הנסיעה הייתה
באופן דשכינה מתלבטת, באופן נסי, ואין להאריך ההתלבטות ולהגדיל
הנס – יותר מהמוכרח בפשט"מ ובמדרחו"ל:

ביום כ' אייר נסעו – וגם הוא בכלל ימי הנסיעה (רש"י בהעלותך י,
יא י' ימים) – מחורב "והלכו ביום אחד" (רש"י שם י, לג) ובאו
לקברות התאווה בגמר היום – ליל (היינו אור (וכן לקמן) לכ"א אייר

(*) אין להקשות איך שייד לשון "סורח" בנשיכה – כי מפורש בכתוב (בהעלותך י, לו) בעניינו "ובנוחה יאמר שובה ה' גוי", וברש"י שם: לשון מרגוע כו'. וראה רש"י
יתרו יט, יח ד"ה הכבשן.

(**) ולכן קוראו בסדר עולם (פ"ח) – כ"ח סיון.

31 "איחרן במדבר ארבעים שנה" היתה הליכתם באופן
32 של "הצליחו ללכת כמו שעשו באותן ג' ימים".

ג.

הקשר בין המענה לבייתוסי לדין מה שהיה
במדבר

33 לכאורה, עדיין לא הכל ברור: אמנם, במקום
34 ההליכה באופן של "איחרן במדבר" היתה מתקיימת
35 ההליכה במהירות של "הצליחו ללכת... ג' ימים". אך
36 לשם מה יש לומר זאת במענה לבייתוסי, ואף "קרא
37 עליו מקרא זה" דוקא?

38 הכרחי לומר, שהסתירה לטענת הבייתוסי שמשום
39 אהבת ישראל "עמד (משה) ותקנה אחר שבת...", היא,
40 אכן, מענין זה, ש"איחרן במדבר ארבעים שנה" החליף
41 (לא רק הליכה רגילה לארץ ישראל, אלא) האופן של
42 "הצליחו ללכת" במהירות ניסית.

ד.

טענת הבייתוסי היתה על תקנת משה

43 כאמור פעמים רבות¹⁸ על ויכוחים רבים הנמצאים
44 בש"ס ובמדרשים בין חכמי ישראל ובין לא־יהודים
45 (וכן עם בייתוסיס וכדומה), הרי עצם העובדה
46 שהתנאים וחכמי ישראל ניהלו איתם ויכוחים,
47 ושייכוחים אלו מפורטים בתורת אמת, מוכיחה, שלפי
48 שכל התורה יש מקום לטענות אלו, ותשובת חכמי
49 ישראל אינן סתם דחיית הטענות¹⁹, אלא אמיתיות לפי
50 תורת אמת.

51 בכך ניתן לענות על הדיוק שבלשון טענת הבייתוסי
52 בעניינו: "משה רבינו אוהב ישראל היה... עמד ותקנה
53 אחר שבת..." – כלומר, הוא לא תלה זאת בה', אלא
54 במשה רבינו, שבגלל אהבת ישראל שלו הוא תיקן
55 שעצרת תהא אחר שבת. לכאורה, יש לשאול: הרי הוא
56 מבסס את שיטתו על הפסוק "ממחרת השבת", ולא על
57 תקנה של משה רבינו²⁰?

1 של "למהר ביאתכם לארץ", או באופן ההפוך – שהיא
2 תימשך (בגלל חטאי ישראל) יותר מן הזמן הטבעי לכך
3 – ארבעים שנה. לפיכך כרך משה את שני הענינים הללו
4 יחדיו, זה בהמשכו של זה: אם לא באופן נסי, מתקיים
5 במילא האופן המנוגד¹².

ב.

הסבר דברי הגמרא והתוספות על הוכחת ריב"ז
לבייתוסי

6 על פי האמור לעיל (שההליכה במדבר יכלה להיות
7 רק באחד משני האופנים האמורים) מוסברים דברי
8 ה"תוספות" על מאמר תמוה בגמרא:

9 נאמר בגמרא¹³ שרבי יוחנן בן זכאי התווכח עם
10 בייתוסי על שיטתם, שעצרת חל תמיד "אחר שבת",
11 מפני שפירשו שב"וספרתם לכם ממחרת השבת"¹⁴
12 הכוונה היא לשבת בראשית. הבייתוסי טען: משה
13 רבינו אוהב ישראל היה, וידוע שעצרת יום אחד הוא,
14 עמד ותקנה אחר שבת כדי שיהו ישראל מתענגין שני
15 ימים. ענה לו על כך רבי יוחנן בן זכאי בפסוק "אחד
16 עשר יום מחורב..." באומרו "ואם משה רבינו אוהב
17 ישראל היה, למה איחרן במדבר ארבעים שנה".

18 בעלי ה"תוספות"¹⁵ מסבירים, שרבי יוחנן בן זכאי
19 בחר דוקא פסוק זה ("קרא עליו מקרא זה"¹⁶) כהוכחה
20 לכך ש"איחרן במדבר ארבעים שנה", מפני שבכך
21 התכוון רבי יוחנן בן זכאי לומר "דאם היה אוהב
22 ישראל למה איחרן במדבר מ' שנה ולא הצליחו ללכת
23 כמו שעשו באותן ג' ימים", כפי שמובן מפירוש רש"י
24 דלעיל, שישראל עברו דרך זו בשלשה ימים.

25 לכאורה לא מובן: כיצד מתקשרת לכאן העובדה
26 ש"לא הצליחו ללכת כמו שעשו באותן ג' הימים",
27 והרי הטענה על ש"איחרן במדבר ארבעים שנה" קיימת
28 גם לו היו עוברים את הדרך מחורב לקדש ברנע ב"א
29 יום, ולא בשלשה ימים¹⁷?

30 אלא, שלפי האמור לעיל מובן הדבר: לו לא

(19) ולהעיר ממשנת – בענינו – לקו"ש ח"ב ע' 96 הערה 6.
ובפשטות י"ל דבערך סברות המענה ה"ז "קש".

(20) כמו שהקשה בצאן קדשים למנחות שם. תפארת ישראל
(להמהר"ל) ספ"ו.

ואף שבתו"ס שם (ד"ה עמד) כתבו "והקב"ה הסכים על ידו" – דוחק
לפרש שטיבת הציווי "וספרתם לכם ממחרת השבת גר" היא תקנת משה,
אלא שהקב"ה הסכים על ידו וציווה ע"ז בתורה. וע"ד הא דשבת (פז),
א' ג' דברים כ"ו והסכים הקב"ה עמו" (ולא מצינו בהם ציווי בתורה).
ולהעיר במדבר"ר פי"ט לג.

(12) ובלשון הבחי כאן: שאילו לא כן הי' הדרך מתקצר לכם
ובעונותיכם נתארך.

(13) מנחות סה, סע"א ואילך.

(14) אמור כג, טו. ועד"ז "ממחרת השבת" – שם, יא.

(15) שם ד"ה אחד עשר יום.

(16) לשון הגמרא שם.

(17) כפרשי" מנחות שם.

(18) ראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 260 – בנוגע לשאלות
אנשי אלכסנדריא בסוף נדה (סט, ב).

תמצית ההסבר לכך היא: 26
משמעות המילים "ואם משה רבינו אוהב ישראל 27
היה" היא, שאהבת ישראל של משה רבינו לא היתה 28
כפי שסבר הבייתוס, שהיא מחייבת תקנה "שהיה 29
ישראל מתענגין שני ימים", אלא הרבה יותר עמוקה, 30
באופן שהיא איננה מהווה סיבה לכך שתמיד יהיה אצל 31
ישראל בגלוי הענין של "מתענגין". 32
לשם כך הוא ציטט את הפסוק "אחד עשר יום 33
מחורב..." , הלכות מדברי תוכחה של משה, שבגלוי 34
נראה הענין כעונש... אך האמת היא, שדוקא בדברי 35
התוכחה התבטאה האהבה הגדולה והעמוקה של משה 36
לישראל, כלשון המדרש²⁸: "ויכחן משה שאוהבן". 37

ו.

שבת - מלמעלה - מעין עצרת

"עצרת" תלויה בספירה – ישראל סופרים מ"ט יום, 38
והיום החמישים הוא עצרת, כידוע²⁹, מ"ט הימים 39
שישראל סופרים מורים על הדרגות (מ"ט שיערים) 40
שישראל מגיעים אליהן בעבודתם העצמית, ולכן הם 41
צריכים לספור³⁰ את הימים. לעומת זאת יום החמישים, 42
שאינו נכלל בספירת ישראל, מורה על דרגה הניתנת 43
מלמעלה (שער הנו"ן), לאחר ההכנה של הדרגות שניתן 44
להגיע אליהן בעבודה עצמית, בדומה³¹ למאמר 45
חז"ל³², שכאשר אדם מקדש עצמו מעט למטה, 46
מקדשין אותו הרבה מלמעלה. 47
טענת הבייתוס היתה: כיוון שמהותו של יום טוב, 48
יום החמישים, הוא ענין הבא מלמעלה, צריכה ההכנה 49
לעצרת להדגיש את הקדושה הבאה מלמעלה – 50

ההסבר לכך הוא: חז"ל²¹ מביאים כמה וכמה 1
הוכחות לכך שעצרת חלה חמישים יום ממחרת יו"ט 2
הראשון של פסח, ולפיכך אין לפירוש זה (שב"ממחרת 3
השבת" הכוונה היא לשבת בראשית), שום בסיס 4
בפסוקי התורה²². 5
אלא, טענת הבייתוס²³ היתה, שמשה תיקן²⁴ 6
שעצרת תחול תמיד ממחרת שבת בראשית. כלומר, 7
שיקבעו את לוח השנה, באופן²⁵, שהיום הראשון של 8
פסח יחול תמיד ביום השבת, כלשון "מעברין את 9
החודש לצורך"²⁶, כך ששני הדברים יתאימו זה לזה – 10
הספירה תהיה הן "ממחרת השבת" – שבת בראשית, 11
והן ממחרת יום טוב. והטעם לתקנה זו היה "כדי שיהיו 12
ישראל מתענגין שני ימים", כדלהלן. 13

לכן, לאחר שסתר רבי יוחנן בן זכאי את הטעם 14
לתקנה זו, על-ידי הטענה, ש"איחרן במדבר ארבעים 15
שנה", כדלקמן סעיף ט, הוא הביא הוכחה מפסוק, 16
שלא יתכן כלל תקנה כזו, כי מן הפסוק רואים, 17
שצריכים להיות שני אופנים לקביעות התאריכים: 18
"יום טוב שחל להיות בשבת", ו"יום טוב שחל להיות 19
באמצע השבת"²⁷. 20

ה.

דוקא התוכחה נובעת מאהבה עמוקה

לפי האמור לעיל, שפרטי הויכוח מיוסדים על שכל 21
התורה, מתחזקת תמיהה גדולה מאד על הויכוח: 22
שיטת הבייתוס מבוססת על כך, ש"משה רבינו אוהב 23
ישראל היה", ורבי יוחנן בן זכאי שואל בתמיהה "ואם 24
משה רבינו אוהב ישראל היה"? 25

(21) מנחות שם, ב ואילך.

(22) ד"מצינו יו"ט מקרי שבתון כו" (חדא"ג מהרש"א מנחות שם, ועוד).

(23) היינו, אף שסברת הצדוקים דוה שעצרת אחר שבת הוא (לא תקנת משה, כ"א) מפני שזהו פירוש הכתוב "ממחרת השבת" – מ"מ, חיפש הבייתוס טענה וסברא ואופן שתתאים גם לשיטת חכמי ישראל, שעצרת תהי' תמיד אחר השבת.

(24) וי"ל, שיסוד טענת הצדוקי שאופן הקביעות דעצרת הוא תקנת משה – הוא מפני שמצינו כעין זה בהכנה לעצרת (מ"ת*), ד"יום אחד הוסיף משה מדעתו.. והסכים הקב"ה עמו" (שבת שם).

(25) ע"פ המבואר בפנים יומתק הא דאיתא בירושלמי (ר"ה פ"ב ה"א. רש"י ד"ה להטעות ר"ה כב, ב) שקלקול המינים בעדות החודש ה' מצד זה שהבייתוסים אומרים עצרת אחר השבת ושכרו עדי שקר כו' כדי שיום ראשון דפסח יהי' בשבת – שאי"ז רק מפני שהיו מתאווין לקביעות זו (רש"י שם. קה"ע לירושלמי שם), כ"א שזה שייך לאופן התקנה דעצרת אחר שבת (ע"י שיקבעו החדשים באופן שיום א' דפסח יחול בשבת).

אבל ראה הערה 23.

(26) רמב"ם הל' קדוה"ח פ"ג ה"ז ואילך. וראה מפרשיו שם. ספרים הדנים ביסודי חשבון העיבור בביאור הדחיות.

(27) עפ"ז מוכן בפשטות מה שענה לו ריב"ז דרשה זו דוקא – ולא משאר הדרשות שבמנחות שם [ובפרט ש"כולהו (גם דריב"ז) אית להו פירכא בר מתרי (מתרי) כו" – שם סו, א] – כי רק מדרשה זו מוכח שצ"ל קביעות ד"יו"ט שחל להיות באמצע השבת, משא"כ שאר הדרשות הן רק להוכיח שהספירה צ"ל ממחרת היו"ט. וראה – באר"א – לקו"ש שנסמן בהערה 19.

(28) דב"ר פרשתנו פ"א, ד.

(29) לקו"ת במדבר י, ד, יב, א ואילך. שה"ש לה, ג. ובכ"מ.

(30) שהספירה אינה משנה ופועלת כלל בהיום.

(31) אלא שבנתינת שער הנו"ן ב' דרגות – והעיקרית היא שלא בערך המ"ט יום (לקו"ת במדבר שם).

(32) יומא ספ"ג.

הבייתוסים, שמפני אהבת ישראל תיקן משה שעצרת –
מתן תורה – תהיה אחר שבת, לאחר יום שאין בו עמל
ויגיעה, אלא תענוג בלבד, והכל ניתן מלמעלה.⁴⁴
ח.

מתן תורה - חיבור עליון ותחתון

אבל האמת היא שגם התורה שבעל-פה ניתנה
בסיני, גם החלקים בתורה שהנבראים מבינים ומגיעים
אליהם באמצעות שכלם, הם תורת ה', כפי שהיא ירדה
ו"נתלבשה" למטה, באופן שנברא יוכל להבינה.⁴⁵

ובכך מתגשמת תכלית מתן תורה, שייווצר חיבור
בין "עליון" ל"תחתון".⁴⁶ כאשר אדם עמל, ומגיע
בשכלו לסברא מסויימת בתורה, הרי תורת ה' נקראת
על-שמו, "תורתו".⁴⁷ והיא נעשית שלו. אמנם, אין זה
כ"כ הרבה כ"ט' קבין של חברו.⁴⁸ הניתנים מלמעלה,
אך זהו "קב שלו".⁴⁶ ובאמצעותו מתאחדת מציאותו עם
חכמת ה' "בייחוד נפלא".⁴⁹

תכלית מתן תורה היא חיבור עליון ותחתון, ולכן
צריכים גם הענינים הנעלים מן הנבראים (עליונים)
להיקלט בשכל האדם (תחתונים).

אם כך, ספירת העומר הבאה כהכנה למתן-תורה,
יגיעתו ועבודתו של האדם כדי להיות ראוי לקבלת
התורה, קשורה לעצם הענין של מתן-תורה. וכך
מוסברת בספרי החסידות⁵⁰ משמעות הענין של
"תספרו חמשים יום".⁵¹ שישאל מזהירים ומאירים –
מלשון אבן ספיר – את יום החמשים: גם השפע
האלוקי של שער הנו"ן, המתגלה במתן תורה, מגיע
על-ידי עבודת ישראל בספירת העומר, ולפיכך זוהי
ההכנה המתאימה לקראת מתן-תורה.⁵²

1 "שבת", ש"מקדשא וקיימא"³³, (אשר לכן היא יום של
2 תענוג, ללא עמל³⁴ ויגיעה³⁵).

3 הדרגות הקודמות של ימי הספירה הן הכנה להיות
4 האדם כלי לדרגה הניתנת מלמעלה (עצרת, שער
5 הנו"ן), אך עצרת עצמה היא נעלית מעבודת האדם,
6 ולכן גם ערב שבועות, היום הסמוך לעצרת, צריך
7 להיות דומה ל"מעלה" זו של עצרת – וזהו יום השבת.

ז.

שיטת הבייתוסים לגבי התורה בכלל

8 חג השבועות הוא "זמן מתן תורתנו"³⁶, ואכן
9 האמור לעיל לגבי "עצרת" קיים בשיטת הבייתוסים גם
10 לגבי כלל התורה³⁷:

11 הבייתוסים מאמינים בתורה-שבכתב בלבד, ולא
12 בתורה שבעל-פה³⁸. ההבדל בין התורה שבכתב
13 לתורה-שבעל-פה הוא: את התורה שבכתב הקדוש
14 ברוך-הוא אומר ומשה כותב³⁹ – היא ניתנה כולה
15 מלמעלה, ואינה כרוכה כל-כך בהבנתו של הלומד
16 אותה⁴⁰. התורה שבעל-פה היא התורה כפי שירדה
17 להבנתו והשגתו של האדם⁴¹, כפי שהיא מתגלה
18 ומועברת באמצעות חכמי ישראל שבכל דור ודור⁴²,
19 ולגביה צריך להיות "לאפשא לה"⁴³ – הלומדה צריך
20 לייגע את שכלו כדי לחדש בה, לעומת התורה-
21 שבכתב, שבה נאסר כל יתיר וחסר.

22 הבייתוסים המאמינים בתורה שבכתב בלבד,
23 סוברים שהתורה היא רק מה שניתן באופן גלוי
24 מלמעלה.

25 כך הוא גם לגבי מתן תורה. וזוהי טענת

(43) זח"א יב, ב. וראה ה' ת"ת שם פ"ב ס"ב: ולחדש. אגה"ק סכ"ו
(קמה, א). ולהעיר מתו"א לח, ג.

(44) ויש לקשר המבואר בפנים, עם הא דאיתא באדר"ג (ספ"ה הובא
ברשב"ם ב"ב קטו, ב) דשורש הבייתוסים (וצדוקים) שאמרו במאמר
אנטיגנוס (אבות פ"א מ"ג) "הוה כעבדים המשמשין את הרב שלא ע"מ
לקבל פרס", "אפשר שיעשה פועל מלאכה כל היום ולא יטול שכרו כו"
– היינו, שצריך ענין העבודה הוא בשביל השכר (שבא מלמעלה).

(45) ראה תניא פ"ד.

(46) ע"פ לשון המדרש – תנחומא וארא טו. שמו"ר פ"ב, ג.

(47) ע"ז יט, א.

(48) ב"מ לח, א.

(49) תניא פ"ה, עיי"ש.

(50) לקו"ת במדבר ושה"ש שם. ובארוכה – לקו"ש [המתורגם] ח"ג
ע' 257.

(51) אמור כג, טז.

(52) ע"פ המבואר בפנים יש לבאר ג"כ (בפנימיות הענינים) החילוק
בין הצדוקים שאומרים "מת לא ה' בעצרת" (כנ"ל הערה 37), משא"כ

(33) ביצה יז, א.

(34) ראה לקו"ת בלק עב, א"ב. ובכ"מ.

(35) שגם בשבת – שני ענינים: מי שטרח בע"ש יאכל בשבת, מתנה.
וכן בתענוג: ע"י שנה ממלאכתו, תענוג מצ"ע (סדור קעד, ד ואילך.
המשך תרס"ו ע' תקנא ואילך. המשך תער"ב ח"ב ד"ה ראה אנכי, תרע"ה
ואילך.

(36) נוסח התפלה דחג השבועות. וראה פסחים סח, ב. ירושלמי ר"ה
פ"ד סה"ט. ובארוכה – לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 21.

(37) אבל להעיר ממרו"ל (לקח טוב פניחם כט, יא) שהצדוקים
אומרים "מתן תורה לא ה' בעצרת". וראה לקמן הערה 52.

(38) סנהדרין לג, ב וברש"י שם. ובכ"מ.

(39) ב"ב טו, א.

(40) ראה ה' ת"ת לאדה"ז פ"ב סי"ב.

(41) ראה ה' ת"ת שם סי"ג. שו"ע אדה"ז או"ח ס"ג ס"ב (ממג"א
שם סק"ב).

(42) דכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש ניתן למשה מסיני (ראה
מגילה יט, ב. ירוש' פאה פ"ב ה"ד. ועוד. נסמן לקמן ע' 272).

ט.

"איחרון" – מביאם לידי יגיעה עצמית

1 על כך הביא רבי יוחנן בן זכאי את ההוכחה
2 ממשה, ש"איחרון במדבר ארבעים שנה":

3 עונשי התורה, תורת Tora, באים כדי למרק⁵³ את
4 החוטא מפגם החטא. כך גם מטרת הגזירה להיות
5 במדבר ארבעים שנה איננה רק כדי להעניש על חטא
6 המרגלים, אלא כדי להביא את ישראל לידי קשר חזק
7 ועמוק יותר עם הקדוש־ברוך־הוא, וכדי למנוע מהם
8 פעם שניה חטא כזה.

9 ענין זה התרחש באמצעות כל הנסיונות שנתנסו
10 ישראל במדבר, שעליהם התגברו ישראל, וחזרו
11 בתשובה וכדומה, וכל זה יצר אצלם התקשרות עזה
12 לאלוקות כך ששום דבר אינו יכול לקלקלה, כפי
13 שמרחיב הרמב"ם⁵⁴ בדברו על מעלת העומד בנסיון,
14 בדומה למעלת בעלי־תשובה וכו'.

15 כלומר, דוקא אהבת ישראל העזה שפיעמה אצל
16 משה, הביאה לכך ש"איחרון במדבר ארבעים שנה",
17 שישראל יינסו ל"ארץ אשר... תמיד עיני ה' אלוך
18 בה"⁵⁵, בהיותם בדרגה של "הדבקים בה' אלקים",
19 שאליה הגיעו באמצעות עבודתם ויגיעתם⁵⁶,
20 מסעותיהם במדבר העמים⁵⁷, ברוחצם מעצמם את
21 החטא והפגם.

י.

שני האופנים להתעלות

22 לפי כל המוסבר לעיל, מובן מדוע רבי יוחנן בן
23 זכאי "קרא עליו מקרא זה: אחד עשר יום מחורב..."
24 – ובכך הוא התכוון, כדברי ה"תוספות" לומר "דאם
25 היה אוהב ישראל... ולא הצליחו ללכת..."

לדין שעצרת שייך למ"ת (נסמן לעיל הערה 36):

זה שעצרת נקבע ע"י ספירה מורה שייך לעבודת האדם, משא"כ
הענין דמ"ת שאינו נקבע ע"י ספירה (שהרי עצרת לפעמים ב' בסיון או
בה' ומ"ת הוא ב' בסיון – שו"ע אדה"ז או"ח סי' תצד ס"א) מורה שהוא
למעלה מעבודת האדם (ראה בארוכה בלקו"ש ח"ג שם):

ולכן אומרים הצדוקים שמ"ת לא ה' בעצרת, היינו שמ"ת אינו שייך
לעצרת שנעשה ע"י עבודת האדם: משא"כ לדין שעצרת הוא זמן מתן
תורתנו, כי גם הענינים שהם (לכאורה) למעלה לגמרי מעבודת האדם,
שייכים הם לעבודה ונמשכים בפנימיות, ולכן גם מ"ת – בחי' שלמעלה
לגמרי מעבודה – שייך לעצרת שבא ונמשך ע"י ספירה.

(53) לקו"ת מטות פו, ב. וראה ג"כ שם נשא כה, ג. קרח נג, ד.

(54) בשמונה פרקים פ"ו.

(55) עקב יא, יב.

(56) להעיר ממשנ"ת (לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 374 ואילך)

ההפרש בין משה לפינחס.

ישראל הוצרכו לעבור את המדבר כדי להכנס לארץ
ישראל, מפני שבנסיעותיהם במדבר, ובזככם את
"מדבר העמים", הם התעלו בעצמם⁵⁸, ונעשו ראויים
להכנס לארץ ישראל. ענין זה היה יכול להיעשות בשני
אופנים:

(א) מצד השכינה – מלמעלה – בדרך זו לא קיימות
המגבלות של ה"מטה", וההתעלות יכולה להיעשות
במהירות, ללא עיכובים. אך דרך זו היא "נהמא
דכסופא" (לחם בוש, שבא מאחרים), חסרה כאן
השותפות של עבודת האדם.

(ב) מצד ישראל – מלמטה – באופן זה היה צורך,
כדי שהדבר ייעשה כראוי, בכך ש"איחרון במדבר
ארבעים שנה"⁵⁹. דוקא באמצעות כל המסעות
והנסיונות וכדומה, הזדככו ישראל והתעלו בכל
הפרטים⁶⁰.

וזאת היתה תשובת רבי יוחנן בן זכאי לבייתוסי:
לפי שיטתו של הבייתוסי היה משה צריך להעדיף את
האופן של "הצליחו ללכת..." "למהר ביאתכם לארץ",
מלמעלה ("כדי שיהו ישראל מתענגין...").

אך העובדה ש"איחרון במדבר מ' שנה" מוכיחה,
שאהבת ישראל האמיתית של משה התבטאה דוקא
בכך שהוא הביא את ישראל לעבודה ויגיעה עצמית.

[לפיכך מהווה הפסוק "אחד עשר יום מחורב..."
סיכום של דברי התוכחה הקודמים, הכתובים בפסוק
הקודם⁶¹, ש"יוכיחן משה שאוהבן", כי מטרת דברי
התוכחה היתה להביא את ישראל לידי תשובה ועבודה
מצד עצמם⁶², וזוהי הסיבה להליכתם במדבר ארבעים
שנה].

דומה לכך הוא ההסבר לאריכות של הגלות הזו

(57) ראה לקו"ת ר"פ נשא. שם מסעי צא, ב ואילך. ועוד.

(58) ראה לקו"ת מסעי שם.

(59) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 424 (ס"ה ואילך) דכל המסעות
במדבר היו בכונה תחילה בשביל העלי' שע"י ירידה זו, עי"ש בארוכה.

(60) גם כשהבירור בא מלמעלה הוא בפרטים – וזהו הטעם שהלכו
מהלך זה בג' ימים, כי מכיון שהם ג' מסעות שונות, צ"ל יום מיוחד לכל
מסע בפ"ע (וראה אוה"ת פרשתנו ע' יח) דג' ימים הם לנגד ג' עולמות
בי"ע) –

אבל מ"מ כאשר הבירור בא מלמעלה (נוסף ע"ז שאין בזה המעלה
דעבודה האדם, הרי) אינו בירור ויוכיח המטה בשלימותו.

(61) שהרי התוכחות הן מה ש"מנה כאן כל המקומות שהכניסו לפני
המקום" (פרש"י ריש פרשתנו) – ו"אחד עשר יום מחורב גו" אינו שם
מקום שהכניסו לפני המקום.

(62) ראה ג"כ בארוכה לקמן ע' 15 ואילך – שזוהי השייכות בין דברי
תוכחה למשנה תורה, כי הענין דמשנה תורה הוא מה שמשנה מפי עצמו

- 1 האחרונה. כוונת הדבר היא לזכך את ישראל ולעשותם
 - 2 ראויים לכך, שגם מצד מציאותם שלהם הם יהיו
 - 3 מוכנים לגאולה.
 - 4 על-ידי־זה שישאל "מתרפאים" בעבודה זו באופן
 - 5 של "זכו", נעשה הזיכוך עצמו באופן של
 - 6 "אחישנה"⁶³, והגאולה באה באופן הכולל את שתי
- 7 המעלות: הן של "בעתה"⁶¹, שאז הזיכוך הוא בכל
- 8 הפרטים, והן של "אחישנה", הבאה מלמעלה,
- 9 במיוחד, כאשר כבר "כלו כל הקיצין"⁶⁴, בגאולה
- 10 האמתית והשלימה על-ידי משיח צדקנו, במהרה בימינו
- 11 ממש.
- (משיחת יום ב' דחגה"ש תשל"ז)

ממשנה תורה – להדגיש עוד יותר איך שמשה רצה לפעול בבני הענין דעבודה בכח עצמו כר' (תושבע"פ).

(63 סנהדרין צח, א. ולהעיר משערי אורה סד"ה יביאו לבוש מלכות.

(64 סנהדרין צז, ב.

אמרה (מגילה לא, ב. לקו"ת שה"ש כ, ג) עבודה מצד המטה, עיי"ש בארוכה.

ולהעיר, שההפרש בין משנה תורה וד' ספרים הראשונים הוא דוגמת ההפרש בין תושבע"פ ותושב"כ (ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ט ע' 33 הערה 52, וט"ו). ועפ"ז יומתק יותר מה שהביא ריב"ז קרא זה דוקא שהוא

אגרות קודש

ב"ה, כ"ו תמוז, תשי"א
ברוקלין.

הרה"ח הווי"ח אי"א נוי"מ עוסק בצ"צ גזע תרשימים כו'
מוה"ר עזריאל זעליג שי'

שלום וברכה!

1... בנוגע לשיעורי דא"ח ברבים, הנה אינו כותב איפוא הם נמצאים כבר ואיפוא יש לייסדם, ומהנכון הי' כדי שלא יהי' בזה ענינים של כניסה בעבודת רעהו, שיתיעצו יחד עם הרה"ג והרה"ח כו' מוה"ר שלמה יוסף שי' זווין ובכ"ח תורת אמת, וב"כ בתכ"י חב"ד שבעיה"ק ירושלים ת"ו ויעבדו תכנית בזה, ולכשיודיעו התכנית אשתדל לעשות בזה כפי האפשרי.

ז) בנוגע להטופס של קרן גמ"ח של הכולל, הנה לדעתי יקראו את השם וכמו שכתבתי כבר במכ' הקודם - "קופת גמ"ח מרכזית של כולל חב"ד ירוש' ת"ו" - או בסדר הפוך שיהי' כתוב "כולל חב"ד", ותחת לזה "קופת גמ"ח מרכזית של הכולל חב"ד".

ח) בנוגע לקו"ק ביחס למפעל הגמ"ח, הנה אפשר לכלול זה בהקו"ק הכללי באם שירצו לפרסמו לר"ה הבע"ל, היינו שיוסיפו ס[ע]ף מיוחד:

"ביחוד הנני מעורר את ידידנו אנ"ש שבכל אתר ואתר ד' עליהם יחיו על המפעל החשוב ביותר של הכולל חב"ד, והוא קופת גמ"ח מרכזית שעל ידו, אשר ידוע שזהו אחת מהמעלות היותר נעלות במצות הצדקה ובפרט אשר הקרן הניתן מיד נדיבים קיים הוא, ולוים והולכים ליום את הכסף כמה וכמה פעמים אשר בכל פעם ופעם הנה עוד הפעם משתמשים בכספו למפעל חשוב זה".

ט) קבלתי מברק ממנו שמתעתד לסדר התועדות כללית בימי הגאולה י"ב וי"ג תמוז ובקשת ברכה: ועניתי לו בטע"ג במועדו, ואתענין לדעת הפרטים ע"ד ההתועדות הנ"ל.

י) במברק הנ"ל הוספתי ג"כ ע"ד פרסום דעתי בנוגע להבחירות ובטח עשו בזה באופן המתאים.

בברכת הצלחה בעבודתם בקדש ופי"ש כל חברי ועד ההנהלה.

לקוטי שיחות פרשת דברים כרך יט שיחה ב

מתורגם ללשון הקודש

19 "מפי הגבורה", ואת משנה תורה אמר משה "מפי
20 עצמו".

21 ב"מפי עצמו" אין הכוונה, חס וחלילה, שמשה
22 אמר ב"משנה תורה" דברים עצמיים משלו⁷, אלא כפי
23 שרש"י מסביר במקום אחר⁸: "משה לאו מאליו היה
24 שונה להם משנה תורה... אלא כמו שקיבלה הוא והיה
25 חוזר ומגיד להם, וכל מה שכתוב בדברות האחרונות
26 היה כתוב בלוחות וכן שמע בסיני"; וכפי שנאמר
27 בתוספות⁹, שמה ש"משה מעצמו אמרם" היה "ברוח
28 הקודש".

29 וצריך להבין: אם גם במשנה תורה לא אמר משה
30 את דבריו שלו, אלא ברוח הקודש – "שכינה מדברת
31 מתוך גרונו"¹⁰, שלכן¹¹ אמר "ונתתי מטר..."¹², כי
32 "רוח הוי' הוא שדיבר"¹³ – אם כך, מדוע נאמר על כך
33 "מפי עצמו"?

34 אותה שאלה קיימת גם על דברי הגמרא¹⁴,
35 ש"אפילו למאן דלא דריש סמוכים בעלמא, במשנה
36 תורה דריש" (=אפילו מי שאינו דורש סמוכים, במשנה
37 תורה הוא דורשם) וראב"ן¹⁵ מסביר: "וטעמא משום
38 דכל התורה מפי הגבורה נאמרה ואין מוקדם ומאוחר
39 אבל משה שסידר משנה תורה פרשה אחר פרשה, לא
40 סידר אלא להדרש".

41 ואינו מובן בזה: משה אמר את ה'משנה תורה'
42 "ברוח הקודש", ומדוע, אם כן, תלוי הסדר בחומש
43 דברים במשה, בעוד אשר בארבעת הספרים הראשונים,

א.

שני הפירושים לתוכנם של דברי משה לישראל,
וההבדל ביניהם

1 על הפסוק¹ "ויהי בארבעים שנה... דיבר משה אל
2 בני ישראל..." יש שני פירושים של שני פשטנים לגבי
3 דבריו של משה לישראל:
4 (א) רש"י מביא מספרי², שהיו אלו דברי תוכחה
5 ("שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה").
6 (ב) ספורנו אומר: "החזיר להם כל התורה כולה עד
7 הנה בכלל"³.

8 שני הפירושים אינם סותרים זה את זה, כי "הא
9 והא איתנהו ביה" (=גם זה וגם זה נמצאים בו)⁴:
10 בספר דברים ישנם דברי תוכחה, וגם חזרה על "כל
11 התורה כולה"⁵, כמודגש בשמו – משנה תורה. ההבדל
12 בין שני המפרשים הוא: על מה הדגש, מהו העיקר.
13 אך צריך להבין: "דיבר משה..." מוסב על ספר
14 דברים כולו, ויש, אם כך, לומר, ששני הדברים – (א)
15 דברי תוכחה (ב) משנה תורה – כוללים זה את זה, או
16 שיש להם תוכן משותף.

ב.

דברי הגמרא על ההבדל בין "דברים" לחומשים
האחרים

17 על ההבדל שבין ארבעת הספרים הראשונים לבין
18 ספר דברים נאמר בגמרא⁶, שארבעת הראשונים הם

(7) שהרי "האומר שאין התורה מעם ה'.. אפילו תיבה אחת, אם אמר
משה אמרו מפי עצמו ה' נופר בתורה" – רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ח.
פיה"מ להרמב"ם סנהדרין פ' חלק יסוד השמיני. ואבוהן דכולהי –
רמב"ם הל' תפלה פ"ג ה"ו*.
(8) סנהדרין נו, ב ד"ה כאשר צוך.
(9) מגילה שם ד"ה משה.
(10) נסמן בלק"ש [המתורגם] ח"ד ע' 69.
(11) לקו"ת בחקותי ג, א.
(12) עקב יא, יד.
(13) ראה זח"ג ז, (רע"א. רסה, א): מפי עצמו מפי ההוא קול דאחיד
בי'.
(14) ברכות כא, ב. בימות ד, א.
(15) סי' לד (נעתק בהגהות מהר"ב ונשבורג בימות שם). ופליג על
תוספות בימות שם סד"ה וזי. רמב"ן וריטב"א שם.

(1) פרשתנו א, ג.
(2) עה"פ. וכן עה"פ א, א.
(3) ראה חגיגה ו, ריש ע"ב. ויש"נ: ונשתלשו בערכות מואב. וראה
פרש"י שם ד"ה ונשתלשו. פרש"י עה"ת ר"פ בהר. ולהעיר מפרש"י
פרשתנו א, ה.
(4) ראה הקדמת הרמב"ן לספר דברים. צרור המור ריש פרשתנו. ועוד.
(5) ראה טעמ"צ להאריז"ל פ' האזינו: ספר דברים הוא משנה תורה
וחוזר וכולל כל מה שבחומשים ראשונים כו'. ולהעיר מפרש"י זבחים
(קטו, סע"ב): ונשתלשו בערכות מואב, משנה תורה כו'.
(6) מגילה לא, ב. – בגמרא איתא "קללות שבמשנה תורה" (ועיי"ש
בפרש"י ד"ה משה. פרש"י תבא כח, כג), וכ"ה בזהר דלקמן הערה 13.
אבל בזה"ג רסא, א: האי דאקרי משנה תורה משה מפי עצמו אמרין. וראה
ש"ך עה"ת, אוה"ח ריש פרשתנו. ועוד. וראה בארוכה אוה"ת ריש
פרשתנו.

(*) בפסטי דינים להצ"צ חידושים על הרמב"ם שם (ע' 686): ואף שכל התנ"ך וברוה"ק. מ"מ עכ"פ אי"ז דומה למפי הגבורה. עכצ"ל דזהו רק בקללות שבמשנה תורה
אבל כל ספר משנה תורה משה מפי הגבורה אמר.
אבל לכאורה אין חונותו לפרש כן במקום שלא נזכר "קללות" (זח"ג דלעיל הערה 6). והרי בלאה"כ עכצ"ל דכמה דרגות ב"מפי הגבורה" ועד "אנכי ולא יהי' לך מפי
הגבורה שמענעם" (מכות כד, רע"א).

- 1 שגם הם הועברו לבני ישראל באמצעות משה, אין
2 הדבר כך?

ג.

התורה נעלית מן העולם

- 3 ההסבר לכך:

- 4 חז"ל¹⁶ אומרים שהתורה קדמה לעולם באלפיים
5 שנה. "קדמה" – לא (רק) בזמן, אלא (בעיקר)
6 בחשיבות¹⁷. תורה בפני עצמה היא נעלית לחלוטין מן
7 העולם. לפיכך, כדי שהתורה תרד לעולם, צריך הדבר
8 להיעשות על-ידי "ממוצע", שיש לו שני הצדדים¹⁸ –
9 הוא גם נעלה מן העולם, וגם בתוך העולם – וכך הוא
10 יכול לחברם.
11 המקשר בין התורה לעולם הוא משה רבינו, שיש
12 בו שני הקצוות¹⁹: מצד אחד הוא היה בשיא
13 ההתבטלות העצמית, העודד מציאות "ונחנו מ"ה"²⁰
14 – התבטלות שמעבר לעולם, ומצד שני הוא היה
15 שלימות המציאות²¹ כפי שהיא בעולם (ולכן הוא
16 היה "בעל קומה"²² – "עשר אמות"²³, הרבה יותר
17 מקומתו של אדם רגיל: ג' אמות²⁴) – וכך הוא
18 יכול היה לחבר בין התורה, שמעל לעולם, לבין
19 העולם.

(16) ראה מדרש תהלים צ, ג. ב"ר פ"ח, ב. תנחומא וישב ד'. זח"ב מט, א. ועוד.

(17) ראה ד"ה איתא במדרש תילים תרנ"ג (סה"מ תש"ח ס"ע 272). ובכ"מ.

(18) בדוגמת מתורגמן שיש לו איזה קצת ערך אל המשפיע ולכן ביכלתו לקבל ההשפעה מן המשפיע ויש לו ג"כ ערך אל העם שע"י יכולים לקבל ההשפעה כו' (ראה בארוכה ד"ה פנים בפנים תרנ"ט ע') קצ ואילך). המשך תרס"ו ע' קב"ג). וראה בארוכה שיחת ש"פ מטו"מ תשל"ז.

(19) להעיר גם ממחול" (דב"ר פ"א, ד. מדרש תהלים (באבער) מזמור צ') דמשה "מחציו ולמטה איש מחציו ולמעלה האלקים" – ראה רד"ה פכ"פ שם.

וגם בנבואתו ב' קצוות שבפנים: דרגת נבואתו למעלה מכל הנביאים, ולאידך ה' "עומד על עומדו" (לא ככל הנביאים שהיו "יראים ונבהלים ומתמוגגין") – ראה בכ"ז רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ו ה". פיהמ"ש סנהדרין פ' חלק יסוד השביעי. ח' פרקים פ"ז.

(20) לשון הכתוב בשלח טז, זח.

(21) להעיר מפיה"מ להרמב"ם סנהדרין פ' חלק יסוד השביעי: הנבחר מכל מין האדם.

(22) ראה שבת צב, א. ובנדרים (לח, א): גבור ועשיר* כו' וכולן ממש.

(23) ברכות נד, ב. וש"נ. וראה שבת שם.

(24) ראה עירובין מח, א. וברשב"ם ורמב"ן ב"ב (ק, סע"ב) שזהו

ד.

שתי דרכים לקישור: "מעבר" ו"התלבשות"

- ישנן שתי דרכים²⁵ למעבר השפעה באמצעות
"ממוצע"²⁶:

- (א) דרך "מעבר"²⁷ – ההשפעה איננה מתאחדת עם המקשר באופן של התלבשות בו, ואין הממוצע משנה את ההשפעה, הוא רק מעביר אותה, כמות שריא,²⁴ מדרגה גבוהה לנמוכה.

- (ב) דרך "התלבשות"²⁷ – ההשפעה מתלבשת ומתאחדת עם המקשר, ונעשים בה שינויים. היא משתנה בהתאם לדרגת המקשר, וכך יכולים אחר-כך המקבלים לקבל את ההשפעה בכלי ההשגה שלהם.²⁹

- זה ההבדל בין ארבעת הספרים הראשונים לבין משנה תורה²⁸:

- בארבעת הספרים הראשונים היה משה מקשר בדרך של "מעבר", ובלשון רש"י²⁹: נעשה שליח, ודברי התורה לא נתפסו בהשגתו שלו באופן של התלבשות, אלא נשארו בדרגה של "מפי הגבורה", לעומת זאת במשנה תורה, למרות שנאמר "ברוח הקודש", אך "רוח ה'" נתפסה בהשגת משה בדרך של התלבשות, ולכן נקרא "מפי עצמו"³⁰,

ביחד עם הראש.

(25) דוגמא הכי פשוטה: כתיבת דבר שכל ע"י אצבעות היד, שאין האצבע משנה השכל, והשכל עובר דרך האצבעות רק דרך מעבר לבד: התלבשות השכל במוח, או בשאר כחות הנפש (כגון התלבשות השכל במדות), שהשכל מתמצם בהם לפי ערכם (ד"ה יין ושכר שבהערה הבאה. המשך תרס"ו ע' תכה. ועוד). וראה בארוכה שיחת ש"פ מטו"מ הנ"ל. לקמן ע' 151.

(26) ראה בכ"ז אוה"ת שמיני (כרך ב') ד"ה יין ושכר פ"ו. סד"ה פנים בפנים שם (ע' קצרה). וראה ד"ה עוטה אור ה"ש. ובכ"מ.

(27) ראה החילוק דמעבר והתלבשות – תניא קו"א ד"ה להבין מ"ש בפע"ח (קנח, א). לקו"ת מסעי פט, ב ואילך. ובארוכה ד"ה יין ושכר הנ"ל. ועוד.

(28) ראה אוה"ת פרשתנו ע' ו'. ועייג"כ לקו"ת שה"ש כ, ג. אוה"ת אמור ע' תתמ"א (סה"מ תרכ"ו ע' שטז ואילך).

בד"ה פנים בפנים שם מבוואר, דממוצע דמשה הוא בדרך מעבר לבד (וממוצע שבעולמות הוא בדרך התלבשות. וראה ג"כ ד"ה עוטה אור שם. ובכ"מ) – אבל מובן, שכמה מדרגות ב"מעבר" ו"התלבשות", שלכן ההתלבשות דמשנה תורה נק' מעבר בערך ההתלבשות דממוצע שבעולמות [שלכן גם משנה תורה היא "דבר ה' ממש" – ראה ד"ה פכ"פ שם, שזה שתורה היא "דבר ה' ממש" הוא לפי שהממוצע דמשה הוא רק בדרך מעבר, אף שבערך ד' ספרים הראשונים נק' התלבשות. ואכ"מ. מגילה שם ד"ה משה מפי הגבורה (הובא בלקו"ת שם).
(30) ראה ג"כ תפארת ישראל – להמח"ל מפראג – פמ"ג.

וכיוון שמשש "החזיר להם" את "כל התורה כולה" 30
 – חל ענין זה גם על לימוד ארבעת הספרים. 31
 משה הוא הממוצע המקשר בין כל ישראל לבין 32
 הקב"ה³⁶, גם אלה השרויים במצב השפל ביותר (כפי 33
 שידוע בענין "מאין לי בשר"³⁷, שמשש לא היה מסוגל 34
 להשפיל את עצמו בהשפעה של בשר – תאוה³⁸ – עד 35
 אשר אמר לו הקב"ה "אספה לי שבעים איש מזקני 36
 ישראל... ואצלתי מן הרוח אשר עליך"³⁹... – גם 37
 השפעה זו צריכה היתה לעבור באמצעות משה, כי כל 38
 ההשפעות לישראל באות דוקא באמצעות משה⁴⁰). 39

לפיכך, על-ידי שהתורה התלבשה ב"ממוצע" של 40
 משה רבינו, בכל "עשר אמותיו", גם באמה הנמוכה 41
 ביותר, הרי מגיעה התורה לכל ישראל, אפילו לפשוט 42
 ביותר. 43

ו.

שני הקצוות ביחד אפשריים בדבר שמקורו בעצמותו ית'

כיצד, בכל זאת, ייתכנו שני ההפכים ביחד, שתורה 44
 המתלבשת בשכל הנברא ונקראת על שמו⁴¹ והוא יכול 45
 למחול על כבודו שמצד התורה⁴², היא, ביחד עם זאת 46
 "דבר ה"⁴³? 47

זאת מפני ש'משנה תורה' נובעת מעצמותו של 48
 הקב"ה⁴⁴, הנעלה מפירוד. לגבי אורות וגילויים, הרי 49
 אפילו האורות העליונים ביותר אינם נעלים מפירוד, 50
 ולפיכך, או שהם מתגלים במלוא תוקפם, ללא 51
 "התלבשות", או שחלים בהם שינויים וירידות, אם הם 52
 מתלכשים בנבראים. 53

רק בדבר שמקורו בעצמותו יתברך, שמעל להפרדה 54
 ושינויים, ייתכנו שני הענינים כאחד⁴⁵: ההשפעה יורדת 55
 ומתלבשת בנברא, עד שנאמר על כך⁴⁶ "מפי עצמו" – 56
 השגת הנברא, ובה בשעה היא במהותה "דבר ה"⁴⁷. 57

זהו גם ההסבר לכך, שאפילו לפי הדעה ש"לא 1
 דריש סמוכים", הרי "במשנה תורה דריש": 2
 ארבעת הספרים הראשונים לא התלבשו בשכלו של 3
 משה, ולכן למרות שסדר הפסוקים מדויק ביותר³¹, 4
 בכל זאת הסדר "עליון" יותר, ה"סמוכים" איננו לפי 5
 הבנת הנבראים, ולפיכך "לא דריש סמוכים". 6
 לא כך במשנה תורה. שם התלבש דבר ה' בהשגת 7
 משה, וגם סדר הדברים והפסוקים בנוי לפי הבנת משה 8
 והנבראים, ולכן "דריש סמוכים". 9
 ה.

השפעה באופן "מעבר" נשאת מעל למקבלים

אך יש להבין: מדוע עשה ה' כך, ש'משנה תורה' 10
 "יתלבש" בהשגתו של משה, כך שייקרא "מפי 11
 עצמו"? הרי לכאורה זהו ענין של ירידה. 12
 ההסבר לכך הוא: 13

כאשר ההשפעה איננה מתאחדת עם ה"ממוצע", 14
 היא נשאת נעלית מהשגת המקבלים, כי במהותה היא 15
 איננה בהשגתם והמקשר איננו משנה בה, וההשפעה 16
 שהמקבלים "מקבלים" בהשגתם שלהם, איננה בערכה 17
 של ההשפעה עצמה. 18

לפיכך, אם התורה היתה יורדת באמצעות משה רק 19
 באופן של "מעבר", לא היו בני ישראל יכולים להשיג 20
 בכלי ההבנה שלהם את עצם התורה, ולקבל את "דבר 21
 ה'", הנעלה מהשגה³². שכלם היה משיג רק הארה 22
 מ"דבר ה"³³. 23

פעולתו של 'משנה תורה' היא, שעל-ידי-זה שמשש 24
 "החזיר להם כל התורה כולה" כפי שהיא נתפסה בכלי 25
 ההשגה שלו – "מפי עצמו" – מקבל כל יהודי הלומד 26
 תורה אחר-כך, בכל מצב שהוא (ואפילו כאשר הוא 27
 אינו טהור ר"ל) את התורה בעצמה – "דברי כאש"³⁴, 28
 "דבר ה' ממש"³⁵. 29

(40) ד"ה צאינה וראינה תר"ס. המשך ר"ה תרצ"ה פי"ט (סה"מ קונט' ח"ב שלג, ב).

(41) ע"ז יט, א.

(42) קידושין לב, ריש ע"ב.

(43) ראה לעיל הערה 33.

(44) ראה אוה"ת פרשתנו ע' ז'. אמור ע' תתמא (סה"מ תרכ"ו ע' שידח).

(45) להעיר ג"כ מד"ה זאת תורת הבית תרפ"ט (סה"מ קונט' ח"א מא, ב ואילך), דדוקא משום שהנשמה היא עצמי יכולה להתלבש בגוף כו' בהתלבשות ממש, כי העצמי אינו מקבל העלמות והסתרים, עיי"ש בארוכה.

(46) ראה אוה"ת אמור שם (ס"ע תתמ. סה"מ תרכ"ו שם): כאילו משה מפי עצמו אמרן כו'.

(47) להעיר מתו"א בא ס, ב"ג.

(31) ראה של"ה תושבע"פ (תב, ב) – דאף שאין מוקדם ומאוחר בתורה, "תורתנו הקדושה אשר היא בתכלית השלימות ובודאי היא המסורת בתכלית הסידור כו'", עיי"ש.

(32) והכלי לדבר ה' הוא רק ע"י ביטול בתכלית, לימוד באופן דתען לשוני אמתר כו' כעונה אחרי הקורא.

(33) ראה ד"ה פכ"פ שם, "שאם ה' מרגיש ה' מתעצם הדבר ה' בו ואח"כ ה' יוצא אי"כ אין זה דבר ה' ממש כ"א דבר משה מה שקיבל מוה' כו'".

(34) ראה ברכות כב, א.

(35) ראה גם לקו"ש חל"ו ע' 41 ואילך.

(36) ד"אנכי עומד בין ה' וביניכם גו'" (ואתחנן ה, ה).

(37) בהעלותך יא, יג.

(38) תו"א יד, א. ובכ"ט. וראה ג"כ לקו"ת בהעלותך לא, ד. לג, ב.

(39) בהעלותך שם, טזיז.

ובעבודת התשובה יש אותו ענין כבמשנה תורה⁵³,
כמוסבר לעיל.

ח.

חסידות חב"ד - "משנה תורה" - הכנה לגאולה

מובן, שכמו שהיה צורך בהתעלות של משנה תורה
כהכנה לכניסתם הראשונה של ישראל לארץ ישראל⁵⁴,
כך גם עתה, בהכנות לכניסה לארץ ישראל על-ידי
משיח צדקנו.

זהו גילוי תורת החסידות, ובמיוחד תורת חסידות
חב"ד, שיש להן אותו תוכן כ'משנה תורה': בחסידות
חב"ד מוסברים עניני אלקות באופן שחב"ד של בני
אדם מסוגלים להבין, עד שנהיה "יחוד נפלא... להיות
לאחדים ומיוחדים ממש מכל צד ופינה"⁵⁵.

עם זאת אין הדברים משתנים ח"ו, הם נשארים
אלקות⁵⁶.

הכח לכך נובע מהיות תורת החסידות גילוי של
בחינת "יחידה" שבתורה (כפי שהוסבר פעם⁵⁷
בהרחבה), "עצם פנימיות התורה"⁵⁸, ולכן אין היא
משתנה גם כאשר היא מושגת בשכל אנושי.

זהו גם הקשר בין תורת החסידות לבין "יפוצו
מעיוותיך חוצה, – שה"מעין" עצמו צריך לצאת
חוצה"⁵⁹ – כי ההשפעה על "חוצה", שאין לו
לכאורה, שום קשר ל"מעיינות", יכולה להיעשות רק
בכח של ה"מעין" עצמו⁶⁰.

לפיכך זוהי ההכנה ל"קאתי מר"⁶¹, שאז יתגלה
וידע כל פעול כי אתה פעלתו"⁶², שגם ה"חוצה"
שב"חוצה"⁶³ – ה"פעול" בעצמו, כפי שהוא בחיצוניות,
שאינן נראה הקשר שלו אל כח הפועל – מאוחד עם
הקב"ה, מפני "שאתה"⁶⁴ – עצמותו ית' – "פעלתו"⁶⁵.
(משיחת ש"פ וארא תשכ"ו)

296. ועוד.

(57) קונטרס ענינה של תורת החסידות סעיף ה' ואילך.
(58) ד"ה פדה בשלום תרפ"ה, בשם אביו כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע
(י"ט סקלו עטרות – סה"מ עטרות "קה"ת, תשמ"ח) ע' תרעג.
(59) ספר השיחות תש"ד ע' 106. וראה לקו"ש [המתורגם] חט"ו ע'
304. ועוד.

(60) ראה בארוכה לקו"ש שם ע' 10-309.
(61) אגה"ק דהבעש"ט – נדפסה בסו"ס בן פורת יוסף. ובכ"מ.
(62) נוסח התפלה דר"ה.
(63) ראה בכתבי האריז"ל (בסידורו שם. ועוד) ש"פעול" קאי על עשר.
(64) ראה ד"ה תפלין דמארי עלמא תרנ"ג פ"ב. חכמות בחוץ תרצ"ד
פ"ב (סה"מ קונטרסים ח"ב רצו, א"ב). ועוד.
(65) ראה ביאורו ל"אדהאמ"צ בשלח מג, ג. ד"ה ולקחתם תרס"א.
ובכ"מ – דיש הנבאר שייך ליש האמיתי דוקא.

1 זהו ההבדל בין ארבעת הספרים הראשונים לבין
2 משנה תורה:

3 ארבעת הספרים הראשונים הם "מפי הגבורה".
4 יתר-על-כן, כפי שאומר רמב"ן⁴⁸, הם נכתבו בלשון
5 "שלישי המדבר" ומספר (ש"וידבר ה' אל משה"
6 וכדומה) – ומוסבר בחסידות⁴⁹, שזוהי עצמותו של
7 הקב"ה, הנעלית משם הוי', ולפיכך בכוחה לחבר בין
8 הוי"ו לבין "משה".

9 בכל זאת, עצם העובדה שזה מכונה "שלישי
10 המדבר", המקשר בין שניים – מורה שיש כאן הפרדה.
11 ואילו 'משנה תורה' נובע מעצמותו יתברך, הנעלית
12 מ"שלישי המדבר". לכן ייתכנו שני הקצוות – "מפי
13 עצמו", ו"דבר ה'" – להיות בו יחדיו.

ז.

ענין התשובה - "משנה תורה" של עבודת

האדם

14 בעבודת האדם קיים ענין דומה ל'משנה תורה'
15 בעבודת התשובה:

16 ההתעוררות לתשובה נובעת מבעל התשובה
17 עצמו⁵⁰, שהרי לפני החטא הוא היה מנותק מאלקות
18 ר"ל, ויוצא, שהתעוררותו לתשובה אינה נובעת מגילוי
19 אור מלמעלה, אלא ממנו עצמו.

20 אך קיים כלל⁵¹, שכל התעוררות באה על-ידי מתן
21 כח מלמעלה. הענין הוא, שהכח לתשובה נובע
22 מ"העלם העצמי דאין-סוף"⁵², הבא באופן נסתר, כך
23 שנראה, שהתשובה באה מבעל התשובה בעצמו,
24 בדומה לאמור על "מפי עצמו" של משנה תורה.

25 זהו הקשר בין שני הפירושים לתוכנו של ספר
26 דברים – (א) דברי תוכחה, (ב) "החזיר להם כל התורה
27 כולה": תכליתם של דברי תוכחה היא התשובה,

(48) בפתיחתו לפירושו עה"ת.

(49) אה"ת ריש פרשתנו. וראה שם אמור ע' תתלט ואילך (סה"מ
תרכ"ו ע' שטו ואילך).

(50) ראה בכ"ז המשך תער"ב ח"ג ע' אשכו ואילך. וראה גם לקו"ש
[המתורגם] ח"ט ע' 65 ואילך ובהערות שם.

(51) ראה המשך תער"ב שם ע' א' שכח: בהכרח שזה ע"י אור עליון
דוקא. וראה יק"ר פכז, ב.

(52) המשך תער"ב שם ע' א'ש"ג.

(53) עפ"י המבואר בפנים השייכות דדברי תוכחה (תשובה) ומשנה
תורה, דבשניהם הוי"ע ד"מפי" עצמו" – כי ההתעוררות מלמעלה
לתשובה היא באופן נעלם – יומתק זה שהדברי תוכחה (דריש פרשתנו)
הזכרים ברומ" (פרש"י ריש פרשתנו).

(54) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 70 ואילך.

(55) נתיב פ"ה.

(56) שלכן צ"ל זהירות יתרה לשמור "דברי הרב" – סה"מ תש"ח ע'

בששון, ע"ש, שאותיות הם מכסים על האור שבתוכן. והנה בציוור אות' ה' ראשונה שבשם שקאי על בינה בכלל, יש אות ד', וגם אות ו'.

והנה באות ה' ראשונה, חושבין בהכאת' י' על אות ד', וכן הכאת י' על ו' דציוור אות ה'.

שנעשה אותיות מ"ס'.

ומהיכן היא נעשית מ"ס הוא מצמצום והתעבות האור דחכמה גופא, כי מצמצום והתעבות האור, דהיינו מבחי' האחרונה שבו בכלל נעשה הכלי ולבוש, ועיין באגרת הקודש* פרק כ"ט בד"ה אשת חיל עטרת בעלה

בראשית ממ, יד-טו - יששכר חמור גרם רבין בין המשפטים. וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבל ויהי למם עבד

קנב

רמז מ"ש "ויהי למם עובד", שנעסך יששכר בתורה ביוגעה עצומה ועיון עמוק, המרמז באותיות מ"ס - פנימיות חכמה ובינה - פנימיות התורה המחיי ומקיים הנגלה דתורה

ידוע! שאותיות י"ה רומז על חכמה ובינה:

י' חכמה,

ה' בינה,

וחכמה הוא בחי' אור בכלל, שאין שם בחי' כלי ולבוש לכסות, וכידוע שחכמה הוא בחי' חיוהי בכלל כמ"ש² והחכמה תחי', שהוא בחי' אור בכלל, וגרמוהי בחי' כלים ולבושים מתחיל מבינה ולמטה. ועיין בלקוטי תורה³ בהביאור דשבת שבתון, ע"ש. ובינה היא בחי' כלי ולבוש לכסות על אור דחכמה, כי בבינה יש בחי' אותיות. ועיין בלקוטי תורה בד"ה⁴ ושאבתם מים

(1 ראה תניא - אגרת התשובה פרק ד', וז"ל: הו"ד שהיא בחי' נקודה לבד מרמזת לחכמתו ית' שהיא בבחי' העלם והסתיר קודם שבאה לבחי' התפשטות וגילוי ההשגה וההבנה (והקוץ של הו"ד רומז לבחי' רצון העליון ב"ה שלמעלה מעלה ממדרגת בחי' חכמה עילאה כנודע). ואחר שבאה לבחי' התפשטות וגילוי ההשגה וההבנה לעלמין סתימין נכללת וגרמזת באות ה"א שיש לה בחי' התפשטות לרוחב המורה ומרמז על הרחבת הביאור וההבנה וגם לאורך המורה על בחי' ההמשכה וההשפעה מלמעלה למטה לעלמין סתימין. ע"ש. (2 קהלת ז, יב.

(3 לקוטי תורה דרושים ליום הכיפורים עמוד ע, ג. וז"ל: הכלים דאצילות הם אלקות ממש ונק' איהו וגרמוהי חד, ע"כ נקרא טהורה היא לשון בהירות שאינו דבר המסתיר על קדושתו ית' כבי"ע ששם נאמר ומשם יפרד משא"כ באצילות. ועלייתם בבחי' קדש היינו באור א"ס שלמעלה מהכלים דאצילות, ועמ"ש מזה בד"ה [תורה אור עא, א] זכור את יום השבת לקדשו שהעלוי הוא מבחי' איהו וגרמוהי חד לבחי' איהו וחיוהי חד כו' ע"ש...

כי הנה בינה מקנא ככורסיא שהיא הבריאה, וז"א ביצי, ומל' בעשי, והיינו שלשים כלים דאצילות שנעשים נשמה לבי"ע, יו"ד כלים הפנימיים כבריאה. והתיכונים ביצירה. וההיצונים נעשים נשמה לעשיי' וע' מזה באגה"ק [תניא קו, ב] ע"פ ויעש דוד שם. וזהו ענין ממכ"ע ומשם שרש הנשמות קודם ירידתן לגוף שהם נמשכים מהכלים דאצי' כנ"ל והעלוי להיות ואנשי קדש היינו בחכמה עילאה דאצילות ונק' סוכ"ע שאינה מתלבשת בבי"ע, כי מבינה ואילך מתלבשים בבי"ע בינה מקנא ככורסיא, משא"כ ח"ע מאירה באצילות, אשר אצילות לגבי בי"ע נק' סוכ"ע, ע"ש.

(4 לקוטי תורה דרושים לסוכות פ, א ואילך. וז"ל: והנה האותיות הן בבחינת בינה וכמ"ש במ"א [תו"א פד, א] ע"פ ופתחת עליו פתוחי חותם וע' בהרמ"ז ר"פ ויקרא. וכנראה בחוש שכשבא השכל לכלל הבנה והשגה מתגלים בו בחי' אותיות במחשבה. אבל בבחי' חכמה

שהוא למעלה משכל המושג אין בו בחי' אותיות עדיין... דהנה מבואר בספר יצירה [פ"א מ"א] בשלשה דברים ברא הקב"ה את עולמו בסופר וספור, סופר הוא בחי' חכמה המשפיע לספר שהיא בינה בחי' מחשבה, וספור הוא בחינת דיבור המקבל מספר שהוא בינה שהרי בלתי מחשבה א"א לדבר...

(וזהו שבשלשה דברים אלו ברא הקב"ה עולמו כי התהוות העולמות הוא מבחי' דבר ה' שהיא בחי' ספור, והדבור מקבל ממחשבה שנק' ספור, שהוא נמשך מבחי' חכמה איה סופר, וזהו בראשית ברא והיינו ע"י שמחכמה נמשך לבחי' מחשבה וממחשבה לדבור)...

אך עם היות שהחכמה היא למעלה מבחי' בינה אעפ"כ חו"ב הם תרין ריעין דלא מתפרשין ואם כן צריך לחברם תמיד למטה ובאתעדל"ת אתערותא דלעילא וזהו ושאבתם מים בששון מים הוא בחי' חכמה תשאבו בששון שהוא בחי' בינה ובוזה יתחברו בחי' חו"ב להיות תרין ריעין דלא מתפרשין, (וע' מ"ש במ"א בד"ה [לקוטי תורה ראה יח, א ואילך] ראה אנכי נותן כו' מענין זה איך שגם בעבודת ה' למטה באדם צ"ל ב' הבחי' דחו"ב יחד תמיד בחי' נקודה בהיכלי' וא"א להיות קיום בבחי' א' לבד כו' ע"ש).

(5 פירושו: ציור אות ה' מחלקים לשנים, הקו העליון והקו מצד ימין נעשה אות ד", והרגל קטן משמאל הוא כמו אות ו", ביחד נעשה ציור אות ה".

(6 פירושו: דהנה חכמה - אות י' - בחי' "אור", וע"י הכאת האות י' (חכמה) על האות ה"ה (בינה) מזה נעשה הכלים - האותיות. ובפרטיות האות ה"ה גופא נתחלק לאות ד' ואות ו' כנ"ל, ע"י הכאת ה"י על האות ד' היינו ו' פעמים ד' הוא מ"מ, וע"י הכאת ה"י על האות ו' (הרגל הקטן שבתוך האות ה') היינו י' פעמים ו' נעשה ס'.

(7 שנעשה חיבור אותיות י"ה היינו החיבור והתאחדות בין האור האות י' (חכמה) והכלי (בינה) האות ה' - הנחלק לאותיות ו'-ד,, שנעשה מס וד"ל. ובפרטיות ביאור החילוק בין מ"מ ו"ס, ראה לעיל סימן קנא.

(8 וז"ל: מבואר בזהר ומוכן לכל משכיל, כי להיות שנפש רוח ונשמה שבאדם הן בחי' נבראים וא"א לשום נברא להשיג שום השגה כבורא ויוצא הכל א"ס ב"ה וגם אחרי אשר האיר ה' מאורו ית' והאציל בבחי' השתלשלות מדרגות רבות מדרגה אחר מדרגה בבחי' צמצומים עצומים ולבושים רבים ועצומים הידועים ל"ח ונקראים באד"ר בשם שערות וכדכתיב בדניאל ושער רישיה כעמר נקא כו'.

אעפ"כ לא יכלה הנפש או הרוח ונשמה למסבל האור כי טוב ומתוק האור וכו' כמ"ש לחזות בנועם ה' לשון נעימות ועריבות ומתיקות ותענוג עצום לאין קץ כמ"ש אז תתענג על ה' והשביע בצחצחות כו' לשון צחה צמא כמ"ש בזהר, ואין כחכה לקבל הנעימות ועריבות הצחצחות שלא תצא מנרקתה ותתבטל ממצאותה כנר באבוקה, אם

ע"ש, זהו מה שאותיות מ"ס שהם הד' והו' דה"ה ראשונה הם מהכאת ה' דחכמה על הד' ו', והוא ע"ד שמהאור מצמצומו והתעבותו נעשה הכלי.

והיינו בחי' מ"ס דבינה.

והנה מצינו שעבודת האדם בלימוד התורה כדבעי מגיע בבינה, והוא מה שארז"ל⁹ אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עלי', שהפירוש מ' שממית הוא שבינה הנקראת מ"ס¹⁰ ממיתה את עצמה שהוא מה שנתרוקנה נה"י¹¹ שלה מאורותיהם עצמם, ויורדים

לא שמבחי' אור זה עצמו תשתלשל ותמשך ממנו איזו הארה מועטת בדרך השתלשלות מדרגה אחר מדרגה בצמצומים רבים עד שיכרא ממנה לבוש אחד נברא מעין מהות אור זה להלביש הנפש רוח ונשמה ודרך לבוש זה שהוא מעין אור זה תוכל ליהנות מזיו אור זה ולהשיגו ולא תתבטל ממציאותה וכמשל הרואה בשמש דרך עששית זכה ומאירה וכו' וכמ"ש ויבא משה בתוך הענן ויעל כו' שנתלבש בענן ועלה וראה דרך הענן וכו' כמ"ש בזה"ב דר"י ורכ"ט.

והנה אור זה... הנה יש בו מעלות ומדרגות רבות מאד גבוה מעל גבוה אך הארה מועטת היורדת מדרגה אחר מדרגה לברוא לבוש זה היא מבחי' מדרגה האחרונה שבאור זה ונקראת בשם מדרגה החיצונה ואחוריים דרך משל כמ"ש בזה"ב דר"ח ע"ב (עין בס' מק"מ) ור"י ע"ב. ע"ש.

(9) ברכות סג, ב. ראה הביאור המשך תער"ב ח"ג עמוד א'רנא וז"ל: דהנה התורה הגם שהיא בחי' מוחין, ה"ז בחי' חב"ד דז"א פ"י שהיא חכמה שבהנהגת המדות כו', שהרי התורה הנגלית היא פסקי המדות כשר פסול טמא טהור חייב זכאי שהן בחי' המדות, דהיינו כשר מותר וטהור הן מבחי' החסד וימין מקרבת שיתעלה אותו הדבר למעלה ויהי' נכלל באלקות, ופסול אסור וטמא הוא מבחי' הגבו' דשמאל דוחה שא"א להתעלות והבירור שלהם הוא ע"י הדחי' דוקא כו', וכמ"ש בסש"ב בפ' מותר ואסור כו', וזהו שהן שותא סדרי משנה מבחי' ששה מדות עליונות כו', וכ"ז הוא ע"פ החכמה שבתורה שזה יהי' כשר וזה יהי' פסול כו'.

אבל החכמה שבזה היא בחי' מוחין שבמדות לבד, שזהו מה שנה"י דאימא נעשים מוחין לז"א ובתוכם מתלבש בחי' נז"ה דאבא.

אך זהו שמתעלמים בבחי' נה"י דאימא וכידוע דנה"י הוא בחי' לבוש המעלים כו', ובחי' נה"י דאימא המתלבשים בזה זהו רק בחי' הכלים לאחר שהאורות דאימא מסתלקים מהם כו', וכמ"ש בע"ץ שער המוחין פ"ג בפ' מארז"ל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו, דתורה היא בחי' ז"א שהוא תורה שבכתב, והקיום שלו הם המוחין, ואין התורה יכול להתקיים להיות לו מוחין אלא ע"י בינה (הנק' מי כנודע) אשר היא ממיתה עצמה בשביל התורה, כי נה"י שלה מסתלקים האורות שלה ונשאירן כמתים כלים בלי עצמות וגוף בלי נשמה, ועושה כן בשביל התורה שהוא ז"א כדי שילבישו בתוכה המוחין שהם הקיום שלו כו', והיינו שהאורות הן של ז"א עצמו כו', וי"ל שזהו מה שהמוחין מתהפכים ונעשים מהות מדה כו' וכמשנת"ל, וזהו שהאורות הן מז"א עצמו כו', ע"ש. עין גם אור התורה פרשת חוקת עמוד תתח. לקמן הערה 11.

(10) ראה ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי עמוד ריט א, ואילך (קה"ת ה'תשע"ה).

(11) שנתרוקנה נה"י שלה מאורותיהם עצמם ויורדים בז"א. פירוש:

בז"א כדי שיתלבשו בהם המוחין דז"א שהוא קיום התורה בחי' מוחין דז"א כמ"ש בעץ חיים¹² שער המוחין פ"ג, ובשער¹³ דרושי הצלם דרוש ג', ע"ש.

והרי הפירוש הפשוט מי שממית את עצמו עלי' קאי על האדם העוסק בתורה, שלומד תורה ביגיעה עצומה ועיון עמוק, והרבה יותר מטבעו ורגילותו, שמפקיר חייו וממית את עצמו עלי', א"כ על כרחך שעבודה זאת דהאדם מגיע בכלי מ"ס דבינה.

וכמ"ש ביששכר שעסק בתורה¹⁴ ויהי למ"ס עובד, שעבד¹⁵ בבחי' מ"ס.

מתורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס עמוד ש, שב

מבואר בחסידות (אור התורה חקת עמוד תתח. המשך תער"ב חלק ג עמוד א'רנא – כנ"ל הערה 9, ועוד) דיש ב' בחינות, והם:

(א) נה"י ד"בינה", הנק' ג"כ נה"י דאימא.

(ב) נה"י ד"תבונה".

והביאור (בקיצור): רואים במשל גשמי, אדם העוסק עם ענין שכלי, יש שני אופנים:

(א) שלפעמים הוא כ"כ עסוק ומלוכש בעיון ההשכלה, עד שאינו מרגיש את עצמו, והוא כ"כ דבוק בהענין, עד שהוא תפוס לגמרי.

ראה הביאור בלקוטי שיחות חלק ג עמוד 859.

וראה לשון התורה אור דף כג, א וז"ל: כנראה בחוש במי שהוא בעל מחשבה שאינו מרגיש כלל בעסקים החולפים לפניו מחמת גודל התקשרות שיש לו בהמחשבה. וכמ"ש במדרש בעובדא דר' חייא רבה. וכן גבי רבא (בפ' אר"ע – שבת פח, א) דהוה מעיין בשמעתי כו'. וכן משה שהי' כבד פה וכבד לשון, דהיינו שלגודל התקשרותו בבחי' בטול ונחנו מה לא הי' יכול להיות משפיע כו' שהיא בחי' הדבור כו', ע"ש.

(ב) ואם האדם רוצה שהמחשבה והשכל יפעול על המדות שלו, אז הוא צריך להפסיק העיון, ולראות הבכן – המדות – של השכל, וזהו נק' "נה"י דאימא נעשים מוחין לז"א" (המדות).

הדרגא והבחי' הא' נק' "נה"י דבינה" שהוא דבוק ומקושר בתוך ההשכלה. ומדות ה"נצח" כאן הכוונה שמנצח על המניעות להבנת הענין, ו"יסוד" פירושו שמקשר עצמו לגמרי לתוך עיון ההשכלה.

והדרגא הב' שהוא מסתלק (הנק' מיתה כדלקמן) מבחי' בינה, ויורד לבחי' מדות – וזהו נה"י דתבונה היינו האיק' שהשכל משפיע ונותן חיות על המדות.

(12) שער כ.

(13) שער כה.

(14) ראה רש"י בראשית מט, יד. טו יישכר חמור גרם, ופרש"י: חמור בעל עצמות, סובל עול תורה כחמור חזק שמתעניין אותו משא כבד. ויט שכחו לסבול, עול תורה. במדבר ז, יט. פרש"י: בשביל שני דברים זכה – יישכר – להקריב שני לשבטים, אחת שהיו יודעים בתורה שנא' (דברי הימים א' יב, לג) ומבני יישכר יודעי בינה לעתים.

(15) היינו שפעל שהבחי' מ"ס – החכמה והבינה יפעול על ז"א – המדות. וראה לקמן דהו"ע פנימיות התורה הנותן חיות וקיום לנגלה דתורה – בחי' ז"א.

זה לא הי'; ועוד יותר באריכות בסיום הפרשה, שם מדובר אודות הכניסה לארץ ישראל גופא (מעבר הירדן מערבה), וגם אודות הכיבוש, החלוקה והישיבה מעבר לירדן מזרחה⁵ "ולראובני ולגדי נתתי גו' ה' אלקיכם נתן לכם את הארץ הזאת לרשתה גו' ושבתם איש לירושתו אשר נתתי לכם". תורת מנחם התוועדויות ה'תשמ"ט עמוד 100 ואילך, משיחות ש"פ דברים שבת חזון

א, ה – בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר

ב. הואיל משה. הואיל אותיות אליהו, עתיד לדרוש את התורה לישראל מעין משה.
רמזי רבנו יואל ז"ל (מבעלי התוס')

ב, ה – אל תתגרו בם כי לא אתן לכם מארצם עד מדרך כף רגל כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר

ג. עד מדרך כף רגל. פירש רש"י עד ביאת המשיח, משמע מאז ולהלן יהי' הר שעיר לבית ישראל ולקמן כתיב ירושה לעשו עד היום הזה משמע לעולמי עולמים והרגיש בזה מורי ורבי בהפלאה⁷. ולפע"ד יען כתיב (עובדי' א, יח) ולא יהי' שריד לבית עשו ומסקינן פרק קמא דעבודה זרה בעושה מעשה עשו ולא ישאר מהם כי אם הגרים וגר אינו יורש אביו, וממילא תפול ארץ אדום לישראל בתורת ירושת אחים אחינו בני עשו ולא בדרך כיבוש אלא בדרך ירושה ונקראת על שם עשו, ומכלי-מקום היא שלנו ממדרך כף רגל ואילך היינו ממשיח ואילך, ובכל זאת היא לעולם נחלת עשו עד היום הזה.

חתם סופר

– "לפי שהוא דבוק לארץ ישראל קורא גדול" (פירוש רש"י לך שם. ועל דרך זה בפירוש רש"י פרשתנו שם), היינו שארץ ישראל פועלת גם בעולם (בנהר פרת שהוא מחוץ לארץ ישראל) שנעשה "גדול".

(5) ולהעיר, שכיבוש ארץ סיחון ועוג וכניסת משה לנחלת בני גד וראובן, שהוא חלק מארץ ישראל (על ידי שמושה הנחיל להם חלק זה – גו"א ר"פ ואתחנן), היא על דרך ההתחלה דכניסת משה לארץ ישראל (כפי שיהי' בשלימות לעתיד לבוא, כנ"ל בפנים), ולכן כשנכנס משה לנחלת בני גד וראובן "שמח ואמר (משה) כמדומה לי שהותר לי נדרי" (פירוש רש"י פינחס כז, יב. וראה פירוש רש"י ריש פרשת ואתחנן: לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמיתי שמא הותר הנדר).

(6) פרשתנו ג, טז ואילך.
(7) עיין בפנים יפות כאן בד"ה ובשעיר וכו' ומה שאמר וכו' מדייק מלשון וישבו תחתם עד היום הזה היינו עד ימות המשיח ומביא פירוש רש"י בכמה מקומות דכתיב עד היום הזה הוא לדורות עיין שם, ועיין להלן בפרשת עקב בד"ה ואשר, עמוד מב.

א, א – אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תופל ולבן וחצרת ודי זהב

א. נרמז ענין הגאולה בפרשת דברים:

אף על פי ש"אלה הדברים" הם "דברי תוכחות", אומר רש"י ש"סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודן של ישראל": אפילו כשמדובר אודות "דברי תוכחות" על חטאים של בני ישראל, הרי הם רק "ברמז" (ויתירה מזה לא רמז על החטאים, אלא על ה"מקומות" שהכעיסו לפני המקום בהן"), ועל ידי זה בא בגלוי כבודן של ישראל, – וכבוד גדול ביותר, שאף על פי שמדברים אליהם "דברי תוכחות", הרי זה כתוב רק "ברמז" בגלל כבודם. ויש לומר בפנימיות הענינים, שזהו בגלל שבשבת זו (לפני תשעה באב) נמצא בגלוי (קצת) הפנימיות של "אלה הדברים" (דברי תוכחות), אלה לשון גילוי – הענין הטוב שבוה [ע"ד שבשבת (חזון) מגלים לכל אחד ואחד את הבית השלישי, כנ"ל].

וכך גם בהמשך הפרשה מדובר בגלוי אודות ההבטחה של הקב"ה לתת ולהכניס את בני ישראל לארץ ישראל [וגם אודות כיבוש האומות בדרך במדבר – ששלימות ענין זה יהי' בגאולה העתידה] –

ששלימות ענין זה (הכניסה לארץ) תהי' לעתיד לבוא – ועל כך התפלל משה מיד בפרשה שלאחרי זה ("ואתחנן") כנ"ל,

הן תיכף בתחלת הפרשה בדברי הכניסה לארץ וגבולות הארץ – "פנו² וסעו לכם ובאו גו' בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים ארץ הכנעני והלבנון עד הנהר הגדול נהר פרת, ראה נתתי לפניכם את הארץ באו ורשו את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם גו'" – אשר שלימות כיבוש וישוב הארץ עד "נהר פרת" (כפי שהובטח לאברהם, ובכמה פעמים בתורה בנוגע לגבולות הארץ³), תהי' רק בגאולה העתידה" (משא"כ בזמנים שלפני זה, אפילו בימי שלמה,

(1) ראה של"ה חלק תורה שבכתב פרשת דברים.

(2) א, ז ואילך.

(3) לך טו, יח. פרשתנו שם עקב יא, כד. יהושע א, ד. וראה אנציקלופדי' תלמודית ערך ארץ ישראל עמוד רט. ושם נסמך.

(4) ובפנימיות הענינים יש לומר: הנהר הרביעי הוא פרת (המאוחר בד' הנהרות היוצאים מעדן), כנגד ספירת המלכות, ה"א האחרונה (ראה ד"ה ויאמר יהושע תרנ"ז. ושם נסמך), ששם נעשה החסרון והחורבן על ידי הסתלקות הט"ס ממלכות, ותיקון ענין זה יהי' לעתיד לבוא, ואז יתעלה הנהר פרת, שעליו נאמר "והניף ידו על הנהר" (לעתיד לבוא) גילוי פנימיות התורה לעתיד לבוא – ראה לקוטי תורה צו יו, א), עד שנעשה "הנהר הגדול", "דאף על פי שהוא מאוחר בד' הנהרות היוצאים מעדן"

בלכתך בדרך – קאי על הזמן שהנשמה יורדת מעולם לעולם. . ומתחיל ללכת בדרך עולם זה, עד ימי זקנה ושיבה, עד ובשכבך בבואי ממי פקודתו, וגם אז הנה התורה תשמור עליו.

היום יום יג מנחם אב

♦ יום ראשון ב' מנחם-אב ♦

א אליו פתגמניא די מליל משה עם כל ישראל בעברא דירדנא אוכח יתהון על דחבו במדברא ועל דארגיוזו במישרא לקבל ים סוף בפארן דאמפלו על מנא ובחצרות דארגיוזו על בשרא ועל דעברו עגל דדבב:

א (א) אלה הדברים אשר דבר משה אל-כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין-פארן ובין-תפל ולבן וחצרת ודי זהב:

של ישראל. אל-כל-ישראל. אלו הוכיח מקצתן, היו אלו שבשוק אומרים: אתם הייתם שומעים מבן-עמכם ולא השיבותם דבר מפני וכך! אלו היינו

כש"כ אלה הדברים • (ספרי) לפי שהן דברי תוכחות, ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירן ברמז מפני פבורן

אור החיים על התורה - מהדורת בלוס, אברמוביץ

אשר דבר משה. פי' לפי שמצינו שהוכיח ישראל על מה שהמרו על ים סוף ויאמר האומר והלא אותם שהמרו על ים סוף כבר מתו ונשלמו בט"ו באב של שנת המ' (פתיחתא איכה רבתי) קדם מאמר זה של משה ואם כן אלה הצאן מה עשו שמוכיחם, לזה אמר אשר דבר משה פי' אם היו הדברים מפי ה' אין מקום לדבר להם קשות, אכל משה הוא המדבר ויכול ליסר גם אותם שהיו אז פחות מכן עשרים שלא נגזרה גזרה כי בית דין של משה מענישין מכן י"ג, וכנגד אותן שהיו בן י"ג בים סוף הוא שדבר משה קשות:

אל כל ישראל. טעם אומרו אל כל ישראל, לפי שבדברי משה יש ב' ענינים, א' שהחזיר להם התורה, ב' שהוכיחם על מה שכבר עשו, ולכל א' צריכין הדברים להיות לכלל, לענין חזרת התורה כלומר טעם שהצריך להחזיר להם הדברים משום שחש לאיזה אדם בישראל ששכח איזו מצוה ממצוות ה' ואין מציאות להשיג דעת בעל השגיון מי הוא והשגיון מה הוא, לזה קבץ כלן והחזיר להם התורה שבאמצעות כן יהיה בידי כל א' מחסורו, גם לענין התוכחה אם יוכיח מקצתן יש להם להתרעם מה נשתנו אלו מאלו. עוד אפשר שכלל במאמר אל כל ישראל גם לאותן שבכבר מתו שבתוכחותיו דבר על הראשונים ועל האחרונים על דרך אומרו (ישעי' מ) אביך הראשון חטא:

לחדש שבט התחיל לדבר אליהם דכתיב בעשתי עשר חדש בא' לחדש והוא נצפן בו' באדר (קדושין ל"ח) הרי ל"ו כמספר אלה שבהם דבר הדברים של התוכחות האמורים בענין:

עוד ירמזו על דרך מה שאמרו בגמ' (יומא י"ט) אמר רבא ודברת בם ולא בדברים בטלים ע"כ, מכאן שאסור לדבר וזולת בדברי תורה ויראה, והודיע הכתוב כי משה רבנו ע"ה אלה הם הדברים אשר דבר כל ימיו מעצמו לבד הדברים אשר צוה מה' לדברם, הא למדת שקדם ודברת בם, ודבריו אלה כל רואה יעיד כי כלן דברי תורה וחקמה ומוסר:

עוד ירמזו על זה הדרך אלה פסל כל הדברים חוץ מאלה, שאין מדרגה שוה לדברים אלו, ונתן הכתוב טעם מעלתם, א' אשר דבר משה מצד מעלת המדבר שאין כמוהו עליון כמו שהעיד ה' לב' אחיו בכתוב בתורה (במדבר י"ב ח) ב' אל כל ישראל מצד מעלת הנדבר אליו אמה שלמה:

ורמז עוד באומרו אל כל ישראל פי' לא לישראל שהיו נמצאים נגלים שם בדור ההוא לבד היו הדברים אלא לכל ישראל אשר שם היו ואשר עתידין להיות, כי תורה שם משה בדבריו עליונים אלו ועל כל ישראל לקיים כל דבר הכתוב בדברים אלה, הרי שאין דברים בעולם במדרגה שוה לדברים אלו, והוא מאמר אלה הדברים פי' ואין דומה להם:

א אלה הדברים וגו'. אלה מעט הקודם, פי' לפי שאמר אשר דבר משה שהם דברי עצמו, שכל הספר תוכחות הם מוסר ממושה לעובר פי' ה', ואמרו ד"ל (מגלה ל"א) קללות שבמשנה תורה משה מפי עצמו אמרן, ואפלו מה שחזר ופרש מאמרי ה' הקודמין לא נצטנן עשות כן אלא מעצמו חזר הדברים, וקח הכתוב לומר כי בדרך שאמר משה מפי עצמו דברים כאלה כמו כן במאמרים הקודמין אמר משה מפי עצמו איזה דבר, לזה אמר אלה הדברים פי' אלה לבד הם הדברים אשר דבר משה דברי עצמו אבל כל הקודם בד' חמשים לא אמר אפלו אות אחת מעצמו אלא הדברים שיצאו מפי המצוה בצורתן בלא שום שנוי אפלו אות אחת יתרה או חסרה:

עוד ירצה להגיד הכתוב שכל מ' שנה שהיה משה רועה ישראל במדבר לא דבר להם קשות וזולת אלה הדברים הוא שדבר קשות, והגם שמצינו שאמר להם (במדבר כ"י) שמעו נא המרים, לא אמר דבר זה לכללות ישראל אלא לחלק א' שהיו מורים הוראה, וכן אמרו בספר הזהר, אבל לכל ישראל לא דבר קשות וזולת אלה, והוא מה שדקדק לומר אל כל ישראל פירוש אל כלם הוא שלא דבר קשות אלא אלה אבל לקצתן ימצא שדבר קשות חוץ מאלה: עוד ירצה לרמז חשבון ימים אשר הוכיח לישראל שהם במספר אלה, וכן מוכיחים הכתובים כי בא'

וְלָבָן • אמר רבי יוחנן: חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו תפל ולבן, אלא הוכיח על הדברים שתפלו על המן שהוא לבן, שאמרו (במדבר כא ה): "וּנְפֹשֵׁנוּ קָצָה בַלֶּחֶם הַקָּלָל", ועל מה שעשו במדבר פארן על-ידי המרגלים. ויחצרת. במחלקתו של קרח (ספרי). דבר אחר, אמר להם: הנה לכם ללמד ממה שעשיתי למרים בתצרות בשביל לשון הרע, ואתם נדברתם במקום. ודי זהב. הוכיח על העגל שעשו בשביל רב זהב שהיה להם, שנאמר (דברים י): "וְכִסְף הַרְבִּיתִי לָהֶם וְזָהָב עָשׂוּ לְבַעַל".

שם, היינו משיבין אותו; לך פנסם כלם ואמר להם: הרי בלכם פאן, כל מי שיש לו תשובה, ישיב. במדבר. לא במדבר היו אלא בערכות מואב, ומהו "במדבר"? אלא בשביל מה שהכעיסוהו במדבר, שאמרו: (שמות טו ג) "מִי יִתֵּן מוֹתָנוּ וְגו'". בערכה. בשביל הערכה, שחטאו ב'בעל פעור' בשטים, בערכות מואב. מול סוף. על מה שהמרו בים-סוף בבוז לים-סוף, שאמרו (שם יד יא): "תִּמְבְּלִי אֵין קָבָרִים בַּמִּצְרַיִם"? וכן בנסעם מתוך הים, שנאמר (תהילים קו ו): "וַיִּמְרוּ עַל יָם בַּיָּם סוּף", כדאיתא ב'ערכין' (טו). בין-פארן ובין-תפל

~ נקודות משיחות קודש ~ (על פי לקוטי שיחות כרך יד פרשת דברים)

הגלות (ה'תוכחה") גופא, ניפר "כבודן של ישראל" (כנ"ל בפירוש רש"י). אחד הענינים שמדגש בו "כבודן של ישראל" גם בעת הגלות **גופא**, הוא מה שכתוב בתחלת מגילת איכה: "איכה ישיבה בְּדָד וגו'" – שיש בזה גם מדה טובה, והוא מה

כללות ענין "בין המצרים" הוא שהזמן עצמו "מוכיח" את בני ישראל, ומלמדנו פרוש רש"י בראש ויתחלת הפרשה שגם ב"תוכחה" נזהר הקב"ה בכבודן של ישראל, כי תכלית הכונה ב"תוכחה" והירידה של הגלות היא בשביל העליה, לגדל "כבודן של ישראל", ולכן מובן שגם בעת

אור החיים על התורה – מהדורת בלוס, אברמוביץ

לבו ערב עליו, ויתעצב אל לבו מפחד שמא עבר את פי ה' בלא ידיעה בגדולות או בקטנות, או שמא מעט בעבודה ממה שצריך עשות: ו' שיהיה לו לב טהור ונקי בדרך שהתפלל דוד (תהלים נא) לב טהור ברא לי וגו', וירחיק ממנו שנאת הבריות והקנאה ותחרות והמשטמה, והוא מה שרמז באמרו ולבן שיהיה לו לב טהור שיתחייס לטהרה כגוי זה של לבן: ח' תלמוד תורה בקביעות כיעקב אבינו דכתיב (בראשית כ"ה כ"ז) ישב אהלים לא ללמד עראי, והוא אמרו ויחצרת הם חצרות ה' שהם בתי מדרשות: ט' שלא יהיה להוט אחר דברים הנדמים לאהב הון עולם הזה, שכל ההולך אחר תאוות לבו בטל הוא מעבודת ה', וצריך האדם להסתפק בהכרחי, והוא מה שרמז באמרו ודי זהב שיאמר לזהב די. או ירצה על זה הדרך שכל מה שיהיה לו יהיה בעיניו דבר מספיק כאלו יש לו כל זהב, והוא על דרך אמרו (אבות פ"ד) איזהו עשיר השמח בחלקו, ובהו יטה לבו לעבודה העליונה היא עבודת ה' אלהים חיים: תורה ב

שכתב הרמב"ם בהלכות דעות (פ"ה), עוד תנאי העונה שלא ישתמש בה להרחיק תוכחות על עון אם יראה איש עובר פי ה' ויאמר מי אני ומי ביתי להוכיח אנשים גדולים אלא צריך להוכיח לצד חיוב בערכות, והוא מה שרמז באמרו בערכה, כלל ב' דברים, א' שתהיה העונה ערכה על דרך אמרו (משלי ג) ומצא חן ושכל טוב וגו', ב' חיוב הערכות שצטרף להוכיח על עון לקטן וגדול ולא ישתמש בעונה בענין זה: ה' מאמר התנא (אבות פ"ג) הסתכל בשלשה דברים וכו' ולאן אתה הולך וכו' ולפני מי אתה עתיד וכו' וכן אמר התנא (שם פ"ג) שוב יום אחד כו' ופי' שם שהפונה היא שיזכר תמיד יום מותו ושכל יום הוא זמן גבול המיתה, והוא מה שרמז באמרו מול סוף שיהיה למול עיניו סוף אדם ותכליתו: ו' מאמר החסידים (חובת הלבבות שער הפרשות שער ט) וז"ל הפרוש צהלתו בפניו ודאגתו בלבו, והוא מה שרמז באמרו בין פארן ובין תפל, כנגד צהלתו בפניו אמר בין פארן לשון פאר הפך עצבון שהוא פנים רעות, וכנגד עצבון הלב אמר ובין תפל שלא יהיה

בעבר הירדן, נתעבב מלהוכיחם עד שהיו בעבר הירדן, שראו שהגיעו למחוז חפצם שאז יקבלו מוסרו ולא מקדם שהיו מרחקי התקוה ונפשם קצרה ולא יטו אונם להשפיל בתוכחותיו. ואמרו במדבר בערכה וגו' רבותינו ז"ל דרשו (ספרי) שהוכיחם על מה שעשו במדבר וגו', ואפשר לפרש כל הכתוב דרך רמז באפן אחר, והוא כי במקרא מועט למד משה כללות יראת ה' ומדות ההגונות הצריכין להולכים בתורת ה' והם מדות תשעה: **הא'** שיהיה לוקח מדתו של אברהם דכתיב (בראשית י"ד י"ג) לאברהם העברי, והוא מה שרמז באמרו בעבר: **ב'** שיהיה מרדות בלבו תמיד באומרים וז"ל (ברכות י) טובה מרדות אדם בלבו של אדם ממאה מלקיות, והוא מה שרמז באמרו הירדן: **ג'** מדת העונה באומרים וז"ל (ערוך נד) לעולם ישים אדם עצמו במדבר, ועין מה שפרשתי בפרשת יתרו בפסוק ויסעו מרפידים (שמות י"ט ב'), והוא מה שרמז באמרו במדבר: **ד'** שתהיה העונה בדרך הנאות לא בדרך הפחיתות הנמאס, כמו

ומצד **מעלה** זו שב"איכה ישבה בְּדָד", שאין בני ישראל מתעוררים עם האומות, נזפה **שיתגלה** "כבודן של ישראל" בגלוי, בבנין בית המקדש השלישי, שגם הוא נרמז בפסוק זה, שיבנה במהרה בימינו ובעגלא דידן.

שכתוב "עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב", שבני ישראל אינם מתעוררים עם אומות העולם, וכמאמר רז"ל "השמן אינו מתערב אלא עומד, כך ישראל אינם מתעוררים עם העכו"ם".

(ב) אחד עשר יום מחרב דרך הר-שעיר עד קדש ברנע:

ברנע. צא מהם שלשים יום שעשו בקברות התאווה, שאכלו הבשר חדש ימים, ושבעה ימים שעשו בתצרות להסגר שם מרם, נמצא, בשלשה ימים הלכו כל אותו הדרך, וכל-כך היתה שכינה מתלבטת בשבילכם למהר ביאתכם לארץ, ובשביל שקלקלתם הסב אתכם סביבות הר שעיר ארבעים שנה.

וה' אחד עשר יום מחרב. אמר להם משה: ראו מה שגרמתם: אין לכם דרך קצרה מחרב לקדש ברנע בדרך הר שעיר, ואף הוא מהלך אחד עשר יום, ואתם הלכתם אותו בשלשה ימים, שהרי בעשרים באיר נסעו מחרב, שנאמר (במדבר י"א): "ויהי בשנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש וגו'", (תענית כט) ובכ"ט בסיון שלחו את המרגלים מקדש

ג והנה בארבעין שנין בחד עשר ירחא בחד לירחא מליל משה עם בני ישראל ככל די פקיד יי יתה לותהון:

(ג) ויהי בארבעים שנה בעשתי-עשר חודש באחד לחודש דבר משה אל-בני ישראל ככל אשר צוה יהוה אתו אלהים:

דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה: כדי שלא יהא מוכיחו וחזור ומוכיחו, ושלל יהא חבירו רואה ומתבייש מננו וכו' כדאיתא ב'ספרי'. וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה. וכן שמואל, שנאמר (ש"א י'): "הנני, ענו בי!". וכן דוד את שלמה בנו (מ"א ב.).

ויהי בארבעים שנה בעשתי-עשר חודש באחד לחודש. מלמד שלא הוכיחו אלא סמוך למיתה. ממי למד? מעקב, שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה, אמר: ראיבן בני, אני אומר לך, מפני מה לא הוכחתך כל השנים הללו? כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי. ומפני ארבעה

~ נקודות משיחות קודש ~ (התועודיות תשמ"ז חלק ד עמוד 176 - מתוך 'לקראת שבת')

גדר התוכחה שבסמיכות למיתה

דהנה, בכל הפעמים שהוכיחם לפנינו, היה זה בשעת מעשה, ולכן לא היתה זו תוכחה גרידא, כִּי-אם גם על-מנת לאפרושי מאסורא וכיוצא בזה. מה-שאין-כן בנדון-דידן, שהיתה התוכחה על כל המארכות הרבים שארעו במדבר, ולא על חטא שחטאו בו עכשו, ובפרט שהדברים נאמרו לא לחוטאים עצמם כִּי-אם בפני בניהם. ואם-כן היו הדברים דברי תוכחה בלבד, ועל-זה כתב רש"י ש"לא הוכיחו אלא סמוך למיתה".

ויהי בארבעים שנה בעשתי-עשר חודש באחד לחודש דבר משה אל-בני ישראל גו' מלמד שלא הוכיחו אלא סמוך למיתה (א, ג. ובפירוש רש"י) לכאורה צריך-עיון, שהרי מאז שהוציא משה רבנו עליו השלום את בני ישראל ממצרים, מצוינו פעמים רבות שנתן להם דברי תוכחה, ומהו שכתב רש"י ש"לא הוכיחו אלא סמוך למיתה"? ויש לומר, שנסתנו דברי התוכחה שבפרשתנו ממה שהוכיחם משה לפני כן.

ד בטר דמחא ית סיחון מלפא דאמרא דיתב בחשבון וית עוג מלפא דמתנן דיתב בעשתרת באדרעי:

(ד) אחרי הכתו את סיחון מלך האמרי אשר יושב בחשבון ואת עוג מלך הבשן אשר-יושב בעשתרת באדרעי:

מה היטיב לנו? אינו בא אלא לקנתר ולמצא עלה, שאין בו כח להכניסנו לארץ. לפיכך המתין עד

וה' אחרי הכתו. אמר משה: 'אם אני מוכיחם קדם שיכנסו לקצת הארץ, יאמרו: מה לזה עלינו?

עֲשֵׂתָרָת • הוא לִשׁוֹן צוֹקִין וְקָשִׁי, כְּמוֹ: "עֲשֵׂתָרֹת קִרְנִים", וְעֲשֵׂתָרֹת זֶה הוּא עֲשֵׂתָרֹת קִרְנִים, שֶׁהִיוּ שָׁם רַפָּאִים שֶׁהָכָה אֶמְרָפֶל, שְׁנֶאֱמַר (בראשית יד): "וַיִּכּוּ אֶת רַפָּאִים בְּעֲשֵׂתָרֹת קִרְנִים", וְעוֹג נִמְלֵט מֵהֶם, וְהוּא שְׁנֶאֱמַר (שם יג): "וַיִּבֹא הַפְּלִיט", וְאוֹמֵר (לִקְמֹן ג): "כִּי רַק עוֹג מָלַךְ הַבֶּשֶׁן נִשְׁאַר מִיָּתֵר הַרְפָּאִים".

בְּאֲדָרְעִי • שָׁם הַמַּלְכוּת (צ"ל מְקוֹם הַמַּלְחָמָה. הַגֵּר"א) •

שֶׁהָפִיל סִיחֹן וְעוֹג לַפְּנִיָּה וְהוֹרִישָׁם אֶת אֲרָצָם, וְאַחֲרֵי־כֵן הוֹכִיחֹן. סִיחֹן וְגו' אֲשֶׁר יוֹשֵׁב וְגו' • (ספרי) אֵלּוּ לֹא הָיָה סִיחֹן קָשָׁה וְהָיָה שְׂרׁוּי בְּחֻשְׁבוֹן, הָיָה קָשָׁה, שֶׁהִמְדִּינָה קָשָׁה. וְאֵלּוּ הָיְתָה עִיר אַחֲרֵת וְסִיחֹן שְׂרׁוּי בְּתוֹכָהּ הָיְתָה קָשָׁה, שֶׁהִמְלִיךְ קָשָׁה, עַל-אַחַת-פְּמָה-וְכַמָּה שֶׁהִמְלִיךְ קָשָׁה וְהִמְדִּינָה קָשָׁה. אֲשֶׁר-יוֹשֵׁב בְּעֲשֵׂתָרֹת • הִמְלִיךְ קָשָׁה וְהִמְדִּינָה קָשָׁה.

(ה) בְּעֶבֶר הִירְדֵן בְּאֶרֶץ מוֹאָב הוֹאִיל מֹשֶׁה בָּאֵר אֶת-הַתּוֹרָה הַזֹּאת לֵאמֹר:

כֹּה"א הוֹאִיל • הַתַּחֲלִיל, כְּמוֹ (בראשית יח): "הֲגַה נָא הוֹאֲלֵתִי". בָּאֵר אֶת-הַתּוֹרָה • בְּשִׁבְעִים לִשׁוֹן פְּרָשָׁה לָהֶם. ~ נְקוּדוֹת מִשִּׁיחוֹת קוֹדֶשׁ ~ (לְקוּסִי שִׁיחוֹת כֹּרֶךְ ג עמ' 862)

פְּרוּד בְּעוֹלָם, שְׁבָעִים לִשׁוֹן, כְּאֲשֶׁר אִישׁ אִינוֹ מִבֵּין אֶת שְׁפַת רַעְהוּ. מִיבֵּן אִם כֵּן, שֶׁתִּרְגְּמוּ הַתּוֹרָה מִלִּשׁוֹן קֹדֶשׁ לְשִׁבְעִים לִשׁוֹן, מִשְׁמָעוּתוֹ – הַמְשַׁכֵּת אַחֲדוֹת גַּם בְּמִקּוֹם הַפְּרוּד. וְזֶה הָיָה מְקַרָּה לְהַעֲשׂוֹת עַל יְדֵי מֹשֶׁה דוֹקָא, כִּי רַק הַגְּבוּהָ גְבוּהָ בְּיוֹתֵר יָכוֹל לָרֶדֶת עַד 'לְמִטָּה מִטָּה בְּיוֹתֵר'.

הוֹאִיל מֹשֶׁה בָּאֵר אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת לֵאמֹר (א, ה) בְּשִׁבְעִים לִשׁוֹן פְּרָשָׁה לָהֶם (רש"י) יֵשׁ לְשָׁאֵל, מִדּוּעַ הָיָה צָרָה בְּתִרְגוּם הַתּוֹרָה, וְהָרִי כָּל יִשְׂרָאֵל דָּבְרוּ אִזְ לִשׁוֹן קֹדֶשׁ? וְאִפְּלוּ אִם הָיָה בְּזֶה צָרָה, לָמָּה הָיָה מֹשֶׁה רַבְּנוּ עֲצָמוּ צָרָה לְהַתְּעַסֵּק בְּתִרְגוּם זֶה? וְיֵשׁ לוֹמֵר, דִּהְיָה לַפָּנִי חֲטָא דוֹר הַפְּלֵגָה דָּבְרוּ כָּלֶם שֶׁפָּה אַחַת, לִשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, וְהַחֲטָא גָרַם

~ נְקוּדוֹת מִשִּׁיחוֹת קוֹדֶשׁ ~ (על־פִּי לְקוּסִי־שִׁיחוֹת כֹּרֶךְ כֹּד עמ' 1 וְאִילֶךְ – מִתּוֹךְ 'לְקִרְאֵת שְׁבַת') גִּדֵּל הַקָּשִׁי שֶׁבְּתִרְגוּם הַתּוֹרָה

הַעֲגֵל" וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה. כִּי יוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ הָעֲגֵל, לֹא הָיָה קָשָׁה מִצַּד-עֲצָמוּ, שֶׁהָרִי אֶהְרֹן אָמַר "חַג לָהּ" מִקְּדֹר" (תשא לב, ה), כִּי "בְּטוֹחַ הָיָה שֶׁיָּבֹא מֹשֶׁה וַיַּעֲבֹד אֶת הַמִּקְדָּשׁ" (פִּירוּשׁ רש"י שם), וְרַק שֶׁלִּפְעַל בְּיוֹם שֶׁלֹּאֲחֲרֵי־זֶה הִשְׁכִּימוּ (תשא לב, ו) וְחֲטָאוּ לַפָּנִי שֶׁבָּא מֹשֶׁה, וְנִמְצָא שִׂיּוֹם עֲשִׂיתָ הָעֲגֵל לֹא הָיָה "קָשָׁה" מִצַּד-עֲצָמוּ, וְרַק שֶׁגָרַם לְחֲטָא הָעֲגֵל לֹאֲחֲרֵי־זֶה. וְכִמּוֹ כֵּן תִּרְגְּמוּ הַתּוֹרָה אִינוֹ "קָשָׁה" מִצַּד-עֲצָמוּ, וְכִמּוֹ שֶׁמִּצִּיּוֹ שֶׁמֹּשֶׁה תִּרְגַּם אֶת הַתּוֹרָה, אֲלֵא שֶׁיָּכוֹל לָגֵרֵם לַעֲנִין שְׁלִילִי, שֶׁיִּטְעוּ בְּהַבְנַת הַתִּרְגוּם, וְכִמּוֹ שֶׁמִּצִּיּוֹ (מִסַּכַּת סוֹפְרִים שם) שֶׁ"ג דְּבָרִים שֶׁנִּזְכָּר", כְּדִי שֶׁלֹּא יִטְעוּ תִּלְמִי בְּהַבְנַת הַתִּרְגוּם. וְנִמְצָא שֶׁגַּם תִּרְגוּם הַתּוֹרָה אִינוֹ "קָשָׁה" מִצַּד-עֲצָמוּ אֲלֵא שֶׁיָּכוֹל לְבֹא מִזֶּה עֲנִין שְׁלִילִי. וְקַל-לְהִבִּין.

הוֹאִיל מֹשֶׁה בָּאֵר אֶת-הַתּוֹרָה הַזֹּאת לֵאמֹר: בְּשִׁבְעִים לִשׁוֹן פְּרָשָׁה לָהֶם (א, ה. ובפירוש רש"י) אִתָּא בְּמִסְכַּת סוֹפְרִים (פֶּרֶק א הִלְכָּה ז): מַעֲשֵׂה בְּחֻמְשָׁה זְקָנִים שֶׁכָּתְבוּ לְתִלְמִי הַמְּלִיךְ אֶת הַתּוֹרָה יְוִנִית, וְהָיָה אוֹתוֹ הַיּוֹם קָשָׁה לְיִשְׂרָאֵל, כִּיּוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ הָעֲגֵל, שֶׁלֹּא הָיְתָה הַתּוֹרָה יְכוּלָה לְהִתְרַגֵּם כָּל צָרָה. וְלְכַאוֹרָה תִּמּוּחָהּ, הָרִי הַתּוֹרָה כְּבֵר נִתְרַגְּמָה וְנִתְפָּרְשָׁה בְּשִׁבְעִים לִשׁוֹן עַל-יְדֵי מֹשֶׁה רַבְּנוּ, וְאִם-כֵּן מִדּוּעַ דְּמִו תִּרְגְּמוּ הַתּוֹרָה ל"יוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ הָעֲגֵל"? וְבִיּוֹתֵר תִּמּוּחָהּ הִטְעַם "שֶׁלֹּא הָיְתָה הַתּוֹרָה יְכוּלָה לְהִתְרַגֵּם כָּל צָרָה" אַחֲרֵי שֶׁכְּבֵר נִתְרַגְּמָה וְנִתְפָּרְשָׁה עַל-יְדֵי מֹשֶׁה בְּשִׁבְעִים לִשׁוֹן? וְיֵשׁ לוֹמֵר הַבְּאוּר בְּזֶה, שֶׁדִּיקוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל וְכָתְבוּ שְׁאוֹתוֹ הַיּוֹם הָיָה כִּיּוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ הָעֲגֵל" וְלֹא כָתְבוּ כִּי חֲטָא

~ נְקוּדוֹת מִשִּׁיחוֹת קוֹדֶשׁ ~ (על־פִּי לְקוּסִי־שִׁיחוֹת כֹּרֶךְ לו עמ' 38 – מִתּוֹךְ 'לְקִרְאֵת שְׁבַת') הַצָּרָה בְּפִירוּשׁ הַתּוֹרָה בְּשִׁבְעִים לִשׁוֹן

בְּשִׁבְעִים לִשׁוֹן, שֶׁבְּאַיִזָּה מְקוֹם שֶׁיִּשְׂרָאֵל יָבֹאוּ, וְלִמְדוּ בְּאוֹתוֹ לִשׁוֹן" (הובא בְּאִמְרֵי שֹׁפֵר לְפִירוּשׁ רש"י תבא כז, ח). אַךְ אִין בְּזֶה יֵשׁוּב לְזֶה שֶׁהַצָּרָה מֹשֶׁה בְּעֲצָמוּ לְלַמְּדָה לְכָל יִשְׂרָאֵל בְּשִׁבְעִים לִשׁוֹן, בְּעוֹד שֶׁרַבָּם כָּכֵלֶם לֹא הִבִּינוּ אֶת הַלְשׁוֹנוֹת בְּהֶם פִּרַּשׁ אֶת הַתּוֹרָה. וְדַחַק לוֹמֵר שֶׁכָּל זֶה הוּא עֲבוּר הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים, כִּפְּשִׁיגְלוֹ לְבִין הָאֲמוּנוֹת, שֶׁהָרִי הָיוּ יְכוּלִים לְתִרְגְּמָה לְאַחַר זְמַן, וְלֹא עַל-יְדֵי מֹשֶׁה דוֹקָא.

וְהִי בְּאֲרָצֵים שֶׁנָּה . . הוֹאִיל מֹשֶׁה בָּאֵר אֶת-הַתּוֹרָה הַזֹּאת לֵאמֹר: בְּשִׁבְעִים לִשׁוֹן פְּרָשָׁה לָהֶם (דברים א, ג.ה. ובפירוש רש"י) לְכַאוֹרָה הַדָּבָר צְרִיף-עֵינִי, לְשֵׁם מִה הַצָּרָה מֹשֶׁה לְפָרֵשׁ אֶת הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל בְּשִׁבְעִים לִשׁוֹן? יֵשׁ שֶׁכָּתְבוּ שֶׁ"מִפְּנֵי שֶׁרָאָה מֹשֶׁה רַבְּנוּ עַל-יְדֵי־הַשְּׁלֹם שֶׁיִּשְׂרָאֵל יִגְלוּ לְבִין שְׁבָעִים אֲמוּנוֹת, לְפִיכָּךְ בָּאֵר אוֹתָהּ

דברי תורה בשאר לשון כשהוא ערום; חייב ברפת התורה כשמודבר בשאר לשון. ועוד).
וכינו שנתנית התורה לישראל היתה על-ידי משה רבנו עליו-השלום, הרי גם פעלת ענין זה, דחלות קדשת התורה על ה'שבעים לשון', היתה על-ידי שפרש משה רבנו בעצמו את התורה לשבעים לשון בפני כל ישראל.

ויש לחדש, שבה נפעל שתהיה חלות גדר קדשת התורה גם בלמוד התורה בשבעים לשון. דבלעדי זאת יש מקום לומר, שפנין שנתנה תורה בלשון הקדש, הרי קדשת התורה וגדר למוד התורה לא חלים כשלומד עניני התורה בלשונות אחרים.
ולכן היה צורך בפעלה מיוחדת בחדוש קדשת התורה גם בשבעים לשון (ונפקא-מינה להלכה בזה – האסור לדבר

ו יי אלהנא מליל עמנא בחרב לאמר רב-לכם
לכון דיתבתון בטורא הדין:

(ו) יהוה אלהינו דבר אלינו בחרב לאמר רב-לכם
שבת בהר הזה:

עשיתם משכן, מגורה וכלים, קבלתם תורה, מניתם לכם סנהדרין, שרי אלפים ושרי מאות.

נשי-רב לכם שבת. כפשוטו, ויש מדרשי אגדה: הרבה גדלה לכם ושכר על ישיבתכם בהר הזה:

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך כד עמ' 18)

י'ושב' במקום אחד, אם הוא נשאר באותה דרגה בעבודת ה' ואינו מתקדם הלאה, הנה אף שהיה דרגה טובה ונעלית - הרי זה 'הרבה יותר מדאי'. עליו להיות 'מהלך', תמיד עליו לשאף וללכת מחיל אל חיל, בבחינת מעליו בקדש.

רב לכם שבת בהר הזה (א, ו) על הפסוק רב לכם בני לוי (קרח טו, א) פרש רש"י: הרבה יותר מדאי לקחתם לעצמכם גדלה. ואף כאן - ישיבתם כבר בהר הזה הרבה יותר מדאי. יש כאן הוראה כללית בעבודת האדם לקונו: אם הוא

ז אתפנו וטולו לכון ועולו לטורא דאמרא
ולכל מגיריהי במישריא בטורא ובשפלתא
ובדרומא ובספר ומא ארעא דקנענא
ולבנו עד נהרא רבא נהרא פרת:

(ז) פנו וסעו לכם ובאו הר האמרי ואל-פל-שכניו
בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים ארץ
הכנעני והלבנון עד-הנהר הגדל נהר-פרת:

כדאיתא ב'ספרי'. עד-הנהר הגדל • מפני שגזר עם ארץ ישראל, קוראו גדול, משל הדייט אומר: 'עבד מלך, מלך, מלך', הדבק לשחור וישתחוו לך', (שבועות מז) 'קרב לגבי דהינא ואדהן'.

נשי-פנו וסעו לכם • זו דרך צד וחרמה. ובאו הר האמרי • כמשמעו. ואל-פל-שכניו • צמון ומואב וחר שעיר. בערבה • זה מישור של יער. בהר • זה הר המלך. ובשפלה • זו שפלת דרום. ובנגב ובחוף הים • אשקלון ועזה וקסרי וכו',

ח חזי דיהבית קדמיכון ית ארעא עולו
ואחסינו ית ארעא די קנים יי לאכהתכון
לאברהם ליצחק וליעקב למפן להון
ולבניהון בתייהון:

(ח) ראה נתתי לפניכם את-הארץ באו ורשו
את-הארץ אשר נשבע יהוה לאבותיכם לאברהם
ליצחק וליעקב לתת להם ולזרעם אחריהם:

מרגלים, לא היו צריכין לכלי זין. לאבותיכם • למה הזכיר שוב לאברהם, ליצחק וליעקב? אלא אברהם כדאי לעצמו, יצחק כדאי לעצמו, יעקב כדאי לעצמו.

נשי-ראה נתתי • בעיניכם אתם רואים, אני אומר לכם מאמר ומשמועה. באו ורשו • אין מערער בדבר, ואינכם צריכים למלחמה. אלו לא שלחו

אור החיים על התורה – מהדורת בלוס, אברמוביץ

שנתן לבני גד ובני ראובן, לזה כשאמר באו ורשו הוצרך להזכיר מה שירשו ואמר הארץ אשר נשבע ה' וגו' פי' כי הארץ אשר נטלו בני גד ובני ראובן לא היתה בכלל השבועה וכמו שכתבתי בפרשת מטות (במדבר יב ז) והזכרנו מספרי: תורה ט

כן בלשון רבים באו ורשו וגו' אינו בגדר ההשתוות כאחד: באו ורשו את הארץ וגו' טעם שהוצרך לכפל וזרון הארץ ולא אמר אותה ומוכן שחזור אל הארץ שהזכיר בסמוך, לפי שארץ שהזכיר בסמוך שראו שנתן ה' היא ארץ סיחון ועוג

(ח) ראה נתתי לפניכם וגו'. אומרו בתחלה ראה לשון יחיד וגמר אמר לשון רבים, לפי שבגדר הראיה שוים הם באיש אחד ואין ההשתנות ביניהם, אבל בערך מה שהם אין גדר בלם שוה, לזה אמר לפניכם, וכמו כן כל מה שאמר בפסוק אחרי

~ נקודות משיחות קודש ~ (מהתעודות שבת פרשת דברים ה'תשמ"ב)

ובקרוב ממש זוכים לשלמות כל ארץ ישראל לגבולותיה - "בְּעֶרְבָה בָּהָר וּבְשִׁפְלָה וּבְגִבְעָה וּבְחוּף הַיָּם, אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַלְבִּינֹן עַד הַנָּהָר הַגָּדוֹל נָהָר פָּרָת", בבית משיח צדקנו, שאז יקום היעוד "פי ירחיב ה' אֱלוֹקֶיךָ אֶת גְּבוּלְךָ", כולל - ארץ קניי קניזי וקדמוני, במהרה בימינו ממש.

מאחר שנמצאים במעמד ומצב של "ראה נתתי לפניכם את הארץ", "בעיניכם אתם רואים, איני אומר לכם מאומד ומשמועה", ויודעים שהקב"ה אומר "בואו ורשו את הארץ" - אזי הולכים בני ישראל מתוך בטחון גמור בה', ובאפן ש"אין מערער בדבר", ועד ש"אינכם צריכים למלחמה", כי "תפל עליהם אמתה ופחד".

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך לד עמ' 5)

להם, ולא כפי שהיה עד עכשו, שההבטחה היא בגדר אומד ושמועה. ויכן ראו דבר זה? - בנסיעה הנסית מהר סיני לקדש ברנע, עליה מספר בפסוקים הקודמים, פאשר הלכו בשלשה ימים נסיעה של "א יום. בנפלאות שראו בנסיעה זו, שבה בקש הקב"ה להביאם לארץ, ראו בחוש שמצד הקב"ה נתונה להם כבר הארץ בפעל.

ראה נתתי. בעיניכם אתם רואים, איני אומר לכם מאומד ומשמועה (א, ח)
לרש"י הקשה, בפסוקים הקודמים כבר נאמר שבני ישראל ירשו את ארץ ישראל לגבולותיה, ולשם מה אומר "בואו ורשו את הארץ"? לכן מפרש שהקטוב מחדש, שבני ישראל יכולים לראות במוחש שארץ ישראל כבר נתונה

(ט) ואמר אלכם בעת ההוא לאמר לא-אוכל לבדי
ט ואמרית לבן בעדנא ההיא למימר לית
אנא יכיל בלחודי לסוכרא יתכון:
שאת אתכם:

על הדין. וכן אמר שלמה (מלכים א' א): "כי מי יוכל לשפט את עמך הכבד הזה?" אפשר מי שכתוב בו (שם ד): "ויחכם מכל האדם", אומר: "מי יוכל לשפט וגו'?" אלא כן אמר שלמה: אין דיני אמה זו כדיני שאר האמות עובדי פוככים, שאם דן והורג ומכה וחונק ומטה את דינו וגוול, אין בכך פלום, אני אם חיבתי ממון שלא פדין, נפשות אני נתבע, שנאמר (משלי כב): "וקבע את-קבעיהם נפש".

כ"י- ואמר אלכם בעת ההוא לאמר • מהו 'לאמר'? אמר להם משה: 'לא מעצמי אני אומר לכם, אלא מפי הקדוש-ברוך-הוא'. לא-אוכל לבדי וגו' • אפשר שלא היה משה יכל לדון את ישראל? אדם שהוציאם ממצרים, וקרע להם את הים, והוריד את המן והגיו את השלל, לא היה יכול לדון? אלא כן אמר להם: "ה' אלהיכם הרבה אתכם", הגדיל והרים אתכם על דינכם, נטל את הענש מכם ונתנו

(י) יהוה אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום
כוכבי השמים לרב:
י יי אלהכון אסי יתכון והא איתכון יומא
דין כוכבי שמאי למסגי:

כ"י- והנכם היום כוכבי השמים • וכי כוכבי השמים היו באותו היום, והלא לא היו אלא ששים

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

פי המאמר נחלק לב' זמנים, א' הוא בשנה השנית בשאמר להם לא אוכל לבדי ועל אותו זמן הוא אומר הרבה אתכם. והב' הוא בזמן שהוא מדבר עמם בשנת המ' כמו שדקדק לומר והנכם היום וגו', ופרוש אומרם כוכבי השמים נתבון על פי דבריהם ז"ל שאמרו (סנהדרין כ"ז) אין מנין לרשעים שהגם שיהיה מספרם רב אין רבויים רבוי, הא למדת שמנין הצדיקים יתיחס אליו הרבוי הגם שיהיו מועטים במספר, והוא מה שנתבון לומר והנכם

שאמרו בזהר (ח"ג ר"א) שעל ידי הזכרת רבוי טובה יפעיל השלטת פח במשטין להרע, ואמר (שם ר"ב) שבכל מקום שמנוכר שם עליון עליו אין פח בזהות הרע לשלט בו, ולפי שאמר משה לא אוכל לבדי וגו' הרי הוא מפליג ברבויים ויש בזה חשש האמור, לזה הזכיר שמו יתברך עליהם ואמר ה' וגו' הרבה אתכם שבוה אין מקום למרע באמור שם, ולפי זה התפרש תבת הרבה בפשטה:
והנכם היום. דקדק לומר היום, להעיר

(ט) **לאמר לא אוכל וגו'.** פרוש לא שאמר להם הדברים ככתבן לא אוכל לבדי וגו' אלא מאמר המובן ממנו שפונתו לומר לא אוכל: תורה י
(י) **ה' אלהיכם וגו'.** קשה הרי לא מצינו שנתרבו ממה שהיו במצרים רבוי שיש בו הכר כמובן ממספר ב' של שנה השנית שעל אותו זמן הוא אומר שאמר להם בעת ההוא וגו', ורבותינו ז"ל בספרי אמרו ז"ל הרבה אתכם הגדיל אתכם על דינכם וכו' ע"כ, ואולי שנתבון עוד על פי מה

(יא) יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵכֶם יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף
פַּעַמִּים וַיְבַרְךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם:

כ"י יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פַּעַמִּים • מהו שוב:
"ויברך אתכם כאשר דבר לכם"? אלא אמרו לו:
"משה, אתה נותן קצפה לברכתינו? כבר הבטיח

הקדוש-ברוך-הוא את אברהם (בראשית יג): "אשר אם
יכל איש למנות וגו'!" אמר להם: "זו, משלי
היא! אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם".

♦ יום שני ג' מנחם-אב ♦

(יב) אִיכָה אִשָּׁא לְבָדִי טָרַחְתֶּם וּמִשְׁאַכֶּם וְרִיבְכֶם:
יב אָכְדִין אַסְוִיכר פֿלחודי טרַחֿכוֹן וַעֲסִקֿכוֹן
וְדִינְכוֹן:

(טז) אֶפִּיקוֹרְסִין: הקדים משה לצאת, אמרו: 'מה ראה
בן-עמרם לצאת, שמא אינו שפוי בתוך ביתו'. אחר
לצאת, אמרו: 'מה ראה בן-עמרם שלא לצאת, מה
אתם סבורים, יושב ויועץ עליכם עצות רעות וחושב
עליכם מחשבות'! (ספרים אחרים: מצות וקשבוניות) • וְרִיבְכֶם •
מלמד שהיו רוגנים.

כ"י אִיכָה אִשָּׁא לְבָדִי • אם אמר לקבל שכר - לא
אובל, זו היא שאמרתי (ספרים אחרים: שאמרנו) לכם, לא
מעצמי אני אומר לכם, אלא מפי הקדוש-ברוך-
הוא. טַרַחְכֶם • מלמד שהיו ישראל טרחנין: היה
אחד מהם רואה את בעל-דינו נוצח בדיון, אומר:
'יש לי עדים להביא, יש לי ראיות להביא! מוסיף
אני עליכם דינין'. וּמִשְׁאַכֶּם • מלמד שהיו (סנהדרין

(יג) הָבּוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חַכְמִים וְנִבְנִים
לְשִׁבְטֵיכֶם וְאִשִּׁיכֶם:
יג הָבּוּ לָכוֹן גְּבָרִין חֲכִימִין וְסוֹכְלָתָנּוּן וּמַדְעָן
לְשִׁבְטֵיכֶם וְאִשִּׁיכֶם וְרִישִׁין עֲלֵיכֶם:

ידיועים לְשִׁבְטֵיכֶם • שהם נכרים לכם, שאם בא
לפני מעטף בטליתו, איני יודע מי הוא ומאיה
שָׁבֵט הוא ואם הגון הוא, אבל אתם מכירין בו,
שאתם גדלתם אותו, לכה נאמר: "ידיועים
לְשִׁבְטֵיכֶם". בְּרָאשִׁיכֶם • ראשים ומכבדים עליכם,
שתהיו נוהגין בהם כבוד ויראה. וְאִשִּׁיכֶם • חסר
יו"ד (שם) למד שאשמותיהם של ישראל תלויות
בראשי דיניהם, שהיה להם למחות ולכוון אותם
לדרך הישרה.

כ"י הָבּוּ לָכֶם • הזמינו עצמכם לדבר. אֲנָשִׁים •
וכי תעלה על דעתך נשים, מה תלמוד-לומר
"אנשים"? צדיקים. חַכְמִים • פסופים. וְנִבְנִים •
מבינים דבר מתוך דבר. זו היא ששאל אריוס את
רבי יוסי: 'מה בין חכמים לנבונים'? 'חכם', דומה
לשלחני עשיר, כשמביאין לו דינין לראות, רואה;
וכשואין מביאין לו, יושב ותוהה. 'נבון', דומה
לשלחני תגר, כשמביאין לו מעות לראות, רואה;
וכשואין מביאין לו, הוא מחזר ומביא משלו.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שופטיו ממנו, ועין מה שכתבתי
בפרשת פנחס בפסוק יפקד ה' אלהי
הרוחות איש על העדה וגו' (במדבר כז
ט"ז) ושם תשכיל אפן הנאות שלש בדבר
הזה, והוא אומרו לכם:

וְאִשִּׁיכֶם וגו'. פי' הגם שאני אומר לכם
הבו לכם שאתם הם
הבוחרים אותם, לא יהיה תחת
מאמרם ורשונכם, אני אשים אותם
לראשים עליכם לרדותכם במקל
וברצועה: תורה יד

לכוכבים, בדרך שפרשנו במאמר ה'
אלהיהם הרבה אתכם שהזכיר שמו
ית' עליהם כשהזכיר רבובים: תורה יב
(יב) אִיכָה אִשָּׁא וגו'. היא גזרת מאמר
לא אובל, אלא שהפסיק בענין
להרים מכשול הנמשך מדבור לא
אובל לבדי וגו' כמו שפרשתי, וחזר
להשלים הדבור שהתחיל לומר ואמר
איכה אשא וגו' הבו לכם וגו'. תורה יג
(יג) הָבּוּ לָכֶם וגו'. אמר לכם להקדים
טעם מאמר לשבטיכם, כי זה
מהנאות לכם כשהיה כל שבט

וגו' ככוכבי פי' שאחר שהרבה אתכם
עוד לכם שהנכם היום ככוכבי וגו' פי'
ודבר זה הוא גם כן גדר הרבוי
שבדיוותם ככוכבים ופנו לרבו
עצום: תורה יא

(יא) ה' אֱלֹהֵי וגו' כָּכֶם וגו'. פי' צדיקים
ככם אלף פעמים, וכןגדר הרבוי
אמר ויברך אתכם כאשר דבר וגו',
ורבותינו ז"ל אמרו (ספרי) זו משלי וכו',
וכונת המאמר כלו הוא להזכיר שמו
יתברך עליהם גם כשהזכיר שבחם
במדה טובה היותם צדיקים הודומים

(יד) וַתַּעֲנוּ אֹתִי וַתֹּאמְרוּ טוֹב־הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ
לַעֲשׂוֹת:

עֲכָשׂוּ יִתְמֵנוּ עָלֵינוּ דִּינֵינָה הַרְבֵּה, אִם אֵין מִכִּירְנוּ, אָנוּ
מְבִיאִין לוֹ דִּירוֹן וְהוּא נוֹשֵׂא לָנוּ פְּנִים. לַעֲשׂוֹת.
אִם הִיִּיתִי מִתְעַצֵּל, אַתֶּם אוֹמְרִים: 'עֲשֵׂה מַה־רָּה'.

וַתַּעֲנוּ אֹתִי וַגּוֹ' • חֲלַטְתֶּם אֶת הַדָּבָר
לְהַנְאֻתְכֶם, הִיָּה לָכֶם לְהַשִּׁיב: 'מִשָּׂה רַבְּנוּ, מִמִּי נֶאֱדָה
לְלַמֵּד, מִמֶּדֶד אוֹ מִתְלַמִּידֶד, (ספרי) לֹא מִמֶּדֶד, שֶׁנִּצְטַעְרַת
עָלֶיהָ? אֵלָּא יִדְעִיתִי מִחֲשׁוֹבוֹתֵיכֶם שֶׁהִיִּיתֶם אוֹמְרִים:

טו וַדְּבַרְתִּי יְתִי שְׁבִטִיכֹן גְּבִירִין חֲפִימִין
וּמִדְּעֹן וּמִנְתִּי וְתִהְיוּ רִישֵׁין עֲלִיכֹן רַבְּנִי
אֶלְפִין וְרַבְּנִי מֵאוֹתָא וְרַבְּנִי חֲמִשִּׁין וְרַבְּנִי
עֲשׂוֹרִיתָא וְסָרְכִין לְשִׁבְטִיכֹן:

(טו) וַאֲנִי אֶת־רֵאשֵׁי שְׁבִטֵיכֶם אֲנִשִּׁים חֲכָמִים
וְיֹדְעִים וַאֲתָן אוֹתָם רֵאשִׁים עֲלֵיכֶם שְׂרֵי אֲלָפִים
וְשְׂרֵי מֵאוֹת וְשְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֹת וְשְׂטָרִים
לְשִׁבְטֵיכֶם:

בחזקוני • רֵאשִׁים עֲלֵיכֶם • שֶׁתִּנְהַגוּ בָּהֶם כְּבוֹד, רֵאשִׁים
בְּמִקְחָן, רֵאשִׁים בְּמִמְכָּר, רֵאשִׁים בְּמִשְׁאָ וּמִתָּן, נִכְנָס
(מִבֵּיתוֹ לְבֵית הַכִּנְסָה) אַחֲרוֹן יוֹצֵא רֵאשׁוֹן. שְׂרֵי אֲלָפִים •
(סנהדרין יח) אַחַד מִמֶּנֶּה עַל אֶלֶף. שְׂרֵי מֵאוֹת • אַחַד
מִמֶּנֶּה עַל מֵאָה. וְשְׂטָרִים • מְנִיתִי עֲלֵיכֶם לְשִׁבְטֵיכֶם,
אֵלּוּ הַכּוֹפְתִין וְהַמְכִּין בְּרָצוּעָה עַל־פִּי הַדִּינִין.

וַאֲנִי אֶת־רֵאשֵׁי שְׁבִטֵיכֶם • מְשַׁכְּתִים
בְּדָבָרִים: אֲשִׁירְכֶם, עַל מִי בָאתֶם לְהַתְמַנּוֹת, עַל בְּנֵי
אֲבִרְכֶם, יִצְחָק וְיַעֲקֹב, עַל בְּנֵי אָדָם שֶׁנִּקְרְאוּ 'אֲחִים
וְרַעִים', 'חֶלֶק וְנִחְלָה', וְכָל לְשׁוֹן חֶבֶה. אֲנִשִּׁים
חֲכָמִים וְיֹדְעִים • אֲבָל נְבוֹנִים לֹא מִצָּאתִי. (ספרי) זוֹ
אַחַת מִשְׁבַּע מִדּוֹת שֶׁאָמַר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה, וְלֹא מִצָּא
אֵלָּא שְׁלֹשׁ: אֲנִשִּׁים צַדִּיקִים, חֲכָמִים וְיֹדְעִים (עין)

טז וּפְקַדְתִּי יְתִי דִּינִיכֹן בְּעֵדְנָא הֵיכִּי לְמִימַר
שְׁמַעוּ בֵּין אַחֵיכֹן וּתְדוֹנוּן קוֹשְׁטָא בֵּין
גְּבִירָא וּבֵין אַחוּהִי וּבֵין גִּירָה:

(טז) וַאֲצִוֶּה אֶת־שְׁפִטֵיכֶם בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר שְׁמַע
בֵּין־אֲחֵיכֶם וּשְׁפִטְתֶּם צֶדֶק בֵּין־אִישׁ וּבֵין־אָחִיו וּבֵין־
גֵּר:

הָרִי אַתֶּם מְשַׁעֲבָדִין לַצָּבוֹר. שְׁמַע • לְשׁוֹן הָרָה,
אוֹדֵנִי ט' בַּלַּע"ז (הערענר) כְּמוֹ: "זְכוֹר וְשְׁמוֹר". וּבֵין
גֵּר • (ספרי) זֶה בַּעַל דִּינוֹ, שְׂאוֹגֵר עָלָיו דְּבָרִים. (סנהדרין
ט) דָּבָר אַחֵר: "וּבֵין גֵּר", אֵף עַל עֲסָקֵי דִירָה בֵּין
חֶלֶקֶת אֲחִים, אֶפְלוּ בֵּין תַּנּוּר לְכִירִים.

וַאֲצִוֶּה אֶת־שְׁפִטֵיכֶם • (ספרי) אֲמַרְתִּי לָהֶם:
'הָיוּ מִתּוֹנִים בְּדִין! אִם בָּא דִין לְפָנֶיךָ פַּעַם אַחַת,
שְׁתִּים וְשֹׁלֶשׁ, אֵל תֹּאמַר: כָּבֹד בָּא דִין זֶה לְפָנֶי
פַּעַמִּים הַרְבֵּה, אֵלָּא הָיוּ נוֹשְׂאִים וְנוֹתְנִים בּוֹ'. בְּעַת
הַהוּא • (ספרי) מְשַׁמְנִיתִים, אֲמַרְתִּי לָהֶם: אֵין עֲכָשׂוּ
כִּלְשַׁעֲבָר: לְשַׁעֲבָר, הִיִּיתֶם בְּרִשׁוֹת עֲצָמְכֶם. עֲכָשׂוּ,

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הַקִּנְטְרָנִית וְכֹאִיבו אוֹתָם הַדְּבָרִים כְּפִי
מִה שֶׁעָנוּ וּבִינּוּ כְּפִי סְפָרִי: תוֹרָה טו
(טז) בְּעַת הֵיכִי לֵאמֹר. אוֹמְרוּ לֵאמֹר,
כָּבֹד כְּתִבְתִּי בַּהֲרַבָּה מְקוֹמוֹת כָּל
שְׂאִינוּ אוֹמַר הַדְּבָרִים עֲצָמֹן בְּצוֹרְתָן
יֹאמַר לֵאמֹר, כְּמוֹ כֵּן בְּמִה שֶׁלְּפָנֵינוּ לֹא
שָׁצוּה אוֹתָם בְּעַת הַהוּא בְּלִשׁוֹן זֶה
עֲצָמוּ אֵלָּא מִכֵּן הַצּוּרִי הִיָּה לֵאמֹר לָהֶם
שְׁמַע וַגּוֹ', וְאוֹלֵי שְׁנֵתְכֹן גַּם כֵּן לְרַמּוֹ
מִה שֶׁאָמַר ו"ל בְּסִנְהֶדְרִין (ירושלמי פ"ג
ה"ח) ו"ל רַב הוֹנָא כִּד הָיָה חַוִּי וְכוּ לְבָר

וְהָגַם שֶׁהִמָּאֵר בָּא בְּכָלֵל הַתּוֹכַחוֹת,
אוֹלֵי שֶׁהִקְפִּיד גַּם עַל זֶה, וְאֶפְשָׁר לומר
כִּי מִשָּׂה נִתְחַכֵּם לְדָבָר דְּבָרִים הַנִּשְׁמַע
מִהֶם ב' דְּרָכִים, א' לִגְנָאֵי כְּמוֹ שֶׁאָמַר
בְּסְפָרִי, וְא' לְשִׁבְחָ כְּמוֹ שֶׁפָּרְשְׁנוּ, וְנִשְׁמַע
כִּי בִישְׂרָאֵל הָיוּ ב' סוּגִים א' כֵּת הַצִּדְקָה
וְא' כֵּת הַקִּנְטְרָנִית וְכָל א' מִהֶם יוֹדַע
עֲצָמוּ וְכִשְׁאָמַר הַדְּבָרִים כָּל אַחַד יְבִין
אֶת אֲשֶׁר עִם לְבָבוֹ, כֵּת הַצִּדְקָה דְּבָרִיו
לָהֶם כְּדִרְכֵּנוּ כְּמוֹ שֶׁפָּרְשְׁתִּי כִּי יוֹדְעִים
בְּעֲצָמֹן מִה הִיָּתָה בְּנִתְנָם, וְכֵת

(יד) וַתַּעֲנוּ אֹתִי וַגּוֹ'. רְבוּתֵנוּ ו"ל אִמְרוּ
(ספרי) שֶׁאָמַר לָהֶם הִיָּה לָכֶם לומר
רַבְּנוּ מִמִּי נֶאֱדָה לְלַמֵּד וְכוּ' מִמֶּדֶד
שֶׁנִּצְטַעְרַת עָלֶיהָ וְכוּ' אֵלָּא שֶׁאֵין יוֹדַע
וְכוּ' ע"ש, וְאֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ הַכְּתוּב לְשִׁבְחָה,
שִׁישְׂרָאֵל נִצְטַעְרוּ עַל הַדָּבָר אֲבָל
לְהַנְאִת מִשָּׂה מִחֲלוֹ עַל עֲצָמָם, וְהוּא
אוֹמְרוּ טוֹב הַדָּבָר לְהַקְלֵל מֵעַל רַבְּנוּ הָגַם
שֶׁהוּא קָשָׁה אֲצִלָּנוּ לַעֲשׂוֹתוֹ לְלַמֵּד מִפִּי
תְלַמִּידֶד, וְהוּא אוֹמְרוּ אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ
דְּבָרִים קָשִׁים אֲצִלָּנוּ לַעֲשׂוֹת אוֹתָם,

(י) לֹא־תִכְרֹוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט בִּקְטָן בַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן לֹא תִגְוְרוּ מִפְּנֵי־אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לַאלֹהִים הוּא וְהִדְבַּר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִפֶּם תִּקְרֹבֹון אֵלַי וְשִׁמְעֵתִיו:

י' לא תשמועו אפי' בדין מלי זערא
ברבא תשמעו לא תדחלו מן קדם גברא
ארי דינא דיי הוא ופתגמא די יקשי מוכח
תקריבו לתי ואשמענה:

לְאַחֲרוֹן. דָּבָר אַחֵר: "בִּקְטָן בַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן",
כְּתִיבִינָם, שְׁלֹא תֵאמַר: 'זֶה עָנִי הוּא וְחִבְרֹו עָשִׁיר,
וּמִצְוָה לִפְרֹנְסוֹ, אֲזַכֶּה אֶת הָעָנִי וְנִמְצָא מִתְּפָרֵס
בְּנִקְיֹות'. דָּבָר אַחֵר: שְׁלֹא תֵאמַר: 'הֵיאָף אֲנִי פּוֹגֵם
בְּכִבּוּדוֹ שֶׁל עָשִׁיר זֶה בְּשִׁבִּיל דִּינָר, אֲזַכֶּנּוּ עֲכָשׁוֹ,
וְכִשְׂיָצֵא לַחוּץ אוֹמֵר לוֹ: 'תֵּן לוֹ, שְׂאֵתָה חֵיב לוֹ'.
לֹא תִגְוְרוּ מִפְּנֵי־אִישׁ • (ספרי) לֹא תִירָאוּ. דָּבָר אַחֵר:
"לֹא תִגְוְרוּ", לֹא תִכְנִים דְּבִרְיָה מִפְּנֵי אִישׁ, לְשׁוֹן (משלי

כ"ט) לֹא־תִכְרֹוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט • (ספרי) זֶה הַמְּנָה
לְהוֹשִׁיב הַדִּינִים, שְׁלֹא יֵאמַר: 'אִישׁ פְּלוֹנִי נָאָה, אוֹ
גִבּוֹר, אוֹשִׁיכֵנּוּ דִין. אִישׁ פְּלוֹנִי קְרוֹבִי, אוֹשִׁיכֵנּוּ דִין
בְּעִיר', וְהוּא אֵינוֹ בָּקִי בְּדִינֵין, נִמְצָא מְחִיב אֶת
הַזָּכָי וּמִזְכֶּה אֶת הַחֵיב, מַעֲלֶה אֲנִי עַל מִי שֶׁמְנָהוּ
כְּאֵלֹו 'הַפִּיר פָּנִים' בְּדִין. בִּקְטָן בַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן •
(סנהדרין ח) שִׁיָּהָא חֵיב עָלֶיךָ דִּין שֶׁל פְּרוּטָה בְּדִין שֶׁל
מָאָה מָנָה, שָׁאֵם קָדָם וְכָא לְפָנֶיךָ, לֹא תִסְלָקְנָהוּ

אור החיים על התורה – מהדורות בלוס. אברמוביץ

לְצַד הַהִכָּרָה בְּאִיזָה א' מִבְּעָלֵי הַדִּין
הִזָּה מִתְּבַלְבֵּל שְׁכָנָדוֹ, וְהוּא אוֹמֵר
שְׁמַע בֵּין אַחֲיֵכֶם שְׁלֹא יַעֲשׂוּ אֵלָא
הַשְׁמִיעָה וְהַדְּבָרִים בָּאִים מִהַטְעָנִים
לְפָנֶיכֶם בְּאִין הַשְׁתַּנּוֹת לְאַחַד מֵהֶם
וּבְזֶה וּשְׁפָטֶתֶם צָדֵק:

בֵּין אִישׁ וּבֵין אַחֲיוֹ וְגו'. נִתְּכֹון הַכְּתוּב
לְהוֹדִיר עַל שְׁלֹשָׁה דִּינִים הַסּוֹכְבִים
מִשְׁפָּט צָדֵק, הָא' עַל דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתַב
רַמְבָּ"ם בַּפֶּסֶק בְּמַהֲלָכוֹת סְנֵהֲדִין וו"ל
שְׁלֹא תֵאמַר אִישׁ פְּלוֹנִי וְכו' שְׁמָא יִהְיֶה
אֶת בְּנֵי וְכו' ע"כ, כִּנְגָד זֶה אָמַר בֵּין
אִישׁ, וּבִדְרָךְ שְׁדָרְשׁוּ וו"ל (סנהדרין ו)
בַּפֶּסֶק לֹא תִגְוְרוּ מִפְּנֵי אִישׁ. ב'.

כְּשֶׁבָאִים ב' אַחִים לְמִשְׁפָּט תְּבוּא סִכְרַת
הַדִּין לֹמַר אֵין לְדָקֵק בְּמִשְׁפָּט זֶה כִּי
אֲנִישִׁים אַחִים הֵם, לְזֶה אָמַר וּבֵין אַחֲיוֹ.

גַּם נִתְּכֹון לְמַה שֶׁאֲמָרוּ בַּפֶּרֶק שְׁבוּעַת
הָעֵדוּת (שְׁבוּעַת ל"א) וּפִסְקוֹ רַמְבָּ"ם פֶּרֶק
כ"א מִהֲלָכוֹת סְנֵהֲדִין ב' בְּעָלֵי דִינֵין
שִׁהְיָה א' מִקָּדָם מְלָכֶשׁ בְּגָדִים וְכו' אוֹמַר
לְמַכְבֵּד אוֹ הַלְבִּישׁוֹ כְּמוֹתָךְ עַד שֶׁתִּדּוֹן
עִמּוֹ אוֹ לְבַשׁ כְּמוֹתוֹ וְכו' ע"כ, וְהוּא מַה
שֶׁנִּתְּכֹון בְּאֲמָרוֹ וּבֵין אַחֲיוֹ שִׁהְיָה אַחִים
בְּהִירָגָה אַחַת שְׁוֹלֵת זוֹ לֹא יֵצֵא מִשְׁפָּט
צָדֵק וְכִמוֹ שֶׁכָּתַב שֵׁם רַמְבָּ"ם בְּתַחֲלַת
הַפֶּרֶק. ג'. עַל פִּי מַה שֶׁאֲמָרוּ בַּפֶּרֶק
שְׁבוּעַת הָעֵדוּת (ו) וו"ל תְּנוּ רִבְּנָן בְּצָדֵק
תִּשְׁפֹּט עֲמִיתְךָ שְׁלֹא יִהְיֶה א' יוֹשֵׁב וְא'
עוֹמֵד וְכו', וְהוּא אוֹמֵר וּבֵין גְּרוֹ פִּי
שִׁהְיָה מִתְּגוֹרֵר כְּמוֹתוֹ אוֹ שְׁנֵיהֶם
בִּישִׁיבָה אוֹ שְׁנֵיהֶם בְּעִמְדָה שְׁוֹלֵת זֶה
אֵין כָּאֵן מִשְׁפָּט צָדֵק: תורה יו

לְהַפִּיר אֲמָתוֹת הָעֵנָן, וְהֵגֵם שְׁעַל פִּי
הַטְעָנוֹת יִזְכֶּה הַזָּכָי וְיִתְחַיֵּב הַחֵיב, אִם
נִכְרִים מִתּוֹךְ סֵדֶר דְּבִרְיָהֶם וּמַעֲקִימַת
שְׁפָטֵיהֶם הֵפֶךְ מַה שֶׁנִּתְחַיֵּב הַדִּין אֵין
לְדִין אֵלָא מַה שֶׁעִינֵיו רֹאוֹת, וְהוּא
אוֹמֵר שְׁמַע לְשׁוֹן הַשְּׁפָלָה בֵּין אַחֲיֵכֶם
פְּרוּשׁ מַה שֶׁיַּעֲבֹרוּ בִּינֵיהֶם מִהַדְּבָרִים
וּמִהַתְּנֻכְחוֹת, וּשְׁפָטֶתֶם צָדֵק פִּי כְּפִי
מַה שֶׁיִּתְּבַרֵּר לָכֶם שֶׁהוּא צָדֵק הֵגֵם
שִׁהְיָה הֵפֶךְ מִשְׁפָּט הַסְדּוֹר, שֶׁהַמִּשְׁפָּט
לֹא בָא אֵלָא לְדִין שְׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּרוּר
לְדָבָר אֵין לְדִין אֵלָא מַה שֶׁעִינֵיו רֹאוֹת:
עוֹד נִתְּכֹון. עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם בְּמִס' כְּמוֹת
מִשְׁנֶה בַּסֶּפֶר א' וו"ל שְׁלֹא תִהְיֶה

סְנֵהֲדִין שׁוֹמַעַת מִפִּי מִתְּרַגְּמָן וְכו'
ע"כ, וְהוּא אוֹמֵר שְׁמַע בֵּין אַחֲיֵכֶם וְלֹא
מִהַתְּרַגְּמָן:

עוֹד יִרְצָה שְׁלֹא יִהְיֶה הַשּׁוֹפֵט מִצְהִיל
פָּנָיו וְנוֹשֵׂא עֵינָיו בְּאַחַד מֵהֶם
וּמִשְׁפִּיל עֵינָיו מֵאַחַד מֵהֶם אֵלָא שֶׁתִּהְיֶה
דֶּרֶךְ הַשְׁמִיעָה שׁוּהָ בִּינֵיהֶם, וְהוּא
אוֹמֵר שְׁמַע פִּי דֶּרֶךְ הַשְׁמִיעָה תִּהְיֶה
בֵּין אַחֲיֵכֶם אִם אֶתָּה תִּשָּׂא עֵינֶיךָ תִּשָּׂא
לְשִׁנֵּיהֶם וְאִם תִּשְׁפִּיל תִּשְׁפִּיל לְשִׁנֵּיהֶם,
אוֹ אֶפְשָׁר שִׁיָּצוּ ה' שְׁלֹא יִשָּׂא עֵינָיו כָּל
עֶקֶר בְּהֵם כִּי אֶפְשָׁר שִׁיָּטְעָה אַחַד מֵהֶם
בְּמִין הָרֵאִיָּה שֶׁהוּא עֵין יִפְהָ יוֹתֵר מִמֶּנּוּ
וְיִסְתַּתְּמוּ טַעֲנוֹתָיו, וְשִׁמְעֵתִי מִפִּי חֶכֶם
גְּדוֹל חֲסִיד וְגִדּוֹל בְּיִשְׂרָאֵל חֵיב עָלֵי
כְּרוּחֵי ה' הַרְבֵּה מִשָּׁה בְּרִדּוּגוֹ זֶלֶה"ה
שִׁהְיָה מְדַקְדֵּק בְּשַׁעַת הַדִּין שִׁהְיָה עֵינָיו
לְמִטָּה וְלֹא הִזָּה נוֹשֵׂא עֵינָיו כָּל עֶקֶר
וְשִׁהְיָה מְרָגִישׁ שָׁאֵם הִזָּה נוֹשֵׂא עֵינָיו

נֶשׁ וְלֹא הִזָּה יָדַע לִיהָ הִזָּה פֶּתַח לִיהָ
מִשׁוּם פֶּתַח פִּיר לֹאֵלֶם (משלי ל"א) ע"כ,
וְהוּא מַה שֶׁרָמַז בְּתַבַּת לֵאמֹר כִּי עָלֵיו
לֵאמֹר לְבַל תִּהְיֶה הָאֲמַת נִעְדֶּרֶת וְיִשְׁפֹּט
צָדֵק:

עוֹד יִתְבַּאֵר עַל דֶּרֶךְ מַה שֶׁאֲמָרוּ
בְּסִנְהֶדְרִין (ש) וּפִסְקוֹ הַרְמָבָ"ם
בַּפֶּסֶק כ"א מִהֲלָכוֹת סְנֵהֲדִין וו"ל
צָרִיךְ הַדִּין לְשַׁמַּע הַטְעָנוֹת מִבְּעָלֵי דִינֵין
וְלִשְׁנוֹת טַעֲנוֹתֵיהֶם שְׁנָאֲמַר (מְלָכִים א' ג')
וְיֵאמַר הַמֶּלֶךְ זֹאת אֲמָרַת וְגו', וְהוּא מַה
שֶׁנִּתְּכֹון בְּמִאֲמַר לֵאמֹר שְׁמַע פִּי
שֶׁצָּרִיךְ הַשּׁוֹפֵט לֵאמֹר בְּפִיו מַה שֶׁשְׁמַע
מִבְּעָלֵי דִינֵים:

שְׁמַע בֵּין אַחֲיֵכֶם וְגו'. קִשָּׁה מַה צָּרִיךְ
לְצוּת לְזֶה אִם לֹא יִשְׁמַעוּ עַל
מַה יְדוּנוּ, עוֹד לְמַה אָמַר בְּדֶרֶךְ זֶה וְלֹא
אָמַר שְׁמַעוּ, אֲכֹן הַכְּנָה הִיא שִׁהְיָה
מִתְּמִידִין לְשַׁמַּע לֹא יְקוּצָה, וְדָבָר זֶה
יִתְחַלֵּק לְב' דְּבָרִים, א' הוּא מִבְּעָלֵי
דִינֵים עֲצָמָן שָׁאֵם יֵאמְרוּ עוֹד יֵשׁ לָנוּ
לְטַעַן עוֹד יֵשׁ לָנוּ לְהוֹכִיחַ לֹא יְקוּצָה
מִדְּבָרֵיהֶם, וּמַה גַּם כְּשִׁירְבּוֹ לְהִבִּיא
רְאִיּוֹת אַחֵר רְאִיּוֹת וְלֹא הוֹעִילוּ לֹא
יֵאמַר הַדִּין שׁוֹב אֵין רְאִיָּה וְאֵין טַעֲנָה
אֵלָא שְׁמַע בְּתִמְדִּיּוֹת. וְהַב' שָׁאֵם
הַטְרִיחוּ עֲלֵיהֶם בְּעָלֵי דִינֵין לֹא יֵאמְרוּ
הַרְבֵּה טֶרַח טֶרַח הַיּוֹם וְאֵין לְשַׁמַּע
עוֹד טוֹעֵן וְנִטְעֵן עַד אַחֵר וְמֵן אֵלָא
שְׁמַע בְּאֵין הַפֶּסֶק, וְכָאֵן נִצְטָווּ עַל
דְּקָדוּק עֲנֵי הַדִּין:

עוֹד יִרְצָה לְהוֹדִירָם לְהִתְחַכֵּם מִתּוֹךְ
הַדְּבָרִים הַנֶּאֱמָרִים בֵּין הַטְעָנִים

אמר לו הקדוש-ברוך-הוא: 'חייך שאני מודיעך שאין אתה רואה', ואימתי הודיעו? כשבא למשח את דוד (שם טז): 'וַיֵּרָא אֶת אֱלִיָּאב וַיֹּאמֶר אֵף נִגַּד ה' מִשִּׁיחוֹ', אמר לו הקדוש-ברוך-הוא: ולא אמרת "אנכי הראה"? (שם) "אל-תבט אל-מראהו".

י' "אוגר בקנין". כי המשפט לאלהים הוא • מה שאתה נוטל מזה שלא בדיון, אתה מזיקני להחזיר לו, נמצא שהטית עלי המשפט. תקרבון אלי • (ספר) על דבר זה נסתלק ממנו משפט בנות צלפחד. וכן שמואל אמר לשאול (שמואל א ט): "אנכי הראה".

(יח) ואצוה אתכם בעת ההוא את כל-הדברים אשר תעשון:

כ"י • את כל-הדברים אשר תעשון • אלו עשרת הדברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות.

יט ונטלנא מחרב ונלכד את כל מדברא רבא ודחילא ההוא די חזיתון ארח טורא דאמרא קמא די פקיד יי אלהנא יתנא ואתנא עד רקס גיאה:

(יט) ונטע מחרב ונלך את כל-המדבר הגדול והנורא ההוא אשר ראיתם דרך הר האמרי כאשר צוה יהוה אלהינו אתנו ונבא עד קדש ברנע:

כ"י • המדבר הגדול והנורא • שהיו בו נחשים בקורות ועקרבים כקשתות.

כ ואמרית לכוון אתיתון עד טורא דאמרא דיי אלהנא יתב לנא:

(כ) ואמר אלכם באתם עד-הר האמרי אשר-יהוה אלהינו נתן לנו:

כא חזי יתב יי אלהך קדמך ית ארעא סק אחסן קמא די מליל יי אלהא דאבהתך לך לא תדחל ולא תתבר:

(כא) ראה נתן יהוה אלהיך לפניך את-הארץ עלה יוש באשר דבר יהוה אלהי אבותיך לך אל-תירא ואל-תחת:

• יום שלישי ד' מנחם-אב •

כב וקרביתון לותי כלכוון ואמריתון נשלח גברין קדמנא ויאללון לנא ית ארעא ויתיבון יתנא פתגמא ית ארעא די נסק בה וית קרונא די געול להן:

(כב) ותקרבון אלי כלכם ותאמרו נשלח אנשים לפנינו ויחפרו-לנו את-הארץ וישבו אתנו דבר את-הדרך אשר נעלה-בה ואת הערים אשר נבא אליהן:

כג וקרביתון לותי כלכוון ואמריתון נשלח גברין קדמנא ויאללון לנא ית ארעא ויתיבון יתנא פתגמא ית ארעא די נסק בה וית קרונא די געול להן:

כ"י • ותקרבון אלי כלכם • בערבוביא, וילחץ הוא אומר (דברים ח): "ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם וקניכם, ותאמרו הן הראנו וגו'", אותה קריכה היתה הוגנת: ילדים מכבדים את הזקנים ושלחום לפניהם, וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפניהם, אבל כאן: "ותקרבון אלי כלכם",

כג וקרביתון לותי כלכוון ואמריתון נשלח גברין קדמנא ויאללון לנא ית ארעא ויתיבון יתנא פתגמא ית ארעא די נסק בה וית קרונא די געול להן:

(כג) וייטב בעיני הדבר ואקח מכם שנים עשר אנשים איש אחד לשבט:

זֶה שְׁלֹא אִמְצָא בּוֹ מוֹס', מִיָּד אָמַר לוֹ: 'טֹל מַעֲוִיתְךָ, וְאֵינִי מִנְסָהוּ מֵעַתָּה', אַף אֲנִי הוֹדִיתִי לְדִבְרֶיכֶם, שְׁמָא תַּחֲזִרוּ בְּכֶם כְּשֶׁתֵּרְאוּ שְׂאֵינִי מַעֲכָב, וְאַתֶּם לֹא תִּזְרְתֶּם בְּכֶם. וְאַתָּה מַכֶּם • מִן הַבְּרוּרִים שֶׁבְּכֶם, מִן הַמְּסֻלָּתִים שֶׁבְּכֶם. שָׁנִים עָשָׂר אָנֹשִׁים אִישׁ אֶחָד לְשָׁבֵט • (שם) מַגִּיד שְׁלֹא הָיָה שֶׁבֵט לְוִי עִמָּהֶם.

כ"י • וַיִּיטֹב בְּעֵינֵי הַדָּבָר • בְּעֵינֵי וְלֹא בְּעֵינֵי הַמָּקוֹם, וְאֵם בְּעֵינֵי מִשָּׁה הָיָה טוֹב, לָמָּה אָמְרָה בְּתוֹכָחַת? מִשָּׁל לְאָדָם שְׂאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: 'מִכֹּר לִי חֲמוּרְךָ זֶה'. אָמַר לוֹ: 'הֵן'. 'נֹתְנֹנוּ אִתָּה לִי לְנִסְיוֹן'? אָמַר לוֹ: 'הֵן'. 'בְּהָרִים וּגְבָעוֹת'? אָמַר לוֹ: 'הֵן'. כִּיֹּן שָׂרָאָה שְׂאִין מַעֲכָבוּ כְּלוּם, אָמַר הַלּוֹקֵחַ בְּלִבּוֹ: 'בְּטוֹחַ הוּא

(כד) וַיִּפְּנוּ וַיַּעֲלוּ הַהָרָה וַיָּבֹאוּ עַד-נַחַל אֲשַׁכֵּל וַיִּרְגְּלוּ אֹתָהּ:

כ"י • עַד-נַחַל אֲשַׁכֵּל • (שם) מַגִּיד שֶׁנִּקְרָא עַל שֵׁם סוּפּוֹ. וַיִּרְגְּלוּ אֹתָהּ • (שם) מְלַמֵּד שֶׁהָלְכוּ בָּהּ אַרְבָּעָה אוֹמְנִין שְׁתֵּי וְעָרֵב.

(כה) וַיִּקְחוּ בַיּוֹם מִפְּרֵי הָאָרֶץ וַיּוֹרְדוּ אֵלֵינוּ וַיִּשְׁבוּ אִתָּנוּ דָּבָר וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ:

כ"י • וַיּוֹרְדוּ אֵלֵינוּ • מַגִּיד שֶׁאָרֶץ יִשְׂרָאֵל גְּבוּלָה מִכָּל הָאֲרָצוֹת. וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ • (שם) מִי הֵם שְׂאֵמְרוּ טוֹבָתָהּ? יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב.

(כו) וְלֹא אָבִיתֶם לַעֲלֹת וּתְמָרוֹ אֶת-פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

כ"י • וּתְמָרוֹ • לְשׁוֹן הַתְּרָסָה, הַתְּרַסְתֶּם כִּנְגַד מַאֲמְרוֹ.

אור החיים על התורה – מהדורות בלוס, אברמוביץ

וְכָלֵב לֹא נָטְלוּ כְּלוּם כְּאֵמֹר בְּדִבְרֵיהֶם ו'ל, וְהוּא מִה שֶׁדִּקְדַּק בְּמַאֲמָר וַיִּקְחוּ בַיּוֹם לומר שֶׁהֵם הִעֲשִׂיָּה שֶׁלְקָחוּ בַיּוֹם מִפְּרֵי הָאָרֶץ, וַיִּשְׁבוּ אִתָּנוּ דָּבָר מִה שֶׁהִשְׁבִּיבוּ, גַּם אִפְשָׁר לְדוֹן גִּזְרָה שְׁנִי דָּבָר מִדִּבְרֵי הָאֵמֹר בְּפִרְשֵׁת שֶׁלַח דִּבְתִּיב (במדבר י"ג כ"ז) וַיִּשְׁבוּ אִתָּם דָּבָר, וְהֵם שְׂאִין אִתָּם דָּן גִּזְרָה שְׁנִי אֲלֵא אִם כֵּן קִבְּלָה מִרְבּוֹ, כִּכְיוּצָא בְּזֶה לְגַלּוֹת פִּשְׁטֵי הַפְּתוּבִים הוֹדִיעֵנוּ רְבוּתֵינוּ ו'ל שִׁיבּוֹלִין לְגַלּוֹת בְּגִזְרָה שְׁנִי כֹז, וְזֶה פִּשְׁטֵי לְהוֹלִכִים בְּאוֹר הַחַיִּים, וּכְנִגַּד יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב אָמַר וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ, וְכִפִּי זֶה יֵשׁ טַעַם נִכּוֹן לְכַפֵּל וַיִּשְׁבוּ וְגו' וַיֹּאמְרוּ וְגו', גַּם נִתְּשֵׁב דִּבְרֵי מִשָּׁה שְׂאֵמֹר דִּבְרֵי סְתוּמִים וַיֹּאמְרוּ טוֹבָה הָאָרֶץ שֶׁמִּשְׁמַעוֹת הַדְּבָרִים יִגִּיד עַל כָּל, וְלִדְבָרֵנוּ הָרִי חֵלֶק דִּבְרֵי הַמְּרָגְלִים לִב, רָעִים וְטוֹבִים: תורה כו

(כו) וְלֹא אָבִיתֶם וְגו'. וְהֵם שֶׁעֲשִׂיָּה

(כה) וַיִּקְחוּ בַיּוֹם וְגו'. צָרִיךְ לְדַעַת א' לָמָּה הִצְרִיךְ לומר וַיִּקְחוּ בַיּוֹם שֶׁלֹּא הָיָה צָרִיךְ לומר אֲלֵא וַיּוֹרְדוּ אֵלֵינוּ מִפְּרֵי הָאָרֶץ, ב' לָמָּה אָמַר וַיִּשְׁבוּ אִתָּנוּ דָּבָר וַיֹּאמְרוּ וְגו' שֶׁלֹּא הָיָה צָרִיךְ לומר אֲלֵא וַיִּשְׁבוּ אִתָּנוּ טוֹבָה. אָבִין הַפְּנִיָּה הִיא לִפִּי שֶׁהָיוּ בְּמִרְגְּלִים שְׁתֵּי הַדְּרָגוֹת, אַחַת רָעָה הִיא תְּשׁוּבַת עֲשִׂיָּה מִרְגְּלִים, וְאַחַת טוֹבָה הִיא תְּשׁוּבַת יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב, וּבְדִבְרֵי כָּאֵן אָמַר שְׁתֵּי הַתְּשׁוּבוֹת, כִּנְגַד מִה שֶׁהִשְׁבִּיבוּ עֲשִׂיָּה הָאֲנָשִׁים הָרָשָׁעִים לְרָעָה אָמַר וַיִּקְחוּ וְגו' וַיִּשְׁבוּ אִתָּנוּ דָּבָר פְּרוֹשׁ לֹא רָעָה מִשָּׁה ע"ה לְחֹזֶר הַדְּבָרִים הָרָעִים שֶׁלֹּא לְעוֹרֵר הַדִּין עַל שֶׁכָּפַר מִתּוֹ וְאָמַר הַעֲנִין סֵתָם שֶׁהִשְׁבִּיבוּ דָּבָר, וְלִהְיוֹתָ שֶׁעַל עֲשִׂיָּה מִרְגְּלִים הוּא אוֹמֵר אָמַר וַיִּקְחוּ בַיּוֹם, פ"י עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ו'ל (סוּסָה ל"ד) ח' מִרְגְּלִים נָטְלוּ אֲשַׁכּוֹל, אֶחָד נָטַל תְּאֵנָה וְא' נָטַל רְמוֹן, אָבִיל יְהוֹשֻׁעַ

(כג) וַיִּיטֹב בְּעֵינֵי הַדָּבָר. פ"י לִפִּי טַעַם שֶׁאִמְרָתָם וַיִּחַפְּרוּ לָנוּ, וְאָמַר ו'ל (נִלְקֹט שֶׁלַח) שֶׁהַכְּנָנָה הִיא שִׁישְׁלָחוּ הַמְּרָגְלִים לְרֹאשׁוֹת הַחִפּוּרִים שְׁטוּמָנִים הַכְּנַעֲנִים מִמּוֹנֶם בָּהֶם, וְאוֹמְרוּ בְּעֵינֵי, פ"י אֲנִי שְׂעִינִי בְּשֵׁר לִי אָבִיל בְּעֵינִי בּוֹחֵן לְבוֹת לֹא, וְעֵינִן מִה שֶׁתְּבַתִּי בְּפִרְשֵׁת שֶׁלַח לָךְ: תורה כד

(כד) וַיִּפְּנוּ וַיַּעֲלוּ וְגו'. אוֹמְרוֹ וַיִּפְּנוּ, פ"י שֶׁפָּנוּ מִדֶּרֶךְ שֶׁהָיוּ בָּהּ, כִּי קִדְּם שֶׁהִתְחִיל הַשְּׁלִיחוֹת הָיוּ צְדִיקִים כְּאוֹמְרוֹ כָּלֵם אָנֹשִׁים וּמַעַת שֶׁהִתְחִילוּ לְלָכֵת בְּשִׁלְחוֹת זֶה הִרְשִׁיעוּ וּפָנוּ מִדֶּרֶךְ הַשָּׂכָל, וְעֵינִן מִה שֶׁתְּבַתִּי בְּפִסּוֹק וַיִּלְכּוּ וַיָּבֹאוּ (במדבר י"ג כ"ז)

וַיִּרְגְּלוּ אֹתָהּ. פְּרוֹשׁ לֹא כְּמוֹ שְׂאֵמְרוֹ יִשְׂרָאֵל לְמִשָּׁה וַיִּחַפְּרוּ לָנוּ אֲלֵא רָגְלוֹ אוֹתָהּ לְדַעַת מִה הִיא וּמִה אֲנִישָׁיָהּ וְלֹא בִקְשׁוּ לְדַעַת חִפּוּרִים הַמְּטוּמָנִיּוֹת: תורה כה

(כו) וְתִרְגְּנוּ בְּאַהֲלֵיכֶם וּתְאַמְרוּ בְּשִׁנְאֵת יְהוָה אֱתָנוּ
הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לַתַּת אֱתָנוּ בִּיד הָאֱמֹרִי
לְהַשְׁמִידָנוּ:

כ"י • וְתִרְגְּנוּ • לשון הרע, וכן (משלי יח): "דברי נרגזן", אדם המוציא דבה. בְּשִׁנְאֵת ה' אֱתָנוּ • והוא הִיא אוהב אתכם, אבל אתם שונאים אותו, מְשֵׁל הַדִּיּוֹט אומר: מה דבִּלְכָּף על רִחְמָךְ, מה דבִּלְכִּיָּה עָלֶיךָ. בְּשִׁנְאֵת ה' אֱתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם • הוצאתו לשנאה היתה, מְשֵׁל לְמַלְךְ בְּשֵׁר-

וְדָם, שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי בָנִים, וַיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי שְׂדוֹת: אחת שֶׁל שִׁקְנָא וְאַחַת שֶׁל בַּעַל, לְמִי שֶׁהוּא אוֹהֵב נוֹתֵן שֶׁל שִׁקְנָא, וְלְמִי שֶׁהוּא שׂוֹנֵא נוֹתֵן לוֹ שֶׁל בַּעַל. אֶרֶץ מִצְרַיִם שֶׁל שִׁקְנָא הִיא, שְׁנִילוּס עוֹלָה וּמִשְׁקָה אוֹתָהּ, וְאֶרֶץ כְּנָעַן שֶׁל בַּעַל, וְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם לַתַּת לָנוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן.

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך לד עמ' 23)

בְּשִׁנְאֵת ה' אֱתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (א, כו) וְהוּא הִיא אוֹהֵב אֶתְכֶם (רש"י) מְבַאֵר בְּסִפְרִים, שְׁאִמְרִיה ז' גְּרָמָה לַתְּשֻׁעָה בָּאָב, וְכִמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר אֵיכָה יִשְׁבֶּה בְּדָד הָעִיר - רְאִישֵׁי-תִבּוֹת 'אֵיכָה'. וְרִש"י מַעֲוֹדָד וּמְחַזֵּק אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שְׂגָם כְּאֶשֶׁר אֶהְבְּתֶם הַטְּבָעִית לְאַבְיָהֶם שְׁבַשְׁמִים מִסְתַּרְתָּ, וְאֵין הֵם מְרַגְּשִׁים אֶת חֲסִדְיוֹ, וְעַד שְׁשָׁמִים אִוֵּר לַחֲשֹׁךְ וְחֲשֹׁךְ לְאוֹר - אֵין שׁוֹם חֲלִישׁוֹת כָּלֵל וְכָלֵל, חֲלִילָה, בְּאַהֲבַת הַקֹּב"ה לְיִשְׂרָאֵל.

כח לֹאֵן אֲנִיחָא סְלִקִּין אֲחִנָּא תְּכֵרִי יֵת לְכָנָא לְמִימֵר עִם סָגִי וְתִקְרִי מִנְּנָא קְרוֹיִן בְּרִבְרִין וְכִרְיִין עַד צִית שְׁמִיָּא וְאַף כְּנֵי גִבְרָאִי חֲזִינָא תְּמִין:

(כח) אָנָּה | אֲנַחְנוּ עֲלִים אֲחִינוֹ הַמָּסוּ אֶת-לִבְבָנוּ
לֵאמֹר עִם גָּדוֹל וָרֵם מִפְּנֵי עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצוּרֹת
בְּשָׂמִים וְגַם-בְּנֵי עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם:

כ"י • עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצוּרֹת בְּשָׂמִים • דְּבָרֵי הַתּוֹכִיחִים לְשׁוֹן הַבָּאִי (חולין ז).

(כט) וְאָמַר אֲלֵכֶם לֹא-תַעֲרִצוּן וְלֹא-תִירְאוּן מֵהֶם:
כט וְאַמְרִית לְכוּן לֹא תִתְכַּרְיוּ וְלֹא תִתְחַלְיוּ מִנְּהוּן:
כ"י • לֹא-תַעֲרִצוּן • לְשׁוֹן שְׂבִירָה, כְּתַרְגוּמוֹ. וְדוּמָה לוֹ (איוב ל): "בְּעָרוֹץ נִחְלִים לְשָׁכֵן", לְשֹׁכֵר נִחְלִים.

(ל) יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הִחֲלִיף לְפָנֵיכֶם הוּא יִלְחֶם לָכֶם
כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֶתְכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם:
כ"י • יִלְחֶם לָכֶם • בְּשִׁבְלֵיכֶם.

(לא) וּבַמִּדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ אֲשֶׁר נִשְׁאַף יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּאֲשֶׁר יִשְׂאֵאִישׁ אֶת-בְּנוֹ בְּכָל-הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר
הִלַּכְתֶּם עַד-בְּאֶכֶם עַד-הַמָּקוֹם הַזֶּה:

כ"י • וּבַמִּדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ • מוֹסֵב עַל מִקְרָא שֶׁל מַעֲלָה הִימְנוֹ: "כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֶתְכֶם בְּמִצְרַיִם"; וְעַתָּה, אַף "בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ כִּי נִשְׁאַף וְגו'". בְּאֲשֶׁר יִשְׂאֵאִישׁ אֶת-בְּנוֹ • כְּמוֹ שֶׁפָּרִשְׁתִּי אֶצֶל (שמות יד) וַיִּסַּע מִלֶּאֱלֹהִים הִחֲלִיף לְפָנֵי מַחְגֵּה יִשְׂרָאֵל וְגו', מְשֵׁל לְמַחֲלֶף בְּדֶרֶךְ וּבְנוֹ לְפָנָיו וּבָאוּ לְסֻטִּים לְשׁוֹבוֹת וְכו'.

אור החיים על התורה - מהדורת בלוס, אברמוביץ

אָמְרוּ עֲדוּת כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּסִמּוּף אֲחִינוּ הַמָּסוּ וְגו', כִּכֵּר אָמַר לָהֶם ה' שְׁאִין הוֹרֶשֶׁת הָעִיר מִצַּד גְּבוּרַת יִשְׂרָאֵל אֲלֵא בְּמַתָּה מוֹ, כְּמוֹ שֶׁדִּיִּקְנֶה בְּפִרְשֵׁת שִׁלַּח (שם י"ג) מִמֶּאֱמַר אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן כִּי הוּא יוֹרֵשׁ מִפְּנֵיהֶם יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר גַּם כֵּן בְּסִמּוּף ה' וְגו' הוּא יִלְחֶם לָכֶם, וְאֵין בְּמֶאֱמַר זֶה סְתִירָה לְהַכְחִישׁ הַפְּלֵאת תִּקְףָה הָעִיר וְאַנְשֶׁיהָ שֶׁאָמְרוּ הַמְּרַגְּלִים, וּבְכֹה לֹא קָשָׁה קִשְׁיֹת רַמְבַּ"ן: תוֹרָה כו

(לב) וּבְדָבָר הַזֶּה אֵינְכֶם מַאֲמִינִם בִּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם: לִב וּבִפְתָּחַמָּא הָדִין לִיתִּיכוֹן מְהִימָנִין בְּמִימְרָא דִּי אֱלֹהִינוּ: כש"י • וּבְדָבָר הַזֶּה • שְׁהוּא מְבַטֵּיחְכֶם לְהִבְיָאָכֶם אֶל הָאָרֶץ, אֵינְכֶם מַאֲמִינִים בּוֹ.

(לג) הַחֲלֹף לִפְנֵיכֶם בְּדֶרֶךְ לְתוֹר לָכֶם מְקוֹם לַחֲנֻתְכֶם בְּאֵשׁ לֵילָה לְרֹאשְׁתְּכֶם בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ-בָּהּ וּבַעֲנֵן יוֹמָם: לֵג דִּי מִדְּבַר קְדָמִיכוֹן בְּאַרְחָא לְאַתְקַנָּאָה לְכוֹן אַתְר בֵּית מִישְׁרֵי לְאַשְׁרִייתִיכוֹן פְּעֻמּוּדָא דְאַשְׁתָּא בְּלִילָא לְאַחֲזִייתִיכוֹן בְּאַרְחָא דִּי תִהְיוּ בֵּהּ וּבְעֻמּוּדָא דְעֻנָּא בִּימְמָא: כש"י • לְרֹאשְׁתְּכֶם • כְּמוֹ לְהִרְאוֹתְכֶם, וְכֵן (שְׁמוֹת יג): "לְנַחֲתֶם הַדֶּרֶךְ", וְכֵן (תְּהִלִּים כו): "לְשֹׁמֵעַ בְּקוֹל תוֹדָה", וְכֵן (מַלְכִּים ב ט): "לְלַכֵּת לַגִּיד בִּיזְרְעָאֵל".

(לד) וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת-קוֹל דְּבָרֵיכֶם וַיִּקְרָץ וַיִּשְׁבַּע לֵאמֹר: לֵד וַשְׁמִיעַ קָדָם יִי יְת קַל פְּתָגְמִיכוֹן וּרְגִז וְקִנְיָן לְמִימְרָא:

(לה) אִם-יִרְאֶה אִישׁ בְּאַנְשִׁים הָאֵלֶּה הַדּוֹר הַרְעָה הִנֵּה אֵת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נִשְׁפַּעְתִּי לָתֵת לְאַבְתִּיכֶם: לֵה אִם יַחְזִי גִבְר בְּגִבְרִיָּא הָאֵלִין דְּרָא בִישָׂא הָדִין יְת אַרְעָא טְבָתָא דִּי קִימִית לְמַתָּן לְאַבְתִּיכוֹן:

(לו) וּזְלֹתִי כָלֵב בֶּן-יִפְנֶה הוּא יִרְאֶנָּה וְלוֹ-אֶתָּן אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּרְדַּבָּהּ וּלְבָנָיו יַעַן אֲשֶׁר מָלָא אַחֲרֵי יְהוָה: לִי אֶלְהֵן כָּלֵב בֶּר יִפְנֶה הוּא יַחְזִינָה וְלֵה אֶתָּן יְת אַרְעָא דִּי דִרְבָּה בֵּהּ וּלְבָנָהּ חֲלָף דִּי אֲשִׁלִּים כְּמַר דְּחִלָּתָא דִּי:

כש"י • אֲשֶׁר דִּרְדַּבָּהּ • חֲבֵרוֹן, שְׁנָאֲמַר (בְּמִדְבָּר יג): "וַיָּבֹא עַד חֲבֵרוֹן".

(לז) גַּם-בִּי הִתְאַנַּף יְהוָה בְּגִלְלָתְכֶם לֵאמֹר גַּם-אֶתָּה לֹא-תִבָּא שָׁם: לִי אֶף עָלִי הִנֵּה רְגִז מִן קָדָם יִי בְּדִילְכוֹן לְמִימְרָא אֶף אֶת לֹא תַעֲזוֹל תַּמָּן:

כש"י • הִתְאַנַּף • נִתְמַלָּא רְגִזוֹ.

אור החיים על התורה - מנהגות בלום, אברמוביץ

וגו', ויעד לו ה' ב' דברים טובים, כנגד מה שפנה עצמו מעצת המרגלים עלה בידו זכות שלא ימות בגורלם, והוא מה שסמך לומר בן יפנה הוא יראנה פ' בשביל שפנה עצמו מעצת המרגלים יצא מכלל גזרת אם יראה איש וגו' וכל מנאצי לא יראה (שם יד כ"א), וכנגד שפלא אחרי ה' נתן לו את הארץ, והוא אומר וְלוֹ-אֶתָּן אֶת הָאָרֶץ וגו' יען אֲשֶׁר מָלָא אַחֲרֵי ה'; תורה לו (לז) גַּם בִּי הִתְאַנַּף ה' בְּגִלְלָתְכֶם וגו'. קשה והלא לא מצינו שהתאנף ה' על משה בעון המרגלים, ורמב"ן פ'י

אינכם מאמינים בה' אלהיכם שהוא הנושא אתכם וגו', ואומר החלף וגו' מוסיף להפליא פרטי הדברים שבהם יתחייבו להכיר ולהאמין בה': תורה לג (לו) הוּא יִרְאֶנָּה וְלוֹ-אֶתָּן וגו'. צריך לדעת למה הוצרך לומר יראנה כיון שמבטיח לתתה לו בכלל מאתים מנה, ונראה שנתכונן ה' לומר שב' זכויות היו ביד כלב בענין זה ובשבילם זכה לב' דברים, א' שפנה עצמו מעצת המרגלים ולא אמר רע, ב' שאדרבה הנה סותר דברי המרגלים למלאות אחרי ה' דכתיב (במדבר יג ל) וַיִּהְיֶה כָּלֵב

(לב) וּבְדָבָר הַזֶּה וגו'. צריך לדעת פונת אומרם ובדבר הזה, ורש"י ז"ל פ'י על הבטחת ביאת הארץ הוא מדבר, ואין נראה כן אלא כפשוט הכתוב שעל נסי מדבר הוא אשר נשאים ה' כאשר ישא את בנו שגם בדבר הזה אינם מאמינים, וזה לך האות אומרם (שמות י"ז) הִנֵּה ה' בְּקֶרְבְּנוֹ אִם אֵין וְכַמְשָׁל שֶׁהִבִּיא בֹהֶר (שיר כ"ז) על אב שששא בנו על כתפו פגעו באדם אחד והנה הפן שואלו על אביו וכו' כמו כן ישראל עם ה' ברוך הוא, והוא מה שנתפנן במאמר ובדבר הזה וגו'

(לח) יהושע בן־נון העמיד לפניך הוא יבא שמה אתו חוק ביהוא ינחלנה את־ישראל:

♦ יום רביעי ה' מנחם-אב ♦

(לט) וטפכם אשר אמרתם לבו יהיה ובניכם אשר לא־ידעו היום טוב ורע המה יבאו שמה ולהם אתגנה והם יירשוה:

~ נקודות משיחות קודש ~ (אגרות קודש כרך כג עמ' תי)
 יוטר! שכן, בכל ענייני טוב וקדושה קיימות תמיד האפשרויות להתעלות יותר ויותר. וכאשר הילד יודע שהשגיו מזפים גם את הוריו – הוא מתאמץ ביתר שאת וביותר עז.

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך ב עמ' 581)
 מז, יב. זו היתה טענת המרגלים: אם ינסו לארץ ישראל ויתעסקו שם בדברים ארציים, יהיה עסק התורה והמצוה שלא לשמה והוא 'תפזור'. על כך בא מענה ה', שעבודת ה'ש' יקרה יותר מעבודת דור המדבר, וזאת מצד מעלת האתפגיא' – האדם כופה את עצמו ועוסק בתורה ובמצוות.

(מ) ואתם פנו לכם וסעו המדברה דרך ים־סוף: ואתם פנו לכם • אמרתי להעביר אתכם דרך רחב ארץ אדום לצד צפון ליכנס לארץ, קלקלתם וגרמתם לכם עיבו. פנו לכם • לאחוריתם ותלכו במדבר לצד ים סוף, שהמדבר שהיו הולכים בו

אור החיים על התורה – מהדורת בלוס, אברמוביץ

ואמר ועוד הוספתם להרע פעם אחת עד שגרמתם להתאנף בי ע"כ, ואין דבריו נראים כי רואני שעדין הוא מדבר בענין המרגלים שכן אמר הכתוב אחר זה וטפכם אשר אמרתם וגו' עד סוף הפ' והוא מדבר בענין המרגלים ולמה הפסיק בתוך הענין בשלא בענין, ומה שהליץ הרב שרצה להזכיר יחד הנמנעים מעבר הארץ שהם היו גרמא לזה, לא ידעתי מה הנאה יש בזה:
 והנכון הוא על פי דבריהם ו"ל (תשנ"ג כ"ט) שאמרו בפסוק (במדבר י"ד א') ויבכו העם בלילה וגו' קבעו בבקיה לדורות כי ליל תשעה באב היתה שבו

נחרב הבית, ואמרו עוד (סוטה ט') שאם היה נכנס משה לארץ והיה בונה בית המקדש לא היה הבית נחרב שאין אמה ולשון נוגעת בו, ואמרו עוד (מדרש תהלים עט) בפסוק מומור לאסוף אלהים באו גוים וגו' ו"ל קינה מבועי ליה אלא על שהשליך חמתו על עצים ואבנים, מעתה אם היה נכנס משה לארץ והיה בונה בית המקדש ולהשליך חמתו עליו לא אפשר בנזכר ויחר אף ה' בשונאי ישראל ויהיה פליונם במקום חרבון הבית, לזה גזר ה' בגזרת המרגלים גם על משה שמוות במדבר, והוא אומר גם כי התאנף ה' בגללכם פרוש בגלגול דברים שלכם כי אם לא היה עון

המרגלים והיו נכנסים אפשר שהיה נכנס משה עמהם והגם שיכנה בית המקדש אין מחוש כי לא נתגבר בחינת הרע והיו עומדים בצדקם בארץ, אלא מאמצעות עון מרגלים גברה יד רשעה וידע ה' כי לא יעמדו בצדק וצא ולמד משירת האזינו, ואם תאמר והלא רואני שמיתת משה היתה על מי מריבה, כבר כתבתי שם שאם משה היה מקדש שמו יתברך היו ישראל חוזרים לטהרתם שהיו בו קרם חטא המרגלים באמצעות קדוש ה' הגדול והיה ה' מתיר שבועת משה והיה נכנס לארץ ובונה בית המקדש מכון לשבתו עולמים: תורה לח

מא ואמתותיו ואמתותיו לי חבנא קדם יי
אנחנא נסק ונגים בה קרב ככל די פקדנא
יי אלהנא וזרזותון גבר ית מגי קרבה
ושריתיו למסק לטורא:

(מא) ותענו ותאמרו אלי חטאנו ליהוה אנחנו נעלה
ונלחמנו ככל אשר צונו יהוה אלהינו ותחגורו איש
את כלי מלחמתו ותהינו לעלת ההרה:

כ"י • ותהינו • לשון (במדבר יד): "הננו ועלינו אל המקום!" זה הלשון שאמרתם, לשון 'הן', כלומר נודמתם.

מב ואמר יי לי אמר להון לא תסקון ולא
תגיחון קרב ארי לית שכןתי שריא ביניכון
ולא תתברון קדם בעלי דבכיכון:

(מב) ויאמר יהוה אלי אמר להם לא תעלו ולא
תלחמו כי אינני בקרבכם ולא תנגפו לפני איביכם:

כ"י • לא תעלו • לא עליה תהא לכם, אלא ירידה.

מג ומללית עמכון ולא קבלתיו וסרבתי על
גזרת מימרא דיי וארשעתיו וסלקתיו
לטורא:

(מג) ואדבר אליכם ולא שמעתם ותמרו את פי
יהוה ותזדו ותעלו ההרה:

מד ונפק אמרנא דיתב בטורא ההוא
לקדמותכון וירדפו יתכון כמא די נתון
דבריתא וטרדו יתכון בשעיר עד חרמה:

(מד) ויצא האמרי הישב בחר ההוא לקראתכם
וירדפו אתכם כאשר תעשינה הדברים ויבתו
אתכם בשעיר עד חרמה:

כ"י • כאשר תעשינה הדברים • מה הדבורה הזאת כשהיא מפה את האדם - מיד מתה, אף הם כשהיו
נוגעים בכם - מיד מתים.

מה ותבתיו ובכיתיו קדם יי ולא קביל יי
צלוחתיו ולא אצית למליכון:

(מה) ותשובו ותבכו לפני יהוה ולא שמע יהוה
בקלכם ולא האזין אליכם:

כ"י • ולא שמע ה' בקולכם • כביכול, עשיתם מדת רחמיו באלו אכזרי.

מו ויתבתיו ברקם יומין סגיאין כיומא די
יתבתיו:

(מו) ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם:

הולכים ומטרפים וחזרו לקדש, כמו שנאמר (במדבר
לז): "ויניעם במדבר", כך מצאתי בסדר עולם' (פ"ח) •

כ"י • ותשבו בקדש ימים רבים • י"ט שנה, שנאמר: "כימים אשר ישבתם" בשאר המסעות, והם היו ל"ח שנה, י"ט מהם עשו בקדש, וי"ט שנה

אור החיים על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

גם אומרו ולא שמע וגו' ולא האזין
וגו' אם הבכי היה על צרה שעברה
עליהם מה מקום למאמר זה. אכן
נראה שכונת הכתוב הוא שאחר
שהכוס האמוריים נכנעו לפני ה' ושבו
בתשובה גם בבכי על עון כמשפט
השבים, ואף על פי כן גדלה צחנתם
שלא שמע ה' תשובתם ולא האזין
לבכתם: תורה מו

שאינו יכול ח"ו להצילם ולהוריש
העמים, אלא בודון עשייתם הדבר בלא
מדות והכנעה ובקשת תקון לפני ה'
לזה ויצא האמרי וגו': תורה מד
(מה) ותשבו ותבכו וגו' ולא שמע
ה' וגו'. צריך לדעת פונת
הכתוב, אם הכוונה בזה ששבו
מהמלחמה ויבכו על מה שהכו מהם
האמוריים אין ידוע מכון הספור בזה,

(מנ) ותמרו וגו' ותזדו. פרוש המרו פי
ה' שאמר להם שלא לעלות, ועוד
שהיה ענין שתחששו ביותר שלא
להמרות כי הוא הגשמתכם לפני
אויביכם וזה נגיד ודון לבבכם, והוא
אומרו ותזדו וגו', עוד ירצה לומר שלא
עשו העליה להר לעצם ההבטחה בה'
כדי שיהיה להם תקון למעוט הבטחה
ואמונה שהיה להם בה' עד שאמרו

ב (א) וַנִּפְּן וַנִּסַּע הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם־סוּף כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֵלַי וַנִּסַּב אֶת־הַר־שְׁעִיר יָמִים רַבִּים: ס

וַנִּפְּן וַנִּסַּע הַמִּדְבָּרָה • אלו לא חטאו, היו עובדים דרך הר שעיר ליבנס לארץ מן דרומו לצפונה, ובשביל שקלקלו, הפכו לצד המדבר, שהוא בין ים סוף לדרומו של הר שעיר, והלכו

אצל דרומו מן המערב למזרח, דרך ים סוף, דרך יציאתן ממצרים, שהוא במקצוע דרומית מערבית, משם היו הולכים לצד המזרח. ונסב את-הר-שעיר • כל דרומו עד ארץ מואב.

♦ יום חמישי ו' מנחם-אב ♦

(ב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר:

בואמר יי לי למימר:

(ג) רַב־לָכֶם סָב אֶת־הָהָר הַזֶּה פָּנּוּ לָכֶם צִפְנָה:

ג סגי לכן דאקפתון ית טורא הדין אתפניו לכן צפנא:

וַנִּפְּנוּ לָכֶם צִפְנָה • סובו לכם לרוח מזרחית מן הדרום לצפון, פניכם לצפון, נמצאו הולכים את רוח

(ד) וְאֶת־הָעָם צוּ לֵאמֹר אַתֶּם עֹבְרִים בְּגִבּוֹל אַחֵיכֶם בְּגִירֵעֲשׂוֹ הַיֹּשְׁבִים בְּשְׁעִיר וַיִּירָאוּ מִפֶּם וַנִּשְׁמַרְתֶּם מֵאֵד:

ד ונת עמא פקד למימר אתון עברין בתחום אחובכון בני עשו דיתבין בשעיר וידחלוון מנכון ותסתמרון לחדא:

וַנִּשְׁמַרְתֶּם מֵאֵד • ומהו השמירה? "אל תתגרו בם".

(ה) אֲלֵ־תִתְּגְרוּ בָם כִּי לֹא־אַתֶּן לָכֶם מֵאֲרָצָם עַד מִדְבָּר כַּף־רִגְל כִּי־יִרְשָׁה לַעֲשׂוֹ נִתְּתִי אֶת־הַר שְׁעִיר:

ה לא תתגרון בהון ארי לא אתן לכן מארצהון עד מדרב פרסת רגלא ארי יתא לעשו יהבית ית טורא דשעיר:

וַנִּפְּנוּ עַד מִדְבָּר כַּף־רִגְל • אפלו מדרב כף רגל, פלומר, אפלו דריסת הרגל איני מרשה לכם לעבור בארצם שלא ברשות. ומדרש אגדה: עד שיבא יום דריסת כף רגל על הר הזיתים, שנאמר (זכריה יד): "ויעמדו רגליו וגו'". ירשה לעשו • מאברהם,

עשרה עממים נתתי לו: שבעה לכם; וקניזי, וקנזי וקדמני, הן עמון, ומואב ושעיר, אחד מהם לעשו והשנים לבני לוט, בשכר שהלה אתו למצרים ושתק על מה שהיו אומרים על אשתו 'אחותו היא', עשאו כבנו.

(ו) אֲכַל תִּשְׁבְּרוּ מֵאֲתֶם בַּפֶּסֶף וְאֲכַלְתֶּם וְגַם־מִיֹּם תִּכְרוּ מֵאֲתֶם בַּפֶּסֶף וּשְׁתִיתֶם:

ו עבדא תזבנון מנהון בכספא ותיכלון ואף מיא תכרון מנהון בכספא ותשתון:

וַיִּשְׁכְּנוּ בְּשֵׂן מִקֵּץ יָמֵם קוֹרִין לְמִכְיָה 'כִּיָּה'.

(ז) כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ יִדַּע לִכְתֹּרְךָ אֶת־הַמִּדְבָּר הַגָּדֹל הַזֶּה וְהָ אַרְבָּעִים שָׁנָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ לֹא חָסַרְתָּ דָּבָר:

ז ארי יי אלהו ברכך בכל עבד ידך ספק לך צרכך במדבר למדברא רבא הדין דנן ארבעין שנין מימרא דיי אלהו בסעדה לא מנעתא מדעם:

(ה) לא אתון וגו' מדרב כף וגו'. פרוש אין אני נותן לך לעבר בארצם כדי שתוכל לכפם עליו, אבל אם בני עשו יתראו להניחם לעבר בארצם אין ד' אוסר עליהם הדבר, ולזה שלחו מלאכים בדברי אהוה ורצוי, אם ירצו

שיעור יומי ליום חמישי ו' מנחם-אב ושנים מקרא ואחד תרגום - ב - פרשת דברים

כ"י • וְיִי אֱלֹהֶיךָ בִּרְכֶּךָ • לְפִיכֶךָ לֹא תִכְפוּ (ספרים אחרים: תִּכְפְּרוּ) אֶת טוֹבְתּוֹ, לְרָאוֹת כָּאִלוֹ אַתֶּם עֲנִיִּים, אֲלֵא הָרָאוּ עֲצֻמְכֶם עֲשִׂירִים.

ח וַעֲבֹרָנָא מִקֶּדֶם אַחוּנָא כְּגִי עָשׂוּ דִּיתְכִּין
בְּשַׁעֲרֵי מֵאֲרַח מִישְׁרָא מֵאִילַת וּמַעְצִין גְּבֵר
וְאַתְפְּגִינָא וַעֲבֹרָנָא אֲרַח מִדְּבָרָא דְּמוֹאֵב:

(ח) וַעֲבֹר מֵאֵת אַחִינוּ בְּנֵי־עִשׂוֹ הַיֹּשְׁבִים בְּשַׁעֲרֵי
מִדְּרֹךְ הָעֶרְכָּה מֵאִילַת וּמַעְצִין גְּבֵר וַנִּפֹּן וַנַּעֲבֹר דֶּרֶךְ
מִדְּבָר מוֹאָב:

כ"י • וַנִּפֹּן וַנַּעֲבֹר • לְצַד צָפוֹן, הִפְכְּנוּ פָנִים לְהַלּוֹךְ רוּחַ מִזְרְחִית.

ט וַאֲמַר יְיָ לִי לֹא תַצּוּר עַל מוֹאֲבָאִי וְלֹא
תִתְגַּדִּי לְמַעַבְד עֲמֹהוּן קָרִב אֲרִי לֹא אֶתֶן לָךְ
מֵאַרְעָה יִרְטָא אֲרִי לְכִנִּי לוֹט יִהְיֶה יָת
לְחֵית יִרְטָא:

(ט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אֶל־תִּצֹר אֶת־מוֹאָב וְאַל־תִּתְגַּדֵּר
בָּם מִלְחָמָה כִּי לֹא־אֶתֶן לָךְ מֵאַרְצוֹ יִרְשָׁה כִּי
לְבְנֵי־לוֹט נָתַתִּי אֶת־עַר יִרְשָׁה:

בְּכִנִּי עֲמוֹן נֹאמַר: "וְאַל תִּתְגַּדֵּר בָּם", שׁוּם גְּרוֹי,
בְּשֹׁכֵר צְנִיעוּת אָמַם, שְׁלֹא פְרָסְמָה עַל אֲבִיָּה כְּמוֹ
שֶׁעָשְׂתָה הַבְּכִירָה שֶׁקָּרָאָה שֵׁם בְּנָה מוֹאָב. עַר • שֵׁם
הַמְדִּינָה.

כ"י • וְאַל־תִּתְגַּדֵּר וְגו' • לֹא אָסַר לָהֶם עַל מוֹאָב
אֲלֵא מִלְחָמָה, אֲבָל מִיָּדָאִים הָיוּ אוֹתָם וְנִרְאִים לָהֶם
כְּשֶׁהֵם מְזִינִים. לְפִיכֶךָ פְּתִיב (במדבר כב): "וַיִּגֵּר מוֹאָב
מִפְּנֵי הָעָם", שֶׁהָיוּ שׁוֹלְלִים וּבּוֹזִים אוֹתָם, אֲבָל

י אִימְתָנִי מִלְּקַדְמִין יְתִיבֵי בַּה עִם רַב וְסָגִי
וְסָקִיף כְּגִבְרִיָּא:

(י) הָאֲמִים לְפָנִים יֵשְׁבוּ בַּה עִם גְּדוֹל וְרַב וְרַם
כְּעֹנְקִים:

כָּפֵאִים יֵשְׁבוּ בַּה לְפָנִים, אֲבָל לֹא זֶה הֵיא, כִּי אוֹתָן
כָּפֵאִים הוֹרְשִׁיתִי מִפְּנֵי בְנֵי לוֹט וְהוֹשְׁבֵתִים תַּחְתָּם.

כ"י • הָאֲמִים לְפָנִים וְגו' • אֵתָה סְבוּר שָׁזוּ אֲרָץ
כָּפֵאִים שְׁנַתִּית לֹו לְאַבְרָהָם, לְפִי שֶׁהָאֲמִים שֶׁהֵם

יא גְּבֵרָאִי מִתְּחַשְׁבִּין אָף אֲנִין כְּגִבְרִאִי
וּמוֹאֲבָאִי יִקְרֹן לְהוֹן אִימְתָנִי:

(יא) רְפָאִים יִחְשְׁבוּ אֶף־הֵם כְּעֹנְקִים וְהַמֵּאֲבִים
יִקְרָאוּ לָהֶם אֲמִים:

שְׁאִימְתָם מְטֹלַת עַל הַבְּרִיּוֹת, וְכֵן "וּבְשַׁעֲרֵי יֵשְׁבוּ
הַחוּרִים" וְנִתְתִים לְכִנִּי עָשׂוּ.

כ"י • רְפָאִים יִחְשְׁבוּ וְגו' • רְפָאִים הָיוּ נִחְשָׁבִים
אוֹתָם אֲמִים כְּעֹנְקִים הַנִּקְרָאִים רְפָאִים, עַל שֵׁם שֶׁכָּל
הָרֹאָה אוֹתָם, גִּדְּיו מִתְרַפֹּת. אֲמִים • עַל שֵׁם

יב וּבְשַׁעֲרֵי יִתִּיבֵי חֲרָאִי מִלְּקַדְמִין וּבְנֵי עָשׂוּ
תְּרַכְּבוּן וְשַׁצִּיגִין מִקְדָּמִיהוֹן וְיִתִּיבֵי
כְּאַתְרִיהוֹן כְּמָא דִּי עֲבַד יִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא
יִרְתָּתָה דִּיבַּב יְיָ לְהוֹן:

(יב) וּבְשַׁעֲרֵי יֵשְׁבוּ הַחוּרִים לְפָנִים וּבְנֵי עִשׂוֹ יִירְשׁוּם
וַיִּשְׁמִידוּם מִפְּנֵיהֶם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם כְּאִשֶּׁר עָשָׂה
יִשְׂרָאֵל לְאַרְץ יִרְשָׁתוֹ אֲשֶׁר־נָתַן יְהוָה לָהֶם:

כ"י • יִירְשׁוּם • לְשׁוֹן הָוָה. כְּלוּמַר, נָתַתִּי בָהֶם כַּחַ שֶׁהָיוּ מוֹרִישִׁים אוֹתָם וְהוֹלְכִים.

אור החיים על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

אֲחָד מַעֲשֶׂרָה, וְהוֹדִיעַ הַכְּתוּב כִּי עַר
שָׁנָתָה יִרְשָׁה לְכִנִּי לוֹט הֵיא הִרְפָּאִים
אֲשֶׁר אָמַר ה' לְאַבְרָהָם, וְהוּא אוֹמְרוֹ
הָאֲמִים לְפָנִים יֵשְׁבוּ בַּה וְגו', וּפִי לְפָנִים
הוּא קֶדֶם שְׁכָרָתָה ה' בְּרִית עִם אֲבְרָהָם,
וְהַכְּנָה בְּזָה שֶׁתַּעֲמִד לְזִכְרוֹתָהּ: תוֹרָה יב

כָּאֲשֶׁר עָשׂוּ לִי בְנֵי עִשׂוֹ וְגו': תוֹרָה ט
(יא) רְפָאִים יִחְשְׁבוּ וְגו'. צְרִיף לְדַעַת
לְאִיזָה עֲנִין מוֹדִיעֵנו הַכְּתוּב
שֶׁרְפָאִים יִחְשְׁבוּ וְגו', וְנִרְאָה כִּי לְפִי
שֶׁבְּעַמִּים אֲשֶׁר אָמַר ה' לְאַבְרָהָם לְתַת
לָנוּ (בְּרַשִׁית טו יח) הַזְכִּיר הִרְפָּאִים שֶׁהוּא

(ח) וַנַּעֲבֹר מֵאֵת אַחִינוּ וְגו'. טַעַם
שֶׁהוֹפְכִים בְּאַחוּהָ, לוֹמַר שֶׁקִּימוּ
מֵאֲמַר ה' שֶׁצָּוָה אוֹתָם לְבַל יִתְגַּדְּרוּ בָם
וְנִסְעוּ מִמָּה בְּאַחוּהָ. עוֹד קָרָאִם אַחִינוּ
לְפִי שֶׁנִּהְיָנוּ עִם יִשְׂרָאֵל בְּאַחוּהָ שֶׁמְכַרְו
לָהֶם לָחֶם וּמִיָּם וּמוֹזֶן, דְּכָתִיב (סוֹפֵק כט)

(יג) עֲתָה קָמוּ וְעִבְרוּ לָכֶם אֶת־נַחַל זָרָד וְנַעֲבֹר אֶת־נַחַל זָרָד:

יג קָמוּ וְעִבְרוּ לָכֶם אֶת־נַחַל זָרָד וְנַעֲבֹר אֶת־נַחַל זָרָד:

(יד) וְהִנָּמִים אֲשֶׁר־הִלְכְּנוּ מִקֶּדֶשׁ פְּרָנֶעַ עַד אֲשֶׁר־עָבְרָנוּ אֶת־נַחַל זָרָד שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה עַד־תָּם כָּל־הַדֹּר אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לָהֶם:

יד וְהִנָּמִים אֲשֶׁר־הִלְכְּנוּ מִקֶּדֶשׁ פְּרָנֶעַ עַד אֲשֶׁר־עָבְרָנוּ אֶת־נַחַל זָרָד שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה עַד־תָּם כָּל־הַדֹּר אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לָהֶם:

(טו) וְגַם יְדִי־הוֹהֶה הֵיטָה כָּם לַהֶמָּה מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה עַד תָּמָם:

טו וְגַם יְדִי־הוֹהֶה הֵיטָה כָּם לַהֶמָּה מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה עַד תָּמָם:

כ"י • הֵיטָה כָּם • לְמַהֵר וּלְהִמָּם בַּתּוֹף אַרְבָּעִים שָׁנָה, שֶׁלֹּא יִגְרְמוּ לַבְּנֵיהֶם עוֹד לְהִתְעַכֵּב בַּמִּדְבָּר.

(טז) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־תָּמוּ כָּל־אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה לְמוֹת מִקֶּרֶב הָעָם: ס

טז וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־תָּמוּ כָּל־אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה לְמוֹת מִקֶּרֶב הָעָם: ס

כ"י • וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־תָּמוּ וּגו'.

(יז) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר:

יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר:

כ"י • וַיְדַבֵּר ה' אֵלַי וּגו' • אָבֵל מִשְׁלוּחַ הַמְּרִגְלִים עַד כָּאן, לֹא נֶאֱמַר בַּפָּרָשָׁה [זו] "וַיְדַבֵּר", אֲלָא "וַיֹּאמֶר", לְלַמֶּדֶךָ שֶׁכָּל שְׁלוּשִׁים וּשְׁמוֹנֶה שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל נִדּוּפִים, לֹא נִתְיַחַד עִמּוֹ הַדְּבֹר בְּלִשׁוֹן

יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר:

(יח) אֶתָּה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת־גְּבוּל מוֹאָב אֶת־עֵר:

יח אֶתָּה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת־גְּבוּל מוֹאָב אֶת־עֵר:

(יט) וְקִרְבַּת מוֹל בְּנֵי עַמּוֹן אֶל־תִּצְרֹם וְאֶל־תִּתְּנָר בָּם כִּי לֹא־אֵתָּן מֵאֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹן לְךָ יְרֵשָׁה כִּי לַבְּנֵי־לוֹט נִתְּתִיהָ יְרֵשָׁה:

יט וְקִרְבַּת מוֹל בְּנֵי עַמּוֹן אֶל־תִּצְרֹם וְאֶל־תִּתְּנָר בָּם כִּי לֹא־אֵתָּן מֵאֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹן לְךָ יְרֵשָׁה כִּי לַבְּנֵי־לוֹט נִתְּתִיהָ יְרֵשָׁה:

כ"י[יח-יט] • אֶתָּה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת־גְּבוּל מוֹאָב וּגו' וְקִרְבַּת מוֹל בְּנֵי עַמּוֹן • מִכָּאן שֶׁאֶרֶץ עַמּוֹן לְצַד צָפוֹן.

(כ) אֶרֶץ־רַפָּאִים תַּחֲשֹׁב אֶף־הוּא רַפָּאִים יִשְׁכּוּ־בָהּ לְפָנִים וְהָעַמִּנִּים יִקְרְאוּ לָהֶם זִמְזוּמִּים:

כ אֶרֶץ־רַפָּאִים תַּחֲשֹׁב אֶף־הוּא רַפָּאִים יִשְׁכּוּ־בָהּ לְפָנִים וְהָעַמִּנִּים יִקְרְאוּ לָהֶם זִמְזוּמִּים:

אור החיים על התורה - מהדורות בלוס, אברמוביץ

(טו) וְגַם יְדִי ה' וּגו' לְהִמָּם. פִּי מִלְכָּד הַמִּיתָה עֲצֻמָּה עוֹד לָהֶם שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם נַחַת רוּחַ בַּמִּדְבָּר, כַּמֵּאֲמָרם ד"ל (במ"ר פ' י"ט) שֶׁהָיוּ הוֹמִים אֶסְטֵרְדִידוּס בִּל"ס וְהָיוּ הוֹמִים וְהוֹלְכִים בְּתַחֲלוּאִים עַד שֶׁתָּמוּ. וְאֹמְרוּ מִקֶּרֶב הַמַּחֲנֶה פִּי שֶׁהִפְלִיא ה' בֵּין אוֹתָם שֶׁנִּגְזְרָה עֲלֵיהֶם וּבֵין שֶׁאֵר בְּתוֹכָם: תוּרָה טו

וְאֵין אֶרֶץ־רַפָּאִים תִּחְשָׁב • אֶרֶץ רַפָּאִים נִחְשָׁבֶת אִף הִיא, לְפִי שֶׁהַרַפָּאִים יֵשְׁבוּ בָּהּ לְפָנִים, אָבֵל לֹא זֶה הִיא שְׁנִתִּית לְאַבְרָהָם.

(כא) עַם גָּדוֹל וְרַב וְרַם פַּעֲנָקִים וַיִּשְׁמִידֵם יְהוָה מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשֻׁם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם:

(כב) כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְבָנֵי עִשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשִׁעִיר אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֶת־הַחֲרִי מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשֻׁם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

(כג) וְהָעָוִים הַיֹּשְׁבִים בַּחֲצִרִים עַד־עֹזָה פִּתְּרִים הִיצְאִים מִכַּפְתָּר הַשְּׁמִידִם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם:

כ"א וְהָעָוִים הַיֹּשְׁבִים בַּחֲצִרִים וְגו' • (חולין ס) עָוִים מִפְּלִשְׁתִּים הֵם, שֶׁעֲמָקָם הֵם נִחְשָׁבִים בְּסִפּוֹר הַזֶּשֶׁע (א), שְׁנֵאֲמַר: "חֲמֶשֶׁת סָרְגֵי פִלְשְׁתִּים: הָעֹזִיתִי, וְהָאֲשִׁדּוּדִי, וְהָאֲשִׁקְלוֹנִי, הַגִּתִּי, וְהָעֶקְרוֹנִי וְהָעָוִים".

(כד) קוֹמוּ סָעוּ וְעִבְרוּ אֶת־נַחַל אֲרִנָּן רֹאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת־סִיחֹן מֶלֶךְ־חֲשֹׁבוֹן הָאֲמֹרִי וְאֶת־אֲרָצוֹ הַחֵל רֶשֶׁת וְהַתְּגַר בּוֹ מִלַּחְמָה:

(כה) הַיּוֹם הַזֶּה אֶחָל תֵּת פַּחַדְךָ וַיִּרְאֶתְךָ עַל־פְּנֵי הָעַמִּים תַּחַת פְּלִי־הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן שִׁמְעֶךָ וְרָגְזוּ וְחָלוּ מִפְּנֶיךָ:

אור החיים על התורה - מהדורות בלוט, אברמוביץ

סִיחֹן וְעוֹג אֲמֹר יִקְרָא וּבְאֶרֶץ בְּנֵי לוֹט אֲמֹר תִּחְשָׁב, כִּי אֶרֶץ סִיחֹן וְעוֹג עוֹד שְׁמָה עֲלֶיהָ לְפִי שֶׁהִיָּה עוֹג בָּהּ, אָבֵל אֶרֶץ בְּנֵי לוֹט אֵינָה נִקְרָאת אֶרֶץ רַפָּאִים הֵגֶם שֶׁהִיא נִחְשָׁבֶת אֶרֶץ רַפָּאִים וּבְכָל־רַפָּאִים שֶׁאֲמֹר ה' לְאַבְרָהָם הִיא נִכְלָלָת, וְהַעֲקָר שֶׁאֵין חוֹשֵׁב בָּהּ הוּא שֶׁכָּל שִׂיאֲמֹר הַכְּתוּב שֶׁתִּקְרָא אֶרֶץ רַפָּאִים הִיא בְּכָל־מִתְנַת אֲבָרָהָם, וְלִפִּי דְבָרֵי בְרִיתָא שֶׁל סִפְרֵי (ח"ב רצ"ט) שֶׁהִבְאִיתִי בְּכָרֶשֶׁת מִטּוֹת שֶׁאֶרֶץ סִיחֹן וְעוֹג אֵינָה בְּכָל־הָאֶרֶץ שֶׁכָּרַת ה' עִם אֲבָרָהָם, יִדִּיק מִ"שׁ הַכְּתוּב הַהוּא יִקְרָא אֶרֶץ רַפָּאִים עַל זֶה הַדֶּרֶךְ הַהוּא יִקְרָא וְלֹא יִחְשָׁב פִּי שֶׁהָעוֹלָם קוֹרְאִים אוֹתוֹ

אֶרֶץ רַפָּאִים כִּי אִם הַהוּא, וְכֵן הִדְעַת נֹטָה בְּשִׁנְאֲמֹר שֶׁתִּבְתּ הַהוּא לְדִיוֹק בָּאָה, אַחֵר שֶׁאֲמֹר הַכְּתוּב עַל אֶרֶץ עֵמּוֹן וּמוֹאָב שֶׁרַפָּאִים יֵשְׁבוּ בָּהּ וְה' נָתַן לְאַבְרָהָם הַרַפָּאִים בְּדֶרֶךְ כָּל־ל. וְעוֹד תִּבְתּ הַהוּא יִקְרָא לֹא מַעֲשֵׂה אֱלֹא הַקְרִיָּאָה שֶׁאֵינָה נִקְרָאת בֶּן הַיּוֹם אֶרֶץ רַפָּאִים אֱלֹא אֶרֶץ סִיחֹן וְעוֹג וְלֹא אֶרֶץ עֵמּוֹן וּמוֹאָב, גַּם שֶׁתִּחְשָׁב אֶרֶץ זוֹ מַעֲרִי הַרַפָּאִים שֶׁאֲמֹר ה' לְאַבְרָהָם, לֹא הִיָּתָה נִקְרָאת בְּאוֹתוֹ וְזֶמֶן אֶרֶץ רַפָּאִים, לְפִי שֶׁנִּתְּנָה ה' לְבָנֵי לוֹט מִטַּעַם גִּלְגּוֹל דְּבָרִים שֶׁל אֲבָרָהָם, כְּאֲמֹר בְּדְבָרֵיהֶם (רש"י פסוק ה') וּמִשָּׁל אֲבָרָהָם נִתְּנוּ לְלוֹט: וְכַפִּי זֶה יִדִּיק עַל נִכּוֹן לְמָהּ בְּאֶרֶץ

(כ) אֶרֶץ רַפָּאִים תִּחְשָׁב וְגו'. פִּי רש"י וז"ל אָבֵל לֹא זֶה הִיא שְׁנִתִּית לְאַבְרָהָם. וְאֵין אֵינִי רֹאֵה הַכְּרַח לְדְבָרֵי, כִּי הֵיכָן מִצִּינוּ שֶׁאֲמֹר ה' שֶׁאֵין רַפָּאִים אֵלּוּ בְּכָל־ל. וְעוֹד פִּינּוֹן שֶׁלֹּא פִּי ה' לְאַבְרָהָם מִיֵּן רַפָּאִים אֱלֹא סֵתָם, כָּל רַפָּאִים בְּמִשְׁמַע. וְרֹאֵתִי שֶׁתִּלָּה וַיִּנָּה בָּמָה שֶׁאֲמֹר הַכְּתוּב הַהוּא יִקְרָא אֶרֶץ רַפָּאִים, מֵאוֹמְרוֹ הַהוּא הָעִירָנוּ שֶׁאֲחִרָת הֵגֶם שֶׁנִּקְרָאת רַפָּאִים אֵינָה כִּפִּי הָאֲמֵת רַפָּאִים, וְכֵן גִּלָּה דַּעַתוֹ בְּסוֹף פֶּרֶק אֵלּוּ טְרַפּוֹת (חולין ס"ו) וְאֵין הַכְּרַח לָזֶה, וְתִבְתּ הַהוּא מִי יֵאֱמֹר שֶׁבֹא לְשַׁלֵּל רַפָּאִים אֲחֵרִים, וְלִמָּא בֹא לְשַׁלֵּל חֶבֶל אֲרָגָב אַחֵר שֶׁאֵינוּ נִקְרָא

כ"י • תחת כל השמים • (תענית כ וע"ז כה) למד שעמדה חמה למשה ביום מלחמת עוג (ספרים אחרים: סיחון), ונודע הדבר תחת כל השמים.

(כו) וַאֲשַׁלַח מַלְאָכִים מִמִּדְבַּר קִדְמוֹת אֶל־סִיחֹן מֶלֶךְ חֲשֹׁבֹן דִּבְרֵי שָׁלוֹם לֵאמֹר:

כ"י • מִמִּדְבַּר קִדְמוֹת • אף-על-פי שלא צוני המקום לקרא לסיחון לשלום, למדתי ממדבר סיני, מן התורה שקדמה לעולם: כשבא הקדוש-ברוך-הוא לתנה לישׂראל, חזר אותה על עשו וישמעאל, וגלוי לפניו שלא יקבלוהו, ואף-על-פי-כן פתח להם בשלום, אף אני קדמתי את סיחון בדברי שלום. דבר אחר: "ממדבר קדמות", מִמֶּדֶד לַמִּדְתִּי שְ�קִדְמָתָ לְעוֹלָם. יכל היית לשלח ברק אחד ולשרף את המצרים, אלא שלחתי מן המדבר אל פרעה. לאמר: "שלח את עמי!" במתוך.

(כו) אָעֲבֶרָה בְּאַרְצְךָ בְּדֶרֶךְ בְּדֶרֶךְ אֲלֶיךָ לֹא אֶסּוּר יָמִין וּשְׂמֹאל:

(כח) אֲכַל בִּכְסֶּף תִּשְׁבְּרֵנִי וְאֲכַלְתִּי וּמִים בִּכְסֶּף תִּתֶּנְלִי וְשִׁתִּיתִי רַק אָעֲבֶרָה בְּרַגְלִי:

(כט) בְּאֶשֶׁר עָשׂוּ־לִי בְּנֵי עִשׂוֹ הַיִּשְׁבִּים בְּשַׁעֲרֵי הַמּוֹאָבִים הַיִּשְׁבִּים בָּעַר עַד אֲשֶׁר־אֶעֱבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ:

כ"י • בְּאֶשֶׁר עָשׂוּ־לִי בְּנֵי עִשׂוֹ • לא לענן לעבר בארצם, אלא לענן מכר אכל ומים. עד אשר-אעבר את הירדן • מוסב על "אעברה בארצך".

(ל) וְלֹא אָבָה סִיחֹן מֶלֶךְ חֲשֹׁבֹן הָעֲבֵרָנוּ בּוֹ כִּי־הִקְשָׁה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־רוּחוֹ וְאִמְצָן אֶת־לִבּוֹ לְמַעַן תִּתֶּנּוּ בְיָדְךָ כַּיּוֹם הַזֶּה: ס

♦ יום שישי ז' מנחם-אב ♦

(לא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי רְאֵה הִחַלְתִּי תֵת לְפָנֶיךָ אֶת־סִיחֹן וְאֶת־אֲרָצוֹ הִחַל רֹשׁ לְרִשֵּׁת אֶת־אֲרָצוֹ:

כ"י • הִחַלְתִּי תֵת לְפָנֶיךָ • כפה שר של אמורים של מעלה תחת רגליו של משה, והדריכו על צנארו.

אור החיים על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

אָרֶץ רְפָאִים אָבֵל כְּפִי הָאֵמֶת אֵינָה נְחֻשְׁבֶּת רְפָאִים בְּשִׁבִּיל שְׁמָה שְׁקוּרִין אוֹתָהּ בְּנֵי אָדָם אָרֶץ רְפָאִים לֹא תִכְנַס בְּכָל־הָרְפָאִים שָׁנָתָהּ ה', וְעֵין בְּסֻמוֹךְ מֶה שֶׁאִמֵּר בְּפֶסֶק הַזֶּה יִקְרָא אָרֶץ רְפָאִים וְשֵׁם פְּרִשְׁתִּי בָאֵפֶן אַחֵר: תורה כא (ל) וְלֹא אָבָה וְגו'. אָמַר לְשׁוֹן אָבָה שְׁמוּרָה מֵיֵאוֹן בְּלֹא טַעַם, לוֹמַר הָגַם שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ מַחוּשׁ לִירֵאָתָה

הָעֲבֵרָת יִשְׂרָאֵל בְּעִירוֹ וְסֻמוֹךְ בְּטוֹחַ הָיָה לְבוֹ שְׁאִין פֶּחַ בְּיִשְׂרָאֵל לְהִרְעֵ לוֹ אֵף עַל פִּי כֵן לֹא אָבָה, וְהוּא מֶה שֶׁאִמֵּר אָמַר כִּי הִקְשָׁה דו' וְגו': תורה לא (לא) רְאֵה הִחַלְתִּי וְגו'. אָמַר הִחַלְתִּי

(לב) וַיֵּצֵא סִיחֹן לְקִרְאָתָנוּ הוּא וְכָל-עַמּוֹ לְמַלְחָמָה
וַיֵּצֵא סִיחֹן לְקִרְאָתָנוּ הוּא וְכָל עַמּוֹ
לְאִגָּתָא קְרָבָא לְיָהִי:
יִהְיֶה:

כ"י • וַיֵּצֵא סִיחֹן • לֹא שָׁלַח בְּשָׂבִיל עוֹג לַעֲזֹר לוֹ, לְלַמְדֵּךְ שֶׁלֹּא הָיוּ צָרִיכִין זֶה לָזֶה.

(לג) וַיִּתְּנֵהוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ וַנֶּגְדָה אֹתוֹ וְאֶת-בָּנָיו
וְאֶת-כָּל-עַמּוֹ:
לג וּמִסֵּרָה יְיָ אֱלֹהֵנָּה קִדְּמָנָה וּמִחֲנָה יְתָה וְיָת
בְּנוֹהֵי וְיָת כָּל עַמָּה:

כ"י • וְאֶת-בָּנָיו • "בָּנוּ" כְּתִיב, שֶׁהִיָּה לוֹ בֶּן גְּבוּר כְּמוֹתוֹ.

(לד) וַנִּלְכֹּד אֶת-כָּל-עָרָיו בְּעַת הַהוּא וַנַּחֲרֵם אֶת-כָּל-
עִיר מְתָם וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף לֹא הִשְׁאֲרָנוּ שָׁרִיד:
לד וּבְכַשְׁנָה יָת כָּל קְרוּי גְּבִירָה וְנִשְׂאָה וְטַפָּלָה
לֹא אֲשָׁרְנָה מְשׁוּב:

כ"י • מְתָם • אֲנָשִׁים. בְּכֹזֶת סִיחֹן נֶאֱמַר: "בְּזוֹנוֹ
לָנוּ", לְשׁוֹן בְּזָה, שֶׁהִיָּתָה חֲבִיבָה עֲלֵיהֶם, וּבּוֹזִים
אִישׁ לוֹ, וְכַשְׁבָּאוּ לְכֹזֶת עוֹג כָּכָר הָיוּ שְׁבָעִים
וּמְלָאִים, וְהִיָּתָה בְּזוּיָה בְּעֵינֵיהֶם וּמִקְרָעִין וּמִשְׁלִיכִין

(לה) רַק הַבְּחָמָה בְּזוֹנוֹ לָנוּ וּשְׁלַל הָעָרִים אֲשֶׁר
לָכְדָנוּ:
לה לַחֲדוֹד בְּעִירָה בְּזָנָה לָנָה וְעַדִּי קְרוּיָה דִּי
כְּכַשְׁנָה:

(לו) מַעֲרֵר אֲשֶׁר עַל-שְׂפַת-נַחַל אַרְנוֹן וְהָעִיר אֲשֶׁר
בְּנַחַל וְעַד-הַגִּלְעָד לֹא הָיְתָה קְרִיָּה אֲשֶׁר שָׁנְבָה
מִמֶּנּוּ אֶת-הַכָּל נָתַן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ:
לו לֹא מַעֲרֵר דִּי עַל פִּיָּה נַחַלָּה דְּאַרְנוֹן וְקִרְתָּה
דִּי בְּנַחַלָּה וְעַד גִּלְעָד לֹא הָיְתָה קְרִיָּה דִּי
תִּקְפַּת מִמֶּנָּה יָת כָּלָה מִסֵּר יְיָ אֱלֹהֵנָּה
קִדְּמָנָה:

(לז) רַק אֶל-אֶרֶץ בְּנֵי-עַמּוֹן לֹא קָרַבְתָּ כְּלִיד נַחַל יַבֶּק
וְעָרֵי הַהָר וְכָל אֲשֶׁר-צָוָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ:
לז לֹא לַחֲדוֹד לְאַרְעָה בְּנֵי עַמּוֹן לֹא קָרַבְתָּ כָּל
פִּיָּה נַחַלָּה יִיבָקָה וּקְרוּי טוֹרָה וְכָל דִּי פִקִּיד
יְיָ אֱלֹהֵנָּה:

כ"י • כְּלִיד נַחַל יַבֶּק • כָּל אֶצֶל נַחַל יַבֶּק. וְכָל אֲשֶׁר-צָוָה ה' • שֶׁלֹּא לְכַבֵּשׁ, הַנַּחֲנוּ.

ג (א) וַנִּפְּן וַנַּעַל דֶּרֶךְ הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עוֹג מִלֶּדֶה-הַבָּשָׁן
לְקִרְאָתָנוּ הוּא וְכָל-עַמּוֹ לְמַלְחָמָה אֲדָרְעִי:
א וְאֶתְּפִינָה וּסְלִקְנָה אֶרֶץ דְּמִתָּן וְנִפְקָ עוֹג
מִלְּקָה דְּמִתָּן לְקִדְּמוּתָנָה הוּא וְכָל עַמָּה
לְאִגָּתָה קְרָבָה אֲדָרְעִי:

כ"י • וַנִּפְּן וַנַּעַל • כָּל צַד צָפוֹן הוּא עֲלֵיָה.

(ב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אֶל-תִּירָא אֹתוֹ כִּי בִידֶךָ נִתְּתִי
אֹתוֹ וְאֶת-כָּל-עַמּוֹ וְאֶת-אֶרְצוֹ וְעַשִּׂיתָ לוֹ כַּאֲשֶׁר
עַשִּׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחִשְׁבוֹן:
ב בּוֹאֲמֵר יְיָ לִי לֹא תִדְחַל יְתָה אֲרִי בִידֶךָ
מִסֵּרִית יְתָה וְיָת כָּל עַמָּה וְיָת אֶרְעָה וְתַעֲבֹד
לָה כְּמָה דִּי עֲבַדְתָּה לְסִיחֹן מֶלֶךְ דְּאַמְרָאָה
דִּי יָתֵב בְּחִשְׁבוֹן:

אור החיים על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

לְשׁוֹן עֶבֶר, חוֹזֵר אֶל מֵאֲמַר הַקֹּשֶׁה ה' הַחֲלֹתִי חוֹזֵר לְנִתְּיָה לֹא לְמֵאֲמַר
אֶת רִחוּוֹ לְמַעַן תִּתֵּן בִּידֶךָ, וּמִאֲמַר לְפָנֶיךָ, וּמִשָּׁה הַבֵּין שְׁחֹזֵר לְכָל הָאֱמֹר

וְלִזְוֵה הַתַּחֲנוּן לָהּ בְּחִשְׁבוֹ שֶׁהִתֵּר הַנֶּגֶד
כְּאֶמְרָם ז"ל (סְפָרִי ר"פ וְאֶתְחַנֵּן) תוֹרָה לֵב

שיעור יומי ליום שישי ז' מנחם-אב ושנים מקרא ואחד תרגום - ג - פרשת דברים

כ"י • אל-תִּירָא אֹתוֹ • ובסִיחֹן לֹא הֶצְרַף לוֹמֵר "אֵל תִּירָא אוֹתוֹ", אֲלֵא מִתִּירָא הָיָה מִשֶּׁה שֶׁלֹּא תַעֲמֹד לוֹ | זְכוּת שֶׁשָּׁמַשׁ לְאַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יד) : "וַיָּבֹא הַפְּלִיט", וְהוּא עוֹג.

(ג) וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּיָדוֹ גַּם אֶת-עוֹג מֶלֶךְ-הַבָּשָׁן וְאֶת-כָּל-עַמּוֹ וַנִּבְהוּ עַד-בִּלְתִּי הַשְׂאִיר-לוֹ שָׂרִיד:

(ד) וַנִּלְכֹּד אֶת-כָּל-עָרָיו בְּעֵת הַהִוא לֹא הָיְתָה קְרִיָּה אֲשֶׁר לֹא-לָקַחְנוּ מֵאֲתָם שְׂשִׁים עִיר כָּל-חֹבֶל אֲרָגָב מִמְּלַכַת עוֹג בַּבָּשָׁן:

כ"י • חֹבֶל אֲרָגָב • מִתְרַגְּמִינָן: 'בֵּית פֶּלֶף טְרוֹכֹנָא', וְרֵאִיתִי תַרְגוּם יְרוּשָׁלַי ב'מַגְלַת אֶסְתֵּר', קוֹרֵא לְפִלְטִין 'טְרוֹכֹנִי'. לְמַדְתִּי "חֹבֶל אֲרָגָב", הַפְּרָכָא, הֵיכַל מֶלֶךְ, כְּלוּמַר שֶׁהַמְּלָכוֹת נִקְרָאוֹת עַל שְׁמָהּ, וְכֵן

(ה) כָּל-אַלֶּה עָרִים בְּצִרַת חוֹמָה גְּבוּהָה דִּלְתָּיִם וּבְרִיחַ לְבַד מַעְרֵי הַפְּרִזִּי הַרְבֵּה מְאֹד:

כ"י • מַעְרֵי הַפְּרִזִּי • פְּרִזוֹת וּפְתוּחוֹת בְּלֹא חוֹמָה, וְכֵן (זכריה ב) "פְּרִזוֹת תֵּשֵׁב יְרוּשָׁלַיִם".

(ו) וַנַּחֲרֵם אוֹתָם כַּאֲשֶׁר עָשִׂינוּ לְסִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן הַחֲרָם כָּל-עִיר מֵתָם הַנָּשִׁים וְהַטָּף:

כ"י • הַחֲרָם • לְשׁוֹן הִנָּה, הֶלֶף וְכָלוּת.

(ז) וְכָל-הַבְּהֵמָה וְשָׁלַל הָעָרִים בְּזוּזוֹ לָנוּ:

(ח) וַנִּקָּח בְּעֵת הַהִוא אֶת-הָאָרֶץ מִיַּד שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמּוֹרִי אֲשֶׁר בָּעֵבֶר הִירְדֵּן מִנַּחַל אֲרִנָּן עַד-הַר חֶרְמוֹן:

כ"י • מִיַּד • מְרֻשּׁוֹת.

(ט) צִידֵנָיִם יִקְרָאוּ לְחֶרְמוֹן שְׂרִין וְהָאֱמּוֹרִי יִקְרָאוּ-לוֹ שְׂנִיר:

ט צִידֵנָאִי קְרָאן לְחֶרְמוֹן סְרִין וְאֱמֹרָאִי קְרָאן לָה טוֹר תִּלְגָּא:

אור החיים על התורה - מהדורת בלוס. אברמוביץ

(ג) וַיִּתֵּן ה'. אָמַר בְּיָדוֹ, יִתְבָּאֵר עַל דְּרָף אוֹמְרָם ו"ל בְּפִרְק הַרְוָאָה (בְּרַבּוֹת נד) דְּעָקֵר טוֹרָא בַּר תִּלְתָּא פְּרִסִי וְאִיתִי עַל רִישִׁיהּ וְכו' מִשֶּׁה כְּמוֹ הַהוּא שְׁהָרְגוּ בְּיָדוֹ מִמֶּשֶׁ, וְאָמַר לְשׁוֹן רַבִּים כְּמוֹ (בראשית א' כו) נִעְשָׂה אָדָם, גַּם יָד מִשֶּׁה יָד כָּל יִשְׂרָאֵל תִּחְשָׁב: תוֹרָה ד

אָרץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיוּ אַרְבָּעָה מַלְכוּתִים מִתְפָּאֲרוֹת בָּכָּךְ:
זוֹ אוֹמֶרֶת עַל שְׁמִי יִקְרָא, וְזוֹ אוֹמֶרֶת עַל שְׁמִי יִקְרָא.
שְׁנִיר • הוּא שֶׁלֵּג בְּלִשׁוֹן אֲשֶׁכֶּנֶז וּבְלִשׁוֹן כְּנַעֲנִי.

כִּי־אֵלֶּיךָ יִקְרָאוּ לְחֶרְמוֹן וְגו' • וּבִמְקוֹם אַחֵר
הוּא אוֹמֵר: "וְעַד־הָרָה שִׂיאָן הוּא חֶרְמוֹן", הָרִי לוֹ
אַרְבָּעָה שְׁמוֹת, לָמָּה הִצְרַכְנוּ לִכְתּוֹב? לְהַגִּיד שֶׁכַּחַ

י כֹּל קְרוֹי מִיִּשְׂרָאֵל וְכָל גִּלְעָד וְכָל דְּמִתְנֵן עַד
סִלְכָּה וְאַדְרָעִי קְרוֹי מִלְּקוֹתָא דְּעוֹג בְּמִתְנֵן:

(י) כָּל עַרְי הַמִּישָׁר וְכָל־הַגִּלְעָד וְכָל־הַבִּשָּׁן עַד־
סִלְכָּה וְאַדְרָעִי עַרְי מַמְלַכְתָּ עוֹג בְּבִשָּׁן:

יֵא אַרְי לְחוּד עוֹג מִלְכָּא דְּמִתְנֵן אֲשֶׁתָּאֵר
מִשְׁאָר גְּבִרְיָא הָא עָרְסָה עָרְסָא דְּפָרְזָלָא
הָלָא הִיא בְּרַבַּת בְּנֵי עֲמוֹן תִּשְׁעָ אֲמִין אָרְכָּה
וְאַרְבַּע אֲמִין פְּתִיחָה בְּאַמַּת מִלְךְ:

(יא) כִּי רַק־עוֹג מִלְךְ הַבִּשָּׁן נִשְׁאָר מֵיִתֵּר הָרְפָאִים
הֵנָּה עָרְשׁוֹ עָרֵשׁ בְּרָזֶל הִלָּה הוּא בְּרַבַּת בְּנֵי עֲמוֹן
תִּשְׁעָ אֲמֹת אָרְכָּה וְאַרְבַּע אֲמֹת רָחְבָּהּ בְּאַמַּת־
אִישׁ:

(בראשית יד): "וַיָּבֹא הַפְּלִיט", זֶהוּ עוֹג. בְּאַמַּת־אִישׁ •
בְּאַמַּת עוֹג.

כִּי־מֵיִתֵּר הָרְפָאִים • שֶׁהָרְגוּ אֶמְרָפֶל וְחִבְרִיו
בְּעִשְׁתֹּרוֹת קְרָנִים, וְהוּא פֶּלֶט מִן הַמִּלְחָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר

~ נקודות משיחות קודש ~ (רשימות חוברת יז עמ' 7)

יִחְטָא הֵבֶן וַיַּדְרֹף אַחֲרֵי מוֹתְרוֹת, דְּבָר שֶׁיִּפְגַּע, בְּסוּפוֹ שֶׁל
דְּבָר, גַּם בְּבְרִיאוֹת הַגּוּף. וּמִפְּלֵת עוֹג הָיְתָה בְּדֶרֶךְ הַטֹּבַע,
לֹא בְּדֶרֶךְ נֶס, שֶׁהָרִי מוֹשֶׁה רִבְּנֵוּ קִפֵּץ וְהִכְהוּ בְּחֶרֶב בְּקֶרְסְלִיו
(רש"י סוף פרשת חוקת), שֶׁהִיא פְּעֻלָּה טְבָעִית. לוֹמַר לָךְ: גַּם
בְּרִיאוֹת הַגּוּף - וְנִצְחוֹן גְּשָׁמִי - תְּלוּיָהּ בְּבְרִיאוֹת הַנֶּפֶשׁ,
הַבָּאָה עַל יְדֵי אֲמוּנָה שֶׁלֹּמָה בְּאַלְקִים.

הֵנָּה עָרְשׁוֹ עָרֵשׁ בְּרָזֶל, הָלָא הִיא בְּרַבַּת בְּנֵי עֲמוֹן (ג, יא)
עָרְשׁוֹ: צְרִיסָה שֶׁל קֶטָן (רשב"ם) שִׁטְתּוֹ שֶׁל 'עוֹג מִלְךְ
הַבִּשָּׁן' הִיא, שֶׁבְּחִנוּף קִטְנִים הֶעֱקָר הוּא בְּרִיאוֹת הַגּוּף, 'עָרֵשׁ
בְּרָזֶל'. וְהוּא הַפִּיץ וּפְרָסָם שִׁטָּה זוֹ בְּרַב עַם, בְּעִיר הַבִּירָה -
רַבַּת בְּנֵי עֲמוֹן. אֵף הָאֲמַת הִיא, שֶׁגַּם בְּרִיאוֹת הַגּוּף חִיִּיבָת
לְהִיט מְבַסֶּסֶת עַל רוּחָנִיּוֹת וְאַמוּנָה, כִּי בְּלֹא הֵכִי, לָמָּה לֹא

יבִּזְתָּ אֶרְעָא הָדָא וְרִיתְנָא בְּעִדָּנָא הִיא
מִצְרַעַר דִּי עַל נַחְלָא דְאַרְנֵן וּפְלָגוֹת טוּרָא
דְּגִלְעָד וְקוּרוּוּהִי יְהִיבִית לְשִׁבְטָא דְרֵאוּבֵן
וּלְשִׁבְטָא דְגָד:

(יב) וְאֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת יִרְשְׁנוּ בְּעַת הַהוּא מִצְרַעַר
אֲשֶׁר־עַל־נַחַל אֲרָנֵן וְחִצֵּי הַר־הַגִּלְעָד וְעָרְיוֹ נְתַתִּי
לְרֵאוּבֵן וּלְגָדִי:

שֶׁל מִקְרָא אֵלָּא לְסוּפוֹ, עַל "נְתַתִּי לְרֵאוּבֵן וּלְגָדִי",
אֲבָל לְעֵנֵן יִרְשָׁה - עַד הָר חֶרְמוֹן הִיא.

כִּי־וְאֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת יִרְשְׁנוּ בְּעַת הַהוּא •
הָאֲמוּרָה לְמַעְלָה: "מִנַּחַל אֲרָנֵן וְעַד הָר חֶרְמוֹן".
מִצְרַעַר אֲשֶׁר־עַל־נַחַל אֲרָנֵן • אֵינוֹ מְחַבֵּר לְרֵאוּשׁוֹ

יג וּשְׂאָר גִּלְעָד וְכָל דְּמִתְנֵן מִלְּקוֹתָא דְּעוֹג
יְהִיבִית לְפְלָגוֹת שִׁבְטָא דְּמִנְשֶׁה כָּל בֵּית פֶּלֶךְ
טְרַכּוֹנָא לְכָל מִתְנֵן הִיא מִתְקָרִי אֶרְעָא
גְּבִרְיָא:

(יג) וְיִתֵּר הַגִּלְעָד וְכָל־הַבִּשָּׁן מִמְּלַכְתָּ עוֹג נְתַתִּי
לְחִצֵּי שִׁבְט הַמִּנְשֶׁה כָּל חֶבֶל הָאֲרָנֶב לְכָל־הַבִּשָּׁן
הִהוּא יִקְרָא אֶרֶץ רְפָאִים:

כִּי־הִיא יִקְרָא אֶרֶץ רְפָאִים • הִיא אוֹתָהּ שְׁנַתִּי לְאַבְרָהָם.

אור החיים על התורה - מהדורת בלוס. אברמוביץ

אֲתַכֶּם מִעֲנֵי מִצְרִים אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי
וְגו' וְהָיוּ וְגו', אֵלָּא וּדְאִי שְׂאִין אֶרֶץ
עוֹג נִחְשָׁבֶת רְפָאִים אֵלָּא שֶׁנִּשְׁטְלוּהָ
מִצְרַיִם:
וְאִ"ת וְהָלָא מִצְרַיִם שֶׁהָאֲמוּרִי גַם כֵּן
נִזְכָּר בְּשִׁבְעָה עֲמֻמִּין אֲשֶׁר אָמַר

הַיָּרְדֵּן שֶׁנִּשְׁטְלָתָּ מִצְרַיִם ע"כ, וְהָלָא
בְּכָל־מָה שֶׁנֶּתַן ה' הִיא, וְמָה גַם לְדְּבָרֵי
רְבוּתֵינוּ וְל' שְׁאֲמָרוּ בְּרַבּוּת (כִּד פִּמְדִּי)
שֶׁהָרְפָאִים זֶה חִי וּמִצְרַיִם שֶׁמִּנְאָו
הַכְּתוּב בְּכָל־ל הוּא שֶׁנֶּתַן לָהֶם בְּעִלּוֹתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם דְּכִתִּיב וְאָמַר אֲעֵלָּה

(יג) הִהוּא יִקְרָא אֶרֶץ רְפָאִים. פִּרְשְׁתִּי
לְמַעְלָה כִּי הַכְּנַעֲנִי הִיא תִּקְרָא וְלֹא
תִּחְשָׁב כְּפִי הָאֲמַת, שְׂאֵם אֵינָהּ אוֹמֵר
כֵּן וְהִיא בְּכָל־ל הָרְפָאִים מָה שֶׁנֶּתַן ה'
לְיִשְׂרָאֵל תִּקְשָׁה בְּרִיתָא דְּסִפְרֵי שְׁאֲמָרוּ
אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵינוּ נִתַּן לָךְ פֶּרֶט לְעִבְר

(יד) יֵאָיִר בֶּן־מְנַשֶּׁה לָקַח אֶת־כָּל־חֶבֶל אֲרֻבָּ עַד־גְּבוּל הַגִּשּׁוּרִי וְהַמַּעֲכָתִי וַיִּקְרָא אֹתָם עַל־שְׁמוֹ אֶת־הַבָּשָׁן חֹת יֵאָיִר עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

יֵאָיִר בֶּן מְנַשֶּׁה נָסִיב יָת כָּל בֵּית פֶּלֶף טָרְכוּנָא עַד תַּחֲסִים גִּשּׁוּרָא וְאַפְקִירוֹס וַיִּקְרָא יְתָהוֹן עַל שְׁמָה יָת מַתָּן בְּפָרְגִי יֵאִיר עַד יוֹמָא הַדִּין:

• שבת קודש ח' מנחם-אב •

(טו) וַלְמָכִיר נָתַתִּי אֶת־הַגִּלְעָד:

טו וַלְמָכִיר יְהִבִּית יָת גִּלְעָד:

(טז) וְלִרְאוּבֵנִי וְלִגְדֵי נָתַתִּי מִן־הַגִּלְעָד וְעַד־נַחַל אֲרֹן תּוֹךְ הַנַּחַל וְגִבֹּל וְעַד יַבֵּק הַנַּחַל גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן:

טז וְלִרְאוּבֵנָא וְלִגְדֵי נָתַתִּי וְלִשְׁבְּטָא דְרְאוּבֵן וְלִשְׁבְּטָא דְגַד יְהִבִּית מִן גִּלְעָד וְעַד נַחֲלָא דְאַרְנֹן גּוֹ נַחֲלָא וְתַחֲסִים וְעַד יַבְקָא דְנַחֲלָא תַחֲסִים בְּנֵי עַמּוֹן:

כז תּוֹךְ הַנַּחַל וְגִבֹּל • כָּל הַנַּחַל, וְעַד מַעְבַּר לַשְּׁפָתוֹ. כְּלוּמַר, עַד וְעַד בְּכָל־ל יוֹתֵר מִכָּאן.

(יז) וְהָעֲרֵבָה וְהַיַּרְדֵּן וְגִבֹּל מִכְנָזֶת וְעַד יַם הָעֲרֵבָה יָם הַמֶּלַח תַּחַת אֲשֶׁרֶת הַפְּסָגָה מִזִּרְחָה:

יז וְהַיַּמִּישָׁא וְהַיַּרְדֵּנָא וְתַחֲסִימָא מִכְנָזֶת וְעַד יַם הָעֲרֵבָה יָמָא דְמִישָׁא יָמָא דְמִלְחָא תַּחַת מִשְׁפָּה מִרְמָתָא מְדִינָתָא:

כח מִכְנָזֶת • מַעְבַּר הַיַּרְדֵּן הַמַּעְרָבִי הִיָּה, וְנַחֲלַת בְּנֵי גַד מַעְבַּר הַיַּרְדֵּן הַמִּזְרָחִי, וְנָפַל בְּגוֹרְלָם רַחֵב הַיַּרְדֵּן כְּנֶגְדָם. וְעוֹד מַעְבַּר לַשְּׁפָתוֹ, עַד כְּנָזֶת, וְזֶהוּ שְׁנָאֵמַר: "וְהַיַּרְדֵּן וְגִבֹּל", הַיַּרְדֵּן וּמַעְבַּר לוֹ.

(יח) וְאַצּוּ אֶתְכֶם בְּעֵת הַהוּא לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ חֲלוּצִים תַּעֲבְדוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־בְּנֵי־חִיל:

יח וְהַפְּקָדִית תִּכְזֹן בְּעֵדְנָא הִיא לְמִימַר יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ לְכֹן יָת אֶרֶצָא הָאָה לְמִירְתָּהּ מִזְרִיזֵין תַּעֲבִירוּן קֳדָם אֲחֵינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל מִזְרֵי חִילָא:

כט וְאַצּוּ אֶתְכֶם • לְבְנֵי רְאוּבֵן וְגַד, הִיָּה מְדַבֵּר. לְפָנֵי אֲחֵיכֶם • הֵם הָיוּ הוֹלְכִים לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַלְחָמָה, לְפִי שֶׁהָיוּ גְבוּרִים, וְאוֹיְבִים נוֹפְלִים לְפָנֵי אֲחֵיכֶם. שְׁנָאֵמַר (דברים לג): "וְיִסְרֹף זְרוּעַ אָף קִדְקִדְ".

אור החיים על התורה - מהדורת בלוס, אברמוביץ

לומר באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לתת לנו פי הארץ אשר נשבע ה' שיתן לנו לדירתנו, למעט שאר הארצות שהגם שנתנם לנו לא נתן הארץ לדירה מפני שאינה ראויה לקדשה, ותמצא שנתן גם כן עמון ומואב ואדום שהם הקיני והקניזי והקדמוני וכתוב (דברים מ"ט) והיתה אדום לשמה, וכמו כן היתה ראויה להיות ארץ סיחון ועוג, אבל ארץ ישראל היא מה שנשבע ה' לתת לישראל לשכון שם. ושמואל ק' כלל זה גם כן שהגם שלא נתן ה' הארץ לדור בה, וגם שלא נתן עמה לאברהם ובקשוה רב ישראל יש לנהוג בה דין קדשה בשביל שנבכשה לפני ה' תורה יד

ועוג בכלל אשר נתן ה' היא שהרי קראה הכתוב ארץ האמורי וארץ עוג גם כן הרי קראה רפאים שהם החוי, ופרוש בריתא של ספרי שאמר פרט לעבר הירדן הוא על ושיבת הארץ, כי הגם שנתן ה' עממין לאברהם לא כל הארצות שוות בענין זה שיהיו ראויים לדור בהם, ויהיה זה בענין קדשת הארץ עצמו שמצינו עשר הדרכות קדשה בארץ עצמה במקומותיה, ומהיה ארץ סיחון ועוג פחותה למשה, והגם שנתן ה' אותה לאברהם תהיה לשלל עמה וגוף הארץ תהיה כשאר השלל או לשמה אבל לא לדירה:

והוא מה שאמר בספרי לתת לנו פרט לעבר הירדן שם דקדק הכתוב

ה' שיתן להם בעלותם מארץ מצרים והוא סיחון וכתוב (דברים כ"א) מלך האמורי וכתוב (שם כ"ה) וישב ישראל בערי האמורי וחזרה קשיתנו לדברי ספרי, זו אינו קשיתנו, כי ערי האמורי האמורים בסיחון אינם מה שנתן ה' לאברהם כמו שגלה הכתוב בפ' שם (שם כ"ז) כי חשבון עיר סיחון וגומר והוא נלחם במלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו וגו', הרי שארץ סיחון מואבית היא, אלא שזכה בה סיחון ונקראת אמורי בשביל סיחון שהיה מלך על האמורי ולעולם לא באה בכלל מתנת שבועה אמות שהגיע ומנס: עוד נראה כי לעולם כל אשר בשם רפאים יבנה נכלל במאמר ה' לאברהם ואת הרפאים, וארץ סיחון

~ נקודות משיחות קודש ~ (שיחת ש"פ דברים תשד"מ - התוועדות תשד"מ ד עמ' 2321)

על מניעה גשמיית, שקשה לו לותר על עניניו הגשמיים כדי לעסוק בכבוש זה. והיו חותכים הראש עם הזרוע **במקה אחת** (רש"י ברכה לג, כ), כלומר: אין זמן לעסוק עם הזרוע בפני עצמו ועם הראש בפני עצמו, בסדר מסדר. וכידוע, שבזמן הזה אין סדר בעבודת הבורים, אלא צריך להיות 'חטף ואכל, חטף ושת'.

חלוצים תעברו לפני אחיכם (ג, יח) **שהיו גבורים . . . שנאמר וטרף זרוע אף קדקד** (רש"י) כל יהודי חייב לעסוק ב'כבוש הארץ' - עליו לכבש את 'חלקו' בעולם ולעשות ממנו 'ארץ ישראל'. וקיימים שני סוגי מניעות שיש להתגבר עליהם: **קדקד** רומז על מניעה שכלית, שנדמה לו לאדם שאין בכוחו ללחם מלחמה זו. ו**זרוע** רומז

יט לחוד נשיכון וטפילון ובעירכון ידענא
ארי בעיר סגי לכון תבון בקרניכון די
יהבית לכון:

(יט) **רק נשיכם וטפכם ומקנכם ידעתי כי מקנה רב לכם ישובו בעריכם אשר נתתי לכם:**

~ נקודות משיחות קודש ~ (על"פ לקוטרשיחות כרך ט עמוד 14 ואילך - מתוך 'לקראת שבת')

הסבה לטענת בני גד ובני ראובן

כמה טעמים, אך כמון מצינו (יומא עה, א) "המן . . . מוצאין בו כמה טעמים" ויתירה מזו איתא שם "המן מתהפך לכמה טעמים", שהיו בו טעמים הפכיים, כי המן היה "לחם מן השמים" (בשלה טז, ד) - לחם רוחני, ולכן לא היו בו הגבלות גשמיות.

ומכיון שהיו מרגלים ב"לחם רוחני", זה גרם להם שלא ירצו להכנס לארץ ישראל, כי שם יצרכו לעסוק בענינים גשמיים ו"אצילים", כמו לחרש ולזרע וכיוצא בזה. ורצו להשאיר בעבר הירדן ולהיות רועי צאן, כי אין בעבודה זו טרדה דומה, ויכולים להיות תמיד דבוקים בהקב"ה.

ידעתי כי מקנה רב לכם (ג, יט) בתפארת יהונתן (מסות לב, א) מקשה: "יש לתת טעם למה דוקא לשני שבטים הללו היה מקנה רב"? ומתרץ ד"שני השבטים הללו חבבו את המן, ולכן מקנה רב היה להם מאשר הביאו ממצרים. מה שאין כן שאר השבטים דשחטו בהממות, ולא חבבו את המן לאכלו בכל פעם.

וגם לבאר דהא שחבת המן גרמה לזה שלא רצו לכנס לארץ ישראל, לא היתה רק מצד זה שעל ידי זה היה להם מקנה רב, אלא היה בזה גם ענין עמוק יותר. דהנה כל מאכל גשמי, יש לו רק טעם אחד ולכל היותר

כ עד די יגים יי לאחיכון פותכון וירתון אף
אנון ית ארעא דיי אלהכון יהב לכון
בעברא דידענא ותתוכון גבר לירתתה די
יהבית לכון:

(כ) **עד אשר יגיה יהוה לאחיכם ככם וירשו גמיהם את הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן להם בעבר הירדן ושבחתם איש לירשתו אשר נתתי לכם:**

כא וית יהושוע פקדית בעדנא ההיא למימר
עיניך תזאח ית כל די עבד יי אלהכון
לתרין מלכיא האלין כן יעבד יי לכל
מלכותא די את עבר לממן:

(כא) **ואת יהושוע צויתי וגו'. פרוש צויתי לכל יירא מהעמים, כמו שאמר בסמוך לא תיראום, ואינו חוזר על מאמר עיניך הוראת כי בזה לא יצדק לשון צווי, וטעם שלא סמך מאמר זה למאמר נפילת סידון ועוג וכתבו אחר הנחלת ארצם לבני גד**

אור החיים על התורה - מהדורת בלוס, אברמוביץ

תחשב שצריך גבורת חוגרים ותבוא בלכך יראה, כי אינכם צריכין למלחמה, והוא מה שגמר אמר פי ה' **אלהיכם הוא הנלחם לכם**, דקדק לומר **הוא** למעט מחוש הנשמע ממצות בני גד ובני ראובן חלוצים תעברו, וטעם שהצריך לחלוצת בני גד ובני ראובן

ובני ראובן ותנאיהם, לפי שמאמצעות תנאי זה שהתנה משה עם בני גד ובני ראובן יולד המחוש ממה שמבקש עור בגבורים, וה' הוא הלוחם מה צריך בחלוצי בני גד ובני ראובן, אשר על כן סמך מאמר **ואת יהושוע וגו'** למאמר חלוצת בני גד ובני ראובן לומר שלא

כא) ואת יהושוע צויתי וגו'. פרוש צויתי לכל יירא מהעמים, כמו שאמר בסמוך לא תיראום, ואינו חוזר על מאמר עיניך הוראת כי בזה לא יצדק לשון צווי, וטעם שלא סמך מאמר זה למאמר נפילת סידון ועוג וכתבו אחר הנחלת ארצם לבני גד

(כב) לֹא תִירָאוּם בִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַנִּלְחָם כִּב לֹא תִדְחִלֶנּוּ מִנֶּהוּן אָרִי יְיָ אֱלֹהֵינוּ מִיִּמְרָה יִגִּיחַ לָכוֹן: ס ס ס לָכֵם:

ק"ה פסוקים. מלכ"ה סימן. חסלת פרשת דברים

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רסד - רסו

אור החיים על התורה - מהדורת בלוס, אברמוביץ

לעבר חלוצים, אכל זולת זה אין ראיה ממה שראה שאינו דומה זכות י"ב שבטים לזכות ט' ומחצה, והוא עצמו שפרשתי בפסוק (במדבר ל"ב) ואתם תשובו פה שאמר לבני גד וראובן: תורה כב (כב) **לֹא תִירָאוּם**. הגם שמדבר ליהושע אמר לשון רבים לכלל גם כל ישראל לומר שלא יהיה אפלו אחד מישראל ירא מהם כי ה' נלחם להם, ולמה שפרשתי לאמר לישראל, אמר לשון שידיבר בו לישראל שיבטחו באלהים חיים: חסלת פרשת דברים

במאמר זה כלל טעם מצותו לבני גד ובני ראובן לעבר עם ישראל את הירדן, כי בדרך שעשה ה' לב' מלכי האמורי בן יעשה לכל הממלכות וגו' וכשם שמעשה שני מלכי האמורי היו יחד שבטי ישראל שנים עשר כמו בן בעבר הירדן יהיו כלם נקבצים חלוצים לפני ה', ולטעם זה הוא שצוה משה שיעברו בני גד ובני ראובן חלוצים למלחמת מצוה, אבל לעולם ה' הוא הנלחם ולא החלוצים, ומעתה לא היה יכול משה לומר ליהושע עיניך הוראת וגו' אלא אחר שהתנה עם בני גד (ובני) וראובן

פרשתי בפרשת מטות, ועין בסמוך בפסוק את כל: **בַּעַת** ההיא לאמר. טעם אומר **בַּעַת ההיא**, פי' בעת שראה התנאי שהתניתי עם בני גד ובני ראובן יעור המחוש על דרך שפרשתי בפסוק הקודם לזה, ואומר **לאמר**, אפשר שלא אמר לו בעת ההיא לשון זה עצמו לזה אמר לאמר פי' מכון המאמר הוא זה. עוד ירצה שצוהו לאמר לישראל בזמן שיבטחו למלחמתו עממין להסיר מך מלפנים: **אֵת** כל אשר עשה וגו' בן יעשה וגו'.

המשך מעמוד ג

התועודיות בפרט ביומין זכאין הסמוכין לט"ב ועכ"פ: בחמשה עשר באב, ובשבת "שלו" שלאחריו, ובשבת שלאחר שבת מברכים דחודש אלול, חודש החשבון (והתשלומין) דימות שנה זו.

ובשלש פעמים הוי חזקה - חזקת תורה ומצוותי ומתוך שמחה וטוב לבב תמיד כל הימים.

בברכה להצלחה רבה בכהנ"ל,

והרי כ"ז גם ימהר ויחיש שבקרוי ממש יקויימו

היעודים-ההבטחות שיהפכו ימים דאזלינן מינייהו

לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו

(אהבת ישראל) וידעו כי אתה שמך הוי' לבדך עליון

על כל הארץ,

בגאולה האמתית והשלימה ע"י משיח צדקנו

מ. שניאורסאהן.

נ.ב. הש"ק שלאחר ט"ו במנ"א - הוא כ"ף במנ"א, יום היא"צ וההילולא של אאמו"ר לוי

יצחק בן הרב אא"ז ברוך שניאור ז"ל - זה ארבעים שנה.

ועלי החוב והזכות גדול להציע ולבקש **וכו'** - ללמוד בההתועדות מתורתו, ולנדב ביומא דין לז"נ,

שמסר נפשו על הפצת היהדות בתוככי בניי "מאחורי מסך הברזל", ועי"ז הי' חבוש בבית

האסורים ונשפט לגלות ומת בגולה ושם מ"כ,

זכותו יגן עלינו ועכ"י - שליט"א.

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - ב' מנחם-אב מפרק י עד סוף פרק יז	יום רביעי - ה' מנחם-אב מפרק כט עד סוף פרק לד
יום שני - ג' מנחם-אב מפרק יח עד סוף פרק כב	יום חמישי - ו' מנחם-אב מפרק לה עד סוף פרק לח
יום שלישי - ד' מנחם-אב מפרק כג עד סוף פרק כח	יום שישי - ז' מנחם-אב מפרק לט עד סוף פרק מג
שבת קודש - ח' מנחם-אב פרק כ מפרק מד עד סוף פרק מח	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון ב' מנחם-אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קא, פרק יב ומעם השמחה... עד עמ' 202, ימצא טוב:

- 1 **פָּרָק יב.** בפרק הקודם, פרק יא, הסביר רבנו חזקוני, שמה שעל
- 2 בעל-השובה לזכור תמיד שחטא, "וחטאתי נגדי תמיד", אין הכוונה
- 3 שהדבר ישיפע עליו עצבות ובושה תמידים, המהווים הפרעה לעבודה
- 4 בשמחה, אלא הכוונה היא שהזכרון יהיה מרחוק בלבד, כעומד לנגד
- 5 עיניו מזה שחטא בעבר, וזה
- 6 משפיע שלא יגבה לבו ויהיה
- 7 שפל בפני כל אדם.
- 8 זאת ועוד – זכרון החטא יהיה
- 9 בו מעלה בנוגע לענין
- 10 השמחה. שכן, על-ידיה
- 11 יקבל בשמחה כל מה שיארע
- 12 לו, הן אירועים מן השמים והן
- 13 אירועים על-ידי בני אדם
- 14 העולבים בו בדיבור או עושים
- 15 לו רע במעשה – יקבל כל
- 16 היסורים הללו בשמחה, מפני
- 17 שהוא זוכר את החטא שחטא
- 18 נגד הקב"ה.
- 19 בפרק הנוכחי, יסביר רבנו
- 20 חזקוני טעמו של דבר, מדוע
- 21 היסורים שהוא סובל – יביאו
- 22 לו שמחה.

אגרת התשובה

פרק יב ומעם השמחה ביסורי הגוף לפי שהיא טובה גדולה ועצומה לנפש

החומות למרקה בעה"ז ולהצילה מהמירוק בגיהנם (בפרט בדורותינו אלה שאין ביכולת להתענות כפי מספר כל הצומות שבתיקוני תשובה מהאר"י ז"ל הצריכות למירוק הנפש להצילה ממירוק בגיהנם) וכמ"ש הרמב"ן ז"ל בתקדמה לפי' איוב שאפי' יסורים של איוב ע' שנה אין להן ערך כלל ליסורי הנפש שעה אחת בגיהנם כי אש א' מששים וכו'. אלא לפי שעה"ז חסד יבנה וביסורין קלין בעוה"ז ניצול מדיני' קשים של עוה"ב כמשל הילוך והעתקת הצל בארץ טפח לפי הילוך גלגל השמש ברקיע אלפים מילין וכו'. ויתר על כן לאין קץ הוא בנמשל בבחי' השתלשלות העולמות מרום המעלות עד עוה"ז הגשמי. וכנודע ממ"ש בזה"ק מענין עליות עולמות העליונים באתערותא דלתתא בהקרבת עוף אחד בן יונה או תור ע"ג המזבח או קומץ מנחה. וכן הוא בכל המצות מעשיות כנודע מהאר"י ז"ל. וז"ש רז"ל ע"פ והתקדשתם והייתם קדושים אדם מקדש עצמו מעט מלמטה מקדשין אותו הרבה מלמעלה וכו' (וכמ"ש לעיל בענין אשר קדשנו במצותיו וכו' בחי' בעולם הזה ולהצילה

- 41 זו בארץ מרחק של טפח, הרי לפי הילוך גלגל השמש ברקיע
- 42 – ההילוך הוא שם או אלפים מילין וכו'. – בשעה שהשמש
- 43 וזה ברקיע מרחק של אלפי מילין, זו הצל בארץ מרחק של טפח
- 44 אחד בלבד, ויתר על כן לאין קץ הוא בנמשל, בבחינת
- 45 השתלשלות העולמות –
- 46 ממדרגה למדרגה, מרום
- 47 המעלות עד עולם הזה
- 48 הנשמי, – הרי זה הרבה
- 49 למעלה מזה, ולכן פעולה
- 50 שנעשית כאן בעולם הזה,
- 51 באה אחרי שדבר זה
- 52 נעשה באופן נעלה ביותר
- 53 בעולמות העליונים,
- 54 וממילא – השפעת פעולה
- 55 בעולם הזה, יש לה
- 56 השפעה גדולה בהרבה
- 57 בעולמות העליונים.
- 58 וכנודע ממה שכתוב
- 59 בזה"ק הקדוש, מענין
- 60 עליות עולמות
- 61 העליונים באתערותא
- 62 דלתתא, – בהתעוררות
- 63 מלמטה, מעולם זה,
- 64 בהקרבת עוף אחד בן
- 65 יונה או תור על גבי
- 66 המזבח או קומץ מנחה.
- 67 – שעל-ידי הקרבת משהו
- 68 ממין החי (עוף) או ממין
- 69 הצומח (קומץ מנחה)
- 70 נגרמת למעלה עליה בעולמות העליונים, וכן הוא בכל
- 71 המצות מעשיות, – שעושים למטה בעולם הזה בדברים
- 72 גשמיים, ציצית בצמר גשמי, תפילין בקלף גשמי, וכדומה, יש
- 73 לפעולות גשמיות אלו בעולם הזה השפעה חזקה בעולמות
- 74 העליונים, כנודע מהאר"י ז"ל. וזהו שאמרו רבותינו
- 75 זכרונם לברכה על פסוק: "והתקדשתם והייתם קדושים"
- 76 – אדם מקדש עצמו מעט (כ"ק אדמור"ר שליט"א: כמות)
- 77 מלמטה, (כ"ק אדמור"ר שליט"א: איכות) מקדשין אותו הרבה
- 78 מלמעלה וכו' – פעולתו הפעוטה של האדם למטה בקידוש
- 79 עצמו – גורמת קדושה רבה ביותר עליו מלמעלה, (וכמו
- 80 שנתבאר לעיל – בפרק יב"אגרת התשובה" ובפרק מ"ז בחלק

- 30 מהמירוק בגיהנם (בפרט בדורותינו אלה, שאין ביכולת
- 31 להתענות כפי מספר כל הצומות שבתיקוני תשובה
- 32 מהאר"י ז"ל, – כנזכר לעיל בפרק ג', הצריכות למירוק הנפש,
- 33 להצילה ממירוק בגיהנם). וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל
- 34 בתקדמה לפרוש איוב, שאפלו יסורים של איוב שבעים
- 35 שנה – אין להן ערך כלל ליסורי הנפש שעה אחת בגיהנם,
- 36 – שעה אחת של יסורי הנפש בגיהנם, גרועה בהרבה מיסורי
- 37 איוב שבעים שנה בעולם הזה, כי אש – אחת מששים וכו'.
- 38 – מגיהנם, אלא לפי שעולם הזה חסד יבנה, – הרי לכן,
- 39 וביסורין קלין בעולם הזה ניצול מדינים קשים של עולם
- 40 הבא, כמשל הילוך והעתקת הצל בארץ טפח – בזמן שהצל

1. הערת כ"ק אדמור"ר שליט"א: "הנקודה בכ"ז שהחילוק והטובה בשנים בכמות ובאיכות; יסורי הגוף (הנפש), אש דעוה"ז (דגיהנם) א' מששים צל (גלגל השמש), טפח (אלפים מילין)". 2. הערת כ"ק אדמור"ר שליט"א: "ב' הלי' – י"ל כמות, איכות". 3. הערת כ"ק אדמור"ר שליט"א: "ובמילא צאתו מעוה"ז – כביאתו". 4. הערת כ"ק אדמור"ר שליט"א: "משמע שזהו עוד ענין". 5. ברכות נז, ב. 6. הערת כ"ק אדמור"ר שליט"א: "סתם כמ"ד גלגל חזרו ומל קבוע (פסחים צד, ב. וידוע השקו"ט בסוגיה זו, ואכ"מ). וראה אוצר הגאונים לפסחים שם". 7. יומא לט, א. 8. קדושים כ, ז.

- 1 הראשון, בענין "אשר קדשנו בְּמִצְוֹתָיו" וכו', - ש"קדשנו"
 2 מלשון "קדש" היינו בְּהִינֵת "סוֹכֵב בְּלַעֲמִין", וכו'. -
 3 שלמעלה מעולמות, ואין באפשרותה להתלבש בהם בפנימיות,
 4 רק בבחינת סובב ומקיף
 5 על העולמות; הרי, שעל-
 6 ידי מצוה בפעולה גשמית 1
 7 למטה, ממשיך יהודי על 2
 8 עצמו קדושה לא רק 3
 9 מהעולמות העליונים 4
 10 ביותר, אלא ממדריגה
 11 שהיא למעלה מכל העולמות. וְכֵךְ מִמֶּשׁ הוּא בְּעֵינֵי שְׂכָר
 12 וְעֵנֶשׁ, - ששכר המצוה הוא לאין ערוך נעלה מהפעולה של

אגרת התשובה

- 13 המצוה כאן למטה, כך גם בענין העונש, שהעונש שהאדם סובל
 14 כאן למטה בא במקום עונש גדול ביותר שהיה סובל בעולם
 15 הבא, בְּמִאמָר רְפוּתֵינוּ וְכִרְוֶנָם לְכִרְכָּה? "שְׂכָר מִצְוָה -
 16 מִצְוָה וְכו'", - וכיוון
 17 שאמרנו, שעל-ידי מצוה
 18 נמשך אור שלמעלה
 19 לגמרי מעולמות, והוא
 20 "שכר מצוה" - מובן הרי
 21 ממילא, ששכר המצוה
 22 בעולמות העליונים הוא
 23 נעלה לאין ערוך מפעולת המצוה כאן למטה, וְכֵךְ שְׂכָרְתָּהּ
 24 בְּמָקוֹם אֲחֵר. וְדַעַת לְנִבּוֹן נֶקֶל, וּמִשְׁכִּיל עַל דָּבָר יִמָּצָא טוֹב:

יום שני ג' מנחם-אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קב, א פותחין בברכה... עד עמ' 204, שבנפש:

- 25 **אגרת הקודש:**
 26 א. בהסכמתם לספר ה"תניא", מצינים הרבנים בני הגאון המחבר ז"ל
 27 נ"ע (נרפסה ב"מבוא" ל"תניא"), שכל סימני "אגרת הקודש" (כולל גם
 28 ה"קונטרס אחרון" הבא אחרי "אגרת הקודש" ואגרות הקודש שלאחריו).
 29 נכתבו בכתב-יד קדשו ובלשונו הקדוש של רבנו הזקן, השם "אגרת
 30 הקודש" ניתן, מפני שרוב הסימנים שבחלק זה, הם אגרות שנשלחו על
 31 ידי רבנו הזקן (אל חסידים) "להורות לעם ה' הדרך ילכו בה והמעשה
 32 אשר יעשו", ובגלל זה מצאו הרבנים, בני הגאון המחבר, לנכון לצרף
 33 אגרות קודש אלו לספר ה"תניא".
 34 בתחילת האגרת הראשונה, מדובר אודות המנהג שנתקן באותם הימים
 35 בין חסידים (מנהג שנהגו עד לימינו אנו), שבכל עיר או "מנין" של
 36 חסידים, מחלקים את הש"ס (וכפי שמוצא בסוף "קונטרס אחרון" - שם
 37 דן רבנו הזקן שוב בענין זה - שבאם אין ב"מנין" אחד מספיק אנשים לכך,
 38 מצרפים אליהם אנשים מ"מנין" אחר). על מנת ללמוד אותו במשך
 39 השנה. ונהוג שאת הסיום והחלוקה מחדש לקראת השנה הבאה -
 40 עורכים ב"ט בכסלו או בכ"ד בטבת.
 41 והרבי שליט"א דיבר כבר פעמים רבות (בשעת סיום הש"ס), שכשם
 42 שבמלאכה הנעשית בשבת על ידי שני אנשים, הרי אם אין אותה
 43 מלאכה יכולה להיעשות על ידי אחד מהם, נקרא הדבר שכל אחד מהם
 44 עשה את כל המלאכה² - כך הדבר גם לגבי ענין זה, שכיוון שלימוד
 45 וסיום הש"ס נעשים על ידי כל אלה המשתתפים בחלוקה (ומן הנמנע
 46 שכל אחד ילמוד את כל הש"ס בשנה אחת), הרי זה כאילו כל אחד למד
 47 והשלים את כל הש"ס.
 48 באגרת זו מסביר רבנו הזקן, שלימוד ההלכות שבתורה שבעל-פה, מוסיף
 49 עילוי (התעלות) בנפשו של יהודי גם בעבודתו הפנימית בהשגה
 50 ובהתבוננות בגדלות הוי', ובהתעוררות של אהבת ה' ויראת ה' שלו, וזה
- אודות את הנשמה בגבורה ומייצב גם את ראשו ולבו של יהודי, שכלו
 ומדותיו.
 אודות אגרת זו, סיפר הרבי הרי"צ נ"ע באחת משיחותיו (ב' בניסן
 תש"ח³):
 בשנת תרמ"ח, בהתוועדות שמחת בית השואבה, אמר הוד כ"ק אאמור'
 הרה"ק, שאת אגרת הקודש "פותחין בברכה" כתב רבנו הזקן בשלושה
 חלקים בשנים שונות. בפעם הראשונה - כשהוד כ"ק רבנו הזקן החליט
 ללכת למוריטש, אז נתן למחונכיו פתק התעוררות "פותחין בברכה" עד
 "וזהו בחינת הזרועות והגוף שבנפש". בפעם השנייה - כשהוד כ"ק רבנו
 הזקן שב ממוריטש, ורבו הוד כ"ק המגיד ממוריטש, בפקודת מורנו
 הבעל-שם-טוב ובברכת מורו הקדוש ח"י⁴, גילה מי הוא - הוד כ"ק רבנו
 הזקן - מטרת ירידת נשמתו הקדושה והאחריות הגדולה וסכנות נפשות
 רוחניות הקשורות בכך - כתב הוד כ"ק רבנו הזקן את חלקה השני של
 אגרת הקודש מ"אך מי הוא הנותן" עד "עד מיצוי הנפש".
 הוד כ"ק רבנו הזקן מספר לבנו, הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי, ולנכדו, הוד
 כ"ק אאמור' הרה"ק "צמח צדק", את חוויותיו הפנימיות בשנים
 הראשונות מאז הודיע ומסר לו מורו הרב המגיד את השליחות של מורו
 רבנו הבעל-שם-טוב. האמונה הפשוטה, אומר הוד כ"ק רבנו הזקן,
 שהיתה לנו, תלמידי הרב המגיד, בב"ק הרב המגיד, יחד עם ההתמסרות
 של מסירות נפש אליו, העניקה לי תוקף עז, לבצע את כל ציוויי של
 רבנו המגיד בדיוק גמור ובמסירות נפש פנימית ועצמונית. כעבור כמה
 שנים, כשהאברכים, תלמידי, התיישבו בעירות ובישובים שונים, הרי
 לרגלי המעמסה שהטיל עלי כ"ק רבנו המגיד, וכדי לבצע, בעזרת השם
 יתברך, את הכוונה הפנימית של ירידת נשמות לעולם זה - הוספתי
 באגרת "פותחין בברכה" את הקטע "ועתה הפעם כו' נא ונא. אך
 בשבתות כו' וכגון דא כו' ואין טוב אלא תורה וכו'".

9. אבות פ"ד מ"ב. 1. הרבי שליט"א מעיר, שלכאורה היה צריך להיות שם חלק זה "אגרות קודש", לשון רבים - "ואולי הוא אנב דהשם "אגרת התשובה". וצ"ע. 2. שבת צג, א. ראה לקוטי שיחות ח"י ע' 267. 3. ספר המאמרים ה'תש"ח ע' 170. 4. אחי השילוני.

40 שהתורה חוגרת ומחזקת אותם? – "מתניין", הם דבר המעמיד
41 כל הגוף עם הראש הנצב ועומד עליהם, והם המולכים
42 ומביאים אותו – את הגוף והראש, למחוז חפצו. וכמו שהוא
43 בגשמיית הגוף, – שה"מתניין" מעמידים ומייצבים את כל
44 הגוף ומביאים אותו
45 למקום שהוא רוצה להיות
46 שם, כך הוא – גם,
47 בבחינת רוחניות הנפש
48 האלהית, – שעל
49 ה"מתניין" של הנשמה,
50 עומד כל הגוף של
51 הנשמה יחד עם הראש
52 של הנשמה, ודבר זה
53 מביא את הנשמה
54 לתכליתה הנכספת. מה
55 הם, איפוא, ה"מתניין"
56 של הנשמה? הרי זה –
57 האמונה האמתית בה'
58 אחד – שהוא, אין-סוף –
59 בלי קץ, ברוך-הוא,
60 דאיהו ממלא כל עולם
61 – שהוא ממלא את כל
62 העולמות בחיות פנימית
63 המצומצמת ומותאמת

לכל נברא במיוחד, וסובב כל עולמן, – והוא סובב ומקיף כל
העולמות ומחיה אותם בחיות שהיא למעלה מעלה מהם, ואשר
לכן אין חיות זו יכולה להתקבל בהם בפנימיות, אלא היא
מקיפה עליהם, ולית אתר פנימי מניה, – אין מקום (ומדריגה)
שיהיה פנימי ממנו, שלא יהיה מצוי שם, למעלה עד אין קץ –
אין סוף וקץ לבחינת ההתעלות שלו וחיותו נעלה מהעולם,
ומחיותו "מופשט" מהעולם, ולמטה עד אין תכלית, – שאין
סוף וקץ לכוח ירידתו מטה מטה ולהתלבשותו בעולם באופן
שהעולם מסתיר על האלקות – הרי, שה"אין סופיות" שלו היא
גם למעלה וגם למטה. וכן לד' סטריין – וכך הדבר כלפי
ארבעת הצדדים, מזרח, מערב, דרום וצפון, בבחינת אין-סוף
ממש, – כל האמור הוא ביחס ל"מקום", בשש הקצוות של
מקום: מעלה, מטה וארבע רוחות. וכן – וכך הדבר גם בבחינת
שנה ונפש, פנודע – שכן, הבריאה מתחלקת ל"עולם", "שנה"
ו"נפש" (כפי שכתוב בספר יצירה²⁰): עולם – מקום (מעלה, מטה

1 פותחין בברכה, לברך ולהודות לה' בי טובה. שמועה
2 טובה שמועה ותחי נפשי, – שמעתי שמועה טובה שהחיתה
3 את נפשי, אין טוב אלא תורה, – כשאומרים "טוב" הכוונה
4 היא לתורה, כמאמר המשנה במסכת אבות⁶, ועל איזה טוב של
5 תורה אנו מדברים כאן? –
6 "תורת ה' תמימה"⁷ –
7 שעל תורת ה' כפי שהיא
8 "תמימה" הרי כתוב שהיא
9 "משיבת נפש", היא מחיה
10 ומרעננת את הנפש, זו
11 השלמת כל הש"ס בלוי⁸
12 – סיום כל הש"ס בלוי¹⁰,
13 ברכ עירות ומנינים
14 מאנ"ש, – חסידים,
15 הודאה על העבר – תורה
16 על שעשו זאת בעבר,
17 ובקשה על העתיד, –
18 ובקשה לעשות זאת גם
19 בעתיד, בה יתן – ה' ובה
20 יוסיף ה' לאמץ לבם
21 בגבורים¹¹, מדי שנה
22 בשנה, בגבורה של
23 תורה. – כך יתן ויוסיף ה'
24 (ותוספתו של השי"ת היא

25 הרי הוספה יותר מאשר העיקר עצמו¹²), לחזק ולייצב את
26 לבותיהם בין החוקים (שגם ביחס לחוקים יהיה זה חזק) בגבורה
27 ובחזק שהתורה מעניקה. ו"להודיע לבני אדם" גבורתה של
28 תורה שבעל-פה¹³ ובה עז, – גבורה של תורה, הכוונה
29 לתורה שבעל-פה דוקא, שכן הדבר בשורש התורה (בספירות
30 העליונות), שתורה שבכתב היא ב"חכמה", וספירת החכמה היא
31 הרי בקו הימין (חסד), ואילו תורה שבעל-פה היא ב"בינה"¹⁴,
32 וספירת הבינה ("אני בינה לי גבורה"¹⁵) היא בקו השמאל
33 (גבורה¹⁶). וכדי להודיע ענין הגבורה שמעניקה תורה שבעל-פה
34 לנשמתו של יהודי – פירש – פירש – פירש – פירש – פירש – פירש –
35 עליו השלום¹⁷: "תורה בעי מתניה בו" – "אשת חיל", כנסת
36 ישראל ונשמות ישראל, חוגרת את מתניה ב"עז" של תורה,
37 ("עז" היינו תורה¹⁸, "אין עז אלא תורה"¹⁹), שהתורה מחזקת
38 מתניה של נשמה, כשם שגבור מחזק את עצמו על ידי שחוגר
39 עצמו בחגורה. מה הוא, איפוא, ענין ה"מתניין" ביחס לנשמה,

5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בקשר ועל הבשור שמודים ע"ז (פרש"י חיי שרה כד, נב. והוא מב"ר פנ"ח, וא"ו)¹". 6. פ"ו מ"ג.
7. תהלים יט, ח. 8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מכאן דחלוקת הש"ס צ"ל גם המס' שאין בהם גמרא". 9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "הכוונה לשלול רובו ככולו (עיין ט"ז ואחרונים בשו"ע אור"ח סתקפ"ב ס"ז), גם זרעים וטהרות (כנ"ל), גם תמיד ומדות (ואף שאינן אלא סיפור – ראה פיהמ"ש, הועתק בתי"ט שם)". 10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שאו 'תמימה' גם במובן זה".
11. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אולי הכוונה בזה – שבנוד"ז ה"ז ת"ת דברים, שעי"ז הלימוד דכא"א (בהיותו חלק מהרבים) ותוצאותיו (לאמץ הלב) ביותר". 12. ב"ר פס"א, ד. 13. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "רבה עסקינן – הש"ס". 14. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עפ"מ"כ אגה"ק סוסכ"ט". 15. משלי ג, ב. 16. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "יותר נ"ל: תושב"כ ותושבע"פ – זו"ן רובו חסדים או גבורות". 17. משלי לא, יז. 18. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה תו"א (ואוה"ת) ס"פ יתרו". 19. ספרי האזינו לב, ב. ובכ"מ. 20. פ"ג מ"ג. ובכ"מ.

לְעַמּוֹ כּוֹ", - ולעמו ישראל ההמשכה היא מ"קרן", מ"עצמות".
 "קרן"²⁷ הוא הרי עצם הדבר, ו"ירם קרן לעמו" היינו, שלבני
 ישראל (עמו) ההמשכה היא עצמית מ"אין סוף", "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ
 בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ כּוֹ". - כלומר, שבמצוות העלה אותנו

להתעלותו הוא, לקדושה
 זו שהוא קדוש ומובדל
 מהעולם, בחינת "סובב כל
 עלמין", כנוכח לעיל בפרק
 האחרון של "אגרת
 התשובה", ולפני כן בחלק
 הראשון, וכשאדם מתבונן
 בחסדו הגדול של הקב"ה
 אתנו, להיות עם קרובו
 ודבקים בו יתברך ממש,
 צריך הרי הדבר לגלות
 ולעורר - ו"כִּמְיָם הַפְּנִינִים
 כּוֹ"²⁸, להוליד מִתְבּוֹנָה
 זו - שהוא מבין גדלותו
 של הקב"ה וחסדו הגדול
 אתנו, דְּחִילוֹ וְדַחֲמֵנוּ -
 יראה ואהבה, שְׂכָלִיִּים -
 הנולדות באמצעות

השכל, או מְכַעֲרִים, - האהבה והיראה שישנן בטבע בכל נשמה
 של יהודי, והשכל וההתבוננות מגלים אותן בלבד²⁹, לְהִיּוֹת -
 אצלו, בְּחִינַת "צֶעֶק לִבָּם אֶל ה'", - לבם צעק והתגעגע
 להקב"ה לדבקה בו. זוהי אהבה באופן של "צעקה", געגועים
 ודביקות. או - שההתבוננות תעורר בו בְּחִינַת - אהבה של
 רִשְׁפִּי אֵשׁ וְשִׁלְהֶבֶת עֲזָה, בְּחִינַת "רְצוּא", - צמאון וכליון
 להקב"ה, וְאַחֲרֵי־כֵן - אחרי שהתעורר ב"רצוא", שהוא רוצה
 להיכלות ולהיכלל בהקב"ה, עליו להיות לאחר מכן בְּחִינַת
 "שׁוֹב", - לשוב אל מקומו, נשמה בגוף תוך ביטול אל הקב"ה,
 לְהִיּוֹת - כך שיהיה, פָּחַד ה' בְּלִבּוֹ וּלְבוֹשׁ מְגִדָּתוֹ כּוֹ, -
 שהיראה תהיה בבחינתה הנעלית, להתבייש בפני גדלותו של
 הקב"ה, בושה המונעת אותו מלעשות דבר שהוא רע בעיני
 הקב"ה, וְהוּא - הבחינה של יראה, פחד ובושה, היא בְּחִינַת
 "שְׂמָאֵל דּוֹחָה", - בחינת שמאל וגבורה שלמעלה, הדוחה
 שלא לעמוד בקירוב של אהבה (הבאה מ"ימינו תחבקני"³⁰) אלא

1 וד' רוחות), שנה - זמן (עבר, הווה ועתיד) ונפש - חיות. הרי,
 2 כשם שהוא "אחד" ו"אין סוף" ב"עולם" (במקום), כך הדבר גם
 3 ב"שנה" (בזמן) וב"נפש". הִנֵּה אֲמוּנָה זו נִקְרָאת בְּשֵׁם בְּחִינַת
 4 "מִתְנַסִּים"²¹, - המתנים של הנפש²², דְּכָר הַמַּעֲמִיד וּמְקִיִּים אֶת

הָרָאשׁ, - של הנפש, הוא
 הַשִּׁכְל הַמִּתְבּוֹנֵן וּמַעֲמִיק
 דַּעַת בְּגִדְלַת אֵין־סוֹף
 בְּרוּךְ־הוּא בְּחִינַת
 עוֹלָם־שְׁנֵה־נִפְשׁ, - כפי
 שהוא אֵין־סוֹפִי במקום,
 זמן וחיות של כל
 הנבראים. אמונה זו
 מקיימת ומחזיקה את
 הראש, השכל, שכן היסוד
 עליו עומד ומתקיים
 השכל וההבנה בגדלות ה'
 הוא האמונה באחדות
 הו'. וההתבוננות היא גם
 וּבְרִב חֲסֵדוֹ וּנְפִלְאוֹתָיו
 עֲמֻנּוֹ, לְהִיּוֹת "עַם
 קְרוֹבּוֹ", - עם שהוא קרוב
 אליו, וְלִדְבָקָה בוֹ -

יתברך, מִמֶּשׁ, בְּנוֹדֵעַ - וכפי שידוע, מִמֶּאֱמֵר - חכמינו ז"ל²³;
 יִפְהַ שְׁעָה אַחַת בְּתַשּׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בְּעוֹלָם הַזֶּה מִכָּל
 חַיִּי עוֹלָם הָבָא", - זאת מדוע? משום, שְׁהוּא - העולם הבא,
 הוא רק זיו וְהָאֶרֶץ מִבְּחִינָה הַנִּקְרָאת "שְׂכִינָה" - והוא נקרא
 "שכינה" מפני שהוא הַשּׁוֹכֵן כּוֹ, - נבראים ומחיה אותם. ואם
 כן הרי זו בחינה ומדרגה שיש לה שייכות לנבראים, שכן הגילוי
 בגן עדן, שאליו מתכוונים כאן במשמעות "עולם הבא", הוא רק
 - הארה מבחינת "שכינה", וְנִבְרָא - והעולם הבא וגן העדן
 נבראו, בְּיוֹד אַחַת - באות אחת, יוֹד, מִשְׁמֹ וְיִתְבָּרֵךְ - כבאמור
 32 חכמינו ז"ל²⁴ על הפסוק²⁵: בִּיה' ה' צור עולמים, כּוֹ, אֶבֶל -
 33 ואילו, תַּשּׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים מְקַרְבִּין יִשְׂרָאֵל לְאַבְרָהָם
 34 שְׂבִשְׁמִים מִמֶּשׁ, לְמֹהוּתוֹ וְעֲצֻמּוֹתוֹ בְּכִיבּוּל, - למהותו
 35 ועצמותו של הקב"ה עצמו, שהוא בְּחִינַת אֵין־סוֹף מִמֶּשׁ, וְכִמּוֹ
 36 שְׂבִתּוֹ²⁶: "הוֹדוּ - בלבד, הוא עַל אֶרֶץ וְשָׁמַיִם, - החיות של
 37 אֶרֶץ וְשֵׁל שָׁמַיִם הֵיא הוֹד וְזִיו בִּלְבַד מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ, וְיִרָם קִרְן

21. על השאלה, כיצד מתאים "מתנים" ל' רבים למה שאמונה היא אחת, כתב כ"ק אדמו"ר שליט"א: (1) "גם מים חיים וכו' וכו' - ל' רבים. (2) עיי"ש [באוה"ת] עה"פ והי' צדק איזור מתניו דחלק הגוף למטה מהלב זהו "מתנים" ואולי י"ל דנק' ל' רבים מפני ש"משך" בשני ירכים, וכן ממש ואולי עוד יותר באמונה דהיא אחת אבל גם שמים אנכי ולא יהי' לך. ויל"פ עפ"י הטעם למה גם בזה אחת דיבר אלקי' שמים זו שמעתי. ולהעיר ג"כ מתניא רפ"כ - לביאור הנ"ל וק"ל". 22. על השאלה, מדוע אין רבנו הזקן מבאר בנמשל (אמונה) הענין מה שהמתנים מוליכים את הגוף למחוז חפצו, כתב כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עיקר כוונת אגה"ק זו - אף שמחזק לימוד הש"ס וכו' - בנוגע לתפלה ועניני. וגם פי' הכתוב חגרה בעוז בא לבאר זה כו' (ולא כ"כ - לבאר הכתוב מצ"ע). ולכן מבאר בנוגע לזרועות - דו"ר - שזהו ענין התפלה, בקיצור עכ"פ ע"ד ראש - התבוננות, אבל הגוף (מצות - כמובן בספ"מ) אין ענין ביאורו כאן. וכמובן ג"כ מההמשך בנוגע "עת זמן - שעת תפלת כו" - שמשמט "הגוף". עפ"י ז"ל פ"ג ג"כ הנמשל דענין דמוליכים ומביאים אותו למחוז חפצו שהרי התפלה ענינה הליכה בסולם המוצב כו". 23. אבות פ"ד מ"ז. 24. מנחות כט, ב. 25. ישעי' כו, ד. 26. תהלים קמה, יג. 27. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ע"ד הלי' קרן וחומש". 28. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכמשנת ח"א פמ"ט". 29. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכמשנת ח"א פמ"ד". 30. שה"ש ח, ג.

- 1 בפחד ובושה, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּמִתְנֵי תוֹרָה³¹: "וַיֵּרָא הָעָם וַיִּנְעוּ
2 וַיַּעֲמֵדוּ מֵרָחֵק" –
3 ההתגלות של מתן תורה
4 פעלה בבני ישראל יראה
5 וביטול המתבטאים
6 בנסיגה לאחר, שירא
- 7 לגשת אל הקודש, כו', וְהָן – האהבה והיראה, הן בְּחִינֹת
8 הַזְּרוּעוֹת וְהַגּוֹף שֶׁבִּנְפֹשׁ:
9 אהבה – חסד, היא "דרועא
10 ימינא" (זרוע ימין), ויראה
11 – גבורה, היא "דרועא
12 שמאלא" (זרוע שמאל)³².

אגרת הקדש

שמאל דוחה כמ"ש במ"ת וירא העם וינעו ויעמדו
מרחוק כו' והן בחי' הזרועות והגוף שבנפש:

יום שלישי ד' מנחם-אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 204, אך מי הוא הנותן... עד עמ' 204, הנפש כו':

- 13 אֵךְ מִי הוּא הַנוֹתֵן כֹּחַ וְעוֹ לְבַחֲנִית "מִתְנִים", – לאמונה
14 הנקראת "מתניים" כנזכר לעיל בתחילת האגרת, לְהַעֲמִיד
15 וּלְקַיֵּם הָרָאשׁ וְהַזְּרוּעוֹת – מי נותן את הכוח לאמונה זו
16 להעמיד ולהחזיק את השכל המתבונן בגדלות ה', ה"ראש"
17 שבנפש, ואת אהבת ה'
18 ויראת ה', ה"זרועות"
19 שבנפש? גם כשיש
20 לאמונה ה"מזון" שלה,
21 כמו שכתוב³³: "ורעה
22 אמונה", וממילא היא
23 בגילוי – מה נותן כוח ועוז
24 לאמונה זו להעמיד וכו'
25 את ה"ראש" וה"זרועות"
26 בבחינה שלמעלה
27 מאמונה? הוּא – הרי זה,
28 עֶסֶק וְלִמּוּד הַלְבוּשׁ
29 בְּתוֹרָה שֶׁבַעֲלִיפָה, – תורה היא הלחם והמזון לאמונה של
30 הנשמה, כפי שכתוב³⁴: "לכו לחמו בלחמי", שהכוונה היא
31 לתורה, ובמיוחד ללימוד תורה שבעליפה, שְׂהִיא – תורה
32 שבעליפה, היא בְּחִינַת גְּלוּי רְצוֹן הָעֲלִיּוֹן, – הרצון העליון
33 הוא באופן של "גילוי", כשהוא מתגלה בבהירות על כל פרטיו
34 – זהו דוקא בתורה שבעליפה. שכן, מן התורה שבכתב לא
35 יודעים בבהירות ובדיוק מהו הרצון העליון במצוה מסויימת.
36 כגון במצות תפילין: מן התורה שבכתב, בה כתוב רק "וקשרתם
37 לאות על ירך והיו לטוטפות בין עיניך"³⁵, לא יודעים עדיין מה
38 לקשר, כיצד הן הטוטפות והיכן הוא "בין עיניך"; רק בתורה
39 שבעליפה מתבהר בצורה ברורה מה הוא רצונו של הקב"ה
40 במצות תפילין על כל פרטיו. וכך הדבר בשאר המצוות,
41 שהתורה שבעליפה היא הגילוי של הרצון העליון (כפי שהדבר
42 מתבאר בפרוטרוט להלן ב"אגרת הקודש" סימן כ"ט). למרות
43 שעל התורה בכלל הרי אומרים³⁶ "אורייתא מחכמה נפקת",
44 שתורה היא בחינת חכמה שלמעלה, כיצד, איפוא אומרים כאן,
45 שהוא רצון העליון שלמעלה מ"חכמה"? – על כך אומר רבנו
- הזקן: דְּאִוְרִיתָא מְחַכְמָה הִיא דִּנְפִקְתָּ, – יציאתה והתגלותה
של התורה היא מבחינת "חכמה" שלמעלה, אֲכַל מְקוֹרָהּ
וְשִׁרְשָׁהּ – של התורה, הוּא לְמַעְלָה מְעַלָּה מְבַחֲנִית חֲכָמָה,
וְהוּא הִנְקִרָא בְּשֵׁם "רְצוֹן הָעֲלִיּוֹן" בְּרוּךְ־הוּא, – רצון הוא
למעלה מחכמה והוא
מקיף (סובב) ונותן כוח
3 בחכמה, וְכְמוֹ שֶׁכְּתוּב³⁷:
4 – כלפי הפעולה שהתורה
5 פועלת בנשמה: "כְּצִנָּה
6 רְצוֹן תַּעֲטִירָנוּ"³⁸, –
7 פעולתה של התורה על
8 הנשמה הלומדת תורה
9 היא עטרה ומחסה,
10 כְּעִטְרָה שְׂהִיא עַל
11 הַמַּחֲזִין שְׂפָרָאשׁ, – לכן
יש בבוחה להעניק חזק
ועוז "למתניים" המעמידים את המוחין שבראש – השכל
המתבונן, וכן ה"זרועות", האהבה והיראה שהשכל מוליד או
מגלה. כל זה מתחזק על ידי לימוד ההלכות של תורה שבעלי-
פה. שכן, בהן מתבטא בגילוי הרצון העליון, בחינת ה"כתר"
שלמעלה מבחינת "חכמה", וְכַנּוּדָע – וכמו שידוע, מִמָּה
שֶׁפָּרָשׁוּ עַל פְּסוּקֵי³⁹: "אֵשֶׁת חֵיל עֲטַרְתָּ בְּעֵלָהּ"; – כפי
שמסביר רבנו הזקן להלן ב"אגרת הקודש" סימן כ"ט, ש"אשת
חיל" היינו תורה שבעליפה, "מלכות פה תורה שבעליפה קרינן
לה"⁴⁰, וההלכות המרובות שבתורה שבעליפה שהן בלי מספר,
כמו שכתוב⁴¹: "ועלמות אין מספר" שהם ההלכות⁴² – הן
עטרה" וכתר ל"בעלה", בחינת חכמה ומוחין. וְכָל הַשּׁוֹנָה
הַלְבוּשׁ בְּכָל יוֹם כו'⁴³. – מובטח לו שהוא בן עולם הבא,
שכן, מה נותן את הכוח לקלוט את ההתגלות האלקית של
עולם הבא? – הרי זה דוקא ההלכות של תורה שבעליפה,
שמהן נוצר לבוש לנשמה, שתוכל לקלוט את ההתגלות
האלקית. כפי שרבנו הזקן מסביר בפרוטרוט להלן בסימן כ"ט.
וְהִיוּ – מה שכתוב: "חֲגִירָה בְּעֵז מְתִנִּיהָ" – "אֵין עוֹ אֵלָא

31. יתרו כ, טו. 32. תקנ"ז בהקדמה (פתח אליהו). 33. תהלים לז, ג. 34. משלי ט, ה. 35. ואתחנן ו, ת. 36. זח"ב קכא, א. ועוד.
37. תהלים ה, יג. 38. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "דצינה בכ"מ – מגן המגין על הגוף מג' צדדים ובכ"ז מסיים תעטרנו (ולא
תסובבנו – ראה פרש"י כאן) – היינו שגם ענין דעטרה כאן". 39. משלי יב, ד. 40. הקדמת התקנ"ז. 41. שה"ש ו, ה. 42. הערת כ"ק
אדמו"ר שליט"א: "כדאיתא בשהש"ר (שם)". 43. סוף נדה, וש"נ.

34 היא שעת תפלת השחר, שהיא שעת רחמים ועת רצון
35 העליון למעלה. — אז מאיר ומתגלה הרצון העליון, וכיוון
36 שהרצון הוא הרי מחזק את ה"זרועות", אהבת ה' ויראת ה', ואת
37 ה"ראש", השכל המתבונן, לכן השעה בה מאיר הרצון העליון,
38 הוא הזמן לחיזוק
39 ה"זרועות" וה"ראש",
40 שבשעת התפלה מתבונן
41 יחודי בגדלות ה', ויוצר או
42 מגלה בתוכו יראת ה'
43 ואהבת ה'. ולזאת, —
44 ולכן, אומר רבנו הזקן,
45 אותה אבקש ממבקשי
46 ה', שיבינו וישפילו
47 יחדיו, ולחיות — ושיהיה,
48 לפרוץ בין עיניהם כל
49 מה שכתבתי אליהם
50 אשתקד⁴⁵ בכלל, ובפרט
51 — מה שכתבתי, מענין
52 בנות התפלה מעמקא
53 דלכא, — מעומק הלב, יום
54 יום ידרשון ה' — להיות

אגרת הקדש

לכחי מתנים החגורים ומלוכשים בה לחזק ולאמץ
זרועותיה הן דו"ר שכליים או טבעיים כל חד לפום
שיעורא דיליה. (ועל העמדת וקיום בחינת הראש
שבנפש הוא השכל המתבונן כו' אמר טעמה כי
טוב סחרה כו' ומבואר במ"א): אך עת וזמן החיזוק
ואימוץ הזרועות והראש היא שעת תפלת השחר
שהיא שעת רחמים ועת רצון העליון למעלה. ולזאת
אותה אבקש ממבקשי ה' יבינו וישכילו יחדיו ולהיות
לזכרון בין עיניהם כל מה שכתבתי אליהם אשתקד
בכלל. ובפרט מענין כוונת התפלה מעומקא דלכא
יום יום ידרשון ה' בכל לבם וככל נפשם ונפשם
תשתפך כמים נוכח פני ה' וכמארו"ל בספרי עד
מיצוי הנפש כו':

קרב אל הקב"ה ולדבקה בו, בכל לבם ובכל נפשם, ונפשם
תשתפך במים נכח פני ה', — תפלה הרי נקראת שפיכת
הנפש⁴⁶, וכמאמר רבותינו וזרונם לברכה ב'ספרי' — על
הפסוק⁴⁷ "ובכל נפשך", שעל התפלה להיות "עד מצוי הנפש
כו'": — שהנפש מתפרצת ומתבטאת בהשתפכות של אהבת ה'.
המלה "מיצוי" מתפרשת לעתים, כמו למשל חבית כשהיא
מלאה ואין בה מקום יותר לקלוט את היין או שאר משקין,
מתפרץ — דרך הסדקים — החוצה קצת מהמשקה, שלמרות
שמדובר במשהו מהמשקה, הרי זה נוצר ממה שה' עצם' דוחק
זאת החוצה מפאת גדישותו. כך גם מובן שבשעה שעצם הנפש
משתפך באהבה, הרי בהתגלות, בחיצוניות, יוצא מכך משהו
בלבד, המתפרץ עד שהוא נראה בחיצוניות.

1 תורה⁴⁴, — התורה נקראת "עוז", חזק, שהיא — מפני שהיא,
2 נותנת כח ועוז לבחינת מתנים — של הנשמה, החגורים
3 ומלוכשים בה, — בתורה שבעל-פה, לחזק ולאמץ זרועותיה,
4 — של הנשמה, שהן דתילו ורחימו — יראה ואהבה, שכללים
5 — שהשכל מוליד אותן, או
6 טבעיים, — יראה ואהבה
7 שהן בטבע בנשמה,
8 והשכל רק מגלה אותן,
9 כל חד לפום שיעורא
10 דיליה — כל אחד בהתאם
11 ל"שיעורו" הוא, אם הוא
12 שייך ליראה ואהבה
13 "שכליים", או שהוא שייך
14 ליראה ואהבה "טבעיים"
15 בלבד, כל זה מתחזק על
16 ידי לימוד ההלכות של
17 תורה שבעל-פה. לכן
18 אומר הפסוק "חגרה בעוז"
19 מתני", כמו שהגבור על
20 ידי שהוא חוגר את מתניו
21 — הוא מתחזק על ידי זה,

22 כך מתחזקת הנשמה על ידי ה"חגירה" וה"אור מקיף" הנמשך
23 עליה מהרצון העליון שבגילוי בהלכות של תורה שבעל-פה.
24 (ועל העמדת וקיום בחינת הראש שבנפש, הוא השכל
25 המתבונן כו', — כמוסבר לעיל, אמר — על כך שלמה המלך:
26 "מעמקה כי טוב סחרה כו'", — היא "טעמה" שה' מסחר' שלה
27 טוב, ומבאר במקום אחר): — שכן, כאן מתכוון רבנו הזקן
28 בעיקר להסביר ענינה של עבודת התפלה, אהבת ה' ויראת ה',
29 כפי שהוא מציין להלן, שהזמן לחיזוק וייצוב ה"מתניים" (אהבת
30 ה' ויראת ה') הוא זמן התפלה, לכן הוא מזכיר כאן בקיצור בלבד
31 את ענין ה"ראש", השכל המתבונן, שגם הוא מתחזק על ידי
32 לימוד ההלכות של תורה שבעל-פה. אך עת וזמן לחיזוק
33 ואימוץ הזרועות והראש, — האהבה והיראה, והשכל המתבונן,

יום רביעי ה' מנחם-אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קג, ועתה הפעם הנני... עד עמ' קג, תורה וכו':

76 הפעלי עסקים שאין
77 להם פנאי כל כך, רק
78 אותם שיש להם פנאי,
79 — ירדו לפני התיבה, או
80 המלמדים, או הסמוכים
81 על שולחן אביהם,
82 שיכולים לתאריך
83 המלמדים או הסמוכים על שולחן אביהם שיכולים
84 לתאריך בתפלת השחר ערך
20 שעה ומחצה לפחות⁴⁸

אגרת הקדש

ועתה הפעם הנני יוסיף שנית ידי בתוספת ביאור
ובקשה כפולה שמוחה ופרושה לפני כל
אנשי שלומים הקרובים והרחוקים לקיים עליהם שכל
ימי החול לא ירדו לפני התיבה הבעלי עסקים שאין
להם פנאי כ"כ. רק אותם שיש להם פנאי או
המלמדים או הסמוכים על שולחן אביהם שיכולים
לתאריך בתפלת השחר ערך שעה ומחצה לפחות⁴⁸

67 ועתה הפעם, הנני יוסיף
68 שנית ידי בתוספת
69 ביאור, ובקשה כפולה
70 שמוחה ופרושה לפני
71 כל אנשי שלומים
72 הקרובים והרחוקים,
73 לקיים עליהם, — ולהנהיג
74 ביניהם, שכל ימי החול
75 לא ירדו לפני התיבה

44. ספרי האזינו שם. ובכ"מ. 45. באגה"ק ד"ה הוכח תוכיח — שבסוף הק"א. 46. שמואל א' א, טו. 47. ואתחנן ו, ה. 48. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ולא עיר מוז"א סב, ב ובמפרשי שם. ואגה"ק בס' מאה שערים ב, ב ובהנסמן שם. וראה מאה שערים ט, ב".

– למסור הכל לענינים של ה' אלקיך. מכיון שכל זה הוא מפני
 33 שזה בא אחרי "ששת ימים תעבוד", אחרי שבששת ימי החול
 34 עובדים בענינים גשמיים, הרי בבעלי עסקים וכדומה, שבכל ימי
 35 השבוע הם עוסקים ב"תעבוד", בעבודה בענינים גשמיים,
 36 בודאי שצריך להיות
 37 אצלם שכל השבת תהיה

לה'. ולזאת – ולכן, גם
 39 הם – בעלי העסקים, ירדו
 40 לפני התקנה בשבת ויום
 41 טוב, על-פי הגורל – מי
 42 יהיה הבעל-תפלה, או
 43 בריצוי הרב, כמו
 44 שכתבתי אשתקד:
 45 ובגון דא צריך
 46 לאודועי, – ובכגון זה
 47 יש להודיע, שבעדתי,
 48 אם ירצה ה', לשלח
 49 לכל המנינים מרגלים
 50 בפתר, לידע ולהודיע,
 51 – אודות, כל מי
 52 שאפשר לו וכל מי
 53 שיש לו פנאי להאריך
 54 ולעין בתפלה –
 55 להתפלל באריכות ומתוך
 56 כוונה, ומתעצל – יהיה
 57 נדון ברחוק מקום,
 58 להיות נדחה בשתי
 59 ידים בכוזא לפה – אל רבנו הזקן, לשמע דברי אלהים
 60 תימים, – דברי חסידות, ומכלל לאו – אתה שומע הן.
 61 – מה"לאו" אתה שומע "הן", שמי שיאריך בעבודת התפלה
 62 יקרבוהו וכו', ולשומעים ינעם, ותבא עליהם ברכת טוב,
 63 ו"אין טוב אלא תורה" וכו':

כל ימות החול מהם יהיה היורד לפני התיבה ע"פ
 הגורל או ע"פ ריצוי הרוב. והוא יאסוף אליו כסביב
 לו כל הסמוכים על שולחן אביהם או מלמדים שיוכלו
 להאריך כמוהו בכל ישונה נא ונא:
 אך בשבתות וימים טובים שגם כל בעלי עסקים
 יש להם פנאי ושעת הכושר להאריך בתפלתם
 בכוונת לבם ונפשם לה'. ואדרבה עליהם מוטל
 ביתר שאת ויתר עז כמו שכתוב בשולחן ערוך אורח
 חיים וכמו שכתוב בתורת משה ששת ימים תעבוד
 כו' ויום השביעי שבת לה' אלהיך דייקא כולו לה'.
 ולזאת גם הם ירדו לפני התיבה בשבת ויום טוב
 על פי הגורל או בריצוי הרוב כמ"ש אשתקד:
 ובגון דא צריך לאודועי שבעדתי אי"ה לשלוח לכל
 המנינים מרגלים בסתר לידע ולהודיע כל מי
 שאפשר לו וכל מי שיש לו פנאי להאריך ולעין
 בתפלה ומתעצל יהי' נידון ברחוק מקום להיות נדחה
 בשתי ידים כבואו לפה לשמוע דא"ה ומכלל לאו
 אתה שומע הן ולשומעים ינעם ותבא עליהם ברכת
 טוב ואין טוב אלא תורה וכו':

כל ימות החול⁴⁹, מהם יהיה היורד לפני התיבה, על-פי
 הגורל, – שיעלו בגורל מי יתפלל לפני העמוד, או על-פי רצוי
 הרב. – של המתפללים, ייקבע מי יהיה הבעל-תפלה. והוא –
 הבעל-תפלה, יאסף אליו כסביב לו כל הסמוכים על שולחן
 אביהם, או מלמדים
 שיוכלו להאריך –

בתפלה, כמוהו, –
 7 שיעמדו סביבו, כדי שלא
 8 יבלבל אותו מי שממנה,
 9 ככל ישנה – שלא ישנו
 10 את הדברים, אלא כך
 11 ייעשה, נא ונא:
 12 אך בשבתות וימים
 13 טובים, שגם כל בעלי
 14 עסקים יש להם פנאי,
 15 ושעת הפקר – היא אז,
 16 להאריך בתפלתם
 17 בכונת לבם ונפשם לה',
 18 ואדרבה, עליהם – על
 19 בעלי העסקים, מוטל
 20 ביתר שאת ויתר עז, –
 21 להאריך בכוונת תפלת
 22 שבת, כמו שכתוב
 23 בשולחן ערוך⁵⁰ אי"ה
 24 תימים⁵⁰, – שעל בעלי
 25 העסקים העוסקים כל
 26 השבוע, להקדיש
 27 בשבתות זמן רב יותר לתורה ולתפלה, וכמו שכתוב בתורת
 28 משה⁵¹: "ששת ימים תעבד כו' ויום השביעי שבת לה'
 29 אלהיך" דייקא – שכל השבת צריך להיות לה' אלקיך, לענינים
 30 של ה' אלקיך, שלא כמו ביום-טוב שנאמר בו גם "לכם",
 31 שצריך להיות גם "לכם", ואילו בשבת צריך להיות כלו לה',
 32

יום חמישי ו' מנחם-אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 206, ב קטנתי מכל... עד עמ' קד, הפנים וגו':

שהשחרור למטה בא כתוצאה מביטול הקטרוג למעלה, ואדרבה –
 73 ניתנה הסכמה וניתן כוח לפרסם את תורת החסידות לפי שיטתו של
 74 רבנו הזקן) – אז כתב רבנו הזקן אגרת קודש זו סימן ב. דבר המרמז,
 75 שאו החלה התקופה השניה בהתפשטות תורת ושיטת החסידות. מעניין
 76 לציין, שכאן כתוב "פרק ב" אחרי שצוין שזה נכתב "אחר ביאתו
 77 מפ"ב".
 78 בסימן כ"ז של "אגרת הקדוש", שם מובאת, לפני הפנים של האגרת,
 79 הקדמה (המסבירה את המאורע שבגללו כתב רבנו הזקן אותה אגרת),
 80

אחר ביאתו מפמ"ר בגין

ב. – אגרת זו כתב רבנו הזקן לאחר ששב מפמ"ר בגין (שם היה כלוא
 66 במאסר כתוצאה מהלשנה שהוגשה נגדו בגין פרסמו תורת ושיטת
 67 החסידות. שחרורו מהמאסר הביע (גם) הסכמה מצד הממשלה
 68 להתפשטות תורת החסידות. כיוון שהמאסר היה הרי (כמאמר
 69 הרביים¹) תוצאה מקטרוג למעלה על שיטתו של רבנו הזקן, "להוריד"
 70 את תורת החסידות בשכל ובהבנה, כפי שהדבר מתבטא בחסידות
 71 חב"ד, ולהפיצה באופן שתגיע אל כל אחד מישראל, הרי מובן,
 72

49. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ומש"כ (ברכות לב, ב) דאפילו חסידים הראשונים היו מאריכים בתפלה עצמה שעה אחת – שם הכוונה לתפלת העמידה". 50. סר"צ ס"ב בהגהה. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וראה תו"א ד"ה מי יתנך". 51. יתרו כ, ט. 1. ראה לקוטי שיחות ח"א ע' 74.

1 כתוב בתחילה "סימן כ"ז", ולאחר מכן ההקדמה לאגרת. ואילו באגרת
2 שלפנינו מובאת בתחילה ההקדמה ולאחריה "סימן ב", וזאת מפני שסימן
3 ב' – התקופה השניה (או בלשון החסידות² "גדלות שני") החלה אחרי
4 ביאתו מפטרבורג.

5 "קִמְנָתִי מִכָּל הַחֲסִידִים
6 וּמִכָּל כּו"ם³ – מילים אלו
7 אמר יעקב אבינו בתור
8 הקדמה לבקשתו,
9 שהקב"ה יציל אותו
10 מעשו. למרות שהקב"ה⁴
11 הרי הבטיח לו⁵ "והנה
12 אנכי עמך ושמרתיך בכל
13 אשר תלך", הרי שלא היה
14 לו ממה לפחד? אלא כיון
15 ש"קִמְנָתִי מִכָּל הַחֲסִידִים" –
16 בגין כל החסידים שעשה
17 אתו הקב"ה, נעשה יעקב
18 קטן יותר והוא מפחד
19 שהוא נתון במצב שהוא

20 זקוק לבקש מחדש "הצילני נא", שהקב"ה יציל אותו. ומה
21 שרבנו הזקן מביא מהפסוק רק המילים "מכל החסידים", ואת
22 המילים "מכל האמת" אין הוא מביא בפירושו, רק המלה "ומכל"
23 ו"רגומר" – הסביר פעם הרבי שליט"א, שלפי פירוש רש"י,
24 הכוונה ב"חסידים" היא שהקב"ה עשה אתו חסידים שלא הבטיח
25 לו, והכוונה ב"אמת" מה שהקב"ה אימת וקיים ההבטחה
26 שהבטיח לו במפורש. ואילו בגאולתו של רבנו הזקן, היו אמנם
27 "חסידים" בגלוי, אבל "אמת" – קיום הבטחה גלויה לרבנו הזקן
28 – הרי לא היה, שהרי לא היתה שום הבטחה גלויה לגאולתו.
29 לכן אין רבנו הזקן מביא בפירושו "ומכל" האמת. ומה שהוא
30 מביא את המלה "ומכל" וגם מרמז על ה"אמת" ב"וגו", הרי זה
31 מפני שלאמיתו של דבר, קיימת הבטחה שהובטחה לכל אחד
32 מישראל ההולך בדרך התורה והמצוות, ש"אם בחוקתי תלכו"
33 יחולו עליו כל הברכות הכתובות לאחר מכן בפרשה⁶, ובמיוחד
34 לנשיא בישראל המוסר נפשו לפרסם שיטת החסידות. אלא,
35 כיוון שלא היתה זו הבטחה מפורשת לרבנו הזקן בפרט, הרי
36 ביחס אליו בפרט, ההבטחה היא באופן של העלם (לא בגלוי,
37 שהכוונה היא אליו), לכן גם רבנו הזקן מרמז זאת באופן של
38 העלם במלה "וגו"⁷. פִּרְשֵׁי, – שהרי רש"י מפרש, שה"קִמְנָתִי"
39 בא כתוצאה מכל החסידים וכל האמת, כלומר, ש"נתמעטו
40 זכויותי על ידי החסידים והאמת שעשית עמי". על כך אומר
41 הרמב"ן "ואינו נכון בלשון הכתוב", שהרי בפסוק כתוב "קִמְנָתִי",
42 אני נעשיתי קטן יותר ולא שהזכויות נתקטנו, מיעוט באיכות
43 ולא מיעוט בכמות⁸, והרמב"ן מפרש באופן אחר⁹ את ה"קִמְנָתִי",
44 שאני קטן מדי לקלוט את כל החסידים והאמת. בהתאם לפירושו

אגרת הקדש

אחר ביאתו מפ"ב.

ב קִמְנָתִי מִכָּל הַחֲסִידִים וּמִכָּל כּו"ם. פִּי
שֶׁכָּבַל חֶסֶד וְחֶסֶד שֶׁהִקְדִּישׁ בִּי¹
עוֹשֶׂה לָאָדָם צָרִיךְ לְהִיטֵּל שֶׁפֶל רוּחַ בְּמַאֲד. כִּי חֶסֶד
דְּרוּעָא יִמְנָא. וַיִּמְנֵנוּ תַּחֲבֻקְנִי. שֶׁהִיא בְּחִי קִרְבַּת
אֱלֹהִים מִמֶּשׁ בִּיתֵּר שֶׁאֵת מִלְּפָנִים. וְכָל הַקְּרוֹב אֶל
ה' בִּיתֵּר שֶׁאֵת וְהִנֵּבָה לְמַעְלָה מְעַלָּה. צָרִיךְ לְהִיטֵּל
יֹתֵר שֶׁפֶל רוּחַ לְמַטָּה מִטָּה כְּמִ"שׁ מִרְחוֹק ה' נִרְאָה
לִי. וְכַנּוּדֶּעַ דְּכוּלָּא קִמְי' דְּוֹקָא כְּלָא חֲשִׁיב. וְאִ"כ
כָּל שֶׁהוּא קִמְי' יֹתֵר הוּא יֹתֵר כְּלָא וְאִין וְאִפֹּס וְזוּ
בְּחִי' יִמִּין שֶׁבִּקְדוּשָׁה וְחֶסֶד לְאַבְרָהָם שֶׁאִמְרָא אֲנִכִּי

זה של הרמב"ן, הרי ה"קִמְנָתִי" אינו תוצאה מהחסידים והאמת,
כי-אם שהוא קטן מדי ואינו זכאי לכל החסידים והאמת. ברם,
רבנו הזקן מפרש כפירוש רש"י, שה"קִמְנָתִי" הוא תוצאה
מהחסידים והאמת, כפשטות הפסוק "קִמְנָתִי מִכָּל הַחֲסִידִים",
שהחסידים והאמת נעשה
ה"קִמְנָתִי". אלא שרבנו הזקן
יפרש זאת באופן
שה"קִמְנָתִי" מוסב אכן על
האדם עצמו, שהוא עצמו
התקטן כתוצאה מריבוי
החסידים והאמת (ולא
שהזכויות
ונתמעטו ובגלל כך נתקטן
גם הוא², אלא
שה"קִמְנָתִי" הוא תוצאה
ישירה מהחסידים והאמת).
זה מה שרבנו הזקן אומר
פִּירוּשׁוֹ, כלומר, "קִמְנָתִי"
מוסב אכן על האדם,
ובכל זאת זה בא כתוצאה מהחסידים והאמת, שֶׁכָּבַל חֶסֶד
וְחֶסֶד שֶׁהִקְדִּישׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה לָאָדָם, צָרִיךְ – האדם
לעצמו, לְהִיטֵּל שֶׁפֶל רוּחַ בְּמַאֲד. – להחזיק עצמו נמוך ביותר
כתוצאה מהחסד שעשה אתו הקב"ה, כִּי "חֶסֶד" – למעלה,
בספירות העליונות, דְּרוּעָא יִמְנָא³, – הוא הבחינה של זרוע
הימין, ענין של ימין וקירוב, "וַיִּמְנֵנוּ תַּחֲבֻקְנִי"⁴, – הימין
שלמעלה מקיף את האדם, שֶׁהִיא בְּחִינַת קִרְבַּת אֱלֹהִים מִמֶּשׁ
בִּיתֵּר שֶׁאֵת מִלְּפָנִים, – בחסד שעושה הקב"ה עם האדם,
נעשה האדם קרוב יותר אל הקב"ה מאשר היה לפני שנעשה
אתו חסד, וְכָל הַקְּרוֹב אֶל ה' בִּיתֵּר שֶׁאֵת וְהִנֵּבָה לְמַעְלָה
מְעַלָּה – צָרִיךְ לְהִיטֵּל – בתוך עצמו, יֹתֵר שֶׁפֶל רוּחַ לְמַטָּה
מִטָּה, – עליו להחזיק עצמו נמוך מאוד מאוד, כְּמִ"שׁ שֶׁבְּתוֹב⁵:
מִרְחוֹק ה' נִרְאָה לִי. – כשהקב"ה נראה לאדם על ידי החסד
שהוא עושה אתו – צריך הדבר לפעול על האדם הרגשה של
מִרְחוֹק, להחזיק עצמו בריחוק ובנמיכות, או שהכוונה היא,
שהכלי לקלוט את ה' נראה לִי – הוא כשהאדם מחזיק עצמו
מִרְחוֹק ובנמיכות. וְכַנּוּדֶּעַ, הִכְלָא "קִמְיָה" דְּוֹקָא – כְּלָא
חֲשִׁיב, – וכידוע שהכל נחשב לגבוי דוקא ככלום, אפילו
המדריגה הנעלית ביותר, להיות "קמי", להיות לפניו, קרוב
אליו יתברך, היא כְּלָא חֲשִׁיב, היא בטלה וכאילו איננה קיימת
כלל (שכן, לגבוי לא נחשב ולא קיים שום דבר). וְאִם כֵּן כָּל
שֶׁהוּא "קִמְיָה" יֹתֵר – כל מי שהוא יותר "לפניו", קרוב יותר
אליו יתברך, הוּא יֹתֵר כְּלָא וְאִין וְאִפֹּס. – כל אחת משלש
המילים – "כְּלָא", "אִין" ו"אפס" – מבטאת אופן התבטלות מיוחד
הבא מצד ה"קמי", מצד הקירוב אליו יתברך, וְזוּ הִיא בְּחִינַת

2. ראה אור התורה במדבר ע' שסז ואילך. 3. וישלח לב, יא. 4. ויצא כח, טו. 5. בחוקתי כו, ג. 6. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:
"מיוסד בש"ס שבת לב, א". 7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה חדא"ג שם". 8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכן הוא בב"ר
כאן". 9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ככחדא"ג שם". 10. שיר השירים ב, ו. 11. ירמיה לא, ב.

1 ימין שבקדשה, וחסד – הנמשך לאברהם, – כלשון הפסוק:
2 "תתן אמת ליעקב חסד לאברהם", הרי זה בבחינה ובאופן של
3 ביטול. ש"אמר: – אברהם אבינו: "ואנכי עפר ואפר". – החסד
4 "פעל" על אברהם אבינו את תכלית הביטול, עד שהחזיק עצמו

5 "לעפר ואפר", שכן, כיוון

6 שהימין שבקדושה

7 למעלה הוא כך – שענין

8 החסד הוא ביטול – לכן

9 פועל הדבר גם במי

10 שנמשך אליו החסד – ענין

11 ההתבטלות, וזו היא נח

12 בן מדתו של יעקב. –

13 שהחסד פעל בו תכלית

14 ההתבטלות. וזאת

15 התנצל – יעקב, על

16 יראתו מפני עשו, ולא –

17 היה, די לו בהתבטלותו –

18 של הקב"ה אליו: "והנה

19 אנכי עמך בו", –

20 "שמרתיו בכל אשר

21 תלך", מפני היות קטן

22 יעקב בממד מאד

23 בעיניו, מחמת רבוי

24 החסדים – כפי שאמר:

25 "כי במקלי בו", – "עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני

26 מחנות", וסבר ש- ואינו ראוי וכדאי כלל להנצל בו,

27 וכמאמר רבותינו וברונם לברכה: – שיעקב פחד, "ש"א

28 יגדל החטא", – שלא ינצל, שגדמה בעיניו ש"א.

29 כך פעל בו החסד ביטול והתקטנות, להחזיק עצמו במצב של

30 חטא. זה פירוש "קטנתי מכל החסדים", שריבוי החסדים פעל בו

31 "קטנתי", להרגיש עצמו קטן ונמוך, עד לידי פחד ש"א חטא,

32 ולכן הוא זקוק לבקש מחדש "הצילני נא", למרות שכבר הובטח

33 לו "והנה אנכי עמך ושמרתיו בכל אשר תלך" וכו'. ההוראה

34 מהאומר לכל אחד מישראל היא, שכל חסד שהקב"ה עושה

35 אתו, צריך הדבר לפעול בו "קטנתי", להחזיק עצמו קטן ונמוך.

36 מה שרבנו הזקן אומר "שבכל חסד וחסד", פירש פעם הרבי

37 שליט"א, שהכוונה היא לשני סוגי חסדים: ישנו חסד של סדר

38 ההשתלשלות הבא בענין של חסד הנעשה עם האדם על פי

39 הטבע, וישנו חסד שלמעלה מהשתלשלות הבא בענין של חסד

40 הנעשה עם האדם באופן שלמעלה מן הטבע. לכן הוא אומר גם

41 הטעם "כי חסד דרועא ימינא", שזה ענין אחד, ו"ימינו תחבקני",

42 שזה ענין שני, שכן "חסד דרועא ימינא" הוא חסד של הספירות

43 העליונות, חסד של סדר השתלשלות, שזה אור בכלי, כמו

44 הזורע שהוא חיות וכוח באבר, ו"ימינו תחבקני" הוא ימין וחסד

אגרת הקדש

עפר ואפר. וזו היא ג"כ מדתו של יעקב. וזאת

התנצל על יראתו מפני עשו ולא די לו בהבטחתו

והנה אנכי עמך בו. מפני היות קטן יעקב בממד

מאד בעיניו מחמת ריבוי החסדים כי במקלי בו.

ואינו ראוי וכדאי כלל להנצל בו. וכמארו"ל ש"א

יגדל החטא שגדמה בעיניו ש"א. מש"א כ בולע"ו

הוא ישמעאל חסד דקליפה. כל שהחסד גדול

הוא הולך וגדל בגובה וגסות הרוח ורוחב לבו.

ולזאת באתי מן המודיעים מודעה רבה לכללות

אנ"ש על ריבוי החסדים אשר הגדיל ה' לעשות עמנו

לאחוז במדותיו של יעקב שאר עמו ושארית ישראל

שמשים עצמו כשיריים ומותרות ממש שאין בו שום

צורך. לבלתי רום לבנם מאחיהם בו ולא להרחיב

עליהם פה או לשרוק עליהם ח"ו. הם מלהזכיר

באזהרה נוראה רק להשפיל רוחם ולבם במדת אמת

ליעקב מפני כל אדם בנמיכות רוח ומענה רך משיב

החסדים – כפי שאמר:

אברהם ואצל יעקב, שהחסד פועל ביטול וענוה. ולזאת – ולכן,

באתי מן המודיעים מודעה רבה לכללות אנ"ש, – לכל

החסידים, על רבוי החסדים אשר הגדיל ה' לעשות עמנו, –

שבחינת חסד הרי נקראת בשם "גדולה" (המדות העליונות כפי

שהן מנויות בפסוק: "לך ה' הגדולה והגבורה" וכו', הרי הכוונה

ב"הגדולה" היא למדת החסד). וגדולה מבטאת מדריגה גבוהה

יותר בחסד מאשר חסד סתם, לכן אומר רבינו הזקן "אשר הגדיל

ה' לעשות עמנו", החסד הגדול שעשה ה' אתנו – חסידים –

בגאולתו של רבינו הזקן – יפעול חסד זה לאחוז במדותיו של

יעקב – "שאר עמו" ו"שארית ישראל", – בני ישראל נקראים

הרי "שאר עמו" ו"שארית ישראל" ¹⁷, שיש בהם המדה של

"שאר" ושל "שארית", שמשים עצמו – ומחזיק עצמו, בשירים

ומותרות ¹⁸ – דבר שאין הוא עיקר כלל, אלא שיריים מדבר

שהוא מיותר, ממש שאין בו שום צורך. לבלתי רום לבנם

מאחיהם בו, – המנגדים שגרמו למאסרו של רבינו הזקן, ולא

להרחיב עליהם פה, – שלא לדבר אליהם ברחבות ובתנועה

של ניצחון, או לשרק עליהם חסד ושלום, הם מלהזכיר

באזהרה נוראה, – שלא לעשות זאת, רק להשפיל רוחם

ולבם, במדת אמת ליעקב, מפני כל אדם, בנמיכות רוח,

ומענה רך משיב חמה, "ורוח נכאה בו" ²⁰, וכלי האי ואולי

12. מיכה ז, ב. 13. וירא יח, כז. 14. וישלח שם. 15. ברכות ד, א. 16. דה"א כט, יב. 17. ראה ישעי' יא, 18. ראה ירמי' ו, ט. לא, ו. ועוד. 19. ראה ר"ה יז, א. 20. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה אינו מובן: (1) מה מוסיף בזה. (2) למה מרמז בכותבו גוי דכל ג' הכתובים (משלי טו, יג. יז, כב. יח, יד) המדברים ברוח נכאה לכאורה אין שייכים לכאן כלל (ואדרכא אינם לטוב). (3) לפני זה בהכתוב מענה גוי מביא כל הענין וכאן מרמזו ב"גוי". וי"ל דכוונתו למשלי (יז, כב) ורוח נכאה תיכש גרם. דגרם ענינו תוקף וקשה

אגרת הקדש

1 וְעַל יְדֵי כָל זֶה, וְאוֹלֵי,
2 יִתֵּן ה' בְּלִבְּךָ אֲחִיָּהֶם –
3 הַמְּנַגִּידִים, "כַּמִּים הַפְּנִים" 2

חִימָה. וְרוּחַ נִכְאָה כו'. וְכוּלֵי הָאֵי וְאוֹלֵי יִתֵּן ה' בְּלִבְּךָ
אֲחִיָּהֶם כַּמִּים הַפְּנִים וְגו':

יום שישי ז' מנחם-אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קד, ג וילבש צדקה... עד עמ' 208, [ח"ו].

43 היא זקוקה ללבושים שבאמצעותם תוכל לקבל את הגילוי.
44 לבושים אלה מתהווים ממעשה המצוות, הַנְּמַשְׁכִּים – הלבושים
45 נמשכים, מֵאוֹר אֵין-סוֹף בְּרוּךְ-הוּא – ומכיוון שהם באים
46 ממקום שהוא אין סוף, לכן אפשר לקבל על ידם הגילוי של גן
47 עדן שהוא גילוי של אין
48 סוף ובלי גבול, מִבְּחִינַת

אגרת הקדש

ג וילבש צדקה כשריון וכובע ישועה בראשו. 3 "סוֹכֵב בְּלִבְּךָ עֲלֵמִין" –
וּדְרָשׁוּ רז"ל מִה שְׂרִיּוֹן זֶה כָּל קְלִיפָה 4 שהוא אור שאינו מצומצם
וְקְלִיפָה מְצַטְרֶפֶת לְשְׂרִיּוֹן גָּדוֹל אֵף צִדְקָה כָּל פְּרוּטָה 5 לפי ערך הנבראים,
וּפְרוּטָה מְצַטְרֶפֶת לְחֶשְׁבוֹן גָּדוֹל. פִּי' שֶׁהֲשִׁרְיוֹן עֲשׂוֹי 6 להתלבש בפנימיות גלויה
קִשְׁקִשִּׁים עַל נִקְבִּים וְהֵם מוֹנִינִים שֶׁלֹּא יִכְנַס חֵץ בְּנִקְבִּים. 7 בהם, כִּי-אִם בְּחִינָה שֶׁל
וְכַכֵּה הוּא מַעֲשֵׂה הַצִּדְקָה: 8 סובב ומקיף מעליהם,

וּבִיאֹר הַעֲנִין כִּי גְדוֹלָה צִדְקָה מְכַל הַמִּצְוֹת שֶׁמֶה 9 ואור זה פועל בהם בהיותו
נַעֲשִׂי' לְבוּשִׁי' לְהַנְשִׁמָּה הַנְּמַשְׁכִּי' מֵאוֹר אֵין-סוֹף 10 למעלה מהם, (בְּמִכְבָּר
ב"ה מִבְּחִי' סוֹכֵב כָּל עֲלָמִין (כַּמְבוּאֵר הַפִּי' מִמִּכְבָּר 11 הַפְּרוּשׁ – שֶׁל, "מִמְלָא
כ"ע בִּלְכָּא ע"ש) בִּאתְעֵרוּתָא דִּלְתַּתָּא הִיא מִצְוֹת ה' 12 בְּלִבְּךָ עֲלֵמִין" וְ"סוֹכֵב בְּלִבְּךָ
וְרִצּוֹן הַעֲלִיּוֹן ב"ה. וְעִיקָר הַמִּשְׁכָּה זֶה מֵאוֹר אֵין-סוֹף 13 עֲלָמִין" בְּלִבְּךָ עֲלָמִין
הוּא לְבוּשׁ וְאוֹר מְקִיף לֵ"ם דֹּאבִי"ע הַמִּשְׁתַּלְשֵׁלוֹת מַעֲלָה 14 אֲמָרִים", – בחלק
לַעֲלָה וּמִמְדֻרְגָּה לְמִדְרָגָה כו' הַנִּקְרָאוֹת בְּשֵׁם מִמְלָא כ"ע. 15 הַרְאִשׁוֹן שֶׁל סֵפֶר
פִּי' כִּי אוֹר אֵין-סוֹף מִתְלַבֵּשׁ וּמֵאוֹר בְּתוֹךְ כָּל הַשְׁתַּלְשָׁלוֹת 16 ה"תניא", עֵין שֵׁם) –
לבושים אלה שמבחינת

17 "סובב כל עלמין", מתהווים בִּאתְעֵרוּתָא דִּלְתַּתָּא, –
18 בהתעוררות שמלמטה, הִיא מִצְוֹת ה' וְרִצּוֹן הַעֲלִיּוֹן בְּרוּךְ
19 הוּא. – שְׂכִיּוֹן שֶׁהַמִּצְוָה הִיא רִצּוֹן הַעֲלִיּוֹן, הַבְּחִינָה שֶׁל רִצּוֹן
20 (שהוא כח מקיף) וְסוֹכֵב – לִכְן נִמְשָׁכִים עַל-יְדֵה לְבוּשִׁים מִבְּחִינַת
21 "סובב כל עלמין". וְעִיקָר הַמִּשְׁכָּה זֶה מֵאוֹר אֵין-סוֹף בְּרוּךְ
22 הוּא, הוּא לְבוּשׁ וְ"אוֹר מְקִיף" לְעֵשֶׂר סְפִירוֹת – שֶׁל אַרְבַּעַת
23 הָעוֹלָמוֹת, דִּאֲצִילוֹת-בְּרִיאַת-יְצִירַת-עֲשִׂיָּה, הַמִּשְׁתַּלְשָׁלוֹת –
24 עֶשֶׂר הַסְפִּירוֹת שֶׁל אַרְבַּעַת הָעוֹלָמוֹת, מִשְׁתַּלְשָׁלוֹת מַעֲלָה
25 לַעֲלָה וּמִמְדֻרְגָּה לְמִדְרָגָה כו', הַנִּקְרָאוֹת – הַסְפִּירוֹת נִקְרָאוֹת,
26 בְּשֵׁם "מִמְלָא בְּלִבְּךָ עֲלָמִין". – הַהִמְשָׁכָה מֵאוֹר אֵין-סוֹף בְּרוּךְ
27 הוּא וְסוֹכֵב כָּל עֲלָמִין הַנִּמְשָׁכֶת עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת, נַעֲשִׂית בְּעִיקָר
28 לְבוּשׁ וּמְקִיף לְהַשְׁתַּלְשָׁלוֹת שֶׁל הַסְפִּירוֹת. בְּרִם, לְכַאוּרָה, כִּיּוֹן
29 שֶׁהַסְפִּירוֹת עֲצֻמָּן הֵן הִרֵּי אֵלִקוֹת – הָאֵלִקוֹת – שֶׁל הָעוֹלָמוֹת,
30 מִדּוּעַ, אִיפּוּא, נִדְרַשְׁתָּ הַמִּשְׁכָּה מֵאוֹר אֵין-סוֹף כְּלָבוֹשׁ לְסְפִירוֹת?
31 פְּרוּשׁ, – הַכּוּוֹנָה הִיא, כִּי אוֹר אֵין-סוֹף בְּרוּךְ-הוּא מִתְלַבֵּשׁ

7 ג. "וְיִלְבֹּשׁ – לְבוּשׁ שֶׁל צִדְקָה בְּשִׂרְיוֹן, – הַמְּגִיץ עַל הַגּוֹף, וְכִיּוֹבֵעַ
8 יִשְׁוּעָה בְּרִאשׁוֹ". – לְמִרּוֹת שֶׁהַפְּסוֹק מוֹסֵב כְּלָפִי הַקֶּבֶד, שֶׁהוּא
9 יִלְבֹּשׁ לְבוּשִׁים שֶׁל צִדְקָה וְיִשְׁוּעָה לְבִנֵי יִשְׂרָאֵל, וְלְבוּשִׁים שֶׁל
10 נִקְמָה (כִּפִּי שֶׁהוּא מְסִיִּים בַּפְּסוֹק) כְּלָפִי אִוְמוֹת הָעוֹלָם, אֲךָ כִּיּוֹן

11 שֶׁהַכִּלִּי לְקִלְיַת (או
12 לְהַתְּהוּוֹת) הָעֲנִינִים
13 שֶׁלִּמְעַלָּה² – נוֹצֵר מִן
14 הָעֲנִינִים שְׁבִנֵי יִשְׂרָאֵל
15 עוֹשִׂים לְמַטָּה מַעֲיָן וְדוֹגְמָה
16 מִהֶם, הִרֵּי הַכּוּוֹנָה הִיא
17 (גַּם), שֶׁבַעֲבוּדַת הַצִּדְקָה
18 שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִשְׁנוּ הָעֵנִין
19 שֶׁצִּדְקָה הִיא לְבוּשׁ, כְּמוֹ
20 שְׂרִיּוֹן הַמְּגִיץ עַל הַגּוֹף,
21 וְכִיּוֹבֵעַ יִשְׁוּעָה בְּשִׁבִּיל
22 הָרָאשׁ, וְדִרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ
23 וְכָרוֹנִים לְכַרְכָּה: מִה
24 שְׂרִיּוֹן זֶה, כָּל קְלִיפָה
25 וְקְלִיפָה – מִדּוּן מוֹרַכֵּב
26 הַשְּׂרִיּוֹן, מְצַטְרֶפֶת
27 לְשְׂרִיּוֹן גָּדוֹל, אֵף צִדְקָה

28 – כָּל פְּרוּטָה וּפְרוּטָה – שְׁנוֹתָנִים לְצִדְקָה, מְצַטְרֶפֶת לְחֶשְׁבוֹן
29 גָּדוֹל. – לְכַאוּרָה, אוֹתוֹ דְּבַר שְׁמוּבָן בְּמִשְׁל מוּבָן מֵאֵלֵיו גַּם
30 בְּנִמְשָׁל: כִּשֶׁם שֶׁבְּשְׂרִיּוֹן מִתְהוּוֹת מִפְרָטִים רַבִּים – עֵנִין גָּדוֹל אֶחָד,
31 כִּךְ בְּנִמְשָׁל, מִתְהוּוֹת מִהִרְבָּה פְּרָטִים עֵנִין וְחֶשְׁבוֹן אֶחָד גָּדוֹל. מִה
32 מוֹסִיף, אִיפּוּא, הַמִּשְׁל, שֶׁבִּלְעֵדוֹ לֹא הָיוּ מִבִּינִים אֶת הַדְּבַר
33 בְּנִמְשָׁל: אֵלֶּא הַפִּירוּשׁ הוּא: פְּרוּשׁ, שֶׁהֲשִׁרְיוֹן עֲשׂוֹי קִשְׁקִישִׁים –
34 כְּעִין קִשְׁקִישֵׁי הַדָּג, עַל נִקְבִּים, וְהֵם – הַקִּשְׁקִישִׁים, מְנַגִּים שֶׁלֹּא
35 יִכְנַס חֵץ בְּנִקְבִּים, וְכִכֵּה הוּא מַעֲשֵׂה הַצִּדְקָה: – שֶׁגַם בְּצִדְקָה
36 יִשְׁנוּ הָעֵנִין שֶׁל נִקְבִּים וְקִשְׁקִישִׁים הַמְּגִינִים עַל הַנִּקְבִּים, כִּפִּי
37 שִׁישְׁבִּיר לְהֵלֵךְ, אֶת זֶה מוֹסִיף הַמִּשְׁל עַל הַנִּמְשָׁל, שִׁישְׁנוּ עֵנִין שֶׁל
38 נִקְבִּים, וְהַקִּשְׁקִישִׁים – הַפְּרוּטוֹת – מְגִינִים עַל הַנִּקְבִּים.

39 וּבִיאֹר הָעֲנִינִין, – מִדּוּן עֵנִין הַנִּקְבִּים שֶׁ"קִּשְׁקִישִׁים" שֶׁל מַעֲשֵׂה
40 הַצִּדְקָה מְגִינִים עֲלֵיהֶם: כִּי גְדוֹלָה צִדְקָה מְכַל הַמִּצְוֹת, שְׁמִינִין
41 מִהַמִּצְוֹת בְּכָלל, נַעֲשִׂים – נוֹצֵרִים, לְבוּשִׁים לְהַנְשָׁמָה⁴, – כִּדִּי
42 שֶׁהַנְּשִׁמָּה תוּכַל לְקַבֵּל אֶת הַגִּילּוֹי שֶׁל גִּי'עֵדן וְשֶׁלֹּא תִתְבַּטֵּל,

להתפייס (ב"ר ספ"י). וי"ג וכן גם באדר"ג פ"ט – עה"פ עצם מעצמי) וע"י רוח נכאה יהי' לא רק משיב חמה כ"א גם שיתפייסו ועוד יותר וכולי האי כו' כמים הפנים וגו'. וכיון דפשוטו דהסיום הכתוב אינו בטוב לכן רק רמזו ב"גו'". 21. משלי כז, יט. 1. ישע' נט, יז. 2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכפי אדה"ז דע מה למע' – ממך (היום יום י"ג באייר)". 3. ב"ב ט, ב. 4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כמשנ"ת לקמן סכ"ט". 5. פרק מ"ח.

התחתון והעליון, שיוכלו - הנפש-רוח-נשמה של האדם, 44
ליהנות ולהשיג איזה השגה והארה מאור אינסוף ברוך 45
הוא, - המאיר בגן עדן, כי בהעדר לבוש זה, לא היתה הנשמה, 46
שהיא בעלת גבול, יכולה לקבל ולהשיג הארה מאור אין סוף 47
שהוא בלי גבול, כמו 48

שמכאור במקום אחר. - 49
להלן ב"אגרת הקודש". 50
וזה שאמרו רבותינו 51
זכרונם לברכה: "שכר 52
מצוה כהאי עלמא 53
ליכא", - שכר מצוה 54
בעולם הזה - אין. חכמינו 55
ז"ל לא אומרים ששכר 56
מצוה אינו ניתן בעולם 57
הזה כי אם בעולם הבא, 58
אלא הם אומרים, 59
שבעולם הזה אין שום 60
שכר מצוה. כי בעולם 61
הזה הנשמי ובעל גבול 62
- החיות שבו הוא ב' 63
צמצום רב ועצום מאד 64
מאד, אי אפשר - לכן, 65
להתלבש - בעולם הזה, 66
שום הארה מאור אין 67

סוף ברוך-הוא, בראם - אלא, אך ורק עלידי - באמצעות 68
עשר ספירות, הנקראים "גופא" בזהר הקדוש: - כפי 69
שרבינו הזקן מסביר מיד להלן שכהשוואת הגוף לנשמה, שהגוף 70
הוא באין-ערוך לגבי הנשמה, כך הספירות הן באין-ערוך לגבי 71
אין-סוף, ומאחר שהשכר למעשה המצוות הוא המשכה מ"אין 72
סוף" - אין הוא יכול להתלבש בעולם זה, ולכן "שכר מצוה 73
בהאי עלמא - ליכא", אין בעולם הזה סוג המשכה התלבשותית 74
כוז, כי ההמשכות המתלבשות בעולם הזה באות רק על ידי 75
עשר הספירות הנקראות בזוהר הקדוש "גופא", "חסד דרועא 76
ימינא כו'". - חסד - נקרא זרוע ימין, וגבורה - זרוע שמאל, 77
וכך הלאה. לפי, שכל שאין ערוך לו להגוף הנשמי לגבי 78
הנשמה, כך אין ערוך כלל לעשר ספירות דאצילות לגבי 79
המאציל העליון אינסוף ברוך-הוא, כי - שכן, אפילו חכמה 80
עלאה, - עליונה, שהיא ראשיתן, - של העשר ספירות, היא 81
בבחינת עשיה גופנית לגבי אינסוף ברוך-הוא, - בשם 82
שעשיה גופנית של האדם מרוחקת מעצם הנפש שלו, כמו 83
שנתבאר ב'לקוטי אמרים'. - בחלק הראשון של ספר 84
ה"תניא", בהגהה שבפרק ב' 10, ואי לזאת, - ולכן, במעשה 85
הצדקה וגמילות חסדים, שאדם אוכל מפרותיהן בעולם 86

ומאיר בתוך כל השתלשלות העשר ספירות - של 1
העולמות, דאצילות-בריאה-יצירה-עשיה, - כלומר, הוא 2
מאיר בהם בפנימיות, באופן של התלבשות, והוא המאציל 3
העשר ספירות דאצילות, המשתלשלות לבריאה-יצירה- 4
עשיה, - כידוע 5

שהספירות והפרצופים 6
של עולם ה"אצילות", 7
מאירים בעולמות 8
9 "בריאה", "יצירה", 3
10 "עשיה", והם מהווים 4
11 האלקות שבעולמות אלה. 5
12 אך, כיצד מתבצעת 6
13 ההאצלה של הספירות 7
14 של עולם ה"אצילות" ומה 8
15 שאור אין-סוף מאיר, 9
16 בהשתלשלות הספירות 10
17 של שאר העולמות? הרי 11
18 זה - עלידי צמצום 12
19 עצום המכאור ב - ספר 13
20 עץ חיים, - שאין זה 14
21 סתם צמצום ומיעוט של 15
22 האור, אלא זהו סילוק של 16
23 האור באופן שאור שהוא 24
24 אין סוף ובלי גבול, יוכל

25 להיות נאצל ולהאיר באופן של גבול, ונקרא "אור פנימי", -
26 אור המתלבש בפנימיות, שכן הוא מצומצם לפי ערך הדבר שבו
27 הוא מתלבש. ועלידי קיום המצוות נמשך "אור מקיף"
28 הנזכר לעיל, ומאיר תוך העשר ספירות דאצילות-בריאה-
29 יצירה-עשיה, ומתיחד עם ה"אור פנימי", - הרי מאיר אז
30 בתוך האור הפנימי (בסדר ההשתלשלות) אור שהוא בבחינת
31 אין סוף, ונקרא "יחוד קדשא-בריך-הוא - מה שהוא קדוש
32 ומובדל, למעלה מהעולם, בחינת "סובב כל עלמין",
33 ושבכינתיה", - עם האור הפנימי הנקרא "שכינה", על שם
34 ששוכן ומתלבש בהשתלשלות, כמו שנתבאר במקום אחר,
35 - שעלידי מצוות נעשה יחוד של קודשא-בריך-הוא עם
36 השכינה שלו, שלכן אומרים לפני קיום המצוות "לשם יחוד
37 קודשא-בריך-הוא ושכינתיה", שכן המצוות "פועלות" יחוד זה,
38 המשכת אור ה"סובב כל עלמין" הנקרא "קודשא בריך הוא" -
39 באור ה"ממלא כל עלמין" הנקרא "שכינה". זה, אם כן, עיקר
40 ההמשכה הנמשכת מאור אין-סוף על ידי מצוות - ההמשכה
41 מאור אין-סוף בהשתלשלות הספירות של העולמות, וההארה
42 דהארה מ"אור מקיף" הנזכר לעיל, עלידי צמצום רב,
43 נעשה לבוש לבחינת נפש-רוח-נשמה של האדם בגן-עדן

6. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מח"א פמ"א. אבל אין לומר שזה מתכוון - דא"כ הול"ל "בלק"א" - כדלעיל בזו האגרת בנוגע לסוכ"ע". 7. סימן כ"ט. 8. קידושין לט. ב. 9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שבאין ערוך בירידה לנשמה דילי" - או"ס". 10. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "יותר נ"ל שהכוונה לח"ב פ"ח ט - ששם יש ב' נוסף על משי"כ כאן, משא"כ בהגה"ה דאדריבא. ואף דבאגה"ת פ"ד (ועוד) מוסיף "ח"ב" על משי"כ "בלק"א" - הוא משום דשם מציין המקום בדיוק וכהסיוס פ"א, משא"כ כאן".

דָּבָר רַע בְּגִשְׁמִיּוֹת וּבְרוּחָנִיּוֹת, – שזה ענין שיכול להיות למטה
על ידי יניקת החיצונים – ויש צורך למנוע זאת, לְוֹאֵת – ולכן,
חֹזֵר וּמֵאִיר אֹרֶךְ הַמְקִיף וְסוֹתָם הַנֶּקֶב, עַל דְּרֶדֶךְ-מִשְׁלַּל, –
הנקב שנוצר על ידי מעשה הצדקה וגמילות חסדים חוזר ונסתם,

כדי שהחיצונים לא יוכלו

לקבל שום יניקה

מההשפעה הנשפעת על

ידי הנקב למשל, שכן

מהאור המקיף אין הם

יכולים לקבל יניקה, כִּי

הוא – האור המקיף בא

מִבְּחִינַת אֵין-סוֹף וְסוֹבֵב

כָּל עֲלָמִין בְּנוֹכַח לְעִיל. –

שמשם אין החיצונים

יכולים לקבל יניקה. הרי,

שגם במעשה הצדקה

וגמילות חסדים יש ענין

של נקבים וקשקשים

הסותמים את הנקבים.

הנקבים משמשים כפתיחה

באור המקיף ובבלוש, דרכה ירדו "פירותיהן" כשכר לאדם

שבעולם הזה. והקשקשים הם האור המקיף הסותם את הנקבים

שלא תוכל להיות יניקה לחיצונים, ולפי זה הרי זה מכונן למשל

השריון העשוי מנקבים וקשקשים המגינים על הנקבים. וְזֶהוּ

שְׂאֵמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ וְזָרוּעֵם לְבִרְכָּהּ: – כשם שבשריון מצטרפת

כל קליפה וקליפה לשריון גדול, כך בצדקה "מִצְטָרֶפֶת – כל

פרוטה ופרוטה, לְחֻשְׁבּוֹן גָּדוֹל" דִּיקָא, – המלה "גדול" הוא

בדיוק, "כִּי גָדוֹל ה' וּמְהֻלָּל מְאֹד"¹³, כִּי סוֹף וְתַכְלִית וְגִבּוֹל

[חֶסֶד וְשְׁלוֹם]: – הרי שעל-ידי הפרוטות של צדקה ממשיכים

מהבחינה של "גדול ה'", כפי ששם הוי' המרמז על עשר

הספירות, י' חכמה, ה' בינה, ו' ששת המדות, וה' אחרונה

מלכות¹⁴ – מקבל מאין סוף והן בבחינת "גדולה" מ"אין סוף".

1 הָיָה¹¹, – הרי, אם בצדקה וגמילות חסדים יש לאדם משהו שכר

2 – הפירות – בעולם הזה, הכוונה היא שבמצוות אלו אכן יורד

3 לעולם הזה משהו מהאור הנזכר לעיל, וזאת מפני שיש נְקִבִים,

4 עַל דְּרֶדֶךְ-מִשְׁלַּל, בְּלִבּוֹשׁ הַעֲלִיּוֹן הַמְקִיף עַל – בחינת "גופא",

הם הַכִּלִּים דַּעֲשֵׁר

6 סְפִירוֹת, – שמשוהו

7 מהכלים של עשר

8 הספירות ירדו דרך

9 הנקבים לעולם הזה,

10 לְהֵאִיר מִמֶּם וּלְהַשְׁפִּיעַ

11 אֹרֶךְ וְשֹׁפַע מִ"חֶסֶד –

12 שהוא בחינת דְּרוּעָא

13 וְיִמִּנָא" – הורוע הימנית,

14 נמשך אֲחֵרֵי יָמִים פְּעוֹלָם

15 הָיָה הַגִּשְׁמִי, וְעֵשֶׂר

16 וְכִבּוּד – נמשכים בעולם

17 הזה, מִ"דְּרוּעָא

18 שְׂמֵאלָא", – מספירת

19 הגבורה שהיא בחינת

20 הורוע השמאלית, וְכֵן –

21 נמשכת השפעה למטה בְּתַפְאֶרֶת – מספירת התפארת, וְהוּד

22 וְהָרָר וְהָדוּחַ וְכוּ'¹²: – נמשכים למטה מספירות הוד, יסוד, וכו',

23 כל האמור הוא השפעה הנמשכת למטה על ידי הנקבים למשל

24 הנוצרים בלבוש ובאור המקיף הנמשך בתוך הספירות. אֲךְ כִּדִּי

25 שְׁלֵא יִינָקוּ הַחִיצוֹנִים לְמַעְלָה – הקליפות, מֵאֹרֶךְ וְשֹׁפַע

26 הַמִּשְׁתַּלְשֵׁל וְיִוָּרֵד לְמִטָּה מִטָּה עַד עוֹלָם הָהָה הַגִּשְׁמִי, –

27 בשעה שההשפעה מצטמצמת כל כך, הרי זה נותן מקום שיוכלו

28 החיצונים לינוק מזה. כשמאיר האור כמו שהוא, הרי הכלי

29 לקליטתו הם רק הספירות וענינים של קדושה; ואילו כשהאור

30 יורד למטה אחרי צמצומים רבים עד לעולם הזה הגשמי, יש

31 מקום ח"ו שהחיצונים יוכלו לקבל יניקה מאור זה, וְכֵן לְמִטָּה –

32 וכך גם למטה יש צורך לְהִנָּן עַל הָאֵדָם וּלְהַצִּילוֹ מִכָּל

יום שבת קודש ח' מנחם-אב

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 208, אך מי הוא הגורם... עד עמ' קה, תדרשנו:

65 אֲךְ מִי הוּא הַגּוֹרֵם לִירִידַת הָאֹרֶךְ וְהַשְׁפַּע לְעוֹלָם הָהָה

66 הַגִּשְׁמִי מַעֲשֵׂי סְפִירוֹת

67 הַנִּקְרָאִים "גּוֹפָא"¹⁵, –

68 מה הגורם, שאור כזה,

69 שרק עשר הספירות של

70 "אצילות" הן כלים אליו –

אגרת הקדש

13 אך מי הוא הגורם לירידת האור והשפעת לעוה"ז

14 הגשמי מ"ם הנקראים גופא הוא היחוד הנ"ל שהיא

בפנימיות

11. קידושין מ, א. 12. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה השמיט נצח ומהו וכו'". וכנראה זהו ע"פ זח"ב (צח, סע"א ורע"ב

– הובא בצ"צ לתהילים קד, א) דהוד והדר וחדוה הם נה". [ועפמש"כ שם י"ל ג"כ מה שכתב כאן כינויים אלו ולא נה"ן]. ואואפ"ל

ד"וכו" היינו מל' שהיא כולי דכחנ"ל". 13. תהלים מח, ב. 14. ראה לעיל אגרת התשובה פ"ד. 15. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:

"שלמעלה – דאוא"ס – א"כ ה"ה באי"ע בעליו לגבי עוה"ז".

1 והשתלשלות, הנעשה על ידי המצוות, **שְׁהִיא תּוֹסֶפֶת הָאֶרֶץ**
 2 **וְהַשְׁפָּעָה מִבְּחִינַת אוֹר אֵיךְ-סוֹף הַמַּאֲצִיל הָעֲלִיּוֹן בְּרוּךְ-**
 3 **הוא,** – שמאציל עשר הספירות של עולם ה"אצילות", בְּיָתֵר
 4 **שֶׁאֵת עַל הַהֶאֱרָה וְהַשְׁפָּעָה** – הנמשכות ב"אצילות",
 5 **שֶׁבְּתַחֲלִיל הָאֲצִילוֹת** –
 6 של עולם ה"אצילות",
 7 **וְהַשְׁתַּלְשְׁלוֹת** – של
 8 הספירות, וכו'. – הרי,
 9 כיוון שנמשכת תוספת
 10 אור שלמעלה מעלה
 11 מ"אצילות", ולגבי אור זה,
 12 "אצילות" ו"עשיה" שוים
 13 (כי האור הוא אֵיךְ-סוֹף) –
 14 לכן יכול להימשך מצד
 15 אור זה השפעה מעשר
 16 ספירות של "אצילות"
 17 לעולם הזה הגשמי.
 18 **וְרֵאשִׁית תּוֹסֶפֶת**
 19 **הַהֶאֱרָה וְהַשְׁפָּעָה,** –
 20 הנמשכת בספירות
 21 ד"אצילות", **הִיא לְרֵאשִׁית הָעֵשֶׂר סְפִירוֹת.** – לספירת
 22 ה"חכמה" שהיא ראשיתן של עשר הספירות. וְזֶה הוּא – מה
 23 שכתוב אחרי "וילבש צדקה בשריון" – **"וְכֹבֵעַ יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ"**
 24 – **"יְשׁוּעָה" הוּא מַלְשׁוֹן "וַיֵּשֶׁע ה' אֶל הַכֵּל וְאֶל מִנְחָתוֹ"**¹⁶,
 25 – הרי שישועה היא מלשון פניה, שהקב"ה נפנה ונמשך, וְהוּא
 26 יְרִידָת – והמשכת הָאוֹר וְהַשְׁפָּעָה – של בחינת ש"ע נְהוּרִין
 27 – אורות, שְׁפִיזָהּ תְּקוּדָה¹⁷, – אור שהוא למעלה מעלה מעשר
 28 הספירות של "אצילות": הש' מרמז על בחינת חב"ד, ג' המוחין,
 29 כפי שהם במדרגה של מאות – שלש מאות, והע' מרמז על ד'

אגרת הקדש

תוספת הארה והשפעה מבחי' אור א"ס המאציל
 העליון ב"ה ביתר שאת על ההארה וההשפעה
 שבתחילת האצילות וההשתלשלות וכו'. וראשית
 תוספת ההארה וההשפעה היא לראשית הי"ס וזה
 הוא וכובע ישועה בראשו ישועה הוא מלשון וישע
 ה' אל הכל ואל מנחתו. והוא ירידת האור והשפע
 דש"ע נהורין שבוזה"ק. וכמ"ש יאר ה' פניו אליך.
 יאר פניו אתנו סלה. אתנו הוא ע"י מעשה הצדקה.
 וזה הוא זורע צדקות מצמיח ישועות. וככה יאר ה' פניו
 אליהם צדקתם עומדת לעד וקרנם תרום בישועות
 מצמיח קרן ישועה צמח צדקה מהכובע ישועה הנ"ל.
 כנפש תדרשנו:

30 המדות כפי שכל אחת מהן כוללת עשר – שבעים, אור נעלה זה
 31 ("וכובע ישועה") נמשך "בראשו", בראשיתן של עשר הספירות.
 32 **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב¹⁸: "יָאֵר ה' פָּנָיו** – הפנימיות שלו, פנימיות השפע
 33 של אור אֵיךְ-סוֹף, אֵלֶיךָ", – אל בני ישראל כאן למטה, **"יָאֵר**
 34 **פָּנָיו** – הפנימיות שלו,
 35 **אֶתְנֹו סֵלָה"**¹⁹. – **"אֶתְנֹו"**
 36 – כדי שהאור של פניו
 37 יתברך יימשך ויהיה אתנו
 38 כאן למטה, הוּא עַל-יָדֵי
 39 **מַעֲשֵׂה הַצְדָּקָה. וְזֶה הוּא**
 40 – מה שכתוב²⁰: **"זֹרַע**
 41 **צְדָקוֹת** – **מִצְמִיחַ**
 42 **יְשׁוּעוֹת"**. – שצדקה
 43 מביאה את ענין הישועות,
 44 שיהיו צמיחה וגילוי
 45 מבחינת ישועה, מהאור
 46 של ש"ע נהורין. וְכָכָה²¹
 47 **יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֵיהֶם,**
 48 **צְדָקָתָם עֹמֶדֶת לְעַד"**²²,
 49 – שכן, ההמשכה
 50 האמורה, שיוֹרֶדֶת עֵתָה בגילוי למטה הרי היא מהפירות בלבד,
 51 ואילו ה"קרן" ו"עצם" השכר, איננו יורד עתה בגילוי למטה,
 52 אלא נשאר בהעלם, עד לעתיד לבוא בעולם התחיה, שאז
 53 יתגלה שכר המצוה עצמו כאן למטה, כי אז יאיר ויתלבש האור
 54 ה"סובב כל עלמין" למטה. – כפי שרכנו הוקן מסביר זאת להלן
 55 ב"אגרת הקודש" סימן ל"ב, וְקִרְנֵם תְּרוֹם בִּישׁוּעַת "מִצְמִיחַ
 56 קֶרֶן יְשׁוּעָה", "צִמְחַ צְדָקָה" – שהקב"ה עושה עם ישראל,
 57 מִן"כֹּבֵעַ יְשׁוּעָה" הַנּוֹכַח לְעִיל, כִּנְפֵּשׁ תִּדְרָשְׁנוּ: – כפי הנפש
 58 הדורשת אותו.

16. בראשית ד, ד. 17. ראה זח"א ד, ב. ח"ג קלג, ב. ובכ"מ. 18. נשא ו, כה. 19. תהלים סז, ב. 20. נוסח ברכות ק"ש של שחרית.

אגרות קודש

ב"ה, י"א מני"א תשכ"ד
 ברוקלין.

שלום וברכה!

... ולשאלתו אופן העבודה בענינו ובכלל.

ידועה ההוראה מעט מעט אגרשנו, אשר כשהולכים מדרגא לדרגא (ובהחלטה תקיפה) - הרי זה בר קיימא, וק"ל.

ולכתבו אודות הצלחתו בלימוד בנגלה וחסידות - כיון שהבטיחנו חכמינו ז"ל יגעת ומצאת, הנה ילמוד בהתמדה ושקידה ועד לאופן שהתורה קוראה זה יגיעה - ותקוים ההבטחה ומצאת.

יום ראשון

יום שלישי

ב מנחם אב

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: דברים, שלישי עם פירש"י.
תהלים: י"ז.

תניא: ומאחר שהתפלה . . . עילאה.

הוראה לרבים: מתחילין להניח תפלין שני חדשים קדם הבר מצוה. בתחלה בלא ברכה, וכעבור איזה שבועות בברכה.

יום שני

יום רביעי

ג מנחם אב

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: דברים, רביעי עם פירש"י.
תהלים: יח"ב.

תניא: פרק יא. ואמנם . . . ק לאין קץ.

משיחת אאמו"ר: יעמאלט ווען משיח וועט קומען בב"א וועט מען ערשט ביינקען נאך די גלות טעג. יעמאלט וועט ערשט פארדריסען פאר וואס מ'האט ניט געטאן אין עבודה. מען וועט ערשט דערהערען דעם גרויסען ווייטאג פון העדר העבודה. איצטער אין די ימי הגלות, איז די ימי העבודה צו מכין זיין זיך צו ביאת המשיח בב"א.

משיחת אדני אבי מורי ורבי [הרש"ב]: אז, כאשר משיח יבא במהרה בימינו, אמן, יתגעגענו לימי הגלות; אז יצטערו, מדוע לא עסקו ב'עבודה'. אז יחושו את הצער הגדול של העדר ה'עבודה'. כעת בימי הגלות, הם ימי העבודה להכין עצמו לביאת המשיח במהרה בימינו, אמן.

יום שלישי

יום חמישי

ד מנחם אב

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: דברים, חמישי עם פירש"י.
תהלים: כג"כ.

תניא: ומה שמשבחים . . . 200 היא מיד.

מיט דער גרעסטער האָרעוואניע קען מען ניט פארדינען קיין איין סענט מעהר וויפיל השי"ת האָט אָפגעשטעלט, אז דער און דער מענש זאָל פארדינען. מען בעדארף טאָן וויפיל עס איז נויטיג, אָבער מען מוז געדיינקען, אז די גאַנצע ארבעט, איז מער ניט ווי א טפל, דער עיקר איז די ברכה פון השי"ת, און די ברכה פארדינט מען ווען מען איז א ערליכער איד: תפלה בצבור, שמירת שבת בהידור, כשרות בהשגחה גדולה, חינוך הבנים בא מלמדים ערליכע אידען.

ביגיעה הגדולה ביותר, אי אפשר להרויח אפלו אגורה אחת יותר, מאשר הקדוש-ברוך הוא קבע, שאדם פלוני ירויח. צריך לעשות כמה שנחוצ, אך חייבים לזכר, שכל העבודה אינה אלא טפל, העקר הוא ברכת ה' יתברך, ואת הברכה מרויחים כאשר הננו יהודים יראי שמים: [מקפידים על] תפלה בצבור, שמירת שבת בהידור, כשרות בהשגחה גדולה, חנוך הבנים אצל מלמדים [שהם] יהודים יראי שמים.

יום
רביעי

יום שישי

ה מנחם אב

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: דברים, ששי עם פירש"י.
תהלים: כט-לד.
תניא: ומ"ש וחטאתי . . . פשעיו.

סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו, האט דער בעש"ט געזאגט: אין יעדער דבר גשמי פון דברים המותרים זיינען פאראן טוב ורע: דער גשמי איז רע און דער חיות אלקי וואס איז מחי' דעם גשמי איז טוב. באדארף דער מענש וואס באנוצט דעם גשמי זיין א סור מרע, ניט וועלען דעם תענוג וואס איז פאראן אין דעם גשמי, און זיין ועשה טוב וועלען געשפייזט און געהאלפען ווערען פון דעם חיות אלקי וואס איז אין דעם דבר הגשמי. בקש שלום ורדפהו דער מענש וואס איז א סור מרע און א ועשה טוב, באדארף זוכען און נאכלויפען צו מאכען שלום צווישען דעם גשמי און חיות אלקי וואס איז איהם מחי'.

"סור מרע ועשה טוב, בקש שלום ורדפהו". פירש הפעל-שם-טוב: בכל דבר גשמי מהדברים המותרים נמצאים טוב ורע: הגשמי הוא רע, והחיות האלקי המחיה את הגשמי הוא טוב. האדם המשתמש בגשמי, צריך להיות 'סור מרע', לא לרצות את התענוג הנמצא בגשמי, ולהיות 'ועשה טוב', לרצות להיות נזון ולהושע מהחיות האלקי שבדבר הגשמי. 'בקש שלום ורדפהו', האדם שהוא 'סור מרע ועשה טוב', צריך לבקש ולרדף לעשות שלום בין הגשמי לבין חיות האלקי שמחיהו.

יום
חמישי

שבת

ו מנחם אב

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: דברים, שביעי עם פירש"י.
תהלים: לה-לח.
תניא: פרק יב. וטעם . . . ימצא טוב.

דער רבי (רבינו הזקן) בעת ער איז געקומען פון פעטערבורג, האט ער געזאגט פאר'ן מיטעלען רבי'ן א מאמר – אינגאנצען עטליכע שורות: שאו ידיכם קדש – זהו העלאת המדות במוחין והארת המוחין במדות, וברכו את ה' – שממשיכים על ידי זה שם הוי' דלעילא, שעיי"ז פועל שיהי' – יברכך ה' מציון – המשכת שם הוי' מעצמיות הנשמה, עושה שמים וארץ – שעיי"ז הוא קיום העולמות.

הרבי (רבינו הזקן), כאשר בא מפטרבורג, אמר לפני אדמו"ר האמצעי מאמר, – רק כמה שורות: "שאו ידיכם קדש" – זהו העלאת המדות במוחין והארת המוחין במדות, "וברכו את ה'" – שממשיכים על-ידי-זה שם הוי' דלעילא, שעל-ידי-זה פועל שיהיה "יברכך ה' מציון" – המשכת שם הוי' מעצמיות הנשמה, "עשה שמים וארץ" – שעל-ידי-זה הוא קיום העולמות.

יום
שישי

יום ראשון

ז מנחם אב

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ואתחנן, פ' ראשונה עם פירש"י.
תהלים: לט-מג.
תניא: א. פותחין . . . 204 והגוף שבנפש.

אגרת הקדש "פותחין בברכה", נכתבה עשרה שנים קדם פתיבת אגרת "קטנתי".

שבת
קודש

יום שני

ח מנחם אב

ה'תש"ג

שיעורים. חומש: ואתחנן, שני עם פירש"י.
תהלים: מד"מח.

תניא: אך מי . . . 204 מצוי הנפש.

שש זכירות אומרים אותם בכל יום, גם בשבת, יום טוב, ראש השנה ויום הכפורים.
מפתגמי אאזמו"ר: וואס איז די פעולה פון חסידות און יראת שמים, אז עס פעלט
דער עיקר – אהבת ישראל, און נאך גורם זיין ח"ו צער אל הזולת.

מפתגמי אדני אבי זקני מורי רבי [מהר"ש]: מהי פעלת חסידות ויראת שמים, אם חסר העקר
– אהבת ישראל, ועוד גורם חסידות צער לזולת.

המשך ביאור למס' סוכה ליום ראשון עמ' א

עקומה בכל רוח רוח כדי להכשיר את הסוכה, לא נאמר דין זה, 10
קא משמע לו שגם בזה נאמר דופן עקומה. 11
היתה הסוכה פחותה מעשרה טפחים ופסולה משום דירה סרוחה, 12
וחקק – חפר בה גומא באמצעה כדי להשלימה לעשרה טפחים, אם 13
יש משפת חקק ולפנות שבצידו, מרחק של שלשה טפחים או יותר, 14
פסולה, אף שיש בחפירה זו שיעור הכשר סוכה שהוא שבעה על 15
שבעה טפחים, כיון שאין הדפנות מצטרפות להכשר הסוכה 16
ונמצא שאין לסוכה דפנות. 17

הסוכה רחוק מדפנותיה, אם יש משפת איצטבא ולדופן ארבע 1
אמות לכל רוח ורוח, פסולה כיון שאין דפנות אלו ראויים 2
להיחשב כדפנות הסוכה. אבל אם המרחק בין שפת האיצטבא 3
לדפנות משלוש רוחותיה הוא פחות מארבע אמות, פסולה הסוכה 4
מדין דופן עקומה. מקשה הגמרא: מאי קא משמע לן – מה 5
החדוש בדין זה, דאמרינן דופן עקומה אפילו באופן שהדופן אינה 6
ראויה לסוכה, היינו תי – הרי דין זה שזה לדין הקודם ומה 7
התחדש בו. מתרצת הגמרא, מהו דתיקא – היה אפשר לומר 8
שדופן עקומה רק מרוח אחת אמרינן, אבל אם צריכים לומר דופן 9

המשך ביאור למס' סוכה ליום שני עמ' ב

שם כלל, מה שאין כן כלים שנכנסו לבית בעוד האדם לבוש 8
בהם, אף על פי שהאדם נטמא מיד עם כל זאת אין בגדיו נטמאים 9
עד שישהה בבית שיעור אכילה כדלהלן, דתנן הנכנס לבית 10
המנוגע, וכליו – בגדיו, מונחים על פתחו, כלומר שאינו לבוש 11
בבגדיו, וכמו כן אוחדו סנדליו וטבעותיו בידיו, דינו שהוא עצמו, והן 12
– כליו סנדליו וטבעותיו, טמאין מיד כשנכנס, ואפילו יצא מיד 13
ולא שהה בבית כלל. 14

שנאמר 'הקח' למדים שיעור טומאה לשהה בבית המנוגע – כל 1
הנכנס לבית הננוע בצרעת נטמא, ככתוב (ויקרא יד טו) 'והקבא אל 2
הבית כל ימי הסגר אתו יטמא עד הערב'. טומאה זו נאמרה על 3
כל הנכנס לבית, הן אדם והן כלים. אולם מצינו חילוק בין כלים 4
(ובגדים) שנכנסו לבית בפני עצמם, לכלים שנכנסו לבית בעוד 5
האדם לבוש בהם, שכלים הנכנסים לבית בפני עצמם הרי הם 6
בכלל 'והבא אל הבית' ונטמאים מיד בכניסתם אפילו לא שהו 7

המשך ביאור למס' סוכה ליום שלישי עמ' ב

הגמרא: נאותו טפח של הדופן השלישית היכן מעמידו. אמר רב, 9
מעמידו בנגד היוצא – בסמוך לסוף אחת הדפנות, שאם העמיד את 10
שתי הדפנות כהלכתן בצד מזרח וצפון, יעמיד את הטפח של 11
המחיצה השלישית בצד מערב סמוך לדופן הצפונית של הסוכה, 12
או בצד דרום סמוך לדופן המזרחית של הסוכה. אמרי ליה רב 13
בהנא ורב אפי לרב, מדוע מעמיד את הדופן השלישית בסמוך 14
לדפנות בזוית ישרה 190 מעלות, 15
16

שמעון הסובר שהכשר סוכה בארבע דפנות, אינו מדרשת 1
הכתובים בפרשת סוכה, אלא מהנא – מהכתוב (שעיה ד טו) המדבר 2
בענין הגאולה העתידה 'וסכה תהיה לצל יומם מחורב ולמחסה 3
ולמקלט מורם ומקשר', הרי שסוכה צריכה להגן על היושבים בה 4
מזרם וממטר, וסוכה שאין בה ארבע דפנות אינה מגינה ממטר, 5
אם כן מדין תורה צריכה הסוכה ארבע דפנות, אלא שהלכה 6
למשה מסיני שאחת הדפנות די לה בטפת. 7
כפי שהתבאר לחכמים הדופן השלישית די לה בטפת. שואלת 8

המשך ביאור למס' סוכה ליום שבת קודש עמ' ב

מכתבך שמדובר דווקא בכילה הגבוהה עשרה טפחים, מכתבני 7
בסיפא של אותה ברייתא, הא למה זה דומה, לעומד בבית צרום 8
שלא יוציא ראשו חוץ לחלון ויקרא קריאת שמע, הרי שטעם 9
האיסור בכילה הוא משום שנחשבת כבית, והיינו בכילה הגבוהה 10
עשרה הדומה לבית, אך לא בפחות מעשרה שאינה דומה לבית. 11
ומכרעת הגמרא שאכן שמע מונה. 12

כדברי שמואל. מתרצת הגמרא: הלא במאי עסקינן, בשגבוהה 1
הכילה עשרה טפחים, וכיון שהיא אוהל בפני עצמה נגרר ראשו 2
אחר גופו ונחשב כנמצא בתוך האוהל ואסור בקריאת שמע 3
משום 'ולא יראה כף ערוך דבר', ושמואל איירי בכילה פחותה 4
מעשרה טפחים שאינה נחשבת לאוהל אלא כמלבוש, ולכן התיר 5
לקרוא קריאת שמע בהוצאת ראשו. מוסיפה הגמרא: הרי נמי 6

האם צריך לברך על קביעת מזוזה לאחר שנלקחה לבדיקה? יום ראשון ב' מנחם אב ה'תשפ"א

ולקובעה "צריך ודאי לברך, כמו נפל טליתו" (ברכ"י שם).
ומה דין המוריד מזוזה מהפתח וקובע מזוזה אחרת במקומה?

המהר"ם שיק (שו"ת יו"ד סי' רפה) פסק שצריך לברך, אך תלמידו המהרש"ג (שו"ת יו"ד סי' נו) חלק עליו וסובר שהיות וחזר וקובע באותו הפתח אין זו מצוה אחרת, ואין לברך על כך (וראה 'חובת הדר' שם).

ונהג, בדין שוכר בית בחוצה לארץ שפטור מן המזוזה שלשים יום (לקמן ה"י, ובשו"ע יו"ד סי' רפו סכ"ב) – כתב הרבי (ספר המנהגים עמ' 81): "... מנהגינו לקבוע המזוזות תיכף בהכנס לבית, ומוכן שבלי ברכה, אלא שבמלאות שלשים יום נוטלים מזוזה אחת לבדוקה, והרי מותר להחליפה ביפה יותר ממנה, ובמילא קובעים החדשה בברכה, ומכוונים להוציא גם אלו שעל כל שאר הדלתות...". ומכאן יש להוכיח שלדעת הרבי, המחליף מזוזה במזוזה אחרת במקומה – מברך עליה (סידור רבינו הזקן עם ציונים והערות עמ' תערג).

הלכות תפילין ומזוזה וס"ת פרק ה, הלכה ז: וקדם שיקבענה במזוזת הפתח, מברך תחלה.
המסיר מזוזה כדי לבדוקה – האם כשחוזר וקובעה צריך לברך?

ה'ברכיי'וסף' (הובא בפתחי תשובה יו"ד סי' רפט סק"א) הביא את דברי ה'לשון למודים': "אם הסיר המזוזה לבדוקה ודעתו לחזור ולקבעה, יש להסתפק אם יברך כשחוזר וקובעה". והקשה הברכיי'וסף: "לא ידעתי מקום הספק בזה" שהרי זה דומה למי שפשט טליתו על דעת לחזור ולהתעטף בו, שאינו צריך לברך (כמבואר באור"ח סי' ה סיד"ד!) ותיירץ: במזוזה אכן יש להסתפק כי יש חשש "שמא ימצא פסול" במהלך הבדיקה ונמצא שכאשר הסיר לא היה בדעתו לחזור ולקובעה. אך למעשה כתבו רוב האחרונים שלא לברך על מזוזה שהסירה לבדיקה אם מחזירה תוך זמן קצר (ראה 'חובת הדר' פ"א סע' יד). אמנם, מההשוואה בין מזוזה לטלית יש ללמוד הלכה אחרת במזוזה – כאשר נפלה המזוזה מעצמה ורוצה לחזור

פרשה פתוחה ופרשה סתומה יום שני ג' מנחם אב ה'תשפ"א

בסוף השורה, יתחיל את הפרשה הבאה מאמצע השורה הבאה, לאחר רווח של תשע אותיות.

ולשיטת הרא"ש (הלכות קטנות ס"ת פ"ג בשם ר"ת):
פרשה פתוחה מתחילה לאחר רווח בתחילת השורה או בסוף השורה הקודמת. פרשה סתומה - אם סיים את הפרשה הקודמת בסוף השורה, מניח שורה שניה ריקה ומתחיל את הפרשה הבאה בתחילת השורה שלישית. ואם סיים בתחילת שורה, הניח רווח של תשע אותיות והתחיל פרשה שניה באותה שורה - גם היא פרשה סתומה.

להלכה, כתב ה'שלחן ערוך' (יו"ד סי' ערה ס"ב):
"בצורת פתוחה וצורת סתומה יש מחלוקת בין הרמב"ם והרא"ש, וירא שמים יצא ידי כולם ויעשה בענין שבפרשה פתוחה יסיים פרשה שלפניה באמצע שיטה, וישתייר בסופה חלק כדי תשע אותיות ויתחיל לכתוב בראש שיטה שתחתיה" [ולא יעשה רווח של תשע אותיות בתחילת השורה ויתחיל שם את הפרשה הבאה, כי לשיטת הרא"ש זו פרשה פתוחה אבל לשיטת הרמב"ם זו פרשה סתומה - ט"ז שם סק"ה]. "ובפרשה סתומה, תמיד יסיים פרשה שלפניה בתחלת שיטה ויניח חלק כדי תשע אותיות, ויתחיל לכתוב בסוף אותה שיטה עצמה" [ולא יסיים את הפרשה בסוף השורה ויתחיל את הפרשה הבאה מאמצע השורה השניה, אף שלדעת הרמב"ם זו פרשה סתומה, כי לשיטת הרא"ש זו פרשה פתוחה - ט"ז שם] "ובהכי הוי כשר בין להרמב"ם בין להרא"ש".

הלכות תפילין ומזוזה וס"ת פרק ה, הלכות א"ב:
פְּרָשָׁה פְּתוּחָה, יֵשׁ לָהּ שְׁתֵּי צוּרוֹת: אִם גָּמַר בְּאַמְצַע הַשִּׁיטָה, מְנִיחַ שָׂאֵר הַשִּׁיטָה פָּנּוּי, וּמֵתְחִיל הַפְּרָשָׁה שְׁהִיא פְּתוּחָה מֵתְחִלַּת הַשִּׁיטָה הַשְּׁנִיָּה... פְּרָשָׁה סְתוּמָה, יֵשׁ לָהּ שְׁלֹשׁ צוּרוֹת: אִם גָּמַר בְּאַמְצַע הַשִּׁיטָה, מְנִיחַ רוּחַ בְּשִׁעוֹר [תשע אותיות], וּמֵתְחִיל לִכְתֹּב בְּסוֹף הַשִּׁיטָה מֵתְחִלַּת הַפְּרָשָׁה שְׁהִיא סְתוּמָה, עַד שְׁיִמָּצֵא הַרוּחַ בְּאַמְצַע... נִמְצְאָה אוֹמֵר, שֶׁפְּרָשָׁה פְּתוּחָה, תִּחְלָתָהּ בְּתִחְלַת הַשִּׁיטָה לְעוֹלָם; וּפְרָשָׁה סְתוּמָה, תִּחְלָתָהּ מֵאַמְצַע הַשִּׁיטָה לְעוֹלָם.
לשיטת הרמב"ם:

פרשה פתוחה "יש לה שתי צורות" (ומתחילה תמיד בראש השורה): א. אם הפרשה הקודמת מסתיימת באמצע השורה ונשאר רווח כשיעור תשע אותיות (ראה לעיל פ"ז ה"י), הפרשה הבאה (הפתוחה) מתחילה בתחילת השורה הבאה. ב. אם הפרשה הקודמת מסתיימת בסוף השורה (או באמצע, אך אין רווח של תשע אותיות) ישאיר שורה ריקה ויתחיל את הפרשה בתחילת השורה השלישית.

פרשה סתומה "יש לה שלש צורות" (ומתחילה תמיד באמצע השורה): א. אם הפרשה הקודמת מסתיימת באמצע השורה, לאחר רווח כשיעור תשע אותיות יתחיל את הפרשה הבאה באותה שורה. ב. אם לא נשאר הרווח הנדרש עד סוף השורה, ישאיר את המשך השורה ריקה ויתחיל את הפרשה הבאה מאמצע השורה הבאה. ג. אם הפרשה הקודמת מסתיימת

כשרות ללא השגחה? יום שלישי ד' מנחם אב ה'תשפ"א

[שאינו סוחר], פסולה.
התגר חושש לאבד את המוניטין שלו אם יתברר שהטעה

הלכות ציצית פרק ב, הלכה ז: הַלֹּקֶחַ מְלִית מַצִּיצָה מִן הַשּׁוּק... מִן הַגּוֹי - מִן הַתֵּגֶר [סוחר], בְּשָׂרָה; מִן הַתְּרִיז

אינו יכול להסתמך על אמירתו שהבשר כשר ללא עדות (וראה שו"ע אדמו"ר הזקן שם ס"ב).

וה'נודע ביהודה' (מהדו"ת א"ח סי'עב) כתב טעם אחר לחלק בין קניית ציצית מהגוי לקניית מאכל, כי החזקה שהתגר אינו משקר כדי שלא לפגוע באמינותו מועילה רק לשלול את החשש שיעשה מנעשה בידים כדי להכשיל את הישראל, ולכן בקניית בגד עם ציצית שמוצר מלכתחילה לשימוש ישראל אין לחשוש שהמוכר זייף זאת במתכוון למטרת רווח, משום שאינו רוצה לאבד את נאמנותו, אך בדברי מאכל שנועדו גם לשימוש הגויים, אין החשש דווקא שעשה בידים מעשה זיוף אלא יתכן שלא בדק היטב ולא הקפיד לוודא שהבשר שמוכר לקונה הישראל כשר, וכנגד חשש זה נדרשת עדות גמורה ואין הגוי נאמן על כך.

את הקונים, ולכן ניתן לסמוך על דבריו שקנה את הטלית המצויצת מישראל והיא כשרה, אך מי שאין עיסוקו במסחר, אינו חושש כל כך להיתפס בשקר ואין לסמוך עליו.

ועל פי זה יש להתיר לכאורה לקנות מוצרי מזון על סמך רשימת הרכיבים המופיעים על האריזה, בהנחה שהמפעל יימנע מלהטעות ברשימת הרכיבים מחשש לפגיעה באמינותו.

אך ה'מגן אברהם' (א"ח סי' כ ס"א) כתב כי בכוונה נקטו "הלוקח טלית מצויצת", היינו שקונה בגד עם חוטי הציצית ולא את חוטי הציצית לבד כי בטלית מצויצת יש טעם נוסף להקל, משום שבדרך כלל אין הגוי יודע כיצד עושים את החוליות ואת הקשרים, ולכן מסתבר שנעשתה בידי ישראל והגוי קנאה ממנו, אך לולי הוכחה זו אין לסמוך על החזקה שאינו משקר בגלל הפגיעה במוניטין, ולכן הקונה בשר מתגר

האם מברכים על מאכל איסור? יום רביעי ה' מנחם אב ה'תשפ"א

יברכו, היינו שחולק הן בברכה ראשונה והן בברכה אחרונה. ואילו הנידון בשוגג הוא רק לגבי הברכה האחרונה, שכן בברכה הראשונה גם הרמב"ם מודה שיברך, כי "לא שייך למימר בשגגה אינו מברך שהרי אינו יודע שהוא של איסור" (כסף משנה). ומכך שהראב"ד חולק גם לגבי ברכה ראשונה – מוכח שהמחלוקת היא גם באוכל במזיד!

אך הדברים מובנים בהמשך דברי הט"ז לגבי מי שנמצא בסכנה והוצרך לאכול דבר איסור, שלדעת הרמב"ם לא יברך כי כשם שבשוגג סבור הרמב"ם שלא יברך ברכה אחרונה, למרות שנודע לו שזה איסור ו"שגיאות מי יבין, והוי ליה למפרע כאילו אכל היתר", כך מי שנמצא בסכנה שאמנם הותר לו לאכול איסור, בכל זאת לא יברך. אבל הראב"ד יחלוק על כך כי כשם שלדעתו האוכל בשוגג צריך לברך, כך גם מי שהותר לו לאכול איסור, בוודאי צריך לברך.

ומעתה מובן מה שכתב הראב"ד בהשגתו שצריך לברך תחילה וטו"ף – "אף על גב דבשוגג אין שייך תחילה דהא לא ידע דיש כאן איסור, מכל-מקום שייך שפיר תחילה היכא דהוא אניס, דהוא נמי מקרי שוגג אע"פ שעושה במזיד" (ט"ז שם. וראה גם פמ"ג מש"ז שם).

הלכות ברכות פרק א, הלכה יט: כָּל הָאוֹכֵל דָּבָר הָאִסוּר, בִּין פְּדוּן בִּין פְּשֻנָּה - אֵינוֹ מְבָרֵךְ עָלָיו לֹא בְּתַחֲלָה, וְלֹא בְּסוֹף.

מקור ההלכה הוא במשנה (ברכות מה, א) האומרת כי מי שאכל מאכל אסור אינו יכול להצטרף לזימון. ו"רבינו סבור, מה שאמרו במתניתין ד'אין מזמנין' רוצה לומר דאין מברכים" (לחם משנה). אבל הראב"ד חולק על הרמב"ם וכתב: "טעה בזה טעות גדולה, שלא אמרו אין מברכין אלא שאין מזמנין עליהן.. אבל ברכה תחילה וסוף למה לא יברכו הואיל ונהנו".

ובביאור המחלוקת כתב הט"ז (א"ח סי' קצו סק"א): שבאוכל איסור במזיד גם הראב"ד סובר שלא יברך, ונחלקו באוכל בשוגג שלא ידע שזה איסור – לדעת הראב"ד צריך לברך ואילו לדעת הרמב"ם גם בשוגג אין לברך, והדבר דומה לדין המוכר מאכל איסור לחברו ואכלו הלוקח, שהמוכר צריך להחזיר לו את הדמים ("יד" סי' קט"ג) "דהוי כאילו לא אכלו", וכך גם "נחשב לגבי ברכה – כאילו לא אכל כלל", ואין צורך לברך.

אלא שיש להקשות על כך: הראב"ד כתב בהשגתו: "אבל ברכה תחילה וסוף למה לא

ברכת מעין שלוש במקום שאכל יום חמישי ו' מנחם אב ה'תשפ"א

במקום שאכל, אך לדעת התוספות "יין וכל ז' מינין לא הוו בכלל דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומן - אלא פת וכל מיני פת שמברכין עליו המוציא או שמא כל מיני מזונות שיש בהם מה' מינין, הוו בכלל דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומן".

אמנם, ה'מרכבת המשנה' העיר, שיתכן שגם הרמב"ם מדמה את ברכת מעין שלוש לברכת המזון רק לענין מיני דגן שבהם עוסק בפרקים אלו, אבל לא בנוגע לברכה על פירות משבעת המינים שבה עוסק הרמב"ם רק מפרק ח.

הלכות ברכות פרק ד, הלכה א: כָּל הַמְבָרֵךְ בְּרֵכַת הַמֶּזֶן אוּ בְרֵכַת אַחַת מֵעֵין שְׁלֹשׁ, צָרִיךְ לְבָרֵךְ אוֹתָהּ בְּמָקוֹם שְׂאֵבֵל... וְלִבְתַּחֲלָה, לֹא יְבָרֵךְ בְּרֵכַת הַמֶּזֶן, וְלֹא בְּרֵכַת שְׂמֵעֵין שְׁלֹשׁ, אֲלֵא בְּשֵׂהוּא יוֹשֵׁב, וּבְמָקוֹם שְׂאֵבֵל.

מדברי הרמב"ם משמע שברכת 'מעין שלוש' היא כברכת המזון שצריך לברכה במקום שאכל.

ונחלקו בזה ראשונים (פסחים קא, ב). התוספות (שם) מביאים את דעת הרשב"ם שהיא כדעת הרמב"ם, ש"דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומן כגון יין וכל ז' מינין", צריך לברך

הלכה יומית לעיון ברמב"ם – בנוסף לשיעורים היומיים ג"פ ליום, פ"א ליום, וסהמ"צ עט

"יש אומרים ששבעת המינים טעונים ברכה לאחריהם במקומם, ויש אומרים דדוקא מיני דגן. הגה: ויש אומרים דדוקא פת לבד (הגהות מיימוני פ"ד)". וכן הביא אדמו"ר הזקן (שם ס"ג) וסיכם: "ולכתחילה יחמיר בכל שבעת המינים לברך במקומו, וכן בדיעבד אם שינה מקומו אין צריך לחזור ולברך שספק ברכות להקל".

וה'אור שמח' כתב שלפי הרמב"ם כל שבעת המינים טעונים ברכה במקומם אלא שבהם זהו רק לכתחילה אבל אם הלך למקום אחר, אפילו במזיד, ואין בדעתו לחזור למקומו אינו חייב לחזור, ורק אם קבע סעודה חייב לחזור למקומו ולברך אם עקר ממקומו. ה'שלחן ערוך' (אור"ח סי' קעח, סי"ה) הביא את שלשת הדעות:

האם ריח בשמים של עבודה-זרה בטל ברוב? יום שישי ז' מנחם אב ה'תשפ"א

כאן).

וביאר ב"ד המלך:

יש לעיין: הרי לענין הקדש אמרו שריח אין בו משום מעילה כי אין בו ממש (ולכן ריח הקטורת לאחר שתעלה תמרתו אין בו משום מעילה. ראה הל' מעילה פ"ה הט"ז), ומדוע אסור להריח ריח של עבודה-זרה? אלא שנאסר לישראל להיות 'רוצה בקיומו' של עבודה-זרה (הל' מאכ"א פ"ג הכ"א). ואף שאין זו הנאה מעצם ה'עבודה-זרה', הרי זו נחשבת כהנאה כי בזה מתמלא רצונו. וכן הוא גם בריח של עבודה-זרה, אף שעצם הריח אין בו ממש, היות ורצונו להריח ריח זה, הרי כשהריח – נהנה, שנשלם רצונו ולכן הדבר אסור.

ולכן ריח בשמים של עבודה-זרה מתבטל אף שעבודה-זרה אין לה ביטול, כי עצם הריח (שאין בו ממש) אין בו איסור, והאיסור בגלל מילוי רצונו הוא כאשר ריח ה'עבודה-זרה' הוא בעינו, אך כאשר רוב הריח בא מריח המותר, רצון האדם הוא להריח את המותר ומה שנהנה גם מריח העבודה-זרה הרי זה שלא ברצונו.

הלכות ברכות פרק ט, הלכות ח"ט: בשמים של עבודה זרה... בשמים של מתים... ושמך העשוי להעביר את הוהמה - אין מברכין עליהן... נתערב ריח שמברכין עליו, בריח שאין מברכין עליו - הולכין אחר הרב. הקשה ה'מעשה רוקח':

ריח בשמים של מתים או שמן העשוי להעביר את הזוהמא (שמותר להריח בהם אך לא נעשו לריח) שאין מברכים עליו שהתערב בריח שמברכין עליו, בטל ברוב. אך מדוע ריח בשמים של עבודה-זרה (שאסור להריח בהם) בטל ברוב אם הוא המיעוט בתערובת, הרי עבודה-זרה אין לה ביטול (הל' עבודה זרה פ"ז ה"ט) ואיך אפשר לברך עליו?

ותירץ: אם הרוב הוא ריח שמברכים עליו הולכים אחר רוב התערובת ומברכים, רק כאשר המיעוט הוא מבשמים שפטורים מלברך עליהם אך מותר להריח בהם (בשמים של מתים וכד') אבל אם המיעוט הוא מבשמים של עבודה-זרה שאין לברך עליהם כיון שאסור להריח בהם, אינו בטל ברוב. ויש שנקטו בדעת הרמב"ם שגם בריח בשמים של עבודה זרה הולכים אחר רוב הבשמים (שושנים לדוד ברכות פ"ח מ"ו. יד המלך

תפילת רבי נחוניא בן הקנה בימינו שבת קודש ח' מנחם אב ה'תשפ"א

כל, על כן אני מעתיקם כלשונם".

וגם ב'שלחן ערוך' (אור"ח סו"ס קי, ובשו"ע אדה"ז שם) נפסק להלכה, כי הנכנס לבית המדרש צריך לומר נוסח תפילה זו בכניסתו וביציאתו. והט"ז (שם סק"ח) הוסיף כי "הוא הדין במי שישב ללמוד אפילו ביחידות, ובפרט במי שהגיע להוראה". וה'מגן אברהם' (שם סקט"ז) כתב שהאר"י ז"ל היה אומר תפילה זו בכל בוקר.

והרבי (לקוטי שיחות יט, עמ' 44 הע' 62) כתב על כך: "צריך עיון גדול שלא ראיתי נוהגין כן, ולא נדפס הנוסח בסידורים (גם לא בהסידור עם ד"ח וכיו"ב – שהוא ללומדים וכד')". והביא את דברי ה'ערוך השולחן' (אור"ח שם סט"ז) שמנמק את המנהג בימינו: "נראה משום דעכשיו הלומדים בבית המדרש אינם מורים הוראות".

הלכות ברכות פרק י, הלכה כג: הנכנס לבית המדרש - אומר: 'יהי רצון... שלא אכשל בדרך הלכה, שלא אמר על טמא טהור, ועל טהור טמא, על מותר אסור, ועל אסור מותר; ואל אכשל בדרך הלכה, וישמחו בי חברי [על כשלוני]; ואל יכשלו חברי, ואשמח בהם'.

שינו (ברכות פ"ד מ"ב): רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה. אמרו לו: מה מקום לתפלה זו? אמר להם: בכניסתי אני מתפלל שלא יארע דבר תקלה על ידי, וביציאתי אני נותן הודאה על חלקי". והרמב"ם הביא את נוסח תפילת רבי נחוניא כפי שהובא בגמרא (שם כח, ב).

וכתב ה'תוספות יום טוב' (בפתיחה לפירוש המשניות) ששתי תפילות אלו "הן חובות על כל מי שיכנס לבית המדרש שיאמרם... ורבים יכשלו באלו התפילות כי אינם שגורות בפי

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - ב'ח' מנחם-אב ה'תשפ"א

יום ראשון ב' מנחם-אב ה'תשפ"א

הלכות תפלין ומזוזה
וספר תורה

פרק חמישי

(1) כיצד כותבים את המזוזה; דיני קביעתה; זמן בדיקתה וההפרש שבין מזוזת יחיד למזוזת רבים.

- 1 א. כיצד כותבין את המזוזה?² כותבין שתי פרשיות, 'שמע', 'והיה אם שמע', על דף³ אחד, ביריעה אחת.
- 2 ועושה לה רוח מלמטה ורוח מלמעלה כמו חצי צפרן⁴. ואם כתבה בשנים או בשלושה דפין - פשרה⁵.
- 3 ובלבד שלא יעשה פזנב⁶, או כמו עגול⁷, או כקבה⁸.
- 4 ואם עשה פאחת מאלה - פסולה⁹. כתבה שלא על הסדר¹⁰, כגון שהקדים פרשה לפרשה - פסולה¹¹.
- 5 כתבה בשני עורות - אף-על-פי שתפרן, פסולה¹².
- 6 ספר-תורה שפלה ותפלין שפלו, אין עושין מהן מזוזה¹³; ולא מן הגליונים¹⁴ של ספר-תורה, אין כותבין עליו מזוזה, לפי שאין מורידין מקדשה
- 7 חמורה לקדשה קלה.

(2) מיסודי המצוה: "להיות זיכרון לאדם באמונת ה' בכל עת בואו לביתו וצאתו, וכמו שאמרו (מנחות דף לג עמוד ב): "מצוה להניחה בטפח הסמוך לרשות הרבים, כדי שיפגע במזוזה מייד" ("החנינוך", מצוה תכ"ג, וראה לשון רבינו לקמן פרק ו, הלכה י"ג). (3) עמוד. (4) (מנחות דף לב עמוד א) "כמלא אטבא דסיפרי" (עץ סדוק הנושך דפי הקונטרס שלא יכפלו) ופירשו הגאונים שזה כחצי ציפורן (רא"ש להלכות מזוזה). ובנוגע לרווח שבצדדיו, צריך להניח בתחילתה כדי לגלול היקפה אחרי שתיכרך, שמזוזה נכרכת מסופה לתחילתה, כמבואר בסמוך הלכה ו (יורה דעה סימן רפ סעיף ח). אבל בסופה אין צריך להניח כלל, אלא שייזהר שיהיו האותיות שבסוף השיטות מוקפות גויל (שם). (5) (מנחות דף לא עמוד ב) "מזוזה שכתבה שתיים ושלוש ואחת כשרה" ומפרש רבינו: בין שעשאה בשני דפים או בשלושה, הרי כאילו עשאה על דף אחד (כסף משנה). (6) רחבה מלמעלה וצרה מלמטה, שכותב בשיטה העליונה ארבע תיבות (מלים), ובשנייה שלוש ובשלישית שתיים נמצא שהמזוזה הולכת וצרה כזנב. (7) שהיא כתובה בצורה עגולה. (8) כאוהל, שהוא רחב מלמטה וקצר מלמעלה, שכותב בשיטה הראשונה תיבה אחת, ובשנייה שתיים, ובשלישית שלוש, באופן שהמזוזה הולכת ומתרחבת מלמעלה למטה. (9) (מנחות דף לא עמוד א) אלא שבגירסת הש"ס שלפנינו לא נזכר "עגול", וכנראה שלרבינו הייתה גירסה כזו בש"ס שלפניו (כסף משנה). (10) הכתוב בתורה "שמע, והיה אם שמע".

(11) מכילתא פרשת בא. (12) ירושלמי מגילה (פרק א, הלכה ט). (13) לפי שקדושתן חמורה מקדושת מזוזה, ואין מורידים מקדושה חמורה לקדושה קלה (מנחות דף לב עמוד א) ומדובר כאן שהייתה פרשת "שמע" כתובה בספר תורה בסוף הדף, ורוצה להוסיף לכתוב למטה פרשת "והיה אם שמע", שאם לא כן איך אפשר לצרף שתי פרשיות שבספר תורה לעשותן מזוזה והלא רחוקות זו מזו, ואסור לכתוב מזוזה על שני עורות (ש"ך יורה דעה סימן ר"צ). (14) הקלפים החלקים מסביב לכתב האותיות, מלמעלה ולמטה, ושבין דף לדף, וקדושתן כקדושת הספר עצמו (שבת דף קטז עמוד א).

- 13 ב. ומצוה לעשות רוח שביין פרשת 'שמע' ל'והיה אם שמע' פרשה סתומה¹⁵; ואם עשה אותה פתוחה¹⁶ - פשרה, לפי שאינה סמוכה לה מן התורה¹⁷. וצריך להזהר בפתגין¹⁸ שבה. ואלו הן התגין שעושין במזוזה:

(15) שיגמור את הפרשה הראשונה בסוף השיטה, ויניח בתחילת השיטה השנייה רווח כשיעור תשע אותיות, ומתחיל לכתוב הפרשה השנייה באמצע השיטה, ואם לא גמר את הראשונה בסוף השיטה, יניח את סוף השיטה פנוי, ויניח מעט רווח מהשיטה השנייה ויתחיל לכתוב הפרשה השנייה. ראה לקמן (פרק ח, הלכה ב). (16) שגמר את הראשונה באמצע השיטה והניח רווח פנוי כשיעור תשע אותיות והתחיל את הפרשה השנייה מתחילת השיטה השנייה (שם, הלכה א). (17) שאין פרשת "שמע" כתובה בתורה סמוכה ל'והיה אם שמע' שכמה פרשיות מפסיקות ביניהן (מנחות דף לב עמוד א). ולעיל (פרק ב, הלכה ב) בענין פרשיות שבתפלין הקפיד רבינו שתהיה סתומה, אף על פי שאינן סמוכות בתורה? מפני ש"קדש" והיה כי יביאך" סמוכות זו לזו בתורה, והפתוחות מעכבות בהן, ואילו היינו מכשירים בפתחת "והיה אם שמע" היו טועים ובאים להכשיר גם בפרשיות הראשונות שהן סמוכות, ולכך חילקו ביניהן ופסלו ככולן (מעשה רוקח). (18) כתרי האותיות העשויים בדמות זייגין כמו שמבואר לעיל (פרק ב, הלכה ח).

- 18 ג. פרשה ראשונה יש בה שבע אותיות, על כל אות מהן שלשה זייגין¹⁹. ואלו הן: ש"י, צ"ן, ש"ל, ש"מ, ונ"ן, ד"נ, פ"ש, ותר"י, זיגין של 'מזוזת', ותר"י טיגין של 'ט"טפת'. ופרשה שנייה יש בה שש אותיות, על כל אות מהן שלשה זייגין. ואלו הן: גימ"ל של 'דגגה', ותר"י זיגין של 'מזוזת', ותר"י טיגין של 'ט"טפת', וצדי"ק של 'הארץ'. ואם לא עשה תגין, או שהוסיף בהן או גרע מהן, לא פסל. ואם כתבה שלא כשטרטוט²⁰, או שלא דקדק במלא וחסר, או שהוסיף מבפנים אפלו אות אחת - הרי זו פסולה²¹.

שלח לרבינו הקדוש מרגלית טובה במתנה, שלח לו רבינו מזוזה, שאלו [=ארטיבין לרבי]: אני שלחתי לך מתנה יקרת ערך ואתה שלחת לי דבר פועט? השיבו [=רבי לארטיבין]: כל חפצין וחפצי לא ישוו בה... אתה שלחת לי דבר שאני שומרו, ואני שלחתי דבר שאתה ישן והוא שומר עליך, שנאמר (משלי פרק ו, פסוק כב): בשכבך תשמור עליך".

- 11 ה. וּמִצְוָה לְכַתֵּב 'עַל הָאֲרֶץ' בְּשִׁטָּה אַחְרֹנָה, בֵּין
- 12 בְּרֹאשׁ, בֵּין (בְּאִמְצָעָה²⁹) הַשִּׁטָּה. וְנִהְיָה כָּל הַסּוּפְרִים
- 13 לְכַתֵּב אוֹתָהּ בְּשִׁטָּה וְעֶשְׂרִים שִׁטּוֹת, וְעַל הָאֲרֶץ
- 14 בְּרֹאשׁ שִׁטָּה אַחְרֹנָה. וְאֵלּוּ הֵן הָאוֹתוֹת שֶׁבְּרֹאשׁ
- 15 כָּל שִׁטָּה וְשִׁטָּה עַל הַסֵּדֶר: שָׁמַע, ה', הַדְּבָרִים,
- 16 לְבָנִי, וּבְשִׁכְבְּךָ, בֵּין, וְהִיָּה³⁰, מִצְוָה, כָּכָל, יוֹרֵה,
- 17 עֹשֶׂב, פֶּן, וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם, הַשָּׁמַיִם, וְאֲבֹדְתֶם, וְשַׁמְתֶּם,
- 18 אֹתָם, אֹתָם, בְּדֶרֶךְ, וּבְשַׁעֲרֶיהָ, אֲשֶׁר, עַל הָאֲרֶץ.

(29) גירסת הכסף משנה "בסוף השיטה". ובדפוסים אחרים כתוב: "באמצע השיטה" [כפי שמופיע אצלנו]. אבל זה בניגוד לגירסת התלמוד (מנחות דף לא עמוד ב) ושם נתנו רמז לזה, "בסוף השיטה" - כנגד הפסוק (תהילים פרק קג, פסוק יא): כגבוה שמים על הארץ, שאם "על הארץ" נכתב בסוף השיטה האחרונה, ובסוף השיטה שלפניה כתוב: "כימי השמים", הרי השמים על הארץ, "בראש השיטה" - כנגד מרחק השמים מהארץ: שמרחק "על הארץ" מ"כימי השמים" לומר שכמרחק השמים מהארץ יאריכו ימיכם. (30) כבר ביארנו לעיל הלכה ב שמוניח מעט חלק בראש השיטה זו, כדי לעשות פרשה זו סתומה.

- 19 ו. כְּשֶׁנּוֹפְלִין אוֹתָהּ, גּוֹלְלִין אוֹתָהּ מִסּוּף הַשִּׁטָּה
- 20 לְתַחֲלָתָהּ³¹, עַד שֶׁתִּמָּצֵא, בְּשִׁיפְתָּח הַקּוֹרָא לְקִרּוֹת,
- 21 יִקְרָא מֵרֹאשׁ הַשִּׁטָּה לְסוּפָהּ. וְאַחֵר שֶׁגּוֹלְלָהּ, מִיָּחָה
- 22 בְּשִׁפּוֹפֶת³² שֶׁל קִנְיָה³³ אוֹ שֶׁל עֵץ אוֹ שֶׁל כָּל דָּבָר,
- 23 וּמִחֻבֵּר אוֹתָהּ אֶל מְזוּזַת הַפֶּתַח בְּמִסְמָר, אוֹ חוֹפֵר
- 24 בְּמְזוּזַת הַפֶּתַח וּמִכְנִיס בָּהּ³⁴ הַמְּזוּזָה.

(31) (מנחות שם). (32) (שם, דף לג עמוד ב; בבא מציעא דף קב עמוד א). (33) צמח נבוב הגדל על שפת נהרות. (34) בתוך חפירת המזוזה (מנחות שם).

- 25 ז. וְקִדְּם שִׁיקְבָּעָהּ בְּמְזוּזַת הַפֶּתַח, מִבְּרֶךְ תַּחֲלָה:
- 26 "בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ
- 27 בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְקַבֵּעַ מְזוּזָה"³⁵. וְאֵינוּ מִבְּרֶךְ בְּשַׁעַת
- 28 בְּתִיבְתָּהּ, שֶׁקְבִיעָתָהּ זֹאת הִיא הַמִּצְוָה³⁶.

(35) ר"ף הלכות מזוזה. (36) וכל מצוה שאין עשייתה גמר מצוותה, אינו מברך אלא בשעת גמר מצוותה (שם, דף מב עמוד ב). השווה דברי רבינו לקמן הלכות ברכות פרק י"א, הלכה ח, ושם הלכה ט מבואר שמברך גם ברכת "שהחיינו" על קביעת מזוזה.

- 29 ח. תִּלְאָהּ בְּמִקְלָה³⁷ - פֶּסוּלָהּ³⁸, שֶׁאֵין זֶה קְבוּעָה.
- 30 הַיָּיחָה אַחֲרֵי הַדִּלְתָּ³⁹ - לֹא עָשָׂה כָּלוּם⁴⁰. חָפֵר
- 31 בְּמְזוּזַת הַפֶּתַח וְהַכְנִיס הַמְּזוּזָה כְּמוֹ נֶגֶר, וְהִיא

(19) (מנחות דף ל עמוד ב) "שבע אותיות צריכות שלושה זיינין ואלו הן: שעטניז גיץ" ופירש רש"י שלושה תגין בכל אחת, בשי"ן בראש רגל השמאלית, וכן בעי"ן בראש הרגל הפנימית וכן כולן. ואתם התגים אחד נוטה לימין ואחד נוטה לשמאל ואחד למעלה. (20) (מנחות דף לב עמוד ב) "כתבה איגרת פסולה" ופירש רש"י: "בלא שירטוט, ולא דקדק בחסירות ויתרות כאגרת בעלמא". (21) גם זה בכלל "כתבה איגרת". ויש מפרשים: שאם חיסר פסולה משום שנאמר "וכתבתם" - כתיבה תמה, שלימה ולא חסירה (קרית ספר). ואם מילא במקום חסר, פסולה, על פי הכלל: יתר כנטול דומה, והרי היא כחסרה (מרכבת המשנה; אור שמח).

- 1 ד. מִנְהֵג פְּשׁוּט, שְׁפוֹתָבִים עַל הַמְּזוּזָה מִבְּחוּץ, כְּנִגְדַּ
- 2 הָרוּחַ שֶׁבֵּין פֶּרֶשֶׁה לְפֶרֶשֶׁה: שְׂדִי²²; וְאֵין בְּזֵה
- 3 הַפֶּסֶד, לְפִי שֶׁהוּא מִבְּחוּץ. אֲבָל אֵלּוּ שְׁפוֹתָבִין
- 4 מִבְּפָנִים שְׁמוֹת הַמִּלֻּאכִים, אוֹ שְׁמוֹת קְדוּשִׁים²³, אוֹ
- 5 פֶּסֶק אוֹ חוֹתְמוֹת²⁴ - הָרִי הֵן בְּכָלֵל מִי שֶׁאֵין לָהֶם
- 6 חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא; שֶׁאֵלּוּ הַטְּפָשִׁים, לֹא דִי לָהֶם
- 7 שֶׁבִטְלוּ הַמִּצְוָה, אֲלֹא שֶׁעָשׂוּ מִצְוָה גְּדוּלָה²⁵, שֶׁהִיא
- 8 יְחִיד הַשֵּׁם שֶׁל הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ-הוּא וְאַהֲבָתוֹ וְעִבּוּדוֹ,
- 9 כְּאֵלּוּ הוּא קָמִיעַ²⁶ שֶׁל הַנֵּת עֲצָמוֹן²⁷, כְּמוֹ שֶׁעָלָה עַל
- 10 לִבָּם הַסֶּכֶל, שֶׁזֶהוּ דָּבָר הַמְּהִינָה בְּהַבְלִי הָעוֹלָם²⁸.

(22) (הלכות גדולות). וב"זהר" פרשת דברים דף רסו עמוד א מצריך לכתוב שם "שדי" מבחוץ כנגד תיבת "והיה" שבפנים (כסף משנה). ונהגו לכתוב שם זה יותר משאר שמות, כי שד"י נוטריקון שומר דת ישראל (כלבו). (23) אזכרות, שהן שמות ה'. (24) "צורות כמו אותיות משונות ואומרים שהם חותמות למלאכים" (מעדני יום טוב להלכות מזוזה). וכן מצינו ב"היכלות" דף יט: "כשאתה בא ועומד על פתח היכל ה' טול שני חותמות בשתי ירך, אחד של טוטרסאי ה', ואחד של סוריאה שר הפנים". (25) מצוות מזוזה. (26) לשון קשר, שקושר אדם פיתקא סביב לגופו לרפואה, או לסגולה אחרת. (27) לשמירת גופם וביתם, ולפיכך הם מוסיפים בה שמות של מלאכים לסגולה. (28) חיי הגוף וצרכיו, הם הבלי העולם הזה. ורבינו בהלכות עבודה זרה (פרק י"א הלכה י"ב) אומר: "הלוחש על המכה וקורא פסוק... והמניח ספר תורה על הקטן בשביל שיישן... הם בכלל הכופרים בתורה, שהם עושים דברי תורה רפואת הגוף ואינם אלא רפואת נפשות, שנאמר: "ויהיו חיים לנפשך", הא למדת שאנשים אלה הם בכלל הכופרים, וכבר הודיענו רבינו בהלכות תשובה (פרק ג, הלכה ו) שהכופרים אין להם חלק לעולם הבא ואף על פי שמבואר בתלמוד (מנחות דף לג עמוד ב) שהמזוזה שומרת על האדם וביתו? אבל עיקר הכוונה בעשייתה אינה לשם שמירה, אלא לקיים מצוות הקדוש-ברוך-הוא והשמירה תבוא מאליה (כסף משנה), וראה לקמן (פרק ו, הלכה י"ג). ונוהגים לכתוב מבחוץ "כוז"ו במוכס"ז כוז"ו" נגד ה' אלוקינה ה'" הכתוב מבפנים, כי אותיות אלו הן הסמוכות באל"ף ב"ת, לאותיות ה' אלוקינה ה'" (הגהות מיימוניות ויורה דעה סימן רפ"ח). ובירושלמי פאה (פרק א, הלכה א) אמרו: ארטיבין (שר נכרי)

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

- 1 כְּבָרִיחַ הַקָּרְשִׁים בְּטַבְעוֹת⁴¹ - פְּסוּלָה. הַעֲמִיק לָהּ
2 טַפְחָה⁴² - פְּסוּלָה⁴³. חֲתָךְ קָנָה וְהַכְנִיס בּוֹ⁴⁴ מְזוּזָה,
3 וְאַחֲרֵיכֵן חָבַר הַקָּנָה אֶל קָנִים אֲחֵרִים, וְהַעֲמִיד מִן
4 הַכָּל מְזוּזַת הַפֶּתַח - פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁקִּדְמָה קְבִיעַת
5 הַמְּזוּזָה לַעֲשִׂית מְזוּזַת הַפֶּתַח⁴⁵.

- 15 יֵא. הַמְשָׁפִיר בֵּית לְחִבְרוֹ, עַל הַשּׁוֹכֵר לְהֵבִיא מְזוּזָה
16 וְלִקְבֹּעַ אוֹתָהּ, אֶפְלוּ הָיָה נוֹתֵן שָׂכָר עַל קְבִיעֶתָהּ⁵⁶;
17 מִפְּנֵי שֶׁהַמְּזוּזָה חוֹבֶת הִדָּר הִיא, וְאֵינָה חוֹבֶת
18 הַבֵּית⁵⁷. וְכִשְׁהוּא יוֹצֵא, לֹא יִטְלֶנָה בְּיָדוֹ וְיֵצֵא⁵⁸; וְאִם
19 הָיָה הַבֵּית שָׁל פּוֹתִי, הָרִי זֶה נוֹטְלָה כְּשִׁינֵא⁵⁹.

- 56 אין הוא יכול לחייב בה את המשכיר. (57) בבא
מציא דף קא עמוד ב) שנאמר בה "ביתך" דרשו חז"ל דרך
ביאתך, למי שנכנס ויוצא ממנה הזהירה התורה, וזה הדר.
58 (שם דף קב עמוד א) "לפי שהמזויקים באים בבית שאין
בו מזווה וכשנוטלה כאילו מזיק אותם שידורו בבית"
(תוספות שם דף קא עמוד ב). 59 שמא ינהג בה הגוי
מנהג בזיון.

פֶּרֶק שְׁעִי

- 1 עשרה תנאים הצריכים להיות בבית כדי שיתחייב
במזווה; פתח שבין שני בתים היכן מקום קביעת המזווה;
גודל מצוות מזווה וסגולתה.

- 20 א. עֲשֶׂה תְּנָאִין יֵשׁ בַּבֵּית, וְאַחֲרֵיכֵן יִתְחַיֵּב הִדָּר בּוֹ
21 לַעֲשׂוֹת לוֹ מְזוּזָה. וְאִם חָסֵר תְּנָאִי אֶחָד מֵהֶן, פְּטוּר
22 מִן הַמְּזוּזָה. וְאֵלּוּ הֵן: שְׂחִינָה בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת² עַל
23 אַרְבַּע אַמּוֹת³ אוֹ יֶתֶר, וְשִׂתְּהִינָה לוֹ שְׁתֵּי מְזוּזוֹת⁴,
24 וְיִהְיֶה לוֹ מִשְׁקוּף⁵, וְתִהְיֶה לוֹ תִּקְרָה⁶, וְיִהְיֶה לוֹ
25 דְּלָתוֹת, וְיִהְיֶה הַשַּׁעַר גָּבוֹה עֲשָׂרָה טַפְחִים אוֹ יוֹתֵר,
26 וְיִהְיֶה הַבֵּית חָלֵל, וְיִהְיֶה עֲשׂוֹי לְדִירַת אֲדָם⁸, וְעֲשׂוֹי
27 לְדִירַת כְּבוֹד⁹, וְעֲשׂוֹי לְדִירַת קָבֹעַ¹⁰.

~ נקודות משיחות קודש ~

"ויהיו לו דלתות".

אבל הראב"ד כאן השיג וכתב, שדלת אינה תנאי למזווה,
ואף אם אין דלת חייב במזווה.

ויש לומר שטעם מחלוקתם הוא בגדר הדלת, הרמב"ם
סבר שהדלת עשויה לפתיחה ויציאה, וממילא היא חלק
מהשער, ואם אין דלת חסר בשער ואינו חייב במזווה, אבל
הראב"ד סבר שהדלת עשויה רק לסתימת השער ואינה
חלק ממנו, ולכן גם אם אין דלת חייב השער במזווה.

(על-פי לקו"ש חלק ט"ז עמוד 446)

- 2 באורך. 3 ברוחב. 4 עמודים משני צדי הפתח,
ככתוב (משלי ח, לד): לשמור מזווות פתחי. 5 קורה
מעל לפתח. 6 שהבית יהיה מקורה. 7 פרט לבתי
כנסיות וכיו"ב שהם קודש. 8 פרס לבית התבן ובית
העצים, שאינם מיוחדים לדירת אדם. 9 פרט לבית
המרחץ ובית הבורסקי, שאינם עשויים לדירת כבוד,
כמבואר בסמוך ה"ט. 10 פרט לסוכת החג וכיו"ב,

(37) שלא קבעה בצורת הפתח עצמו, אלא במקל שעמד
בגובה מזווות הבית. (38) (מנחות דף לב עמוד ב). (39) על
הקיר שמאחורי הדלת. (40) (שם) כי גם זו אינה קבועה
בצורת הפתח עצמו ואין זה "על מזווות ביתך".
(41) שהכניס המזווה ברוחב המזווה ולא בגובה (מנחות דף
לג עמוד א) נגר - בריח ונזכר במשנה (תמיד פרק ג, משנה ז):
"העביר את הנגר". (42) שחפר במזווות הבית בעומק טפח,
ושם הכניס את המזווה. (43) (שם עמוד ב) שאין זו "על
מזווות" אלא "תוך מזווה". (44) במקום החתך. (45) ואין
חיוב המצוה אלא משעה שנקבעה מזווות הפתח בבית, וזה
שקבע את המזווה קודם שתבוא לידי מצוה, פסולה משום
"תעשה ולא מן העשוי" (מנחות דף לג עמוד ב) וראה לקמן
הלכות ציצית (פרק א, הלכה טז).

- 6 ט. מְזוּזַת הַיֶּחִיד נִבְדָּקָת פְּעָמִים בְּשָׁבוֹעַ⁴⁶, וּמְזוּזַת
7 רִבִּים⁴⁷ - פְּעָמִים בְּיּוֹמֵל⁴⁸; שְׁמָא נִקְרָעָה⁴⁹ מִמֶּנָּה אוֹת
8 אַחַת אוֹ נִמְחָקָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא קְבוּעָה בַּפִּתְלִים,
9 מִרְקָבָתָהּ.

(46) בשמיטה. (47) כגון שערי חצרות ועיירות.
(48) חמישים שנה (יומא דף יא עמוד א). "כל דבר שהוא של
רבים אין להטריח עליו הרבה שאם תטרח יהא כל אחד
אומר: יעשו חבירי (לשון רש"י שם). (49) מוסב על חיוב
הבדיקה בכלל.

- 10 י. הַכָּל תִּיבִין בַּמְּזוּזָה, אֶפְלוּ נָשִׁים⁵⁰ וְעַבְדִּים⁵¹.
11 וּמִתְחַנְכִּים אֶת הַקְּטָנִים⁵² לַעֲשׂוֹת מְזוּזָה לְבִתְהֵם.
12 הַשּׁוֹכֵר בֵּית בַּחוּצָה לְאֶרֶץ, וְהִדָּר בַּפּוֹנֶדֶק⁵³ בְּאֶרֶץ-
13 יִשְׂרָאֵל, פְּטוּר מִן הַמְּזוּזָה שְׁלֹשִׁים יוֹם⁵⁴; אֲבָל
14 הַשּׁוֹכֵר בֵּית בְּאֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל, חַיֵּב בַּמְּזוּזָה מִיָּד⁵⁵.

(50) אף על פי שנסמכה מצוות מזווה למצוות תלמוד תורה
ככתוב: "ולמדתם אתם את בניכם... וכתבתם על מזווות וגו'
אין אנו מקישים מזווה לתלמוד תורה שנשים פטורות ממנה,
אלא הן חייבות, משום שנאמר במזווה: "למען ירבו ימיכם"
וגו' וכי אנשים צריכים חיים ונשים לא? (קידושין דף לד
עמוד א; ברכות דף כ עמוד ב). (51) כל מצוה שהאשה
חייבת, אף עבדים כנענים חייבים (חגיגה דף ד עמוד א).
(52) כגון יתומים קטנים שירשו בתים, האפוסטרופוס מחנך
אותם בקביעת מזווה לבתיהם (גיטין דף נב עמוד א;
והשווה הלכות נחלות פרק י"א, הלכה י'). (53) מלון.
(54) כי מזווה - חובת הדר היא, ופחות משלושים יום נקראת
דירתו דירת עראי ולא חשובה להתחייב במזווה (בית יוסף
יורה דעה סימן רפ"ו). ויש מפרשים: שדירה שכורה אינה
חייבת במזווה כלל שנאמר "ביתך" ולא של אחרים, אלא
שלאחר שלושים יום חייבוהו חכמים במזווה מפני שהיא
נראית כשלו (תוספות, עבודה זרה דף כא עמוד א).

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

אמות (כסף-משנה, בשם רבינו מנחם). (23) מנחות לג, ע"א. שאין חיוב המזוזה אלא אחרי עמידת הדלתות בפתח, שנאמר: "על מזוזות ביתך ובשעריך" - והדבר ידוע שהשער הוא הדלת, וכך אמרו חכמינו ז"ל - "אחד שערי בתים ואחד שערי חצרות"; ולא אמרו: אחד פתחי בתים, שכל פתח שאין בו דלתות - פתח נקרא, שער אינו נקרא (לשון רבינו בתשובתו הובאה במוספנו "תשובות רבינו"). - ואם יקבע את המזוזה, במזוזת הבית לפני עמידת הדלתות, הרי קבעה קודם שתבוע ליד מצוה, והרי זה פסול מטעם "תעשה ולא מן העשוי". ראה לעיל פ"ה, ה"ח.

ו. הרי-הבית²⁴, הלשכות²⁵ והעזרות²⁶, ובתי-כנסיות²⁴ ובתי-מדרשות, שאין בהן בית דירה, פטורין, לפי שכן קדש²⁷. בית-הכנסת של כפרים, שהאורחין דרין בו²⁸, חייב במזוזה. וכן בית-הכנסת של כפרים, אם היה בו בית דירה²⁹, חייב³⁰. כל השערים שהיו במקדש לא היה להם מזוזות³¹, חוץ משער נקנור³² ושלפנים ממנו, ושל לשכת פרהדרין³³, מפני שהלשכה הזאת היתה בית-דירה לכהן גדול בשבועת ימי ההפשה³⁴.

(24) שבית-המקדש היה בנוי עליו. (25) חדרי המקדש, מלשון הכתוב (יחזקאל מ, ז). (26) חצרות המקדש, והן: עזרת נשים ועזרת ישראל. (27) שנאמר: "מזוזות ביתך" בית חול, ולא בית קודש (יומא יא.). ויש אומרים: שבית-המדרש חייב במזוזה, שכיון שתלמידים יושבים בו מהבוקר ועד שעה מאוחרת בלילה דומה לדירה, ובירושלמי (מגילה פ"ב, ה"ב) אמרו: בית מדרשו של רבי חנינא, היתה לו מזוזה. וכן עשה רבי מאיר מרוטנבורג מזוזה לפתח בית מדרשו, ואמר: כשהיה ישן בו שנת הצהרים היתה רוח רעה מבעתו עד שתקן בו מזוזה ('טור' יו"ד סי' רפו). (28) שאין ידם משגת להכניס האורחים בבתיהם, אבל בכרכים שהם תושבים רבים ואין מגיע לכל אחד מהם אלא טורח מעט מן האורחים, יכולים לעשות בתים לצורך, ואין צריכים לדור בבית-הכנסת (לשון ה'נמוקי יוסף' להל' מזוזה). (29) לשמש. (30) יומא יא, ע"ב; רי"ף הל' מזוזה). (31) לפי שהם קודש. (32) הוא שער המזרח שבעזרת ישראל, ונקרא גם ה"שער העליון" (סוכה פ"ה, מ"ד). נקנור - שם איש חסיד שהלך לאלכסנדריא של מצרים להביא דלתות לשער המקדש, ונסים נעשו לדלתותיו, כמבואר ביומא לח. ונקראו דלתותיו על שמו. (33) חדר פקידי המלך, מתוך שהכהנים הגדולים שהיו בבית שני (אחר שמעון הצדיק) היו נתנים ממון למלכות כדי לשמש בכהונה גדולה, ומתוך שרשעים היו לא היו משלימים שנתם, והיו מתחלפים כל שנה כפקידי המלך, שהמלך מחליפם כל שנה, לכך נקראת לשכה זו לשכת פרהדרין (יומא ח.). פרהדרין - חכמי המלך ויועציו, בלשון יוונית. (34) שהיו מפרישים אותו מבייתו, שבעה ימים לפני יום הכיפורים (כמפורש שם, פ"א מ"א). ובגלל הלשכה הזאת המחוייבת במזוזה, נתחייב גם שער נקנור במזוזה, מפני שהוא משמש מבוא ללשכה זו, וכל שהוא פתוח לחדר החייב במזוזה, נתחייב גם הוא במזוזה, כמבואר בסמוך

שאינה עשויה לדירת קבע, וכל עשרת התנאים האלו מתבארים והולכים בהלכות הבאות.

ב. בית שאין לו ארבע אמות על ארבע אמות, פטור מן המזוזה¹¹. ואם יש בו כדי לרבע ארבע אמות על ארבע אמות בשונה¹², אף-על-פי שהוא עגול או בעל חמש זוויות, ואין צריך לומר שאם היה ארפו יתר על רחבו¹³, הואיל ויש בו לרבע ארבע אמות על ארבע אמות, חייב במזוזה.

(11) שאין זה חשוב בית, והתורה אמרה (דברים ו, ט): על מזוזות ביתך (סוכה ג.). (12) ארכו כרחבו. (13) שאין ברחבו ד' אמות, אלא שארכו ארוך יותר מארבע אמות, ויש בעודף כדי לרבע ארבע על ארבע בשוה, וזהו דרך דירה יותר מבית עגול ('מעשה רוקח'). ויש מפרשים: "אע"פ שהוא עגול" וכו' שאינו נקרא בית לענין טומאת נגעים: "ואין צריך לומר שאם היה ארכו יתר על רחבו" וכו' שאף לענין נגעים נקרא בית, כמבואר בב"ב קסד: וראה הל' טומאת צרעת פ"ד, ה"ו ('אור שמח').

ג. אכסדרה, והוא המקום שיש לו שלשה כתלים ותקרה, אף-על-פי שיש לה שני פצימין¹⁴ ברוח רביעית, פטורה מן המזוזה, מפני שהפצימין להעמיד התקרה הם עשויים, ולא משום מזוזות נעשו¹⁵. וכן התקרה שאין לה כתלים, אלא עומדת על עמודים מקאן ומקאן¹⁶, אף-על-פי שהיא כתבנית בית, פטורה¹⁷, לפי שאין לה מזוזות, שאילו העמודים להעמיד התקרה הן עשויין.

(14) עמודים, ונמצא במשנה (שבת פ"ח, מ"ז). (15) מנחות לג, ע"ב. (16) מארבע רוחותיה. (17) שם.

ד. בית שיש לו מזוזה מקאן ומקאן, וכפה¹⁸ קמין קשת על שתי המזוזות במקום המשקוף - אם יש בגובה המזוזות עשרה טפחים או יותר, חייב במזוזה¹⁹; ואם אין בהן עשרה טפחים או יותר, פטורים, מפני שאין לו משקוף²⁰.

(18) מכסה עגול כקשת, ומתקצר ועולה. (19) שהכיפה נידונית כמשקוף. (20) כי מאחר שאין בגובה המזוזות עשרה טפחים, ואתה מצרף את הכיפה המתעגלת לגובה המזוזות, שוב חסר לך משקוף, שאי-אפשר לכיפה שתשמש מזוזה ומשקוף כאחד (ט"ז ליו"ד סי' רפד, בהבנת דברי רבינו). ומקור הלכה זו ביומא יא:

ה. בית שאין לו תקרה, פטור²¹ מן המזוזה. היה מקצתו מקרה ומקצתו אינו מקרה - יראה לי, שאם היה הקרוי²² פגגד הפתח, שהוא חייב במזוזה. ומעמידין הדלתות, ואחר-כך קובעין את המזוזה²³.

(21) מנחות לג, ע"ב: "פתחי שימאי (שאין להם תקרה), פטורים מן המזוזה" וכפירוש השני של רש"י שם שאין הבית מקורה. (22) ויש בקירוי ארבע אמות על ארבע

הַבְּרִסְקִי⁵² וְכִיּוֹצֵא בָהֶם, פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, לְפִי
שְׁאֵינָן עֲשׂוּיִין לְדִירַת כְּבוֹד⁵³. סֶכֶת חֲגִג⁵⁴ בְּחֶגֶץ⁵⁵ וּבֵית
שֶׁבִסְפִינָה⁵⁶, פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, לְפִי שְׁאֵינָן עֲשׂוּיִין
לְדִירַת קִבְעָה. שְׁתֵּי סִפּוֹת שֶׁל יוֹצְרִים⁵⁷, זֶה לְפָנִים מִזֶּה
הַחִיצוֹנָה פְּטוּרָה מִן הַמְּזוּזָה, לְפִי שְׁאֵינָה
קְבוּעָה⁵⁸. הַחֲנִיּוֹת שֶׁבִּשְׁוֹקִים פְּטוּרִין, מִפְּנֵי שְׁאֵינָן
קְבוּעִים לְדִירָה⁵⁹.

(51) שאין רוחצים בו, אלא משמש מקוה טהרה בלבד.
(52) בית עיבוד עורות, וריחו רע. (53) יומא יא, ע"א.
ואפילו אם יכסה המזוזה ואין בה משום בזיון הקדוש, בכל
זאת אין המקומות האלה חייבים במזוזה, לפי שאינם
עשויים לדירת כבוד (ש"ך יו"ד סי' רפו). (54) חג הסוכות.
(55) אפילו בשבעת ימי החג, פטורה ממזוזה. מפני שהסוכה
היא דירת עראי, ואין היא ראויה להשתמש שימוש קבוע כי
מחיצותיה רעועות ואין אתה קורא בה "ביתך" שמשמעו
בנין קבוע הראוי לדירת קבוע (יומא י:). ולפיכך לשכת
פרהדרין חייבת במזוזה (לעיל ה"ו) אע"פ שהכהן גר בה
שבעה ימים בלבד, מפני שבנינה קבוע וראוי לדירת קבוע.
(56) ירושלמי (מגילה פ"ד, ה"ב): "מזוזה אינה נוהגת
במפרשי ימים". (57) כך היה דרכם של יוצרי כלי חרס
בימיהם: עושים להם שתי סוכות זו לפניו מזו, בפנימית
הוא דר ומצניע קדרותיו, ובחיצונה הוא עושה מלאכתו
ומוציא את קדרותיו למכור (סוכה ח: וברש"י שם).
(58) שאין תשמישה קבוע, שאינו אוכל וישן בה. ואין זה
דומה לבית-שער הפתוח לבית שחייב במזוזה, שגם הוא
חייב במזוזה (לעיל ה"ז) כי בית-שער תשמישו קבוע בלילה
כביום (ש"ך ליו"ד סי' רפו). (59) אלא למכירה בלבד,
ובלילה נסגרות ובעליהם הולכים להם.

י. בֵּית שֵׁשׁ לוֹ פְּתָחִים הֶרְבֵּה, אֶף-עַל-פִּי שְׁאֵינָו
רְגִיל לָצֵאת וּלְבֹא אֲלָא בְּאַחַת מֵהֶן, חֵיב לַעֲשׂוֹת
מְזוּזָה בְּכָל פֶּתַח וּפֶתַח⁶⁰. פֶּתַח קָטָן שֶׁבֵּין בֵּית
לְעֵלְיָה⁶¹, חֵיב בְּמְזוּזָה. חֶדֶר שֶׁבִּבֵּית, אֶפְלוּ חֶדֶר
בְּחֶדֶר - חֵיב לַעֲשׂוֹת מְזוּזָה עַל שַׁעַר הַחֶדֶר הַפְּנִימִי,
וְעַל שַׁעַר הַחֶדֶר הַחִיצוֹן, וְעַל שַׁעַר הַבֵּית, שֶׁפֶּלֶן
עֲשׂוּיִין לְדִירָה וּקְבוּעִין.

(60) מנחות לד, ע"א. (61) "זה דרכם: ארובה באמצע
העליה (הקומה העליונה) ועולים אליה מהבית במעלות,
ועושים ארבע מחיצות סביב המעלות למטה, כדי שלא ירד
אדם מן העליה לבית כִּי-אם ברשות הבעלים, ועושים פתח
במחיצות" (לשון רש"י שם).

יא. פֶּתַח שֶׁבֵּין בֵּית-הַמְּדֻרָּשׁ אוֹ בֵּין בֵּית-הַכְּנֶסֶת
וּבֵיתוֹ - אִם רְגִיל לָצֵאת וּלְבֹא בְּאֹתוֹ הַפֶּתַח, חֵיב
בְּמְזוּזָה⁶². פֶּתַח שֶׁבֵּין שְׁנֵי בָתִּים⁶³, הוֹלְכִין אַחֵר
הַצִּיר⁶⁴ שֶׁל דָּלֶת; מְקוֹם שֶׁהַצִּיר נִרְאָה עִמּוֹ, שָׁם
קוֹבְעִים אֶת הַמְּזוּזָה⁶⁵.

(62) שם, לג, ע"א. (63) כגון שחילק ביתו לשנים, ובכל
חלק פתח פתוח לרחוב, ובמחיצה החולקת יש פתח מזה

ה"ז. וכדאי להעיר שבגירסת התלמוד (יומא יא.) נאמר:
"חוץ משער נקנור שלפנים ממנו לשכת פרהדרין". ואולי
גם בדברי רבינו צריך לגרוס כן (כסף-משנה). או להגיה:
"משער נקנור ושל לשכת פרהדרין שלפנים ממנו". ואין
לפטור לשכה זו ממזוזה, מחמת קדושתה, כי מאחר שהכהן
הגדול דר בה הרי הוא בכלל "ביתך" והרי זו דירת חול.
אבל בית-הכנסת שאין בו בית דירה לאדם - הרי זה פטור,
כי הוא משמש דירה לגבוה, ועליו אמרו (מגילה כט.):
"ואהי להם למקדש מעט" - אלו בתי כנסיות שבבבל"
(חתם סופר יו"ד סי' רפא).

ז. בֵּית הַתֵּבֶן³⁵, בֵּית הַבֶּקֶר, בֵּית הַעֲצִים, בֵּית
אוֹצְרוֹת³⁶ - פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, שְׁנֵאָמַר: "בֵּיתֶךָ -
בֵּיתֶךָ הַמֵּיחָד לְךָ³⁷, פָּרֹט לֹאֵלוּ וְכִיּוֹצֵא בָהֶן. לְפִיכָּה,
רֶפֶת הַבֶּקֶר, שֶׁהַנָּשִׁים יוֹשְׁבוֹת בָּהֶם³⁸ וּמִתְקַשְּׁטוֹת בָּהֶן,
חֵיבוֹת בְּמְזוּזָה, שֶׁהֵרִי יֵשׁ בָּהֶן יָחִיד לְדִירַת אָדָם.
בֵּית-שַׁעֲרָה³⁹, אֲכַסְדֶּרֶה וּמִרְפֶּסֶת⁴⁰, וְהַגֵּנָה, וְהַדִּיר⁴¹ -
פְּטוּרִין מִן הַמְּזוּזָה, מִפְּנֵי שְׁאֵינָם עֲשׂוּיִין לְדִירָה⁴².
אִם הָיוּ בָתִּים הַחִיבִין בְּמְזוּזָה פְּתוּחִין לְמְקוֹמוֹת אֲלוֹ
חֵיבִין בְּמְזוּזָה⁴³.

(35) המיוחד לאצור בו תבן, ואין בני אדם דרים בו.
(36) המשמש מחסן לין ושמן וכדומה. (37) לדירת אדם
(יומא יא.). (38) בשעה שאין הבקר מצוי שם (שם).
(39) בית קטן שעושים לפני שער החצר, והשומר יושב בו.
(40) יציע ארוך לפני פתחי הקומה העליונה, וכולם עולים
דרך שם. (41) מקום מכלא הצאן. (42) שם, ע"ב; מנחות
לג, ע"ב. (43) מנחות שם. וכפירוש הרי"ף בהל' מזוזה.
ולפי זה נצטרך לפרש דברי רבינו "בית שער אכסדרה" וכו'
- שפתוחים לגינה או לבית העצים שהם מקומות הפטורים
ממזוזה, וכן מרפסת מקום מקורה הפתוח לגינה (כסף-
משנה).

ח. לְפִיכָּה, אֶחָד שַׁעֲרֵי חֲצֵרוֹת⁴⁴, וְאֶחָד שַׁעֲרֵי
מְבוֹאוֹת⁴⁵, וְאֶחָד שַׁעֲרֵי מְדִינֹת⁴⁶ וְעִירוֹת, הַפֶּל
חֵיבִים בְּמְזוּזָה; שֶׁהֵרִי הַבָּתִּים הַחֵיבִין בְּמְזוּזָה
פְּתוּחִין לְתוֹכָן. אֶפְלוּ עֲשָׂרָה בָתִּים⁴⁷, זֶה פְּתוּחַ לְזֶה
וְזֶה פְּתוּחַ לְזֶה - הוֹאִיל וְהַפְּנִימִי חֵיב בְּמְזוּזָה, פֶּלֶן
חֵיבִין. וּמִפְּנֵי זֶה אָמְרוּ⁴⁸: שַׁעַר הַפְּתוּחַ מִן הַגֵּנָה⁴⁹
לְחֶצֶר⁵⁰, חֵיב בְּמְזוּזָה.

(44) אע"פ שאינן מקורות. (45) רחוב צדדי וצר, וחצרות
פתוחות לתוכו. (46) יש מדינה מוקפת הרים ויערות, ואין
יוצאים ממנה אלא דרך שערים כגון ארץ הגר (לשון רש"י
יומא יא.). ובכל זאת במקום שיש לחוש לסכנה מפני
הגויים, שלא יאמרו כשפים עושים להם היהודים בשערי
עירם - פטור ממזוזה. ומטעם זה, נפטור שערי ערי הגיטו
ממזוזה (באר שבע' סימן י"ג). (47) כנוסח כת"י התימנים.
ונוסח אחר: עשרה בתים. (48) מנחות לג, ע"ב. (49) וציר
הדלת הוא לצד הגינה שהוא מקום פטור. (50) שיש בה
בית החייב במזוזה.

ט. בֵּית-הַכֶּסֶּא, וּבֵית-הַמֶּרְחֵץ, וּבֵית הַטְּבִילָה⁵¹, וּבֵית

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום ראשון ב' מנחם-אב - ספר אהבה - הלכות ספר תורה פה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הפסוק: "והחוטש המשולש (תפילין, ציצית ומזוזה) לא במהרה ינתק".

פרק שביעי

(1) חיוב מצוות כתיבת ספר תורה על כל איש מישראל ומשנה חיובה על המלך; דיני כתיבת ספר תורה; דין ספר תורה שאינו מוגה; סדרם של נביאים איך הוא.

- 19 א. מצות עשה על כל איש ואיש² מישראל לכתב
- 20 ספר-תורה לעצמו, שנאמר: "ועתה כתבו לכם את
- 21 השירה"; פלומו: כתבו לכם תורה, שיש בה שירה
- 22 זו³, לפי שאין פותבין את התורה פרשיות פרשיות⁴.
- 23 ואף-על-פי שהניחו לו אבותיו ספר-תורה, מצוה
- 24 לכתב משלו⁵. ואם כתבו בידו, הרי הוא כאלו קבלה
- 25 מהר-סיני⁶. ואם אינו יודע לכתב, אחרים פותבין
- 26 לו. וכל המגיה⁷ ספר-תורה, ואפלו אות אחת, הרי
- 27 הוא כאלו כתבו כלו⁸.

(2) פרט לנשים שפטורות ממצוה זו. וכן מסתבר, שהרי תכלית כתיבת התורה, היא הלימוד בה. ככתוב: "כתבו לכם... ולמדה את בני ישראל". ונשים פטורות מת"ת, כמבואר לעיל הל' ת"ת פ"א, ה"א (ה'חינוך', מצוה תרי"ג). וכן מפורש ב'ספר המצוות' לרבינו, בסוף מנין מצוות עשה). (3) "שירת האזינו". (4) ואי אפשר לכתוב "פרשת האזינו" לעצמה, ולכן כוונת הכתוב: לכתוב ספר-תורה שלם, שיש בו שירת האזינו. (5) סנהדרין כא, ע"ב. שהרי נאמר: כתבו לכם עליכם לכתוב משלכם, "למען ירבו הספרים בינינו, ונוכל להשאל מהם לאשר לא תשיג ידו לקנות, וגם למען יקראו בספרים חדשים כל אחד מבני ישראל, פן תקון נפשם בקראם בספרים הישנים שיניחו להם אבותיהם" (ה'חינוך' מצוה תרי"ג). (6) מנחות ל, ע"א: "הלוקח ספר-תורה מן השוק כחוטף מצוה מן השוק (אין לו שכר גדול כל-כך כמי שטרח בכתיבתו). כתבו - מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלו מהר סיני". שיש מקום לומר כמו שטרח טורח זה, כן היה טורח ללכת במדבר כדי לקבל תורה מהר סיני (נמוקי יוסף שם). (7) תיקן טעות שנמצאה בו, והכשירו לקרות בו. הגהה - פירושה: לשון נוגה ואורה, כי הגהה מתוקנת מאירה עיני הקורא (המדקדק ר' אליהו בספרו "תשבי"). ויש מפרשים: לשון הסרה וסילוק, ככתוב: כאשר הוגה מן המסילה (שומאל"ב כ, יג), כי המגיה מסיר את השגיאות והטעויות שבכתב והדפוס ('מעדני יום טוב' הל' ס"ת). (8) מנחות, שם. ולדעת ה'תוספות' שם, מדובר באדם הקונה מחבירו ספר מוטעה, שעד עכשיו היה באיסור ביד המוכר, כי אסור להשהות ספר שאינו מוגה (כתובות יט:). וזה שתיקנו והכשירו לקרוא בו, הרי הוא כאילו כתבו. והרא"ש בהל' ספר-תורה כתב: "וזהו (מצות כתיבת ספר התורה) בדורות הראשונים שהיו כותבים ספר תורה ולומדים בו. אבל בימינו, שכותבים ס"ת ומניחים אותו בבתי כנסיות לקרות בו ברבים, מצות-עשה היא על כל איש מישראל אשר ידו משגת לכתוב חומשי התורה ומשנה וגמרא ופירושיה, להגות בהן הוא ובניו, כי מצות כתיבת התורה היא ללמוד בה, ככתוב: "ולמדה את

לזה, והיות שקביעת המזוזה היא לימין הנכנס, אין אתה יודע איפה היא הכניסה, מצד חלק זה, או מהצד שכנגדו. (64) יתד ברזל שבדלת למעלה ולמטה. (65) שהצד הזה חשוב עיקר הבית, וימין כניסתו קובעת (מנחות לג. וברש"י).

- 1 יב. והיכן קובעים את המזוזה? בתוך חלל של
- 2 פתח⁶⁶, בטפח הסמוך⁶⁷ לחוץ, בתחלת שליש
- 3 העליון של גבה השער⁶⁸; ואם קבעה למעלה מזה,
- 4 כשירה; והוא, שירחיקנה מן המשקוף טפח⁶⁹.
- 5 וצריך לקבעה על ימין הנכנס לבית⁷⁰; ואם קבעה
- 6 משמאל - פסולה. ובית של שתפין, חייב במזוזה⁷¹.

(66) ולא מבחוץ, שהרי "בשעריך" כתוב, מקום סגירת השער וזה חלל הפתח (מנחות לב:). (ראה לעיל פ"ה, ה"ח), שמצוותה להיות זקופה, אולם רבינו-רם סובר שמצוותה להיות שכובה לרוחב מזוות הפתח ('תוספות' מנחות לג.). והמדקדקים יוצאים ידי שניהם, וקובעים אותה בשיפוע ובאלכסון (רמ"א יו"ד סי' רפט). (67) לרשות הרבים, כדי שיפגע במצוה מיד (שם, לג:). (68) שנאמר: "וקשרתם... וכתבתם על מזוזות ביתך" - מה קשירה בגובה הזרוע ששם מניחים תפלה של יד, אף נתינת המזוזה בגובה השער (שם). (69) כשם שקשירת התפילין אינה בסוף גובה הזרוע אלא מרוחקת ממנו קצת, אף הנחת המזוזה אינה בסוף גובה השער אלא מרוחקת ממנו טפח (כסף-משנה). (70) שנאמר: "על מזוזות ביתך" - קרא בו: דרך ביאתך, וכשאדם עוקר רגליו, רגל ימין הוא עוקר תחילה (יומא יא:). (71) ואין אנו אומרים: "ביתך" ולא בתיכם, מפני שבמזוזה כתוב: "למען ירבו ימיכם" וגו', כולם צריכים להיות (שם). ואיחר רבינו לכתוב דין זה כאן ולא הביאו בראש הפרק, מפני שביומא שם שאלו מאחר שגם בית השותפים חייב במזוזה, "ביתך" למה לי? ותירצו: לומר, דרך ביאתך מימין הנכנס, והואיל וזה קשור בזה, סמכם רבינו וסדרם יחד (כסף-משנה).

- 7 יג. חייב אדם להזהר במזוזה, מפני שהיא חובת
- 8 הפל⁷² תמיד⁷³. וכל זמן שיפגס ויצא, יפגע ביחוד
- 9 השם, שמו של הקדוש-ברוך-הוא, ויזכר אהבתו,
- 10 ויעזר משנתו ושגיותיו⁷⁴ בהכלי הזמן, וידע, שאין
- 11 דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים, אלא ידיעת
- 12 צור העולם, ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרכי
- 13 מישרים. אמרו חכמים הראשונים⁷⁵: כל מי שיש לו
- 14 תפילין בראשו וברזעו, וציצית בבגדו, ומזוזה
- 15 בפתחו, מחזק הוא שלא יחטא; שהרי יש לו
- 16 מזכירין רבים, והן הם⁷⁶ המלאכים שמצילין אותו
- 17 מלחטא, שנאמר: "חנה מלאך יי סביב ליראיו
- 18 ויחלצם"⁷⁷. בריך רחמנא דסייען.

(72) בין אנשים בין נשים (לעיל פ"ה, ה"י). (73) גם ביום וגם בלילה. (74) עיסוקו התמידי. (75) מנחות מג, ע"ב. (76) המצוות. (77) ימלטם מן החטא. וחז"ל שם קראו עליו

21 קִטְנָה²³, וּבֵין אוֹת לְאוֹת כְּמֵלֶא חוּט הַשְּׁעִרָה, וּבֵין
22 כָּל שֵׁטָה²⁴ וְשֵׁטָה כְּמֵלֶא שֵׁטָה. וְאֵרָךְ כָּל שֵׁטָה
23 וְשֵׁטָה - שְׁלֹשִׁים אוֹתוֹת, כְּדֵי לְכַתֵּב
24 'לְמִשְׁפַּחְתֵּיכֶם', 'לְמִשְׁפַּחְתֵּיכֶם', 'לְמִשְׁפַּחְתֵּיכֶם',
25 תִּלְתָּא זְמַנִּי²⁵; וְזֶה הוּא רִחַב כָּל דָּף²⁶ וְדָף. וְלֹא תִהְיֶה
26 שֵׁטָה קְצֶרָה מִזֶּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַדָּף כְּאֶגְרָת. וְלֹא
27 אֶרְפָּה יוֹתֵר עַל זֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה עֲצִינוּ מִשְׁוֹטָטוֹת
28 בְּכֶתֶב²⁷.

18) שצריך לשרטט את השיטין בסרגל, כדי שהכתב יהיה
ישר כמבואר לעיל (פ"א, ה"ב). 19) גריל וקלף מפורשים
למעלה (פ"א, ה"ד). 20) ירושלמי (מגילה פ"א, ה"ט).
והעם: שנראה כשני ספרים (ט"ז ליו"ד סי' רעא).
21) כמו שאמרו חז"ל (שבת קלג:): "זה אלי ואנוהו -
התנאה לפניו במצוות.... ספר תורה נאה, בדיו נאה,
בקולמוס נאה, בלבלר [סופר] אומן". 22) מילה. 23) זו
י"ד. 24) שורה. 25) שלש פעמים. 26) עמוד.
27) ויטעה בראשי השיטות (מסכת מנחות ל.). משוטטות -
מתהלכות אנה ואנה, לחפש דבר מה, כמו: משוטט בארץ
(איוב ב, ב). וכן מצינו (דברי הימים ב טז, ט): עיני
משוטטות בכל הארץ.

29 ה. לֹא יִמְעַט הַכֶּתֶב²⁸ מִפְּנֵי הָרוּחַ שֶׁבֵּין פְּרָשָׁה
30 לְפְרָשָׁה²⁹. נִזְדַּמְנָה לוֹ תִּבְּהָ בֵּת חֲמֵשׁ אוֹתוֹת - לֹא
31 יִכָּתֵב שְׁתֵּים בְּתוֹף הַדָּף וְשֹׁלֵשׁ חוּץ לְדָף, אֲלֹא כוֹתֵב
32 שְׁלֹשׁ בְּתוֹף הַדָּף וְשְׁתֵּים חוּץ לְדָף³⁰. לֹא נִשְׁאַר מִן
33 הַשֵּׁטָה כְּדֵי לְכַתֵּב שְׁלֹשׁ אוֹתוֹת - מִנֵּיחַ הַמָּקוֹם
34 פָּנוּי, וּמִתְחִיל מִתְחַלֵּת הַשֵּׁטָה³¹.

28) לכתוב אותיות קטנות ודקות. 29) שצריך להיות
כשיעור תשע אותיות ריח בין פרשה לפרשה, ואם נודמנה
לו שיטה שמסיים בה פרשה אחת, ומתחיל בה פרשה אחרת
יש ריח מועט ביניהן, אל יכתוב אותיות דקות כדי להגדיל
את הריח, אלא יזרו עצמו שלא יבוא לידי כך.
30) מנחות ל, ע"א. וכתבו ה'תוספות' (שם) ששם ה' צריך
להיות כולו בתוך הדף. 31) ומנהג הסופרים להאריך
האותיות עד שיגיעו לסוף השיטה, משום נוי ספר תורה,
ורבינו לא חושש לנוי זה משום הפסד צורת האותיות
(מעשה רוקח').

35 ו. נִזְדַּמְנָה לוֹ תִּבְּהָ בֵּת שְׁתֵּי אוֹתוֹת - לֹא יִזְרַקְנָה
36 בֵּין הַדְּפִינָן³², אֲלֹא יִחְזִיר לְתַחֲלַת הַשֵּׁטָה. נִזְדַּמְנָה לוֹ
37 בְּתוֹף הַשֵּׁטָה תִּבְּהָ בֵּת עֶשֶׂר אוֹתוֹת, אוֹ פָחוֹת אוֹ
38 יוֹתֵר³³, וְלֹא נִשְׁאַר מִן הַשֵּׁטָה כְּדֵי לְכַתֵּב אֶת כָּלָה
39 בְּתוֹף הַדָּף - אִם יָכוֹל לְכַתֵּב חֲצִיָּה בְּתוֹף הַדָּף וְחֲצִיָּה
40 חוּץ לְדָף, כוֹתֵב; וְאִם לֹא, מִנֵּיחַ הַמָּקוֹם פָּנוּי
41 וּמִתְחִיל מִתְחַלֵּת הַשֵּׁטָה³⁴.

32) לכתבה מחוץ לשירטוט הדף, ואע"פ שרשאי לעשות כך
בתיבה בת חמש אותיות, אבל בתיבה שלימה אינו רשאי
(מנחות ל.). 33) כגון "והאחשדרפנים" (מגילת אסתר ט,
ג) כי גם מגילת אסתר דין כתיבתה כדין ספר-תורה. ראה

בני ישראל", וע"י הגמרא ופירושה ידע המצוות והדינים
על בוריים, לכן הם הם הספרים שאדם מצווה לכתבם וגם
למכרם" וכו'. (וראה ב'בית יוסף' ל'טור' יו"ד סי' ר"ע).

1 ב. וְהַמֶּלֶךְ, מִצִּוָּה עָלָיו לְכַתֵּב סִפְר־תּוֹרָה אֶחָד
2 לְעַצְמוֹ, לְשֵׁם הַמֶּלֶךְ, יִתֵּר עַל סִפְר־שִׁיחָה לּוֹ כִּשְׁהוּא
3 הַדְּיוֹט, שְׁנֵאמַר: "וְהָיָה כִּשְׁכֹּתוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ
4 וְכָתֵב לּוֹ וְגו'"⁹. וּמִגִּיהִין אוֹתוֹ מִסְפֵּר הַעֲזוּרָה¹⁰,
5 עַל-פִּי בֵּית-דִין הַגָּדוֹל. זֶה שִׁיחָה לּוֹ כִּשְׁהוּא הַדְּיוֹט,
6 מִנֵּיחוֹ בְּבֵית גָּנוּז¹¹; וְזֶה שִׁכְתּוֹ אוֹ שִׁנְכְתּוֹ לּוֹ¹² אַחֵר
7 שְׁמִלֵךְ, יִהְיֶה עִמּוֹ תְּמִיד. וְאִם יֵצֵא לְמַלְחָמָה -
8 סִפְר־תּוֹרָה עִמּוֹ. נִכְנָס - וְהוּא עִמּוֹ, יוֹשֵׁב בְּדִין -
9 וְהוּא עִמּוֹ, מִסָּב¹³ - וְהוּא כְּנֻגָּד¹⁴; שְׁנֵאמַר: "וְהָיָה
10 עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי חַיָּיו".

9) סנהדרין כא, ע"ב. ושם הוכיחו זה מסוף הפסוק שנאמר
בו: "את משנה התורה וגו', משנה - שנים במשמע.
10) שבבית-המקדש (ירושלמי סנהדרין ס"ב, ה"ו).
11) כשאר איש ישראל. 12) ע"י אחרים, כשאנו יודע
לכתוב. 13) אל השולחן לאכול. 14) סנהדרין, שם.
"לפי שהמלך ברשות עצמו לא יעציבהו אדם על מעשהו
ולא יגער בו, ובשבט פיו ימית את מי שירצה, ע"כ צריך
הוא שמירה גדולה וזכרון טוב יעמוד נגדו, יביט אליו תמיד,
למען יכבוש את יצרו ויטה לבו אל יוצרו" (ה'חינוך' מצוה
תקג).

11 ג. לֹא הָיָה לוֹ סִפְר־תּוֹרָה קֹדֶם שְׁמִלֵךְ, צָרִיךְ לְכַתֵּב
12 לוֹ אַחֵר שְׁמִלֵךְ שְׁנֵי סִפְר־תּוֹרָה - אֶחָד מִנֵּיחוֹ בְּבֵית
13 גָּנוּז, וְהַשְּׁנִי יִהְיֶה עִמּוֹ תְּמִיד, לֹא יִסּוֹר מִעִמּוֹ, אֲלֹא
14 בְּלִילָה בְּלִבְד¹⁵, וּכְשִׁפְנָס לְבֵית-הַמֶּרְחֵץ אוֹ לְבֵית-
15 הַכֶּסֶּא¹⁶, אוֹ לִישֹׁן עַל מִטָּתוֹ¹⁷.

15) אולם ב'ספרי' פרשת שופטים נאמר: "ימי חייו" - אלו
הימים, "כל ימי חייו" - לרבות הלילות, ואולי כוונת רבינו
"בלילה" - בשעת השינה. וב'אור שמח' להגאון רבי מאיר
שמחה מדווינסק מגיה ואומר שכך צ"ל בדברי רבינו: "לא
יסור מעמו אפילו בלילה, לבד כשיכנס לבית המרחץ" וכו',
וכן נראה מדברי רבינו בהל' מלכים פ"ג ה"א, שלא הזכיר
שם דין לילה לגמרי. 16) שנאמר: "וקרא בו" מקום הראוי
לקרות בו ('ספרי' שם). וכן גם בית הקברות אינו מקום
הראוי לקרות בו. (ראה ברכות יח. ולקמן פ"י, ה"ו) אלא
שחכמינו ז"ל לא חשו למנות גם בית הקברות, הואיל ואין
המלך יוצא להלווית המת, כדברי המשנה (סנהדרין פרק ב,
משנה ג): "מת לו מת, אינו יוצא מפתח פלטרין שלו"
(תורה תמימה', פרשת שופטים, אות צ"ה). 17) אפילו
ביום.

16 ד. סִפְר־תּוֹרָה שִׁכְתּוֹ בְּלֹא שְׁרֻטוֹ¹⁸, אוֹ שִׁכְתּוֹ
17 מִקְצָתוֹ עַל הַגִּייל וּמִקְצָתוֹ עַל הַקֶּלֶף¹⁹ - פְּסוּל²⁰;
18 אֲלֹא, אוֹ כָּל עַל הַגִּייל, אוֹ כָּל עַל הַקֶּלֶף. וְכִיצַד
19 כוֹתֵבִין סִפְר־תּוֹרָה? כוֹתֵב פְּתִיכָה מְתֻקָּת, נָאָה
20 בְּיוֹתֵר²¹. נִינִיחַ בֵּין כָּל תִּבְּהָ²² וְתִבְּהָ כְּמֵלֶא אוֹת

המבקר. ואם שנה בתקון זה⁵¹, או שלא דקדק
בתקין, וכתב כל האותיות בתקון; או שקרב את
השיטין⁵² או הרחקן⁵³, או האריךן⁵⁴ או קצרן -
הואיל ולא הדביקן אות באות, ולא חסר ולא הוסיף
ולא הפסיד צורת אות אחת, ולא שנה בפתוחות
וסתומות⁵⁵ - הרי זה ספר כשר.

(51) האמור בפרק זה עד כאן. ורבינו הולך ומפרט אחד
אחד. (52) ולא הניח ביניהן כמלוא שיטה. (53) שהניח
ביניהן ריוח יותר מהשיעור האמור. (54) למעלה משלשים
אותיות אורך השיטה. (55) מפורש לקמן (פ"ח, הלכה
א"ב).

י. יש דברים אחרים שלא נאמרו בגמרא, ונהגו
בהם הסופרים, ונקלה הוא בידם איש מפי איש.
והן, שיהיו מנין השיטין שבכל דף ודף, לא פחות
משמונה וארבעים ולא יותר על ששים⁵⁶; ושיהיה
הרוח שבין פרשה לפרשה כמו תשע אותיות:
'אשר', 'אשר', 'אשר'; ושיהיה בראש השיטין
למעלה משירת הים⁵⁷: 'הבאים'⁵⁸, 'ביבשה'⁵⁹,
השם⁶⁰, 'מת'⁶¹, 'במצרים'⁶² - חמש שיטין; ולמטה
מן השירה חמש שיטין, תחלת כל שיטה מהן דף:
'ותקח'⁶³, 'אחריה', 'סוס', 'ויצאו', 'ויבאו'⁶⁴;
ויהיה בראשי השיטין למעלה משירת 'האזינו'⁶⁵:
'ואעידה'⁶⁶, 'אחרי', 'הדרף', 'באחרית',
'להקעים', 'קהל' - שש שיטין; ולמטה ממנה
חמש שיטין: 'ויבאו'⁶⁷, 'לדבר', 'אשר', 'הזאת',
'אשר'.

(56) ראה מסכת סופרים (פ"ב, ה"ו). (57) שמות טו, א"ט.
(58) שם, יד, כח. (59) שם, כט. (60) שם, ל. (61) שם.
(62) שם, לא. (63) שם, טו, כ. (64) שם, כג. (65) דברים
לב, א"מג. (66) שם, לא, כח. עד סוף הפרק. (67) שם,
לב, מד. עד "אשר אתם עוברים" פסוק מז. וב'הגהות
מיימוניות' העירו: "מה שנהגו סופרים בורים להתחיל כל
עמוד שבספר תורה בוי"ו, וקוראים לו: "ווי העמודים"
(כלשון הפסוק שמות לח, יב) - נראה שאיסור גמור יש
בדבר, שהרי עושים העמודים, מהם רחבים, ומהם קצרים,
ופעמים האותיות משונות וארוכות הרבה כדי שתגיע וי"ו
לראש כל עמוד, והרי תלמוד ערוך (מנחות ל): "ולא ימעט
את הכתב מפני הריח" וכו' וכמבואר לעיל ה"ה. ומורי (רבי
מאיר מרוטנבורג) כתב לי: אילו היה לי לכתוב ספר-תורה
הייתי נוזה שלא יהיה שום עמוד מתחיל בוי"ו חוץ
מ'ואעידה' בם". וכן מה שנהגו הסופרים לכתוב ב"ה שמ"ו
בראש העמודים, והן: ב' של "בראשית, ו' - "יודוך אחיך
(בראשית מט, ח), ה' - "הבאים (שמות יד, כח), ש' - "שמר
לך (שם, לד יא), מ' - "מה טובו (במדבר כד, ה), ו' -
"ואעידה בם (דברים לא, כח), חפשי בספרי הגאונים ולא
מצאתי, ולפי פרשיות פתוחות וסתומות שבספר זה (ראה
לקמן פ"ט סוף "ספר בראשית") אי אפשר לעשות כן, וכל
ספר-תורה העשוי כן - פסול, שהרי פרשת "יהודה אתה

מגילה יז; הלכות מגילה לרבינו פ"ב, ה"ט (בשם הגאון ר'
זלמן מוילנא). (34) אבל למשך האותיות ולהגדילן עד
סוף השיטה - אסור, שאין לשנות אות אחת מחברתה, וזולת
האותיות המקובלות לבעלי המסורה, להיות גדולות או
קטנות ('הגהות מיימוניות').

ז. ומניח בין כל חמש וחמש³⁵ ארבע שיטין פנויות
בלא כתיבה³⁶, לא פחות ולא יותר, ויתחיל החמש
מתחלת שיטה חמישית. וכשיגמר את התורה, צריך
שיגמר באמצע שיטה שבסוף הדף³⁷. ואם נשאר מן
הדף שיטין הרבה³⁸, מקצרים³⁹ ועולה⁴⁰, ומתחיל
מתחלת השיטה שבסוף הדף, ולא יגמר את
השיטה⁴¹, ומתפון, עד שיהיה "לעיני כל ישראל"
באמצע שיטה שבסוף הדף⁴².

(35) מחמשה חומשי תורה. (36) ב"ב יג, ע"ב.
(37) מנחות ל, ע"א. (38) וגמר הכתב חל בשיטה שבאמצע
הדף. (39) השיטין. (40) כמו מקצר והולך. ואמנם בנוסח
התלמוד, נאמר: "מקצר והולך". ורבינו נמשך אחרי לשון
הרי"ף שם. ומעניין שבלשון הרא"ש להל' תפילין כתוב:
"מקצר ויורד". והכל עולה לענין אחד. (41) כנוסח כת"י
התימנים. ובנוסח אחר: "מתחילת השיטה שבסוף הדף ולא
יגמור את השיטה". (42) ואז ידעו הכל שכאן סיום התורה,
לא כן אם יסיים בגמר השיטה (ט"ז י"ד סי' רע"ב סק"ו).

ח. ויזהר באותיות הגדולות⁴³ ובאותיות הקטנות⁴⁴,
ובאותיות הנקודות⁴⁵, ובאותיות המשונות, כגון
הפא"ן הלפופות⁴⁶ והאותיות העקמות⁴⁷, כמו
שהעתיקו הסופרים איש מפי איש. ויזהר בתגין⁴⁸
ובמנין. יש אות עליה תג אחד, ויש אות שיש
עליה שבעה⁴⁹. וכל התגין בצורת זיג"ן⁵⁰ הן, דקין
בחוץ השערה.

(43) כגון ב' של בראשית ברא (בראשית א, א) שהיא גדולה,
ועוד. (44) כגון כ' של "ולבכותה" (שם, כג, ב) שהיא
קטנה. וראה במוספנו "דקדוקי סופרים" סדר אל"ף ב"ת
שלם של אותיות גדולות וקטנות. (45) שיש עליהן נקודות
מלמעלה, כגון "ויאמר אליו איה שרה" (בראשית יח, ט)
שאותיות "איו" שב"אליו" מנוקדות. (46) כנוסח דפוס
מנטובה ונציא, 'מעשה רוקח' ועוד. ובנוסח אחר: הלפופות.
ופירושו: כרוך ומקופל. ראה 'חתם סופר' יו"ד סי' רסה.
(47) כגון נו"ן ההפוכה שלפני "ויהי בנסוע הארון" (במדבר
י, לה) שהיא עקומה. (48) כתרי האותיות, כמו שאמרו
(מנחות כט:): "בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה
שיושב וקושר כתרים לאותיות (כגון התגין)... אמר לו: אדם
אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות, ועקיבא בן יוסף
שמו, שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ (תג) תילין תילין של
הלכות". (49) ראה במוספנו "תשובות רבינו".
(50) מנחות כט, ע"ב. וה'מגדול עוד' מראה מקום לכל פרטי
הלכה זו בספר "התגין".

ט. כל הדברים האלו לא נאמרו אלא למצוה מן

יש בדף הזה שלש טעויות, הואיל וניתן להתקן - מתקנו ומציל את כולו (שם).

יג. בַּמָּה דְּבָרִים אֲמֹרִים⁸⁴ שֶׁכֶּתֵב הַמֶּלֶא חֶסֶר, 18
שֶׁנִּמְצָא תוֹלֵה הָאוֹתִיּוֹת שֶׁשִּׁכַּח בֵּינֵי הַשִּׁטּוֹת⁸⁵; אֲבָל 19
אִם כֶּתֵב הַחֶסֶר מֶלֶא - אֲפִלּוּ יֵשׁ בְּכָל דָּף וְדָף בַּמָּה 20
טְעוּיֹת, הֲרִי זֶה מִתְקָן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גֹרֵד וְאֵינוֹ 21
תוֹלֵה⁸⁶. 22

84) שאם יש בו ארבע ארבע טעויות בכל דף - יגנו. 85) וגנאי הוא לתלות כל-כך. 86) שם. וכשגורר ירחיק את האות שלפניו ושלאחריו, שלא יהא מקום הגרד הפסק בתיבה ותיראה כשתים (שו"ע יו"ד סי' רעט סעיף ד').

יד. מִתֵּר לְכַתֵּב הַתּוֹרָה, כָּל חֶמֶשׁ וְחֶמֶשׁ בִּפְנֵי עֲצָמוֹ, 23
וְאֵין בֵּהֶן קִדְשֵׁת סִפְר־תּוֹרָה⁸⁷. אֲבָל לֹא יִכְתֹּב מְגִלָּה⁸⁸ 24
בִּפְנֵי עֲצָמָה, שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ פְּרָשִׁיּוֹת⁸⁹; וְאֵין פּוֹתֵבִין 25
מְגִלָּה לְתִינוּק לְהַתְלַמֵּד בָּהָּ⁹⁰; וְאִם דַּעְתּוֹ לְהַשְׁלִים 26
עָלֶיהָ חֶמֶשׁ - מִתֵּר⁹¹. כֶּתֵב מְגִלָּה, שְׁלֹשׁ שְׁלֹשׁ תִּבּוֹת 27
בְּשִׁטָּה אַחַת - מִתֵּר⁹². 28

87) השלם, שנוהגים בו קדושה יתירה, כמו שמבואר לקמן (פ"י, ה"ב). וכן אין עומדים מפניו כדרך שחייבים לעמוד מפני ספר-תורה. ובמסכת גיטין (ס). אמרו: "אין קוראים בחומשים בבית-הכנסת משום כבוד הציבור", וכל ספריהם היו בגלילה כס"ת שלנו. 88) חזק מהחומש. 89) לפי שהתורה חתומה ושלילמה ניתנה למשה (שם). אבל בחומשים שלמים אין קפידא כל-כך, כמבואר שם. וכן מצינו ברבי חייא שכתב חמשה חומשים לחמשה ילדים ללמדם תורה (כתובות קג:). 90) גיטין, שם. ורבינו אלפס התיר, והמליצו עליו שלפיכך הקיל משום שאי-אפשר לכל עני בישראל לכתוב חומש שלם לבנו. ועל כגון זה נאמר (תהלים קיט, קכו): עת לעשות לה' הפרו תורתך ('טור' יו"ד סי' רפג). 91) גיטין, שם. 92) שם אמרו: שלפיכך מותר היה להילני המלכה לעשות טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה (מוכנה לכהן להעתיק ממנה להשקאת סוטה, ולא יצטרך להביא ס"ת להעתיק ממנו) - משום שהיתה כתובה סירוגין. ומפרש רבינו: סירוגין - שלש שלש תיבות בשיטה אחת, כי בכתיבה משונה זו אינה נראית כמגילה מתוך ספר-תורה (ש"ך, יו"ד סי' רפג), וראה במוספנו "תשובות רבינו".

טו. מִתֵּר לְדַבֵּק⁹³ תּוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים בְּכֶרֶךְ 29
אֶחָד⁹⁴. וּמִנִּיחַ⁹⁵ בְּכָל חֶמֶשׁ וְחֶמֶשׁ אַרְבַּע שִׁטִּין, וּבֵין 30
כָּל נְבִיא וְנְבִיא שְׁלֹשׁ שִׁטִּין⁹⁶, וּבֵין כָּל נְבִיא וְנְבִיא 31
מְשֻׁנֵּים עֶשֶׂר - שְׁלֹשׁ שִׁטִּין, שָׁאֵם פֶּא לַחֲתוּף, 32
חֲתוּף⁹⁷. וְסִדּוּרָן שֶׁל נְבִיאִים כֶּךָ הוּא: יְהוֹשֻׁעַ, 33
שׁוּפְטִים, שְׁמוּאֵל, מְלָכִים, יִרְמְיָה, יִחְזְקָאֵל, 34
יִשְׁעִיָּה⁹⁸, תִּרְיָעֶשֶׂר⁹⁹. וְסִדּוּר הַכְּתוּבִים: רֹת, 35
וְתִהִלִּים, וְאִיּוֹב, וּמִשְׁלֵי, וְקִהְלֵת, וְשִׁיר־הַשִּׁירִים¹⁰⁰, 36
וְקִינּוֹת¹⁰¹, וְדָנְיָאֵל¹⁰², וּמְגִלָּה¹⁰³ וְדָבָרִי הַיָּמִים¹⁰⁴. 37

93) לכרוך. 94) ואע"פ שאי-אפשר שלא יונחו נביאים

יודוך" פתוחה, ואי-אפשר לכתוב "יודוך" בראש העמוד אלא אם-כן היה כתוב בשיטה התחתונה (שבועמור הקודם) שתי תיבות בלבד, שהן: "יהודה אתה", והן שמונה אותיות, ולא יתכן לעשות כן, שאין מתחילים פרשה פתוחה אלא בראש השיטה, ראה לקמן פ"ח ה"ב. עכ"ל. אולם מנהג סופרינו לכתוב יו"ד של "יהודה" בראש השיטה, וסרה כל ההשגה (חידושי ר"ע איגר ליו"ד סי' רעג).

יא. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ לְמַצְוָה מִן הַמִּצְוָה. וְאִם 1
שָׁנָה, לֹא פָסַל. אֲבָל אִם כֶּתֵב הַמֶּלֶא חֶסֶר אוֹ הַחֶסֶר⁶⁸ 2
מֶלֶא, אוֹ שֶׁכֶּתֵב מֶלֶא שֶׁהִיא קְרִי⁶⁹ וְכֶתֵב בְּקִרְיָאֵתָהּ, 3
כְּגוֹן שֶׁכֶּתֵב 'יִשְׁכָּנָה' בְּמָקוֹם 'יִשְׁגָּלָה'⁷⁰, 4
'וּבִטְחוּרִים' בְּמָקוֹם 'וּבַעֲפָלִים'⁷¹, וְכִיּוּצָא כֵּהֵן⁷²; אוֹ 5
שֶׁכֶּתֵב פְּרָשָׁה פְּתוּחָה סְתוּמָּה, אוֹ סְתוּמָּה פְּתוּחָה⁷³, 6
אוֹ שֶׁכֶּתֵב הַשִּׁירָה⁷⁴ כְּשֶׁאֵר הַכֶּתֵב, אוֹ שֶׁכֶּתֵב פְּרָשָׁה 7
אַחַת בְּשִׁירָה - הֲרִי זֶה פְּסוּל⁷⁵, וְאֵין בּוֹ קִדְשֵׁת 8
סִפְר־תּוֹרָה כָּלּל, אֲלֹא כְּחֶמֶשׁ מִן הַחֶמֶשִׁין שֶׁמִּלְמַדִּין 9
בָּהּ הַתִּינוּקוֹת. 10

68) מנחות לב, ע"ב: "כתבה אגרת פסולה". וכפירוש ה'תוספות' שם: כאגרת - שלא דקדק בחסרות ויתירות אלא כאגרת בעלמא. 69) שנקראת אחרת מכתיבתה. 70) דברים כח, ל. 71) שם כז. 72) נדרים לז, ע"ב: "קריין ולא כתיבין, כתיבין ולא קריין" - הלכה למשה מסיני". 73) ראה לקמן (פ"ח, ה"ב). 74) "שירת היס" ו"האזינו", שיש בהן ריוח בכל שיטה ושיטה, כמפורש לקמן סוף פ"ח. 75) שבת קג, ע"ב.

יב. סִפְר־תּוֹרָה שֶׁאֵינוֹ מְגִלָּה⁷⁶, אֲסוּר לְהַשְׁתוֹתוֹ⁷⁷ יוֹתֵר 11
עַל שְׁלֹשִׁים יוֹם⁷⁸, אֲלֹא יִתְקַן אוֹ יִגְנֹז⁷⁹. סִפְר־תּוֹרָה 12
שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁלֹשׁ טְעוּיֹת בְּכָל דָּף וְדָף - יִתְקַן, וְאִם הָיוּ 13
אַרְבַּע - יִגְנֹז⁸⁰. וְאִם הָיָה רֶכֶּ הַסִּפְר⁸¹ מְגִלָּה, וְהַשְׁאָר⁸² 14
יֵשׁ בּוֹ אַרְבַּע טְעוּיֹת בְּכָל דָּף, וְנִשְׁאָר אֲפִלּוּ דָף אֶחָד 15
מֵאוֹתוֹ הַשְׁאָר הַמְּשֻׁבָּשׁ בְּלֹא אַרְבַּע טְעוּיֹת - הֲרִי זֶה 16
יִתְקַן⁸³. 17

76) מטעויותיו המצויות בו. 77) כתובות יט, ע"ב. משום שנאמר: אל תשכן באהליך עולה (איוב יא, יד) כי יש לחוש שהקורא בו ימשך אחרי טעויותיו וישתבש בהן וזהו עוול גדול. והעירו ב'הגהות מיימוניות' שכן הדין בנביאים וכתובים, והזהיר אף בספרי תלמוד, תבוא עליו ברכה. ראה רא"ש למסכת כתובות (פרק ב אות י"א). וכתב ברמ"א ('יורה דעה' סי' רעט): "שחרם קדמונים הוא לא להגיה שום ספר על פי הסברה בלבד, כ"אם בראיה ברורה שיש בו טעות". 78) שזהו זמן בית-דין שנותנים להסיר המכשולים, כמבואר (ב"מ קיח). וגם כאן נתנו לו החכמים זמן שלשים יום לתקן טעויותיו (מעדני יום טוב' להל' ס"ת). 79) נותנים אותו בכלי חרס וקוברים אותו אצל תלמידי חכמים, כמבואר בדברי רבינו לקמן (פ"י, ה"ג). 80) מנחות כט, ע"ב. ואין לתקנו, משום שנראה כמנומר. 81) רוב אותיות הספר נכתבו כהלכה. 82) המיעוט המשובש. 83) שם. שהדף הכשר מציל את כולו. ואפילו

יכתבו ישר על פיה, באופן ששירטוט השורה העליונה מועיל לכל השורות שתחתיה, וזהו שאמרו (מנחות לב:): תפלין אין צריכות שירטוט - הכוונה לשירטוט מלא, אבל השורה העליונה ודאי צריכה שירטוט ('תוספות' גיטין שם, וכן נקבע להלכה ביו"ד סי' רפד). (108) כלומר: כל יתר כנטול הוא ואחר עמו (חולין נח:), ולפיכך כרך זה שהוסיפו בו נביאים וכתובים, הרי הוא כס"ת חסר, ולפיכך ירד מקדושת ס"ת ('בית יוסף' סי' רפג).

יום שני ג' מנחם-אב ה'תשפ"א

פרק שמיני

(1) דיני פרשיות הסתומות והפתוחות; מניין הפרשיות הסתומות והפתוחות שבכל התורה; צורת כתיבת השירות.

- א. פָּרָשָׁה פְּתוּחָה יֵשׁ לָהּ שְׁתֵּי צוּרוֹת: אִם גָּמַר בְּאַמְצַע הַשִּׁטָּה, מֵנִיחַ שָׁאֵר הַשִּׁטָּה פְּנוּי, וּמִתְחִיל הַפָּרָשָׁה שֶׁהִיא פְּתוּחָה מִתְחִלַת הַשִּׁטָּה הַשְּׂנִיָּה. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים? שֶׁנֶּשְׂאָר מִן הַשִּׁטָּה רוּחַ פֶּשְׁעוֹר תִּשָּׁע אוֹתִיּוֹת; אֲבָל אִם לֹא נֶשְׂאָר אֲלָא מַעַט, אוֹ אִם גָּמַר בְּסוֹף הַשִּׁטָּה - מֵנִיחַ שִׁטָּה שְׂנִיָּה בְּלֹא כְּתָב, וּמִתְחִיל הַפָּרָשָׁה הַפְּתוּחָה מִתְחִלַת שִׁטָּה הַשְּׁלִישִׁית.
- ב. פָּרָשָׁה סְתוּמָה יֵשׁ לָהּ שְׁלֹשׁ צוּרוֹת: אִם גָּמַר בְּאַמְצַע הַשִּׁטָּה, מֵנִיחַ רוּחַ פֶּשְׁעוֹר², וּמִתְחִיל לְכַתֵּב בְּסוֹף הַשִּׁטָּה תְּבֵה אֶחָת מִתְחִלַת הַפָּרָשָׁה שֶׁהִיא סְתוּמָה, עַד שֶׁיִּמָּצֵא הָרוּחַ בְּאַמְצַע. וְאִם לֹא נֶשְׂאָר מִן הַשִּׁטָּה פְּדֵי לְהֵנִיחַ הָרוּחַ פֶּשְׁעוֹר וְלְכַתֵּב בְּסוֹף הַשִּׁטָּה תְּבֵה אֶחָת - יֵנִיחַ הַכָּל פְּנוּי, וְיֵנִיחַ מַעַט רוּחַ מֵרֹאשׁ שִׁטָּה שְׂנִיָּה, וְיִתְחִיל לְכַתֵּב הַפָּרָשָׁה הַסְּתוּמָה מֵאַמְצַע שִׁטָּה שְׂנִיָּה³. וְאִם גָּמַר בְּסוֹף הַשִּׁטָּה, מֵנִיחַ מִתְחִלַת שִׁטָּה שְׂנִיָּה פֶּשְׁעוֹר הָרוּחַ, וּמִתְחִיל לְכַתֵּב הַסְּתוּמָה מֵאַמְצַע הַשִּׁטָּה⁴. נִמְצְאָת אוֹמֵר, שֶׁפָּרָשָׁה פְּתוּחָה תִּתְחַלֵּת בְּתַחֲלַת הַשִּׁטָּה לְעוֹלָם⁵, וּפָרָשָׁה סְתוּמָה תִּתְחַלֵּת מֵאַמְצַע הַשִּׁטָּה לְעוֹלָם.

(2) תשע אותיות. (3) ירושלמי (מגילה פרק א, הלכה ט) "פתוחה מכאן ומכאן (שהניח חלק בסוף השיטה הראשונה ובתחילת השיטה השנייה) - סתומה". (4) (שם) "פתוחה מראשה (שהניח חלק בראש השיטה) - סתומה". (5) (שם) "פתוחה מסופה (שהניח חלק בסוף השיטה הראשונה והתחיל לכתוב בתחילת השנייה) - פתוחה". רבים חולקים על רבינו בשיטת ה"פתוחה והסתומה". ראה (בית יוסף יורה דעה סימן רע"ה ותוספות מנחות דף לב עמוד א). ורבינו מקורו מהירושלמי הנ"ל, שהייתה לפניו הגירסה כמו שהעתקנוה.

- ג. סֵפֶר שְׂאִינוּ מִגֵּה בְּמֵלֶא וְחֶסֶר, אֶפְשָׁר לְתַקְּנוֹ וְלִהְיוֹת, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוֹ. אֲבָל אִם טָעָה בְּרוּחַ הַפָּרָשִׁיּוֹת, וְכָתֵב פְּתוּחָה סְתוּמָה אוֹ סְתוּמָה פְּתוּחָה, אוֹ שֶׁהִפְסִיק וְהֵנִיחַ פְּנוּי בְּמִקּוֹם שְׂאִין בּוֹ פָּרָשָׁה, אוֹ

וּכְתוּבִים ע"ג תורה, אין חוששים לכך הואיל והם בכרך אחד (ב"ב יג. וב'תוספות' שם). (95) משאיר חלק. (96) שם. ונוסח התלמוד שלפנינו: "וכן בין כל נביא לנביא, שמשמע ארבע שיטין; אבל גירסת רבינו שם: בין נביא לנביא ג' שיטין. וכן הנוסח במס' סופרים (פ"ב, ה"ד). (97) לפי המפרשים, חסר כאן בדברי רבינו, וצ"ל כמו שנכתבה ברייתא זו בתלמוד (ב"ב יג:): "ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה, שאם בא לחתוך חותך" וזה מוסב על הנביאים שאפשר לסיים נביא אחד בסוף הדף, ולהתחיל את השני בראש הדף, ואין אנו חוששים שמא יבוא לחתוך זה מזה, שהרי מותר לחתוך, אבל בחומשי התורה אסור לסיים בסוף הדף, גזירה שמא יבא לחתוך כמבואר ב'ירושלמי' (מגילה פ"א, ה"ט): "וצריך שיהא גומר באמצע ומתחיל באמצעיתו" ('מרכבת המשנה'). (98) אע"פ שישעיהו קדם בזמן לירמיהו ויחזקאל, הקדים ירמיהו ויחזקאל לפניו, מפני ש"מלכים" מסיים בחורבן בית-המקדש וירושלים, ו"ירמיהו" כולו חורבן, ויחזקאל תחילתו חורבן וסופו נחמה, וישעיהו כולו נחמה, לכן מן הראוי לסמוך חורבן לחורבן ונחמה לנחמה (ב"ב יד:). (99) אע"פ שהושע (ראשון ל"תרי עשר") קדם הרבה אפילו לישעיהו, לא סדרוהו במקומו, הואיל וקטן הוא במספר פרקיו, חששו שיאבד, וציפרוהו עם נבואת יתר הנביאים האחרונים שגם הם קטנים במספרם, וביחד יהיו אגודה אחת ולא יאבדו (שם). (100) רות קדמה לדוד, תהלים דוד אמרם, וקדם לאיוב, ואחר-כך שלשה ספרי שלמה: משלי, קהלת, שניהם ספרי חכמה, שיר השירים - לעת זקנתו אמרו (שם, ע"פ רש"י). (101) מגילת איכה, שאמרה ירמיהו. (102) היה אחרי ירמיהו בגולה. (103) מגילת אסתר, אחרי הניאל בימי אחשורוש. (104) שעזרא הסופר כתב יחס דברי הימים עד אליו (בבא-בבא שם). ועזרא ונחמיה חשובים כספר אחד. - כל אלה הם תשעה עשר, הוסף עליהם חמשה חומשי תורה - הרי עשרים וארבע כתבי קודש.

- טז. כָּל כְּתָבִי הִקְדַּשׁ אֵין כּוֹתְבִין אוֹתָן אֲלָא בְּשִׁרְטוּט¹⁰⁵, אֶפְלוּ כְּתָבָן עַל הַנִּיר¹⁰⁶. וּמִתָּר לְכַתֵּב שְׁלֹשׁ תְּבוֹת בְּלֹא שִׁרְטוּט; יוֹתֵר עַל זֶה - אֲסוּר¹⁰⁷.
- כָּרֵךְ זֶה שֵׁשׁ בּוֹ תוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים, אֵין קִדְשָׁתוּ כְּקִדְשַׁת סֵפֶר-תוֹרָה, אֲלָא כְּחֶמֶשׁ מִן הַחֲמִשִּׁים. דִּין הֵיתֵר בְּדִין הֶחֱסֵר¹⁰⁸.

(105) גיטין ו, ע"ב; ירושלמי מגילה פ"ג, ה"ב. (106) שהרי רב יוסף הקפיד על רבי אביתר שכתב פסוק באגרתו בלא שירטוט, וסתם אגרות נכתבות על נייר (הגר"א יו"ד סי' רפ"ד). (107) גיטין, שם. ורבינו רחם סובר, שאין איסור אלא כשמתכוין לכתוב הפסוק לשם דרש ולימוד, אבל באגרת שלומים שאדם שולח לחבירו, מותר לכתוב לשון המקרא, כדי לכתוב לשון צחה, אפילו בלא שירטוט ('תוספות' שם). ולדעת הרמב"ן אין צורך בשירטוט אלא כשכותב כתב אשורי - שכותבים בו תנ"ך - אבל בכתיבה שלנו אין צורך בשירטוט (טור יו"ד סי' רפד). וכן אם לא שירטט אלא שורה עליונה בלבד, אינו צריך לשרטט יותר, שמתוך שהשורה העליונה כתובה ישר, אז כל השורות

וְאֶרְפָּכְשָׁד חַי, וְשִׁלַּח חַי, וְיַחֲזִי עֶבֶר, וְיַחֲזִי פֶלֶג, וְיַחֲזִי רָעוּ, וְיַחֲזִי שְׂרוּג, וְיַחֲזִי נַחוּר, וְיַחֲזִי תָרַח - כָּלן סְתוּמוֹת, הַשְּׂמוּנָה פְּרָשִׁיּוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֶל אֲבָרָם, וְיַחֲזִי רָעֵב, וְיַחֲזִי בִימֵי אֲמֶרְפֶּל - שְׁלֹשֶׁת פְּתוּחוֹת. אַחֲרֵי הַדְּבָרִים, וְשָׂרִי אֵשֶׁת אֲבָרָם, וְיַחֲזִי אֲבָרָם, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל אֲבָרָהָם - אֲרַבְעָתָן סְתוּמוֹת. וַיֵּרָא אֵלָיו - פְּתוּחָהּ. וַיִּסַּע מִשָּׁם, וְהָיָה פָּקֵד אֶת שָׂרָה - שְׁתִּיחָן סְתוּמוֹת. וְיַחֲזִי בַעַת הַהוּא, וְיַחֲזִי אַחֵר, וְיַחֲזִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים, וְיַחֲזִי חַיִּי שָׂרָה - אֲרַבְעָתָן פְּתוּחוֹת. וַאֲבָרָהָם זָקֵן - סְתוּמָה. וַיִּסַּף אֲבָרָהָם, וְאֵלָה תִּלְדָּת יִשְׁמָעֵאל, וְאֵלָה תִּלְדָּת יִצְחָק, וְיַחֲזִי רָעֵב - אֲרַבְעָתָן פְּתוּחוֹת. וְיַחֲזִי עֶשׂוֹ, וְיַחֲזִי פִי זָקֵן יִצְחָק, וַיֵּצֵא יַעֲקֹב - שְׁלֹשֶׁת סְתוּמוֹת. וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב - פְּתוּחָהּ. וַיָּבֹא יַעֲקֹב, וַתֵּצֵא דִּינָה - שְׁתִּיחָן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים, וַיֵּרָא אֱלֹהִים, וְיַחֲזִי בְּנֵי יַעֲקֹב, וְאֵלָה תִּלְדוֹת עֶשׂוֹ - אֲרַבְעָתָן פְּתוּחוֹת. אֵלָה בְּנֵי שְׁעִיר - סְתוּמָה. וְאֵלָה הַמְּלָכִים, וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב, וְיַחֲזִי בַעַת - שְׁלֹשֶׁת פְּתוּחוֹת. וַיִּוֹסֵף הַיּוֹד מִצְרֵימָה - סְתוּמָה. וְיַחֲזִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים, וְיַחֲזִי מִקֵּץ - שְׁתִּיחָן פְּתוּחוֹת. וַיֵּגֶשׁ אֵלָיו, וְאֵלָה שְׁמוֹת, וְאֵת יְהוּדָה - שְׁלֹשֶׁת סְתוּמוֹת. וְיַחֲזִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים, וַיִּקְרָא יַעֲקֹב, שְׁמֵעוֹן וְלֹוִי, יְהוּדָה, וְבוֹלָן, וַיִּשְׁשֹׁבֶר - כָּלן פְּתוּחוֹת, וְהָן שֵׁשׁ. דָּו, גִּד, מֵאֲשֵׁר, נַפְתָּלִי, בֶּן פֶּרֶת יוֹסֵף - חֲמִשָּׁתָן סְתוּמוֹת. בְּנִימִין - פְּתוּחָהּ.

מִנֵּן הַפְּתוּחוֹת - שֶׁלֹּשׁ וְאַרְבָּעִים, וְהַסְּתוּמוֹת - שְׂמוּנָה וְאַרְבָּעִים. הַכֹּל תִּשְׁעִים וְאַחַת.

ספר ואלה שמות

וַיָּקָם מִלֶּךְ חֲדָשׁ, וַיִּלָּךְ אִישׁ, וְיַחֲזִי בִימֵים הָרַבִּים - שְׁלֹשֶׁת פְּתוּחוֹת. וּמִשָּׁה הָיָה רָעָה - סְתוּמָה. וַיִּלָּךְ מִשָּׁה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל אֶהְרֹן - שְׁתִּיחָן פְּתוּחוֹת. וַיִּדְבֹּר אֱלֹהִים אֶל מִשָּׁה - סְתוּמָה. וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מִשָּׁה, וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מִשָּׁה וְאֶל אֶהְרֹן - שְׁתִּיחָן פְּתוּחוֹת. אֵלָה רֹאשֵׁי בֵּית אֲבֹתָם, וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מִשָּׁה - שְׁתִּיחָן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מִשָּׁה רָאָה נִתְתִּיד, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מִשָּׁה וְאֶל אֶהְרֹן - שְׁתִּיחָן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מִשָּׁה כְּבֹד לִב פְּרָעָה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מִשָּׁה אֲמַר אֶל אֶהְרֹן - שְׁתִּיחָן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מִשָּׁה בֹא - פְּתוּחָהּ. (וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מִשָּׁה אֲמַר אֶל אֶהְרֹן נָטָה אֶת יָדְךָ), וַיֹּאמֶר ה' אֶל מִשָּׁה אֲמַר אֶל אֶהְרֹן נָטָה אֶת מִטָּה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מִשָּׁה הִשְׁפֹּם בַּבֶּקֶר - (שְׁלֹשֶׁת) [ס"א שְׁתִּיחָן] סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מִשָּׁה בֹא אֶל פְּרָעָה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מִשָּׁה וְאֶל אֶהְרֹן - שְׁתִּיחָן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מִשָּׁה הִשְׁפֹּם - סְתוּמָה. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מִשָּׁה, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מִשָּׁה בֹא אֶל פְּרָעָה - שְׁתִּיחָן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מִשָּׁה נָטָה יָדְךָ - סְתוּמָה. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מִשָּׁה שֶׁלֹּשׁ אַחַת, אֵלָה תִּלְדָּת שָׁם - שְׁתִּיחָן פְּתוּחוֹת.

1 שְׁכַתָּה כִּדְרָפּוֹ וְלֹא הִפְסִיק בְּרוּחַ בְּמָקוֹם הַפְּרָשָׁה, או
2 שְׂשֻׁנָה צוּרַת הַשִּׁירוֹת⁸ - הָרִי זֶה פְּסוּל⁹, וְאֵין לוֹ
3 תִּקְנָה¹⁰, אֶלָּא לְסַלֵּק אֶת כָּל הַדָּף שִׁטְעָה בּוֹ.

(6) שימחוק את היתר וימלא את החסר על ידי תלייה מלמעלה (לעיל פרק א, הלכה ט"ז). (7) לעיל (פרק ז, הלכות י"ב-י"ג). (8) שירת "הים" ו"האזינו", שנכתבות בצורה מיוחדת, כמבואר בסוף פרק זה. (9) (שבת דף קג עמוד ב). (10) "כי איך יתקן עיוות הפתוחות והסתומות, והלא יצטרך למחוק הרבה לפניו ולאחריו, ושמא יזדמן לו שם (שאסור למחוק) וגם יצטרך למעט הכתב בגלל רווח שבין פרשה לפרשה, ודבר זה אסור, ולפיכך תיקונו רחוק, אבל וודאי מועיל לו תיקון אם אפשר (תשובות הרא"ש כלל ג).

4 ד. וּלְפִי שְׂרָאִיתִי שְׁבוּשׁ גָּדוֹל בְּכָל הַסְּפָרִים¹¹
5 שְׂרָאִיתִי בְּדְבָרִים אֵלּוּ, וְכֵן בְּעֵלֵי הַמִּסְרָת, שְׁכּוֹתְבִין
6 וַיִּמְחְבוּ לְהוֹדִיעַ הַפְּתוּחוֹת וְהַסְּתוּמוֹת, נִחְלָקִים
7 בְּדְבָרִים אֵלּוּ בְּמַחְלָקַת הַסְּפָרִים שְׁסוּמָכִין עֲלֵיהֶם¹² -
8 רָאִיתִי לְכַתֵּב הַזֶּה כָּל פְּרָשִׁיּוֹת הַתּוֹרָה הַסְּתוּמוֹת
9 וְהַפְּתוּחוֹת, וְצוּרַת הַשִּׁירוֹת, כְּדִי לְמַקֵּן עֲלֵיהֶם כָּל
10 הַסְּפָרִים וְלִהְיֶיהָ מֵהֶם. וְסִפְרֵי שְׁסוּמָכִינוּ עֲלֵיו בְּדְבָרִים
11 אֵלּוּ הוּא הַסֵּפֶר הַיְדוּעַ בְּמִצְרַיִם, שֶׁהוּא כּוֹלֵל אֲרַבְעָה
12 וְעֶשְׂרִים סְפָרִים¹³, שֶׁהִיא בִּירוּשָׁלַיִם מִכְּמָה שָׁנִים
13 לְהִגִּיָּה מִמֶּנּוּ הַסְּפָרִים, וְעֲלֵיו הָיוּ הַכֹּל סוּמָכִין, לְפִי
14 שֶׁהִגִּיָּהוּ בֶן-אֲשִׁר¹⁴, וְדָקְדַק בּוֹ שָׁנִים הַרְבֵּה, וְהִגִּיָּהוּ
15 פְּעָמִים רַבּוֹת כְּמוֹ שֶׁהֶעֱתִיקוּ, וְעֲלֵיו סְמָכְתִּי בַּסֵּפֶר
16 הַתּוֹרָה שְׁכַתְּבִיתִי כְּהִלְכָתוֹ.

(11) ספרי תורה. (12) כגון מסורת בני ארץ ישראל הנקראים "מערבאי" הסומכים על ספריהם שבארץ ישראל. ומסורת בני בבל הנקראים "מדינחאי" (מזרחיים) הסומכים על ספריהם שבבבל. (13) שהם כל תורה נביאים וכתובים. (14) הוא המדקדק אהרן בן אשר שהיה ראש ישיבה בטבריה, מקום חכמי המסורה והניקוד. וב"ששלשת הקבלה" כתוב: שהיה בדור שאחרי רב סעדיה גאון והיה נקרא אהרן בן משה משבט אשר.

ספר בראשית

יְהִי יְקִיעֵז¹⁵, וְקוֹו הַמַּיִם, יְהִי מְאֻרֹת, יִשְׁרָצוּ הַמַּיִם, תּוֹצֵא הָאָרֶץ, וַיְכַלּוּ, אֵלָה תִּלְדוֹת הַשָּׁמַיִם - כָּלן פְּתוּחוֹת, וְהָן שֶׁבַע פְּרָשִׁיּוֹת. אֶל הָאֵשָׁה אָמַר, וְלֹאֲדָם אָמַר - שְׁתִּיחָן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהִים - פְּתוּחָהּ. וְהָאָדָם יָדַע, זֶה סֵפֶר, וְיַחֲזִי שֵׁת, וְיַחֲזִי אֲנוֹשׁ, וְיַחֲזִי קִינָן, וְיַחֲזִי מִהֲלָלָאֵל, וְיַחֲזִי יִרְד, וְיַחֲזִי חֲנוּךְ, וְיַחֲזִי מֵתוּשֶׁלַח, וְיַחֲזִי לָמֶךְ, וְיַחֲזִי נֹחַ - אַחַת עֶשְׂרֵה פְּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ כָּלן סְתוּמוֹת. וַיֵּרָא ה', אֵלָה תִּלְדָּת נֹחַ - שְׁתִּיחָן פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ, וַיִּדְבֹּר אֱלֹהִים אֶל נֹחַ, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל נֹחַ - שְׁלֹשֶׁת סְתוּמוֹת. וְיַחֲזִי בְּנֵי נֹחַ, וְאֵלָה תִּלְדָּת בְּנֵי נֹחַ - שְׁתִּיחָן פְּתוּחוֹת. וַיִּכְנַעַן זֶלֶד, וְלִשָּׁם יֵלֶד - שְׁתִּיחָן סְתוּמוֹת. וְיַחֲזִי כָל הָאָרֶץ שְׁפָה אַחַת, אֵלָה תִּלְדָּת שָׁם - שְׁתִּיחָן פְּתוּחוֹת.

סתומה. ויאמר משה, ויאמר ה' אל משה, ויאמר
 ה' אל משה פסל, ויאמר ה' אל משה כתב -
 ארבעתן פתוחות. ויקהל משה - סתומה. ויאמר
 משה, ויאמר משה אל בני ישראל - שתייהן
 פתוחות. ויעשו כל חכם לב - סתומה. ויעש יריעת
 - פתוחה. ויעש את הקרשים - סתומה. ויעש
 בצלאל, ויעש את השלחן, ויעש את המנרה, ויעש
 את מזבח הקטרת - ארבעתן פתוחות. ויעש את
 מזבח העלה, ויעש את הפיור, ויעש את החצר,
 אלה פקודי, כל הזהב - חמשותן סתומות. ויעש את
 האפד - פתוחה. ויעשו את אבני - סתומה. ויעש
 את החשן, ויעש את מעיל - שתייהן פתוחות.
 ויעשו את הכתנת שש, ויעשו את ציץ, ותכל -
 שלשתן סתומות. ויביאו את המשכן, וידבר ד'ביום
 החדש - שתייהן פתוחות. ויהי בחדש הראשון,
 ויקח, ויתן את השלחן, וישם את המנרה, וישם
 את מזבח, וישם את מסך, וישם את הפיור, ויקם
 את החצר - כלן סתומות, והן שמונה. ויכס הענן
 - פתוחה.
 מנין הפתוחות - תשע וששים, ומנין הסתומות -
 חמש ותשעים. הכל - מאה וששים וארבע
 פרשיות.
 ספר ויקרא
 ואם מן הצאן - סתומה. ואם מן העוף - פתוחה.
 ונפש כי תקריב, וכי תקרב, ואם מנחה על המזבח,
 ואם מנחת מרחשת, ואם תקריב - חמשותן
 סתומות. ואם זבח, ואם מן הצאן, ואם עז, וידבר,
 ואם כל עדת, אשר נשיא, ואם נפש, ואם כבש,
 ונפש כי תחטא - כלן פתוחות, והן תשע. ואם לא
 תשיג, וידבר ה' - שתייהן סתומות. ואם נפש,
 וידבר ד'נפש¹⁶, וידבר וכו' - שלשתן פתוחות.
 וזאת תורת - סתומה. וידבר ד'זה קרבן, וידבר
 ד'דבר אל אהרן, וזאת תורת האשם, וזאת תורת
 זבח, וידבר ד'דבר אל בני ישראל המקריב, וידבר
 ד'קח את אהרן - כלן פתוחות, והן שש. ויהי ביום
 השמיני - סתומה. וידבר ה' אל אהרן, וידבר משה,
 וידבר ה' אל משה - שלשתן פתוחות. וזה לכם, וכי
 ימות - שתייהן סתומות. וידבר ד'אשה כי תזריע,
 וידבר ד'אדם כי יהיה, נגע צרעת, ויבשר - ארבעתן
 פתוחות. או בשר - סתומה. ואיש או אשה -
 פתוחה. ואיש או אשה כי יהיה בעור בשרם, ואיש
 כי ימרט ראשו, והבגד - שלשתן סתומות. וידבר
 ד'זאת תהיה - פתוחה. ואם דל - סתומה. וידבר
 ד'כי תבאו, וידבר ד'דברו אל בני ישראל - שתייהן
 פתוחות. ואיש כי תצא - סתומה. ואשה כי תהיה
 - פתוחה. ואשה כי יזוב - סתומה. וידבר ד'אחרי

ויהי חשף, ויאמר של עוד נגע אחד - שתייהן
 פתוחות. ויאמר משה, ויאמר ה' אל משה, ויאמר
 ה' אל משה ואל אהרן - שלשתן סתומות. ויקרא
 משה - פתוחה. ויהי בחצי הלילה - סתומה. ויסעו
 בני ישראל, ויאמר ה' אל משה ואהרן - שתייהן
 פתוחות. ויהי בעצם - סתומה. וידבר ה' וכו' קדש
 לי, והיה כי יבאך - שתייהן פתוחות. ויהי בשלח
 - סתומה. וידבר ה' וכו' וישבו ויחננו, ויאמר ה'
 אל משה מה תצעק, ויאמר ה' נטה את ידך, אז
 ישיר משה, ותקח מרים - חמשותן פתוחות. ויסע
 משה, ויבאו אילמה, ויאמר ה' אל משה הנני
 ממטיר - שלשתן סתומות. וידבר ה' אל משה -
 פתוחה. ויאמר ה' אל משה - סתומה. ויסעו כל
 עדת, ויבא עמלק, ויאמר ה' אל משה כתב, וישמע
 יתרו, בחדש השלישי - חמשותן פתוחות. וידבר
 אלהים את כל הדברים, אנכי, לא תשא - שלשתן
 סתומות. זכור - פתוחה. כבוד, לא תרצח, לא
 תנאף, לא תגנב, לא תענה, לא תחמד, [לא תחמד]
 - כלן סתומות, והן (שש) [שבע]. וכל העם -
 פתוחה. ויאמר ה' אל משה - סתומה. ואלה
 המשפטים - פתוחה. וכי ימפר, מכה איש, וכי
 יזד, ומכה אביו, וגנב איש ומכרו, ומקלל אביו,
 וכי יריב אנשים, וכי יפה איש, וכי ינצו אנשים,
 וכי יפה איש - כלן סתומות, והן עשר. וכי יגח
 שור - פתוחה. וכי יפתח, וכי יגח, כי יגנב איש,
 כי יבער איש, כי תצא אש, כי יתן, כי יתן איש -
 כלם סתומות, והן שבע. וכי ישאל - פתוחה. וכי
 יפתח, מכשפה, זבח לאלהים - שלשתן סתומות.
 אם כסף - פתוחה. אלהים לא תקלל, לא תשא, כי
 תפגע, כי תראה, לא תטה - חמשותן סתומות. הנה
 אנכי - פתוחה. לא תהיה משפלה - סתומה. ואל
 משה אמר - פתוחה. ויאמר ה' - סתומה. וידבר
 ה' - פתוחה. ועשו ארון - סתומה. ועשית שלחן,
 ועשית מנרת - שתייהן פתוחות. ואת המשכן -
 סתומה. ועשית את הקרשים - פתוחה. ועשית
 פרכת, ועשית את המזבח, ועשית את חצר
 המשכן, ואתה תצוה, ואתה תקרב - חמשותן
 סתומות. ועשו את האפד - פתוחה. ועשית
 משבצת, ועשית חשן, ועשית את מעיל, ועשית
 ציץ, וזה הדבר, וזה אשר תעשה - כלן סתומות,
 והן שש. ועשית מזבח, וידבר ד'כי תשא, וידבר
 ד'ועשית פיור, וידבר ד'בשמים - ארבעתן
 פתוחות. ויאמר ד'קח לך סמים, וידבר ד'ראה
 קראתי - שתייהן סתומות. ויאמר ה' - פתוחה.
 ויתן אל משה - סתומה. וידבר ד'לך רד, ויפן
 ויירד - שתייהן פתוחות. וידבר ד'לך עלה מזה -

- 1 מות, ויִדְבֹר דְּדִבֵּר אֶל אֶהְרֹן, ויִדְבֹר דְּדִבֵּר אֶל בְּנֵי
- 2 יִשְׂרָאֵל - שְׁלֹשֶׁת פְּתוּחוֹת. אִישׁ אִישׁ, עֲרוֹת אֲבִיךָ,
- 3 עֲרוֹת אִשְׁתְּ אֲבִיךָ, עֲרוֹת אֲחוֹתְךָ, עֲרוֹת בֵּת בְּנֶךָ, עֲרוֹת
- 4 בֵּת אִשְׁתְּ, עֲרוֹת אֲחוֹת אֲבִיךָ, עֲרוֹת אֲחוֹת אִמְךָ, עֲרוֹת
- 5 אֲחִי אֲבִיךָ, עֲרוֹת פִּלְתְּךָ, עֲרוֹת אִשְׁתְּ אֲחִיךָ, עֲרוֹת
- 6 אִשָּׁה וּבִתָּה - פֶּלֶן סְתוּמוֹת, וְהֵן שְׁתֵּים עָשָׂרָה. ויִדְבֹר
- 7 דְּדִבֵּר אֶל כָּל עַדְתְּ, וְכִי תִבְאוּ אֶל - שְׁתִּיחֶיךָ
- 8 פְּתוּחוֹת. וְכִי יִגֹּר - סְתוּמָה. ויִדְבֹר דְּאִשְׁרֵי יָתֵן
- 9 מִזְרַעוֹ, וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל הַכֹּהֲנִים -
- 10 שְׁתִּיחֶיךָ פְּתוּחוֹת. וְהִכְהֵן הַגְּדוֹל, ויִדְבֹר דְּדִבֵּר אֶל
- 11 אֶהְרֹן - שְׁתִּיחֶיךָ סְתוּמוֹת. ויִדְבֹר דְּיִצְחָרוֹ, ויִדְבֹר
- 12 דְּדִבֵּר אֶל אֶהְרֹן וְאֶל בְּנָיו - שְׁתִּיחֶיךָ פְּתוּחוֹת. ויִדְבֹר
- 13 דְּיִשׁוּר אוֹ כֶּשֶׁב אוֹ עֵז - סְתוּמָה. ויִדְבֹר דְּדִבֵּר אֶל
- 14 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה', ויִדְבֹר דְּכִי תִבְאוּ אֶל
- 15 הָאָרֶץ - שְׁלֹשֶׁת פְּתוּחוֹת. וּסְפִרְתֶּם לָכֶם - סְתוּמָה.
- 16 ויִדְבֹר דְּבַחְדָּשׁ הַשְּׂבִיעִי - פְּתוּחָה. ויִדְבֹר דְּאֵן
- 17 בְּעָשׂוֹר - סְתוּמָה. ויִדְבֹר דְּבַחְמָשָׁה עָשָׂר יוֹם,
- 18 ויִדְבֹר דְּעֹז אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְלִקְחַת סֵלֶת - שְׁלֹשֶׁת
- 19 פְּתוּחוֹת. וַיֵּצֵא בֶן אִשָּׁה - סְתוּמָה. ויִדְבֹר דְּהוֹצֵא אֶת
- 20 הַמִּקְלָל, ויִדְבֹר דְּבִהַר סִינִי - שְׁתִּיחֶיךָ פְּתוּחוֹת.
- 21 וּסְפִרְתָּ לָּךְ, כִּי יָמוּךְ אֲחִיךָ, וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר, וְכִי יָמוּךְ
- 22 אֲחִיךָ, וְכִי יָמוּךְ, וְכִי תִשָּׁג יָד - פֶּלֶן סְתוּמוֹת, וְהֵם
- 23 שֵׁשׁ. אִם בַּחֲקָתִי, וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי - שְׁתִּיחֶיךָ
- 24 פְּתוּחוֹת. וְאִם בְּזֹאת - סְתוּמָה. ויִדְבֹר דְּאִישׁ כִּי
- 25 יִפְּלֹא - פְּתוּחָה. וְאִם בְּהֵמָה - סְתוּמָה.
- 26 מִנֵּינן הַפְּתוּחוֹת - שְׁתֵּים וְחֲמִשִּׁים, וְהַסְתוּמוֹת - שֵׁשׁ
- 27 וְאַרְבָּעִים. הַכֹּל - תִּשְׁעִים וּשְׁמוֹנֶה.
- 28 סֵפֶר בַּמִּדְבָּר סִינִי
- 29 בְּנֵי רֹאוּבֵן - סְתוּמָה. לִבְנֵי שְׁמַעוֹן, לִבְנֵי גַד, לִבְנֵי
- 30 יְהוּדָה, לִבְנֵי יִשְׁשָׁכָר, לִבְנֵי זְבוּלֹן, לִבְנֵי יוֹסֵף, לִבְנֵי
- 31 מְנַשֶּׁה, לִבְנֵי בְנִימִן, לִבְנֵי דָן, לִבְנֵי אֲשֵׁר, בְּנֵי
- 32 נַפְתָּלִי, אֵלֶּה הַפָּקָדִים, ויִדְבֹר דְּאֵן אֶת מִטֵּה לֹוִי,
- 33 ויִדְבֹר דְּאִישׁ עַל דָּגְלוֹ - פֶּלֶן פְּתוּחוֹת, וְהֵן אַרְבַּע
- 34 עָשָׂרָה. דָּגֵל מַחֲנֵה רֹאוּבֵן, וְנֹסַע אֹהֶל, דָּגֵל מַחֲנֵה
- 35 אֶפְרַיִם, דָּגֵל מַחֲנֵה דָן - אַרְבַּעַת סְתוּמוֹת. אֵלֶּה
- 36 פָּקוּדֵי, וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת, ויִדְבֹר דְּהֶקְרֵב, ויִדְבֹר
- 37 דְּיֹאנִי, ויִדְבֹר דְּפָקֵד - חֲמִשָּׁתָּן פְּתוּחוֹת. וְלִקְחַת,
- 38 וַיֹּאמֶר דְּפָקֵד - שְׁתִּיחֶיךָ סְתוּמוֹת. ויִדְבֹר דְּקַח,
- 39 ויִדְבֹר דְּנִשְׂא, ויִדְבֹר דְּאֶל תַּכְרִיתוֹ, ויִדְבֹר
- 40 דְּנִשְׂא - אַרְבַּעַת פְּתוּחוֹת. בְּנֵי מְרָרִי, וּפָקוּדֵי בְּנֵי
- 41 גְרָשׁוֹן - שְׁתִּיחֶיךָ סְתוּמוֹת. ויִדְבֹר דְּעֹז, ויִדְבֹר
- 42 דְּאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ, ויִדְבֹר דְּאִישׁ כִּי
- 43 תִּשְׁטָה, ויִדְבֹר דְּאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יִפְּלֹא, ויִדְבֹר
- 44 דְּדִבֵּר אֶל אֶהְרֹן - חֲמִשָּׁתָּן פְּתוּחוֹת. יִבְרָכְךָ, יֹאד,
- 45 יִשָּׂא, וְשָׁמוּ, וְיִהְיֶה בְּיוֹם פְּלוֹת מֹשֶׁה, וְיִהְיֶה הַמִּקְרִיב
- 46 - פֶּלֶן סְתוּמוֹת, וְהֵן שֵׁשׁ. בְּיוֹם הַשְּׁנִי, בְּיוֹם

- 47 הַשְּׁלִישִׁי, בְּיוֹם הַרְבִּיעִי, בְּיוֹם הַחֲמִישִׁי, בְּיוֹם
- 48 הַשְּׁשִׁי, בְּיוֹם הַשְּׂבִיעִי, בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי, בְּיוֹם
- 49 הַתְּשִׁיעִי, בְּיוֹם הָעֲשָׂרִי, בְּיוֹם עֲשָׂתֵי עָשָׂר יוֹם,
- 50 בְּיוֹם שְׁנַיִם עָשָׂר יוֹם, זֹאת תִּנְפֹּת, ויִדְבֹר
- 51 דְּבִהַעֲלֹתְךָ, ויִדְבֹר דְּקַח אֶת הַלְוִיִּם - פֶּלֶן
- 52 פְּתוּחוֹת, וְהֵן אַרְבַּע עָשָׂרָה. ויִדְבֹר דְּזֹאת אֲשֶׁר
- 53 לַלְוִיִּם - סְתוּמָה. ויִדְבֹר דְּיִנְעָשׂוּ, ויִדְבֹר דְּכִי
- 54 יִהְיֶה טָמֵא - שְׁתִּיחֶיךָ פְּתוּחוֹת. וְכִיּוֹם הַקִּים -
- 55 סְתוּמָה. ויִדְבֹר דְּעָשָׂה לָּךְ, וְיִהְיֶה בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִית -
- 56 שְׁתִּיחֶיךָ פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לַחֲבֵב, וְיִהְיֶה בְּנֹסַע -
- 57 שְׁתִּיחֶיךָ סְתוּמוֹת. וְיִהְיֶה הָעֵם כְּמִתְאַנְּנִים, וַיֹּאמֶר
- 58 דְּאֶסְפָּה לִי, וַיֹּאמֶר דְּיִחַד ה' תַּקְצֹר, וּתְדַבֵּר מִרְגָּם
- 59 - אַרְבַּעַת פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר ה' פְּתָאם - סְתוּמָה.
- 60 וַיֹּאמֶר דְּיֹאבֵיה', ויִדְבֹר דְּשִׁלַּח לָּךְ, וַיֹּאמֶר דְּעֵד
- 61 אָנָּה יִנְאָצְנִי, ויִדְבֹר דְּעֵד מָתִי, ויִדְבֹר דְּכִי תִבְאוּ,
- 62 ויִדְבֹר דְּכִבְאָכֶם - פְּתוּחוֹת, וְהֵן שֵׁשׁ. וְכִי תִשְׁגוּ,
- 63 וְאִם נִפְּשׁ אַחַת - שְׁתִּיחֶיךָ סְתוּמוֹת. וְיִהְיֶה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
- 64 בַּמִּדְבָּר - פְּתוּחָה. וַיֹּאמֶר דְּמוֹת יוֹמֵת - סְתוּמָה.
- 65 וַיֹּאמֶר דְּיִנְעָשׂוּ לָהֶם, וַיִּקַּח קֶרֶח - שְׁתִּיחֶיךָ פְּתוּחוֹת.
- 66 ויִדְבֹר דְּהִבְדִּלוֹ, ויִדְבֹר דְּהַעֲלוֹ, ויִדְבֹר דְּאָמַר אֶל
- 67 אֶלְעָזָר - שְׁלֹשֶׁת סְתוּמוֹת. וַיִּלְנו - פְּתוּחָה. ויִדְבֹר
- 68 דְּהִרְמוֹ - סְתוּמָה. ויִדְבֹר דְּיִקַּח מֵאֲתָם, וַיֹּאמֶר
- 69 דְּהִשָּׁב, וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל - שְׁלֹשֶׁת פְּתוּחוֹת.
- 70 וַיֹּאמֶר ה' אֶל אֶהְרֹן - סְתוּמָה. ויִדְבֹר ה' אֶל אֶהְרֹן
- 71 - פְּתוּחָה. וְלִבְנֵי לֹוִי - סְתוּמָה. ויִדְבֹר דְּיֹאֵל
- 72 הַלְוִיִּם, ויִדְבֹר דְּזֹאת חֲקָתִי, וְכִבְאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,
- 73 ויִדְבֹר דְּקַח אֶת הַמִּטָּה - אַרְבַּעַת פְּתוּחוֹת. וַיֹּאמֶר
- 74 דְּיַעֲזֹן לֹא הָאֲמֻנָתָם, וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה - שְׁתִּיחֶיךָ
- 75 סְתוּמוֹת. וַיִּסְעוּ מִקֵּדֶשׁ - פְּתוּחָה. וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי -
- 76 סְתוּמָה. וַיִּסְעוּ מִהַר הָהָר - פְּתוּחָה. אֲזִי יִשִּׁיר -
- 77 סְתוּמָה. וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל - פְּתוּחָה. וַיֵּרָא בָּלֶק -
- 78 סְתוּמָה. וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל, ויִדְבֹר דְּפִינְחָס, ויִדְבֹר
- 79 דְּצִירוֹ, וַיֹּאמֶר ה' - אַרְבַּעַת פְּתוּחוֹת. בְּנֵי
- 80 שְׁמַעוֹן, בְּנֵי גַד, בְּנֵי יְהוּדָה, בְּנֵי יִשְׁשָׁכָר, בְּנֵי זְבוּלֹן,
- 81 בְּנֵי יוֹסֵף, אֵלֶּה בְּנֵי אֶפְרַיִם, בְּנֵי בְנִימִן, אֵלֶּה בְּנֵי
- 82 דָן, בְּנֵי אֲשֵׁר, בְּנֵי נַפְתָּלִי - פֶּלֶן סְתוּמוֹת, וְהֵן אַחַת
- 83 עָשָׂרָה. ויִדְבֹר ה' - פְּתוּחָה. וְאֵלֶּה פָּקוּדֵי הַלְוִי,
- 84 וּתְקַבֵּנָה - שְׁתִּיחֶיךָ סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר דְּכֵן בָּנוֹת
- 85 צִלְפָּחֵד, וַיֹּאמֶר דְּעֵלָה - שְׁתִּיחֶיךָ פְּתוּחוֹת. ויִדְבֹר
- 86 מֹשֶׁה - סְתוּמָה. ויִדְבֹר דְּעֹז, וְכִיּוֹם הַשְּׂבִיבָה,
- 87 וּבִרְאִשֵׁי חֲדָשִׁיכֶם - שְׁלֹשֶׁת פְּתוּחוֹת. וּבַחֲדָשׁ
- 88 הָרִאשׁוֹן, וְכִיּוֹם הַבְּכֹרִים - שְׁתִּיחֶיךָ סְתוּמוֹת.
- 89 וּבַחֲדָשׁ הַשְּׂבִיעִי - פְּתוּחָה. וּבְעָשׂוֹר, וּבַחֲמִשָּׁה
- 90 עָשָׂר, וְכִיּוֹם הַשְּׁנִי, וְכִיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, וְכִיּוֹם הַרְבִּיעִי,
- 91 וְכִיּוֹם הַחֲמִישִׁי, וְכִיּוֹם הַשְּׁשִׁי, וְכִיּוֹם הַשְּׂבִיעִי, בְּיוֹם
- 92 הַשְּׁמִינִי - פֶּלֶן סְתוּמוֹת, וְהֵן תִּשְׁעֵי. ויִדְבֹר מֹשֶׁה,

אָמַת הָיָה, כִּי יִמָּצֵא אִישׁ, כִּי יִהְיֶה נֹעֲרָה בְּתוּלָה, 45
וְאִם בְּשִׁדָּה יִמָּצֵא, כִּי יִמָּצֵא, לֹא יִקַּח אִישׁ, לֹא יָבֹא 46
פְּצוּעַ, לֹא יָבֹא מִמְּזֹר, לֹא יָבֹא עֲמוּנִי, לֹא תִתְעַב 47
אֲדָמִי, כִּי תֵצֵא מִחֲנֹה, לֹא תִסְגִּיר, לֹא תִהְיֶה קְדֻשָּׁה, 48
לֹא תִשָּׂי, כִּי תִדֹר נָדָר, כִּי תִבֹּא בְכָרִם, כִּי תִבֹּא 49
בְּקָמָת, כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה, כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה 50
חֲדָשָׁה, כִּי יִמָּצֵא, הַשְּׂמֶרֶת בְּנֹגַע הַצָּרְעָת, כִּי תִשָּׂא 51
בְּרִיעַךְ, לֹא תַעֲשֶׂק שְׂכִיר עֲנִי, לֹא יוֹמְתוּ אֲבוֹת, לֹא 52
תִטָּה, כִּי תִקְצֹר, כִּי תִחַבֵּט, כִּי יִהְיֶה רִיב, כִּי יִשְׁבוּ 53
אֲחִים, כִּי יִצְנוּ אֲנָשִׁים, לֹא יִהְיֶה לָךְ כְּכִסֵּף - כָּלֵן 54
סְתוּמוֹת, וְהֵן חֲמֹשׁ וְשִׁלְשִׁים. זְכוּר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה, 55
וְהָיָה כִּי תִבּוֹא - שְׁתִּיחֶן פְּתוּחוֹת. כִּי תִכְלֶה לַעֲשׂוֹר, 56
הַיּוֹם הַזֶּה - שְׁתִּיחֶן סְתוּמוֹת. וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְזִקְנֵי 57
יִשְׂרָאֵל - פְּתוּחָה. וַיִּדְבֹּר מֹשֶׁה, וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם, 58
אֲרוּר הָאִישׁ, אֲרוּר מִקְלָה, אֲרוּר מִסִּיג, אֲרוּר 59
מִשְׁגָּה, אֲרוּר מִטָּה, אֲרוּר¹⁷ שֹׁכֵב עִם כָּל בְּהֵמָה, 60
אֲרוּר שֹׁכֵב עִם אֲחֵתוֹ, אֲרוּר שֹׁכֵב עִם חֲתָנָתוֹ, אֲרוּר 61
מִפֶּה, אֲרוּר לִקַּח שָׁחַד, אֲרוּר אֲשֶׁר לֹא יָקִים - כָּלֵן 62
סְתוּמוֹת, וְהֵן שְׁלֹשׁ עָשָׂרָה. וְהָיָה אִם שְׂמוּעַ, וְהָיָה 63
אִם לֹא תִשְׁמַע - שְׁתִּיחֶן פְּתוּחוֹת. אֲלֵה דְבָרֵי הַבְּרִית 64
- סְתוּמָה. וַיִּקְרָא מֹשֶׁה, אֶתֶם נְצֻכִים - שְׁתִּיחֶן 65
פְּתוּחוֹת. וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ, כִּי הַמְצֹוֹה, רָאָה נִתְתִּי - 66
שְׁלֹשָׁתָן סְתוּמוֹת. וַיִּלָּךְ מֹשֶׁה - פְּתוּחָה. וַיִּקְרָא מֹשֶׁה 67
- סְתוּמָה. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֵן, הַאֲזִינוּ הַשְּׂמִיעַ, 68
וַיָּבֹא מֹשֶׁה, וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּעֶצֶם, וְזֹאת הַבְּרִית 69
- חֲמִשָּׁתָן פְּתוּחוֹת. וְזֹאת לִיהוּדָה - סְתוּמָה. וְלִלְוִי 70
- פְּתוּחָה. לְבִנְיָמִן, וְלִיוִּסָף, וְלִזְבוּלֹן, וְלִגָּד, וְלִדָּן, 71
וְלֹאֶשֶׁר, וַיַּעַל מֹשֶׁה - כָּלֵן סְתוּמוֹת, וְהֵן שִׁבְעָה. 72
מִנֵּן הַפְּתוּחוֹת שֶׁל סֵפֶר זֶה - שְׁלֹשִׁים וָאַרְבַּע, 73
וְהַסְתוּמוֹת - מֵאָה וְעֶשְׂרִים וָאַרְבַּע. הֵכֵל - מֵאָה 74
וְחֲמִשִּׁים וְשִׁמוֹנֶה. מִנֵּן הַפְּתוּחוֹת שֶׁל כָּל הַתּוֹרָה - 75
מֵאֲתָם וְתִשְׁעִים, וּמִנֵּן הַסְתוּמוֹת - שְׁלֹשׁ מֵאוֹת 76
וְשִׁבְעִים וְתִשְׁעִים. הֵכֵל - שֵׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְתִשְׁעִים. 77
צוֹרֵת שִׁירַת 'הַאֲזִינוּ': כָּל שִׁטָּה וְשִׁטָּה יֵשׁ בְּאַמְצָע 78
רוּחַ אֶחָד¹⁸ כְּצוֹרֵת הַפָּרָשָׁה הַסְתוּמָה¹⁹, וְנִמְצָא כָּל 79
שִׁטָּה חֲלוּקָה לְשִׁמְתִים. וְכֹתִיבִין אוֹתָהּ בְּשִׁבְעִים²⁰ 80
שִׁטּוֹת. וְאֵלּוּ הֵן הַתְּבוֹת שֶׁבְּרֹאשׁ כָּל שִׁטָּה וְשִׁטָּה: 81
הַאֲזִינוּ, יַעֲרָף, כְּשַׁעֲיָרִם, כִּי, הַצּוֹר, אֵל, שְׁחַת, 82
הֵלֵךְ, הִלּוּא, זָכַר, שָׁאֵל, בְּהִנְחָל, יָצַב, כִּי, 83
יִמָּצְאוּ, יִסְבְּכָהוּ, כְּנָשָׁר, יִפְרֹשׁ, ה', יִרְפָּכָהוּ, 84
וַיִּנְקָהוּ, חֲמָאֵת, בְּנִי²¹, וְדָם, שְׂמִנֶת, וַיִּנְבֹּל, בְּתוֹעֵבָת, 85
אֱלֹהִים, לֹא, וְתִשְׁבַּח, מִכְּעַס, אֲרָאָה, בָּנִים, כְּעִסּוֹנִי, 86
בְּגוֹי, וְתִיִּקֵּד, וְתִלְהֹט, חֲצִי, וְקִטְבּ, עִם, וּמִחֲדָרִים, 87
יִנְקָה, אֲשִׁבִּיתָהּ, פֶּן, וְלֹא, וְאִין, וְכִינֹה, וְשִׁנִּים, וְה', 88

וַיִּדְבֹּר ה' - שְׁתִּיחֶן פְּתוּחוֹת. וַיֵּצֵאוּ מֹשֶׁה וְאַלְעָזָר, 1
וַיֹּאמֶר אֲלֵעָזָר, וַיֹּאמֶר ד'שָׂא - שְׁלֹשָׁתָן סְתוּמוֹת. 2
וּמִקְנֵה רֶב - פְּתוּחָה. וַיֹּאמְרוּ אִם מִצָּאנוּ, וַיִּגְשׁוּ 3
אֲלֵיו - שְׁתִּיחֶן סְתוּמוֹת. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה, אֲלֵה 4
מִסְעִי - שְׁתִּיחֶן פְּתוּחוֹת. וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי, וַיִּדְבֹּר 5
ד'בְּעֶרְבֶת - שְׁתִּיחֶן סְתוּמוֹת. וַיִּדְבֹּר ד'צוֹ אֶת בְּנֵי 6
יִשְׂרָאֵל, וַיִּדְבֹּר ד'אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים, וַיִּדְבֹּר 7
ד'בְּעֶרְבֶת מוֹאֲבִי, וַיִּדְבֹּר ד'דְּבָר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, 8
וַיִּקְרְבוּ רָאשֵׁי - חֲמִשָּׁתָן פְּתוּחוֹת. 9
מִנֵּן הַפְּתוּחוֹת - שְׁתִּים וְתִשְׁעִים, וְהַסְתוּמוֹת - 10
שְׁשִׁים וְשֵׁשׁ. הֵכֵל - מֵאָה וְחֲמִשִּׁים וְשִׁמוֹנֶה. 11
סֵפֶר אֲלֵה הַדְּבָרִים 12
וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי, וַנִּפְּן וַנַּעֲבֹר, וַיִּדְבֹּר ה', וַיֹּאמֶר ה' 13
אֵלַי רָאָה, וְאֶתְחַנֵּן - חֲמִשָּׁתָן סְתוּמוֹת. וְעַתָּה 14
יִשְׂרָאֵל, כִּי תוֹלִיד בָּנִים, אֲזִי וּבְדִיל, וַיִּקְרָא מֹשֶׁה - 15
אַרְבַּעָתָן פְּתוּחוֹת. אֲנֹכִי, לֹא תִשָּׂא, שְׂמֹר, כְּבֹד, לֹא 16
תִרְצָח, וְלֹא תִנָּאֵף, וְלֹא תִגְנוֹב, וְלֹא תַעֲנֶה, וְלֹא 17
תִחַמֵּד, וְלֹא תִתְאַוֶּה, אֶת הַדְּבָרִים - כָּלֵן סְתוּמוֹת, 18
וְהֵן אֶחָת עָשָׂרָה. שְׁמַע יִשְׂרָאֵל - פְּתוּחָה. וְהָיָה כִּי 19
יְבִיאָךְ, לֹא תִנְסֹו, כִּי יִשְׁאָלְךָ בְּנֶךְ, כִּי יְבִיאָךְ - 20
אַרְבַּעָתָן סְתוּמוֹת. וְהָיָה עָקֵב - פְּתוּחָה. כִּי תֹאמַר - 21
סְתוּמָה. כָּל הַמְצֹוֹה, וְהָיָה אִם שְׂכַח תִּשְׁכַּח, שְׁמַע 22
יִשְׂרָאֵל, בְּעַת הַהוּא, וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל - חֲמִשָּׁתָן 23
פְּתוּחוֹת. כִּי הָאֶרֶץ, וְהָיָה אִם שְׁמַע, כִּי אִם שְׂמֹר 24
תִּשְׁמְרוּן, רָאָה אֲנֹכִי, וְהָיָה כִּי יְבִיאָךְ, כִּי יִרְחִיב, כִּי 25
יְכַרִּית - כָּלֵן סְתוּמוֹת, וְהֵן שִׁבְעָה. כִּי יָקֹום - פְּתוּחָה. 26
כִּי יִסִּיתָךְ, כִּי תִשְׁמַע, בָּנִים אֶתֶם, לֹא תֹאכַל, אֶת זֶה 27
תֹאכְלוּ, כָּל צִפּוֹר טְהוֹרָה - כָּלֵן סְתוּמוֹת, וְהֵן שֵׁשׁ. 28
עֲשׂוֹר תַעֲשׂוֹר - פְּתוּחָה. מִקְצָה שְׁלֹשׁ שָׁנִים, מִקֵּץ 29
שִׁבְעָה שָׁנִים, כִּי יִהְיֶה כָךְ אֲבִיוֹן, כִּי יִמָּכֹר לָךְ - 30
אַרְבַּעָתָן סְתוּמוֹת. כָּל הַכְּבוֹר, שְׂמֹר אֶת חֲדָשׁ - 31
שְׁתִּיחֶן פְּתוּחוֹת. שִׁבְעָה שִׁבְעָה - סְתוּמָה. חֵג הַסִּפֹּת 32
- פְּתוּחָה. שְׁפָטִים וְשִׁטְרִים, לֹא תִטַּע לָךְ, לֹא 33
תִזְבַּח, כִּי יִמָּצֵא בְּקִרְבְּךָ - אַרְבַּעָתָן סְתוּמוֹת. כִּי 34
יִפְּלֹא - פְּתוּחָה. כִּי תִבֹּא, לֹא יִהְיֶה לְכַהֲנִים, וְזֶה 35
יִהְיֶה, וְכִי יָבֹא הִלּוּי, כִּי אֶתָּה בָּא, כִּי יְכַרִּית - כָּלֵם 36
סְתוּמוֹת, וְהֵן שֵׁשׁ. וְכִי יִהְיֶה אִישׁ - פְּתוּחָה. לֹא 37
תִסִּיג, לֹא יָקֹום עַד, כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה, כִּי תִקְרַב 38
אֶל עִיר, כִּי תִצּוֹר אֶל עִיר - חֲמִשָּׁתָן סְתוּמוֹת. כִּי 39
יִמָּצֵא חָלָל - פְּתוּחָה. כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה, כִּי תִחַיֵּן 40
לְאִישׁ, כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ, וְכִי יִהְיֶה בְּאִישׁ, לֹא תִרְאֶה 41
אֶת שׁוֹר, לֹא תִרְאֶה אֶת חֲמֹר, לֹא יִהְיֶה כָלִי גִבּוֹר 42
- כָּלֵן סְתוּמוֹת, וְהֵן שִׁבְעָה. כִּי יִקְרָא - פְּתוּחָה. כִּי 43
תִכְנֶה, לֹא תִחַרֵּשׁ, גְּדִלִים, כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה, וְאִם 44

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שאמרו (מגילה דף טז עמוד ב): "אריח על גבי לבינה ולבינה על גבי אריח".

- 22 וְזוּ הִיא צוּרְתָּהּ :
23 אִם יִשְׂרָאֵל מִשָּׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהוָה וַיֹּאמְרוּ
24 אֲשִׁירָה לַיהוָה כִּי גָאֵה גָאֵה סוֹם
25 וְרָכְבוּ רָמָה בָּיָם : עֲזִי וְזִמְרַת יְהוָה וַיְהִי לִי
26 לַיִּשְׁעָה : זֶה אֱלֹהֵי וְאֶנְהוּ אֱלֹהֵי
27 אֲבִי וְאַרְמְמָנָהוּ : יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה
28 מִרְכַּבְתָּ פָרָעָה וַחֲמִילֵי יְדָה בָּיָם וּמִקְבָּר
29 שְׁלִשִׁי שָׁבְעוּ בָיָם סוֹף : תְּהִלָּתוֹ וּבְסִימּוֹ יִרְדּוּ בְּמַצּוֹת כְּמוֹ
30 אֲבִי : וּמִינֵהּ יְהוָה נֶאֱדָרִי בַּפֶּה וּמִינֵהּ
31 יְהוָה תִּרְעַץ אוֹיֵב : וּכְרַב גְּאוּנֵה תִּהְיֶה
32 קַשִׁיד : תְּשַׁלַּח חֲרָנֶךָ וַיִּכְלְמוּ בְּקֶשֶׁת : וּבְרוּחַ
33 אֲפִיד נִעְרָמוּ מִיָּם : נִצְבּוּ כְמוֹ נֵר
34 מְלִים : קִפְאוּ תְּהִלָּתוֹ בְּלֵב יָם : אָמֵר
35 אוֹיֵב אֶרְדֵּף אֲשִׁי : אֶחָד שָׁלַל תִּמְלָאמוֹ
36 נִפְשִׁי : אֲרִיִּק חֲרָבִי תוֹרִישְׁמוֹ יְדִי : נִשְׁפֹּת
37 בְּרוּחְךָ כְּסִמּוֹ יָם : צָלְלוּ כְּעוֹפֶרֶת בְּמִים
38 אֲדִירִים : מִי כְּמִכָּה בְּאֵלִם יְהוָה : מִי
39 כְּמִכָּה נֶאֱדָרִי בְּקֶשֶׁת : נוֹרָא תְּהִלָּת עֲשֶׂה
40 פְּלֵא : נְמוּתִי וּמִינֵהּ תִּכְלְעֵמוֹ אֶרֶץ : נְחִית
41 כְּחֶסֶדְךָ עִם זֶה גְּאֻלָּת : נְחִלָּת כְּעוֹד אֶל נְהוּ
42 קֶרֶשֶׁד : שְׁמַעוּ עַמִּים יִרְגֹּזוּן : חִיל
43 אֲחִי יִשְׂבִּי פִלְשֵׁת : אִם נִבְהִילוּ אֱלֹפִי
44 אֲדוּם : אֵילִי מוֹאֵב יִאֲחֻזּוּ רָעַד : נְמוּנִי
45 כֹּל יִשְׂבִּי כְּנָעִן : תִּפְלַע עֲלֵיהֶם אִמְתָּה
46 וּפְחַד : כְּגֹלֶל וְרוֹעַד יִדְמוּ כְּאֶבֶן : עַד
47 יַעֲבֹר עִמָּךְ יְהוָה : עַד יַעֲבֹר עִם זֶה
48 קִנִּית : תִּבְאֲמוּ וְחִפְעֵמוֹ בְּהַר נְחִלָּתְךָ : מְכוֹן
49 לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלַּת יְהוָה : מִקְדָּשׁ אֲדָנִי בִּגְנוֹ
50 יִידִד : יְהוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד : כִּי
51 כָּא סוֹם פָּרָעָה בְּרָכְבוּ וּבִפְרָשָׁיו בָּיָם וַיִּשָּׁב יְהוָה עֲלֵיהֶם אֶת מִי
52 הָיָם : וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בִּנְיִשָּׁה בְּתוֹךְ : הָיָם
53 כֹּל . הַתּוֹרָה . כֹּלָּה - בֵּין בְּשִׁירוֹת , בֵּין בְּשִׁאֵר הַפֶּתַח
54 - יִתְפָּנֶה שְׁתֵּהֲיָה אוֹת סְמוּכָה לַחֲבֶרְתָּהּ בְּיוֹתֵר , וְלֹא
55 תִּדְבֹּק בָּהּ , וְלֹא תִתְרַחַק מִמֶּנָּה , כִּדִּי שְׁלֹא תִתְרַאֶה
56 הַתִּבְּהָ כְּשֵׁתִי תִבּוֹת ; אֲלֹא יִהְיֶה בֵּין אוֹת לְאוֹת כְּחוֹט
57 הַשְּׁעָרָה . וְאִם הִרְחִיק אוֹת מְאוֹת , כִּדִּי שְׁתִּרְאֶה הַתִּבְּהָ
58 כְּשֵׁתִי תִבּוֹת לְתִינוּק שְׁאִינוֹ רִגִּיל - הֲרִי זֶה פָּסוּל עַד
59 שְׁיִתְמָן .

פָּרָק תְּשִׁיעִי

1) מידת ספר התורה; מניין הדפים שבכל יריעה; ספר תורה שנקרע מה דינו.

- א. אין עושין ספר-תורה, לא אֶרְפוּ יוֹתֵר עַל הַקְּפוּי⁶⁰,
וְלֹא הַקְּפוּ יוֹתֵר עַל אֶרְפוּ . וְכִמָּה הוּא אֶרְפוּ ? בְּגוּיִל⁶¹
- שֶׁשָּׁה טְפָחִים , שֶׁהֵם אֶרְפֵּעַ וְעֶשְׂרִים אֲצָעוֹת בְּרוּחַ⁶²

- 1 וְאִבְיָנוּ , וּמִשְׁדָּמַת , אֲשַׁפְּלַת , וְרֹאשׁ , חֲתוּם , לַעֲת ,
2 וְחֶשׁ , וְעַל , וְאַפֶּס , צוּר , וְשֵׁתוֹ , יְהִי , וְאִין , מְחַצְתִּי ,
3 כִּי , אִם , אֲשִׁיב , אֲשִׁפִּיר , מִדָּם , הֲרִנִּינוּ , וְנִקָּם .
4 כֹּל אֱלֹהֵי הַתִּבּוֹת שְׁבִירָאשׁ .

15) ואת הפרשה שבראש הספר לא הזכיר רבינו, וכן בראש שאר החומשים לא הזכירו פרשיותיהם הראשונות - מפני שהן תחילת הספר, אין למנותן לא כפתוחות ולא כסתומות (כסף משנה). (16) נפש כי תחטא (פרק ה, פסוק יד). (17) ובקצת ספרים וכן בחומשים שלפנינו מונים גם את: "אורר שוכב עם אשת אביו" לפרשה סתומה, אבל לפי ספרי הרמב"ם המוגהים אין זו לא פרשה פתוחה ולא סתומה, וכן החליט הכסף משנה. וראה ב"מנחת שי" לדברים שם. (18) של תשע אותיות. (19) כתב מכאן ומכאן וְחֶלֶק באמצע. (20) ראה מסכת סופרים (פרק י"ב, הלכה ח"ט). וכדאי להעיר שברמב"ם כתב יד התימנים כתוב כאן: "בשבע ושישים שיטות". (21) כנוסח כל ספרי הרמב"ם, אולם רבי מנחם לונזאנו בספרו "אור תורה" אומר: שראש השיטה: "ואילים", כי תיבה זו מובדלת מ"כרים", ודבוקה אל "בני בשן" וכן מפורש במסכת סופרים (פרק י"ב, הלכה ט), וכך מנהג סופרינו.

- 5 וְאֱלֹהֵי הֵן הַתִּבּוֹת שְׁבִירָאשׁ כֹּל חֲצִי שְׁיִטָּה אַחֲרוֹנָה ,
6 שֶׁהֵן בְּאֲמָצַע הַדָּף :

- 7 וְתִשְׁמַע , תִּזְל , וְכִרְבִּיכִים , הָבוּ , כִּי , צִדִּיק , דוּר , עִם ,
8 הוּא , בִּינוּ , זְקִינֶךָ , בְּהַפְרִידוֹ , לְמַסְפָּר , יַעֲקֹב , וּבִתְהוּ ,
9 יִצְרָנָהּ , עַל , יִשְׁאָהוּ , וְאִין , וְיֹאכֵל , וְשָׁמֶן , עִם , עִם ,
10 וְיִשְׁמֶן , וְיִטֵּשׁ , יִקְנָאָהוּ , יִזְבְּחוּ , חֲדָשִׁים , צוּר , וְיִרְא ,
11 וְיֹאמְרוּ , כִּי , הֵם , וְאִנִּי , כִּי , וְתֹאכֵל , אֲסַפְּהָ , מְזִי ,
12 וְשֶׁן , מְחוּץ , גַּם , אֲמַרְתִּי , לִוִּילִי , פֶּן , כִּי , לוֹ , אֵיכָּה ,
13 אִם , כִּי , כִּי , עֲנִבְמוּ , חֲמַת , הָלֵא , לִי , כִּי , כִּי ,
14 וְאָמֵר , אֲשֶׁר , יִקְמוּ , רָאוּ , אֲנִי , וְאִין , וְאֲמַרְתִּי ,
15 וְתֹאחֲזוּ , וְלִמְשָׁנָאִי , וְחֲרָבִי , מִרֹּאשׁ , כִּי , וּכְפָר .
16 שִׁירַת הַיָּם כּוֹתְבִין אוֹתָהּ בְּשִׁלְשִׁים שְׁיִטוֹת²².

- 17 שְׁיִטָּה רִאשׁוֹנָה כְּדִרְכָּהּ , וּשְׁאָר הַשְׁיטוֹת - אַחַת
18 מְנִיחִין בְּאֲמָצַע רֹחַ²³ אֶחָד , וְאַחַת מְנִיחִין הָרוּחַ
19 בְּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת בְּאֲמָצַע²⁴ , עַד שֶׁתִּמְצָא הַשְׁיטָה
20 חֲלוּקָה לְשִׁלֵּשׁ , וְנִמְצָא רֹחַ²⁵ כְּנֶגֶד הַפֶּתַח²⁶ , וּכְתֹב
21 כְּנֶגֶד הָרוּחַ .

22) מסכת סופרים (פרק י"ב, הלכה י"א). ושם (הלכה י) קנו גם את "שירת דבורה" (שופטים פרק ה), שהיא נכתבת כצורת "שירת הים". (23) כשיעור תשע אותיות. והסדר האמור כאן לאו דווקא, כי למעשה השורה הראשונה יש לה שני רווחים, והשנייה - רווח אחד, כצורת השירה שלפנינו. אמנם יש דפוסי רמב"ם (אמ"ד ועוד) שהשורה הראשונה יש בה רווח אחד, אולם כבר כתב הרב מנחם די לונזאנו בספרו "אור תורה": אל תשית ליבך לצורה שבספרי הרמב"ם הנדפסים, כי היא [=כנראה] משובשת, ואינה הצורה שכתב הרמב"ם בספרו אך המדפים [=כנראה טעה], בדאה מליכור". (24) אותו שיעור הרווח מחלקים לשניים. (25) של השיטה העליונה. (26) של השיטה שתחתיה, וזהו

או חמשים אצבעות, ויחלק אצבע מהן בקנה לשנים
ולשלשה ולארבעה חלקים, כדי שידע בו שעור חצי
אצבע ורביע אצבע, וכיצא בזה החלק; וימדד כל
עור בקנה זו, עד שידע כמה אצבעות יש בכל עור,
עד²⁴ שידע כמה אצבעות בארץ כל הפרך.

(23) בכל כתיבדי התימנים, וכן ברמב"ם דפוס רומי (ר"מ),
כתוב "כנה". ופירושה: אמה שמסרגלים בה הספרים
(הערוך), ונזכרת במשנה (כלים פ"ב, מ"ח). (24) ובכת"י
התימנים כתוב: כדי שידע.

ה. ואחר-כך לוקח עורות אחרות, שנים או שלשה,
לבדק בהן שעור²⁵ הפתב, וכותב בהן דף אחד. ודבר
ידוע, שארץ הדף²⁶ שבע עשרה אצבעות, לפי שהוא
מניח גליון, למעלה שלש ולמטה ארבע²⁷. אבל
רחב הדף הוא לפי הפתב, אם דקה אם עבה²⁸; וכן
מגן²⁹ השיטות שפדף יבואו לפי הפתב, לפי שפין
שיטה ושיטה כמלא שיטה³⁰.

(25) עביו וארכו. (26) הכתיבה שעל הדף. (27) וביחד הם
עשרים וארבע אצבעות שהן אורך הספר. (28) שהרי כל
שיטה יש בארבע שלשים אותיות, כמבואר לעיל (פ"ז,
ה"ה). (29) שהן לא פחות מארבעים ושמונה, ולא יותר על
ששים, כמבואר לעיל (פ"ז ה"י). (30) נמצא שאם הכתב
עבה, גם הריחוב שבין השיטות גדול.

ו. ואחר שפכת הדף שפדק בו לפי מה שירצה -
ימדד רחב הדף באצבעות הקנה, ויוסיף על רחב הדף
שתי אצבעות שפין דף ודף, ויחשב כמה דפין יבואו
בפרך שגלל מאותו הפתב שפדק בו, וידע חשבון
הדפין, ויראה כמה נכתב בדף זה שפדק בו מן
התורה כלה, ומשער לפי הספר שהוא כותב³¹ ממנו,
ומחשב, אם עלתה לו כל התורה לפי מגן הדפין
מזה³² הפתב שפכת בו בפרך - מוטב. ואם הוציא
החשבון, שהדפין יותר מן התורה³³ - ירחיב בפתב
עד שיתמעט מגן הדפין, ויבדק בדף אחר³⁴. ואם
הוציא החשבון, שהתורה יתר מן הדפין, ימעט
הפתב עד שירבה במגן הדפין, ויבדק בדף אחר³⁵
דף, עד שיבוא החשבון אחר³⁶,³⁷ מאחר שידע רחב
הדף ושעור הפתב מתחיל באותו הפרך.

(31) מעתיק. (32) ובכת"י התימנים, הנוסח: "זה הוא הכתב
שכותב בו בכרך, ואם הוציא" וכו'. (33) שיש עודף בדפים
על הכתב. (34) שכתבתו עבה יותר. (35) ובכת"י
התימנים, הנוסח: "ויבדוק בדף אחר, וכן בדף אחר דף עד
שיבוא" וכו'. (36) שיהיה כתב התורה ומגן הדפין שוים
כאחד. (37) כאן התחלת ההלכה לפי דפוס ונציא ש"י, וכן
לפי הפוסקים שברמב"ם כת"י.

ז. ומחלק כל עור ועור דפין דפין בשרטוט, כפי
רחב הדף שפדק בו ועלה בחשבון. וכשישאר בעור
שלש אצבעות או ארבע יותר על הדף האחרונה

הגודל⁴ של יד; ובקלף⁵ - או פחות⁶ או יותר⁷, והוא,
שיהא ארכו כהקפו. וכן אם עשה בגויל פחות
מששה טפחים ומעט⁸ את הפתב, או יתר על ששה
והרחיב בפתב, עד שיהיה ארכו כהקפו - הרי זה
פמצה.

(2) צריך לצמצם הכתב לפי עובי הקלפים, לכשיגמור יהא
חוט המקיף את עוביו כמדת ארכו (בבא-בבא יד. וברש"י).
(3) שהוא עב (שלא חילקוהו לשנים, כמבואר לעיל פ"א
ה"ו), והקיפו גדול. (4) הוא הבוהן, ושיעורו המדויק
מפורש בסמוך ה"ט. (5) שהוא דק ואין הקיפו גדול.
(6) אם הכתב דק. (7) אם הכתב רחב וארוך. (8) שכתב
אותיות וצירות ודקות, ולא עלה הקיפו לששה טפחים.

ב. שעור הגליון⁹ מלמטה - ארבע אצבעות,
ולמעלה - שלש אצבעות, ובין דף¹⁰ לדף - שתי
אצבעות¹¹. לפיכך צריך שנייה בתחלת כל יריעה
ובסופה רחב אצבע אחת, וכדי תפירה¹²; שנמצא,
כשיתפר היריעה, יהיה בין כל דף ודף בכל הספר
כל שתי אצבעות. ויניח מן העור¹³ בתחלת הספר
ובסופו - כדי לגלל על העמוד¹⁴. וכל השעורין
האלו למצוה. ואם חסר או הותר - לא פסול¹⁵.

(9) החלק החלק המקיף את הכתב. (10) עמוד.
(11) מנחות ל, ע"א. (12) מקום חיבור שתי היריעות
בתפירה. (13) שם כולל לגויל ולקלף. (14) שעושה לספר
שני עמודים של עץ אחד בתחילתו ואחד בסופו, כמבואר
בסמוך ה"ד. (15) שהרי רב הונא כתב שבעים ספרי תורה,
ולא נזדמן לו ארכו כהקיפו אלא באחד (ב"ב יד.), ואין
להניח שכולם פסולים היו (כסף-משנה).

ג. כיצד יתפון אדם, עד שיעשה הספר שיהיה ארכו
כהקפו? מתחיל ומרבע העורות¹⁶ בשנה¹⁷, ועושה
רחב כל עור מהן ששה טפחים¹⁸ - קצב¹⁹ אחד לכל
אחד. ואחר-כך גולל העורות בשנה, ועושה מהן
כרך אחד מהדק יפה יפה²⁰, ומוסיף בעורות ומהדק,
עד שיעשה הקף הפרך ששה טפחים, שהוא רחב
העור²¹, ומודד בחוט של שני²², שיקיפו על הפרך.

(16) המוכנים לכתיבת הספר. (17) שתהיה מדת רוחב
היריעות שוה אחת לחברתה, אבל אם אין מדת האורך של
כל עור שוה לחבירו - אין קפידא, ובלבד שיזכור בעל-פה
מדת אורכם, כדי שידע לצרף מדת אורך כל הכרך. ראה
במוספנו "תשובות רבינו". (18) שרוחב העור הוא קומת
הספר, ששיעורו ששה טפחים כאמור לעיל. (19) מדה.
(20) שלא ירחיב האויר שבתוכו את מדת הקיפו. (21) והוא
גם אורך הספר. (22) צבוע צבע אדום, כלשון הכתוב
(יהושע ב, יח), וברמב"ם כת"י שהיה לפני בעל 'תוספות'
יום טוב' לא היה כתוב "שני". ראה 'דברי חמודות' להל'
ספר-תורה אות כ"ח, ובתשובות רבינו שב'מוספנו' כתוב
"חוט של משי שזור".

ד. ואחר-כך יעשה קנה²³ שוה, יהיה ארכה ארבעים

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

51) שהרי כל דף יש בו שש אצבעות (עם רוחב שתי אצבעות שבין דף לדף), ומאתים ועשרים וששה דפים כפול שש, יעלו אלף ושלש מאות וחמשים ושש אצבעות. הוסף עליהן רוחב ארבע אצבעות שבדפי ה"שירות" שהן רחבות משאר הדפים, יעלו לך אלף ושלש מאות וששים, ונמצאו יתירות בחשבון שש אצבעות. 52) וב'הגהות מיימוניות'

שאלו: הלא אין כאן עודף אלא ארבע אצבעות בלבד? שהרי שירת "האזינו" נכתבת בשבעים שיטות כמבואר לעיל פ"ח, מלבד שש שיטות שלפניה וחמש לאחריה, כמבואר לעיל פ"ז ה"י, ואם כן היתה תופסת שני דפים (שהרי אין כותבין יותר מששים שיטות לדף), והיה צריך להרחיב שני דפים בשבילה, באופן שהדפים אכלו עוד שתי אצבעות, ולא נשארו אלא ארבע אצבעות בלבד. והגאון מהר"ם מפדובה זצ"ל השיב על השגה זו: כי רוחב הדפים שאמרנו שהוא עולה לשש אצבעות עם שתי האצבעות חלק שבין דף לדף, אינו אלא בשאר הדפים שבתורה, אבל לא בדף הראשון ובדף האחרון שבתורה שאין דף לפניו ולאחריהם, נמצא שנשאר עודף של שש אצבעות רוחב, תן אותו לגליון שבתחילת הספר ושכסופו, שלש מכאן ושלש מכאן, ורבינו משה אמת ותורתו אמת (דברי חמודות) לרא"ש הל' ס"ת). ובמוספנו "תשובות רבינו" תמצא שרבינו מנה שש אצבעות עודף לרוחב דפי ה"שירות" ולא נעלמה ממנו הערת ה'הגהות מיימוניות'. 53) וב'מעשה רוקח' נאמר: הרוצה לכיין אורך הספר כהקיפו, ישאיר בכל יריעה הגליון שלמטה יותר מן השיעור הראוי, ובסוף כשגמר הספר ותפרו, ימצא ארכו יותר מהקיפו ע"י הגליון הארוך מלמטה, ואז יחתוך מן הגליון שלמטה בכל היריעות בשוה עד שיצא לו ארכו כהקיפו, ובזה ילך לבטח דרכו.

יב. אין עושים ביריעה פחות משלשה דפין, ולא יתר על שמונה דפין. נזדמנה לו יריעה בת תשעה דפין - חולק אותה, ארבעה לכאן וחמשה לכאן. במה דברים אמורים? בתחלת הספר או באמצע, אכל בסוף הספר, אפלו פסוק אחד בדף אחד עושים אותו דף לבדו⁵⁴, ותופרין אותו עם שאר היריעות.

54) מנחות ל, ע"א.

יג. וכשתופרין היריעות, אין תופרין אותן אלא בגידים של בהמה או חיה טהורה, ואפלו מגבלות וטרפות שלהם, בדרך שתופרין את התפילין⁵⁵. ודבר זה - הלכה למשה מסיני⁵⁶. לפיכך אם תפרן שלא בגידין, או בגידי בהמה טמאה, פסול⁵⁷, עד שיתירה ויחזור ויתפר בהלכה.

55) ראה לעיל פ"ג, ה"ט. 56) מכות יא, ע"א: נאמר בתפילין "למען תהיה תורת ה' בפיך" הוקשה כל התורה לתפילין, מה תפילין הלכה למשה מסיני לתפרן בגידין, אף כל לתפרה בגידין. 57) כשם שתפילין נפסלות ע"י כך. וכן אמרו (מגילה יט): "מגילה נקראת ספר שאם תפרה בחיטי פשתן - פסולה".

1 שפיריעה³⁸, יניח ממנו רחב אצבע וכדי תפירה³⁹,
2 ויקץ השאר. ואל יחוש⁴⁰ שבאחרונה יתוסף עורות
3 אחרות על הפרך שגלל כנגד כל התוספות שקוצץ
4 מכל עור ועור, ואינו צריך לחשב דבר זה, שהכתב
5 מושכו לפי מנין הדפין⁴¹.

38) ואין הוא ראוי לכתוב עליו מחמת קיצורו, לעומת הדפים האחרים שרחבים ממנו, או שהוא הדף התשיעי ליריעה, שאין עושים היריעה יתר על שמונה דפים, כמבואר בסמוך ה"ב. 39) כמבואר לעיל ה"ב. 40) ידאג. 41) לפי רוחב הכתב, כן מנין הדפים שקצב לו מתחילה.

6 ח. וכן הרוצה לעשות רחב⁴² הספר יותר מששה⁴³
7 או פחות מששה - על הפרך הזה הוא מחשב⁴⁴,
8 ויצא ארכו כהקיפו בלא פחות ולא יותר; והוא,
9 שלא יטעה בחשבון.

42) הוא אורך הספר שהוא רוחב העור. 43) טפחים. 44) להתאים מנין הדפים למדת הכתב, כדי שיעלה לו ארכו כהקיפו.

10 ט. רחב הגודל האמור בכל השעורין האלו ובשאר
11 שעורין תורה⁴⁵ בלה, הוא אצבע⁴⁶ הבינוני⁴⁷. וכבר
12 דקדקנו בשעורו, ומצאנוהו רחב שבע שעורות
13 בינוניות, זו בצד זו בדחק, והן כארץ שתי שעורות
14 ברוח. וכל טפח האמור בכל מקום הוא ארבע
15 אצבעות⁴⁸ מזו. וכל אמה - ששה טפחים⁴⁹.

45) כגון שיעור אורך הציצית האמור לקמן הל' ציצית פ"א ה"ו, וכן רוחב הציץ שבראש כהן-גדול שהיה רחב שתי אצבעות (הל' כלי המקדש פ"ט, ה"א) וראה לעיל הל' תפילה פט"ו, ה"ד. 46) כנוסח הגהות "בן אריה", ובדפ"א הנוסח משובש. 47) של אדם בינוני. 48) מנחות מא, ע"ב. 49) שם, צח, ע"א.

16 י. ספר-תורה שכתבתי אני - רחב כל דף ודף מדפיו
17 ארבע אצבעות. ושירת הים ושירת 'האזינו', רחב
18 כל דף משתייהן שש אצבעות⁵⁰. ומנין השיטין
19 שבכל דף ודף - אחת וחמשים. ומנין הדפין של
20 כל הספר - מאתים וששה ועשרים דף. וארץ כל
21 הספר - אלף ושלש מאות וששים ושש אצבעות
22 בקרוב.

50) שיש ריוח כשיעור תשע אותיות באמצע כל שיטה שלהן, כמבואר לעיל סוף פ"ח.

23 יא. אלו השש אצבעות היתרות בחשבון⁵¹ - לגליון
24 שבתחלת הספר וסופו⁵². והעורות שכתבנו בהם -
25 עורות אילים. ובזמן שתתקצו לכתב על-פי המדות
26 האלו או קרוב להם מעט - הן חסר דף אחד או
27 שנים או שלשה, או יתר דף או שנים או שלש -
28 לא תיגע ולא תהא צריך לחשבון, אלא מיד יבוא
29 לך ארכו כהקיפו⁵³.

27. שְׁנֵכְתָב עַל דּוּכְסוּסְטוֹס⁹⁰. (ז) שְׁנֵכְתָב בְּלֹא שְׂרָטוּט¹⁰.
28. שְׁנֵכְתָב בְּלֹא שָׁחַר הַעוֹמֵד¹¹. (ט) שְׁנֵכְתָב בְּשֶׁאֵר
29. לְשׁוֹנוֹת¹². (י) שְׁכֶתְבוּ אֶפִּיקוֹרוֹס¹³, אוּ פִּיּוּצָא בִּי¹⁴
30. מִשְׁאֵר פְּסוּלִין. (יא) שְׁכֶתְבַּת הָאֲזֻכְרוֹת¹⁵ בְּלֹא כוֹנֶה¹⁶.
31. (יב) שְׁחַסֵּר אֶפְלוֹ אוֹת אַחַת. (יג) שְׁהוֹסִיף אֶפְלוֹ אוֹת
32. אַחַת¹⁷. (יד) שְׁנִגְעָה אוֹת בְּאוֹת¹⁸. (טו) שְׁנִפְסְדָה צוּרַת
33. אוֹת אַחַת עַד שֶׁלֹּא תִקְרָא כָּל עֵקֶר¹⁹, אוּ תִדְמָה לְאוֹת
34. אַחֶרֶת - בֵּין בְּעֵקֶר הַתִּכְיָכָה²⁰, בֵּין בְּנִקְבִּי²¹, בֵּין בְּקִרְעִי,
35. בֵּין בְּטִשְׁטוּשׁ²². (טז) שְׁהִרְחִיק אוּ שְׁהִקְרִיב בֵּין אוֹת
36. לְאוֹת, עַד שֶׁתִּרְאֶה הַתִּכְיָה כְּשֶׁתִּי תִבּוֹת, אוּ שְׁתִּי תִבּוֹת
37. כְּתִיבָה אַחַת²³. (יז) שֶׁשֶּׁנָּה צוּרַת הַפְּרָשׁוֹת²⁴. (יח)
38. שֶׁשֶּׁנָּה צוּרַת הַשִּׁירוֹת²⁵. (יט) שְׁכֶתְבַּת בְּשֶׁאֵר הַתִּכְיָה
39. כְּשִׁירָה²⁶. (כ) שְׁתַּפְּר הִירְיעוֹת בְּלֹא גִידֵי טְהוּרָה²⁷.
40. וּשְׁאֵר הַדְּבָרִים - לְמַצְוָה, לֹא לְעֵכָב²⁸.

(2) הלכה זו מסכמת תמצית הדברים שנשנו בפרקים הקודמים. (3) כמבואר לעיל (פ"ז, ה"א). (4) ורבינו בתשובתו, כותב: שמברכים על ספר-תורה פסול, וכך נהגו אנשי המערב - לברך לפניו ולאחריו על ספר-תורה פסול - בפני גאוני עולם, לפי שכולם בעלי בינה היו, וידעו שאין הברכה תלויה בספר, אם כשר הוא אם פסול, אלא בקריאה עצמה וכו', וכנראה שאין זה אלא כשאין להם האפשרות לקרוא בספר כשר, וכאן ידובר כשאפשר להם להשיג ספר כשר. ולפי"ז יוצא, אם נמצאה טעות בספר באמצע הקריאה, מוציאים ס"ת אחר ומתחילים בו ממקום שנמצאה הטעות בראשון, ואין חוזרים על מה שקראו בראשון, כי מאחר שכבר קראו בו, הרי זה כ"א אפשר" שיוציאים בו. וזהו שדייק רבינו לכתוב: "אין קורין בו", שמשמעו לכתחילה לא - אבל בדיעבד עלתה להם הקריאה (כסף-משנה, וראה במוספנו "תשובות רבינו"). (5) שלא עבדוהו בקמח ובעפצים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ו. (6) שם, הלכה י"א. (7) לצד הבשר, ודינו להכתב במקום השיער, כמבואר לעיל (פ"א, ה"ח). (8) לעיל פ"ז, ה"ד. (9) הוא החלק שממול הבשר, אחרי שחילקו את העור בעביו לשנים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ז. (10) שם, הלכה י"ב. (11) המתקיים זמן רב, ושאר הצבעים פסולים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ה. (12) ואינו נכתב אלא בלשון הקדש ובכתב אשורי, כמבואר שם ה"ט. (13) ובכתב"ה התימנים: "גוי". (14) כגון ישראל מומר או מוסר, כמבואר לעיל פ"א ה"ג. (15) שמות הקב"ה. (16) שצריך לכוין בכתובתו לשם קדושת השם (לעיל פ"א, ה"ט). (17) שדין של יתר כדין החסר (לעיל פ"ז, ה"טז). (18) וכל אות צריכה להיות מוקפת עור מכל רוחותיה (לעיל פ"א, ה"ט). (19) שנמחקה לגמרי. (20) שמתחילת הכתיבה היתה דומה לאות אחרת. (21) ע"י נקב, תדמה לאות אחרת. (22) שנמחקה מקצתה ולפיכך תדמה לאות אחרת, כגון שנמחקה רגל הוא"ו והרי היא נראית כיו"ד. (23) ראה לעיל פ"ח, סוף ה"ד. (24) שכתב פתוחות - סתומות, וסתומות - פתוחות, כמבואר לעיל פ"ח, ה"א-ג. (25) "שירת הים" ו"האזינו", הנכתבת בצורה מיוחדת, כמבואר לעיל פ"ח, סוף ה"ד. (26) שנתן בו ריוח באמצע

1. יד. בְּשֶׁתּוֹפְרִין כָּל הִירְיעוֹת, אֵין תּוֹפְרִין כָּל הִירְיעָה
2. כְּלָה מִתְחַלְתָּה וְעַד סוּפָה, אֲלֵא מְנִיחַ מַעַט מִלְמַעְלָה
3. וּמַעַט מִלְמַטָּה בְּלֹא תְפִירָה, כְּדִי שֶׁלֹּא תִקְרַע הִירְיעָה
4. בְּאֲמַצְעָהּ כְּשִׁיגָלָל אוֹתָהּ⁵⁸. וְעוֹשֶׂה לוֹ שְׁנֵי עֲמוּדִים
5. שֶׁל עֵץ, אֶחָד בְּתִחְלָתוֹ וְאֶחָד בְּסוּפּוֹ⁵⁹; וְתוֹפֵר הָעוֹר
6. שֶׁשִּׁיר בְּתִחְלָתוֹ וּבְסוּף עַל הָעֲמוּדִים בְּגִידִים, כְּדִי
7. שִׁיָּהָ נִגְלָל עֲלֵיהֶם; וְיִרְחִיק בֵּין הָעֲמוּדִים וְהַתִּכְיָה
8. שְׁבִדָּה.

(58) שם, ע"ב. (59) בבא-בטרא יד, ע"א.

9. טו. סִפְר־תוֹרָה שְׁנִקְרָעָה בּוֹ יִרְיעָה - בְּתוֹף שְׁתִּי
10. שִׁטוֹת⁶⁰, יתפר; בתוף שלש, לא יתפר⁶¹. בְּמָה
11. דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּישׁוֹן, שְׁאֵין עֲפָצוֹ נִפְר⁶²; אֲבָל אִם
12. נִפְר הַגּוֹיִל שֶׁהוּא עָפוּץ, תוֹפֵר, וְאֶפְלוֹ קִרַּע הַבָּא
13. בְּתוֹף שְׁלֹשׁ⁶³. וְכֵן בֵּין כָּל דָּף וְדָף⁶⁴ וּבֵין תִּכְיָה לְתִכְיָה
14. יתפר⁶⁵. וְכָל הַקְּרָעִים, אֵין תּוֹפְרִין אוֹתָן אֲלֵא בְּגִידִין
15. שְׁתּוֹפְרִין בֵּהֶן הִירְיעוֹת זו לְזוֹ. וּבְכָל הַקְּרָעִים יִזְהַר,
16. שֶׁלֹּא תַחַסֵּר אוֹת אַחַת אוּ תִשְׁתַּנֶּה צוּרַתָּה.

(60) שנכנס הקרע בשתי שיטות בתוך הכתב בין אות לאות. (61) אלא יסלק את היריעה וגונוזה, שגנאי הוא לתפור קרע גדול כזה, ואין זה ספר מהודר (מנחות לא:). (62) שכל קלף מעובד בעפצים (פרי האלון) המכווצים את העור ומחזקים אותו, כמבואר לעיל פ"א ה"ו, והואיל וקלף זה ישן כל-כך שאין עפצו ניכר, הקריעה בו מגונה יותר שנראה שהיא מחמת רקבון (כסף-משנה בשם הריב"ש). (63) מנחות, שם. (64) אם נכנס הקרע בין דף לדף כנגד הכתב, שאילו היה בכתב היה בתוך שלש שיטין. (65) ואינו יכול לקרוא בו בלא תפירה, אע"פ שאין הקרע עובר בתוך הכתב שבין אות לאות (מנחות שם, וכגירסת רי"ף המוסיף שם: "בין תיבה לתיבה"). ושם נסתפקו אם צריך תפירה, ולא פשוטה, ופסק רבינו לחומרא, משום חומר קדושת ס"ת.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי

(1) עשרים דברים הפוסלים ספר תורה מקדושתו; איך נוהגים בקדושת ספר תורה ולאיהו דבר מותר למכרו; דיני תשמישי ספר תורה כגון תיק ומטפחת וכיוצא בהם; הזהירות בכבוד ספר תורה.

17. א. נִמְצְאָתָ לְמִד שְׁעֵשְׂרִים דְּבָרִים הֵן, שֶׁכָּכֵל אֶחָד
18. מֵהֶן פּוֹסֵל סִפְר־תוֹרָה². וְאִם נַעֲשֶׂה בּוֹ אֶחָד מֵהֶן,
19. הָרִי הוּא בְּחֻמֶּשׁ מִן הַחֻמְשִׁין שֶׁמִּלְמִדִּין בֵּהֶן
20. הַתִּינוּקוֹת, וְאֵין בּוֹ קִדְשַׁת סִפְר־תוֹרָה³, וְאֵין קוֹרִין
21. בּוֹ בְּרַבִּים⁴. וְאֵלוֹ הֵן:

22. (א) אִם נִכְתָּב עַל עוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה. (ב) שְׁנֵכְתָב עַל עוֹר
23. בְּהֵמָה טְהוּרָה שְׁאֵינוֹ מְעַבֵּד⁵. (ג) שֶׁהָיָה מְעַבֵּד שֶׁלֹּא
24. לְשֵׁם סִפְר־תוֹרָה⁶. (ד) שְׁנֵכְתָב שֶׁלֹּא בְּמָקוֹם כְּתִיבָה -
25. עַל הַגּוֹיִל בְּמָקוֹם בְּשֶׁר⁷, וְעַל הַקָּלָף בְּמָקוֹם שְׁעָר. (ה)
26. שְׁנֵכְתָב מִקְצָתוֹ עַל הַגּוֹיִל וּמִקְצָתוֹ עַל הַקָּלָף⁸. (ו)

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

השיטות, ופסולו מבואר לעיל פ"ז, ה"א. (27) אלא בגידי בהמה טמאה, ופסול עד שיתירן ויתפרן כהלכה (לעיל פ"ט, ה"ג). (28) והעירור המפרשים שיש עוד פסול, ורבינו בעצמו הביאו לעיל (פ"א, ה"טז): "כתב מקצת השם בשיטה ומקצתו תלוי - פסול". ובתשב"ץ ח"ג סימן רע"ד, העיר ע"ז שבלי ספק שכחו רבינו למנותו כאן.

ב. ספר-תורה כשר, נוהגין בו קדשה ותרך וקבוד גדול²⁹. ואסור לאדם למכור ספר-תורה, אפלו אין לו מה לאכל³⁰, ואפלו היו לו ספרים רבים, ואפלו יש ישן לקח בו קדש. לעולם אין מוכרין ספר-תורה, אלא לשני דברים: שילמד תורה בדמיו³¹, או שישא אשה בדמיו³²; והוא³³, שלא יהיה לו דבר אחר למכור³⁴.

~ נקודות משיחות קודש ~

"או שישא אשה בדמיו".

דין זה תלוי בשני אופני ההסבר במצות "פרו ורבו", לשיטת הרמב"ם מצות "פרו ורבו" בזקנותו היא המשך ישיר לחיוב העיקרי של מצות "פרו ורבו" שגם לאחר שקיים מצוה זו יש עליו חיוב מדברי סופרים לא ליבטל ממצוה זו גם בזקנותו. אבל לאופן השני החיוב בעת זקנותו ואחר שהיו לו בן ובת הוא חיוב בפני עצמו ואינו המשך לחיוב העיקרי. ומכאן הנפק"מ לדין מכירת ספר תורה בשביל לישא אשה: אם הוא דין בפני עצמו הרי קיים כבר מצות "פרו ורבו" ואסור למכור ספר תורה לשם כך, אבל לשיטת הרמב"ם שהוא חיוב תמידי והמשך למצות פו"ר, יש לו למכור ספר תורה כדי לישא אשה בת בנים גם אם קיים כבר מצות פו"ר.

על פי לקוטי שיחות חלק ג' עמוד 27

(29) כמבואר בסמוך ה"ד. וכן שנינו (אבות פ"ד, מ"ח): "כל המכבד את התורה, גופו מכובד על הבריות", (וראה קידושין לג:). (30) מגילה כז, ע"א: "אמר רבן שמעון בן גמליאל: אפילו אין לו מה יאכל, ומוכר ספר-תורה או בתו - אינו רואה סימן ברכה לעולם" (באותם הדמים). ומוכן שבמקום פיקוח נפש, כגון שאין לו במה להחיות את נפשו ויגוע מרעב - מותר לו למכרו. וכאן ידובר במי שמזונותיו מצומצמים, אבל עדיין לא הגיע למצב של פיקוח נפש (כסף-משנה). (31) שיתפרנס בדמיו כשילמד תורה, וגדול הלימוד שמביא לידי מעשה. (32) מגילה, שם. נישואי אשה יש בהם משום קיום העולם, ככתוב (ישעיה מח, יח): לא תוהו בראה לשבת יצרה. (33) ובלבד. (34) והעירור ב'תוספות' (ב"ב ח:): שגם לצורך מצות פדיון-שבויים, מותר למכור ספר-תורה (הגהות מיימוניות).

ג. ספר-תורה שפלה או שגפסל, נותנין אותו בכלי-חרש³⁵ וקוברין אותו אצל תלמידי חכמים, וזו היא גניזתו. מטפחות³⁶ ספרים שפלו, עושין אותן תכריכין למת-מצוה³⁷, וזו היא גניזתן³⁸.

ד. תיק שהוכן לספר-תורה והנח בו³⁹; וכן המטפחות והארון והמגדל⁴⁰ שמניחין בו ספר-תורה, אף-על-פי שהספר בתוך התיק; וכן הפסא⁴¹ שהוכן להניח עליו ספר-תורה, והנח עליו ספר-תורה - הכל תשמישי קדשה הן, ואסור לזרקן, אלא כשיכלו או כשישכרו, נגזזין⁴². אבל הבימות⁴³ שעומד עליהן שליח צבור ואוחז הספר, והלוחות⁴⁴ שכותבין בהן לתינוק להתלמד, אין בהן קדשה⁴⁵. וכן רמוני⁴⁶ כסף וזהב וכיציא בהן, שעושין לספר-תורה לנוי - תשמישי קדשה הן, ואסור להוציאן לחל; אלא-אם-כן מכר אותן לקנות בדמיהן ספר-תורה או חמש⁴⁷.

(39) כי אם לא הונח בו, או לא הוכן לכך - אין בו קדושה כלל, כמבואר לעיל פ"ד, ה"ט. (40) ארון - שמצניעים בו ספרי תורה. מגדל - הוא הספסל הגבוה שעל הבימה שעליו מניח הש"ץ הספר כשקורא בו. (ובבתי הכנסת הספרדים משתמשים בו, ונקרא אצלם "תיבה"). ולשון מקרא הוא (נחמיה ח, ד): ויעמוד... על מגדל עץ אשר עשו לדבר (בית יוסף, יו"ד סי' רפב). (41) יש מקומות המכנים כסא מיוחד להניח עליו ספר-תורה ביום שמוציאים שני ספרים לקריאה (שם). (42) מגילה כז, ע"ב. (43) אחת שבאמצע בית הכנסת, והשניה שלפני 'ארון הקודש' שיש לפניו בימה ועליה עומד הש"ץ ואוחז את הספר בשעת הוצאת התורה. (44) לפי דעת בעל 'מרכבת המשנה', הכוונה ללוחות הברית שכתובים עליהם "עשרת הדברות", והם בראש 'ארון הקודש' כמנהגנו, ומשמיענו רבינו שאע"פ שהם נויי 'ארון הקודש' - אין להם קדושת הארון. (45) מגילה לב, ע"א. והעיר הראב"ד שב'ירושלמי' (שם, פ"ג, ה"א) אמרו: "אין להם קדושת ארון, אבל יש בהם מקום קדושת בית הכנסת". ויתכן, שגם רבינו מודה בזה, שהרי בפירוש כתב לעיל (הל' תפילה פ"א, ה"ט): "וכל כלי בית הכנסת כבית הכנסת", אלא שכאן מדובר בקדושת הארון כ"תשמישי קדושה" (ע"פ כסף-משנה). (46) תשכית ספר תורה עשויים בצורת רימון. (47) שמעלים בקדש ואין מורידים, כמבואר לעיל הל' תפילה פ"א, ה"ד.

ה. ומתן להניח ספר-תורה על-גבי ספר-תורה, ואין צריך לומר על-גבי חמשים⁴⁸. ומניחין החמשים על-גבי נביאים וכתובים. אבל אין מניחין נביאים וכתובים על-גבי חמשים⁴⁹, ולא חמשים על-גבי ספר-תורה. וכל כתבי הקדש, אפלו הלכות ואגדות, אסור לזרקן⁵⁰. הקמיעין⁵¹, שיש בהם עננים של

מקבל טומאה. והשווה דברי רבינו לעיל הל' קריאת שמע פ"ד, ה"ח. (62) כמו שאמרו בסוכה כו: לענין תפילין.

ט. **כָּל הָרוֹאֶה סִפְר־תּוֹרָה כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ⁶³, חַיֵּב לַעֲמֹד מִפְּנֵי⁶⁴. וְיִהְיֶה הַכֹּל עֹמְדִים, עַד שֶׁיַּעֲמֹד זֶה שֶׁהוּא מְהַלֵּךְ בּוֹ, כְּשֶׁיִּגְעֲנֵנוּ לְמִקְוָמוֹ⁶⁵, אוֹ עַד שֶׁיִּתְּכֶסֶה מַעֲיֵינֵיהֶם, וְאַחֲרֵי־כֵן יִהְיוּ מְתַרֵּין לִישָׁב⁶⁶.**

(63) ע"י האדם הנשאו. (64) קידושין לג, ע"ב: "מפני לומדיה עומדין, מפניה לא כל-שכן". (65) אבל אם עמד רק לנוח, דינו כמהלך הואיל ואין עמידתו עמידת קבע (כסף-משנה). (66) כמו שאמרו (קידושין שם): "נשיא עובר, עומד מלפניו מלוא עיניו, ואינו יושב עד שישב במקומו, שנאמר: והביטו אחרי משה עד בואו האהלה". ויש אומרים: שהוא-הדין בשומע את קולו אע"פ שאינו רואהו - חייב לעמוד, כי כן מצינו ברב יוסף שעמד כשמע קול צעדי אמו, אמר: אקום מלפני השכינה (קידושין א:). ומטעם זה נהגו לעשות פעמונים בכתר תורה ('בית יוסף' יו"ד סי' רפב, בשם רבינו מנחם).

י. **מִצְוָה לִיַּחַד לְסִפְר־תּוֹרָה מְקוֹם, וּלְכַבֵּד⁶⁷ וּלְהַדְרֵהוּ יוֹתֵר מִדְּאֵי. דְּבָרִים שֶׁבְּלוּחוֹת הַבְּרִית⁶⁸, הֵן הֵן שֶׁבְּכָל סֵפֶר וְסִפְר⁶⁹. לֹא יִרְק אָדָם כָּנָגֵד סִפְר־תּוֹרָה⁷⁰, וְלֹא יִגְלֶה עֲרוֹתוֹ כָּנָגְדוֹ⁷¹, וְלֹא יִפְשִׁיט⁷² רַגְלָיו כָּנָגְדוֹ, וְלֹא יִנְיַחְנוּ עַל רֹאשׁוֹ כְּמִשְׁאֵי; וְלֹא יַחְזִיר אַחוּרָיו לְסִפְר־תּוֹרָה⁷³, אֲלֵא־אִם־כֵּן הָיָה גְבוּהָ מִמֶּנּוּ עֲשָׂה טַפְחִים⁷⁴.**

(67) את המקום. ובכת"י התימנים, הנוסח: "ולכבד את המקום". (68) עשרת הדברות הכתובים על לוחות הברית המונחים בארון שבקודש הקדשים, כמפורש במלכים א' ח, ט. (69) שגם בכל ספר-תורה נמצאות עשרת הדברות, וכשם שמצוה לכבד את ארון ברית ה' על הלוחות שבתוכו, כן מצוה לכבד המקום המיוחד לספר-תורה (ביאורי הגר"א, ליו"ד סי' רפב). (70) קל-יחומר מרבו, שאמרו (עירובין צט.): "הרק בפני רבו, עליו הכתוב אומר (משלי ח, לו:): כל משנאי אהבו מות". (71) ככתוב (שמות כ, כו): אשר לא תגלה ערותך עליו, ואם במזבח כך, בספר-תורה על-אחת-כמה-זכמה. (72) כנוסח כת"י, 'מעשה רוקח' ועוד. ובנוסח אחר: 'יפשיט'. וראה רש"י לכתובות קח: שזה דרך בזיון. (73) כמו שמצינו ביומא נג. "תלמיד הנפטר מרבו, אל יחזיר פניו וילך אלא מצדד פניו והולך". (74) שאז הוא נידון ככרשות אחרת (ברכות כה:). והרבנים העומדים ודורשים ואחוריהם לארון הקודש - אין בזה איסור, כיון שהס"ת מונח בארון הרי הוא ככרשות אחרת (ט"ז יו"ד סי' רפב סק"א).

יא. **הָיָה מְהַלֵּךְ מִמְּקוֹם לְמִקְוָם וְסִפְר־תּוֹרָה עִמּוֹ, לֹא יִנְיַח סִפְר־תּוֹרָה בְּתוֹךְ הַשֶּׁק, וְיִנְיַחְנוּ עַל־גַּבִּי הַחֲמֹר וּרְפָב עָלָיו⁷⁵; וְאִם הָיָה מִתְּפַחֵד מִפְּנֵי הַגְּנָבִים - מִתְּרַב⁷⁶; וְאִם אֵין שָׁם פֶּחַד - מִנְיָחוֹ בְּחִיקוֹ⁷⁷ כָּנָגֵד לְבּוֹ, וְהוּא רוֹכֵב עַל הַבִּהְמָה וְהוֹלֵךְ. כָּל מִי שֶׁיּוֹשֵׁב לְפָנָי סִפְר־תּוֹרָה, יֵשֵׁב בְּכַבֵּד־רֹאשׁ,**

1 **כְּתָבִי הַקֹּדֶשׁ⁵², אֵין נִכְנָסִין בֵּהֶן לְבֵית־הַכֶּסֶּא, אֲלֵא־אִם־כֵּן הָיוּ מִחֻפּוֹת עוֹר⁵³.**

(48) ספר הכתוב בו רק חומש אחד בלבד, ועשוי בגלילה כעין ס"ת. (49) מגילה כז, ע"א. ונביאים וכתובים, מותרים זה על זה (ר"ן, שם). (50) כשיתנם לחבירו, אל יתנם לו בוריקה (עירובין צח.). (51) קלף או נייר שכותבים עליו שמות קדושים, כסגולה לרפואה וכדומה, והאדם קושרו לגופו ונושאו עמו תמיד, וכן מצינו במדרש 'במדבר רבה' פ"ב: "יהא הקמיע הזה עליך, שלא תשלוט בך עין רעה". (52) מקראות של רפואה (שבת ס: וברש"י). (53) שם, סא, ע"א.

ו. **לֹא יֵאָחֵז אָדָם סִפְר־תּוֹרָה בְּזוּרְעוֹ וְיִכְנֹס בּוֹ לְבֵית־הַמֶּרְחָץ אוֹ לְבֵית־הַכֶּסֶּא⁵⁴ אוֹ לְבֵית הַקְּבֻרוֹת⁵⁵, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא כְרוּף בְּמִטְפָּחוֹת וְנִתּוֹן בְּתוֹךְ הַתִּיק שְׁלוֹ. וְלֹא יִקְרָא בּוֹ, עַד שֶׁיִּרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִן הַמֶּת (אוֹ מִבֵּית־הַמֶּרְחָץ) אוֹ מִבֵּית־הַכֶּסֶּא. וְלֹא יֵאָחֵז אֶת סִפְר־תּוֹרָה כְּשֶׁהוּא עָרֹם⁵⁶. וְאִסּוּר לִישָׁב עַל מִטָּה שֶׁסִּפְר־תּוֹרָה עָלֶיהָ⁵⁷.**

(54) כי גנאי הוא להכנס בס"ת במקומות מזוהמים אלה (סנהדרין כא:). משום "לועג לרש", כי אין להתראות עסוקים במצוות לפני המתים, שאין בידם לקיים את המצוות, והכתוב אומר: לועג לרש חרף עושהו (משלי יז, ה), ואחזית ספר-תורה בזרועו (מבלי לקרוא בו) יש בה מצוה (ברכות יח.), ע"פ דברי הכסף-משנה בכוונת רבינו. (56) כשהספר ערום בלי מטפחת (מגילה לב.). ויש מפרשים: "כשהוא ערום" - כשהאדם ערום, ראה לעיל פ"ד, הלכה ב"ג. וברב"ז ח"ב סימן תשע"א הביא את שני הפירושים ולא הכריע ביניהם. (57) מנחות לב, ע"ב; ירושלמי ברכות פ"ג, ה"ה): "מעשה ברבי אליעזר שהיה יושב על גבי ספסל שספר-תורה נתון עליו, והרתיע (נודעזע) מלפניו כמרתיע מלפני הנחש".

ז. **בֵּית שֵׁישׁ בּוֹ סִפְר־תּוֹרָה, אִסּוּר לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ בּוֹ עַד שֶׁיִּצְיָאָנוּ, אוֹ עַד שֶׁיִּנְיַחְנוּ בְּכָלִי, וְיִתֵּן הַכָּלִי בְּכָלִי אַחֵר שֶׁאֵינוֹ מְזַמֵּן לוֹ. אֲבָל אִם הָיָה מְזַמֵּן לוֹ - אִפְלוּ עֲשָׂה כָלִים, זֶה בְּתוֹךְ זֶה, בְּכָלִי אֶחָד הֵם, אוֹ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה לוֹ מִחֻצָּה גְבוּהָ עֲשָׂה טַפְחִים⁵⁸, אִם לֹא הָיָה לוֹ בֵּית אַחֵר⁵⁹. אֲבָל אִם יֵשׁ לוֹ בֵּית אַחֵר, אִסּוּר לְשַׁמֵּשׁ עַד שֶׁיִּצְיָאָנוּ⁶⁰.**

(58) ברכות כה, ע"ב. (59) חדר אחר. (60) שם, כו, ע"א.

ח. **כָּל הַטְּמְאִין, וְאִפְלוּ נְדוֹת, וְאִפְלוּ כּוֹתִי, מִתֵּר לֵאחֹז סִפְר־תּוֹרָה וְלִקְרוֹת בּוֹ, שֶׁאֵין דְּבָרֵי תּוֹרָה מִקְבָּלִין טְמְאָה⁶¹. וְהוּא, שְׁלֹא יִהְיוּ יָדָיו מְטֻנְפוֹת⁶² אוֹ מְלַכְלָכוֹת בְּטִיט, אֲלֵא יִרְחֲצוּ יְדֵיהֶם, וְאַחֲרֵי־כֵן יִגְעוּ בּוֹ.**

(61) ברכות כב, ע"א. ראה תוספתא אהלות פ"ד שאין ס"ת

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

המיועדת במצוות שהוא מקיים, וכן בעניין כתיבת ספר תורה, הגם שאין חיוב על הנשים מ"מ הן זוכות לעילוי הנגרם מקיום המצוה על ידי האיש.

יין מלכות סכ"ה

~ נקודות משיחות קודש ~

"שהוא העד הנאמן לכל באי עולם".

הלשון "כל באי עולם" מדבר לכאורה גם בבני נח, ויש לומר שמקורו של הרמב"ם מ'ספרי' ששם הלשון "כתר תורה מונח כדי שלא ליתן פתחון פה לבאי עולם כו' כתר תורה מונח לכל באי העולם" כולל גם אומות העולם. ואף שנכרי שלמד תורה חייב מיתה (הלכות מלכים פ"י ה"ט) הרי זה רק בנוגע ללימוד תורת מצוות של ישראל, אבל בלימוד המצוות של בני נח, אמרו חז"ל "שאפילו נכרי ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול".

על-פי לקוטי שיחות חלק כ"ז 246 והערה 74

(75) על החמור (הגר"א יו"ד סי' רפב). (76) ברכות יח, ע"א. (77) כמו שאמרו (שם, כג) לענין תפילין. (78) ובמסכת סופרים (פ"ג, ה"א) שנינו: "לא יתן אדם ספר-תורה על ארכובותיו, ושני אציליו (מרפקיו) עליה". (79) על כריתת הברית בין ישראל לאביהם שבשמים. (80) אבות פ"ד, מ"ו. (81) שנאמר (שמואל-א ב, ל): כי מכבדי אכבד ובזוי יקלו. והפך רבינו סדר המשנה שבאבות, כדי לסיים את הל' ס"ת בדבר טוב, כמנהגו בסוף כל הלכה. נגמרו הלכות ספר תורה ברחמי שמיא.

יום שלישי ד' מנחם-אב ה'תשפ"א

הלכות ציצית

מַצֵּוֹת עֲשֵׂה אַחַת, וְהָיָה: לַעֲשׂוֹת צִיצִית עַל פְּנֵי הַמָּכַבֵּד.¹

~ נקודות משיחות קודש ~

"לעשות ציצית על כנפי הכסות".

את 'ספר אהבה' בכלל, סידר הרמב"ם באופן שמתחיל במצוה היותר תדירה (ק"ש שהיא פעמיים ביום מהתורה) ומסיים בהלכות מילה שהיא הפחות תדירה, וזמנה הוא פעם אחת בחיים.

לכן גם סידר הלכות ציצית לפני הלכות ברכות, הגם שרק בגד שיש בו ארבע כנפות חייב בציצית, כי כוונת המצוה מפורשת בתורה "וזכרתם את כל מצוות ה' גו'" וזכירה זו שייכת לכל היום כולו.

עניין זה מתבטא גם בכותרת להלכות ציצית שלא הוסיף התנאי שרק כסות שיש לה ארבע כנפות חייבת, כפי שכתב בכותרת להלכות ברכות ש"אינו חייב מן התורה אלא-אם-כן שבע".

על-פי לקו"ש חלק ל"ט עמוד 27 הערה 55

1 בְּאֵימָה⁷⁸ וּפָחַד, שֶׁהוּא הָעֵד הַנֶּאֱמָן לְכָל בָּאֵי
2 עוֹלָם⁷⁹, שְׁנֵאמַר: "וְהָיָה שֵׁם בְּךָ לְעֵד". וַיִּכְבְּדוּהוּ
3 כְּפִי כַחוֹ. אָמְרוּ חֲכָמִים הָרֵאשׁוֹנִים⁸⁰: כָּל הַמַּחְלֵל
4 אֶת הַתּוֹרָה, גּוֹפֵה מִחֻלָּל עַל הַבְּרִיּוֹת; וְכָל הַמַּכְבֵּד
5 אֶת הַתּוֹרָה, גּוֹפֵה מִכְבֵּד עַל הַבְּרִיּוֹת⁸¹.

~ נקודות משיחות קודש ~

"...כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות"

צריך להבין: איך יתכן שאחרי כל האריכות על גדולתה וקדושתה של התורה, מסיים שכדי שיתכבד האדם, עליו לכבד את ספר התורה, והלא גם מי שאינו יהודי מבין שיש לכבד את התורה שהיא תורתו של הקב"ה בכבודו ובעצמו ועאכ"כ שהוא דבר המובן לכל יהודי ואעפ"כ מביא הרמב"ם את הטעם שע"ז יתכבד האדם.

ובפרט שנקט הלשון "גופו מכובד כו'" והלא הכל מבינים שעיקרו של אדם היא נשמתו ולא גופו, ומדוע מדגיש כבוד גופו. ויתירה מכך כתב שיהיה גופו מכובד על הבריות שהלשון "בריות" מדבר בדוגמה הנמוכה ביותר בבני אדם, שכל מעלתם היא שנבראו על ידי הקב"ה.

והביאור: כאשר מצווים על יהודי לכבד את התורה אין צריכים לשום טעם, והוא אכן מבין שהיא חכמתו ורצונו של הקב"ה. אלא, שיש אפשרות שבזמן הגלות ש"אתם המעט מכל העמים" כשיקפיד על דברים הקשורים עם כבוד התורה יגרום לו הגוי קשיים בפרנסה, ובפרט כאשר מדובר על "בריות" היינו אנשים פשוטים שאין בהם לא שכל ולא מידות טובות ואין להם שום מושג בעניינים רוחניים אינם יכולים לסבול אנשים העוסקים ברוחניות, כי הם הגורמים להם להרגיש את הריקנות שלהם.

על זה אומר הרמב"ם שהבטיחה תורה ליהודי המכבד אותה ומקיים אותה שיהיה "גופו מכובד על הבריות", והקפדתו על התורה לא תגרום לו שום היזק גם לא בעניינים הכי פשוטים הקשורים לגופו, ופשיטא שלא לנשמתו שעליה בוודאי אין לגוי כל שליטה.

בעניין כבוד ספר-תורה חייבות הנשים כמו האנשים, ומה שאין חייבות במצוות כתיבת ספר-תורה הוא לא מפני שאין שייכות לזה, אלא כמו בחיובים אחרים שהתורה פטרה אותן כדי שיהיה להן הזמן הדרוש לשליחותן בחינוך הילדים - "תינוק הצריך לאמו" - לא הוטלו עליהם חיובים אחרים שהוטלו על האנשים.

אעפ"כ מוסיפה התורה עניין מופלא: בקשר למ"ע שהזמן גרמא, נאמר בכתבי האריז"ל ש"בעשות הזכר את המצוה... (האשה) נכללת עמו בעת שעושה אותה, וזה סוד מה שארז"ל אשתו כגופו דמיא".

יתרה מכך: מכיון שאיש ואשה הם "פלג גופא" הרי שגם טרם הנישואין מזכה האיש שהוא החתן המיועד את הכלה

וְהָיָה¹² לָכֶם לְצִיצִית - מִלְמַד שְׁשִׁנְיָהֶם מִצְוָה²⁴
אֶחָת, וְאַרְבַּע צִיצִיּוֹת¹³ מִעֲכָבוֹת זֹאת זוֹ, אֶת זֹאת²⁵,
שְׁאַרְבַּעֶתָן מִצְוָה¹⁴ אֶחָת.²⁶

(8) כמו תפילין של יד ושל ראש הנמנות לשתי מצוות נפרדות, במניין תרי"ג מצוות, מפני שאינו מעכבות זו את זו, ראה לעיל הלכות תפילין פרק ד, הלכה ד. (9) אחרי שנפסק הלבן ונשארה התכלת לבדה. (10) ואין זה דומה לתפילין של יד ושל ראש שהלובשן קיים שתי מצוות מפני שלבישתן היא על ידי שני מעשים נפרדים, לבישת זו לחוד, ושל זו לחוד, בעוד שלבישת טלית שיש בה לבן ותכלת, אינה אלא מעשה אחד. והשווה דברי רבינו בספר המצוות (עשה י"ד). נוסחתנו כנוסח כתב יד התימנים, ובנוסח אחר נשתרבו משפט זה לסוף ההלכה. (11) "ספרי" פרשת שלח (הובא ב"מגדל עוז") ובספרי שלפנינו איננו. ומצאתיו ב"ספרי זוטא". (12) בלשון יחיד, ולא "והיו". (13) שבארבע כנפות הבגד. (14) (מנחות דף לו עמוד ב). ולפיכך אסור יהיה לצאת בשבת בטלית המצויינת בשלוש כנפיה, כי אין כאן מצוה אלא משא בעלמא.

ו. פִּיצֵד עוֹשִׂין אֶת הַצִּיצִית? מִתְחִיל מִזֵּית שֵׁל טְלִית, שֶׁהִיא סוֹף הָאֲרוֹג, וּמִרְחִיק מִמֶּנָּה לֹא יוֹתֵר עַל שְׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת לְמַעַלָּה¹⁵, וְלֹא פָחוֹת מִקָּשֶׁר גּוֹדֵל¹⁶, וּמִכְנִיס שָׁם¹⁷ אֶרְבָּעָה חוּטִין וְכוּפֵלֵן בְּאֶמְצַע¹⁸. נִמְצָאוּ שְׁמוֹנֶה חוּטִים מְשֻׁלְשָׁלִין¹⁹ תְּלוּיִין מִן הַקֶּרֶן. וְאֶרְבֵּי הַחוּטִים הַשְּׁמוֹנֶה, אֵין פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת²⁰. וְאִם הָיוּ יוֹתֵר עַל כֵּן, אִפְּלוּ אִמָּה אוֹ שְׁתֵּים, כְּשֶׁרִיז²¹. וְכָל הָאֶצְבָּעוֹת בְּגוֹדֵל²². וְהָיָה אֶחָד מִשְּׁמוֹנֶה הַחוּטִים חוּט תְּכֵלֶת²³, וְהַשְּׁבָעָה לְכִנִּים.³⁶

(15) שלמעלה מזה אינה נקראת כנף. (16) (שם דף מב עמוד א). השיעור שמפרק הראשון שבאצבע גודל עד סוף הציפורן למטה, שנאמר: "על כנפי בגדיהם", צריך שתהא הציצית תלויה על הקרן (ולא בסוף הקרן ממש). (17) דרך נקב. (18) שנאמר: גדילים תעשה לך (דברים פרק כב, פסוק יב) דרשו חז"ל (מנחות דף לט עמוד ב): "גדיל - שניים (שאין גדיל פחות משניים), גדילים - ארבעה", שישים ארבעה חוטים בחור הטלית, ולכשיכפול ויעשה מהם גדילים, יהיו שמונה (רש"י שם). גדיל - עבות וקלוע, "מעשה עבות" (שמות פרק כח, פסוק יד) מתרגם אונקלוס: "עובד גדיל" וכן (מלכים-א פרק ז פסוק יז): גדילים מעשה שרשרות. (19) תלויים כלפי מטה. (20) ברחבן. (21) ואנו נוהגין לעשות אורך הציצית י"ב אצבעות, שליש מהן גדיל ושני שלישים ענף (הגהות מיימוניות). (22) (מנחות דף מא עמוד ב). וראה לעיל הלכות ספר תורה פרק ט, הלכה ט. (23) שחוט אחד צבוע חציו תכלת, וחציו השני נשאר לבן. וראה במוספנו "תשובות רבינו".

ז. וְלֹקֶחַ חוּט אֶחָד מִן הַלָּבָן, וְכוּרֵף בּוֹ פְּרִיקָה אֶחָת עַל שָׁאֵר הַחוּטִין בְּצֵד הַבְּגָד²⁴, וּמִנִּיחוֹ; וְלֹקֶחַ חוּט הַתְּכֵלֶת, וְכוּרֵף בּוֹ שְׁתֵּי כְּרִיכוֹת בְּצֵד הַפְּרִיקָה שֵׁל³⁷
³⁸ ³⁹

(1) שנאמר (במדבר פרק טו, פסוק לח): ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם. משרשי המצוה: למען נזכור כל מצוות ה' תמיד, ואין דבר בעולם יותר טוב לזיכרון כמו נושא חותם אדוניו קבוע בכסותו אשר יכסה בה תמיד, וזה שנאמר בה: "וזכרתם את כל מצוות ה'". ואמרו במדרש רבה (פרשת קורח): מלת ציצית תרמוז לתרי"ג מצוות ("ציצית" עולה ת"ר) בצירוף שמונה חוטים שבציצית וחמישה קשרים שבה (החינוך מצוה שפ"ו).

וּבְאֹר מִצְוָה זֹאת בְּפָרְקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן

(1) ציצית מהי; ואם מניין החוטים מן התורה; שהתכלת והלבן אינן מעכבות זו את זו ושתיהן מצוה אחת הן; מעשה הציצית וכריכתה; דין "תעשה ולא מן העשוי".

א. עֲנֵף שְׁעוֹשִׂין עַל כֵּנֶף הַבְּגָד² מִמֵּין³ הַבְּגָד, הוּא הַנִּקְרָא צִיצִית, מִפְּנֵי שֶׁהוּא דוֹמֶה לְצִיצִית⁴ שֶׁל רֹאשׁ, שְׁנֵאמַר: "וַיִּקְחֵנִי בְּצִיצֵת רֹאשִׁי". וְזֶה הָעֲנֵף הוּא הַנִּקְרָא לָבָן, מִפְּנֵי שֶׁאֵין אָנוּ מַצְוִין לְצַבְעוֹ. וְאֵין לְחוּטֵי הָעֲנֵף מִנֵּין מִן הַתּוֹרָה⁵.

(2) היוצא ממנה כענף היוצא מן העץ. (3) שאם הבגד של צמר, גם הציצית מחוטי צמר, ואם של פישתן, גם ציציותיו של פישתן, ראה לקמן (פרק ג, הלכה ה). (4) שיער (מנחות דף מב עמוד א). (5) אבל מדברי סופרים יש להם מניין, כמו שמבואר בסמוך (הלכה ו). וראה (סנהדרין דף פח עמוד ב).

ב. וְלֹקֶחֶתִּין חוּט צֶמֶר שְׁנָצֵפֶע כְּעֵין הָרִקְעָה⁶, וְכוּרֵכִין אוֹתוֹ עַל הָעֲנֵף; וְחוּט זֶה הוּא הַנִּקְרָא תְּכֵלֶת. וְאֵין לְמִנֵּין הַכְּרִיכוֹת שְׁפּוֹרֵף חוּט זֶה שְׁעוֹר מִן הַתּוֹרָה.

(6) ופרטי צביעתו מפורשים לקמן (פרק ב, הלכה ב).

ג. נִמְצָאוּ בַּמִּצְוָה זֹאת שְׁנֵי צוּרִיִּים: שְׁעִישָׁה עַל הַכֵּנֶף עֲנֵף יוֹצֵא מִמֶּנָּה, וְשִׁיכְרֵף עַל הָעֲנֵף חוּט תְּכֵלֶת, שְׁנֵאמַר: "וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצֵת, וְנָתַנוּ עַל צִיצֵת הַכֵּנֶף פֶּתִיל תְּכֵלֶת".¹²

ד. וְהַתְּכֵלֶת אֵינוֹ מַעֲכָב אֶת הַלָּבָן, וְהַלָּבָן אֵינוֹ מַעֲכָב אֶת הַתְּכֵלֶת. פִּיצֵד? הֲרִי שֶׁאֵין לוֹ תְּכֵלֶת, עוֹשֶׂה לָבָן לְבָדוּ; וְכֵן אִם עָשָׂה לָבָן וְתְּכֵלֶת, וְנִפְסַק הַלָּבָן וְנִתְמַעַט עַד הַכֵּנֶף וְנִשְׁאָר הַתְּכֵלֶת לְבָדוּ - כְּשֶׁרִי.¹⁶

(7) (מנחות דף לח עמוד ב). אבל אם הטיל מתחילה חוט של תכלת בלי חוטי לבן לא יצא, שנאמר: "ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת" - אין התכלת באה אלא עם הלבן (כסף משנה).

ה. אֶף-עַל-פִּי שֶׁאֵין אֶחָד מֵהֶן מַעֲכָב אֶת חֲבֵרוֹ, אֵינֵן שְׁתֵּי מִצְוֹת⁸, אֲלֹא מִצְוַת עֲשֵׂה אֶחָת. אָמְרוּ חֻקִּים הָרִאשׁוֹנִים: "וְהָיָה לָכֶם לְצִיצֵת" - מִלְמַד, שְׁשִׁנְיָהֶם מִצְוָה אֶחָת. וְאַרְבַּע צִיצִיּוֹת מִעֲכָבוֹת זֹאת זוֹ, שְׁאַרְבַּעֶתָן מִצְוָה אֶחָת. וְהַלּוֹבֵשׁ טְלִית שִׁישׁ אֶת זֹאת, שְׁאַרְבַּעֶתָן מִצְוָה אֶחָת. וְהַלּוֹבֵשׁ טְלִית שִׁישׁ פֶּה לָבָן אוֹ תְּכֵלֶת⁹ אוֹ שְׁנֵייהֶם כְּאֶחָד, הֲרִי קִיִּם מִצְוֹת עֲשֵׂה אֶחָת¹⁰. אָמְרוּ חֻקִּים הָרִאשׁוֹנִים¹¹:

מהגדיל. ואנו נוהגים לעשות חמישה קשרים כפולים וארבעה אווירים ביניהם, אוויר הראשון - שבע כריכות, השני - שמונה, השלישי - אחת עשרה, הרביעי - שלוש עשרה (שולחן ערוך סימן יא).

- י. אחד חוטי לָבָן ואחד חוטי תְּכֵלֶת, אם רָצָה
- לעשות שְׁזוּרִין, עוֹשֶׂה³⁶. אָפְלוּ הִיָּה הַחוּט כְּפֹל
- מִשְׁמוֹנָה חוּטִין וְשְׁזוּר עַד שֶׁנַּעֲשֶׂה פְּתִיל אֶחָד, אֵינוֹ
- נִחָשֵׁב אֶלָּא חוּט אֶחָד.

(36) ואנו נוהגים לעשות שְׁזוּרִים (שולחן ערוך אורח חיים שם, סעיף ב), על פי ה"ספרי" פרשת שלח, אמרה תורה: תן תכלת ותן לבן, מה תכלת שזורה, שנאמר בה: "פתיל" - שזור כעין פתילה - אף לבן שזור. וראה במוספנו "תשובות רבינו".

- יא. חוטי הציצית, בֵּין לָבָן בֵּין תְּכֵלֶת, צְרִיכִין
- טוֹיָה³⁷ לָשֵׁם צִיצִית³⁸. וְאֵין עוֹשִׂין אוֹתָן, לֹא מִן
- הַצָּמֶר הַנָּאֻחַז בְּקוֹצִים כְּשֶׁהֲצֵאן רוֹבְצִין בִּינֵיהֶם, וְלֹא
- מִן הַנִּימִין³⁹ הַנִּתְלָשִׁין מִן הַבְּהֶמָה, וְלֹא מִשְׁיֹרֵי
- שֵׁת⁴⁰ שֶׁהָאוֹרֵג מְשִׁיר בְּסוֹף הַבֶּגֶד, אֶלָּא מִן הַגִּזָּה
- שֶׁל צֶמֶר אוֹ מִן הַפִּשְׁתָּן. וְאֵין עוֹשִׂין אוֹתָן מִצָּמֶר
- הַגְּזוּל⁴¹, וְלֹא מִשָּׁל עֵיר הַנִּדְחָת⁴², וְלֹא מִשָּׁל
- קִדְשִׁים⁴³. וְאֵם עֲשֶׂה - פְּסוּל. הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לְבִהֶמָה⁴⁴
- צִמְרָה פְּסוּל לְצִיצִית⁴⁵. אֲבָל הַמִּשְׁתַּחֲוֶה לַפִּשְׁתָּן
- הַנְּטוּעַ⁴⁶, הֵרִי זֶה כָּשֵׁר, שֶׁהֵרִי נִשְׁתַּחֲוֶה⁴⁷.

(37) עשיית החוטים מגיזת הצמר וכדומה. (38) שיאמר בתחילת הטווייה שהוא טווה לשם ציצית, שנאמר: "גדילים תעשה לך" - לך לשם חובך (סוכה דף ט עמוד א). (39) שערות. (40) חוטי האורך שבאריג. וטעם פסול: משום שנאמר: "ציצית הכנף" - ממין הכנף, ושלשה מינים אלה אינם ראויים לעשות מהם בגד, שהם פסולת הצמר, ואין בגד נעשה מכמותם ("האמור הקטן" למסכת סוכה דף ט עמוד א). (41) (סוכה שם). שנאמר: "ועשו להם ציצית" - משלהם. (42) שהודחו יושביה לעבוד עבודה זרה. ראה (דברים פרק יג, פסוקים יד-יח). מפני שרכוש עיר הנידחת עומד לשריפה והרי הוא כשרוף, ואין בו שיעור, וציצית צריכה שיעור, כמבואר לעיל הלכה ו (כסף משנה, וראה חולין דף פט עמוד ב). ויש מפרשים, על פי הירושלמי סוכה (פרק ג, הלכה א) שכל דבר האסור בהנאה אינו נקרא "שלכם" ולפיכך לולב של עיר הנידחת פסול, וגם ציצית של עיר הנידחת - אינה מ"שלכם" והתורה אמרה: "ועשו להם" - משלהם (הגהות אדר"ת). (43) מבהמת הקדש, או צמר שהקדישו להקדש, ואין זה "שלכם" כי זה שייך לגבוה. ראה (סוכה דף לה עמוד א). (44) שעשאה עבודה זרה. (45) אף על פי שאין הבהמה נאסרת להדיוט, כי אין "נעבד" בבעלי חיים, ראה הלכות עבודה זרה פרק ח, הלכה א, אבל לצרכי מצוה נאסרת, כי גנאי הוא לעבוד את ה' בנעבד לעבודה זרה (עבודה זרה דף מז עמוד א בעייא שלא נפשטה, והולכים להחמיר). (46) כשהוא מחובר ונקרא עץ. (47) שעשאו חוטים, וחלף שמו הקודם ממנו, ומתוך שאין

- לָבָן וְקוֹשֶׁר; וְאֵלוּ הַשְּׁלֹש פְּרִיכוֹת הֵם הַנִּקְרָאִין
- חֲלִיָּא. וּמִרְחִיק מַעֵט, וְעוֹשֶׂה חֲלִיָּא שְׁנֵיה בְּחוּט שֶׁל
- תְּכֵלֶת לְבָדוֹ; וּמִרְחִיק מַעֵט, וְעוֹשֶׂה חֲלִיָּא שְׁלִישִׁית,
- וְכֵן עַד חֲלִיָּא אַחְרֹנָה²⁵, שֶׁהוּא כוֹרֵף בָּה שְׁתֵּי
- כְּרִיכוֹת שֶׁל תְּכֵלֶת²⁶ וּכְרִיכָה אַחְרֹנָה שֶׁל לָבָן. מִפְּנֵי
- שֶׁהַתְּחִיל בִּלְבָן, מִסַּס בּוֹ, שֶׁמַּעֲלִין בְּקֶדֶשׁ וְלֹא
- מוֹרִידִין²⁷. וְלָמָּה נִתְחִיל בִּלְבָן? כִּדִּי שְׂיֵהָא כְּמוֹף
- לְבָנָהּ מִינָהּ²⁸. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא עוֹשֶׂה בְּאַרְבַּע
- הַכְּנָפוֹת²⁹.

(24) בשפתו. (25) ראה בסמוך הלכה ח. (26) לפי שמצוות תכלת שיהיה הפתיל כולו תכלת, לפיכך אינו כורך מהלבן אלא כריכה אחת בלבד סמוכה לכנף והשאר תכלת (מדברי "תשובות רבינו"). (27) מכיוון שהתחיל בלבן משום חשיבותו, שהקדימו הכתוב, אם לא יסיים בו יוריד בזה חשיבות סוף הציצית מתחילתה (מנחות דף ט עמוד א). (28) ורוב הטליתות לבנות הן, והתורה אמרה: "ציצית הכנף פתיל תכלת" - מין כנף תחילה ואחריו תכלת (שם). (29) סדר זה נמצא גם בספר המצוות להגאון רבי שמואל בן חפני הכהן ואחריו נמשך גם רבינו. ראה במוספנו "תשובות רבינו".

- ח. כְּמָה חֲלִיּוֹת הוּא עוֹשֶׂה בְּכָל כְּנָף? לֹא פָחוֹת
- מִשְׁבַּע³⁰, וְלֹא יוֹתֵר מִשְּׁלֹש עֶשְׂרֵה³¹. וְזוֹ הִיא מִצְוָה
- מִן הַמִּבְחָר. וְאֵם לֹא כָרֵף עָלֶיהָ אֶלָּא חֲלִיָּא אֶחָת -
- כְּשֶׁרָה. וְאֵם כָּרֵף הַתְּכֵלֶת עַל רֹב הַצִּיצִית - כְּשֶׁרָה.
- וְנוֹי הַתְּכֵלֶת - שְׂיֵהִיו כָּל הַחֲלִיּוֹת בְּשִׁלִּיש הַחוּטִין
- הַמִּשְׁלָשִׁין, וְשְׁנֵי שְׁלִישֵׁיהֶן עָנָף³². וְצִרִף לְפָרְדּוֹ,
- עַד שְׂיֵהָא כְּצִיצִית שְׁעַר הָרָאשׁ³³.

(30) כנגד שבעה רקיעים. (31) יחד עם שישה אווירים שבין רקיע לרקיע (מנחות דף ט עמוד א). ולפי שתכלת דומה לרקיע מדמה סידורה לסידור הרקיעים כדי לזכרנו לטובה (רש"י שם). (32) בלתי כרוך (מנחות שם). (33) (שם, דף מב עמוד א).

- ט. הַעוֹשֶׂה לָבָן בְּלֹא תְּכֵלֶת, לוֹקֵחַ אֶחָד מִשְׁמוֹנָה
- הַחוּטִין, וְכוֹרֵף אוֹתוֹ עַל שְׁאֵר הַחוּטִין עַד שְׁלִישָׁן,
- וּמִנֵּיחַ שְׁנֵי שְׁלִישֵׁיתָן עָנָף. וּכְרִיכָה זוֹ, אֵם רָצָה לְכָרֵף
- אוֹתָהּ חֲלִיּוֹת חֲלִיּוֹת כְּעֵין שְׁכוֹרֵף תְּכֵלֶת - הָרְשוּת
- בִּידּוֹ, וְזֶה הוּא מְנַהֲגָנוּ. וְאֵם רָצָה לְכָרֵף בְּלֹא מִנֵּין
- חֲלִיּוֹת - עוֹשֶׂה³⁴. כָּלְלוּ שֶׁל דָּבָר: יִתְפַּנֵּן לְהִיּוֹת
- הַכְּרוֹף שְׁלִישׁ וְהָעָנָף שְׁנֵי שְׁלִישִׁים. וְיֵשׁ מִי שְׂאִינוֹ
- מְדַקְדֵּק בְּדָבָר זֶה בִּלְבָן. וְאֵם כָּרֵף הַלָּבָן עַל רֹב
- הַחוּטִין, אוֹ שְׁלֹא כָרֵף אֶלָּא חֲלִיָּא אֶחָת - כְּשֶׁרָה³⁵.

(34) שלא הקפידו בכריכת חוליות אלא בתכלת. (35) ובלבד שיהיה בהם גדיל וענף, אבל אם כרך את כולה - פסולה. וב"ספרי" פרשת שלח דרשו: "ועשו להם ציצית" יכול יעשה כולה ענף (כמשמעות לשון ציצית), תלמוד לומר: גדילים תעשה לך, אין גדיל אלא עבות, יכול יעשה כולה גדיל, תלמוד לומר: ציצית, הא כיצד? גדיל יוצא מהכנף, וענף יוצא

18 אֶת הָרִאשׁוֹנוֹת⁶², מִתִּיר הָרִאשׁוֹנָה אוֹ חוֹתְכָהּ
19 וּכְשֶׁרָה⁶³; וְאִם נִתְּכָן לְהוֹסִיף, אֶף-עַל-פִּי שְׁחַתֵּךְ
20 אֶחָת מִשְׁתֵּיחֶךָ⁶⁴, הֲרִי זוֹ פְּסוּלָה⁶⁵, שֶׁהֲרִי כְּשֶׁהוֹסִיף,
21 פֶּסֶל אֶת הַכֹּל, וּכְשֶׁהֲתִיר אוֹ חֲתָךְ הַתּוֹסֵפֶת, נִמְצָא
22 הַשָּׂאָר נֶעֱשֶׂה מִן הָעֵשׂוִי, שֶׁעֲשִׂיתוּ הָרִאשׁוֹנָה פְּסוּלָה
23 הִיחָה⁶⁶.

61) שהייתה לו טלית מצויצת כהלכתה, והטיל בה ארבע ציציות נוספות. 62) כגון, שהשניות נאות יותר מהראשונות. 63) שהטלתו השנייה עשויה בהכשר ואין זה "מן העשוי". 64) אחרי שהוסיף. 65) כדין כל המוסיף גורע (סנהדרין דף פח עמוד ב) והתורה אמרה: לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם (דברים פרק ד, פסוק ב). 66) נפסלה בשעה שהוסיף עליה, וכל שכן אם חתך הראשונות והשאר התוספת - שפסולה, שהרי תחילת עשייתה בפסול הייתה (מנחות דף מ עמוד ב).

24 טז. וְכֵן הִמְטִיל לְבַעֲלַת שָׁלֹשׁ⁶⁷, וְאַחֲרֶיהָ הַשְּׁלִימָה
25 לְאַרְבַּע⁶⁸ וְהִטִּיל לְרִבְעִית - כֵּלָה פְּסוּלָה⁶⁹, שֶׁנֶּאֱמַר:
26 'תַּעֲשֶׂה', וְלֹא מִן הָעֵשׂוִי.

67) כנפיים. 68) שהוסיף עליה כנף רביעית. 69) ששלוש הראשונות נעשו שלא כמצוותן, כי טלית בעלת שלוש אינה חייבת בציצית (להלן פרק ג, הלכה ב) וכשחזר והוסיף עליה כנף רביעית - נשאר "מן העשוי" (מנחות שם). ובנוגע לכנף הרביעית - הדעת מחייבת שכשרה שהרי נעשית כהלכתה, וכן מפורש ב"שאלות דרב אחא גאון" פרשת שלח. אך מלשון רבינו: "כולה פסולה" יש לדייק שאף הרביעית פסולה. (וראה "מגן אברהם" אורח חיים (סימן י', סעיף קטן ו).

27 יז. אֵין כּוֹפְלִין אֶת הַטְּלִית לְשֵׁנִים, וּמִטְּלִין צִיצִית
28 עַל אַרְבַּע כְּנָפֶיהָ כְּשֶׁהִיא כְּפוּלָה⁷⁰; אֲלֹא-אִם-כֵּן
29 תִּפְרָה כֵּלָה⁷¹, וְאֶפְלוּ מְרוּחַ אֶחָת.

70) שמה תפשט ונמצאו שתי ציציות של מקום הכפל באמצעיתה. 71) שאז לא תפשט יותר ותמיד יהיו ציציותיה בארבע כנפיה (מנחות דף מא עמוד א).

30 יח. נִפְסַק הַכֵּנָף שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צִיצִית חוּץ לְשֵׁלֶשׁ
31 אֲצַבְעוֹת, תּוֹפְרָה בְּמִקוּמָהּ; בְּתוֹךְ שֵׁלֶשׁ - לֹא
32 יִתְּפֹרֵר⁷². נִתְּמַעֵט זֵוִית שֶׁל בֶּגֶד שֶׁבֵּין חוּטֵי הַצִּיצִית
33 וּבֵין סוּף הָאָרוּג⁷³ - אֶפְלוּ לֹא נִשָּׂאָר מִן הָאָרוּג אֲלֹא
34 כֹּל שֶׁהוּא, כְּשֶׁרָה⁷⁴. וְכֵן אִם נִתְּמַעֵט חוּטֵי הַצִּיצִית -
35 אֶפְלוּ לֹא נִשָּׂאָר מֵהֶם אֲלֹא כְּדֵי עֲנִיבָה כְּשֶׁרָה⁷⁵. וְאִם
36 נִפְסַק הַחוּט מֵעֲקָרוֹ⁷⁶, אֶפְלוּ חוּט אֶחָד, פְּסוּלָה⁷⁷.

72) שפחות משלושה אין בה שיעור כנף, ובטלו הציצית ממנה, וכשחזר ותופרה הרי הוא מן "העשוי מקודם" בפסול. אבל אם יטיל ציצית מחדש בכנף של התפירה - כשרה (מנחות דף מא עמוד א וכפירוש ה"נמוקי יוסף"). 73) שנרחב הנקב וירד הגדיל למטה. 74) אף על פי שלא נשאר בו כ"קשר גודל", ראה לעיל הלכה ו, כי אין אנו

"נעבד" במחובר - להדיוט, מותרים שינוייו אפילו לצרכי מצוה (שם), "המשתחוה לקמה, חיטיה מותרות למנחות". וראה "מגן אברהם" אורח חיים סימן י"א, סעיף קטן י"ב). והשווה דברי רבינו בהלכות איסורי המזבח פרק ג, הלכה י"ד.

1 יב. צִיצִית שֶׁעֲשֶׂה אוֹתוֹ⁴⁸ כּוּתִי, פְּסוּל, שֶׁנֶּאֱמַר:
2 'דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל⁴⁹ וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית'. אֲבָל אִם
3 עָשָׂה אוֹתָהּ יִשְׂרָאֵל בְּלֹא כְּנָנָה⁵⁰ - כְּשֶׁרָה⁵¹. וְצִיצִית
4 שֶׁנֶּעֱשֶׂה מִן הָעֵשׂוִי מִקֵּדָם, פְּסוּל.

48) שתלאם בבגד ועשה קשריהם. 49) (מנחות דף מב עמוד א) "בני ישראל יעשו ולא גויים" ובנוגע לטוויית החוטים, ודאי שפסולה על ידי גוי, כי צריכה להיות לשם ציצית, וכבר פסק רבינו לעיל הלכות תפילין (פרק א, הלכה י"א) "שכל דבר הצריך מעשה לשמו, אם עשהו הגוי פסול". 50) שתלה בבגד, וקשר קשריה שלא לשם ציצית. 51) שאין אנו מצריכים "לשמה" אלא בטווייה בלבד, כי אם גם העשייה צריכה לשמה, למה לנו פסוק מיוחד למעט גוי מעשייתה, הרי מלבד זה פסול מפני שאינו מחשב בה לשמה, מוכח מזה שאין העשייה דורשת כוונה לשמה (כסף משנה).

5 יג. מִיֶּצֶד? הֵבִיא כְּנָף⁵² שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צִיצִית וּתְּפָרָה עַל
6 הַבֶּגֶד, אֶפְלוּ יֵשׁ בְּאוֹתָהּ הַכֵּנָף אֶמָּה עַל אֶמָּה⁵³,
7 פְּסוּל, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית' - לֹא מִן
8 הָעֵשׂוִי, שֶׁהֲרִי זֶה דוּמָה לְמִי שֶׁנֶּעֱשִׂית מֵאֲלֵיהֶ⁵⁴.
9 וּמִתֵּר לְהִתִּיר צִיצִית מִבֶּגֶד זֶה וּלְתוֹלָתָם בְּבֶגֶד אֲחֵר⁵⁵,
10 בֵּין לָבֵן בֵּין תְּכֵלֶת.

52) מטלית אחרת. 53) שהיא למעלה משיעור "כנף" שאינו אלא שלוש אצבעות, וציציותיה לא נתבטלו כמו שמבואר בסמוך הלכה י"ח. 54) (מנחות דף מא עמוד א). שהרי לא עשה את הציצית בבגד זה. ורש"י (שם) מפרש: משום שנאמר "על כנפי בגדיהם" וכנף זו לא הייתה מבגד זה בשעת עשיית הציצית. 55) שאין זה ביוזון מצוה, כיוון שתולה בבגד אחר, וגם אין בזה משום "העשוי מקודם" כיוון שתולה וכורכה כבתחילה (מנחות דף מא עמוד ב).

11 יד. תֵּלָה הַחוּטִין בֵּין שְׁתֵּי כְּנָפִים, מִזֹּו⁵⁶, וְקָשָׁר
12 כְּנָף זוֹ כְּהַלְכָתָהּ וְכְנָף זוֹ כְּהַלְכָתָהּ, וְאַחֲרֶיהָ⁵⁷ חֲתָךְ
13 בְּאֲמִצֵּעַ וּנְפָרְדוּ זֶה מִזֶּה - פְּסוּל; שֶׁהֲרִי בָּעֵת שֶׁקָּשַׁרְן
14 הָיוּ פְּסוּלִין, לְפִי שֶׁשְׁתֵּי הַכְּנָפִים מְעֻרוֹת⁵⁸ זוֹ כְּזוֹ
15 בַּחוּטִין שֶׁבִּיגְיָהֶן⁵⁹, וּבְשָׁעָה שֶׁפָּסְקָן נֶעֱשׂוּ שְׁתֵּי
16 צִיצִיּוֹת - נִמְצָא עוֹשֶׂה מִן הָעֵשׂוִי⁶⁰.

56) שהכניס ארבע חוטים ארוכים כשיעור שתי ציציות, ראשם אחד בכנף זו, וראשם השני בכנף השנייה, ונמצאו החוטים בין שתי הכנפיים לרוחב הטלית, וכך קשרם בעודם מחוברים. 57) אחרי שקשרם. 58) מחוברות. 59) והתורה אמרה: "על ציצית הכנף" לכנף אחת, ולא לשתיים כאחד. 60) מקודם (סוכה דף יא עמוד א).

17 טו. הִטִּיל צִיצִית עַל הַצִּיצִית⁶¹ - אִם נִתְּכָן לְבַטֵּל

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

13. כְּדֶרֶךְ שֶׁהַצִּיצִית עוֹשִׂין, כְּדִי שִׁיקֻלֵּט אֶת הָעֵינַיִם.¹³
 14. וְאַחֲרֵיכֵן מְבִיאִין דָּם חֲלֹזֶן, וְהוּא דָג שְׂדוּמָה עֵינָיו¹⁴
 15. לְעֵין הַתְּכֵלֶת¹⁵ וְדָמוֹ שְׁחֹר כְּדִי, וּבָכֶם הַמֶּלֶח¹⁶ הוּא
 16. מְצוּי. וְנוֹתְנִין אֶת הַדָּם לַיּוֹרֵה¹⁷, וְנוֹתְנִין עִמּוֹ
 17. סִמָּנִין¹⁸, כְּמוֹ הַקְּמוּנִיָּא¹⁹ וְכִיּוֹצֵא בֵּהֶן, כְּדֶרֶךְ
 18. שֶׁהַצִּיצִית עוֹשִׂין, וּמִרְתִּיחִין אוֹתוֹ, וְנוֹתְנִין בּוֹ הַצֶּמֶר
 19. עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה פָּעִין רִקִּיעַ, וְזוֹ הִיא הַתְּכֵלֶת שֶׁל
 20. צִיצִית²⁰.

(12) מִין צִמָּה, שֶׁמִּשְׁתַּמְשִׁים בּוֹ לִכְבִּיסָה, וְנוֹכַח (שֶׁבַת צֹא).
 וְהַזִּכּוּת בְּבוֹר כָּפִי (אִיּוֹב ט, ל) מִתְּרַגֵּם יוֹנָתָן: "וְדֹכָאִית
 בָּאֵהָלָא יָדִי. (13) הַצֶּבַע. כָּל זֶה כָּתַב רַבֵּינוּ מִדְּעֻתוֹ, מִמָּה
 שִׁידַע בְּמִלְאֲכָה הַצִּבְעִיָּה (כֶּסֶף-מִשְׁנָה). (14) מִרְאָה גּוֹפֹ
 (מִנְחוֹת מִד). (15) כְּנוֹסָח כְּתָבִיד הַתִּימָנִים, וְכֵן בְּדִפּוֹס
 מְנוֹסָבָה. וְכֵנוֹסָח אַחֵר: לְעֵין הַתְּכֵלֶת. (16) רַבֵּינוּ רִגִּיל
 לִקְרוֹא לִים הַתִּיכּוֹן "ים הַמֶּלֶח", וְכֵן כָּתַב בְּסוֹף פִּירוּשׁוֹ
 לַמִּשְׁנָה: וְאֵנִי עֲלִיתִי בְּסָפִינָה בֵּים הַמֶּלֶח". וְדַבֵּר יָדוּעַ הוּא
 שֶׁאִין סָפִינֹת עוֹבְרוֹת בֵּים הַמֶּלֶח, וְכוּנּוֹתוֹ לִים הַתִּיכּוֹן שֶׁעָבַר
 בּוֹ מִמַּצְרִים לָאָרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְבִהְיוֹתוֹ בְּדֶרֶךְ חִיבָר אֶת פִּירוּשׁוֹ
 לַמִּשְׁנָה, וְכֵן הִדְבֵּר מְפֹרָשׁ בְּפִירוּשׁוֹ לַמִּשְׁנָה (כָּלִים ט"ו, א)
 שֶׁקּוֹרָא שֵׁם אֶת הַיָּם הַהוּלָךְ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְאֶלְכַסְנֵדְרָה שֶׁל
 מִצְרַיִם - יָם הַמֶּלֶח. וְאִלּוּ נִקְרָא כֵּן מִפְּנֵי שֶׁמִּימֵי מִלּוּחִים,
 בְּנִיגוּד לְמִי נָהַר שֶׁמִּימֵי מִתּוֹקִים, וְכֵן בְּעִרְבִית יִקְרָאוּ כָּל
 הַיָּמִים הַגְּדוּלִים בְּשֵׁם "אֵל מֶלֶח". וְכֵן הִדְבֵּר מוֹכֵרָה, שֶׁהָרִי
 אָמְרוּ (מְגִלָּה ו.י): שֶׁחֲלֹזֶן נִמְצָא בַּחֲלָקוֹ שֶׁל זָבֻלוֹן, וַיִּם
 הַמֶּלֶח הָלָא כּוֹלוֹ נִמְצָא בַּחֲלָקוֹ שֶׁל יְהוּדָה (יְהוֹשֻׁעַ טו) ? אֲבָל
 הַיָּם הַתִּיכּוֹן נָפַל בַּחֲלָקוֹ שֶׁל שֶׁבַט זָבֻלוֹן, כְּמִפּוֹרֵשׁ בִּיהוֹשֻׁעַ
 יט, יא, וְרָאָה בְּרָאשִׁית מַט, יג (הַגְּהוֹת הֶרֶד"ל עַל הַרְמָב"ם.
 וְרָאָה 'תּוֹרַת תְּמִימָה' פֶּרֶשׁת שְׁלֹחַ, אוֹת ק"ח). (17) דּוֹד.
 (18) אֲבָקוֹת צֶבַע. (19) עֶשֶׂב שֶׁמִּיבִישִׁים אוֹתוֹ וְטוֹחֲנִים אוֹתוֹ
 וּמִנְקִים בְּעִפְרוֹ אֶת הַיָּדִים לְהַעֲבִיר הַזּוֹהָמָא (נִדָּה ט, ו
 וּבִרְע"ב שם). (20) מִנְחוֹת מִב, ע"ב.

21. ג. הַתְּכֵלֶת שֶׁל צִיצִית צְרִיכָה צְבִיעָה לְשִׁמָּה²¹. וְאֵם
 22. צְבִיעָה שֶׁלֹּא לְשִׁמָּה, פְּסוּלָה. וְהַיּוֹרֵה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ הַצֶּבַע,
 23. אֵם צְבִיעָה בָּהּ מְעַט צֶמֶר לְבָדְקוֹ אֵם הוּא יָפֵה אֵם לֹא
 24. - נִפְסָלָה הַיּוֹרֵה כֻּלָּה²². אֵלָּא פִּיּוֹצֵד יַעֲשֶׂה? לּוֹקֵחַ
 25. הַצֶּבַע מִן הַיּוֹרֵה בְּכָלִי קֶטֶן, וּמִנִּיחַ בּוֹ צֶמֶר שְׁבֹדֶק
 26. בּוֹ, וְשׂוֹרֵף אֶת שְׁבֹדֶק, שֶׁהָרִי נִצָּפֶה לְבָדִיקָה²³,
 27. וְשׂוֹפֵף הַצֶּבַע שְׁפָכְלִי שְׁבֹדֶק בּוֹ, שֶׁהָרִי טָעֲמוֹ²⁴
 28. וּפְסָלוֹ, וְצוּבֵעַ הַתְּכֵלֶת בְּשִׂאָר הַצֶּבַע שֶׁלֹּא נִפְגָּם²⁵.

(21) לְשֵׁם מִצְוַת צִיצִית. (22) שֵׁם, שְׁנֹאמֶר (שְׁמוֹת כח, לא):
 כָּלִיל תְּכֵלֶת - שֶׁלֹּא יֵהָא דְבַר אַחֵר (שְׁאִינוּ לְשֵׁם צִיצִית) צְבוּעַ
 בָּהּ מִתְחִילָה. (23) וְלֹא לְשֵׁם צִיצִית, וּפְסוּל הוּא לְתַכְלֵת שֶׁל
 צִיצִית, וּלְפִיכֵךְ שׁוֹרְפִים אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יִבְרֹאוּ לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ
 לְתַכְלֵת שֶׁל צִיצִית. (24) עֲשֶׂה בּוֹ לְנִסְיוֹן, וּפְסוּל הוּא
 לְתַכְלֵת, כְּמִבְרֹאֵר לְעִיל בְּאוֹת ג'. וּבִכְת"י הַתִּימָנִים, הַנוֹסָח:
 פִּגְמוֹ וּפְסָלוֹ. (25) שֶׁלֹּא צְבִיעוֹ בּוֹ שׁוֹם דְּבַר אַחֵר.

29. ד. הַתְּכֵלֶת אֵינָה נִלְקָחָת אֵלָּא מִן הַמִּמָּחָה²⁶ -
 30. חוֹשֵׁשִׁין שֶׁמָּא נִצָּפֶה שֶׁלֹּא לְשִׁמָּה. אֶף-עַל-פִּי

מִקְפִּידִים עֲלָיו אֲלֹא בִשְׁעַת הַעֲשִׂיָּה (שם, דף מב עמוד א).
 שְׁנֹאמֶר: "וְעֲשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל כִּנְפֵי" אֵין צִירִךְ "עַל כִּנְף"
 אֲלֹא בִשְׁעַת הַעֲשִׂיָּה (קֵרִית סִפֹּר). (75) (מִנְחוֹת דף לח
 עִמּוּד ב). וְאִפִּילוֹ נִפְסַק "הַעֲנָף" לְגַמְרִי וְלֹא נִשְׁתִּיר אֲלֹא כְּדִי
 עֲנִיבָה בְּגָדִיל (הַגְּהוֹת מִיִּמּוֹנִיּוֹת). וְלִדְעַת רִש"י (שם דף לח
 עִמּוּד ב) צִירִךְ שִׁיחִיה כְּדִי עֲנִיבָה ב"עֲנָף". וּמִנְהַג הָעוֹלָם
 כְּדִעַת רִש"י (בֵּית יוֹסֵף אוֹרֵחַ חַיִּים סִימָן י"ב). (76) מִמָּקוֹם
 חִיבּוּרוֹ בְּטָלִית. (77) (מִנְחוֹת דף לט עִמּוּד א). וְכִגּוֹן שֶׁכֵּל
 הַצִּיצִית מִמִּין אֶחָד, אֲבָל בִּישׁ לוֹ שְׁנֵי מִיָּנִים - לְבָן וְתַכְלֵת -
 אִזּוֹ אִפִּילוֹ אִם מִין אֶחָד נִפְסַק לְגַמְרִי וְנִשְׁאָר הַמִּין הַשֵּׁנִי
 כְּשֶׁרָה, כְּדִבְרֵי רַבֵּינוּ לְעִיל הַלֵּכָה ד': "וְנִפְסַק הַלְבָן וְנִתְמַעַט
 עַד הַכִּנְף וְנִשְׁאָרָה הַתְּכֵלֶת לְבִדָּה - כְּשֶׁרָה" (כֶּסֶף מִשְׁנָה,
 וְרָאָה רַבֵּנוֹ חֶלֶק ב' ל"שׁוֹנוֹת הַרְמָב"ם סִימָן צ').

פֶּרֶק שְׁנִי

(1) צֶבַע הַתְּכֵלֶת וְסֹדֶר צִבְעָתָהּ; כִּיצַד בּוֹדֵקִים אוֹתָהּ לִידַע אִם
 נִצְבָּעָה כְּהִלְכָתָהּ; טָלִית שְׁכוּלָה תְּכֵלֶת מִה דִּין צִיצִיתוֹתֶיהָ.

1. א. תְּכֵלֶת הָאֻמּוּרָה בְּתוֹרָה בְּכָל מָקוֹם² הִיא הַצֶּמֶר
 2. הַצֶּבֶעַ פְּתוּף שֶׁפְּכַחֲלוֹ³, וְזוֹ הִיא דְּמוּת הָרִקִּיעַ
 3. הַנִּרְאִית לְעֵין הַשֶּׁמֶשׁ⁴ בְּטָהֲרוֹ שֶׁל רִקִּיעַ⁵. וְהַתְּכֵלֶת
 4. הָאֻמּוּרָה צְבִיעִית⁶, צִירִף שֶׁתִּהְיֶה צְבִיעָתָהּ צְבִיעָה
 5. יְדוּעָה, שֶׁעוֹמֶדֶת בְּיָפִיָּה וְלֹא תִשְׁתַּנֶּה. וְכָל שֶׁלֹּא
 6. נִצָּפֶה בְּאוֹתָהּ צְבִיעָה, פְּסוּל לְצִיצִית, אֶף-עַל-פִּי
 7. שֶׁהוּא פָּעִין הָרִקִּיעַ; כִּגּוֹן שֶׁצָּבְעוּ בְּאַסְטִיס⁷ אוֹ
 8. בְּשִׁחּוֹר אוֹ בְּשִׂאָר הַמִּשְׁחִירִין⁸ - הָרִי זֶה פְּסוּל
 9. לְצִיצִית⁹. רַחֵל בַּת עֲזִי¹⁰, צֶמֶרָה פְּסוּל לְצִיצִית¹¹.

(2) בְּפִרְשַׁת צִיצִית, וּבְבִגְדֵי כְהוֹנָה (שְׁמוֹת כח, ו). (3) כִּצְבַע
 כָּחוֹל הַמְעוֹרָב בִּצְבַע לְבָן, וְהוּא כָּחוֹל בְּהִיר (תְּפֹאֶרֶת
 יִשְׂרָאֵל' בְּהַקְדַּמְתּוֹ לַמִּשְׁנָה סֹדֶר מוֹעֵד). פֶּתוּךְ - מְעוֹרָב,
 וְנוֹזֵכַר בְּמִשְׁנָה (נִגְעִים א, ב). "בְּלוּלָה בְּשִׁמָּן" (וִיקָרָא ב, ה)
 מִתְּרַגֵּם יוֹנָתָן: "פְּתִיכָא בְּמִשַּׁח". (4) בִּכְת"י הַתִּימָנִים, אֵין
 תִּיבָה זוֹ. (5) כְּשֶׁהוּא בְּהִיר בְּלֹא עֲנָנִים. מִלְשׁוֹן הַכְּתוּב
 (שְׁמוֹת כד, י). וּבְמִנְחוֹת מַג, ב אָמְרוּ: "שֶׁהַתְּכֵלֶת דּוּמָה לִים,
 וַיִּם דּוּמָה לְרִקִּיעַ, וְרִקִּיעַ לְכֶסֶף הַכְּבוֹד". וּמִתּוֹךְ כֵּךְ זֹכֵר
 [הָאֵדָם] אֶת הַקֶּבֶ"ה הַיּוֹשֵׁב עַל כֶּסֶף הַכְּבוֹד (רִש"י).
 (6) פֶּרֶט לְתַכְלֵת הָאֻמּוּרָה בְּבִגְדֵי כְהוֹנָה שֶׁאֵין בָּהּ כָּל
 הַחֻמּוֹרוֹת הָאֻמּוּרוֹת כִּאֵן ('מִרְכַּבַּת הַמִּשְׁנָה'). (7) צִמָּה
 שֶׁמִּמֶּנּוּ עוֹשִׂים צֶבַע כָּחוֹל, וְנוֹזֵכַר בְּמִשְׁנָה (שְׁבִיעִית פ"ז,
 מ"א). (8) לֹא שְׁחוֹר מִמֶּשׁ, שֶׁהָרִי אֵינוֹ כְּמִרְאֵה הָרִקִּיעַ, אֲלֹא
 כָּחוֹל כְּהָא מֵאֵד הַדּוּמָה לְשִׁחּוֹר. (9) מִנְחוֹת מ, ע"א. (וְרָאָה
 בְּבֹא-מִצְעָא סא:). (10) שֹׁאמָה עַז וְאִבִּיהָ אִיל.
 (11) בְּכוֹרוֹת יז, ע"א. שֶׁאֵין צֶמֶר אֲלֹא צֶמֶר רַחֲלִים, וּלְפִיכֵךְ
 פְּסוּל הוּא לְתַכְלֵת שְׁבִיצִית שֶׁאֵינָה אֲלֹא מִצְמֵר. וְשֵׁם דְּרִשׁוֹ:
 נִאֲמַר בְּתוֹרָה (דְּבָרִים כב, יא) לֹא תִלְבַּשׁ שְׁעִטָּנוֹ צֶמֶר
 וּפְשִׁתִּים, מִה פֶּשֶׁתֶן שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה (שְׁגָדִל מֵהָאֵדָמָה), אֶף צֶמֶר
 שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה, וְרַחֵל בַּת עֲזִי חַל בָּהּ שִׁינוּי. רָאָה לְקַמֵּן פ"ג
 ה"ב, וּבְבִיאֹרוֹנוֹ.

10. ב. פִּיּוֹצֵד צוּבִיעִין תְּכֵלֶת שֶׁל צִיצִית? לּוֹקֵחִין הַצֶּמֶר
 11. וְשׂוֹרִין אוֹתוֹ בְּסִיד. וְאַחֲרֵיכֵן מְכַבְּסִין אוֹתוֹ עַד
 12. שִׁיחִיָּה נִקִּי, וּמִרְתִּיחִין אוֹתוֹ בְּאֵהָלָא¹² וְכִיּוֹצֵא בּוֹ,

(שם). ובנוסף אחר, כתוב: "חוטין פסוקין ושוזרין פסולה". ראה מנטובה, וונציה ועוד. אבל כבר השיב רבינו בתשובתו, שטעה בזה וצויה לתקן ההעתיקות לפי הנוסח החדש. ראה במוספנו "תשובות רבינו". וברמב"ם דפוס וילנא הדפיסו את הנוסח המוגה והנכון. וכן בשאר הדפוסים המאוחרים. (45) עשויה בציצית. (46) שנעשית כהלכתה. (47) סוחר הקונה דברים ומוכרם. (48) שבוודאי קנאה מישראל מומחה, כי לא ירע לנפשו לקנות ולמכור דברים פסולים (מנחות מג.). (49) שאינו סוחר. (50) שם. שמה הוא בעצמו צבעה ושלא לשמה נצבעה, ואם חוטי לבן הם - שמה הוא טוואם, וציצית שעשאה גוי פסולה ('נמוקי יוסף').

ח. טלית שהיא כלה אדמה או ירקה או משאר צבעונין, עושה חוטי לבן שלה פעין צבעה: אם ירקה - ירקין, אם אדמה - אדמין.⁵¹ היתה כלה תכלת - עושה לבן שלה משאר צבעונין, חוץ מן השחור, מפני שהוא נראה כתכלת.⁵² וכורך על הפל חוט אחד תכלת.⁵³ כדרך שעושין בשאר ציציות שאינן צבעונין.

(51) מנחות מא, ע"ב. שנאמר: "על ציצית הכנף" שיהיו ציציותיה ממין הכנף, והעיד בעל ה'תוספות יום טוב' בפירושו 'דברי חמודות' על הרא"ש הל' ציצית, שראה בבית הכנסת בקהילת פראג, ציצית ירוקה כחלמון ביצה בטלית-קטן של משי, שגם היא ירוקה כחלמון ביצה, והובאה מרגנשבורק, והיא היתה טליתו של הקדוש רבי שלמה מולכו הי"ד. (52) והתורה הקפידה על שני מראות בציצית (מנחות מא:). (53) כמפורש לעיל פ"א, ה"ז.

ט. קשה ענש מי שאינו מניח לבן יותר מענש שלא הניח תכלת, לפי שהלבן מצוי לכל, והתכלת אינה מצויה בכל מקום.⁵⁴ ולא בכל זמן, מפני הצבע שאמרנו.⁵⁵

(54) שם, מג, ע"ב: "משל למה הדבר דומה, למלך בשר-רודם שאמר לשני עבדיו: הביאו לי שני חותמות (סימני עבדות שתולים על העבדים), לאחד אמר: הבא לי חותם של טיט. ולאחד אמר: הבא לי חותם של זהב, ופשעו שניהם ולא הביאו. איזה מהם ענשו מרובה? הוי אומר, זה שאמר לו הבא חותם של טיט (שמצוי הוא) ולא הביא". (55) לעיל ה"ב. ורבינו בפירושו למשנה (מנחות ד, א) יאמר: "ואינו נמצא בידינו היום לפי שאין אנו יודעים לצבעו, שאין כל מין תכלת בצמר נקרא תכלת אלא תכלת ידועה, שא"א לעשותה היום, ועל כן אנו עושים בלבן לבדו". גם הרי"ף יאמר בהלכות ציצית: "והאידנא (וכעת) שאין לנו תכלת" וכו'. ובספר ה'היניח' מצוה שפו, אומר: "וזה ימים רבים לישראל לא שמענו מי שזכה לתכלת בטליתו. וראה ב'טור' או"ח סי' יא, ובשו"ע או"ח סי' ט', שבזמן הזה אין לנו תכלת. אולם בתקופת האמוראים עדיין היתה התכלת מצויה כמו שמצינו במנחות (מב: ; מג.). והגאון ר' גרשון חנוך ליינר האדמו"ר מראדזין זצ"ל יאמר: שגם בימי הגאונים עדיין היתה מצות תכלת נוהגת כמו שמצינו שרב נטרונאי

1 שולקתה מן המכה - אם נבדקה²⁷ ונודעה
2 שנצבעה באחד משאר צבעונין המשחירים שאינן
3 עומדין²⁸, פסולה.

(26) בקי בצביעתה ומוחזק בכשרות (מנחות שם).
(27) במקרה, אבל לכתחילה אין צורך לבדקה.
(28) מתקיימים, ראה לעיל ה"א.

4 ה. כיצד בודקין אותה עד שיודע אם נצבעה
5 כהלכתה אם לא? לוקחין תבן וריר²⁹ של שבלול³⁰
6 ומי-רגלים שנתחמצו ארבעים יום³¹, ושוזרין התכלת
7 בכלל מעת לעת - אם עמדה בעינה³² ולא כהתה,
8 כשרה. ואם כהתה, לוקחין בצק של שעורין
9 שמעפשיין³³ אותו למורס³⁴, ונותנין את זו התכלת
10 ששפתינת בתוכו, ואופה בצק בתנור, ומוציאים
11 התכלת מן הפת ורואין אותה; אם כהתה ממה
12 שהיתה - פסולה; ואם הוסיף עינה והשתרה יותר
13 ממה שהיתה קדם האפיה - כשרה³⁵.

(29) נוזל. (30) מין שרץ רך, הגדל בתוך נחתיק קשה, כמו "שבלול תמס יהלוך" (תהלים נח, ט). (31) שעברו עליהם ארבעים יום משיצאו מגוף האדם. (32) בצבעה. (33) מניחים אותו ימים רבים כדי שיחמץ הרבה. (34) מין דגים הכבושים במלח. (35) מנחות מג, ע"א. ושם נתנו סימן לזה: "שנוי שקר, שנוי אמת" המשנה דברו לרעה - הכל יודעים שרע הוא; המשנה דברו להוסיף עליו ולקיימו - הכל יודעים שכשר וטוב הוא.

14 ו. חציר³⁶ שמוכרין בה תכלת, והיו מחזקין בכשרות
15 - לוקחין ממנה סתם ואין צריך בדיקה, והרי היא
16 בחזקתה עד שתחשד³⁷. המפקיד תכלת אצל הפותי
17 - הרי זה פסולה, שמה החליפה³⁸; ואם היתה בכלי
18 והיה חתום³⁹ בשני חותמות⁴⁰, חותם בתוף חותם -
19 כשרה, בחותם אחד - פסולה⁴¹.

(36) כפר או מושב, וביחוד בקרבת עיר, ככתוב (דח"א ד, לג): חצריהם אשר סביבות הערים. (37) שמצאו פסול בתכלתם (ע"ז לט). ושם הגירסא: "עד שתפסל". (38) מתוך שתכלת דמיה יקרים, זייף להחליפה. (39) סגור. (40) שני סימני הסגר עשויים באופן משונה, שלא כדרך סגירת שאר בני אדם. השווה הל' מאכלות אסורות (י"ג, ה). (41) ע"ז לט, ע"ב. שהוא חשוד לטרוח לזייף ולהחליפה (רש"י).

20 ז. המוצא תכלת בשוק, אפלו מצא חוטין פסוקין⁴²,
21 פסולה⁴³; ושוזרין - כשרה⁴⁴. הלוקח טלית מציצת⁴⁵
22 מן השוק מישראל, הרי היא בחזקתה⁴⁶; מן הפותי
23 התגר⁴⁷ - כשרה⁴⁸, מן ההדיוט⁴⁹ - פסולה⁵⁰.

(42) שאין דרך לחזור ולקשרם ולארוג מהם בגד, כי יש טורח בקשירתם. (43) חוששים שמה נצבעו לשם אריגת בגד ולא לשם ציצית (עירובין צו:). (44) כי אין דרך לארוג חוטים שזורים, ובוודאי לשם ציצית שזורו ונצבעו

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

כנפי בגדיהם), ופרט לך הכתוב באחד מהם צמר ופשתים (בטומאת נגעים ויקרא יג, מז: בבגד צמר או בבגד פשתים), אף כל צמר ופשתים".

ג. "על ארבע כנפות פסותך" - בעלת ארבע ולא בעלת שלש. אם-כן, בעלת ארבע ולא בעלת חמש? תלמוד לומר: "אשר תכסה בה"10 - אפלו בעלת חמש או יותר על זה. ולמה אני מחייב בעלת חמש?11 ופטר בעלת שלש, ושתיהן אינן בעלי ארבע כנפות? מפני שיש בכלל החמש ארבע.12 לפיכך,13 כשהוא עושה ציצית לבעלת חמש או שש, אינו עושה אלא לארבע כנפים המרחקות זו מזו.14 מאותן החמש או השש בלבד, שנאמר: "על ארבע כנפות פסותך"15.

9) ולמה נאמר לעיל הלכה א', שחייבת בציצית? 10) לרבות כל הראוי לכסות. 11) כגון שחתך מכנף אחת באלכסון ונעשו שתיים. 12) ואין בכלל שלש ארבע (מנחות מג:). 13) הואיל וחיבת בעלת חמש, מפני שאתה יכול לקיים בה: "על ארבע כנפות כסותך". 14) שסברא היא שהכנף המרוחקת מחברתה, היא הנקראת כנף ולא הסמוכה לחברתה. 15) אינו מטיל ציצית אלא על ארבע כנפות בלבד.

ד. כסות של בגד וכןפיה של עורה16 - חייבת; היא של עור וכןפיה של בגד - פטורה,17 שאין הולכין אלא אחר עקר הכסות.18 כסות של שני שתפין, חייבת, שנאמר: "על כנפי בגדיהם"; לא נאמר "כסותך"19, אלא למעט שאולה,20 שהטלית השאולה פטורה מן הציצית שלשים יום, מכאן ואילך חייבת.21

16) שנחתכו כנפיה ותלה בהן עור. 17) כי כסות של עור אינה נקראת בגד, ככתוב (ויקרא יג, נו): מן הבגד או מן העור, ופטורה מציצית אפילו מדברי חכמים. 18) מנחות מ, ע"ב. ובציצית נאמר: "אשר תכסה בה" - ואין אדם מתכסה אלא בעיקר הבגד (כסף-משנה בשם רבינו מנוח). 19) שמשמעה לכאורה "שלך ולא של שותפות". 20) חולין קלו, ע"א. 21) מדברי חכמים, לפי שנראית כשל, חייבוהו חכמים משלשים יום ואילך, שאין דרך לשאול יותר משלשים יום (שם, קי: ב'תוספות').

ה. כסות של צמר, עושין לכן שלה חוטי צמר; וכסות של פשתן, עושין לכן שלה חוטי פשתן ממינה. ושאר בגדים, עושין לכן של פל מין ומין ממינו.22 כגון: חוטי משי לכסות משי, וחוטי נוצה לכסות נוצה.23 ואם רצה לעשות לכן לכל שאר מינים מצמר או מפשתים - עושה,24 מפני שהצמר והפשתן פוטרין, בין במינן, בין שלא במינן; ושאר מינין - במינן פוטרין, שלא במינן אין פוטרין.25

22) ואין מין אחר, חוץ מצמר ופשתים, פוטר אותה.

גאון סידר הלכות ציצית בדיני תכלת (הובא בהשגות הראב"ד הל' ציצית פ"א, ה"ז) וכן מרן ה'כסף משנה' (שם) מביא דברי הגאון ר' שמואל בן חפני בענין תכלת, וידוע שהגאונים לא סידרו הלכות כ"אם הצריכות לשעתם, ולדעתם גם הרמב"ם בשעה שכתב את חיבורו "משנה תורה" כבר השיג את החלזון והיתה לו תכלת, שהרי הוא מסמן בפרק זה פרטי החלזון וסממני צבע התכלת, ומבאר דרכי עשייתו, ומהיכן ידע אם לא השיגו וראה אותו? ולפיכך אינו מזכיר בחיבור זה על ביטול התכלת בימינו כמו שהזכיר זה בפירושו למשנה, שאז עוד לא ידעה (מאמר 'שפוני טמוני חול'). - אולם מדברי רבינו לעיל פ"א ה"ט, משמע שלא היתה לו תכלת. (המפרש). אף הוא התעורר בשנת ה'תרמ"ז, והשתדל להשיג את החלזון, והחזיר את עטרת מצות התכלת ליושנה, ובימיו לבשו אלפי חסידיו טליתות עם ציצית של תכלת, ועדיין הם מחזיקים בה עד היום הזה, וויכוח גדול נתווכח הגאון הנ"ל עם גאוני דורו, וחזר בענין זה ספרים רבים, שבהם הוא משיב תשובות סוערות לכל מתנגדיו, והם: "מאמר פתיל תכלת", "עין התכלת" ועוד.

פרק שלישי

1) איזה בגד חייב בציצית מן התורה; כסות של פשתן אם מטילין בה חוטי תכלת; מי הוא החייב בציצית; שהציצית - חובת האיש ולא חובת הטלית.

א. כסות שחייב אדם לעשות בה ציצית מן התורה היא כסות שיש לה ארבע כנפים, או יותר על ארבע. ותהיה מדתה - כדי שיתכסה בה ראשו ורבו של קטן המתהלך לבדו בשוק, ואינו צריך אחר לשמרו ולילך עמו. ותהיה הכסות של צמר או של פשתן בלבד.5

2) שנאמר (דברים כב, יב): על ארבע כנפות כסותך. 3) ראה בסמוך ה"ג. 4) מנחות מ, ע"ב. כי פחות מזה אינה נקראת כסות. 5) מפורש בסמוך ה"ב.

ב. אבל טלית של שאר מינין, כגון בגדי משי, ובגדי צמר-גפן, ובגדי צמר גמלים, וצמר ארנבים, ונוצה של עזים, וכיוצא בהן, אין חייבין במצות ציצית אלא מדברי חכמים, כדי להזהר במצות ציצית. והוא, שתהיה מרבעת או יותר על ארבע, ויהיה שעורה כשעור שאמרנו. שכל הבגדים האמורים בתורה סתם, אינם אלא צמר ופשתים בלבד.8

6) צמר של עזים קרוי נוצה, לפי שאינו רך כשאר צמר, וכן אין גוזזים אותו כשאר צמר אלא מורטים אותו (רש"י שבת כז; מנחות לט:). 7) כי צמר סתם אינו אלא של אילים ורחלים בלבד. ובירושלמי (כלאים פ"ט, ה"א) דרשוה מפסוק, שנאמר (מלכים ב ג, ד): ומישע מלך מואב היה נוקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר - אין לך קרוי צמר אלא צמר אילים ורחלים בלבד. 8) מנחות לט, ע"ב: "הואיל ונאמרו בתורה בגדים סתם (על

(ד.). (33 מדברי חכמים. (34 מנחות מ, ע"ב. (35 שם מג, ע"א.

ח. מִתֵּר לְאָדָם לְלַבֵּשׁ צִיצִית בְּלִילָה, בֵּין בַּחֲלִל³⁶ בֵּין בְּשִׁפְתָּ³⁷, וְאֶף-עַל-פִּי שְׁאִינוּ זְמָנָה; וּבִלְבָד שְׁלֹא יִכְרֹךְ. וּמֵאִמָּתִי יִכְרֹךְ עַל הַצִּיצִית בְּשַׁחַר? מִשְׁנֵיפִיר בֵּין תִּכְלֵת שָׁבָה לְלָכֵן שָׁבָה³⁸. וְכִיצַד מִכְרֹךְ עָלֶיהָ? "בְּרוּךְ אַתָּה יי, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַתְעַטֵּף בְּצִיצִית"³⁹. וְכָל זָמָן שֶׁמִּתְעַטֵּף בָּהּ בַּיּוֹם, מִכְרֹךְ עָלֶיהָ⁴⁰ קָדָם שְׁיִתְעַטֵּף⁴¹. וְאִינוּ מִכְרֹךְ עַל הַצִּיצִית בְּשַׁעַת עֲשִׂיתָהּ⁴², מִפְּנֵי שֶׁסּוֹף הַמִּצְוָה הוּא שְׁיִתְעַטֵּף בָּהּ⁴³.

(36 שאע"פ שלילה אינו זמן חיוב ציצית, אינו עובר עליה משום "בל תוסיף". (37 כאן יש חידוש נוסף שאע"פ שאין לילה זמן ציצית, אין הציציות נחשבות כמשא שיהיה אסור לצאת בהן בשבת לרשות הרבים, אלא הרי הן מנוי הבגד ומתכסיסיו (כלשון רבינו בהל' שבת פ"ט, ה"כ). (38 מנחות מג, ע"ב: "וראייתם אותה וזכרתם" - ראה מצוה זו, וזכור מצוה אחרת התלויה בה, ואיזו זו? קריאת-שמע, דתנן: "מאימתי קורין את שמע, משיכיר בין תכלת ללבן" וכפירוש רש"י שם: משתכיר צבע של ציצית, קרא את שמע ('מעשה רוקח'). (39 תוספתא ברכות פ"ו. ואנו נוהגים לברך על טלית-קטן: "על מצות ציצית" (רמ"א אור"ח סי' ח' ס"ו). (40 מנחות מג, ע"ב. (41 כי כלל הוא: כל המצוות מברך עליהן קודם לעשייתן (לעיל פ"ד, ה"ז). (42 תלייתה בבגד. (43 וכל מצוה שאין עשייתה גמר מצוותה, אין מברכים על עשייתה (מנחות מב:). והשווה דברי רבינו לקמן הל' ברכות (פרק י"א, ה"ח).

ט. וּמִתֵּר לְהַפְּנֵס בְּצִיצִית לְבִית-הַפֶּסֶס⁴⁴ וּלְבִית-הַמִּרְחָץ. נִפְסְקוּ לוֹ חוּטֵי לָבָן אוֹ תִּכְלֵת - זוֹרְקוּ בְּאֶשְׁפָּה⁴⁵, מִפְּנֵי שֶׁהֵיא מִצְוָה שְׁאִין בְּגוּפָהּ קִדְּשָׁהּ⁴⁶. וְאִסוּר לְמַכּוֹר טָלִית מִצִּיצִית לְכוֹתִי, עַד שְׁתִּיתִיר צִיצִיתוֹתֶיהָ; לֹא מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּגוּפָהּ קִדְּשָׁהּ, אֲלֹא שֶׁמָּא יִתְעַטֵּף בָּהּ, וְיִתְלַוֶּה עִמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְיִדְמָה שֶׁהוּא יִשְׂרָאֵל, וְיִתְרַגְּמוּ⁴⁷. נָשִׁים וְעַבְדִּים וְקִטְנִים, פְּטוּרִין מִן הַצִּיצִית מִן הַתּוֹרָה⁴⁸. וּמִדְּבָרֵי סוֹפְרִים - שֶׁכָּל קָטָן שְׂוֹדֵעַ לְהַתְעַטֵּף חַיֵּב בְּצִיצִית, כְּדִי לְחַנְכוֹ בְּמִצְוֹת⁴⁹. וְנָשִׁים וְעַבְדִּים שֶׁרָצוּ לְהַתְעַטֵּף בְּצִיצִית, מִתְעַטְפִּים בְּלֹא בִרְכָּה⁵⁰. וְכֵן שְׂאֵר מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁהֵנָּשִׁים פְּטוּרוֹת מֵהֶן, אִם רָצוּ לַעֲשׂוֹת אוֹתָן בְּלֹא בִרְכָּה, אֵין מְמַחִין בִּידָן⁵¹. טַמְטוּם⁵² וְאֶנְדְּרוֹגִינוֹס⁵³ חַיִּבִּין בְּכָל מִסְפָּק⁵⁴; לְפִיכָּן אֵין מְבָרְכִין, אֲלֹא עוֹשִׂין בְּלֹא בִרְכָּה.

(44 דעת הגאונים, מובאת ב'נמוקי יוסף' הל' ציצית, והוא מביא ראיה לזו, ממנחות מג. שאמרו על רב יהודה שהיה מברך על טליתו בכל בוקר, ושאלו מדוע לא בירך עליה בכל פעם שלבשה במשך היום? ותירצו שרב יהודה לא היה פושט טליתו כל היום. אנו רואים שאין צריך לפשטה

(23 של עזים. (24 מנחות לט, ע"ב. שעיקר מצות ציצית היא מצמר ופשתים, שנאמר (דברים כב, יא): לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו, גדלים תעשה לך - נסמכו זה לזה, לומר: מהם תעשה ציצית. (25 כי שאר בגדים אינם חייבים בציצית אלא מדברי חכמים (לעיל ה"ב), וכך היתה תקנתם שלא יפטור בהם אלא מינם, או צמר ופשתים (כסף-משנה).

ו. ומה הוא לעשות חוטי צמר בכסות של פשתן, או חוטי פשתן בכסות של צמר, אף-על-פי שהוא לָבָן לְבָדוּ בְּלֹא תִּכְלֵת? ²⁶ בְּדִין הוּא שִׁיחָא מִתֵּר, שֶׁהִשְׁעִטְנוּ ²⁷ מִתֵּר לְעִנְיָן צִיצִית, שֶׁהִרִי תִּכְלֵת צִמֵּר הוּא, וּמִטִּילִין אוֹתָהּ לְפִשְׁתָּן²⁸. וּמִפְּנֵי מָה אֵין עוֹשִׂין כֵּן? מִפְּנֵי שֶׁאִפְשָׁר לַעֲשׂוֹת הֶלָבָן שְׁלֵה מְמִינָה; וְכָל מְקוֹם שֶׁאֵתָה מוֹצֵא עֲשֵׂה וְלֹא-תַעֲשֶׂה - אִם יָכוֹל אַתָּה לָקִים אֶת שְׁתִּיתָהּ, הִרִי מוּטָב; וְאִם לֹא²⁹, יָבֹא עֲשֵׂה וְיִדְחָה אֶת לֹא-תַעֲשֶׂה³⁰; וְכֵאן אִפְשָׁר לָקִים אֶת שְׁתִּיתָהּ³¹.

(26 כי חוטי לבן של צמר בכסות של פשתן עם חוטי תכלת - מותר מן התורה, כמבואר בסמוך. (27 שנאמר בתורה (במדבר טו, לח): על (דברים כב, יא). (28 שנאמר בתורה (במדבר טו, לח): על כנפי בגדיהם (בין של צמר, בין של פשתים)... ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת. (29 כגון מילה בשבת, ראה לקמן הל' מילה פ"א, ה"ט. (30 מנחות מ, ע"א: "כי האזהרה של ה'לאו' (לא-תעשה) על תנאי זה נאמרה, ובוה תתישב קושיית השואל: הרי אזהרת 'לאו' קשה מצויי 'עשה' (שלוקים על ביטול 'לאו' ואין לוקים על ביטול 'עשה') ואיך יבוא 'עשה' הקל וידחה 'לאו' החמור? ולפי הקדמתנו - תשובתה בצדה, שהאזהרה של 'לאו' נאמרה מתחלה על תנאי, שבמקום שתפגע ב'עשה' לא נהיה מוזהרים עליה כלל" (מלשון רב נסים גאון לשבת קלג). (31 להטיל חוטי פשתן בכסות של פשתן, אבל כשעושה בה חוטי תכלת שאי-אפשר לקיים בה מצות תכלת אלא ע"י שעטנז, בא 'עשה' של תכלת ודוחה 'לאו' של שעטנז, ואז גם חוטי לבן של צמר הותרו בה, הואיל ובין כך לא קיימנו את שניהם, הוא שהדגיש רבינו בתחילת ההלכה: "לבדו בלא תכלת" (כסף-משנה), אלא שחכמינו גזרו בזה, כמבואר בסמוך ה"ו.

ז. כִּסּוֹת שֶׁל פִּשְׁתָּן, אֵין מִטִּילִין בָּהּ תִּכְלֵת, אֲלֹא עוֹשִׂין הֶלָבָן בְּלָבָד שֶׁל חוּטֵי פִּשְׁתָּן; לֹא מִפְּנֵי שֶׁהַצִּיצִית נִדְחִית מִפְּנֵי הַשְּׁעִטְנוֹ³², אֲלֹא גִזְרָה מִדְּבָרֵיהֶם³³, שֶׁמָּא יִתְפַּסֶּה בָּהּ בְּלִילָה, שְׁאִינָה זָמָן חַיִּיב צִיצִית, וְנִמְצָא עוֹבֵר עַל לֹא-תַעֲשֶׂה בַּעַת שְׁאִין שֵׁם מִצְוֹת עֲשֵׂה³⁴, שֶׁחֹבֶת הַצִּיצִית בַּיּוֹם וְלֹא בְּלִילָה³⁵, שְׁנֹאמַר: "וְרֵאִיתֶם אֹתוֹ" - בְּשַׁעַת רְאִיָּה. וְסוּמָא חַיֵּב בְּצִיצִית; אֶף-עַל-פִּי שְׁאִינוּ רוֹאֶה, אֲחֵרִים רוֹאִין אוֹתוֹ.

(32 שכבר אמרנו: "עשה דוחה לא תעשה". (וראה יבמות

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ה"ו. ורואים שחילק הזהירות וההשתדלות במצות ציצית לשני פרטים בשתי הלכות. תחילה מדבר על מצות ציצית עצמה ש"אין ראוי שיפסוד עצמו ממצוה זו כו" ובהלכה שאח"כ מבאר את זכירת כל המצוות הבאה ממצות ציצית - "שהרי הכתוב שקלה ותלה בה כל המצוות כולן". אבל ה'טור' חיברם יחד, כי לשיטתו קיום המצוה כתיקונה הוא רק כאשר ישנו "וראיתם אותו" היינו האפשרות לראות בפועל את הציצית, אבל בשיטת הרמב"ם יש לומר שקיום המצוה הוא בעצם עשייתו ולבישתו, גם כשאי אפשר לקיים "וראיתם אותו".

על-פי לקו"ש חלק ל"ט עמוד 100

(56 מנחות מא, ע"א. 57) שם. וכן אמרו (סוטה יד.): "מפני מה נתאוו משה להכנס לארץ ישראל... הרבה מצוות נצטוו ישראל ואינן מתקיימות אלא בא", אכנס לא"י כדי שיתקיימו על ידי" (תוספות' לפסחים קיג:). וב'טור' (או"ח סי' כד) נאמר: טוב ונכון להיות כל אדם זהיר במצות ציצית שיהיה לו בגד קטן (טלית-קטן) מצויץ שילבשנו כל היום, כי עיקר מצוותה על זכירת המצוות, ובכל שעה ובכל רגע צריך לכך. דוגמא לזה, אדם המזהיר את חבירו על ענין אחד, שקושר קשר באזוורו כדי שיזכרו... ועל כן יש לה ארבע כנפים, שבכל צד שפונה יזכור". (58) ובמדרש 'שוחר טוב' הובא ב"ליקוט שמעוני', תהלים תשכג, על הפסוק כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך (תהלים לה, י): "אמר דוד, אני משבחך בכל אברי ומקיים בהם המצוות... בראשי - אני מניח תפילין... מאחרי ומלפני - השלכתי שתי כנפים של טלית כשאני עומד בתפילה, בחזה - אני משים הציצית כנגד הלב, כל זמן שאני קורא קריאת-שמע - מכאן שמצוה לאחזו הציצית בידו כנגד לבו בזמן קריאת-שמע ('הגהות מיימוניות'). (59) בטלית מצויצת, (שבת י): "ומתעטף ומציל". (במסכת תענית כ.): "נתעטף ועמד בתפילה".

יב. לעולם יהא אדם זהיר במצות ציצית, שהרי
הכתוב שקלה ותלה בה כל המצוות כולן, שנאמר:
"וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות יי".⁶⁰

(60) "שקולה מצוה זו כנגד כל המצוות" (מנחות מג:). וראה לעיל בבאורנו ריש הל' ציצית.

סליק הלכות ציצית

יום רביעי ה' מנחם-אב ה'תשפ"א

הלכות ברכות

מצות עשה אחת, והיא לברך את השם הגדול והקדוש אחר אכילה.

ובאור מצוה זו בפרקים אלו:

(1) טעם הברכות: "כדי לזכור הבורא תמיד וליראה ממנו" (דברי רבינו בסמוך (הלכה ד). והשווה מורה נבוכים חלק ג, פרק מ"ד.

בכניסתו לבית-הכסא, שאם צריך לסלקה, היה לו לברך שנית עליה אחרי עשיית צרכיו. והעיר ה'טורי זהב' (או"ח סי' כא), שאין הדברים אמורים אלא בבגד בן ארבע כנפות שעשוי למלוש כל היום, אבל בטליתות של מצוה שלנו שאינן אלא להתפלל בהן, אין נכון להיכנס בהן לבית-הכסא, שהרי אמרו (יומא כג:): "ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים" - בגדים שבישל בהם קדירה לרבו - אל ימזוג בהם כוס לרבו, וכל-שכן טלית המיוחדת לדבר שבקדושה. וכן הקיט"ל (חלוק לבן) שלובשים ביום הכיפורים, אסור להיכנס בו לבית-הכסא, כיון שמיוחד להתפלל בו, ברם הטלית-קטן שאנו לובשים תחת בגדינו, מותר להכנס בו לבית-הכסא - כיון שמכוסה היא. (45) מגילה כו, ע"ב. (46) אבל כל עוד שלא נפסקו מן הטלית ולא עברה מצוותם, אסור להשתמש בהם שום תשמיש של חול. שלא יהיו מצוות בזויות עליו (כסף-משנה בשם ה"שאלות דרב אחא גאון' פ' שלח). (47) מנחות מג, ע"א. וגם יש לחוש שיאכילנו דבר אסור (נמוקי יוסף). (48) שהרי היא מצות-עשה שהזמן גרמא (שארן לילה זמן ציצית) ופטורות, כמבואר במס' קידושין לד. ועבדים - הוקשו לנשים (חגיגה ד). (49) סוכה מב, ע"א. (50) כי איך יברכו: "וצונו להתעטף" - והן לא נצטוו. (51) עירובין צו, ע"א: "מיכל בת כושי (שאלו) היתה מנחת תפילין ולא מיהו בה חכמים". (52) ספק זכר ספק נקבה. (53) שיש בו מסימני שניהם, וראה בבאורנו לקמן הל' מילה פ"ג, ה"ו. (54) תוספתא בכורים פ"ב. והשווה דברי רבינו הל' עבודה זרה (פרק י"ב, ה"ד): "נותנים עליהם חומרי האיש וחומרי האשה".

1. היאך חייב מצות הציצית? כל אדם שחייב לעשות
2. מצוה זו - אם יתפסה בכסות הראוי לציצית, וטל
3. לה ציצית ואחר-כך יתפסה בה; ואם נתפסה בה בלא
4. ציצית, הרי בטל מצות עשה. אבל בגדים הראויים
5. לציצית - כל זמן שלא יתפסה בהן אדם, אלא
6. מקפלים ומנחים, פטורין מן הציצית; שאינה חובת
7. הטלית, אלא חובת האיש שיש לו טלית⁵⁵.

(55) מנחות מב, ע"ב. ולפיכך אין אנו מברכים על עשייתה: "לעשות ציצית", כמו שמבואר לעיל ה"ח.

8. יא. אף-על-פי שאין אדם מחייב לקנות לו טלית
9. ולהתעטף בה כדי שיעשה בה ציצית - אין ראוי
10. לאדם חסיד שיפטר עצמו ממצוה זו⁵⁶; אלא לעולם
11. ישתדל להיות עטוף בכסות המחייבת בציצית, כדי
12. שיקיים מצוה זו⁵⁷. ובשעת התפילה⁵⁸ צריך להזהר
13. ביותר. גנאי גדול הוא לתלמידי חכמים, שיתפללו
14. והם אינם עטופים⁵⁹.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אין ראוי לאדם חסיד לפטור עצמו ממצוה זו".

ובהלכה י"ב כתב "שהרי הכתוב שקלה ותלה בה כל המצוות כולן, שנאמר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוות

פרק ראשון

(1) שמצוה מדברי סופרים לברך על כל דבר שיהנה ממנו - תחילה וסוף; המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות מה דינו; שכל העונה אמן אחר המברך הרי הוא כמברך; האוכל דבר האסור אם מברך עליו.

1 א. מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה² לְבָרֵךְ אַחֵר אֲכִילַת מִזֵּינִי,³
2 שְׁנֵאמַר: וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ, וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ.
3 וְאִינוּ חַיִּב מִן הַתּוֹרָה אֶל־אִם־כֵּן שָׁבַע, שְׁנֵאמַר:
4 וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ. וּמִדְּבָרֵי סוּפְרִים⁴ - אָכַל
5 אָפֶלוּ בְּזִית, מְבָרֵךְ אַחֲרָיו⁵.

(2) (ברכות דף מח עמוד ב.) (3) לחם הנעשה מחמשת מיני דגן המנויים לקמן פרק ג, הלכה א, שאין לך דבר המשביע אלא הבא מחמשת מינים אלו, והתורה אמרה: "ואכלת ושבעת". (4) החכמים. (5) (שם, דף כ עמוד ב) "אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש-ברוך-הוא! כתוב בתורתך: "אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד", והלא אתה נושא פנים לישראל, שנאמר: "ישא ה' פניו אליך", אמר להם: וכי לא אשא פנים לישראל, שכתבתי להם בתורה ואכלת ושבעת וברכת, והם מדקדקים על עצמם עד כזית". וראה במשנה (שם, פרק ז, משנה א.)

6 ב. וּמִדְּבָרֵי סוּפְרִים - לְבָרֵךְ עַל כָּל מֵאָכַל תַּחֲלָה,
7 וְאַחֲרֵיכֵן יִהְיֶה מְמַנּוֹ⁶. וְאָפֶלוּ נִתְפָּוֶן לְאָכַל אוֹ
8 לְשִׁתּוֹת כָּל־שְׁהוּא⁷, מְבָרֵךְ וְאַחֲרֵיכֵן יִהְיֶה⁸. וְכֵן אִם
9 הָרִיחַ רִיחַ טוֹב, מְבָרֵךְ וְאַחֲרֵיכֵן יִהְיֶה מְמַנּוֹ⁹. וְכָל
10 הַנֶּהֱנֶה בְּלֹא בְרָכָה - מַעֲלֵ¹⁰. וְכֵן מִדְּבָרֵי סוּפְרִים -
11 לְבָרֵךְ אַחֵר כָּל מִה שִׁיאֲכַל¹¹ וְכָל מִה שִׁישְׁתָּהּ¹²;
12 וְהוּא¹³ שִׁישְׁתָּהּ רַבִּיעִית¹⁴, וְהוּא שִׁיאֲכַל בְּזִית¹⁵.
13 וּמִטַּעֲמֹת¹⁶ אֵינָה צְרִיכָה בְרָכָה, לֹא לְפָנֶיהָ וְלֹא
14 לְאַחֲרֶיהָ, עַד רַבִּיעִית¹⁷.

(6) (ברכות דף לה עמוד א.) (7) פחות מכזית. (8) שאסור ליהנות מעולם הזה בלא ברכה (שם). (9) (שם, דף מג עמוד ב) שנאמר: כל הנשמה תהלל יי (תהילים פרק ק"ג, פסוק ו) איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו, ואין הגוף נהנה ממנו, הווי אומר: זה הריח, ונוסח ברכתו מפורש לקמן פרק ט, הלכה א. (10) כאילו גזל ונהנה מן ההקדש שנאמר (תהילים כד, א): (א): לה' הארץ ומלואה, ואחרי שמברך נעשה כאילו נטל רשות מהקדוש-ברוך-הוא, כאדם המקבל רשות מבעל הבית לאכול מהנמצא בבית (ברכות דף לה עמוד א; "החינוך" מצוה ת"ל. ובירושלמי (ברכות פרק ו, הלכה א) אמרו: "אמרת לה' אדוני אתה טובתי בל עליך (תהילים פרק טז, פסוק ב) - אם אכלת וברכת, כביכול כאילו משלך אכלת". (11) אפילו דברים שאינם משיביעים. (12) (ברכות דף מד עמוד א.) וסדר ברכותיהם מפורש לקמן פרק ג, הלכה י"ג, פרק ח, הלכה א. (13) ובלבד. (14) רביעית הלוג, והיא כשיעור ביצה ומחצה (רש"י שבת דף עז עמוד ב.) וסדר מדידתו מבואר בביאורנו לעיל הלכות קריאת שמע פרק ג, הלכה י. (15) (ברכות דף לט עמוד א) כי בברכה אחרונה נאמרת לשון "אכילה": "ואכלת..."

וברכת" - ואין אכילה פחותה מכזית (רש"י שם). ועל הריח אינו מברך לאחריו (ברכות דף מד עמוד ב.) והטעם: שהנאתו מועטת (רש"י נדה דף נב עמוד א) כלומר: הוא כפחות משיעור, שאין מברכים אחריו (אור שמח). וראה ב"טורי זהב" אורח חיים סימן רטז, סעיף קטן א. (16) טעימת תבשיל שאדם טועמו, כדי לעמוד על טעמו, ואינו מתכוון לאכלו. (17) (ברכות דף יד עמוד א) ואפילו בלע את מה שטעם, אינו צריך ברכה, שנאמר: "ואכלת..." וברכת" - עד שתהא לו כוונת אכילה. אבל טעימת רביעית, יש בה כוונת אכילה (כסף משנה).

15 ג. וְכִשֶּׁם שֶׁמְבָרְכִין עַל הַנֶּהֱנֶה, כֵּן מְבָרְכִין עַל כָּל
16 מִצְוָה וּמִצְוָה¹⁸, וְאַחֲרֵיכֵן יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ. וּבִרְכוֹת
17 רַבּוֹת תִּקְנּוּ חֲכָמִים דִּרְךְ שִׁבְחָה וְהוֹדָתָהּ¹⁹ וְדִרְךְ
18 בִּקְשָׁה²⁰, כְּדִי לְזַכֵּר אֶת הַבּוֹרֵא תָמִיד, אַף־עַל־פִּי
19 שֶׁלֹּא נִהְיָה וְלֹא עָשָׂה מִצְוָה.

(18) כגון: ציצית ותפילין וכיוצא בזה. (19) כגון: חולה שנתרפא. ראה לקמן פרק י, הלכה ח. (20) כגון: הלך למוד את גרנו, שמבקש: יהי רצון מלפניך ה' אלוקי שתשלח ברכה במעשה ידי (שם הלכה כ"ב).

20 ד. נִמְצְאוּ כָּל הַבִּרְכוֹת כִּלְכֵּל שְׁלֹשָׁה מִיָּנִים: בִּרְכוֹת
21 הַנֶּהֱנֶה, וּבִרְכוֹת מִצְוֹת, וּבִרְכוֹת הוֹדָאָה²¹, שֶׁהֵן דִּרְךְ
22 שִׁבְחָה וְהוֹדָתָהּ וּבִקְשָׁה, כְּדִי לְזַכֵּר אֶת הַבּוֹרֵא תָמִיד
23 וּלְיִרְאָה מְמַנּוֹ.

(21) והן מנויות לקמן פרק י.

24 ה. וְנוֹסַח כָּל הַבִּרְכוֹת, עֲזָרָא וּבִית־דִּינוּ תִקְנוּם²². וְאֵין
25 רְאוּי לְשַׁנוּתָם, וְלֹא לְהוֹסִיף עַל אַחַת מֵהֶם²³ וְלֹא
26 לְגַרֵעַ מֵמִנָּה. וְכָל הַמְשַׁנָּה מִמִּטְבַּע שֶׁשִּׁבְּעוּ חֲכָמִים
27 בִּבְרָכוֹת²⁴, אֵינוּ אֶל־אִם טוֹעָה²⁵. וְכָל בְּרָכָה שֶׁאֵין בָּהּ
28 הַזְכָּרַת הַשֵּׁם וּמַלְכוּת²⁶ אֵינָה בְרָכָה²⁷, אֶל־אִם־כֵּן
29 הִיתָה סְמוּכָה לְחִבְרָתָהּ²⁸.

(22) (ברכות דף לג עמוד א) וכפירוש רש"י שם. (23) בנוסח כל אחת מהן. וראה במוספנו "תשובות רבינו". (24) ששינה את תוכן הברכה, כגון שראה תאנה נאה, אמר: כמה נאה תאנה זו, ברוך המקום שבראה. מטבע - נוסח קבוע. (25) ולא יצא ידי חובתו (ברכות דף מ עמוד ב). והשווה דברי רבינו לעיל הלכות קריאת שמע פרק א, הלכה ז שכתב: "הרי זה טועה וחוזר ומברך כמטבע". (26) שלא אמר בה: "ה' אלוקינו מלך העולם". (27) וחייב לחזור ולברך (ברכות שם). (28) כגון ברכות קריאת שמע, וכן הברכות שבתפילת "שמונה עשרה" שה"מלכות" הנזכרת בברכה הראשונה עולה גם לשנייה הסמוכה לה. ראה (ברכות דף מט עמוד א). והברכה הראשונה שבתפילת "שמונה עשרה" יש בה מלכות בזה שמזכיר סמוך להזכרת השם - "אלוקי אברהם", שאברהם אבינו המליך את הקדוש-ברוך-הוא על כל העולם שהודיע מלכותו. ומטעם זה גם ברכת "מגן אבות" שבתפילת ליל שבת יש בה מלכות שגם בה אנו אומרים: "אלוקי אברהם" (תוספות ברכות דף מ עמוד ב).

25. שְׁאִינוּ מְבָרֵךְ לְאַחֲרֵים⁴⁷, אֲלֵא-אִם-כֵּן נִהְיָה עִמָּהּ⁴⁸.
26. אֲבָל בְּרֶכֶת הַהִנְיָה שֵׁשׁ בָּהּ מִצְוָה, כְּגוֹן אֲכִילַת מִצָּה
27. בְּלִילֵי הַפֶּסַחִים וְקִדּוּשׁ הַיּוֹם⁴⁹ - הֲרִי זֶה מְבָרֵךְ
28. לְאַחֲרֵים, וְאוֹכְלִין וְשׁוֹתִים, אֶף-עַל-פִּי שְׁאִינוּ אוֹכֵל
29. עִמָּהּ⁵⁰.

46) כגון מקרא מגילה או תקיעת שופר אף על פי שכבר יצא ידי חובתו מותר לו לקרוא לאחרים ולתקוע לפניהם בברכה, מפני שכל ישראל ערבים זה לזה, ואם חבירו לא יצא עוד, הרי זה כאילו הוא לא יצא (ראש השנה דף כט עמוד א וברש"י). (47) שהואיל ואין מצוה בהנאתם, אלא מפני שאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה - טעונים ברכה, אין כאן ערבות, כי אין זו חובה על האדם, לא יאכל ולא יכרך (רש"י שם). (48) ומברך על הנאתו, ואז מוציא גם את האחרים. (49) של שבת ושל יום טוב. (50) ששני הדברים האלה אי אפשר להם בלי הנאה, והנאה אי אפשר לה בלי ברכה, נמצאת המצוה תלויה בברכת ההנאה ושוב נאמר בהם הנימוק של "ערבות" (שם, דף כט עמוד ב).

30. יא. כָּל הַשּׁוֹמֵעַ בְּרֶכֶה מִן הַבְּרָכּוֹת מִתְחַלְתָּהּ
31. וְעַד סוּפָה, וְנִתְכַּנֵּן לְצֵאתָ בָּהּ יְדֵי חוֹבְתוֹ - יֵצֵא,
32. וְאֶף-עַל-פִּי שֶׁלֹּא עָנָה אָמֵן⁵¹. וְכָל הַעוֹנָה אָמֵן
33. אַחֲרֵי הַמְבָרֵךְ⁵², הֲרִי זֶה כְּמְבָרֵךְ⁵³; וְהוּא, שֵׁיחִיָּה
34. הַמְבָרֵךְ חַיִּב בְּאוֹתָהּ בְּרֶכֶה⁵⁴. הִיָּה הַמְבָרֵךְ חַיִּב
35. מִדְּבָרֵי סוּפְרִים⁵⁵ וְהַעוֹנָה חַיִּב מִן הַתּוֹרָה⁵⁶ - לֹא
36. יֵצֵא יְדֵי חוֹבְתוֹ, עַד שֶׁעָנָה, אוֹ עַד שֶׁשָּׁמַע
37. מִמִּי שֶׁהוּא חַיִּב בָּהּ מִן הַתּוֹרָה כְּמוֹהוּ⁵⁷.

51) (ברכות דף נג עמוד ב; דף מה עמוד ב). ובסוכה דף לח עמוד ב אמרו: "מניין לשומע כעונה, שנאמר (מלכים ב' פרק כב, פסוק טז): את כל דברי הספר אשר קרא (יאשיהו) מלך יהודה, וכי יאשיהו קראם והלא שפן קראם? (שם, פסוק ח) אלא מכאן לשומע כעונה". (52) וגם שמע כל הברכה ונתכוון לצאת בה. (53) ועדיף משומע ואינו עונה אמן שאמנם יצא, אבל אינו כמברך (ברכות דף נג עמוד ב). (54) פרט לחרש שוטה וקטן שאינם חייבים במצוות (ראש השנה דף כט עמוד א). (55) כגון שאכל רק כזית שאינו חייב לברך אחריו ברכת המזון אלא מדברי סופרים. (56) שאכל כדי שביעה (ראה לעיל הלכה א). (57) (ברכות דף כ עמוד ב) וזה מוסב גם על הענייה (כסף משנה). ויש מפרשים: "עד שיענה" - כשמע ממנו שחייב רק מדברי סופרים, אלא שעונה מלה מלה, כלשון המשנה סוכה (פרק ג, משנה י'): "מי שהיה עבד או אשה מקרים אותו (קריאת ההלל) עונה אחריהם מה שהם אומרים", וכן כתב רבינו בהלכות חנוכה פרק ג, הלכה י"ד ובענייה הזאת יוצא אפילו ממי שאינו חייב מן התורה, ובמי שאינו יודע לברך בעצמו ידובר פה (הגהות האדר"ת).

38. יב. רַבִּים שֶׁנִּתְוַעְדוּ⁵⁸ לְאָכֵל פֶּת אוֹ לְשִׁתּוֹת יַיִן,
39. וּבִרְךָ אֶחָד מֵהֶן וְעָנָה כָּלָם אָמֵן - הֲרִי אֵלּוּ מִתְּרִין
40. לְאָכֵל וּלְשִׁתּוֹת⁵⁹. אֲבָל אִם לֹא נִתְכַּנְּנוּ לְאָכֵל בְּאֶחָד,
41. אֲלֵא זֶה בָּא מֵעֲצָמוֹ וְזֶה בָּא מֵעֲצָמוֹ - אֶף-עַל-פִּי

1. וְכָל הַבְּרָכּוֹת כֵּלָן נִאֲמָרִין כָּל לְשׁוֹן²⁹; וְהוּא
2. שֵׁיאִמַר כְּעִינֵי³⁰ שֶׁתִּקְנוּ חֻכָּמִים. וְאִם שָׁנָה אֶת
3. הַמְטָבִעַ³¹ - הוֹאִיל וְהִזְכִּיר אֶזְכָּרָה וּמִלְכוּת וְעִנְיָן³²
4. הַבְּרָכָה, אִפְּלוּ בְּלְשׁוֹן חֵל³³, יֵצֵא³⁴.

(29) (סוטה דף לב עמוד א). (30) כעניין. (31) ששינה מהנוסח הקבוע. (32) תוכן. (33) יש כאן שתיים לרעה, ששינה מנוסח הברכה, וגם אמרה בלשון חול. (34) (ברכות דף מ עמוד ב).

5. ז. כָּל הַבְּרָכּוֹת כֵּלָן, צָרִיךְ שִׁישְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ מֶה שֶׁהוּא
6. אוֹמֵר³⁵. וְאִם לֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ - יֵצֵא, בֵּין שֶׁהוֹצִיא
7. בְּשִׁפְתָיו, בֵּין שֶׁבִּרְךָ בְּלִפְּוֹ³⁶.

(35) (שם, דף טו עמוד ב) כקריאת שמע שנאמר בה: "שמע ישראל" - השמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיך. (36) ולא ביטא בשפתיו (שם).

8. ח. כָּל הַבְּרָכּוֹת כֵּלָן, לֹא יִפְסִיק בֵּין הַבְּרָכָה וּבֵין
9. הַדְּבָר שֶׁמְבָרְכִין עָלָיו בְּדָבָרִים אַחֲרִים. וְאִם הִפְסִיק
10. - צָרִיךְ לַחֲזֹר וּלְבָרֵךְ שְׁנִיָּה³⁷. וְאִם הִפְסִיק בְּדָבָרִים
11. שֶׁהֵן מֵעִנְיָן דְּבָרִים שֶׁמְבָרְכִין עָלָיו - אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָרֵךְ
12. שְׁנִיָּה. בִּיצֵד? כְּגוֹן שֶׁבִּרְךָ עַל הַפֶּת, וְקִדְּם שֵׁיאֲכַל
13. אָמַר: הִבִּיאוּ מִלַּח³⁸! הִבִּיאוּ תְּבַשִּׁיל! תִּנּוּ לְפָלוּנִי
14. לְאָכֵל! תִּנּוּ מֵאֲכָל לְבַהֲמָה³⁹. וּכְיוֹצֵא בְּאֵלּוּ - אֵינוֹ
15. צָרִיךְ לְבָרֵךְ שְׁנִיָּה, וְכֵן כָּל כְּיוֹצֵא בְּזֶה.

(37) (מנחות דף לו עמוד א; חולין דף פז עמוד א). (38) "שהוא צורך ברכה, כדי שתהא פרוסה של ברכה נאכלת בטעם" (רש"י ברכות דף מ עמוד א). (39) שאסור לאדם לאכול קודם שייתן מאכל לבהמתו שנאמר "ונתתי עשב בשדך לבהמתך - ואכלת ושבעת", אכילת הבהמה קודמת לאכילתך (ברכות דף מ עמוד א).

16. ט. כָּל הַבְּרָכּוֹת כֵּלָם, מִתֵּר לְטַמֵּא לְבָרֵךְ אוֹתָן - בֵּין
17. שֶׁהִיָּה טַמֵּא טַמְּאָה שֶׁהוּא יָכוֹל לַעֲלוֹת מִמֶּנָּה בּו
18. בְּיוֹם⁴⁰, בֵּין טַמְּאָה שְׁאִינוּ יָכוֹל לַעֲלוֹת מִמֶּנָּה בּו
19. בְּיוֹם⁴¹. וְאִסּוּר לְמְבָרֵךְ לְבָרֵךְ כִּשְׁהוּא עֶרֶם⁴², עַד
20. שִׁיכְסָה עֶרְוָתוֹ. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאִישׁ, אֲבָל
21. בְּאִשָּׁה - יוֹשֶׁבֶת וּפְנִיָּה⁴³ טוּחוֹת⁴⁴ בְּקִרְקַע וּמְבָרְכָתָ⁴⁵.

(40) על ידי טבילה. (41) שנטמא טומאה חמורה שצריך לחכות שבעה ימים עד שייטטה, כי חכמינו כבר ביטלו הטבילה לברכות (שם דף כב עמוד א) וראה לעיל הלכות תפילה פרק ד, הלכה ה. (42) שנאמר (דברים פרק כג, פסוק טו): ולא ייראה בך ערוות דבר בשעה שאתה מרבר בו לא ייראה בך ערווה (תורות פרק א משנה ו). (43) של מטה. (44) דבוקות. (45) כי כל ערוותה מכוסה (חלה פרק ב, משנה ג; ברכות דף עד עמוד א).

22. י. כָּל הַבְּרָכּוֹת כֵּלָן, אֶף-עַל-פִּי שֶׁבִּרְךָ וְיֵצֵא יְדֵי
23. חוֹבְתוֹ, מִתֵּר לוֹ לְבָרֵךְ לְאַחֲרֵים שֶׁלֹּא יֵצֵאוּ יְדֵי חוֹבְתָן
24. כְּדִי לְהוֹצִיאָן⁴⁶; חוּץ מִבְּרֶכֶת הַהִנְיָה שְׁאִין בָּהּ מִצְוָה,

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום רביעי ה' מנחם-אב - ספר אהבה - הלכות ברכות קיא

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

תחול עליך הברכה. וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך אורח חיים סימן רטו, סעיף ב, אולם מדברי רבינו לא משמע כן.

יד. פל העונה אמן, לא יענה, לא אמן חטופה⁶⁸ ולא אמן קטופה⁶⁹ ולא אמן קצרה⁷⁰ ולא ארבה⁷¹, אלא אמן בינונית; ולא יגביה קולו יותר מן המברך⁷². וכל מי שלא שמע את המברך שהוא חייב בה, לא יענה אמן בכלל העונים⁷³.

שקורא את האל"ף בחטף פתח, אמן במקום אמן (ברכות דף מז עמוד א). וב"ערוך" פירש: שחוטף ועונה אמן קודם שתכלה הברכה מפי המברך. (69) שמחסר קריאת הנו"ן ומבליעה (רש"י שם). וב"ערוך" ערך אמן פירש: שפוסק אמן לשניים. (70) שאינו מזכיר האל"ף (שם, על פי גירסת הרי"ף). (71) שאין התיבה מובנת היטב כשהוא מאריך בה יותר מדאי, הוא שאמרו שם: "כל העונה אמן יותר מדאי אינו אלא טועה". (72) (ברכות דף מה עמוד א) שנאמר (תהילים פרק לד, פסוק ד): גדלו לה' אתי נורממה שמו יחדיו. (73) ונקראת בלשון התלמוד שם: "אמן יתומה" וכפירוש הירושלמי שם (פרק ח, הלכה ח). אבל ברכה שאינו חייב בה עונה אמן אף על פי שלא שמעה, וכן אמרו (סוכה דף נא עמוד ב) על בית הכנסת הגדול שבאלכסנדריא של מצרים, שהיה גדול ביותר "וחזן הכנסת היה עומד על הבימה וסודרים בידו וכיוון שהגיע לענות אמן הלה מניף בסודר וכל העם עונים אמן" ואף על פי שלא שמעו הברכה מפי המברך, מותר להם לענות אמן ב"קריאת התורה" וכיוצא בזה בדברים שאין הש"ץ מוציא את הרבים ידי חובתם (רב נסים גאון הובא ב"ערוך" ערך אמן על פי הירושלמי סוכה פרק ה, הלכה א).

טו. פל המברך ברכה שאינה צריכה, הרי זה נושא שם שמים לשוא⁷⁴, והרי הוא פגושבע לשוא, ואסור לענות אחריו אמן⁷⁵. התינוקות, מלמדין אותן המברכות בתקונן; ואף-על-פי שהן מברכין לבטלה בשעת למוד, הרי זה מותר⁷⁶. ואין עונין אחריהן אמן. והעונה אחריהן אמן⁷⁷, לא יצא ידי חובתו⁷⁸.

(74) (ברכות דף לג עמוד א) וראה לקמן פרק י"א, הלכה ט"ז. (75) שהרי אמרו (ברכות דף נג עמוד ב) אין עונים אמן על ברכת התינוקות, והטעם: שברכתם לבטלה. (76) שמתכוון ללמד. (77) אפילו שלא בשעת לימודם, אלא כשמברכים לפטור את עצמם. (78) לפי "שכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את האחרים ידי חובתם" (ראש השנה דף כט עמוד א).

טז. פל העונה אמן אחר ברכותיו⁷⁹, הרי זה מגפה⁸⁰. והעונה אחר ברכה שהיא סוף ברכות אחרונות, הרי זה משבח⁸¹; כגון אחר "בונה ירושלים" בברכת המזון, ואחר ברכה אחרונה של קריאת שמע של ערבית, וכן בסוף פל ברכה שהיא סוף ברכות אחרונות⁸², עונה בה אמן אחר עצמו.

(79) אחר כל ברכה מברכותיו שמברך זו אחר זו.

שהן אוכלין מפפר אחד, פל אחד ואחד מברך לעצמו⁶⁰. במה דברים אמורים? בפת וזין בלבד, אבל שאר אכלים ומשקין אינן צריכין הסבה⁶¹; אלא אם ברח אחד מהן וענו כלן אמן, הרי אלו אוכלים ושותין, ואף-על-פי שלא נתפנו להסב באחד⁶².

(58) שנועדו מתחילה לאכול ולשתות בחבורה. (59) בלא ברכה. (60) (ברכות דף מב עמוד א) שאין זו סעודה משותפת. (61) מנהגם היה כשהיו מתוועדים לאכול בחבורה, להסב על מיטות ולאכול כשהם מוטים על צדיהם השמאלי, הסבה - הטייה, ואנו היום כשאוכלים על שולחן אחד יחד זוהי קביעותנו כהסבה שלהם (תוספות ברכות דף מב עמוד א ובשולחן ערוך אורח חיים סימן רי"ג סעיף א). (62) (ברכות דף מג עמוד א) וכ"לשנא קמא", מטעם ספק ברכות להקל. והטעם שמצריכים קביעות מיוחדת לפת וזין, מפני שהם דברים חשובים, ולפי חשיבות הדבר ראוי שכל אחד יברך לעצמו, ראה במוספנו "תשובות רבינו".

יג. פל השומע אחד מישראל מברך ברכה מפל המברכות כלן, אף-על-פי שלא שמע המברך בלה מתחלתה ועד סופה, ואף-על-פי שאינו חייב באותה ברכה⁶³ - חייב לענות אמן⁶⁴. ואם היה המברך (עכו"ם או) אפיקורוס או כותי⁶⁵, או תינוק המתלמד⁶⁶, או שהיה גדול, ושנה ממטבע המברך⁶⁷ - אין עונין אחריהן אמן.

(63) כי אם חייב בה ורוצה לצאת בברכת חבריו צריך הוא לשמעה מתחילתה ועד סופה כמו שמבואר לעיל הלכה י"א. (64) (ברכות דף נג עמוד ב). "כי מן החוב המוטל עלינו לשבח ולפאר השם הנכבד והנורא, חייבים אנחנו בכל עת שנזכרהו, או שנשמע זיכרו להוסיף שבח עליו ורוממות או לענות אמן אחרי המשבח" (תשובות הרמב"ם הוצאת פריימן סימן ל"ה). (65) הוא מאנשים שהביא סנחריב מלך אשור מכותה והושיבם בערי שומרון (מלכים-ב פרק יז, פסוק כד) והכתוב מעיד עליהם: את ה' היו יראים ואת אלוהיהם היו עובדים (שם, פסוק לג) והיו שומרים תורה שבכתב, ולפיכך היו מאמינים להם בקצת המצוות, עד שבדקו אחריהם ומצאו להם דמות יונה בראש הר גריזים שהיו עובדים לה ומאז עשאו כגויים לכל דבריהם (חולין דף ו עמוד א). ורבינו בפירוש המשנה (ברכות פרק ח, משנה ח) יאמר: כל מקום שתמצא במשנה שהכותים עדיפים משאר הגויים אין זה אלא קודם שחקרו עליהם וכו'. (66) שאינו מתכוון לברך אלא להתלמד, אבל כשמפטירים בנביא בציבור ומברכים בתורה ובנביא, עונים אחריהם (ברכות דף נג עמוד ב). (67) ראה לעיל הלכה ה ובביאורנו, שאינו אלא טועה, וברכתו לבטלה, ואין עונים אמן על ברכה שאינה צריכה כמבואר בסמוך הלכה ט"ו. וכדאי להעיר שבירושלמי (ברכות פרק ח, הלכה ח) אמרו: "גוי שבירך את השם עונה אחריו אמן... אם בירכך גוי ענה אחריו אמן, שנאמר (דברים פרק ז פסוק יד): ברוך תהיה מכל העמים" - כלומר: אפילו אם העמים יברכו אותך,

(90) (ברכות שם עמוד א) ובירושלמי (חלה פרק א, הלכה ה) אמרו: מצה גזולה אסור לברך עליה, שנאמר (תהילים פרק י', פסוק ג): ובוצע (גזלן) ברך ניאץ ה' אין זה מברך אלא מנאץ, רבי יונה אמר: אין עבירה מצוה (כל מצוה הבאה בעבירה - אינה מצוה)... "אלה המצוות" - אם עשיתן כמצוותן (בלי עבירה), הן מצוות, ואם לאו - "אינן מצוות". וראה (בבא קמא דף צד עמוד א). ובתוספתא (דמאי פרק ב) אמרו: לא ישיט ישראל... כוס יין לנזיר, שאין מאכילים את האדם דבר האסור לו, ועל כולם אין מברכים עליהם ואין מזמנים עליהם ואין עונים אחריהם. (91) לפני אכילתו, וזה מוסב רק על "זדון" כי על "שגגה" אין מקום לומר שלא לברך עליו בתחילה, שהרי אינו יודע שהוא דבר האסור באכילה. (92) מוסב גם על "שגגה" שכשאל לא ידע וכשהגיע לברכה אחרונה נודע לו שמאכל אסור אכל. (93) שלא הפרישו ממנו תרומות ומעשרות ואסור באכילה, טבל - טב לא (פירוש המשנה לרבינו ברכות פרק ז, משנה א) וכבר פירשנוהו בחלק הראשון ב"מניין המצוות". (94) דברי סופרים, כגון דבר הצומח בעציץ שאינו נקוב שאינו חייב במעשרות אלא מדברי חכמים, ואין צורך לומר בטבל מן התורה, שאסור לברך עליו (ברכות דף מז עמוד ב). (95) אחרי שמפרישים מן התבואה תרומה גדולה לתיתה לכהן, מפרישים ממנה מעשר ראשון ללוי, ואחרי הפרשת מעשר ראשון, מפרישים הבעלים מעשר שני והם עצמם מעלים אותו (או דמי פדיונו) לאכלו בירושלים. (96) שלא הפרישו לפניו תרומה גדולה, או שלא הפריש הלוי ממעשר זה "תרומת מעשר" המחוייב לתיתה לכהן. (97) דבר שהקדישו אותו להכנסת בית המקדש וצרכיו. (98) כגון שפדה את המעשר שני על כסף שאין עליו צורת מטבע, והתורה אמרה (דברים פרק יד, פסוק כה): וצרת הכסף בידך - כסף שיש עליו צורה. וכן פדה את ההקדש על קרקע, והתורה אמרה (ויקרא פרק כז, פסוק יט): ויסף חמישית כסף... וקם לו, כסף - ולא קרקע (ברכות דף מז עמוד ב). (99) שהן אסורות מן התורה באכילה, ונוסף על זה - הם דברים שהנפש קצצה (מואסת) בהם (ראה מסכת בכורות דף לו עמוד א) ואין לברך עליהן ברכות ההנאה (אדר"ת). נבלה וטריפה - נתבאר לעיל בביאורנו, הלכות תפילין פרק א, הלכה י. (100) שנתנסך לעבודה זרה ואסור בהנאה מן התורה. וראה לעיל הלכות עבודה זרה פרק ז הלכה ט"ו.

(80) שעניינת אמן משמעה גמר וסיום, וכשהוא חוזר ומברך הרי הוא מראה שעוד לא סיים, ולפיכך הרי זה מגונה (ברכות דף מה עמוד ב). (81) שאחר גמר ברכתיו הוא מוסיף לשפח את בוראו (שם). (82) כגון ברכות המלך וברכות כהן גדול, ראה בסמוך הלכה י"ח.

1 יז. וְלֵמָּה יַעֲנֶה אָמֵן אַחֵר "בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם", וְהָרִי
2 אַחֲרֶיהָ בְּרַכַּת "הַטּוֹב וְהַמְּטִיב"? מִפְּנֵי שֶׁבְּרַכָּה זֹ
3 בְּיָמֵי חֻכְמֵי מִשְׁנָה⁸³ תִּקְנֶנָּה, וּבְאֵלוֹ הִיא תּוֹסֶפֶת, אֲבָל
4 סוֹף עֲקָר הַבְּרָכוֹת שֶׁל בְּרַכַּת-הַמִּזוֹן הִיא "בּוֹנֵה
5 יְרוּשָׁלַיִם"⁸⁴. וְלֵמָּה לֹא יַעֲנֶה אָמֵן אַחֵר "אַהֲבַת
6 עוֹלָם", מִפְּנֵי שֶׁהִיא סוֹף בְּרָכוֹת רִאשׁוֹנוֹת שֶׁל
7 קְרִיאַת שְׁמַע⁸⁵. וְכֵן כֹּל פְּיוּצָא בֵּה מִבְּרָכוֹת שֶׁמִּבְּרָכִין
8 אוֹתָן תַּחֲלָה לְדַבֵּר, כְּגוֹן בְּרָכוֹת שֶׁמִּבְּרָכִין לְפָנֵי
9 קְרִיאַת מְגִלָּה וְהַדְּלָקַת נֵר חֲנֻכָּה, לְמַעַן לֹא יִפְסִיק
10 בְּאָמֵן בֵּין בְּרָכָה וּבֵין הַדְּבָר שֶׁבִּרְכָּה עָלָיו.

(83) ראה לקמן פרק ב, הלכה א. (84) ולפיכך עונה אמן אחריה כדי להבדיל בין עיקר הברכות לתוספת (ברכות דף מה עמוד ב). (85) ואין להפסיק בין הברכה ובין הדבר שבירך עליו (הוא קריאת שמע) כמו שמבאר והולך.

11 יח. וְלֵמָּה לֹא יַעֲנֶה אָמֵן אַחֵר בְּרַכַּת הַפְּרוֹת וּבִיּוּצָא
12 בֵּה⁸⁶? מִפְּנֵי שֶׁהִיא בְּרָכָה אַחֶת, וְאֵין עוֹנִין אָמֵן אֶלָּא
13 אַחֵר בְּרָכָה אַחֲרֶיהָ, שֶׁקְּרָמָה אוֹתָהּ בְּרָכָה אַחֶרֶת, או
14 בְּרָכוֹת, כְּגוֹן בְּרָכוֹת הַמֶּלֶךְ⁸⁷ וּבְרָכוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל⁸⁸
15 וּבִיּוּצָא כֹּהֵן⁸⁹ - לְהוֹדִיעַ שֶׁפָּכַר הַשָּׁלִים כָּל בְּרָכוֹתָיו,
16 וּלְפִיכָךְ עוֹנֶה אָמֵן.

(86) הכוונה לברכה אחרונה שאחרי האכילה, (ראה לקמן פרק ח, הלכה א). (87) שמברך במוצאי יום טוב הראשון של חג הסוכות במוצאי שנת השמיטה, אחרי שקורא בתורה פרשיות מסוימות המזרזות את הקהל במצוות - שמונה ברכות זו אחר זו והן מנויות במשנה (סוטה פרק ז, משנה ח). (88) המברך ביום הכיפורים אחרי שכלתה עבודת היום - שמונה ברכות, וגם הן מנויות במשנה (שם, משנה ז). (89) כגון ברכות ההפטרה אחרי הקריאה בנביא. מקור נוסף לדברי רבינו בשלוש הלכות אלו משמשת התוספתא (מגילה פרק ג) האומרת: "הפורס על שמע והמברך על הפירות ועל המצוות, הרי זה לא יענה (אמן) אחר עצמו. אם ענה הרי זה בור וכמו שפירשוהו בירושלמי (ברכות פרק ה, הלכה ד), ואנו נוהגים שלא לענות אמן אחרי כל ברכה שהיא, חוץ מברכת "בונה ירושלים" (אורח חיים סימן רטו על פי תוספות ברכות דף מה עמוד ב).

17 יט. כֹּל הָאוֹכֵל דְּבַר הָאֶסוּר - בֵּין בְּזֵדוֹן, בֵּין בְּשִׁגְגָה
18 - אֵינוֹ מְבָרֵךְ עָלָיו⁹⁰, לֹא בַתְּחִלָּה⁹¹ וְלֹא בְּסוֹף⁹².
19 מִיָּצֵד? הָרִי שֶׁאֲכַל טָבַל⁹³ שֶׁל דְּבָרֵיהֶם⁹⁴, או שֶׁאֲכַל
20 מִעֶשֶׂר רִאשׁוֹן⁹⁵ שֶׁלֹּא נִטְלוּ תְּרוּמוֹתָיו⁹⁶, או מִעֶשֶׂר
21 שְׁנֵי וְהֶקְדֵּשׁ⁹⁷ שֶׁלֹּא נִפְדּוּ כִּהְלַכְתָּן⁹⁸ - אֵינוֹ מְבָרֵךְ.
22 וְאֵין צָרִיף לֹמַר אִם אֲכַל נִבְלוֹת וְטִרְפוֹת⁹⁹, או שֶׁתָּה
23 יֵין-נִסְתָּ¹⁰⁰ וְכִיּוּצָא בּוֹ.

24 כ. אֲבָל אִם אֲכַל דְּמֵאִי¹⁰¹, אֶף-עַל-פִּי שְׁאִינוֹ רְאוּי
25 אֶלָּא לְעִנְיָיִם¹⁰², או מִעֶשֶׂר רִאשׁוֹן שֶׁנִּטְלָה
26 תְּרוּמָתוֹ¹⁰³, אֶף-עַל-פִּי שֶׁלֹּא נִטְלָה מִמֶּנּוּ חֶשְׁבּוֹן
27 תְּרוּמָה גְּדוּלָּה, וְהוּא¹⁰⁴ שֶׁהֶקְדִּימוּ בְּשִׁבְלֵי¹⁰⁵, או
28 מִעֶשֶׂר שְׁנֵי וְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּפְדּוּ, אֶף-עַל-פִּי שֶׁלֹּא נָתַן אֶת
29 הַחֻמֶּשׁ¹⁰⁶ - הָרִי זֶה מִבְּרָךְ תַּחֲלָה וְסוֹף¹⁰⁷, וְכֵן כֹּל
30 פְּיוּצָא בֵּה¹⁰⁸.

(101) פירות עמי הארץ קרואים דמאי, כלומר: דא - מאי (זה מה) מעושר או בלתי מעושר? לפי שהם חשודים על המעשרות, ואסור חכמים לאכול מפירותיהם עד שיעשר (פירוש המשנה לרבינו ברכות פרק ז, משנה א). ויש

מפרשים: דמאי משורש "דמה" ענייני הרהור וספק: כמדומה מתוקן, כמדומה לא (ירושלמי מעשר שני פרק ה, הלכה ה). (102) (דמאי פרק ג, משנה א) "כדי להקל עלינו הצדקה" (פירוש המשנה לרבינו שם). (103) תרומת מעשר שהלוי נותנה לכהן מעשר מן המעשר (במדבר פרק יח פסוק כו). (104) ובלבד. (105) שקדם הלוי את הכהן ולקח מעשר בעודו בשיבלים קודם שנטל הכהן תרומה גדולה, אבל אחרי שנתמרחח התבואה בגורן, אין קדימתו של הלוי מועלת לו וחייב להפריש ממעשרו תרומה גדולה נוסף על תרומת מעשר, ובתבואה זו ידובר לעיל הלכה י"ט: "שלא נטלו תרומותיו". (106) שלכתחילה צריך להוסיף בפדינו חמץ על הקרן (ויקרא פרק כז, פסוקים יט, לא). (107) (ברכות דף מז עמוד ב). (108) אולי נתכוון רבינו על חולה שאכל ביום הכיפורים, או שאכל דבר איסור במקום סכנה שמחוייב לברך (אורח חיים סימן קצ"ו ובבית יוסף שם).

פרק שני

(1) סדר ברכות המזון ומי תיקן; התוספות שבברכת המזון בשבתות ובימים טובים ובבית האבל; נוסח ברכת חתנים; מי ששכח ולא הזכיר מעין היום בברכת המזון מה דינו.

- 1 א. סדר ברכת המזון כף היא: ראשונה - ברכת
- 2 "הזן", שניה - ברכת הארץ, שלישית - בונה
- 3 ירושלים, רביעית - "הטוב והמטיב"². ברכה
- 4 ראשונה - משה רבנו תקנה³; שניה תקן יהושע⁴;
- 5 שלישית תקן דוד ושלמה בנו⁵; רביעית - חכמי
- 6 משנה תקנה⁶.

(2) ונוסח כל הברכות, מביאו רבינו ב"סדר תפילות כל השנה" שבסוף ספר זה. (3) ברכות מח, ע"ב. בשעה שירד להם המן. (4) כשנכנסו לארץ. (5) דוד תיקן - על ישראל עמך ועל ירושלים עירך, ושלמה תיקן - על הבית הגדול והקדוש, כי אע"פ שעיקר ברכת המזון מן התורה היא מטבע הברכות תקנת נביאים היא (כסף-משנה בשם הרמב"ם). (6) ברכות מח, ע"ב: "אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה, תיקנו ביבנה "הטוב והמטיב", הטוב - שלא הסריחו, והמטיב - שניתנו לקבורה" (ששמו שזכו לקבורה ושלא הסריחו, רש"י לבבא-בבא-קא). וקבעוה בברכת המזון, שכולה הודאה היא (רא"ש לברכות פ"ז). וב"ירושלמי" (הובא ברא"ש שם) אמרו: "כשנחרבה ביתר, נגדעה קרן ישראל ואין עתידה לחזור עד שיבוא בן דוד, ולכך סמכוה אצל בונה ירושלים". וראה מדרש תנחומא פרשת מסעי אות ו'.

- 7 ב. הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית
- 8 ואכלו פתן - אין מברכין לפני⁷; ומברכין לאחר
- 9 סעודתן⁸ שתי ברכות בלבד, כדי שלא יבטלו מלאכת
- 10 בעל הבית: ברכה ראשונה - בתקונה; שניה - פותח
- 11 בברכת הארץ, וכולל בה "בונה ירושלים"⁹, וחותרם
- 12 בברכת הארץ¹⁰. ואם היו עושין בסעודתן¹¹ בלבד,
- 13 או שהיה בעל הבית מסב¹² עמהן - מברכין ארבע
- 14 ברכות בתקונן, כשאר כל אדם.

(7) שאינה מן התורה (ברכות טז. וברש"י שם). (8) שברכה לאחריה מן התורה היא, כמבואר לעיל (פ"א, ה"א). (9) כי אין מנין הברכות שאחר המזון מן התורה, ולפיכך יכולים לכלול ולקצור (כסף-משנה). וב"ירושלמי" (ברכות פ"ב, ה"ה) אמרו: "מכאן משמע שאסור לעשות מלאכה בשעה שמברך". (10) כגירסת התוספתא, ברכות פ"ה. (11) בשכר האכילה בלבד. (12) כי כל עוד שהוא אוכל עמהם אין להם למהר ולקצר בברכות, ומברכים כמותו (ברכות, שם). וכיום מברכים לעולם כל ארבע ברכות, שאין דרך בני אדם להקפיד בכך, ועל דעת כן שוכרים פועלים שיברכו כל הברכות ('הגהות מיימוניות' לעיל פ"א; שו"ע או"ח סי' קצא).

- 15 ג. ברכת הארץ, צריך לומר הודיה בתחלתה
- 16 ובסופה¹³, וחותרם בה "על הארץ ועל המזון"¹⁴. וכל
- 17 שלא אמר "ארץ חמדה טובה ורחבה" בברכת
- 18 הארץ, לא יצא ידי חובתו¹⁵. וצריך להזכיר בה ברית
- 19 ותורה¹⁶, ולהקדים ברית לתורה; שהברית הזאת,
- 20 שאומרים בברכת הארץ, היא ברית מילה, שנכתרו
- 21 עליה שלש-עשרה בריתות¹⁷, ובהתורה כלה נכתרו
- 22 עליה¹⁸ שלש בריתות, שנאמר: אלה דברי הברית וגו'
- 23 מלבד הברית אשר פרת אתם בחרב, אתם נצבים וגו'
- 24 לעברך בברית וגו'.

(13) שמתחיל בה: נודה לך וכו', ומסיים בה: ועל כולם... אנו מודים לך כו', ראה ב"סדר התפילות" לרבינו. (14) כולה חתימה אחת היא: ארץ המוציאה לנו מזון (ברכות מט.). (15) שארץ ישראל נשתבחה בלשונות אלו (ירמיה ג, יט; שמות ג, ח). (16) ברכות מח, ע"ב. ברית - שעלידי ברית מילה ניתנה הארץ לאברהם (בראשית יז, ח) ונתתי לך ולזרעך את ארץ מגורך, וכן ע"י התורה ומצוותיה זכו לארץ ישראל, שנאמר (דברים ח, א): כל המצוה... תשמרון לעשות למען תחיו... ובאתם וירשתם את הארץ (רש"י שם). וב"ירושלמי" (ברכות פ"א, ה"ו) אמרו: משום שנאמר (תהלים קה, מד) ויתן להם ארצות גוים - מפני מה - בעבור ישמרו חקותיו ותורותיו יצוורו. (17) והן מנויות לקמן, הלכות מילה פ"ג, ה"ט. (18) על קיום מצוותיה, השווה דברי רבינו שם.

- 25 ד. ברכה שלישית פותח בה: "רחם ה' אלהינו
- 26 עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון
- 27 משכן כבודך", או: "נחמנו ה' אלהינו בירושלים
- 28 עירך", וחותרם בה "בונה ירושלים", או "מנחם
- 29 עמו ישראל בבנין ירושלים"¹⁹. ולפיכך נקראת
- 30 ברכה זו "נחמה". וכל מי שלא אמר מלכות בית דוד
- 31 בברכה זו, לא יצא ידי חובתו²⁰, מפני שהיא ענין²¹
- 32 הברכה, שאין נחמה גמורה אלא בחזרת מלכות בית
- 33 דוד.

(19) שבנין ירושלים הוא נחמת ישראל, שנאמר (תהלים קמז, ב): בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס - אימתי בונה ירושלים? בזמן ש"נדחי ישראל יכנס" (ברכות מט.).

תדיר - תדיר קודם, וברכת שבת תדירה משניהם. (29) שחנכה חלה בו. (30) שהן בקשות ותחנונים, ומקומן בברכת נחמה כאמור.

- 22 ז. בְּרָכָה רְבִיעִית, צָרִיךְ לְהַזְכִּיר בָּהּ שְׁלֹשׁ מַלְכוּתִים.³¹
- 23 וּכְשֶׁמִּבְרָךְ הָאוֹרֵחַ אֵצֶל פֶּעַל הַבֵּית, מוֹסִיף בָּהּ בְּרָכָה
- 24 לְפֶעַל הַבֵּית. מֵיָצֵד? אֹמֵר: יְהִי רָצוֹן שְׁלֹא יָבוֹשׁ
- 25 פֶּעַל הַבֵּית פְּעוּלָם הֵזָה וְלֹא יָפֹלֵם לְעוֹלָם הַבַּיִת וְכו'.
- 26 וַיֵּשׁ לוֹ רִשּׁוֹת לְהוֹסִיף בְּבִרְכַּת פֶּעַל הַבֵּית וְלִהְיוֹת
- 27 בָּהּ.³²

(31) ברכות מט, ע"א. שאומר: ברוך אתה... מלך העולם.. אבינו מלכנו וכו' המלך הטוב והמטיב וכו', וטעם מלכויות אלו, מפני שהזכיר מלכות בית דוד בברכה השלישית, אין זה מדרך הנימוס שלא יזכיר גם מלכות שמים - וגם אין להזכירה בברכה שלישית כדי שלא להשוות מלכות בית דוד למלכות שמים - לפיכך תקנוה בברכה הרביעית, ואגב אזכרה זו, הוא חזור להזכיר "שתי מלכויות" שהחסירן בברכת הארץ ובברכת ירושלים כאמור (שם). והטעם שלא הזכיר "מלכות" בברכת הארץ במקומה, מפני שהיא ברכה הסמוכה לחברתה (הראשונה) ונפטרה ב"מלכות" שבראשונה, ראה לעיל פ"א, ה"ד. (32) ברכות מו, ע"א. ושם הוסיפו: "ויצילח מאד בכל נכסיו... ואל ישלוט שטן לא במעשי ידיו ולא במעשי ידינו ואל יזדקק לפנינו שום דבר חטא ועוון, מעתה ועד עולם.

- 28 ח. וּכְשֶׁמִּבְרָכִין בְּבֵית הָאֵבֶל, אֹמֵר בְּבִרְכָּה רְבִיעִית:
- 29 הַמֶּלֶךְ הַחַי, הַטּוֹב וְהַמְּטִיב, אֵל אֱמֶת, דִּין אֱמֶת,
- 30 שׁוֹפֵט בְּצֶדֶק, שְׁלִיט פְּעוּלָמוֹ לַעֲשׂוֹת בּוֹ פְּרָצוֹנוֹ,
- 31 שְׁאֲנַחֲנוּ עִמּוֹ וְעַבְדֵּיו, וּבְכָל אֲנַחֲנוּ חַיְבִין לְהוֹדוֹת לוֹ
- 32 וּלְבָרְכוֹ. וּמִבְּקֵשׁ רַחֲמִים עַל הָאֵבֶל לְנַחֲמוֹ, כְּפִי מַה
- 33 שְׁרִיצָה³³, וְגוֹמֵר "הַרְחֵקֵנוּ" וְכו'.

(33) כגון: "גודר פרצות ישראל, הוא יגדור פרצה זו מעלינו ומעל האבל הזה לחיים ולשלום" (ברכות מו: ובשינוי קצת ע"פ ה'טור' א"ח סי' קפט).

- 34 ט. בְּבֵית חֲתָנִים³⁴ מִבְּרָכִין בְּרִכַּת חֲתָנִים אַחֵר אַרְבַּע
- 35 בְּרִכּוֹת אֵלוֹ, בְּכָל סְעוּדָה וְסְעוּדָה שְׂאוֹכְלִים שָׁם.
- 36 וְאִין מִבְּרָכִין בְּרָכָה זו, לֹא עַבְדִּים וְלֹא קְטָנִים³⁵. עַד
- 37 כְּמֹה³⁶ מִבְּרָכִין בְּרָכָה זו? אִם הָיָה אֱלֵמוֹן שְׁנֵשָׂא
- 38 אֱלֵמָנָה, מִבְּרָכִין אוֹתָהּ בְּיוֹם רִאשׁוֹן בְּלֶבֶד; וְאִם
- 39 בַּחֲדָר שְׁנֵשָׂא אֱלֵמָנָה אוֹ אֱלֵמוֹן שְׁנֵשָׂא בְּתוּלָה,
- 40 מִבְּרָכִין אוֹתָהּ כָּל שִׁבְעַת יָמֵי הַמִּשְׁתָּה³⁷.

(34) כשהחתן נושא את ארוסתו ומכניסה לחופה. (35) שאפילו לצירוף עשרה אינם מצטרפים, ראה לעיל הל' תפילה פ"ח, ה"ד. כל-שכן שאינם כשרים לברכה (כסף-משנה). (36) ימים. (37) כתובות ז, ע"ב.

- 41 י. בְּרָכָה זו שְׂמוֹסִיפִין בְּבֵית חֲתָנִים³⁸ הִיא בְּרָכָה
- 42 אַחֲרוֹנָה מִשְּׁבַע בְּרִכּוֹת שֶׁל נְשׂוּאִין. בְּמַה דְּבָרִים
- 43 אֲמוּרִים³⁹? כְּשֶׁהָיוּ הָאוֹכְלִין, הֵם שְׁעָמְדוּ בְּבִרְכַּת

שם. וב"אכן ירחי" מביא בשם מדרש (מצאתיו ב'ילקוט שמעוני' שמואל-א ח): "בימי ירבעם בן נבט מאסו ישראל בשלשה דברים: במלכות בית דוד, ובבנין בית-המקדש ובמלכות שמים, שנאמר (דה"ב י"ב ט, ז): "ראה ביתך דוד" - זה שמאסו במלכות בית דוד ובבנין הבית, "איש לאהליך ישראל" - אל תקרא לאהליך אלא "לאהליך", שמאסו במלכות שמים, ואין נגאלים עד שיבקשו שלשתם, שנאמר (הושע ג, ח): ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם, ופחדו אל ה' ואל טובו, טובו - זה בית המקדש, ולפיכך אנו מזכירים את שלשתם בברכת "רחם". (21) תוכן.

- 1 ה. בְּשִׁבְתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים מִתְחִיל בְּנִחְמָה וּמְסִים
- 2 בְּנִחְמָה²², וְאֹמֵר קִדְשֵׁת הַיּוֹם בְּאִמְצָע. מֵיָצֵד?
- 3 מִתְחִיל "נִחְמָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ בְּצִיּוֹן עִירָךְ", או "רַחֵם
- 4 ה' אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירָךְ",
- 5 וּמְסִים "מִנְחָם עִמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּבִנְיָן יְרוּשָׁלַיִם", או
- 6 "בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם", וְאֹמֵר בְּאִמְצָע, בְּשִׁבְתָּ: אֱלֹהֵינוּ
- 7 וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, רָצָה וְהִחְלִיצֵנוּ²³ ה' אֱלֹהֵינוּ
- 8 בְּמִצְוֹתֶיךָ וּבְמִצְוֹת יוֹם הַשְּׁבִיעִי, הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ
- 9 הַזֶּה, כִּי יוֹם זֶה גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ הוּא מְלַפְנֵיךָ. נִשְׁבַּת בּוֹ
- 10 וְנִנְחַת בּוֹ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוֹת רָצוֹנָךְ. בְּרָצוֹנָךְ הִנַּח²⁴ לָנוּ
- 11 ה' אֱלֹהֵינוּ, וְאַל תֵּהָא עָלֵינוּ צָרָה וְרָעָה וְיָגוֹן וְאֲנָחָה
- 12 בְּיוֹם מְנוּחָתָנוּ. וּבְיָמִים טוֹבִים אֹמֵר "יַעֲלֶה
- 13 וְיִבּוֹא"²⁵, וְכֵן בְּרֹאשֵׁי חֲדָשִׁים וּבְחָלוֹ שֶׁל מוֹעֵד
- 14 מוֹסִיף בְּאִמְצָע בְּרָכָה שְׁלִישִׁית "יַעֲלֶה וְיִבּוֹא"²⁶.

(22) הכוונה, שאינו מסיים בשל שבת, אלא חותם ברכתו כבחול (ברכות מח: וב'תוספות' שם). (23) זרזנו, כמו: נחליץ חושים (במדבר לב, יז) רש"י לעירובין לט. וראה 'מדרש רבה' ויקרא פ' לה. (24) תן לנו מנוחה. (25) וחולה שיש בו סכנה שאוכל ביום הכיפורים, מזכיר מעין המאורע ("רצה והחליצנו" - אם חל בשבת, וכן "יעלה ויבוא" בברכת המזון, שהרי בהיתר הוא אוכל, ויום הכיפורים אצלו הרי הוא כשאר ימים-טובים ('הגהות מיימוניות'). ובעירובין מ: אמרו: "תן חלק לשבעה וגם לשמונה". וגם - לרבות ראש-השנה ויום-הכיפורים לברכה, ופירש רבינו חננאל: לברכה - בברכת המזון שמזכיר מעין המאורע, הרי שיום-הכיפורים דינו כשאר יום-טוב. (26) שבת כד, ע"א.

- 15 ו. בְּחִנְפָה וּבְפּוֹרִים מוֹסִיף בְּאִמְצָע בְּרִכַּת הָאָרֶץ "עַל
- 16 הַנֶּסִּים", פֶּדֶךְ שְׂמוֹסִיף בְּתַפְלָה²⁷. וְיוֹם-טוֹב אוֹ
- 17 רֹאשׁ-חֹדֶשׁ שְׁחָל לְהִיּוֹת בְּשִׁבְתָּ, מְזַכֵּר "רָצָה
- 18 וְהִחְלִיצֵנוּ" תַּחֲלָה וְאַחֲרֶיךָ "יַעֲלֶה וְיִבּוֹא"²⁸. וְכֵן
- 19 רֹאשׁ-חֹדֶשׁ טַבְּחָה²⁹ שְׁחָל לְהִיּוֹת בְּשִׁבְתָּ, מְזַכֵּר "עַל
- 20 הַנֶּסִּים" בְּבִרְכַּת הָאָרֶץ, וְ"רָצָה וְהִחְלִיצֵנוּ" וְ"יַעֲלֶה
- 21 וְיִבּוֹא" בְּנִחְמָה³⁰.

(27) בברכת הודאה, ש"על הניסים" אינה תפילה אלא הודאה, ולפיכך מזכיר אותה ב"ברכת הארץ" שגם היא אינה אלא הודאה, ולא בברכת "בונה ירושלים" שהיא תפילה ובקשה (שם). (28) על-פי הכלל: "תדיר (תמיד) ושאינו

ומצלעותיו. (48) בנין נוהג לדורות, שחיה נקראת בנין ככתוב: ויבן את הצלע (רש"י כתובות ח.). (49) מכוון לירושלים שהיא בחורבנה כעקרה, ומצוה להעלות את ירושלים על ראש שמחתנו. כלשון הכתוב (תהלים קלז, ו). (50) כשם ששימחת את אדם הראשון בהביאך את חוה לפניו, בהיותם עוד בגן-עדן. (51) ובנוסח כת"י התימנים, וכן בדפוס שונצינו וונציה, כתוב: "משמח עמו ובונה ירושלים". (52) מלשון הכתוב ירמיה לג, י. (53) לא מנה כאן רבינו אלא שש ברכות בלבד, ובתחילת ההלכה פתח בשבע. אולם בהל' אישות פ"י ה"ד, אומר: "ואם יהיה שם יין, מביא כוס של יין ומברך על היין תחלה, ומסדר את כולן על הכוס, ונמצא מברך ז' ברכות". (54) הקפנו הלכה זו בסוגריים, מפני שבנוסח כת"י תימנים ב' אין כל הלכה זו, כי אין כאן מקומה, ומקומה בהל' אישות, ואמנם בהלכות אישות פ"י ה"ג, הביא רבינו כל נוסח הברכות האלו.

יב. שִׁכַּח וְלֹא הִזְכִּיר בְּשֶׁבַע אוֹ בְּיוֹם-טוֹב קִדְּשַׁת הַיּוֹם⁵⁵: אִם נִזְכַּר קִדְּשׁ שְׁיִתְחִיל בְּבִרְכָּה רְבִיעִית - בְּשֶׁבַע אוֹמֵר: פְּרוּף ה' אֲשֶׁר נָתַן מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְאוֹת וּלְבָרִית קִדְּשׁ. פְּרוּף אֱתָהּ ה', מְקַדֵּשׁ הַשֶּׁבַע. בְּיוֹם-טוֹב אוֹמֵר: פְּרוּף אֲשֶׁר נָתַן יָמִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְשִׁשּׁוֹן וּלְשִׁמְחָה. פְּרוּף אֱתָהּ ה', מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְמִינִים⁵⁷. וּמִתְחִיל בְּבִרְכָּה רְבִיעִית וגוֹמֵר. וְאִם נִזְכַּר אַחֵר שְׁהִתְחִיל בְּבִרְכָּה רְבִיעִית - פּוֹסֵק וְחוֹזֵר לְרֹאשׁ, שֶׁהוּא בְּרִכַּת "הַזֵּן"⁵⁸.

(55) המבוארת לעיל ה"ה. (56) ומזכיר גם מלכות, שאומר בה "מלך העולם" כי כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות - אינה ברכה (לעיל פ"א, ה"ה). וכן דעת רוב המפרשים בדברי רבינו (לחם-משנה וש"ע או"ח סי' קפח ס"ז). ובכת"י התימנים, הנוסח: ברוך אשר נתן וכו' בלי הזכרת השם באמצע, וכן הנוסח ברי"ף לברכות פ"ז. (57) ברכות מט, ע"א. ואם חל יום-טוב בשבת, ושכח קדושת היום של שניהם, כולל את שניהם ואומר: בא"י, אמ"ה, אשר נתן שבתות לעמו ישראל וכו' ויום-טוב לששון וכו' בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים, וכן בשבת וראש-חודש, אלא שאינו חותם בשל ראש-חודש, כמבואר בסמוך ה"ג ('הגהות מיימוניות'). (58) פרט לברכת הזימון, שאינו חייב לחזור ולזמן (כסף-משנה, וכן ב'כלבו' הובא ב'בית יוסף' או"ח סי' קפח).

יג. בְּרֹאשֵׁי חֲדָשִׁים שִׁכַּח וְלֹא אָמַר "יַעֲלֶה וְיִבּוֹא": אִם נִזְכַּר קִדְּשׁ שְׁיִתְחִיל בְּבִרְכָּה רְבִיעִית - אוֹמֵר: פְּרוּף אֲשֶׁר נָתַן רֹאשֵׁי חֲדָשִׁים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לְזִכְרוֹן. וְאִינוֹ חוֹתֵם בָּהֶם⁵⁹, וּמִתְחִיל בְּבִרְכָּה רְבִיעִית וגוֹמֵר. וְאִם נִזְכַּר אַחֵר שְׁהִתְחִיל בְּבִרְכָּה רְבִיעִית - גּוֹמֵר אוֹתָהּ וְאִינוֹ חוֹזֵר⁶⁰. וְכֵן בְּחֵלוֹ שֶׁל מוֹעֵד⁶¹ וּבְחִנּוּכָה וּבְפִרְיָם, שִׁכַּח וְלֹא הִזְכִּיר הָעֵנָן בְּבִרְכַּת הַמָּזוֹן⁶² - אִינוֹ חוֹזֵר⁶³.

(59) ברכות מט, ע"א. כי הואיל וראש-חודש מותר במלאכה,

נִשְׁוֵאִין וְשָׁמְעוּ הַבְּרָכוֹת; אֲבָל אִם הָיוּ הָאוֹכְלִין אַחֲרֵיהֶם, שְׁלֹא שָׁמְעוּ בְּרִכַּת נִשְׁוֵאִין בְּשִׁעַת נִשְׁוֵאִין - מְבָרְכִין בְּשִׁבְלֵיהֶם אַחֵר בְּרִכַּת מְזוֹן שְׁבַע בְּרָכוֹת. כְּדֶרֶךְ שְׁמִבְרָכִין בְּשִׁעַת נִשְׁוֵאִין⁴⁰; וְהוּא שְׁיִהְיֶה עֲשָׂרָה⁴¹, וְחֲתָנִים מִן הַמִּנְיָן⁴².

(38) על שם שהארוסה עוברת ליום נישואיה מבית אביה לבית בעלה, והוא עיקר כניסתה לחופה (ראה לשון רבינו בהל' אישות פ"י, ה"א) - נקרא מקום הנישואין - בית חתנים. (39) היא ברכת "אשר ברא" הנזכרת בסמוך הלכה יא. (40) שאין מברכים אלא ברכה אחת בלבד. (41) ורבינו אברהם, בנו של רבינו, יאמר: "ואעתיק מאבא מארי זצ"ל ש"פנים חדשות" - לא פחות משנים, כי פנים לשון רבים, והפחות שבלשון רבים בלשוננו - שנים, כמו שנאמר (שמות כח, ה): והם יקחו את הזהב, אשר הם בצלאל ואהליאב (תשובות רבי אברהם בן הרמב"ם, הוצ' מק"צ סימן ק"י). ומנהגנו היום שאפילו היו האוכלים בשעת ברכת נישואין ושמעו ברכת נישואין, מברכים בשבילים שבע ברכות בשעת הסעודה אחרי ברכת המזון, אם לא אכלו שם עד עתה, ועל-כל-פנים בסעודה הראשונה שאחרי הנישואין מברכים שבע ברכות אפילו היו כולם במעמד הנישואין (שו"ע אבן-העזר סי' פב). ושבת - חשובה פנים חדשות, שאמרו ב'מדרש' (הובא ב'תוספות' כתובות ז:): "מזמור שיר ליום השבת - אמר הקב"ה: פנים חדשות באו לכאן, אמרו שירה". (כתובות ז). שנאמר (רות ד, ב): ויקח עשרה אנשים... ויאמר שבו פה וישבו. (42) שם, ח, ע"ב.

יא. וְאֵלֵינוּ הֵן שְׁבַע בְּרָכוֹת: פְּרוּף אֱתָהּ ה' אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם, יוֹצֵר הָאָדָם⁴³. פְּרוּף אֱתָהּ ה' אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַכֹּל בְּרָא לְכַבּוֹדוֹ⁴⁴. פְּרוּף אֱתָהּ ה' אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם⁴⁵ בְּצַלְמוֹ, בְּצִלְמֵ דְמוּת תְּכֵנִיתוֹ⁴⁶, וְהִתְקִין לוֹ מִמֶּנּוּ⁴⁷ בְּנֵן עַדִּי עַד⁴⁸. פְּרוּף אֱתָהּ ה', יוֹצֵר הָאָדָם. שׁוֹשׁ תְּשִׁישׁ וְתִגְלַת עֲקָרָה⁴⁹ בְּקִבּוּץ בְּנֵיהָ לְתוֹכָהּ בְּשִׁמְחָה. פְּרוּף אֱתָהּ ה', מְשַׁמֵּחַ צִיּוֹן בְּבִנְיָה. שְׁמַח תְּשַׁמַּח רַעִים וְאַהֲבָיִים, בְּשִׁמְחָה יַצִּירָהּ בְּגֵן עֵדֶן מְקַדֵּשׁ⁵⁰. פְּרוּף אֱתָהּ ה', מְשַׁמֵּחַ חֲתָן⁵¹ וּבָלָה. פְּרוּף אֱתָהּ ה' אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בְּרָא שְׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה, חֲתָן וּבָלָה, גִּילָה וְרָגָה, דִּיצָה וְחִדּוּה, אֶהְבָּה, אֶחֱוָה, שְׁלוֹם וְרַעוּת. מִהֲרָה ה' אֱלֹהֵינוּ יִשְׁמַע בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַיִם⁵², קוֹל שְׁשׁוֹן וְקוֹל שִׁמְחָה, קוֹל חֲתָן וְקוֹל בָּלָה, קוֹל מַצְהֵלוֹת חֲתָנִים [מִחֻפְתָּם] וְנִעָרִים מְגִינָתָם. פְּרוּף⁵³ אֱתָהּ ה', מְשַׁמֵּחַ חֲתָן עִם הַכֶּלֶה⁵⁴.

(43) כנוסח כת"י התימנים א'. ובנוסח אחר, החליפו והקדימו ברכת "יוצר האדם" לברכת "שהכל", שלא כהלכה. ראה הל' אישות פ"י, ה"ג. (44) ברכת הודאה על יצירת האדם בכלל. (45) ברכה זו מכוננת על יצירת הזיווג של זכר ונקבה, ושלמות מין האנושי בנשמתו ושכלו. (46) גם דמות תבניתו - שהיא מכוננת לחוה אשת אדם הראשון - נוצרה בצלם אלהים ("עבודת ישראל"). (47) מגופו

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ממשפחת החיטים והשעורים. (6) והנודר מן התבואה, אסור בכל אלה (נדרים פ"ז, מ"ב). (7) חובטים השבילים להוציא גרעיניהן. (8) ברות, נלקותן מפסולתן. (9) ודגן האמור בתורה (דברים יד, כג ועוד) כולל את חמשת מיני תבואה אחרי זריתם. (10) לענין ברכת המוציא וברכת המזון לאחריה כמבואר בסמוך, וכן לענין עירובי חצרות, ראה הל' עירובין פ"א, ה"ח. וב"ירושלמי' חלה (פ"א, ה"א) דרשו דרך רמז את הפסוק (ישעיה כח, כה): ושם חטה שורה ושעורה נסמן וכוסמת גבולתו, כל חמשת המינים כשורה. נסמן - זה השיפון. וכוסמת - זה הכוסמין. גבולתו - עד כאן גבולו של לחם, לומר שאין שאר המינים נקראים לחם. (11) שם נוסף, כי הפת ממין אחר אינה נקראת פת סתם, אלא בשמה הנוסף כגון פת אורז או פת דוחן.

אינו חשוב כל-כך לחתום בו. (60) ואע"פ שאם שכח של ראש-חודש בתפילה מחזירים אותו (ראה לעיל הלכות תפילה פ"י, ה"י) יש לחלק בין תפילה שהיא חובה, לברכת המזון שאינה אלא רשות, שהרי אם לא רצה לאכול פת בראש-חודש רשאי, ולפיכך אינו חוזר. אבל בשבת ויום-טוב אכילת פת חובה, ולפיכך חוזר (ברכות שם:). (61) אם נזכר לפני הברכה הרביעית, אומר: ברוך אשר נתן ימים טובים וכו' (לחם-משנה), ואם נזכר לאחר שהתחיל בברכה רביעית, דינו כראש-חודש. (62) בברכת הארץ, כמבואר לעיל ה"ו. (63) אפילו עוד לא התחיל בברכת ירושלים, מפני שחנוכה ופורים אינם אלא מדברי סופרים, ויש סוברים שבכלל אינו מזכיר על הנסים בברכת המזון (שבת כד). אלא שאנו פוסקים כדעת המחייבים, ועכ"פ אינם חמורים שיצטרך לחזור עליהם (כסף-משנה).

14 ב. האוכל פת, חייב לברך לפניו: ברוך אתה ה'
15 אלהינו מלך העולם, המוציא¹² לחם מן הארץ,
16 ולאחריה - ארבע ברכות.¹³ אכל דגן שלוק¹⁴ כמו
17 שהוא¹⁵ - מברך לפניו "בורא פרי האדמה",
18 ולאחריו "בורא נפשות רבות"¹⁶. אכל קמח - מברך
19 לפניו "שהכל"¹⁷, ולאחריו "בורא נפשות רבות".

(12) ברכות לח, ע"ב. ואין לומר "מוציא" כמו "בורא" פרי הגפן, כדי שלא לערב האותיות של העולם - מוציא. שאות מ' תיבלע במבטא ('ירושלמי' ברכות פ"ו, ה"א). ומה שאנו אומרים לחם - מן הארץ, אין להקפיד, שכן הנוסח בתהלים (קד, יד): להוציא לחם מן הארץ ('תוספות' ברכות לח:). (13) מגויות לעיל פ"ב, ה"ב. (14) מבושל. (15) כמו שהוא בא מן הגורן, שלא הוסרה קליפתו ולא חלקו אותו לשנים. (ברכות לו:). "הכוסס את החיטה מברך עליה בורא פרי האדמה", וסובר רבינו שאפילו היא מבושלת, הואיל ולא הוסרה קליפתה, אין אכילתה חשובה (כסף-משנה). (16) שם. שלא נאמרה שם ברכה לאחריה, משמע שאין מברך אחריה אלא בורא נפשות בלבד (הגר"א אור"ח סי' רח). ובכת"י התימנים, הנוסח: נפשות רבות על כל מה שברא ברחמי חי העולמים. וראה לקמן פ"ח ה"א, ובביאורנו. (17) ואפילו לא נטחן דק ויש בו עדיין טעם חיטה, או קמח של קליות שראוי קצת לאכילה, מברך "שהכל" משום שאין דרך בני אדם לאכול קמח (ברכות לו. ובר"ף שם). וראה 'טור' אור"ח סי' רח.

20 ג. קמח של אחד מחמשת המינים, ששלקוהו¹⁸
21 וערכו במים או בשאר משקים - אם היה עבה, פרי
22 שיהיה ראוי לאכילה וללעסו, מברך עליו בתחלה
23 "בורא מיני מזונות", ולבסוף "על המחה ועל
24 הפלפלה"¹⁹; ואם היה רך, פרי שיהיה ראוי
25 לשתייה²⁰ - מברך עליו בתחלה "שהכל"²¹, ולבסוף
26 "בורא נפשות רבות"²².

(18) ובכת"י התימנים, הנוסח: שקלוהו. (19) היא ברכה אחת מעין שלש, ומפורשת לקמן הלכה יג. (20) כמו שעושים לרפואה. (21) כיון שאינו עשוי לסעוד אלא

1 יד. מי שאכל, ושכח ולא ברך⁶⁴ - אם נזכר קדם
2 שיתעצל המאכל שבמעיו⁶⁵, חוזר ומברך; נתעצל
3 המזון שבמעיו - אינו חוזר ומברך. וכן אם נעלם
4 ממנו ולא ידע אם ברך או לא ברך - חוזר ומברך⁶⁶,
5 והוא שלא נתעצל המזון שבמעיו.

(64) ברכת המזון. (65) וכל זמן שאינו רעב מחמת אותה האכילה, סימן שעדיין לא נתעצל (ברכות נג: ובפירוש המשנה לרבינו שם). נתעצל - נטחן המאכל ונהפך לחמרי המזון. (66) ירושלמי ברכות פ"א, ה"א. כי ברכת המזון מן התורה. וספק תורה לחומרא. ובנוגע לשאר ספק ברכות - ראה לקמן פ"ח, ה"ב.

פרק שלישי

(1) כמה מיני דגן הם החייבים בברכת "המוציא" ובברכת המזון; דין העיקר והטפלה בברכות; פת הבאה בכיסנין ודין אורז שבשלו לענין ברכה; נוסח ברכת "מעין שלוש".

6 א. חמשה מינין הן: החטין, והשעורין, והפסמין²,
7 ושבלת שועל³, ושיפון⁴. הפסמין - מין החטין,
8 ושבלת שועל ושיפון - מין השעורים⁵. וחמשה
9 מינין האלו, כשהן שבלים, נקראים תבואה בכל
10 מקום⁶; ואחר שדשין⁷ וזורין⁸ אותן, נקראין דגן⁹;
11 ובשטחנין אותן ולשין את קמחן ואופין אותן,
12 נקראין פת¹⁰. והפת הנעשה מאחד מהן, היא
13 הנקראת פת בכל מקום בלא לווי¹¹.

(2) הם חטים מדבריות (פירוש המשנה לרבינו, כלאים פ"א, מ"א) ונזכרים ביחזקאל (ד, ט). ויש מפרשים: כיסמים - שפעלט בלע"ז ('הערוך השלם'). (3) היא השעורה המדברית (פירוש המשנה לרבינו, שם). ויש מפרשים: האפער בלע"ז, והוא מין דגן שזרעונו מארכים ומחודדים כזנב השועל, ומשתמשים בו ביחוד למספוא לסוסים (מילון - י. גור). (4) זרע רוגגנע בלע"ז, ונזכר במשנה (כלאים פ"א, מ"א). (5) פסחים לה, ע"א. ויצא מזה לענין הפרשת תרומה, שאין תורמים ממין על שאינו מינו (רש"י שם). וכן כשאמרה תורה (דברים ח, ח): ארץ חטה ושעורה וגו' ואכלת ושבעת וברכת - הכוונה לכל המינים האלה שהם

30 ופוטור את הפת, מפני שהפת טפלה ל³⁹, וכן כל
31 פיוצא בזה.

38 כגון שאכל פירות מתוקים, וצריך לאכול מליח אחריו
להסיר את הליחות המתדבקת ונקבצת באיסטומכא (קיבה).
מלשון פירוש המשנה לרבינו (ברכות ו, ז). (39) שם, מד,
ע"א.

32 ח. הפת שפתת אותה פתים⁴⁰, ובשלה בקדרה או
33 לשה במקר: אם יש בפתיתין כזית⁴¹, או שגפר שהן
34 פת, ולא נשתנה צורתה⁴² - מקרף עליה בפתחלה
35 "המוציא"⁴³; ואם אין בהן כזית⁴⁴, או שעברה צורת
36 הפת בפשול⁴⁵ - מקרף עליה בפתחלה "בורא מיני
37 מזונות"⁴⁶.

40 פיררה לפרורים. (41) אע"פ שנשתנית צורתה.
(42) ואז אפילו אין בהם כזית. (43) כל זה מדובר בלישה
במקר ולא בבישול, כי בלישה במקר אין צורת הפת עוברת
ממנה לגמרי אלא נשתנית במקצת, ולפיכך אם יש בהם
כזית, ברכתם - המוציא. ולמד רבינו דין זה מדברי חז"ל
(ברכות לו:): חביצה (פירורין שנלושו במקר, הערוך) -
מברכים עליה המוציא אע"פ שאין בפירוריה כזית, כדברי
רב ששת, שם. (44) אע"פ שנשארה צורתה. וכאן חוזר
רבינו לפרש הדין של פת שבשלה. (45) ואפילו יש בהם
כזית, הואיל ועברה צורתה לגמרי, כי ע"י בישול עלולה
צורת הפת לעבור לגמרי, וזה שהדגיש רבינו: "בבישול",
לומר שכאן מדובר בבישול, לא בלישה במקר. (46) שם,
לז, ע"א. פירוש זה הוא ע"פ הכסף-משנה, וכן הובא
ברדב"ז ח"ד שני אלפים קמו. הלכה זו, נתבלטו בה חכמי
הדורות, שהרי לכאורה דברי רבינו סותרים את עצמם
מראשם לסופם, שמתחילה אמר: אם יש בפתיתים כזית או
שניכר וכו' משמע מזה שמעלה אחת מספיקה לחייבם ברכת
המוציא: או כזית, או אפילו פחות מכזית ובלבד שלא
תשתנה צורתם, ואח"כ אמר: ואם אין בהם כזית, או שעברה
וכו' משמע שמעלה אחת אינה מספיקה לחייבם ברכת
"המוציא", ורק כשיש בהם כזית, וגם לא נשתנית צורתם
אז מברכים עליהם "המוציא". וכבר נשאלה הלכה זו בבית
מדרשו של רבי יצחק אבובי בפומבי רבתי, במעמד חכמים
גדולים ובכללם הנשר הגדול רבי יצחק אברבנאל, ואמרו
בזה פירושים שונים (ראה כסף-משנה). וביתומת ישרים'
סימן כח, הביא נוסחא בשם 'ספר הבתים' שצ"ל: "אם"
במקום "או", וכך כתוב שם: אם יש בפתיתים כזית אם ניכר
שהם פת וכו' שאמנם שתי מעלות דרושות: כזית, וגם
צורתו קיימת, ומעתה אין כל סתירה מה'וישא" ל"סיפא"
והכל מכון בין לבישול בין ללישה במקר. וסיים שם, שזהו
הנוסח האמיתי, והחושב למצוא פירוש לפי הנוסח האחר,
אין זה אלא חריפות יתירה. וראה ברדב"ז הנ"ל שגם הוא
סובר, שיש כאן טעות סופר, ומציע תיקון אחר.

38 ט. עסה שנאפית בקרקע, פמו שהערכיים שוכני
39 המדברות אופים - הואיל ואין עליה צורת פת,
40 מקרף עליה בפתחלה "בורא מיני מזונות"⁴⁷. ואם
41 קבע מזונו עליה - מקרף "המוציא"⁴⁸. וכן עסה

לשתות (ברכות לח. וב'תוספות' שם). (22) זה הכלל: כל
שאין מברכים לפניו "בורא מיני מזונות" - אין מברכים
לאחריו "על המחיה ועל הכלכלה", וראה לקמן הלכה יא.

1 ד. קמח של אחד מחמשת המינים²³ שבשלו בקדרה
2 - בין לבדו, בין שערכו עם דברים אחרים, כגון
3 לביבות²⁴ וכיוצא בהן; וכן הדגן שחלקו²⁵ או
4 כתשו²⁶ ובשלו בקדרה, כגון הריפות²⁷ וגרש²⁸
5 הפקמל וכיוצא בהן; וכל זה הוא הנקרא מעשה
6 קדרה; וכן כל תבשיל²⁹, שערכ בו מחמשת המינים,
7 בין קמח בין פת - בפתחלה מקרף עליו "בורא מיני
8 מזונות"³⁰.

(23) שהם מזינים, והאדם חי עליהם. (24) עוגת סולת
מרוככת במים רותחים תחילה ואחר-כך בשמן (שמאלב-
יג, ח וברש"י שם) וכיום נקראים כן גם כסי בצק ממולאים
בשר, או גבינה. (25) לשנים. (26) במכתשת להרבה
חלקים. (27) חטים קלופות וכתושות, ונזכרות בשמאלב-
(יז, יט). (28) חטים טחונות בטחנה של גרוסות, מלשון
הכתוב (ויקרא ב, יד). (29) שלא מחמשת המינים.
(30) ברכות לז, ע"א.

9 ה. במה דברים אמורים³¹? כשהיה המין הזה חשוב
10 אצלו ולא היה טפלה; אבל אם היה אחד מחמשת
11 המינים שערכ טפלה - אינו מקרף אלא על העקר,
12 ופוטור את הטפלה. וזה כלל בברכות: כל שהוא
13 עקר ועמו טפלה - מקרף על העקר ופוטור את
14 הטפלה³², בין שהיתה הטפלה מערבת עם העקר,
15 בין שלא היתה מערבת.

(31) שכל תבשיל המעורב מחמשת המינים, מברכים עליו:
"בורא מיני מזונות". (32) ברכות מד, ע"א.

16 ו. פיצד היא הטפלה המערבת? כגון לפת³³ או
17 כרוב, שבשלו וערכ בו קמח של אחד מחמשת
18 המינים כדי לדבקו³⁴ - אינו מקרף עליו "בורא מיני
19 מזונות", שהלפת הוא העקר וקמחו טפלה. שכל
20 דבר שמערבין אותו לדבק או כדי לתן ריח או כדי
21 לצבוע את התבשיל, הרי זו טפלה³⁵. אבל אם ערכ
22 כדי לתן טעם במערובות, הרי הוא עקר³⁶. לפיכך,
23 מיני דבש שמבשלין אותן, ונותנין בהן חלב הטשה³⁷
24 כדי לדבק, ועושין מהן מיני מתיקה, אינו מקרף
25 עליו "בורא מיני מזונות", מפני שהדבש הוא
26 העקר.

(33) מין ירק גנים, ריבע בלע"ז. (34) להקפותו ולעשותו
סמך. (35) שם, לט, ע"א. (36) שכל דבר העשוי לטעם,
אינו בטל (ביצה לח:). (37) כגון עמילן, שמשתמשים בו
לכביסה, והשווה ה'ל' חמץ ומצה (פ"ה, הלכה יא).

27 ז. פיצד היא הטפלה שאינה מערבת? הרי שצריך
28 לאכל דג מליח³⁸, ואכל הפת עמו כדי שלא יזיק
29 המלח גרונו ולשונו - הרי זה מקרף על המליח

14 וְכָל שֶׁמֶכְרִינִי עָלָיו בְּתַחֲלָה "בּוֹרֵא מִיָּנִי מְזוֹנוֹת",
15 מְכָרִינִי בְּסוֹף לְאַחֲרֵי בְּרָכָה אַחַת מִעֵין שְׁלֹשׁ⁶², חוּץ
16 מִן הָאֲרִיזָה⁶³.

(61 תוספתא ברכות, פ"ד. (62 מפורשת בסמוך הלכה יג.
(63 שאף-על-פי שמברך עליו בתחילה "בורא מיני מזונות",
מברך אחריו "בורא נפשות" (ברכות לו).)

17 יב. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים⁶⁴? שְׂאֵכָל מִפְּנֵי
18 וּלְמַעַלָּה⁶⁵; אֲכָל אֲכָל פְּחוֹת מִפְּנֵי, בֵּין מִן הַפֶּתַח⁶⁶,
19 בֵּין מִשְׁאֵר אֲכָלִין⁶⁷; וְהַשְׁוֵתָה פְּחוֹת מְרִבְעִית⁶⁸, בֵּין
20 מִן הַיָּד, בֵּין מִשְׁאֵר מִשְׁקִין - מְכָרָה בְּתַחֲלָה בְּרָכָה
21 הָרְאוּיָה לְאוֹתוֹ הַמִּין⁶⁹, וּלְבִסּוֹף אֵינוֹ מְכָרָה כָּלִל⁷⁰.

(64 שכל שמברך לפניו, מברך לאחריו. (65 וכזית שאמרו,
לא קטן ולא גדול אלא בינוני (ברכות טז). (66 ברכות
מה, ע"א. (67 שם, לט, ע"א. (68 שהוא השיעור החייב
עליו בשתיית משקין אסורים - כגון רביעית יין לניזיר, וכן
רביעית דם - כמו שיעור כזית במאכלות אסורים, ופחות
מרביעית במשקין הוא כפחות מכזית באוכלין (כסף-משנה).
(69 שאסור ליהנות בלא ברכה (ברכות לה). והחמירו
בברכה שלפניה שהיא מדברי סופרים, יותר מברכה
שלאחריה, הגם שהיא מן התורה. שמה ימלך בדעתו ויאכל
כשיעור, ונמצא שהיה צריך לברך ואין בידו לתקן, ובברכה
לאחריה אין לחוש לכך כמובן (כסף-משנה). (70 אפילו
בורא נפשות רבות ('טור' אור"ח סי' ר').

22 יג. וְזוֹ הִיא בְּרָכָה אַחַת מִעֵין שְׁלֹשׁ⁷¹: בְּרוּךְ אַתָּה
23 ה', אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, עַל הַמִּחְיָה וְעַל הַכִּלְפָּלָה⁷²
24 וְעַל אֶרֶץ חֲמֻדָּה טוֹבָה וְרַחֲבָה⁷³ שְׂרָצִית וְשִׁהְנָחֶלֶת
25 אֶת אֲבוֹתֵינוּ. רַחֵם ה' אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל
26 עַמּוֹךְ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירָךְ⁷⁴ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדְךָ,
27 וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשִׁמְחֵנוּ בְּכִנּוּיָהּ, וְנִבְרַכְךָ עָלֶיהָ
28 בְּקִדּוּשָׁהּ וּבְטַהֲרָהּ. בְּרוּךְ אַתָּה ה', עַל הָאֶרֶץ וְעַל
29 הַמִּחְיָה⁷⁵. וּבְשִׁפְתוֹת וַיָּמִים טוֹבִים אוֹמֵר בְּבִרְכָּהּ זֶה
30 בְּכִלְפָּלָה מִעֵין קִדְשַׁת הַיּוֹם⁷⁶, בְּדֶרֶךְ שְׁמִזְפִּיר בְּבִרְכַּת
31 הַמְּזוּזִין⁷⁷.

(71 ברכות, שהיא כוללת את תמצית שלש ברכות
הראשונות שבברכת המזון. (72 כנגד "ברכת הזן".
(73 כנגד "ברכת הארץ". (74 כנגד ברכת "בונה
ירושלים". (75 ברכות מד, ע"א בשינויים קלים, ובריי"ף
שם). וראה לקמן פ"ח, ה"ד. (76 ירושלמי (ברכות פ"ו,
ה"א) שסמוך לחתימתה, אומר: "ורצה והחליצנו ביום
השבת הזה", וביום-טוב אומר: "ושמחנו ביום (פלוגי)
הזה". ובחנוכה ובפורים (שהם מדברי סופרים בלבד) אינו
צריך לכלול מעין המאורע ('הגהות מיימוניות'). (77 לעיל
פ"ב, ה"ה.

יום חמישי ו' מנחם-אב ה'תשפ"א

פֶּרֶק רְבִיעִי

(1 שצריך לברך ברכת המזון במקום שאכל; חברים שאכלו

1 שְׁלֹשָׁה בְּדִבְשׁ אוֹ בְּשֶׁמֶן אוֹ בְּחֵלֶב, אוֹ שֶׁעָרַב בָּהֶם
2 מִיָּנִי תְּכָלִין⁴⁹ וְאַפָּאָה, וְהִיא הַנִּקְרָאת פֶּת הַבָּאָה
3 בְּקִסְנוֹי⁵⁰ - אֶף-עַל-פִּי שֶׁהוּא פֶת, מְכָרָה עָלֶיהָ "בּוֹרֵא
4 מִיָּנִי מְזוֹנוֹת"⁵¹. וְאִם קָבַע סְעוּדָתוֹ עָלֶיהָ - מְכָרָה
5 "הַמּוֹצִיא"⁵².

(47 ברכות לח, ע"א. "כובא דארעא" - בורא מיני מזונות,
ומפרש רב האי גאון (הובא ברשב"א שם) שזוהי פת
הנאפית בקרקע. (48 שם. ובהל' חמץ ומצה (פ"ו, ה"ו)
כותב רבינו, שיוצאים במצה זו, ידי חובת מצה בפסח,
ובוודאי כשקבע עליה מזון נחמין, וסמך על מה שפירש
כאן ('מעשה רוקח'). (49 מיני מרקחים הנותנים טעם.
(50 ברכות מא, ע"ב וברש"י שם. ורבינו חננאל (הובא
ב'הערוך') מפרש: כסנין - פת עשויה כמין כיסים מלאים
סוכר ושקדים ואגוזים... שעושים אותה כמין כעכים
ולועסים אותה בכתי משתאות. ונקודים ובקבוק דבש
(מלכים-א יד, ג) מתרגם יונתן: כסנין וזלוע דבש.
(51 ברכות מב, ע"א. שאין דרך בני אדם לקבוע סעודתם
עליה, ואפילו נתן בעיסה מים הרבה, כל שהדבש והשמן
נתנו בה טעמם, מברכים עליה: "בורא מיני מזונות"
(כסף-משנה בדעת רבינו). (52 וגם צריך ליטול ידיים לפני
אכילתה (אור"ח סי' קנח, ס"א. וראה לקמן פ"ו, ה"א).

6 י. אֲרִיזָה שֶׁבְּשָׁלוֹ אוֹ שֶׁעָשָׂה מִמֶּנּוּ פֶת⁵³ - בְּתַחֲלָה
7 מְכָרָה עָלָיו "בּוֹרֵא מִיָּנִי מְזוֹנוֹת"⁵⁴, וּלְבִסּוֹף "בּוֹרֵא
8 נְפִשׁוֹת"⁵⁵; וּבְלִבְדּוֹ שֶׁלֹא יִהְיֶה מְעָרַב עִם דְּבַר אֲחֵר,
9 אֲלֵא אֲרִיזָה לְבִדּוּ⁵⁶. אֲכָל פֶּת דִּחִין⁵⁷, אוֹ פֶת שֶׁל שְׂאֵר
10 מִיָּנִי קְטָנִית⁵⁸ - בְּתַחֲלָה מְכָרָה "שֶׁהַכֹּל"⁵⁹, וּלְבִסּוֹף
11 "בּוֹרֵא נְפִשׁוֹת רְבוֹת"⁶⁰.

(53 שטחנו ואפאו. (54 ברכות לו, ע"ב. והטעם, כי הוא
מזין וסועד הלב ('טור' אור"ח סי' רח). (55 ברכות, שם:
"לבסוף ולא כלום". וקיימא-לן שכל "לבסוף ולא כלום"
מברך בורא נפשות רבות (רי"ף, על-פי דברי רב אשי שם,
מד.). (56 לא כחמשת המינים המעורבים בתבשיל אחר
שמברכים עליו "מיני מזונות" (לעיל ה"ד) כי אין האורז
מזין כל-כך שהיה חשוב אפילו בתערובת (ברכות לו).
(57 הירזע בלע"ז, ורבינו בפירוש המשנה (שביעית פ"ב,
מ"ז) מפרש מ"ל בלע"ז. ונזכר ביחזקאל (ד, ט).
(58 זרעוני ירק שפריו עגול ומונח בתרמיל (הערבסין
בלע"ז). (59 רי"ף לברכות פ"ו, ממשמעות דברי התלמוד
(שם, לו). שבכל מקום רגילים אורז ודוחן להיות נזכרים
כאחד, וכאן אומרת הברייתא "על אורז מברך בורא מיני
מזונות", ולא הזכירה גם דוחן, נראה מכאן שאין דין דוחן
בכלל אורז לענין ברכה, ואינו מברך עליהם "בורא פרי
האדמה", מפני שנשנתנו ע"י אפיייתם ויצאו מתורת פרי, וגם
אין דרך לאכלם פת ואין זו דרך הנאתם - מברכים עליהם
"שהכל" שהיא ברכה כוללת הכל, כמבואר לקמן (פ"ח,
ה"י). (60 כי כל שמברכים לפניו "שהכל", מברך לאחריו
"בורא נפשות" (לקמן פ"ח, ה"ח).

12 יא. כָּל שֶׁמֶכְרִינִי עָלָיו בְּתַחֲלָה "הַמּוֹצִיא", מְכָרִינִי
13 לְאַחֲרָיו בְּסוֹף בְּרִכַּת הַמְּזוּזִין כְּסִדְרָהּ, אֶרְבַּע בְּרִכּוֹת⁶¹;

15 שְׁלֹא גָמַר סְעוּדָתוֹ, חוֹזֵר וּמְבַרֵּךְ¹²; וְאִם נִזְכַּר לְאַחַר
16 שְׁגָמַר - אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבַרֵּךְ¹³.

11) אלא מדברי סופרים כלעיל פרק א, הלכה ב, וספק ברכות מדבריהם - אינו חוזר (ברכות דף כא עמוד א).
12) ברכת המוציא לפני שיגמור סעודתו (שם), דף נא עמוד א) כי "מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר כדי שהיא ריחו נודף?" כלומר: וכי מפני שאכל בלא ברכה, יוסיף ויאכל בלי ברכה? (13) (שם).

ג. הֲיָה אוֹכֵל בְּבֵית זֶה, וּפֶסֶק סְעוּדָתוֹ¹⁴ וְהֵלֵךְ לְבֵית אַחֵר; או שְׁהִיָּה אוֹכֵל, וּקְרָאָהוּ חֵבְרוֹ לְדַבֵּר עִמּוֹ, וַיֵּצֵא לוֹ לִפְתָּח בֵּיתוֹ¹⁵ וְחֹזֵר - הוֹאִיל וְשָׁנָה מְקוֹמוֹ, צִרְיָן לְבָרָךְ¹⁶ לְמַפְרַעַע עַל מַה שְּׁאָכַל, וְחוֹזֵר וּמְבַרֵּךְ בְּתַחֲלָה "הַמוֹצִיא", וְאַחֲרֵי־כֵן יִגְמַר סְעוּדָתוֹ¹⁷.

14) ועדיין לא גמרה. (15) אף על פי שלא הלך לבית אחר. (16) ברכת המזון. (17) (פסחים דף קא עמוד ב ותוספתא ברכות פרק ד) שכל המשנה את מקומו הרי פסק אכילתו, והרי זה כגמרה וחייב לברך אחריה ברכה אחרונה. וממילא חייב לברך בתחילה המוציא, שאין הברכה של הסעודה הקודמת עולה לו לסעודה זו, שהיא סעודה חדשה לגמרי.

ד. חֲבֵרִים שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים לְאַכֵּל, וַיֵּצְאוּ לְקִרְיַת חֶתָן אוֹ לְקִרְיַת פְּלָה¹⁸: אִם הֵנִיחוּ שָׁם זֶקֶן אוֹ חוּלָה - חוֹזְרִין לְמְקוֹמָן וְגוֹמְרִין סְעוּדָתָן, וְאֵינוֹ צִרְיָכִין לְבָרָךְ שְׁנִיָּה¹⁹; וְאִם לֹא הֵנִיחוּ שָׁם אָדָם - כְּשֶׁנָּה יוֹצְאִין, צִרְיָכִין בְּרָכָה לְמַפְרַעַע, וּכְשֶׁנָּה חוֹזְרִין, צִרְיָכִין בְּרָכָה לְכַתְּחִלָּה²⁰.

18) לקבל את פניהם. (19) לא למפרע על מה שאכלו, ולא בתחילה על מה שיאכלו, שהואיל ונשארו מקצתם לא בטלה קביעותם הקודמת והרי הם באמצע סעודתם, והוא הדין אם הניחו שם צעיר או בריא שאין קביעותם בטילה, אלא שכן דרך העולם שרק הזקן והחולה נשארים במקומם מחמת תשועת כוחם (כסף משנה). (20) (פסחים דף קא עמוד ב) ואם לא בירכו למפרע כשיצאו, צריכים לברך למפרע כשיחזרו, כמבואר בסמוך.

ה. וְכֵן אִם הָיוּ מְסֻבִּין בְּשִׁתְיָה אוֹ לְאַכֵּל פְּרוֹת²¹. שֶׁפָּל הַמִּשְׁנָה מְקוֹמוֹ²², הָרִי פֶסֶק אֲכִילָתוֹ, וּלְפִיכָף מְבַרֵּךְ לְמַפְרַעַע עַל מַה שְּׁאָכַל, וְחוֹזֵר וּמְבַרֵּךְ שְׁנִיָּה לְכַתְּחִלָּה עַל מַה שֶּׁהוּא צִרְיָן לְאַכֵּל. וְהַמִּשְׁנָה מְקוֹמוֹ מִפְּנֵה לִפְנֵה בְּבֵית אַחֵר, אֵינוֹ צִרְיָן לְחֹזֵר וּלְבָרָךְ²³. אֲכֵל בְּמִזְרְחָהּ שֶׁל תְּאֵנָה²⁴, וּבֹא לְאַכֵּל בְּמַעְרְבָהּ - צִרְיָן לְחֹזֵר וּלְבָרָךְ²⁵.

21) אף על פי שאין מסיבתם קבועה כל כך כמו מסיבת אכילת פת, בכל זאת אם נשאר אחד מהם לא בטלה קביעותם ואינם צריכים לברך בשנייה (מגן אברהם אורח חיים סימן קעח). (22) זה חוזר על כל מה ששנוי בהלכות ד"ה. (23) (פסחים דף קא עמוד ב) שאין זה שינוי מקום, ואין כאן הפסק סעודה. (24) עץ התאנה. (25) (ירושלמי

ויצאו באמצע סעודתם לקראת חתן וכלה מה דינם לעניין ברכה; דין המברך על אוכל ונפל מידי ונשרף; דברים הבאים בתוך הסעודה מה דין ברכתם.

א. כָּל הַמְּבַרֵּךְ בְּרֶכֶת הַמְּזוֹן אוֹ בְּרָכָה אֶחָת מֵעֵין שְׁלֹשׁ²⁶, צִרְיָן לְבָרָךְ אוֹתָהּ בְּמָקוֹם שְּׁאָכַל²⁷. אֲכֵל כְּשֶׁהוּא מְהֵלֵךְ - יוֹשֵׁב בְּמָקוֹם שֶׁפֶסֶק וְיִבְרָךְ. אֲכֵל כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד - יוֹשֵׁב²⁸ בְּמָקוֹמוֹ וְיִבְרָךְ²⁹. שֶׁכַּח לְבָרָךְ בְּרֶכֶת הַמְּזוֹן, וְנִזְכַּר קִדְּם שִׁיתַּעֲכַל הַמְּזוֹן שֶׁבְּמַעְיו - מְבַרֵּךְ בְּמָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר³⁰. וְאִם הָיָה מְזִיד - חוֹזֵר לְמְקוֹמוֹ וּמְבַרֵּךְ³¹. וְאִם בָּרַךְ בְּמָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר³² - יֵצֵא יְדֵי חוּבָתוֹ. וְכֵן אִם בָּרַךְ כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד אוֹ כְּשֶׁהוּא מְהֵלֵךְ - יֵצֵא יְדֵי חוּבָתוֹ³³. וּלְכַתְּחִלָּה לֹא יִבְרָךְ בְּרֶכֶת הַמְּזוֹן וְלֹא בְּרָכָה שֶׁמֵּעֵין שְׁלֹשׁ, אֲלֵא כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב וּבְמָקוֹם³⁴ שְּׁאָכַל.

2) שמברכים אחרי שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל המנויים בפסוק (דברים פרק ח, פסוק ח) חוץ מהפת שמברכים אחריה ברכת המזון, ראה לקמן פרק ח, הלכות א, יד. (3) שטרם שעומד ללכת יברך במקומו (פסחים דף קא עמוד ב וכפירוש הרשב"ם). (4) כדי שיברך כוונה. (5) (ברכות דף נא עמוד ב) ובתוספות שם כתבו רמז לזה: ואכלת ושבעת וברכת - שב - עת וברכת. (6) ואינו מחוייב לחזור למקום אכילתו. (7) קנסוהו חכמים על שלא בירך במקומו (שם, דף נג עמוד ב). ואם הוא רחוק ממקומו שעד שיחזור שם יתעכל בינתיים המזון שבמעיו, מוטב שיברך בריחוק מקום (מגן אברהם אורח חיים סימן קפד). (8) הלשון דחוקה במקצת, שאם מזיד הוא אין לומר בו "נוכר" שזה שייך רק בשכח, וראה רדב"ז חלק ב, בלשונות הרמב"ם סימן קה. ואפשר שרבינו מדבר במי שיצא במזיד ממקום שאכל על מנת לברך במקום אחר ובינתיים שכח, ושוב נזכר שעוד לא בירך. ומעניין שבטור סימן קפד כתוב: בירך במקום השני. (9) שאין כל הדברים הללו אמורים אלא לכתחילה משום הידור מצוה וכמבואר בסמוך. (10) נתכוון רבינו להדגיש שאף על פי שהלכה היא כבית הלל שאם שכח, מברך במקום שנוכר (ברכות דף נג עמוד ב) בכל זאת ישתדל לחזור ולברך אפילו כששכח, משום מעשה שהיה המסופר (שם): "שני תלמידים היו, אחד שכח לברך במקומו ונזכר וחזר כדברי בית שמאי (המחייבים לחזור ולברך) ומצא אריק של זהב. ואחד לא בירך במקומו במזיד וכשנזכר לא חזר ובירך בדרך כבית הלל (אגב, מכאן ראייה שאפילו במזיד אם בירך במקומו בדרך - יצא לפי בית הלל, וזה מקור לפסק רבינו לעיל) וקרהו אסון", הרי שיש לחוש לדברי בית שמאי לברך במקום שאכל. וכן השיבו (שם) בית שמאי לבית הלל: "לדבריכם, מי ששכח אריק בראש הבירה (מגדל גבוה) לא יעלה ויטלנה? לכבוד עצמו הוא עולה, לכבוד שמים לא כל שכן".

ב. מִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם בָּרַךְ "הַמוֹצִיא" אוֹ לֹא בָרַךְ "הַמוֹצִיא", אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבַרֵּךְ, מִפְּנֵי שְׁאֵינוֹ מֵן הַתּוֹרָה³⁵. שֶׁכַּח לְבָרָךְ "הַמוֹצִיא" - אִם נִזְכַּר עַד

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

והם רוצים לקבל עליהם השבת מבעוד יום, ולפיכך אמירתם: "בואו ונקדש" קובעת לאסורם באכילה ושתייה עד שיקדשו (כסף משנה, והשווה הלכות שבת פרק כ"ט, הלכה י"א). (38) כי באמירתם גילו דעתם שגמרו סעודתם, ואין הברכה הקודמת פוטרתם, כמבואר לעיל הלכה ז. (39) הבדלה במוצאי שבת. (40) (פסחים דף קה עמוד א) "אין יציאת השבת קובעת להבדלה", שאם התחילו סעודתם מבעוד יום אינם צריכים להפסיק אכילתם במוצאי שבת, אלא יגמרוה ואחר כך יבדילו, ולפיכך, אפילו אמרו: "בואו ונבדיל" אין זה חשוב הפסק לחייבם לחזור ולברך (בית יוסף אורח חיים סימן רצ"ט).

ט. ה'יו מסבין לשנות יין, ובא להם מין יין אחר, כגון שהיו שותין אדם והביאו שחור, או ישן והביאו חדש - אינן צריכין לברך ברכת היין פעם שנייה; אבל מברכין: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, הטוב והמטיב.⁴¹

(41) הטוב - לי, והמטיב - לאחרים הנהנים יחד עימי (ברכות דף נט עמוד ב; ירושלמי שם, פרק ו, הלכה ח, ודווקא כשאחרים מסובים עימו, אבל כששותה יחידי אינו מברך ברכה זו, ולפיכך הדגיש רבינו לומר: "היו מסובים לשותות". ואפילו כשהמין השני אינו משוכח כראשון מברך הטוב והמטיב כי על ריבוי היינות הוא מברך, לא על המשובח שבהם. והטעם שקבעו ברכה זו דווקא על היין ולא על הפת? מפני שהיין סועד ומשמח, והפת אינה אלא סועדת (תוספות ברכות דף נט עמוד ב).

י. אין מברכין על אכל מן פל האכלין ולא על משקה מן פל המשקין, עד שיבוא לפניו. ואם ברוך, ואחר כך הביאו לפניו - צריך לחזור ולברך.⁴² נטל אכל וברך עליו, ונפל מידו ונשרף⁴³, או שטפו נהר - נטל אחר וחזר ומברך עליו, אף-על-פי שהוא מאותו המין⁴⁴; וצריך לומר: "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" על ברכה ראשונה, כדי שלא להוציא שם שמים לבטלה⁴⁵. עומד אדם על אמת⁴⁶ המים, ומברך ושותה, אף-על-פי שהמים שהיו לפניו בשעת הברכה אינם המים ששותה, מפני שלכך נתפנו תחלה⁴⁷.

(42) (ירושלמי ברכות פרק ו, הלכה א). (43) או נאבד, ראה אורח חיים סימן רו. (44) (ירושלמי שם), כי כשבידך לא הייתה דעתו אלא על זה שבידו. (45) (שם) "שהרי הכתוב מצווה ואומר: ליראה את השם הנכבד והנורא (דברים כח, נח) ובכלל יראתו שלא יזכירו לבטלה, לפיכך, אם טעה הלשון והוציא שם לבטלה ימהר מייד וישבח ויפאר ויהדר לו כדי שלא ייזכר לבטלה" (לשון רבינו הלכות שבועות פרק יב, הלכה יא). ואם אמר ברוך אתה ה' ועוד לא אמר "אלוקינו" יסיים: "למדני חוקך" (תהילים פרק קיט, פסוק יב) שנראה כקורא פסוק, ואין כאן מוציא שם-שמים לבטלה (הגהות מיימוניות). (46) תעלה, שמימה שוטפים. (47) למים שיבואו בסוף ברכתו (ירושלמי שם).

ברכות פרק ו, הלכה ח) וכגון שלא היה בדעתו מתחילה לאכול במערכה. ומכיוון שעץ התאנה מפסיק בין העומד במזרח - למערבה, הרי זה חשוב כשינוי מבית לבית, אבל מפניה לפניה הואיל וראה בפניה השנייה את מקומו הראשון וגם כתלי הבית מקיפים את שתייהן, הרי הן חשובות כמקום אחד (כסף משנה).

ו. ברוך על הפת - פטר את הפרפרת שאוכלין בהן הפת, ממני התבשיל ופרות²⁶ וכיוצא בהן; אבל אם ברוך על הפרפרת, לא פטר את הפת²⁷. ברוך על מעשה קדרה²⁸ - פטר את התבשיל²⁹. ברוך על התבשיל, לא פטר את מעשה קדרה³⁰.

(26) המלפתים בהם את הפת. (27) שאין ברכת הפרפרות - שאינן מזינות ומשביעות - חשובה לפטור את הפת המזינה ומשביעה (ברכות דף מב עמוד א). (28) כגון הריפות וגרש כרמל וכל מיני דגן שנתבשלו בקדירה כמבואר לעיל פרק ג, הלכה ד, וברכתם: "בואו מיני מזונות". (29) שאינו ממני דגן, ואינו מזין כמעשה קדירה. (30) מאחר שאינו מזין אין ברכתו חשובה לפטור מעשה קדירה המזין (שם). ובירושלמי (ברכות פרק ו הלכה ה) אמרו: "הכול מודים שאין ברכת הפרפרת פוטרת את מעשה קדירה".

ז. גמר בלבו מלאכל או מלשתות, ואחר כך נמלך לאכל או לשתות - אף-על-פי שלא שנה מקומו, חזר ומברך³¹. ואם לא גמר בלבו, אלא דעתו לחזור לאכל ולשתות - אפילו פסק כל היום בלו, אינו צריך לברך שנית³².

(31) ברכה שלפניה, שמאחר שהסיח דעתו מלאכול עוד, כבר נסתלקה הברכה הראשונה שבאכילתו הקודמת וחייב לברך על אכילתו מחדש (ברכות דף מב עמוד א; פסחים דף קג עמוד ב). אבל אינו חייב לברך תחילה ברכה אחרונה על מה שאכל, כי אין היסח הדעת חשוב כגמר סעודה לחייבו ברכה למפרע (טור אורח חיים סימן קעט). (32) ובלבד שלא יצא בינתיים למקום אחר כמבואר לעיל הלכה ג.

ח. ה'יו שותין³³, ואמרו: בואו ונברך ברכת המזון! או: בואו ונקדש קדוש היום³⁴! - נאסר עליהם לשתות³⁵ עד שיברכו³⁶ או יקדשו³⁷. ואם רצו לחזור ולשתות קדם שיברכו או יקדשו - אף-על-פי שאינם רשאים, צריכים לחזור ולברך תחלה³⁸. בורא פרי הגפן ואחר כך ישתה. אבל אם אמרו: בואו ונבדיל³⁹! - אין צריכין לחזור ולברך⁴⁰.

(33) בסוף אכילתם. (34) יום השבת. (35) ואין צורך לומר לאכול. (36) ברכת המזון, שמאחר שקיבלו עליהם לברך ברכת המזון הרי הם כאילו התחילו בברכה, ואסור להפסיק בה כלל (פסחים דף קג עמוד ב). (37) כי אסור לאכול ולשתות קודם הקידוש, כמבואר (שם) דף ק עמוד א וראה הלכות שבת פרק כ"ט, הלכה ה). ואפילו לא אמרו: בוא ונקדש קידוש היום, נאסרו באכילה ושתייה אם כבר החשיך היום ונכנסה השבת, וכאן ידובר כשעדיין לא החשיך היום

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ו"ברכת אירוסין" (רש"י שם). אולם ברכת היין שלפני המזון פוטרתו וכן יין של קידוש פוטרו (אורח חיים סימן קעד סעיף ג). (60) ואין האחד מוציא את כולם. (61) שאין לב המסובים אל המברך אלא לבלוע (ברכות דף מג עמוד א). (62) שהראשון בא רק לשרות המזון שבמעיו ואינו חשוב לפטור את השני (שם דף מב עמוד ב).

פרק חמישי

(1) מי החייב בברכת הזימון; ברכת הסועד בבית חתנים וכן סעודה שעושים אותה אחר הנישואין מחמת הנישואין.

א. נשים ועבדים חייבין בברכת המזון.² וספק יש בדרך אם הן חייבין מן התורה, לפי שאין קבוע לה זמן, או אינם חייבין מן התורה.⁴ לפיכך אין מוציאין את הגדולים ידי חובתן.⁵ אבל הקטנים חייבין בברכת המזון מדברי סופרים,⁶ כדי לחנכן במצות.

(2) ברכות כ, ע"ב. (3) שאחרי כל אכילה בין ביום ובין בלילה מצוה לברך, וכל מצוה שאין לה זמן קבוע - נשים חייבות (קידושין כט). (4) מפני שנאמר בה: על הארץ הטובה אשר נתן לך (דברים ח, י) והארץ לא ניתנה לבנות להתחלק (ברכות שם וברש"י). (5) שכבר נתבאר לעיל (פ"א, ה"א), שהמברך החייב רק מדברי סופרים - אינו מוציא את החייב מן התורה. (6) כלומר: זה ודאי שאין הקטנים חייבים לברך אלא מדברי סופרים בלבד.

ב. שלשה שאכלו פת פאחד, חייבין לברך ברכת המזון.⁷ קדם ברכת המזון. ואיזו היא ברכת המזון? אם היו האוכלים משלשה עד עשרה - מברך אחד מהם ואומר: נברך⁸ שאכלנו משלו! והכל עונין: ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו;⁹ והוא חוזר ומברך: ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו.¹⁰

(7) שאחד מהם מזמין את חבריו לברך עמו כאחד בלשון רבים, כמבואר בסמוך. וחז"ל (ברכות מה). סמכוה על הפסוק: גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו (תהלים לד, ג), גדלו - הרי שנים, אתי - הרי שלשה. שבזמן שלשלתם מברכים את ה' כאחד, יש בזה משום הידור ורוממות שמו. מעין זה בפירוש המשנה לרבינו (ברכות ז, ב). ושנינו בברייתא (שם, מח:): "וברכת... את ה' אלהיך - זו ברכת הזימון". ולדעת ה'קריית ספר' הדברים מכוונים לזימון בעשרה שהוא בשם, וזימון בשלשה, ודאי אינו אלא מדברי סופרים. (8) ומדרך המוסר, לכל מי שיברך, שיטול רשות מן הגדולים המסובים עמו, ואומר ברשות רבותי נברך וכו' ('כל בו'). (9) ברכות נ, ע"א. ובמדרש בראשית רבה (פ' מג) אמרו: "היה אברהם אבינו מקבל את העוברים ואת השבים, ומשהיו אוכלים ושותים היה אומר להם: ברכו! והם אומרים לו: מה נאמר? והוא אומר להם: אמרו, ברוך אל עולם שאכלנו משלו". (וראה מסכת סוטה י:). (10) ברכות מו, ע"ב: "להיכן הוא חוזר? למקום שפסק וכפירוש ה'תוספות' שם.

ג. ואחר-כך אומר: "ברוך אתה ה' אלהינו מלך

יא. דברים הבאים בתוך הסעודה, והן מחמת הסעודה.⁴⁸ אינן צריכין ברכה לפניהם⁴⁹ ולא לאחריהם; אלא ברכת "המוציא" שבתחלה וברכת המזון שבסוף פוטרת הכל, שהכל טפל לסעודה.⁵⁰ ודברים שאינן מחמת הסעודה⁵¹, שבאו בתוך הסעודה, טענין ברכה לפניהם⁵² ולא לאחריהם.⁵³ ודברים הבאים לאחר הסעודה⁵⁴ - בין מחמת הסעודה, בין שלא מחמת הסעודה - טענין ברכה לפניהן ולאחריהם.⁵⁵

(48) כגון, בשר ודגים שרגילים לאכלם עם הפת. (49) אפילו אם אכלם בלא פת. (50) לאכילת הפת. (51) כגון תאנים וענבים שאין רגילים ללפת בהם את הפת ואינם באים להשביע אלא לעכל את המאכל. (52) כיוון שאין הם מעיקר הסעודה אין ברכת הפת פוטרתם. (53) שברכת המזון פוטרת כל מה שבא בתוך הסעודה. (54) כלומר: כל אלה הדברים אם הובאו אחרי שמשכו את ידיהם מן הפת, כי היה מנהגם לאחר גמר סעודתם לקבוע עצמם לאכילת פירות וכל מיני פריפראות. (55) שאין ברכות "המוציא" וה"מזון" פוטרות אלא דברים הנאכלים בתוך עיקר הסעודה (ברכות דף מא עמוד ב וכפירוש התוספות שם). וראה במוספנו "תשובות רבינו". ואין הדין האחרון נוגע בימינו, כי אין אנו מושכים את ידינו מן הפת עד ברכת המזון (תוספות שם ואורח חיים סימן קעז סעיף ב).

יב. בשבתות ובימים טובים, ובסעודת הקזת הדם, ובשעה שציצא מן המרחץ, וכיצא בהן, שאדם קובע סעודתו על היין⁵⁶ - אם ברוך על היין שלפני המזון⁵⁷, פטר את היין ששתה לאחר המזון, קדם שיברך ברכת המזון⁵⁸; אבל בשאר הימים, צריך לחזור ולברך בתחלה על היין של אחר המזון⁵⁹. בא להן יין בתוך המזון - פל אחד ואחד מברך לעצמו⁶⁰, שאין בית הבליעה פנוי שיענו אמן⁶¹; ואינו פוטר את היין שלאחר המזון⁶².

(56) שאחרי סעודתם לפני ברכת המזון קובעים את עצמם לשתיית יין, והקזה - מפורש במסכת שבת דף קכט עמוד א שהיו שותים אחרי הקזה לרפואה. ובית המרחץ - מרומם בנדרים דף לח עמוד ב ובנוסח התלמוד שלפנינו (ברכות דף מב עמוד ב) הוסיפו: "הקזה ובית המרחץ, שאדם קובע סעודתו אחריהם על היין", והיא הוספת הגאונים (רא"ש). (57) לפני התחלת הסעודה, מנהגם היה לשותות יין לפני האכילה משום תיאבון (ברכות דף מג עמוד א). (58) שם, דף מב עמוד ב) הואיל וידע שישתה יין לאחר הסעודה - דעתו עליו מתחילה בשעת ברכה. (59) שהואיל ואין קביעותו בכך לא הייתה עליו דעתו מתחילה (שם). ויין שבתוך הסעודה מברך עליו "בורא פרי הגפן" ואין ברכת הפת פוטרתו, מפני שחשוב הוא, שהרי גורם ברכה לעצמו (שם עמוד ב) כלומר: בכמה מקומות הוא בא ומברכים עליו אף על פי שלא היו צריכים לשתותו, כגון: "קידוש"

19) כגון שירי מנחות שהן קדשי קדשים. (20) חצר המקדש שהיא מקום אכילתם, אע"פ שיש מצוה באכילתם, ככתוב (שמות כט, לג): ואכלו אותם אשר כופר בהם - הכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים, והיה מקום לומר, שאין זה בכלל "ואכלת" שמשמעה אכילת רשות, בכל זאת "ושבעת" כתוב, כל שהוא שבע (ערכין ד.). ויש מפרשים: הואיל ואסור לשבת בעזרה (יומא כה.) והכהנים אוכלים קדשיהם בעמידה, הייתי אומר שאין כאן קביעות באכילתם ולא נתחייבו בזימון הנוהג רק באכילה בחבורה, משמיענו שאין הישיבה מעכבת (אדר"ת, וראה ב'תוספות' לזבחים טז. ובמשנה-למלך הלכות מעשה הקרבנות פ"י, ה"ג). (21) אע"פ שאין ישראל יכול לאכול בתרומתו של הכהן, כי זר אסור בתרומה. (22) הואיל והכהן יכול לאכול גם מן החולין שביד ישראל, הרי הוא מצטרף עמו לברכת הזימון (ערכין ד.). חולין - תבואה שהורמו ממנה הפרשותיה כדין. ומכאן יש ללמוד, שאם כהן וישראלים אוכלים כאחד, הכהן אוכל תרומה, והישראלים אוכלים פת של גויים, והכהן נזהר מלאכול פת של גויים - שאינם מצטרפים לזימון, הואיל ואין האחד יכול לאכול משל חברו ('הגהות מיימוניות', וכן בשו"ע או"ח סי' קצו, ס"ג). (23) ובכת"י התימנים, הנוסח: "נשים ועבדים וקטנים, חייבים בזימון כחיובן בברכת המזון".

ז. נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן²⁴, אָבֵל מזמנין לעצמן. ולא תהא חבורה של נשים ועבדים וקטנים, מפני הפריצות²⁵; אָבֵל נשים מזמנות לעצמן²⁶ או עבדים לעצמן²⁷; ובכלל שלא יזמנו בשם²⁸. אנדרוגינוס²⁹ מזמן למינו, ואינו מזמן, לא לנשים ולא לאנשים, מפני שהוא ספק³⁰. והטמטום³¹ אינו מזמן כלל³². קטן היודע למי מברכין, מזמנין עליו, ואף-על-פי שהוא כפן שבע או כפן שמונה³³; ומצטרף, בין למנן שלשה, בין למנן עשרה, לזמן עליו³⁴. והעכו"ם אין מזמנין עליו³⁵.

(24) אין מצרפים אותם לזימון (ברכות ז, ב). (25) של עבדים בנשים, וכן של עבדים בקטנים (שם, מה:). (26) (שם). וכן אם אכלו עם אנשים, הן יוצאות בברכת הזימון של האנשים ('הגהות מיימוניות', וכן בשו"ע או"ח סי' קצט). (27) כנוסח כת"י התימנים. וכן הנוסח של ה'טור' או"ח (סימן קצט) בדברי רבינו. (28) כי אין דבר שבקדושה אלא בעשרה אנשים גדולים ובני חורין (לעיל פ"ח, ה"ד. וראה מגילה כג:). (29) יש לו סימני זכרות ונקבות כאחד. (30) תוספתא ברכות פ"ה. כי בריה בפני עצמה הוא, ולא הכריעו בו חכמים אם זכר אם נקבה (יבמות פג:). וגרוע הוא משניהם (כסף-משנה). (31) שאין לו לא סימני זכרות ולא סימני נקבות אלא אטום הוא (הל' אישות ב, כד). (32) אפילו למינו (תוספתא ברכות, שם) כי טמטום לפעמים הוא נקרע (ע"י ניתוח) ונמצא זכר, ולפעמים נמצא נקבה, ולפיכך אינו מצטרף לבני מינו, שמא יקרעו הם וימצאו זכרים והוא ימצא נקבה (כסף-משנה). (33) ברכות מח, ע"א. (34) ואנו נוהגים שאין מצרפים קטן

1 העולם, הֵזֵן אֶת הָעוֹלָם כְּלוּ בְטוּבוֹ, עַד שְׁגוּמָר
2 אַרְבַּע בְּרֻכּוֹת¹¹, וְהֵן עוֹנִין אִמָּן אַחֵר כָּל בְּרָכָה
3 וּבְרָכָה¹².

(11) המנויות לעיל פ"ב, ה"א. (12) שכל העונה אמן אחר המברך, הרי זה כמברך (לעיל פ"א, ה"א). והוא-הדין אם לא ענו אמן, אלא ששמעו כל הברכות - יצאו ידי חובתם. אלא שהעונה אמן שכרו גדול יותר (כסף-משנה).

ד. הַיּוֹ אֲוֹכְלִין מַעֲשֶׂרָה וְלִמְעָלָה - מְזַמְּנִין בָּשֵׁם¹³.
5 פִּיצוּ? הַמְּבָרֵךְ אוֹמֵר: נְבָרֵךְ לֵאלֹהֵינוּ¹⁴ שְׁאֵכְלָנוּ
6 מְשָׁלוֹ, וְהֵן עוֹנִין: בְּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ, שְׁאֵכְלָנוּ מְשָׁלוֹ
7 וּבְטוּבוֹ חֲיוֹנוֹ, וְהוּא חוֹזֵר וְאוֹמֵר: בְּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ,
8 שְׁאֵכְלָנוּ מְשָׁלוֹ וּבְטוּבוֹ חֲיוֹנוֹ, וּמִתְחִיל בְּרֶפֶת
9 הַמְּזוֹן¹⁵.

(13) ברכות מט, ע"ב. (14) ובשו"ע או"ח סימן קצב, כתוב: אין לומר לאלהינו בלמ"ד, אלא "אלהינו", כי לא מצינו למ"ד השימוש בברכה, וכן כתוב (תהלים ס', ה): ברכו עמים אלהינו. ורבינו נמשך אחרי לשון המשנה (ברכות פ"ז, ג) שכן היתה הגירסא לפניו, כדבריו בפירוש המשנה שם. (15) וסדר ברכת המזון, נמצא לקמן בנוסח "תפילות כל השנה" לרבינו.

ה. הַסּוּעֵד בְּבֵית חֲתָנִים - מְשִׁיתְחִילוֹ לְהַתְעַסֵּק
10 בְּצִרְכֵי סְעוּדַת נִשׁוּאִין וְלִהְיוֹנָה, עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם
11 אַחֵר הַנִּשְׁוֹאִין, מְבָרֵךְ: נְבָרֵךְ שֶׁהַשְּׂמִיחָה בְּמַעֲוֹנוֹ,
12 שְׁאֵכְלָנוּ¹⁶ מְשָׁלוֹ, וְהֵם עוֹנִים: בְּרוּךְ שֶׁהַשְּׂמִיחָה
13 בְּמַעֲוֹנוֹ, שְׁאֵכְלָנוּ מְשָׁלוֹ וְכו'. וְאִם הָיָה עֲשָׂרָה,
14 מְבָרֵךְ: נְבָרֵךְ לֵאלֹהֵינוּ שֶׁהַשְּׂמִיחָה בְּמַעֲוֹנוֹ, שְׁאֵכְלָנוּ
15 מְשָׁלוֹ, וְהֵם עוֹנִין: בְּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהַשְּׂמִיחָה וְכו'.
16 וְכֵן סְעוּדָה שְׁעוֹשִׁין אוֹתָהּ אַחֵר הַנִּשְׁוֹאִין, מִחֻמַּת
17 הַנִּשְׁוֹאִין, עַד שְׁנַיִם-עָשָׂר חֳדָשׁ¹⁷, מְבָרֵךְ "שֶׁהַשְּׂמִיחָה
18 בְּמַעֲוֹנוֹ"¹⁸.

(16) כתובות ח, ע"א. ובעל 'העיסור' כתב: תיקנו לומר "שהשמחה במעונו", מפני שחז"ל אמרו (חגיגה יב:): "שבעה רקיעים הם: וילון, רקיע, שחקים... מעון... מעון - שבו כיתות של מלאכי השרת ואמרות שירה לפני המקום" והשירה היא השמחה לפני ה', ככתוב (שופטים ט, יג): החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים, כי אומרים שירה על היין (אבודרהם הל' ברכות נישואין). (17) כגון שאמר החתן לקרואים: הנכם מוזמנים לסעודה בקשר עם שמחת נשואי. (18) ובזמן הזה, ערבה כל שמחה ואין אנו מברכים "שהשמחה במעונו" אלא בשבעת ימי המשתה בלבד ('הגהות מיימוניות', וכן בשו"ע אה"ע ס"ב).

ו. הַפֶּל חֲתָנִין בְּבֶרֶפֶת הַזְּמָן, בְּדֶרֶךְ שְׁחִיבִין בְּבֶרֶפֶת
20 הַמְּזוֹן. אֲפִלּוּ כִּהְיִים שְׁאֵכְלוּ קִדְשֵׁי הַקֹּדֶשִׁים¹⁹
21 בְּעֶזְרָה²⁰; וְכֵן כִּהְיִים וְיִשְׂרָאֵלִים שְׁאֵכְלוּ כֶּאֱחָד,
22 וְאֵכְלוּ הַפִּהָגִים תְּרוּמָה וְיִשְׂרָאֵל חֲלִין²¹ - חֲתָנִין
23 בְּזְמָנָם²², כְּחִיבִין בְּבֶרֶפֶת הַמְּזוֹן²³.

21 פֶּלֶא אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם בַּחֲבוּרָה שְׁלוֹשִׁי - רִשְׁאִין
22 לְחֶלֶק⁵², וְאִינן חִיבִין בְּזִמּוֹן, שֶׁכֶּבֶד זְמַנּוֹ עָלֵיהֶן⁵³.
23 שְׁלֹשָׁה שֵׁשִׁיבּוֹ לְאָכֹל פֶּת - אֶף-עַל-פִּי שֶׁכֶּל אֶחָד
24 וְאֶחָד אוֹכֵל מִשְׁלוֹ, אִינן רִשְׁאִין לְחֶלֶק⁵⁴.

50 שכבר חלה עליהם חובת זימון באכלם בחבורותיהם, ומברכים בזימון אע"פ שלא אכלו שלשתם יחד משנתחברו מחדש (ברכות נ.). ומדובר כשאכלו כולם בבית אחד ושניו מקומם מפינה לפינה, כי אחרת מחוייב כל אחד מהם לחזור ולברך במקום שאכל. ראה לעיל פ"ד, ה"ה. וכך ביאר מרן ה'בית יוסף' (או"ח סי' קצג). 51 לא זימן ממש, אלא נצטרף לזימון, כגון שיצא לשוק והשנים הנשארים קראו לו וזימנו עליו. ראה בסמוך ה"ג. 52 אפילו אכלו שלשתם אחרי שנתחברו, הואיל ולא נועדו יחד בתחילת סעודתם (ראב"ד, וכן בפירוש "תלמידי רבינו יונה" ברכות פ"ז). 53 "ופרחה מהם חובת זימון" (ברכות נ.). 54 כי אין הפת מצרפתם, אלא קביעתם לאכול בחבורה מחייבתם בזימון (שם).

25 יב. שְׁתֵּי חֲבוּרוֹת שֶׁהָיוּ אוֹכְלִין בְּבֵית אֶחָד - בְּזִמּוֹן
26 שֶׁמִּקְצָתָן רואִין אֱלּוֹ אֶת אֱלּוֹ, מִצְטָרְפִין לְזִמּוֹן
27 אֶחָד⁵⁵; וְאִם לֹא - אֱלּוֹ מִזְמַנִּין לְעַצְמָן וְאֱלּוֹ מִזְמַנִּין
28 לְעַצְמָן. וְאִם יֵשׁ שְׁמֹשׁ אֶחָד בֵּינֵיהֶם, שֶׁהוּא הוֹלֵךְ
29 וּמְשַׁמֵּשׁ מִחֲבוּרָה זוֹ לְחֲבוּרָה זוֹ - מִצְטָרְפִין לְזִמּוֹן
30 אֶחָד⁵⁶, אֶף-עַל-פִּי שֶׁאִין מְקַצֵּת אֱלּוֹ רואִין אֶת אֱלּוֹ;
31 וְהוּא⁵⁷, שִׁישְׁמְעוּ שְׁתֵּיהֶן כֹּל דְּבָרֵי הַמְּבָרָךְ⁵⁸
32 בְּבִאּוּרָא⁵⁹.

55 שם. 56 שם, ע"ב. 57 ובלבד. 58 המזמן. 59 בבחיירות (שם). והוא-הדין כשאכלו בחבורה אחת גדולה, כל שאין קול המברך נשמע היטב אין מצטרפים, ועליהם לזמן בחבורות קטנות (כסף-משנה).

33 יג. שְׁלֹשָׁה שֹׁאֲכֵל, וְיָצָא אֶחָד מֵהֶן לְשׁוּק - קוֹרְאִין
34 לוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּכְבֹּד לְשִׁמְעָה מִה שֶׁהֵן אוֹמְרִים, וּמִזְמַנִּין
35 עָלָיו⁶⁰ וְהוּא בִּשּׁוּק, וְיוֹצֵא יָדֵי חוּבָתוֹ; וְלִקְשִׁיחוֹ
36 לְבֵיתוֹ, יִחְזֹר וְיִבְרַךְ בְּרַפְת הַמְּזוֹן לְעַצְמוֹ. אֲבָל עֲשֶׂה
37 שֹׁאֲכֵל, וְיָצָא אֶחָד מֵהֶן לְשׁוּק - אִין מִזְמַנִּין עָלָיו,
38 עַד שֶׁיִּחְזֹר לְמִקְוָמוֹ וְיֵשֵׁב עִמָּהֶן⁶¹.

60 ובמקום מעמדו עונה עמהם ברכת הזימון (ברכות מה:). ובפירוש רבינו יונה שם. 61 שם. כיון שצריכים להזכיר שם שמים (לעיל ה"ד) אין זה כבודו להזכירו בפחות מעשרה ובמקום אחד.

39 יד. שְׁלֹשָׁה שֹׁאֲכֵל כְּאֶחָד, וְקָדַם אֶחָד מֵהֶן וְיִבְרַךְ
40 לְעַצְמוֹ⁶² - מִזְמַנִּין עָלָיו; וְיָצָאוּ הַשְּׁנַיִם יָדֵי חוּבָת
41 זְמַן, וְהוּא לֹא יָצָא בְּזִמּוֹן זֶה, שֶׁאִין זְמַן לְמַפְרַע⁶³.
62 בלא זימון. 63 משבירך ברכת המזון (ברכות נ.).

42 טו. שְׁנַיִם שֹׁאֲכֵל כְּאֶחָד - כֹּל אֶחָד וְאֶחָד מִבְּרַךְ
43 לְעַצְמוֹ⁶⁴. וְאִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן יוֹדֵעַ וְאֶחָד אֵינוֹ יוֹדֵעַ

לזימון כלל, עד שיהא בן שלש-עשרה שנה (הגהות הרמ"א או"ח סי' קצט). 35 אע"פ שמל ועומד להתגייר, הואיל ולא סבל עדיין, גוי הוא (ברכות מז:). והשווה דברי רבינו הל' איסורי ביאה (פ"ג, ה"ו). וראה הל' תלמוד תורה (פ"ז, ה"ד) שאין מזמנים על המנודה ועל המוחרם.

1 ח. אִין מִזְמַנִּין, אֲלֹא עַל מִי שֹׁאֲכֵל בְּזֵית פֶּת
2 וּלְמַעַלָּה³⁶. שְׁבַעָה שֹׁאֲכֵל פֶּת, וְשִׁלְשָׁה אֲכָלוּ עִמָּהֶן
3 יָרָק אוֹ צִיר³⁷ וְכִיוָצֵא בֵּהֶן - מִצְטָרְפִין לְזִמּוֹן בִּשְׁם;
4 וְהוּא שִׁיחָה הַמְּבָרָךְ מְאוֹכְלֵי הַפֶּת. אֲבָל שִׁשָּׁה
5 שֹׁאֲכֵלוּ פֶת וְאַרְבָּעָה יָרָק, אִין מִצְטָרְפִין, עַד שֶׁיִּהְיוּ
6 אוֹכְלֵי הַפֶּת רֹב הַנֶּבֶךְ³⁸. בְּמָה דְּכָרִים אֲמוּרִים?
7 בְּעֶשְׂרָה, אֲבָל בְּשִׁלְשָׁה, צָרִיךְ שִׁיאֲכֵלוּ כֹל אֶחָד
8 וְאֶחָד מֵהֶן בְּזֵית³⁹ פֶּת, וְאַחֲרֵיכֶן מִזְמַנִּין.

36 ברכות פ"ז, מ"א. ידובר כאן בזימון שלשה, כמבואר בסוף ההלכה. 37 מיץ היוצא ממאכלים כבושים או מלוחים. ובלשון התלמוד (שם, מח). הנוסח: "אפילו לא טבל עמהם אלא בציר". 38 והוא משבעה ולמעלה (שם). 39 רי"ף, שם.

9 ט. שְׁנַיִם שֹׁאֲכֵל, וְגִמְרוּ מְלֶאכֶל, וְכָא שְׁלִישִׁי וְאֲכָל
10 - אִם יְכוֹלִין לְאָכֹל עִמּוֹ⁴⁰ כֹּל-שֶׁהוּא, וְאֲפִלּוּ מִשְׁאֵר
11 אֲכָלִין⁴¹, מִצְטָרְף עִמָּהֶן⁴². וְחֹכֵם גְּדוֹל שֶׁבְּמִסְבִּין הוּא
12 שֶׁמְבָרָךְ לְכֻלָּם, אֶף-עַל-פִּי שֶׁלֹא בָא אֲלֹא
13 בְּאַחֲרוֹנָה⁴³.

40 שאין בטנם מלאה. 41 שאינם דברי פת, אלא באים לקינוח סעודה בעלמא. 42 ברכות מז, ע"א. אבל אם כבר אמרו: "הב לנו ונברך", הסיחו דעתם מלאכול, ואין השלישי מצטרף עמהם, וכן אם כבר נטלו מים אחרונים ('הגהות מיימוניות'). 43 שם. אמנם הרשות בידו למחול על כבודו וליתן לאחרים לברך, כמבואר שם. וכן מצוה להקדים כהן תלמיד חכם, שנאמר: וקדשתו (ויקרא כא, ח) - "לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון ולברך ראשון" (גיטין נט:). וכן נפסק להלכה (שו"ע אורח חיים סי' רא).

14 י. שְׁלֹשָׁה שֹׁאֲכֵל כְּאֶחָד, אִינן רִשְׁאִין לְחֶלֶק⁴⁴, וְכֵן
15 אַרְבָּעָה וְכֵן חֲמִשָּׁה⁴⁵. וְשִׁשָּׁה - יֵשׁ לָהֶם⁴⁶ לְחֶלֶק⁴⁷,
16 עַד עֲשָׂרָה⁴⁸. מַעֲשָׂרָה וּלְמַעַלָּה - אִינן רִשְׁאִים
17 לְחֶלֶק, עַד עֲשָׂרִים; שֶׁכֶּל זְמַן שִׁיחָלְקוּ, וְתִהְיֶה בְּרַפְת
18 הַזְּמַן לְכֹל חֶלֶק וְחֶלֶק בְּזִמּוֹן הַכֹּל, יֵשׁ לָהֶם לְחֶלֶק⁴⁹.

44 לברך כל אחד בפני עצמו, שהרי נתחייבו בברכת הזימון. 45 אסור לשלשה מהם לזמן לעצמם, והשנים יברכו בלא זימון. 46 הרשות בידם אם ירצו (שו"ע או"ח סי' קצג, סעיף א). 47 שיזמנו שלשה לעצמם, ושלשה אחרים לעצמם. 48 ולא עשרה בכלל, שהרי בעשרה נתחייבו בזימון בשם, ואיך יחלקו ויזמנו בלא הזכרת השם. 49 ברכות נ, ע"א.

19 יא. שְׁלֹשָׁה בְּנֵי-אָדָם, שֶׁבָּאוּ מִשְׁלֹשׁ חֲבוּרוֹת שֶׁל
20 שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה, אִינן רִשְׁאִין לְחֶלֶק⁵⁰. וְאִם כֶּבֶד זְמַן

1 זה שידע מברך בקול רם, והשני עונה אמן אחר
2 כל ברכה וברכה, ויוצא ידי חובתו⁶⁵. ובן⁶⁶ מברך
3 לאביו, ועבד מברך לרבו, ואשה מברכת לבעלה,
4 ויוצאין ידי חובתן. אבל אמרו חכמים: תבוא
5 מארה⁶⁷ למי שאשתו ובניו מברכין לו⁶⁸.

2 לפני האכילה ואחריה (חגיגה יח; חולין קו.). (3) שאין
הידים שהן שניות לטומאה פוסלות בהן, כי כלל הוא אין
שלישי לטומאה בחולין, (וקל-וחומר לפת של תרומה,
שהשני עושה בה שלישי לטומאה). (4) שיצטרכו נטילה
משום נקיות. (5) שלא נגעו ידיו בשום דבר טמא שיטמא.
(6) משום סרך תרומה, כי סתם ידים פוסלות את התרומה אם
לא נטלן. שסתם ידים עסקניות הן, ונוגעות בבשרו, וגנאי
הוא לתרומה אם יגע בה בידים מזוהמות, והיא נמאסת על
אוכליה (שבת יד. וברש"י שם). וכדי שיתרגלו אוכלי
תרומה ליטול ידיהם, תיקנוה אף בחולין (חולין קו.). וחז"ל
סמכוה על הפסוק: וכל אשר יגע בו הזב וידיו לא שוטף
במים... וטמא עד הערב (ויקרא טו, יא) וכי מי שנגע בזב
אינו טעון אלא שטיפת ידים במים, והרי כל גופו טעון
טבילה? אלא כך אמר הכתוב: הנוגע בזב, ומי שאינו שוטף
את ידיו - שניהם טמאים, זה כדינו וזה כדינו (שם).

7 אפילו פירות וירקות, אם טבלם במשקין כגון מים יין
שמן דבש וחלב, ועוד המשקין עליהם. (8) פסחים קטו,
ע"א. מפני שהמשקין הנוגעים בסתם ידים נעשים ראשון
לטומאה ומטמאים אפילו בחולין (פרה פ"ח, מ"ז) החמירו
בהם (רש"י שם). ולפיכך אנו נוטלים ידינו בסדר ליל הפסח
לאכילת ירק שאנו טובלים אותו במשקה. השווה הל' חמץ
ומצה (פ"ח, ה"א-ב). (9) אבל לא לאחריו, כי הטעם של
מים אחרונים המבואר בסמוך ה"ג, אינו שייך בו.

24 ב. כל הנוטל ידיו - בין לאכילה, בין לקריאת
25 שמע¹⁰, בין לתפלה¹¹ - מברך תחלה: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ
26 בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדַיִם; שְׁמוֹ¹³ מְצֻנֶּה
27 חֻקִּים, שְׁנִצְטִינֵנוּ מִן הַתּוֹרָה לְשִׁמְעַ מִהֶן¹⁴,
28 שְׁנֵאָמַר: עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרֶדָה¹⁵. וּמִיָּם אַחֲרֵיכֶם
29 אֵין מְבָרְכִין עֲלֵיהֶן, שְׁאֵינָם אֵלָּא מִפְּנֵי הַסִּפְּנָה¹⁶.
30 וּלְפִיכָף¹⁷ חֵיב אָדָם לְהִזָּהֵר בָּהֶן בְּיִתְרָה¹⁸.

10 ראה לעיל הלכות קריאת-שמע (פ"ג, ה"א). (11) לעיל
הל' תפילה (פ"ד, ה"ב). (12) לפי שצריך ליטול ידיו מן
הכלי (ראה לקמן ה"ו) והכלי המיוחד לנטילת ידים שמו
נ"טלא" בלשון חז"ל (חולין קז.), לפיכך תיקנו לומר:
נטילת ידים" ולא "רחיצת ידים" (רא"ש למס' ברכות פרק
ט, וראה לקמן הלכה ט"ז בביאורנו). (13) נטילה זו.
(14) חולין קו, ע"א. (15) והרי זה כאילו ציונו הקב"ה
בעצמו (שבת כג.). (16) כמבואר בסמוך ה"ג. "ודברים
שהם משום סכנה אין מברכים עליהם, הא למה זה דומה?
למי שסינן את המים ואחר-כך שתה בלילה - מפני סכנת
עליקה, שאינו מברך וצונו לסנן את המים" (לשון רבינו
לקמן פרק יא, ה"ד). וכן דעת רב עמרם גאון, מובאת
ב'רבינו יונה' לברכות פ"ח. (17) הואיל והם באים למנוע
סכנה. (18) ע"פ הכלל: "חמורה סכנה מאיסור" (חולין י.).

31 ג. נטילת ידים בין תבשיל לתבשיל - רשות¹⁹: רצה
32 - נוטל, רצה - אינו נוטל. ופרות של חלזין אינן
33 צריכין נטילת ידים, בין בתפלה, בין בסוף²⁰. וכל

64 שם, מה, ע"ב. אע"פ שבברכת המוציא פוטר אחד את
חבירו. והטעם, כי הואיל והם יושבים לאכול יחד, דעתם
להצטרף אחד בברכת חבירו, אבל בברכת המזון שהיא
בגמר הסעודה בטל הקבע ומסתלקים זה מזה ('תוספות'
שם; שו"ע או"ח סי' קצג). (65) שאז הוא כמברך בעצמו
(לעיל פ"א, ה"א). (66) קטן, פחות משלש-עשרה שנה.
(67) קללה. (68) שלא למד, ואם למד תבוא לו מארה
שמבזה את קונו לעשות שלוחים כאלה (סוכה לח. וברש"י).
ובירושלמי (שם, פ"ג, ה"ט) אמרו: "תבוא מארה לבן
עשרים שצריך לבן עשר".

6 טז. במה דברים אמורים שיצאו ידי חובתן? בזמן
7 שאכלו ולא שבעו, שהן חייבים לברך מדברי
8 סופרים⁶⁹, ולפיכך מוציאין אותן קטן או עבד או
9 אשה מידי חובתן⁷⁰; אבל אם אכל ושבע, שהוא
10 חייב בברכת המזון מן התורה - בין אשה, בין קטן
11 או עבד, אין מוציאין אותו, שכל החייב בדבר מן
12 התורה, אין מוציאין אותו מידי חובתן, אלא החייב
13 באותו דבר מן התורה כמותו⁷¹.

69 ראה לעיל פ"א, ה"א. (70) שגם הם מחייבים לברך
מדברי סופרים בלבד כמותם. (71) ברכות כ, ע"ב. וראה
במוספנו "תשובות רבינו". וכן הדין בשני גדולים, שאחד
מהם אכל ולא שבע והשני אכל לשבעה, אין האחד הבלתי
שבע מוציא את השבע, וכמבואר מתשובת רבינו הנזכרת
לעיל.

14 יז. הנכנס אצל אחרים, ומצאן מברכין בברכת
15 הזמון: אם מצא המברך אומר "וברך" - הוא עונה
16 "ברוך הוא ומברך⁷²"; ואם מצא האוכלים עונים
17 "ברוך שאכלנו משלו" - הוא עונה אחריהן אמן⁷³.

72 ברכות מה, ע"ב. ואינו אומר: "שאכלנו משלו", שהרי
לא אכל עמהם, ואם הם עשרה ומצא את המברך אומר:
"וברך אלהינו שאכלנו משלו", הוא עונה: "ברוך הוא
אלהינו ומבורך שמו וכו'" (הגהות מיימוניות, וכן בשו"ע
או"ח סי' קצח). (73) ברכות מה, ע"ב.

פרק ששי

1 נטילת ידיים לפת ולכל דבר שטיבולו במשקה; דין מים
אחרונים ולמה תיקנום; ארבעה דברים שהנוטל ידיו צריך
להיזהר בהם.

18 א. כל האוכל הפת שמברכין עליו "המוציא", צריך
19 נטילת ידים תחלה וסוף². ואף-על-פי שהיא פת
20 חליץ³, ואף-על-פי שאין ידיו מלכלכות⁴, ואינו יודע
21 להן טמאה⁵ - לא יאכל עד שייטל שתי ידיו⁶. וכן

בסמוך הלכה טז, ולא ניגוב ידי הנזכר לקמן ה"כ (תוספתא ידים פ"ב). (36) ודוקא במים שאינם נובעים, אבל מי מעין מטהרים את הידים בטבילה, כל שיש בהם כדי לכסות את הידים בבית אחת (כסף-משנה על-פי דברי רבינו בהל' מקואות פ"ט, ה"ח). (37) שנשאבו בכלי ונשפכו לתוך הקרקע. (38) תוספתא מקואות פ"א. ודוקא שנשפכו ישר מהכלים לתוך בור הקרקע, אבל אם נשפכו מן הכלים על הארץ וממנה נמשכו והגיעו לתוך הבור שבקרקע - הרי הם "שאובים שהמשיכו" וכשרים לטבילת ידים (כסף-משנה).

- 17 ו. כל הנוטל ידיו, צריך להזהר בארבעה דברים: במים עצמן, שלא יהיו פסולין לנטילת ידים³⁹, ובשעור, שיהיה בהן רביעית לכל שתי ידים, ובכלי, שיהיו המים שנוטלין בהן בכלי, ובנוטל, שיהיו המים באין מפת נותן.

(39) מבואר בסמוך ה"ז. וכן שאר הדברים מתוארים והולכים בהלכות הבאות.

- 22 ז. ארבעה דברים פוסלין את המים: שנוי מראה, וגלוי, ועשיית מלאכה בהן, והפסד, שמונע את הבהמה מלשתות מהן⁴⁰. פיצד? מים שגשפתו מראיתן - בין בכלים, בין בקרקעות, בין מחמת דבר שגפלו לתוכן⁴¹, בין מחמת מקומן - הרי אלו פסולין⁴². וכן אם נתגלו גלוי האוסר אותן משתיה⁴³ - נפסלו לנטילת ידים⁴⁴.

(40) כגון שהיו מרים או ריחם רע, כמבואר בסמוך ה"ט. (41) כגון הדיו וקנקנתום (ידים פ"א, מ"ג). (42) חולין קז, ע"א. שצריך שיהיה בהם מראה מים, כמו במימי הכיור, שנאמר בהם (שמות ל, ג): ירחצו מים, ואם נשתנו מראיהם - פסולים (סוטה טו, א); כי "מים" בהווייתם משמע (ב"י או"ח סי' קס בשם הרא"ה). (43) שמא שתה מהם נחש, והטיל בהם ארסו (ע"ז ל:). והשווה הל' רוצח ושמירת נפש פ"א, ה"ריד. (44) ע"ז, שם. וכיום שאין אנו חוששים לגילוי (שאינן נחשים מצויים בינינו) כשרים אף לנטילה ('טור' או"ח סי' קס).

- 29 ח. כל מים שנעשה בהן מלאכה, נעשו שופכין, ופסולין לנטילת ידים. פיצד? מים שאובין⁴⁵ שהדיח בהן פלים או ששורה בהם פתו, וכיוצא בזה - בין בכלים, בין בקרקעות - פסולין לנטילת ידים⁴⁶. הדיח בהן פלים מודחין או חדשים - לא פסולין⁴⁷. מים שהנחתום⁴⁸ מטבל בהן את הפעעים⁴⁹ - פסולין, ושהוא חופן מהן פשעת לישא⁵⁰ - פשרים; שהמים שפחפניו הן שנעשו בהן מלאכה, אבל המים שחפן מהם הרי הן בכשרותן⁵¹.

(45) פרט למי מעין או מקוה שאינם שאובים בכלים. (46) ידים פ"א, מ"ג. (47) שם. (48) האופה. (49) עוגה יבשה ועגולה, ובלשון המשנה (שם, מ"ה) "הגלוסקים", והן ככרות לחם נקי. (50) לאחר עריכת הלחם טחים פניו במים, פעמים שמטבילים הלחם במים, פעמים שטובל ידיו

- 1 הנוטל ידיו לפרות, הרי זה מגסי הרוח²¹. כל פת שהמלח בו²², צריך נטילת ידים באחרונה, שמא יש בו מלח סדומית, או מלח שטבעו במלח סדומית, ונעביר ידיו על עיניו וסמא. מפני זה חזבין לטל ידים בסוף כל סעודה, מפני המלח²³. ובמקנה²⁴ פטורים מנטילת ידים בתחלה, מפני שהן טרודים במלחמה²⁵; וחזבין באחרונה, מפני²⁶ הסכנה.

(19) שם, קה, ע"ב. וראה הל' מאכלות אסורות (פ"ט, ה"כו). והרא"ש היה רגיל ליטול ידיו בין בשר לדגים משום סכנה ('טור' או"ח סי' קעג, ע"פ דברי התלמוד פסחים עו:). ואנו נוהגים לאכול דבר ביניהם ולשתות, משום קינוח הפה והדחתו (יו"ד סי' קטז, ס"ג). (20) חולין קו, ע"א. ולא גזרו בהם משום סרך תרומה, מפני שאין תרומת פירות מן התורה אלא הענבים אחרי שיעשה מהם יין, והזיתים אחרי שיעשה מהם שמן, כמו שכתוב: ראשית דגן תירושך ויצהרך (דברים יח, ד) 'רבינו יונה' לברכות פ"ח. (21) הגאונותנים. כי מראה בזה שהוא מדקדק במצוות למעלה מן המדה (חולין שם). ודוקא שנוטלן בתורת חיוב, אבל אם נטלן משום נקיות, שלא היו ידיו נקיות - מותר (או"ח סי' קנח, ס"ה). (22) ובכת"י התימנים, הנוסח: "כל את המלח צריך נטילת ידים" וכו', ופירושו מדד (כלשון הכתוב ישעיה מ, יב: וכל בשליש עפר הארץ) מלח אף-על-פי שלא אכלו. ונוסח זה מכוון ע"פ דברי התלמוד (חולין קה:). (23) וחכמינו אמרו (ברכות מ:). "אחר כל אכילתך אכול מלח". (24) היוצא למלחמה. (25) ואין מטריחים עליהם לבקש מים (עירובין פ"א, מ"י. וכלשון "פירוש המשנה" שם). (26) עירובין יז, ע"ב.

- 8 ד. עד היכן היא נטילת ידים? עד הפרק²⁷. וכמה שיעור המים? רביעית לכל שתי ידים²⁸. וכל שחוצצים בטבילה²⁹, חוצץ בנטילת ידים³⁰. וכל העולה³¹ למדת מקנה³², עולה לשעור רביעית³³.

(27) מקום חיבור היד והזרוע (חולין קו:). וכרי"ף לברכות פ"ח. (28) ידים פ"א, מ"א; חולין קז. ושיעור רביעית, נתבאר בביאורנו לעיל הל' קריאת שמע פ"ג, ה"י. (29) בטבילת הגוף, כגון בצק או טיט המודבקים על בשר אדם ומבדילים בינו למים, שלא עלתה לו טבילתו ונשאר טמא כמו שהיה. וכל הדברים החוצצים - מנויים בהל' מקואות פ"א-ב. (30) חולין קו, ע"ב. (31) המשלים. (32) ששיעורו ארבעים סאה, כגון השלג והברד וטיט הנדוק שנפלה מהם סאה אחת לתוך מקוה של שלשים ותשע סאה השלימתו, והרי המקוה כשר ושלם (מלשון רבינו הל' מקואות פ"ז, ה"ג). (33) זבחים כב, ע"א.

- 12 ה. כל הצריך נטילת ידים, והטביל ידיו במי מקנה³⁴ - אינו צריך דבר אחר³⁵. ואם הטבילן במים שאין בהם שעור מקנה³⁶, או במים שאובין שפחפקע³⁷ - לא עשה כלום, שאין המים שאובין מטהרין את הידים אלא בנטילה³⁸.

(34) שיש בהם ארבעים סאה. (35) לא הגבחה ידים הנזכרת

במים וטח בהם פני הלחם (ר"ש שם). (51) שבהם לא נעשתה כל מלאכה.

ט. וְכֵל מִיָּם שֶׁנִּפְסְלוּ מִשְׁתִּית כֶּלֶב, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ מְרִים אוּ מְלוּחִים אוּ עֲכוּרִין⁵², אוּ רִיחַ רַע, עַד שֶׁלֹּא יִשְׁתָּה מִהֶן הַכֶּלֶב⁵³: בְּכָלִים - פְּסוּלִין לְנִטְלָת יָדַיִם, וּבְקַרְקָעוֹת - כְּשֶׁרִים לְהִטְבִּיל⁵⁴. חֲמִי טָבְרָא⁵⁵, בְּמִקְמוֹן, מְטַבִּילִין בָּהֶם אֶת הַיָּדַיִם⁵⁶; אָבֵל אִם נִטַּל מִהֶן בְּכָלִי, אוּ שֶׁהִפְלִיג מִהֶן אִמָּה⁵⁷ לְמִקְוֶה אַחֵר⁵⁸ - אֵין נוֹטְלִין מִהֶן, לֹא רֵאשׁוֹנִים וְלֹא אַחֲרוֹנִים⁵⁹, מִפְּנֵי שְׁאֵינָן רְאוּיִין לְשִׁתִּית בְּהֵמָה⁶⁰.

(52) דלוחים מחמת טיט המעורב בהם וכיו"ב. (53) שם, מ"ג. וכפירושי הר"ף לברכות פ"ח. (54) את הידים, שלא גזרו עליהם אלא בנטילה, שלא יבואו לזלזל בה. (55) שאינם ראויים לשתיית כלב מפני שהם מרים (רבינו יונה לברכות שם). (56) חולין קו, ע"א. כדן מים שבקרקעות. (57) כגון שהמשיך מהם מים לתוך תעלה ואין בה ארבעים סאה שיעור מקוה המטהר בטבילה. (58) ואינם מחוברים למי המעיינות. (59) שאחרי האכילה, כי אין המים מעבירים את הזוהמה מפני שרותחים הם, ואינו יכול לשפשף בהם כמבואר בסמוך הט"ז. (60) זה מוסב על הראשונים שאינם כשרים אלא כשהם ראויים לשתיית בהמה (לחם-משנה). ומים חמים הנובעים ממעיינות אחרים שאינם מרים וראויים לשתיית כלב, כשרים למים ראשונים (א"ח סי' קס, ס"ה).

יב. בְּכָל הַכֶּלִים נוֹטְלִים לַיָּדַיִם, וְאֶפְלוּ כָּלִי גָּלִילִים⁸⁰ וְכָלִי אֲדָמָה⁸¹; וְהוּא שֶׁהָיוּ שְׁלָמִים. כָּלִי שְׁאֵינֵנוּ מִחֲזִיק רְבִיעִית⁸² אוּ אֵין בּוֹ רְבִיעִית, אֵין נוֹתְנִין מִמֶּנּוּ לַיָּדַיִם⁸³.

(80) עשויים מגללי בקר. (81) כלי חרס שלא הוסקו בכבשן, אע"פ שאינם חשובים כלים לענין קבלת טומאה, ראויים הם לנטילת ידים הואיל ושלמים הם (ידים פ"א, מ"ב). (82) אע"פ שמחזיק רביעית. (83) חולין קז, ע"א.

יג. הַכֵּל כְּשֶׁרִים לְתֵן לַיָּדַיִם, אֶפְלוּ חֲרָשׁ⁸⁴, שְׁוֹטָה וְקֶטֶן⁸⁵. אִם אֵין שָׁם אַחֵר - מְנִיחַ הַכֵּל בֵּין כַּרְפִּי⁸⁶ וְצֶק עַל יָדָיו, אוּ יָטָה הַחֲבִית עַל יָדָיו וְיִטַּל⁸⁷, אוּ נוֹטֵל יָדוֹ אַחַת וְצֶק בָּזוֹ עַל זוֹ, וְחוֹזֵר וְצֶק⁸⁸ בְּרֵאשׁוֹנָה עַל הַשְּׁנִיָּה. וְהָקוֹף נוֹטֵל לַיָּדַיִם⁸⁹.

(84) שאינו שומע ואינו מדבר. (85) אף-על-פי שאינם בני דעת. (86) וברכיו מסייעות ביציקה (ידים פ"א, מ"ה). (87) והרי הם "באים מכת נותן" (לעיל ה"ו) הואיל והמים נשפכים מכת הטייתו. (88) בכלי שביד. (89) מס' ידים, שם. כי אין אנו מצריכים "כח אדם" אל "כח נותן" ואפילו קוף.

יד. הַשְּׁקֵת⁹⁰, שְׁדוּלָה אֲדָם כִּידוֹ אוּ בְּגָלְגַל וְנוֹתָן לְתוֹכָהּ⁹¹, וְהַמִּים נִמְשָׁכִין מִמֶּנָּה⁹² בְּאִמָּה⁹³ וְהוֹלְכִין

9 י. יֵשׁ לְנוֹטֵל לְתֵן עַל יָדָיו מְעַט מְעַט⁶¹, עַד שִׁיתָן כְּשֶׁעוֹר. וְאִם נָתַן הַרְבִּיעִית כֶּלֶה בְּשִׁטְפָה אַחַת - כְּשֶׁר⁶². נוֹטְלִין אַרְבָּעָה אוּ חֲמִשָּׁה, זֶה בְּצֵד זֶה⁶³, אוּ יָד זֶה עַל-גַּבִּי זֶה, בְּשִׁטְפָה אַחַת⁶⁴; וּבְכֶבֶד שִׁירָפוּ⁶⁵ יָדֵיהֶן, כְּדִי שֶׁיָּבֹאוּ בְּיָדֵיהֶן הַמִּים, וְיִהְיֶה בְּאוֹתָהּ הַשִּׁטְפָה כְּדִי רְבִיעִית לְכָל אַחַד וְאַחַד⁶⁶.

(61) כדי שהמים הבאים יטהרו את המים הראשונים שנטמאו מחמת הידים. (62) ידים פ"ב, מ"א. כדעת החכמים החולקים שם על רבי מאיר. (63) כגון שאחד יוצק על ידיהם. (64) אע"פ שהמים העליונים נטמאו בידיהם העליונות, הן חוזרות ומטהרות את הידים התחתונות, מפני שכולן נידונות כיד אחת (שם, פרק ד, וכמו שפירש רבינו שם). (65) שלא ידחקו ידיהם זו תחת זו. (66) חולין קז, ע"א. וראה "פירוש המשנה" לרבינו (ידים פרק א, משנה א).

9 יא. אֵין נוֹטְלִין מִיָּם לַיָּדַיִם, לֹא בְּדַפְנוֹת הַכֶּלִים⁶⁷, וְלֹא בְּשׁוּלֵי הַמַּחֲצִיץ⁶⁸, וְלֹא בְּחִרְסִים⁶⁹, וְלֹא בְּמִגְפָּתוֹת הַחֲבִית. וְאִם תִּקַּן הַמִּגְפָּתָה⁷¹ לְנִטְלָה, נוֹטְלִין מִמֶּנָּה לַיָּדַיִם. וְכֵן הַחֲמַת⁷² שֶׁתִּקְנָה⁷³, נוֹטְלִין מִמֶּנָּה לַיָּדַיִם. אָבֵל שֶׁק וְקֶפֶה⁷⁴ שֶׁנִּתְקַנּוּ⁷⁵ - אֵין נוֹטְלִין מִהֶן לַיָּדַיִם⁷⁶. וְלֹא יִתֵּן לְחִבְרוֹ בְּחִפְנֵיו, שְׁאֵין חִפְנֵיו כָּלִי⁷⁷. וְכָלִים שֶׁנִּשְׁבְּרוּ שֶׁבִירָה הַמְטָהֶרֶת אוֹתָן מִיָּדִי טָמְאָה⁷⁸, אֵין נוֹתְנִין בָּהֶם לַיָּדַיִם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁבִירֵי כָלִים⁷⁹.

(67) בדיפנות הכלים. (68) ולא במחצית. (69) בחרסים. (70) בדיפנות הכלים. (71) לנטילה. (72) שתקנה. (73) נטילין ממנה לידים. (74) שק וקפה. (75) שנתקנו. (76) אין נוטלין מהן לידים. (77) שאין חפניו כלי. (78) וכלים שנשברו שבירה המטהרת אותן מידי טמאה. (79) כלים.

15 יא. אֵין נוֹטְלִין מִיָּם לַיָּדַיִם, לֹא בְּדַפְנוֹת הַכֶּלִים⁶⁷, וְלֹא בְּשׁוּלֵי הַמַּחֲצִיץ⁶⁸, וְלֹא בְּחִרְסִים⁶⁹, וְלֹא בְּמִגְפָּתוֹת הַחֲבִית. וְאִם תִּקַּן הַמִּגְפָּתָה⁷¹ לְנִטְלָה, נוֹטְלִין מִמֶּנָּה לַיָּדַיִם. וְכֵן הַחֲמַת⁷² שֶׁתִּקְנָה⁷³, נוֹטְלִין מִמֶּנָּה לַיָּדַיִם. אָבֵל שֶׁק וְקֶפֶה⁷⁴ שֶׁנִּתְקַנּוּ⁷⁵ - אֵין נוֹטְלִין מִהֶן לַיָּדַיִם⁷⁶. וְלֹא יִתֵּן לְחִבְרוֹ בְּחִפְנֵיו, שְׁאֵין חִפְנֵיו כָּלִי⁷⁷. וְכָלִים שֶׁנִּשְׁבְּרוּ שֶׁבִירָה הַמְטָהֶרֶת אוֹתָן מִיָּדִי טָמְאָה⁷⁸, אֵין נוֹתְנִין בָּהֶם לַיָּדַיִם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁבִירֵי כָלִים⁷⁹.

- 1 וּמִשְׁקִין הַיְרָקוֹת אוֹ הַפֶּהֱמָה, וְהַנִּיחַ יָדָיו בְּשֶׁקֶת,
2 וְעָבְרוּ הַמִּים וְשָׁטְפוּ עַל יָדָיו - לֹא עָלְתָה לוֹ נְטִילָה,
3 שֶׁהָיָה אֵין בָּאֵן נִוְתָן עַל יָדָיו⁹⁴. וְאִם הָיוּ יָדָיו קְרוּבוֹת
4 לְשִׁפְכַת הַדָּלִי, עַד שֶׁנִּמְצְאוּ הַמִּים שָׁטְפוּ עַל יָדָיו
5 מִפְּנֵי נְתִינַת הָאָדָם - עָלְתָה לוֹ נְטִילָה.
- 90) אבן חלולה שעל שפת המעיין או הבאר. (91) בדלי
מן הבאר. (92) דרך חור שבדפנה. (93) בתעלה.
94) חולין קז, ע"א. שכבר פסק מהם כח הדולה והם
נמשכים מאליהם.
- 6 טו. מִים שֶׁנִּסְתַּפְּקוּ לוֹ אִם נַעֲשֶׂה מִהֶן מְלֶאכָה אוֹ לֹא
7 נַעֲשֶׂה, אִם יֵשׁ בָּהֶן בְּשַׁעוֹר⁹⁵ אוֹ שְׁאִין בָּהֶן, אִם הֵן
8 טְהוֹרִין אוֹ טְמֵאִין⁹⁶; סָפֵק נָטַל יָדָיו, סָפֵק לֹא נָטַל
9 יָדָיו - סָפֵקוֹ טְהוֹר⁹⁷, שֶׁכָּל סָפֵק שֶׁבִּטְהוּרַת יָדָיו
10 טְהוֹר⁹⁸.
- 95) שנטל ידיו, ומסופק אם היה בהם כשיעור ('מגן אברהם'
סי' קס). (96) שהמים בעצמם טמאים ופסולים לנטילה
(ידים ב, ד). (97) מקוואות פ"ב, מ"ב. (98) מס' ידים,
שם.
- 11 טז. מִים הָרְאשׁוֹנִים - צָרִיף שֶׁיִּגְבֶּיהָ יָדָיו⁹⁹
12 לְמַעַל¹⁰⁰, עַד שֶׁלֹּא יֵצְאוּ מִים חוּץ לַפֶּרֶק¹⁰¹ וְיַחֲזִירוּ
13 וְיִטְמְאוּ אֶת הַיָּדִים¹⁰²; וְאַחֲרוֹנִים - צָרִיף שֶׁיִּשְׁפֹּל
14 יָדָיו לְמַטָּה, כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא כָּל פֶּתַח הַמַּלְחָה מֵעַל יָדָיו¹⁰³.
15 מִים רְאשׁוֹנִים נְטִילִים, בֵּין עַל-גַּבִּי כְּלִי בֵּין עַל-גַּבִּי
16 קָרָקַע, וְאַחֲרוֹנִים אֵינָן נְטִילִין אֲלָא עַל-גַּבִּי כְּלִי¹⁰⁴.
17 מִים רְאשׁוֹנִים נְטִילִין, בֵּין בְּחִמֵּי הָאוֹר¹⁰⁵ בֵּין בְּצוּגָן,
18 וְאַחֲרוֹנִים אֵינָן נְטִילִין בְּחִמֵּין. וְהוּא, שֶׁהָיוּ חֲמִים
19 שֶׁהָיָה סוּלְחָת¹⁰⁶ בָּהֶן, מִפְּנֵי שְׁאִין מַעֲבִירִין אֶת
20 הַזֵּהָמָא¹⁰⁷, שְׁאִינוֹ יוֹכֵל לְשַׁפֵּשֵׁף בָּהֶן¹⁰⁸. אָכֵל הָיוּ
21 פּוֹשְׁרִין, נוֹטְלִין מִהֶן בְּאַחֲרוֹנָה¹⁰⁹.
- 99) מסוף נטילתן עד שינגבן. (100) רמז לדבר: ויטלם
וינשאם (ישעיה סג, ט). (101) שהיו בתחילה לפני הפרק,
ויצאו אח"כ חוץ לפרק (חיבור היד והזרוע). (102) שהרי
נטמאו בעודם תוך הפרק כשנגעו בידיו הטמאות, ואפילו
ישפוך עליהם מים שניים לא יטהרום, שכלל הוא: אין
המים השניים מטהרים את הראשונים אלא בעודם תוך
הפרק (סוטה ד: ידים פ"ב, מ"ג). ומובן שאם היה זהיר
והשפיל ידיו מתחילת הנטילה ועד סופה, באופן שבכלל לא
הגיעו המים מתוך הפרק חוצה לו, אין צורך להגביהן כלל.
וכאן ידובר בסתם נוטלי ידים השופכים מים בשפע והם
מתפורים חוץ לפרק שאז עליו להגביהן כדי שלא יחזור וכו'
(ב"י או"ח סי' קסב). (103) סוטה ד, ע"ב.
(104) מתחתיהם לקבלם, משום רוח רעה השורה עליהם
(חולין קה:), ובכתי" התנינים, הנוסח כאן: "ואחרונים
אינם ניטלים על גבי קרקע", ולפי זה אינם צריכים כלי, ואם
נטלם על גבי קסמים שעל הקרקע - מותר, כלשון הראשונה
שבש"ס חולין שם. (105) שהוחמו באש, פרט למי טבריה,
כמבואר לעיל הלכה ט. (106) נכוית. (107) חולין, שם.
- 115) עוטף. וכן לשון המקרא (שמואל-א כא, י'): והנה היא
לוטה בשמלה. (116) ואין חוששים שמה יגע בידיו (חולין
קז:); והשווה דברי רבינו בהל' אבות הטומאה פ"ח, ה"ט).
ולדעת הכסף-משנה בדברי רבינו אין זה אלא במי שאין לו
מים. אבל כל שאפשר לו למצוא מים, לא יאכל בלא נטילה,
כמבואר בסמוך הלכה יט ובביאורו. (117) שלא תיקנו
נטילה אלא לאוכל עצמו (חולין שם). (118) שם.
(119) כלי שיש לו שיניים כעין מזלג (רמ"א לאו"ח סי' קסג,
ס"ב) ונזכר במשנה תמיד פ"ב, א ועוד. את המזלגות ואת
היעים (במדבר ד, יד) מתרגם אונקלוס: ית צנוריתא וית
מגורופיתא. (120) כי כך היתה תקנת חז"ל לא לאכול בלי
נטילה.
- 33 יט. אִסוּר לְהֶאֱכִיל מִי שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו¹²¹, וְאַף-עַל-פִּי
34 שֶׁהוּא נִוְתָן לְתוֹף פִּי. וְאִסוּר לְזִלְזֹל בְּנְטִילַת יָדָיו¹²².
35 וְצוּרִים הִרְבֵּה צוּר חֲכָמִים וְהִזְהִירוּ עַל הַדְּבָר¹²³.
36 אֲפִלּוֹ אֵין לוֹ מִים אֲלָא כְּדֵי שְׁתִּיָּה, נוֹטֵל יָדָיו
37 בְּמִקְצָתָן, וְאַחֲרֵיכָּן אוֹכֵל וְשׁוֹתָה מִקְצָתָן¹²⁴.
- (121) חולין קח, ע"ב משום "ולפני עור לא תתן מכשול"
(רבינו יונה' ברכות פ"ח). (122) עדיות פ"ה, מ"ו: "את
מי נידו? (את) אלעזר בן חנוך שפקפק (וזלזל) בנטילת
ידים". וראה סוטה ד: (123) שאמרו (שבת סב:): שלשה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

ורגליו לארץ איש איש על מטה אחת (ברכות דף מו עמוד ב ורש"י שם). (5) תחילה. (6) מיטתו לצד מרגלותיו של גדול שאם ירצה הגדול לספר עימו לא יצטרך לזקוף ממיתתו. (7) מיטתו לצד מראשותיו של גדול. (8) ואם בא לספר יספר עם השלישי לו, וכשירצה לספר עם השני מוטב שיוקף ואל ישפיל את השני לו לפני השלישי הקטן ממנו, שיהא הוא למטה והקטן ממנו למעלה (שם, וברש"י).

ב. בעל הפית מברך "המוציא", ומשלים הברכה ואחר-כך בוצע.⁹ והאורח מברך ברפת המזון¹⁰, פדי שיברך לבעל הבית¹¹. ואם היו כלן בעלי הבית - הגדול שבהן בוצע, והוא מברך ברפת המזון¹².

(9) פורס הפרוסה מהפת השלימה, כדי שתיכלה הברכה בעוד הפת שלימה (שם, דף לט עמוד ב). (10) ואומר תחילה ברשות מורי ורבותי, ואם יש שם כהן נוטל ממנו רשות, ואומר: ברשות כהן (מגן אברהם אורח חיים סימן קסז, סעיף קטן לג). (11) הברכה הנזכרת לעיל פרק ב, הלכה ז. אבל לעניין הבציעה, בעל הבית עדיף, כדי שיבצע בעין יפה (שם, דף מו עמוד א). (12) (שם, דף מז עמוד א וכדעת התוספות שם דף מו עמוד א).

ג. אין הבוצע רשאי לבצע עד שיביאו מלח או לפת¹³ לפני כל אחד ואחד¹⁴; אלא-אם-כן נתפנונו לאכל פת חרבה¹⁵. ואינו בוצע, לא פרוסה קטנה, מפני שהוא נראה פצור-עין¹⁶, ולא פרוסה גדולה יותר מכפיצה, מפני שנראה פצור-עין¹⁷. ובשבת יש לו לבצע פרוסה גדולה¹⁸. ואינו בוצע אלא במקום שנתפשל¹⁹ יפה יפה²⁰.

(13) כל דבר הנאכל עם הפת נקרא בלשון המשנה לפתן ("הערוך" ערך בשש). (14) (ברכות דף מ עמוד א) כדי שלא יצטרכו להפסיק בין הברכה לאכילה הואיל ואין פיתם נאכלת בלי מלח וליפתן. (15) כגון שהיא פת נקיייה מקמח לבן ואינה צריכה ליפתן (ברכות דף מ עמוד א וברש"י). ומכל מקום מצוה להביא על כל שולחן מלח קודם שיבצע, כי השולחן דומה למדבח (שם, דף נה עמוד א) והאכילה לקרבן, ונאמר (ויקרא פרק ב, פסוק יג): על כל קרבןך תקריב מלח (שולחן ערוך אורח חיים סימן קסז סעיף ה על פי הגאונים), וגם מגין הוא מן הפורענות כמבואר במדרש (מובא בתוספות ברכות דף מ עמוד א) וכתבו המקובלים שנכון לטבול פרוסת הבציעה במלח (מגן אברהם סימן קסז סעיף קטן טו). (16) רע עין, קמצן. והרי אמרו (ברכות דף מו עמוד א): "בעל הבית בוצע כדי שיבצע בעין יפה". (17) (מסכת דרך ארץ פרק ו). (18) שתספיק לו לכל הסעודה, ומכיון שאינו עושה כן בחול אינו נראה כרעבתן (ברכות דף לט עמוד ב). (19) נאפה. (20) (סנהדרין דף קב עמוד ב).

ד. מצוה מן המבחר לבצע כפר שלמה²¹. אם היתה שם שלמה של שעורים ופרוסה של חטים - מניח שלמה בתוך פרוסה²² ובוצע משתייהן, פדי שיבצע מחטים ומשלמה²³. בשבתות ובמים טובים חייב

דברים מביאים את האדם לירי עניות, ואלו הם... והמזלזל בנטילת ידים, וכן אמרו (יומא פג): "מים ראשונים האכילו בשר חזיר". (פונדק ישראל היה מוכר לישראל דברים המותרים ומאכילם, ומוכר לנכרים בשר חזיר מבושל, בא ישראל לפונדק וראהו שלא נטל ידיו כשהסב לאכול, נתן לפניו בשר חזיר. רש"י שם). (124) "מעשה ברבי עקיבא שהיה חבוש בבית האסורים, והיה ר' יהושע הגרסי משרתו, בכל יום ויום היו מכניסים לו מים במדה. יום אחד מצאו שומר בית האסורים, אמר לו: היום מימין מרובים, שמא לחתור בית האסורים אתה צריך? שפך חציים ונתן לו (חציים, כשבא אצל רבי עקיבא, אמר לו: יהושע! אין אתה יודע שזקן אני וחיי תלויים בחייך (שאין לי אלא מה שאתה נותן לי)? סח לו כל אותו המאורע, אמר לו: תן לי מים שאטול ידי, אמר לו: לשתות אין מגיעים, לטול ידיך מגיעים? אמר לו: מה אעשה שחייבים עליהם מיתה. מוטב אמות מיתת עצמי, ולא אעבור על דעת חברי, אמרו: לא טעם כלום עד שהביא לו מים ונטל ידיו" (עירובין כא:). ורב חסדא אמר (שבת סב:): "אני נטלתי מלא חפני מים, ונתנו לי (מן השמים) מלא חפנים טובה".

כ. צריך אדם לנגב את ידיו, ואחר-כך יאכל. וכל האוכל בלא נגוב ידים, פאוכל לחם טמא¹²⁵. וכל הנוטל ידיו באחרונה, מנגב ואחר-כך מברך. ותכף לנטילת ידים - ברפת המזון. לא יפסיק ביניהם בדבר אחר. אפילו לשתות מים אחר שנוטל ידיו באחרונה אסור, עד שיברך ברפת המזון¹²⁶.

(125) סוטה ד, ע"ב. שנאמר (יחזקאל ד, יג): ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא - "לחמם טמא" בגימטריא "בלא נגוב ידים". ויש מפרשים: "לחמם" - לח - מים וכו' ('טור' אורח סי' קנח). (126) ברכות מב, ע"א: "תיכף לנטילת ידים ברכה", שנאמר (תהלים קלד, ב): שאו ידיכם קדש וברכו את ה' (מדרש תהלים שם: ירושלמי ברכות פ"א, ה"א). וכן הדין אם אמרו: "בואו ונברך ברכת המזון", אע"פ שלא נטלו ידיהם, כמבואר לעיל (פ"ד, ה"ח).

יום שישי ז' מנחם-אב ה'תשפ"א

פרק שביעי

(1) מנהגות שנהגו חכמי ישראל בסעודה; דין הבוצע על הפת בשבתות ובמים טובים; שאין מפסידים את האכלים דרך ביזוי ובעיטה.

א. מנהגות רבות נהגו חכמי ישראל בסעודה, וכלן דרך ארץ². ואלו הן: פשנכנסין לסעודה - הגדול שבהן נוטל את ידיו תחלה. ואחר-כך נכנסין³ ויושבים מסבין⁴. וגדול מסב בראש⁵, ושני לו - למטה הימנו⁶. היו שלשה מטות - גדול מסב בראש, ושני לו - למעלה הימנו⁷, ושלישי לו - למטה הימנו⁸.

(2) מנהג העולם ונימוסי החברה. (3) למקום אכילתם. (4) רגילים היו לאכול בהסיבה על צידו השמאלי מוטה

שם). (36) (ברכות דף מג עמוד א; ירושלמי שם).
(37) כעין זה בירושלמי (עולה פרק א הלכה ג) "האוכל משל
חבירו בהית (מתבייש) להסתכל בפניו".

ז. השמש שעומד לפני המסבין, אינו אוכל עמהם.³⁸
ודרך רחמנות הוא לתן לתוך פיו מכל תבשיל
ותבשיל, כדי לישב דעתו.³⁹ ואם נתנו לו יין, מברך
על כל כוס וכוס שנותנין לו, מפני שאין שתיתו
תלויה בפרצונו אלא בפרצונם.⁴⁰

(38) אלא אחרי שיקומו המסובים. (39) (כתובות דף סא
עמוד א) "הכול משהין לפני השמש חוץ מבשר ויין
(שמתאוה להם ומצטער). שני חכמים היו: אחד האכיל את
שמשו מכל מין ומין, ואחד האכילו ממין אחד, הראשון -
דיבר עימו אליהו (הנביא), השני - לא דיבר עימו אליהו".
והשווה דברי רבינו הלכות עבדים פרק ט, הלכה ח.
(40) ואינו יודע אם יתנו לו עוד כוס, לפיכך הסיח דעתו מן
השתייה (חולין דף קז עמוד ב).

ח. יצא אחד מן המסבין להשתין מים - נוטל ידו
אחת⁴¹ ונכנס⁴². דבר עם חבירו והפליג⁴³ - נוטל שתי
ידיו ונכנס⁴⁴. אם היו מסבין לשתיה - נכנס ויושב
במקומו ונוטל ידיו⁴⁵, ואחר-כך מחזיר פניו
לאורחין⁴⁶. ולמה נוטל במקומו? שמא יאמרו לא
נטל ידיו, מפני שאין שם אכילה.⁴⁷

(41) אותה ששיפשה בה ניצוצות. (42) למקום המסיבה.
(43) שהה. (44) שהסית דעתו מסעודתו ולא נזכר לשמור
את ידיו והן עסקניות (יומא דף ל עמוד א וברש"י שם).
(45) דרכם הייתה בשעת שתייה לאכול מעט כדי שיוכלו
לשתות ולפיכך צריך ליטול ידיו (רבינו יונה לברכות סוף
פרק ח). (46) שכשנטל ידיו החזיר פניו מהם הואיל ואין
דרך ארץ לרחוק ידיים על השולחן (כסף משנה). (47) אבל
אם הם מסובים לאכול, הכול יודעים שנטל ידיו בחוץ, כי
אין אדם חשוד לאכול בלי נטילת ידיים מפני אנינות הדעת
(יומא שם).

ט. אין מנחין בשר חי⁴⁸ על הפת⁴⁹, ואין מעבירין
כוס מלא על הפת⁵⁰, ואין סומכין את הקערה
בפת⁵¹, ואין זורקין את הפת⁵², ולא את החתיכות
ולא את האכלין שאין להן קלפין, פגון תותים⁵³
וענבים ותאנים, מפני שהן נמאסין⁵⁴. ומתיר למשך
את הזין בצנורות בבתי חתנים⁵⁵, וזורקין לפניהם
קליות ואגוזים בימות החמה⁵⁶, אבל לא בימות
הגשמים, מפני שנמאסין. ואין נוטלין ידיהן ביין -
בין חי, בין מזוג⁵⁷. וכן אין מפסידין שאר אכלין
ומשקין דרך בזוי ובעיטה⁵⁸.

(48) בלתי מבושל. (49) שלא תימאס. (50) שמא יישפך
מהכוס עליה ותימאס. (51) שמא יישפך המרק עליה.
(52) משום ביזיון אוכלין, ואפילו לא תימאס הפת על ידי
הזריקה (ברכות דף נ עמוד ב ובתוספות שם). (53) פרי עץ
ש"עליו" נתונים למאכל לתולעי המשי, ונזכר במשנה

1 לבעצ על שתי כפרות²⁴ - נוטל שתיהן בידו ובוצע
2 אחת מהן²⁵.

(21) ואפילו אם השלימה קטנה והפרוסה גדולה (ברכות ד
לט עמוד ב). (22) בנוסח כתב יד התימנים: "מניח פרוסה
בתוך שלימה" - תחת השלימה, כלשון רש"י שם.
(23) וחז"ל בברכות שם אמרו: "ורא שמים יוצא ידי
שניהם". (24) (שבת דף קיז עמוד ב) שנאמר (שמות פרק
טז, פסוק כב): לקטו לחם משנה, ומכיוון שבשבת עצמה
לא נתחייבו ישראל לבצוע על שתי כיכרות אלא משום המן
שלא ירד בשבת (הוזהרו ללקוט בערב שבת לחם משנה),
גם ביום טוב כיוון שלא ירד בו המן - חייב בלחם משנה
(רב נטרונאי גאון הובא ב"אוצר הגאונים" ברכות דף לט
עמוד ב). (25) (שבת דף קיז עמוד ב) שלא כתוב אלא
לקטו לחם משנה, שמשמעה אחיזה בעלמא.

3 ה. הבוצע נותן פרוסה לפני כל אחד ואחד²⁶,
4 והאחר נוטל בידו. ואין הבוצע נותן ביד האוכל,
5 אלא אם-כן היה אבל²⁷. והבוצע, הוא פושט ידיו²⁸
6 תחלה ואוכל. ואין המסבין רשאים לטעם עד
7 שישטעם המברך. ואין הבוצע רשאי לטעם, עד
8 שיקלה אמן²⁹ מפני רב המסבין. ואם רצה הבוצע³⁰
9 לחלק כבוד לרבו או למי שהוא גדול ממנו בבקמה,
10 ויניחנו לפשט ידו קדם לו - הרשות בידו.

(26) (ירושלמי ברכות פרק ו, הלכה א). (27) הרשב"א
בתשובותיו חלק א סימן רעח כתב שהיה לו מקור לזה
בדברי חז"ל ושכחו, ונמצא בילקוט שמעוני (משלי י רמז
תתקמ"ז) "בבית האבל, בחול - פורס מנחם ונותן לאבל
(בידו ממש), שנאמר: פרשה ציון בידה אין מנחם לה.
ואילו היה לה מנחם - פרס מנחם" (הגהות הרד"ל למדרש
איכה פרשה ד). וכתבו הגאונים שבשבת פרס כדרכו, שאין
אבלות בשבת (וגם זה בילקוט הנ"ל). (28) לקחת הפרוסה
לפיו. (29) שאחרי ברכת המוציא. (30) אחרי שבצע
תחילה (ברכות דף מז עמוד א וכפירוש הכסף משנה).

11 ו. שנים ממתינין זה לזה בקערה³¹; שלשה אין
12 ממתינין. גמרו³² מהן שנים - השלישי מפסיק³³
13 עמהן. גמר אחד מהן - השנים אין מפסיקין לו³⁴,
14 אלא אוכלין והולכין עד שגומרין. אין משיחין
15 בסעודה, כדי שלא יבוא לידי ספנה³⁵. ומפני זה,
16 אם בא להם יין בתוך המזון, כל אחד ואחד מברך
17 לעצמו; שאם ברח אחד, ועונה העונה אמן בשעת
18 הבליעה, יבוא לידי ספנה³⁶. ואין מסתכלין בפני
19 האוכל ולא למנתו, שלא לביישו³⁷.

(31) כשאחד מסלק ידו מן הקערה כדי לשתות או לחתוך
לחם - חבירו מפסיק מלאכול עד שיגמור השתייה (רבינו
יונה). (32) הפסיקו. (33) מפני הנימוס. (34) שאינו בדין
שיהיו שניים מפסיקים לאחד (ברכות שם). (35) "שמא
יקדים קנה לוושט", שייכנס המאכל שצריך להיכנס לתוך
הוושט לפי הקנה ויסתכן (תענית דף ה עמוד ב וברש"י

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

המזון הוא נוטל ידיו תחלה, פדי שלא ישב הגדול⁷² 16
 וידיו מזהמות עד שישטל אחר; ושאר הסועדין 17
 נוטלין דין בסוף, זה אחר זה. ואין מכבדין בדבר 18
 זה⁷³, שאין מכבדין בידים מזהמות, ולא בגשרים, 19
 ולא בדרכים⁷⁴, אלא בפתח הראוי למזוזה⁷⁵, ובשעת 20
 פניסה⁷⁶. 21

71) למים אחרונים. (72) שהוא המברך, כמבואר לעיל
 הלכה ב. ואפילו כשנתן רשות לקטן ממנו לברך, המברך
 במקום גדול עומד (ברכות דף מז עמוד ב; דף מג עמוד א).
 73) להקדים אחד את חבריו הגדול ממנו. (74) לומר לגדול
 ממנו לך לפני. (75) ואפילו שאינו חייב במזוזה, כגון: בית
 כנסת ובית מדרש (ברכות דף מז עמוד א). (76) פרט
 לשעת יציאה, כמו שאמרו במסכת דרך ארץ זוטא: "לכניסה
 הגדול קודם, ליציאה הקטן קודם". והגאון רבי שאול
 קצנלבוגן ז"ל מוילנה אמר, שזה מרומז בספר יחזקאל (פרק
 מו, פסוק י): והנשיא, בתוכם כבואם יבוא ובצאתם יצאו -
 לומר: שבכניסה - הנשיא קודם, ובשעת יציאה - העם לפניו
 (הגהותיו לברכות דפוס וילנה).

יג. גמרו לטל ידיהן, ונגבו ידיהן, וברכו ברפת 22
 המזון, והביאו את המגמר⁷⁷ - מי שברך ברפת 23
 המזון, הוא מברך על המגמר⁷⁸, וכלן ענין אמן. 24

77) היו רגילים להביא לפנייהם אחר האכילה אבקת רוכלים
 על גחלי-אש במחתות לריח טוב (ברכות דף מב עמוד ב
 וברש"י). ועל שם הגחלים נקרא מוגמר. גחלי אש (ויקרא
 פרק טז, פסוק יב) מתרגם אונקלוס: גומרין דאשא. מקטרת
 מור ולבונה (שיר השירים פרק ג, פסוק ו) מתורגם: מתגמרא
 מן קטורת בוסמין (הערוך, ערך גמר). (78) הואיל והתחיל
 בברכות אחרונות - יגמרן (ברכות שם, וברש"י). ונוסח
 ברכתו מבואר לקמן פרק ט, הלכה ב.

יד. אם היה שם יין⁷⁹, מביאין פוס מחזיק רביעית 25
 או יתר על רביעית, ומביאין בשמים⁸⁰, ואוחז את 26
 היין בימינו⁸¹ ואת הבשמים בשמאלו, ומברך ברפת 27
 המזון. ואחר-כך מברך על היין⁸², ואחר-כך מברך 28
 על הבשמים⁸³. אם היו הבשמים שמן ערב וכיוצא 29
 בו - טחו בראש השמש⁸⁴; ואם היה השמש תלמיד 30
 חכם, טחו בכחל, פדי שלא יצא מבשם לשוק⁸⁵. 31

79) אבל אם אין לו אינו צריך לחזר אחריו כי ברכת המזון
 אינה טעונה כוס, כמבואר בסמוך הלכה ט"ו. (80) רמז
 לזה דברי התלמוד (יומא דף עז עמוד ב): "חמרא וריחני
 פקחין" (היין והריח של בושם עשאוני פיקח). ויש בזה
 הידור מצוה לכוס של ברכה (מרכבת המשנה). (81) שכל
 דבר מצוה רצוי לאחזו בשעת ברכה בימין. (82) ששותה
 אחרי ברכת המזון. (83) ואוחזם בימינו בשעת הברכה.
 (84) כדי שלא יצא בידיים מבושמות לשוק שגנאי הוא
 לתלמיד חכם מפני החשד. והשווה הלכות דעות פרק ה,
 הלכה ט. (85) כל הלכה זו מקורה בברכות דף מג עמוד
 ב.

(מעשרות פרק א משנה ב). (54) הואיל והם רכים (ברכות
 שם). (55) משום סימן טוב, ואין כאן משום הפסד וביזיון,
 לפי שמקבלים אותו בראש פי הצינור בכלי (שם, וברש"י).
 (56) שאין טיט בדרכים. (57) (ברכות שם). (58) כמו
 שאמרו (תענית דף כ עמוד ב): "מאכל אדם אין מאכילין
 אותו לבהמה", משום ביזוי אוכלין, ונראה כבועט בטובה
 שהשפיע הקדוש-ברוך-הוא בעולם (רש"י שם), ולצורך
 רפואה - מותר, כמו שאמרו (שבת דף קח עמוד ב): "שורה
 אדם פיתו ביין ונותנה על גב העין" (מגן אברהם אורח חיים
 סימן קעא סעיף קטן א).

י. אסור לאורחים לטל כלום ממה שלפניהם ולתן 1
 ביד בנו או בתו של בעל הבית, שמא יתבטל בעל 2
 הסעודה, שהרי אין לו אלא מה שהביא לפנייהם⁵⁹, 3
 ונמצאו הקטנים נוטלים אותם והולכים⁶⁰. לא ישלח 4
 אדם לחברו חבית יין ושמן צף על פיה⁶¹, שמא 5
 ישלח לו אדם⁶² חבית שפלה יין, וידמה שהוא של 6
 שמן⁶³, ושמן הוא שפעל פניה בלבד, ויזמן אורחים⁶⁴ 7
 ויתבטל⁶⁵. וכן כל פיוצא בדברים אלו, המביאים 8
 לידי בוששה לבצל הסעודה, אסורין⁶⁶. 9

59) והאורחים חושבים שיש לו להביא עוד ונותנים מה
 שלפניהם. (60) (חולין דף צד עמוד א). (61) אף על פי
 שיודיעו שהוא יין. (62) אחר. (63) הואיל ולא הודיעו
 שהוא יין. (64) שדרכם היה לטבול פיתם בשמן וזה היה
 רוב מאכלם. (65) (שם, וכפירוש הרדב"ז ב"לשונות
 הרמב"ם" חלק א אות נח). (66) ובטור אורח חיים סימן
 קע מביא עוד דברים הנוהגים בסעודה והם משום דרך ארץ,
 וכדאי לציין אחד מהם: "נקי הדעת שבירושלים לא היו
 מסובין בסעודה אלא אם כן יודעים מי מיסב עימם".
 מקורו בסנהדרין דף כג עמוד א וכפירוש רש"י שם, שגנאי
 הוא לתלמידי חכמים לישוב אצל עם הארץ בסעודה. ומעניין
 שרבינו מביא את זה בהלכות סנהדרין פרק כ"ב, הלכה י.

יא. גמרו מלאכל - מסלקין את השלחן, ומכבדין 10
 את המקום שאכלו בו⁶⁷, ואחר-כך נוטלין את 11
 ידיהם⁶⁸; שמא ישירו שם פרווין שיש בהן פזית, 12
 שאסור להלך בהן ולרחץ עליהן⁶⁹. אכל פרווין 13
 שאין בהן פזית, מותר לאבדן ביד⁷⁰. 14

67) (ברכות דף נב עמוד ב), וכתוב ב"הגהות מיימוניות":
 שאין זה אלא בימיהם שהיה לכל אחד מהמסובים שולחן
 קטן, ומסירים מלפני כולם חוץ משולחן המברך, אבל
 בימינו שכולנו סמוכים אל שולחן אחד אין לסלק המפה
 והלחם עד אחר ברכת המזון. ובסנהדרין דף צב עמוד א
 אמרו: כל שאינו משמר פת על שולחנו אינו רואה סימן
 ברכה לעולם. וראה אורח חיים סימן קפ. (68) מים
 אחרונים. (69) משום הפסד אוכלין (ברכות שם).
 (70) (שם). והעירו התוספות שם, שבכל זאת יש להזהר גם
 בהם ואסור לדרוך עליהם שקשים לעניות, כמבואר בש"ס
 (חולין דף קה עמוד ב).

יב. הביאו להם מים לנטילה⁷¹ - כל שמברך ברפת 15

- טו. אף-על-פי שאין ברכת המזון צריכה יין⁸⁶ - אם
 ברה על היין כמנהג שאמרנו, צריך שידיח כוס של
 ברכה מפניו ולשטף אותו מבחוץ⁸⁷. וימלאנו יין
 חיי⁸⁸, וכיון שהגיע לברכת הארץ, נותן לתוכו מעט
 מים⁸⁹, כדי שיהא ערב לשתייה⁹⁰. ואין משיחין על
 כוס של ברכת המזון, אלא הכל שותקים עד
 שיתכלה ברכת המזון וברכת היין, וישתו⁹¹.
- ב. הסוחר פרות והוציא מהן משקין - מברך עליהן
 בתחלה "שהכלל"¹¹ ולבסוף "בורא נפשות"; חוץ
 מן הענבים והזיתים, שעל היין הוא מברך "בורא
 פרי הגפן"¹², ולבסוף ברכה אחת מעין שלש¹³, ועל
 השמן, בתחלה הוא מברך "בורא פרי העץ"¹⁴. במה
 דברים אחרים? שהיה חושש בגרונ¹⁵, ושתה מן
 השמן עם מי השלקות¹⁶ וכיוצא בהן, שהרי נהנה
 בשתייתו; אבל אם שתה השמן לבדו¹⁷, או שלא היה
 חושש בגרונ¹⁸ - מברך עליו "שהכל", שהרי לא
 נהנה בטעם השמן¹⁹.

(11) ברכות לח, ע"א: "דבש תמרים מברך עליו שהכל -
 זיעה בעלמא הוא" וכדעת ה'תוספות' (ברכות לח.).
 (12) שם, לה, ע"ב. הואיל וסודע ומשמח, חשוב הוא לקבוע
 לו ברכה לעצמו. (13) שמחמשת המינים הוא. (14) שם.
 (15) כואב בגרונ, ושתיית השמן מרככתו ומרפאתו.
 (16) שעירבו עם מי ירקות שלוקים [מבושלים] שיש הנאה
 בשתייתו. (17) שאין בו שום טעם והנאה. (18) שאז
 אפילו אם עירבו עם מי השלקות, אין השמן חשוב עיקר
 ובטל לגבי המים. (19) שם, לו, ע"א. ולדעת הרי"ף שם,
 אינו מברך כלל על שתיית השמן לבדו, כי אין זה נהנה אלא
 מזיק את גופו ואין זה בכלל "ואכלת... וברכת" (שם, לא:;
 שו"ע א"ח סי' רב, סעיף ד.).

- ג. פרות או ירקות שדרבן להאכל חיים - אם בשל
 או שלקן²⁰, מברך עליהן בתחלה "שהכלל"²¹ ולבסוף
 "בורא נפשות". וירקות שדרבן להאכל שלוקין,
 כגון פרום ולפת²² - אם אכלן חיו, מברך עליהן
 בתחלה "שהכלל"²³ ולבסוף "בורא נפשות רבות".
 ואם בשל או שלקן - מברך עליהן "בורא פרי
 האדמה"²⁴ ולבסוף "בורא נפשות רבות". דברים
 שדרבן להאכל חיו ומבשלין - אכלן, בין חיו בין
 מבשלין - מברך עליהן בתחלה ברכה הראויה להן:
 אם היו פרות עץ, מברך "בורא פרי העץ", ואם היו
 פרות האדמה או ירקות, מברך "בורא פרי
 האדמה"²⁵.

(20) בישראל הרבה עד שנימוחו. שלוק - יותר ממבושל,
 כמבואר בחולין קיא. וכן ב'תוספות' פסחים לט: אולם
 בירושלמי תרומות פ"י, ה"ו אמרו, ששלוק הוא פחות
 מבישול. (21) שהורידם מחשיבותם הקודמת, הואיל ואין
 דרכם להאכל מבושלים (ברכות לח:). (22) מין ירק גנים
 (ריב"ע). (23) שאין זה דרך אכילתם. (24) שזהו דרך
 אכילתם, והוא עיקר פריים (שם, ברש"י). (25) שם:
 "שלקות מברך עליהם פרי האדמה" ואין שינויים (ע"י
 הבישול) מורידם מברכתם הראויה להם.

- ד. ירקות שדרבן להשלק - שלקן, מברך על
 מי-שלק שלקן "בורא פרי האדמה"²⁶; והוא
 ששלקן לשותת ממייהו, שמימי השלקות בשלקות²⁷
 במקום שדרבן לשותת. דבש תמרים - מברכין עליו

פרק שמיני

(1) פירות האילן ברכתם תחילה וסוף; מי שנסתפק לו אם
 בירך או לא בירך מה דינו; דין קרימה בברכת שבעת
 המינים; ברכת "מעין שלוש" שעל הפירות ונוסחתה.

- א. כל פירות האילן מברכין עליהן בתחלה "בורא
 פרי העץ"² ולבסוף "בורא נפשות רבות"³, חוץ
 ממחמשת המינים הפתובין בתורה⁴, והם: ענבים
 ורמונים ותאנים וזיתים ותמרים, שהוא מברך
 עליהן בסוף ברכה אחת מעין שלש⁵. ועל פירות
 הארץ והירקות, מברכין עליהן בתחלה "בורא פרי
 האדמה"⁶ ולבסוף "בורא נפשות רבות". דברים
 שאין גדולין מן הארץ, כגון פטר וגינה ורגים
 וביצים ומים וחלב ודבש⁸ וכיוצא בהן - בתחלה
 מברך "שהכלל" ולבסוף "בורא נפשות רבות".
 והשותה מים שלא לריות צמא¹⁰, אינו טעון ברכה,
 לא לפניו ולא לאחריו.

(2) ברכות לה, ע"א. (3) שם, מד, ע"א. ונוסחו המלא, מובא
 בפירוש המשנה לרבינו (שם, פ"ו, מ"ח) ברוך אתה ה'...
 "בורא נפשות רבות וחסרונן (כמו לחם ומים שאי אפשר
 להתקיים בלעדן) על כל מה שברא (שאפילו אם לא בראם
 אפשר להתקיים בלעדן כמו תפוחים וכיוצא בהם שהם
 לתענוג בעלמא. (תוספות' ברכות לז.) ברוך אל חי
 העולמים. (4) דברים ח, ח. (5) תמצית של שלש ברכות
 שבברכת המזון (ברכות מד.) ונוסחה מובא לעיל פ"ג, ה"ג.
 ולקמן ה"ד. ופירות הללו הואיל והם חשובים ובהם
 נשתבחה ארץ ישראל - קובעים ברכה מיוחדת לעצמם.
 (6) ברכות לה, ע"א. (7) שם, מד, ע"ב. (8) דבש דבורים.
 (9) שם, מ, ע"ב. (10) ששותה לבלוע מאכל או עצם
 שנתחב בגרונ (שם, מה). וכן אם שותה מים לרפואה. אבל
 בשאר משקין אפילו כששותם לרפואה, הואיל ונהנה מהם
 - מברך. כמבואר בסמוך ('מעשה רוקח').

עצמו אלא מן האדמה (הערוך). (39) אלא שומר הפרי.
(40) גרגירים קטנים והם עיקר פרי. (41) ברכות לו, ע"א.

ז. הפלפלין והזנגביל⁴² - בזמן שהן רטבין⁴³, מברך
עליהן "בורא פרי האדמה"⁴⁴, אבל יבשין, אין
טעונין ברכה, לא לפניהם ולא לאחריהם, מפני
שהן תבלין⁴⁵ ואינו אכל. וכן אכלין שאין ראויין
לאכילה ומשקין שאינן ראויין לשתייה, אינן טעונין
ברכה, לא לפניהן ולא לאחריהן.

(42) מין קנמון, ששרשו היבש ניתן כבשמים לתוך מאכלים
שונים. (43) וראויים לאכילה. (44) ואע"פ שהפלפלין
גדלים על העץ, מכיון שאין דרך בני אדם לנטעו על דעת
לאכלם כמו שהם אלא ע"י תערוכת כתבשיל, ראוי לשנות
ברכתם במקצת (כסף-משנה). (45) עשויים לתבל בהם את
התבשיל, ואינם נאכלים בפני עצמם (ברכות לו:).

ח. הפת שעפשה⁴⁶, והיין שהקרים⁴⁷, ותבשיל
שעברה צורתו⁴⁸, והנובלות, שהן פגין⁴⁹, והשכר⁵⁰,
והחמץ, והגובאי⁵¹, והמלח, והפמיהין⁵², והפטירות
- על פלן מברך תחלה "שהפל"⁵³. וכל המברכין
לפניו "שהפל", לאחרונה מברך "בורא נפשות"⁵⁴.
וכל הטעון ברכה לאחריו, טעון ברכה לפניו⁵⁵.

(46) שהעלתה טחב ורקבון, מלשון: עבשו פרות (יואל א,
יו), שהבי"ת נחלפת בפי"א (הערוך). (47) שהעלה קרום על
פניו מחמת חימוצו, ובכתי" התימנים כתוב: והקריס,
ופירושו: החמץ, שכן ברומית נקרא חומץ - אקריס, וכן
הוא בנוסח הש"ס כתי" פריז (ברכות מ:). שהקריס (הערוך,
ערך קרס). (48) שנתקלקל. (49) פירות שהשירתם הרוח
קודם שנתבשלו. (50) שעושים מתמרים או משעורים (ב"ב
צו:). (51) מין חגבים טהורים. (52) מין ממיני הפטריות
הגדל באדמה רטובה, אלא שהפטריות גדלות על האדמה,
והכמהין גדלים בתוך האדמה ואחר חפירתה נראים
(הערוך). (53) ברכות מ, ע"ב. וכמהין ופטריות אף-על-פי
שגדלים מן האדמה, מברכים עליהם "שהכל", הואיל ועיקר
נייקתם מן האויר הוא (שם). (54) שם, מד, ע"ב.
(55) שם. ויש שטעון ברכה לפניו ולא לאחריו, כגון ריח של
בושם.

ט. שמרים⁵⁶, שננתן עליהם שלשה⁵⁷ והוציא מהן
ארבעה⁵⁸ - מברך עליהן "בורא פרי הגפן", שזה
יין מזוג הוא⁵⁹. הוציא פחות מארבעה - אף-על-פי
שיש בהם טעם יין, מברך עליהן "שהפל" תחלה⁶⁰.
(56) שמרי יין. (57) שלש מדות מים. (58) שנמזג יין
השמרים עם המים. (59) שלשה חלקים מים ואחד יין.
(60) בבא-בבא צו, ע"ב.

י. ברוך על פירות האילן "בורא פרי האדמה" -
יציא⁶¹; ועל פירות האדמה "בורא פרי העץ" - לא
יציא⁶². ועל פלם אם ברוך "שהפל"⁶³ - יציא, ואפלו
על הפת ועל היין⁶⁴.

תחלה "שהפל"²⁸; אבל תמרים שמעעכן פיד והוציא
גרעינין שלהן ועשאן כמו עפה - מברך עליהן
תחלה "בורא פרי העץ"²⁹ ולבסוף ברכה אחת מעין
שלש.

(26) ברכות לט, ע"א. ודוקא שלא בישלם עם בשר, אבל אם
בישלם עם הבשר - טעם הבשר שבמרק חשוב עיקר ומברך
עליו שהכל (הרא"ש שם). (27) ואין זה דומה למשקין
הנסחטים מפירות שמברך עליהם שהכל, לעיל ה"ב,
שהמשקה אין לו טעם הפרי, ומרק השלקות יש לו טעם
הירק (הרא"ש שם). (28) ברכות לח, ע"א. (29) שם.

ה. הקנים המתוקים, שסוחטין אותן ומבשלין
מימיהן עד שיקפא וידמה למלח³⁰ - כל הגאונים
אומרים, שמברכין עליו "בורא פרי האדמה",
ומקצתם אמרו - "בורא פרי העץ"³¹; וכן אמרו³²,
שהמוציא אותם קנים, מברך "בורא פרי האדמה".
ואני אומר, שאין זה פרי, ואין מברכין עליו אלא
"שהפל", שלא יהיה דבש אלו הקנים³³, שנשתנה
על-ידי³⁴ אור, גדול מדבש תמרים, שלא נשתנה
על-ידי האור, ומברכין עליו "שהפל".

(30) הכוונה לשופר שלנו. (31) דעת בעל הלכות גדולות
הובאה ברא"ש שם. וזהו "יערת הדבש" הנזכר בשמואל-א
יד, כז וכפירוש רש"י שם, שבערבית קוראים לדבש זה
סוקריא. (32) הגאונים שסוברים שהקנים פרי אדמה הם.
(33) כלומר: אפילו אם נניח שהוא פרי העץ, והמוצאם מברך
"בורא פרי העץ", עכ"פ הסוכר היוצא ממנו ברכתו שהכל.
(34) ע"י הבישול באש. וב"טור" או"ח סי' ר"ב משיג על דברי
רבינו, שאין לדמות דין הסוכר לדין דבש הזב מתמרים,
שהתמרים הן בעצמן פרי ועיקר נטיעתן על מנת לאכלן כמו
שהן, ולפיכך כשנשתנו נשתנית ברכתן כדין כל המשקין
הנסחטים מן הפירות, אבל הקנים האלו אינם ראויים
לאכילה כמו שהם, ועיקר נטיעתם על דעת דבשם הוא וזהו
פריים, לפיכך מברכים עליו "בורא פרי העץ". והכסף-משנה
משיב, שאילו היו הקנים בארצו של ה"טור" לא היה טוען
כך, שבמקום שנמצאים מוכרים מהם לאלפים ולרכבות
למצצם כמו שהם, ולכן דין מימיהם כשאר מי פירות
שברכתם "שהכל".

ו. הקור, והוא ראש הדקל³⁵, שהוא כמו עץ לכן³⁶
- מברך עליו בתחלה "שהפל"³⁷. קפרס של צלף³⁸,
מברך עליו "בורא פרי האדמה", מפני שאינו
פרי³⁹. והאבינות⁴⁰ של צלף, הן הפרי, שהן פצירות
תמרים דקים קטנים - מברך עליהן "בורא פרי
העץ"⁴¹.

(35) עץ התומר. (36) והוא רך ומתוק לחיך. (37) ברכות
לו, ע"א. שסופו להקשות כעץ, ומתחילה לא נטעו את הדקל
על דעת אכילת הקור. (38) אילן קטן-קומה (קפרסטרודן),
ובערבית - אליקפא"ר. ונזכר במשנה (מעשרות פרק ד,
מ"ו). והקפרס - הם העלים שלו ואינם יוצאים מן העץ

הָרְאוּיָהּ לוֹ, וְאֵי-זֶה מֵהֶם שִׁירְצָה לְהַקְדִּים⁷⁷ 25
מִקְדָּים⁷⁸. וְאִם אֵינוֹ רוֹצֶה בָּהּ יוֹתֵר מִזֶּה - אִם יֵשׁ 26
בִּינֵיהֶם אֶחָד מִשְׁבַּעַת הַמִּינִים, עָלָיו הוּא מְבָרֵךְ 27
תַּחֲלָה. וְכָל הַקֹּדֶם בְּפֶסוּק - קֹדֶם בְּבִרְכָּה. 28
וְהַשְּׁבָעָה, הֵן הָאֲמֹרִים בְּפֶסוּק זֶה: אֶרֶץ חֹטָה 29
וְשָׁעֲרָה וְגִפֶּן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן, אֶרֶץ זֵית שָׁמֶן וְדָבָשׁ. 30
וְדָבָשׁ זֶה הוּא דָבָשׁ תְּמָרִים⁷⁹. וְהַתְּמָרִים⁸⁰ קֹדָמִין 31
לְעֵנָבִים, שֶׁהַתְּמָרִים שָׁנִי לִ"אֶרֶץ"⁸¹, וְהָעֵנָבִים שְׁלִישִׁי 32
לִ"אֶרֶץ"⁸². 33

(76) כגון תפוח וזית. (77) שחביב עליו יותר. (78) ואפילו כשהמין השני הוא משבעת המינים המיוחדים בתורה. (79) שלא לטעות בדבש דבורים. (80) אע"פ שנכתבו באחרונה. (81) שניה הנזכרת בסוף הפסוק. (82) הנזכרת בראש הפסוק.

יד. בִּרְכָה אַחַת שֶׁהִיא מֵעֵין שְׁלֹשׁ, שֶׁל חֲמִשָּׁת 34
הַמִּינִין שֶׁל פְּרוֹת, וְשֶׁל יֵין, הִיא שֶׁל מִינֵי הַדְּגָן⁸³; 35
אֲלֹא שֶׁעַל הַפְּרוֹת הוּא אוֹמֵר: עַל הָעֵץ וְעַל פְּרֵי הָעֵץ 36
וְעַל תְּנוּכַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֲמֵדָה⁸⁴ וכו', וְעַל הַיֵּין 37
הוּא אוֹמֵר: עַל הַגֶּפֶן וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן, וְחוֹתֵם 38
בְּשִׁתִּיהֶן: עַל הָאֶרֶץ וְעַל הַפְּרוֹת⁸⁵. וְאִם הִיא בְּאֶרֶץ 39
יִשְׂרָאֵל - חוֹתֵם: עַל הָאֶרֶץ וְעַל פְּרוֹתֶיהָ⁸⁶. וְיֵשׁ מִי 40
שֶׁמוֹסִיף בְּבִרְכָה שְׁמַעֲיָן שְׁלֹשׁ, קֹדֶם חֲתִימָה: "כִּי אֵל 41
טוֹב וּמְטִיב אֶתָּה", שֶׁהוּא מֵעֵין בִּרְכָה רְבִיעִית⁸⁷. וְיֵשׁ 42
מִי שֶׁאֵמֵר, שְׁלֹא תִקְנוּ בִּרְכָה רְבִיעִית אֲלֹא בְּבִרְכַּת 43
הַמְּזוּן בְּלָדָה. 44

(83) המפורשת לעיל פרק ג, הלכה יג. (84) ברכות מד, ע"א. (85) והראב"ד סובר שחותם על היין: "על הארץ ועל פרי הגפן". וכן אנו נוהגים. (86) של ארץ ישראל, להדגיש שבח הארץ. (87) שבברכת המזון ('רבינו אלפס' למסכת ברכות פ"ו).

טו. שְׁתֵּה יֵין, וְאָכַל תְּמָרִים, וְאָכַל תְּבַשְׂיִל שֶׁל 45
חֲמִשָּׁת מִינֵי דָגָן - מְבָרֵךְ בְּאַחֲרוֹנָה: בְּרוּךְ אַתָּה ה', 46
אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, עַל הַמַּחְיָה וְעַל הַפְּלִלְיָה, וְעַל 47
הַגֶּפֶן וְעַל פְּרֵי הַגֶּפֶן, וְעַל הָעֵץ וְעַל פְּרֵי הָעֵץ, וְעַל 48
תְּנוּכַת הַשָּׂדֶה וְעַל אֶרֶץ חֲמֵדָה וכו', וְחוֹתֵם: בְּרוּךְ 49
אַתָּה ה', עַל הָאֶרֶץ וְעַל הַמַּחְיָה וְעַל הַפְּרוֹת⁸⁸. 50

(88) הארץ המוציאה את המחיה והפירות. ואינו חותם חתימה מיוחדת ליין, שבכלל הפירות הוא. וכן דעת 'רבינו חננאל' הובאה ב'תוספות' (ברכות מד.).

טז. אָכַל אִם אָכַל בָּשָׂר וְשִׁתָּה יֵין - מְבָרֵךְ בְּסוֹף עַל 51
זֶה בִּפְנֵי עֲצֻמוֹ⁸⁹ וְעַל זֶה בִּפְנֵי עֲצֻמוֹ⁹⁰. אָכַל תְּאֵנִים 52
אוּ עֵנָבִים, וְתַפּוּחִים וְאֶגְסִים וְכִיּוֹצֵא בָהֶן - מְבָרֵךְ 53
בְּסוֹף בִּרְכָה אַחַת מֵעֵין שְׁלֹשׁ, וְהִיא כּוֹלֶלֶת הַפֶּל, 54
מִפְּנֵי שֶׁשָּׁלֹן פְּרוֹת הָעֵץ, וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בְּזֶה⁹¹. 55

(89) מעין שלש. (90) בורא נפשות. (91) כגון ששתה יין

(61) שגם האילן יונק מן האדמה, ובכלל פירות האדמה הוא (ברכות פ"ו, מ"ב. וכפירוש 'רבינו יונה' שם). (62) שאין פירות האדמה בכלל פירות האילן (שם). וחז"ל נתנו סימן לידע בו איזהו פרי עץ ואיזהו פרי אדמה: כל פרי שאתה קוטפו, והענף של העץ נשאר ומוציא פרי לשנה הבאה - זהו פרי העץ. וכל שאתה נוטל את הפרי, ואין הענף נשאר לחזור ולהוציא פירות לשנה הבאה - פרי האדמה הוא (ברכות מ:). (63) שם, פ"ו, מ"ב. ולפיכך כל דבר שמסופק בו מה לברך עליו, יברך "שהכל" ויצא ידי חובתו ('הגהות מיימוניות'). (64) ברכות מ, ע"ב.

יא. לָקַח כּוֹס שֶׁל שֶׁכַר בִּידוֹ, וְהִתְחִיל הַבִּרְכָּה⁶⁵ 1
עַל-מִנְתָּ לומר "שֶׁהַכֹּל", וְטָעָה וְאָמַר "בוֹרָא פְּרֵי 2
הַגֶּפֶן" - אֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ⁶⁶. וְכֵן אִם הָיוּ לְפָנָיו 3
פְּרוֹת הָאֶרֶץ, וְהִתְחִיל הַבִּרְכָה עַל-מִנְתָּ לומר "בוֹרָא 4
פְּרֵי הָאֲדָמָה", וְטָעָה וְאָמַר "בוֹרָא פְּרֵי הָעֵץ" - אֵין 5
מַחְזִירִין אוֹתוֹ. וְכֵן אִם הָיָה לְפָנָיו תְּבַשְׂיִל שֶׁל דָּגָן, 6
וּפְתַח עַל-מִנְתָּ לומר "בוֹרָא מִינֵי מְזֻנוֹת", וְטָעָה 7
וְאָמַר "הַמוֹצֵא" - יָצָא; מִפְּנֵי שֶׁבִּשְׁעָה שֶׁהִזְכִּיר אֵת 8
הַשֵּׁם וְהַמְּלָכוּת, שֶׁהֵן עֶקֶר הַבִּרְכָה, לֹא נִתְּפוֹן אֲלֹא 9
לַבִּרְכָה הָרְאוּיָהּ לְאוֹתוֹ הַמֵּין, וְהוֹאִיל וְלֹא הָיָה בְּעֶקֶר 10
הַבִּרְכָה טָעוּת, אַף-עַל-פִּי שֶׁטָּעָה כְּסוּפָה, יָצָא וְאֵין 11
מַחְזִירִין אוֹתוֹ⁶⁷. 12

(65) בשם ומלכות. (66) שיברך שנית כהלכה. (67) שם יא, ע"א. וגירסא אחרת היתה לרבינו באותה סוגיא, והיא: נקט כסא דשיכרא בידו, פתח ובירך אדעתא דשיכרא, וסיים בדחמרא (יין) וכו' (כסף-משנה הל' קריאת שמע פ"א, ה"ח).

יב. כָּל הַבִּרְכּוֹת הָאֵלּוּ⁶⁸, אִם נִסְתַּפֵּק לוֹ בָּהֶם אִם 13
בִּרְךָ אוֹ לֹא בִּרְךָ - אֵינוֹ חֹזֵר וּמְבָרֵךְ, לֹא בַּתְּחִלָּה 14
וְלֹא בְּסוֹף, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְדַבְּרֵי סוּפְרִים⁶⁹. שִׁכַּח 15
וְהִכְנִים אֲכָלִין לְתוֹךְ פִּיּו בְּלֹא בִרְכָה - אִם הָיוּ 16
מִשְׁקִין⁷⁰, בּוֹלְעֵן⁷¹, וּמְבָרֵךְ עֲלֵיהֶן בְּסוֹף⁷². וְאִם הָיוּ 17
פְּרוֹת, שֶׁאִם זִרְקָן⁷³ וְאִמָּסוּ, כְּגוֹן תּוֹתִים וְעֵנָבִים - 18
מִסְלָקִין לְצַד אֶחָד⁷⁴ וּמְבָרֵךְ, וְאַחֲרֵיכָּה בּוֹלְעֵן. וְאִם 19
אֵינוֹ נִמְאָסִין, כְּגוֹן פּוֹלִים וְאִפְּוֹנִים - פּוֹלְטֵן מִפִּיּו, 20
עַד שִׁיבְרָךְ וּפִיּו פְּנוּי⁷⁵, וְאַחֲרֵיכָּה אוֹכֵל. 21

(68) המנויות בפרק זה שהן מדברי סופרים, פרט לברכת המזון שהיא מן התורה, שחזור עליה מספק כמבואר לעיל פ"ב, הלכה יד. (69) וספק דבריהם - להקל (שבת לד. וראה ברכות כא.). (70) שאם יפלטם מפיו יופסדו, וכן א"א לסלקם לאחד מלוגמיו. (71) בלא ברכה. (72) ברכה אחרונה. (73) מפיו. (74) שבפיו. (75) משום שנאמר (תהלים עא, ח): ימלא פי תהלתך, כל הפה צריך להיות פנוי בשעת ברכה (ברכות נא.) וכפירוש 'רבינו חננאל' שם.

יג. הָיוּ לְפָנָיו מִינֵין הַרְבֵּה - אִם הָיוּ בִּרְכוּתֵיהֶן 22
שְׁווֹת⁷⁶, מְבָרֵךְ עַל אַחַת מֵהֶן וּפוֹטֵר אֵת הַשָּׁאֵר; וְאִם 23
אֵין בִּרְכוּתֵיהֶם שְׁווֹת - מְבָרֵךְ עַל כָּל אַחַת מֵהֶן בִּרְכָה 24

עֲצֵי בְשָׂמִים¹⁴. שָׁמֶן שֶׁבִשְׂמֻנֵּי¹⁵ פְּעִין שָׁמֶן הַמִּשְׁחָה¹⁶ 19
- מְבַרְךָ עָלָיו¹⁷ "בּוֹרֵא מִיָּנִי בְשָׂמִים"¹⁸. הִבִּיאוּ לְפָנָיו 20
שָׁמֶן¹⁹ וְהֵדָס - מְבַרְךָ עַל הַהֵדָס וּפּוֹטָר אֶת הַשָּׁמֶן, 21
מִפְּנֵי שֶׁבִּרְכָּהּ אַחַת לְשִׁתִּיהָ, וְהוּא "עֲצֵי בְשָׂמִים"²⁰. 22

(12) הוא הצרי הנוסף מעצי הקטף ("העורף"). והוא עץ בלז"ם בלע"ז. (13) ברכות, שם. מפני שהוא גדל בארץ ישראל והוא חשוב, קבעו לו ברכה לעצמו, וזהו "עצי שמן" האמור במלכים-א. ו, כג (רבינו יונה). ויש מפרשים: שזהו ה"פגנ" האמור ביחזקאל (כז, יז): "הודה וארץ ישראל... בחטי מנית ופגנ" (רש"י שם). (14) ברכות, שם. (15) שעירב בו מיני בשמים שונים מעץ ומעשב. (16) שמשחו בו את הכהנים וכלי המקדש, וגם הוא היה מעורב מבשמים שונים מעשה רוקח (שמות ל, כג-כה). (17) ואפילו סיגנו ולא נשאר בו מעיקרי הבשמים כלום - מברך עליו, כמו שיתבאר בסמוך ה"ח. (18) ברכות, שם. וגורס רבינו שם: "בורא מיני בשמים", בעוד שהגירסא שלפנינו היא: "בורא עצי בשמים" (כסף-משנה). (19) להריח בו, כגון שמן זית שטחנו עד שחזר ריחו נודף. (20) ברכות מג, ע"ב וכגירסת ה"ר"ף שם). ומקדים את ההדס לברכה, מפני שהוא עומד להריח בו, בעוד שהשמן מיוחד בעיקר לסיכה, להעביר הזוהמה, ואין מברכים על הסיכה כמבואר בסמוך ה"ח. וכן היו מביאים את ההדס במוצאי שבת לבשמים להבדלה ('טור' או"ח סי' רצז) ובערבי שבתות להריח בשבת (שבת לג:). וברכתו תדירה יותר, ותדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם ('אור שמח').

ד. הָיוּ לְפָנָיו בְּשָׂם שֶׁהוּא עֵץ וּבְשָׂם שֶׁהוּא עֶשֶׂב - 23
אֵין בְּרָכָה אַחַת מֵהֵן פּוֹטָרֵת אֶת חֲבֵרוֹ, אֲלֹא מְבַרְךָ 24
עַל זֶה לְעֻצְמוֹ וְעַל זֶה לְעֻצְמוֹ. הִבִּיאוּ לְפָנָיו יֵין 25
וְשָׁמֶן²¹ - אוֹחֻזוּ יֵין בִּימֵינוּ²² וְשָׁמֶן בְּשִׁמְאָלוֹ, וּמְבַרְךָ 26
עַל הַיֵּין וְשׁוֹתֵהוּ, וְחוֹזֵר וּמְבַרְךָ עַל הַשָּׁמֶן²³ וּמְרִיחַ 27
בוֹ, וְטָחוּ בְּרֹאשׁ הַשֶּׁמֶשׁ²⁴. וְאִם הָיָה הַשֶּׁמֶשׁ תִּלְמִיד 28
חָכֵם²⁵, טָחוּ בַּכֶּתֶל²⁶. 29

(21) להריח. (22) שהוא חשוב יותר, וכן הוא גורם ברכה לעצמו, שבכמה מקומות הוא בא ומברכים עליו אף-על-פי שאין צריכים לשתייתו, כגון ב"קידוש" וב"ברכת אירוסין" (ברכות מב. וברש"י שם). (23) ואוחזו בימינו, "שכל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו, צריך לאחזו בימינו בשעת ברכה" ('טור' או"ח סי' רז). (24) כדי שלא יצא בידים מבושמות לשוק. (25) בכתב-יד התימנים, וכן ברוב הדפוסים העתיקים, הנוסח: "תלמיד חכמים", וכן בכל מקום שנזכר שם זה. (26) שגנאי הוא לתלמיד חכם לצאת לשוק כשהוא מבושם (ברכות מג:). דין זה ביארו כבר רבינו לעיל פ"ז, הלכה יד, אלא ששם ידובר בין הבא לברכת המזון, שהוא יין מצוה, וכאן מדובר בין רשות שאף הוא קודם לשמן לענין ברכה.

ה. דָּבָר שֶׁהוּא סִפֵּק אִם מִן הָעֵץ אִם מִן הָאֲדָמָה - 30
מְבַרְךָ עָלָיו "בּוֹרֵא מִיָּנִי בְשָׂמִים"²⁷. בְּשָׂם שֶׁעֲרָבוּ 31
הָרוֹבֵל²⁸ מִמִּינֵי הָרֶבֶה - מְבַרְךָ עָלָיו "בּוֹרֵא מִיָּנִי 32

ואכל עמו תפוחים, שברכה אחרונה שעל היין פוטרת את הפירות, הואיל וחותם בה: "על הארץ ועל הפירות" (דעת הרשב"א בדברי רבינו, הובאה בבית יוסף סי' רח).

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי

(1) שמברכים על ריח טוב; שלושה מיני ריח טוב מברכים עליהם.

א. כָּשֶׁם שֶׁאֲסוּר לְאָדָם לְהֵנוֹת בְּמֵאֲכָל אוּ בְּמִשְׁקָה 1
קֹדֶם בְּרָכָה, כִּף אֲסוּר לוֹ לְהֵנוֹת² בְּרִיחַ טוֹב קֹדֶם 2
בְּרָכָה³. וְכִיצַד מְבַרְךָ עַל רִיחַ טוֹב? אִם הָיָה זֶה שִׁישׁ 3
לְהִרִיחַ עֵץ אוּ מִין עֵץ, מְבַרְךָ "בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים"; 4
וְאִם הָיָה עֶשֶׂב אוּ מִין עֶשֶׂב, מְבַרְךָ "בּוֹרֵא עֶשְׂבֵי 5
בְשָׂמִים"⁴; וְאִם לֹא הָיָה מִן הָעֵץ וְלֹא מִן הָאֲדָמָה, 6
כִּגוֹן הַמּוֹר⁵, שֶׁהוּא מִן הַחֲמִיָּה - מְבַרְךָ "בּוֹרֵא מִיָּנִי 7
בְשָׂמִים"⁶. וְאִם הָיָה פְּרִי הָרְאִוִי לְאֲכִילָה, כִּגוֹן 8
אֲתוּרֹג אוּ תַּפּוּחַ - מְבַרְךָ⁷ "שֹׁנְתָן רִיחַ טוֹב בְּפִרוֹת". 9
וְעַל הַפֶּל אִם אָמַר "בּוֹרֵא מִיָּנִי בְשָׂמִים", יֵצֵא⁸. 10

(2) ובכת"י התימנים: "להריח". (3) ברכות מג, ע"ב. שנאמר (תהלים קנ, ו): כל הנשמה תהלל יה - איזה דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו, הוי אומר: זה הריח. (4) ברכות, שם. (5) "הוא הדם הצרור בחיה שבהודו, הידוע לכל שמתבשמן בו בני אדם בכל מקום" (לשון רבינו הל' כלי המקדש פ"א, ה"ב). ויש מפרשים: חיה ידועה היא שיש לה חטוטרת בצוארה ומתקבץ שם תחילה כמין דם, ואחר כך מתייבש ונעשה ממנו המור (ברא"ש לברכות פ"ו, וכן ב'טור' או"ח סי' רטז), ונקרא בלשון אשכנז: פזי"ם, ובלשון התלמוד (ברכות מג:). מושק. (6) שם. (7) כשבא להריח בהם. אבל בא לאכול מהם, אינו מברך עליהם אלא ברכת האכילה בלבד (שם, וב'תוספות'). (8) שברכה זו כוללת היא בבשמים, כברכת "שהכל" במיני מזון (לעיל פ"ח, ה"י) וכן מצינו (ברכת גג) שהכנס לחנות של בושם שיש בה מינים הרבה, מברך: "בורא מיני בשמים", כמבואר בסמוך ה"ה (הגרי"א או"ח סי' רטז).

ב. אֵין מְבַרְכִין עַל הַמְּגֵמֶר⁹ עַד שֶׁתַּעֲלֶה תַּמְרָתוֹ¹⁰. 11
וְכִיצַד מְבַרְכִין עָלָיו? אִם הָיָה זֶה הַנֶּשֶׁרֶף, שֹׁנְתָן 12
רִיחַ, מֵעֵץ - מְבַרְכִין "בּוֹרֵא עֲצֵי בְשָׂמִים"¹¹; וְאִם 13
הָיָה עֶשֶׂב - "עֶשְׂבֵי בְשָׂמִים"; וְאִם הָיָה מִמִּין חֲמִיָּה 14
וְכִיצַא כֹּה - מְבַרְךָ עָלָיו "בּוֹרֵא מִיָּנִי בְשָׂמִים". 15

(9) מפורש לעיל (פ"ז, ה"יג). (10) קיטור העשן המתמר ועולה, שאז הוא מתחיל לתת ריחו ואע"פ שעדיין לא הגיע אליו, אבל לפני שעלתה תמרתו אין מברכין, מפני שכל הברכות צריכות להיות סמוכות לעשייתן (ברכות מג:). 'מגן אברהם' או"ח סי' רטז). (11) ברכות, שם. וכגירסת 'בעל הלכות גדולות' הובאה ב'תוספות' שם.

ג. שָׁמֶן שֶׁל אֶפְרֹסִמוֹן¹² וְכִיצַא בוֹ, מְבַרְךָ עָלָיו 16
"בּוֹרֵא שָׁמֶן עֶרֶב"¹³. אֲבָל שָׁמֶן זֵית שֶׁכִּבְּשׁוּ אוּ 17
שֶׁטָּחְנוּ עַד שֶׁחֲזַר רִיחוֹ נֹדֵף - מְבַרְךָ עָלָיו "בּוֹרֵא 18

עליהן, לפי שלא נעשה להריח בעצמו של מגמר⁴³.
 וכן המריח בבגדים שהן מגמרים, אינו מברך, לפי
 שאין שם עקר בשם, אלא ריח בלא עקר⁴⁴.

39) אשה האסורה לו, כגון קרובתו וכיוצא בה, מלשון
 הכתוב (ויקרא יח, ו). 40) כגון שאוחזת בידה קופה של
 בשמים ואסור להריח בהם, שמא יבואו לידי הרגל עבירה
 (כסף-משנה בשם ה'אבודרהם'). 41) שאדם אסטניס
 מוליך עמו לבית הכסא להעביר ממנו ריח רע (ברכות נג.
 וברש"י שם). 42) הבא בסוף הסעודה לסוך בו ידים
 מזוהמות, ושמן זה מבושם בבשמים (שם). 43) שם:
 "המהלך בערבי שבתות בטבריה, ובמוצאי שבתות בציפורי,
 והריח ריח - אינו מברך, מפני שחזקתו אינו עשוי אלא
 לגמר בו את הכלים". 44) ואע"פ שהוא נהנה, הואיל וריח
 אין בו צורך הגוף כל כך - כשאינו לו עיקר - לא תיקנו
 לברך (כסף-משנה). ואין זה דומה ל"שמן שבשמו" שמברך
 עליו אפילו כשסיננו (לעיל ה"ג ובביאורנו), כי שם הכניסו
 את עיקרי הבושם לתוך השמן, וקלט הריח מעיקר הבושם,
 ואע"פ שסיננו חשוב כאילו העיקר נשאר בתוכו, שכן
 ב"שמן המשחה" הסירו גם כן הבשמים מהשמן ולא נשאר
 בו אלא ריחם (ראה כריתות ה). אבל בכלים המוגמרים,
 מעולם לא נכנס בהם עיקר הבושם, אלא הריח מתמרות
 עשן הבושם הנשרף הוא לבדו בישמם (ב"ח ל"טור או"ח
 סי' רטז).

ט. בשמים של מסכה⁴⁵ של עפוי"ם, אין מברכין
 עליהם, שסתם מסכת עפוי"ם לעבודת פוכבים
 ומזלות⁴⁶. הנה מהלך חוץ לפרך והריח ריח טוב -
 אם רב העיר עפוי"ם, אינו מברך⁴⁷, ואם רב ישראל,
 מברך. נתערב ריח שמברכין עליו בריח שאין
 מברכין עליו⁴⁸ - הולכין אחר הרב⁴⁹.

45) סעודה (ברכות נב: וברש"י). 46) שם. והרי הם
 כבשמים של ע"ז שאסורים בהנאה, משום: ולא ידבק בידך
 מאומה מן החרם (דברים יג, יח) לשון רבינו בפירושו
 לברכות פ"ח, מ"ו. 47) שמא ממסיבתם הוא (ברכות נג.).
 48) כגון בשמים של מתים או של בגדים מגומרים.
 49) מקורו מהדין הקודם, שהולכים בריח אחרי רוב בני
 העיר, ואם נתערב ריח של בשמים המותרים בריח בשמים
 של ע"ז - אין הולכים בו אחר הרוב, שהרי ע"ז אינה בטלה
 אפילו באלף (ע"ז עד). ואפילו להריח - אסור, כל-שכן
 לברך, וזה שהדגיש רבינו: בריח שאין מברכין עליו, כלומר:
 ריח הפטור מברכה כגון כלים מגומרים וכיוצא בהם, אבל
 ריח "שאסור להריח בו" אינו בטל ברוב (מעשה רוקח').
 עם גמר פרק זה נגמרו כל הברכות ממין "ברכת הנאה"
 (ראה לעיל פ"א, ה"ד). ויש להעיר שישנם עוד דברים
 שנהנים מהם ואין מברכים עליהם, כגון מאור ושמיעת קול
 ערב. והטעם, מפני שאין בהם ממש (מטה משה) וכן אין
 מברכים על הרחיצה מפני שאינה נכנסת לגוף (מגן אברהם)
 סי' רטז ס"ק א). ועדיין יש לעיין מה דינו של עישון טבק
 ששואבים העשן לתוך הפה וחוזרים ופולטים אותו, אם הוא
 דומה ל"טועם ופולט" שאינו צריך ברכה (או"ח סי' רי ס"ו),

בשמים". נכנס לחנותו של בושם, שיש בה מינין
 הרבה - מברך עליו "בורא מיני בשמים"²⁹. אם ישוב
 שם כל היום פלו, אינו מברך אלא אחת. נכנס
 ויצא, נכנס ויצא - מברך על כל פעם ופעם³⁰.

27) וכן דעת הרב משה מקוצי (תוספות' לברכות מג.).
 28) מוכר בשמים ותמרוקי נשים, מלשון: אבקת רוכל (שיר
 השירים ג, ו). 29) שנכנס ונתכוין להריח, אבל אם לא
 נתכוין, אלא שהריח בא לו ממילא - אינו מברך (ט"ז לאו"ח
 סי' ריז ס"ק א). 30) ברכות נג, ע"א. כשלא היה בדעתו
 לחזור מיד, אבל אם דעתו לחזור מיד אינו מברך שנית,
 מפני שלא הסיח דעתו.

ו. השושנה וחלפי המים³¹ - מברכין עליהן "בורא
 עצי בשמים". נרגיס³² של גנה - "בורא עצי
 בשמים", ושל שדה - "בורא עשבי בשמים"³³.
 הנרד, ומי הנרד³⁴, והלבונה³⁵, והמטטפ³⁶ וכיוצא
 בהן - "בורא עצי³⁷ בשמים".

31) צמחים הגדלים ע"י הנהר. ובכת"י התימנים, הנוסח:
 "וחלפי הים", כלשון התלמוד (ברכות מג:). ולדעת רש"י
 שם, הם "שכולת נרד" ועשויים כגבעולי פשתן (ספיקא נרדי
 בלע"ז). ויש אומרים שזה רזומריין (הערוך).
 32) חבצלת השרון. "אני חבצלת השרון" (שיר השירים ב,
 א) מתרגם יונתן: אני מתילא לנרקיס. וכן בברכות שם,
 כתוב: נרקוס. והוא מין פרח לבן ויש לו ריח טוב (הערוך).
 33) ברכות מג, ע"ב. מפני שאינו נעבד, אין עזו מתקיים,
 ומתייבש ונופל, אבל של גינה נעבד ומשקים אותו, עזו
 מתקיים, לפיכך מברך עליו בורא עצי בשמים (ב"י או"ח
 סי' רטז בשם הרשב"א). 34) היוצאים מפרחי הורד.
 35) מין שרף עץ מוצק ריחני, וויראך בלע"ז. 36) שרף
 של עץ שקוראים שף שעושים ממנו זפת, וריחו דומה לריח
 לבונה (רש"י לביצה לג:). ונקרא מאסטיק בלע"ז, ובתוספתא
 (שבת פרק יג) אין לועסין מוסטכי בשבת. "נכאת ולוט"
 פירשו במדרש רבה (סוף פרשה צא) לוט - זה מצטכא
 (הערוך השלם). 37) שכל אלה מיני עץ הם, וכל
 שתחילת ברייתו מוציאה עץ (לא עלים) - אילן הוא.
 ומברכים עליו "בורא עצי בשמים" (הערוך) ערך חלף;
 רשב"א לברכות מג: בשם רב האי גאון).

ז. שלשה מיני ריח טוב אין מברכין עליהן, ואלו
 הן: ריח טוב שאסור להריח בו, וריח טוב שעשוי
 להעביר ריח רע, וריח טוב, שלא נעשה להריח
 בעצמו של ריח זה³⁸.

38) אלא בדבר המתבשם ממנו, כמבואר בסמוך.

ח. כיצד? בשמים של עפוי"ם ובשמים של ערוה³⁹
 מן העריות, אין מברכין עליהן, לפי שאסור להריח
 בהן⁴⁰. בשמים של מתים, ובשמים של בית-הכפסא⁴¹,
 ושמן העשוי להעביר את הזהמא⁴² - אין מברכין
 עליהן, לפי ששעשו להעביר ריח רע. מגמר,
 שמגמרין בו את הכלים ואת הבגדים - אין מברכין

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

קבעו לומר מיד "אשר קדשנו במצוותיו וכו' להורות שמהות מציאותו נסתרת מאיתנו ואי אפשר לדבר בו רק דרך נסתר (הרשב"א הובא ב"עין יעקב" לברכות דף מ עמוד ב).

ב. וכן הוֹאֵה אֶת חֲבֵרָיו¹⁰ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, מְבָרֵךְ⁸ שְׁהֵחָיֵנוּ". וְאִם רָאָהוּ לְאַחַר שְׁנַיִם-עָשָׂר חֳדָשׁ, מְבָרֵךְ: בְּרוּךְ אַתָּה ה', מְחַיֶּה הַמֵּתִים¹¹. הוֹאֵה פְּרִי הַמִּתְחַדֵּשׁ מִשָּׁנָה לְשָׁנָה - בְּתַחֲלִית רֵאִיתוֹ¹² מְבָרֵךְ¹¹ שְׁהֵחָיֵנוּ¹³".

(10) החביב עליו ושמח בראייתו (טור סימן רכה).
(11) (ברכות דף נח עמוד ב) מפני שנשכח מהלב, כמו שהמת משתכח מן הלב לאחר שנים עשר חודש (רבינו יונה).
(12) אף על פי שלא אכלו. (13) (עירובין דף מ עמוד ב) ואנו נוהגים שלא לברך אלא בשעת האכילה (שולחן ערוך אורח חיים סימן רכ"ה סעיף ג).

ג. שָׁמַע שְׂמוּעָה טוֹבָה¹⁴, מְבָרֵךְ: בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַטּוֹב וְהַמְּטִיב¹⁵. שָׁמַע שְׂמוּעָה רָעָה, מְבָרֵךְ: בְּרוּךְ דִּין הָאֱמֶת¹⁶. וְחֵיב אָדָם לְבָרֵךְ עַל הָרָעָה בְּטוֹב נַפֶּשׁ, בְּדֶרֶךְ שְׂמִינִי עַל הַטּוֹבָה בְּשִׂמְחָה, שְׂנֵאָמַר: וְאַהֲבָתָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ וְגו' וּבְכָל מַאֲדָךְ¹⁷; וּבְכָלל אַהֲבָה הִתְרָה שְׂנֵצְטוּיֵנוּ בָּהּ, שְׂאִפְלוּ בַּעַת שְׂצִיר לֹא יוֹדָה וְיִשְׁבַּח בְּשִׂמְחָה¹⁸.¹⁹

(14) שהיא טובה לו ולאחרים, כמבואר בסמוך הלכה ז.
(15) הטוב - לי והמטיב - לאחרים. (16) הואיל ומצטער בה יש לו להצדיק את הדין על שם הכתוב: צדיק אתה ה' וישר משפטיך (תהילים פרק קט, פסוק קל"ז). (17) "בכל מידה ומידה שהוא מודד לך" (ברכות פרק ט, משנה ה) בין מידה טובה בין מידת פורענות. (18) ורבינו בפירושו למשנה שם יאמר: "לפי שיש דברים רבים נראים בתחילתם טובים ויהיה אחריתם רעה רבה, ועל כן אין ראוי למשכיל להשתומם כשתבוא עליו צרה גדולה, מפני שאינו יודע סופה".

ד. הַגִּיעָה אֵלָיו טוֹבָה אוֹ שְׂשִׁמְעָה שְׂמוּעָה טוֹבָה - אֶף-עַל-פִּי שְׁהֵדְבָרִים מְרָאִין שְׂטוֹבָה זֹאת תִּגְרַם לֹא רָעָה¹⁹, מְבָרֵךְ "הַטּוֹב וְהַמְּטִיב". וְכֵן אִם נִגְעָה אֵלָיו רָעָה אוֹ שָׁמַע שְׂמוּעָה רָעָה - אֶף-עַל-פִּי שְׁהֵדְבָרִים מְרָאִים שָׁרָעָה זֹאת גּוֹרֶמֶת לֹא טוֹבָה²⁰, מְבָרֵךְ "דִּין הָאֱמֶת"; שָׁאִין מְבָרְכִין עַל הָעֲתִיד לְהִיּוֹת, אֲלֵא עַל מָה שְׂאָרַע עֲתָה.

(19) כגון שמצא מציאה [שאין בה סימנים] וראה איש בשעת מציאה ואף על פי שאפשר שהאיש הרואה ילשין עליו לשלטון ויענהו ויבקש ממנו יותר ממה שמצא (ברכות דף ס עמוד א וכפירוש רבינו במשנה שם). (20) כגון שסחף גשם שוטף את שדהו אף על פי שעלול הגשם להועיל לשדהו שהוא מרווה את הארץ ומשקה (שם).

או דינו כריח טוב שמברכים עליו, כל-שכן עישון שגם הגוף נהנה ממנו, שהרבה אנשים שבעים ממנו כאילו אכלו ושתו, וצריך עיון ('מגן אברהם' סי' רי ס"ק ט). וב'מעשה רוקח' השיב, "שאיין זה דומה לדין המריח ריח טוב, שהנאתו דרך האף שהוא חוש הריח, כחוש הפה - לאכול, אבל בעישון איין כאן הנאת הפה, שאיין זו אכילה, ואיין כאן הנאת האף שאינו שואף דרך האף, סוף דבר: כל הלכה הרופפת בידך, צא וראה מה מנהג העולם, ומעולם לא ראינו ולא שמענו מי שיברך על העישון".

יום ש"ק ח' מנחם-אב ה'תשפ"א*

פֶּרֶק עֵשִׂירִי

(1) ברכות אחרות, ודברים שאיין בהן פתיחה ולא חתימה; כל ברכות הראייה; ארבעה הצריכים להודות; ברכת הרואה את הלבנה בחידושה והחמה בתקופתה; הנכנס לבית המדרש והיוצא ממנו מה מברך.

א. בְּרִכּוֹת אַחֲרוֹת² וּדְבָרִים אַחֲרִים הִרְבָּה, שָׁאִין בְּהֵן פְּתִיחָה³ וְלֹא חֲתִימָה⁴, תִּקְנֵנוּ חֲכָמִים דֶּרֶךְ שִׁבַּח וְהוֹדִיָּה לְהַקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, כְּמוֹ בְּרִכּוֹת הַתְּפִלָּה⁵, שֶׁכָּבֵד פְּתִיכָתָם⁶. וְאֵלּוּ הֵן: הַבּוֹנֶה בֵּית חָדָשׁ וְהַקּוֹנֶה פְּלִים חֲדָשִׁים - בֵּין יֵשׁ לֹא פִּיּוּצָה בְּהֵן, בֵּין אִין לֹא - מְבָרֵךְ⁸: בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שְׁהֵחָיֵנוּ⁹ וְקִיָּמֵנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְיָמֵן הַזֶּה.

(2) מלבד ברכות ההנאה. (3) שאינם פותחים בברוך. (4) שאינם חותמים בברוך (ראה לקמן פרק י"א, הלכה א) ולפיכך נקראים "דברים" ולא "ברכות". (5) שאף על פי שאינו נהנה באותה שעה, הוא מתפלל דרך שבח והודייה, אף הברכות והדברים האלה אף על פי שאינו נהנה בשעת ברכתם תיקנום חכמים דרך שבח והודייה (כסף משנה). (6) לעיל הלכות תפילה. (7) שבאו לו בירושה. (8) הואיל והם חדשים אצלו דרך קנייה, אבל אם קנה כיוצא בהם ועכשיו חזר וקנה אינו מברך (ברכות דף נט עמוד ב). וכתבו התוספות שם, שאינו מברך אלא על כלים חשובים ויקרי ערך, אבל הרא"ש שם כתב: "יראה לי שהכול לפי מה שהוא אדם, יש עני שמח בחלקו (ראה נדרים דף מט עמוד ב) יותר מעשיר בכלים חשובים". (9) מתחיל בלשון נוכח [ברוך אתה] ומסיים בלשון נסתר [שהחיינו] וכן נוסח רוב הברכות? לפי שכבר ידעת ששני יסודות עצומים הם באמונתנו, האחד, לדעת שהקדוש-ברוך-הוא הוא מצוי ראשון ומחוייב המציאות ואיין ספק בזה כלל, השני שאיין מציאותו מושגת לנו ורק "הוא בעצמו יודע אותה כמו שהיא" (הלכות יסודי התורה פרק א, הלכה א, הלכות ט"י) וכדי לקבוע שני היסודות האלה בליבנו קבעו חכמינו נוסח הברכות לומר "ברוך אתה" כמדובר עם מי שהוא מפורסם אצלו עד שהוא מדבר עימו פנים בפנים, וכדי שלא נשתבש לחשוב שמהות מציאותו היא כמציאות שאר הנמצאים

59 עַל כֵּן, כְּמוֹ שְׁנִתְבָּאָר בְּקִדּוּשִׁין (כט.).

33 הַמְּצִיחַ הַי' ד' — הַצּוּרִי שְׂנֵצְטוּיֵנוּ בְּמַעֲשֵׂה צִיצִית, וְהוּא

חולה, יסורין, ים, מדבר. (32) ואין קהל פחות מעשרה (ראה כתובות דף ז עמוד ב). (33) אין זקן אלא מי שקנה חכמה, ומיעוט זקנים שניים (ברכות דף נד עמוד ב). (34) מה מצב הודאתו, בישיבה או בעמידה. (35) מה נוסח ברכתו. (36) שנאמר: ובמושב זקנים יהלווהו - מכלל שהמהלל אינו בישיבה אלא בעמידה (ב"ח אורח חיים סימן ריט). וה"ח"ת סופר" (אורח חיים סימן ע"א) מראה לזה מקור מדברי רבינו עצמו שכתב בהלכות מגילה פרק ב, הלכה ז: "אבל לא יקרא [את מגילת אסתר] בציבור - יושב, מפני כבוד הציבור" ומקורו בירושלמי פרק ד, הלכה א, אם כן גם כאן כשהוא מברך בציבור עשרה, עליו לעמוד מפני כבוד הציבור. (37) כגירסת הרי"ף לברכות פרק ט. כלומר: אף על פי שאיני הגון ואני כאחד הרשעים, גמלני טוב, חייבים - רשעים "כי לא אצדיק רשע" (שמות פרק כג, פסוק ז) מתרגם אונקלוס: לא אזכי חייבא. (38) ואנו נוהגים לברך בבית הכנסת אחרי קריאת התורה לפי שיש שם עשרה (תוספות לברכות דף נד עמוד ב; וכן בשולחן ערוך אורח חיים סימן ריט).

ט. הַרְוָאָה מְקוֹם שֶׁנַּעֲשׂוּ נְסִים לְיִשְׂרָאֵל, כְּגוֹן יַם־סוּף³⁹ וּמַעֲבֹרֹת הַיַּרְדֵּן⁴⁰, אָמַר: בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה נְסִים לְאַבְרָהָם בְּמָקוֹם הַזֶּה⁴¹. וְכֵן כָּל מְקוֹם שֶׁנַּעֲשׂוּ בוֹ נְסִים לְרַבִּים. אֲבָל מְקוֹם שֶׁנַּעֲשָׂה בוֹ גֵס לְיַחֲדִיד - אוֹתוֹ הַיַּחֲדִיד, וּבְנוֹ, וּבֶן־בְּנוֹ מְבָרֵךְ: בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה לִי גֵס בְּמָקוֹם הַזֶּה, אוֹ: שֶׁעָשָׂה גֵס לְאַבְרָהָם בְּמָקוֹם הַזֶּה⁴². הַרְוָאָה גַּב אֲרִיזוֹת⁴³, וּכְבֹשֶׁן הָאֵשׁ, שֶׁהִשְׁלַף בוֹ חֲנַנְיָה, מִישָׁאֵל וְעֲזַרְיָה⁴⁴ - מְבָרֵךְ: בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה גֵס לְצַדִּיקִים⁴⁵ בְּמָקוֹם הַזֶּה. הַרְוָאָה מְקוֹם שֶׁעוֹבְדִין בוֹ עֲבוֹדַת פּוֹכְבִים וּמַזְלוֹת - מְבָרֵךְ: בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁנָּתַן אֶרֶץ אֲפִים⁴⁶ לְעוֹבְדֵי רְצוֹנוֹ. מְקוֹם שֶׁנַּעֲקָרָה מִמֶּנּוּ עֲבוֹדַת פּוֹכְבִים וּמַזְלוֹת - אִם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הוּא, מְבָרֵךְ: שֶׁעָקַר עֲבוֹדַת פּוֹכְבִים וּמַזְלוֹת מֵאֶרֶצְנוּ; וְאִם בְּחוּץ לְאֶרֶץ הוּא, מְבָרֵךְ: שֶׁעָקַר עֲבוֹדַת פּוֹכְבִים וּמַזְלוֹת מִמְּקוֹם הַזֶּה. וְאָמַר בְּשִׁתִּיחַ: בְּשֵׁם שֶׁעָקַרְתָּ מִמְּקוֹם זֶה, כָּף תַּעֲקֹר מִכָּל מְקוֹמוֹת, וְתָשִׁיב לָב עוֹבְדֵיהֶם לְעִבְדֶּךָ⁴⁷.

(39) שעברו בו ישראל בצאתם ממצרים. (40) שעברו בו ישראל בחרבה בימי יהושע (יהושע פרק ג, פסוק יז). (41) (ברכות דף נד עמוד א), שנאמר (שמות פרק יח, פסוק י'): ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם וגו' - הרי שמברכים על הנס. (42) (ברכות שם, וכגירסת הרי"ף). וב"הגהות מיימוניות" הוסיפו שכל יוצאי יריכו מברכים שעשה נס לאבותינו, שכולם שייכים באותו הנס. (43) שהושלך בו דניאל וניצול ממנו (דניאל פרק ו). (44) (שם, פרק ג). בכתב יד התימנים כל הפיסקא איננה. (45) ואף על פי שזה נס של יחידים מברכים עליו הואיל ונתקדש בו שם שמים בריבים (ירושלמי ברכות פרק ט, הלכה א). (46) שמאריך אפו וממתין להיפרע מהם. ואין

ה. יָרְדוּ גִשְׁמִים רַבִּים - אִם יֵשׁ לוֹ שָׂדֶה, מְבָרֵךְ "שֶׁהֵחִינוּ"; וְאִם הִיתָה שָׂלוֹ וְשָׁל אַחֲרֵיהֶם²¹ - מְבָרֵךְ "הַטוֹב וְהַמְּטִיב". וְאִם אֵין לוֹ שָׂדֶה, מְבָרֵךְ: "מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ ה' אֱלֹהֵינוּ עַל כָּל טָפָה וְטָפָה שֶׁהוֹרְדָתָ לָנוּ. וְאֵלּוּ פִּינוּ מְלֵא וְכוּ"²², עַד "הֵן הֵם יוֹדוּ וַיִּשְׁבְּחוּ וַיְבָרְכוּ אֶת שְׁמֶךָ מְלֻכְנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֵל רַב הַהוֹדָאוֹת וְהַתְשַׁבְּחוֹת".

(21) שהם שותפים בה. (22) נוסח זה נמצא במלואו בתפילת "נשמת כל חי" של שחרית לשבת ולקמן ב"סדר תפילות השנה" לרבינו.

ו. מֵאִמְתִּי מְבָרְכִין עַל הַגִּשְׁמִים? מִשִּׁירְכָה הַמִּים עַל הָאֶרֶץ, וַיַּעֲלֶה אֲבַעֲבוּעוֹת מִן הַמָּטָר עַל־פְּנֵי הַמִּים, וַיִּלְכוּ הָאֲבַעֲבוּעוֹת זֶה לְקֶרֶת זֶה²³.

(תענית דף ו עמוד ב) ולשון התלמוד שם: "משיצא חתן לקראת כלה", שירדו כל כך שכשהטיפה נופלת יוצאת אחרת ובולטת כנגדה (רש"י). ואין אנו נוהגים היום לברך על הגשמים אלא אם יש צער במדינה מחמת עצירת הגשמים ואז כשירדו מברכים עליהם (אורח חיים סימן רכא סעיף א).

ז. אָמַרְנוּ לוֹ מֵת אָבִיו וַיַּרְשֶׁהוּ²⁴ - אִם יֵשׁ עִמּוֹ אֲחִין, מְבָרֵךְ בַּתְּחִלָּה "יֵינִי הָאֲמֵת"²⁵, וְאַחֲרֵיכֵן "הַטוֹב וְהַמְּטִיב"²⁶; וְאִם אֵין עִמּוֹ אֲחִים²⁷, מְבָרֵךְ "שֶׁהֵחִינוּ"²⁸. הָצֵרוֹ שֶׁל דִּבְרִי: כָּל דִּבְרֵי טוֹבָה שֶׁהִיא לוֹ וְלֹא־אֲחֵרִים, מְבָרֵךְ "הַטוֹב וְהַמְּטִיב", וְטוֹבָה שֶׁהִיא לוֹ לְבִדּוֹ, מְבָרֵךְ "שֶׁהֵחִינוּ"²⁹.

(24) שהניח נכסים. (25) על שמיעת המיתה. (26) על בשורת הירושה. ובמגן אברהם אורח חיים סימן רכב מביא שם בשם "ספר חסידים" סימן שפב "מי שהוכרח מחמת עניותו לקחת אשה עשירה שלא כחפצו, מברך "הטוב והמטיב" ו"דין האמת". וראה (קידושין דף ע עמוד א). (27) שאין הטובה אלא לו לבדו. (28) (ברכות דף נט עמוד ב). (29) (שם).

ח. אַרְבַּעַה צְרִיכִין לַהוֹדוֹת: חוֹלָה שֶׁנִּתְרַפָּא, וְחַבּוּשׁ שֶׁיָּצָא מִבֵּית הָאֲסוּרִים, וַיּוֹרְדֵי הַיָּם, כִּשְׁעָלוֹ, וְהוֹלְכֵי דְרָכִים³⁰, כִּשְׁנִיעֵיו לְיִשׁוּבָם³¹. וְצְרִיכִין לַהוֹדוֹת בְּפָנֵי עֲשָׂרָה, וּשְׁנַיִם מֵהֶם חֻכָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְרוּמְמוּהוּ בְּקֹהֶלֶת³² עִם וּבְמוֹשֶׁב זִקְנֵיהֶם³³ יְהַלְלוּהוּ. וְכִיצַד מוֹדָה³⁴ וְכִיצַד מְבָרֵךְ³⁵? עוֹמֵד בִּיגִיחַן³⁶ וּמְבָרֵךְ: בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַגּוֹמֵל לְחַיִּים טוֹבוֹת³⁷, שֶׁגָּמְלָנִי כָּל טוֹב. וְכָל הַשּׁוֹמְעִין אוֹמְרִים: שֶׁגָּמְלָךְ טוֹב, הוּא יְגַמְלָךְ סֵלָה³⁸.

(30) (שם, דף נד עמוד ב) ושם הגירסה: הולכי מדברות. (31) שכל אלה היו בסכנה ונמלטו ממנה (שם) וכולם מגויים בתהילים פרק קז, ועל כל אחד מהם נאמר שם: "יודו לה" חסדו ונפלאותיו לבני אדם". וב"הגהות מיימוניות" נתנו סימן לזה: וכל החיים יודוך סלה - ח"י"ם ראשי תיבות:

לשון מתנה, שישאל את דבקים בה', וכל שאתה אומר "חלק" צריך אתה לדעת ממי נחלק באופן שיש יחס לחלק עם מי שנתחלק ממנו, והאומות אין להם יחס עם הנותן, כמו כל מתנה שאין בה אחריות על הנותן אלא מה שזכה זכה (ט"ז אורח חיים סימן רכד).

יב. הַרְוָאָה אֶת הַכּוֹשִׁי⁵⁹, וְאֶת הַמְּשָׁנִי בְּצוּרַת פְּנִיָּהּ
אוּ בְּאִיבְרִיהֶם, מְבָרֵךְ: בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
הָעוֹלָם, מְשַׁנֶּה אֶת הַבְּרִיּוֹת. הַרְוָאָה סוּמָא אוּ קְטַע⁶⁰,
וּמִפֶּה שְׁחִין וּבֹהֶקֶן⁶¹ וְכִיּוֹצֵא בִּהְיֹן⁶² - מְבָרֵךְ: בְּרוּךְ
אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, דִּין הָאֱמֶת⁶³. וְאִם
נִלְדָּו בֶּן מִמְּעֵי אִמּוֹ - מְבָרֵךְ: מְשַׁנֶּה אֶת הַבְּרִיּוֹת.
הַרְוָאָה אֶת הַפִּיל וְאֶת הַקּוֹף וְאֶת הַקְּפוּף⁶⁴, אוֹמֵר:
בְּרוּךְ מְשַׁנֶּה אֶת הַבְּרִיּוֹת.

(59) שהוא שחור הרבה. (60) בידיו או ברגליו.
(61) מנומר בנקודות דקות, ומפורש יותר לעיל הלכות
תפילה פרק טו, הלכה ב בבאיורנו. (62) כגון הננס
והגיחור (אדום ביותר). (63) (ברכות דף נח עמוד ב) ויש
אומרים: דווקא כשמצטער עליהם (הראב"ד). (64) עוף
הנקרא וולטי"ר [גייער] ויש לו לסת ולחיים כאדם (ברכות
שם וברש"י) "ואת הינשוף" (ויקרא פרק יא, פסוק יז)
מתרגם אונקלוס: קפופא. ויש מפרשים: מין חיה והוא דומה
לקוף ויש לו זנב ארוך (הערוך השלם ערך קיפוף, וראה
בתוספות נדה דף כג עמוד א).

יג. הַרְוָאָה בְּרִיּוֹת נְאוֹת וּמִתְקַנּוֹת בְּיוֹתֵר⁶⁵ וְאֵילָנוֹת
טוֹבוֹת - מְבָרֵךְ: שֶׁפֶּכֶה לוֹ בְּעוֹלָמוֹ⁶⁶. הַיּוֹצֵא לְשָׁדוֹת
אוּ לְגִנּוֹת בְּיוֹמֵי נִסָּן⁶⁷, וְרָאָה אֵילָנוֹת פּוֹרְחוֹת וְנִצְנִים⁶⁸
עוֹלִים - מְבָרֵךְ: בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
שֶׁלֹּא חָסַר בְּעוֹלָמוֹ בָּלוֹם, וּבְרָא בוֹ בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת
וְאֵילָנוֹת טוֹבוֹת וְנְאוֹת פְּדֵי לְהִנּוֹת בִּהְיֹן בְּנֵי אָדָם⁶⁹.

(65) אפילו ראה גמל נאה, סוס נאה וכו' (ירושלמי ברכות
פרק ט, הלכה א). (66) (ברכות דף נח עמוד ב).
(67) שהוא חודש האביב. (68) ענף צעיר עם עלים רכים
שיצאו רק עכשיו מהפקע. (69) (ברכות דף מג עמוד ב).

יד. עַל הַרוֹחוֹת שֶׁנִּשְׁבּוּ בְּזַעַף⁷⁰, וְעַל הַבְּרָקִים וְעַל
הַרְעָמִים⁷¹, וְעַל קוֹל הַהִבְרָה⁷² שֶׁתִּשְׁמַע בְּאַרְץ כְּמוֹ
רָחִים גְּדוֹלִים, וְעַל הָאוֹר שֶׁבְּאוֹר, שֶׁיֵּרָאוּ בָּאֵלוֹ הֵם
כּוֹכָבִים נּוֹפְלִים וְרָצִים מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אוּ כְּמוֹ
כּוֹכָבִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם זָנֵב - עַל כָּל אֶחָד מֵאֵלֵי מְבָרֵךְ:
בְּרוּךְ שֶׁפָּחַד וּגְבוּרָתוֹ מֵלֵא עוֹלָם⁷³. וְאִם רָצָה, מְבָרֵךְ
עוֹשֶׂה בְּרָאשִׁית⁷⁴.

(70) בסערה. (71) קול העננים הנשמע כששופכים מים מזה
לזה, ככתוב (ירמיה פרק נא פסוק טז): לקול תיתו המון מים
בשמים. (72) שאון. (73) לפי שכל אלה נראים, או
נשמעים למרחוק. (74) שכל אלה מעשה ששת ימי
בראשית הם (ברכות דף נח עמוד ב; דף נט עמוד א).

טו. עַל הַהָרִים וְעַל הַגְּבָעוֹת⁷⁵, עַל הַיָּמִים וְעַל

אנו רגילים לברך ברכה זו, לפי שאנו שריים ביניהם ורואים
בכל יום וכו' ואין החיוב אלא כשרואה משלושים יום
לשלושים יום, כמבואר בסמוך הלכה ט"ו (הגהות
מיימוניות, וראה הגהות הרמ"א לאורח חיים סימן רכד
סעיף א). (47) (ברכות שם), ככתוב (צפניה פרק ג, פסוק
ט): כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם
ה' לעבדו שכם אחד. ובירושלמי (ברכות פרק ט, הלכה א)
אמרו על זה: כל זמן שאדם חי יש לו תקווה.

י. הַרְוָאָה בְּתֵי יִשְׂרָאֵל בִּישׁוּבָן⁴⁸ - מְבָרֵךְ: בְּרוּךְ אַתָּה
ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, מַצִּיב גְּבוּל אֶלְמִנָּה⁴⁹;
בְּחִרְבָּנָן - אוֹמֵר: בְּרוּךְ דִּין הָאֱמֶת⁵⁰. הַרְוָאָה קִבְּרֵי
יִשְׂרָאֵל - מְבָרֵךְ: בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,
אֲשֶׁר יָצַר אֶתְכֶם בְּדִין⁵¹, וְדָן אֶתְכֶם בְּדִין⁵², וְכָלְכַל
אֶתְכֶם בְּדִין⁵³, וְהֵמִית אֶתְכֶם בְּדִין⁵⁴, וְהוּא עֹתִיד
לְהָקִים אֶתְכֶם בְּדִין לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא⁵⁵. בְּרוּךְ אַתָּה
ה', מַחְיֶה הַמֵּתִים.

(48) כשמיושבים בתקופם ובכבודם, ואפשר שאין מברכים כן
אלא בארץ ישראל (ב"י רכד) וביר"ף הגירסה: הרוואה בתי
כנסיות של ישראל ביישובם וכו'. (49) על שם הכתוב
(משלי פרק טו, פסוק כה) "שכנסת ישראל היא היום
כאלמנה שהלך בעלה למדינת הים ועתיד לחזור ונוהגת
אלמנות חיות" ("אבודרהם"). (50) (ברכות דף נח עמוד ב).
(51) במעי אמכם דן עליכם שתהיו נוצרים כמאמרם (אבות
פרק ד, משנה כב): "שעל כורחך אתה נוצר". (52) לאחר
שנולדתם. (53) דן אתכם על צרכיכם אם יהיו בקושי או
בריוח. (54) שגזר עליכם מיתה, כמאמרם (שם): "ועל
כורחך אתה מת". (55) אם תזכו לתחיית המתים
("אבודרהם"). נוסח ברכה זו מקורו בברכות דף נח עמוד ב
וביר"ף שם בשינויים קלים, ושם כתוב: "וודן" אתכם,
במקום "וודן" וכן הנוסח ברמב"ם כתב יד התימנים.

יא. הַרְוָאָה שֶׁשׁ מְאוֹת אֶלֶף אָדָם בְּאֶחָד - אִם
עָפוֹת⁵⁶ הֵם, אוֹמֵר: בּוֹשָׁה אִמְכֶם מֵאֵד חִפְּרָה
יִלְדְתֶכֶם, הִנֵּה אַחֲרִית גּוֹיִם מְדַבֵּר צִיָּה וְעִרְבָה; וְאִם
יִשְׂרָאֵל הֵם וּבְאַרְץ יִשְׂרָאֵל - אוֹמֵר: בְּרוּךְ אַתָּה ה'
אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, חֲכָם הָרָזִים⁵⁷. הַרְוָאָה מִחֲכָמֵי
אֲמוֹת הָעוֹלָם - אוֹמֵר: בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ
הָעוֹלָם, שֶׁנֶּתַן מִחֲכָמָתוֹ לְבָשָׁר וְדָם. חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל -
מְבָרֵךְ: שֶׁנֶּתַן מִחֲכָמָתוֹ לִירָאִי. מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל -
אוֹמֵר: שֶׁנֶּתַן מְכַבְּדוֹ וּמְגִבּוּרָתוֹ לִירָאִי. מַלְכֵי אֲמוֹת
הָעוֹלָם - מְבָרֵךְ: שֶׁנֶּתַן מְכַבְּדוֹ לְבָשָׁר וְדָם⁵⁸.

(56) "וכל מקום שנאמר גוי סתם הרי זה עובד עבודה זרה"
(לשון רבינו בהלכות מאכלות אסורות פרק יא הלכה ח).
(57) (ברכות דף נח עמוד א) הוא הקדוש-ברוך-הוא היודע
מה שבלב כל אלו "שאין דעתם דומה זה לזה ואין
פרצופיהם דומים זה לזה" (שם). (58) (ברכות שם) אלא
ששם נאמר על חכמי ישראל ברוך שחלק מחכמתו וכו' וכן
במלכי ישראל "שחלק מכבודו וכו' וכן ביר"ף שם, וכן אנו
נוהגים. והטעם שאומרים בישראל - חלק, ובאומות העולם

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום ש"ק ח' מנחם-אב - ספר אהבה - הלכות ברכות קלט

מתוך מהדורת גושל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

אמת שפעולתם אמת" (87) בכל חודש. (88) חידושה משמש סמל תפארה לישראל הנישאים על זרועות הקדוש-ברוך-הוא מיני צאתם מבטן כלשן הכתוב (ישעיה פרק מו, פסוק ג). (89) ישראל המונים לחדשי הלבנה. (90) מגלותם, ויקבלו מלכותם חזרה, וכמו שאמרו ב"פרקי רבי אליעזר" (פרק נא): כמו שראשי חדשים מתחדשים בעולם הזה, כן יהיו ישראל מתחדשים לעתיד לבוא. נוסח הברכה מקורו בסנהדרין (דף מב עמוד א).

יז. וְצָרִיף לְכָרֶךְ בְּרָכָה זוּ מַעֲמֵד; שְׁפָל הַמְּכָרֶךְ עַל הַחֹדֶשׁ בְּזִמְנוֹ, כְּאֵלּוּ הַקְּבִיל פְּנֵי הַשְּׂכִינָה.⁹¹ אִם לֹא בָרַךְ עָלֶיהָ בְּלֵיל הָרֵאשׁוֹן, מְכָרֶךְ עָלֶיהָ עַד שְׁשָׁה-עָשָׂר.⁹² יוֹם בַּחֲדָשׁ, עַד שֶׁתִּמְלֵא פְּגִימָתָהּ.⁹³

(91) (שם) וכתב רבינו יונה לברכות פרק ד מפני שהקדוש-ברוך-הוא אף על פי שאינו נראה לעין נראה הוא על ידי גבורותיו ונפלאותיו וכו' וגם בחידוש הלבנה הוא מתגלה לבני אדם והרי זה כאילו קיבלנו פניו. (92) ולא יום שיש עשר בכלל שאחרי שעברו חמישה עשר יום מתמלאת פגמתה והולכת הלך וחסור וישנה היא (סנהדרין דף מא עמוד ב). (93) שיתמלא עיגולה. ואנו נוהגים לא לברך עליה עד שיעברו שלושה [=שבעה] ימים מעת לעת מיום מולדה (ט"ז לאורח חיים סימן תכו) ובמסכת סופרים (פרק כ) שנינו: "אין מברכים על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם, ובכלים נאים".

יח. הָרֹאֶה אֶת הַחֲמָה בְּיוֹם תְּקוּפַת נִסָּן.⁹⁴ שֶׁל תַּחֲלַת הַמַּחְזֹר שֶׁל שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, שֶׁתִּקְוָה בַּתַּחֲלַת לַיִל רְבִיעִי.⁹⁵ - כְּשֶׁרֹּאֶה אוֹתָהּ בְּיוֹם רְבִיעִי בַּפֶּקֶר, מְכָרֶךְ: בְּרוּךְ עוֹשֶׂה בְּרָאשִׁית. וְכֵן כְּשֶׁתִּחְזֹר הַלְבָּנָה לַתַּחֲלַת מְזַל טֵלָה.⁹⁶ בַּתַּחֲלַת הַחֲדָשׁ, וְלֹא תִהְיֶה נוֹטָה, לֹא לְצָפוֹן.⁹⁷ וְלֹא לְדָרוֹם; וְכֵן כְּשֶׁתִּחְזֹר כָּל כּוֹכֵב וְכוֹכֵב מִחֲמַשֶּׁת הַכּוֹכָבִים הַנִּשְׁאָרִים.⁹⁸ לַתַּחֲלַת מְזַל טֵלָה, וְלֹא יִהְיֶה נוֹטָה, לֹא לְצָפוֹן וְלֹא לְדָרוֹם; וְכֵן בְּכָל עֵת שִׁירָאָה מְזַל טֵלָה עוֹלָה מִקְצֶה הַמַּזָּרֵחַ - עַל כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ מְכָרֶךְ "עוֹשֶׂה בְּרָאשִׁית".⁹⁹

(94) "היא השעה והחלק (אלף ושמונים חלקים לשעה) שתיכנס בו השמש בראש מזל טלה" (לשון רבינו הלכות קידוש החודש פרק ט, הלכה ג). (95) שנת החמה שהיא שס"ה ימים ושש שעות בקירוב (שבמשך הזמן הזה היא מספיקה להקיף את גלגלה), מתחלקת לד' תקופות: ניסן, תמוז, תשרי, טבת. והן ארבע נקודות חלקי גלגל השמש בהקפתה אותו. ואין בין תקופה לתקופה שאחריה אלא תשעים ואחד יום ושבע שעות וחצי, והואיל ותקופת ניסן הראשונה לבריאת העולם חלה בהתחלת ליל רביעי (שבו נתלו המאורות ככתוב בתורה (בראשית פרק א פסוק יד). ותשעים ואחד יום הם שלושה עשר שבועות מיום ליום, הוסף עליהם שבע שעות וחצי - נמצא שתקופת תמוז שאחריה חלה בסוף ד' שעות וחצי לליל יום רביעי, ותקופת תשרי שאחריה בסוף שלוש שעות של יום הרביעי בבוקר,

1 המְדַבְּרוֹת וְעַל הַהֲהָרוֹת⁷⁶ - אִם רָאָה אֶחָת מֵהֶן מְשֻׁלָּשִׁים יוֹם לְשֻׁלָּשִׁים יוֹם,⁷⁷ מְכָרֶךְ "עוֹשֶׂה בְּרָאשִׁית". הָרֹאֶה אֶת הַיָּם הַגָּדוֹל⁷⁸ מְשֻׁלָּשִׁים יוֹם לְשֻׁלָּשִׁים יוֹם אוֹ יוֹתֵר - מְכָרֶךְ: בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁעָשָׂה אֶת הַיָּם הַגָּדוֹל.

(75) המשונים וניכרת גבורת הבורא בהם (אורח חיים סימן רכח). גבעה - קטנה מהר. (76) על ארבע נהרות הכתובים בתורה (בראשית פרק ב פסוק י) כגון חידקל ופרת (שולחן ערוך אורח חיים סימן רכ"ח, סעיף ב). (77) (ברכות דף נט עמוד ב) ובירושלמי (שם, פרק ט הלכה ב) אמרו: שמעון שאל את רבי חייא: כגון אני שהנני חמר ועולה לירושלים בכל שנה מה דיני בקריעה (כדין הרואה את ירושלים בחורבנה שחייב לקרוע בגדיו), אמר לו: אם בתוך שלושים יום - אי אתה צריך לקרוע, לאחר שלושים יום צריך אתה לקרוע, וכי תעלה על דעתך שהרואה המלך בכל יום יברך? (הובא ברא"ש לברכות פרק ט) ומכאן מוכיח הרא"ש שכל ברכות הראייה שנשנו [בפרק זה] אינן אלא משלושים יום לשלושים יום. (78) ים אוקיינוס שמקיף את העולם (רע"ב לברכות פרק ט, משנה ב) ומתוך חשיבותו קבעו לו ברכה לעצמו ואין זה הים הגדול הנזכר בתנ"ך (במדבר פרק לד, פסוק ו; יהושע פרק א, פסוק ד), שהוא הים התיכון הנמצא במערכה של ארץ ישראל ונקרא גדול ביחס לשאר הימים הנמצאים בארץ, כגון: ים כינרת וים המלח (דברי חמדות לברכות פרק ט, אות ל"ז).

טז. הָרֹאֶה קֶשֶׁת בַּעֲנָן - מְכָרֶךְ: בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, זֹכֵר הַבְּרִית⁷⁹ וְנִצָּמֵן בְּבְרִיתוֹ⁸⁰ וְקִיָּם בְּמֵאמְרוֹ.⁸¹ הָרֹאֶה לְבָנָה בַּחֲדוּשָׁה⁸² - מְכָרֶךְ: בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בְּמֵאמְרוֹ בָּרָא שְׁחָקִים⁸³ וּבְרוּחַ פִּיּוֹ כָּל צָבָאָם.⁸⁴ חֶק וְיָמֵן נָתַן לָהֶם, שְׁלֹא יִשְׁנוּ אֶת תַּפְקִידָם.⁸⁵ שְׁשִׁים וּשְׁמֹנִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנֵיהֶם. פּוֹעֲלֵי אֲמַת⁸⁶ וּפְעֻלָּתָם צָדֵק. וְלְלִבָּנָה אָמַר, שֶׁתִּתְחַדֵּשׁ⁸⁷ עֲטֶרֶת תַּפְאֶרֶת⁸⁸ לְעַמּוּסִי בְּטוֹן, שֶׁהֵם⁸⁹ עֲתִידִין לַהֲתַחַדֵּשׁ כְּמוֹתָהּ⁹⁰ וּלְפָאֵר לְיוֹצְרָם עַל כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְעַל כָּל מַה שֶּׁבָּרָא. בְּרוּךְ אַתָּה ה', מַחְדֵּשׁ הַחֲדָשִׁים.

(79) אשר כרת בינו ובין נח ובניו אחרי המבול שלא יביא עוד מבול לשחת כל בשר, כמפורש בתורה (בראשית פרק ט, פסוק טו). (80) שלא יפירוה אף על פי שרבו הרשעים בדור. (81) אפילו לא היה כורת ברית כיוון שאמר בדיבור בעלמא "ולא יהיה עוד המים למבול" וגו' ברור הוא שיקיים מאמרו (ברכות דף נט עמוד א וכפירוש ה"אבודרהם"). (82) כשהיא מתחדשת בהתחלת החודש. (83) הם השמים, ומצינו שהוזכרה לשון "שחקים" אצל הירח (תהילים פרק פט, פסוק לח). (84) הם הכוכבים והשמש והלבנה. (85) בהילוך תקופותיהם. (86) שאינם משנים את סדרם, וגירסת הר"ף (ברכות פרק ד): "פועל אמת שפעולתו אמת" וזה חוזר לבורא שהוא פועל אמת וגם פעולתו היא קיימת, וכן אנו אומרים כיום. ובכתב יד התימנים הנוסח: "פועלי

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

17 וְאַחֲרֵיכֵן בִּקֵּשׁ רַחֲמִים - הָרִי זֹאת תְּפִלַּת שְׁאֵלָה. וְכָל
18 הַצּוֹעֵק לְשַׁעֲבֵר¹⁰⁸ - הָרִי זֹאת תְּפִלַּת שְׁאֵלָה.¹⁰⁹

(106) ערימת תבואה. (107) (בבא מציעא דף מב עמוד א) "לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד... אלא בדבר הסמוי מן העין, שנאמר (דברים פרק כח, פסוק ח): יצו ה' אתך את הברכה באסמך" (לשון גנוזים, רש"י). (108) על מה שכבר היה, כגון שהיה בא בדרך ושמע קול צווחה בעיר, ואמר: יהי רצון שלא יהא קול זה בתוך ביתי, או שהייתה אשתו מעוברת ואמר (אחרי ארבעים יום לעיבורה, שכבר נצטיירה צורת הוולד): יהי רצון שתלד אשתי זכר (ברכות פרק ט, משנה ג). (109) שאין מבקשים רחמים אלא על העתיד לבוא ולא על מה שנגזר כבר.

19 כג. הַנִּכְנָס לְבֵית הַמִּדְרָשׁ - אוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ
20 ה' אֱלֹהֵי, שֶׁלֹּא אֶפְשֶׁל בְּדִבְרֵי הַלְכָה. שֶׁלֹּא אֶמַּר עַל
21 טְהוֹר טָמֵא וְעַל טָמֵא טְהוֹר, וְלֹא עַל מֵתָר אֶסוּר וְלֹא
22 עַל אֶסוּר מֵתָר, וְלֹא אֶפְשֶׁל בְּדִבְרֵי הַלְכָה, וְיִשְׁמְחוּ בִּי
23 חֲבֵרָי¹¹⁰, וְאֵל יִפְשְׁלוּ חֲבֵרִי, וְאֶשְׁמַח בָּהֶם.

(110) בכשלוני, ואגרום להם רעה שייענשו על ידי.

24 כד. וּבִיצִיאָתוֹ מִבֵּית הַמִּדְרָשׁ אוֹמֵר: מוֹדָה אֲנִי
25 לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵי, שֶׁשָּׂמַתְּ חֻלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי בֵית הַמִּדְרָשׁ
26 וְלֹא שָׂמַתְּ חֻלְקִי מִיּוֹשְׁבֵי קָרְנוֹת¹¹¹. שְׂאֵנִי מִשְׁפִּים
27 וְהֵם מִשְׁפִּימִים: אֲנִי מִשְׁפִּים לְדִבְרֵי תוֹרָה וְהֵם
28 מִשְׁפִּימִים לְדִבְרֵים בְּטָלִים. אֲנִי עֹמֵל וְהֵם עֹמְלִין:
29 אֲנִי עֹמֵל לְדִבְרֵי תוֹרָה וּמִקְבֵּל שָׂכָר, וְהֵם עֹמְלִין וְאֵין
30 מִקְבָּלִין שָׂכָר. אֲנִי רֵץ וְהֵם רָצִים: אֲנִי רֵץ לַחַיִּי
31 הָעוֹלָם הַבֹּא, וְהֵם רָצִים לְבָאָר שְׁחַת.

(111) חנויות, או סתם עמי הארץ העוסקים בשיחה בטלה (ברכות דף כח עמוד ב וברש"י, וראה לעיל הלכות תפילה פרק יב, הלכה א ובביאורנו).

32 כה. הַנִּכְנָס לְכֶרֶךְ¹¹² - אוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה'
33 אֱלֹהֵי, שֶׁתִּכְנִסְנִי לְכֶרֶךְ זֶה לְשָׁלוֹם. וְאִם נִכְנָס
34 בְּשָׁלוֹם - אוֹמֵר: מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵי,
35 שֶׁהִכְנִסְתָּנִי לְשָׁלוֹם. וְכִשְׁיִבְקֵשׁ לְצֵאתָ - אוֹמֵר: יְהִי
36 רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵי, שֶׁתּוֹצִיאֵנִי מִכֶּרֶךְ זֶה לְשָׁלוֹם.
37 וְאִם יָצָא בְּשָׁלוֹם - אוֹמֵר: מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה'
38 אֱלֹהֵי, שֶׁהוֹצֵאתָנִי מִכֶּרֶךְ זֶה לְשָׁלוֹם. וְכִשְׁם
39 שֶׁהוֹצֵאתָנִי לְשָׁלוֹם, כֵּן תוֹלִיכֵנִי לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנִי
40 לְשָׁלוֹם וְתַסְמְכֵנִי לְשָׁלוֹם וְתַצְלִינִי מִכָּפַי אוֹיֵב וְאוֹרֵב
41 בְּדֶרֶךְ¹¹³.

(112) עיר גדולה ובה מצויים מושלים רעים ומחפשים עלילות (ברכות דף נד עמוד א וברש"י). (113) (שם, דף ס עמוד א). ונוסח מעין זה אנו אומרים גם ב"תפילת הדרך", כשיוצאים מן הבית לדרך ללכת למקום הנמצא מחוץ לעיר, בריחוק פרסה ומעלה (אורח חיים סימן ק).

ותקופת טבת בסוף עשר שעות וחצי ביום הרביעי, ובשנה השנייה תחול תקופת ניסן בסוף שש שעות לליל יום חמישי וחזור חלילה עד שבסוף עשרים ושמונה שנים תחזור תקופת ניסן לחול בתחילת ליל רביעי ואז תגיע השמש לאותה הנקודה ממש בגלגלה כאותה שעה שהייתה בשעת הבריאה ותקופה של עשרים ושמונה שנה נקראת המחזור הגדול של השמש (ברכות דף נט עמוד ב). (96) שהוא הראשון למזלות, שנים עשר מזלות הם: טלה, שור, תאומים וכו', וכולם קבועים בגלגל השמיני הנקרא גלגל המזלות ומכוונים תחת הגלגל התשיעי המקיף את הכול, וכנגדם חילקו החכמים את הגלגל התשיעי לשנים עשר חלק כמו שמפורש בהלכות "יסודי התורה" (פרק ג, הלכות רז). (97) מהקו המשווה, הוא הקו המדומה הסובב את כדור הארץ רחוק משני הקטבים הצפוני והדרומי מרחק שווה. (98) והם: כוכב, נוגה, מאדים, צדק, שבתאי (הלכות יסודי התורה פרק ג, הלכה א). (99) (ברכות דף נט עמוד ב) ואין אנו נוהגים לברך על כל אלה חוץ מברכת החמה ביום תקופתה בתחילת מחזור (משנה ברורה לאורח חיים סימן רכט).

1 י"ט. הַרוֹאֶה פְּתֵי עֲפוֹ"ם בְּיִשְׁוּבָן¹⁰⁰ - אוֹמֵר: בֵּית
2 גְּאִים יִפֹּחַ ה'. בְּחִרְבָּן - אוֹמֵר: אֵל נִקְמָת ה', אֵל
3 נִקְמָת הַיּוֹפִיעַ. רֹאֶה קְבָרֵי עֲפוֹ"ם - אוֹמֵר¹⁰¹: בּוֹשָׁה
4 אִמְכֶם מֵאֵד וְגו'.

(100) שיושבים בשלווה ובעושר, או הכוונה לבתי תפילתם ואין שם אלילים (כסף משנה). (101) (ברכות דף נח עמוד ב).

5 כ. הַנִּכְנָס לְמִרְחֵץ - אוֹמֵר¹⁰²: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה'
6 אֱלֹהֵי, שֶׁתִּכְנִסְנִי לְשָׁלוֹם וְתוֹצִיאֵנִי לְשָׁלוֹם וְתַצְלִינִי
7 מִזֶּה וּמִפְּיוֹצֵא כּוֹזָה לְעֵתִיד לְבּוֹא. וְכִשְׁיִצֵּא מִן
8 הַמִּרְחֵץ, אוֹמֵר: מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵי,
9 שֶׁהַצְלַתָּנִי מִן הָאוּר¹⁰³ וְכו'.

(102) בימייהם, שהיו מסיקים האש מלמטה בחפירה ורוחצים באמבטיה מלמעלה על גבי תקרה שעל האש ויש חשש פן תפחת התקרה ויפלו לתוך האש, אבל בזמננו שהתנור עומד בפניו ואין סכנה אינו צריך להתפלל (מגן אברהם לאורח חיים סימן רל סעיף קטן ה). (103) (ברכות דף ס עמוד א).

10 כא. הַנִּכְנָס לְהִקְיֵז דָּם¹⁰⁴ - אוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ
11 ה' אֱלֹהֵי, שֶׁיֵּהָא עֶסֶק זֶה לִי לְרִפּוּאָה, כִּי רִפּוּאָה תִּהְיֶה
12 אֵתָּה. וְכִשְׁיִצֵּא - אוֹמֵר: בְּרוּךְ אַתָּה ה', רִפּוּאָה
13 חוֹלִים¹⁰⁵.

(104) שיש בה סכנה שמא יחתוך ווריד הדם וימות ("אבודרהם"), וראה הלכות דעות פרק ד, הלכה י"ח מעניין הקזה ותנאיה. (105) (ברכות דף ס עמוד א וכגירסת בעל "הלכות גדולות").

14 כב. הַהוֹלֵךְ לְמַד גֵּרָנוּ - אוֹמֵר: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ
15 ה' אֱלֹהֵי, שֶׁתְּשַׁלַּח בְּרָכָה בְּמַעֲשֵׂה יָדַי. הַתְּחִיל לְמַד
16 - אוֹמֵר: בְּרוּךְ הַשּׁוֹלֵחַ בְּרָכָה בְּכִרְי¹⁰⁶ זֶה. מְדַד

קצר - פותח בהן בברוך ואינו חותם בהן בברוך, מטבע ארוך - פותח בהן בברוך וחותם בברוך".

ב. יש מצות עשה, שאדם חייב להשתדל ולרדף עד שיעשה אותה, כגון תפלין וספה ולולב ושופר; ואילו הן הנקראין חובה, לפי שאדם חייב על כל פנים לעשות. ויש מצוה שאינה חובה, אלא דומין לרשות, כגון מזוזה ומעקה¹¹, שאין אדם חייב לשכך בבית החייב מזוזה כדי שיעשה מזוזה, אלא אם רצה לשכך כל ימיו באהל¹² או בספינה¹³, ישיב; וכן אינו חייב לבנות בית כדי לעשות מעקה. וכל מצות עשה שפין אדם למקום¹⁴ - בין מצוה שאינה חובה, בין מצוה שהיא חובה - מברך עליה¹⁵ קדם לעשייתה¹⁶.

(11) לגנו, ככתוב בתורה (דברים כב, ח): כי תבנה בית חדש, ועשית מעקה לגנך. (12) מעון עראי עשוי מיריעות, ואין בו עשרת התנאים הדרושים לבית כדי שיתחייב במזוזה, ראה לעיל הל' מזוזה פ"ו, ה"א. (13) שאף היא פטורה ממזוזה, כמבואר שם, ה"ט. (14) לקדוש-ברוך-הוא, פרט למצוות שבין אדם לחבירו, כגון: צדקה, או גמילות חסד, השבת אבדה, שאין מברכין עליהן מפני שאלה המצוות נוהגות גם בשאר האומות, ואין יאמר בברכתן: "אשר קדשנו במצוותיו וציונו" ששמעה שאנו מקודשים ומובדלים בזה משאר האומות שאינן נוהגות כן (תורה תמימה' שמות, פרק כד, אות ל). ויש מפרשים: מפני שכל מצוה שיש בה קלוקל לאחרים (כגון ביקור חולים, או צדקה לעניים, או ניהום אכלים), אין מברכים עליה, מפני שנראה כמודה על אותו הקלוקל, וכמו שאמרו (מגילה לא:): "אין אומרים ברכה על הפורענות" ('אבודרהם' ב'שער השלישי'). והרשב"א בתשובותיו סימן יח, כותב: כל מצוה שאינה נגמרת מבלי סיועו של אדם אחר, אין מברכים עליה, ולפיכך אין מברכים על הצדקה וכדומה. שהרי אם לא יסכים המקבל לקבל, אין כאן מצוה כלל, וכמו שאמרו (כתובות מ). לענין מצות-עשה של "ולו תהיה לאשה". וראה 'חתם סופר' אר"ח ס' נד. (15) "ומניין שכל המצוות טעונות ברכה, שנאמר: ואתנה לך את לוחות האבן התורה והמצוה (שמות כד, יב) - הקיש מצוה לתורה, מה תורה טעונה ברכה (לעיל הל' תפילה פ"ב, ה"ה), אף מצוות טעונות ברכה" ('ירושלמי' ברכות פ"ו, ה"א). (16) פסחים ז, ע"ב.

ג. וכן כל המצוות שהן מדברי סופרים - בין מצוה שהיא חובה מדבריהם, כגון מקרא מגלה, והדלקת נר בשבת, והדלקת נר חנוכה. בין מצוות שאינן חובה, כגון ערוב¹⁷ ונטילת ידים¹⁸ - מברך על הכל קדם לעשייתן: אשר קדשנו במצוותיו וציונו לעשות. והיכן צונו? בתורה, שכתוב בה: אשר יאמרו לך מעשה. נמצא ענין הדברים והצוין כף הוא: אשר קדשנו במצוותיו, שצוה בהן¹⁹ לשמע מאלו²⁰, שצונו להדליק נר של חנוכה או לקרות את המגלה, וכן שאר כל המצוות שמדברי סופרים²¹.

כו. כלל של דבר: לעולם יצחק אדם על העתיד לבוא ויבקש רחמים, ויתן הודיה על מה שעבר, ויודה וישבח כפי כחו. וכל המרבה להודות את ה' ולשבחו תמיד, הרי זה משבח¹¹⁴.

(114) ככתוב (תהילים פרק לד, פסוק ב): אברכה את ה' בכל עת תמיד תהילתו בפי.

פרק אחד-עשר

(1) איזה מהברכות פותחות ואינן חותמות בברוך ואיזו מהן חותמות ואינן פותחות בברוך; מצוות שהן חובות ומצוות הדומות לרשות; דברים שמברכים עליהם בלמ"ד כגון "להניח תפלין" וכדומה, ודברים שמברכים עליהם ב"על" כגון "על נטילת לולב"; אם מברכים על דבר שהוא מנהג.

א. כל הברכות פלן, פותח בהם ב"ברוך" וחותם בהם ב"ברוך", חוץ מברכה אחרונה של קריאת שמע², וברכה הסמוכה לחברתה³, וברכת הפרות והדומה לה⁴, וברכת עשיית המצוות⁵. ומאלו הברכות שאמרנו⁶, שהן דרך שבח והודיה, יש מהן פותח ב"ברוך" ואינו חותם ב"ברוך"⁷, ויש מהן שהוא חותם ב"ברוך" ואינו פותח ב"ברוך", אלא מעט מברכת המצוות⁸, כגון ברכת ספר-תורה⁹ ורואה קברי ישראל, מאלו שהן דרך שבח והודיה¹⁰; אבל שאר ברכות המצוות, פלן פותח בהן ב"ברוך" ואינו חותם.

(2) היא ברכת: אמת ויציב, שאינה פותח בה בברוך, כמו שמתבאר בסמוך. (3) כגון הברכות שכתפילת 'שמונה עשרה' שאינן פותחות ב"ברוך" שכבר פטרן הברכה הראשונה שנפתחה ב"ברוך" (פסחים קד:). ומטעם זה גם הברכה האחרונה של קריאת שמע אינה נפתחת ב"ברוך", שאף-על-פי שקריאת שמע מפסיקה ביניהן, הרי היא חשובה כסמוכה לברכה הראשונה שלפניה (שם, וברש"י). (4) שאר ברכות ההנאה, כגון ברכת "שהכל" וכן ברכת הריח, שגם היא נכללת בסוג "ברכות ההנאה", כמבואר לעיל פ"ט, ה"א. (5) כגון סוכה ולולב שפותחות בברוך ואינן חותמות בברוך, מפני שברכות קצרות הן ופתיחתן זוהי חתימתן (שם, וב'תוספות'). (6) לעיל פ"י. (7) כמבואר לעיל אות ג'. (8) כלומר: יש ברכות מועטות מברכת המצוות שהן יוצאות מהכלל הזה. (9) שמברכים לפני קריאת התורה ולאחריה, שפותחות וחותמות ב"ברוך" (לעיל הל' תפילה פ"ב, ה"ה). (10) כלומר: גם מסוג 'ברכות ההודאה' יש יוצאות מהכלל שפותחות וחותמות בברכה, כגון: הרואה קברי ישראל שפותח וחותם בה, כמבואר לעיל פ"י, ה"י. והמדובר כאן בברכות שהן דרך רשות (ראה בסמוך ה"ב), אולם יש ברכות אחרות שהן מסוג השבח וההודאה, כגון ברכות קידוש והבדלה וברכת 'קידוש לבנה' הפותחות וחותמות ב"ברוך" ולא נמנו כאן מפני שהן דרך חובה ('מרכבת המשנה'). וב'ירושלמי' (ברכות פ"א, ה"ה) אמרו: "טופס ברכות כך הוא: מטבע

טבילת הגר³² בלבד, שאינו יכול לומר "אשר קדשנו
במצותיו וצונו", שעדין לא נתקדש³³ ולא נצטווה³⁴
עד שיתבבל³⁵; לפיכך, אחר שיתבבל מברך על
הטבילה, מפני שהיה דחוי מעקר³⁶ ולא היה ראוי
לברך³⁷.

(32) שמטבילים אותו כשבא להתגייר. (33) להכנס תחת
כנפי השכינה. (34) על המצוות. (35) (יבמות מו):
"לעולם אינו גר עד שימול ויטבול". (36) מתחילתו לפני
הטבילה. (37) פרט לשאר המצוות (שאחרי גירותו) שראוי
הוא לברך לפניו, ועברה המצוה ולא בירך - אינו מברך
אחר עשייתה, שכל שנראה ונדרה - אינו חוזר ונראה
(ברכות נא).

ח. כל מצוה שעשייתה היא גמר חיוב, מברך
בשעת עשייה; וכל מצוה שיש אחר עשייתה צווי
אחר, אינו מברך אלא בשעה שעושה הצווי
האחרון. פיצד? העושה סכה או לולב או שופר או
ציצת או תפלין או מזוזה, אינו מברך בשעת עשייה
"אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות סכה" או
"לולב" או "לכתב תפלין", מפני שיש אחר עשייתו
צווי אחר. ואימתי מברך? בשעה שישב³⁸ בסכה, או
כשינענע הלולב, או כשישמע קול השופר, או
כשיתעטף בציצת, ובשעת לבישת תפלין ובשעת
קביעת מזוזה. אבל אם עשה מעקה, מברך בשעת
עשייה³⁹ "אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות
מעקה", וכן כל פיוצא בזה⁴⁰.

(38) כלומר: קודם שישב, סמוך לשיבתה, שכבר אמרנו
שמברכים על המצוות קודם לעשייתן. והשווה הל' סוכה
פ"ה, הלכה יב. (39) מנחות מב, ע"ב. (40) כגון מילה או
שחיטה.

ט. כל מצוה שהיא מזמן לזמן⁴¹, כגון שופר וסכה
ולולב ומקרא מגלה וגר חנכה; וכן כל מצוה ומצוה
שהיא קנן לזמן⁴², כגון ציצית ותפלין ומזוזה
ומעקה; וכן מצוה שאינה תדירה ואינה מצויה בכל
עת⁴³, שהרי היא דומה למצוה שהיא מזמן לזמן,
כגון מילת בנו ופדיון הבן - מברך עליה בשעת
עשייתה "שהחיינו"⁴⁴. ואם לא ברך על סכה ולולב
וכיוצא בהם "שהחיינו" בשעת עשייה, מברך עליהן
ו"שהחיינו" בשעה שיצא ידי חובתו בהן⁴⁵, וכן כל
פיוצא בהן⁴⁶.

(41) משנה לשנה. (42) שהיא שלו, ואינה גרועה מקנה
כלים חדשים שמברך עליהם ברכת "שהחיינו", כמבואר
לעיל פ"ה, ה"א. (43) אע"פ שאינה בזמן קבוע בשנה, כמו
שופר וסוכה. (44) המקור לסוכה ולולב. ציצית ותפלין -
בתוספתא ברכות פ"ו. מקרא מגילה - במגילה כא; גר
חנוכה - בשבת כג. פדיון הבן - בפסחים קכא; וממנו אתה
למד למילה, וכן ממה שאמרו ב'תוספתא' לברכות פ"ד

(17) שגובים חלה שלמה מכל בית שבחצר, ומניחים באחד
מבתייה כדי שכולם יהיו מותרים להוציא ולהכניס בשבת
מבית לחצר ומבית אחד לבית חבירו, כמבואר בהל' עירובין
פ"א, וראה בספרנו חלק ראשון ב"מנין המצוות" ע' כו
ביאור מפורט על העירובין למיניהם. (18) שתי מצוות אלו
אינן חובה, שהרי אם ירצה לא יוציא בשבת שום חפץ
מביתו לחצר ולא יצטרך לעירוב, וכן אם ירצה יאכל דברים
שאינם צריכים נטילת ידיים, כגון פירות וכדומה.
(19) במצוות התורה. (20) החכמים. (21) שהכל נכלל
בכלל דברי הכתוב: אשר יאמרו לך תעשה (שבת כג).

ד. ולמה אין מברכין על נטילת ידיים באחרונה²²?
מפני שלא חיבו בדרך זה אלא מפני הסכנה²³,
ודברים שהם משום סכנה אין מברכין עליהם²⁴. הא
למה זה דומה? למי שסגן את המים, ואחר-כך
שתה בלילה²⁵, מפני סכנת עלוקה²⁶, שאינו מברך:
וצונו לסגן את המים; וכן כל פיוצא בזה.

(22) שאחרי הסעודה, והלא אף היא תקנת חכמים היא.
(23) ראה לעיל פ"ו, ה"ג. (24) שאינם אלא להצלה בעלמא.
ואין בהם מצוה (תוספות' שבת כה:). (25) שאינו רואה
מה שבתוך המים. (26) תולעת המים המוצצת את הליחה
שבמעיי אדם הבולעה (ע"ז יב: ו'תוספות' שם בשם
'הערוך' ערך עקרא).

ה. העושה מצוה ולא ברך - אם מצוה שעדין
עשייתה קיימת, מברך אחר עשייה; ואם דבר שעבר
הוא, אינו מברך. פיצד? הרי שנתעטף בציצת, או
שלבש תפלין, או שישב בסכה, ולא ברך תחלה -
חוזר ומברך אחר שנתעטף: אשר קדשנו במצותיו
וצונו להתעטף בציצת²⁷, וכן מברך אחר שלבש:
"להניח תפלין", ואחר שישב - "לישב בסכה", וכן
כל פיוצא כאלו.

(27) שכל זמן שעשייתה נמשכת, לא נגמרה מצוותה, ויש
מקום לברכתו.

ו. אבל אם שחט בלא ברכה - אינו חוזר אחר
שחיטה ומברך: אשר קדשנו במצותיו וצונו על
השחיטה. וכן אם פסה הדם²⁸ בלא ברכה, או
הפריש תרומה ומעשרות, או שטבול²⁹ ולא ברך -
אינו חוזר ומברך אחר עשייה³⁰, וכן כל פיוצא
בה³¹.

(28) של חיה ועוף אחרי שחיתתם. (29) להטהר מטומאתו.
(30) ברכות נא, ע"א: גמר סעודתו (ולא בירך לפניו), אינו
חוזר ומברך, וכביאור הרי"ף שם, שכל שנראה (לברך)
ונדרה, אינו חוזר ונראה (כסף-משנה; ש"ך ליו"ד סי' יט,
ס"ק ג'). (31) כגון "שקידש (אשה) ולא בירך (ברכת
אירוסין), לא יברך אחר הקידושין שזו ברכה לבטלה, מה
שנעשה כבר נעשה" (לשון רבינו הל' אישות פ"ג, ה"כג).

ז. אין לה מצוה שמברכין אחר עשייתה, אלא

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום - יום ש"ק ח' מנחם-אב - ספר אהבה - הלכות ברכות קמג

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

כלומר: הביאו שלמים במקדש, ומצוה על הבעלים לשחוט את קרבנות קדשיהם (פסחים ז:).

- יג. אָבֵל אִם קָבַע מְזוּזָה לְאַחֲרִים, מְבָרֵךְ "עַל קְבִיעַת מְזוּזָה". עֲשֵׂה לָהֶם מַעֲקָה - מְבָרֵךְ "עַל עֲשִׂית מַעֲקָה". הַפְּרִישׁ לָהֶם תְּרוּמָה - מְבָרֵךְ "עַל הַפְּרִישַׁת תְּרוּמָה". מִלֵּאָת בֶּן חֲבֵרוֹ - מְבָרֵךְ "עַל הַמִּילָה"⁵⁹, וְכֵן כָּל פְּיוּצָא בְּאֵלוֹ.

(59) שהוא אינו אלא שלוחו של האב להוציאו ידי חובתו, ועיקר המצוה על האב היא מוטלת, כאמור לעיל (פסחים, שם).

- יד. עֲשֵׂה הַמְצוּה לֹא וְלְאַחֲרִים פְּאָחֵד - אִם הִיְתָה מְצוּה שְׂאִינָה חוֹבָה, מְבָרֵךְ עַל הַעֲשִׂיָּה. לְפִיכָךְ הוּא מְבָרֵךְ "עַל מְצוֹת עֲרוּבִים"⁶⁰. הִיְתָה חוֹבָה, וְנִתְּנָן לְהוֹצִיא עֲצָמוֹ מִיְּדֵי חוֹבָה וְלְהוֹצִיא אַחֲרִים - מְבָרֵךְ "לְעֲשׂוֹת". לְפִיכָךְ הוּא מְבָרֵךְ "לְשֹׁמְעִי"⁶¹ קוֹל שׁוֹפָר.

(60) שאינה חובה, כאמור לעיל ה"ג. וגם אין לומר בה עשאו לעצמו בלבד, כי כל עירוב תיקון הוא לו ולכל אנשי חצרו. (61) שאין המצוה לתקוע אלא לשמוע, ראה במוספנו "תשובות רבינו".

- טו. נָטַל אֶת הַלּוּלָב - מְבָרֵךְ "עַל נְטִילַת לּוּלָב", שֶׁפִּיּוֹן שֶׁהִגִּיפֵה, יֵצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ⁶²; אָבֵל אִם בָּרַךְ קֹדֶם שִׁטְל, מְבָרֵךְ "לִטֹּל לּוּלָב", כְּמוֹ "לִישֵׁב בִּסְפָה". מִכָּאֵן אִתָּה לָמַד, שֶׁהַמְבָּרֵךְ אַחֵר שֶׁעָשָׂה⁶³, מְבָרֵךְ עַל הַעֲשִׂיָּה. אָבֵל נְטִילַת יָדִים וְשִׁחִטָּה, הוֹאִיל וּבִדְבָרֵי הָרְשׁוּת הֵן⁶⁴, אִפְּלוּ שִׁחַט לְעַצְמוֹ מְבָרֵךְ "עַל הַשְׁחִיטָה" וְ"עַל פְּסוּי הָדָם" וְ"עַל נְטִילַת יָדִים". וְכֵן הוּא מְבָרֵךְ "עַל בְּעוֹר חֲמִיץ"⁶⁵, בֵּין שֶׁבִדֵּק⁶⁶ לְעַצְמוֹ, בֵּין שֶׁבִדֵּק לְאַחֲרִים; שֶׁמִּשְׁעָה שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ⁶⁷ לְבַטֵּל, נַעֲשִׂית מְצוֹת הַבְּעוֹר⁶⁸ קֹדֶם שִׁיבִדֵּק, כְּמוֹ שִׁיבִתְבָּאָר בְּמִקְוָמוֹ⁶⁹.

(62) ובכל זאת מברך עליו, הואיל ועדיין עוסק במצוותו, שהרי צריך לנענעו בקריאת ההלל (פסחים ז: וב'תוספות'). (63) ועדיין עשייתה קיימת, כגון שנתעטף בציצית ולא בירך תחילה, וכמבואר לעיל ה"ה. (64) שלא יאכל בשר ולא ישחט, והיא גרועה ממזוזה ומעקה שגם הן אינן חובה, אבל חשוכות הן יותר מדברי רשות אלה, ולפיכך מברך עליהן "לעשות" כמבואר לעיל ה' י"א (כסף-משנה). (65) בערב פסח, ואפילו טרם ביערו. (66) שמחפש אחר החמץ במחבואות ובחורים להוציאו מכל גבולו (לשון רבינו בהל' חמץ ומצה פ"ב, ה"ג). (67) את החמץ בלבד ולחשוב אותו כעפר, וכדבר שאין בו צורך כלל. (68) שאמרה תורה (שמות יב, טו): ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם. (69) הל' חמץ ומצה פ"ב, ה"א.

- טז. כָּל דָּבָר שֶׁהוּא מְנַהֵג, אֶף-עַל-פִּי שֶׁמְנַהֵג נְבִיאִים⁷⁰ הוּא, כְּגוֹן נְטִילַת עֲרֵכָה בְּשִׁבְעֵי שָׁל חָג⁷¹, וְאִין צָרִיךְ לֹמַר מְנַהֵג חֲכָמִים, כְּגוֹן קְרִיאַת הַלֵּל

(הוצ' צוקרמנדל) "היה מקריב מנחות בירושלים (שלא הקריב כהן זה מנחה מימיו, או שהקריב מנחה חדשה כגון מנחת העומר, רש"י למנחות עה): אומר: ברוך שהחיינו" וכו' אתה למד שכל מצוה שאינה מצויה בכל עת - מברכים עליה שהחיינו (ראה במוספנו "תשובות רבינו"). (45) סוכה מו, ע"א. (46) כגון ציצית ותפילין, כמבואר ב'שולחן ערוך' או"ח סי' כב, ובט"ז שם.

- י. אֶחָד הָעוֹשֶׂה מְצוּה לְעַצְמוֹ וְאֶחָד הָעוֹשֶׂה אוֹתָהּ לְאַחֲרִים⁴⁷, מְבָרֵךְ קֹדֶם עֲשִׂיָּתָה: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְעֲשׂוֹת⁴⁸. אָבֵל אִינוּ מְבָרֵךְ "שֶׁהִחִינוּ" אֲלָא עַל מְצוּה שֶׁעוֹשֶׂה אוֹתָהּ לְעַצְמוֹ⁴⁹. הֵיוּ לִפְנֵי מְצוֹת הַרְבֵּה⁵⁰ - אִינוּ מְבָרֵךְ "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל הַמְצוֹת", אֲלָא מְבָרֵךְ עַל כָּל אַחַת וְאַחַת בְּפָנֶי עֲצָמָה⁵¹.

(47) כגון שקבע מזוזה לבית חברו או עשה מעקה לגג חברו. (48) 'ירושלמי' ברכות פ"ט, ה"ג. (49) סוכה מו, ע"א. ובכל זאת המקדש (כליל יום-טוב) בבית אחר להוציא הנשים ידי קידוש - מברך גם ברכת שהחיינו, הואיל וחובה על האשה לברך אותה ברכה, ושומע כעונה, הרי זה כאילו היא בעצמה בירכה לעצמה (כסף-משנה). (50) כגון ליטול לולב ולישב בסוכה, להניח תפילין ולהתעטף בציצית. (51) שם.

- יא. כָּל הָעוֹשֶׂה מְצוּה - בֵּין שֶׁהִיְתָה חוֹבָה עָלָיו, בֵּין שְׂאִינָה חוֹבָה עָלָיו⁵² - אִם עָשָׂה אוֹתָהּ לְעַצְמוֹ, מְבָרֵךְ לְעֲשׂוֹת⁵³; עֲשֵׂה אוֹתָהּ לְאַחֲרִים, מְבָרֵךְ עַל הַעֲשִׂיָּה⁵⁴.

(52) כגון מזוזה ומעקה, כמבואר לעיל ה"ב. (53) ובתנאי שיברך קודם עשייתה, כמבואר בסמוך ה"טו. (54) "לעשות" משמע שבעצמו מחוייב לעשותה, "על העשייה" משמע לאחרים לבד.

- יב. מִיֵּצֵד? לְבַשׁ תְּפִלִּין - מְבָרֵךְ "לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין"; נִתְּעַטֵּף בְּצִיצִית - מְבָרֵךְ "לְהַתְּעַטֵּף"; יֵשֵׁב בִּסְכָה - מְבָרֵךְ "לִישֵׁב בִּסְכָה". וְכֵן הוּא מְבָרֵךְ "לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת" וְ"לְגַמֵּר אֶת הַלֵּל"⁵⁵. וְכֵן אִם קָבַע מְזוּזָה לְבֵיתוֹ - מְבָרֵךְ "לְקַבֵּעַ מְזוּזָה". עֲשֵׂה מַעֲקָה לְגִגּוֹ - מְבָרֵךְ "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְעֲשׂוֹת מַעֲקָה". הַפְּרִישׁ תְּרוּמָה לְעַצְמוֹ - מְבָרֵךְ "לְהַפְּרִישׁ"⁵⁶. מִלֵּאָת בְּנוֹ - מְבָרֵךְ "לְמוֹל אֶת הַבֶּן"⁵⁷. שִׁחַט פֶּסַח וְחִגְיָתוֹ⁵⁸ - מְבָרֵךְ "לְשַׁחֵט".

(55) בימים שקוראים בהם 'הלל שלם', ורבינו נאמן לשיטתו שבימים שאין גומרים בהם את ההלל, כמו בראשי חודשים ובחול-המועד פסח - אין מברכים עליו כלל, ראה בסמוך ה"טז. (56) מקור ברכת הפרשת תרומות ומעשרות הוא בתוספתא ברכות פ"ו. (57) שעיקר חיוב מילת הבן, על האב הוא מוטל (קידושין כט. וראה בסמוך הלכות מילה פ"א, ה"ב). (58) שלמי חגיגה שמקריבים אותם בשלש רגלים, ככתוב (שמות יב, יד): וחגותם אותו חג לה' -

להיות לך לאלהים ולזרעך אחריו. והטעם שקבעה תורתנו לזמן מילה בשמיני, ואמר רבינו (שם): "מפני שכל בעל-חי כשיולד הוא חלש מאד בתכלית לחותו, וכאילו עדיין הוא בבטן, עד סוף שבעת ימים, ואז ימנה מרואי אור העולם, הלא תראה כי גם בבהמות שמר זה הענין "שבעת ימים יהיה עם אמו", כאילו קודם זה הוא נפל". וכדבריו מפורש ב'מדרש רבה' פרשת "כי תצא": "ולמה התינוק נימול לשמונה ימים? שנתן הקב"ה רחמים עליו להמתין לו עד שיהא בו כח".

פרק ראשון

(1) שחובה על האב למול את בנו והאדון את עבדו; דין מילת גר שנכנס לקהל ישראל; איזו מילה דוחה שבת ואיזו אינה דוחה; דין תינוק החולה וכן מי שמתו אחיו מחמת מילה.

- א. מילה - מצות עשה שחיובין עליה פרת², 8
- שנאמר: ועל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו 9
- ונכרתה³ הנפש ההוא מעמיה. ומצוה על האב למול 10
- את בנו⁴, ועל הרב⁵ למול את עבדיו, יליד⁶ בית 11
- ומקנת פסוף⁷. עבר האב או האדון ולא מל אותו - 12
- בטל מצות עשה, ואינו חייב פרת, שאין הפרת תלוי 13
- אלא בערל עצמו⁸. ובית-דין מצוים למול אותו הפן 14
- או העבד בזמנו⁹, ולא יניחו ערל פישראל ולא 15
- בעבדיהן. 16

~ נקודות משיחות קודש ~

מילה - מצות עשה שחיובין עליה כרת, שנאמר ועל זכר אשר לא ימול בו' ונכרתה הנפש ההיא מעמיה".

בסיבת הטעם מדוע התחיל הרמב"ם את הלכות מילה בחיוב כרת שבה ולא בציווי החיובי על המילה (מצות עשה שלה). ויש לומר שבזה רוצה להדגיש גדולתה של מצוה זו שגדולה היא מכל מצוות התורה, לא רק בזה שנכרתו עליה שלוש עשרה בריתות אלא שגם עניין הכרת שבה מבטא את גדולתה משאר המצוות. והוא על-דרך לשון ה'טור' "וגדולה היא משאר מצוות-עשה שיש בה צד כרת וגם נכרתו עליה י"ג בריתות".

(על-פי לקו"ש חלק כ"ה עמוד 60 הערה 53)

(2) אם לא קיימה. (3) שימות לפני זמנו, וכן אין הנפש זוכה לחיי העולם הבא, כמבואר בהל' תשובה (פ"ח, ה"א). (4) קידושין כט, ע"א. שנאמר (בראשית כא, ד): וימל אברהם את יצחק בנו. (5) האדון לעבדיו הכנענים. (6) זה שנולד לאמו - שפחה כנענית - שנתעברה וילדה ברשות ישראל. (7) שקנהו האדון מן הגויים, כמבואר בסמוך ה"ג. (8) ככתוב: ועל זכר אשר לא ימול... ונכרתה הנפש וגו'. (9) קידושין כט, ע"א. שנאמר: המול לכם כל זכר, הרי זה ציווי מיוחד לבית הדין.

- ב. אין מלין בנו של אדם שלא מדעתו¹⁰, אלא 17
- אם-כן עבר ונמנע למולו, שבית-דין מלין אותו פעל 18

- 1 בראשי חדשים ובחלו של מועד של פסח⁷² - אין
- 2 מברכין עליו⁷³. וכן כל דבר שישתפק לך אם טעון
- 3 ברכה אם לאו⁷⁴ - עושין אותו בלא ברכה⁷⁵. ולעולם
- 4 יזהר אדם בברכה שאינה צריכה וירבה בברכות
- 5 הצריכות⁷⁶. וכן דוד אמר: בכל יום אברכה.

(70) שלא יסדרוהו ותיקנוהו לעם, אלא נהגו כן בעצמם. ונהגו העם כמותם מאלהים (הרשב"א לסוכה מד:). (71) הסוכות, ואינה (בגבולין שמחוץ למקדש) אלא מנהג נביאים, (כמבואר במס' סוכה מד:). (72) ושביעי של פסח בכלל, השווה הלכות מגילה פ"ג, ה"ו. (73) תענית כח, ע"ב; סוכה מד, ע"ב. והראב"ד חולק: שאין לדמות קריאת ההלל בראשי חדשים לנטילת ערבה, שאינה אלא טלטול בעלמא, ("שחובט בה על הקרקע או על הכלי" - לשון רבינו הל' לולב פ"ז, ה"כב), ואין בה לא שבח ולא הודאה בנטילתה, ולפיכך אין מברכים עליה, אבל קריאת הלל בראשי חדשים בברכה תיקנוה, כדי לפרסם שהיום ראש-חודש. ואנו נוהגים לברך על קריאת הלל גם בראש-חודש וגם בחול-המועד פסח (ראה שו"ע או"ח סי' תכב; תצ). (74) כגון הישיבה בסוכה ביום השמיני של חג הסוכות בגולה, שהוא ספק שביעי ספק שמיני (השווה הל' סוכה פ"ו, ה"יג), וכן כיסוי דמו של כוי שהוא ספק חיה - וטעון כיסוי, ספק בהמה - ואינו טעון כיסוי. סוכה מז, ע"א. וראה במוספנו "תשובות רבינו". (75) ברכות לג, ע"א. שלא יעבור על "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא". (76) וב'ירושלמי' (קידושין פ"ד, ה"יב) אמרו: "עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראתה עינו ולא אכל", משום שאינו נותן לבו לברך ולהודות את ה' שברא מינים אלו להחיות בהם בני אדם ('פני משה', שם).

הלכות מילה

- 6 מצות עשה אחת, והיא למול הזכרים¹ ביום שמיני².
- 7 ובאור מצוה זו בפרקים אלו:

(1) ככתוב (בראשית יז, י'): המול לכם כל זכר - ומצוה זו כוללת גם מילת הבנים וגם מילת העבדים, כמבואר בסמוך (הלכה א), וכן מביא רבינו פסוק זה ב'ספר המצוות' שלו, מצוה רטו. ולקמן פ"ב, ה"ב יפרש רבינו כיצד מלים. (2) שנאמר (שם, יב): ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם, וטעם מצוה זו יבאר רבינו (ב'מורה נבוכים' ח"ג, מ"ט): כי המילה מחסרת התאוה היתירה על הצורך, כי האבר כשישפך דמו ויוסר מכסו מתחילת בריאתו יחלש בלי ספק... זהו החזק בטעמי המילה אצלי... ויש במילה עוד ענין שיהיה לאנשי אמונה הזאת - מאמיני יחוד השם - אות אחד גשמי שיקבצם, ולא יוכל מי שאינו מהם לומר שהוא מהם והוא נכרי, כי פעמים יעשה האדם כן כדי להגיע אל תועלת, או כדי להתנכל על אנשי דת זו. אך פעולה זו, כלומר: מעשה המילה, לא יעשהו אדם בו או בבניו רק מתוך אמונה אמיתית, כי אין זה שרט בשוק או כויה בזרוע, אבל הוא ענין קשה מאד... וכן זאת המילה היא הברית אשר כרת אברהם אבינו על אמונת יחוד ה', וכל מי שימול יכנס בברית אברהם להאמין היחוד, ככתוב (בראשית יז, ז):

גם את אמו טרם שילדתו, אין העובר נידון כ"מקנת כסף" אלא כ"יליד בית" ונימול לשמונה, הואיל ואמו נקנתה לפני לידתו. וכל זה למד רבינו מתוך ברייתא השנויה במס' שבת קלה, ע"ב. וראה במוספנו "תשובות רבינו" הל' מילה.

ה. לָקַח שְׁפָחָה לְעִבְרִיָּה²², או שְׁלָקָה שְׁפָחָה עַל-
מִנָּת שְׁלֹא לְהַטְבִּילָהּ לְשֵׁם עֲבֹדוֹת²³ - אָף-עַל-פִּי
שְׁנוּלָד בְּרִשּׁוֹתָיו²⁴, נְמוּל בַּיּוֹם שְׁנוּלָד, שְׁהָרִי הַנוּלָד
הַזֶּה, כְּאִלּוּ הוּא מִקְנֵת כֶּסֶף לְבָדּוֹ וְכִאלֹ הַיּוֹם
קָנָה²⁵, שְׁאִין אָמוּ בְּכָלֵל שְׁפָחוֹת²⁶ יִשְׁרָאֵל, כְּדִי
שְׁהִיָּה הַבֵּן יֵלִיד בֵּית²⁷. וְאִם טְבִילָה אָמוּ²⁸ אַחֵר
שְׁיִלְדָה - הָרִי זֶה נְמוּל לְשִׁמוֹנָה²⁹.

22 שאין לו חלק בגוף האם אלא בוולדותיה, ואין זה דומה
ל"לכס". 23 שתהיה חייבת במצוות כאשה ישראלית,
אלא תשאר גויה כמו שהיתה ואין עליה עול מצוות.
24 והיה ראוי לידון כדין "יליד בית" הנימול לשמונה.
25 אחרי לידתו. 26 שפחות - שם מופשט, שירות
השפחה ועבודתה, והפכה - אישות, "כשם שאין אדם מוכר
את בתו לשפחות אחר אישות" (קידושין יח.). 27 כי אינו
נקרא "יליד בית" אלא עבד שנוול ברשות ישראל לאמו
השפחה הקנויה לישראל לפני לידתו (שבת, שם).
28 לשם עבדות, והרי היא בכלל שפחות ישראל. 29 זה
מוסב רק על הדין האחרון על מי שלקח שפחה על-מנת
שלא להטבילה, כי אז מועילה הטבילה לאחר לידתו לעשות
כדין "יליד בית" להמול לשמונה, כי הואיל והטבילה
נתבטל התנאי שהתנה מתחילה, והרי זה כאילו קנה האם
בלא תנאי (ט"ז ליר"ד סי' רסז, ס"ק ג). אבל ב"לקח שפחה
לעובריה" אפילו הטבילה לשם עבדות אחרי שילדה - אין
זה מועיל, הואיל ובשעה שנוול לא היתה אמו קנויה לרבו,
הרי הוא כ"מקנת כסף" בעלמא ונימול ביום לידתו (כסף-
משנה).

ו. לָקַח עֶבֶד גְּדוֹל מִן הָעֶפְרוֹם, וְלֹא רָצָה הָעֶבֶד
לְמוֹל - מִגְּלָגְלִין³⁰ עִמּוֹ כֹּל שָׁנִים-עֶשֶׂר חֹדֶשׁ; וְתָר
עַל-כֵּן, אֲסוּר לְקִיְּמוֹ כְּשֶׁהוּא עָרֵל³¹, אֶלָּא חוּזֵר
וּמוֹכְרוֹ לְעֶפְרוֹם. וְאִם הִתְנָה עָלָיו מִתְחִלָּה וְהוּא אֶעְל
רְבוֹ הָעֶפְרוֹם, שְׁלֹא יְמוּל אוֹתוֹ - מִתָּר לְקִיְּמוֹ וְהוּא
עָרֵל, וּבְלִבָּד שִׁיקְבֵּל עָלָיו שְׁבַע מִצְוֹת שְׁנוּצָטוּ בְּגִי
נֶחֱ³² וְהִיָּה כְּגֵר תּוֹשֵׁב³³. אֲבָל אִם לֹא קִבֵּל עָלָיו
שְׁבַע מִצְוֹת - יִהְיֶה מִיָּד³⁴. וְאִין מְקַבְּלִים גֵּר תּוֹשֵׁב³⁵
אֶלָּא בְּזִמְן שְׁהִיבֵל נוֹהֵג³⁶.

30 משתדלים להשפיע עליו שיתרצה להמול (יבמות מח:).
31 לפי שציוה הקב"ה לאברהם למול את עבדיו (בראשית
יז, יג) אסור לנו לקיימם ערלים ('תוספות' שם). 32 והן:
עבודה זרה, ברכת השם, שפיכות דמים, גילוי ערויות, גול,
דינים ואבר מן החי. 33 זה גוי שקיבל עליו שבע מצוות
בני נח, ולא מל ולא טבל. "ולמה נקרא שמו תושב? לפי
שמותר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל" (מלשון רבינו
הל' איסורי ביאה פ"ד, ה"ז. וראה הל' ע"ז פ"ה, ה"ו).
34 שאסור לנו להניחם בינינו, משום שנאמר (שמות כג,

1 פָּרַחוּ. נִתְעַלְמִים¹¹ מִבֵּית-דִּין וְלֹא מָלוּ אוֹתוֹ - כְּשִׁינְגָדֵל,
2 הוּא חָיִב לְמוּל אֶת עַצְמוֹ¹². וְכָל יוֹם וְיוֹם שְׁיַעֲבֹר
3 עָלָיו מְשִׁינְגָדֵל וְלֹא יְמוּל אֶת עַצְמוֹ - הָרִי הוּא מְבַטֵּל
4 מִצְוֹת עֲשֵׂה. אֲבָל אִינוּ חָיִב כֶּרֶת¹³, עַד שְׁיָמוּת¹⁴
5 וְהוּא עָרֵל בְּמִזִּיד.

10 מאחר שהמצוה מוטלת על האב, אסור לנו לחטפה מידו
(ב"ק צא: "מעשה באחד ששחט וקדם חבריו וכסה, וחייבו
רבו גמליאל ליתן לו עשרה זהובים". 11 דקדק רבינו
לומר, "נתעלם מבית-הדין שלא הרגישו ולא ידעו בפלוני
שהוא ערל, אבל אין לומר "עבר בית-דין", כי לא יתכן
שבית-דין יעבור במזיד על מצוה המוטלת עליהם לעשות.
12 השווה דברי רבינו ב"פירוש המשנה" (שבת פרק י"ט,
משנה ו'). 13 למות לפני זמנו. 14 ואז תכרת נפשו
מחיי עולם הבא, אבל כל עוד שהוא חי - אין הוא בחיוב
כרת, שהרי בידו לתקן ולמול עצמו ולקיים את המצוה. הוא
שכתבה תורה: וערל זכר אשר לא ימול... ונכרתה - אשר
לא "מל" לא נאמר, אלא לא "ימול" בלשון עתיד, לומר
שכל ימיו המצוה מוטלת עליו ואין עונש כרת חל עליו אלא
לאחר מותו שאין עוד בידו לתקן ('קריית ספר'). והראב"ד
חולק, ולדעתו הוא עומד כל יום בחיוב כרת, שהרי בכל
יום שלא מל הוא מבטל מצות בוראו, אלא שאם מל נפטר
מהחיוב.

ג. אֶחָד עֶבֶד שְׁנוּלָד בְּרִשּׁוֹת יִשְׂרָאֵל¹⁵, וְאֶחָד עֶבֶד
7 הַנִּלְקָח מִן הַכּוֹתִים¹⁶, חָיִב הָרַב לְמוּל אוֹתוֹ; אֶלָּא
8 שְׁיִלִיד בֵּית נְמוּל לְשִׁמוֹנָה, וּמִקְנֵת כֶּסֶף נְמוּל בַּיּוֹם
9 שְׁנִלְקַח. אֶפְלוּ לָקַחוּ בַּיּוֹם שְׁנוּלָד, נְמוּל בְּיוֹמוֹ¹⁷.

15 הוא הנקרא בסמוך "יליד בית". 16 הוא הנקרא
"מקנת כסף", כלשון הכתוב (בראשית יז, יב). 17 שבת
קלה, ע"ב. וכהסברו של רש"י שם: כתוב אחד אומר: "ובן
שמונת ימים ימול לכם כל זכר יליד בית ומקנת כסף" וגו'
וכתוב אחד אומר: "המול ימול יליד ביתך ומקנת כסף",
ולא מפורש בו לשמונה ימים? ומסתבר שכל הדומה
לישראל, שנוול בבית ישראל נימול לשמונה, שהרי הוא
דומה "לכם". וכל עבד שקנהו רבו אחרי שנוול, אינו דומה
לישראל ואין אתה קורא בו "ובן שמונת ימים ימול לכם"
אלא "המול ימול" וגו' ביום קנייתו הוא נימול.

ד. יֵשׁ מִקְנֵת כֶּסֶף שְׁנוּמוּל לְשִׁמוֹנָה, וְיֵשׁ יֵלִיד בֵּית
10 שְׁנוּמוּל בַּיּוֹם שְׁנוּלָד. בְּיָצֵד? לָקַח שְׁפָחָה, וְלָקַח
11 עֶבְרָה עִמָּה¹⁸ וְיִלְדָה¹⁹ - הָרִי זֶה נְמוּל לְשִׁמוֹנָה²⁰;
12 וְאָף-עַל-פִּי שְׁלָקָה הָעֶבֶר בְּכָנִי עַצְמוֹ, וְהָרִי הָעֶבֶר
13 עַצְמוֹ מִקְנֵת כֶּסֶף²¹ - הוּאִיל וְקָנָה אָמוּ קֶדֶם שְׁנוּלָד,
14 נְמוּל לְשִׁמוֹנָה.
15

18 שהיתה מעוברת בשעת מקנתה. 19 ברשות ישראל.
20 הואיל ונוול ברשות ישראל בשעה שגם אמו קנויה
לישראל, הרי זה דומה ל"לכם", ואתה קורא בו "ובן שמונת
ימים ימול לכם כל זכר". 21 כאן נתכוין רבינו לומר
חידוש יותר גדול, שאפילו מתחילה לא קנה אלא את העובר
בלבד ולא חשב לקנות את אמו, אלא שבניתיים נמלך וקנה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

- פָּשָׁרָה⁴⁹. וְכָל הַיּוֹם פָּשָׁר לְמִילָה, וְאַף-עַל-פִּי-כֵן מַצָּוָה¹²
לְהַקְדִּים בְּתַחֲלַת הַיּוֹם, שְׁזָרִיזוּן מְקַדִּימִין לְמַצּוֹת⁵⁰.¹³

(47) הוא זמן הנץ החמה. (48) יבמות עב, ע"ב: "אין לי אלא נימול לשמיני שאין נימול אלא ביום, מניין לרבות נימול לתשעה לעשרה וכו'? תלמוד לומר: "וביום" וי"ו מיותרת לרבות כל הנימולים שאין נימולים אלא ביום. (49) מגילה כ, ע"א. שמצד ההלכה, מעלות השחר נחשב יום, אלא לפי שאין הכל בקיאים בו צריכים לכתחילה להמתין עד הנץ החמה (רש"י שם). (50) פסחים ד, ע"א. שנאמר (בראשית כב, ג): וישכם אברהם בבוקר.

- ט. מִילָה בְּזִמְנָה דּוּחָה אֶת הַשֶּׁבֶת⁵¹; וְשָׁלָא בְּזִמְנָה, אֵינָה דּוּחָה, לֹא אֶת הַשֶּׁבֶת⁵² וְלֹא אֶת יוֹם-טוֹב. וּבֵין בְּזִמְנָה וּבֵין שָׁלָא בְּזִמְנָה, דּוּחָה אֶת הַצָּרֶעַת. פִּיּוּד?¹⁴
שָׁאם הֵייתָה בְּהֶרֶת⁵³ בְּעוֹר הָעֶרְלָה, חוֹתְכָה עִם הָעֶרְלָה; אָף-עַל-פִּי שְׁקָצִיצַת נֶגַע הַצָּרֶעַת בְּלֹא-תַעֲשָׂה⁵⁴ - יָבֹוא עֲשָׂה⁵⁵ וְיִדְחָה אֶת לֹא-תַעֲשָׂה⁵⁶.¹⁵

(51) שנאמר: וביום השמיני וגו' - "ביום אפילו בשבת" (שבת קלז.), כי די היה לכתוב: "ובשמיני ימול". (52) שם, קלג, ע"א. כי לא נתרבה מילה בשבת אלא כשנימול בשמיני, ככתוב: "וביום השמיני". (53) נגע צרעת, המפורש בתורה (ויקרא יג, ב). (54) שנאמר (דברים כד, ח): השמר בנגע הצרעת לשמור... ולעשות וגו'. וכל מקום שנאמר "השמר" אינו אלא 'לא תעשה', כלומר: הזהר שלא תקוץ הבהרת. (55) של מצות מילה. (56) שבת קלב, ע"ב. ושם הוכיחו שקציצת בהרת יש בה 'לא תעשה' ו'עשה', שכן 'ולעשות ככל אשר יורו אתכם הכהנים' היא מצות-עשה, ובכל זאת מצות מילה דוחה שתייהן, מפני שכתוב במילה: "ימול בשר ערלתו" - "בשר ואפילו שיש שם בהרת", שגם תיבת "בשר" מיותרת היא, ונדרשת לרבות במקום בהרת.

- י. כְּשֶׁם שְׁמִילַת הַבָּנִים דּוּחָה אֶת הַשֶּׁבֶת, כֵּן מִילַת הָעֶבְרִים, שֶׁהֵן נְמוּלִים לְשִׁמּוֹנָה, דּוּחָה אֶת הַשֶּׁבֶת, אִם חָל שְׁמִינִי שְׁלֵהֵן בַּשֶּׁבֶת⁵⁷; חוּץ מִילִיד בֵּית, שְׁלֹא טְבֵּלָה אִמּוֹ⁵⁸ עַד שְׁיִלְדָּה, שְׁאָף-עַל-פִּי שְׁנִמּוּל לְשִׁמּוֹנָה, אֵינּוּ דּוּחָה אֶת הַשֶּׁבֶת⁵⁹.²⁰
²¹
²²
²³
²⁴

(57) שהרי אמרו: "מילה בזמנה דוחה את השבת", וגם מילת עבדים בשמיני בכלל זה. (58) לשם גירות. (59) כי מחלוקת היא בגמרא (שבת קלה:) אם נימול לשמונה או לאחר, והואיל ולא הוכרעה הלכה כדברי מי, אנו הולכים בו לחומרא מספק: אין מלים אותו לפני יום שמיני - שמא הלכה כדעת האומר נימול לשמונה, ואין מחללים עליו השבת מספק - שמא הלכה כדעת האומר נימול לאחר, והרי זו מילה שלא בזמנה. לפיכך אין מלים אותו אלא ביום ראשון שהוא יום תשיעי ללידתו (ש"ך ליו"ד סי' רסז, ס"ק ז). והוא הדין ל"מקנת כסף" שלא טבלה אמו קודם שילדה, שאע"פ שנימול לשמונה כמבואר לעיל ה"ד, אינה דוחה את השבת מטעם האמור כאן. וכן מבואר בשו"ע יו"ד סי' רסז סעיף ב. וכדאי להעיר שדעת רבינו ירוחם הובאה ב'דרכי

(ג): לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי. "וכן נצטוו משה רבינו מפי הגבורה, לכופ את כל באי העולם לקבל מצוות שנצטוו בני נח, וכל מי שלא קיבל יהרג" (הל' מלכים פ"ח, ה"ו). וכשאין ידינו תקיפה, הרי הוא חוזר ומוכרו לגויים מיד. (35) שנהיה מצוים עליו להחיותו ולהחזיק בו. (36) ערכין כט, ע"א. והיובל בטל משגלו שבט ראובן וגד וחצי שבט המנשה (שם, לב): ולפיכך אין מקיימים עבד כזה (שקיבל עליו שבע מצוות בני נח ואינו רוצה למול) אלא בזמן היובל. השווה דברי רבינו בהל' איסורי ביאה פ"ד, ה"ט.

- ז. גֵּר שֶׁנִּכְנַס לְקֹהֶל יִשְׂרָאֵל, חַיֵּב מִילָה תַּחֲלָה³⁷. וְאִם מִלְּפָנֶיהָ עֲכוּ"ם³⁸ - צָרִיךְ לְהִטִּיף מִמֶּנּוּ דָם בְּרִית³⁹
בַּיּוֹם שֶׁנִּתְגַּיֵּר. וְכֵן קָטָן שֶׁנּוּלַד כִּשְׁהוּא מֵהוּל⁴⁰, צָרִיךְ לְהִטִּיף מִמֶּנּוּ דָם בְּרִית⁴¹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי. אֲנִידוּגִינוּס, וְהוּא הַיֵּלִיד שֶׁיֵּשׁ לוֹ זְכוּרֹת פְּזָר וְנִקְבוֹת כְּנֻקָּה - צָרִיךְ לְמוֹל אוֹתוֹ בַּשְּׁמִינִי⁴². וְכֵן יוֹצֵא דַּפְּנִי⁴³, וּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי עֶרְלוֹת⁴⁴, מְלִין אֶת שְׁתֵּיהֶן⁴⁵ בַּשְּׁמִינִי⁴⁶.¹
²
³
⁴
⁵
⁶
⁷

(37) יבמות מו, ע"ב: "לעולם אינו גר עד שימול ויטבול". (38) שלא לשם גירות, כגון הערבים. (39) כי איך יכנס תחת כנפי השכינה בלי דם ברית (שבת קלה.). (40) שאין לו העור המחפה את העטרה (ראה לקמן פ"ב, ה"ב). (41) שחוששים אנו שמא ערלה כבושה היא - שהעור נדבק בבשר - ואינו ניכר. מרן הכסף-משנה מתלבט למצוא מקור לפסק רבינו, שגר שנתגייר כשהוא מהול צריך להטיף ממנו דם ברית, כי במס' שבת דף קלה, ע"א, יש בזה מחלוקת תנאים ולא הכריעו שם הלכה כדברי מי, אולם במדרש ב"ר פ' מו אמרו: "רבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: לא נחלקו ב"ש וב"ה על זה (שנולד מהול) ועל זה (גר) שנתגייר כשהוא מהול) שהוא צריך להטיף ממנו דם ברית. על מה נחלקו, על מי שנולד מהול וחל יום שמיני שלו בשבת, שב"ש אומרים מחללים עליו את השבת, וב"ה אומרים אין מחללים. אמר רבי יצחק: הלכה כדברי התלמיד" (הוא רבי אלעזר). הרי שהכל מודים שצריך להטיף מגר מהול דם ברית (ביאורי הגר"א ליו"ד סי' רסג, ס"ק ו). (42) אע"פ שאין מחללים עליו את השבת, כמבואר בסמוך ה"א. (43) שאמו קשתה בלדתו וקרעו את הדופן והוציאו דרך שם, ואע"פ שאין אמו טמאה עליו טומאת לידה, אין אנו אומרים שלא יהא נימול לשמונה, כדעת חכם אחד האומר (שבת קלה.): מי שאין אתה קורא בו: "וטמאה שבעת ימים" וגו' אין אתה קורא בו את הפסוק הסמוך: וביום השמיני ימול (ויקרא יב, ב"ג) אלא הלכה כחכמים החולקים עליו שם. (44) שני עורות זה על זה. ויש אומרים: שני גידים (רש"י, שבת קלה:). (45) הערלות. (46) אע"פ שאין מילתן דוחה את השבת, כמבואר בסמוך ה"א, בחול זמנן בשמיני כי אין זה תלוי בזה (שבת קלה:).

- ח. אֵין מְלִין לְעוֹלָם אֶלָּא בַּיּוֹם, אַחֵר עֲלוֹת הַשֶּׁמֶשׁ⁴⁷
- בֵּין בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי, שֶׁהוּא זִמְנָה, בֵּין שְׁלֹא בְּזִמְנָה, שֶׁהוּא מִתְּשִׁיעִי וְהָלָא, שְׁנֵאמַר: בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי - בַּיּוֹם וְלֹא בְּלֵילָה⁴⁸. מִלְּפָנֶיהָ עֲמוּד הַשֶּׁחַר -
⁸
⁹
¹⁰
¹¹

19 יום, הרי הוא וְלֹד שֶׁל קִימָא⁷⁰, וְהָרִי הוּא בְּשָׁאָר
20 הַנוֹלָדִין לְכָל דְּבָר⁷¹, שֶׁכָּל שִׁשָּׁה שְׁלִשִּׁים יוֹם
21 בָּאָדָם, אֵינוֹ נָפֵל.

(67) לעיבורו. (68) יבמות ס, ע"ב. (69) ולפיכך אין מלים
אותו בשבת. (70) שראוי לחיות, שכן שבעה הוא אלא
שנשתהה (שם). (71) שמפקחים עליו את הגל בשבת,
וההורגו חייב עליו משום רוצח (ראה הל' רוצח פ"ב, ה"ו).
וכן הוא פוסט את נשי אביו מן החליצה ומן הייבום (ראה
הל' יבום פ"א, ה"ה ועוד).

22 יד. מִי שֶׁנּוֹלַד בְּחֶדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי לְעֶבְרוֹ - אִם נוֹלַד
23 שְׁלֹם⁷², הָרִי זֶה וְלֹד שֶׁל קִימָא, וּמְלִין אוֹתוֹ בְּשַׁבָּת⁷³.
24 סָפֵק בֶּן שְׁבַעָה, סָפֵק בֶּן שְׁמוֹנָה - מְלִין אוֹתוֹ בְּשַׁבָּת
25 עַל כָּל פְּנִים: אִם בֶּן שְׁבַעָה הוּא, וְשְׁלֹם⁷⁴ הוּא -
26 בְּדִין הוּא שִׁידְחָה שְׁבַת; וְאִם בֶּן שְׁמוֹנָה הוּא - הָרִי
27 זֶה שְׁמַל בְּמַחְתָּךְ בָּשָׂר הוּא⁷⁵, לְפִי שִׁשָּׁה נָפֵל, אִם
28 הוּא בֶּן שְׁמוֹנָה⁷⁶.

(72) באבריו, אע"פ שלא שלמו צפרניו ושערו. (73) שכן
שבעה ראוי לחיות כבן תשעה, ואין לך נפל אלא בן שמונה
שלא שלמו צפרניו ושערו, וכמבואר לעיל, וכן בן שבעה
שלא שלמו אבריו שאנו אומרים שלא היה ראוי להוולד
אלא בשמונה וקדם ויצא. (74) באבריו, אבל אינו שלם
בשערו וצפרניו, כי אילו היה שלם בכל אלה, הרי הדין נותן
שיהיו מלים אותו אפילו כשהוא ודאי בן שמונה, כמו
שמבואר בהלכה הקודמת. (75) שאין חייב עליו משום
עושה חבורה בשבת. (76) והרי הוא כמת, שאין חייב עליו
משום חובל בשבת (שבת קלו). ואע"פ שאסור לטלטלו,
שהרי הוא כאבן, איסור טלטול אינו מן התורה אלא
מדברנן, ובמקום ספק מצוה התיירו, לא כן בוודאי בן שמונה
שאז אין בו אפילו ספק מצוה, אין מלים אותו בשבת משום
איסור טלטול שלא לצורך. ביאור הלכה זו, על-פי דעת הרב
ה'מגיד משנה' (הובאה בהל' יבום פ"א, ה"ה) בדברי רבינו,
וכפירושו של הכסף משנה' בהבנת דברי המגיד משנה'.

29 טו. הוֹצִיא הָעֶבֶר רֹאשׁוֹ חוּץ לְמַעַי אִמּוֹ בֵּין
30 הַשְּׁמֻשׁוֹת⁷⁷, אֶף-עַל-פִּי שֶׁלֹּא יֵצֵא כָּלֹּ אֶלָּא בְּלִילִי
31 שַׁבָּת - אֵין מְלִין אוֹתוֹ בְּשַׁבָּת⁷⁸. וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ דוֹחָה
32 אֶת הַשַּׁבָּת אֵינוֹ דוֹחָה אֶת יוֹם-טוֹב רֹאשׁוֹן⁷⁹, וְדוֹחָה
33 אֶת יוֹם-טוֹב שְׁנִי⁸⁰. וּבִשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל
34 רֹאש־הַשָּׁנָה, אֵינוֹ דוֹחָה, לֹא אֶת הָרֹאשׁוֹן וְלֹא אֶת
35 הַשְּׁנִי⁸¹. וְכֵן⁸² מִיִּלָּה שֶׁלֹּא בְּזִמְנָה אֵינָה דוֹחָה אֶת שְׁנֵי
36 יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאש־הַשָּׁנָה.

(77) של ערב שבת. (78) נדה מב, ע"ב. כי אנו מונים לו
שמונה ימים משעת הוצאת ראשו ע"פ הכלל: "יצא ראשו,
הרי הוא כילוד" והרי הוא כנולד בין השמשות בערב שבת
שאינו דוחה את השבת, כאמור לעיל ה"ב. (79) כי
יום-טוב יש בו מצות-עשה: ביום הראשון שבתון (ויקרא
כג, לט) ומצות לא-תעשה: כל מלאכת עבודה לא תעשו,

משה' יו"ד סי' רסז, שאין מילת עבדים דוחה שבת בשום
פנים אפילו טבלה אמו לפני לידתו, כי לא הותרה מילה
בשבת אלא בישראל.

1 יא. קָטָן שֶׁנּוֹלַד בְּשָׁהוּא מְהוּל, וּמִי שֶׁנּוֹלַד בְּחֶדֶשׁ
2 הַשְּׁמִינִי לְעֶבְרוֹ, קֹדֶם שֶׁתִּגְמַר בְּרִיתוֹ, שֶׁהוּא כְּנֶפֶל⁶⁰,
3 מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ חִי⁶¹, וְיוֹצֵא דָפֶן⁶², וְאֶנְדְּרוֹגִינוֹס, וּמִי
4 שִׁישׁ לוֹ שְׁתֵּי עֶרְלוֹת - אֵין דוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת⁶³, אֶלָּא
5 נְמוּלִין בְּאַחַד בְּשַׁבָּת, שֶׁהוּא יוֹם תְּשִׁיעִי שְׁלָהֵן.

(60) הנופל מבטן אמו קודם זמן לידתו, ונוכר (קהלת ו, ג):
טוב ממנו הנפל. (61) והרי הוא כאבן, ואסור לטלטלו
בשבת שאין מילתו מצוה. (62) שאין אמו טמאה עליו
טומאת לידה, וראה לעיל ה"ז בבאיורנו. (63) כי כל אלה
ספקות הם, נולד כשהוא מהול, ספק שמא ערלתו כבושה
וצריך מילה, שמא אין לו ערלה כלל ואינו צריך מילה.
אנדרוגינוס, ספק זכר ספק נקבה, והתורה אמרה "ערלתו" -
ערלתו ודאי, דוחה את השבת ולא ספק, כי "ערלתו" משמע,
ערלתו של זה ולא של אחר. מי שיש לו שתי ערלות - הרי
ספק הוא איזו מהן ערלה ומצותה בשמיני, ואיזו מהן אינה
ערלה ואינה בכלל "ערלתו" ואין דוחים שבת מספק. בן
שמונה אין מילתו מצוה, שהרי כמת הוא ואסור לטלטלו
בשבת. יוצא דופן, יש ספק בכלל אם נימול לשמונה ע"פ
הכלל: "כל שאין אמו טמאה לידה, אין נימול לשמונה"
ולפיכך הולכים בו לחומרא שנימול בשמיני, אבל אין
מילתו דוחה את השבת. וראוי להעיר שרבינו לא הזכיר דינו
של טומטום (אין לו סימני זכרות ונקבות) שנקרע לפני
שמונה ימים ונמצא זכר, אם נימול בשבת. ולדעת ה'בית
יוסף' בדברי רבינו - נימול בשבת, על פי סוגיית הש"ס
(בבא-בטרא קכז). כי אין אנו מקפידים על זה שיהא "זכר"
משעת לידה, וכך נפסקה ההלכה ביו"ד סי' רסז, ס"י.

6 יב. מִי שֶׁנּוֹלַד בֵּין הַשְּׁמֻשׁוֹת⁶⁴ - סָפֵק בַּיּוֹם, סָפֵק
7 בְּלִילָה - מוֹנִין מִן הַלֵּילָה, וְנְמוּל לְתִשְׁעִי, שֶׁהוּא
8 סָפֵק שְׁמִינִי. וְאִם נוֹלַד עֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמֻשׁוֹת,
9 אֵינוֹ דוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת, אֶלָּא נְמוּל בְּאַחַד⁶⁵ בְּשַׁבָּת,
10 שְׁאֵין דוֹחִין אֶת הַשַּׁבָּת מִסָּפֵק⁶⁶.

(64) משתשקע החמה עד שיראו שלשה כוכבים בינונים, הוא
הזמן הנקרא בין השמשות בכל מקום" (לשון רבינו הל'
שבת פ"ה, ה"ד). בין הערבים (שמות יב, ו) מתרגם
אונקלוס: "בין שמשא". (65) שהוא ספק תשיעי, ספק
עשירי. (66) שבת קלה, ע"א. וראה בסמוך הלכה ט"ו
ובביאורנו.

11 יג. מִי שֶׁנּוֹלַד בְּחֶדֶשׁ הַשְּׁמִינִי⁶⁷ - אִם הָיָה שְׁלֹם
12 בְּשַׁעְרוֹ וּבְצַפְרָנָיו, הָרִי זֶה וְלֹד שְׁלֹם, וּבֶן שְׁבַעָה
13 הוּא, אֶלָּא שֶׁנִּשְׁתַּהֲה⁶⁸, וּמִתָּר לְטַלְטְלוֹ בְּשַׁבָּת, וְאֵינוֹ
14 כְּאָבֶן, וּמְלִין אוֹתוֹ בְּשַׁבָּת. אֲבָל אִם נוֹלַד וּשְׁעָרוֹ
15 לָקוּי, וְאֵין צַפְרָנָיו שְׁלֵמִין כְּבְרִיתָן - הָרִי זֶה בֶּן
16 שְׁמוֹנָה וְדַאי, שֶׁלֹּא הָיָה רֹאשׁוֹ לְהוֹלֵד אֶלָּא בְּתִשְׁעָה,
17 וְיוֹצֵא קֹדֶם שִׁיגְמָר; וּלְפִיכָךְ הוּא חָשׁוּב כְּאָבֶן, וְאִסּוּר
18 לְטַלְטְלוֹ בְּשַׁבָּת⁶⁹. וְאֶף-עַל-פִּיכָן, אִם שָׁהָה שְׁלִשִּׁים

8 אותו עד שִׁפְלָה בו דָם⁸⁸, וַיִּחְזְרוּ מֵרְאִיו מִמְּרָאָה
9 הַקְּטָנִים הַבְּרִיאִים. וְכֵן אִם הָיָה אָדָם בְּיוֹתֵר, כְּמִי
10 שֶׁצָּבְעוּ אוֹתוֹ, אֵין מְלִין אוֹתוֹ⁸⁹ עַד שֶׁיִּפְלַע בו דָּמוֹ
11 וַיִּחְזְרוּ מֵרְאִיו כְּשֶׁאָר הַקְּטָנִים⁹⁰, מִפְּנֵי שֶׁזָּה חֲלִי
12 הוּא. וְצָרִיךְ לְהַזְהִיר בְּדַבָּרִים אֵלּוּ הַרְבֵּה.

(88) שיתאסף בו דם כל צרכו. (89) שעכשיו כל דמו מצוי בין עור לבשר, וכשימולוהו יצא כל דמו (שבת קלד. וברש"י שם). ומסופר שם: "אמר רבי נתן, פעם אחת הלכתי לכרכי הים, ובאת אשה לפני שמלה בנה ראשון ומת, שני ומת, שלישי הביאתו לפני, ראיתי שהוא אדום. אמרתי לה, המתני לי עד שיבלע בו דמו, המתניה לו עד שבלע בו דמו ומלה אותו וחייה, והיו קוראים לו נתן הבבלי על שמי". (90) מדברי רבינו משמע, שאפילו לא נמצא ירוק או אדום אלא ביום השמיני, ובו ביום חזרו מראיו כשאר הקטנים הבריאים, מלים אותו מיד, ואין ממתנים לו שבעה ימים (ב"ח יו"ד סי' רסג) וזה שדייק רבינו ואמר: "שנמצא בשמיני שלו ירוק ביותר" וכו' להורות שאם ראו זה ביום השביעי, וביום השמיני לא מצאוהו ירוק, מלים אותו בשמיני (בנין שלמה לר"ש קלוגר).

13 יח. אִשָּׁה שֶׁמְלָה⁹¹ בְּנָהּ רֵאשׁוֹן, וּמֵת מִחֻמַּת מִילָה,
14 שֶׁהַכְּשִׁילָה אֶת כָּחוֹ; וְכֵן מְלָה אֶת הַשְּׁנִי, וּמֵת מִחֻמַּת
15 מִילָה - בֵּין מִבְּעֵלָה הָרֵאשׁוֹן, בֵּין מִבְּעֵלָה הַשְּׁנִי -
16 הָרִי זֶה לֹא יִמּוֹל אֶת הַשְּׁלִישִׁי⁹² בְּזִמְנוֹ, אֲלָא מִמְּתִינִין
17 לוֹ עַד שֶׁיִּגְדִּיל וַיִּתְחַזֵּק כָּחוֹ. אֵין מְלִין, אֲלָא וְלֹד
18 שְׂאֵין בו שׁוֹם חֲלִי, שֶׁסָּפְקָנוּ נִפְשׁוֹת דּוֹחָה אֶת הַכֹּל⁹³;
19 וְאִפְשָׁר לְמוֹל לְאַחֵר זָמָן, וְאִי אִפְשָׁר לְהַחֲזִיר נִפְשׁוֹ
20 אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל לְעוֹלָם.

(91) שנתנה בנה למוול, ולא שהיא עצמה מלה אותו. (92) יבמות סד, ע"ב. כי הוחזקה אשה זו שבניה מתים מחמת מילה. מדברי רבינו משמע שאין קפידא אלא באשה שמתו בניה, כי חוששים אנו למשפחתה שדמה רופף, והדם הנוצר בוולד הוא מחלק האשה, כמאמר חז"ל (נדה לא.) שלשה שותפים באדם, הקב"ה, ואביו ואמו... אמו מזרעת אדם שממנו בשר ודם וכו', אבל איש שמתו לו שני בניו מחמת מילה, אם נולדו משתי נשים אין חוששים לו, ומלים את בנו השלישי, אבל דעת רבינו מנוח (הובא ב'בית יוסף' יו"ד סי' רסג) שגם באיש חוששים, ואין להקל בספק סכנת נפשות. וכך נפסקה ההלכה בשו"ע (יו"ד סי' רסג, סעיף ב.). (93) ראה הל' שבת פ"ב ה"ג. כתב רב נחשון גאון (הובא ברא"ש למועד קטן פ"ג): תינוק שמת קודם שיגיע להיות בן שמונה ימים, מלים אותו על קברו, להסיר חרפתו ממנו שלא יקבר בערלתו, ואין מברכין על מילתו, וקוראים לו שם לזכר שירחמוהו מן השמים ויחיה בתחיית המתים ותהיה בו דיעה להכיר את אביו (וראה יו"ד סי' רסג, סעיף ה בהגהה שם) וסמך לזה דברי התלמוד (סנהדרין קי:): "קטן מאימתי בא לעולם הבא? משעה שנימול" (הגר"א).

ואין מצות-עשה של מילה דוחה 'לא-תעשה' ו'עשה' (שבת קלג.). שאינו אלא משום ספק, כי בני חוץ לארץ לא ידעו את קביעותו המדויקת של החודש (בזמן שקדשו את החודש ע"פ הראיה), ובארץ ישראל שידעו בקביעות החודש לא עשו אלא יום אחד בלבד יום-טוב. וכן כיום אין 'יום-טוב שני' בארץ ישראל, כי בקיאים אנו בקביעות החודש, ובני חוץ לארץ אף-על-פי שבקיאים הם כיום בקביעות החודש כבני ארץ ישראל, אין עושים שני ימים טובים אלא משום מנהג אבותיהם בידיהם. (81) כי שני ימים של ראש-השנה קדושה אחת להם, וכיום אחד ארוך הם חשובים, ואפילו בארץ ישראל אנו עושים אותו שני ימים, והטעם מבואר יפה בהל' קידוש החדש פ"ה, ה"זח. נמצא שקטן נימול לשמונה, לתשעה, לעשרה, לאחר עשר ולשנים עשר, כיצד? כדרכו, לשמונה. נולד בין השמשות, נימול לתשעה. בין השמשות של ערב שבת, נימול לעשרה (שאי אפשר למוול בשבת הבאה, שמא יום תשיעי הוא, ומילה שלא בזמנה אינה דוחה את השבת). חל יום-טוב לאחר שבת, נימול לאחר-עשר (כי אין מילה שלא בזמנה דוחה את יום-טוב). חל יום-טוב של ראש-השנה אחר שבת, נימול לשנים-עשר (שבת פ"ט, מ"ה). (82) תיבת "וכן" דחוקה מאד, שהרי כל הדינים המנויים בהלכה זו, טעמם מפני שמילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת ויו"ט. והגאון רק אליהו דוד רבינוביץ מגיה "וכל" במקום "וכן". וכוונת רבינו לומר, שכל מקרה שמילת התינוק מתקיימת שלא בזמנה, כגון שחלה ביום השמיני, או שאירע אונס אחר שלא מלו אותו בזמנו וכיוצא בו, אין הוא נימול בשבת.

1 טז. חוֹלָה, אֵין מְלִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּבְרִיא⁸³; וּמוֹנִין לוֹ
2 מַעַת שֶׁיִּבְרִיא מִחֲלִיו שֶׁבִּעָה יָמִים מַעַת לָעַת⁸⁴,
3 וְאַחֲרֵיכֵן מְלִין אוֹתוֹ. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים?
4 בְּשִׁחְלָצָתוֹ חֻמָּה⁸⁵, וּכְיוֹצֵא בְּחֲלִי זֶה⁸⁶; אֲבָל אִם
5 כָּאֲבוֹ לוֹ עֵינָיו - בָּעַת שֶׁיִּפְתָּחוּ עֵינָיו⁸⁷ וַיִּרְפָּאוּ, מְלִין
6 אוֹתוֹ מִיָּד, וְכֵן כָּל כְּיוֹצֵא בָּזֶה.

(83) שמא יבוא לידי סכנה, והתורה אמרה (ויקרא יח, ה): ושמרתם את חוקותי... אשר יעשה אותם האדם וחי בהם - ודרשו חז"ל: "וחי בהם, ולא שימות בהם" (סנהדרין עד.). (84) לא כן בתינוק שאינו חולה, שנימול ליום השמיני, אע"פ שלפעמים עדיין לא עברו עליו שבעה ימים מעת לעת, כגון שנולד ביום ראשון בחצות היום, ונימול בשמיני בשעות הבוקר (יבמות עא:). (85) שנשלף ממנו החום ויצא מגופו. חמה - חולי הקדחת (רש"י לברכות לד:). והר"ן לנדרים (מא). מפרש: חלצתו חמה, לבשתו חמה, כאדם המזדיין שע"י כלי זין שעליו - נקרא חלוצין. (86) שהוא חולי כל הגוף. (87) שאינו אלא חולי של אבר אחד, וכתב הנמוקי יוסף (יבמות פ"ח) שאם יש לו כאב גדול בעינים ממתנים אחר שנתרפא שבעה ימים שלמים, שחולי זה חמור יותר מחולי הקדחת, שהרי אמרו (ע"ז כח:): גידי העינים ומאורם, בטרפס הלב תלויים.

7 יז. קָטָן שֶׁנִּמְצָא בְּשִׁמְיָנוּ שְׁלוֹ יָרֵק בְּיוֹתֵר, אֵין מְלִין

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - ב'ח' מנחם-אב ה'תשפ"א

יום ראשון ב' מנחם-אב ה'תשפ"א

הלכות מתנות עניים

פרק עניי

(1) יבאר כל הדברים שחייבין בפאה. וכמה שיעור הקרקע שיהיה חייב בפאה ודין שחיוב הפאה בקמה. הקוצר שדהו קודם שתוגמר או המקדיש שדהו והיא קמה. גוי שקצר שדהו ואח"כ נתגייר. ואם שוכרים פועלים נכרים לקצור. באיזה מקום מן השדה מניחים הפאה. ואם הפועלים מוזהרים להניחם. פאת דברים הנקצרים, אם קוצרים אותם העניים. ואם מחלקים אותם או בוזזין אותה. ודן בכמה עתות ביום מחלקין הפאה. והעני שנטל מקצת הפאה וזרקה על השאר.

א. כל אכל, שגדוליו מן הארץ, ונשמר, ולקטיתו פלו פאחת, ומכניסין אותו לקיום - חייב בפאה; שגאמר: ובקצרכם את קציר ארצכם.

ב. כל הדומה לקציר² בחמש דרכים אלו - הוא שחייב בפאה. כגון התבואה והקטניות והחרובין והאגוזין והשקדים והרמונים והענבים והזיתים והתמרים בין יבשים בין רכים³, וכל פיוצא פאלוי⁴. אכל אפטיס⁵ ופואה וכיוצא בהן - פטורין, מפני שאינן אכל⁶. וכן כמהין ופטוריות - פטורין, מפני שאין גדוליהן מן הארץ כשאר פרות הארץ⁷. וכן ההפקר - פטור, שאין לו מי שישמרנו, שהרי הוא מפקר לכל. וכן התאנים - פטורין, מפני שאין לקטתן פאחת, אלא יש פאילן זה מה שיגמר היום ויש בו מה שיגמר לאחר כמה ימים. וכן זרק - פטור, שאין מכניסין אותו לקיום. השומים והבצלים - חייבין בפאה, שהרי מיבשין אותן ומכניסין אותן לקיום. וכן האמהות⁸ של בצלים, שמניחין אותן בארץ לקח מהן הנרע - חייבות בפאה. וכן כל פיוצא בהן.

(2) בספרא שם: "מה קציר מיוחד שהוא אוכל ונשמר (שסתם קציר הוא כן - ר"ש פאה שם), וגידולו מן הארץ, ולקטיתו כאחת ומכניסו לקיום" (שסתם קציר מתבשל ביחד ומכניסו לקיום - שם). (3) כדעת חכמים בירושלמי, שגם רוטבי תמרים (=תמרים רכים) חייבים בפאה שאף הם נגמרים כאחת, ולא כדברי ר' יוסי בן רבי יהודה שם הפוטרם מפאה מפני שאינם נלקטים כאחת. (4) [במשנה ובספרא שם נזכר גם אוג ולפי שהאוג שביהודה הוא מהקלים שבדמאי שחזקתם מן ההפקר, השמיטו רבינו בכדי שלא להאריך ולפרט, באוג שאינו מן ההפקר, שהרי ההפקר פטור מפאה, וכללו בכלל "כל כיוצא באלו"]. (5) [בשבת

סח. אמרו: "אוכל למעוטי ספיחי סטיס". אבל בכתב יד אוקספורד שם חסרה המלה ספיחי, וכן הוא בפירוש רבינו לתלמוד מסכת שבת. וסובר רבינו שרק סטיס אינו אוכל, אבל הספיח שלו הוא אוכל. ומקור דבריו ממה ששנינו בכלאים פרק ב משנה ה: "תבואה שעלה בה ספיחי אסטיס", הרי שהוא אוכל, שאם לא כן אין בו משום כלאים כלל, שצריך שיהא מאכל אדם]. (6) והם מיני צבעים. (7) כלומר, אף על פי שגדלים הם מן הארץ - אינם יונקים מן הארץ כשאר אילנות. (8) הבצלים השמורים לזרע.

ג. קרקע פל שהיא⁹ - חייבת בפאה, ואפלו היתה של שתפין; שגאמר: קציר ארצכם - אפלו של רבים.

(9) וכדעת רבי עקיבא, ש"שדך" משמע אפילו שדה כל שהוא. ובירושלמי שואל: הגע עצמך שהייתה שכולת אחת, עד שלא קצרה - אין כאן חיוב, משקצר אין כאן שיעור ומתרחץ שהיה קלח אחד ובו ה' שבלים.

ד. שדה שקצרוה נכרים לעצמן¹⁰, או שקצרוה לסטים, או קרסמוה¹¹ נמלים, או שפרתה הרוח או בהמה - הרי זו פטורה מן הפאה¹²; שחובת הפאה בקמה¹³.

(10) ירושלמי שם: "מתניתא כשקצרוה לעצמן, אבל קצרוה לישראל חייבת". ובספרא פרשת קדושים: "ובקצרכם פוט לשקצרוה גויים, מיכן אמרו נכרי שקצר שדהו ואחר כך נתגייר פטור מן הלכט והשכחה והפאה". ואם כן "קצרוה גויים לעצמן" כאן, הוא מה שהביא רבינו להלן הלכה ט "גוי שקצר שדהו ואחר כך נתגייר וכו'". (11) כמו כרסמוה, והוא מעניין כריתתה. (12) שאמר הכתוב בחיוב הפאה ובקוצרכם שנהיה אנחנו הקוצרים. (13) כלומר, אף על פי שאם לא נתן פאה מן הקמה, מפריש מן העמרים, היינו דווקא כשנתחייב בקמה, אבל כאן שבקמה פטור - אינו מתחייב אחר כך.

ה. קצר חציה וקצרו הלסטים חציה שגשאר - הרי זו פטורה; שהחייב בחצי שקצרו הלסטים¹⁴. אכל אם קצרו הלסטים חציה וחרו הוא וקצר השאר - נותן פאה כשעור מה שקצרו¹⁵. קצר חציה ומכר חציה - הלוקח נותן פאה (לכל¹⁶). קצר חציה והקדיש חציה - הפודה מיד הגוזבר נותן פאה לכל¹⁷. קצר חציה והקדיש¹⁸ - מניח מן הנשאר פאה הראויה לכל¹⁹.

(14) "שחובת הפאה בקמה". (15) "נותן פאה ממה שקצר". (16) ובפירוש המשנה שם כתב: "כשידע הלוקח שקצרו חציה נתחייב בלא ספק לתת כל הפאה שמחוייבת לתת לאותה שדה, לפי שאין לו רשות למכור מתנות הקדוש ברוך-הוא, ולפיכך יהיה כאילו לא מכר לו אלא מה שנשאר

(29) כחכמים הפוטרם, וטעמם בירושלמי: "כתיב ושכחת עומר בשדה ושכחת קמה (כלומר, מן המלה "בשדה" למדו לרבות שכחת קמה), את שיש לו שכחת קמה יש לו שכחת עומרין, את שאין לו שכחת קמה, אין לו שכחת עומרין".

- י. אין שוקרין פועלים נכרים לקצור, מפני שאין
בקיאתן בלקט ופאה³⁰. ואם שכר וקצרו את פלה³¹
- הרי זו חיבת בפאה³².

(30) ולא יניחו לעניי ישראל ליטול לקט ופאה. [והנה בתוספתא וירושלמי שם לא נזכר אלא "לקט", ורבינו הוסיף גם "פאה", והשמיט "שכחה", מפני שפאה ולקט תלויים בקוצרים. אבל בשכחה, אם שכחו הפועלים ולא שכחו בעל השדה אינה שכחה, ואם ישכח גם בעל השדה, עליו לברר, אם שכחו גם הפועלים יעזוב אותה לעניים.]. (31) [כלומר, אף על פי שקצרו את כולה והישראל לא קצר כלום בכל זאת חייבת בפאה.]. (32) היינו מן העמרין.

- יא. פועל הבית שקצור כל שדהו ולא הניח פאה -
הרי זה נותן מן השבילים פאה לעניים, ואינו צריך
לעשר. ואם נתן להם רב הקציר³³ משום פאה - הרי
זה פטור מן המעשרות. וכן אם דש ועדין לא זרה³⁴
- נותן להם הפאה קדם שיעשר³⁵. אבל דש וזרה
ברחת ובמזרה וגמר מלאכתו - מעשר³⁶ ונותן להם
מן הפרות המעשרין שעור הפאה הראויה לאותה
שדה³⁷. וכן באילנות.

(33) ולא כל הקציר, ש"העושה כל שדהו פאה אינה פאה". ומה שאמרו בנדרים "שאם רצה לעשות כל שדהו פאה - עושה", היינו לאחר שהתחיל לקצור ו"כל שדהו" לאו דווקא. (34) לא פיזר ברוח את המזן מן הזרעים. (35) שלפני גמר המלאכה לא חלה עליו חובת המעשר. (36) שכבר חלה עליו חובת מעשר מן השדה. (37) ואינו מנכה שיעור המעשר שנתן.

- יב. אין מניחין את הפאה אלא בסוף השדה, כדי
שיהיו עניים יודעין מקום שבוואו לו³⁸. וכדי
שתהיה נפרת לעוברים ולשבים ולא יחשדו⁴⁰. ומפני
הרמאים, שלא יתפזר לקצור הכל ואמר לאלו
שרואים אותו קוצר סוף השדה: בתחלת השדה
הנחת. ועוד, שלא ישמר שעה שאין שם אדם
ויניחנה ויתננה לעני הקרוב לו⁴¹. עבר והניח הפאה
בתחלת השדה או באמצעה - הרי זו פאה⁴². וצריך
שניחם בסוף השדה פשעור הפאה הראויה למה
שנשאר בשדה אחר שהפריש את הראשונה.

(38) דברי ר' שמעון: "מפני ארבעה דברים לא ייתן אדם פאה אלא בסוף מפני גזל העניים, ומפני ביטול עניים, ומפני מראית העין ומפני הרמאין". (39) שלא יהו עניים יושבין ומשמרין כל היום ואומרים עכשיו הוא נותן פאה, עכשיו הוא נותן פאה". וזה הוא "ביטול עניים", האמור בכל המקורות הנ"ל. (40) שלא יהו עוברים ושבים אומרים ראו היאך פלוני שקצר את שדהו ולא הניח ממנו פאה". וזהו

בשדה אחר הוצאת הפאה שנתחייבה אותה השדה". (17) יוציא הפאה כולה מן החצי שפדה. (18) כלומר, את החצי הזה שקצר. (19) מפני שחובת הפאה בקמה וחוב הפאה על מה שקצר - בנשאר.

- ו. פרה שהיה בוצר²⁰ ממנו ענבים למפר בשוק²¹,
ובדעתו שניחם השאר לגת לדרך אותו: אם היה
בוצר לשוק מכאן ומכאן - הרי זה נותן פאה למה
שבוצר לגת כפי הנשאר²²; ואם היה בוצר לשוק
מרוח אחת בלבד - הרי זה נותן פאה מן הנשאר
כפי הראוי לכל הפרס; הואיל וקצר מרוח אחת -
אינו כבוצר עראי, מעט מכאן ומעט מכאן, שהוא
פטור. וכן כל הקוטף מלילות²³ מעט מעט ומכניס
לבתו, אפילו קטף בן כל שדהו - פטור מן הלקט
ומן השכחה ומן הפאה.

(20) "כרם המדל נותן מן המשואר על מה ששייר, והמחליק מאחת יד נותן מן המשואר על הכל". וכתב רבינו בפירושו שם: "וכרם המדל, כרם מדולדל, גזור ממלת דל, והוא שיבצור מקצתו וימכור ויעזוב הנשאר לדרך או לייבש, אמר שחייב לתת פאה מן השארית הנשארת כפי מה שנשאר לא כפי הכרם כולו, וזה כשיבצור הענבים מכל צד מצידי הכרם, אבל כשיבצור מצד אחד ומכר והניח הנשאר, ייתן ממה שנשאר, פאה המחוייבת לכל הכרם, וזהו פירושו מה שאמר המחליק מאחת יד, רוצה לומר הבוצר או הקוצר מצד אחד". (21) אבל מדל לבית נותן מן המשואר על הכל. כלומר, המדל לשוק הרי הוא כבוצר עראי מעט מעט, כדלהלן. אבל מדל לבית לעשותו גורן הכל מצטרף והרי זו בצירת קבע. (22) לפי שהוא כבוצר עראי. (23) תוספתא פרק א: "המקטף ומכניס לביתו אפילו כל שדהו, פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה". ומפרשה רבינו משום בצירה עראית ולא משום שקטיפה אינה כקצירה שהרי בדברים שדרכם בקטיפה חייבים בפאה.

- ז. הקוצר כל שדהו קדם שתגמר²⁴ ועדין לא הביאה
שליש - הרי זו פטורה²⁵. ואם הגיעה לשליש -
חיבת. וכן בפרות האילן²⁶, אם נגמרו שליש גמירתן
- חיבת.

(24) שתתבשל. (25) שאינה קצירה. (26) ושיעור שליש גמירתן נאמר לעניין מעשרות.

- ח. המקדיש שדהו והיא קמה - חיבת בפאה²⁷.
קצרה הגזר ואחר כך פדאה - פטורה; שבשעת
חיוב הפאה היתה קדש, שאינו חייב בפאה²⁸.

(27) שבשעת חובתה, היינו קצירתה, הייתה ביד הדיוט. (28) שכשם שממעטים קצירת גויים מהפסוק "ובקוצרכם" - פרט לשקצרוה גויים, כמו כן ממעטים קציר הקדש.

- ט. נכרי שקצר שדהו ואחר כך נתגיר - הרי זו
פטורה מן הפאה ומן הלקט ומן השכחה, אף על
פי שאין השכחה אלא בשעת העמור²⁹.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום ראשון ב' מנחם-אב - ספר זרעים - הל' מתנות עניים קנא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

25 יז. בשלש עתות ביום⁵³ מחלקין את הפאה לעניים
26 בשדה או מניחין אותם לבז: בשחר, ובחצי היום,
27 ובמנחה⁵⁴. ועני שבא שלא בזמן זה - אין מניחין
28 אותו לטל. כדי שיהיה עת קבוע לעניים שיתקבצו
29 בו פלן לטל. ולמה לא קבעו לה עת אחת ביום?
30 מפני שיש שם עניות מניקות, שצריכות לאכל
31 בתחלת היום. ויש שם עניים קטנים, שאין נעזרין
32 בבקר ולא יגיעו לשדה עד חצי היום. ויש שם
33 זקנים, שאינם מגיעין עד המנחה.

~ נקודות משיחות קודש ~

"בשלש עתות ביום מחלקין את הפאה לעניים... כו."

ומקור הדברים במשנה מס' פאה "שלש אבעיות ביום בשחר במנחה ובחצות כו", ולדעת הרא"ש הכוונה בשלושת הזמנים היא שנותנים באחד מהם, אבל לא בשלושתם יחד. כי אם יתן בשלוש פעמים, הרי שיבואו העניים ויטלו הכל בפעם הראשונה, ואין יחלק פאה בשלושת הזמנים. וצריך להבין דעת הרמב"ם שהלא קושיית הרא"ש מילתא בטעמא היא.

עוד צריך להבין, בנוגע למצות לקט שכחה ופאה, כתב הרמב"ם "כל מתנות העניים האלו, אינן נוהגין מן התורה אלא בארץ ישראל. וכן הוא בשו"ע "לקט שכחה ופאה, אם אין עניי ישראל מצויים שם ליטלם אין צריך להניחם". וכתב הרמ"א "והאידינא אין נוהגין בהם, לפי שהרוב עכו"ם" ולפי זה יש להבין, מדוע לא יקיימו היום בארץ ישראל שהרוב בה ישראל מצות לקט שכחה ופאה, ובפרט כאשר מחפשים ומשתדלים להוסיף בברכתו של הקב"ה ביבול השדה, בוודאי ובוודאי שצריכים להשתדל בקיום המצוות התלויות בארץ.

(על"פ י"ן מלכות" ספר זרעים טימן ח')

(53) לא פחות ולא יותר. (54) היינו מנחה קטנה.

34 יח. עני שנטל מקצת הפאה זרק על השאר⁵⁵, או
35 שנפל עליה, או שפרש טליתו עליה - קונסין אותו
36 ומעבירין אותו ממנה⁵⁶, ואפלו מה שנטל לוקחין
37 אותו מידו⁵⁷ ונותן לעני אחר⁵⁸. [וכן פלגט וכן
38 בעמר השקחה].

(55) בכוונה לקנות על ידי זה את השאר. ואין זה אלא טעות מצידו של העני כי לפי האמת אין זה קניין כלל. (56) זה מוסב על "נפל עליה" ו"פירש טליתו עליה". (57) זה מוסב על נטל מקצת הפאה וזרק על השאר. והנה במשנה שם: "נטל מקצת פאה וזרק על השאר אין לו בה כלום" ובתוספתא פרק ב הלכה א נוסף לזה: "ר' מאיר אומר קונסין אותו ונותנין הימנו זו וזו". וסבור רבינו כי ר' מאיר לא בא לחלוק על דברי התנא הראשון אלא לפרש דבריו, וכן כתב בפירוש המשנה. ואף לדברי האומרים שר' מאיר חולק על דברי תנא קמא יש מקום לפסקו של רבינו לפי

"מפני מראית העין" האמור שם. (41) זהו "מפני גזל עניים". (42) כלומר, הרי היא לעניים ופטורה מתרומות ומעשרות. פאה פרק א משנה ג: "נותנין פאה מתחילת השדה ומאמצעה". ולמדו שם בירושלמי ממה שנאמר "לקצור" - "אפילו יש לו כמה לקצור".

1 יג. בעל הבית שנתן פאה לעניים, ואמר לו: תן לנו
2 מצד זה, ונתן להם מצד אחר - זו פאה. וכן בעל
3 השדה שהפריש פאה ואמר: הרי זו פאה וגם זו⁴³,
4 או שאמר: הרי זו פאה וזו⁴⁴ - הרי שתייהן פאה.

(43) בנדרים ו: אמרו שפשוט הדבר שכיוון שאמר "וגם זו", שוודאי היא פאה. (44) כיוון שלא אמר "וגם זו", אין זו אמירה מפורשת לפאה, אלא הרי היא כיד (=רמז בעלמא), והסתפקו שם אם יש יד לפאה כמו לקרבנות, או לא. ופסק רבינו לחומרא בספק ממון עניים.

5 יד. אסור לפועלים לקצור⁴⁵ את כל השדה, אלא
6 מניחין בסוף השדה כשעור הפאה. ואין לעניים בה
7 כלום עד שיפרישנה בעל הבית מדעתו⁴⁶. לפיכך,
8 עני שראה פאה בסוף שדה - אסור לגע בה משום
9 גזל עד שיודע לו שהוא מדעת בעל הבית.

(45) כי יד פועל כיד בעל הבית וחלה עליהם חובת לא תכלה פאת שדך. (46) ש"אין פאה אלא שיש להם שם", היינו שצריך לקרוא לה שם פאה.

10 טו. הפאה של תבואה וקטניות וכיוצא בהן מזרעים
11 הנקצרים, וכן פאת הכרם והאילנות⁴⁷ - נתנת
12 במחבר לקרקע. והעניים בוזזין⁴⁸ אותה בידם, ואין
13 קוצרין אותה במגלות⁴⁹ ואין עוקרין אותה
14 בקרדמות, כדי שלא יפו איש את רעהו. רצו העניים
15 לחלקה ביניהם⁵⁰ - הרי אלו מחלקין⁵¹. אפלו
16 תשעים ותשעה אומרים לחלק, ואחד אומר לבז -
17 לזה האחד שומעין, שאמר בהלכה.

(47) שאינם גבוהים ביותר, ואין סכנה בעלייה עליהם. (48) חוטפים וקוטפים. ולמדו כן בספרא שם מ"תעזוב" - "הנח לפניהם והם יבובזו". (49) בחרמשים. (50) היינו שבעל הבית יחלק ביניהם. (51) למד כן ממה שנאמר שם במשנה א: "אפילו תשעים ותשעה אומרים לחלק ואחד אומר לבז, לזה שומעין שאמר כהלכה" מכלל שאם כולם אומרים לחלק - מחלקין ביניהם.

18 טז. פאה של דלית⁵² ושל דקל, שאין עניים מגיעין
19 לבז אותה אלא בספנה גדולה - בעל הבית מוריד
20 אותה ומחלק אותה בין העניים. ואם רצו פלן לבז
21 אותה לעצמן - בוזזין. אפלו תשעים ותשעה
22 אומרים לבז, ואחד אומר לחלק - שומעין לאחד,
23 שאמר בהלכה, ומחביין בעל הבית להוריד ולחלק
24 ביניהן.

(52) שם. גפן מודלה על גבי כותל גבוה.

קנב שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום שני ג' מנחם-אב - ספר זרעים - הל' מתנות עניים

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

(5) במשנה שם: "ואלו מפסיקין לפאה, הנחל והשלולית".
ובירושלמי שם: "שלולית כל שהיא מושכת, נחל אף-על-פי שאינו מושך". ומכאן דברי רבינו שנחל הוא נהר. ועיי' ר"ש ורא"ש שם. (6) שם משנה ב. (7) כלומר, "כשיהיה בצד אחד, לא יוכל לשלוח ידו ולקצור בצד אחר" (פירוש המשניות שם). והיינו כר' יהודה שם, ולא כסתם משנה א שאמרו שלולית (דהיינו אמת המים - רע"ב שם) מפסקת בכל ענין. (8) כן הוא בירושלמי שם: "שלולית כל שהיא מושכת, נחל אע"פ שאינו מושך". ואמת המים היינו שלולית, כמבואר למעלה. (9) כן הוא בירושלמי (פ"ב הלכה ב) "תני, אמת המים הקבועה הרי זו מפסקת". ונראה שפירוש קבועה, היינו שיש בה מים גם בימות החמה וגם בימות הגשמים כבהלכה הסמוכה.

ג. וכן אם היה מפסיק דרך היחיד¹⁰ שהוא רחב²¹
ארבע אמות¹¹, או דרך הרבים הרחב שש עשרה²²
אמה¹². אבל שביל¹³ היחיד והוא פחות מארבע¹⁴,
או שביל הרבים פחות משש עשרה אמה: אם היה
קבוע¹⁵ בימות החמה ובימות הגשמים - מפסיק;
ואם אינו קבוע בימות הגשמים - אינו מפסיק, אלא
הרי הוא כשדה אחת.

(10) שם משנה א. (11) כן הוא בבבא בתרא צ"ט:
(12) שם. (13) פאה שם. (14) כן מפרש רבינו "שביל"
שבמשנה שם, שהוא פחות מרחבו של דרך: פחות מארבע
אמות בשביל היחיד, ופחות משש עשרה אמה בשביל
הרבים. [ואף-על-פי שדרך של יחיד אינו אלא ארבע אמות
בלבד - אין לתת לשביל של רבים, שהוא פחות משש עשרה
אמה, דין של "דרך היחיד" על-כל-פנים - "מפני שהרבים
יש להם דרכים רבים מלבד זו, ואסור שיניחוהו ולא יעברו
עליו" (לשון רבינו בפירוש המשנה שם), ולפיכך אין לו דין
דרך אלא אם הוא רחב שש עשרה אמה, אבל בפחות מכאן
יש לו דין שביל בלבד (ראה להלן בשביל צריך להיות
קבוע), לעומת דרך היחיד ש"אין לו דרך אחרת והוא הולך
ושב עליה תמיד" (פירוש המשנה שם), שיש לה דין דרך
אף-על-פי שאינה רחבה אלא ארבע אמות בלבד].
(15) משנה שם. ובירושלמי שם מפורש, שגם בשביל הרבים
צריך שיהא קבוע, וכדברי רבינו.

ד. היה¹⁶ מפסיק בה ארץ¹⁷ בורה, שאינה זרועה²⁸
ולא חרושה, או ארץ נירה, והיא שנחרשה ולא
נזרעה, או שהפסיק בה זרע אחר¹⁸, כגון שהיה
חטים מכאן וחטים מכאן ושעורים באמצע¹⁹, או
שקצר באמצעה, אפלו קדם שתביא שליש²⁰, וחרש
מקום שקצר - הרי זו נפסקת לשתי שדות. והוא
שהיה רחב כל אחד מאלו כשלשה תלמים²¹ של
פתיח²², והוא פחות מבית רבע²³. במה דברים
אמורים? בשדה קטנה, שהיא חמשים אמה על שתי
אמות²⁴ או פחות; אבל אם היתה יתרה על זו - אין
הבור או הניר מפסיקה לשתיים, אלא אם פן היתה
בו רחב בית רבע; אבל זרע אחר כל שהוא - מפסיק
בה²⁵.

מה שפסק בפרק ג מהלכות בכורות הלכה ד כר' מאיר
בעניין בכור שנשחט שלא על פי מומחה, הרי ש"הלכה כר'
מאיר בגזירותיו ובקנסותיו". (58) ואין בעל השדה יוצא
ידי חובתו בעזיבה אלא צריך ליתן.

יט. מי שלקח את הפאה⁵⁹ ואמר: הרי זה לאיש
פלוגי העני, אם עני הוא זה שלקח - מתוך שזוכה
בו⁶⁰ לעצמו זכה בו לאותו פלוגי; ואם עשיר הוא
- לא זכה לו, אלא יתננה לעני שנמצא ראשון.

(59) שם משנה ט: "מי שלקט את הפאה ואמר הרי זו לאיש
פלוגי עני ר' אליעזר אומר זכה לו, וחכמים אומרים יתננה
לעני הנמצא ראשון". ופירשה עולא במסכת בבא מציעא,
כשהיה המלקט עשיר שאסור לו ללקט לעצמו, אבל עני,
שרשאי ללקט לעצמו, זוכה גם לאחרים. ופסק רבינו
כחכמים ולפי פירושו של עולא. (60) כלומר, מתוך שיכול
לזכות בו.

כ. בעל הבית שהניח פאה לעניים אלו העומדים
לפניו, ובא עני אחר מאחוריו ונטלה - זכה בה;
שאין אדם זוכה בלקט שכחה ופאה וסלע של
מציאה עד שנגיע לידו⁶¹.

(61) כלומר, עד שיקנה באחד מדרכי הקניין.

יום שני ג' מנחם-אב ה'תשפ"א

פרק שלישי

(1) יבאר אם מניחין פאה משדה אחת לחברתה. ההפסק
שעושה השדה כשתי שדות, והזורע בין האילנות. הזורע
שדה מין אחד בשתי גרונות או ב' מינין בגורן א'. האחין
שחלקו או השותפין שקצרו חצי השדה ואח"כ חלקו.
המוכר מקומות משדהו. ושנים שחלקו אילן. שדה חרובין
וזיתים. והבוצר מקצת כרם להקל מעל הגפן.

א. אין מניחין את הפאה משדה על חברתה.
כיצד? היו לו שתי שדות - לא יקצר את האחת פלה
ויניח בשניה פאה הראויה לשתייהן. שנאמר: לא
תכלה פאת שדה בקצרך - שניית בכל אחת ואחת
פאה הראויה לה³. ואם הניח משדה על חברתה -
אינה פאה⁴.

(2) פאה פ"ב משנה א. (3) כן הוא בספרא פרשת קדושים
(פרק א הלכה יא) "שך, לחייב על כל שדה ושדה", עיין
ר"ש בפירושו שם. וכן הוא בירושלמי שם: "שנאמר שך,
ובלבד שלא יוציא משדה לחברתה". (4) כן הוא בירושלמי
שם: "הפריש פאה משדה לחברתה - לא קדשה".

ב. היתה שדהו זרועה פלה מין אחד, והיה נחל
בתוך השדה⁵, אף על פי שאינו מושך, או אמת
המים⁶, שאינו יכול לקצר מה שבשני צדדיה
באחת⁷, והוא שתהיה מושכת⁸ וקבועה⁹ - הרי זה
כשתי שדות, ונותן מצד זה לעצמו ומצד זה
לעצמו.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום שני ג' מנחם-אב - ספר זרעים - הל' מתנות עניים קנג

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

- 16 משנה שם. (17 בדף' רומי: "שדה". (18) שם. (19) [המדובר כשאין כאן צורך להרחיק משום כלאים (ראה בפ"ג מהלכות כלאים), שאם יש צורך להרחיק משום כלאים, הרי ההרחקה היא כשיעור בית רובע (שם הלכה ט), ואם-כן יש כאן הפסק יותר משיעור ארץ בורה (ראה להלן ששיעור הפסק ארץ בורה, היא פחות מבית רובע) וראה ב"משנה ראשונה"]. (20) כלומר, אם הביאה שליש שחייבת בפאה (למעלה פ"ב הלכה ז) בוודאי שחייב בפאה מפסיק (ירושלמי פ"ב הלכה א, לדעת ר' מאיר אפילו בלי חרישה) אלא אפילו אם לא הביאה שליש, שאינה חייבת עוד בפאה (למעלה שם) - גם כן מפסקת, כיון שחרש (ראה בכסף-משנה, בפאת השולחן, ובתוספתא כפשוטה לפאה פ"א עמ' 44 43). (21) ירושלמי שם. (22) תלמים שעושים בתחילת החרישה בפתיחתה (פירוש הרא"ש). (23) כך נראה בירושלמי שם (רדב"ז). ושיעור בית רובע הוא כעשר אמות וחומש אמה על עשר אמות וחומש אמה מרובע (פ"ג מהלכות כלאים הלכה ט). (24) ירושלמי שם. (25) כדעת רב שם, ועיין בכסף-משנה.
- 1 ה. אָכְלָה גּוֹבֵאִים²⁶ או קָרְסְמוּהָ נְמָלִים בְּאֶמְצָעָהּ, אִם
2 חָרַשׁ מְקוֹם שְׁאָכְלוּ - הָרִי זֶה מְפָסִיק.
- (26) תוספתא פאה פ"א, וירושלמי שם.
- 3 ו. הַזֹּרֵעַ בְּהָרֵי²⁷ שְׁאִינוּ פְלוֹ שָׁוָה, אֲלֹא יֵשׁ בּוֹ תֵּלִים
4 גְּבוּהִים וּמְקוֹמוֹת מְקוֹמוֹת, עֲמָקוֹת, אָף עַל פִּי שְׁאִינוּ
5 יָכוֹל לַחְרֹשׁ אוֹתוֹ פְּלוֹ וּלְזַרְעוֹ פְּאֻחַת, אֲלֹא נִחְרַשׁ
6 הַמְּקוֹם הַגְּבוּהַּ בְּפָנֵי עֲצָמוֹ וְהַנְּמוֹךְ בְּפָנֵי עֲצָמוֹ - הָרִי
7 זֶה כְּשֶׁזֶּדָה אַחַת, וּמִנִּיחַ פָּאָה אַחַת בְּסוֹף הָהָר עַל כָּל
8 הָהָר.
- (27) פאה פ"ב משנה ב: "וכל ההרים אשר במעדר יעדרון, אף-על-פי שאין הבקר יכול לעבור בכליו, הוא נותן פאה לכל". וכפירושו שם בפירוש המשנה.
- 9 ז. מְדִרְגוֹת שֶׁהֵן גְּבוּהוֹת²⁸ עֲשֶׂרָה טָפְחִים - נוֹתֵן
10 פָּאָה מִכָּל אַחַת וְאַחַת. וְאִם הָיוּ רְאִשֵּׁי שׁוֹדוֹת
- (28) תוספתא שם.
- 11 מְעַרְבִּים²⁹ - נוֹתֵן מְאֻחַת עַל הַכָּל. הָיוּ פָּחוֹת
12 מִעֲשָׂרָה, אָף עַל פִּי שְׁאִין רְאִשֵּׁי הַשׁוֹדוֹת מְעַרְבִּין -
13 נוֹתֵן מְאֻחַת עַל הַכָּל³⁰. הָיָה סִלְעוֹ³¹ עַל פְּנֵי כָּל
14 הַשָּׂדֶה: אִם עוֹקֵר הוּא³² אֶת הַמַּחְרֹשָׁה מִצֵּד זֶה
15 וְנוֹתְנָהּ מִצֵּד זֶה - מְפָסִיק, וְאִם לֹא - אֵינוּ מְפָסִיק.
- (29) שם. כלומר, המדריגות עולות בשיפוע מסביב להר, ונמצאות ראשי השורות של התבואה, מעורבים (תוספתא כפשוטה). וראה פאה פ"ג משנה א. (30) בירושלמי שאלו: הרי עוקר הוא את המחרישה מצד זה ונותנה לצד אחר, והרי זה כסלע דלהלן. ויתכן כי רבינו סבור כי סלע שעל פני כל השדה חמור ממדריגות (כסף-משנה ורדב"ז). אבל צריך עיון, מאין שאב מקורו לפסוק נגד הירושלמי. (31) ירושלמי שם הלכה ב. (32) אם צריך לעקור כשחורש.
- ח. הַזֹּרֵעַ שָׂדֶה³³ שֵׁישׁ בַּהּ אֵילָנוֹת, אָף עַל פִּי שֶׁהָיָה
16 מְלַבְּנוֹת מְלַבְּנוֹת³⁴ בֵּין הָאֵילָנוֹת וְאֵין כָּל הַזֶּרַע מְעַרְבִּין
17 - נוֹתֵן פָּאָה אַחַת³⁵ לְכָל הַשָּׂדֶה; שְׂדֵכֶר יְדוּעַ שֶׁשָּׂדֶה
18 אַחַת הִיא, וּמִפְּנֵי מְקוֹם הָאֵילָנוֹת נִחְלַק הַזֶּרַע.
19 (33) פאה שם. (34) הן ערוגות מרובעות, דומות לדפוס שעושים בו הלבנים (פיה"מ שם). כלומר, הזרעים מחולקים מלבנות מלבנות. (35) כבית-הלל שם.
- ט. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ הָאֵילָנוֹת כָּל עֲשָׂרָה
20 בְּתוֹךְ בֵּית סָאָה³⁶; אֲבָל אִם הָיוּ כָּל עֲשָׂרָה אֵילָנוֹת
21 בְּיֹתֵר מִבֵּית סָאָה - הָרִי זֶה נוֹתֵן פָּאָה מִכָּל מְלַבֵּן
22 וּמְלַבֵּן³⁷; שֶׁהָרִי הָאֵילָנוֹת מְרַחֲקִים הֶרְבֵּה, וְלֹא מִפְּנֵי
23 הָאֵילָנוֹת זֶרַע מְלַבְּנוֹת מְלַבְּנוֹת.
24 (36) ירושלמי על המשנה שם. (37) כן גירסת רבינו בירושלמי שם, היפך מגירסתנו. ועיין בכסף-משנה.
- י. וְכֵן מְלַבְּנוֹת הַבְּצָלִים³⁸ שְׂבִין הֶקְרָק³⁹ - נוֹתֵן פָּאָה
25 אַחַת⁴⁰ לְכָל הַבְּצָלִים, וְאָף עַל פִּי שֶׁהֶקְרָק מְבַדִּיל
26 בֵּינֵיהֶן⁴¹ וּמְשִׁימֵם מְלַבְּנוֹת מְלַבְּנוֹת.
27 (38) שם פ"ג משנה ד. (39) [והם זרעים באופן שאין איסור מחמת כלאים]. (40) כחכמים במשנה שם. (41) וירק הוא זרע אחר, והוא מפסיק כמבואר למעלה הלכה ד - כאן זה הפסק, שדבר ידוע ששדה אחת היא, ומפני מקום הירק נחלק הזרע, כמו שכתב רבינו למעלה הלכה ח באילנות.
- יא. שָׂדֶה שְׂפָלָה זְרוּעָה מִין אֶחָד⁴², וְכִיּוֹן שֶׁהִתְחִילוּ
28 בַּהּ מְקוֹמוֹת לִיבֹשׁ⁴³ עֶקֶר או תֵּלֵשׁ מַה שְׁיִבֹשׁ מִכָּאן
29 וּמִכָּאן⁴⁴, עַד שֶׁנִּשְׁאָר הַלַּח מִפְּרֵד מְלַבְּנוֹת מְלַבְּנוֹת
30 מְרַחֲקוֹת זוֹ מִזֹּו: אִם הָיָה דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם שֶׁם לְזַרְעַ
31 מֵאוֹתוֹ הַמֵּין עֲרוּגוֹת עֲרוּגוֹת, כְּגוֹן שִׁבְתָּ אוֹ חֲדָדֵל⁴⁵
32 - הָרִי זֶה מְנִיחַ פָּאָה מִכָּל מְלַבֵּן וּמְלַבֵּן; שֶׁהוֹרָאָה
33 אוֹמֵר: עֲרוּגוֹת עֲרוּגוֹת נִזְרָעוּ. וְאִם הָיָה מִין אֶחָד
34 שֶׁזֹּרְעִין אוֹתוֹ שְׂדוֹת, כְּגוֹן תְּבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת - נוֹתֵן
35 אַחַת לְכָל⁴⁶.
36 (42) ודין הוא שנותן פאה אחת על הכל. (43) שם משנה ב. (44) ירושלמי שם הלכה א. (45) "שבת מלשון לעז אניט, ובלשון ערב אל-שבת. וחרדל בלשון ערב אל-חרדל, ובלשון לעז שינאפרי. שמנהג אדם לזרוע אותן פרוודות בערוגות" (פירוש המשנה שם). (וצריך עיון, שכאן כתב רבינו שחרדל דרכו להזרע ערוגות ערוגות, ואילו בפ"א מהלכות כלאים הלכה ט כתב, שחרדל דרכו להזרע שדות - אור פני מלך). (46) שם. כחכמים, ולא כרבי עקיבא.
- יב. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה יִבֵּשׁ מִכָּאן וְיִבֵּשׁ
37 מִכָּאן וְלֹא בְּאֶמְצָעָהּ⁴⁸; אֲבָל לֹא מִכָּאן וּמִכָּאן וְיִבֵּשׁ
38 בְּאֶמְצָעָהּ⁴⁹ - מְנִיחַ מִן הַיִּבֵּשׁ בְּפָנֵי עֲצָמוֹ וּמִן הַלַּח
39 בְּפָנֵי עֲצָמוֹ.
40 (47) שנותן פאה אחת לכל, ובכלל זה גם מן הלח על היבש.

ה, וראה להלן. 66) [אף-על-פי שלגבי המוכר, אמרנו ש"אינו מפריש כלום", שהוא כ"קצר חציה ומכר חציה" (ראה למעלה) - לגבי הלוקח אנו אומרים שהוברר הדבר למפרע שהקמה שנפל בחלקו, היה שלו מתחילה, והקציר שנפל בחלקו של הראשון היה שלו, ואינו דומה ל"קצר חציה ומכר חציה", לפי שאין כאן שום מכירה. וטעמו של דבר נראה, לפי שדין "ברירה" (= הוברר הדבר למפרע) אינו מוחלט אצלנו, אלא מוטל בספק, ולפיכך אמרו (ביצה לח.), שבדבר שהוא מן התורה - "אין ברירה" (ראה להלן פ"ז מהלכות מעשר הלכה א). ובדבר שהוא מדברנן - "יש ברירה" (ראה בפ"ח מהלכות יום-טוב הלכה כ.). ואף-על-פי ש"ספק לקט לקט" (להלן פ"ד הלכה ט), וכן כל ספק במתנות עניים - לחומרא, וחייב (למעלה שם הלכה יג) - כשהספק נפל בין שני בני אדם, כל אחד מדחהו אל השני: בעל הקמה אומר לו: לך לבעל הקציר, לפי ש"אין ברירה", והרי זה כ"קצר חציה ומכר חציה", ש"הלוקח נותן פאה לכל", ובעל הקציר מדחהו אל בעל הקמה, לפי ש"יש ברירה", וחייב בעל הקציר להפריש על חלקו, וראה ב"ר קורקוס, בכסף-משנה וב"אור פני מלך"]. 67) ירושלמי שם (ועיין ר"י קורקוס, כסף-משנה, רדב"ז ו"אור פני מלך"). והיינו בין בקציר ובין בקמה. 68) ושוב חלקו, וכל אחד לקח חצי בקציר וחצי בקמה, ראה כסף-משנה. 69) אין הכוונה שכל אחד חייב ליתן שיעור פאה שלם לקמה הנ"ל, אלא הכוונה שהוא יכול לתת על חלק חבירו, שמכיון שקצרו בשותפות, אף-על-פי שאח"כ חלקוה, אין כאן שתי שדות אלא שדה אחת. 70) שכיון שנפטר בחלוקה הראשונה - אינו חוזר ומתחייב (כסף-משנה). [ואף-על-פי שכשחזרו ונשתתפו עכשיו, יכולים העניים לומר לשניהם: חלקנו אצלכם - כיון שחזרו וחלקו - כל אחד מדחהו שוב אצל השני, כנ"ל].

יז. שדה שהגיע חציה⁷¹ עד שליש וחציה לא הגיע⁷², והתחיל וקצר בחצי שהגיע חציו⁷³, ואחר כך הביאה פלה שליש, ואחר כך גמר החצי הראשון⁷⁴ שהגיע בתחלה - מפריש מן הראשון⁷⁵ על האמצעים⁷⁶, ומן האמצעים על הראשון⁷⁷ ועל האחרון⁷⁸.

71) ירושלמי שם. 72) שעדיין אינה חייבת בפאה (למעלה פ"ב הלכה ז), [וראה להלן פ"ה הלכה ט]. 73) כלומר, רביע מכל השדה. ונתחייב החצי הזה כולו על שני חציו (= רביעיו), אבל החצי השני של השדה, שעדיין לא הגיע לשליש, לא נתחייב בקצירה זו, וראה להלן. 74) כלומר, קצר גם את הרביע הנ"ל שהניחו ולא קצרו מקודם. ועכשיו כיון שגם החצי השני של השדה, שמקודם לא הגיע לשליש, הגיע עכשיו לשליש - נתחייב הוא על ידי הקצירה של הרביע הנ"ל. 75) היינו הרביע שקצר בתחילה (ר"י קורקוס). 76) היינו הרביע השני שקצרו אחר-כך, ששני רבעים אלה הם שדה אחת. 77) על הרביע הראשון, שהם שדה אחת, כנ"ל, עכשיו לשליש. שהרי קצירת הרביע האמצעי חייב בפאה את החצי האחרון, ואף הם שדה אחת. 78) היינו החצי השני של השדה, שעכשיו הגיע לשליש.

48) ירושלמי שם, ועיין כסף-משנה. שכיון שהיבש הוא בתחילת השדה מצד זה ומצד זה, אין זה נראה כשתי שדות, שכן נוהג להתחיל בקצירה בתחילת השדה (פני משה שם). 49) שאין דרך להתחיל בקצירה מאמצע השדה, וזה נראה כשתי שדות (שם).

יג. שדה שזרעה בצלים⁵⁰ או פולים או אפונים⁵¹ וכיוצא בהן, והיה בדעתו למכר מקצתו לחין בשוק, ומניח מקצת השדה יבש וינעשה ממנו גרן - חייב להניח פאה לזה שמוכר לח בפני עצמו ולזה שקוצר אותו יבש בפני עצמו⁵².

50) שם משנה ג: "המחליק בצלים לחים". 51) "לא באותן שהן מין ירק, דירק לא מיחייב בפאה (למעלה פ"ב הלכה ב), אלא באותן שהם זרעים, כדתנן בפ"ג דכלאים (משנה ב): אפונין השופין מין זרעים, אפונין הגמלנים מין ירק" (ר"ש שם, ועיין שם בפירוש המשנה לרבינו). 52) שאף מי שסובר שלח ויבש הם מין אחד, מודה הוא ששוק וגורן הם שני מינים (תוספות יום-טוב).

יד. הזרע את שדהו⁵³ מין אחד, אף על פי שהוא עושהו שתי גרנות⁵⁴ - מניח פאה אחת⁵⁵. זרעה שני מינים, אף על פי שהוא עושה אותה גרן אחת - נותן פאה למין זה בפני עצמו ופאה למין זה בפני עצמו.

53) שם פ"ב משנה ה. 54) המדובר כשעבר וקצר כל השדה, ונותן פאה מן התלוש (משנה ראשונה). 55) כיון שהם מין אחד.

טו. זרע שני זרעים⁵⁶ ממין אחד, בגון שזרעה שני מיני חטים⁵⁷ או שני מיני שעורים: אם עשאן גרן אחת⁵⁸ - נותן פאה אחת; שתי גרנות - נותן שתי פאות. ודבר זה הלכה למשה מסיני⁵⁹.

56) פאה שם. 57) "יש ממני חטים גסים ויש דקים, ויש מהם ירוק ויש מהם אדום" (פירוש המשנה שם). 58) הכל תלוי בגרנות. 59) שם משנה ו.

טז. האחין שחלקו⁶⁰ - נותנין שתי פאות⁶¹. חזרו ונשתתפו⁶² - נותנין פאה אחת⁶³. השתפין שקצרו⁶⁴ חצי השדה ואחר כך חלקו - זה שלקח הקציר אינו מפריש פלוס⁶⁵, וזה שלקח הקמה מפריש על החצי שלקח בלבד⁶⁶. חזרו ונשתתפו⁶⁷ וקצרו החצי האחר בשתתפות⁶⁸ - כל אחד מהן מפריש מחלקו שפקמה על חלק חבירו שפקמה⁶⁹, אבל לא על החצי שנקצר⁷⁰.

60) לפני הבצירה. שם פ"ג משנה ה. 61) שלכל אחד ואחד קוראים בו "שדך" (ר"ש שם). 62) לפני הקצירה (רדב"ז). 63) שהרי שותפים חייבים בפאה (למעלה פ"ב הלכה ג). 64) ירושלמי שם הלכה ד. 65) לפי שחובת הפאה בקמה (למעלה שם ה"ד), והרי זה כ"קצר חציה ומכר חציה". ש"הלוקח נותן פאה לכל", ולא המוכר (שם הלכה

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום שני ג' מנחם-אב - ספר זרעים - הל' מתנות עניים קנה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

האילנות שהיו נוגעין בגדר ומשולחין עליו, ואז יהיה כמחויבר, ואמרו בגמרא: כעלי במכתשת ענינו שינטו הפארות על הקיר".

- 13 כ. שנים שלקחו⁸⁹ אילן אחד - נותנין ממנו פאה
- 14 אחת⁹¹. לקח זה צפוני וזה דרומי - זה נותן פאה
- 15 לעצמו וזה נותן פאה לעצמו⁹².

(89 שם פ"ג משנה ה. (90 מהאילנות החייבים בפאה, כמבואר למעלה פ"ב הלכה ב. (91 ששניהם שותפין באילן. (92 כיון שאינם שותפים, וחלקו של כל אחד ואחד מסוים בפני עצמו.

- 16 כא. החרובין⁹³, כל שאדם עומד בצד חרוב זה
- 17 וחרבו עומד בצד חרוב זה⁹⁴ ורואין זה את זה⁹⁵ -
- 18 הרי הן פלן⁹⁶ שדה אחת, ופאה אחת לכלן. היו שני
- 19 הצדדין רואין את האמצעיים ואין הצדדיים רואין
- 20 זה את זה - מפריש מצד אחד מן הראשונים על
- 21 האמצעיים, ומן האמצעיים על הראשונים; אבל לא
- 22 מפריש מצד זה על הצד האחר.

(93 שם פ"ב משנה ד. [וראה בפ"א מהלכות מעשר שני הלכה ג, שיש הבדל בין חרובי צלמונה שאינם ראויים למאכל רוב האדם, ואינם מחויבים במעשר אלא מדרכנו, לבין שאר החרובין שחייבים במעשר מן התורה. ונראה שכן גם לענין פאה, שהרי כלל אחר בשניהם, ראה בפאה פ"א משנה ד, ובמעשרות פ"א משנה א. (94 "והטעם בחרובין, מפני שהם גבוהים הרבה ומסובכים, כדתנן (כ"ב כד): בחרוב ובשקמה חמשים אמה" (ראב"ד). (95 והראב"ד מפרש שהאדם עומד בראש חרוב זה, ורואה החרוב שבצד אחר. (96 בדפוס רומי, כשדה.

- 23 כב. הזיתים⁹⁷, כל מה שיש מהן ברוח אחת מרוחות
- 24 העיר⁹⁸, כגון זיתים שיש במערב העיר פלן או
- 25 במזרח - הרי הן פשדה אחת, ופאה אחת לכלן.

(97 פאה פ"ב מ"ד. (98 לא מרוחות העולם, עיין בירושלמי שם ה"ג. ויתכן כי הלכה למשה מסיני היא, לחלק בין זיתים לשאר האילנות (משנה ראשונה).

- 26 כג. הבוצר⁹⁹ את מקצת פרמו מכאן ומכאן פדי
- 27 להקל מעל הגפן עד שמיצאו שאר האשפולות רוח
- 28 ויוסיפו - הוא הנקרא מ"ל. וכבר בארנו¹⁰⁰,
- 29 שהבוצר מרוח אחת - אינו מ"ל, ולפיכך נותן מן
- 30 הנשאר פאה הראויה לכל¹⁰¹, ואף על פי שבוצר
- 31 לשוק. אבל אם הדל למכר בשוק - אינו נותן פאה
- 32 לזה שהדל¹⁰². הדל להביא פבית¹⁰³ - נותן מן
- 33 הנשאר שהנחית לדרך פאה אחת הראויה לכל.

(99 שם פ"ג משנה ג. (100 למעלה פ"ב הלכה ו. (101 משנה שם. (102 שן: "נותן מן המשואר על מה ששייר". (103 ירושלמי שם. כלומר, מביאו לבית ודורך אותם, ואין זה עראי (רדב"ז).

שכיון שבעת קצירת האמצעי (= הרביע השני) הגיע לשליש בישול, ונתחייב בפאה על ידו - הם שדה אחת. ובכ"י נוסף: "אבל לא מן הראשון על האחרון" (מעשה רוקח, וכן הוא בדפוסים עתיקים, וכן הגיה מהר"י אבוהב). והמקור בירושלמי שם: "אבל אינו מפריש מן הראשון על הראשון", כלומר, מן הראשון שבצד זה על הראשון שבצד זה, דהיינו האחרון (ר"י קורקוס). שכיון שהאחרון הזה היה פטור כשהתחילו לקצור הרביע הראשון, הרי הם כשתי שדות (ר"י קורקוס).

- 1 יח. המוכר⁷⁹ מקומות מקומות⁸⁰ משדהו לאנשים
- 2 הרבה, אם מכר כל השדה - כל אחד ואחד נותן
- 3 פאה אחת מחלקו⁸¹ שלקח. ואם התחיל בעל השדה
- 4 לקצר⁸² ומכר מקצת⁸³ ושאר מקצת - בעל השדה
- 5 נותן פאה הראויה לכל; שפיון שהתחיל לקצר
- 6 נתחייב פל. ואם מכר תחלה⁸⁴ - מפריש הלוקח על
- 7 מה שלקח, ובעל השדה על מה ששאר.

(79 פאה פ"ג משנה ה: "המוכר קלחי אילן בתוך שדהו". (80 לדעת רש"י (חולין קלח). המדובר כשהלוקחים לא קנו קרקע אלא קלחים בלבד, וראה להלן. (81 כן כתב שם בפירוש המשנה: "ומה שאמר נותן פאה מכל אחד ואחד, חוזר על הלוקח". אבל רש"י (חולין שם) מפרש: "נותן לוקח פאה מכל אילן ואילן, ואין אחד מהם פוטר חבירו, הואיל ואין השדה שלו, שאם היתה שדה שלו היה נותן מאחד על כולן". ולדעת רבינו, המדובר כשמכר גם הקרקע, ראה למעלה. (82 כרב חסדא בחולין שם. (83 כרבי יהודה במשנה שם, המפרש דברי תנא-קמא. (84 לפני קצירה.

- 8 יט. שדה אילן⁸⁵ - אין מפסיק בה אלא גדר גבוה⁸⁶
- 9 המבדיל בין האילנות. אבל אם היה הגדר מבדיל
- 10 מלמטה, והבדים והפארות מערבין⁸⁷ מלמעלה
- 11 ונוגעין בגדר⁸⁸ על גבו - הרי זה כשדה אחת ונותן
- 12 פאה לכל.

(85 פאה פ"ב משנה ג. (86 [במשנה שם: "ואינו מפסיק לאילן אלא גדר", ולא פורש כמה גבהו של הגדר, אבל בספרא פ' קדושים (פרק ב הלכה ג) מפורש: "ואינו מפסיק לאילן אלא גדר שהוא גבוה עשרה טפחים", וכן כתב רבינו בפירוש המשנה שם. וכן מפורש לענין כלאים (כלאים פ"ד משנה ג) "איזה הוא גדר שהוא גבוה עשרה טפחים". ומכיון שכאן לא פירש רבינו כן, נראה שאף-על-פי שסתם גדר הוא, אמנם, עשרה טפחים, והוא מפסיק בין אילן לאילן לענין פאה, כשם שהוא מפסיק לכלאים - אין זה אלא אם אין הבדים והפארות מעורבין למעלה (ובאופן זה מדובר בספרא שם), אבל אם הבדים והפארות מעורבים למעלה, אין הגדר הזה מפסיק. ולכן כתב רבינו סתם: "גדר גבוה המבדיל בין האילנות". (87 ראה למעלה פ"ז מהלכות כלאים הלכה כב, וב"אור פני מלך" כאן, וצ"ע. (88 במשנה: "שער כותש אינו מפסיק", ופירש רבינו שם: "שער כותש הוא הבדים והפארות, ירצה לומר ענפי

קנו שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום שלישי ד' מנחם-אב - ספר זרעים - הל' מתנות עניים

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שאינן צורך לטירחה מיוחדת, מתחברת היא עם הקמה ובטלה אגבה.

יום שלישי ד' מנחם-אב ה'תשפ"א

פרק רביעי

ד. ה'יו שתי שבולות'¹² זו בצד זו, הפנימית יכולה להקצר עם הקמה¹³, והחיצונית יכולה להקצר עם הפנימית ואינה יכולה להקצר עם הקמה - הפנימית נצלת ומצלת את החיצונית¹⁴. שהרי היא פנופלת¹⁵ מתוך המגל, ואף על פי שעדיין לא נקצרה. והשפלים שבקש¹⁶ - הרי הן של בעל השדה¹⁷.

(12) 'ירושלמי' שם ה"ב. (13) והיא של בעל הבית, כמבואר למעלה. (14) שכיון שיכולה להקצר עם הפנימית עמה, בטלה היא אגבה. (15) זה מוסב למה שאמר בהלכה הקודמת, ששיבולת שלא נקצרה ואינה יכולה להקצר עם הקמה, הרי היא של עניים, ועל זה כתב "שהרי היא כנופלת מתוך המגל, ואף-על-פי שעדיין לא נקצרה", וכמו שכתבנו למעלה, שיש לקט במחוכר (כספ-משנה). (16) תוספתא פאה סוף פ"ב. (17) היינו שאין חוששין שמא הוא לקט, "שאינן לעניים מתנה בתוך הקמה", כלומר, אין דרך לקט להיות בקמה אלא בקציר, וראה 'תוספתא כפשוטה'.

ה. ה'רוח שפזרה'¹⁸ את העמרים ונתערב קציר של בעל השדה עם הלקט - אומדין¹⁹ את השדה כמה לקט היא ראוייה לעשות ונותן לעניים, מפני שזה אנס²⁰. וכמה הוא שעור זה? ארבעה קבין תבואה לכל בית כור²².

(18) פאה פ"ה מ"א. (19) משערין. (20) ולא שייך לקנוס את בעל השדה, כמו שקנסוהו כשהגדיש קצירו על גבי הלקט (להלן הלכות ר"ו). (21) של לקט, שהשדה ראוייה לעשות. (22) שם, כרבן שמעון בן גמליאל. ואמרו בבבא-מציעא קה, ב - שהוא כור זרע ולא כור תבואה. וכן הוא ב'ירושלמי' כאן: "לכור או לבית כור - אמר ליה: לבית כור". ורבינו העתיק לשון ה'ירושלמי'. ושיעור בית כור הוא שבעים וחמשה אלף אמה בסך-הכל. כי הרי כל בית סאה הוא חמשים אמה על חמשים אמה, דהיינו אלפיים וחמש מאות אמה, ובית כור הוא שלושים סאה.

ו. לקט שגפל לארץ ולא לקטוהו עניים²³, ובא בעל השדה והגדיש את הקציר שלו על הארץ - כיצד הוא עושה? מפנה הגדיש שלו פלו למקום אחר, וכל השפלים הנוגעות בארץ - פלן לעניים²⁴. מפני שאין אנו יודעים אי זו היא מהם שהיתה לקט, וספק מתנות עניים - לעניים; שגאמר: תעזב - הנח לפניהם משלך²⁵.

(23) פאה, שם. (24) שם פ"ד מ"א. (25) 'ירושלמי' שם סוף פ"ד.

ז. ולמה אין אומדין²⁶ אותה ויתן לעניים מה שראוייה לעשות לקט? מפני שעבר והגדיש על הלקט, קנסוהו. ואפלו היה שוגג²⁷, ואפלו היה הלקט שעורים והגדיש עליו חטין²⁸, ואפלו קרא

(1) יבאר איזהו לקט. והרוח שפיזר עומדין ועירבן עם הלקט. והמרבין שדוה קודם שילקטו עניים. זרעים הנמצאים בחורי הנמלים ושבולת של לקט שנתערבה בגדיש. ודין אם ישכור הפועל על מנת שילקט בנו אחריו. מי שאינו מניח לעניים ללקט, או המרבין ארי בשדהו. המפקיר את הלקט עם נפילת רובו. ואי זהו פרט ואי זהו עוללות ואיזהו כתף ואיזהו נטף. כרם שכולו עוללות. ומאימתי העניים זוכין ליקח פרט העוללות. ודין המקדיש כרמו עד שלא נודעו העוללות. גוי שמכר כרמו לישראל לבצור. מי שהיו לו חמשה גפנים ובצרם לתוך ביתו.

א. איזהו לקט?² זה הנופל מתוך המגל בשעת קצירה או הנופל מתוך ידו³ לשמקבץ השפלים ונקצר. והוא שיהיה הנופל שבלת אחת או שתיים; אבל אם נפלו שלש כאחד - הרי שלשתן לבעל השדה. והנופל מאחר המגל או מאחר היד, אפלו שבלת אחת - אינה לקט.

(2) פאה פ"ד מ"י. (3) שם: "תוך היד ותוך המגל". (4) כבית הלל, שם פ"ו מ"ה. (5) שם פ"ד מ"י.

ב. היה קוצר בידו בלא מגל, הנופל מתוך ידו - אינו לקט. אבל התולש דברים התולשים אותם⁷, הנופל מתחת ידו - לקט. היה קוצר או תולש⁸ דבר שדרפו להתלש, ואחר שקצר מלא זרעו או תלש מלא קמצו הבהו קוץ ונפל מידו על הארץ - הרי זה של בעל הבית⁹.

(6) ב'ירושלמי' (שם ה"ה): "לקט קצירך, ולא הקוצר בידו". (7) כן הוא בחולין קלז, א: "לקט קצירך ולא לקט קיטוף כו' מודה רבי יוסי במידי דאורחיה (= שדרכו בקיטוף). דתניא רבי יוסי אומר, קציר - אין לי אלא קציר, עוקר מניין? תלמוד לומר: לקצור. תולש מניין, תלמוד לומר: בקוצרך". וכן נראה בפאה פ"ד שם: "איזהו לקט כו' תלש מלא קומצו וכו'". הרי שגם בתולש יש לקט. (8) משנה, פאה שם. (9) שנאמר (ויקרא יט, ט) "ולקט קצירך" - אין לקט אלא מחמת הקציר, מיכן אמרו: היה קוצר כו' הכהו קוץ כו' הרי של בעל הבית ('ספרא' פ' קדושים פ"ב ה"ה, ועי' ר"ש שם).

ג. היה קוצר¹⁰ ונשארה שבלת אחת שלא נקצרה ונקצר פל שסביבותיה: אם היה ראשה מגיע לקמה שבצדה ויכולה להקצר עם הקמה¹¹ - הרי היא של בעל השדה; ואם לאו - הרי היא של עניים.

(10) פאה פ"ה מ"ב. ונשנתה בהלכות לקט, ומתוך זה למד רבינו שאף היא עוסקת בלקט (עיי"ש בפירושו). וכן נראה בתוספתא פ"ב: "שבולת שבקמה כו' שספק לקט לקט". וכן דעת הפירוש המיוחס לר"ש משאנץ ל'ספרא' שם, שיש לקט במחוכר לקרקע, וראה ביאור פני מלך. (11) שמכיון

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום שלישי ד' מנחם-אב - ספר זרעים - הל' מתנות עניים קנז

מתוך מהדורת גוגל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

הנקצת: למחצה לשליש ולרביע]. (39) מפני שהוא גזול את העניים (פירוש המשנה שם, וכן הוא ב'ירושלמי'), שהרי הפועלים העניים נשכרים לו בזול עבור זה (הגר"א ור"ש). (40) בתוספתא פאה פ"ג (הוצאת הגר"ש ליברמן עמ' 150): "המקבל שדה לקצור, לא ילקט בנו אחריו. ר' יוסי אומר ילקט בנו אחריו, אבל העריסין והחכורות והמוכר קמתו לחבירו לקצור, ילקט בנו אחריו". ונראה שרבינו מפרש הרישא של התוספתא על-פי המשנה הנ"ל (ואין זו הברייתא שהובאה בבבא-מציעא יב. וראה להלן): "המקבל שדה לקצור" - כשקיבל לקצור בשכר של מחצה או שלישי או רביע, והתנה עם בעל השדה על-מנת שילקט בנו אחריו - "לא ילקט בנו אחריו", שכיון שעובד בשכר הרי הוא כפועל אחר, ויש כאן גזול העניים, שנשכר לו בזול עבור זה, ראה להלן בדברי רבינו, ורבי יוסי חולק בזה (אם כי יתכן שבפועל אחר מודה הוא למשנה הנ"ל, שיש חשש של הורדת שכר עבור הלוקט). "אבל העריסין והחכורות וכו' ילקט בנו אחריו", שכל אלו אינם מקבלים שכר עבודתם, אלא האריס כחוכר ולוקח קמה לקצור, שהם מקבלים את כל הקציר על אחריותם, והם משלמים שכר לבעל השדה: האריס - למחצה, שלישי ורביע, והחוכר - סכום תבואה מסוים (עי' 'תוספות' בבא-מציעא קג: ד"ה ואזיל, שהיה מין אריס כזה), ולפיכך אין כאן חשש של הורדה בשכר. ראה ב'תוספתא כפשוטה']. (41) אף-על-פי שאמרו במשנה שם: "המוכר את שדהו, המוכר מותר והלוקח אסור", ואמרו ב'ירושלמי' שם: "כשמכר לו שדה וקמתו, אבל אם מכר לו קמה ושייר לו שדה, אצל זה (= המוכר) אני קורא שדך, ואצל זה (= הלוקח) אני קורא קצירך", הרי שהלוקח קמה אסור לו ללקט - אין זה אלא בלוקח עצמו, אבל בנו - אינו בעל הקציר ומותר ('תוספתא כפשוטה'). (42) כלומר, מותר להתנות על מנת שילקט, כנ"ל. (43) דוקא בנו שאינו בעל הקציר, אבל אשתו שהיא כגופו - אסורה ('תוספתא כפשוטה', וראה ב'אור פני מלך'). ואמרו בבבא-מציעא שם, בדין פועל המובא להלן, שמצד העניים אין קפידא, שלמחר גם בניהם ילקטו באופן זה. (44) ברייתא בבבא-מציעא שם: "השוכר את הפועל ילקט בנו אחריו", כלומר בלי תנאי, ראה למעלה. (45) כן הוא בברייתא שם בדברי רבי יוסי. וכאן גם אשתו מותרת ללקט כיון שאינו בעל הקציר, ראה למעלה. ובניו אפילו קטנים. ואף-על-פי שמציאת קטן לאביו - עשאוהו חכמים כאילו זכה לעצמו, שעניים מרוצים מזה, שילקט הבן הקטן, שלמחר גם בניהם ילקטו (שם). (46) אינו כאריס הנ"ל, שלוקח כל הקציר, והוא משלם מחצה שלישי ורביע לבעל השדה (שלפיכך מותר להתנות לפי שאינו מקבל שכר) - אלא כל הקציר של בעל השדה, והוא מקבל שכר למחצה לשליש או לרביע, ולפיכך אסור להתנות אתו, כשם שאסור בפועל, וכמפורש בתוספתא הנ"ל: "המקבל שדה לקצור, לא ילקט בנו אחריו", ראה למעלה. אבל מביא הוא אשתו ובניו ללקט, מבלי שיתנה על זה, וכמו בפועל הנ"ל. ומקור הדברים בברייתא שם, וכדברי רבי יוסי שפסקו שם הלכה כמותו. וזה לשון הברייתא שם: "השוכר את הפועל ילקט בנו אחריו, למחצה לשליש ולרביע - לא ילקט בנו אחריו, רבי יוסי אומר בין כך ובין כך, ילקט בנו ואשתו אחריו"

1 לְעֵנִיִּים וְלֹא בָּאוּ, אֶפְלוּ הַגְּדִישׁוֹהוּ אַחֲרֵי שֶׁלֹּא
2 מְדַעְתּוֹ - כָּל הַנוֹגְעוֹת בְּאַרְצָן הָרִי הֵן לְעֵנִיִּים.

(26) שם פ"ה ה"א. (27) שם. ואין לזה קשר עם המחלוקת של רבי מאיר ורבי יהודה, אם קנסו שוגג אטו מזיד או לא (גיטין נג:), שהרי כאן קנסו גם אם הגדישו אחרים שלא מדעתו. ועי' ב'מראה הפנים' שם]. (28) שאין כאן חשש של תערוכת לקט, בכל זאת תיקנו שכל החיטים הנוגעות בארץ הן לעניים.

3 ח. הַצִּירָה לְרִבֵּץ²⁹ אֶת שְׂדֵהוּ קֹדֶם שֶׁיִּלְקְטוּ הָעֵנִיִּים
4 לְקַט שָׂבִיבָה: אִם הָזָקוּ מְרִבָּה עַל הַפֶּסֶד הַלֵּקֶט - מִתֵּר
5 לְרִבֵּץ; וְאִם הַפֶּסֶד הַלֵּקֶט מְרִבָּה עַל הַפֶּסֶד - אֲסוּר
6 לְרִבֵּץ. וְאִם קָבִץ אֶת כָּל הַלֵּקֶט וְהִנִּיחוֹ עַל הַגֶּדֶר עַד
7 שְׂבִיבָה הָעֵנִי וְיִטְלְנוּ - הָרִי זֶה מִדַּת חֲסִידוֹת³⁰.

(29) תוספתא פאה סוף פ"ב, ו'ירושלמי' שם ה"ג. (30) מקור דברים אלה אינו ידוע, ראה מהר"י קורקוס. ובתוספתא שם הם דברי רבי יהודה, וכנראה שמן הדין אמר ולא ממדת חסידות.

8 ט. זֵרְעִים הַנִּמְצָאִים בְּחוּרֵי הַנִּמְלִים³¹: אִם הָיוּ
9 הַחוּרִים בְּתוֹךְ הַקֶּמֶה - הָרִי הוּא שֶׁל בְּעַל הַשָּׂדֶה,
10 שְׁאִין לְעֵנִיִּים מִתְּנֶה בְּתוֹךְ הַקֶּמֶה; וְאִם הָיוּ בְּמִקוֹם
11 שְׁנֹצֵר³² - הָרִי זֶה שֶׁל עֵנִיִּים, שְׁמָא מִן הַלֵּקֶט
12 גָּרְרוּהוּ. וְאִף עַל פִּי שְׁנִמְצָא שְׁחוּר - אֵין אוֹמְרִים:
13 הָרִי זֶה מִשְׁנֵה שְׁעִבְרָה; שֶׁשֶּׁפֶק הַלֵּקֶט - לֵקֶט³³.

(31) פאה, שם. (32) שם: "שלאחר הקוצרים". (33) כרבי מאיר שם (כסף-משנה). וראה למעלה ה"ו.

14 י. שִׁבְלַת שֶׁל לֵקֶט³⁴ שְׁנֹעֲרָבָה בְּגָדִישׁ - הָרִי זֶה
15 מִפְּרִישׁ שְׁתֵּי שְׁבוּלוֹת³⁵ וְאוֹמֵר עַל אַחַת מֵהֶן: אִם
16 הַלֵּקֶט הִיא זֹו - הָרִי הִיא לְעֵנִיִּים, וְאִם אֵינָה לֵקֶט -
17 הָרִי הַמַּעֲשִׂרוֹת (שֶׁהִיא) שְׁתִּיבַת בֵּהֶן שִׁבְלַת זֹו
18 קִבְּעִים בְּשִׁבְלַת שְׁנִיָּה³⁶; וְחוּזֵר וּמִתְּנֶה כֵּן עַל שִׁבְלַת
19 שְׁנִיָּה, וְנוֹתֵן אַחַת מֵהֶן לְעֵנִי וְהָאֲחֵרַת תִּהְיֶה מַעֲשֵׂר.

(34) שם פ"ח מ"ב. (35) 'ירושלמי' שם ה"ב. (36) שנייה זו אינה אחת מהשתים שהפריש תחילה, אלא שחוזר ולוקח עוד שלישיית מן הגדיש, ומתנה גם עליה, לפי שיש לחשוש שמא זו שקבע בה המעשרות היא הלוקט, ונמצא שהראשונה היא טבל (ר"י קורקוס, ועי' כסף-משנה).

20 יא. לֹא יִשְׁכּוּר³⁷ אָדָם אֶת הַפּוֹעֵל³⁸ עַל מְנַת שִׁילְקֶט
21 בְּנוֹ אַחֲרָיו³⁹. אֲבָל⁴⁰ הָאֲרִיסִין וְהַחֲכִירִין וְהַמּוֹכֵר
22 קִמְתּוֹ לַחֲבֵר⁴¹ לְקַצֹּר - יִלְקֹט⁴² בְּנוֹ⁴³ אַחֲרָיו. וְיִשׁ
23 לְפּוֹעֵל⁴⁴ לְהִבִּיא אֶשְׁתּוֹ וּבְנָיו⁴⁵ לְלִקֵּט אַחֲרָיו, וְאֶפְלוּ
24 שְׂכָרוֹ לְטַל חֲצִי הַקֶּצִיר⁴⁶ אוֹ שְׁלִישׁוֹ אוֹ רִבִּיעֵו
25 בְּשִׁבְרָו.

(37) שם מ"ו: "לא ישכור אדם את הפועלים על-מנת שילקט בנו אחריו". (38) [סתם פועל הוא שכיר יום. אבל להלן יתבאר מן התוספתא, שהוא-הדין במקבל מהתבואה

קנה שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום שלישי ד' מנחם-אב - ספר זרעים - הל' מתנות עניים

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

אשכול, אף-על-פי שיש בו יותר משלשה גרגרים, הרי הוא של עניים (רדב"ז). (65) בדפוסים ישנים, חסרה פיסקא זו. ועי' 'כסף משנה'. (66) שלא יפול לארץ, שם פ"ז מ"ג.

יז. אי זו היא עוללת? ⁶⁷ זה אשכול הקטן שאינו מעבה, ⁶⁸ באשכול ⁶⁹ שאין לו ⁷⁰ פתח ⁷¹ ואין ענביו נטפות ⁷² זו על זו, אלא מפירות. יש לה פתח ואין לה נטף, או יש לה נטף ואין לה פתח - הרי היא של בעל הפרס; ואם ספק - לעניים.

(67) שם מ"ד. (68) עב, סמך. (69) כן הוא בדפוס רומי, ורוצה לומר שאשכול זה אינו סמך כשיבולת של חטים. (70) לאשכול הקטן הזה. (71) ראה בהלכה הסמוכה. (72) ראה שם.

יח. אי זו היא פתח? ⁷³ פסיגין ⁷⁴ המפרות בפירה ⁷⁵ זו על גבי זו ⁷⁶. נטף? ענבים המפרות בפירה ויורדות ⁷⁷. והוא שהיה כל הענבים ⁷⁸ שבעוללות נוגעין בפס ידו ⁷⁹. ולמה נקרא שמו עולל? מפני שהוא לשאר האשכולות עולל לאיש.

(73) תוספתא פ"ג, ו'ירושלמי' שם ה"ג. (74) אשכולות קטנים (ר"ש שם). (75) הוא השרביט האמצעי שבאשכול (שם). (76) ולכן נקרא "כתף", שדומה לכתף הטעון משוי על כתפו (שם). (77) תוספתא ו'ירושלמי' שם. ונקראו 'נטף' מלשון נוזל, "רוצה לומר שהוא דבר נוטף ונוזל ונוגע קצתו על קצתו" (פירוש המשנה). וראה הלכה הקודמת. (78) 'ירושלמי' שם. (79) כלומר, שהן מפוזרות כל כך, עד שכל אחת מהן יכולה לנגוע בפס ידו, ואז הן עוללות. אבל אם אין כולן יכולות לנגוע בפס ידו - אינן עוללות (כסף-משנה).

יט. ואין בעל הבית חייב לבצר העוללות ולתן לעניים ⁸⁰, אלא הן בוצרין אותן לעצמן. וגרר ⁸¹ יחידית ⁸¹ - הרי היא עוללת.

(80) כמו ששינינו לענין פאה (פ"ד מ"א, ולמעלה פ"ב הט"ו), "הפאה ניתנת במחור לקרקע", שנאמר לעני ולגר תעזוב אותם, הנח לפניהם והם יבואו (רע"ב, ו'ירושלמי' שם) ואמרו בחולין קלא, ב - שבכל מתנות עניים, נאמר "תעזוב" ('משנה ראשונה' שם פ"ז מ"ו, ועי' 'תוספות יום-טוב'). (81) שם מ"ד, כחכמים ולא כרבי יהודה, והוא אשכול שאין בו פסיגים (= אשכולות קטנים) וגרגירי הענבים יוצאים מן השדרה עצמה, אף-על-פי שהם שוכבים זה על זה, אינם בכלל כתף (רע"ב ורדב"ז).

כ. זמורה ⁸² שהיה בה אשכול ⁸³ ובארכבה ⁸⁴ של זמורה עוללת: אם נקצצה ⁸⁵ עם האשכול - הרי היא של בעל הפרס ⁸⁶, ואם לאו - הרי היא לעניים.

(82) משנה, שם. והיא ענף גדול של גפן. (83) האשכול יוצא מן הזמורה ויש לו כתף או נטף, שאינו עוללת, והוא של בעל הכרם. (84) הוא הפרק שבזמורה שממנו יוצא הענף הקטן שבו האשכול. (85) בדפוס רומי: "נקרצת",

(ואין דברי רבי יוסי שייכים לדבריו בתוספתא שם, שכאן מדובר בלי תנאי, ושם מדובר עם תנאי). ואף כאן כבפועל, מותרת גם אשתו ללקט, אף-על-פי שהיא כגופו, לפי שאינו בעל הקציר, בניגוד לאריס שהוא בעל הקציר, שלא הותר לה ללקט, כנ"ל.

יב. מי שאינו מניח ⁴⁷ את העניים ללקט, או שהוא מניח אחד ומונע אחד, או שמסייע את אחד מהן על חברו - הרי זה גוזל את העניים.

(47) משנה, שם.

יג. ואסור לאדם ⁴⁸ להרביץ ארי וכיוצא בו בתוך שדהו, כדי שיראו העניים ויברחו. היו שם עניים ⁴⁹ שאינן ראוין לטל לקט ⁵⁰: אם יכול בעל הבית למחות בידן - ממחה; ואם לאו - מניחן, מפני דרכי שלום ⁵¹.

(48) בבא-מציעא, שם. (49) תוספתא פאה פ"ג. (50) כגון אלה שיש להם מאתיים זוז, ראה להלן פ"ט ה"ג ('תוספתא כפשוטה'). (51) שלא יריב ולא יתקוטט עמו. וראה למעלה פ"א ה"ט.

יד. המפקיר את הלקט ⁵² עם נפילת רבו ⁵³ - אינו הפקר; מאחר שנשר רבו, אין לו בו רשות ⁵⁴.

(52) תמורה כה, א. (53) היינו שיצא רובו מתחת יד הקוצר (גליון הש"ס ב'ירושלמי' פאה פ"ז ה"ג). (54) שמיד עם נשירת רובו, זיכתה אותו התורה לעניים (תמורה, שם). ואולם, אם הפקירו קודם, אין לעניים חלק בו, והרי הוא הפקר לכל (רש"י שם).

טו. אי זהו פרט ⁵⁵? זה גרגר אחד או שני גרגרים ⁵⁶ הנפרטים מן האשכול בשעת הבצירה ⁵⁷. נפלו שלשה גרגרים בבת אחת - אינו פרט.

(55) שנפרט מן הענבים (למעלה פ"א ה"ה). (56) כבית הלל, פאה פ"ו מ"ה. וראה למעלה ה"א. (57) שם פ"ז מ"ג.

טז. היה בוצר ⁵⁸ וכת את האשכול והסב ⁵⁹ בעליו ⁶⁰ ונפל לארץ ונפרט - אינו פרט ⁶¹. היה בוצר ומשליך לארץ ⁶², כשמפנה האשכולות, אפילו חצי אשכול ⁶³ הנמצא שם - הרי הוא פרט ⁶⁴. (וכן אשכול שלם שנפרט שם - הרי הוא פרט ⁶⁵). והמניח את הפלפלה תחת הגפן ⁶⁶ בשעה שהוא בוצר - הרי זה גוזל את העניים.

(58) שם. (59) והסתבך. (60) בתוך העלים שלו. (61) מפני שלא נפרט דרך בצירה (ר"ש). וראה למעלה הלכה ב בענין לקט. (62) 'ירושלמי' שם פ"ו ה"ד. (63) כרבי חייא, שם. (64) שהרי הוא כמגדיש קציר שלו על גבי לקט, שקנסוהו חכמים שכל הנוגע בארץ יהיה לעניים, אפילו אם הגדיש חטים שלו על שעורים של לקט, כמבואר למעלה הלכות ו"ז, כמו כן קנסוהו כאן שאפילו חצי

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום שלישי ד' מנחם-אב - ספר זרעים - הל' מתנות עניים קנט

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

שמואלית לשונה נראה, שמדובר גם כשנודעו בה העוללות, וזה נסתר ממה שכתב למעלה (הלכה כג) "המקדיש כרמו כו' משנודעו העוללות - העוללות לעניים", וכמו כן במכר שדהו לגוי, ועי' 'פאת השולחן'. (104) תוספתא שם, כתנא-קמא, ולא כרבי שמעון.

17 כו. בן לוי¹⁰⁵ שנתנו לו מעשר טבל¹⁰⁶, ומצא בו
18 עוללות - נותן לעני¹⁰⁷. ואם נקראת עם האשכול¹⁰⁸
19 - יש לו לעשות תרומת מעשר על מקום אחר.

(105) בתוספתא שם (עמ' 55..): "בן לוי שנתנו (= שנודמו) לו ענבים והיו בו עוללות, אינו חושש שמא של עניים הן". וכן ב'ירושלמי' (פאה פ"ז ה"ג) "בן לוי שנתנה לו מעשר טבל ומצא בתוכו עוללות, הרי זה עושה אותן תרומת מעשר במקום אחר". ומקשה על זה: "ועוללות לאו של עני הם? רבי אבין בשם רבנן דתמן, אני אומר עם הנקראות עם האשכולות", כלומר, מה שאמרו עושה אותם תרומת מעשר במקום אחר, היינו בנקראות עם האשכולות שהם לבעל הבית (למעלה ה"כ), ומכאן הוציא רבינו הלכה זו שאם מצא עוללות סתם נותן לעני, ואם נקראות עם האשכול - יש לו לעשות תרומת מעשר על מקום אחר (כסף-משנה). (106) שלא הופרש ממנו תרומת מעשר. (107) שהעוללות הם לעניים, ופטורים מתרומות ומעשרות. (108) נחתכת עמו. ראה למעלה ה"כ.

20 כז. מי שהיו לו¹⁰⁹ חמש גפנים ובצערם לתוך ביתו:
21 אם לאכל ענבים - פטור מן הפטר ומן השכחה¹¹⁰
22 ומן הרבעי¹¹¹, וחייב בעוללות¹¹²; ואם בצרן
23 לעשות¹¹³ זין - חייב בכל, אלא אם כן שיר
24 מקצתן¹¹⁴.

(109) בתוספתא פאה פ"א (הוצאת ליברמן עמ' 44..): "היו ארבעה או חמשה גפנים, בוצרן ומכניסין לתוך ביתו ופטור מן הפטר, מן השכחה ומן הפאה וחייב בעוללות". וב'ירושלמי' (שם פ"ג ה"ב): "היה לו חמש גפנים והוא בוצרן ומכניסין לתוך ביתו, פטור מן הפטר ומן הערלה ומן הרבעי וחייב בעוללות". ורבינו הרכיב דבריו מתוך שני המקורות הנ"ל. (110) הוא-הדין שפטור מן הפאה, שהרי בצירה עראית אינה מחייבת לא בלקט ולא בשכחה ולא בפאה, כמפורש למעלה פ"ב ה"ו (כסף-משנה). (111) 'ירושלמי' שם. [ואין הדברים מבוררים, שאם כי בפרט ובשכחה שנאמר בהם בצירה, אין בצירה עראית מחייבת, היכן נאמרה בצירה ברבעי? (וראה ב'קרי' ספר', ואין מקור לדבריו). ומה שאין פודים נטע רבעי במחור (פ"ט מהל' מעשר שני ונטעי רבעי ה"ב), אין זה אלא משום שדינו כמעשר שני (שם), אבל "בצירה" לא נאמרה בו. ומה שכתב ב'קרי' ספר' שעל-ידי הבצירה העראית הוא ממעט מחמש גפנים ושוב אין זה כרם - אין זה מתאים לדעת רבינו, שפסק שם ה"א ש"נטע רבעי" קדוש, ולא דוקא "כרם רבעי". ומה שאמרו בתוספתא מעשר שני פ"ה (הוצאת ליברמן עמ' 271..) שרק כרם רבעי (שיש בו חמש גפנים) עולה לירושלים - אין זה אלא מדרבנן. סוף דבר: דברי רבינו כאן צריכים עיון. (112) תוספתא ו'ירושלמי' שם.

כלומר, נחתכת. (86) שהיא כשיבולת של לקט שיכולה להקצר עם הקמה, שהיא של בעל השדה, ראה למעלה פ"ד ה"ג ('תוספות יום-טוב' שם). וראה להלן הכ"ו.

1 כא. פָּרַם שָׁפְלו עוללות⁸⁷ - הרי הוא לעניים⁸⁸;
2 שְׁנָאֵמֶר: וְכִרְמָהּ לֹא תַעֲוֹלֵל - אֲפֹלו פְּלו עוללות.
3 וְאִין הַפֶּרֶט וְהַעֲוֹלָלוֹת נוֹהֲגִין אֲלָא בְּכֶרֶם בְּלִבְד⁸⁹.

(87) שאין בכרם אשכול שיהא לו כתף או נטף. שם מ"ז.
(88) כרבי עקיבא, שם. (89) חולין קלא, א. ותוספתא פאה פ"ב.

4 כב. אִין הָעֲנִיִּים⁹⁰ זֹכִין לִקַּח פֶּרֶט וְעֹלָלוֹת⁹¹ עַד
5 שִׁיתְחִיל בְּעַל הַכֶּרֶם לִבְצֹר כְּרָמוֹ; שְׁנָאֵמֶר: וְכִי תִבְצֹר
6 כְּרָמָהּ לֹא תַעֲוֹלֵל. וְכִמָּה⁹² יִבְצֹר וְיִהְיֶה זֹכִין בָּהֶן?
7 שְׁלֹשָׁה אֲשָׁכּוּלוֹת שֶׁהֵן עוֹשִׂין רְבִיעַ⁹³.

(90) משנה שם, מדברי רבי עקיבא. (91) שם לא הוזכר פטר, אבל כן הוא ב'ירושלמי': "ודכוותיה, אם אין בציר אין פטר". (92) 'ירושלמי' שם ה"ו. (93) היינו רביעית הלוג יין (רע"ב). ויש אומרים רובע הקב, דהיינו לוג ('מלאכת שלמה' בשם הרא"ש, והר"א אזכרי).

8 כג. הַמִּקְדִּישׁ כְּרָמוֹ עַד שֶׁלֹא נִודָּעוּ הָעֹלָלוֹת⁹⁴ - אִין
9 הָעֹלָלוֹת לְעֲנִיִּים⁹⁵; וְאִם מִשְׁנֹדָּעוּ הָעֹלָלוֹת -
10 הָעֹלָלוֹת לְעֲנִיִּים⁹⁶, וְיִתְּנוּ שְׂכָר גְּדוּלָם⁹⁷ לְהַקְדֵּשׁ⁹⁸.

(94) פאה שם מ"ח. (95) לפי שכרם של הקדש פטור מעוללות ('ירושלמי'). (96) שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו (שם). ואף-על-פי שאין לעניים בעוללות קודם הבציר (בהלכה הקודמת) - גם לבעל הבית אין לו בהם כלום ואינו יכול להקדיש ('תוספות יום-טוב', ועי' בפירוש המשניות, שם). (97) שכר מה שהוציא האילן מן הפרי משעת הקדש עד אשר חנטו פגיו ונתבשלו (פירוש המשנה, שם). (98) כרבי יוסי במשנה שם, שהרי הכרם והאילנות של הקדש.

11 כד. הַזֹּמֵר אֶת הַגֶּפֶן⁹⁹ אַחֵר שֶׁנִּודָּעוּ הָעֹלָלוֹת - הַרִי
12 זֶה זֹמֵר פְּדֻרְכוֹ¹⁰⁰; וְכִשֶּׁם שְׁכוּרַת הָאֲשָׁכּוּלוֹת, כִּן
13 פִּזְרֵת הָעֹלָלוֹת¹⁰¹.

(99) שם מ"ה. (100) ואף-על-פי שיש עוללות שהן של עניים. (101) כרבי יהודה, שם. שלא אסרה תורה לקחת עוללות אלא בשעת בצירה ('תוספות' מועד קטן ד: ד"ה כן).

14 כה. נִכְרִי¹⁰² שֶׁמִּכַּר כְּרָמוֹ לְיִשְׂרָאֵל לִבְצֹר - חֵיב
15 בְּעֹלָלוֹת¹⁰³. יִשְׂרָאֵל וְנִכְרִי שֶׁהָיוּ שְׁתֵּפִים בְּכֶרֶם¹⁰⁴ -
16 חֲלָקוּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל חֵיב, וְשֶׁל נִכְרִי פֶטוּר.

(102) תוספתא פאה פ"ג (הוצאת ליברמן עמ' 54..). (103) שהולכים אחר הבורצ. ואין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיעה מקדושתה (פ"א מהל' תרומות הלכות י"א). ובתוספתא שם נוספה עוד בבא: "וישראל שמכר כרמו לגוי לבצור - פטור מן העוללות", ורבינו השמיט אותה לפי

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

כאן צריך להיות: "ושכחהו", כלומר, בעל השדה. (9) כלומר, לפני ששכחהו הפועלים. (10) אבל זכור בעת ששכחהו הפועלים, שמיד זכתה לו שדהו, אינו שכחה, אף על פי ששכח הוא אחר כך. (11) שכיון שאינו עומד בצד שדהו, שאינה משתמרת, לא זכתה לו. ומכיון שאחרי כן שכח גם הוא הרי זו שכחה. (12) כלומר, בשדה - שכוח מעיקרו הרי זו שכחה, אבל זכור ולבסוף שכוח אינה שכחה, ואילו בעיר - אפילו זכור ולבסוף שכוח הרי זו שכחה. ואין לומר שגזירת הכתוב שבשדה יש שכחה ובעיר אין שכחה כלל, שהרי הכתוב אומר (שם): "לגר ליתום ולא למנה יהיה", ואמרו חז"ל (שם) "יהיה - לרבות שכחת העיר".

- ג. עֲמְדוּ הָעֲנִיִּים בְּפָנָיו¹³ או חֲפוּהוּ בְּקֶשֶׁת¹⁴ וְהוּא¹³ זֹכֵר אֶת הַקֶּשֶׁת¹⁵, או שֶׁחֲזִיק בּוֹ לְהוֹלִיכוֹ לְעִיר וְהִנִּחוֹ בַּשָּׂדֶה¹⁶ וּשְׂכָחוֹ - אֵינוֹ שֶׁכָּחָה¹⁷. אֲבָל אִם נָטְלוּ¹⁸ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם¹⁹, אָף עַל פִּי שֶׁהִנִּחוֹ סְמוּךְ לַגֶּפֶה²⁰ או לְגֵדִישׁ או לְבָקָר או לְבָלִים²¹, וּשְׂכָחוֹ - הֲרִי זֶה שֶׁכָּחָה.

(13) [=והסתירו לו] ועל ידי זה באו לידי שכחה. (14) ומתוך זה באו לידי שכחה. (15) שבאופן זה נגרמה השכחה על ידי החיפוי, ואינה שכחה. אבל אם שכח גם את הקש הרי זו שכחה. שיש שכחה בטמון. (16) כן מפורש בסוטה שם "אפילו בשדה נמי". (17) שכיון שהחזיק בו להוליכו לעיר - זכה בו. (18) וכדברי ר' אליעזר ור' אלעזר בן עזריה בירושלמי שם, שבאופן זה נחלקו בית שמאי ובית הלל שם, ולדעת בית הלל - הרי זו שכחה, והלכה כבית הלל. (19) היינו שלא החזיק בו ולא גילה בדעתו שהעומר לא יהיה בו שכחה, אלא הניחו סתם ממקום למקום, לפיכך יש בו שכחה, אבל בבבא ראשונה שהחזיק בו להוליכו לעיר, שגילה בדעתו שהעומר לא יהיה בו שכחה, אם שכחו אחר כך אינו שכחה. (20) גפה הוא שער המגולה, והוא ממלת גיפו הדלתות. (21) כלי חרישה.

- ד. נָטַל עֹמֶר לְהוֹלִיכוֹ לְעִיר וְהִנִּחוֹ עַל גִּבֵּי חֲבָרוֹ¹⁹ וְשָׂכַח אֶת שְׂגִיָּתוֹ: אִם זָכַר הָעֲלִיּוֹן²² קָדָם שִׁפְגָעַ בּוֹ - אֵין הִתְחַתֵּן שֶׁכָּחָה, וְאִם לֹא - הִתְחַתֵּן שֶׁכָּחָה²³.

(22) ירושלמי שם: "ר' זעירא אומר בזכר את העליון" ואף על פי שהדברים אמורים שם לדעת רבי שמעון - כיוון שהירושלמי כך דברי ר' זעירא עם דברי ר' יונה על מה שאמר "עמדו עניים בפניו או שחיפוהו בקש הרי זה אינו שכחה": "אתיא דר' זעירא כר' יונה, דר' יונה אמר בזכר את הקשין, כן ר' זעירא אמר בזכר את העליון". וטעמו של דבר, כמו למעלה בחיפוהו בקש, שאם זכר את העליון נמצא שהתחתון נשכח על ידי גרמא של העליון, שכיסהו. (23) אבל העליון, לעולם אינו שכחה מאחר שנטלו להוליכו לעיר.

- ה. עָפּוּ עֲמָרֵיו בְּרוּחַ חֲזָקָה לְתוֹךְ שָׂדֶה חֲבָרוֹ וְשָׂכַח עֹמֶר - אֵינוֹ שֶׁכָּחָה; שְׁנֵאמַר: קִצְרִיךְ בַּשָּׂדֶה. אֲבָל אִם פָּזַר²⁴ הָעֲמָרִים בְּתוֹךְ שָׂדֶהוּ וְשָׂכַח - הֲרִי זֶה שֶׁכָּחָה.

(24) בעיא שם ונפשטה.

והיינו משום שחיוב העוללות אינו תלוי בבצירה, שהרי משגודעו העוללות אסור לבעל הבית לזכות בהם, כמבואר למעלה בהכ"ג. (113) שזוהי בצירה כדרכה. (114) שהוא פטור, מפני שהחיוב נשאר במה שהשאיר ('ירושלמי' שם, ועי' כסף-משה).

יום רביעי ה' מנחם-אב ה'תשפ"א

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

(1) יבאר העומר ששכחהו בעלים ולא פועלים, או איפכא. ודין עשה עמריו לתוך שדה חבירו ושכח שם עומר. הנוטל עומר ראשון ושלישי ושכח הרביעי, או שדה שעומריה מעורבבין ושכח. ודין הקוצר בלילה או הסומא. ותבואה שקצרה אגודות קטנות. שנים שהתחילו לקצור מאמצע השורה זה פניו לצפון וזה לדרום, ושכחו לפנייהם ולאחריהם. המפנה אלומות ממקום למקום ושכח. שתי כריכות המובדלות זו מזו אם הן שכחה. היו כל העומרים קב קב ואחד מד' קבין ושכחו. שכח אילן בין האילנות, מסויים או בלתי מסויים. היה כל שדהו זית נטופה. זית העומד באמצע השורות לבדו. איזהו שכחה בערים. והמפקיר כרמו והשכים וזכה בו.

- א. הָעֹמֶר שֶׁשְׂכָחוּהוּ פּוֹעֲלִים וְלֹא שְׂכָחוּ בְּעַל הַשָּׂדֶה², שְׂכָחוּ בְּעַל הַשָּׂדֶה וְלֹא שְׂכָחוּהוּ פּוֹעֲלִים, שְׂכָחוּהוּ אֱלוֹ וְאֱלוֹ וְהָיוּ שָׁם אַחֲרֵים עוֹבְרִין וְרוֹאִין אוֹתָן בַּעֲת שֶׁשְׂכָחוּהוּ - אֵינָה שֶׁכָּחָה³, עַד שִׁישְׂכָחוּהוּ כָּל אָדָם⁴. וְאִפְלוּ עֹמֶר הַטָּמוּן⁵, אִם נִשְׁכַּח - הֲרִי זֶה שֶׁכָּחָה.

(2) המדובר כשבעל השדה זוכרהו גם עכשיו. ובאופן ששכחו אחר כך - יש הבדל בין עומד בעיר לבין עומד בשדה. (3) כששכחהו פועלים ולא שכחו בעל השדה, שנאמר "קצירך - ושכחת", שבעל הקציר ישכח. וכששכחהו בעל השדה ולא שכחהו פועלים, שנאמר "כי תקצור - ושכחת", שהקוצר ישכח. וכששכחהו אלו ואלו [=הפועלים ובעל השדה] ורואים אותו אחרים, אינה שכחה, שדרך בני אדם להזכיר לאחרים דבר ששכחו. (4) כן הוא בתוספתא פרק ג' (לפי נוסחת כתב-יד ווין וכתב-יד בעל פני משה): "אפילו אחרים עוברים בדרך וראו את העומר ששכחהו אין שכחה". ומפרשה רבינו בששכחהו גם פועלים וגם בעל השדה. (5) כחכמים, ולא כר' יהודה. ולמדו כן ממה שנאמר (שם) "ושכחת עומר בשדה", "בשדה לרבות את הטמון". שהם מפרשים, "בשדה": בתוך השדה.

- ב. הִיָּה בְּעַל הַשָּׂדֶה בְּעִיר וְאָמַר: יוֹדַע אֲנִי שֶׁהַפּוֹעֲלִים שְׂכָחוּ עֹמֶר שֶׁבְּמָקוֹם פְּלוּנִי, וְשֶׁכָחוּהוּ⁶ - הֲרִי זֶה שֶׁכָּחָה⁷. וְאִם הָיָה בַּשָּׂדֶה וְאָמַר כֵּן, וְשֶׁכָחוּהוּ⁸ - אֵינָה שֶׁכָּחָה. שֶׁהַשְּׂכֹחִים מַעֲקָר⁹ בַּשָּׂדֶה - הוּא הַשְּׂכָחָה¹⁰; אֲבָל בְּעִיר, אֲפֹלוּ זָכּוּר וּלְבִסּוֹף שְׂכֹחַ - הֲרִי זֶה שֶׁכָּחָה¹¹; שְׁנֵאמַר: וְשֶׁכַּחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה - וְלֹא בְּעִיר¹².

(6) צריך-להיות: "ושכחהו", כלומר, בעל השדה שכח אותו אחר כך. (7) כיוון שסוף סוף שכחהו שניהם. (8) אף

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום רביעי ה' מנחם-אב - ספר זרעים - הל' מתנות עניים קסא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

1 ו. הַנּוֹטֵל עֹמֶר רֵאשׁוֹן וְשְׁנֵי וְשְׁלִישֵׁי וְשִׁכְחָה הֶרְבִּיעִי:
2 אִם הָיָה שָׁם שְׁשִׁי²⁵ - אֵין הֶרְבִּיעִי שִׁכְחָה עַד שֵׁטֶל
3 הַחֲמִישִׁי²⁶; וְאִם הָיָה חֲמִשָּׁה בְּלֶבֶד²⁷ - מִשְׁשִׁיָּהָ כָּדִי
4 לְטֹל הַחֲמִישִׁי²⁸ הֵרִי הֶרְבִּיעִי שִׁכְחָה.

(25) ואם כן נשארו שלושה עמרים. (26) שכיוון שנטלו ודילג על הרביעי הרי היא שכחה, אבל אם לא נטל החמישי, ייתכן כי לא דלג כלל על הרביעי ולא שכחו אלא חילק עבודתו שורות שורות: בתחילה שלושה שהם שורה מצד זה, ואחר כך שלושה מצד שני. (27) שלא נשארו בצד שני רק שניים שאינם מהווים שורה, ואין סברא שיתחיל מצד שני כדלעיל בשלושה. (28) כלומר, משדלג על הרביעי והלך לחמישי זהו הזמן המוכיח על שכחה.

5 ז. שְׁנֵי עֲמָרִים מְעַרְבֵּין וְשִׁכְחָה אֶחָד מֵהֶן - אֵינָה
6 שִׁכְחָה²⁹ עַד שֵׁטֶל אֶת כָּל סְבִיבוֹתָיו.

(29) שמחמת הערבוביא לא נראה העומר, והרי זו שכחה מחמת דבר אחר. אבל צריך עיון הרי יש שכחה בטמון?

7 ח. הַלּוֹף³⁰ וְהַשּׁוֹם וְהַבְּצָלִים וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן, אֵף עַל פִּי
8 שֶׁהֵן טְמוּנִין בְּאֶרֶץ³¹ - יֵשׁ לָהֶן שִׁכְחָה. הַקּוֹצֵר
9 בְּלִילָה וְשִׁכְחָה קָמָה³², או שְׁעֶמֶר בְּלִילָה וְשִׁכְחָה עֹמֶר,
10 וְכֵן הַסּוּמָא שֶׁשִּׁכְּחָה - יֵשׁ לָהֶן שִׁכְחָה³³. וְאִם הָיָה
11 הַסּוּמָא אוֹ הַקּוֹצֵר בְּלִילָה מִתְּכַנֵּן לְטֹל אֶת הַגֶּסֶם³⁴ -
12 אֵין לוֹ שִׁכְחָה³⁵. וְכָל הָאוֹמֵר: הֲרִינִי קוֹצֵר עַל מִנָּת
13 מֵה שְׁאֵנִי שׁוֹכֵחַ אֲנִי אֶטֶל - יֵשׁ לוֹ שִׁכְחָה; שֶׁפֶל
14 הַמִּתְנָה עַל מֵה שֶׁפְּתוּב בַּתּוֹרָה³⁶ - תִּנָּאוּ בְּטֵל³⁷.

(30) והוא מין ממיני הבצלים. (31) "רוצה לומר: הנאכל מהן מתחתית לארץ". (32) שהחשיכה גרמה לו לשכוח. (33) ואינם דומים לעמדו עניים בפניו שאין זה שכחה, מפני שדבר אחר גרם לו לשכוח - אבל כאן שידוע שעכשיו לילה ושהוא סומא, בוודאי בדק יותר. (34) הגדולים. (35) לקטנים, הואיל ולא כיוון לקצרים, ואין כאן "כי תקצור קצירך". (36) שאמרה: "כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו". (37) [המדובר בתבואה שיש קוצרים אותה גם לבהמה, והוא קצרה לאדם, אבל פירש בתנאו שהוא קוצר להאכיל לאדם, על מנת שגם מה שישכח יהיה שלו, ואם תיפסק ההלכה שהשכוח הוא לעניים, אינו קוצר לאדם אלא להאכיל לבהמה, שאינה קצירה ואינה מחייבתו בשכחה, ועל זה אמרו שהוא מתנה על מה שכתוב בתורה, שהרי אם השכחה היא שלו, הרי זו קצירה לאדם, כמו שאמר. וזה לא ייתכן כי התורה אמרה שאם קצר ושכח הרי זו שכחה והיא לעניים.

15 ט. תְּבוּאָה שֶׁקְצָרָה³⁸ עַד שְׁלֹא נִגְמְרָה³⁹ לְהַאֲכִילָהּ
16 לַבְּהֵמָה, וְכֵן אִם קְצָרָה אֲגָדוֹת קְטָנוֹת⁴⁰ וְלֹא עֲשָׂאָה
17 עֲמָרִים, וְכֵן הַשּׁוּמִים וְהַבְּצָלִים שֶׁתִּלְשֵׁן אֲגָדוֹת
18 קְטָנוֹת לְהַמְכֵּר לְשׁוּק וְלֹא עֲשָׂאָן עֲמָרִים לְהַעֲמִיד
19 מֵהֶן גֶּרֶן - אֵין לָהֶם שִׁכְחָה⁴¹.

(38) שם משנה י': "תבואה שננתה לשחת וכו' אין להן

שכחה". ופירש שם רבינו: "כבר בארנו, שחת הוא הגז הקצור לאכילת סוסים". ובירושלמי (שם הלכה ז'): "לא סוף דבר ניתנה אלא אפילו נזרעה למאכל אדם, ואחר כך נמלך וקצרה להאכיל לבהמה אין לה שכחה. (39) כלומר, לא נגמרה לגמרי, אבל כבר הביאה שליש בישולה, שאם לא כן - אינה קציר כלל. (40) במשנה שם: "או לאלומה", ופירש רבינו שם: "ולאלומה הוא עומרים [קטנים], והעניין ההוא שיקצצה כולה ויחלוק אותה לאלומות [ולא] יקבוץ מן האלומות ההם עומרים [גדולים], כי האלומות כשיתקבצו נעשים עומרים". (41) שהרי הוקשה שכחת קמה לשכחת קציר, (שנאמר: "כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה", מה קציר שאין אחריו קציר אף עומר שאין אחריו עומר), ודרך הקוצרים לקצור לגורן, וכל שאינו עושה כן - אינו שכחה.

י. הַקּוֹצֵר שֶׁהִתְחִיל לְקַצֵּר מֵרֵאשׁ הַשּׁוּרָה וְשִׁכְחָה
לְפָנָיו וְלֹא־אֲחֵרָיו: שֶׁל אֲחֵרָיו - שִׁכְחָה, וְשֶׁלִּפְנָיו -
אֵינוֹ שִׁכְחָה; שְׁנֵאמַר: לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ - אֵינוֹ
שִׁכְחָה עַד שֶׁיַּעֲבֹר מִמֶּנּוּ וְיַמִּיחֵנוּ לְאֲחֵרָיו. זֶה הַכֵּלל:
כָּל שֶׁהוּא בְּכָל תָּשׁוּב - שִׁכְחָה, וְכָל שֶׁאֵינוֹ בְּכָל
תָּשׁוּב - אֵינוֹ שִׁכְחָה.

יא. שְׁנֵים שֶׁהִתְחִילוּ לְקַצֵּר מֵאֲמָצַע הַשּׁוּרָה, זֶה פָּנָיו
לְצִפּוֹן וְזֶה פָּנָיו לְדָרוֹם, וְשִׁכְחוּ לְפָנֵיהֶם וְלֹא־אֲחֵרֵיהֶן:
שֶׁלִּפְנֵיהֶם - שִׁכְחָה⁴², מִפְּנֵי שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן זֶה
שֶׁלִּפְנָיו הוּא לְאֲחֵרָיו שֶׁל חֲבֵרָיו⁴³; וְהַעֲמָר⁴⁴
שֶׁשִּׁכְּחוּהוּ לְאֲחֵרֵיהֶן בְּמָקוֹם שֶׁהִתְחִילוּ מִמֶּנּוּ - אֵינוֹ
שִׁכְחָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְעַרֵב עִם הַשּׁוּרוֹת שֶׁמֶן הַמְזֶרֶח
לְמַעַרְב, וְהֵן מוֹכִיחִין עָלָיו שֶׁאֵינוֹ שְׁכֹחַ⁴⁵. וְכֵן
הַשּׁוּרוֹת שֶׁל עֲמָרִים שֶׁפָּנוּ אוֹתָן לְגֶרֶן, וְהִתְחִילוּ
שְׁנֵים מֵאֲמָצַע שּׁוּרָה, וְשִׁכְחוּ עֹמֶר בְּאֲמָצַע בֵּין
אֲחֵרֵיהֶן - אֵינוֹ שִׁכְחָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּאֲמָצַע הַשּׁוּרָה
שֶׁמֶן מְעַרֵב לְמִזְרָח, שֶׁעֲדִין לֹא הִתְחִילוּ בָּהּ, וְהִיא
מוֹכַחַת עָלָיו שֶׁאֵינוֹ שְׁכֹחַ.

(42) אף על פי שיחיד הקוצר ושכח לפניו - אינו שכחה. (43) ששניים אלו מוטל עליהם קצירת השדה, והרי הם כאיש אחד, וכיוון שאם היה בא ליטול מה ששכח חבירו, היה צריך לחזור לאחוריו - קוראים אנו בו "לא תשוב לקחתו". ולפי זה מה שאמרו בסוף המשנה שם "זה הכלל כל שהוא בכל תשוב שכחה", זה מוסב גם על הבבא הראשונה כשיחיד שכח לאחריו, וגם על הבבא השנייה כששניים שכחו לפנייהם. (44) צריך-להיות: ו"הקמה" (רדב"ז). (45) כן הוא במשנה (ג"ד) שם: "ראשי שורות, העומר שכנגדו מוכיח - ואלו הן ראשי שורות: שניים שהתחילו מאמצע השורה, זה פניו לצפון וזה פניו לדרום, ושכחו לפנייהם ולאחרייהם כו' ואת שלאחרייהם אינו שכחה". הרי שהטעם שלאחרייהם אינו שכחה הוא מפני שהעומר שכנגדו מוכיח, שכיוון שהם שניים, לא מסתבר לומר ששניהם שכחו את העומר האמצעי, אלא וודאי הניחוהו בכוונה כדי שתהיה שורה ממזרח למערב. וראייה לכך מזה שלא

טז. שְׁתֵּי גִפְנִים, וְכֵן בִּשְׂאֵר הָאֵילָנוֹת⁵⁵ שְׁנִים
הַמִּבְדְּלִין זֶה מִזֶּה - שְׂכָחָה, וּשְׁלֹשָׁה - אֵינָן שְׂכָחָה.
שְׁנָאֵמֶר: לְעֵנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם - אִפְלוּ הָיוּ שְׁנִים,
אֶחָד לְעֵנִי וְאֶחָד לַגֵּר.

(55) לדעת הרשב"א גם בשכחה אינם חייבים אלא האילנות החייבים בפאה.

יז. הָיוּ כָּל הָעֲמִירִים שֶׁל קֶבֶד וְאֶחָד שֶׁל אֶרְבָּעָה
קִבְיִין וּשְׂכָחוּ - הָרִי זֶה שְׂכָחָה⁵⁶; יָתֵר עַל הָאֶרְבָּעָה -
אֵינוֹ שְׂכָחָה⁵⁷. וְכֵן אִם הָיוּ שְׁנֵי שְׁנֵי קִבְיִין וְאֶחָד
יָתֵר עַל שְׁמוֹנֶה קִבְיִין - אֵינוֹ שְׂכָחָה⁵⁸.

(56) כבית הלל שם. ואף על פי שיכול לחלקו לקב קב ויהיו ארבעה עומרים, ואין שכחה אלא בשניים - כל זמן שלא חולקו, יש להם שכחה. (57) מזה שלא אמרו במשנה אלא ארבעת קבין הם שכחה, למד רבינו שיותר מארבעת קבים הם דבר מסויים ואינו שכחה. (58) נלמד ממה שלמעלה (בדין יתר על הארבעה). ועוד ראינו מן הירושלמי (שם סוף הלכה א) שלא הסתפקו אלא באופן שכל עומרי השדה של שני קבים ואחד של שמונת קבין - הרי שביותר משמונת קבים, אינה שכחה. ונראה מדברי רבינו, שאם אין בו אלא שמונת קבים, הרי זו שכחה. ומה שאמרו בירושלמי שם: "רבי יונה בעי" אין "בעי" בירושלמי כ"בעי" בבבלי, אלא "בעי" היינו שרוצה לומר כן, כלומר סובר כן].

יח. הָעֲמִיר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סְאֵתִים⁵⁹ וּשְׂכָחוּ - אֵינוֹ שְׂכָחָה;
שְׁנָאֵמֶר: לְשְׂכָחַת עֲמִיר בִּשְׂדֵה - וְלֹא גֵדִישׁ. אֵף עַל
פִּי שֶׁכֶּלֶן סְאֵתִים סְאֵתִים⁶⁰. שְׂכַח שְׁנֵי עֲמִירִים, אֵף עַל
פִּי שֶׁיֵּשׁ מִשְׁנֵיהֶן סְאֵתִים⁶¹ - הָרִי אֵלוֹ שְׂכָחָה⁶². וְכֵן
יִרְאֶה לִּי, שֶׁהֵן שְׂכָחָה אִפְלוּ הִיא בִּשְׁנֵיהֶן יוֹתֵר
מִסְאֵתִים⁶³.

(59) הם שנים עשר קבים. הם כשבעה עשר קילו-גרם. (60) שהרי הוא כגדיש. (61) בכתב-יד מעשה רוקח נוסף: "הואיל ואין בכל אחד מהם סאתיים". (62) שאינם מצטרפים והרי הם עמרים ולא גדיש, וכדעת חכמים במשנה שם ולא כרבן גמליאל. (63) פשוט הוא, שגם אלה אינם גדיש, אלא עמרים.

יט. קָמָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ סְאֵתִים וּשְׂכָחָה⁶⁴ - אֵינָה
שְׂכָחָה⁶⁵. אֵין בָּהּ סְאֵתִים⁶⁶ - רואין אֵת הַשְּׂבָלִים
הַדְּקוֹת כְּאֵלוֹ הֵן בְּרִיאֹת וְאֶרְבּוֹת, וְאֵת הַשְּׂדוּפּוֹת
כְּאֵלוֹ הֵן מְלֹאוֹת, וְאִם הִיתָה רְאוּיָה (לְהִיּוֹת) הַקָּמָה
אַחֵר אֲמַדָּן זֶה לַעֲשׂוֹת סְאֵתִים וּשְׂכָחָה - אֵינָה
שְׂכָחָה.

(64) כולה. (65) אף על פי ששכחת קמה נלמדה ממה שנאמר "בשדה" (=ושכחת עומר בשדה) - "לרבות את הקמה" ואין כאן לימוד למעט "גדיש" - למדו שכחת קמה משכחת עומר, שכשם שבעומר אמרו עומר ולא גדיש, כמו כן בקמה. (66) כלומר, אינה עושה סאתיים מחמת כח השיבולים, אבל ראויה היא לעשות סאתיים.

התחילו זה מתחילת צפון וזה מתחילת דרום, אלא בכונה עשו כן, והעומר שביניהם אינו שכוח כלל.

יב. הַקּוֹצֵר⁴⁶ וְאֵלֶם אֲלֻמּוֹת אֲלֻמּוֹת, וּפְנֵה הָאֲלֻמּוֹת -
וְהֵן הַקּוֹצֵרִין עֲמִירִים - מִמָּקוֹם זֶה לְמָקוֹם אַחֵר,
וּמִמָּקוֹם הַשְּׁנִי לְמָקוֹם הַשְּׁלִישִׁי⁴⁷, וּמִמָּקוֹם הַשְּׁלִישִׁי
לְגֵרֶן, וְשָׂכַח הָעֲמִיר בְּשַׂעַה שֶׁפְּנֵה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם:
אִם פְּנֵה הָעֲמִירִים לְמָקוֹם שֶׁהוּא גִמֵּר מְלֹאכָה וּשְׂכָחָה
- יֵשׁ לוֹ שְׂכָחָה, וּכְשִׁיפְנָה⁴⁸ מִמָּקוֹם שֶׁהוּא גִמֵּר
מְלֹאכָה לְגֵרֶן - אֵין לוֹ שְׂכָחָה⁴⁹; וְאִם פְּנֵה הָעֲמִירִים
לְמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ גִמֵּר מְלֹאכָה וּשְׂכַח - אֵינוֹ שְׂכָחָה,
וּכְשִׁיפְנָה מִמָּקוֹם שֶׁאֵינוֹ גִמֵּר מְלֹאכָה לְגֵרֶן - יֵשׁ לוֹ
שְׂכָחָה.

(46) שם פרק ה משנה ח: "המעמר לכובעות ולכומסאות לחררה ולעומרים, אין לו שכחה, ממנו ולגורן יש לו שכחה. המעמר לגדיש יש לו שכחה, ממנו ולגורן אין לו שכחה. זה הכלל: כל המעמר למקום שהוא גמר מלאכה יש לו שכחה, ממנו ולגורן אין לו שכחה. למקום שאינו גמר מלאכה אין לו שכחה. ממנו ולגורן יש לו שכחה, שאין שכחה אלא בעימור שאין אחריו עימור. (47) כן מפרש רבינו מה שאמרו במשנה (שם) "לכובעות ולכומסאות לחררה" שהם מקומות שמביאים לשם את התבואה. (48) כלומר, אם נמלך לפנותה מכאן לגורן - נתברר שכאן לא היה מקום שהוא גמר מלאכה. (49) כלומר, זה שנשכח בעת שהולך למקום הזה כיוון שעתה נתברר שלא פינה למקום שהוא גמר מלאכה, אלא זה שמפנה מכאן לגורן הרי הוא שכחה.

יג. אֵי זֶהוּ מָקוֹם שֶׁהוּא גִמֵּר מְלֹאכָה? זֶה מָקוֹם
שֶׁדַּעַתוֹ לְקַבֵּץ כָּל הָעֲמִירִין שֶׁם וְלָדוּשׁ אוֹתָן שָׁם⁵⁰ או
לְהוֹלִיכֵן שָׁם לְמָקוֹם גֵּדִישׁ שֶׁהוּא הַגֵּרֶן⁵¹. וּמִמָּקוֹם
שֶׁאֵינוֹ גִמֵּר מְלֹאכָה הוּא הַמָּקוֹם שֶׁמִּקְבָּצִין בּוֹ
הָעֲמִירִים כְּדִי לַעֲשׂוֹת מִהֵן אֲלֻמּוֹת גְּדוּלוֹת כְּדִי
לְהוֹלִיכֵן לְמָקוֹם אַחֵר.

(50) ואינו מכון לעימור חדש. (51) רוצה לומר, שדעתו שהמקום הזה יהיה גם גדיש וגם גורן.

יד. שְׁתֵּי בְּרִיכוֹת⁵² הַמִּבְדְּלוֹת⁵³ זו מִזֶּה - שְׂכָחָה,
וּשְׁלֹשׁ - אֵינָן שְׂכָחָה. שְׁנֵי עֲמִירִים הַמִּבְדְּלִין זֶה מִזֶּה
- שְׂכָחָה, וּשְׁלֹשָׁה - אֵינָן שְׂכָחָה.

(52) הן אגודות קטנות יותר מהעומרים. (53) שאם הן מחוברות גם שלוש הן כאחת והיא שכחה.

טו. שְׁנֵי צְבוּרֵי זֵיתִים וְחִרְבוּכִין הַמִּבְדְּלִין זֶה מִזֶּה -
שְׂכָחָה, וּשְׁלֹשָׁה - אֵינָם שְׂכָחָה. שְׁנֵי הַצִּנִּי פֶּשֶׁתָּן⁵⁴ -
שְׂכָחָה, וּשְׁלֹשָׁה - אֵינָם שְׂכָחָה.

(54) וכתב הרא"ש שם בפירושו: "הוצני פשתן כשעוקרים אותם הם כהוצני דקל. ולכן קרי ליה הוצני. ונראה לי דמיירי כשהזריעו, שאז הוא מאכל אדם כדאיתא בראש המוכר פירות, אבל שאר פשתן לא שייך ביה שכחה".

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום רביעי ה' מנחם-אב - ספר זרעים - הל' מתנות עניים קסג

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

יִדְעַע בּוֹ אֶלָּא אִם תָּשׁוּב וּתְרַאֲהוּ; יֵצֵא זֶה, שְׁאַתָּה 28
זֹכְרוּ לְאַחַר זְמַן וְאַף עַל פִּי שְׁלֹא תִפְגַּע בּוֹ, מִפְּנֵי 29
שֶׁהוּא יָדוּעַ וּמִפְּרָסָם. 30

(76) ידיעתו מפני הגבלת מקומו. (77) ידוע לרוב זיתיו או לרוב שמנו. (78) שהיה מוציא שמן הרבה, ועל כן פירשוהו שפכוני, ועניינו שפיכת שמן לרוב נגזר ממלת שפך. (79) הזיתים ההם לא היו עושים שמן הרבה, על כן נקרא שמו בישיני לקוח מבושה.

כד. הִיָּה מְסִים בְּדַעְתָּו⁸⁰ - הִרִי זֶה בְּמִפְּרָסָם וְיָדוּעַ. 31
הִיָּה עוֹמֵד בְּצַד הַדֶּקֶל - הַדֶּקֶל מְסִימָא⁸¹. הִיָּה שְׁנִיָּה 32
זֵית וְטוֹפָה - זֶה מְסִים אֶת זֶה⁸². הִיָּה פֶל שְׂדֵהוּ זֵית 33
נְטוּפָה וְשִׁכָּח אַחַת מֵהֶן אוֹ שְׁתֵּים - יֵשׁ לוֹ שְׁכָחָה⁸³. 34
בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים? שְׁלֹא הַתְּחִיל⁸⁴ בְּאֵילָן זֶה 35
הַמִּפְּרָס; אֲבָל אִם הַתְּחִיל בּוֹ וְשִׁכָּח מִקְצָתוֹ - הִרִי 36
זֶה שְׁכָחָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִפְּרָסָם⁸⁵. וְהוּא שְׁנִיָּה 37
הַנִּשְׁאָר בּוֹ פְּחוֹת מִסְּאֲתִים; אֲבָל סְאֲתִים - אֵינָה 38
שְׁכָחָה⁸⁶, אֶלָּא אִם בֶּן שְׁכָּח פֶּל הָאֵילָן⁸⁷, כְּמוֹ 39
שֶׁבְּאֲרָנוּ. 40

(80) שהוא נחשב בעיניו של בעל האילן. (81) שם, שהרי הוא כעומד בצד הגת או בצד הפרצה וידוע במקום. (82) ואינם שכחה. (83) לפי שאז בטלה חשיבותם. (84) ושכחו כולו. (85) שכיוון שהתחיל בו בטלה חשיבותו, והרי זה דומה למה ששנינו בערלה פרק ג משהו ח, שאם נתפתחו החביות בטלה חשיבותן. (86) שכיוון שהתחיל בו ודאי יזכרנו. (87) שאפילו אם יש בו סאתיים - הרי זה שכחה, שכיוון שלא התחיל בו - עלול הוא לשכחו.

כח. זֵית הָעוֹמֵד בְּאֶמְצַע הַשּׁוּרוֹת לְבָדוֹ וְשִׁלְשׁ 41
שּׁוּרוֹת שֶׁל זֵיתִים מְקִיפִין אוֹתוֹ מְשַׁלֵּשׁ וְרוּחוֹתָיו, אִף 42
עַל פִּי שְׁאִין בְּכָל שׁוּרָה מֵהֶן אֶלָּא שְׁנֵי זֵיתִים, שְׁכָּח 43
אֶת הָאֶמְצָעִי - אֵינּוּ שְׁכָּחָה, שְׁהִרִי הַשּׁוּרוֹת 44
הַסְּתִירוּהָ⁸⁸. וְלָמָּה אֲמֹרִים⁸⁹ זֵית בְּלִבְדוֹ⁹⁰? מִפְּנֵי שֶׁהִיָּה 45
חָשׁוּב בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן⁹¹. 46

(88) שהרי זה כמו חיפוהו בקש שאינו שכחה. אבל הדברים צריכים עיון: הרי יש שכחה בטמון כמפורש למעלה בהלכה א. ורק בחיפוהו העניים אינה שכחה, לפי שקנסום חכמים. (89) החכמים במשנה. (90) הלא הוא הדין בשאר אילנות. וזה מוסב על כל מה שלמעלה, על הלכות גכ"ה. (91) בזמן אדריאנוס שהחריב הזיתים. ולדעת רבי יוסי אין אז שכחה בזיתים - מאותו הטעם.

כז. אֵיזוֹהוּ שְׁכָּחָה? בְּעָרִים⁹² - פֶּל שְׁאִינוּ יָכוֹל לִפְשֹׁט 47
אֶת יָדוֹ וְלִטְלָהָ⁹³. וּבְכָרִים⁹⁴ - מִשִּׁיעֵבֵר מִן הַגֶּפֶן וּמִן 48
הַגִּפְּנִים⁹⁵ וְיִשְׁכָּח אוֹתָהּ. בְּדָלִית וּבְדִקְלָה⁹⁶ - מִשִּׁירֵד 49
הַיִּמְנוֹת⁹⁷. וְשִׁאָר פֶּל הָאֵילָנוֹת - מִשִּׁיפְנָה וְיִלְף לוֹ. 50
בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים? שְׁלֹא הַתְּחִיל בּוֹ⁹⁸; אֲבָל אִם 51
הַתְּחִיל בּוֹ⁹⁹ וְשִׁכָּחוּ - אֵינָה שְׁכָּחָה עַד שִׁיבְצֵר אֶת 52
פֶּל סְבִיכָיו. 53

כ. שְׁכָּח סָאָה תְּבוּאָה עֲקוּרָה וּסָאָה שְׁאִינָה עֲקוּרָה 1
- אֵינָן מִצְטָרְפִים⁶⁷, וּשְׁנֵיהֶם שְׁכָּחָה. וְכֵן בְּשׁוּם 2
וּבִכְצִלִים וּבְפִרוֹת הָאֵילָן⁶⁸, אִם שְׁכָּח מִקְצָתָן 3
בְּמִקְרָע⁶⁹ וּמִקְצָתָן תְּלוּשׁ וּבְשְׁנֵיהֶם סְאֲתִים - אֵינָן 4
מִצְטָרְפִין, אֶלָּא שְׁנֵיהֶם שְׁכָּחָה. 5

(67) לשיעור סאתיים שאינו שכחה. (68) [במשנה שם: "וכן באילן", ורבינו שינה וכתב: "ובפירות האילן", לפי שיטתו להלן שבשוכח כל האילן, אפילו אם יש בו סאתיים הרי זו שכחה, לפיכך כתב, "ובפירות האילן", לומר שכאן מדובר כשהתחיל באילן, ושכח מקצת מפירותיו, שבאופן זה אם שכח סאתיים אין זה שכחה, ולא ששכח את כל האילן]. (69) כלומר, מחוברים לקרקע.

כא. הַשּׁוֹכֵחַ עֹמֵר בְּצַד הַקֶּמָּה⁷⁰ שְׁאִינָה שְׁכָּחָה⁷¹ - 6
אֵינָה שְׁכָּחָה. שְׁנֵאֲמַר: כִּי תִקְצֹר וְשִׁכַּחַת עֹמֵר; עֹמֵר 7
שֶׁסְּבִיבוֹתָיו קָצִיר⁷² - שְׁכָּחָה, אֲבָל עֹמֵר שֶׁסְּבִיבוֹתָיו 8
קָמָה - אֵינָה שְׁכָּחָה. וְכֵן אִם שְׁכָּח קָמָה בְּצַד קָמָה 9
שְׁאִינָה שְׁכָּחָה, אֲפִלּוּ קָלַח אַחַד⁷³ - הִרִי זֶה מִצְלָת 10
אֶת הַשְּׁכָּחָה, וְיִהְיֶה מִתֵּר לְקַחְתָּהּ. אֲבָל אִם שְׁכָּח 11
עֹמֵר אוֹ קָמָה בְּצַד עֹמֵר שְׁאִינוּ שְׁכָּחוּ, אֲפִלּוּ הִיָּה בּוֹ 12
סְאֲתִים⁷⁴ - אֵינּוּ מִצִּיל אוֹתָהּ, וְהִרִי הַשְּׁכָּחִים לְעֲנִיִּים. 13
אֵין קָמַת חִבְרוּ מִצְלָת עַל עֹמֵר שָׁלוּ, וְאֵין קָמַת 14
שְׁעוּרִים מִצְלָת עַל עֹמֵר חֲטִים, עַד שֶׁתִּהְיֶה הַקֶּמָּה 15
מִמֵּין הָעֹמֵר. 16

(70) שם פרק ו משהו ח: "הקמה (שלא שכחה) מצלת את העומר ואת הקמה, העומר אינו מציל לא את העומר ולא את הקמה". (71) יש אומרים שאפילו אם שכחה, אם יש בה סאתיים, שאינה שכוחה, מצלת היא על העומר שבצידה. (72) שלא שכחה, שאם שכחה - כיוון שאינה מצלת עצמה, כל שכן שאינה מצלת אחרים. (73) שלא שכחו. (74) שדינו כגדיש אפילו שכחו אינה שכחה, ואף על פי כן אינו מציל את השכוח.

כב. הַשּׁוֹכֵחַ אֵילָן בֵּין הָאֵילָנוֹת, אֲפִלּוּ הִיָּה בּוֹ בְּמָה 17
סָאִין פְּרוֹת⁷⁵, אוֹ שִׁשְׁכָּח שְׁנֵי אֵילָנוֹת - הִרִי הֵן 18
שְׁכָּחָה; שְׁלֹשָׁה - אֵינָן שְׁכָּחָה. 19

(75) שאף על פי שבקמה ובעומרים אמרנו שאם יש בהם סאתיים, אינה שכחה - אין זה אלא בקמה ובעומרים, שסאתיים שלהם חשובים, אבל אילן שיש בו סאתיים אינו חשוב כל כך.

כג. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים? בְּאֵילָן שְׁאִינוּ יָדוּעַ 20
וּמִפְּרָסָם בְּמָקוֹם⁷⁶, כְּגוֹן שֶׁהִיָּה עוֹמֵד בְּצַד הַגֶּת אוֹ 21
בְּצַד הַפְּרָצָה, אוֹ בְּמַעֲשִׂי⁷⁷, כְּגוֹן שֶׁהִיָּה עוֹשֶׂה זֵיתִים 22
הַרְבֵּה, אוֹ בְּשִׁמּוֹ, כְּגוֹן שֶׁהִיָּה לוֹ שֵׁם יָדוּעַ, כְּגוֹן זֵית 23
הַנְּטוּפָה בֵּין הַזֵּיתִים, שֶׁהוּא נוֹטֵף שִׁמְן הַרְבֵּה, אוֹ 24
הַשִּׁפְכָּנִי⁷⁸ אוֹ הַבִּישְׁנִי⁷⁹; אֲבָל אִם הִיָּה בּוֹ אַחַד 25
מִשְׁלֹשֶׁה דְּבָרִים אֵלּוּ - אֵינּוּ שְׁכָּחָה. שְׁנֵאֲמַר: וְשִׁכַּחַת 26
עֹמֵר בְּשִׂדָּה - עֹמֵר שְׁאֵתָה שׁוֹכָחוּ לְעוֹלָם וְאֵין אֵתָה 27

קסד שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום חמישי ו' מנחם-אב - ספר זרעים - הל' מתנות עניים

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

- 92) הוא הנוטע גפנים וערסם על גבי כותל גבוה.
93) פירוש: אם שכחה ועבר ממנה כל כך, שאם היה נזכר באותו מקום לא היה יכול לפשוט ידיו וילטלה.
94) במשנה: "וברגליות", ו"הם הגפנים השטוחים על הארץ, שהרגל נוגעת בהם כמו הכרמים כולם, והוא נגזר ממלת רגל". 95) היינו שתי גפנים שהן שכחה.
96) והיא גפן גדולה המודלית על גבי עצים גדולים או על גבי אילנות אחרים. 97) שכן היה הדרך לעלות עליו ולבצרו. 98) תוספתא שם. ולפי זה צריך לפרש בכל האמור למעלה "כל שאינו יכול לפשוט", "משיעבור", "משירד" - שבצר גפן אחרת, ועוד לא התחיל בזו. 99) שאז הוא עלול להיזכר בו יותר.
- 17 **יִשְׂרָאֵל וְגוֹמֵר; וְנֶאֱמַר: וְלִבְנֵי לִוִּי הָיָה נִתְּתִי אֶת כָּל**
18 **מַעֲשֵׂר בְּיִשְׂרָאֵל.**
3) אבל לפני גמר מלאכה אין תורמין לכתחילה (פ"ה מהלכות תרומות הלכות ד"ה). וראה בפ"ג מהלכות מעשרות הלכה ח ובחוספה שם. 4) היא תרומה בינונית (פ"ג מהלכות תרומות הלכה ב). 5) נקראת כן ביחס לתרומת מעשר, שאינה אלא אחד ממאה. וראה בספר המצוות (עשה קכו, והערה תקס). 6) כן כתב גם בפ"א מהלכות מעשר הלכה א (עין שם), ובפירוש המשנה בדמאי פ"ז משנה ד. 7) ראה בהלכות מעשר שם.

- 19 ג. וְאַחֵר כֶּךָּ מִפְּרִישׁ מִן הַשָּׂאֵר⁸ אֶחָד מַעֲשֵׂרָה, וְהוּא
20 הַנִּקְרָא מַעֲשֵׂר שְׁנִי, וְהוּא לְבָעָלִי, וְאוֹכְלִין אוֹתוֹ
21 בְּיְרוּשָׁלַיִם. וְעָלִיו נֶאֱמַר: וְאִם גָּאֵל יִגְאֹל אִישׁ
22 מִמַּעֲשָׁרוֹ. וְעָלִיו נֶאֱמַר: עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר וְאֶכְלֶתָּ לִפְנֵי יְיָ
23 אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר.⁹

8) מן השמונים ושמונה הנותרים אחרי הפרשת תרומה גדולה ומעשר ראשון. 9) ראה גם בספר המצוות, עשה קכח.

- 24 ד. עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה מִפְּרִישִׁין בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה מִן
25 הַשְּׁבוּעָה¹⁰ וּבְשָׁנָה וּבְרִבְעִית וּבְחִמִּישִׁית. אֲבָל
26 בְּשָׁלִישִׁית וּבְשָׁשִׁית מִן הַשְּׁבוּעָה, אַחֵר שְׁמִפְּרִישִׁים
27 מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן מִפְּרִישׁ מִן הַשָּׂאֵר מַעֲשֵׂר אַחֵר וְנוֹתְנֵו
28 לְעֲנִיִּים, וְהוּא הַנִּקְרָא מַעֲשֵׂר עֲנִי. וְאִין בְּשָׁתִי שְׁנִים
29 אֵלּוּ מַעֲשֵׂר שְׁנִי, אֲלָא מַעֲשֵׂר עֲנִי¹¹. וְעָלִיו נֶאֱמַר:
30 מִקְצָה שְׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת כָּל מַעֲשֵׂר תְּבוּאָתְךָ
31 בְּשָׁנָה הַהִיא וְהִנַּחְתָּ בְּשַׁעְרֶיךָ וְבָא הָלִוִּי. וְעָלִיו נֶאֱמַר:
32 כִּי תִכְלֶה לְעֲשָׂרָה.¹²

10) משבע שנות השמיטה. 11) שנאמר "כי תכלה וגו' שנת המעשר" - "שאינ בה אלא מעשר אחד - מעשר ראשון ומעשר עני" (ראש השנה יב:). 12) וגומר: "את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר, ונתתה ללוי לגר ליתום ולאלמנה".

- 33 ה. שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה כְּלָה הַפֶּקֶד, וְאִין בָּהּ לֹא תְרוּמָה
34 וְלֹא מַעֲשֵׂרוֹת כָּלָל, לֹא רִאשׁוֹן וְלֹא שְׁנִי וְלֹא מַעֲשֵׂר
35 עֲנִי¹³. וּבְחוּצָה לָאָרֶץ, שְׁאִין בָּהּ שְׁמִטַּת קִרְקַע¹⁴ -
36 מִפְּרִישִׁין בָּאָרֶץ מִצְרַיִם¹⁵ וּבְעֶמּוֹן וּבְמוֹאָב¹⁶ מַעֲשֵׂר
37 רִאשׁוֹן¹⁷ וּמַעֲשֵׂר עֲנִי¹⁸; מִפְּנֵי שֶׁהָאֲרָצוֹת אֵלּוּ קְרוּבוֹת
38 לָאָרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּדִי שִׁיְהִי עֲנִי יִשְׂרָאֵל נִסְמָכִין
39 עָלֶיהָ¹⁹ בְּשָׁבִיעִית²⁰. וְהָלַכָּה לְמִשָּׁה מְסִינִי²¹, שִׁיְהִי
40 מִפְּרִישִׁים בָּאָרֶץ עֶמּוֹן וּמוֹאָב מַעֲשֵׂר עֲנִי בְּשָׁבִיעִית.
41 אֲבָל בָּאָרֶץ שְׁנַעֲרָה²² - מִפְּרִישִׁין בְּשָׁבִיעִית מַעֲשֵׂר
42 שְׁנִי²³, כְּסֵדֶר רַב הַשָּׁנִים²⁴.

13) ספרי פרשת ראה (לדברים יד, כח). 14) פ"ד מהלכות שמיטה ויובל, הלכות כה-כו. 15) שהחכמים הראשונים התקינו שיהיו נוהגות בה תרומות ומעשרות (פ"א מהלכות

- 1 כז. הַמִּפְקִיר אֶת פְּרָמוֹ, וְהַשְׁפִּים בְּבִקֵּר וְזָכָה בּוֹ
2 לְעֶצְמוֹ וּבְצָרוֹ - חֵיב בְּפָרֵט וּבְעוֹלָלוֹת וּבְשִׁכְחָה
3 וּבִפְסָא; שֶׁהָרִי 'שִׁדָּךְ' וְ'כִרְמֶךָ' אֵינִי קוֹרָא בּוֹ¹⁰⁰, מִפְּנֵי
4 שֶׁהָיָה שָׁלוֹ וְהָרִי הוּא שָׁלוֹ. אֲבָל אִם זָכָה מִן הַהֶפְקֵר
5 בְּשִׁדָּה שֶׁל אַחֲרִים - הָרִי זֶה פְּטוּר מִן הַכָּל. וּבֵין כֶּךָּ
6 וּבֵין כֶּךָּ - פְּטוּר מִן הַמַּעֲשֵׂרוֹת, כְּמוֹ שִׁיתְבָּאֵר.

100) בבבא קמא שם למדו זאת ממה שכתוב "תעזוב" מיותר במתנות עניים לרבות המפקיר את כרמו וכו'. אבל זה אינו אלא לדעת חכמים אבל לר' ישמעאל דרשו "תעזוב" הנ"ל למי שעבר וקצר ולא עזב פאה שחייב ליתן אפילו לאחר אפייה. ולפיכך הוצרך ללמוד מ"שדך" ו"כרמך".

יום חמישי ו' מנחם-אב ה'תשפ"א

פרק ששי

1) יבאר מעשר עני וסדר תרומות ומעשרות. שנת השמיטה שפטורה מכל המעשרות. בעל השדה שעברו עליו עניים והיה לו מעשר עני, כמה נותן לכל אחד. היה לו מעשר בגורן ורוצה ליתנו לעני קרובו או מידוע. שני עניים שקבלו שדה בארסות, אם יקחו מעשר עני. המקבל שדה לקצור אם מותר בלקט שכחה ופאה ומעשר עני. המוכר שדהו קרקע ופירות והעני. ואם פורעים חוב ממעשר עני.

- 7 א. מִתְּנָה אַחֲרַת שְׁשִׁית² יֵשׁ לְעֲנִיִּים בְּזֵרַע הָאָרֶץ,
8 וְהוּא הַמַּעֲשֵׂר שְׁנוֹתָנִין לְעֲנִיִּים, וְהוּא הַנִּקְרָא מַעֲשֵׂר
9 עֲנִי.

2) חוץ מחמש המתנות שזכרו למעלה: לקט, שכחה, פאה, פרט ועוללות (רדב"ז).

- 10 ב. וְזֶהוּ סֵדֶר תְּרוּמוֹת וּמַעֲשֵׂרוֹת: אַחֵר שְׁקוּצֵר זֵרַע
11 הָאָרֶץ אוֹ אוֹסֵף פְּרִי הָעֵץ וְתִגְמֹר מְלֹאכְתּוֹ³ מִפְּרִישׁ
12 מִמֶּנּוּ אֶחָד מִן הַחֲמִשִּׁים⁴, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא תְרוּמָה
13 גְּדוּלָּה⁵, וְנוֹתְנָהּ לַכֹּהֵן. וְעַל זֶה נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: רִאשִׁית
14 דִּגְנְךָ תִּירֶשֶׁף וְיִצְהָרְךָ. וְאַחֵר כֶּךָּ מִפְּרִישׁ מִן הַשָּׂאֵר⁶
15 אֶחָד מַעֲשֵׂרָה, וְזֶהוּ הַנִּקְרָא מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, וְנוֹתְנֵו
16 לְלִוִּי. וְעַל זֶה נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: כִּי אֶת מַעֲשֵׂר בְּנֵי

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום חמישי ו' מנחם-אב - ספר זרעים - הל' מתנות עניים קסה

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

11 הגְּדֻלָּהּ³³ - לֹא יִפְחַת מִקֵּב. וְאִם מִן הַדְּבָלָה³⁴ -
12 לֹא יִפְחַת מִמֶּשְׁקַל חֲמֹשׁ וְעֶשְׂרִים סָלַע³⁵. וְאִם מִן
13 הַיֵּין - לֹא יִפְחַת מִחֲצִי לֶגַ. וְאִם מִן הַשֶּׁמֶן - לֹא
14 יִפְחַת מִרְבִּיעִית³⁶. וְאִם מִן הָאֵרֶז - רִבְעֵ הַקֵּב³⁷. נִתֵּן
15 לוֹ יֶרֶק - נוֹתֵן לוֹ מִשְׁקָל לִטְרָא³⁸, וְהוּא מִשְׁקָל
16 חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים דִּינָר. מִן הַחֲרוֹבִיּוֹת - שְׁלֹשָׁה קָבִין³⁹.
17 מִן הָאֲגֻזִּים - עֶשְׂרֵה⁴⁰. מִן הָאֲפִרְסִינִי - חֲמִשָּׁה. מִן
18 הָרְמוֹנִים - שְׁנַיִם. אֲתָרוֹג - אֶחָד. וְאִם נִתֵּן לוֹ מִשְׁאֵר
19 הַפְּרוֹת - לֹא יִפְחַת מִפְּדֵי שְׁמִיכָרִם וְיִקַּח בְּדַמְיָהּ
20 מִזֶּן שְׁתֵּי סַעְדוֹת⁴¹.

29 משנה פאה שם. 30 הקב הוא ארבעה לוגים, והלוג
ארבע ביצים, נמצא הקב עשרים וארבע ביצים, וחצי קב
שתיים עשרה ביצים, ואחרי שינכה מזון שתי סעודות,
כדלהלן (עירובין פב:). 31 חטיטה מדברית, והיא מחמשת
מיני דגן (פירוש המשנה שם). 32 במשנה שם: "קב וחצי
כוסמין". וצ"ע. 33 תאנים יבשים (פירוש המשנה שם).
34 תאנים הנדבקים זה עם זה עד שנעשו גוף אחד (שם).
35 במשנה שם: "מנה דבלה" והיינו הך, כי המנה היא
מאה דינרים, והסלע ארבעה דינרים, נמצא מנה עשרים
וחמשה סלעים. 36 של לוג (פירוש המשנה).
37 ירושלמי. 38 ירושלמי. וכן בבבלי עירובין כט.
39 ירושלמי. 40 ירושלמי ובבלי עירובין שם, וכן נזכר
שם ושם אפרסקים, רימונים ואתרוג. 41 משנה שם. וראה
בשולחן-ערוך אורח-חיים סימן תט סעיף ז. שלענין עירובי
תחומין חושבים לכל אחד ואחד לפי מזונו.

21 ט. הִיָּה לוֹ דָּבָר מוֹעֵט⁴² וְהָעֲנִיִּים מִרְבִּין וְאִין בּוֹ פְּדִי
22 לִתֵּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד פְּשֻׁעוֹר - נוֹתֵן לְפִיגְיָהֶם וְהֵן
23 מִחֲלָקִין בִּיגְיָהֶם.

(42) שם משנה ו.

24 י. וּמַעֲשֵׂר עֲנִי הַמִּתְחַלֵּק בִּגְרִין - אֵין בּוֹ טוֹבַת הַנָּאָה
25 לְבַעֲלִים⁴³, אֲלֹא הָעֲנִיִּים בָּאִים וְנוֹטְלִין עַל פְּרָחוֹ.
26 וְאִפְלוּ עֲנִי שְׁבִיטָא⁴⁴ - מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִיָּדוֹ. אֲכָל
27 הַמִּתְחַלֵּק בִּבִּית - יֵשׁ לוֹ טוֹבַת הַנָּאָה לְבַעֲלִים⁴⁵
28 וְנוֹתְנוֹ לְכָל עֲנִי שְׁבִיטָא⁴⁶.

43 לפי שנאמר בו (דברים יד, כח) "והנחת", ולא נאמרה
בו נתינה (נדרים פד:). 44 כן הוא בתוספתא פאה פ"ב
(הוצאת ליברמן עמוד 84 72 לפי כתב-יד עהרפורט) והיינו
שאינ לעני זכות לתתו לעני אחר למען יחזיק לו טובה. אבל
במתחלק בבית, יכול ליתן לכל מי שירצה, וראה להלן.
45 חולין קלא. שנאמר בו (שם כו, יב): "ונתתי ללוי לגר
וגו'" (נדרים שם). 46 ואי אפשר להוציא מידו בעל-
כרחו. ומה שאמרו בחולין שם: "ואפילו עני שבישראל
מוציאין אותו מידו", אין פירושו כמו למעלה, אלא כמו
שפירשו שם קלא: שאין העני לוקח לעצמו את המעשר-עני,
אלא נותנו לעני אחר. וזה נכלל במה שכתב רבינו להלן
הלכה יד (תוספתא כפשוטה).

29 יא. הִיָּה לוֹ מַעֲשֵׂר בִּגְרִין⁴⁷ וְרָצָה לִתְנוֹ לְעֲנִי קְרוֹבוֹ

תרומות הלכה א, והמקור בידים פ"ד משנה ג). 16) שאף
הן בכלל התקנה הנ"ל (הלכות תרומות וידיים שם). והמדובר
בעמון ומואב שלא טיהרו בסיחון, ושמעולם לא כבשום אף
עולי מצרים, ובהן אין שמיטת קרקע נוהגת כלל, אבל עמון
ומואב שטיהרו בסיחון וכבשום עולי מצרים - שמיטת קרקע
נוהגת בהן מדרבנן, עיין הלכות שמיטה ויובל שם הלכות
כז-כח. וחזר בו רבינו כאן ממה שכתב בפירוש המשנה
בידיים שם, שהמדובר בעמון ומואב של סיחון, ראה בפאת
השולחן סימן כג ס"ק כז, והלכות תרומות שם.
17) במשנה שם לא נזכר אלא מעשר עני, אבל למדו רבינו
מן הסברה שוודאי לא שינו משאר השנים, שבהן אין מעשר
עני בלי מעשר ראשון, ועיין רדב"ז. 18) משנה שם, כדעת
רבי טרפון, רבי ישמעאל ורבי יהושע, ודלא כר' אלעזר בן
עזריה. 19) על כל ארץ וארץ מהארצות הנ"ל.
20) מדברי רבי טרפון שם. 21) במשנה שם: "מקובל אני
מרבן יוחנן בן זכאי, ששמע מרבו ורבו מרבו עד הלכה
למשה מסיני, שעמון מעשרין מעשר עני בשביעית". וכתב
הר"ש שם שהלכה למשה מסיני לאו דוקא, שאין זה מן
התורה, אלא כהלכה למשה מסיני. ועיין כסף-משנה.
22) היא בבל שנביאים תיקנו בה הפרשת תרומות ומעשרות
(ידיים שם, ופ"א מהלכות תרומות שם). 23) לפי שהיא
רחוקה מארץ ישראל. 24) משנה שם.

1 ו. מַעֲשֵׂר רֵאשׁוֹן שֶׁלִּקַּח הַלֵּוִי - מִפְּרִישׁ מִמֶּנּוּ אֶחָד
2 מִעֶשְׂרֵה וְנוֹתְנוֹ לַפֶּהֶן, וְהוּא הַנִּקְרָא תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר.
3 וְעָלִיו נֶאֱמַר: וְאֵל הַלֵּוִים תִּדְבֹּר.

4 ז. בַּעַל הַשָּׂדֶה שֶׁעָבְרוּ עָלָיו עֲנִיִּים, וְהָיָה לוֹ שָׁם²⁵
5 מַעֲשֵׂר עֲנִי - נוֹתֵן לְכָל עֲנִי²⁶ שֶׁיַּעֲבֹר עָלָיו מִן
6 הַמַּעֲשֵׂר כְּדִי שְׂבִעוֹ²⁷; שְׁנֵאמַר: וְאָכְלוּ בִשְׂעִירָךְ
7 וּשְׂבִיעוֹ²⁸.

25) בשדה. וראה להלן יב בדין מעשר עני המתחלק בבית.
26) אף-על-פי שמעשר עני שבגורן אין בו טובת הנאה
לבעלים, והעניים באים ונוטלים בעל-כרחו (להלן הלכה י)
- אינו כפאה שהעניים בוזים אותה (למעלה פ"ב הלכה
טו), אלא בעל הבית מניח ומחלק להם, שהרי לא נאמר בה
"תעזוב" כמו בפאה, אלא "והנחת", וכן לשון הגמרא
(נדרים פד:): "במעשר עני המתחלק בתוך הגרנות" (וכן
לשון רבינו להלן הלכה י) - הרי שאף הוא מתחלק (משנה
ראשונה). 27) ירושלמי פאה פ"ח הלכה ד, על משנה ה
שם. וכן הוא בספרי פר' כ"תבוא (לדברים כו, יב) היינו
כדי שביעה של יום אחד - שתי סעודות, כדלהלן (תפארת
ישראל). 28) [כן הוא בירושלמי ובספרי שם. אבל ודאי
הכוונה לפסוק אחר בדברים (יד, כט) "בשעריך ואכלו
ושבעו" המדבר במעשר עני שבשדה. ואילו הפסוק בדברים
כו, יב "ואכלו בשעריך ושבעו" מדבר במעשר עני שבבית.
וכן צריך לומר גם להלן הלכה יב. ועיין משנה ראשונה].

8 ח. כְּדִי שְׂבִיעוֹ בִּמְהֵרָה? אִם מִן הַחֲטִיִּים²⁹ נוֹתֵן - לֹא
9 יִפְחַת מִחֲצִי קֵב³⁰. וְאִם מִן הַשְּׁעוּרִים - לֹא יִפְחַת
10 מִקֵּב. וְאִם מִן הַסֶּסְמִין³¹ - לֹא יִפְחַת מִקֵּב³². וּמִן

טו. המקבל שדה לקצרה⁵⁸ - אסור בלקט שכחה
 ופאה ומעשר עני. אימתי? בזמן שקבלה ממנו לקח
 חלק בקל השדה, כגון שנתן לו שלישה או רביעה
 בשכרו⁵⁹. אבל אם אמר לו בעל השדה: שלישי מה
 שאתה קוצר בלבד הוא שלך או רביע מה שתקצר
 - הרי זה אין לו כלום עד שקוצר⁶⁰, ובשעת הקציר
 הוא עני, לפיכך מתר בלקט שכחה ופאה. ואסור
 במעשר עני; שאין מפרישין מעשר עני אלא אחר
 שקצר, והרי זכה בחלקו שקצרו⁶¹.

(58) פאה שם. (59) שנעשית השדה כולה ברשותו
 ובחזקתו, לפיכך אסור (פירוש המשנה שם). וכרבי יהודה
 שם, שאמר בלשון אמיתי, ולפרש דברי חכמים בא (כסף
 משנה). (60) כלומר, לאחר הקצירה. (61) ומוזהר על
 שלו.

טז. המוכר את שדהו⁶² קרקע ופרות⁶³ והעני⁶⁴ -
 הרי זה מתר בלקט שכחה ופאה ומעשר עני שלה.
 והלוקח אסור בהן, אף על פי שעדיין לא נתן
 דמים⁶⁵. ואפלו לזה הדמים ולקחה⁶⁶ - הרי זה אסור
 במתנות עניים.

(62) שם משנה ו': "המוכר את שדהו, המוכר מותר והלוקח
 אסור". (63) ירושלמי על המשנה שם: "כשמכר לו שדהו
 וקמתה, אבל אם מכר לו קמה ושייר לו שדה, זה אני קורא
 שדך, ואצל זה אני קורא קצירך", כלומר, שניהם אסורים.
 וראה למעלה פ"ד הלכה יא. (64) שאם לא כן, אסור
 אף-על-פי שאינו בעל השדה. (65) אלא קנה אותה בחזקה
 בלבד (ראה בפ"א מהלכות מכירה הלכה ח והערה לא,
 שחזקה בלבד קונה בלי נתינת מעות) וזקף עליו הדמים
 במלוה, שאם לא כן אלא כבר נתן דמים עבור השדה, הרי
 הוא עשיר ובוודאי אסור בלקט שכחה ופאה ומעשר עני.
 (66) שאף באופן זה אינו עשיר, כיון שחייב לאחר, אותם
 הדמים. וראה להלן פ"ט הלכה יג.

יז. מעשר עני⁶⁷ - אין פורעין ממנו מלכה⁶⁸, ואין
 משלמין ממנו את התגמולין⁶⁹; אבל משלמין⁷⁰
 ממנו דבר של גמילות חסדים⁷¹. וצריך להודיעו
 שהוא מעשר עני⁷². ואין פודין בו שבועים⁷³, ואין
 עושין בו שושבינות⁷⁴, ואין נותנין ממנו דבר
 לצדקה, ונותנין אותו לחבר עיר בטובת הנאה⁷⁵.
 ואין מוציאין⁷⁶ אותו מהארץ לחוץ לארץ. שנאמר:
 והנחת בשעריך, ונאמר: ואכלו בשעריך ושבעו.

(67) תוספתא פאה פ"ד (הוצאת ליברמן עמ' 59 51) כגירסת
 כתב-יד עהרפורט. (68) כלומר, העני אינו רשאי לפרוע בו
 חובו, שלא ניתן לו אלא לצרכו בלבד, ראה בפ"א מהלכות
 זכיה ומתנה, כמו שכתב הראב"ה (הובא באור-זרוע הלכות
 צדקה סימן יא) [וראה בהלכות זכיה ומתנה שם הלכה יד
 והערה נוספת נו, ובפ"ג מהלכות עבדים הלכה טו והערה
 קיג]. (69) שאם חבירו נתן לו מעשר עני, והוא מחזיר לו
 עכשיו כתשלום טובה (תוספתא כפשוטה). (70) בכתבי יד

או מידעו - יש להפריש מחצה לתנו לו, והנצי
 מחלקו לכל עני שיעבר בשעור שאמרנו.

(47) במשנה שם: "היה מציל, נוטל מחצה ונותן מחצה",
 וכפירושו של רבי יונה בירושלמי שם, כשיש לו מעשר עני
 יותר מכשיעור. וכן כתב בפירוש המשנה שם.

יב. במה דברים אמורים שאינו נותן לעני אלא כדי
 שבעו? בשדה⁴⁸; אבל אם היה המעשר בבית -
 מחלקו לכל העניים אפלו כזית כזית⁴⁹. שאינו מצוה
 לתן כדי שבעו אלא בשדה, שהרי אינו מוצא שם
 לקח; שנאמר: ואכלו בשעריך ושבעו⁵⁰.

(48) תוספתא פאה פ"ד (הוצאת ליברמן עמוד 65 5).
 (49) שמעשר עני המתחלק בתוך הבית כתוב בו נתינה, ואין
 נתינה פחות מכזית (כריתות ו: ופ"א מהלכות כלי המקדש
 הלכה י - משנה-למלך). ובתוספתא שם: "נותן כל שהוא",
 וכל שהוא לאו דוקא, שהרי צריך כזית, אלא בא להוציא
 שיעור שביעה (משנה-למלך). (50) [ראה למעלה הלכה ז
 הערה כז, כי הכוונה לפסוק בדברים יד, כט: "והאלמנה
 אשר בשעריך ואכלו ושבעו" המדבר במתחלק בגורן. אבל
 עדיין קשה, למה לא נתחייב גם במתחלק בתוך הבית לתת
 כדי שביעה, שהרי גם בו נאמר "ואכלו בשעריך ושבעו".
 ועיין במשנה ראשונה לפ"ח משנה ה].

יג. באו איש ואשה לבית⁵² - נותנין לאשה תחלה
 ופוטרינ אותה ואחר כך נותנין לאיש. אב ובנו⁵³,
 איש וקרובו, שני אחין, שני שתפין, שהיה אחד
 מהן עני - נותן לו האחר מעשר עני שלו⁵⁴.

(51) יבמות ק. (52) כן מפורש שם "ובמקום שחולקין,
 נותנין לאשה תחילה ופוטרינ אותה, מאי קאמר? הכי
 קאמר: מעשר שני המתחלק בתוך הבית (כן גרס הב"ח)
 נותנין לאשה תחילה. מאי טעמא משום זילותא" שבשתה
 של אשה מרובה (פכ"א מהלכות סנהדרין הלכה ו). [ונראה
 שאין בשתה מרובה אלא כשבאה לבית, אבל בשדה
 (כשמצויים בה בני אדם ואין חשש לייחוד) אינה בושה כל
 כך, וכן נראה במאירי שם]. (53) קידושין לב. תוספתא
 מעשר שני פרק ד, וירושלמי פאה פ"ה הלכה ד. (54) אף-
 על-פי שלעצמו אסור לו לקחת מעשר עני שלו, ולמדו כן
 בגזירה-שווה "לגר-לגר": נאמר בלקט (ויקרא יט, י) "לא
 תלקט, לעני ולגר תעזוב אותם" שמכאן למדו "לא תלקט
 לעני" שהעני עצמו לא ילקט את שלו (גיטין יב.), כמו כן
 מעשר עני שנאמר בו (דברים כו, יב) "לגר", אסור לעני
 לקחת מעשר עני שלו (חולין קלא:).

יד. שני עניים⁵⁵ שקבלו שדה באריסות⁵⁶ - זה
 מפריש מעשר עני מחלקו ונותנו לחבריו⁵⁷, וכן
 חברו מפריש מחלקו ונותן לו.

(55) פאה פ"ה משנה ה. (56) "ופירוש אריסות השותפות
 בתבואת הארץ, ושם השותף בענין ההוא אריס, והוא שיקח
 הארץ לעבוד אותה ולהתעסק בעניינה" (פירוש המשניות).
 (57) אבל מחלקו אסור, שהאריס נעשה כבעל הבית, והעני
 מוזהר על שלו (חולין גיטין שם).

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – יום שישי ז' מנחם-אב – ספר זרעים – הל' מתנות עניים קסז

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

4) כתובות סז, ב. 5) שם: "ואשר יחסרן לו, זו אשה, וכן הוא אומר: אעשה לו עזר כנגדו". 6) במשנה, שם. וראה להלן פ"ח הט"ז. 7) כתובות, שם. 8) שם.
ד. יתום שָׁבָא לְהִשְׁאֹא אִשָּׁה⁹ - שוֹכְרִין לוֹ בֵּית¹⁷
וּמַצִּיעִים לוֹ מִטָּה וְכָל כְּלֵי תַשְׁמִישׁוֹ וְאַחֵר כָּף¹⁸
מְשִׁיאִין לוֹ אִשָּׁה.¹⁹

9) שם.

ה. בָּא הָעֶנִי וְשָׁאֵל דֵּי מַחְסוּרוֹ וְאֵין יָד הַנּוֹתֵן מִשְׁגָּת²⁰
- נּוֹתֵן לוֹ כָּפִי הַשְּׂגָת יְדוּ¹⁰¹. וְכַמָּה? עַד חֲמִישִׁית²¹
נִכְסָיו - מִצְנָה¹¹ מִן הַמִּבְחָר; וְאַחַד מֵעֲשָׂרָה בְּנִכְסָיו²²
- בִּינוּנִי¹²; פְּחוֹת מִכָּאן - עֵין רָעָה. וְלַעוֹלָם לֹא יִמְנַע²³
עַצְמוֹ מִשְׁלִישִׁית הַשֶּׁקֶל¹³ בְּשָׁנָה, וְכָל הַנּוֹתֵן פְּחוֹת²⁴
מִזֶּה - לֹא קָיָם מִצְוָה. וְאֶפְלוּ עֲנֵי הַמַּתְפָּרְנִס¹⁴ מִן²⁵
הַצִּדְקָה - חֵיב לָתֵן צִדְקָה לְאַחֵר.²⁶

10) בבא-מציעא לא, ב: "נתון תתן, אין לי אלא מתנה מרובה, מתנה מועטת (אם אי-אפשר לו ליתן מתנה מרובה - רש"י) מניין? תלמוד לומר: נתון תתן" (אור פני מלך).
11) כתובות נ, א. "באושא התקינו: המבזבז אל יבזבוז יותר מחומש". וכן הוא ב'ירושלמי' פאה פ"א ה"א.
12) שנאמר (דברים יד, כב) "עשר תעשר", ולמדו מכאן ב'ספרי' (הובא ב'תוספות' תענית ט. ד"ה עשר) למעשר כספים. 13) בבא-בבא ט, א. 14) גיטין ז, ב.

ו. עֲנֵי שְׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ וְאָמַר: רָעַב אָנִי, הַאֲכִילוּנִי²⁷
- אֵין בּוֹדְקִין¹⁵ אַחֲרָיו שְׁמָא רַמְאֵי הוּא, אֵלֹא²⁸
מִפְּרָנְסִין אוֹתוֹ מִיָּד¹⁶. הִיָּה עָרֹם וְאָמַר: פְּסוּנִי -
בּוֹדְקִין אַחֲרָיו שְׁמָא רַמְאֵי הוּא. וְאִם הָיוּ מַכִּירִין³⁰
אוֹתוֹ - מַכְסִּין אוֹתוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ מִיָּד¹⁷, וְאֵין בּוֹדְקִין³¹
אַחֲרָיו.³²

15) בבא-בבא ט, א. 16) שהרי יש לו צער רעב. ונאמר (ישעיה נח, ז) "פרוס לרעב לחמך" - פרוס מיד (שם).
17) "ירושלמי" פאה פ"ח ה"ו. ובבבלי בבא-בבא ט, א: "כי תראה ערום וכסיתו. כשייראה לך", פירושו שאתה מכירו.

ז. מִפְּרָנְסִין וּמַכְסִּין¹⁸ עֲנֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזְלוֹת עִם³³
עֲנֵי יִשְׂרָאֵל¹⁹, מִפְּנֵי דְרָכֵי שְׁלוֹם²⁰. וְעֲנֵי הַמְּחִזֵּר עַל³⁴
הַפְּתָחִים - אֵין נִזְקָקִין לוֹ לַמַּתָּנָה מִרְבָּה, אֲבָל נּוֹתְנִין³⁵
לוֹ מַתָּנָה מוֹעֲטָת²¹. וְאֶסוּר לְהַחֲזִיר אֶת הָעֶנִי שֶׁשָּׁאֵל³⁶
רִיקָם, וְאֶפְלוּ אֹתָהּ נּוֹתֵן לוֹ גְּרוּגָתָא אַחַת²²; שְׁנָאֲמַר:³⁷
אֵל יֵשֵׁב דָּף נְכָלָם.³⁸

18) ברייתא בגיטין סא, א: "מפרנסים עניי גויים עם עניי ישראל", וכסות בכלל פרנסה (רדב"ז). [וראה פאה פ"ח מ"ז: "לן נותנין לו פרנסת לינה", והיינו מיטה וכסת, כדלהלן בהלכה הסמוכה. ועי' רש"י כתובות מה. ד"ה מפרנסין]. 19) לשון הברייתא בגיטין שם. ומשמע דווקא ביחד עם ישראל, וראה למעלה פ"א ה"ט. 20) ראה שם נט, ב - ש"מפני דרכי שלום" דאורייתא היא. 21) ב"ב שם. וראה בתוספות ד"ה לא, שהמדובר בגבאי צדקה, אבל

תימן "משלחין" (תוספתא כפשוטה). וכן הוא בתוספתא שם. וכן הוא להלן בפ"ו מהלכות שמיטה ויובל הלכה י. וראה בפ"ג מהלכות מעשר שני הלכה כא. 71) כלומר, נותנו לעני אחר בתור חסד, ובלי ציפיה לתשלום גמול. 72) שיידע שאינו מצפה ממנו לתשלום גמול (פאת-השולחן בשם בית-יוסף). ועוד שיידע שלא להוציאו מהארץ לחוצה לארץ, כדלהלן. וראה בהלכות מעשר שני שם, ובהלכות שמיטה ויובל שם. 73) שלא ניתן אלא לצרכו של העני, כנ"ל. 74) שהכוונה שגם חבירו יחזיר לו שושבינות (הלכות זכיה ומתנת שם הלכה ב) [ואף-על-פי שרק במעות הדין כן, ולא בפירות (עיין שם הלכות ב"ט) - אין זה אלא בעשיר הנותן, אבל עני הנותן אף בפירות דעתו למתנת על-מנת להחזיר, ראה שם הלכה טו והערה נוספת נז]. 75) כלומר, נותנים אותו לרב העיר כמתנה ואין זה בזיון התורה, אבל לשלוח לו צדקה גנאי הוא לו (אור-זרוע שם סימן כו, וראה ברדב"ז והגר"א ביו"ד סימן רנא ס"ק כג). 76) ספרי פר' ראה (לדברים כו, יב).

יום שישי ז' מנחם-אב ה'תשפ"א

פרק שביעי

1) יבאר שמצות-עשה ליתן לעני צדקה כפי מה שראוי לעני. ודין לעולם לא ימנע אדם עצמו משלישית השקל. ואם בודקין אחר העני. אם מפרנסין ומכסין עניי גויים עם עניי ישראל. עני המחזיר על הפתחים, והעובר ממקום למקום. עני שאינו רוצה ליקח צדקה, ומי שאינו רוצה ליתן. אם פוסקין צדקה על יתומים. וגבאי צדקה אם לוקחים מהנשים. עניי ביתו קודמים לעניי עירו. והאומר תנו מאתיים וזו לבית הכנסת.

א. מִצְוֹת עֲשֵׂה לָתֵן צִדְקָה לְעֲנִיִּים², כָּפִי מַה שְּׁרָאוי¹
לְעֵנִי, אִם הִיתָה יָד הַנּוֹתֵן מִשְׁגָּת. שְׁנָאֲמַר: פְּתַח²
תַּפְתָּח אֶת יָדְךָ לוֹ. וְנָאֲמַר: וְהַחֲזַקְתָּ בּוֹ גֵר וְתוֹשָׁב³
וְחֵי עִמָּךְ. וְנָאֲמַר: וְחֵי אַחֲרֶיךָ עִמָּךְ.⁴

2) ראה להלן ה"ז, שמשום דרכי שלום מפרנסים גם עניי גויים עם עניי ישראל. 3) ראה בפ"ג מהל' זכיה ומתנה הי"א, שגם גר תושב מצוה להחיות.

ב. וְכָל הַרוֹאֶה עֲנֵי מִבְּקָשׁ וְהָעֲלִים עֵינָיו מִמֶּנּוּ וְלֹא⁵
נָתַן לוֹ צִדְקָה - עֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שְׁנָאֲמַר: לֹא⁶
תִאֲמַץ אֶת לִבִּיךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ מֵאֲחִירֶיךָ הָאֲבִיּוֹן.⁷

ג. לְפִי מַה שֶּׁחָסַר הָעֶנִי⁴ אֹתָהּ מִצְוָה לָתֵן לוֹ: אִם⁸
אֵין לוֹ פְּסוּת - מַכְסִּים אוֹתוֹ, אִם אֵין לוֹ כְּלֵי בֵּית -⁹
קוֹנִין לוֹ, אִם אֵין לוֹ אִשָּׁה⁵ - מְשִׁיאִין אוֹתוֹ. וְאִם¹⁰
הִיתָה אִשָּׁה - מְשִׁיאִין אוֹתָהּ לְאִישׁ⁶. אֲפֹלוּ הִיָּה¹¹
דְּרָכָה⁷ שֶׁל זֶה הָעֶנִי לָרֶכֶב עַל הַסּוּס וְעָבַד רֵץ לְפָנָיו,¹²
וְהָעֶנִי וְיָרַד מִנְּכֶסֶיו - קוֹנִין לוֹ סוּס לָרֶכֶב עָלָיו וְעָבַד¹³
לְרוֹץ לְפָנָיו; שְׁנָאֲמַר: דֵּי מַחְסְרוֹ אֲשֶׁר יִחְסַר לוֹ.¹⁴
וּמִצְוָה אֹתָהּ לְהַשְׁלִים חֲסִירוֹנָהּ⁸, וְאֵין אֹתָהּ מִצְוָה¹⁵
לַעֲשׂוֹר.¹⁶

קסח שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - יום שישי ז' מנחם-אב - ספר זרעים - הל' מתנות עניים

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם - מוסד הרב קוק

בצדה (דברים כב, ז). ומה שאמרו שם קי, ב - בזה שכפוהו על כיבוד אב - "שבקוהו", היינו שאינם נענשים עליה כעל שאר מצות-עשה. ומה שאמרו שם "אין בית-דין שלמטה מזהרין עליה", "מוזהרין" לאו דוקא, אלא "נענשין", כמו שאמרו ב"ירושלמי" שם (תשובות מיימוני לספר קנין סי' רז). אבל שלא בפניו - לא נכמפורש בכתובות מה, א: "מי שהלך למדינת הים כו", בית-דין יורדין לנכסיו וזנין ומפרנסין את אשתו, אבל לא כו' דבר אחר". ודבר אחר, היינו צדקה, כמפורש שם]. (40) בבא-בבא, שם.

יא. אדם שזע⁴¹ שהוא נותן צדקה יותר מן הראוי לו, או שמצד לעצמו ונותן לגבאים כדי שלא יתבייש - אסור לתבעו ולגבות ממנו צדקה. וגבאי שמקלימו ושואל ממנו - עתיד להפרע ממנו; שגאמר: ופקדתי על כל לחציו.

(41) בתענית כד, א - אמרו על אלעזר איש בירתא שהיה נותן כל ממונו לצדקה, והיו הגבאים בורחים ממנו שלא יראם. וכן הוא בבבא-בבא, שם, שמי שאינו אמיד - אסור ללוחצו על הצדקה.

יב. אין פוסקין צדקה⁴² על יתומים⁴³ ואפלו לפדיון שבויים, ואף על פי שיש להם קמון הרבה⁴⁴. ואם פסק הדין עליהם כדי לשום להן שם - מתיר⁴⁵. גבאי צדקה⁴⁶ לוקחין מן הנשים ומן העבדים⁴⁷ ומן התינוקות דבר מועט, אבל לא דבר מרבה; שחזקת המרבה גנבה או גזל משל אחרים. וכמה הוא מועט שלהן? הכל לפי עשר הפעלים ועניותן⁴⁸.

(42) בבא-בבא, שם. (43) קטנים, שאינם חייבים במצוות. (44) כן אמרו שם על יתומים של בר מריון, שהיה עשיר גדול. (45) שם. (46) בבא-קמא קט, א. (47) עבדים כנענים, שכל מה שקנו - קנה רבם (פ"ג מהל' זכיה ומתנה הי"ג). (48) כן הוא בסוגיא שם: "הני (= צמידים ושרשרות זהב) לבני מחווא, דבר מועט נינהו", שבני מחווא היו עשירים, ותכשיטים קטנים אלה הם אצלם דבר מועט.

יג. עני שהוא קרוב⁴⁹ - קודם לכל אדם. עניי בית⁵⁰ קודמין לעניי עירו. עניי עירו קודמין לעניי עיר אחרת. שגאמר: לאחיף לעניף ולאבליף בארצף.

(49) ב'ספרי' פרשת ראה, על הפסוק (דברים טו, ז) "כי יהיה כן אביון מאחד אחיך באחד שעריך" - "מאחד אחיך, מלמד שאחיך מאביך קודם לאחיך מאמך; באחד שעריך, יושבי עירך קודמין ליושבי עיר אחרת", ועי' 'כסף משנה' ורדב"י. (50) הם המקורבים אליו ובאים תמיד לביתו [ראה אבות פ"א מ"ה]. ונראה שכן פירש רבינו, מה שאמרו בבבא-מציעא ע"א, א: "עניך ועניי עירך, ענייך קודמין". ודלא כפירוש רש"י שם.

יד. מי שהלף⁵¹ בסחורה⁵² ופסקו עליו⁵³ אנשי העיר שהלף שם צדקה - הרי זה נותן לעניי אותה העיר⁵⁴. ואם היו רבים⁵⁵ ופסקו עליהן צדקה - נותנין, וקשפאין - מביאין אותה עמהן ומפרנסין בה עניי

לדעת רבינו אף היחיד מחויב (רדב"ז). (22) [ב'ירושלמי' פאה פ"ח ה"ה: "המסבבין על הפתחים אין נזקקין להם לכל דבר. אמר רבי יונה, ובלחוד דלא יפחות ליה מן ארגודן דיליה", ויתכן כי רבינו גורס שם "מן גרוגרת דיליה"].

ח. אין פותחין לעניי²³ העובר ממקום למקום מפני אחד הנמכר בפונדיון²⁴ כשהיו החטים ארבע סאין²⁵ בסלע²⁶. וכבר בארנו²⁷ כל המדות. ואם לן - נותנין לו מצע לישון עליו, וקסת לתן תחת קראשותיו²⁸, ושמן וקטנית²⁹. ואם שבת³⁰ - נותנין לו מזון שלש סעודות, ושמן וקטנית, ודג וירק³¹. ואם היו מפירין אותו³² - נותנין לו לפי כבודו³³.

(23) פאה פ"ח מ"ז. (24) חצי מעה. (25) שהם עשרים וארבעה קבין. (26) שהוא עשרים וארבע מעות, ונמצא קב חטים נמכר במעה, וחצי קב בפונדיון (= חצי מעה). אבל מאחר שהחנווני מנכה שכרו, אינו מוכר בפונדיון אלא ככר של רובע הקב, דהיינו מזון שתי סעודות. ראה למעלה פ"ו ה"ח. (27) [בפ"א מהל' עירובין הלכות יב"ג]. (28) במשנה שם: "לן, נותנים לו פרנסת לינה", ומפרשת הסוגיא בבבא-בבא, שם, שהם מצע וכסת. (29) תוספתא פאה פ"ד (הוצאת ליברמן עמ' 57..) פרנסת לינה, שמן וקטנית. היינו חוץ מפרנסת לינה, שהוא מיטה וכסת כנ"ל, נותנים לו גם שמן וקטנית ('תוספתא כפשוטה'). (30) במשנה, שם. (31) תוספתא, שם. (32) שהוא עני בן טובים. (33) כתובות סז, ב. ולמדו כן מ"ד מחסורו אשר יחסר לו" (למעלה ה"א).

ט. עני שאינו רוצה³⁴ לקח צדקה - מערימין עליו ונותנין לו לשם מתנה³⁵ או לשם הלואה. ועשיר המרעיב³⁶ את עצמו ועינו צרה בממונו שלא יאכל ממנו ולא ישתה - אין משגיחין בו.

(34) כתובות, שם. (35) כלומר, פותחין לו לשם מתנה, ואם אינו רוצה - נותנים לו לשם הלואה (כחכמים שם, ולא כרבי מאיר). (36) שם, כדעת רבי שמעון.

י. מי שאינו רוצה³⁷ לתן צדקה או שיתן³⁸ מעט ממה שראוי לו - בית דין כופין אותו ומפין אותו מפת מדרות עד שיתן מה שאמדהו לתן. ויורדין לנכסיו בפניו³⁹ ולוקחין ממנו מה שראוי לו לתן. וממשפניו⁴⁰ על הצדקה, ואפלו בערבי שבתות.

(37) בבא-בבא ח, ב. (38) שם: "רבא אכפיה לרב נתן בר אמי, ושקיל מיניה ארבע מאה זוזי לצדקה". אף-על-פי שצדקה היא מצות-עשה שמתן שכרה בצדה (דברים טו, ח"י). וכדעת ה'ירושלמי' בבא-בבא סוף פ"ה, שכל מצוה שמתן שכרה בצדה אין בית-דין נענשין עליה, אבל מזהירים עליה, וכן פסק רבינו בפ"ה מהל' ממרים הט"ו, שיש לבית-דין להכות מכת מרדות על ביוזי אב ואם, ולהעניש כפי מה שראוי, אף-על-פי שגם כיבוד אב ואם, היא מצוה שמתן שכרה בצדה (שמות כ, יב). וכן מפורש בחולין קמא, ב - שהלקו על מצות שילוח הקן, שגם היא מתן שכרה

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – יום ש"ק ח' מנחם-אב – ספר זרעים – הל' מתנות עניים קסט

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

- 1 עירם. ואם יש שם חבר עיר - יתנוה לְחֵבֶר עיר⁵⁶,
- 2 והוא מחלקה כמו שפיראה לו.

- (51) מגילה כז, א. (52) [כלומר, לישיבת עראי ולא לישיבת קבע (ראה בפ"ה מהל' מלכים ה"ח), שאם דעתו להשתקע שם, חייב הוא בכל הצדקות שבעיר ההיא לעניי אותה העיר, כמפורש בשו"ע י"ד סי' רנו ס"ה, ועי' ב'חושן משפט' סי' קסג ס"ב, וראה להלן]. (53) [אף-על-פי שמן הדין אי-אפשר לפסוק עליו כל זמן שלא ישב שם שלשה חדשים לפחות, להלן פ"ט ה"ב]. (54) שכיון שכר פסקו עליו והוא יחיד, בטל הוא לגבי אותה העיר, ואינו יכול לתבוע מהם בחזרה ולהביא לעניי עירו, כמו ברבים להלן. (55) היינו רוב אנשי אותה העיר (רדב"ז). (56) לתלמיד-חכם המתעסק בצרכי ציבור (רש"י שם).
- 3 טו. האומר: תנו מאתים דינר⁵⁷ לבית הפנסת, או
- 4 תנו ספר תורה לבית הפנסת - יתנו לבית הפנסת
- 5 שהוא רגיל בו⁵⁸. ואם היה רגיל בשנים - יתנו
- 6 לשניהן⁵⁹. האומר תנו מאתים דינרין לעניים - יתנו
- 7 לעניי אותה העיר⁶⁰.

- (57) תוספתא בבא-קמא פ"א (הוצאת צוקרמנדל עמ' 370..). (58) בעיר שהוא דר שם (שו"ע י"ד סי' רנח ס"ד).
- (59) חצי לזה וחצי לזה (רדב"ז ושו"ך שם סק"ו). ובספר-תורה יקראו בו אלו זמן מה ואלו זמן מה (רדב"ז).
- (60) שהוא דר בה (שו"ע י"ד שם ס"ה). שכיון שאמר סתם "לעניים", ודאי שאין דעתו לעניים קרובים בלבד ולא לאחרים (רדב"ז).
- 8 וזו לצדקה, הרי זו צדקה משום יד, שכיוון שאמרו שם: "אם תמצי לומר יש יד לצדקה", נפשטה הבעיא.
- 9 ג. הנודר צדקה ולא ידע כמה נדר - יתן עד שיאמר
- 10 לא לכה נתפנתה⁹.

- (9) למד כן ממשנה בפרק בתרא דמנחות קו: שאם אמר: "פרשתי (נדרתי זהב למקדש) ואני יודע מה פירשתי, יהא מביא עד שיאמר לא לכך נתכוונתי", והוא הדין לנדרי צדקה.
- ד. אחד האומר 'סלע זו צדקה', או האומר 'הרי עלי סלע לצדקה' והפרישו, אם רצה לשנותו באחר¹⁰ - מתר. ואם משהגיע ליד הגבאי - אסור לשנותו. ואם רצו הגבאים לצרף¹¹ המעות ולעשותן דינרין - אינן רשאים¹²; אלא אם אין שם עניים לחלק - מצרפין לאחרים, אבל לא לעצמן¹³.

- (10) כלומר: ללוות סלע זה ולפרוע אחר במקומו, אבל לשנותו למצוה אחרת אסור. (11) "גבאי צדקה שאין להם עניים לחלק פורטין וכו'". הרי שרק אם אין להם עניים מותר לפרוט, אבל אם יש להם עניים אסור. (12) שמא יחסרו, ולפירוש רש"י שמא יפרטו ויקנו הדינרים ביוקר. (13) שמא יחסרו שהחסירו מעט בצירוף או שפרטו בזול.
- ה. היה לעניים הנאה בעפוב המעות ביד הגבאי כדי לעשות¹⁴ לאחרים לתן - הרי אותו הגבאי מתר ללוות אותם המעות של עניים ופורע; שהצדקה אינה כהקדש שאסור להנות בו.
- (14) לכוף. שאומר להם שאין לו מעות לחלק לעניים.

- א. הצדקה הרי היא בכלל הנדרים. לפיכך, האומר: הרי עלי¹⁵ סלע לצדקה, או הרי סלע זו¹⁶ צדקה - חייב לתנה לעניים מיד. ואם אחר - עבר בכל תאחר¹⁷;
- שהרי בידו לתן מיד, ועניים מצויין הן. אין שם עניים - מפריש ומניח¹⁸ עד שימצא עניים. ואם התנה שלא יתן עד שימצא עני - אינו צריך להפרישו¹⁹. וכן אם התנה בפשה שגדר בצדקה או

- 33 הַמְצִינָה ה' י"ד — הצווי שצווינו במעשה ציצית, והוא

24 בסנהדרין כו: "אמר רב נחמן אוכלי דבר אחר פסולים לעדות. הני מילי בפרהסיא אבל בצינעה לא, ובפרהסיא נמי לא אמרן אלא דאיפשר ליה לאיתוזני (=לקבל ממנו מזון) בצינעה וקא מבזי נפשיה בפרהסיא, אבל לא איפשר ליה (=לקבל בצינעה) - חיותיה הוא (=פרנסתו היא)". ופירשו שם ש"דבר אחר" הוא קבלת צדקה מן הגוי, ולא רק היחידים אסורים בזה, אלא גם גבאי צדקה אין להם לקבל מהגויים, ורק משום שלום מלכות מותר. (25) שם. במעשה של איפרא הורמיז אמו של שבור מלכא. (26) אבל אלולא זה אסור משום שנאמר "ביבש קצירה תשברנה", כלומר, כשתכלה זכות הצדקה של הגויים יישברו. (27) ויקפיד. אבל רש"י שם יא. דיבור המתחיל דלא סיימוה, כתב שבמעוה המתחלקות לעניים אין גניבת דעת, שאף הם יודעים שישאלו רגילים לפרנס עניי נכרים כמו שאמרו: "מפרנסין עניי גויים עם עניי ישראל".

י. פדיון שבויים קודם²⁸ לפרנסת עניים ולכסותן.²⁷
ואין לה מצוה גדולה כפדיון שבויים, שהשבוי הרי הוא בכלל הרעבים והצמאים והערמים ועומד בסכנת נפשות.²⁹ והמעלים עיניו מפדיונו - הרי זה עובר על לא תאמץ את לבבך ולא תקפץ את ירך, ועל לא תעמד על דם רעך.³⁰ ועל לא ירדנו בפרך לעיניך.³¹ ובטל מצות פתח תפתח את ירך לו, ומצות וחי אחיד עמך, ואהבת לרעך כמוך.³² והצל לקחים למות, והרבה דברים פאולו.³³ ואין לה מצוה רבה כפדיון שבויים.³⁶

(28) סברת רבינו היא, מאחר שהשבוי הוא בכלל הרעבים והצמאים וגם עומד בסכנת נפשות. (29) שם: "שבי קשה מכולם דכולהו איתנהו ביה", שהוא ביד הגוי לעשות בו כל חפצו, אם למות, אם לחרב, אם לרעב. (30) שעומד בסכנת נפשות. (31) כי בשבי מעבידים אותו בעבודת פרך. (32) שהוא כולל המצוות שבין אדם לחברו. (33) כמו: "הלא פרוס לרעב לחמך ... כי תראה ערום וכסיתו", ועוד.

יא. אנשי העיר שגבו מצות לבנין בית הכנסת, ויבא להן דבר מצוה.³⁴ - מוציאים בו המעוה. קנו אבנים וקורות - לא ימכרום לדבר מצוה, אלא לפדיון שבויים. אף על פי שהביאו את האבנים וגדרוים,³⁵ ואת הקורות ופסלוים, והתקינו הפל לבנין - מוכרין הפל לפדיון שבויים בלבד. אכל אם בנו וגמרו - לא ימכרו את בית הכנסת,³⁶ אלא יגבו לפדיון מן הצבור.

(34) שם ג: "לא ליסתור אינש בי כנישתא עד דבני בי כנישתא אחריתי - משום פשיעותא" שמא יארע אונס ויפשעו ולא יבנו אחרת - "גבו זוזי ומחתי מאי (=גבו כספים והם מונחים למטרה זו מה הדין)? דילמא מיתרמי מילתא דמצוה ומפקי להו". (35) [אולי צריך להיות "וגררום", כעין "ופסלוים" שלהלן]. (36) כן הוא שם: שדירתו של אדם אין מוכרין לפדיון שבויים, ולא שיש איסור בדבר שהרי ספר תורה שקדושתו גדולה מקדושת

1 הפעלים מעליה - מתר לשנותה אפילו לדבר
2 הרשות.¹⁶

(15) והיינו דווקא בני העיר. אבל הגבאי אסור לשנות. (16) כן נראה בסוגיית הגמרא שם: "גוי שהתנדב וכו' משנשתק כו' מותר. למאי? אילימא לדבר הרשות - אפילו ישראל נמי", הרי שאם נשתק מותר גם לדבר הרשות.

3. במה דברים אמורים? בשהיה המתנדב ישראל; אבל אם היה עובד פוכבים ומזלות - אסור לשנותה אפילו לדבר מצוה עד שישתקע שם בעליה מעליה;¹⁷ שמה יאמר העובד פוכבים ומזלות: הקדשתי דבר לבית הכנסת של יהודים ומכרוהו לעצמן.

(17) ואז מותר אפילו לדבר הרשות.

ח. עובד פוכבים ומזלות שהתנדב לבדק הבית - אין מקבלין ממנו לכתחילה; ואם לקחו ממנו - אין מחזירין לו.¹⁸ היה הדבר מסים, כגון קורה או אבן - מחזירין לו, כדי שלא יהא להן דבר מסים במקדש; שנאמר: לא לכם ולנו וגומר.¹⁹ אבל לבית הכנסת - מקבלין מהן לכתחילה.²⁰ והוא שיאמר: פדעת ישראל הפרשתי. ואם לא אמר - טעון גניזה, שמה לבו לשמים.²¹ ואין מקבלים מהם לחומת ירושלים.²² ולא לאמת המים שבה; שנאמר: ולכם אין חלק וזכרון בירושלים.²³

(18) כן מפרש רבינו מה שאמרו שם: "תני חדא גוי שהתנדב נדבה לבדק הבית מקבלים הימנו, ותניא אידך אין מקבלין - לא קשיא הא בתחילה הא בסוף". (19) "לבנות בית לא לוקינו". (20) אפילו דבר מסויים. לפי שמהפסוק "לא לכם ולנו", אין ללמוד אלא לבית המקדש בלבד. וכן הוא בברייתא שם: "גוי שהתנדב קורה וכו' בודקין אותו אם אמר כדעת ישראל הפרשתי וכו' ואם לאו - טעונה גניזה, שמה בלבו לשמים" ומכיוון שקורה היא דבר מסויים, כמבואר למעלה, על כרחנו שכאן אין המדובר בבית המקדש אלא בבית הכנסת. (21) לשם הקדש, שאסור בהנאה. (22) וברור הדבר כי דינם כדין בדק הבית, שלכתחילה אין מקבלים מהם שום דבר, ובדיעבד מחזירים דבר מסויים, ודבר שאינו מסויים אין מחזירים. (23) רבינו קיצר הפסוק, כי שם נאמר: "ולכם אין חלק וצדקה וזיכרון בירושלים".

ט. אסור לישראל²⁴ לטל צדקה מן העובדי פוכבים ומזלות בפרהסיא. ואם אינו יכול לחיות בצדקה של ישראל, ואינו יכול לטלה מן העובדי פוכבים ומזלות בצנעה - הרי זה מתר. ומלך או שר²⁵ מן העובדי פוכבים ומזלות ששלח ממון לישראל לצדקה - אין מחזירין אותו לו, משום שלום מלכותו;²⁶ אלא נוטלין ממנו, ונותן לעניי עובדי פוכבים ומזלות בסתר, כדי שלא ישמע המלך.²⁷

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – יום ש"ק ח' מנחם-אב – ספר זרעים – הל' מתנות עניים קעא

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

האיש קודם. (46) במשנה שם: "בזמן ששניהם עומדים בקלקלה", האשה לזנות והאיש למשכב זכור.
טז. יתום ויתומה שפאו להשיא אותן - משיאין
האשה קדם לאיש, מפני שבשפתה של אשה מרבה.
ולא יפחתו לה מממשקל ששה דינרים ורביע דינר.
של כסף טהור. ואם יש פנים של צדקה - נותנין
לה לפי כבודה.

(47) "ולא יפחתו לה מחמישים זוז", כלומר, חמישים דינרים.

יז. היו לפנינו עניים הרבה או שבויים הרבה, ואין
פנים כדי לפרנס או כדי לכסות או כדי לפדות את
כלן - מקדימין את הפהן ללוי, ולוי לישראל,
וישראל לחלל⁴⁸, וחלל לשותוקי⁴⁹, ושותוקי
לאסופי⁵⁰, ואסופי לממזר⁵¹, וממזר לנתיין⁵², ונתיין
לגר, שהנתיין גדל עמנו בקדשה⁵³. וגר קודם לעבד
משחרר, לפי שהיה בכלל ארור⁵⁴.

(48) חלל הוא זה שנולד מאיסור כהונה, כגון כהן שנשא גרושה, חללה וזונה. וקדימה זו של ישראל לחלל ושתי הקדימות שלאחריה: חלל לשתוקי ושותוקי לאסופי, לא נזכרו במשנה, אבל חידשם רבינו מדעתו וכן כתב בפירוש המשניות שם. ובטעם קדימת ישראל לחלל כתב שם: "לפי שבת חלל פסולה לכהונה ובת ישראל כשרה לכהונה".
(49) "שמכיר את אמו ואינו מכיר את אביו ודאי".
(50) שנאסף מן השוק ואינו מכיר לא את אביו ולא את אמו.
(51) "לפי שהממזר ודאי והאחרים (=השתוקי והאסופי) ספק".
(52) נתיין הוא מן הגבועונים שנתנם יהושע לחוטבי עצים ושואבי מים ודוד גזר עליהם ואסרם לבוא בקהל ישראל. והטעם מבואר בברייתא הוריות שם: "זה בא מטיפה כשרה וזה בא מטיפה פסולה".
(53) שהרי אבות אבותיו נתגייירו. (54) לפני שנשתחרר כשהיה עבד, ועבד הוא בכלל ארור, שנאמר "ארור כנען, עבד עבדים יהיה לאחיו".

יח. במה דברים אמורים? בשהיו שניהן שוין
בחכמה; אבל אם היה פהן גדול⁵⁵ עם הארץ וממזר
תלמיד חכם⁵⁶ - תלמיד חכם קודם. וכל הגדול
בחכמה⁵⁷ - קודם את חברו. ואם היה אחד מהן רבו
או אביו, אף על פי שיש שם גדול מהן בחכמה -
רבו או אביו שהוא תלמיד חכם⁵⁸ קודם לזה שהוא
גדול מהם בחכמה.

(55) שהוא קודם לכהן הדיוט. (56) כן הוא במשנה שם. וכנראה שרק ממזר תלמיד חכם שבא מטיפה כשרה, קודם לכהן גדול עם הארץ, אבל נתיין שבא מטיפה פסולה - לא.
(57) כן נראה בהוריות יד. ששאלו: "סיני (=בקי) ועוקר הרים (=חרף) הי מיניהו עדיף". (58) שבאופן זה הוא קודם אפילו לרבו.

1 בית הכנסת, התירו למכרו לפדיון שבויים, אלא שכיוון
2 שאפשר לגבות פדיון מן הצבור, אין למכור את בית
3 הכנסת, ואולם, אם אין אפשרות לגבות מן הצבור, מוכרים
4 אותו.

5 יב. אין פודין את השבויים ביתר על המיהן³⁷, מפני
6 תקון העולם, שלא יהיו האויבים רודפין אחריהם
7 לשבותם³⁸. ואין מבריחין את השבויים, מפני תקון
8 העולם³⁹, שלא יהיו האויבים מכבידין עליהן⁴⁰ את
9 העל ומרבים בשמירתן.

(37) ושמים אותם כעבד הנמכר בשוק. (38) כפי הלשון
השנייה שם: "דלא ליגרבו ולייתו טפי". ולא משום דוחק
הצבור כפי הלשון הראשונה שם. ולפי זה אפילו אם בא
אחד מן הקרובים לפדותו יותר מכדי דמיו, אין מניחים לו.
וכן נראה בכתובות נב. באשה שנשבת, שאין הבעל פודה
אותה אלא בכדי דמיה. (39) כדעת תנא קמא ואפילו אם
אין כאן אלא שבוי אחד. (40) היינו על שבויים אחרים.

10 יג. מי שמכר עצמו ובניו לעובדי פוכבים ומזלות,
11 או שלוח מהן ושבוי אותן או אסרוהו בהלואתן:
12 פעם ראשונה ושניה - מצוה לפדותן, שלישית -
13 אין פודין אותן. אבל פודין את הפנים לאחר מיתת
14 אביהן⁴¹. ואם בקשהו להרגו - פודין אותו מידם
15 אפילו אחר כמה פעמים.

(41) שלא יוטמעו בין הגויים וילמדו מעשיהם, אבל בחיי אביהם, הוא שומר עליהם.

16 יד. עבד שנשפחה⁴², הואיל וטבל⁴³ לשם עבדות
17 וקבל עליו מצות - פודין אותו בישראל שנשפחה.
18 ושבוי שהמיר לעבדות פוכבים ומזלות, ואפלו
19 למצוה אחת, כגון שהיה אוכל נבלה להכעיס
20 וכיוצא בו - אסור לפדותו⁴⁴.

(42) שם לו: "כשם שמצוה לפדות בני חורין כך מצוה לפדות את העבדים". (43) לאחר שמל. (44) שהוא אפיקורוס, ומצוה להרגו.

21 טו. האשה קודמת לאיש להאכיל⁴⁵ ולכסות
22 ולהוציא מבית השבי; מפני שהאיש דרכו לחזר,
23 לא האשה, ובשפתה מרבה. ואם היו שניהם בשביה
24 ונתבעו שניהן לדבר עברה⁴⁶ - האיש קודם לפדות,
25 לפי שאין דרכו לקר.

(45) שם שנינו: "האיש קודם לאשה להחיות ולהשיב אברה והאשה קודמת לאיש לכסות ולהוציא מבית השבי".
ובברייתא בכתובות אמרו: "יתום ויתומה שבאו להתפרנס מפרנסין את היתומה ואחרי כן מפרנסין את היתום, מפני שהאיש דרכו לחזר על הפתחים ואין אשה דרכה לחזור על הפתחים", הרי שכסות במשנה היא לאו דווקא. והוא הדין מזונות ו"להחיות", היינו באופן שיש סכנת נפשות ואז

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – ב'ח' מנחם-אב ה'תשפ"א**יום ראשון ב' מנחם-אב ה'תשפ"א****מצות עשה טו. יח.**

1 **הַמִּצְוָה הַט"ו** — הַצּוּי שֶׁנֶּצְטוּיָנוּ בְּמַעֲשֵׂה מְזוּזָה, וְהוּא אָמְרוּ יְתַעֲלֶה: "וּכְתַבְתֶּם עַל-מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ" (דברים ו, ט). וּכְכֹּפֶל הַצּוּי בְּעֵינֵי זֶה (שם יא, ב); וְדִינִי מִצְוָה זֹאת כָּלֵם נִתְבָּאָרוּ בְּפֶרֶק ג' מִמִּנְחֹת (דף לא ואילך).

5 **הַמִּצְוָה הַי"ח** — הַצּוּי שֶׁנֶּצְטוּיָנוּ שִׁיְהֵא לְכָל-זָכָר מִמֶּנּוּ סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ. וְאִם יִכְתְּבוּ בִּידוֹ — הָרִי זֶה מִשְׁבַּח מְאֹד וְהוּא עֲדִיף, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (מנחות ל): "כְּתָבוּ, מַעֲלֶה עָלָיו הַתָּבוֹב כְּאִלוֹ קְבִלּוֹ מִהֵר סִינִי". וְאִם אֵי אֶפְשָׁר לוֹ לְכַתְּבוֹ בִּידוֹ — חֵיֵב הוּא לְקַנּוֹתוֹ אוֹ יִבְקֹשׁ שִׁיִּכְתְּבוּ בְּשִׁבְלֵוֹ, וְהוּא אָמְרוּ יְתַעֲלֶה: "כְּתָבוּ לָכֶם אֶת-הַשִּׁירָה (שירת האזינו) הַזֹּאת" (שם לא, יט) (ומתוך הצווי על כתיבת פרשת השירה נלמד על חיוב כתיבת כל התורה), לְפִי שֶׁאִינוֹ מִתֵּר לְכַתֵּב אֶת-הַתּוֹרָה פְּרָשִׁיּוֹת פְּרָשִׁיּוֹת (ובעל-כרחי חייב בכתיבת התורה כולה). וְאֵכֶן רְצוֹנוֹ בְּאָמְרוֹ "אֶת-הַשִּׁירָה הַזֹּאת" — כָּל-הַתּוֹרָה הַכּוֹלֶלֶת אֶת-הַשִּׁירָה הַזֹּאת. וּלְשׁוֹן גְּמָרָא סְנֵהֲדֵרִין (בא:): "אָמַר רַבָּא: אֶף-עַל-פִּי שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ לְאָדָם אֲבוֹתָיו סֵפֶר תּוֹרָה — מִצְוָה לְכַתֵּב מִשְׁלוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְעָתָה כְּתָבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת'. אֵיתְבָּה (הקשה על דבריו) אֲפִי: (נאמר במשנה שמלך) כּוֹתֵב לוֹ סֵפֶר תּוֹרָה לְשֻׁמוֹ, כְּדִי שֶׁלֹּא יִתְגָּאֵה בְּשַׁל אֲבוֹתָיו — (מכאן ש)מִלֶּךְ אֵין (כן), הָדִיּוֹט לֹא?!" וּבָאָה הַתְּשׁוּבָה: "הֵתֵם לֹא נִצְרָכָה (שם) לֹא בֵּא הַפְּסוֹק לְלַמֵּד) אֵלָּא לְשִׁתִּי תּוֹרוֹת, כְּדֵתְנִי: 'וְכַתֵּב לוֹ אֶת-מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה' — שְׁתֵּי תּוֹרוֹת"; כְּלוּמַר, שֶׁהַחֲלִיק בֵּין מִלֶּךְ לְהָדִיּוֹט הוּא, שֶׁכָּל-אָדָם חֵיֵב לְכַתֵּב סֵפֶר תּוֹרָה אֶחָד, וְהַמֶּלֶךְ שֶׁגַּי סִפְרֵי תּוֹרוֹת, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאָר בְּפֶרֶק ב' מִסְנֵהֲדֵרִין. וּכְכֹּר נִתְבָּאָרוּ דִּינֵי כְּתִיבַת סֵפֶר תּוֹרָה וְהִתְנַאֲוִי בְּפֶרֶק ג' מִמִּנְחֹת (ל ואילך) וּבְרִישׁ (בבא) בְּתָרָא (יג"ד) וְשִׁבְתָּ (קלג).

יום שני ג' מנחם-אב ה'תשפ"א**מצות עשה יז.**

28 **הַמִּצְוָה הַי"ז** — הַצּוּי שֶׁנֶּצְטוּיָנוּ שֶׁכָּל-מִלֶּךְ הַיּוֹשֵׁב אֶצְלָנוּ עַל כֶּסֶּף הַמִּלְכוּת יִכְתֹּב סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ וְלֹא יִפְרֹד מִמֶּנּוּ, וְהוּא אָמְרוּ יְתַעֲלֶה: "וְהָיָה כְּשִׁבְתּוֹ עַל כֶּסֶּף מִמִּלְכּוֹתוֹ וְכָתֵב לוֹ אֶת-מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת" (שם יז, יח). וּכְכֹּר נִתְבָּאָרוּ כָּל-דִּינֵי מִצְוָה זֹאת בְּפֶרֶק ב' מִסְנֵהֲדֵרִין (בא).

יום שלישי ד' מנחם-אב ה'תשפ"א**מצות עשה יד.**

33 **הַמִּצְוָה הַי"ד** — הַצּוּי שֶׁנֶּצְטוּיָנוּ בְּמַעֲשֵׂה צִיצִית, וְהוּא

אָמְרוּ יְתַעֲלֶה: "וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית וְגו'" וְנִתְּנָו עַל-צִיצִית הַכֶּנֶף פְּתִיל תְּכֵלֶת" (במדבר טו, לח). אֵךְ אֵינָה נִמְנִיַת כְּשִׁתִּי מִצְוָה, אֶף-עַל-פִּי שֶׁהַכָּלל הוּא אֶצְלָנוּ (מנחות לח): "הַתְּכֵלֶת אֵינָה מַעֲבָרָה אֶת-הַכֶּלֶן וְהַכֶּלֶן אֵינוֹ מַעֲבָרָה אֶת-הַתְּכֵלֶת", שְׁכֵן אָמְרוּ בְּסִפְרֵי (פרשת שלח שם): "יָכוֹל שֶׁהֵן שְׁתֵּי מִצְוֹת: מִצְוַת תְּכֵלֶת וּמִצְוַת לָכֵן? תִּלְמוּד לּוֹמַר: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית — מִצְוָה אַחַת הִיא וְאֵינָה שְׁתֵּי מִצְוֹת". וְזוֹ אֵין הַנָּשִׁים חִיבוֹת בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאָר בְּתַחֲלֹת גְּמָרָא קְדוּשִׁין (לג). וּכְכֹּר נִתְבָּאָרוּ כָּל-דִּינֵי מִצְוָה זֹאת בְּפֶרֶק ד' מִמִּנְחֹת (לח) ואילך.

יום רביעי ה' מנחם-אב ה'תשפ"א**מצות עשה יט.**

43 **הַמִּצְוָה הַי"ט** — הַצּוּי שֶׁנֶּצְטוּיָנוּ לְהוֹדוֹת לוֹ יְתַעֲלֶה אַחֵר כָּל-אֲכִילָה, וְהוּא אָמְרוּ יְתַעֲלֶה: "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבִרְכָּתָהּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ וְגו'" (דברים י, י). וּלְשׁוֹן הַתּוֹסֵפֶת (ברכות ריש פרק ו): "בִּרְכַּת הַמְּזוֹן מִן-הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבִרְכָּתָהּ אֵת ה'". וּכְכֹּר נִתְבָּאָרוּ דִּינֵי מִצְוָה זֹאת בְּכִמָּה מְקוֹמוֹת בְּמִסְכַּת בְּרָכוֹת.

יום חמישי ו' מנחם-אב ה'תשפ"א**מצות עשה יט.**

49 **הַמִּצְוָה הַי"ט** נִדְפְּסָה בְּיוֹם הַקּוֹדֶם.

יום שישי ז' מנחם-אב ה'תשפ"א**מצות עשה יט.**

50 **הַמִּצְוָה הַי"ט** נִדְפְּסָה בְּיוֹם רִבְעִי.

יום ש"ק ח' מנחם-אב ה'תשפ"א**מצות עשה יט. רטו.****מצות עשה יט.**

51 **הַמִּצְוָה הַי"ט** נִדְפְּסָה בְּיוֹם רִבְעִי.

52 **הַמִּצְוָה הַר"טו** — הַצּוּי שֶׁנֶּצְטוּיָנוּ לְהַמּוֹל, וְהוּא אָמְרוּ יְתַעֲלֶה לְאַבְרָהָם: "הַמּוֹל לָכֶם כָּל-זָכָר" (בראשית יז, י). וּבִפְרוּשׁ הוֹדִיעָה הַתּוֹרָה עַל הַכֶּרֶת לְמַבְטֵל מִצְוַת עֲשֵׂה זֶה, וְהוּא אָמְרוּ יְתַעֲלֶה: "וְעָרַל זָכָר אֲשֶׁר לֹא-יְמוֹל אֶת-בָּשָׁר עָרְלָתוֹ וְנִגְרָתָהּ וְגו'" (שם שם, יד). וּכְכֹּר נִתְבָּאָרוּ דִּינֵי מִצְוָה זֹאת בְּפֶרֶק י"ט מִשְׁבָּת (קל) וּפֶרֶק ד' מִיְּבֻמוֹת (מז): "וְאֵין הָאִשָּׁה מִצְוָה עַל מִילַת בְּנָה כְּמוֹ שֶׁהָאָב מִצְוָה עַל כֶּף, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאָר בְּקְדוּשִׁין (כט).

יחזקאל פרק ה היד

ה פה אמר אדני יהוה זאת ירושלם בתוך הגוים שמתייה וסביבותיה ארצות: ו ותמר את משפטי לרשעה מן הגוים ואת חקותי מן הארצות אשר סביבותיה פי במשפטי מאסו וחקותי לא הלכו בהם: (ס) לכן פה אמר אדני יהוה יען המנכם מן הגוים אשר סביבותיכם בחקותי לא הלכתם ואת משפטי לא עשיתם וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם: ח לכן פה אמר אדני יהוה הנני עליך גמאני ועשיתי בתוךך משפטים לעיני הגוים: ט ועשיתי כך את אשר לא עשיתי ואת אשר לא אעשה כמהו עוד יען פלתי עבתיך: (פ) לכן אבות יאכלו בנים בתוךך ובנים יאכלו אבותם ועשיתי כך שפטים וזריתי את פלשתיא ריחך לכל רוח: (ס) לכן חראני נאם אדני יהוה אם לא יען את מקדשי טמאת בכל שקוציך ובכל תועבתיך וגם אני אגרע ולא תחוס עיני וגם אני לא אחמול: יב שלשתיך בדבר ימותו וברעל יכלו בתוךך והשלשית בחרב יפלו סביבותיך והשלשית לכל רוח אורה וחרב אריק אחריהם: יג וכלה אפי והנחותי חמתי בם והנחמתי וידעו פראני יהוה דברתי בקנאתי בכלותי חמתי בם: יד ואתננך לחרבה ולחרפה בגוים אשר סביבותיך לעיני כל עובר: רש"י

המו גוים (תהלים מז): וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם. שהם לא המירו את אלהיהם והמה לא אלהים ואתם המרתם כבודי בלא יועיל ורבותינו פירשו כמתוקנים שבהם לא עשיתם, כמקולקלים שבהם עשיתם: (ח) גם אני. את בגדת עלי וגם אני הנני עליך: (יג) והניחותי חמתי. כשאנקם בם תנוח חמתי ולא תציקני רוחי: והנחמתי. ואתנחם על הצער שצערתם אותי: (יד) ולחרפה. דיטרוי"ר בלעז:

(ה) בתוך הגוים שמתייה. באמצע העולם: (ו) ותמר את משפטי. ותחלף את משפטי: מן הגוים. שכך כתוב במשנה ויתעה מנשה את יהודה ויושבי ירושלים לעשות רע מן הגוים אשר השמיד ה' מפני בני ישראל (ד"ה ב לג) ויש פותרים שהגוים לא קבלו תורתו והם קבלוה עליהם ועברו עליה: (ז) יען המנכם. יען הזמינכם את עצמכם להפקר מן הגוים: המנכם. לשון ימין להם המלך (דניאל א) ומנחם פתרו לשון הומה כמו

מצודת ציון

(ו) ותמר. מל' תמורה וחילוף: (ז) יען. בעבור: המנכם. מל' המון עם רב: (י) וזריתי. אפור. רוח. פאה ועבר: (יא) אם לא. הוא ענין לשון שבועה כאדם האומר אם לא כן הוא יהיה כזאת וכזאת וגזם ולא אמר וכן אם לא בתיים רבים (ישעיה ה): שקוציך. מל' שקץ ותיעוב ועל העכו"ם יאמר: אגרע. מל' גרעון וחסרון: תחוס. מל' חס וחמלה: (יב) אורה. אפור: אריק. מל' ריק: (יג) וכלה. ענין השלמה: והניחותי. מל' הנחה: והנחמתי. מל' תנחומין: בקנאתי. ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לב): (יד) לחרבה. מל' חורבן:

מצודת דוד

(ה) בתוך הגוים. שמתי אותה באמצע היישוב במקום המובחר וארצות הגוים המה סביבותיה: (ו) ותמר. והיא לא שלמה כגמולי כי החליפה את משפטי לרשעה ר"ל אני נתתי לה משפטים ישרים והיא הרשיעה לעשות יותר מן העמים ואת חוקותי החליפה לרשעה יותר מן הארצות וכו' והוא כפל ענין במ"ש: בהם. בדרך חוקותי: (ז) יען המנכם. בעבור היותכם המון רב יותר מן העמים וכו' לכן מרוב הטובה בעטתם בי ולא הלכתם בחוקותי וגו' וכענין שנאמר וישמן ישורון ויבעט (דברים לב): וכמשפטי הגוים וגו'. כי הם לא המירו אלהיהם וישראל המירו כבודו בלא יועיל: (ח) הנני

עליך. הנה אני אלחם בך: גם אני. ר"ל כמו שבגדתם בי כן גם אני אבגוד בכם: משפטים. משפט פורעניות: (ט) את אשר לא עשיתי. דבר אשר לא עשיתי מעולם ולא אעשה עוד כמוהו כל ימי הארץ: יען. בעבור כל תועבותיך אשר מאד גדלו: (י) לכן. בעבור תועבותיך האבות יאכלו את הבנים בתוךך ירושלים כי יהיה כך עקת רעבון: ועשיתי. אח"כ אעשה עוד כך משפט פורעניות כי השארית ממך אפור לכל רוח מארבע רוחות העולם: (יא) לכן. בעבור תועבותיך הריני נשבע חי אני וגו' וכפל השבועה לומר אם לא בעבור שטמאת את מקדשי בכל שקוציך כי מנשה שם בבית פסל האשרה וגם טמאת ביתר תועבותיך שעשית שם: וגם אני אגרע. כמו שגרעת את כבודי בשומך פסל האשרה בפני, כן גם אני אגרע לחסר אותך ולא תחוס עיני עליך: וגם אני לא אחמול. כמו שלא חמלת על בניך ושחטתם לעבודת כוכבים כן גם אני לא אחמול עליך: (יב) שלשיתיך. שליש עמך ימותו בדבר וברעב בתוךך ירושלים: יפלו סביבותיך. בעת המלחמה: לכל רוח אורה. אפור לכל רוח מארבע רוחות העולם ואשלוף החרב מתערה לרדוף אחריהם להכותם במקום גלותם: (יג) וכלה אפי. אשלים חרון אפי עליהם ואניח חמתי בם ואז אתנחם על הכעס שהכעיסו אותי: וידעו וגו'. ר"ל בעת אשלים בם חמתי אז ידעו שאני ה' דברתי בקנאתי שרעה תבוא עליהם ולא הנביא בוא הדבר מלבו: (יד) לחרבה. להיות חרבה ולהיות לחרפה בגוים כי כולם יחרפו אותך בפני כל העובר דרך עליהם:

עזרא פרק ט ז-טו

ז מימי אבותינו אנחנו באשמה גדלה עד היום הזה ובעונותינו נתנו אנחנו מלכינו כהנינו ביד מלכי הארצות בחרב בשבי ובבזה ובכשח פנים כהיום הזה: ח ועתה כמעט-רגע היתה תחנה מאת ייחיה אלהינו להשאיר לנו פליטה ולתת-לנו יתד במקום קדשו להאיר עינינו אלהינו ולתתנו מחיה מעט בעבדתנו: ט כיעבדים אנחנו ובעבדתנו לא עזבנו אלהינו ויטעלינו חסד לפני מלכי פרס לתת-לנו מחיה לרומם את-בית אלהינו ולהעמיד את-חרבתיו ולתת-לנו גדר ביהודה ובירושלם: (ס) ועתה מה-נאמר אלהינו אחרי-זאת כי עזבנו מצותיך: יא אשר צוית ביד עבדיך הנביאים לאמר הארץ אשר אתם באים לרשתה ארץ נדה היא בנגד עמי הארצות בתועבותיהם אשר מלאוה מפה אל-פה בטמאתם: יב ועתה בנותיכם אל-תתנו לבניהם ובנותיהם אל-תשאו לבניכם ולא-תדרשו שלמם וטובתם עד-עולם למען תחזקו ואכלתם את-טוב הארץ והורשתם לבניכם עד-עולם: יג ואחרי כלה-הא עלינו כמעשינו הרעים ובאשמתנו הגדלה כי א אתה אלהינו חשכת למטה מעוננו ונתתה לנו פליטה בזאת: יד הנשוב להפר מצותיך ולהתחתן בעמי התעבות האלה הלא תאנף-בנו עד-פלה לאין שארית ופליטה: (פ) טו יהיה אלהי ישראל צדיק אתה כירשארנו פליטה כהיום הזה הננו לפניך באשמתנו כי אין לעמוד לפניך על-זאת: (פ)

רש"י

אחרי כל המעשה הרע אשר הגיע עלינו כמעשינו הרעים: חשכת למטה מעוננו. מנעת מעונותינו עד למטה שנפחת עונינו על כפרת גלותינו ויש לנו לפותרו בענין זה מנעת עצמן מלגבות ממנו כל עונינו וגבית ממנו למטה מן העונות ולא פרעת ממנו ככל חטאתינו: (יד) הנשיב. אם נשוב: הלא תאנף בנו. תמיה המתקיימת: (טו) כי אין. כח מעשים טובים בנו לעמוד ולהתקיים לפניך על עבירה זו:

(ז) ועתה כמעט רגע. לפי שעה: תחנה. כמו חנינה: ולתת לנו יתד. לקבוע אותנו בארץ ישראל: יתד. כמו (ישעיה כ"ב) ותקעתיו יתד במקום נאמן: מחיה מעט. חיים מועטים: (ח) כי עבדים אנחנו. לדרישו מלך פרס: לא עזבנו. לא עזב אותנו: ויט. לשון מפעל כמו מטה הטה עלינו חסדו: גדר. שהיו גודרין גדר לשמור מצותיו: (יא) נדה. טמאה וגעולה: (יב) והורשתם. את הארץ לבניכם עד עולם: (יג) ואחרי כל הבא עלינו.

מצודת ציון

(ז) ונכלמתי. מלשון כלימה ובושה: להרים. לרומם ולהגביה: ואשמתנו. מל' אשמה ופשע: (ט) תחנה. חנינה וכן לבלתי היות להם תחנה (יהושע י"א): פליטה. ענין הצלה ושיור: יתד. מסמר: מחיה. מל' חיות: (י) חרבותיו. מלשון חורבה: גדר. כותל מקיף: (יב) נדה. מל' נדידה וריחוק: (יד) חשכת. מנעת כמו ולא חשכת (בראשית כ"ב): (טו) להפר. לבטל: להתחתן. מלשון חיתון: תאנף. מל' אף וחמה:

מצודת דוד

(ז) כהיום הזה. כאשר נראה היום אשר בני עשרת השבטים המה בגולה ואף מבני יהודה ובנימין רבים נשארו בבבל בגולה: (ח) כמעט רגע. מעט הזמן היה לנו חנינה מה' והיא מל' שאלה ומליצה על כי הגאולה ההיא קטנה היא: יתד וגו'. קבועות בירושלים כיתד הקבוע: מחיה מעט. חיים מעטים בעת עבדותינו: (ט) כי עבדים. עדיין עבדים אנחנו למלכי פרס אבל בעבודתנו לא עזבנו מכל וכל: את חרבותיו. של הבית הזה: גדר. להיות גדורים מסביב לבל נהיה עוד למרמס

לכל: (י) אחרי זאת. אחרי הטובה הזאת שעשית לנו מה נאמר ר"ל וכי נוכל לומר הטובה הזאת מעוטה היא כי הלא עזבנו מצותיך ואף המעט ההיא לחסד תחשב: (יא) ארץ נדה היא. ארץ מרוחק ומתועב בעבור תעוב העובדי כוכבים בתועבות אשר מלאו הארץ משפתה אל שפתה ברוב טומאתם: (יב) למען תחזקו. למען תאחזו בארץ להשאר בידכם: עד עולם. ר"ל ובניכם לבניהם וכן עד עולם: (יג) ואחרי וכו'. אחרי שראינו כל העונש הבא עלינו וכו': חשכת. ר"ל אף הגאולה המועטת ההיא אין אנו ראוים לה כי אתה בחסדך מנעת העונש לתתה למטה מעוננו ר"ל פחות מהם ובעבור זה נתת לנו פליטה ולא בצדקותינו: (יד) הנשוב. חזר למעלה לומר אחרי שראינו העונש והחסד בפליטה הנשאת וכו' מהראוי שנשוב להפר מצותיך: עד כלה. עד לכלות הכל מבלי שארית ולא תעשה עוד חסד: (טו) צדיק אתה וגו'. ר"ל צדקה עשית עמנו ולא במשפט: כהיום הזה. כאשר אנחנו היום פליטה מועטת: הננו לפניך. עדיין מחזיקים אנו בעון זה ובידינו הוא: כי אין לעמוד. ר"ל אין בנו זכות לעמוד לפניך על העון הזה להעביר אותה בעבור מעשה הזכות וא"כ עדיין אנו באשמה הזאת וטמון הוא בידנו והפליטה הנשאת בצדקה הוא:

ה אִשֶּׁת עִם הָאָרֶץ שֶׁנִּכְנְסָה לְתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל חֵבֶר לְהוֹצִיא בָּנוּ אוֹ בָּתוֹ אוֹ בְּהֶמְתּוֹ – הַבֵּית טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁנִּכְנְסָה שְׁלֵא בְּרִשּׁוֹת.

ו כָּל אֲמָרוֹ בְּטָהֳרוֹת: כָּל הַמֵּיחָד לֵאכֹל אָדָם – טָמֵא, עַד שֶׁיִּפְסֵל מֵאֲכֹל הַכֶּלֶב; וְכָל שְׂאִינוֹ מִיחָד לֵאכֹל אָדָם – טָהוֹר, עַד שֶׁיִּיחָדְנוּ לָאָדָם. בִּיצֵד? גּוֹזֵל שֶׁנִּפְל לָגֶת וְחֶשֶׁב עָלָיו לְהַעֲלוֹתוֹ לְנֶכְרִי – טָמֵא, לְכֶלֶב – טָהוֹר; רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נּוּרִי מְטַמֵּא. חֶשֶׁב עָלָיו חֶרֶשׁ, שׁוֹמֵה וְקָטָן – טָהוֹר; אִם הֶעֱלוּהוּ – טָמֵא, שֵׁשׁ לָהֶן מַעֲשֶׂה, וְאֵין לָהֶן מַחֲשָׁבָה.

ז אַחֲרֵי כֵלִים שֶׁנִּמְטָאוּ בְּמַשְׁקִים – רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מְטַמְּאִין אֶת הַמַּשְׁקִין, וְאֵין פּוֹסְלִין אֶת הָאֲכָלִין; רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: מְטַמְּאִין אֶת הַמַּשְׁקִין, וּפּוֹסְלִין אֶת הָאֲכָלִין; שְׁמַעוֹן אֲחִי עֲזַרְיָה אוֹמֵר: לֹא כֶּף וְלֹא כֶּף, אֶלָּא מַשְׁקִין שֶׁנִּמְטָאוּ

פירוש ברטנורא

ה שֶׁנִּכְנְסָה שְׁלֵא בְּרִשּׁוֹת. ומרתתא שלא תתפס כגנב וממחרת לצאת, ואע"פ שלצורך בנו או בהמתו של בעל הבית נכנסת: **ו כל המיוחד למאכל אדם.** כגון סתם אוכלין: טמא. טומאת אוכלין עד שיפסל מאכילת הכלב: עד שייחדנו לאדם. דיש חילוק בין אפוקי טומאה מיניה, לאתויי ליה טומאה: גוזל שנפל לגת. כשלא נפל לגת לא פליגי ר' יוחנן בן נורי ורבנן. דנבלת עוף טהור בכרכים לא בעיא מחשבה לשוויה אוכל, משום דאיכא רוב עם הבאים לשוק ואכלי נבלת עוף טהור. ובכפרים דליכא רוב עם, בעי מחשבה כדפרישנא בריש פרק קמא. כי פליגי כשנפל לגת ומת בכרכים, רבנן סברי אע"ג דבכרכים לא בעי מחשבה, היכא דנפל לגת מאסתו נתו ואינו ראוי ובעי מחשבה. ור' יוחנן בן נורי סבר לא מאסתו נתו והרי הוא כשאר נבלת עוף טהור ולא בעיא מחשבה בכרכים. ואין הלכה כר' יוחנן בן נורי: חישב עליו חרש שוטה וקטן. להאכילו לכנענים: **ז אחורי כלים שנמטאו במשקים.** האי דנקט אחורי כלים, משום דקילו, שכלי שנמטאו אחוריו במשקין טמאין, אחוריו טמאין, תוכו אוניו אוניו וידיו טהורין, משום דטומאת משקין לטמא כלים מדרבנן קילו בה. אבל אם נטמא תוכו במשקין טמאין, נטמא כולו: מטמאים את המשקין. אפילו רחולין: ואין פוסלין את האוכלין. ואפילו דתרומה: ר' יהושע אומר מטמאין את המשקין ופוסלין את האוכלים. ר' יהושע יליף (בגדה דף ו' ע"ב) דאחורי כלים

משניות מבוארות – קהתי

בֶּן נִרְי מְטַמֵּא – את הגזול, שכן הוא סובר, שנבלת עוף טהור אינה צריכה מחשבה כלל (ורשי נידה נ, ב). יש מפרשים, שאם הגזול לא נפל לגת אלא מת מאליו, אין מחלוקת, שכן הכל מודים בנבלת עוף טהור בכרכים שאינה צריכה מחשבה, משום שרבים מבין הבאים שם לשוק אוכלים נבלת עוף טהור; ובכפרים שאין רוב עם, הכל מודים שצריכה מחשבה; ולא נחלקו רבי יוחנן בן נורי וחכמים אלא בגזול בכרכים שנפל לגת ומת, שחכמים סוברים, אף על פי שבכרכים נבלת עוף טהור אינה צריכה מחשבה, מכל מקום הואיל והגזול נפל לגת הרי נמאס בגת ואינו ראוי לאכילת אדם, הלכך צריך מחשבה. ורבי יוחנן בן נורי סובר, שלא נמאס בגת ודינו כשאר נבלת עוף טהור בכרכים, שאינו צריך מחשבה (הרש; הראש; ברטנורא; עיין ותפוסות רבי עקיבא איגר שתמה על דבריהם, שכן לפי הגמרא – במסכת נידה נ, ב – יוצא, שלדעת רבי יוחנן אף בכפרים אין נבלת העוף הטהור צריכה מחשבה; ועיין "משנה אחרונה"). חֶשֶׁב עָלָיו חֶרֶשׁ, שׁוֹטֵה וְקָטָן – להעלות את הגזול לאכילת גוי, טָהוֹר – הגזול, שמחשבתם אינה מועילה; אִם הֶעֱלוּהוּ – חרש, שוטה וקטן, כדי להאכילו לגוי, טָמֵא – הגזול, שֵׁשׁ לָהֶן מַעֲשֶׂה – שאם עשו מעשה המעיד על מחשבתם, הרי זה מועיל, וְאֵין לָהֶן מַחֲשָׁבָה – אבל מחשבתם בלא מעשה אינה כלום.

י ו ס ש נ י

באור משנה ז

כבר שנינו (כלים כה, ו): "כלי שנמטאו אחוריו במשקין (טמאים) – אחוריו טמאים (מגזירת חכמים). אחורי הכלי היינו הצד החיצון של הכלי; תוכו ואגנו ואונו וידיו – טהורין (שעשו חכמים היכר בטומאה זו, כדי שלא ישרפו עליה תרומה). ונמא (תוכו של הכלי, במשקים טמאים) – כולו טמא. משנתנו דנה באחורי כלים שנמטאו במשקים טמאים, מה הם מטמאים. ונחלקו בזה תנאים.

אַחֲרֵי כֵלִים שֶׁנִּמְטָאוּ בְּמַשְׁקִים – טמאים; והרי קלה טומאתם, שאחוריהם בלבד מטמאים ותוכם טהור, כמו שהבאנו בהקדמה למשנתנו, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מְטַמְּאִין אֶת הַמַּשְׁקִין – אפילו של חולין, שאם נגעו המשקים באחורי הכלי הטמאים, הרי הם נעשים ראשון מגזירת חכמים, וְאֵין פּוֹסְלִין אֶת הָאֲכָלִין – אפילו של תרומה, שאם נגעו אוכלים של תרומה באחורי הכלי, הרי הם נשארים טהורים. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: מְטַמְּאִין אֶת הַמַּשְׁקִין, וּפּוֹסְלִין

י ו ס ר א ש ו

באור משנה ה

אִשֶּׁת עִם הָאָרֶץ שֶׁנִּכְנְסָה לְתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל חֵבֶר – שלא ברשותו, לְהוֹצִיא בָּנוּ אוֹ בָּתוֹ אוֹ בְּהֶמְתּוֹ – של החבר, הַבֵּית טָהוֹר – כל מה שבבית טהור, שאין חוששים שמא נגעו בכלים, מִפְּנֵי שֶׁנִּכְנְסָה שְׁלֵא בְּרִשּׁוֹת – אף על פי שנכנסה להוציא בנו או בתו או בהמתו של בעל הבית, מכל מקום לא היתה לה רשות לשהות בבית אלא להוציא בלבד, הלכך מתייראת היא למשמש בכלים, שלא תיתפס כגנב, וממחרת לצאת.

באור משנה ו

מכאן ועד סוף פרקנו חזרות המשניות לדון בטומאת אוכלים ומשקים, שכבר נידונה בפרקים הראשונים של מסכתנו.

כָּל אֲמָרוֹ – חכמים, בְּטָהֳרוֹת – בדיני טהרת אוכלים: כָּל הַמֵּיחָד לֵאכֹל אָדָם – כגון לחם וכשר וענבים וזיתים וכיוצא בהם, טָמֵא – טומאת אוכלים, עַד שֶׁיִּפְסֵל מֵאֲכֹל הַכֶּלֶב – הרמב"ם מפרש, שאם האוכל נטמא, הרי זה נשאר בטומאתו עד שיפסל מאכילת הכלב, אבל לענין קבלת טומאה, כל אוכל שנפסל מאכילת אדם, אינו מקבל טומאה, אף על פי שראוי עדיין לכלב. אבל הראב"ד מפרש: כל המיוחד לאוכל אדם, מקבל טומאה עד שיפסל מאכילת הכלב, כלומר שכל זמן שהמאכל עדיין ראוי לכלב, אף על פי שכבר אינו ראוי למאכל אדם, הריהו מקבל טומאה (עיין "משנה אחרונה" שמאריך בסוגיה זו; וְכָל שְׂאִינוֹ מִיחָד לֵאכֹל אָדָם, טָהוֹר – ואינו מקבל טומאה, עַד שֶׁיִּיחָדְנוּ לָאָדָם – למאכל אדם. בִּיצֵד? גּוֹזֵל שֶׁנִּפְל לָגֶת – וכיון שנמאס בגת הריהו נחשב כאינו מיוחד למאכל אדם, וְחֶשֶׁב עָלָיו לְהַעֲלוֹתוֹ – מן הגת, לְנֶכְרִי – לאכילת נכרי, טָמֵא – הגזול, כדי נבלת עוף טהור (עיין לעיל א, א), שהרי חישב עליו למאכל אדם; לְכֶלֶב – חישב עליו להעלותו לאכילת כלב, טָהוֹר – הגזול, שהואיל ולא ייחדו למאכל אדם, אינו מתטמא טומאת אוכלים. משנתנו נקטה דוגמה זו, כדי להשמיענו, שאף על פי שהגזול היה ראוי בחייו לאכילת אדם, מכל מקום כשנפל לגת ומת, הריהו נמאס ונפסל מאכילת אדם, והוא טהור עד שייחדנו לאדם, לפיכך אם חישב עליו להאכילו לנכרי, הוא טמא, ואם חישב עליו לאכילת כלב, טהור. רַבִּי יוֹחָנָן

בְּאַחֲרֵי הַפְּלִים – מִטְמְאֵין אֶחָד, וּפּוֹסְלִין אֶחָד; הָרִי זֶה אוֹמֵר: מִטְמְאִידָא לֹא טְמֵאוּנִי, וְאַתָּה טְמֵאוֹתִנִי.
ח עֲרֵבָה שֶׁהִיא קְטַפְרָס, וְהִבְצַק מִלְמַעְלָן וּמִשְׁקָה טוֹפָח מִלְמַטָּן, שְׁלֹשׁ חֲתִיכוֹת בְּכִבְיָצָה – אֵינָן מִצְטַרְפוֹת;
וְשֵׁתִים – מִצְטַרְפוֹת. רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר: אֵף שֵׁתִים אֵינָן מִצְטַרְפוֹת, אֶלָּא אִם בֵּין הֵיוּ רוֹצִיצוֹת מִשְׁקָה. וְאִם הָיָה מִשְׁקָה
עוֹמֵד, אֶפְלוּ כְּעֵין הַחֲרָדֵל – מִצְטַרֵּף. רַבִּי דוֹסָא אוֹמֵר: אֶכָּל פְּרוּד אֵינוֹ מִצְטַרֵּף.

פירוש ברטנורא

פוסלים אוכלי תרומה ק"ו מנבול יום, מה טבול יום שאינו מטמא את המשקין דלא גזרו רבנן על טבול יום שיהא מטמא את המשקין, א"ה פוסל אוכלים של תרומה, דכתיב (ויקרא כב) ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים, אינו טהור לאכול בתרומה עד שיעריב שמשו, דקרא בתרומה משתעי. אחורי כלים שנטמאין את המשקין, אינו דין שהיו פוסלין את התרומה. ור' אליעזר דלא חישי להאי קל וחומר, משום דאחורי כלים שנטמא במשקין דרבנן, ומבול יום דאורייתא, ורבנן מדאורייתא אין דנין ק"ו: **שמעון אחי עזריה**. לפי שעזריה עסק בפרקמטיא וזהו מספק מזון לשמעון אחיו שיעסקו בתורה, לפיכך נקרא על שם עזריה אחיו: **לא כך ולא כך**. לא מטמאין משקה חולין ולא פוסלין אוכלי תרומה, אבל מטמאין משקה תרומה, ואותן משקין של תרומה מטמאין אחד באוכלי תרומה שנעשו שניים, ואותן אוכלים פוסלים אוכלים אחרים של תרומה. והיו דקאמרי האוכלים של תרומה למשקין של תרומה, מטמאין לא טמאנו, כלומר אחורי כלי המטמאין לא טמאנו, דלא פסלו אוכלי תרומה, ואתה מטמאני. והלכה כר' אליעזר:

ח שהיא קטפרא. שצדה אחד נמוך כעין מדרון: **משקה טופח מלמטן**. בצד הנמוך, והיונו בצק שבליחתה רכה ומשקה שלה טופח, אבל מלמעלה בליחתה עבה ואין משקה טופח: **שלוש חתיכות**. בין שלשתן כביצה, אחד טופח ושתיים אינן טופח, סדרות זו אצל זו, והטופחת מלמטה, והשאה האמצעית נוגעת בטופחת והעליונה נוגעת באמצעית: **אינן מצטרפות**, לכביצה לטמא המשקה טופח שלמטה ויחזור המשקה ויטמא את העריבה, דנגיעה אינה מחברת את הבצק, א"כ נושכות כדתנן בפרק קמא (משנה ז) מקרצות נושכות זו את זו: **שתיים מצטרפות**. אם לא היו אלא שתי חתיכות בצק, התחתונה שיש בה משקה טופח ושלמעלה הימנה הנוגעת בה, ובין שתיהן כביצה, מצטרפות לטמא המשקה ויחזור המשקה ויטמא את העריבה: **אפילו שתיים אין מצטרפין א"כ** **היו רוצצות משקה לעולם** אין משקה מחבר עד שיהיה משקה דוחק ועומד בין שתי החתיכות. ואין הלכה כרבי יוסי: **ואם היה משקה עומד**. כלומר אם

משניות מבוארות – קהתי

ראשון ומטמאים אוכלים להיות שניים, והשניים פוסלים תרומה להיות שלישי. בעל "משנה אחרונה" כותב, שלימוד הקל וחומר, כפי שהבאנו ממסכת נידה, אינו עיקר טעמו של רבי יהושע, שהרי אפשר לדרן להיפך, כמו שהבאנו בטעמו של שמעון אחי עזריה (בדברי הגר"א). אלא טעמו של רבי יהושע שאין לחלק בין המשקים לאוכלים כמו בכל הפוסלים את התרומה. ואף שמעון אחי עזריה סובר שאין לחלק בזה, אלא שהולך בשניהם להקל, שכל שהוא מדברי סופרים הולכים בו לקולה (עיין "משנה אחרונה", שדברי שמעון אחי עזריה צריכים עיון, שהרי נעיקר הדין שמשקים מטמאים כלי הוא מגזירת בית שמאי ובית הלל, ובית שמאי ובית הלל עצמם סוברים, שאחורי כלים מטמאים משקה חולין; עיין בברכות א. ר. א.).

באור משנה ח

עֲרֵבָה שֶׁהִיא קְטַפְרָס – משופעת, כגון ששוליה משופעים, או שהיא מונחת בשיפוע, על מקום מדרון, **וְהִבְצַק** – שנטמא, **מִלְמַעְלָן** – מונח בעריבה למעלה, על שוליה המשופעים, **וּמִשְׁקָה טוֹפָח** – שיש בו כדי להרטיב את היד הנוגעת בו, **מִלְמַטָּן** – מתחת לבצק, **שְׁלֹשׁ חֲתִיכוֹת בְּכִבְיָצָה** – אם יש בעריבה שלש חתיכות של בצק, ובשלשתן יחד כשיעור ביצה, שזהו שיעור אוכלים לטמא אחרים, **אֵינָן מִצְטַרְפוֹת** – לכביצה לטמא את המשקה שתחתיהן, כדי שיחזור ויטמא את העריבה, לפי שהמשקים שבעריבה הם קטפרס ואינם נחשבים חיבור, כאילו כולם נוגעים בכביצה אוכלים טמאים, אלא כל משקה ומשקה שתחת כל חתיכה אינו אלא נוגע בחתיכה שיש בה פחות מכביצה; ואפילו הטיפה שבין שתי חתיכות אינה נוגעת אלא בפחות מכביצה, שאף בשתי חתיכות אין כביצה אלא בשלשתן יחד, הלכך אין הבצק מטמא את המשקה שתחתיו; **וְשֵׁתִים מִצְטַרְפוֹת** – אבל אם יש בעריבה שתי חתיכות של בצק, שבשתיהן יחד כשיעור ביצה, הרי הן מצטרפות לטמא את המשקה שתחתיהן, לפי שהמשקה שבין שתי החתיכות נוגע בשתיהן, ונמצא נוגע באוכלים טמאים כביצה, הלכך המשקה הזה נטמא להיות ראשון וחזור ומטמא את העריבה, והעריבה מטמאה לשאר המשקים שבה. **רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר:** **אֵף שֵׁתִים אֵינָן מִצְטַרְפוֹת** – אף שתי חתיכות אינן מצטרפות לשיעור כביצה לטמא את המשקה שבין שתיהן, **אֶלָּא אִם בֵּין הֵיוּ רוֹצִיצוֹת מִשְׁקָה** – ששתי החתיכות מקורבות מאד זו לזו והן דוחקות את המשקה שביניהן, עד שאינו יכול ליפול על שולי העריבה, דווקא בכגון זה מצטרפות שתי החתיכות לכביצה לטמא את המשקה שביניהן. ואין הלכה כרבי יוסי. **וְאִם הָיָה מִשְׁקָה עוֹמֵד** – כגון ששולי העריבה לא היו משופעים אלא ישרים, ונמצא המשקה עומד תחת כל הבצק, **אֶפְלוּ כְּעֵין הַחֲרָדֵל** – שהיה הבצק מפורר לפירורים קטנים כחרדל,

אֶת הָאֶכְלִין – של תרומה, שהמשקים שטימאו את האחוריים הרי היו ראשון לטומאה, ועשו את האחוריים שני לטומאה, והשני פוסל אוכלים של תרומה, ועושה אותם שלישי לטומאה. בגמרא (נידה ז, ב) מבואר טעמו של רבי יהושע, שדן הוא קל וחומר מנבול יום: מה טבול יום שאינו מטמא משקה חולין (שלא גזרו חכמים על טבול יום שיהא מטמא את המשקים. – עיין פרה ח, ז), פוסל אוכלים של תרומה (שנאמר בויקרא כב, ז: "ובא השמש וטהר, ואחר יאכל מן הקדשים" – אינו טהור לאכול בתרומה עד שיעריב שמשו, שכן בתרומה הכתוב מדבר), אחורי כלים שנטמאין משקה חולין, אינו דין שיהו פוסלין אוכלין של תרומה? – ברם, רבי אליעזר אינו דן קל וחומר זה, משום שאחורי כלים שנטמאו במשקים אין טומאתם אלא מדברי סופרים (מגזירת חכמים). וטבול יום טומאתו מן התורה, ולדעתו אין דנים קל וחומר מדבר של תורה על דברי סופרים; **שִׁמְעוֹן אֶחֱי עֲזַרְיָה אוֹמֵר:** **לֹא כֵךְ וְלֹא כֵךְ** – אחורי כלים שנטמאו במשקים אינם מטמאים את המשקים של חולין ואינם פוסלים את האוכלים של תרומה, **אֶלָּא מִשְׁקִין** – של תרומה, **שֶׁנִּטְמְאוּ בְּאַחֲרֵי הַפְּלִים** – שכן אחורי הכלים שנטמאו במשקים מטמאים משקים של תרומה להיות ראשון, ואותם המשקים **מִטְמְאִין אֶחָד** – מטמאים אוכלים של תרומה ועושים אותם שניים לטומאה, **וּפּוֹסְלִין אֶחָד** – והשניים פוסלים אוכלים של תרומה אחרים ועושים אותם שלישיים: **הָרִי זֶה אוֹמֵר** – האוכל של תרומה אומר למשקה של תרומה: **מִטְמְאִידָא לֹא טְמֵאוּנִי** – אחורי הכלי שטימאוך לא היו יכולים לטמאני, שאינם פוסלים את האוכלים, **וְאַתָּה טְמֵאוֹתִנִי** – לאחר שנטמאת באחורי הכלי. והלכה כרבי אליעזר.

כבר בארנו (בהקדמתנו למשנה ובח"ס א. ב.) שעזריה עסק במסחר, והיה מספק צרכי שמעון אחיו שהיה עוסק בתורה, ותנאי התנו ביניהם היה חלק לעזריה בשכר תלמודו של שמעון, ומכאן נקרא שמעון על שם עזריה אחיו (רש"י סוטה כא. א.) ולדעת הרמב"ם היה עזריה אביו של רבי אליעזר בן עזריה.

הגר"א מפרש, שהסיפא – "משקין שנטמאו באחורי הכלים" וכו' – אינה מדברי שמעון אחי עזריה, אלא המשך דבריו של רבי אליעזר; ולדעתו אין גורסים תיבת "אלא", כלומר ששמעון אחי עזריה אינו אלא חולק על רבי אליעזר ועל רבי יהושע וסובר: לא כך ולא כך. כמו שבארנו במשנה; ובתוספתא טבול יום מבואר טעמו, שדן קל וחומר להיפך מרבי יהושע: מה טבול יום שהוא פוסל אוכלים של תרומה אינו מטמא משקה של חולין, אחורי כלים שאינם פוסלים אוכלים של תרומה, אינו דין שלא יטמאו משקה של חולין? ! אתר כן מוסיפה המשנה ללמד לדעת רבי אליעזר: משקין שנטמאו באחורי הכלים (שנטמאו במשקים), מטמאין אחד ופוסלין אחד. שהמשקים שוב נעשים

ט מקל שהיא מלאה משקין ממאין, פיון שהשיקה למקה – מהורה, דברי רבי יהושע; וחכמים אומרים: עד שיטביל את פלה. הנצוק והקטפרם ומשקה טופח – אינן חבור לא לטמאה, ולא לטהרה; והאשפרן – חבור לטמאה ולטהרה.

פירוש ברטנורא

לא היה קטפרם אלא אשבור, והמשקה עומד בין חתיכות הבצק, אפילו כל שיעור הביצה שבבצק פירורים דקין כעין החרדל מפורדים זה מזה, המשקה שעומד מחבר ומצטרפין לכביצה, ומממאין המשקה וחזור המשקה ומטמא את העריבה: **אובל פרוז**. אובל שהוא חלוק לפירורים פירורים דקין אינו מצטרף, דאין המשקה מחבר. ואין הלכה כרבי דוסא:

ט כיון שהשיקה למקה. כיון שחיבר קצה אחד מן המקל במקוה, אע"פ שלא הטבילו כולו, טהרו כל המשקין ממאין שבראשו האחר, דקטפרם חיבור: **עד שיטביל את כולה**. דקטברי רבנן קטפרם אינו חיבור: **הניצוק**. קילוח צינור הבא מלמעלה למטה בוקיפה כעמוד: **קטפרם**. מים הבאים מלמעלה למטה דרך מדרון של תל גבוה: **ומשקה טופח**. ואין בו טופח על מנת להטפית, שאין בו כל כך משקה שאם טפח בהן ידו עלה בה משקה שיוכל להטפית דבר אחר: **אינו חיבור לא לטמאה**. שאם משקים תלושין הן ונגע טמא בתחתון, העליון טהור. וכן לענין משקה טופח, ואפילו במקום חלק, אם משקין מכאן ומשקין מכאן ומשקה טופח באמצע, נגע טמא במשקה טופח, משקין שמכאן ומכאן טהורים אע"פ שמחברים לו: **ולא לטהרה**. כגון גומא שאין בה ארבעים סאה, וניצוק או משקה טופח מחובר לגומא זו ולמקוה כשר, אינו חיבור, והטביל בגומא זו לא עלתה לו טבילה: **אשבורן**. מקום עמוק שנקו בו מים: **חיבור לטמאה ולטהרה**. ואם נטמאו קצתן נטמאו כולן, וכן אם נתחברו קצת מהן למקוה וטהרו, טהרו כולן:

משניות מבוארות – קהתי

טמא בחלק התחתון של הניצוק או הקטפרם, לא נטמא חלקו העליון; וכן לענין משקה טופח אפילו במקום ישר, כגון שהיו משקים מכאן ומשקים מכאן ומשקה טופח ביניהם, ונגע טמא במשקה טופח, המשקים שמשני הצדדים טהורים, אף על פי שמחברים לו (הר"ש; **ברטנורא**): **ולא לטהרה** – כגון מקוה שאין בו ארבעים סאה, וניצוק או קטפרם או משקה טופח מחברו למקוה כשר, אינו חיבור, והטביל במקוה החסר לא עלתה לו טבילה, או כגון במקל ששיניו ברישא, שלא נטהר בהשקה עד שיטביל את כולו (הגר"א). יש מפרשים, שהפיסקא "והקטפרם ומשקה טופח" אין פירושה שני דברים אלא דבר אחד, והיינו: הקטפרם שיש עליו משקה טופח, ובאה המשנה ללמדנו, שאם נשפכו מים במדרון, ממקום גבוה למקום נמוך, ונשאר במדרון משקה טופח, אינו חיבור עם המים שלמטה, לא לטמאה ולא לטהרה (**רמב"ם**). **והאשפרן** – המים המכונסים במקום עמוק, **חבור לטמאה ולטהרה** – שאם נטמאו קצתם נטמאו כולם, ואם נתחברו קצתם למקוה טהור, טהרו כולם (**ברטנורא**).

בענין ששיניו: "הניצוק והקטפרם ומשקה טופח אינו חיבור לא לטמאה ולא לטהרה" – בארנו לעיל (עפ"י הר"ש והברטנורא), שאם טמא נגע בחלק התחתון של הניצוק או הקטפרם, לא נטמא חלקו העליון. ולהבנת יתר של הדברים נביא עוד מפירושו של בעל "תפארת ישראל" (על פי הגר"א): היו המשקים בניצוק או בקטפרם טהורים, ונגעה תחתית הקילוח בטמאה, הקולט מהקילוח באוויר, טהור מה שקלט, וכן אם נגעה טמאה באמצע הקילוח, מכאן ומכאן טהור. ואף על פי שכל טיפה וטיפה ניטמאת מחברתה ונמצא הכל נטמא, מכל מקום אפשר ליישב, שמדובר כאן בטבול יום, שאינו מטמא את המשקים אלא פוסלם בלבד, ולפיכך לא נטמא אלא מה שנגע בלבד (עיי' "תפארת ישראל" ו"אליהו רבא", שמובאות שם דגומות נוספות).

אבל הרמב"ם כותב (הל' טומאת אוכלין ז, א): "הניצוק אינו חיבור לא לטמאה ולא לטהרה. כיצד? והנה מערה משקין טהורין לתוך כלי טמא. ואפילו על גבי שרץ – הרי הממוד ניצוק טהור: ואם קלט מן המשקין ונגרין מן האוויר (כגון שהכניס כלי באמצע הקילוח ונפלו לתוכו קצת מהמשקים קודם שהגיעו לכלי הטמא), הרי זה שקלט טהור. ואין צריך לומר שהמשקין שמערה מהם (שעדיין לא יצאו מהכלי העליון) טהורין."

והרי שלדעת הרמב"ם, אף על פי שמערה לתוך כלי טמא או אפילו על גבי השרץ, אין הטיפה שנטמאה מטמאה את חבירתה הנוגעת בה, וחברתה את חברתה, עד שיהא הכל טמא (עיי' "תפארת ישראל, בועז", שנדחק ליישב דעת הרמב"ם).

ויש מבארים, שלדעת הרמב"ם רואים את הטיפות הנמצאות בתנועה כאילו הן מנותקות זו מזו, וכשם שאינם מחברות את הכלי העליון לכלי התחתון, כך הן עצמן אינן חיבור זו לזו לענין שתטמא אחת את השנייה (רמב"ם לעם. עיי' השלמות המפורש שם).

מצטרף – לכביצה, לטמא את המשקה, שהמשקה הנוגע בכל פירורי הבצק מצרף את כולם, וכיון שיש בהם כביצה, הרי הם מטמאים את המשקה, וזה חזור ומטמא את העריבה. **רבי דוסא אומר: אכל פרוז אינו מצטרף** – אוכל המורכב מחתיכות נפרדות, או המפורר לפירורים, אינו מצטרף לשיעור כביצה לטמא אחרים, שאף על פי שנמצא בתוך משקה, אין המשקה מצרף את הפירורים. ואין הלכה כרבי דוסא.

בארנו את הרישא לפי הרמב"ם והגר"א, וכן פירש בעל "תפארת ישראל". אבל יש מפרשים: ומשקה טופח מלמטן – שבחלק הנמוך של העריבה מונח בצק שבליטתו רכה, ומשקה שלה טופח, ואילו למעלה, בצד הגבוה של השיפוע, בצק שבליטתו עבה ואין בה משקה טופח, אם יש בעריבה שלש חתיכות כביצה – שהחתיכה התחתונה יש בה משקה טופח, ושאר השתיים אין בהן משקה טופח, והן מונחות זו אצל זו, באופן שהאמצעית נוגעת בטופחת, והעליונה נוגעת באמצעית, אינן מצטרפות לשיעור כביצה לטמא את המשקה הטופח של החתיכה האחרונה, שאף על פי שנוגעות זו בזו אינן נחשבות חיבור, אלא אם כן נושכות (עיי' לעיל א, ז). אבל אם לא היו אלא שתי חתיכות בצק, היינו התחתונה שיש בה משקה טופח ושלמעלה הימנה הנוגעת בה, ובין שתייהן כביצה, הרי הן מצטרפות לטמא המשקה, לפי שהנוגעת בטופחת הרי היא כמחברת לה על ידי המשקה הטופח. ורבי יוסי סובר שאף שתיים אינן מצטרפות, אלא אם כן היו רוצצות משקה, כלומר שאין המשקה מחברן אלא אם כן המשקה דוחק ועומד בין שתי החתיכות (הר"ש; הרא"ש; ברטנורא).

י ו ט ש ל י ו

באור משנה ט

מקל שהיא מלאה משקין ממאין – שהיו מים טמאים טופחים על פני כל המקל ("תפארת ישראל"). **פיון שהשיקה למקה** – כיון שהכניס קצהו האחד של המקל בתוך המקוה, אף על פי שלא הטבילו כולו, **טהורה** – כלומר שטהרו כל המים שעל פני המקל, ואם נגעו אוכלים טהורים במקל, בכל מקום שהוא, הרי הם נשארים בטהרתם, **דברי רבי יהושע** – הסובר, שקטפרם (מדדון) נחשב חיבור לענין השקה; **וחכמים אומרים: עד שיטביל את פלה** – אין המים שעל פני המקל נטהרים אלא אם כן הטביל את המקל כולו, שלדעת חכמים, קטפרם אינו חיבור אף לענין השקה. **הנצוק** – קילוח משקים המעורים מכלי אל כלי, **והקטפרם** – משקה השוטף ויורד במקום מדרון, **ומשקה טופח** – כלומר שאינו אלא טופח, ולא טופח על מנת להטפית, שהיד הנוגעת בו אמנם נרטבת אבל לא כדי שתוכל להרטיב דבר אחר, כל אלו **אינן חבור לא לטמאה** – כגון אם נגע

פרק תשיעי

א זיתים מאימתי מקבלין טומאה? משזיזו זעת המעטן, אבל לא זעת הקפה; כדברי בית שמאי. רבי שמעון אומר: שעור זעה שלשה ימים; בית הלל אומרים: משיתחברו שלשה זה לזה; רבן גמליאל אומר: משתגמר מלאכתו; ורבנן אומרים כדבריו.

ב גמר מלמסוק אבל עתיד לקח, גמר מלקח אבל עתיד ללוות, ארעו אבל, או משתה, או אנס, אפלו זבים וזבות מהלכים עליהן – טהורין. נפלו עליהן משקין טמאין – אין טמא אלא מקום מגען, והמוחל היוצא מהן – טהור.

פירוש ברטנורא

ט א זיתים מאימתי מקבלין טומאה. להיות מוכשרים בשמן היוצא מהן: זיעת המעטן. כלי שנחתים בו את הזיתים והן נכמרות שם כדי שיהיו ראויים להוציא שמן. לשון עמינו מלאו חלב (ויקרא כ"א כ"ד): **אבל לא זיעת הקופה**. דקופה אינה מחזקת המשקין, והמשקה היוצא מהן הולך לאיבוד, ולא נחא ליה, ואין מכשיר הורעים לקבל טומאה אלא משקה דנחא ליה, דכתיב (ויקרא י"א) וכי יותן מים על זרע, כתיב יתן וקרינן יותן, יותן דומיא דיתן, מה יתן דנחא ליה אף יותן דנחא ליה: **שעור זעה שלשה ימים**. המשקה היוצא תוך שלשה אינו חשוב שמן אלא מוחל בעלמא ואינו מכשיר, שאין מכשירים לקבל טומאה אלא שבעה משקין בלבד, והן יין מים שמן דבש חלב מל דם: **משיתחברו שלשה זה לזה**. דרך הזיתים מתחברים זה לזה כששתו במעטן: **משתגמר מלאכתו**. מלאכת הכנסתו, דכל זמן שדעתו להביא עוד זיתים ממקום אחר להוסיף על אלו, אין הויעה מכשירתו, משום דלא נחא ליה. ומשתגמר מלאכתו, אפילו בן זמו מכשיר. והלכה כרבן גמליאל, שחכמים אומרים כדבריו:

ב גמר מלמסוק. מללקוט זיתיו: **אבל עתיד ליקח**. לקנות זיתים מן השוק ולהוסיף על אלו: **גמר מליקה**. שאין בדעתו לקנות עוד זיתים, אבל רוצה ללוות זיתים מאחרים ולהוסיף על אלו: **ארעו אבל או משתה**. ולפיכך לא הוסיף עליהן, אבל דעתו להוסיף כשיעבור האבל: **טהורין**. לפי שלא הוכשרו. כרבן גמליאל דאמר משתגמר מלאכתו: **אין טמא אלא מקום מגען**. אין מוכשר אלא מקום נפילת המשקה. פירוש אחר, נפלו על הזיתים הללו שלא נגמרה מלאכתן משקין טמאין, לא נטמא מהן אלא הזיתים שנגעו בהן המשקין טמאים בלבד: **המוחל היוצא מהן**. המים היוצאים מן הזיתים קודם שנגמרה מלאכתן אין להן דין משקין, ואין מכשירים את האוכלים, והן עצמן אין מקבלין טומאה. ומפני מה טהור המוחל היוצא מן הזיתים עד שלא נגמרה מלאכתו, לפי שאינו רוצה בקיומן:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה א

אף על פי שאין רואים שיצא מהם משקה, שחזקתם שיצא משקה ("משנה אחרונה"). וכן כותב הרמב"ם: "המוסך זיתיו לדרוך? בבית הבד, לא הוכשרו עד שתיגמר מלאכתם. ומפני מה יוכשרו הזיתים שנגמרה מלאכתם? שחזקתם שהוכשרו במוחל שלהם, שהיו רוצה בקיומו כדי שיהיו נזחין לדרוך. אבל קודם שתיגמר מלאכתם, אין המוחל היוצא מהם מכשיר, מפני שאינו רוצה בקיומו (ה"ל) טומאת אוכלין יא, ו). ואחר כך כותב הרמב"ם (שם שם, ח): "משתיגמר מסיקתם ויהיו מונחים ומוכנים לדריכה, אף על פי שלא נפלו עליהם משקין ולא יצאו מהם משקין. הואיל ונגמרה מלאכתם – הוכשרו".

מכאן יש מבארים, שלשית הרמב"ם, אף בית שמאי סוברים, שלא הוכשרו הזיתים אלא בגמר מלאכתם, ולא נחלקו אלא בזה שלדעת בית שמאי צריך שיראה עליהם המשקה, ולדעת חכמים אף שאין משקה נראה, הואיל ונגמרה מלאכתם חזקתם שהזיעו והוכשרו ("תפארת ישראל").

אבל לפי מפרשים אחרים משמע, שלדעת בית שמאי אפילו קודם שנגמרה מלאכתם, משזיזו זיעת המעטן הרי הם מוכשרים לקבל טומאה (ענין "תפארת ישראל" לפי הר"ש).

יום רביעי

באור משנה ב

משנתנו היא המשך דבריהם של רבן גמליאל וחכמים.

גמר מלמסוק – מללקוט את הזיתים, ונתנם במעטן, **אבל עתיד לקח** – בדעתו לקנות עוד זיתים ולהוסיף על אלו שמסק, **גמר מלקח** – שאין בדעתו לקנות עוד זיתים, **אבל עתיד ללוות** – רוצה הוא ללוות זיתים מאחרים ולהוסיף על שלו, **ארעו אבל, או משתה, או אנס** – ואינו יכול לדרוך את הזיתים ("תפארת ישראל"); ויש מפרשים אירעו אבל או משתה – ולפיכך לא הוסיף עליהם, אבל בדעתו להוסיף עליהם כשיעבור האבל או לאחר המשתה (רמב"ם; ברטנורא); בכל אלו אינו רוצה במשקה היוצא מהם קודם שמוסיף עליהם זיתים אחרים, או לפני זמן דריכתם, לפי שהזיתים שבמעטן מתרככים בינתיים יותר מדי ומתקלקלים על ידי כך, הלכך **אפלו זבים וזבות מהלכים עליהן, טהורין** – הזיתים, שדינם כאילו שעדיין לא נגמרה מלאכתם ולא הוכשרו לקבל טומאה. **נפלו עליהן** – על הזיתים הללו – **משקין טמאין, אין טמא אלא מקום מגען** – הזיתים שנגעו בהם המשקים הטמאים, אלו בלבד טמאים, אף על פי שלא הוכשרו, לפי שמשקים טמאים הנופלים על האוכלים

כבר הזכרנו במקומות אחרים, שכל אוכל הראוי למאכל אדם אינו מקבל טומאה אלא אם כן בא עליו אחד משבעת המשקים המכשירים את האוכלים לקבל טומאה, והם: מים, טל, שמן, יין, חלב, דם, דבש דבורים. ברם, אין המשקים מכשירים את האוכלים לקבל טומאה אלא אם כן נפלו עליהם בריצון הבעלים, שנאמר (ויקרא יא, לח): "וכי יותן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו, טמא הוא לכם" – כתוב "יתן", וקוראים "יותן", מכאן דרשו חכמים: "יותן" בדומה ל"יתן", מה "יתן" – לרצונו, אף "יותן" – לרצונו. משנתנו דנה בזיתים שנמסוק לדריכה בבית הבד, מתי המוחל היוצא מהם הוא לרצון הבעלים ומכשיר את הזיתים לקבל טומאה.

זיתים מאימתי מקבלין טמאה – מאימתי נעשים הזיתים (על ידי המוחל היוצא מהם) מוכשרים לקבל טומאה? **משזיזו זעת המעטן**

– המעטן הוא כלי שצוברים בו את הזיתים, כדי שיתחממו ויתרככו קצת, ויהיו ראויים ביותר לסחיטת השמן מהם, והזיעה היוצאת מהם מכשירה אותם לקבל טומאה, **אבל לא זעת הקפה** – הזיעה היוצאת מן הזיתים כשהם עדיין מונחים בסל, לאחר לקיטתם, אינה מכשירה אותם לקבל טומאה; **כדברי בית שמאי** – כך הם דברי בית שמאי. וטעמם מבואר במפרשים, לפי שזיעת המעטן היא לרצון הבעלים, שעל ידה ממהרים הזיתים להתרכך, ואף אינה הולכת לאיבוד, אבל זיעת הקופה יוצאת דרך נקביה והולכת לאיבוד, הלכך אינה לרצון הבעלים, ואינה מכשירתם, כמו שבארנו בהקדמה למשנתנו. **רבי שמעון אומר: שעור זעה שלשה ימים** – המוחל היוצא מן הזיתים קודם ששהו שלוש ימים במעטן אינו מכשירם לקבל טומאה אף לבית שמאי ("משנה אחרונה"). שעדיין אינו חשוב משקה (ברטנורא; תפארת ישראל). **בית הלל אומרים: משיתחברו שלשה זה לזה** – משיתרככו הזיתים במעטן כל כך עד שיתחברו שלוש זיתים זה לזה, המשקה היוצא מהם מכשירם לקבל טומאה. **רבן גמליאל אומר: משתגמר מלאכתו** – כשאין כבר בדעתו להוסיף זיתים על אלו שבמעטן אלא להביאם לדריכה בבית הבד, המשקה היוצא מהם מכשירם. אבל כל זמן שיש בדעתו להוסיף, אין זיעת המעטן מכשירתם, לפי שאינה לרצונו (הר"ש; ברטנורא), שעל ידי הזיעה מתרככים יותר מדי ומתקלקלים ("תפארת ישראל"); **ורבנן אומרים כדבריו** – של רבן גמליאל. וכן הלכה.

יש מפרשים, שלדעת רבן גמליאל משנתנו מלאכתם הוכשרו לקבל טומאה,

ג נגמרה מלאכתן – הרי אלו מכשירין. נפלו עליהן משקין – טמאין. המוחל היוצא מהן – רבי אליעזר מטהר, וחכמים מטמאין. אמר רבי שמעון: לא נחלקו על המוחל היוצא מן הזיתים, שהוא טהור, ועל מה נחלקו? על היוצא מן הבור – שרבי אליעזר מטהר, וחכמים מטמאין.

ד הגומר את זיתיו ושיר קפה אחת – יתננה לעיני הכהן; דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: יוליך את המפתח מיד. רבי שמעון אומר: מעת לעת.

ה המניח זיתים בפתש שימתנו, שיהו נוחין לכתוש – הרי אלו מכשירים; שימתנו שימלחם – בית שמיא

פירוש ברטנורא

ג נפלו עליהן משקין טמאין, לאחר שנגמרה מלאכתן והוכשרו לקבל טומאה, הרי כל הזיתים טמאין ואפילו אותן שלא נגעו בהן המשקין הטמאין, שהמסקה שיצא מהן לאחר שנגמרה מלאכתן שעל ידו הוכשרו לקבל טומאה הוא מתקרב באלו המשקין הטמאין ומקבל טומאה מהן, ומטמא אחר"כ כל שאר הזיתים: המוחל היוצא מהן. מן הזיתים שנגמרה מלאכתן: ר' אליעזר מטהר. דלא חשיב מוחל משקה לא להכשיר הזרעים ולא לקבל טומאה כשאר משקין: וחכמים מטמאין. דמוחל חשוב משקה בין להכשיר בין לטמא, כשיצא מן הזיתים לאחר שנגמרה מלאכתן: המוחל היוצא מן הבור. לאחר שמוציאין השמן מן הבור נשאר בקרקעית הבור מוחל כמו מים, וקאמר ר' שמעון דעליה אפילו ר' אליעזר ורבנן, ר' אליעזר לא חשיב ליה משקה, ורבנן סברי כיון דלא אפשר להיות מוחל בקרקעית הבור בלא צחצוחי שמן, חשיבי משקה כמו השמן. והלכה כחכמים, וכמו שפירש פלוגתיהו ת"ק, ולא כמו שפירש ר' שמעון:

ד הגומר את זיתיו. לאחר שעבר זמן הגתות והבדים. דבשעת הגתות והבדים הא תנן בחגיגה שהכל נאמנים על התרומה בשעת הגתות והבדים: ושיר (צ"ל ישיר וכן הוא בס"י) קופה אחת. כדי שיפריש ממנה תרומה ומעשר בטהרה (יתננה לעיני הכהן, שהכהן) עצמו יראה שגמר עתה את זיתיו, שאם לא יתננה לעיני הכהן, הוא אינו נאמן לומר ששמן בטהרה, כיון שעבר זמן הגתות והבדים. ואית ספרים דגרסי לעיני הכהן, משום דתרומה מועטת כיון שגפריש לאחר הגתות והבדים אין רגילין לתת אותה אלא לכהן עני, משום הכי תני כהן עני, והוא הדין דמצוי לתת אותה לכהן עשיר: יוליך לו את המפתח מיד. ומחזינן ליה בבואי דאמר שעתה גמר זיתיו: ר' שמעון אומר מעת לעת. של גמר לקיטת הזיתים, אם הביא לו את המפתח מהזימנין ליה. והלכה כר' יהודה. ובתוספתא (פרק י') משמע דמיד דקאמר ר' יהודה, היינו כל אותו היום:

ה המניח זיתים בכופש. נרסין. והוא סל גדול שמניחים בו זיתים לכמור: שימתנו. שיתרכבו ותהיה בהן לחלוחית. ויש ספרים שגורסים בכותש, שמניחים אותם בכמכתש ימים רבים כדי שיעשו רפים ורכים ויזיו נוחין לכתוש: הרי אלו מכשירים. במוחל היוצא מהן, שכבר נגמרה מלאכתן: בית הלל אומרים

משניות מבוארות – קהתי

י ו ס ח מ י ש י

באור משנה ד

הגומר את זיתיו – עם הארץ שגמר את מסיקת זיתיו ונתן את הזיתים למעטן, ושיר קפה אחת – שלא נתן זיתיה למעטן, כדי שלא יוכשרו לקבל טומאה, שרצה לשמרם בטהרה ולהפריש מהם תרומה, יתננה לעיני הכהן – יתן את הזיתים שבקופה למעטן בפני הכהן, ומשם ואילך ישמרם הכהן; ויש גורסים: ישיר קופה אחת ויתננה לעיני הכהן ("אליהו רבא", "משנה אחרונה"), כלומר שהמשנה באה ללמד, שכדי שעם הארץ יהא נאמן על התרומה שיפריש, ישיר קופה אחת, ולא יתן את זיתיה למעטן אלא לעיני הכהן, כדי שתיגמר מלאכת הזיתים בפני הכהן, והוא ישמרם משעה שיוכשרו לקבל טומאה ("משנה אחרונה"): דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: יוליך את המפתח מיד – אינו צריך לשיר קופה וליתנה למעטן בפני הכהן, אלא בגמר מלאכת זיתיו יוליך מיד את מפתח בית בדו לכהן, והוא נאמן לומר, שעתה גמר זיתיו; בתוספתא מוכח, שמה שאומר רבי יהודה "מיד" לאו דווקא, אלא כל אותו היום נאמן הוא להביא את המפתח ולומר שגמר בו את זיתיו ונזהר בטהרתם. רבי שמעון אומר: מעת לעת – אף אם הביא את המפתח לכהן בתוך מעת לעת, נאמן הוא לומר שנזהר בטהרתם.

במסכת חגיגה, שנינו (ג, ד), שבשעת הגתות והבדים (בזמן דריכת הענבים בגתות ובזמן עצירת הזיתים בבתי הבר) נאמנים עמי הארץ על התרומה (לומר שהיא טהורה, לפי שאז הכל מסתרים את כליהם כדי להפריש תרומה בטהרה). ושאלת הגמרא (שם כה, א): והרי ממשנתנו משמע, שאף בשעת הגתות והבדים אינם נאמנים, אלא צריך לשיר קופה וליתנה בפני הכהן? ומתרת הגמרא, שבמשנתנו מדובר, שכבר עבר זמן הבדים, ולפיכך אינו נאמן, וצריך תקנה מיוחדת.

יש גורסים: "יתננה לעיני הכהן". ומפרשים, שהואיל וכבר עבר זמן הגתות והבדים, הרי לא יוכל הכהן לקבל ממנו שמן כתרומה, לפי שהוא בחזקת טומאה, הלכך יתן זיתים מן הקופה ויתנם לכהן עני, שכן לכהן עשיר אין נותנים זיתים אלא שמן (עיי' רמב"ם).

ברם, יש כותבים, שמי שגורס "לעני הכהן" שיבוש הוא בידו (ותוספות חזיגה שם).

מכשירים ומטמאים אותם כאחד (דמב"ם). ויש מפרשים: אין טמא אלא מקום מוגען – אינו מוכשר לטומאה אלא מקום נפילת המשקה (הר"ש). והמוחל היוצא מהן – המוחל היוצא מן הזיתים הללו שלא נגמרה מלאכתם, טהור – אינו מכשיר את האוכלים ואינו מקבל טומאה, שאין לו דין משקה, הואיל והבעלים אינם רוצים בקיומו. דין זה אמנם כבר למדנו מן הרישא, שהרי שנינו שם: "אפילו זבים וזבות מהלכים עליהן". טהורין הזיתים, ולא נישנה, כנראה, אלא אנכ המחלוקת במשנה הבאה במוחל היוצא מן הזיתים לאחר שנגמרה מלאכתם (עיי' "תפארות ישראל").

באור משנה ג

נגמרה מלאכתן – של הזיתים, ומוכנים לדריכה בבית הבר, הרי אלו מכשירין – לקבל טומאה, שהוכשרו על ידי המשקה היוצא מהם, כמו שבארנו במשנה א (עיי' שם בשוליו באורנו). נפלו עליהן – על הזיתים שנגמרה מלאכתם, משקין – טמאים, טמאין – כל הזיתים שבמעטן, ואפילו אותם שלא נגעו בהם המשקים הטמאים, לפי שהמשקים הטמאים מטמאים את המוחל שבזיתים, והמוחל מטמא את כולם, שהמוחל שיצא מהם אחר גמר מלאכתם חשוב משקה ומכשיר ומיטמא (רמב"ם). המוחל היוצא מהן – מזיתים שנגמרה מלאכתם, רבי אליעזר מטהר – רבי אליעזר חולק על הרישא וסובר, שהמוחל אינו חשוב משקה, הלכך אינו מכשיר ואינו מקבל טומאה: וחכמים מטמאין – שלדעתם מוחל היוצא מן הזיתים לאחר שנגמרה מלאכתם הרי הוא חשוב משקה, ומכשיר ומיטמא, כמו שבארנו בטעם הרישא. אמר רבי שמעון: לא נחלקו – רבי אליעזר וחכמים, על המוחל היוצא מן הזיתים – שבמעטן, שהוא טהור – לפי שאינו חשוב משקה, ועל מה נחלקו? על היוצא מן הבור – שלאחר שמוציאים את השמן מן הבור שבבית הבר, נשאר בו מוחל (רמב"ם), ועל אותו מוחל נחלקו רבי אליעזר וחכמים, שרבי אליעזר מטהר – לפי שלדעתו אינו חשוב משקה, וחכמים מטמאין – שסוברים הם, הואיל ואי אפשר שיהא מוחל בבור בלא צחצוחי שמן, הרי הוא חשוב משקה כמו השמן. והלכה כחכמים. כפי שתנא קמא פירש מחלוקתם ולא כפי שפירש רבי שמעון (עיי' "תפארות ישראל").

אומרים: מכשירים, ובית הלל אומרים: אינן מכשירים. הפוצע זיתים בידים ממאות – טמאן.

ו המניח זיתיו בגג לגרגרם, אפילו הן רום אמה – אינן מכשירים. נתנן בבית שילקו, ועתיד להעלותם לגג, נתנן בגג שילקו, או שיפתחם – הרי אלו מכשרין. נתנן בבית עד שישמור את גגו, או עד שיליכם למקום אחר – אינן מכשרין.

ז רצה לטול מהן בד אחד או שני בדין – בית שמאי אומרים: קוצה בטמאה, ומחפה בטהרה; בית הלל אומרים: אף מחפה בטמאה. רבי יוסי אומר: חופר בקרדמות של מתכת, ומוליך לבית הכד בטמאה.

פירוש ברטנורא

אין מוכשרים. דלא נגמרה מלאכתן עדיין: הפוצע זיתים. ממעכן בידים מסואבות: טמאן. ידיים מסואבות פוסלות את התרומה, וכל הפוסל את התרומה מטמא משקן להיות תחלה. והן מוכשרים בפציעתן, דניחא ליה במשקה דטיף עליהו, שמתוך כך הן מרבים טעם:

א לגרגרם. לעשות מהן גרגרים. כלומר לעשות שכל גרגר וגרגר יתוש בחמה ויתגב: אפילו הן רום אמה. דכשנתיבשו העליונות, התחתונות מועות ומתלחלות במשקה, מכל מקום הואיל ודעתו שיתגב, אינן מוכשרים. ויש מפרשים לגרגר, למתקן בחמה כדי לסופתם במלח ולאכלו. ולפי שאין מתמתקין כולם בבת אחת, משום הכי נקט לגרגר, כלומר שיקח הגרגרים המתמתקין ראשון ראשון ויאכלם. וגורסין אפילו הן רום אמה הרי אלו מוכשרים, כלומר אפילו שהן גבוהים אמה דהשתא אותן התחתונות אינן מתמתקות, הרי אלו מוכשרים במשקה היוצא מהן, דניחא ליה שזיעו שם, דחזו לאכילה מפי: שילקו. שיתמעכו ויתפצעו: ועתיד להעלותם לגג. אח"כ למתקן שם בחמה: נתנן בגג שיפתחם. שיתבקעו הזיתים וימלחם: הרי אלו מוכשרים. דכל הני ניחא ליה בועת השמן הנפלט: עד שישמור. שיתקן שומרה לגגו. סוכה מקנים וקש שעושים בראש הגג לשבת שם לשמור: אינן מוכשרים. דלא ניחא ליה בועת שיוצאת מהן:

ז רצה לטול מהם בד אחד. זיתים שלא נגמרה מלאכתן ולא הוכשרו כגון שהיה דעתו ליקח ולהוסיף עליהן כדתנן בריש פירקין, ובא ליקח מהן שיעור מועט שמשימים בבית הכד בפעם אחת, או שני בדין, ולעשות מהן שמן, ומשאר מהן במעטן הרבה: בית שמאי אומרים קוצה בטמאה. חותך מה שרוצה לתחת מן האום של זיתים שבמעטן, בד או שני בדים בטמאה, כיון שלא נגמרה מלאכתן ולא הוכשרו: ומחפה בטהרה. כשנמר ליקח מה שרצה ליקח, מכסה המותר שבמעטן בטהרה כאילו הוכשר, דמועלת לקחתו מה שלוקח להחשיב את המותר כאילו נגמרה מלאכתן: אף מחפה בטמאה. דאף הנשאר לא הוכשר, כיון שלא נגמרה מלאכתן ודעתו להוסיף עליהם. ומיהו אם עקר כל הזיתים שבמעטן כדי לעשותן בבית הכד, הוי מוכשרים לבית הלל: ר' יוסי אומר חופר בקרדמות. ועוקר כל הזיתים שבמעטן: ומוליך לבית הכד בטמאה. לפי שלא הוכשרו. וקרדומות דנקט, לרבותא לפי שהן כלי ברזל ומוכנים לטומאת מות יותר משאר כלים. והלכה בבית הלל:

משניות מבוארות – קהתי

ב אור משנה ה

שאינן הזיתים התחתונים מתמתקים (ואפשר שיימלך עליהם להביאם לבית הכד. – תפארת ישראל), מכל מקום המשקה היוצא מהם מוכשרים לקבל טומאה, לפי שהוא יוצא לרצונו, שמשבח את טעם הזיתים לאכילה (הרש). נתנן בבית שילקו – שיתעפשו ויתרכו, ועתיד – אחר כך, להעלותם לגג – שיתייבשו, או נתנן בגג שילקו, או שיפתחם – שיתתקן אותם לשניים ואחר כך יתייבשו בחמה (רמב"ם). ויש גורסים: נתנן בגג שיפתחם וימלחם. ומפרשים: שיתבקעו בחמה וימלחם (ר"ם; ברטנורא). הרי אלו מכשרין – לפי שהזיעה שיצאה מהם בתחילה היתה לרצונו. נתנן בבית עד שישמור את גגו – שיתקן את גגו שיהא מקום המשתמר, כגון שיקיפהו מעקה או שיעשה סוכה לשומר, או עד שיליכם למקום אחר – שרוצה להעבירם למקום אחר ומחוסר פנאי מחזיקם בינתיים בבית, אינן מכשרין – אין הזיעה היוצאת מהם מכשירתם לקבל טומאה, לפי שאינה לרצונו.

ב אור משנה ז

רצה לטול מהן – מן הזיתים שאינם מוכשרים לקבל טומאה, כגון שהיו לו זיתים במעטן, והיה בדעתו להוסיף עליהם, שבכגון זה לא הוכשרו בזיעה היוצאת מהם, ועכשיו נמלך לטול מהם לדריכה, בד אחד – כשיעור הניתן לדריכה בפעם אחת בבית הכד, או שני בדין – או כשיעור הנדרך בפעמים בבית הכד, ולהשאר את היתר במעטן, בית שמאי אומרים: קוצה בטמאה – מותר לו לתתן בטמאה מגוש הזיתים שבמעטן מה שצריך בשביל בד אחד או שני בדין, הואיל ולא הוכשרו לטומאה, ומחפה בטהרה – לאחר שחתך מה שרצה לטול, מכסה בטהרה את הזיתים שנשתיירו במעטן, לפי שעל ידי נטילת מקצתם נחשב השאר כאילו נגמרה מלאכתם, והוכשרו לטומאה במשקה שעל גבם, הלכך צריך לכסותם בטהרה; בית הלל אומרים: אף מחפה בטמאה – מותר גם לכסות את השאר בטמאה, שאף הזיתים שנשתיירו במעטן לא הוכשרו לטומאה, לפי שלא נגמרה מלאכתם, מאחר שבדעתו להוסיף עליהם. ברם, אם נמלך ונטל כל גוש הזיתים שבמעטן לדרכם בבית הכד, מודים בית הלל

המניח זיתים בפיתש – במכתשת, שכותשים בה זיתים העומדים לאכילה, ויש גורסים: בכופש: היינו סל המיוחד לזיתים, שימנתו – שיתלחלו ויתרכו, שיהיו נוחין לפיתש – אותם, הרי אלו מכשרים – שהוכשרו לטומאה במשקה היוצא מהם; שימנתו שימלחם – ואם הניח זיתים בכותש כדי שיתרכו וימלחם לאכילה, בית שמאי אומרים: מכשרים – שהמוהל היוצא מהם הרי הוא לרצונו; ובית הלל אומרים: אינן מכשרים – שלדעתם אין הוא רוצה במוהל היוצא מהם, לפי שפג טעמם של הזיתים, ולכן אין המוהל חשוב משקה (רא"ם; תפארת ישראל). ויש מבארים טעם המחלוקת, שלדעת בית שמאי כבר נגמרה מלאכתם, ולדעת בית הלל עדיין לא נגמרה מלאכתם (רמב"ם; ברטנורא). הפוצע זיתים בידים טמאות – שממעכם לאכילה, ויוצא מהם משקה, טמאן – שהמשקה היוצא מהם יוצא לרצונו, ונעשה ראשון, לפי שידים טמאות פוסלות את התרומה, וכל הפוסל את התרומה מטמא משקים להיות תחילה, והמשקה מטמא את הזיתים ועושה אותם שני לטומאה, שמשקה טמא מכשיר ומטמא כאחד (ר"ם; ברטנורא; תפארת ישראל). ויש מבארים, שמדובר כאן בפוצע זיתים של תרומה, ובאה המשנה ללמדנו, שהואיל והידים שניות לטומאה, הרי הן פוסלות את הזיתים, מאחר שהוכשרו לקבל טומאה, לפי שפציעתם היא גמר מלאכתם (רמב"ם; עיין משנה אחרונה).

י ו ש ו י

ב אור משנה ו

המניח זיתיו בגג לגרגרם – כדי שיתייבשו ויתבשלו בחמה, ויהיו גרגרים טובים לאכילה, אפילו הן רום אמה – גבוהים אמה, ונמצאו הזיתים התחתונים מזהים ומתלחלים במשקה, אינן מכשרים – לקבל טומאה, לפי שאינו רוצה בזיעתם, מאחר שהניחם בגג לייבשם (רמב"ם). ויש גורסים: הרי אלו מוכשרים. ומפרשים, שהניח את הזיתים בגג כדי למתקם בחמה שיהיו ראויים לאכילה, אפילו הם גבוהים אמה

ח השרץ שנמצא ברחים – אין טמא אלא מקום מגעו; אם היה משקה מהלך – הכל טמא. נמצא על גבי העלים – ישאלו הפדדים לומר: לא נגענו. אם היה נוגע באם, אפלו בשערה – טמא.
ט נמצא על גבי פרודים, והוא נוגע בכביצה – טמא. פרודים על גבי פרודים, אף על פי שהוא נוגע בכביצה – אין טמא אלא מקום מגעו. נמצא בין פתל לזיתים – טהור. נמצא בגג – המעטן טהור. נמצא במעטן – הגג

פירוש ברטנורא

ח בריחים. שטוחנים בהן זיתים קודם נתינתן לבית הכד ואח"כ נותנן בבית הכד וטוענן בקורה: ואם היה משקה. נטמא המשקה בשרץ ונטמאו כל היתים ע"י חיבור משקה: נמצא על גבי העלים. נמצא השרץ ע"ג העלים המכסים את היתים, ועלים לאו בר קבולי טומאה ניהו: ישאלו הפדדים. עמי הארץ שטיהרן בעל השמן לעשות זיתיו בטהרה, ונאמנים לומר לא נגענו בשרץ שעל העלים ולא נטמינו: ואם היה נוגע באום. אם היה השרץ יוצא מן העלים שמכסים את היתים ונוגע באום: אפילו וכו'. שער אחד מן השרץ נוגע באום: טמא כל האום, דחשיב חיבור. אום, היתים המקובצים יחד ומחוברין זה בזה במעטן, נקראים אום:

ט נמצא על גבי פרודים. לאחר שתקע יתר באום להפריד האום לכמה חלקים פרודים, ובכל גוש וגוש מאלה החלקים הפרודים מהאום יש זיתים מדובקים: והוא נוגע בכביצה. שאם באת לצרף זיתים שהשרץ נוגע בהן יש בהן כביצה: טמא כל הגוש. אע"ג דאין הגוש חיבור משתקע את היתר באום להפרידם, מכל מקום כיון דיש בגוש זה זיתים טמאין כשיעור לטמא אחרים, דהיינו כביצה, נעשה חיבור לטמא כל שאר היתים שבו: פרודים על גבי פרודים. שיש גושים על גבי גושים והשרץ על הגוש העליון: אע"פ שהשרץ נוגע בכביצה. של אותו גוש: אין טמא אלא מקום מגעו של שרץ, כלומר אותו גוש בלבד שהשרץ נגע בו, אבל שאר גושים, טהורים: נמצא השרץ בין הכותל לזיתים טהור. ולא חיישינן שמא היה על היתים: נמצא בגג. המעלה זיתים מן

משניות מבוארות – קהתי

סוף הקין, ולא שלט בהם החום כל כך, ונשארים קשים, עד שגם אם יניחום במעטן, לא יזיעו ולא יתרככו, הלכך מניחים אותם בציבורים עד שיתחילו להיבקע קצת ויתרככו, כדי שיהא נוח לכבשם ולהוציא שמנם. וכשאנו רוצה להמתין כל כך עד שירקבו, טוחנם בריחים קודם שיתנם בבית הכד (ע"י) נגמא מנחות פ"ט. ומשום שברחיים מונחים זיתים טחונים, הנוחים למאכל שרצים, מצויים שם שרצים, ולפיכך נקטה המשנה דבר שהוא שכיח: "השרץ שנמצא ברחיים".

באור משנה ט

נמצא – השרץ המת, על גבי פרודים – ויש גורסים: פרודים, היינו חלקים שנפרדו מן האום (מגוש של זיתים המחוברים ומדובקים זה לזה). ואף החלקים הללו הם גושים קטנים, ומונחים על האום, והוא נוגע בכביצה – והשרץ נוגע בפרודים אחרים שיש בהם כשיעור ביצה, טמא – הכל טמא. הפרודים והאום, שהפרודים קבלו טומאה מהשרץ, ואף על פי שכל פרוד בעצמו אינו כביצה, מכל מקום נטמא מהשרץ, שאוכל מקבל טומאה בכל שהוא, וחוזרים הפרודים הטמאים שהם בכביצה ומטמאים את האום, לפי שהאום הנוגעת בכלם מצרפתם לכשיעור לטמא אחרים (ה"ש; ברטנורא; הגר"א). פרודים על גבי פרודים – אם מונחים פרודים על גבי פרודים ולא על גבי האום, אף על פי שהוא נוגע בכביצה – שהשרץ נוגע בפרודים העליונים שהם ביחד כשיעור ביצה, אין טמא אלא מקום מגעו – אותם הפרודים שנגע בהם השרץ, אבל שאר הפרודים טהורים, לפי שאינם גוש אחד, והרי כל אחד משאר הפרודים לא נגע אלא בפחות מכביצה פרודים טמאים, ואוכל שהוא פחות מכביצה אינו מטמא אחרים. ברם, הפרודים שנגעו בשרץ טמאים, מהטעם שבארנו לעיל, שאוכלים מקבלים טומאה בכל שהם. נמצא – השרץ – בין פתל לזיתים, טהור – טהורים היתים, ואין חוששים שמא נגע השרץ בזיתים. נמצא בגג – לאחר שנטלו זיתים מן המעטן והעלום לגג נמצא שרץ בזיתים שעל הגג, המעטן טהור – היתים שנשתיירו במעטן טהורים, ואין אומרים, שכבר היה השרץ במעטן והובא משם עם הזיתים לגג, אלא אומרים: כאן נמצא כאן היה, שאין מחזיקים טומאה ממקום למקום. נמצא במעטן – אבל אם לאחר שהעלה את הזיתים על הגג נמצא השרץ במעטן, הגג טמא – הזיתים שעל הגג טמאים, שאנו אומרים: כבר היה השרץ במעטן קודם שניטלו ממנו הזיתים שהעלו לגג, ונטמאו, שכן מחזיקים טומאה מזמן לזמן ("תפארת ישראל"; תוספות ודשים). יש מבארים הטעם שאם נמצא השרץ בגג, המעטן טהור, לפי שכשנתן הזיתים בכלי להעלותם לגג, אילו היה שרץ לפניו בכלי היה רואהו, אבל כשנמצא במעטן,

שהוכשרו לטומאה. רבי יוסי אומר: חופר בקרדמות של מתכת – כדי לעקור את כל הגוש, ומוליך לבית הכד בטמאה – כלומר אפילו נמלך ונטל את כל גוש היתים שבמעטן, מותר להוליכם לבית הכד בטומאה, לפי שלא הוכשרו לקבל טומאה, הואיל ובתחילה היה בדעתו להוסיף עליהם, והמשקה שיצא מהם לא היה לרצונו. והלכה כבית הלל. במפרשים מבואר, שרבי יוסי נקט "חופר בקרדמות של מתכת" לרבותא, לפי שחמורים הם משאר כלים לענין טומאת מת, משום "חרב הרי הוא כחלל". (רמב"ם; הרא"ש; ברטנורא; ע"י "תפארת ישראל" שמקשה על כך, ומבאר הטעם, שכן היה דרכם כשרצו לעקור את כל הגוש, היו חופרים תחתיו בקרדומות של מתכת).

שבת קודש

באור משנה ח

השרץ – המת, שנמצא ברחים – של זיתים, שטוחנים את הזיתים בריחים קודם שנותנים אותו תחת קורת הכד, אין טמא אלא מקום מגעו – מקום שנגע בו השרץ, אבל שאר הזיתים הנוגעים באלו שנגעו בשרץ טהורים, לפי שאין בכל אחת מחתיכות הזיתים שנטחנו שיעור כביצה, ואין אוכל טמא מטמא אחרים בפחות מכביצה (משנה אחרונה); אם היה משקה מהלך – שהמשקה היוצא מן הזיתים צף סביב כל הזיתים, הכל טמא – כל הזיתים טמאים, שכיון שנטמא מקצת המשקה בשרץ, נטמא כולו, והמשקה מטמא את כל הזיתים (רמב"ם). נמצא – השרץ, על גבי העלים – עלי זית שמכסים בהם את הזיתים הטחונים, והרי העלים אינם מקבלים טומאה, שאינם מאכל, ישאלו הפדדים – פועלי בית הכד והם עמי הארץ, שטיהרם בעל השמן לעשות את זיתיו בטהרה, לומר: לא נגענו – כלומר שאם שואלים אותם והם אומרים: לא נגענו בשרץ שעל העלים, נאמנים. ואף על פי שעם הארץ אינו נאמן על הטהרות, היינו על שלו, אבל על של אחרים נאמן ("תפארת ישראל"). ויש גורסים: ישאלו הפדדים לומר: לא נגע – כלומר שנאמנים הם לומר שלא נגע השרץ בזיתים (אילוהו רבא). אם היה נוגע באם – היה השרץ נוגע באום, היינו בגוש הזיתים המדובקים זה לזה, אפלו בשערה – אפילו שער אחד של השרץ נגע בגוש, טמא – כל הגוש, שהכל נחשב כגוף אחד.

בענין ששינוי ברישא: "השרץ שנמצא ברחיים" מבאר בעל "תפארת ישראל": מפני שהזיתים אינם מתבשלים באילן בזמן אחד, ולפיכך אותם שנחבשלו באמצע הקיץ נתבשלו יפה יפה ונתרככו מחום השמש, ודי להם שיונחו במעטן להזיע, שעל ידי זה כבר יהי נוח לכבשם. אבל יש שמאחרים להתבשל עד

טמא. נמצא שרוף על הזיתים, וכן מטלית מהוהא – מהורה, שפל הטמאות פשעת מציאתן.

פירוש ברטנורא

המעטן לגג ונמצא שרץ אח"כ בויתים שעל הגג: המעטן טהור. כלומר זיתים שבמעטן טהורין, ולא אמרין עם הזיתים הובא והיה במעטן: נמצא במעטן. זיתים שהעלה בגג, טמאין, דמקודם שהעלה הזיתים לגג היה השרץ במעטן: נמצא שרוף. ושרץ שרוף לא מטמא, דכתיב במוותם, כעין מותם. וכשנמצא שרוף ע"ג זיתים טהורים, לא חיישינן שמא נגע בהן קודם שנשרף: מהוהא. בגד שנחרך באש ונעשה כמין קורי עכביש, ושוב אינו מקבל טומאה: טהור. ולא אמרין שמא טמא היה מתחילה קודם שנחרך: כשעת מציאתן. בין להקל בין להחמיר:

משניות מבוארות – קהתי

ז: "נמצא על גבי זיתים פרוזין, והוא נוגע בכביצה – הכל טמא, שהאוכל שהוא כביצה מטמא המשקה המעורב בהם, והמשקה מטמא שאר הזיתים. היו פרוזין על גבי פרוזין והמשקה מלמטה, אף על פי שנגע בכביצה, אין טמא אלא מקום מגעו". ובענין שנינו במשנתנו: "נמצא במעטן – הגג טמא", אין הרמב"ם פוסק כמשנתנו אלא כדברי חכמים שבתוספתא. שכן הוא כותב (הל' אבות הטומאות יז, ד): היה קוצה זיתים מן המעטן ומעלה אותם לגג, ונמצא השרץ בגג – זיתים שבמעטן טהורים. נמצא במעטן – המעטן טמא". ומשמע: אבל זיתים שבגג טהורים (עיי' "כסף משנה" שתמה על הרמב"ם, שלא פסק כסתם משנתנו; ועיי' "תוספות יום טוב"; ועיי' חידושי מהרי"ח, שלדעתו טעות סופר ברמב"ם, וצריך להיות: נמצא במעטן – שבגג טמא).

יש לחשוש, שמא מתחילה היה שם (הדא"ש). נמצא שרוף – שרץ שרוף, על הזיתים – ושרץ שרוף אינו מטמא, וכן מטלית מהוהא – מטלית טמאה שהיא בלויה, והרי שנטהרה מטומאתה (עיי' ברטנורא שפירש בדרך אחרת). מהורה – מלמא את הזיתים, כלומר שאין חוששים שמא היה שם השרץ קודם שנשרף, או שהיתה שם המטלית קודם בלייתה, ונטמאו הזיתים, שפל הטמאות פשעת מציאתן – דנים אותן לפי השעה שמוצאים אותן, כמו שכבר שנינו לעיל (ג, ה), הלכך הזיתים טהורים.

בארנו הרישא לפי הרי"ש והגר"א. אבל הרמב"ם כותב (הל' טומאות אוכלין ט).

אגרות קודש

ב"ה, ה' מנ"א, תשכ"ד

ברוקלין, נ.י.

מר שמואל יצחק הכהן שי' אבידור

שלום וברכה!

לפלא קצת שמאז מכתבו מכמה חדשים קודם לכן לא קבלתי מכתב מך, אף שתקותי חזקה שלא מדקדק עמי שמתעכב מכתבי מפני הטרדות, ולמרבה הצער לא כל הטרדות מסוג שמחה.

בהתאם לסגנון מכתבו, תקותי שהשתתף בכמה התועדויות חסידותיות באה"ק ת"ו ולכן הי' לי לפלא שלא נזכר שמו בין אלו שהשתתפו בחגיגת (זיכרון ל) י"ב תמוז בכפר חב"ד. ובודאי השתתף בחגיגה כזו במקום אחר באה"ק ת"ו.

ולמותר להדגיש לדכוותי שענין הזכירה הוא ההתעוררות למעשים בפועל, ובנידון דידן - ברוח בעל השמחה והגאולה ד"ב-י"ג תמוז, אשר מסר נפשו בעד החזקת והפצת התורה ומצוותי, מבלי להתחשב במניעות ועיכובים. ובימים אלו שבין המצרים בודאי שראוי והגון לעשות ולפעול בכיוון זה, שזכרון החורבן מזכיר ומעמידנו על הסיבה, וכנוסח התפלה ומפני חטאינו גלינו מארצנו כו' וכוונת הזכרון הוא בשביל התיקון, ואי אפשר לביטול כי אם על ידי ביטול הסיבה. ויהי רצון שבקרוב ממש נזכה לקץ גלותנו ולגאולה האמתית והשלימה על ידי משיח צדקנו, וימים אלו יהפכו לששון ולשמחה.

בפ"ש אחיו שי' ובכבוד וברכה ובת"ח על מסירת הפ"ש.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

רש"י

מהשתרע – נוטריקון מהשתרר
ריע אחר. ב' **רעים** – שהעמיד
מנשה צלם בהיכל. **צרה** – לשון
רעות כב' נשים לאיש אחד ואשה
אל אחותה לא תקח לצרור. **נשויות**
גרון – נתפרש במס' שבת. **דעכנא**
– נחש. **עליהם** – אמקדש ראשון
קאי. **עיים** – חרבה.

דף ז ע"ב: המקור לחטא **בזיון קדשים**, **דבתיב** (שמואל א' ב טו-יז) **גם**
במרים יקטרונו את החלב ובא נער הכהן ואמר לאיש חובת תנה
בשר לצלות לכהן ולא יקח ממך בשר מבשרל כי אם חי, ויאמר
אליו האיש קטר יקטרונו כיום החלב וקח לך באשר תאווה
נפשך, ואמר לו כי עתה תתן ואם לא לקחתי בחזקה, ותחי
חטאת הנערים גדולה מאד את פני ה' כי נאצו האנשים את
מנחת ה', וחטאם היה שלקחו יותר מהמגיע לחלקם ממתנות כהונה,
ועוד שלקחוהו קודם הקטרת האימורים.

מקדש ראשון מפני מה חרב, מפני שלשה דברים שהיו בו, עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות
דמים.

מביאה הגמרא מקור לכך: **עבודה זרה, דבתיב** (ישעיה כח כ) **כי קצר המצע מהשתרע** והמסכה צרה
כהתפנס', ופסוק זה נאמר אחר שמנשה הכניס צלם בהיכל. מבארת הגמרא: **מאי 'קצר המצע מהשתרע',**
אמר רבי יונתן, 'מהשתרע' הוא נוטריקון מהשתרר ריע אחר, כלומר **קצר מצע זה מהשתרר עליו** – קטן
מקום זה מלהכיל בו **שני רעים באחד**, וכך כאשר הכניס מנשה צלם להיכל כביכול אין בו מקום להשראת
השכינה ולצלם. **והמסכה צרה כהתפנס',** **אמר רבי שמואל בר נחמני, כי מטי** – כאשר הגיע **רבי**
יונתן להאי קרא בכי, אמר, מאן – ה' **דבתיב ביה** שהוא **בנים בנר מי תים', נעשית לו מסכה** –
עבודה זרה **צרה** – כמו שתי נשים צרות לאיש אחד, שכאשר נכנסת האחת, השניה יוצאת, כך ה' כשנכנס
צלם להיכל הוא יוצא.

גלוי עריות, דבתיב (ישעיה ג טז) **ו'יאמר ה' יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נשויות גרון ומשקרות**
עינים הלוד וטפוף תלכנה וברגליהן תעפסנה. מבארת הגמרא: **יען כי גבהו בנות ציון,** שהגביהו
עצמן על ידי שהיו **מהלכות ארוכה בצד קצרה** שבכך יבלוט גובהן ויראו נאות יותר. **ותלכנה נשויות**
גרון, שהיו מתגאות ומהלכות בקומה זקופה. **ומשקרות עינים,** דהו מליין בוחלא עיניהן –
ממלאות עיניהם בכחול הקרוי סיקרא. **הלוד וטפוף תלכנה,** שהיו מהלכות עקב בצד גודל – פסיעות
קטנות דרך גאווה ובנחת כדבר הצף על פי המים כדי שיהיו מסתכלין בהן, **וברגליהן תעפסנה,** **אמר רבי**
יצחק, שהיו מביאות מור ואפרסמון ומיני בשמים ומניחות במנעליהן, וכשמגיעות אצל בחורי
ישראל, בועטות ומתיוות עליהן ומכניסין בהן יצר הרע בארם בנחש בעום.

שפיכות דמים, דבתיב (מלכים ב' כא טז) **ונם דם נקי שפך מנשה [חרבה מאד] עד אשר מלא את**
ירושלים פה לפה.

לא זו בלבד שמבטלים ושוללים את עניין החורבן והגלות, ביטול ושליטת העניין הבלתי-רצוי דתשעת הימים . . אלא העיקר הוא –
שמהפכים עניינים אלו "לששון ולשמחה ולמועדים טובים".

משיחת שבת פרשת דברים ה'תשד"מ

רבים עד שאם נסיר את הסכך העליון די בהוצין לבד כדי לסכך
 את הסוכה באופן שתהיה צילתה מרובה מחמתה, מורדים את
 גובה הסוכה מהם ולמטה וכיון שאין בחלל הסוכה יותר מעשרים
 אמה בשרה. ואם לאו – שאין הוצין רבים ואם נסיר את הסכך
 תהיה חמתם של ההוצין מרובה מצילתם, נחשבים ההוצין כאילו
 אינם, ומורדים את חלל הסוכה מהסכך העליון, וכיון שיש בה
 יותר מעשרים אמה פסולה. היתה הסוכה גבוהה עשרה טפחים,
 שזוהו שיעור סוכה קטנה ופחות משיעור זה פסולה כיון שהיא
 דירה סרוחה, והוצין יורדין לתוך עשרה טפחים, סכך אביזר, למימר,
 שסוכה זו דינה כסוכה גבוהה שיורדין הוצין לתוכה, ולכן דווקא
 אם ההוצין צילתם מרובה מחמתם נחשבים כחלק מהסכך
 ופוסלים את הסוכה כיון שלא נשאר בה עשרה טפחים, אבל אם
 חתמם של ההוצין מרובה מצילתם, בשרה, משום שבאופן זה
 בטלים ההוצין כמי שאינם אלא ממעטים את חלל הסוכה
 מעשרה טפחים. אמר ליה רבא, אף שהוצין אלו אינם נחשבים
 כחלק מהסכך למעט את חלל הסוכה, מכל מקום כשיורדים
 ההוצין לתוך חלל הסוכה שהיא עשרה טפחים, הסוכה פסולה,
 משום שהיא סוכה זו שהוצין יורדין בחללה דירה פרוקה היא,
 שהרי ההוצין טופחים על פניו ומצמצמים אותו, ואין אדם דר בדירה
 פרוקה, וכיון שאין הסוכה ראויה למגורים, פסולה היא.
 היתה הסוכה גבוהה מעשרים אמה, ובה בה בקרקעית הסוכה
 איצטבא – כמי כימה גבוהה מאבנים וטיט, בנגד – סמוך לדופן
 המצטבא של הסוכה על פני הול – ששני ראשי האיצטבא נוגעים
 בשתי הדפנות בצדי הסוכה, אם מהאיצטבא לסכך אין חלל יותר
 מעשרים אמה וכן יש בה – באיצטבא שיעור הכשר סוכה – רוחב
 שבעה טפחים על פני כל אורך הסוכה, בשרה כל הסוכה, ויכול
 אף לאכול ולישון בחלקה החיצוני מן האיצטבא והלאה אף שיש
 שם יותר מעשרים אמה מהקרקעית הסוכה לסכך. ואם בנה
 איצטבא זו מן הצד של הסוכה ולא באמצעה, ויש לה רק שתי
 דפנות, אם יש משפת איצטבא לבותל שכנגדה ארבע אמות,
 פסולה כל הסוכה, שהרי איצטבא עצמה יש רק שתי דפנות, ולא
 ניתן לצרף אליה את הדופן השלישית כיון שהיא רחוקה ארבע
 אמות. אולם אם משפת האיצטבא עד הכותל שכנגדה יש פחות
 מארבע אמות, בשרה – שכן היא הלכה למשה מסיני שסכך פסול
 הסמוך לאחת מדפנות הסוכה פחות מארבע אמות, רואים כאילו
 הדופן עקומה עד לסכך הכשר והסכך הפסול נחשב כחלק
 מהדופן, וכן כאן נחשב כאילו הדופן שכנגד האיצטבא נעקמה
 ונכפפה עד הסכך שמעל האיצטבא ומצטרפת להיחשב כדופן
 שלישית לאיצטבא, וכל הסוכה כשירה. מקשה הגמרא, מאי קא
 משמע לו – מהו החידוש בדין זה, דאמרין דופן עקומה, הרי תנינא
 – שנינו כבר דין זה במשנה להלן (טז), בית שנפחת גגו באמצעו
 וסיכך על גביו במקום הפחת, אם יש מן הבותל של הבית עד
 למקום הפיכוד ארבע אמות מכל צד, פסולה, משום שאין כותלי
 הבית נחשבים כדפנות הסוכה ונמצא שאין לסוכה דפנות. ומדויק
 מדברי המשנה, שהיא אם מרחק בין כותלי הבית ומשלוש
 רוחותיו עד מקום הסיכוך הוא פחות מכאן – מארבע אמות, בשרה
 הסוכה, משום שרואים את תקרת הבית כדופן עקומה, הרי שדין
 זה כבר נאמר במשנה. מתרצת הגמרא: מהו דתניא – שמא
 תאמר, שדווקא הקם – לגבי בית הוא דשייך לומר שכותלי הבית
 מתעקמים עד לסכך, משום דתניא לדופן – שכותל הבית ראו
 לשמש לדופן הסוכה [שהרי הוא אינו גבוה יותר מעשרים אמה],
 וכל החסרון הוא משום שהוא רחוק מהסכך, ובוה נאמר ההלכה
 שאומרים 'דופן עקומה' ורואים את הדופן כאילו מתקרבת לסכך,
 אכל הקא – לגבי סוכה הגבוהה מעשרים אמה ובנה בה איצטבא
 מן הצד דהדופן מצד עצמה לא תניא לדופן, משום שהיא גבוהה
 יותר מעשרים אמה, אימא – שמא נאמר שבוה לא נאמרה
 ההלכה של דופן עקומה, לכן קא משמע לו שגם בזה אומרים דין
 'דופן עקומה' ומכשירים את האיצטבא לסוכה.
 היתה הסוכה גבוהה מעשרים אמה, ובה איצטבא באמצעיתה של

מוסיפה הגמרא: ואף על גב דבבבליהו [לבוהלו] – אפילו אם ביטל
 האדם בפיו את הכרים והכסתות למשך כל שבעת ימי החג, לא
 תועיל מחשבתו והסוכה פסולה, משום דבבבליה דעתו אצל כל אדם
 – שרוב בני אדם אין דרכם להניח כרים וכסתות בקרקע למשך
 שבעה ימים משום שחוששים שמא יפסדו על ידי הגשמים או
 לחות הקרקע ומדרס בני אדם. ואם בא למעט את גובה חלל
 הסוכה על ידי שהניח בה תבן וזנב השיבולת המשמש למאכל
 בהמה, עד שלא ישאר בינו לסכך יותר מעשרים אמה, וגם בפילו
 – אמר בפיו שמבטל את התבן ולא יטלו משם בתוך שבעת ימי
 החג, הוי מיעוט, והרי זו סוכה שאינה גבוהה מעשרים אמה
 וכשירה. וכל שכן אם מיעט את חלל הסוכה על ידי שהניח בה
 קצף שחשיבותו פחותה מתבן וגם בפילו, הרי זה מיעוט
 וכשירה, שבודאי כוונתו גמורה לבטלם. אולם אם בא למעט את
 גובה חלל הסוכה על ידי שמניח בה תבן, ולא ביטלו במפורש
 בפיו, ורק במחשבתו יודע הוא שאין עתיד לפנותו משם כל ימי
 החג, וכן אם מיעט את גובה חלל הסוכה באמצעות קצף שהניח
 בה פתם – שאין ידוע אם יסלקו בתוך ימי החג או לא והוא הדין
 עפר שאינו עתיד לפנותו, דינם תלוי במחלוקת רבי יוסי ורבנן
 בדין ביטול אוהל לענין טומאה.

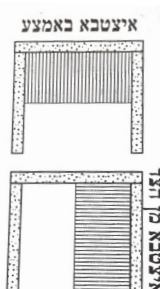
ונקדים לכך הקדמה קצרה: טומאה הנמצאת בתוך אוהל ויש מעל
 הטומאה חלל טפח על טפח גבוהה טפח, מתפשטת הטומאה בכל
 האוהל, וכל הכלים שמונחים בתוך האוהל טמאים, והכלים
 שנמצאים מעל לאוהל טהורים אפילו אם הם עומדים מעל
 הטומאה ממש. אולם אם אין מעל הטומאה חלל טפח, היא
 'טומאה רצוצה' והכלים שנמצאים מעליה או מתחתיה אפילו
 מחוץ לאוהל טמאים, ואילו הכלים שנמצאים בתוך האוהל ואינם
 מעל הטומאה או מתחתיה נשארים בטהרתם. משנה זו
 שבסוגייתנו דנה לגבי טומאה באוהל שיש מעליה חלל טפח, אלא
 שמילאנו את חלל האהל בתבן או בצרורות, והינדינו הוא האם
 ובהיא אופנים מתבטלים התבן או העפר לאוהל וממעטים את
 שיעור חלל האוהל כדי להחשיבה לטומאה רצוצה.

דתנן במסכת אהלות (פס"ז מ"ז), בית שיש בו מת או כזית מן המת,
 שמיילאו תבן או צרורות [אבנים] עד שאין חלל טפח בין המת
 לגג האוהל, וגם בפילו ואמר שלא יטלם כל זמן שהטומאה
 שם, הרי התבן או הצרורות מבוטל לאוהל ונחשב כאילו אין שם
 חלל טפח והטומאה רצוצה ובוקעת ועולה עד לרקיע. ומדייקת
 הגמרא: דווקא אם בפילו במפורש, אין – מתבטלים לאוהל, אבל
 אם לא בפילו במפורש, אף שאינו עתיד לפנותו כל זמן שהטומאה
 שם, לא בטל, ונחשב שיש בו חלל טפח. ותני גלח – שנינו ברייתא
 על משנה זו: רבי יוסי חולק ואומר, שאם מילא את הבית בתבן,
 ונחשב שאין הוא עתיד לפנותו מהבית, אפילו אם לא ביטלו
 במפורש הרי דינו הוא כדין מי שמילא את הבית בקצף, שאפילו
 אם הניח את העפר פתם ללא מחשבה ולא ידוע אם כוונתו
 לפנותו משם או לא, כנראה שלא יטלנו משם ופסול לאוהל. אולם
 אם מילא את הבית בקצף ואינו יודעים שקצף לפנותו מהבית
 קודם שתסתלק משם הטומאה, הרי דינו הוא כמי שמילא את
 הבית בתבן – שהניח תבן בבית ולא ידוע אם כוונתו לפנותו
 משם או לא, ודינו שלא בפילו לאוהל, שכוין שעתיד לפנות את
 העפר מהבית אינו מתבטל ואינו ממעט את שיעור חלל הבית,
 ונמצא שיש בבית שיעור של 'פוחת טפח' ואין הטומאה נחשבת
 'טומאה רצוצה', וכשם שנחלקו לענין טומאה, כן נחלקו לענין
 סוכה, שאם בא למעט את גובה חלל הסוכה על ידי תבן שלא
 ביטלו במפורש אלא שאינו עתיד לפנותו משם כל ימי החג, הרי
 על ידי עפר שהניח בה סתם ווכן אם חשב שלא לפנותו, לדעת
 רבי יוסי בטל לסוכה וכשירה, ולדעת חכמים אינו בטל לסוכה
 ופסולה ככל סוכה שהיא גבוהה מעשרים אמה.

הגמרא מביאה פסקי שמועות נוספות: היתה הסוכה גבוהה יותר
 מעשרים אמה, והוצין – ענפים קטנים ועלים של הסכך יורדין לתוך
 עשרים אמה, אם צילתם של ההוצין מרובה מחתמם – אם ההוצין

סוכה. פרק ראשון – סוכה דף ד עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזליץ)" קפה רש"י תוספות

ואף על גב דבטילתו בטלה דעתו אצל כל אדם – לא דמי לארנקי דפרק "חלוק" וביטולו – בפיו, לשבעה. תבן ואין עתיד לפנותו – ולא יצטרך לפנותו כל ימי החג, ומידו לא בטלו ממש בפיו. או עפר – נתן בו סתם, ואין ידוע אם עתיד לפנותו אם לאו. מחלוקת ר' יוסי ב' – וכן עפר ואין עתיד לפנותו יש בו מחלוקת. דבטיל לר' יוסי מסתמא אפילו לא בטלו בפיו, ולרבנן לא בטיל, והא דנקט עפר סתם – משום כח דר' יוסי, דאפילו סתם, דלא ידע אי עתיד לפנותו אי לא אמר דבטיל. אבל תבן – ראו לבהמה ולחסקה או לטיט, הלכך סתמיה לא בטיל אפילו לרבי יוסי. הכי גרסינן. בית שמיאלהו תבן או צרורות וביטולו – ולענן אהלות תנן. דטומאה שיש לה אהל חלל טפח אינה בוקעת מעלה מן הגג. אבל טומאה רצוצה, שאין לה חלל טפח הימנה לגג שכוונה – עד לרקיע טמא. דבוקעת ועולה. וכן הלכה למשה מסיני. והלכך, בית שיש בו מת או בית מן המת, ומילאיהו תבן או צרורות וביטולו – הויין רצוצה, ובוקעת. אבל לא ביטולו – הוי כמאן דפנייה, ויש לה חלל. תבן ואין עתיד לפנותו הרי הוא כסתם עפר ובטיל – ופולג בין אתבין בין אצורות. דצרורות היינו עפר, וקאמר תנא קמא דצריך ביטול. ואמר ליה ר' יוסי: תבן, אם ידוע שאינו עתיד לפנותו – הרי הוא בטל מאלו. וצרורות, אפילו סתמא דלא ידע אי עתיד לפנותו אי לא – מסתמא בטל, אלא אם כן ידוע דעתיד לפנותו, דהויא הוי כסתם תבן ולא בטיל. אלמא דתבן וביטולו, עפר וביטולו – כולו מורו דבטיל, תבן סתם ועפר ועתיד לפנותו – דבולי' עלמא לא בטיל. תבן ואין עתיד לפנותו, ועפר כיצא בו, או אפילו עפר סתם – מחלוקת. דלרבי יוסי בטיל. והוציא – של סכך ראשיון התלוין. אם צלתם – של אותם הוציא, מרובה מחמתם אי הוי שקלת ליה לסכך העליון. כשרה – דנענין עשרים מון ולמטה. סכך אבי למימר – דכי היכי דבגובה לא ממעטי להכשיר היכא שחמתו מרובה מצלתו, בגובה נמי לא ממעטי לפסול, ואם חמתו מרובה מצלתו כשרה. דופן האמצעי – דסתם סוכה בת שלשה דפנות כי מתניתין, והדריבעית היא כולה פתח. על פני כולה – שמוענין שני ראשי האיציטבא דפנות הצדדין. ואיציטבא הוא בנין אבנים וטיט. אם יש בה באיציטבא שיעור הכשר סוכה קטנה, שבעה טפחים ומשהו, דהיינו ראשו ורורו ושלחנו. כשרה – כל הסוכה, שיש לה שלש דפנות. והאי הכשר סוכה אפילו מן האיציטבא הנאלה, דנענין חללה מראש האיציטבא ומעלה, ונמצא דופן אמצעי כולו כשר, ודפנות הצדדיים ברחב האיציטבא הוכשרו בה – הרי כאן סוכה קטנה כשרה. ואמרין לקמן (ט,א), פסל הוציא מן הסוכה – נידון כסוכה. ומפרשין ליה: אם יש הכשר סוכה ביהו, ועוד יש בסוכה משם והלאה, פסל, היינו סכך העשוי בפסולת גורן יוקב, שזו דרכן ליעשות. ויוצא מהכשר סוכה, שאין לו הכשר דפנות – כגון אם בנה האיציטבא על פני אחד מדופני הסוכה כמות שהיא גדולה כשרה. מן הצד – כגון אם בנה האיציטבא על פני אחד מדופני הצדדים. אם יש משפת איציטבא ולכותל – השני, שדחיקו ממנו ארבע אמות. פסולה – דלא הוכשרו באיציטבא זו אלא שתי דפנות, אותו שסמוך לה מן הצד, והאמצעי שראש האיציטבא מגיע לו. פחות מארבע אמות כשרה – שאף הוא הוכשר על ידה, דקיימא לן (סוכה ב,ו): הלכה למשה מסיני דמכשירי סוכה על ידי עקמת דופן עד ארבע אמות וחסר משהו, ורואין סכך העליון המחובר לדופן החרוק באילו הוא מן הדופן עצמו, ועוקם עד כנגד שפת האיציטבא. וכאן מודדין את גובהן משפת האיציטבא ולמעלה, ואף על פי שמתחתיו נמשך כלפי חוץ, הריש וראשו אינו כלה על כל זהו גובה חללה, והרי נתמעט חללה מתחתיו. בית שנפתח – גגו. וגנין שלהם חלקים הן, ושוין ולא משועפים. ונפתח הגג באמצע. וסיכך – בסכך כשר על פי הפתח, ונמצא סכך הכשר מופלג מן הדפנות לכל צד. פחות מארבע אמות כשרה – שדופני הבית נעשין לה דפנות. והיתקד פסולה הממסקת בתינים רואין אותה כשרה היא מן הדופן, ונעקם הדופן עד כאן, ואין כאן סכך פסול אלא דופן, ומחובר לסכך כשר. חתם הוא – דאמר דופן עקומה – משום דדופן דידה חזי לדופן, דאני גבה מכשיעור, ואין צריך לעקמו אלא כדי לקרבו לסכך. אבל הכא דלא חזי לדופן – ועקמיותו משום דליתחזי למיחזי דופן הוא – לא אמר, קא משמע לן, וחזק בה – גומא באמצע. כדי להשלימה לעשרה – כנגד הגומא. ובאותה גומא הכשר סוכה באורך ורוחב.

ואף על גב דבטילתו בטלה דעתו אצל כל אדם – לא דמי לארנקי דפרק "חלוק" (עירובין עט,א), דאיכא למאן דאמר דאפילו ארנקי מבטל איניש. בית שמיאלהו תבן או צרורות וביטולו בטל – כך היא הגירסא בכל הספרים כאן ובפרק "חלוק" (שם עה,ב) דמייית לה אמתניתין דהריץ שבין שתי חצירות מלא קש או תבן – מערבין שנים ואין מערבין אחד, מלא עפר או מלא צרורות – מערבין אחד ואין מערבין שנים. והיא משנה במסכת אהלות פרק חמשה עשר, ולא כתב שם תבן, אלא עפר או צרורות ומשום דמייית לה הכא ובעירובין אתבן, טעו להגיה הספרים תבן במקום עפר. ולא גרסינן נמי במסכת אהלות "וביטולו בטל" אלא: טומאה בוקעת ועולה, טומאה בוקעת ויורדת, והיא היא, דהא ברא תמלא, אלא שדרך התלמוד לקצר משניות של סדר טהרות כשנביאם. ואין (ולומן) דרך דמייית (והכא) ברייתא היא. דאין לו להביא מן הברייתא כיון שיכול להביא מן המשנה. וזה לשון המשנה: בית שמיאלהו עפר או צרורות וביטולו וכן כרי של תבואה וגל של צרורות, אפילו כגול של עכן, אפילו טומאה בצד הכלים – טומאה בוקעת ועולה: בוקעת ויורדת. פירוש: לפי שהם במוטלים. והא דקאמר תבן ואין עתיד לפנותו ועפר סתם מחלוקת רבי יוסי ורבנן, אף על גב דבמתניתין דאהלות לא איירי רבנן מדי תבן – מכל שכן הוא ידיע ליה, כיון דבעפר וצרורות מערכי רבנן ביטול – כל שכן תבן, וכן פרק "חלוק" (עירובין עט,א) קאמר: מאן תנא "אהלות" – רבי יוסי היא. ופריך: אי רבי יוסי, איפכא שמענין ליה. בין אתבן בין אצורות פריך מטעמא דפרשית, אף על גב דלא קתני תבן במתניתין דאהלות, והא דפשיטא לן הכא דתבן וביטולו הוי מעטט – אפילו לרבנן דייק לה, מדקתני במתניתין דאהלות: אפילו כרי של תבואה דמחזי ביטול, כל שכן תבן, והא דקאמר עפר סתם מחלוקת רבי יוסי ורבנן – הוי מצי לממרו דבעפר ואין עתיד לפנותו נמי פליגי, דלרבנן לא בטיל אלא אם כן בטלו, ואין עתיד לפנותו לאו היינו ביטול, כדמוכח הכא. אלא משום ר' יוסי נקט עפר סתם, דאפילו בסתם קבטיל. ולא חש להאריך לומר תבן ועפר שאין עתיד לפנותו, ועפר סתם מחלוקת. והוציאן יורדין בתוך עשרים – ואם תאמר: כשצלתו מרובה מחמתו אמאי כשרה? הא אי קלשת היו הוציאן נופלין, כדאשכחן בעירובין (ג,א) גבי מקצת סכך בתוך עשרים ומקצת סכך למעלה, דפסלינן הסוכה. דכי קלשת לה – הוי לה חתמה מרובה מצלתה, ועל כורחין פירושו לפי שלא יכול להתקיים הסכך בתוך עשרים, דמחמת קלישתו יבא הרוח ויפזר או יפול. דאין לפרש אפילו היה מתקיים כך היה ליה חתמו מרובה – שבוה לא היו מכשירין אינך אמוראי. דהתם, כיון דאין צלתה מרובה אלא על ידי סכך של מעלה מעשרים – הוה ליה סכך פסול מצטרף בהוי סכך כשר. ויש לומר: דהבאש פחות

לנו להכשיר יותר, שיש רוב הוציאן וראיין וכן להתקיים בקל, כך אם היה שם רבי המסכת, פחות

פחות משלשה טפחים כשרה – מכאן קשיא לפי מה שפירש בקונטרס בריש פרק שני דגיטין (טו,ב) גבי גידוד חמשה ומחיצה חמשה אין מצטרפין, דאם היה חריץ עמוק חמשה – ומקיפו מחיצה חמשה אין מצטרפין להיות בתוכו רשות היחיד. הא אשכחן הכא לענין סוכה דמצטרפין וכן בפרק קמא דשבת (ו,ב) גבי בית דאין תוכו עשרה, דאם חקק בו ארבעה על ארבעה חשיב כוליה רשות היחיד.

מיהו, הדיא איכא לדחות: שחקק ארבעה בעומק עשרה. ועוד מקשה רבינו תם מהא דאמר פרק בתרא דעירובין (צט,ב), ובשבת פרק "הזורק" (צט,א) דבור וחוליותה מצטרפין לעשרה. ועוד, אמרין בסוף פרק "כל גנות" (עירובין צג,ב) גבי שתי חצירות זו למעלה מזו ויש גידוד חמשה ומחיצה חמשה – דמודה רב חסדא בתחתונה, והואיל הוראה פני עשרה מערבת שנים וכן מערבת אחד. אלא יש לומר גידוד חמשה ומחיצה חמשה לענין שתי חצירות זו למעלה מזו איירי, ולענין עליונה, כדמובח סוגיא ד"כל גנות". ולענין עירוב, אי נמי לענין תל ברשות הרבים גבוה חמשה ודוקק על גביו מחיצה חמשה, דלא חשיב רשות היחיד לענין שבת. ואם תאמר: ויחשבה רשות היחיד, מטעם דאי בעי מנח עליה מידי ומשתמש, כדאשכחן בריש "חולין" (עירובין ע"א, ו) גבי עמוד ברשות הרבים גבוה עשרה ורחב ארבעה ונעץ בו יתר כל שהוא – מיעט, ואם מילאו כולו ביהדות – חשיב כולו רשות היחיד, הואיל ואי בעי מנח ליה מידי ומשתמש. דייק לה מהא דאמר רבי יוחנן בור וחוליה מצטרפין לעשרה. כלומר: וכי היכי דמצטרפי לעשרה לענין עומק, הוא הדין דמצטרפי לארבעה לענין רוחב. דממתניתין דשבת פרק "הזורק" (צט,א) ובפרק "המנצח תפילין" (עירובין צט,ב) דקתיני חוליות הבור שזן גבוהין עשרה ורחבין ארבעה דייק לה ר' יוחנן. וכי היכי דקתיני עשרה קתיני נמי ארבעה. ואמאי חשיב רשות היחיד? הא לא משתמש ליה ברוחב, שהאירי מפסיק, אלא מאי אית לך למימר – דמנח ליה מידי ומשתמש, הכי נמי. ויש לומר: דהבא מיירי בתל שהוא רחב הרבה, בעשר אמות או בעשרים כעין חצר, ולא שייך להחשיבו רשות היחיד מטעם דאי מנח עליה מידי אלא בדבר צר כעין עמוד רחב ארבעה, ואם תאמר: בפרק קמא דשבת (ו,ב) גבי בית שאין תוכו עשרה חקק בו להשלימו לעשרה אמאי לא מחלק כי האי גוונא אם יש משפת חקק ולכותל שלשה טפחים? ויש לומר: דלא דמי רשות שבת שהוא למנוע רגל רבים, לסוכה דבעינן מחיצות סמוכות לטכך.

כבר אבי למימר גוד אסיק מחיצתא – לבסוף מסיק: בעינן מחיצות נכירות, ולא דמי לסיכך על גבי אבסדרה שאין לה פצימין דשיליה פירקין (סוכה י"ב), דפי תקדיה חשיב שפיר מחיצות הנכירות.

אבל על שפת הגג כשרה לדברי הכל – דחשיב מחיצות נכירות טפי מעמוד, משום דניכרות בבית.

דיומדי סוכה טפח – הוא דבעינן אמה גבי פסי ביראות פרק "עושין פסין" (עירובין י"ב) – גבי מחיצות שבת החמירי.

עשרה טפחים מנלן – הוא דבעינן נמי גבי שבת מחיצה עשרה – מהבא ילפינן.

רחמנא למשה מסיני, דבשלישית סגי ליה בטפח. רב ורבי חנינא ורבי יוחנן ורב חביבא פתגו – לך מילתא דלקמן, בבבלי סדר מועד – כל היכא דאמרין האי זוגא כי הדדי בשמעתא, איכא אמוראי דמחלפי רבי יוחנן ומעילי רבי יוחנן, אירון תשעה – גבוהה. דכתיב "ואמה וחצי קומתו" ואמה בת ששה טפחים.

פחות משלשה – כלבוד, הלכה למשה מסיני, וחשבינן ליה כאילו החקק לבדו ומגיד עד הכותל. לבדו = סניק, *אפושטיץ בלע"ז. דבר שמאריכין אותו על ידי סניפין, כדי לטנוף חקק על חקק. ה"מ דאיתיה לדופן **פחות מארבע אמות** – ה"מ דאיכא שם דופן עליה, דכל דופן שאינו פחות מעשרה שמו דופן, ואפילו גבוה עד לקריעה, הלכך, עד ארבע אמות חסר משדו אנגריה רחמנא למשה דופן עקומה.

הבא – פחות מעשרה אין שם דופן עליו, אלא השתא הוא דבעינן לשוייה דופן, הלכך, במה שאינו דופן – לא אנגריה רחמנא. דהא דופן עקומה אנגריה, והאי לאו דופן הוא, והלכך, פחות משלשה טפחים בכל דוכתא לבדו הוא – שפיר דמי, ואי לא – לא. ובנה בה עמוד נבזה עשרה – רחוק מן דפנות הרבה, ובו הכשר סוכה, שיש בראשו שבעה ומשהו על שבעה ומשהו. גוד **אסיק מחיצתא** – של עמוד, שמבחוץ סביב, הגביהם עשרה סביבות ראשו – והרי יש בהן גובה עשרה, וחשובה סוכה על ראשו. ודופני העמוד דופנותיה על ידי גוד אסיק, וסכך של מעלה כשר לה, דאינו למעלה מעשרים מראש העמוד. מחלוקת על **שפת הגג** – דמחיצת הבית תחתיה כנגד בין הקונדיסין, ואיכא למימר גוד אסיק, והכא לא אמרינן, דבעינן מחיצות נכירות. **אבל באמצע הגג** – שאין תחתיה מחיצות סביב – דברי הכל פסולה, ולא דייח בארבעת הקונדיסין להיות לה שם ארבע מחיצות. הכי גרסינן, ורב נחמן **אמר באמצע הגג** מחלוקת – ועל ידי הקונדיסין ר' יעקב מבשריה, ובגון שזן רחב טפח לכל צדיהן, דאיכא שם מחיצות טפח מצפון לדרום, ושם מחיצות טפח ממזרח למערב בכל אחת ואחת, כדלקמן. ורבנן סבירי לא מתבשרה אלא בשתי מחיצות כהלכתן כשיעור משך סוכה, ובשלישית אפילו טפח. **אבל בשפת הגג דברי הכל כשרה** – דאמרין גוד אסיק, דבי אמצע הגג דמי – דאין מחיצות תחתיה, דנימא גוד אסיק, תיובתא דרב הונא – דאמר: אבל באמצע דברי הכל פסולה. **באמצע הגג הוא דפליגי** – התלמוד הדר ודייק ממתניתא, לאותבי תיובתא אחריית. בתרתי – חדא למאי דאמר באמצע הגג דברי הכל פסולה, ומתניתא קתיני דבה פליגי. וחדא למאי דאמר מחלוקת על שפת הגג, ואנן מצינו למידק ממתניתא דבשפת הגג דברי הכל כשרה. כל **שאלו יחקקו ויחלקו** – בקונדיסין עגולין קא אמר, וראין כל שיש בעוביין כל כך שאילו יחקק וינטל עובי עיגולן, וירבעום ויחלקו ויש בהן טפח לכאן, וטפח לכאן ולאחר שיירבעום ויחלקום מבפנים ויעשו אותם כעין מרובים שלנו, שיש להם שתי דפנות שאם אתה זוקפן אחד מדפנותיה עומד ממזרח למערב וחשני מצפון לדרום, נידון **משום דיומדי** – אתה נדו להכשיר, כדון שאמור חכמים לענין פסי ביראות בעירובין (י"ב) שנתירין בארבעה דיומדין. ועל שם שיש לכל אחד שתי מחיצות קרי להו דיומדין, דיו עמודין = שני עמודין.

שהיה ד' יעקב אומר דיומדי סוכה דיו **בטפח** – ולא כשל פסי ביראות שהצריכו אמה לכאן ואמה לכאן. ועל כרחיך הא דרבי יעקב דאמר יחקקו ויחלקו בעגולין קאמר, דאי במרובעין לא אמר אלא יחלקו, דהכי אמרי להו בעירובין. **שתים כהלכתן** – באורך כל הסוכה וברחבה, אחד לארבעה ואחד לרחבה. **ושלישית אפילו טפח** – דהכי אנגריה **ויתנתן**, ארזון תשעה ויפפורת טפח – הרי פאן עשרה, **וכתיבי**: "ונוערתיה לך שם ודברתי אתך מעל הפפורת" ותניא

שהיה ד' יעקב אומר דיומדי סוכה דיו **בטפח** – ולא כשל פסי ביראות שהצריכו אמה לכאן ואמה לכאן. ועל כרחיך הא דרבי יעקב דאמר יחקקו ויחלקו בעגולין קאמר, דאי במרובעין לא אמר אלא יחלקו, דהכי אמרי להו בעירובין. **שתים כהלכתן** – באורך כל הסוכה וברחבה, אחד לארבעה ואחד לרחבה. **ושלישית אפילו טפח** – דהכי אנגריה **ויתנתן**, ארזון תשעה ויפפורת טפח – הרי פאן עשרה, **וכתיבי**: "ונוערתיה לך שם ודברתי אתך מעל הפפורת" ותניא

ומוכח בדברי רב נחמן שמחלוקתם של רבי יעקב ורבנן היא האם
מועיל דין דיומדין בסוכה, וברייתא זו היא תיובתא דרב הונא
שאמר שבאמצע הגג גם רבי יעקב מודה שלא אומרים דין דיומדין
ופסולה. אומרת הגמרא: אכן ברייתא זו היא תיובתא על דברי רב
הונא.
הגמרא ממשיכה ומקשה מברייתא זו קושיא נוספת על דברי רב
הונא: ועוד קשה, שמשמע מדברי הברייתא, שרק אם העמיד את
הקונדיסין באמצע הגג הוא דפליגי רבי יעקב ורבנן, אבל אם
העמידם על שפת הגג משמע שלדברי הכל בשפה משום
שאומרים גוד אסיק מחיצתא אפילו לדעת חכמים, ואילו רב הונא
אמר שלדעת חכמים לא אומרים 'גוד אסיק' בכוה אופן, ואם כן
ליקא – האם נאמר שתייתי תיובתיה דרב הונא בתרתי – הן במה
שאמר בשיטת רבי יעקב שמודה באמצע הגג שפסולה, והן במה
שאמר בשיטת חכמים שלא אומרים גוד אסיק. דוחה הגמרא:
אמר לך רב הונא, אף שבביאור שיטת רבי יעקב יש פירכא על
דברי מברייתא זו, אולם בשיטת חכמים אפשר ליישב את כוונת
הברייתא, שרבי יעקב וחכמים פליגי כשהעמיד את הקונדיסין
באמצע הגג ואם נאמר דין דיומדין לגבי סוכה, והוא הדין שנחלקו
באופן שהעמיד את הקונדיסין על שפת הגג ואם אומרים גוד
אסיק באופן זה. ואם תקשה מאחר שנחלקו בשני האופנים מדוע
לא הביאה הברייתא את מחלוקתם כשהעמיד את הקונדיסין על
שפת הגג ולחדש את דינם של חכמים שפסלו אפילו בשפת הגג,
יש לומר, שהיא דקמיפליגי – מה שהביאה הברייתא את מחלוקתם
באמצע הגג, זה כדי להודיע את כחו דרבי יעקב, דאפילו
כשהעמיד את הקונדיסין באמצע הגג נמי מכשיר משום דיומדין.
תגו רבנן, נעץ ארבעה קונדיסין – עמודים עבים ועגולים בארץ,
וסיבך על גגן, רבי יעקב אומר, רואין, כל שהעמודים עבים כל
כך עד שאילו יתקנו – ינטל עובי העיגול מבחוץ ויעשה כעמוד
מרובע, ואחר כך יחלקו מבפנים עד שיסאר כל עמוד כמין מרוב
וכיצורת האות ירש, ואחר כל זאת אם עדיין יש ביה ספח
לבאן וספח לבאן, כלומר שנשארה זוית שרוחב כל אחת
מדפנותיה החיצוניים טפה, נידונין עמודים אלו משום דיומדין,
ויכולים להיחשב כדפנות הסוכה, ואם לאו – שאין העמודים
עבים כל כך ולאחר שיתקנו בהם יסאר פחות מטפה, אין נידונין
משום דיומדין, ואינם יכולים להיחשב כדפנות ולהכשירה. ואף
על פי שדין 'דיומדין' התחדש לגבי ביראות, ושם הדין שצריך
להיסאר בהם אמה לכל צד, לגבי סוכה הקילו אפילו בטפה,
וכמו שהיה רבי יעקב אומר, ששיעור דיומדין סוכה הוא ספח
וחכמים אומרים, אין דיומדין מועילים בסוכה כלל, ואין הסוכה
כשירה עד שיהיו בה שתיים כהלכתן – שתי דפנות של שבעה
טפחים לאורכה ולרחבה, ודופן שלישיית די שתהיה אפילו ברוחב
טפה.

שנינו במשנה: ושאניא גבוהה עשרה טפחים פסולה: שואלת
הגמרא, מנלן – מהו המקור לדין זה. אהמור, רב ורבי חנינא ורבי
יוחנן ורב תביןא מתני – שנו את מה שנאמר להלן. ולפני
שמובאים דבריהם, מוסיפה הגמרא ואומרת: גבוהה – בכל קדר
מועיל, כל כי האי וזנא – כל מקום שנאמרו מימרות בשם ארבעת
אמוראים אלו יחד, יש שחלופי רבי יוחנן ומעילי רבי יוחנן –
ששנו במקום רבי יוחנן את רבי יוחנן, וכלומר שלא רבי יוחנן אמר
דברים אלו אלא רבי יוחנן. עתה חוזרת הגמרא לעיקר דבריהם,
שביארו שהדין שסוכה שאינה גבוהה עשרה טפחים פסולה נלמד
מארון הכרית שהיה במשכן, שהרי הארון היה גבוהה תשעה
טפחים, כמו שנאמר (שמות כה י) 'ועשו ארון עצי שטים וגו' ואמה
וחצי קמחו' וכיון ששיעור אמה הוא ששה טפחים נמצא גובה
הארון תשעה טפחים, וגובה הכפופרת שהיתה על הארון היה טפה,
הרי כאן גובה הארון עם הכפופרת עשרה טפחים, וכתב (סם כה כה)
'ונערתה לך שם ודברתי אתה מעל הכפופרת', הרי שהשכינה שירדה
מעל הכפופרת היתה בגובה עשרה טפחים.

אבל אם יש בין החקק לכותל שבצידו פחות משלשה טפחים,
בשורה, משום לבד, ונחשב החקק כאילו מגיע עד הכותל. מקשה
הגמרא, מאי שניא הנהם – לגבי איצטבא הרחוקה מהדופן, דאמרת
שכל שיש ביניהם פחות מארבע אמות כשירה הסוכה מדין דופן
עקומה, ומאי שניא הנהם – לגבי חקק, דאמרת שרק אם יש בין
החקק לכותל פחות משלשה טפחים כשירה מדין לבד, אבל אם
יש ביניהם יותר משלושה טפחים פסולה, ולא אומרים דופן
עקומה, מתרצת הגמרא, הנהם – לגבי איצטבא דאיתיה לדופן – יש
על הדופן שם דופן כיון שגבוהה עשרה טפחים, לכך אמרו שכל
שיש בין הדופן לאיצטבא פחות מארבע אמות, סניא, מדין דופן
עקומה. מה שאין כן הנהם – לגבי חקק שדופן הסוכה הוא פחות
מעשרה טפחים ואין עליו שם דופן, וצריכים אנו לשונו – לעשותו
לדופן, בזה לא נאמר דין 'דופן עקומה' מכיון שעדיין אין כאן דופן
ולא ניתן להכשירה אלא מדין לבד, ולכך רק אם יש בין החקק
לכותל פחות משלשה טפחים, אין – כשירה הסוכה מדין 'לבד',
אבל אי לא – אם יש בין החקק לכותל שלושה טפחים או יותר, לא
נאמר דין לבד, ופסולה הסוכה ככל סוכה שאין לה דפנות.
היתה הסוכה גבוהה יותר מעשרים אמה, וזנה בה באמצעה עמוד
שהוא גבוה עשרה טפחים ומראשו ועד הסכך אין יותר מעשרים
אמה, ויש בו – בעמוד זה שיעור הקשר סוכה – שבעה על שבעה
טפחים או יותר, סכך אפי' למישר, שראש העמוד נחשב סוכה
כשירה, מדין גוד אסיק וימשרו ועלהו מחיצתא – הלכה למשה
מסיני שעמוד הגבוה עשרה טפחים נחשבות מחיצות העמוד
שלמטה כמחיצות גם לראש העמוד, שכאילו מושכים את
המחיצות כלפי מעלה. אמר ליה רבא לאבבי, אף שלענין שבת
אומרים גוד אסיק בעמוד כזה, מכל מקום שונה דין סוכה מדין
שבת משום שבסוכה כענין שיהיו מחיצות הניכרות כעין מחיצות
דירה, וליקא – ובעמוד הגבוה עשרה טפחים אין המחיצות ניכרות.
תגו רבנן, נעץ בגג ארבעה קונדיסין – עמודי עץ שעוביים טפח על
טפח וסיבך על גגן, ואין לסוכה זו מחיצות מלבד קונדיסין אלו,
רבי יעקב מכשיר וחקמים פוסלין. מבארת הגמרא, אמר רב הונא,
המחלוקת בין רבי יעקב לרבנן היא רק באופן שהעמיד את
הקונדיסין על שפת הגג, ונחלקו בדין 'גוד אסיק' דרבי יעקב סבר,
אמרין גוד אסיק מחיצתא, ומחיצות הבית נחשבות כעולות
למעלה ונחשבות למחיצות הסוכה, ורבנן סברי, לא אמרין גוד
אסיק מחיצתא, שכיון שאין המחיצות ניכרות ליושבים בסוכה לא
אומרים גוד אסיק ופסולה. אבל אם העמיד את הקונדיסין באמצע
הגג, שאין מחיצות הבית תחת הסוכה ולא שייך לומר בה גוד
אסיק, דברי הכל פסולה, ואין הקונדיסין בפני עצמם נחשבים
למחיצות. ורב נחמן אמר, כשהעמידם באמצע הגג בזה יש
מחלוקת בין רבי יעקב לרבנן, שדעת רבי יעקב שכיון שהקונדיסין
רחבים טפח על טפח ויש שם מחיצות בכל ארבעת רוחות הסוכה,
הרי זה כדיומדי ביראות וכשירה, ודעת חכמים שכיון שאין
בסוכה זו שתי מחיצות כהלכתן ושרק במחיצה שלישית הלכה
למשה מסיני שמועיל אפילו טפח, פסולה.

הגמרא דנה בדברי רב נחמן: איבעיא להו – הסתפקו בני הישיבה,
האם כוונת רב נחמן לומר שרק באמצע הגג יש מחלוקת האם
מועיל דין דיומדין בסוכה, אבל אם העמיד את הקונדיסין על שפת
הגג, דברי הכל בשפה, משום שלכולי עלמא אומרים 'גוד אסיק'
כשהמחיצות ניכרות ליושבים בבית. אי דליקא, כוונת רב נחמן
לומר שפניו פזו ופניו פזו מחלוקת – רבי יעקב וחכמים נחלקו הן
באמצע הגג אם נאמר דין דיומדין לגבי סוכה, והן בשפת הגג אם
אומרים גוד אסיק כשהמחיצות לא ניכרות בסוכה אלא ליושבים
בבית. אומרת הגמרא: תיקו – יעמוד ספק זה ללא הכרעה.
הגמרא מקשה על דברי רב הונא: מתיב, נעץ ארבעה קונדיסין
בארץ וסיבך על גגן, רבי יעקב מכשיר וחקמים פוסלין. מוכיחה
הגמרא: והא ארץ דבאמצע הגג דמי, שהרי אין מחיצות תחת
הסוכה ולא שייך לומר גוד אסיק, ובכל זאת קא מכשיר רבי יעקב,

59 שהיה שיעור גובהם גדול יותר מטפח, וכן נאמר בכפורת שהיתה
 60 יותר מטפח. מתרצת הגמרא: **תַּפְּשֵׁת מְרֻבָּה לֹא תַפְּשֵׁת, תַּפְּשֵׁת**
 61 **מוֹעֵט תַּפְּשֵׁת** – כל דבר שאפשר לפרש את משמעותו הן מרובה
 62 והן מועט, מוטב לתפוס בידינו את האפשרות המועטת ולא את
 63 האפשרות המרובה, ולכן הוא הדין בעניינינו שמוטב ללמוד את
 64 שיעור הכפורת ממסגרת השולחן ששיעורה מועט ולא משאר
 65 כלים ששיעורם מרובה. מקשה הגמרא: לדבריו שעדיף לתפוס
 66 את המועט, מדוע לומדים את גובה הכפורת ממסגרת השולחן,
 67 וְנִילְף מִצֵּיץ שהיה גובהו שתי אצבעות בלבד (שהוא פחות מטפח),
 68 דִּתְנִינָא, צִיץ דְּמִסָּה בְּמִין טַם שֶׁל דְּהֵב וְדֵהב שְׁתֵּי אַצְבָּעוֹת וּמוֹקֶף מֵאֵין
 69 לֵאמֹר שֶׁל הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, וְכֵתוּב עָלָיו קוֹדֵשׁ לַה' בְּשֵׁתִי יִשְׂרָאֵל – שתי
 70 שורות, וי"ד ה"א מְלַמֵּלָה בְּסוֹף הַשּׁוּרָה הַעֲלִינָה, וְקִדְשׁ לַמִּדָּה
 71 מְלַמֵּשָׁה – בתחילת השורה התחתונה. וְאָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּרַבִּי יוֹסִי,
 72 אֵינִי רֹאִיתִי – את הציץ בְּרוּמִי, וְהִיא כְּתוּבָה עָלָיו קִדְשׁ לַה' בְּשֵׁתִי
 73 אַחַת – בשורה אחת. מבואר בברייתא זו ששיעור גובהו של הציץ
 74 היה ב' אצבעות, ואם כן קשה מדוע לא לומדים את גובה
 75 הכפורת מהציץ. מתרצת הגמרא: דִּנְיָן כְּלִי – כפורת מְכֻלִּי –
 76 מסגרת השולחן, וְאֵין דִּנְיָן כְּלִי – כפורת מְתַכְּשֵׁט – ציץ. כלומר,
 77 ששיעור גובה הכפורת שהוא כלי יש ללמוד משיעור גובה כלי
 78 אחר שהיה במשכן, אך אין ללמודו מהציץ שאינו כלי אלא
 79 תכשיט לבחן גדול, לא ניתן ללמוד ממנו לשיעור גובה הכפורת.
 80 מקשה הגמרא: וְנִילְף שִׁיעוֹר גוּבַהּ הַכְּפוֹרֹת מִזֶּה שֶׁל הָאֵרוֹן או שֶׁל
 81 הַמִּזְבֵּחַ או שֶׁל הַמִּסְגֶּרֶת שֶׁהִיא גוּבַהּוּ מִשְׁהוּ, דְּאָמַר מִרְיָהּ, וְזֶה הִיא
 82 גוּבַהּוּ מִשְׁהוּ, וְנִאמַר שֶׁגֵּם הַכְּפוֹרֹת גוּבַהּוּ מִשְׁהוּ. מתרצת הגמרא:
 83 דִּנְיָן כְּלִי מְכֻלִּי, וְאֵין דִּנְיָן כְּלִי מְתַכְּשֵׁט כְּלִי – הור אינו כלי אלא רק
 84 הכשר ותיקון כלי, שהיה עשוי לקשט את הארון והמזבח
 85 והשולחן, ועל כן אין ללמוד ממנו לכפורת שהיתה כלי ממש.
 86 מקשה הגמרא: אֵי הָכִי, הֵיאֵךְ לומדים גובה הכפורת מגובה
 87 המסגרת של השולחן, והלא מְסַבֵּרֵת נְפִי רַק הַכֶּשֶׁר כְּלִי הוּא –
 88 הגמרא הבינה שמסגרת השולחן היתה גוּבַהּוּ מִשְׁהוּ מִעַל דָּף הַשּׁוּלְחָן,
 89 ואם כן לא באה המסגרת לשולחן אלא כדי לקשטו. דוחה הגמרא
 90 ואומרת, שמסגרת השולחן לא היתה מעליו, אלא מְסַבֵּרֵתוֹ של
 91 השולחן לְמִסָּה מִדָּף הַשּׁוּלְחָן הִתְּהָה נְתוּנָה בֵּין רַגְלֵי הַשּׁוּלְחָן, ועליה
 92 הניחו את דף השולחן. נמצא אם כן שהמסגרת לא היתה קישוט
 93 לשולחן אלא חלק ממנו ולכן היא נחשבת כלי.
 94 מקום המסגרת שני במחלוקת רבי יוסי וחכמים כמבואר במסכת
 95 מנחות (צח), ואם כן שואלת הגמרא: הֲנִיחָהּ לְמֵאן דְּאָמַר מְסַבֵּרֵתוֹ
 96 לְמִסָּה הִתְּהָה ועליה נמנה דף השולחן, ויבן שפיר האין ניתן ללמוד
 97 ממנה לגובה הכפורת, אֵלֶּא לְמֵאן דְּאָמַר מְסַבֵּרֵתוֹ לְמִעֲלָה הִתְּהָה
 98 ולקישוט בעלמא, מֵאן אֵיכָּא לְמִימַר, הֵיאֵךְ הַכֶּשֶׁר כְּלִי הוּא – הלא
 99 לדבריו המסגרת של השולחן גם כן היתה הכשר כלי, ואם ניתן
 100 ללמוד ממנה לשיעור גובה הכפורת אף שהיא הכשר כלי, הִיא
 101 עלינו ללמוד מזור ששיעורו משהו שהרי תפסת מועט תפסת. אֵלֶּא
 102 – חזרת הגמרא לומר שאכן ניתן ללמוד את שיעור גובה
 103 הכפורת גם מהכשר כלי, והטעם שלומדים זאת ממסגרת השולחן
 104 ולא מזר, משום שדִּנְיָן דְּכָר שְׁנִתְּנָה בּוֹ תוֹרָה מִדָּה – מידת אורכה
 105 ומידת רוחבה של הכפורת מפורש בתורה ורק גובהה לא
 106 התפרש, מִשּׁוּלְחָן שֶׁגֵּם הוּא דְּכָר שְׁנִתְּנָה בּוֹ תוֹרָה מִדָּה, וְאֵל יוֹכִיחוּ
 107 צִיץ וְזֶה שֶׁלֹּא נִתְּנָה בְּהֵן תוֹרָה מִדָּה כָּלָל.
 108 הגמרא מביאה מקור נוסף לשיעור גובה הכפורת: רַב הוּנָא אָמַר
 109 מְהֵרָא – ממה שכתוב בהזאת דם הפר ביום הכיפורים (ויקרא טז יד)
 110 וְלָקַח מִדָּם הַפֶּר הַזֶּה וְהִזָּה בְּאֶצְבָּעוֹ עַל פְּנֵי הַכַּפְּרֹת קִדְשָׁהּ, והזאת זו
 111 היתה על עובי הכפורת (ולא על הכפורת עצמה), נמצא אם כן
 112 שעובי הכפורת נקראת בלשון 'פני', וכיון שאין פנים של אדם
 113 פחות מִטַּפָּח, נלמד שעובי הכפורת גם הוא גבוה טפח. מקשה
 114 הגמרא על דברי רב הונא: מדוע למד את שיעור 'פני' מפני אדם,
 115 וְאֵיכָּא – שמא נאמר שהוא יותר מטפח כמו אִפְסִי

1 וְתִנְיָא, רַבִּי יוֹסִי אוֹמַר מְעוֹלָם לֹא יִרְדָּה שְׂכִינָה לְמִסָּה – לארץ, וְלֹא
 2 עָלוּ מִשָּׁה וְאַלְהֵיהּ לְמִרּוֹם, שְׁנֵאמַר (תהלים קטו טז) 'הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה'
 3 וְהָאָרֶץ נִתְּנָה לְבְנֵי אָדָם', הרי שמקום שכינה בשמים ומקום בני אדם
 4 בארץ, וכיון שמבואר בפסוק שהשכינה ירדה על הכפורת מוכח
 5 שמעשרה טפחים ולמעלה נחשב למקום נפרד ואינו בכלל
 6 'למטה', ואם כן הוא הדין לגבי מחיצה שרק אם יש בה עשרה
 7 טפחים או יותר נחשבת לרשות בפני עצמה, ולכן סוכה גבוהה
 8 פחות מעשרה אין על הדפנות שם 'מחיצה' ופסולה.
 9 מקשה הגמרא: וְכִי לֹא יִרְדָּה שְׂכִינָה לְמִסָּה, וְהִכְתִּיב (שמות יט ב)
 10 בַּפֶּרֶשָׁה שְׁקוּדִם מִתֵּן תוֹרָה וְיִרְדָּה ה' עַל הָרַר סִינַי, ומפורש
 11 שהשכינה ירדה למטה. מתרצת הגמרא: אין כוונת הפסוק לומר
 12 שהשכינה ירדה עד לרר ממש, אלא שבכיוול ירדה עד לְמִעֲלָה
 13 מְעַשְׂרָה טַפְחִים מההר. מוסיפה הגמרא ומקשה מפסוק אחר:
 14 וְהִכְתִּיב (זכריה יד ד) בְּנִבּוּאָת זַכְרְיָה לַעַם יִשְׂרָאֵל שְׁלַעֲתִיד יִבּוֹא
 15 הַקֹּדֶשׁ בֵּרוּךְ הוּא וְעִמְרֹדוֹ יִרְדּוּ בְּיוֹם הַהוּא עַל הָרַר הַהִימָלִים, ומפורש
 16 בפסוק שתרד השכינה על ההר. מיישבת הגמרא: שאף בפסוק זה
 17 הכוונה היא שתרד השכינה רק עד לְמִעֲלָה מְעַשְׂרָה טַפְחִים
 18 מההר, ולא על ההר, וקרקע ממש.
 19 ממשכבה הגמרא ומקשה על דברי רבי יוסי שאמר שלא עלו משה
 20 ואלהיו למרום, וְכִי לֹא עָלוּ מִשָּׁה וְאַלְהֵיהּ לְמִרּוֹם, וְהִכְתִּיב (שמות יט א)
 21 בַּפֶּרֶשָׁה שְׁעָלָה מִשָּׁה לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה, וְמִשָּׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים,
 22 ומפורש בפסוק שעלה משה למרום. מיישבת הגמרא: שאכן משה
 23 רבינו לא עלה אלא רק עד לְמִסָּה מְעַשְׂרָה טַפְחִים – שהיה מופלג
 24 מהשמים עשרה טפחים. מוסיפה הגמרא להקשות מהפסוק
 25 שמבואר בו שאלהיו עלה למרום, וְהִכְתִּיב (מלכים ב' יא א) וַיַּעַל אֱלֹהֵיהּ
 26 בְּסַעֲרָה הַשָּׁמַיִם, ובפסוקות כוונת הפסוק שעלה אליהו לשמים
 27 ממש. מיישבת הגמרא: שאף כאן הכוונה שהוא עלה והגיע רק עד
 28 לְמִסָּה מְעַשְׂרָה טַפְחִים מהשמים.
 29 מקשה הגמרא מפסוק אחר: וְהִכְתִּיב (איוב כ ט) 'מֵאֲחֹז פְּנֵי כִסֵּא
 30 פִּרְשׁוּ עָלָיו עֲנָנָיו, וְאָמַר רַבִּי תַנְחוּם מִלְּמַד שְׁפִירֵשׁ שְׂדֵי מִזֵּי שְׂכִינָתוֹ
 31 וְעֲנָנָיו עָלָיו, ובפסוקות כוונת הפסוק שמשה עלה למרום. מיישבת
 32 הגמרא: שגם כאן לא עלה משה למרום ממש, אלא רק עד לְמִסָּה
 33 מְעַשְׂרָה טַפְחִים. ממשכבה הגמרא ומקשה: הלא מְכֻל כְּמוֹס 'מֵאֲחֹז
 34 פְּנֵי כִסֵּא' כְּתִיב, וכיון שכסא כבודו של הקב"ה נמצא בשמים
 35 ממש, אם כן משה שאחז בכסא על כרחך שהיה בשמים ממש
 36 ולא למטה מעשרה טפחים. מיישבת הגמרא: אכן משה עלה רק
 37 עד למטה מעשרה טפחים, אלא שֶׁאֵינֶם שְׂכִינָתוֹ אֵינֶם לִיָּה כִסֵּא
 38 – נמשך הכסא והגיע עד למטה מְעַשְׂרָה טַפְחִים מהשמים, וְנִקְטָה
 39 בִּיה – ואחז בו משה.
 40 כיון שיסוד הלימוד שעשרה טפחים הוא רשות בפני עצמו הוא
 41 מכך שגובה הארון והכפורת הוא עשרה טפחים, מבררת הגמרא
 42 מניין לנו זה: בְּשִׁלְמָא אֲרִיזָן מְבֹאֵר בְּתוֹרָה שְׁקוּמָתוֹ תַּשְׁעָה טַפְחִים,
 43 דְּכִתִּיב (שמות כה י) וַיַּעַשׂוּ אֲרִיזָן עֲצֵי שִׁטִּים אֲמִתִּים וַחֲצֵי אֲרִיבֵי וְאִמָּה
 44 וַחֲצֵי רִחְבּוֹ וְאִמָּה וַחֲצֵי קִמְתּוֹ, וכיון ששיעור אמה ששה טפחים
 45 נמצא גובה הארון תשעה טפחים, אֵלֶּא כְּפֹרֶת שהיה גובהה טפח,
 46 מִנְּחָל הָאֵל בְּתוֹרָה לֹא מפורש מידת עוביה של הכפורת. מפרשת
 47 הגמרא: דִּתְנִי רַבִּי תִנְיָא כֹּל חֲפָלִים שְׁעָשָׂה מִשָּׁה בְּמִשְׁכַּן נִתְּנָה בְּהֵן
 48 תוֹרָה מִדַּת אֲרִיבֵי וּמִדַּת רִחְבּוֹ וּמִדַּת קוֹמָתוֹ, אבל כְּפֹרֶת אֵף שֶׁמִּדַּת
 49 אֲרִיבָהּ וּמִדַּת רִחְבָּהּ נִתְּנָה בְּתוֹרָה כְּנֵאמָר (שם כה י) וַעֲשִׂיתָ כְּפֹרֶת
 50 וְהָבָה טְהוֹר אֲמִתִּים וַחֲצֵי אֲרִיבָהּ וְאִמָּה וַחֲצֵי רִחְבָּהּ, מכל מקום מִדַּת
 51 קוֹמָתָהּ – מידת עוביה של הכפורת לא נִתְּנָה, וכיון שכן צָא וְלָמַד
 52 מִדַּת קוֹמָתָהּ מִשְׁפָּחוֹת שְׂכָבִילִים – מדבר שהוא פחות וטפל לכלים
 53 דהיינו מסגרת השולחן, שְׁנֵאמַר (שם כה כה) בַּפֶּרֶשָׁה צִוִּיּוּ עֲשִׂיתָ
 54 הַשּׁוּלְחָן וַעֲשִׂיתָ לוֹ מְסַבֵּרֵת טַפָּח סָבִיב, הרי לנו שמסגרת השולחן
 55 הייתה גובהה טפח, ונלמד ממסגרת השולחן לכפורת, מִזֶּה לְהֵלֶן –
 56 מסגרת השולחן הייתה גובהה טפח, אֵף כֵּאֵן – הכפורת גובהה טפח.
 57 מקשה הגמרא: מדוע נלמד ממסגרת שהיא פחות שבכלים, וְנִילְף
 58 מְכֻלִּים נִפְסִיחָהּ – נלמד את גובה הכפורת מהכלים שהיו במשכן

סוכה. פרק ראשון – סוכה דף ה עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזליץ)" קפט רש"י תוספות

ותניא מעולם לא ירדה שכינה למטה — וקרא כתיב דעל כפורת ירד — שמע מינה למעלה מעשרה מיפסקא רשותא. למעלה מעשרה טפחים — תירוצא הוא. שפירש שדי מויו שכינתו — "פרש" נטריקון קא דריש. מרת קומתה לא נתנה — מרת עוביה היא קומתה, שהיא היתה לארון בכסוי תיבה. מסגרת — שפה כעין לבזובין סביב השלחן.

תפשת מרובה בו' — כל דבר שמשמעו מרובה מועט, אם תפשת את המועט — יפה תפשת. דבצר מהכי לא משמע. ואם ימצא שהיה לך לתפס המרובה — הרי וחסיוף לך, ולא נטלו ממה שבידך כלום. ואם תפשת המרובה — לא תפשת, שאתה נראה כשקרן בדברך. ושמא המועט יש לך לתפס ואתה הרבית לתפס — חסרו לך ממה שבידך, והיינו לא תפשת. אבל כשתתפש המועט, אם יוסיפו — טוב, ואם לאו — מה שתפשת תפשת. ומשל הוא. ונילף מציץ — שהוא מועט ממסגרת. קדש למאן דאמר מלמטה גרסינן. אני ראיתי ברובי — שהבניסודו לאוצר המלך, כדאמרין במעילה (יזב). בכן תלמינן. תכשיש — מלבוש אדם. מור — של ארון או של מזבח או של מסגרת. ור אינו כלי, אלא תיקון כלי, לקשטן. מסגרת נמי הכשר — קישוט שלחן הווא. למטה היתה — מרגל לרגל היתה נתונה בראשה, ודף השלחן מונח עליו. הניחא בו' — פלוגתא במנחות (צגב). מאי איכא למימר — אדילף מינה, נילף מזור. ואין פנים — של אדם, פחותין מטפח. בר

ותניא, רבי יוסי אומר: מעולם לא ירדה שכינה למטה, ולא עלו משה ואליהו למרום, שנאמר: "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם". ולא ירדה שכינה למטה?! והכתיב: "ונרד ה' על הר סיני"! למעלה מעשרה טפחים. והכתיב: "ועמדו רגליו ביזם ההוא על הר היתים"! למעלה מעשרה טפחים. ולא עלו משה ואליהו למרום?! והכתיב: "ומשה עלה אל האלהים"! למטה מעשרה. והכתיב: "ונעל אליהו בסערה השמים"! למטה מעשרה. והכתיב: "מאחזו פני כפא פרישו עליו עננו", ואמר רבי תנחום: מלמד שפירש שדי מויו שכינתו ועננו עליו! למטה מעשרה. מכל מקום "מאחזו פני כפא" כתיב! אישתרבוני אישתרבו ליה כפא עד עשרה, ונקט ביה. בשלמא ארון תשעה - דכתיב: "ועשו ארון עצי שטים אמותיו וחצי ארפו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קומתו". אלא כפורת טפח מנלן? דתני רבי חנינא: כל הפלים שעשה משה נתנה בהן תורה מדת ארפן ומדת רחבן ומדת קומתן. כפורת מדת ארפה ומדת רחבה נתנה, מדת קומתה לא נתנה. צא ולמד מפתחות שפבליים, שנאמר: "ועשית לו מסגרת טפח ככיב", מה להלן טפח - אף כאן טפח. ונילף מכלים גופיהו! תפשת מרובה - לא תפשת, תפשת מועט - תפשת. ונילף מציץ, דתניא: ציץ דומה מין סם של זהב, ורחב שתי אצבעות, ומיוקף מאון לאון, וכתוב עליו שתי שיטין: "ויד' ה'א' מלמעלה, וקדש למ'א' מלמטה, ואמר רבי אליעזר ברבי יוסי: אני ראיתי ברובי, וכתוב עליו "קדש לה'" בשיטה אחת. דנין כלי מפלי ואין דנין כלי מתכשיט. ונילף מור, דאמר מר: זר משהו! דנין כלי מפלי, ואין דנין כלי מהכשר כלי. אי הכי, מסגרת נמי הכשר כלי הוא! מסגרתו למטה היתה. הניחא למאן דאמר כסגרתו למטה היתה, אלא למאן דאמר כסגרתו למעלה היתה, מאי איכא למימר? האי הכשר כלי הוא! אלא: דנין דבר שנתנה בו תורה מדה, מדבר שנתנה בו תורה מדה, ואל יוכיחו ציץ וזר שלא נתנה בהן תורה מדה כלל. רב הונא אומר מהכא: "על פני הכפורת קדמה" - ואין פנים פחות מטפח. ואימא באפי דבר

ואת הטבלא ואת הדולבא — תלמוד לומר "כל כלי" — ריבה. מה ראית לרבות את אלו אחר שריבה הכתוב ומיעט, תלמוד לומר "שק", מה שק מיוחד — שמשמש אדם — שמשמש אדם. אף אני מרבה את השלחן ואת הדולבא שמשמש אדם ואת משמשי אדם, ומוציא אני את הסולם שמשמש אדם, ואינו משמש את משמשי אדם, וקולב והנחותא והמנורה שמשמש את משמשי אדם ואינו משמש אדם. ועל כרחיך כשאין ראוין למדרס מיירי, מרלא נקט מטה כסא ותפסל. ועוד: דהוי מצי לרבינו ממשכב. וכשאין להם בית קיבול נמי מיירי, מרלא קאמר: מה שק מיטלטל מלא וריקן. ומביעא לן במנחות (שם) אי דרשה גמורה או אסמכתא בעלמא. משום דעל כרחיך אפילו למאן דאמר מסגרתו למטה. אף על פי שכל הדרשות צריכות, הדיא דתורת כהנים לרביי משמשי אדם ומשמשי אדם. ויהשלחן הטהור" אצטרך ללמד שנגבידין אותו לעולי רגלים, מכל מקום, לענן טבלא — דאין דרשה גמורה. וטבלא דהטהור נפקא לן משלחן הטהור. והשתא. דף של נחתומין דפשיטא לן שהוא מדרבנן אינה משמשת אדם ומשמשי אדם. והא משמע בכל דרתא דפשוטי כלי עץ אפילו טומאה דרבנן לית בהו, כדמשמע בריש חולין (גא ושם). דקאמר: טמא במוקדשין שבדק קרומית של קנה ושחט בה. ועל כרחיך כשעשה כלי מיירי, דעלה טעונה כלי. ובפרק "בבב מערבין" (עירובין לאא). דשקיל ליה בפשוטי כלי עץ ובפרק "כל הכלים" (שבב כקבג). גבי קנה של יזימין, דפריך בגמרא: פשוטי כלי עץ הוא! ובפרק קמא דשבת (זאא). כלי עץ חוכית פשוטין טהורין אפילו מדרבנן, דומיא דכלי זכוכית. ולקמן בפירקין (יבב). דאמר: סיככה בחצים זכרים כשידה. ואי מקביל טומאה אפילו מדרבנן — הוי פסולין לסיכוך. דאפילו משלמות שאין בהן שלש על שלש ואנציג פשתן פסלינן, אף על גב דלא מקביל טומאה. כל הני לא דמו לך של נחתום, מתמת שהדפין רחבין ורואי להניח עליון דבר — גזרו עליהן, דדמו לבית קיבול. כדפירש בקונטרס במנחות (צגב). דמהאי טעמא טבלא המתהפכת מדאורייתא, למאן דאמר מסגרתו למטה היתה. ואי היה מצי למימר דף של נחתומין הוה כטבלא המשמשת אדם ומשמשי אדם — כל שכן דניחא טפי, ולא דמו לכל הני, דאפילו מדרבנן טהורין.

ואל יוכיח ציץ וזר שלא נתנה בהן תורה מדה — והא דאמר לעיל דציץ רחב שתי אצבעות אין זה אלא מדרבנן, משום דכתיב (שמות כח) "על מצחו" שיעור מצחו, וסתם מצח רחב שתי אצבעות, ומיהו ריב"א מפרש הציץ היה מונח בראש, משום דקשיא ליה מאי שנא גבי כהן גדול דקרא "מצפת" כדכתיב (שם כט) "ועשית המצנפת על ראשו וכתבי (והקרא טז) "ובמצנפת בד יצנף", ואמר פרק קמא דגיטין (זא ושם): כהן גדול דקרא "מצפת" כדכתיב (שמות כח) "ועשית להם מגבעות". אלא דאי משנות דיו זה מזה, דשל כהן הדיוט גדולה משל כהן גדול, שהציץ היה רחבה אותה. וכן התפלין, כדאמרין בפרק שני דרובים (יטא). שער היה נראה בין ציץ למצנפת, ששם מניח תפלין, ובכן הדיוט, אף על גב דהוה ליה נמי תפלין — היה יכול להניחם במקום שכהן גדול מניח את הציץ

יו"ד ה"א מלמעלה — אף על פי שיריד ה"א שם גמור — אין זה הוגה שם באותיותיו, אם מוכיר שתי אותיות כיון דאינו מזכירם לשם שם שלם. ועוד: ההוגה שם באותיותיו פירש בקונטרס שדרוש אותיות של שם בן ארבעים ושתים. ואף על פי כן נותרין בכל השמות. קדש למד מלמטה — י"מ: למטה ממש, זה למעלה מזה. ולא מיסתר, דאין זה כדרך קריאתו. אלא יש לפרש: זה שלא כנגד זה "קדש למד" בתחלת שיטה התחתונה, ושם בסוף שיטה עליונה. מסגרתו למטה היתה — משמע מכאן דלדידיה לא היתה מסגרת הכשר כלי, שלא היתה מסגרת בשלחן אלא ברגל היתה מונחת בראשה, ודף השלחן מונחת עליה. ולא כמו שפירש רבינו תם דלמאן דאמר למטה היתה מחוברת נמי בשלחן, משום דקשיא ליה הא דאמר ר' יוחנן פ"ק "שתי הלחם" (מנחות צגב). למאן דאמר למטה היתה — טבלא המתהפכת טמאה. ובפרק "אלו מומין" (בכורות לחא). לא משבת טמאה דאורייתא לאין לו תוך בבלי שטף אלא בהך דחזו למדרסות. ובפרק "המוכר את הבית" (בבא בתרא סא). גבי דף של נחתומין מסקנין, שאני פשוטי כלי עץ דרבנן, ולא מיסתר כלימור דאתא כמאן דאמר מדרבנן למעלה היתה, דלהווא נמי אמר במנחות (צגב). טבלא המתהפכת תיבעי. ומתוך כך היה דחוק רבינו תם, דלמאן דאמר מסגרתו למטה, היתה היה לה בית קיבול מלמטה והיינו מתהפכת — שאם היתה מתהפכת היה לה בית קיבול מלמעלה. ולכך טמאה טפי משאר פשוטי כלי עץ. וזה לא יתכן כדמוכח הכא. וצריך לומר: דהא דאמרין גבי דף של נחתומין דרבנן — היינו כמאן דאמר מסגרתו למעלה היתה, דמדרבנן טמאה ומדאורייתא תיבעי. ור' אליעזר דמיקל — משום דשמא מדאורייתא טהורא. אי נמי, ההוא שניא דפרק "המוכר את הבית" — דלא כרבי יוחנן, ומסקנא לא קאי. וכן פירש שם רבינו משום בן אברהם, דהדיא מסקנא לא קיימא. ועוד יש לומר: דהא דמביעא לן בטבלא המתהפכת — היינו משום דמשמשת את האדם, ומשמשי משמשי אדם. כדכתיב בתורת כהנים פרשת "ויחי" ביזם השמיני: כלי עץ, יכול אני הסולם והקולב והנחותא והמנורה — תלמוד לומר "מכל כלי עץ" ולא כל כלי עץ. יכול שאני מוציא את השלחן ואת הטבלא ואת הדולבא — מה שק מיוחד — שמשמש אדם — שמשמש אדם. אף אני מרבה את השלחן ואת הדולבא שמשמש אדם ואת משמשי אדם, ומוציא אני את הסולם שמשמש אדם, ואינו משמש את משמשי אדם, וקולב והנחותא והמנורה שמשמש את משמשי אדם ואינו משמש אדם. ועל כרחיך כשאין ראוין למדרס מיירי, מרלא נקט מטה כסא ותפסל. ועוד: דהוי מצי לרבינו ממשכב. וכשאין להם בית קיבול נמי מיירי, מרלא קאמר: מה שק מיטלטל מלא וריקן. ומביעא לן במנחות (שם) אי דרשה גמורה או אסמכתא בעלמא. משום דעל כרחיך אפילו למאן דאמר מסגרתו למטה. אף על פי שכל הדרשות צריכות, הדיא דתורת כהנים לרביי משמשי אדם ומשמשי אדם. ויהשלחן הטהור" אצטרך ללמד שנגבידין אותו לעולי רגלים, מכל מקום, לענן טבלא — דאין דרשה גמורה. וטבלא דהטהור נפקא לן משלחן הטהור. והשתא. דף של נחתומין דפשיטא לן שהוא מדרבנן אינה משמשת אדם ומשמשי אדם. והא משמע בכל דרתא דפשוטי כלי עץ אפילו טומאה דרבנן לית בהו, כדמשמע בריש חולין (גא ושם). דקאמר: טמא במוקדשין שבדק קרומית של קנה ושחט בה. ועל כרחיך כשעשה כלי מיירי, דעלה טעונה כלי. ובפרק "בבב מערבין" (עירובין לאא). דשקיל ליה בפשוטי כלי עץ ובפרק "כל הכלים" (שבב כקבג). גבי קנה של יזימין, דפריך בגמרא: פשוטי כלי עץ הוא! ובפרק קמא דשבת (זאא). כלי עץ חוכית פשוטין טהורין אפילו מדרבנן, דומיא דכלי זכוכית. ולקמן בפירקין (יבב). דאמר: סיככה בחצים זכרים כשידה. ואי מקביל טומאה אפילו מדרבנן — הוי פסולין לסיכוך. דאפילו משלמות שאין בהן שלש על שלש ואנציג פשתן פסלינן, אף על גב דלא מקביל טומאה. כל הני לא דמו לך של נחתום, מתמת שהדפין רחבין ורואי להניח עליון דבר — גזרו עליהן, דדמו לבית קיבול. כדפירש בקונטרס במנחות (צגב). דמהאי טעמא טבלא המתהפכת מדאורייתא, למאן דאמר מסגרתו למטה היתה. ואי היה מצי למימר דף של נחתומין הוה כטבלא המשמשת אדם ומשמשי אדם — כל שכן דניחא טפי, ולא דמו לכל הני, דאפילו מדרבנן טהורין.

הצין, דיש מקום בראש שראוי להניח בו שני תפלין, כדאמרין בריש "המוצא תפלין" (עירובין צהב). ואף על גב דגבי ציצ' כתיב מצה, ומתרגמין בין עינוה, ואמרין פרק "האומר" (קידושין סא.) בני ינאי המלך: "הקס להם בציץ שבין עיניך", והאי "בין עיניך" משמע כמו "בין עיניך" דכתיב גבי תפלין, שהכל בגובה של ראש, ומידו, אינו מתישב כל כך. משום

דתפלין יליף בסוף "הקומץ רבה" (מנחות זלב.)

בגדה שוה, ש"בין עיניך" בגובה הראש מילא

תשימו קרחה בראשם" במקום שער. ומכל מקום,

אפילו היה ציצ' על המצח ממש, מכל מקום היה

צריך לקשור הצין והתפלין מאחורי ראשו, והיו

שניהם דוחין שם את המצנפת. והא דאמרין

בפרק ראשון דיומא (יבב.) בדבדי בהן גדול ביום

הכפורים כשרין לכהן הדיוט, אף על גב דבבדי

לבן כתיב מצנפת – כשאם בגדים איירי חוץ מן

המצנפת. ומידו בלשון גמרא אשכחן דקרי מצנפת

להדיא דכחן הדיוט, דאמרין בפרק "בראשונה"

(יומא כהא. ושם) גבי פיס, שנטול מצנפתו של

אזרח מהם. ועוד קשה: דלא היה ציצ' ביוצ' בבגדי

לבן, ולמה קרי ליה מצנפת? ושואל אף על פי כן

היתה קטנה במצנפת של כלב השנה.

תפשת מרובה לא תפשת: יש מפרשים: לפי

שמדה מרובה אין לה סוף. ובאן אי אפשר לומר

כן, דעל כרחוק לא אפשר ללמוד אלא מפנים

שיכולין ליכנס במשכן, וכן בפרק קמא דראש

השנה (ד.ב. ושם) ובתניגה (יזא.) גבי עצרת דיש

לה תשלומין כל שבעה דיליף מחז המצות. ופרקי:

ונילף קטנה וסחוטת ומשני: תפשת מרובה לא

תפשת. והתם יש לדבר סוף. ועוד מוכח בהדיא

בתורת כהנים, דכתיב (ויקרא טו) "כי יזוב זוב דמה

ימים רבים, ימים – שנים. יכול ימים הרבה –

אמר ר' עקיבא: כל שמשמעו מועט ומשמעו

מרובה, תפשת מרובה – לא תפשת, תפשת מועט

– תפשת. רבי יהודה בן בתיהא אומר: שתי מדות,

אחת מדה כלה וסחוטת ומשני: תפשת מרובה לא – מודדין

במדה כלה ואין מודדין במדה שאינה כלה. אמר

רבי נחמיה וכו' למה בא הכתוב לפתח או לנעול?

והלא לא בא לנעול אלא לפתח, אם אתה אומר

ימים עשרה – או אינו אלא מאה, או מאתיים, או

אלף, או ריבוא. וכשאתה אומר ימים שנים –

פתח. והו פירושו של תפשת מרובה: דאם אתה

תושב את המועט – אין מוציאין אותו מידך,

שהמועט בכלל המרובה. אבל באת לתפוש

המרובה – אומר לך: הבא ראייה וטול. ורבי יהודה

בן בתיהא בא ללמוד ממנה העולם, שהתפוס את

המדה כלה ומניחין את המדה שאינה כלה. אף

באן, תופסין התשובן המועט שיש לו סוף. ור'

נחמיה בא ללמוד מדת המקראות, שלא בא

לסתום אלא לפרש. והבא גבי תשלומין צריכין

כולן לטעמיה של רבי עקיבא.

בשליש הבית הן עומדין – דקומת הכרובים

עשר אמות, והבית שלשים אמות.

הא דכתיב (מלכים א ו) "ולפני הדביר עשרים

אמה אורך ועשרים אמה רוחב ועשרים אמה

קומתו" – היינו משפת הכרובים ולמעלה,

כדאיתא בפרק "המוכר פירות" (בבא בתרא צ.ב.)

ולא כמו שפירש בקונטרס בפירוש מלכים (שם)

דעליית בית קדשי הקדשים נמוכה משל היכל.

גפן

דבר יוכני! תפשת מרובה – לא תפשת, תפשת מועט

– תפשת. ואימא כאפי דציפרתא, דזוטא טובא! אמר

רב אחא בר יעקב: רב הונא "פני" פני גמור; פתיב

הכא: "אל פני הכפורת", וכתיב התם: "מאת פני

יעקב אביי". ונילף מפנים של מעלה, דכתיב: "פראות

פני אלהים ותרגיני!" תפשת מרובה – לא תפשת,

תפשת מועט – תפשת. ונילף מפרוב, דכתיב: "אל

הכפורת יהיו פני הכרובים!" אמר רב אחא בר יעקב,

גמירי: אין פני כרובים פחותין מטפת. ורב הונא גמי

מהכא גמיר. ומאי פרוב? אמר רבי אבהו: פרבא, שכן

בבבל קורין לנגוא רבא. אמר ליה אביי: אלא מעתה

דכתיב: "פני האחד פני הכרוב ופני השני פני אדם"

היינו פרוב היינו אדם! אפי רב רבא ואפי זוטא. וממאי

דחללה עשרה בר מסככה? אימא בהרי סככה! אלא

מבית עולמים גמור, דכתיב: "ותבית אשר בנה המלך

שלמה לה' ששים אמה ארכו ועשרים רחבו ושלישים

אמה קומתו", וכתיב: "קומת הכרוב האחד עשר

באמה וכן הכרוב השני". ותניא: מה מוצינו בבית

עולמים – פרובים בשליש הבית הן עומדין, משכן נמי

פרובים שלישי הבית הן עומדין. משכן פמה היו – עשר

אמות, דכתיב: "עשר אמות אורך הקרש". פמה היו

להו – שתיין פושטי. תלתייה פמה היו – עשרים פושטי.

דל עשרה דארון וכפורת – פשו להו עשרה, וכתיב:

"והיו הכרובים פורשי כנפים למעלה סוככים בכנפיהם

על הכפורת". קרייה רחמנא סככה למעלה מעשרה.

ממאי דגדפינהו עליו רישיהו קיימי? דלמא להדי

רישיהו קיימי! אמר רב אחא בר יעקב: "למעלה"

כתיב. ואימא דמידלי טובא! מי כתיב "למעלה

למעלה"? הניחא לרבי מאיר, דאמר: כל האמות היו

פיוגיות. אלא לרבי יהודה, דאמר: אמה של פנין ששה

טפחים, ושל כלים חמשה, מאי איכא למימר? ארון

וכפורת פמה היו להו – תמניא ופלגא, פשו להו חד

סרי ופלגא, אימא סוכה עד דהויא חד סרי ופלגא!

אלא: לרבי יהודה הלכתא גמירי לה. דאמר רבי תיאי

בר אשי אמר רב: שיעורין חציין ומחציין הלכה

למשה מסיני. שיעורין דאורייתא גינהו! דכתיב: "ארץ

חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש",

ואמר רב הנין: כל הפסוק הזה לשיעורין נאמר. חטה

לבית המנוגע, דתנן: הנכנס לבית המנוגע, וכליו על

פתיו, וסנדליו ומטעויתו בידו – הוא והן טמאין מיד.

היה

בר יוכני – עוף גדול הוא מאד. ובבבורות (גזב.) אמרין: פעם אחת הטילה בר יוכני ביצה
במקומנו, וטבעה ששים כרכים ושיברה שלש מאות ארזים. **פני פני נמר** – גזירה שוה
גמור. ובציפרתא לא כתיב פני. **תפשת מרובה** – במקום שאתה שומע אף המועט במרובה
לא תפשת, דיש להקשות: תפוס את המועט, ודרי אתה שקר בדברייך. **ונילף פני**
הכרובים – דזוטרי מטפת. היינו **פני כרוב היינו**
ארם – הלא שניין שוק, ולמה חלקם הכתוב?
ומשני: לעולם כרוב נמי פני תינח הוא, והו
חילוקם: פני אדם – אפי רברבי, פני הכרוב –
אפי זוטרי. **וממאי דחללה עשרה** – כיון דמארון
וכפורת ילפת עשרה, ממאי דחללה עשרה לבד
מעובי סככה? דלמא בהדי סככה כי ארון
וכפורת. בשליש הבית היו עומדין – שהיו
הכרובים שעשה שלמה עומדין בארץ על
רגליהם. וכתיב: קומת הכרוב עשר נמצא קומתו
כלה בשליש גובה הבית שהוא שלשים. אף באן,
במשכן, כשהיו הכרובים שעשה משה על
הכפורת – היה גבהן כלה בשליש גובה הבית.
משכן כמה היו – גבהו. תלתייה כמה היו **עשרים**
הכרובים – נמצא גובה הכרובים כלה לסוף עשרים.
טפחים מן הארץ, והן עומדין על הכפורת. דל
עשרה **טפחים דארון וכפורת** – לדעת מראשם
של כרובים כמה היו, נמצא מראשם של כרובים
עד רגליהם עשרה טפחים. וכתיב **סוככים**
בכנפיהם – אלמא: מכנפיהם ולמטה עד
הכפורת קרי סכך, וכנפיהם למעלה לגבהן היו
פרוסות. אלמא: תחת כנפיהם עשרה טפחים
חלל עד הכפורת, וקרי ליה סוכה. **וממאי**
דגרפייהו עליו רישיהו – פריסי, דהוה ליה
חללה עשרה. להדי רישיהו – בשוה לראשם,
דהוה ליה עשרה עם עובי הכנפים. הניחא לרבי
מאיר דאמר – במסכת מנחות (צזא.) כל
האמות – שבמשכן, בין של כלים בין של בנין
היו נמדדות בבניניהן, שהיא אמה בת ששה
טפחים. והיא קרייה בניניה, מפני שיש בת
חמשה קטנה הימנה והיא אמת יסוד וסובב
ואמת הקרנות ואמת ריבוע של מזבח הפנימי,
כדאמר במנחות (שם) מהאי קרא "ואלה מדות
המזבח באמות אמה אמה וטופח" וגו'. ריש
גדולה הימנה חצי אצבע, כדתיבא פושטי
(פרא.) שתי אמות היו בשושן הבירה, אחת
יתירה על של משה חצי אצבע. שתי אמות –
שתי מקלות עשוין למדוד בהן האמות. וששן
הבירה מקום הוא על חומת שער מזרחי של דר
הבית, וששן הבירה מצוירת בו. הניחא לר'
מאיר שהשוה כל האמות – איכא למילף
כדילפת, דל עשרה לארון וכפורת. פשו להו
עשרה מכנפיהם עד מקום מושבם. **מאי איכא**
לפימר – אי מינה ילפת בעי חללה חד סרי
ופלגא. דארון וכפורת תמניא ופלגא הוא דהו.
וכיון דכרובים בשליש הבית עומדין, דהיינו
לסוף עשרים – פשו חד סרי ופלגא תחת
כנפיהם. לרבי יהודה – דלא מצי לילף מקראי.
כל שיעור מחיצה הלכתא גמירי לה מסיני.
וגמירי דבציור מעשרה לבר מסככה לאו מחיצה
היא, ובהכי היא מחיצה. שיעורין – של
איסורין, כגון כוית לכל אכילת איסור, ובכחבת
ליום הכפורים. **חציצין** – שהחציצה פוסלת

היה

בטבילה. **ומחציין** – הלכות מחיצה. לשיעורין נאמר – הפסוק מדבר בשבחה של ארץ ישראל, שאפילו בדברי תורה צריכין לשער בפירותיה איסורין שבתורה. כליו על **כתפיו** –

שאינו לבוש בהן. **וסנדליו ומטעויתו בידו** – אחוזין בידו, טבעותיו דומיא דסנדליו. **ממאי מיד** – בלא שהיה, דכתיב (ויקרא יד) "והבא אל הבית יטמא", וכולו "בא אל הבית" קרינא

בהו.

סוכה דף ה עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שני) קצא

גובה הכרובים במשכן, גובה המשכן כמה היו עשר אמות, דכתיב
(שמות כו טו) 'עשר אמות ארך הקרש', ועשר אמות כמה טפחים היו
להו, שיתין פושכי – ששים טפחים ושכל אמה היא ששה טפחים,
ואם כן תלתית – שליש גובה המשכן כמה היו עשרים פושכי –
עשרים טפחים, דל – הסר מעשרים טפחים אלו עשרה טפחים של
גובה דארוזן וכפית שביארה הגמרא לעיל שהארון גובהו
תשעה טפחים והכפורת טפח, אם כן פשו להו – נשאר לגובה
הכרובים שהגיעו עד שליש הבית – עשרה טפחים, וכתיב 'והיו
הקרבים פרשי כנפים למעלה סככים כנפיהם על הכפורת',
ומבואר בפסוק זה שנקריב חתמא סככה למעלה מעשרה –
שהתורה קוראת סכך לכרובים שמסוככים על חלל של עשרה
טפחים, והוא הדין לגבי סכך הסוכה שצריך שיהיה תחתיו חלל
של עשרה טפחים. אלא שעדיין מקשה הגמרא, כמא דתפניתהו
עליו רישיהו קרימי – מנין שכנפיהם היו פרושות מעל ראשיהם
והיה ביניהם ועד הכפורת עשרה טפחים, דלמא להו רישיהו
קרימי – שמא כנפיהם היו פרושות במקביל לראשיהם והכנפים
עצמם גם היו כלולים בעשרה טפחים אלו, ונמצא שלא היה
מתחתיהם חלל של עשרה טפחים. מתרצת הגמרא: אמר רב אחא
בר יעקב, 'למעלה' כתיב – לשון הפסוק הוא 'והיו הקרבים פרשי
כנפים למעלה' ומשמעותו היא שהיו הכנפים פרושות 'מעל'
ראשי הכרובים ושגובהם עשרה טפחים, ונמצא בין הכנפים
לכפורת חלל של עשרה טפחים. שואלת הגמרא: מנין שהיו
הכנפים בסמוך להם והחלל שמתחתיהם היה רק עשרה טפחים,
ואימא דמילי טובא – שמא היו פרושים הכנפים בגובה רב מעל
ראשיהם. מתרצת הגמרא: מי כתיב 'למעלה למעלה' – שתי
פעמים, שמשמעותו שהיו הכנפים גבוהים הרבה מהכרובים, הלא
נכתב 'למעלה' פעם אחת, ומשמעותו שהיו הכנפים פרושים מעל
ובסמוך לראשי הכרובים, ונמצא החלל שביניהם עשרה טפחים.
ממשיכה הגמרא ומקשה: הניחא – חשבון זה עולה יפה רק לפי
שיטת רבי מאיר דאמר של מידת אמות שהיו במשכן היו מודדים
באמות כינוניות של ששה טפחים. ולפי דבריו אכן נמצא שגובה
הארון שהוא אמה וחצי היינו תשעה טפחים, וביחד עם הכפורת
גובהו עשרה טפחים, ונותר עד לגובה שליש הבית עשרה טפחים.
אלא לרבי יהודה דאמר שרק אמה של מידת הכנין היתה של
ששה טפחים, ואילו אמה של מידת הפלים היתה של חמשה
טפחים. מאי אימא למיכא, הלא לפי דבריו נמצא שגובה ארון
וכפורת כמה היו להו חתמא ופילא – גובה הארון אמה וחצי
שווה לשבעה טפחים, ובנוסף לטפח של הכפורת נמצא
יחדיו שמונה וחצי טפחים, וכיון שהכרובים היו מגיעים עד שליש
הבית שהוא עשרים טפחים, נמצא שמכנפי הכרובים עד הארון
פשו להו חד כר' ופילא – נשאר חלל של אחד עשר טפחים
ומחצה, ואם כן אימא – אמור גם לגבי סוכה שלא תוכשר לפי
רבי יהודה עד דהניחא – עד שיהיה גובה חללה חד כר' ופילא –
אחת עשרה וחצי טפחים.
מסיקה הגמרא: אלא – אכן לרבי יהודה שיעור עשרה טפחים
בסוכה לא נלמד מהמקראות, אלא הלכתא גמירי לה – נלמד
מהלכה למשה מסיני, כמו דאמר רבי חייא בר אשי אמר רב,
שעורין – שיעורי התורה כגון אכילת איסור שהוא בכזית ושיעור
כותבת הגסה באכילת יום הכיפורים, וכן חציצין – דין חציצה
הפוסלת בטבילה, וחציצין – הלכות שיעור גובה מחיצת הסוכה
ושאר הלכותיה, נאמרו הלכה למשה מסיני.
מקשה הגמרא על דברי רבי חייא בר אשי ששיעורם של
האיסורים נלמד מהלכה למשה מסיני וכי שעורין נלמדו מהלכה
למשה מסיני, והלא דאורייתא ניהו – הלא למדים זאת ממקרא
בתורה, דכתיב (דברים ח) בשבחה של ארץ ישראל: 'ארץ חמה
ושערה ונפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש', ואמר רב חנין כל
הפסוק הוה ללמוד ממנו הלכות שעורין נאמרי, וזהו שבחה של
ארץ ישראל שמשערים בפירותיה איסורין שבתורה. א. ממה

דבר יוכני – עוף גדול מאוד ופניו גדולים יותר מטפח. מתרצת
הגמרא: תפשת מרובה לא תפשת, תפשת מועט תפשת – מוטב
ללמוד מפנים של אדם ששיעורו מועט ולא מבר יוכני ששיעורו
מרובה. מקשה הגמרא: לדברך שמוטב ללמוד מהשיעור המועט,
אם כן ואימא ששיעור פניו שנאמר בכפורת הוא כאפי דציציתא
דיומא טובא – כפני ציפור שקטנים מטפח. מתרצת הגמרא: אמר
רב אחא בר יעקב, רב הונא שאמר ששיעור פניו האמור בכפורת
הוא כפני אדם ששיעורו טפח אמר כן מסברא, אלא פני' פני' –
גמר – למד זאת מגזירה שוה, כתיב הקא אל פני הכפורת, וכתיב
התם (בראשית כו ל) 'ויהי אף יצא יצא יעקב מאת פני יצחק אביו',
וכשם ששם כוונת הפסוק לפני יצחק שהם פני אדם, הוא הדין
שגם לגבי כפורת כוונת הפסוק לפני אדם ששיעורו טפח.
מקשה הגמרא: ונילף מפינים של מעלה – פני המלאכים, שגם בהם
נאמר בתורה לשון 'פני', דכתיב (שם לג י) שאמר יעקב לעשיו
שקבל את מנחתו 'כי על כן ראיתי פניך בראת פני' אללהים ותצני'
– כיון שראיתי פניך, ודן חשבונך לי כראיית פני המלאך, שהרי
ראיתי את השר שלך, הרי שפני מלאך נקראים 'פני', וניתן ללמוד
גזירה שוה מ'פני' המלאך שהם יותר מטפח. מתרצת הגמרא:
תפשת מרובה לא תפשת, תפשת מועט תפשת. חוזרת הגמרא
ומקשה: ונילף גזירה שוה מרוב שגם בו נכתב 'פני' ופניו פחות
מטפח, דכתיב (שמות כח ב) 'והיו הקרבים פרשי כנפים למעלה
סככים כנפיהם על הכפורת ופניהם איש אל אחיו אל הכפורת' והיו
פני הקרבים'. מתרצת הגמרא: אמר רב אחא בר יעקב, גמירי –
קבלה בידם, שאני פני כרובים פחותין מפינים. מוסיפה הגמרא: ורב
הונא גמי שלמד ששיעור גובה הכפורת טפח מגזירה שוה 'פני פני',
מהקא גמירי – למד את דבריו מ'פני' הכרובים ואלא כמבואר לעיל
שלמד זאת מפניו של יצחק. ומבארת הגמרא, מאי קריב – מהו
לשון 'כרוב', אמר רבי אבהו ברביא – פני תינוק, שכן כבכל קורין
לינוקא – לתינוק רביא. אמר ליה אבי רבי אבהו, אלא מעתה –
לדברך שפני כרוב הוא פני אדם, קשה דהא כתיב (יחזקאל יד) לגבי
המרכבה שראה יחזקאל שהיו בה ארבעה פנים 'פני האחד פני
הקריב ופני השני פני אדם והשלישי פני אריה והרביעי פני נמר',
ולדברך שפני כרוב הם טפח כפני אדם מדוע חילקם הכתוב, הלא
היינו קריב היינו אדם. מתרצת הגמרא, שאכן פני כרוב הוא פני
אדם, אלא שפני אדם הם אפי רבירי – דמות פנים גדולות, ופני
כרוב הם אפי וזקא – דמות פנים קטנות.
כפי שהתבאר שיעור עשרה טפחים בסוכה נלמד מגובה הארון
הכפורת שהיה גובהה עשרה טפחים. מקשה הגמרא: ומאי
דלילא עשרה בר מסבכה – מנין ששיעור עשרה טפחים שנאמר
בסוכה הוא לחלל הסוכה חוץ מהסכך, אימא – אמור שכשם
שהארון והכפורת שהיתה מכסה אותו היה שיעורם הכולל
עשרה טפחים, כמו כן לגבי סוכה שנאמר בה עשרה טפחים הוא
הקר' סבכה – בצירוף הסכך, ונכשיר סוכה גם אם כל הסכך שלה
נמצא בתוך עשרה טפחים אע"ג שאין בה חלל של עשרה טפחים.
מתרצת הגמרא: אלא מבית עולמים גמר – שיעור זה שצריך
שיהיה גובה הסוכה חלל עשרה טפחים נלמד מבית המקדש
שבנה שלמה, דכתיב (מלכים א' ו) 'והבית אשר בנה המלך שלמה
לה' ששים אמה ארבו ועשרים רחבו ושלשים אמה קומתו', הרי
שגובה בית המקדש שבנה שלמה היה שלושים אמה, וכתיב (שם
וה) בעניין גובה הכרובים שהיו בבית המקדש 'קומת הקריב האחד
עשר אמה וכן הקריב השני', וכיון שהכרובים בבית המקדש היו
עומדים על רצפת הבית ולא על הכפורת, נמצא שהכרובים היו
עומדים בשליש מגובה הבית ושהרי גובה הבית כולו שלושים
אמה וגובה הכרובים עשר אמות, ותניא – שנינו בברייתא שגובה
הכרובים במשכן נלמד מגובה הכרובים שהיה במקדש שלמה, מה
מצינו – כשם ששמינו שבבית עולמים קרובים בשליש הבית הן
עומדין, במשכן גמי קרובים בשליש הבית הן עומדין – גם במשכן
הגיע ראש הכרובים לשליש מגובה המשכן, ומחשבת הגמרא את

משיעור זה עדיין טומאתם עליהם, היות ועדיין ראויים לתשמיש
כל שהוא. ממה שנאמר בפסוק **אֶרֶץ יִתְשֶׁן** (ויק' דרשו חז"ל
שכונת הפסוק לומר שארץ ישראל היא ארץ שכל שיעוריה
ביתים. ומבארת הגמרא. כל שיעוריה סלקא דעתך – וכי יעלה על
הדעת לומר שכל הישעורים הם בבית, והלא הא אקא הני
דאמרינן – הלא מנינו לעיל שיעורים שנמדדו בחיטה ובשעורה
ובגפן ובתאנה ובריימון. אלא אקא – אמור, שרוב שיעוריה בבתים
– כגון שיעור טומאת מת, ונבילה, ואיסור חלב, ודם, ופיגול, ונותר,
וטמא, וגיד הנשה, שכל איסורים אלו משערים בבית. ממה
שנאמר בפסוק **דְּבַשׁ** דרשו חז"ל, ששיעור של כותבת הנפה –
תמרה גדולה מאוד, הוא שיעור איסור אכילה ביום הכפורים.
עתה מסיימת הגמרא את הקושיא על רב שאמר ששיעורי
איסורים וכגון כוית לאכילת איסורים וככתובת ליום הכפורים
נאמרו הלכה למשה מסיני. אלא – מדברי רב חנין ששיעורין
דאורייתא נינהו. דוחה הגמרא: וְתַסְבְּרָא – וכי סובר אתה
ששיעורים אלו הם אכן מדאורייתא, וכי שיעורין אלו מי כתיבי
במקרא במפורש שחיטה הוא שיעור לבית המנוגע ושעורה
לשיעור טומאת מת במגע ומשא וכו', אלא צריך לומר שהלכתא
למשה מסיני נינהו, ויכרא שדרש רב חנין, אַסְכְּבָתָא בְּעָלְמָא הוא –
שסמכו את ההלכה ומצאו לה רמז בדברי הכתוב.
ממשיכה הגמרא ושואלת על המשך דברי רב שאמר שחציצין –
שדין חציצה בטבילה, הוא מהלכה למשה מסיני, והלא דיני
חציצה דאורייתא נינהו, דכתיב: **וְרָחֵץ** (את בשרו) **בַּמֵּיִם**,
ודרשו חז"ל מהכתוב 'במים', שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין המים,
והיאך אמר רב שדין חציצה נאמרו למשה מסיני ולא כתובים
בתורה. מתרצת הגמרא: אכן עיקר דין חציצה בטבילה נלמד
מהנאמר בתורה, וכי אָתָּא הַלְכָתָא לְשַׁעֲרֵי – ההלכה למשה מסיני
נאמרה לגבי פסול חציצה בשער, ודבריה רבה בר רב הונא שאמר
שחציצה פוסלת אף בשיער, דאמר רבה בר רב הונא שהטובל
במקוה וניצא וישערהו אחת קשוט – יש בה קשר והוא מקפיד
על כך, חוצצת ולא עלתה לו טבילה. אולם אם שלש שערות
קשורות יחדיו, אינן חוצצות משום שהשיער קשה וכששלוש
שערות קשורות יחדיו אין הקשר חזק והמים יכולים לחדור בערו,
ולכך אפילו אם מקפיד על קשר זה עלתה לו טבילה מכיון שאין
זה חציצה כלל. ובשתיים – אם שתי שערות קשורות יחדיו, אמר
רבה איני יודע אם יש בזה משום חציצה ולא עלתה לו טבילה, או
גם בשתי שערות יכולים המים להיכנס בהם ולא הוי חציצה.
הרי שנאמר פסול חציצה בשער, ועל דין זה אמר רב שנאמר
הלכה למשה מסיני. מקשה הגמרא גם על תירוצו זה, שהלא דין
חציצה בשער נמי דאורייתא נינהו, דכתיב: **וְרָחֵץ** את בשרו **בַּמֵּיִם**,
ודרשו חז"ל מהמילה 'את', לרבות את הפסל והדבוק לְבָשָׁר –
שגם הוא צריך שיכנס בו המים, וימיא ניחו – ומדו הדבר הדבוק
לבשרו שריבתה התורה, הוי אומר שערך טבילה ואם יש בו
חציצה לא עלתה לו טבילה, ושוב קשה על איזה דין אמר רב
שנאמר הלכה למשה מסיני. מתרצת הגמרא: שאכן עיקר דין
חציצה בשיער נלמד מהמקרא, וכי אָתָּא הַלְכָתָא למשה מסיני,
לְבָרְכֵי יִצְחָק, דאמר רבי יצחק

אבל אם האדם שנכנס לבית המנוגע היה לבוש בבליו – בגדיו,
וסנדליו ועולות בגדיו, וסנדליו מונחות באצבעותיו, דינו שהוא
עצמו טמא מיד בכניסתו לבית ואפילו לא שהה שם כלל, והן –
כליו סנדליו וטבעותיו, מהורים, עד שישהה בבית שיעור זמן של
כרי אכילת פך – חצי ככר, שלאחר שהה בבית שיעור זה
נטמאים הבגדים שלבוש בהם. ולגבי דין זה למדו חז"ל מהפסוק
שכבר זה שמשערים בו שיעור שהיה בבית המנוגע, הוא כבר
העשוי מפת חמין ששיעור זמן אכילתה מועט, ולא בככר העשוי
מפת שיעורין ששיעור אכילתה מרובה יותר. הגמרא מוסיפה דין
נוסף בשהיה זה, ששיעור זמן האכילה נמדד באופן שאוכל את
הפת כשהוא מיבב, ואוכל כבר זו בליפתו, שכיון שאוכל אותה
בהסבה שזו דרך אכילתה ואינו טרוד בדברים אחרים, וגם מלפת
את הפת בדברים אחרים שמטעימים את אכילתו, אינו שוהה
באכילתו זמן מרובה, מה שאין כן אם אוכלה בעמידה כשהוא
הולך ובא שאז שוהה יותר באכילתה משום שהוא טרוד בדברים
אחרים, וכן אם אוכלה בלא ליפתו כיון שאינה מוטעמת לו שוהה
יותר באכילתה.
הגמרא ממשיכה לבאר אלו שיעורים נלמדים מפסוק זה: ממה
שנאמר בפסוק **שְׁעוּרָה** למדו חז"ל שיעור טומאת מת, ובדעתך,
עצם מן המת שגודלה בשעורה, מטמא אדם כמעט – אם נגע בה,
וכמשא – אם נשא עצם זו נטמא אפילו אם לא נגע בה. ואינו
מטמא כמחל – אם היה עם המת באותו אוהל, אינו נטמא כל זמן
שאין מן המת שדרה או גולגולת שלמה, או רוב מנין אברי האדם
דהיינו קב"ה איברים, או רוב בנין האיברים דהיינו ב' שוקיים וירך
אחת, אבל אם יש רק עצם שגודלה כשעורה אינו נטמא. ממה
שנאמר בפסוק **נֶפֶשׁ** למדו חז"ל שיעור כרי רביעית וין לנייר –
שנזיר האסור לשנות רביעית יין או לאכול כל דבר היוצא מן
הגפן כגון ענבים זגים חרצנים עלים ולולבים, ודרשו חכמים שאף
איסורי האכילה בנוי שיעורם ברביעית אף על פי שרביעית הוא
שיעור מדידה בלב ולא ביבש. ולמד הכתוב כאן שמדידה זו של
רביעית חרצנים, נעשית על ידי שממלא כלי ביין ואח"כ נותן
בתוכו חרצנים וחגין עד שנשפך מחוץ לכלי שיעור רביעית יין,
וימדוד דווקא ביין שכיון שהוא עב, הוא נברץ ונגדש על שפת
הכוס ואינו נשפך מיד מחוצה לו, ולא ימדוד בכלי שבתוכו מים
שהם קלושים ואינם נברצים על שפת הכוס אלא נשפכים מחוצה
לו, משום שהכמות הנצרכת להכניס לכלי כדי שישפך ממנו
שיעור רביעית מים הוא שיעור מועט יותר. ממה שנאמר בפסוק
תִּמְאָה דרשו חז"ל שמשערים בגרונות להוצאת שפת – הימוציא
אוכל של אדם בשבת מרשות היחיד לרשות הרבים או מרשות
הרבים לרשות היחיד, אינו חייב עד שיוציא אוכל בשיעור של
גרונת, דהיינו תאנה יבשה. ממה שנאמר בפסוק **דְּמִוּן** דרשו
חז"ל שמשערים בו שיעור טהרת כלים, שכלי עץ או כלי עצם
שנטמא ונשבר, נטהר בשבירתו, אולם דין זה נאמר רק כשניקב או
נשבר עד שלא ראוי עוד לתשמיש, אך אם ניקב נקב קטן ועדיין
ראוי לתשמיש, אינו נטהר מטומאתו. ומפסוק זה למדו חז"ל שכלי
בעלי בתים שניקבו בשיעור שיכול לצאת רימון דרך הנקב, נטהרו
מטומאתם, דתנן, כל כלי בעלי בתים שיעורין פרומנים, אולם פחות

תכלית ההלימות הזה של ימות המשיח, שהוא גילוי או אין-סוף ברוך-הוא בעולם הזה הגשמי תלוי במעשינו ועבודתנו כל זמן משך הגלות.

משיחת שבת פרשת דברים ה'תשד"מ

סוכה. פרק ראשון – סוכה דף ו עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזליץ)" קצג
רש"י

היה לבוש בלוי – דאיקרו לזו בגדיו. הוא טמא מיד – דכתיב "והבא אל הבית טמא".
והן טהורין עד שיששה – דכתיב (ויקרא יד) "והאכל בבית יכבס" וגו' ודרשין בתורת
כתיב: אין לי אלא אוכל ושוכב, אוכל בלא שוכב, שוכב בלא אוכל, לא אוכל ולא שוכב
מניין תלמוד לומר "יכבס בגדיו" ריבה. שתי פעמים כתיב "יכבס בגדיו", ואם סופנו
לרבות הכל, מה תלמוד לומר "והאכל" – ליתן
שיעור לשוכב כדי אכילה, שאין טען כיבוס
בגדים עד שיששה כדי אכילה. וגופו טמא מיד.
דכתיב כתיב "והבא אל הבית טמא" ולא כתיב
כיבוס בגדים. והאכל בבית דדיעו שוהה כדי
אכילה – יכבס בגדיו. אכילת פרס – הצי כבס.
שיעור חכמים אותו למוון שתי סעודות לעירוב,
דתנ בעירובין (פב,ב): חצייה לבית המנוגע. פת
חמין – דהיינו מועטת משל שיעורים. מיטב –
דהיינו דרך אכילה. מי שחזא מיטב חזא נסוק
באכילה, ואינו טורד בדברים אחרים. עצם
כשעורה – מן המת. ואינו פטמא באהל –
כשיעור זה, עד שיהא שדרה, או גלגולת
שלמה, או רוב מנין אברי אדם. גפן – מה
שיעור בו. כדי רביעית יין – בשאר איסורי נזיר.
דאיכא לאמאן דאמר במסכת נזיר (לד,ב)
דחצנים ולולבין ועלין מצטרפין לשיעור
רביעית יין, שאם יתנם לכוס מלא יין עד שיצא
ממנו רביעית יין, ואין דומה המשער בכוס מלא
מים למשער ביו, משום דין עב הוא ואינו
ממחר לצאת, אלא נברץ ונגרש על שפת הכוס
יותר מן המים. תאנה – מה שיעור בה. כנורית
להוצאת שבת – שיעור בכל האוכלים. כל כלי
בעלי בתים שיעור – בנקיבהם. כרמון – דעד
שניקב כמוציא רמון שם כלי עליו, ומקבל
טומאה. לפי שבעל הבית חס על כליו. וכשהוא
מוציא זיתים הוא משתמש בו רמונים. אבל כלי
אומן שעומד לימכר – טהור בנקב כל שהוא. רוב שיעוריה בותים – מת ובילה, ואיסור
חלב, ודם, ופיגול, ונותר, וטמא, וגיד הנשה. דבש – כל מיני מתיקה קרוין דבש. ותמרים
מיני מתיקה הן. כותבת = תמרה. ליום הכפורים – דלא כתיב ביה אכילה, אלא "אשר
לא תעונה" (ויקרא כג) – מידי דמייכת דעתיה, ומפקע ליה מעניו. מי כתיב – כלום
כתיב בתורה עצם כשעורה ובית המנוגע בחטין, וכן כולם: הכי נסיבין בשרי במים שלא
יהא דבר חוצין בו. נימא אחת קשורה – ומקפיד עליו, חוצצת. דמיהדק שפיר, ולא עיילי
בה מיא. ואמרין לקמן: גוררין על מעוטו המקפיד. שלש אינן חוצצות – לפי שהשער
קשה, ולא מיהדק שפיר, ועיילי ביה מיא. את הפפל לבשרו – היא במים הטפל הדבק.
דבר
שמפיל שיעור כות מן היין, דהוא דבר מועט – הא פשיטא דכיון דרשה יין דשעוריה (מהבא) דאי אפשר לשער אלא ביו, וקצת משמע בירושלמי דנזיר כפירוש רבינו תם, דאכילה לכלול
עלמא בבית, דקאמר חתם: משנה ראשונה עד שיששה רביעית יין, דהוה דרשין "שכר שכר" מה שכר שנאמר להלן רביעית – אף שכר האמור כאן רביעית. חזר לומר: לא יאכל ולא
ישתה, מה אכילה בבית אף שתיה בבית. כל כלי בעלי בתים שיעור כרמונים – גבי עץ מיתניא, פרק יז דכלים. אבל בכלל חרס תנן פרק שליש דכלים (משנה א): העשוי לאוכלין
– שיעורין בותים. העשוי למשקשם בו, והוא דאמר בסוף "המצנע" (שבת צה,ב) חמש מדות בכלי חרס: ניקב כמוציא זית – טהור מלקבל זיתים ועדיין כלי הוא לקבל רמונים – היינו אם
יחדו לרמונים, אבל סתמו כמוציא זית. שיעורין – כרמונים – במסכת כלים פרק יז (ומשנה ד) תנן: הרמונים שאמרו – שלשה אחוזים זה בזה, ולא שיהא צריך נקב גדול כל כך כדי שיצאו
שלשתן בבת אחת, אלא אחד לבד. דהא אמר בסוף "המצנע" (שבת צה,ב): כמוציא רמון, משמע: רמון אחד, דלא קאמר רמונים. ועוד, בפרק "אלו קשרים" (שבת קיב,ב) ובפרק "עושין
פסין" (עירובין כד,א) דבעי חוקיה: ניקב כמוציא זית וסתמו, וחזר וניקב כמוציא רמון וסתמו, עד שהשלימו למוציא רמון מהו? הוה ליה למינקט ניקב כמוציא רמון וסתמו, וחזר וניקב כמוציא
רמון וסתמו, עד שהשלימו לשלשה רמונים, מהו? ונראה לפרש, דהא דנקט שלשה רמונים אחוזים, דאף על פי שמוציאם זה אחר זה – אין נחזין לצאת דרך נקב צר כמו שהיה יוצא זה
אחר זה בפני עצמו. עד יח לפרש: דנקט שלשה אחוזים זה בזה משום דרמון גדול יחיד בפני עצמו, או שנים, גדולים יותר מדאי. והגדלים ארבעה אחוזים – קטנים יותר מדאי. אבל
הגדלים שלשה – בינונים, ומשערים בהן. אלא הלכתא ניהו וקרא אסמכתא בעלמא – מכאן קשה לגרסת הספרים דבפרק בתרא דיומא (פא,ו ושם). דאמר ר' יוחנן: שיעורין ועושין
הלכה למשה מסיני. ופריך: שיעורין מיתבב כתיב "ארץ חטה" ומשנה: אלא אימא שיעורין של עושין. וקשה לאותה גרסא, דמאי קפריך מיתבב כתיב? הא מסיק הבא דקרא אסמכתא
היא! תו: נאי קמשני אימא שיעורין של עושין, הלא על השיעור הקשה מיתבב כתיב? ועוד: דבכל דוכתא דמייחתי קרא דשיעורין מייחתי כולה מילתא דר' חנן דהבא. ומתוך כך גרס
דתם בקונטרס: עושין מיתבב כתיב? אלא אימא: שיעורין של עושין. ובפרק "כיצד מברכין" (ברכות מא,א ושם) משמע קצת דרשה גמורה. דאמר רב (תמא אמור ר' יצחק: כל המוקדם
בפסוק זה מוקדם להכריח. שנאמר "ארץ חטה וגו'" וחדר אמר: ופליגא דר' חנן, דאמר ר' חנן: כל הפסוק לשיעורין נאמר. ושמוא למאי דמסיק חתם: ואידך שיעורין מי כתיב, לא פליגי.
דבר

לא ייתכן שלאחרי שישנם "מעשינו ועבודתנו" יידחה חס-ושלום העניין דדירה בתחתונים לזמן מאוחר יותר.
משיחת שבת פרשת דברים ה'תשד"מ

סוכה דף ו עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עזו והדר" (ליום שלישי) קצה

לדרוש את משמעות הכתוב כפי שמסר משה בתורה ללא הניקוד, 60
 ורבי שמעון קבר יש אם למקרא – עיקר הדרשה צריכה להיות לפי 61
 משמעות הכתוב כפי שהוא נקרא עם הניקוד, ולפי זה יובן שורש 62
 מחלוקתם. שרבנן קבר יש אם למסורת, וכיון שנאמר בתורה 63
 פעמיים 'בסכות בסכות' (ובלא וא"ו) שמשמעותם בלשון יחיד, ופעם 64
 נוספת 'בסכות' שמשמעותה בלשון רבים (ושתים), הרי כאן 65
 במשמעות ארבע פעמים 'סוכה', דל חד לגופיה – הפחת אחת מהם 66
 כדי ללמוד ממנו עיקר דין מצות סוכה, פשו להו תלתא – נשאר 67
 בידינו שלש, ומכאן דרשו חכמים שצריך לעשות לסוכה שלש 68
 דפנות, אלא שקיבלו חכמים שתיים מהדפנות צריכות להיות 69
 בהלכתן לכל רוחב הסוכה, ואתאי הלכתא – ובאה הלכה למשה 70
 מסיני, ונרעתה – הפחיתה לדופן השלישית ואוקמה – והעמידה 71
 אפפה. ורבי שמעון קבר יש אם למקרא, וכיון שבכל שלושת 72
 הפעמים משמעות המקרא הוא בלשון רבים, הרי זה כאלו נכתב 73
 בתורה 'בסכות בסכות בסכות' שבסך הכל הרי כאן שש, אלא שכל 74
 חד קרא לגופיה – הפעם הראשונה שנכתב בפסוק 'בסכות' אינה 75
 לדרשה מכיון שצריך לדרוש ממנה את עיקר מצות סוכה, ואם כן 76
 פשו להו לדרשה ארבע – פעמיים 'בסכות' ולשון רבים לדרשה 77
 שצריך ארבע דפנות לסוכה, וקיבלו חכמים ששלש מהדפנות 78
 צריכות להיות בהלכתן, ואתאי הלכתא – ובאה הלכה למשה 79
 מסיני, ונרעתה לדופן הרביעית, ואוקמה אפפה. 80
 מהלך שני בביאור מחלוקתם: ואי בעית אימא, דכולי עלמא – בין 81
 רבנן ובין רבי שמעון סוברים שיש אם למקרא, ולפי המבואר 82
 שפסוק אחד נצרך לעיקר מצות סוכה, נשאר וידנו שתי פעמים 83
 'בסכות' בלשון רבים שמשמעותם שצריך לסוכה ארבע דפנות, 84
 והכא בהא קמיפלגי, מר קבר – רבנן סברו שסבבא פגמי קרא – 85
 אחד מהלמודים נצרך לדון הסכך לומר שסוכה בלא סכך אינה 86
 סוכה, ואם כן נותר לנו לדרוש רק שלוש דפנות, ובאה ההלכה 87
 למשה מסיני והפחיתה את הדופן השלישית והעמידה על טפח. 88
 ומר קבר – רבי שמעון שלמד מהתורה יש חורב בארבע דפנות 89
 סוכה, שסבבא לא פגמי קרא כיון ש'סוכה' הוא על שם הסכך 90
 ופשוט שבלא סכך אין הסוכה כשרה, אם כן מהפסוק הראשון 91
 שממנו למדנו את עיקר דין סוכה למדנו את דין הסכך, ומשני 92
 הפסוקים שנאמר בסוכות לשון רבים, יש ללמוד שיהיה בסוכה 93
 ארבע דפנות שלש כהלכתן והרביעית של טפח. 94
 מהלך שלישי בביאור מחלוקתם: ואי בעית אימא, דכולי עלמא בין 95
 רבנן ובין רבי שמעון סוברים שיש אם למסורת, ולפי המבואר 96
 שדרשה אחת נצרכת לעיקר מצות סוכה, נמצא שיש לדרוש 97
 מהפסוקים שהכשר סוכה בשלש דפנות, והכא בהא קמיפלגי, מר 98
 קבר – רבנן סוברים, כי אתאי הלכתא לנרע – שהלכה למשה מסיני 99
 באה לפחות מדין תורה ולומר שאחת משלש הדפנות שהצריכה 100
 התורה די לה בשיעור טפח. ומר – רבי שמעון קבר, כי אתאי 101
 הלכתא להוסיף – שהלכה למשה מסיני באה להוסיף על דין 102
 התורה, ולומר שמלבד שלש הדפנות שהצריכה התורה, צריך 103
 להוסיף דופן רביעית בשיעור טפח. 104
 מהלך רביעי בביאור מחלוקתם: ואי בעית אימא, דכולי עלמא בין 105
 רבנן ובין רבי שמעון סוברים שבי אתאי הלכתא לנרע מדין תורה, 106
 וכן סוברים שיש אם למסורת, נמצא שבשלושת הכתובים (ושתים 107
 חסרים ואחד מלא) יש ארבע פעמים 'סוכה', והכא בדרושין 108
 תחילות קמיפלגי – רבנן ורבי שמעון נחלקו האם ניתן לדרוש את 109
 הפסוק הראשון לדין דפנות, מר קבר – רבי שמעון סובר שדרושין 110
 תחילות – שניתן לדרוש גם את הפסוק הראשון, ויש כאן ארבע 111
 דרשות ללמוד מהם שהכשר סוכה בארבע דפנות, ובאה הלכה 112
 למשה מסיני והפחיתה את הדופן הרביעית והעמידה על טפח, 113
 ומר קבר – רבנן סוברים שאין דרושין תחילות לפי שנצרך לגופו, 114
 וכיון שכן אין כאן אלא שלש פעמים ללמוד שהכשר סוכה בשלש 115
 דפנות, ובאה הלכה למשה מסיני והעמידה את הדופן השלישית 116
 על שיעור טפח. 117
 מהלך חמישי בביאור מחלוקתם: רב מתנה אמה, טעמיה דרבי 118

דבר תורה – הלכה למשה מסיני, רק אם השער החוצץ נמצא 1
 ברובו – כגון שרוב שערו מטונף בטיט או קשור שער שער בפני 2
 עצמה, והוא מקפיד עליו – שמצטער על הלכלוך או הקשרים 3
 ורוצה להסירם, אזי הוא חוצץ אם טבל ולא הסיר את החציצה. 4
 ובאופן שאינו מקפיד עליו, אפילו הוא ברוב שערו כיון שאינו 5
 עתיד להסירו משם, מתבטל לגופו ואינו חוצץ, וחכמים נזרו, שאם 6
 יש חציצה על רובו, אפילו כשאינו מקפיד עליו ואינו רוצה להסירו 7
 חוצץ, גזירה משום רובו המקפיד – כיון שאם מקפיד חוצץ מן 8
 התורה ברובו, אמרו חכמים שיחוצץ גם שאינו מקפיד, כדי שלא 9
 יטעו לומר שחציצה נאמרה דווקא כשהיא בכלול, אבל ברובו 10
 אינה חציצה ולא יבינו חילוק בין מקפיד לאינו מקפיד. וכן גזרו על 11
 חציצה הנמצאת רק על מיעוטו המקפיד, גזירה משום רובו 12
 המקפיד, כדי שלא יטעו לומר שכיון שבשניהם הוא מקפיד על 13
 חציצה ואף על פי כן אינה חציצה כשהיא על מיעוטו, הוא הדין 14
 שברובו אינה חציצה אפילו בשמקפיד כל זמן שאינה על כולו. אך 15
 כשהחציצה היא רק על מיעוטו וגם אינו מקפיד, לא גזרו חכמים 16
 כיון שאינו דומה כלל לאיסור תורה (ורוב המקפיד) בשום צד. 17
 שואלת הגמרא: אף שמיעוטו שאינו מקפיד אינו דומה לאיסור 18
 תורה (ורוב המקפיד), הרי הוא דומה לאיסור דרבנן ולמיעוטו 19
 המקפיד ולרובו שאינו מקפיד, ולגזר נמי על מיעוטו שאינו מקפיד 20
 שייחשב חציצה, גזירה משום שהוא דומה למיעוטו המקפיד בכך 21
 שבשניהם החציצה במיעוטו, אי נמי משום שהוא דומה לרובו 22
 שאינו מקפיד בכך שבשניהם אינו מקפיד על החציצה. עונה 23
 הגמרא: כיון שהיא גופא – רובו שאינו מקפיד ומיעוטו המקפיד 24
 אינו נחשב חציצה אלא משום גזירה, וכי אמר נקום ונגזר גזירה 25
 לגזירה, הלא אין גזרים גזירה כשהחשש הוא שיעבור על איסור 26
 דרבנן שנאסר משום גזירה. 27
 הגמרא ממשיכה לבאר את המשך דברי רב שמחיצין נאמרו 28
 הלכה למשה מסיני: מחיצין שאמר רבי, כוונתו להא דאמרינן – 29
 למבואר לעיל ששיעור מחיצת סוכה עשרה טפחים. מקשה 30
 הגמרא: הניקא לרבי יהודה שסובר (לעיל ה) שאמת כלי המקדש 31
 היתה בת חמשה טפחים ולשיטתו לא ניתן ללמוד שיעור מחיצת 32
 סוכה ממידת הארון והכפורת, משום כך הוצרך ללמוד זאת 33
 מהלכה למשה מסיני. אלא לרבי מאיר הסובר שאמת כלי המקדש 34
 היא בת ששה טפחים, ולשיטתו ניתן ללמוד שיעור מחיצת סוכה 35
 ממידת הארון והכפורת, אם כן מאי אימא למימר – לשם מה 36
 נאמרה ההלכה למשה מסיני בענין מחיצות. מתרצת הגמרא: כי 37
 אתאי הלכתא – הלכה למשה מסיני בענין מחיצות, לחדש דינים 38
 נוספים בחלכות מחיצה: א. גוד – מחיצה הגבוהה עשרה טפחים, 39
 פעמים יכולה להיחשב כמחיצה גם למקום שלמעלה הימנה, והוא 40
 הנקרא 'גוד אסיק' ופירושו שנעשה כאילו מושכים את המחיצות 41
 כלפי מעלה, ופעמים יכולה להיחשב כמחיצה למקום שלמטה 42
 הימנה, והוא הנקרא 'גוד אחית', כאילו מושכים את המחיצה 43
 כלפי מטה. ב. ולבד – אויר פחות משלשה טפחים נחשב כסתום, 44
 ומושם כך מחיצה שיש בה חלל פחות משלושה טפחים, נחשב 45
 החלל כסתום והמחיצה כשרה. ג. ויוסף עקופה – סוכה שיש בה 46
 סכך פסול בסמוך לאחד מכותלי הסוכה והוא רחב פחות מארבע 47
 אמות, אומרים בה 'דופן עקומה' דהיינו שרואים את הכותל כאילו 48
 הוא מתעקם עד לסכך הכשר והסכך הפסול נחשב כחלק 49
 מהדופן, ומצטרף דופן זה להכשיר את הסוכה: 50
 שנינו במשנה: וסוכה שאין לה שלש דפנות פסולה. הגמרא מביאה 51
 ברייתא לבאר את השיעור של הדופן השלישית: תנו רבנן, סוכה 52
 כשרה צריך שיהיו בה שתיים בהלכתן – שתי דפנות העומדות 53
 סמוכות זו לזו בקרן זוית, שאורכם לפחות כשיעור משך סוכה 54
 קטנה ושבעה טפחים, והדופן השלישית די שתהא אפילו ברוחב 55
 טפח אחד בלבד. רבי שמעון חולק ואומר שאין די בשתי דפנות 56
 כהלכתן ושלישית טפח, אלא יש צורך בשלש דפנות בהלכתן, ורק 57
 הדופן הרביעית מספיק שתהיה אפילו טפח. 58
 מבארת הגמרא: במאי קמיפלגי, רבנן קבר יש אם למסורת – יש 59

שתי דפנות הסמוכות זו לזו [כמין גא"ם], וראה דקא עבדי [עשה]
 רב כהנא טפח שוחק בסמוך לדופן פחות משלושה כדי להכשירה,
 ובנוסף לכך קא עבדי גם צורת הפתח. תמה רב אשי ואמר ליה לרב
 כהנא, מדוע הוזקקת לעשות גם טפח שוחק וגם צורת הפתח, וכי
 לא קבר מר להא דרבא, דאמר רבא ונתת נמי בצורת הפתח –
 כלשון השניה בדברי רבא שדי באחד מהם, או בטפח שוחק או
 בצורת הפתח. אמר ליה רב כהנא לרב אשי, אלא כהדין לישנא
 דרבא כהדין לי – אני סבור כאלוהם האומרים דאמר רבא וצריכא
 נמי צורת הפתח – שבכדי להכשיר סוכה זו צריך דן טפח שוחק
 סמוך לדופן פחות משלושה, והן צורת הפתח:
 שנינו בברייתא שלדעת חכמים מספר הדפנות שצריכות להיות
 בסוכה הן שתיים כהלכתן כו' ושלשית אפילו טפח: אמר רבא, וכן
 לשבת – כשם שבדיני סוכה הדופן השלישית נחשבת לדופן
 שלימה אף על פי שאינה אלא ברוחב טפח, כן לדיני שבת בשבת
 של סוכות היא נחשבת כדופן שלימה, ואם סוכה זו עומדת ברשות
 הרבים סמוך לביתו מותר להוציא ולהכניס מהסוכה לביתו בשבת
 זו, משום דמגו דהוה – מתוך שנחשבת דופן שלישית זו של טפח
 כדופן שלימה לענין סוכה, הוא הדין דהוה – נחשבת גם כדופן
 שלימה לענין שבת.
 אייתיביה אבי לרבא, ובי אמרין מגו דהוי דופן לענין סוכה הוי דופן
 לענין שבת, והתניא, דופן סוכה כדופן שבת – כל הנחשב דופן
 לענין שבת, כגון מדרגות מקנים העומדים סמוכים לו לזה הנחשב
 משלושה טפחים, שריעם כמחיצה לענין שבת להחשיב את השטח
 המוקף לרשות היחיד, אף על פי שהפרוץ מרובה על העומד,
 משום שנחשב כאילו הכל סתום מדין 'לבוד', נחשב דופן גם לענין
 סוכה, ובלבד שיחא זהיר שלא יחא בין קנה לחבירו שלשה טפחים
 כדי שלא יצא מתורת לבוד. מוסיפה הברייתא: ויתירה שבת על
 סוכה – אף שבדינים האלו שוים דיני שבת ודיני סוכה, מכל מקום
 יש דינים בהם חמורה שבת מסוכה, שהשבת אינה נתרת במחיצות
 שיש בה פרוצה יותר משלשה טפחים ובלא צורת הפתח
 להחשיבם לרשות היחיד, אלא באופן שהעמוד שבמחיצות מרובה
 על הפרוץ שבהם, אבל אם הפרוץ שבהם מרובה על העומד
 מתבטלים המחיצות ואינם מחשיבים את המקום ההוא לרשות
 היחיד, מה שאין כן בסוכה שכשרה בשתי דפנות כהלכתן
 ושלשית אפילו טפח, ואפילו אם הפרוץ מרובה על העומד כגון
 שיש פרוצה בשתי הדפנות כהלכתן ובצירוף שתי הרוחות שאין
 בהם דפנות הפרוץ מרובה על העומד. הבינה הגמרא: מאי לאו
 כוונת הברייתא, שיתירה הלכות טלטול של שבת דסוכה – שבת
 של סוכות, אפסוקה – על הלכות הכשר סוכה, וגם בשבת של
 סוכות אסור לטלטל בסוכה שהפרוץ שבה מרובה על העומד, ולא
 אמרין מגו שדופן זו נחשבת דופן לענין סוכה תחשב גם דופן לענין
 שבת ויהיה מותר לטלטל בה בשבת של סוכות, וקשה לרבא
 הסובר שאומרים מגו. דוחה הגמרא: לא זו כוונת הברייתא, אלא
 שיתירה הלכות טלטול של שבת דסוכה, שבשבת בימור השנה, על
 הלכות טלטול של סוכות, דאילו סוכה דעלמא שיש לה שתי
 לטלטל באופן שהפרוץ של המחיצות מרובה על העומד, ואילו
 בשבת של סוכות מותר לטלטל משום מגו וכשיטת רבא.
 מקשה הגמרא: אי הכי שכוונת הברייתא להבדיל בין שבת
 שבשאר ימות השנה לשבת של סוכות, אולם הלכות טלטול
 בשבת של סוכות והלכות הכשר סוכה שוים משום שאומרים מגו,
 אם כן ליתני נמי – היה לברייתא להוסיף ולומר שיתירה – חמורה
 הלכות הכשר סוכה דעלמא – בימות החול, אפסוקה ששבת – על
 פני סוכה בשבת של סוכות, דאילו סוכה דעלמא שיש לה שתי
 דפנות מקבילות כמבוי המפולש, כענין טפח שוחק בדופן
 השלישית כדי להכשירה, ובפחות מכך אינה נכשרת, ואילו סוכה
 דשבת – ישנו אופן שבו לא כענין טפח שוחק, וסגי בלחי משוה,
 דהא אתי [ורבא] הוא דאמרת שאם סיבך סוכתו על גבי מבוי
 המפולש משני צדדיו שיש לו בראשו סמוך לאחת הדפנות לחי,
 כשר – כיון שהלחי נחשב כמחיצה, ומשום כך מבוי זה שיש לחי
 בראשו נחשב שיש לו שלש מחיצות, וכיון שלענין שבת נחשב

והעמידנו את הדופן השלישית כנגד ראש תור – בסמוך לסוף אחת
 הדפנות כשהיא נוטה באלכסון כלפי פנים הסוכה, שבאופן זה
 נראה שיש בה ארבעה דפנות. שתיק רב ולא ענה על שאלתם.
 הגמרא מביאה שיטות נוספות כדברי רב שמעמידים את הטפח
 כנגד היוצא: אימרת נמי, אמר שמואל משמיה דלי שמשמידו לדופן
 השלישית כנגד היוצא, וכן מורין בי מדרשא שמעמידו כנגד היוצא.
 דעה נוספת: רבי סימון, ואיתיבא – ויש אומרים שלא רבי סימון
 אלא רבי יהושע בן לוי חלק על דברי רב במקום העמדת ראש סימון
 ואמר, עושה לו – דופן השלישית ברוחב של טפח שוחק – טפח
 מרווח שגודלו מעט יותר מטפח, ומעמידו במרחק של פחות
 משלושה טפחים סמוך לדופן – מרחיק מאחת הדפנות השלמות
 שלשה טפחים פחות משוה ומעמיד שם את הדופן שהוא מעט
 יותר מטפח, וכיון שכל פחות משלושה טפחים סמוך לדופן כלבוד
 דמי, נמצא שהאוויר פחות משלושה נחשב כסתום, ובצירוף הטפח
 ומשוה, יש כאן דופן שלישית של ארבעה טפחים, שהיא רוב דופן
 של שבעה טפחים, ומכשירה את הסוכה, אבל כשאין כאן ארבעה
 טפחים אין הסוכה כשרה.
 אמר רב יהודה, סוכה העשויה כמבוי ששתי דפנותיה אינם עומדות
 סמוכות זו לזו, אלא זו מול זו, והעמיד בסמוך להם דופן טפח, אף
 היא כשרה, ואותו טפח של הדופן השלישית, מעמידו בסמוך
 לדפנות לכל רוח שצריכה, דעה נוספת: רבי סימון, ואיתיבא – ויש
 אומרים שלא רבי סימון אלא רבי יהושע בן לוי חלק ואמר,
 שבסוכה העשויה כמבוי אין די בדופן שלישית ברוחב טפח, אלא
 עושה לו – לדופן השלישית פס [דופן] ברוחב ארבעה טפחים
 ומשוה, ומעמידו במרחק של פחות משלושה טפחים סמוך לדופן –
 לאחת הדפנות, וכיון שכל פחות משלושה טפחים סמוך לדופן
 כלבוד דמי, נמצא שהאוויר פחות משלושה נחשב כסתום, ובצירוף
 הדופן של ארבעה טפחים ומשוה, יש כאן דופן של שבעה טפחים
 שהוא שיעור סוכה קטנה.
 שואלת הגמרא על רבי סימון: ומאי שנא – מדוע הָם – לגבי שתי
 דפנות העומדות כמין גא"ם דקאמרת דדופן שלישית סגי – די
 שתהיה ברוחב טפח שוחק, ומאי שנא הָם דשתי הדפנות עומדות
 כמבוי המפולש קאמרת, שכדי להכשיר סוכה זו כענין דופן
 השלישית שתהיה פס ברוחב ארבעה טפחים, ולא די בדופן טפח.
 מיישבת הגמרא: הָם דאיבא שתי דפנות כהלכתן הסמוכות זו לזו
 [בזוית של 90 מעלות], סגי ליה כהניש שוחק שבצירוף הלבד יהיה
 רוב דופן [ארבעה טפחים], קא דליבא שתי דפנות כהלכתן
 הסמוכות זו לזו, אלא עומדות זו כנגד זו, אי אבא פס ארבעה
 טפחים שמעמידו בפחות משלושה לדופן, אין – כשרה הסוכה,
 משום שעל ידי הלבד נמצא דופן שבעה טפחים, אולם אי לא –
 אם יש רק דופן טפח ועל ידי צירוף הלבד נמצא דופן ארבעה, לא
 – אין דופן זה מכשיר את הסוכה.
 אמר רבא, וסוכה זו ששתי דפנותיה עומדות סמוכות זו לזו, אינה
 נתרת בטפח שוחק לבוד, אלא צריך להעמיד את הטפח בצורת
 הפתח – שיעמיד קנה ברוחב חצי טפח בצמוד לאחת הדפנות,
 ויעמיד עוד קנה ברוחב חצי טפח בסוף הרוח השלישית, ויניח קנה
 מעליהם, ונמצא שהרוח השלישית כולה סתומה ב'צורת הפתח'.
 שיטה נוספת בדברי רבא: איבא דאמרי אמר רבא, וסוכה זו נתרת
 נמי בצורת הפתח – ישנם שני אופנים להחיר סוכה זו, האחד
 בהנחת טפח שוחק בפחות משלושה טפחים לאחת הדפנות
 השלמות וכדברי רבי סימון, והשני על ידי צורת הפתח לכל הדופן
 השלישית. ולשיטה זו אין שיעור לרוחב הקנים של צורת הפתח,
 אלא קנה כל שהוא מכאן, וקנה כל שהוא בסוף הרוח השלישית,
 וקנה על גביהם.
 שיטה שלישית בדברי רבא: איבא דאמרי אמר רבא, וסוכה זו
 צריכא נמי צורת הפתח – בכדי להכשיר סוכה זו יש להניח גם טפח
 שוחק בפחות משלושה טפחים לאחד הדפנות השלמות, וגם
 לעשות צורת הפתח על ידי הנחת קנה כל שהוא בסוף הרוח
 השלישית וקנה על גביהם.
 מספרת הגמרא: רב אשי אשכחיה – ימצא לרב כהנא שהיה בסוכתו

סוכה. פרק ראשון – סוכה דף ז עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזליץ)" קצו רש"י תוספות

ויעמידנו כנגד ראש תור – אף על גב דאביצא בזה אמר פרק קמא דעירובין (יב:) אתי
אוריא דהאי גיסא ודהאי גיסא ומבטל ליה, גבי ודחב מעשר אמות, וגבי עור
העסלא – הכא דטפח מחיצה דאורייתא, והלכתא גמירי לה – לא אתי אוריא ומבטל לה.
עושה לו טפח שוחק – קנה בפתות משלשה סמוך (ליה) לדופן לא יעיל לחשב טפח
מחמת לבד, דהא לכך בעי טפח שוחק כדי שיהא

דופן זה רחב ארבעה טפחים כדפירש בקונטרס,
כדי שיהא רוב דופן, דשעירו בשבעה טפחים
ומשהו. ועוד: דקנה מבטל ליה אוריא.
ואינה ניתרת אלא בצורת פתח – פירוש: אלא
אם כן עשאו לאותו טפח צורת הפתח
על פני כל הדופן כולו. כיצד? קנה של חצי טפח
אצל הירצא, וקנה חצי טפח במקצוע שכנגדו,
וקנה על גביהם דהוא ליה כאילו כל הדופן סתום.
דאף על גב דבפרק קמא דעירובין (יאב:) לא
יחבינן שיעורא לקנה של צורת פתח, אלא אפילו
קנה משוה מכאן וקנה משוה מכאן וקנה על
גביהם אלא שתהא בריאה כדי לעמוד בה דלת,
ואפילו דלת של קשין – גבי סוכה החמירה,
דבעינן מחיצות הניכרות.

שלא יאב בין קנה לחברו שלשה טפחים – אין
זה בר' ואישה דבסוקא, דבעי מחיצות
כסכך, צלתו מרובה מחמתו.
שהשבת אינה ניתרת אלא בעמוד מרובה על
הפרוץ – משמע: הא כפרוץ –
אסור. והוי מצי לאקשוי מחבא לרב פפא, דאמר
פרק קמא דעירובין (טוב:) פרוץ כעמוד מותר.
ובלאו הכי יולתנת דתם, אף על גב דהלכתא
כוותיה, כדאמרין דתם, משום דדייקין מתניין
כוותיה כדאמר דתם. ואי גרסינן הכא: שהשבת
אינה ניתרת בפרוץ מרובה על העמוד – אתי
שפיר.

סיכך

צורת הפתח. "שתיים כהלכתן" כו'. אמר רבא: וכן לשבת. מגו דהוויא דופן לענין סוכה –
הוויא דופן לענין שבת. איתיביה אבין: וזי אמרינן מגו? ויהתניא: דופן סוכה
כדופן שבת, ובלבד שלא יהא בין קנה לחברו שלשה טפחים. ויתירה שבת על סוכה,
שהשבת אינה ניתרת אלא בעמוד מרובה על הפרוץ, מה שאין כן בפסופה. מאי לאו:
יתירה שבת דסוכה אפופה, ולא אמרינן מגו? לא. יתירה שבת דעלמא על שבת דסוכה.
אי הכי ליתני נמי: יתירה סוכה דעלמא אפופה דשבת, דאילו סוכה דעלמא – בעיא
טפח שוחק, ואילו סוכה דשבת – לא בעיא טפח שוחק, וסגי בלחי. דהא אתה הוא
דאמרת: סיפך על גבי מבוי שיש לו לחי – פשר! ההוא לא אצטריכא ליה, השתא
מקילתא לחמירתא – אמרינן, מחמירתא לקילתא – לא כל שפן? וגפא, אמר רבא:
סיכך

על גב דבשרא שבתות לא מישתרי. אי נמי, בשאר מחיצות שאין לו סוכה לא מישתרו בהכי, לשבת דסוכה שריא. דמיגו דההוא טפח אנגמריה רחמנא למשה במחיצות סוכה דלהוי
ליה דופן שלמה לסוכה – הוי דופן נמי בשבת דסוכה, לענין שבת. דופן סוכה כדופן שבת – כל צידי דפנות שהתירו חכמים לשבת, כגון מחיצה של שתי בלא ערב, כדאמר בעירובין
(טוב:) מקיפין בקנים, ובלבד שלא יהא בין קנה לחברו שלשה טפחים, ואף על פי שרוב קנה אינו אלא מלא אצבע, ויש בין קנה לקנה שלשה טפחים חסר משהו, ואיכא פרוץ מרובה
על העמוד – שפיר דמי, דאמרין לבד – והוה ליה כולו עמוד. או של ערב בלא שתי, כדתנן דתם (שם:) מקיפין שלשה חבלים – הוי היקף נמי לדופן סוכה, ובלבד שיהא זהיר שלא
יהא בין קנה לחברו שלשה טפחים כשהוא מקף, כי הדין דאמר לענין שבת, דאם כן נפיק ליה מתורת לבד. ודווקא במקומות הרבה, דהוי ליה פרוץ מרובה על העמוד, אבל מקום
אחד או שני מקומות – הוה ליה כפתחים. שהשבת אינה ניתרת – אם יש בה פתחים הרבה שאין בהם צורת הפתח, ורובים על העמוד, ומבטלי ליה לעמוד. מה שאין כן בסוכה –
דסגי ליה בשתיים כהלכתן ושלשית אפילו טפח, ואפילו הוי לה פתחים בשתי הדפנות אחד או שנים. דכי מצטרפת להו בהדי שתיים הדפנות הוה ליה פרוץ מרובה – שריא. מאי
לאו? אפילו בשבת שבתוך דהו קאמר, דלא מישתריא לטלטולי. והכי קאמר: יתירה הלכות טלטול שבת דסוכה אהלכות הכשר סוכה, לאבול ולשין ולצאת ידי חובת סוכה. דלענין
מיפק ידי חובתו נפיק, ובלבד שלא יטלטל בה אלא ארבעה, ולא יבניס מוכח לבית. לא – הכי קאמר: יתירה הלכות טלטול שבת דעלמא אהלכות טלטול שבת דסוכה. ששבת
דעלמא אינה ניתרת אלא בעמוד מרובה, דליכא למימר בה מיגו. ושבת דסוכה ניתרת, משום מיגו. ואי שבת דעלמא קאמר אבל שבת דסוכה והלכות הכשר סוכה שוין משום מיגו,
ליתני נמי יתירה הלכות הכשר סוכה דעלמא דחול אהלכות הכשר סוכה דשבת. ואילו סוכה דשבת – אם עשויה כמבוי, שתי דפנותיה זו כנגד זו – סגי לה בלחי וקוף אצל הירצא,
אף על גב דאין רחבו טפח. דמיגו דהוי דופן לשבת, הוי נמי דופן לסוכה. דהא מר משום דאית ליה מיגו אמר הכי. לדידך דאמרת לחי משום מחיצה, והורוק למבוי מפולש שיש לו
לחי חייב – אלאמא מדאורייתא מחיצה היא. ומתוכו לרשות היחיד, נהי דמדרבנן אסור – מדאורייתא מיהא מותר, דהא מר משום דאית ליה מיגו אמר הכי. סיכך על גבי מבוי מפולש
שיש לו לחי כשרה – שבת ולא בחול. דמיגו דהוי דופן לשבת למחוי רשות היחיד, הוי דופן לענין סוכה. הווא לא אצטריך ליה – לאשמועינן יתירה סוכה דעלמא אסוכה דשבת,
משום דרמיזא שמעין ליה – שבת ולא בחול. דמיגו דהוי דופן לסוכה דקילא. הוי דופן לשבת דחמירא. מחמירתא לקילתא מיבעיא – דמבוי שיש לו לחי וקוף

ויעמידנו כנגד ראש תור – (ראש שורה) במקצוע צפונית מערבית
באלכסון, או מזרחית דרומית, כשהמחיצות מערבית צפונית. דגראה נוטה
לשתי מחיצות, ומיחוי כארבע מחיצות. ראש תור היא תלם מענה של סוף
שדה, שהתלמים בליים והדליכן באלכסון, זה ארוך מזה מעט. טפח שוחק – מורדין בארבע
אצבעות שאינם נוגעות זו בזו, דהוי טפח ומשהו.
ומעמידו בפתות משלשה – סמוך לאחת
הדפנות, ופתות משלשה כלבוד, והוויא ליה
כמחיצה של ארבעה טפחים. ומשך סוכה שבעה,
נמצא רובו של דופן עשוי. כמבוי המפולש –
ששתי הדפנות זו כנגד זו. בשרה – דהא נמי קרי
בהלכתן, לכל רוח שירצה – שהרי יש כאן
ארבעה ירצאין, ולאיהו ירצא שירצה יעשנו. עושה
פס – דופן גמור של ארבעה טפחים, ומעמידו
בפתות משלשה סמוך לדופן אצל מקצוע של
ארבעה. דכי אמרינן לבד – איכא שבעה
טפחים, ארוך כדי סוכה קטנה. שתי דפנות –
שלמות כהלכתן כמין גאם, דאין נראות
מפולשות כי האי. אמר רבא ואינה ניתרת אלא
בצורת הפתח – בעירובין (יאב:) אמר: היכי דמי
צורת הפתח – קנה מכאן וקנה מכאן וקנה על
גביו. דהכא קאמר רבא דטפח ששנינו כדאורייתא
שמתיר בדופן שלשית – אינו מתיר אלא אם כן
עשאו לאותו טפח צורת הפתח על פני כל הדופן
כולו. כיצד? קנה של חצי טפח אצל הירצא, וקנה
של חצי טפח במקצוע שכנגדו, וקנה על גביהם
מזה לזה, דהוה ליה כאילו כל הדופן סתום. דפתח
שיש לו צורת פתח סתימה מעליתא היא, בפרק
קמא דעירובין (בב:) ודוה טפח שאמרו חכמים.
ונתרת נמי בצורת הפתח – משמע: דטפח
ששנינו היינו כדפירש רבי סימון לעיל: עושה
סתימה טפח אצל הירצא. ואתא רבא למימר:
דאם עשה צורת הפתח על פני כל הדופן בשני
קנים כח שהוא, וקנה על גביהם – קמי ליה
במקום טפח, ומכשר ליה כוותיה. דאו האי או
האי מכשר. וצריכא נמי צורת הפתח – משמע
דתרתייהו בעינן, טפח אצל הירצא, וקנה בוית
שכנגדו, וקנה שעל גביהם קמי מטפח זה לקנה
של זוית, דקעביד טפח שוחק – אצל הירצא
כדריב סימון. לא סבר לה מר ונתרת נמי – או
האי או האי. וכן לשבת – אף על פי שצריך
לשבת שלש מחיצות ליעשות רשות היחיד
שבת של סוכות מותר לסמוך על מחיצות
הסוכה. אם עשה ברשות הרבים סמוך לפתחו
סוכה דאין בה אלא שתיים כהלכתן ושלשית
אפילו טפח – מכניס ומוציא דימנה לביתו. ואף

פסי ביראות — בפרק שני דעירובין (ז,ז) תנן דהתירו חכמים, משום עולי רגלים, לעשות לביראות שברשות הרבים פסין ארבעה כמו דיומדין, ורואין כאלו יש מחיצה מזה לזה, ונמצא הבור מוקף מחיצות ונמלאין מתוכה לתוך המחיצה. ואם סיכך על גבן — כשרה בשבת

דסוכות, דמיגו דהוי דופן לשבת הוי דופן לסוכה, ואף על גב דבעינן שתיס כהלכתן. וצריכא — לרבא למימר דהך חלת שמענתא, לאשמועינן דאמרין מיגו. דאי אשמועינן מבי — הוה אמינא: הוה הוה דמכשרין לסוכה על ידי מיגו — דאיכא שתי מחיצות מעלייתא. פסי ביראות — איכא שם ארבע דיומדין נטין לארבע הרוחות, שנים לכל מחיצה אמה מכאן, ואמה מכאן שהדיומדין רחבין אמה לכל צד. ואי אשמועינן דהך חלת — ולא אשמועינן דהך דאמרין לעיל וכן לשבת, הוה אמינא מחמירא לקילתא הוה דאמר מיגו. חתמה מחמת ככך — פוסלת בה ולא חתמה מחמת דפנות. פרוכת מחיצה היא — דכתיב (שמות כו) והבדילה הפרוכת לכם" וגו', ורבנן — אמרי לך: מאי "וסכות" דאמר רחמנא. ליכא בה — למעלה פורתא. כעין גג יעשה למעלה. דירת קבע — ראויה להשתמש קבוע, ונראית כבית. שלש כהלכתן — ופרשין טעמא למעלה (ו,ב): למחסה ולמסתור מורם. בראש הספינה — שהיא גבוהה מאד, כספינות הים שזן גדולות, והרוח באה ועוקרתה. ובראש העגלה נמי, כיון דנידי מתחתו כעין עראי. בית שמאי פוסלין — דראוי לתשמש בעינן. כמין צריף — גגה ודפנותיה באין כאחד, כעין חוורת, שאין גג ניכר לבד והדפנות לבד. או שסמוכה לכותל — עשה קנים ארוכים וסמך ראשו אחד מוטה על הכותל, וראשו אחר מוטה על הארץ, דגגה ודפנות אחד שאין לה גג, ואין נאה לדירה. כשוכן = עגולה. כבששן = עגולה, דלית ליה כאחרים. כרי לישב בה כו' — סביבות הקיפה מבפנים. כמאן — בעי ר' יוחנן סוכה גדולה כל כך — כרי דאמר ארבע אמות בעינן בחמיה, דעל כרחק לית לן תנא דמפיש בשיעורא דסוכה כוותיה. וכי בעי רבי יוחנן כולי האי אליבא דמאן אצמדה באמא יתיב — כל אחד מקומו אמה, נמצא הקיפה עשרים וארבע אמות, וקיימא לן (עירובין יג,ב): כל עגול שיש בהקיפו שלשה טפחים יש ברחבו טפה, דכתיב (דברי הימים ב ד) בים עששה שלמה "עשר באמה משפתו אל שפתו עגול סביב וקו שלשים באמה יסוב אותו סביב" — כל עשר אמות רוחב — שלשים אמה דיקף, אלא: הכא נמי בתריס אמות דיקף סג, דנדיה פותיא ארבעה. הני

סיכך על גבי מבוי שיש לו לחי כשרה — בין למאן דאמר בפרק קמא דעירובין (יב,ב) לחי משום היכרא, בין למאן דאמר משום מחיצה, קשה: מה ענין סוכה דבעי מחיצות דאורייתא, למבוי דרבנן, דמדאורייתא בלא לחי שרי? ויש לומר: דמיידי בלחי טפה, כדאמרין לעיל דמעמיד בפחות מג' סמך לדופן, דהיינו מדרבנן, ובשבת שרי על ידי מיגו, ואפילו בסמך לדופן, אבל אין לתרץ דטפה סוכה

מדרבנן, ומדאורייתא בכל שהוא — דהא בפרק "דמפלת" (נדה כ"א) מקשיב דופן סוכה בדי חמשה שיעורין טפה, ואמרין הוה: דלא חשיב קורה טפה משום דהוי מדרבנן, ולא חשיב אלא הך דכתיב ולא מפרש שיעוריהו. ואם תאמר: ומבוי זה, אם יש בו שלש מחיצות גמורות — תיפוק לי דבלא לחי הסוכה כשרה, ודיקמא לן כרבנן דאמרי שתיס כהלכתן ושלישית אפילו טפה. ובקונטרס פ' דמיידי מבוי מפולש, ולא יתכן, דאם כן לא משתרי בלחי וקורה אלא לר' יהודה, וכולהו אמוראי כרבנן, בפרק קמא דעירובין (יב,ב). ואמרין בסוף "הלך" (עירובין פא,ב) ובסוף "כל גגות" (שם צה,א) דאין הלכה כרבי יהודה במחיצות. ויש לומר: דלעולם מיידי במבוי סתם משל רוחו, ומיידי כגון סיכך לצד הלח, ולפנים לצד הבתים לא סייכך. דהשתא אין לזו סוכה אלא שתי מחיצות ולחי אחד. סיכך על גבי פסי ביראות כשרה — מיגו דהוי מחיצה בעינן שבת, ואף על גב דלא התירו אלא לעולי רגלים, ולעולי רגלים לא התירו אלא בהמתחם, אבל אדם מטפס ויורד מטפס ועולה כדאמרין פרק "עושין פסין" (עירובין כא,א). מכל מקום, כיון דמדאורייתא שרי בכל ענין — אמרין מגו. ואפילו מדרבנן לא אסרי, משום מצות סוכה. וכי עביד צריכותא נמבוי שיש לו לחי ומפסין לא חייש למימר האי טעמא, דפשיטא ליה טעמא דמצוה. מחיצה היא וקרייה רחמנא סככה — מזה דנפקא לן מחיצות לעיל מ"בסוכות" וקרייה רחמנא סככה — לא מצי דריש, דהוה לא דרשין אלא מיתורא. ותדע, דכולהו מודו דלא בעינן למחיצות פסולת גורן ויקב. כוליה בירא לחי סוכה דירת קבע בעינן — על כרחק אין שוק, דהא רבי בעי ארבע אמות, ולבית שמאי סגי בכדי ראשו ורובו ושולתא, ודכותיה ביבמות פרק "רבן גמליאל" (נא,ב). כוליה סבירא לזו מאמר קונה קנין גמור. והא דחשיב הכא ר' יהודה, לא משום דאסיקא לעיל טעמא דרבנן דפסלי דבעי דירת עראי — דהא אביי דהבא הוא מקשה לרבא דאית ליה ההוא טעמא. אבל מכל מקום אמת הוא, דלמעלה מכ' לא קיימא אלא אם כן עשאו קבע. ואמרין נמי בפרק "חישך" (סוכה כא,ב): רבי יהודה לטעמיה, דאמר: סוכה דירת קבע בעינן, ודייק מזה דמכשיר למעלה מעשרים שומע מנה דרגיל לעשות סוכתו דירת קבע. העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה — לקמן (מפרש) בפרק "חישך" (כב,ב) ושם) במתניתין דקתני כשרה גרסין בראש העגלה, אבל הכא בביריתא בפלוגתא דרבן גמליאל ור' עקיבא, אומר רבינו

תם דלא גרסין ליה. וכן רבינו חננאל לא גרס ליה, שבראש העגלה לא פליגי. דהא מסקין בפרק "חישך" (סוכה כג,א) דפליגי ביכולה לעמוד ברוח מצויה דבישה, ואינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דים, ומיהו, יש לדחות. דכי האי גונא אמר יכולה לעמוד ברוח מצויה דארץ ואינה יכולה לעמוד ברוח מצויה שבראש העגלה, כיון דנידיא. ולא מיתבר כלל, דלא מעתה ליפלט בסוכה שבראש העגלה, כיון דנידיא מתוחיא כעראי ועוד קשה: דבראש הספינה נמי נידי, ולמה לי משום דאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דים? ומיהו: יש ליישב כנו שאפרש לקמן בריש "חישך" (כא,ב) (בדבור המתחיל שאין) גבי סוכה שסמכה בכרעי הגמטה. אחרים אמורים סוכה העשויה כשוכך פסולה — דסוכה דירת קבע בעינן. ואחרים היינו ר' מאיר. והא דאמר ר' מאיר לקמן (ח,ב) שתי סוכות היוצרות זו פנים מזו, היוצרות — סוכה, ופטורה מן המחוזה — בשאר ימות השנה קאמר. דאילו בתו, כיון דקסבר דירת קבע בעינן — חייבת במחוזה. כדמוכח פרק קמא דיומא (ז,י). דמהאי טעמא מחיב רבי יהודה סוכת חזג בתו במחוזה.

אם סיכך וסוכתו על גבי מבוי מפולש משני הצדדים שיש לו לחי
באחד מראשיו, כשיכך משום מגו – מתוך שמועיל הלחי להיחשב
כדופן לענין שבת מועיל גם להיחשב דופן לענין סוכה. ועוד אמר
ר'א דין נוסף בו יש להחיר סוכה משום מגו, שאם סיכך – הניח
סכך על גבי פסי ביראות כשיכך – הקילו חכמים לעילוי רגלים
שיוכלו להשקות מים לבהמותיהם במכר הנמצאת ברשות
הרבים, על ידי שיניחו סביב לבאר בארבעת קצוותיה ארבע
עמודים שכל אחד נוטה אמה לכל צד, ונחשב כאילו כל המקום
שבפנים מגודר ונעשה רשות היחיד, ומתוך זאת נמנו שפסי ביראות
אלו מועילים לענין שבת להחשיבם כרשות היחיד, הוא הדין
לענין סוכה בשבת שבתוך החג שאם סיכך על גבי פסין אלו
הסוכה.

וצריך, דא' אשמעין – שאם היה רבא משמיענו רק דין סיכך על
גבי מבוי שיש לו לחי, היה מקום לומר שרק באופן זה נאמר דין
מגו משום דאיכא שתי דפנות מעלייתא – שהיה שתי הדפנות של
המבוי הם דפנות שלמות ורק לענין הדופן השלישית צריך לדין
מגו, אבל גבי סיכך על גבי פסי ביראות, דליכא שתי דפנות
מעלייתא – שאין כאן שום דופן שלמה ושכל אחת מהן הפרוץ
מרובה על העומד, איכא – היינו אומרים שבאופן זה לא אומרים
מגו, קא משמע לן רבא שגם בזה נאמר דין מגו. וא' אשמעין –
ואם היה רבא משמיענו רק דין סיכך על גבי פסי ביראות, היה
מקום לומר שרק באופן זה נאמר דין מגו משום שבאופן זה ישנה
מעלה דאיכא שם ארבע דפנות – שהיה יש בכל אחת מארבע
הדפנות שתי אמות של דופן אמה מכאן ואמה מכאן, אבל באופן
שסיכך על גבי מבוי שיש לו לחי דליכא שם ארבע דפנות – שהיה
יש רק שתי דפנות ולחי, איכא שבאופן זה לא אומרים מגו, קא
משמע לן רבא שגם בזה נאמר דין מגו. וא' אשמעין הני תרי –
סיכך על גבי מבוי שיש לו לחי או על פסי ביראות, היה מקום לומר
דין מגו נאמר רק מחמתירא לקולא – שדופן המועיל לענין
שבת החמורה תועיל גם לענין סוכה שדיניה קלים משבת, אבל
מגו דהיה דופן לסוכה היה דופן לשבת, שהוא מקולא לחמתירא,
איכא שבאופן זה לא אומרים מגו, ולא היינו מתירים להכניס
ולהוציא מהבית לסוכה שיש לה שתיים כהלכתן ושלישית טפח
בשבת שבתוך החג, קא משמע לן רבא שדין מגו נאמר אפילו
מסוכה לשבת. מסיימת הגמרא, שאכן מחמת טעמים אלו צריך
– הוצרך רבא לומר את כל שלושת דיני מגו:

שנינו במשנה: (סוכה שחפץ היה מרובה מעליה פסולת: הגמרא
מביאה ברייתא הדנה את דין זה נאמר דין לגבי הסכך, או גם לגבי
הדפנות: תנו רבנן, פסול חמתה מרובה מצילתה אינו אלא באופן
שחפץ היה מרובה מצילתה מחמת הסיכך – שאין הסוכה מסוככת
דיה ונכנסת החמה לסוכה דרך הסכך, ולא באופן שהחמה מרובה
בסוכה מחמת הדפנות הסוכה שאינם אטומים דיים, שדי בכך
שהסכך צלתו מרובה מחמתה, והמחיצות אינם נקראות סכך. רבי
יאשיה חולק ואומר, אף כשחמתה של הסוכה מרובה מצילתה
מחמת הדפנות, נפסלת הסוכה. מבארת הגמרא את טעמו של רבי
יאשיה: אמר רבי יאשיה בר שלמיה משמיה דאביי, מאי טעמא דרבי
יאשיה, דכתיב (שמות מ א) 'וסבות על הארץ את הפרוכת', ומבואר
בכתוב שאף על גב שפרוכת מחיצה היא שהיתה מבדלת בין
ההיכל לקודש הקדשים כנאמר בתורה (שם כו א) 'וההדילה הפרכת
לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים', ואף על פי כן קא קרייה רחמנא
כקבה – לשון סכך, אלמא – הרי שמחיצה גם כן נקראת סכך,
ומשום כן סוכר רבי יאשיה שמחיצה כקבה בעיניו, וכשם שבסכך
נאמר שאם חמתו מרובה מצילתו פסול, הוא הדין במחיצות שאם
חמתן מרובה מצילתן פסולה. ורבנן סברו שאין ראה מפתוק זה,
כיון שהיה – מה שנאמר בפרוכת 'וסבות' לשון סכך הוא לומר
דניכוף היה פרוכתא – שיש לכפוף מעט את הפרוכת בראשה כלפי
הגג, דמחוי כקבה – כדי שתראה כמסוככת, אך מחיצה המבדילה
בלבד אינה סכך.

אמר אביי, רבי, ורבי יאשיה, ורבי יהודה, ורבי שמעון, ורבן גמליאל,
ובית שמאי, ורבי אליעזר, ואחרים, כולוהו כבירא להו – כל התנאים

הנוכחים סוברים שסוכה דירת קבע בעיניו – שהסוכה צריכה
שתהיה ראויה להשתמש בה בקביעות בבית. ומבארת הגמרא
מניין לאביי שהתנאים הנוכחים סוברים כן. שיטת רבי מוכח,
מדתניתא, רבי אומר, כל סוכה שאין בה ארבע אמות על ארבע אמות
פסולה, והיינו משום שסוכר שהסוכה צריכה שתהיה דירת קבע
חשובה בבית ששיעורו הוא ארבע אמות על ארבע אמות. שיטת
רבי יאשיה, מוכח מהא דאמרינן שפסול חמתה מרובה מצילתה הוא
גם כשחמתה מרובה רק מחמת הדפנות, והיינו משום שסוכר
שהסוכה צריכה שתהיה דירת קבע, ומשום כך צריך שתדמה
לבית שאין החמה נכנסת לתוכו גם מחמת הדפנות. שיטת רבי
יהודה מוכח, מדתניתא, סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה
פסולה, וביאר רבא לעיל שטעם חכמים הוא משום שסוברים
שהסוכה צריכה להיות דווקא דירת ארעי ומשום כך באופן שהיא
גבוהה יותר מעשרים אמה שאינה ראויה להיעשות אלא
במחיצות קבע פסולה, ואילו רבי יהודה מכשיר סוכה זו, וטעמו
משום שסוכר שהסוכה צריכה שתהיה דירת קבע ולכך אפילו
גבוהה למעלה מעשרים אמה כשרה. וכן מוכח שיטת רבי שמעון,
מדתניתא, שלפי דעת חכמים הכשר דפנות הסוכה נעשה על ידי
שתיים כהלכתן ושלישית אפילו טפח, ואילו רבי שמעון אומר
שצריך להכשר הסוכה שלש כהלכתן ורביעית אפילו טפח,
וביארה הגמרא (לעיל ה) טעמו של רבי שמעון מהנאמר (ישעיה ד)
'וסכה תהיה לצל ידום מרחב ולמקסה ולמסותור מדרם וממסור'
וכשאין לסוכה ארבע אמות אינה מגינה ממטר, ומכוח ששיטתו
שהסוכה צריכה שתהיה דירת קבע בבית ושתגן ממטר. שיטת רבן
גמליאל מוכח, מדתניתא, העושה סוכתו בראש העגלה או בראש
הספינה, רבן גמליאל פוסל ורבי עקיבא מכשיר. וטעמו של רבן
גמליאל משום שהוא מצריך דירת קבע, וסוכה שהיא בראש
הספינה אינה דירת קבע כיון שהיא גבוהה וכשתבוא הרוח
עוקרתה, וכן סוכה שעשאה בראש העגלה פסולה, כיון שהיא
נודדת ממקום למקום ונחשבת סוכת עראי. שיטת בית שמאי
מוכח, מדתניתא, מי שיקח ראשו ויזוב בפסוה וישלחנה בתוך הבית,
בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין, והנמיתה הגמרא לעיל (ג)
שנחלקו גם בשיעור סוכה קטנה, שלשיטת בית שמאי שיעור סוכה
קטנה הוא כדי ראשו רובו ושלחנו שהוא שבעה טפחים על שבעה
טפחים, אך פחות משיעור זה הסוכה פסולה משום שאינה ראויה
לדירה, ואילו לדעת בית הלל הסוכה כשרה אפילו אם יש בה
שיעור מקום לראשו ורובו בלבד ללא שולחנו שהוא ששה טפחים
על ששה טפחים, ומוכח שיטת בית שמאי שהסוכה צריכה שתהיה
ראויה לדירה. שיטת רבי אליעזר מוכח, מדתניתא, העושה סוכתו
צריך – שרחבה מלמטה והדפנות משופעים באלכסון כלפי מעלה
זה כנגד זה עד שאין לה גג למעלה כלל, או שספסלה – שהשעין
את דופן הסוכה באלכסון לכוףל ונמצא שאין לה גג, רבי אליעזר
פוסל לפי שאין לה גג ואינו נאה לדירה, והכמים מכשירין. שיטת
אחרים מוכח, מדתניתא, אחרים אומרים סוכה העשויה עגולה
כשוכה, פסולה, לפי שאין לה יויות ואין דרך דירת קבע בכך.
עתה דנה הגמרא בשיעור סוכה עגולה, כמה צריך להיות היקף
העגולה שלה כדי להכשירה: אמר רבי יוחנן, סוכה העשויה ככבשן
– עגולה ככבשן, אם יש בהקפה כדי לישב בה עשרים וארבעה בני
אדם, כשיכך, ואם לאו, פסולה. מבארת הגמרא: כמאן – כמו איזו
שיטה סובר רבי יוחנן שהצריך שיעור גדול כל כך להכשר הסוכה,
על כרחך שהוא סובר כשיטת רבי דאמר כל סוכה שאין בה ארבע
אמות על ארבע אמות פסולה. מקשה הגמרא שגם לשיטת רבי אין
צורך בשיעור גדול כל כך: שהיה מקרי – מאחר שגבירא גמליאל
יתבי – שיעור מקום מושבו של אדם הוא אמה, וכלל בדידנו שכל
עיגול שיש בהקפה – באורך היקפו שלשה טפחים, יש בו באמצעו
במקום הרחב ביותר (ובקוטר) רוחב טפח, ואם כן בתריסר סגי – גם
אם יהיה בהיקפה כדי להושיב בה רק שנים עשר בני אדם, גם כן
יהיה בסוכה זו שיעור ארבע על ארבע אמות ושהיה עיגול שקוטרו
ארבע אמות נמצא היקפו שנים עשרה אמות – והוא מקום ישיבה
לשנים עשר בני אדם.

סבור כך, אלא תִּלְתָּא נְבִירִי בְּתַרְתִּי אִמְתָּא יְתִיב – מקום מושב
 שלושה בני אדם הוא שתי אמות, וכיון שכן בָּמָה הוּוּ לְהוּ – כמה
 הוא מקום מושבם של עשרים וארבעה בני אדם, שִׁיתֶּכֶר – שש
 עשרה אמה, אָנָן – ואילו אנו חישבנו בגמרא לעיל שלהכשר
 סוכה עגולה שִׁיתֶּכֶר נְבִי חוּמְשָׁא בְּעֵינָן – שצריך שיהיה בהיקפה
 שש עשרה אמה וארבע חמישיות, ונמצא ההבדל ארבע חמישיות
 האמה, ובוזה ניתן לומר שרבי יוחנן לא דַּק, שכיון שהוא שיעור
 מועט, לא דייק רבי יוחנן בדבריו ואמר שיעור מופחת במעט כדי
 שיצא החשבון שלם ללא שברים. דוחה הגמרא: אִמְרֵי דְאִמְרִין
 לֹא דַק – אין שייך לומר שבשיעור מועט לא דייק רבי יוחנן, אלא
 כשאי הדיוק הוא לְחוּמְרָא, כגון אם היה מוסיף על שיעור הסוכה
 ומצריך מעט יותר מהשיעור, אבל לְקוּלָּא מִי אִמְרִין לֹא דַק – וכי
 יעלה על הדעת שרבי יוחנן לא ידייק בחשבוננו ויכשיר סוכה
 פסולה שאין בה שיעור.
 רב אסי חולק על מר קשישא ומבאר את דברי רבי יוחנן באופן
 אחר: אִמְרֵי לִיהִי רַב אִסִּי לְרַב אִסִּי, לְעוֹלָם חֲשׁוֹן מְקוֹם מוֹשְׁבָם שֶׁל
 בני אדם הוא כמבואר בתחילת הסוגיא שֶׁנֶּכְרָא בְּאִמְתָּא יְתִיב –
 שיעור מקום מושבו של אדם הוא אמה, אולם אין כוונת רבי יוחנן
 שיוכלו לישב עשרים וארבעה בני אדם בהיקף הסוכה מבפנים
 כשדפנות הסוכה מקיפים אותם, אלא יְרֵבִי יוֹחָנָן מְקוֹם נְבִירִי לֹא
 קִהְלִישׁ – כוונת רבי יוחנן כשיש בה כדי להושיב עשרים וארבעה
 בני אדם מחוצה לה, ונמצא שיעור סוכה זו קטן בהרבה מההיקף של
 עשרים וארבע אמות. אך שואלת הגמרא: עדיין אין החשבון עולה
 יפה, שהרי באופן זה בָּמָה אמות הוּוּ לְהוּ היקף הסוכה תִּמְנִי כְּרִי –
 שמונה עשרה, וכמבואר לעיל שבאופן שעשרים וארבעה בני
 אדם יושבים בתוך הסוכה ומודדים את שיעור הסוכה מבחוץ
 להם, נמצא קוטר הסוכה שמונה אמות ושהוא שליש ההיקף,
 ומעתה אם 'נוציא' את האנשים אל מחוץ לסוכה, נמצא קוטר
 הסוכה שש אמות ושהרי מקום כל אדם הוא אמה, וכיון שבהיקף
 הסוכה יושבים שני בני אדם משני צידי ההיקף עולה שבאופן בו
 מחשבים את המדידה מבפנים למושב האנשים התמעט קוטר
 הסוכה בשתי אמות, ומעתה כשנכפיל את קוטר הסוכה שלש
 פעמים נמצא שרבי יוחנן הצריך שיהא היקף הסוכה שמונה עשרה
 אמות, וקשה שהלא ביררנו לעיל שכדי להכשיר את הסוכה
 בְּשִׁיתֶּכֶר נְבִי חוּמְשָׁא סְנִיָּא – מספיק שיעור של שבע עשרה אמות
 פחות חומש ו־שש עשרה אמות וארבע חמישיות, ומדוע הצריך
 רבי יוחנן שיהא היקף הסוכה שמונה עשרה אמות. מתרצת
 הגמרא: הֵינּוּ דִּלָּא דַק – אכן דברי רבי יוחנן נאמרו באופן זה
 שמודדים את שטח הסוכה מבפנים למושב האנשים, אלא שבוזה
 לא דייק רבי יוחנן והוסיף אמה וחומש כדי שיצא שיעור שלם של
 כ"ד בני אדם, ואין בכך כל חסרון כיון שֶׁלְחוּמְרָא לֹא דַק – שהרי
 החמיר לומר שצריך שיעור גדול במעט מהשיעור המדויק.
 הגמרא מביאה תירוץ נוסף לדברי רבי יוחנן: רַבֵּן דְּקִיסְרִי, וְאִמְרֵי
 לֹא ויש האומרים שלא רבנן דקיסרי אמרו זאת אלא רִיבִינָא דְּקִיסְרִי
 אִמְרֵי, שלעולם רבי יוחנן החשיב את האנשים כאילו הם יושבים
 בתוך הסוכה ומדידת הסוכה נעשית מבחוץ להם, ונמצא לפי זה
 ששיעור קוטר הסוכה הוא שמונה אמות והיקפה עשרים וארבעה,
 וטעמו משום שסובר שְׁעִינֹלָא דְּנִפְיָא מִנּוּ רִיבִינָא, רַבֵּנָא – שיעור
 היקף העיגול היוצא מתוך הריבוע, הוא פחות ברבע משיעור היקף
 הריבוע.

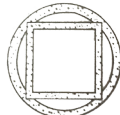
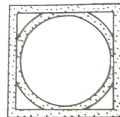
מתרצת הגמרא: הֵינּוּ מִיָּלִי – הכלל שהרוחב הוא שליש מההיקף
 נאמר רק בְּעֵינֹלָא – בקוטר העיגול, ואכן סוכה שהיקפה שתיים
 עשרה אמות יהיה הקוטר שלה ארבע אמות, אָכֵל לשיעור סוכה
 אין די שיהיה בה קוטר של ארבע אמות אלא צריך שתהיה ריבוע
 של ארבע על ארבע אמות, וכדי שנוכל להכניס לתוך העיגול
 ארבע על ארבע אמות בְּרִיבִינָא, בְּעֵינָא סְנִיָּא – צריך שיהיה היקף
 העיגול יותר משתים עשרה אמות. ממשיכה הגמרא להקשות:
 מְכִיד – מכיון שכלל הוא בדינן שֶׁכָּמָה מְרִיבֵנָה יוֹתֵר עַל הָעֵינֹלָא,
 רְבִיעִי – עיגול שנרבע מסביבו יהיה שטחו של הריבוע גדול משטחו
 של העיגול ברבע, וכיון שעיגול שקוטרו ארבע אמות נמצא היקפו
 שתיים עשרה אמות, נמצא היקף הריבוע שסביבו שש עשרה אמה,
 ואם כן בְּשִׁיתֶכֶר סְנִיָּא – די בסוכה שיש בהיקפה מקום לששה עשר
 בני אדם שיש בתוכה שיעור ארבע על ארבע אמות, ומדוע אמר
 רבי יוחנן שהכשר סוכה העשויה ככבשן הוא כדי לישב בה
 עשרים וארבעה בני אדם. מתרצת הגמרא: כלל זה שהריבוע יתר
 על העיגול רבע אינו נכון לענייננו, דִּהְיִי מִיָּלִי – כלל זה לא נאמר
 אלא בְּעֵינֹלָא דְּנִפְיָא מִנּוּ רִיבִינָא – עיגול היוצא מתוך הריבוע,
 כלומר כשנרבע מבחוץ עיגול שקוטרו ארבע אמות, בזה נכון
 לומר שהיקף הריבוע גדול מהיקף העיגול ברבע, שהיקף העיגול
 שתיים עשרה אמות ואילו היקף הריבוע שש עשרה אמות, אָכֵל
 בענייננו שמדובר בְּרִיבִינָא דְּנִפְיָא מִנּוּ עֵינֹלָא – ריבוע היוצא מתוך
 העיגול, שהרי כזה יהיה ריבוע סוכה עגולה צריך שיהיה בתוך
 העיגול מקום שיוכלו לרבע בו ארבע על ארבע אמות, ועיגול כזה
 בְּעֵינָא סְנִיָּא – צריך להיות גדול יותר משש עשרה אמות, מִשּׁוּם
 מוֹרְשָׁא דְּרַבִּי תַּנְתָּא – קצוות העיגול שיתרות על הריבוע.
 מקשה הגמרא: מְכִיד – מאחר שכלל הוא בדינן בשיעור אלכסון
 של מרובע – שֶׁכָּל אִמְתָּא בְּרִיבִינָא – ריבוע של אמה על אמה, יש
 בו אִמְתָּא וְהִרִי חוּמְשָׁא בְּאִלְכֶסְוֹנָא – אמה ושתי חמישיות
 באלכסונו, וכלומר שהאלכסון גדול מצלע הריבוע בשתי
 חמישיות, אם כן נמצא שאלכסון של ארבע על ארבע אמות יש
 בו חמש אמות ושלושה חמישיות, וכשנכפילו בשלוש ו־ההיקף
 העיגול נמצא שבע עשרה אמה פחות חומש וכלומר שש עשרה
 אמה וארבע חמישיות, ואם כן הלא בְּשִׁיתֶכֶר נְבִי חוּמְשָׁא סְנִיָּא – די
 בעיגול שהיקפו שבע עשרה אמה פחות חומש, ומדוע הצריך רבי
 יוחנן סוכה שיש בהיקפה מקום לעשרים וארבעה בני אדם.
 מתרצת הגמרא: לֹא דַק – רבי יוחנן לא דייק בחשבוננו לומר
 ששיעור סוכה הוא שבע עשרה אמה פחות חומש שהוא השיעור
 המדויק של סוכה עגולה, אלא הוסיף על השיעור ואמר עשרים
 וארבע אמות. מקשה הגמרא: אִמְרֵי דְאִמְרִין לֹא דַק – אין ליישב
 ולומר שרבי יוחנן לא דייק בדבריו והחמיר בשיעור הסוכה, אלא
 כשמוסיף פוּרְתָּא – מעט, שכדי שיצא החשבון שלם ללא שברים
 הוסיף על השיעור מעבר לנצרך, אבל כשמוסיף מוּקָא – הרבה, מִי
 אִמְרִין לֹא דַק, והרי רבי יוחנן הוסיף יותר משבע אמות על
 השיעור הנצרך להיקף הסוכה, ובשיעור גדול כזה לא שייך לומר
 לא דק אפילו לחומרא, ואם כן עדיין קשה מדוע הצריך רבי יוחנן
 סוכה שיש בהיקפה מקום לעשרים וארבעה בני אדם.
 מר קשישא מבאר את דברי רבי יוחנן: אִמְרֵי לִיהִי מִרְ קִישִׁישָׁא בְּרִיָּה
 דְּרַב הִסְדָּא לְרַב אִסִּי, מִי סְבִירָא נְבִירָא בְּאִמְתָּא יְתִיב – וכי סבור אתה
 שמקום מושבו של אדם הוא אמה וממלא מקום מושבם של
 עשרים וארבעה בני אדם הוא עשרים וארבע אמות, אני איני

כאשר עבודתו של יהודי היא כדבעי, צדיק שחוזר בתשובה, פועל הוא שמיד בא משיח.

סוכה. פרק ראשון – סוכה דף ח עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזליץ)" רש"י תוספות

הני מילי – בדחיקה שלשה איכא רוחא טפה. בעינולא – רחב טפה יש בו, והוא עגול. וכל עגול אין רחבו אלא באמצעו, ואנן בעינן ארבע אמות מרובעות, שיהא ארבע בצידיה כמו באמצעה, ובריוועא איכא הקיפא טפי. מכרי כמה מרובע יתר על העיגול רביע – מתנינן היא בארבעים ותשע מדות. והדברים נראין לעינים, דאילו אמה עגולה חוט

שלש אמות מקיפה, ואמה מרובעת – צריכה חוט ארבע לסוכבה, אמה לכל רוח. כשיתר – דיקף סני. הני מילי – דסני בשיתר, מהאי טעמא דמרובע יתר על עיגול רביע. בעינולא דנפיק מינו ריבועא – אם הדיקפת בחוט של שש עשרה אמה בקרקע בריוועא תמצא בתוכו ארבע מרובעות. ואם היית צריך לעגלו מבפנים, ולהוציא קרנות ריבועו – אתה עוגלו בחוט שנים עשר, ונמצא היצון יתר על הפנימי רביע. אף כאן, אם היתה מרובעת סוכה זו – דיה להיות כדי שישבו בדחיקה ששה עשר בני אדם. אבל בריוועא מנו עינולא בעינן טפי משום מורשא דקרנתא – אבל עבשיו, כשעשה אותה עגולה, אם לא היה הקיפה אלא ששה עשר – נמצא האמצע רוחב הרבה מארבע, וצידיה הולכים וכלים עד לכלה, ואין אתה מוצא בצידיה ארבע, שאין לה זווית, ורבי ארבע מרובעות בעי. וצריך אתה לעשות על כרחך הדיקף עיגולה גדול, כדי שתוכל לרבע מתוכה ארבע מרובעות שיש להם זווית. מכרי כל אמתא בריוועא בו' – כשאתה מודד אלכסון שלהם, אתה מוצא לכל אמה שבריוועא תוספת שני חומשים. כך שיעור חבמים. כשיכסר נבי חומשא סני – שהרי אינך צריך להרחיב עיגול זה אלא שתמצא בתוכו ארבע מרובעות. וכשאתה מושיב לתוכו טבלא מרובעת יתה חוט העיגול המקיפו נוגע בקרנות הריוועא, נמצא

עיגול זה רחב מתוכו כמזוית לזוית של ריבוע, שהוא חמש אמות ושלשה חומשים. ודבר עגול כל רחבו שוה, כאלכסונו כן באמצע, שהרי אין לו זווית. נמצא תוכו חמשה ושלשה חומשים, על חמשה ושלשה חומשים וכל שיש ברחבו טפה בעיגול צריך הדיקפו שלשה, נמצא לחמש אמות רחב – חמש עשרה אמה הדיקף, ולשלשה חומשים – תשע הדיקף. שוק שתי אמות פחות חומש, הרי שיכסר נבי חומשא = פחות חומש. לא דק – ר' יוחנן במילתיה לצמצם, ואמר טפי, דכל כמה דהויא גדולה טפי עדיפא. לחומשא – אם אמר להדיקפו על השיעור, דלא חש לצמצם – לא דהו קשיא לן. אבל השתא, דבציר ליה שיעורא, והבשיר את הפסולה – קשיא לן. מי לא דק במילתיה דלא ליקיל? באמתא יתיב – ואי דהו מצריך רבי יוחנן להושיבם לתוכה, ודאי איכא לאקשושי. אלא ר' יוחנן פקום גברי לא קחשיב – בתוך הסוכה, אלא סביביתה מבחוץ הוא אומר להושיבם. הרי פיתחנו מן החשבון מרחב העיגול שתי אמות, על שתי אמות שכשאתה סובכו בחוט סביבו מבחוץ הדיקפו עשרים וארבע. אתה מוצא בתוכו שמונה על שמונה. דכל שיש בהדיקפו שלשה יש ברחבו טפה. ועכשיו שהדפדפנו מפינמה למושגן אינו רחב אלא ששה, על ששה דהא גברא באמתא יתיב, והוצאת לך אמה מזה ואמה מזה לכל צד. כמה הוה לחו תמני כרי – בהדיקפה יש שמונה עשר, דהא רחבה ששה על ששה. ולחומשא לא דק – שהוסיף מעט על השיעור ולא צמצמו. ומידו, פורתא אוסיף דלא הרחיבו בתוכו יותר על שיעורו אלא שני חומשים, והיינו שליש מששה חומשים שהוסיף בהדיקפו – וליכא לאקשושי כדאקשת לעיל: טובא מי לא דק, ורבנן דקיסרי אמרי – לעולם מקום גברי בעינן דלהוי לתוכה עשרים וארבע אמות. דעינולא מנו ריבועא ריבועא – מפיק מן הריוועא, כשאתה עוגל את המרובע מתוכו.

אבל

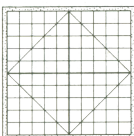
כמה מרובע יתר על העגול רביע – אין להוכיח דבר זה מהא דטבלא מרובעת של שלש על שלש, וחוט של שתיים עשרה יסוב אותה, וטבלא עגולה של שלש חוט של ששע אמות יסוב אותה. דכל שיש בהדיקפו שלשה טפחים יש בו רחב טפה, כדאמר בשמעתין. דאין מביאין ראייה מחוט הדיקף הגדול רביע אצל רחב המקום, דאטו טבלא עגולה של ארבע על ארבע אמות סלקא דעתך שאינה מחוקת אלא

כטבלא של שלש על שלש של מרובעים לפי שחוט המקיפו מדתו שווה והלא כשתחלק טבלא של שלש על שלש מרובע על שלש רצועות לאורך, ושלוש רצועות לרוחב – לא תמצא בה כי אם תשעה [של] אמה על אמה. וטבלא עגולה של ארבע על ארבע – על כרחך שיה שתיים עשרה רצועות של אמה על אמה, שהרי (אם) ריבוע של ארבע על ארבע כשתחלק לארבע רצועות של רחב אמה לארכו וכן לרוחב – תמצא בו שש עשרה רצועות של אמה על אמה. ומרובע אינו יתר על העיגול אלא רביע, נמצאת אתה אומר שהעגולה היא שתיים עשרה אמה על אמה! אלא ודאי אין ראייה מחוט של הדיקף כלל, ועוד, תדע דרצועות של חמש אמות אורך על רחב אמה חוט של שתיים עשרה אמה מקיפה, כשתבא לחלקה לרצועות של אמה על אמה אין בה אלא חמש אמות. והיינו טעמא, לפי כשאתה מניח חוט בריוועא הולך ומיצר לזווית, וכשאתה מניחו בעוגל מרחיב והולך, ואם באנו לכיון החשבון דמרובע יתר על העגול נוכל להוכיח בענין זה: שתעשה נקודה של משוה ותקיפה בחוטין הרבה סביב זה סיבוב אחר סיבוב. עד שירחיבו, ויגדל רחב בעוגל טפה על טפה. ואחר כך תחתך החוטין מן הנקודה ולמטה, והיינו מחצי רחב עיגול ולמטה. ואחר שיחתכו יתפשטו כל החוטין

ממיין ומשמאל, ונמצא כל חוט הולך ומאריך מחבירו משוה מכאן ומשאו מכאן, עד שאתה מגיע לחוט העליון דארכו שלשה טפחים – שהוא חוט החיצון שהוא מסבב טפה על טפה. דכל שיש ברחבו טפה יש בהדיקפו שלשה טפחים, נמצאו החוטין הללו סדורין בעינן זה כמין רצועה, רחבה באמצע חצי טפה והיינו כנגד הנקודה, מכאן ומכאן כלה והולכת וצרה עד משוה. ואם באת לחזור ולחלק אותה באמצע, היינו כנגד הנקודה – תמצא שתי רצועות שכל אחת ארבע טפה ומחצה ומצד אחת רחבה חצי טפה, ומצד אחת כלה עד משוה. ועתה תצטרף אלו שתי הרצועות, ושם הארוך כנגד הקצר – תמצא רצועה ארבע טפה ומחצה על רוחב חצי טפה. תחלק אותה לשלוש רצועות – תמצא בה שלש רצועות מחצי טפה על חצי טפה. ואילו רצועה מרובעת של טפה, כשתחלקה שתי וערב – תמצא בה ארבע רצועות של חצי טפה על חצי טפה, הרי לך: מרובע יתר על העיגול רביע.

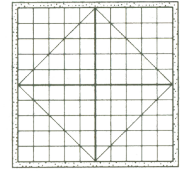
כל אמתא בריוועא אמתא ותרתי חומשי באלכסונה – אין החשבון מכון וול דק דאיכא טפי פורתא. שאם תעשה ריבוע של עשר על עשר ותחלק אותו שתי וערב – נמצא בתוכו ארבעה ריבועים של חמשה על חמשה. חזור וחלק אותם ריבועים לאלכסונים והולך לצד אמצע של ריבוע גדול – תמצא בריוועא הפנימי חמשים אמה, שהרי הוא חצי של חיצון שהרי חלקת הריוועים של חמשה על חמשה כל אחד לאלכסונו. ואם לא היה בו אלא לפי חשבון אמתא ותרתי חומשי והיינו שבעה על שבעה – נמצא – דהא רחבה ששה על ששה, וראוי להיות חמשים, דהא הוא חצי של עשרה על עשרה, דעולה למאה רצועות של אמה על אמה. רבי יוחנן מקום גברי לא קחשיב – על תם דחק ליישב דברי ר' יוחנן, דעל כרחך מקום גברי קחשיב. דשמענין ליה בהדיא בעירובין בריש "חלוק" (ע"א) דאמר: חלוק עגול צריך שיהא בהדיקפו עשרים וארבעה טפחים, ולא מיתרצא אלא כדיני דקיסרי וכו'.

ריבועא

חורבן בית המקדש אינו אלא כדי לבוא לעילוי דמקדש דלעתיד.

ריבועא דנפיק מגו עיגולא פלגא — פירש בקונטרס: כשאתה מרבע בתוך העיגול אתה
נטל ממנו חצי השיעור הנשאר בו, והיינו תילתא דכולה, הלכך, לשש עשרה
ריבוע צריך העיגול המקיפו סביב להיות עשרים וארבעה. ודבר תימה הוא זה: מה ענין זה
אצל זה? אלא יש לפרש: ריבועא דנפיק מגו עיגולא פלגא — מרחבו של עוגל מחזיק רחב
הריבוע, נמצא וזוית של ריבוע המגיע עד
העיגול כפלים על רוחב הריבוע. דקא סבר: כל
אמתא בריבוע — תרי אמות באלכסונה. ותימה: **היאך** טעו במדה רבי יוחנן ודייני דקיסרי, דמאחר
שלא מדדו הדבר, היאך עשו ככל על דבר שאינו?
והש' לומר: דקבלה בידם לשון זה של ריבוע מגו
עיגולא פלגא. והוא אמת לענין המקום, ולא לענין
אורך החוט המקוף. והרחב דמקום הריבוע
שבתוך העיגול מתמנע חצי של ריבוע, דהוא
תילתא דכולי עיגול. תדע, שאם תעשה ריבוע של
עשר על עשר ותחלקנו שתי וערב, ותחזור ותעשה
ריבוע פנים לאלכסונה של ריבועים קטנים,

כענין שפירשתי לעיל — נמצא ריבוע פנימי חציו
של חיצון. ואם תעשה עוגל של עשרה על עשרה
בתוך ריבוע החיצון יהא העגול בין שני
הריבועים. וזה הוכחנו שמרובע יתר על העיגול
רביע, אם כן העיגול יתר על הריבוע הפנימי חציו
של פנימי, והיינו (תילתא דעגולה דהיינו) רביע
של ריבוע חיצון. וקצת תימה דלא נקט ריבועא
דנפיק מגו עיגולא, והיינו תילתא מכל העגול, כי
הכי דנקט עיגולא דנפיק מגו ריבועא ריבועא
דהיינו ריבועא מכל הריבוע. לכך יש לפרש: דהך תרי מילי קיימי, דאיירי בעין שפירשתי.

שעושה עיגול בתוך ריבוע, וחוזר ועושה ריבוע אחר בתוך אותו עיגול, ואתא למימר
שנתמעט העגול רובע של ריבוע החיצון, וריבוע פנימי נתמעט
מריבוע חיצון פלגא. ורובע ופלגא קיימי אריבוע חיצון. ואם תאמר:
חלאל ריבוע של שבעה על שבעה, אם תעשה בו עוגל של שבע על
שבע אמות, ותחזור ותעשה בתוך העגול ריבוע של אלכסונו שבעה
במדת העוגל — וזה ליה ריבוע פנימי חמשה על חמשה לפי חשבון
של אמתא ותרי חומשי באלכסונה, ומשכחת לה בריבוע פנימי יתר מחציו של חיצון, דיש
בפנימי עשרים וחמשה רצועות של אמה על אמה ובחיצון לא משכחת אלא ארבעים ותשעו
ויש לומר שזה תלוי במה שהוכחנו, דחשבון של אמתא ותרי חומשי אינו מכוון, דאיכא טפי,
ואם כן אין בריבוע הפנימי חמשה על חמשה, דאם היה בו חמשה על חמשה — היה
אלכסונו עולה טפי משבעה. **והיה** חיצונה בית שער לפנימית ותתחייב במזוזה — ובית
שער חייב במזוזה, כדתינא ב"הקומץ רבה" (מנחות לגב): בית שער אבסדרה ומרפסת חייבין
במזוזה. ותימה: דבפרק קמא דיומא (יא.ב. ושם) אמרין דממעטין להו ממזוזה מדרבתיב
בית', מה בית מיוחד לדירה — יצאו אלו שאין מיוחדין לדירה. ויש מחלקין בין פתוחין לבית ולפתוחין לגינה. וקשיא: דאם כן, וזה ליה לשניי הכי התם במנחות (שם). דפרקי אדרב חסדא
דאמר אבסדרה פטורה מן המזוזה וצריך לומר: הא — דאורייתא, הא — דרבנן. והא דלא משני התם במנחות — דמשמע ליה דרב חסדא פטורה לגמרי קאמר, אפילו מדרבנן.

סוכת כותים — כל הך דקדשיה הבא אמר בשמעתין דלאו בני חובא נינהו, דקסבר: גרי אריות הן. והא דאמר פרק שני דיבמות (כ.ב.) דאחז גרי אריות ואחז גרי זלמונה, הלכה: כולם
גרים — הני מילי כשתגזירו לגמרי, אבל גרי כותים — כתיב בספר מלכים (ב.יז): "את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים". ומאן דאמר כותים גרי אמת, קסבר דאמר כן ניתקנו.
סוכה

ריבועא, דנפיק מגו עיגולא - פלגא. ולא היא, דהא
קחיונן דלא היו פולי האי. אמר רבי לוי משום רבי
מאיר: שתי סוכות של יוצרים זו לפניו מזו, הפנימית
אינה סוכה, והייתה כמזוזה, והחיצונה סוכה, ופטורה
מן המזוזה. ואמאי? תהוי חיצונה כבית שער הפנימית,
ותתחייב כמזוזה! משום דלא קביע. תנו רבנן: גנב"ר;
סוכת גוים, סוכת נשים, סוכת בהמה, סוכת פותים,
סוכה מפל מקום - פשרה, ובכלב שתהא מסופקת
פהלכתה. מאי פהלכתה? אמר רב חסדא: והוא
שעשאה לצל סוכה. מפל מקום לאתווי מאי? לאתווי
סוכת רב"ש. דתנו רבנן: סוכת רב"ש; סוכת
רועים, סוכת קיצים, סוכת בורגין, סוכת שומרי
פירות, סוכה מפל מקום - פשרה, ובכלב שתהא
מסופקת פהלכתה. מאי פהלכתה? אמר רב חסדא:
והוא שעשאה לצל סוכה. מפל מקום לאתווי מאי?
לאתווי סוכת גנב"ר. האי תנא דגנב"ר - אלימא
ליה גנב"ר משום דקביע, וקא תנא "מפל מקום"
- לאתווי רב"ש, דלא קביע. והאי תנא דרב"ש
אלימא ליה רבית שמאי, דבני חובא נינהו, ותנא
"מפל מקום" לאתווי גנב"ר - דלאו בני חובא נינהו.
משנה

מחמתה, ובדבר שכשר לסכך בו — פשיטא, אטו משום דריעא במילי אדורניתא, שלא
נעשית לשם סוכה, תתכשר אף בפסולות; אמר רב חסדא — האי כהלכתה דקאמר —
הוא שמסוככת יפה, דמוכחא מלתא שעשייתה הראשונה לצל היתה ולא לצניעות
בעלמא. דאף על גב דסוכה לשם חג בעינן — לשם סוכה בעינן. ולצל הוא דמיקריא
סוכה, שסוככת מן החורב. רבית שמאי — סימן: רועים קייצים בורגין שומרי פירות,
ולקמן פריך: מאי גריעותיהו דהני מהך דלעיל, דקרי ליה סוכה מכל מקום. רועים —
שעשו סוכה בשרה לישב בתוכה מפני השרב, ושומרים צאנם, קייצים — שומרי קציעות
השטוחין בשרה לייש. בורגין = שומרי תעיר. ובולן ישראליים הם, אבל סוכה זו לא
לשם חג נעשית. סוכה מפל מקום — דאפילו פחות מאלו, והיינו הך דלעיל, כדמפרש
לקמן. דהאי תנא חשיבי ליה הני, משום דישאליהם ניהו וחיבין בסוכה, וראויה סוכתן
להכשיר יותר מסוכת גנב"ר. גוים נשים בהמה כותים, שאין חייבין בסוכה. אלימא —
חשובה להכשיר. סוכת רב"ש לא קביע — פעמים רועין כאן ופעמים רועין כאן
כשאכלו את המרעה, וכן קייצים, כשישבו — והולכין להם וסותרין סוכתם.

משנה
בית', מה בית מיוחד לדירה — יצאו אלו שאין מיוחדין לדירה. ויש מחלקין בין פתוחין לבית ולפתוחין לגינה. וקשיא: דאם כן, וזה ליה לשניי הכי התם במנחות (שם). דפרקי אדרב חסדא
דאמר אבסדרה פטורה מן המזוזה וצריך לומר: הא — דאורייתא, הא — דרבנן. והא דלא משני התם במנחות — דמשמע ליה דרב חסדא פטורה לגמרי קאמר, אפילו מדרבנן.

אולם ובלבד שתהא מסובבת בהלכותה. מבררת הגמרא: מאי
בהלכותה – מה כוונת התנא לומר שצריכה סוכה זו שתהיה
כהלכותה, וכי יעלה על הדעת שסוכה זו כשרה אפילו אם אינה
מסוככת כהלכותה. אמר רב חסדא כוונת הברייתא והוא שעשאא
לצל – שצריך שתהיה הסוכה מסוככת יפה עד שיהיה ניכר
שעשייתה הראשונה היתה לשם צל ולא לצניעות בעלמא.
חזרת הגמרא לברר מה שאמרה הברייתא שסוכה מקל מקום
כשרה, לאתווי מאי – איזו סוכה התכוונה הברייתא לרבות.
מבאר הגמרא: לאתווי סוכת רב"ש – הוא סימן ראשי התיבות
של סוכת רועים, קייצים, בורגנין, ושומרי פירות, כמבואר
בברייתא בסמוך שגם הם סוכות כשורות, וסבר התנא של ברייתא
זו שסוכות רב"ש הן סוכות גרועות יותר מסוכות גב"ך, ומשום
כך לא כתבם בפירוש אלא ריבה אותן באומרו 'סוכה מכל מקום
כשרה'. דתנו רבנן, סוכת רב"ש – הוא סימן של ראשי תיבות של
הסוכות דלהלן: סוכת רועים – סוכה שעשו הרועים בשדה כדי
לישב בתוכה מפני השרב ולשמור שם צאנם. וכן סוכת קייצים –
סוכת שומרי קציעות [תאנים יבשות] השטוחין בשדה לייבש.
סוכת בורגנין – סוכת שומרי העיר העשויה מערבה. סוכת שומרי
פירות – סוכת שומרי הכרמים והגנות. וכן סוכה מקל מקום –
אפילו סוכה הפחותה מאלו, כשרה, ובלבד שתהא מסובבת
בהלכותה. וחזרת הגמרא ומבררת גם בברייתא זו, מאי בהלכותה –
מה כוונת התנא לומר שצריכה סוכה זו שתהיה כהלכותה, וכי
יעלה על הדעת שסוכה זו כשרה אפילו אם אינה מסוככת
כהלכותה. אמר רב חסדא, והוא שעשאא לצל – דווקא אם עשאה
לשם צל ולא לשום צניעות בעלמא. מבררת הגמרא מה שאמרה
הברייתא 'סוכה מקל מקום' לאתווי מאי. ומבאר לאתווי סוכת
גב"ך – סוכת גויים, נשים, בהמה, כותים, שסבר התנא של
ברייתא זו שסוכות גב"ך הן סוכות גרועות יותר מסוכות רב"ש,
ומשום כך לא כתבם בפירוש אלא ריבה אותן באומרו 'סוכה מכל
מקום כשרה'.
הגמרא מבאר במה נחלקו הברייתות, ומדוע ברייתא אחת
הזכירה בפירוש את מה שבברייתא השניה הוזכר רק ברמז: האי
תנא דגב"ך – התנא של הברייתא הראשונה שהזכיר את סוכת
גב"ך בפירוש, הוא משום שאלימא ליה גב"ך – הוא סובר
שסוכת גב"ך יותר חשובה וראויה למצות סוכה מאשר סוכת
רב"ש, משום דקביעי במקום אחד ולא נעים וזוים ממקומם,
ומשום כך קא תנא בפירוש להחיר סוכות אלו, ואחר כך כתב
'סוכה מקל מקום', לאתווי שגם סוכת רב"ש כשרה, אף על גב
דלא קביעי בין שהולכים ממקום למקום. ואילו האי תנא דרב"ש
– התנא של הברייתא השניה שהזכיר את סוכת רב"ש בפירוש,
הוא משום שאלימא ליה רב"ש להכשירה משום דקני חיוכא
נינהו – שהרי הרועים והקייצים ישראלים הם ומחוייבים במצוות,
ומשום כך כתבם בפירוש להחיר, ובסוף דבריו תנא 'סוכה מקל
מקום', כדי לאתווי שגם סוכת גב"ך כשרה, אף על גב דלא קני
חיוכא נינהו – שהבהמות והגויים אינם מחויבים במצות סוכה:

ורבינא דנפיק כגז עיגולא, פלגא – שיעור ההיקף של ריבוע
הנמצא בתוך עיגול, הוא פחות משיעור ההיקף של העיגול
החיצוני בחצי משיעור היקף הריבוע (שהוא שליש מהיקף
העיגול). ולפיכך בסוכה זו שמוקפת בעיגול של כ"ד אמה, יהיה
היקף הריבוע שבתוכו ט"ז אמה, שמונה אמות (שהוא חצי היקף
הריבוע ושלש מהדיקף העיגול) פחות מהיקף העיגול. ולפי זה
באו דברי רבי יוחנן במדויק, שכדי שיהיה בתוך העיגול מקום
לרבע בו ארבע על ארבע אמות, הוכרח לומר שהיקף הסוכה
העגולה כ"ד אמות. דוחה הגמרא: ולא היא – אין תירוץ זה נכון,
דהא קתוין דלא הוי פוליא – ענינו ראות שחשבו זה אינו
נכון, שהרי האלכסון של המרובע הוא הקוטר של העיגול, ולא
יתכן שקוטר של עיגול שהיקפו כ"ד אמות יהיה שווה לאלכסון
של ריבוע של ארבע על ארבע אמות, שהרי קוטר עיגול
שהיקפו כ"ד אמות הוא שמונה אמות, ואילו אלכסון של ריבוע
של ארבע על ארבע אמות הוא חמש אמות ושלש חמישיות
[לפי הכלל שהאלכסון גדול מהצלע בשתי חומשים], ואילו לפי
דיני דקיסרי נמצא שיעור האלכסון כפול משיעור הצלע
[שמונה אמות].
אמר רבי לוי משום רבי מאיר, שתי סוכות של יוצרים – יוצרי כלי
חרס בימיהם היו רגילים לעשות לעצמם שתי סוכות זו לפנים מזו,
בפנימית הוא דר ומצניע קדרותיו, ובחיצונה הוא עושה מלאכתו
ומוציא קדרותיו למכור, ואמר רבי מאיר שהסוכה הפנימית אינה
סוכה, ואם ישב בה בחג הסוכות לא יצא ידי חובתו, שכיון שהוא
דר שם כל ימות השנה לא ניכר שהוא יושב בה לשם סוכה.
ומטעם זה תיית סוכה זו במוזוה בכל ימות השנה, שכיון שהוא דר
בה בקביעות נחשבת כבית. והסוכה החיצונה נחשבת סוכה כשרה
ויכול לישב בה בחג הסוכות, כיון שבכל ימות השנה אינו דר
בסוכה זו אלא רק עושה בה את מלאכתו, כשדר בה בחג הסוכות
ניכר הדבר שלשם מצות סוכה הוא דר בה. ומטעם זה פטורה
סוכה זו מן המוזוה לעולם, שכיון שאינה עשויה אלא לצאת ולבוא
דרך שם ולהכניס שם תגרים אינה נחשבת לבית דירה. מקשה
הגמרא: ואמאי – מדוע פטורה הסוכה החיצונה מן המוזוה, תהוי
– תחשב הסוכה החיצונה כבית שער של הסוכה הפנימית,
ותתחייב במוזוה מדרבנן, ככל בית שער החייב במוזוה מדרבנן.
מתרצת הגמרא: משום דלא קביע – כיון ששתי סוכות אלו אינם
קבועות ואפילו בפנימית אינו אוכל בקביעות ופעמים רבות אוכל
בביתו, על כן אין הסוכה הפנימית חשובה כל כך כדי שהסוכה
החיצונה תחשב כבית שער שלה, ומשום כך פטורה הסוכה
החיצונה מן המוזוה.
תנו רבנן סוכת גב"ך – הוא סימן של ראשי תיבות של הסוכות
דלהלן: סוכת גויים – סוכה שעשאה גויים כדי לדור בה בימות
החמה. וכן סוכת נשים – סוכה שעשאה נשים כדי לדור בה
בימות החמה. וכן סוכת בהמה – סוכה שעשאה לצורך בהמות.
וכן סוכת כותים – סוכה שעשאה כותים כדי לדור בה בימות
החמה. וכן סוכה מקל מקום – אפילו סוכה הפחותה מאלו, כשרה,

כאשר פותחים בעניין הפנימי ד"שבת חזון", בנוגע למעלתן וזכותן וחיבתן של ישראל – הרי זה באופן ד"מקדים רפואה" לעניין הבלתי-רצוי ד"שבת חזון".

משיחת שבת פרשת דברים ה'תשד"מ

משנה

סוכה וְשָׁנָה – סוכה שעשאה זמן רב קודם החג ולא פירש שעושה אותה לשם מצות סוכה, בֵּית שְׁמַאי פּוֹסְלִין סוכה זו מלצאת בה ידי חובתה, ואף על פי שעשאה לשם צל, שצריכה הסוכה להיעשות לשם מצות החג, וכיון שלא פירש שעושה אותה לשם חג מן הסתם נעשית שלא לשמה ופסולה. וְבֵית הֶלֶל מְכַשְּׁרִין, משום שסוברים שאין צורך שתיעשה הסוכה לשם החג. מבארת המשנה: וְאִיזוּ הִיא סוכה וְשָׁנָה שבה נחלקו בית שמאי ובית הלל, כָּל שֶׁעָשָׂה קוֹדֵם לַחַג יותר מְשֻׁלָּשִׁים יוֹם – שכיון שעדיין אין שואלים ודורשים בהלכות החג, סתם העושה סוכה אינו עושה אותה לשם החג, אבל בתוך שלשים יום לחג כיון ששואלים ודורשים בהלכות החג סתם העושה סוכה עושה אותה לשם החג וכשרה. אֲבָל אִם עָשָׂה בַּפִּירוּשׁ לְשֵׁם חָג, אִפְּלוּ אִם עָשָׂה מִתְחִילַת הַשָּׁנָה – לאחר חג הסוכות שעבר, כְּשֶׁרָה אִפְּלוּ לדעת בית שמאי.

גמרא

מַאי מְעָמָא דְּבֵית שְׁמַאי שאומרים שצריך לעשות את הסוכה לשם חג, אָמַר קְרָא (ויקרא כג לד) 'חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לַחַג', ודורשים בית שמאי מהתיבות 'סוכות וגו' לה' 'שוכה העשויה לְשֵׁם חַג בְּעֵינֵי – שצריך לעשות את הסוכה לשם מצות המלך. מקשה הגמרא: וְבֵית הֶלֶל הַסּוֹבְרִים שלא צריך לעשות לשם חג מה דורשים מפסוק זה. מתרצת הגמרא: הֵהוּא 'חג הסוכות וגו' לה' מִכַּעַי לִיה לְכַדְרָב שִׁשֶּׁת, דָּאֻמַּר רַב שֵׁשֶׁת מִשּׁוּם רַבִּי עֲקִיבָא מִנֵּן לְעֵצֵי סוכה שְׁאִסְרִין בהנאה כָּל שֶׁבָּעָה יָמֵי חַג, תְּלֻמוּד לִזְמַן 'חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לַחַג', וְכִמוּ שְׁשִׁנּוּ בְּרִייתָא דְרִשָּׁה זֶה, דְּתַנָּיָא רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בִּתְרִיה אָמַר כֶּשֶׁם שֶׁחַל שֶׁם שְׁמִים עַל הַתְּנִיגָה – שחל קדושה על שלמי התניגה ואסורים באכילה ובהנאה עד לאחר הקטרת אימוריהם, כִּךְ חַל שֶׁם שְׁמִים עַל הַסֻּכָּה לְאִסְרָהּ בְּהִנָּה, שְׁנַאֲמַר 'חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לַחַג' וּמְקִישׁ הַפֶּסֶק 'חַג' דְּהֵינּוּ קֶרֶב חִגְיָה, לְסוֹכָה, ודורשים מהיקש זה מַה חַג לַחַג – שאסור בהנאה, אִם סוכה לַחַג – ואסורה בהנאה. חוזרת הגמרא ומקשה: וְבֵית שְׁמַאי נָמִי אִיךְ דְּרִשּׁוּ מִפְּסוֹק זֶה שֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת הַסֻּכָּה לְשֵׁם מִצְוֹת הַמֶּלֶךְ, הָא מִכַּעַי לִיה הָאִי קְרָא ד'חג הסוכות וגו' לה' לְהִכִּי – שעצי הסוכה אסורים בהנאה. דוחה הגמרא לימוד זה: אִין הִכִּי נָמִי, גַּם בֵּית שְׁמַאי דורשים מפסוק זה לאסור הנאה בעצי סוכה, ואינו מיותר כדי לדרוש ממנו דין עשיית הסוכה לשמה. וממשיכה הגמרא לבאר את שיטתם, וְאֵלָּא מַאי מְעָמָיָהוּ דְּבֵית שְׁמַאי – מנין שצריך לעשות הסוכה לשמה, כְּתִיב קְרָא אֲחֵרִינָא (דברים טו יג) 'חַג הַסֻּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לָךְ שִׁבְעַת יָמִים', ודרשו בית שמאי כאילו כתוב בפסוק 'סוכות תעשה לחג' – לשם חג, כלומר, שסוכה העשויה לְשֵׁם חַג בְּעֵינֵי. מקשה הגמרא: וְבֵית הֶלֶל הַסּוֹבְרִים שלא צריך לעשות לשם חג מה דורשים מפסוק זה. מתרצת הגמרא: הֵהוּא קְרָא ד'חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים', מִכַּעַי לִיה לְלִמּוּד מִמֶּנּוּ שֶׁעוֹשִׂין סוכה בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד – ופסוק זה נדרש כך, 'חג הסוכות תעשה', במשך

כל השבעת ימים, ויכול לעשות סוכתו אפילו ביום האחרון של החג. וְבֵית שְׁמַאי שחלקו על דרשה זו משום דְּכִבְרָא לָהּ כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר דָּאֻמַּר (לספן כז) שאמנם אִין עוֹשִׂין סוכה בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, ולשיטתו לא צריך את הפסוק לדרשה זו וְשֶׁעוֹשִׂין סוכה בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, וממילא דרשו בית שמאי שבא הכתוב לומר 'סוכות תעשה לחג' כלומר שצריך לעשות הסוכה לשם חג. כפי שהתבאר דעת בית הלל שאין צריכה להיעשות לשמה, עתה דנה הגמרא אם גם לגבי ציצית סוברים כן. שואלת הגמרא: וְבֵית הֶלֶל לִית לָהּ – האם בית הלל לא סוברים דְּרַבִּי יְהוּדָה אָמַר רַב הַסּוֹבֵר שֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת אֶת הַצִּיצִית לְשִׁמָּה, דָּאֻמַּר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב עֲשֶׂאָהּ – את חוטי הציצית מן תקוצצו – חוטים שניתקו במהלך אריגת הבגד ונשארו תלולים בבגד ובולטים בו כקוצים, וכן אם עשאה מן הַתְּנִיגָה – חוטי התפירה של שפת הבגד שנשארו לאחר התפירה, וכן אם עשאה מן הַתְּנִיגָה – חוטי הבגד שנשארו בשפת הבגד לאחר אריגתו, פְּסוּלָה, מפני שצריך לתלות את הציצית בבגד לשם מצות ציצית. אבל אם עשאה מן הַתְּנִיגָה – פקעיות של חוט, כְּשֶׁרָה, ואף על פי שלא טוה את החוטים לשם מצות ציצית, שצריך עשיית הציצית היא בשעה שתולה את החוטים בבגד, אבל הטוה אינה מעיקר עשיית הציצית, לפיכך לא הצריכה התורה אלא שתהא התליה לשמה ואף אם הטוה לא היתה לשמה כשרה. ממשיך רב יהודה ואומר, כִּי אֲמַרְיָתָה – כשאמרתי שמועה זו קָמִי דְּשִׁמּוּאֵל, אָמַר לִי שְׁמוּאֵל, שֶׁאִם אִם עֲשֶׂה צִיצִית מִן הַתְּנִיגָה נָמִי פְּסוּלָה, (אֶלְמָא) סוֹבֵר שְׁמוּאֵל שְׁגַם הַטוֹיָה נִחְשָׁב כְּעִיקָר בְּעִשְׂתֵּי הַצִּיצִית, ולפיכך דעתו היא דְּכַעֲנִין אִף מוֹיָה לְשִׁמָּה. מכל מקום מבואר הן מדברי רב והן מדברי שמואל, שעשית הציצית צריך שיעשנה לשמה, ואם כן הִכִּי נָמִי לשיטת בית הלל, נִכְעֵי סוכה עֲשִׂיָה לְשִׁמָּה – דמאי שנא ציצית מסוכה. מתרצת הגמרא: שאכן גם בית הלל מודים לענין ציצית שצריך שתיעשה לשמה, משום דְּשִׁמּוּאֵל הָתָם לְעֵנִין צִיצִית דָּאֻמַּר קְרָא (דברים כג יב) 'וְלִלְלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ' ודורשים מהמילה 'לך' שעליך לעשות את הציצית לְשֵׁם חוֹבָךְ – לשם חובת מצות ציצית, אבל בסוכה כיון שאין פסוק לכך דעתם שלא צריך לעשותה לשמה. מקשה הגמרא: וְהִי הָכָא נָמִי לְעֵנִין סוכה, נאמר 'חַג הַסֻּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לָךְ', וניתן לדרוש מהתיבה 'לך' שצריך לעשות הסוכה לְשֵׁם חוֹבָךְ – לשמה. דוחה הגמרא: שֶׁהַפֶּסֶק הֵהוּא – 'חג הסוכות תעשה לך' אינו מיותר אלא מִכַּעַי לִיה לְמַעוֹשֵׁי סוכה גְּזוּלָה שצריך שתהיה הסוכה 'שלך' ואין יוצאים ידי חובה בסוכה גְּזוּלָה, וממילא הפסוק אינו מיותר לדרשה 'לשם חובך' שנאמר שצריך לעשות הסוכה לשמה. חוזרת הגמרא ומקשה: והלא הָתָם נָמִי לְעֵנִין צִיצִית מִכַּעַי לִיה הַפֶּסֶק 'לך' לְמַעוֹשֵׁי צִיצִית גְּזוּלָה. מתרצת הגמרא: הָתָם לְעֵנִין צִיצִית גְּזוּלָה, כְּתִיב קְרָא אֲחֵרִינָא (במדבר טו לח) 'וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית/ ודורשים מהמילה 'להם' שהציצית צריכה להיות מְשֻׁלָּחָם ולא גְּזוּלָה, ועל כן נמצא 'שלך' מיותר כדי לדרוש ממנו שצריך לעשות הציצית לשם מצוה.

סוכה. פרק ראשון – סוכה דף ט עמוד א – מותר מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזליץ)" רש"י תוספות

משנה סוכה ישנה – כדמפרש, שעשאה קודם לחג שלשים יום, ולא פירש שהיא לשם חג. **בית שמאי פוסלין** – דבעו סוכה לשמה, וזו סתם נעשית, ואילו תוך שלשים לחג דהוה, כיון דשואלין בהלכות החג קודם לחג שלשים יום – סתם העושה לשם חג דהוה עושה, אבל קודם שלשים – סתמא לאו לחג. ובית הלל מבשרין – דלא בעינן סוכה לשם חג. כבשה – לבית שמאי איצטריך.

סוכה ישנה בית הלל מכשרין – בירושלמי תני: צריך לחדש בה דבר. חבירא אמרין: טפה, רבי יוסי אמר: כל שהוא. ומאן דאמר כל שהוא – ובלבד שתהא על פני כולה. ובתר הכי איתא התם: מצה ישנה פלוגתא דבית שמאי ובית הלל, אמר רבי: דברי הכל הוא, מכיון שלא עשאה לשם פסח – דבר ברי הוא שלא דקדק בה. **וא** עשאה לשם חג וכו' – אפילו לבית הלל נפקא מינה

שאין צריך לחדש בה דבר. ואפילו לא נפקא מינה אלא לבית שמאי יש לו לתנא לפרש במה נחלקו. ולא שייך לאקשוי: טעמא דבית שמאי אתא לאשמעוין, אלא היבא דפליגי תנאי אליבא דבית שמאי, ולא נפקא מינה מידי בפלוגתא אליבא דבית הלל. כי ההיא דריב"ז אליעזר דמיל"ה (שבת קלא), ובפרק "ארבעה אחין" (יבמות כח, א ושם) קשיא, ובפרק קמא דביצה (ז, א), וכולן פירשנו במקומם. **מנ"ח** לעצ' סוכה שאסורים כל שבעה – משמע דאסורי מדאורייתא. ודרשה גמורה היא, מדפריך: והא קרא להכי הוא דאתא. ותימה: דבפרק "כידר" (שבת מה, א) משמע שהוא מדרבנן, דמייתי התם ראיא דרבי שמעון אית ליה גבי נר מותר שהוקצה למצותו הוקצה לאיסורו מזה דתניא דאין נוטלין עצים מן הסוכה ביום טוב, ור' שמעון מותר. ושוין בסוכה חגו כהוה אסורה. ובפרק "המביא כדי יין" (ביצה לב, ושם) מייחי דרשה דהבא, ואפילו הכי משמע התם בסוף שומעתיך דלא אסירא אלא מטעם מוקצה, דקאמרינן עצי סוכה דחיללא קדושה איתקציא לשבעה! ויש לומר: דהאי דאסור מדאורייתא – היינו בעודה קיימת אסור לטול ממנה עצים, אבל משנפלה, דבטלה מצוה – לא אסירא אלא מדרבנן, והא דפריך בביצה (שם): וכי מהני ביה תנאה? היינו משום דכיון דלא מהני ביה תנאי בעודה קיימת, כשנפלה נמי לא יועיל, דמיגו דאיתקציא בין השמשות איתקציא לשבעה. ומשני: דספא אתאי לסוכה דעלמא. והדר פריך מנ"ח סוכה, דמהני ביה תנאה, ומשני: באומר איני בודל מזה כל בין השמשות, דלא הוקצו למצוה. ולאו דמו לעצים שהם עיקר המצוה, ועל כרחך בודל מהם, ויש בהם סתירה אהל. ואף על גב דמעיקרא ידע האי טעמא, אורחא דהתלמוד לפרש דבריו דרך קשיא ותיורין. ורבינו תם מפרש: דעצים של כדי הכשר סוכה – חיללא קדושה עליהו ואסירי מדאורייתא, אבל דיותר מכדי הכשר – לא

מיתסרי אלא מדרבנן. והא דפריך נמי: וכי מהני ביה תנאה – משום דסתמא כי היכי דלא מהני תנאה במאי דאסירי מדאורייתא – הוא הדין דלא מהני במאי דאסיר מדרבנן, ולא מפליג נמי תנא בין צריך לסוכה בין לא צריך. ואהדיא דביצה קשיא מפרק "במה מדליק" (שבת כב, א ושם) דמשמע דרבי סוכה אסורין משום בוי מצוה. ולא משום מוקצה. ובגמורה פירשנה. **מה** חגיגה לה: אף סוכה לה' – קסבר רבי יהודה בן בתירא דאי לא משום חגיגה, מוקמינן לה לסוכה לשם חג. **ההוא** מיבעי ליה למעוטי גזולה – תימה: תיפוק ליה משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה, דמהאי טעמא פסלינן אתרוג הגזול כיום טוב שני לקמן בריש "לולב הגזול" (ב, ט). ובהדיא שמעתא גופא קשיא, דקאמר: בשלמא ביט' ראשון בעינן "לכס" משלכם, אלא כיום טוב שני אמאי? ומשני: משום דהוה ליה מצוה הבאה בעבירה. והשתא אם כן למה לי "לכס" משלכם? ומיזה, התם איכא לשנויי דאיצטריך שאלו. אלא גבי סוכה ליכא לשנויי הכי, לרבנן דאמרי לקמן פרק "הישך" (כז, ב) דאדם יוצא ידי חובתו בסוכה של תביר, ונפקא להו מדרבנן: "כל האורח בישראל ישוב בסוכות" – מלמד שכל ישראל ראויין לישוב בסוכה אחת. ויש לומר: דטעמא דמצוה הבאה בעבירה לאו דאורייתא, אלא מדרבנן, ומיזה, קשה מפרק "הניזק" (נטיח נה, א ושם) גבי חטאת גזולה שלא נודעה לרבים, דאמר עולא בגמרא: בין נודעה בין לא נודעה אינה מכפרת, מאי טעמא – דיאוש כדי לא קני. ושמעין ליה לעולא דיאוש כדי קני, גבי עורות של בעל הבית וגבול (בבא קמא קד, א) ואומר רבינו תם: דטעמא דעולא בגיטין משום מצוה הבאה בעבירה, אלמא דאורייתא היא! ומיזה, בלאו הכי לא יתכן, דהא בהדיא קאמר עולא משום דיאוש לא קני. ועוד: דבפרק "מירובה" (בבא קמא סז, ב) דריש רבא בהדיא דיאוש לא קני, מדרבנן "קרבנן" – ולא הגזול. אלא נראה דהחזק ד"הגזול בתרא" לאו יאוש כדי הוא, דאיכא יאוש ושינוי השם. כדקאמר התם ב"מירובה" (בבא קמא סז, ב) דמעיקרא קרי ליה משכא, והשתא קרי ליה אברזא. ואף על גב דבין קרבן נמי איכא שינוי השם, כדאמר התם (סז, ב) דמעיקרא חולין ודחשתא הקדש, מכל מקום מנעם מדרבנן "קרבנן", כיון דקודם הקדש לאו שלו הוא, ואף על גב דחל עליו הקדש ממתנת שינוי השם דאית השתא – לא חזי להוקרב, דבעינן "קרבנן" בשעה שמדקדש.

דא

הא קא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר – לפי שהאילן מחובר, ובעיני דבר תלוש, דומיא דפסולא גזרין ויבב. ואם הסוכה שתחת האילן מסוככת כראוי, שצלתה מרובה מחמתה – לאו מיסתבר שתיפסל משום צירוף סכך פסול. כיון דכי שקלה ליה לפסול אבתי צלתה מרובה. אלא בשאין צלתה מרובה אלא מחמת הפסול איירי. והא דלא משני: כגון

דבלאו פסול צלתה מרובה – משום דאם כן מאי למימרא? דהשתא נמי דמשני בשחבטן, קא פריך מאי למימרא. ותרע, דגבי מקרה סוכתו בשפודין או בארבות המטה מכשירין לקמן (טו,א) בביש ריוח בעיניהן כמותו, ואף על גב דלא מהני בהו חבטה לבטל ברוב, כיון דמינכרין ולא מינכרין, דהאי לחודיה קאי. ולא אמרינן דהפסול משום מצטרף סכך פסול, דכיון דכי שקלה ליה, סגי בכשר. ועוד, אמרינן לעיל (ד,ב): היתה גבולה מעשרים, והוצין וירדו לתוך עשרים, אם צלתה מרובה מחמתם – כשרה. והא דאמרינן בסמוך: תחתונה כשרה ועליונה פסולה – כגון שהתחתונה צלתה מרובה מחמתה, והעליונה חמתה מרובה מצלתה, וקיימי תרידוה בתוך עשרים. דמשמע: הא קיימא עליונה למעלה מעשרים – תחתונה נמי פסולה, משום דמצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר – התם מיירי כשאין התחתונה צלתה מרובה אלא מחמת עליונה. וכי האי גונא היה מצי לאשכוחי שתיין פסולות, אי קיימא עליונה למעלה מעשרים, אלא דמשכח לה שפיר. ואם תאמר: כיון דאין תחתונה צלתה מרובה אלא מחמת עליונה, אמאי כשרה? דאין לקמן בריש "הישן" (כב,א) אמרינן: סוכה המדובללת כשרה, ומפרש שמואל בגמרא: קנה עולה קנה יורד. וקאמר אביי: לא שנו אלא שאין בין זה לזה שלשה, אבל יש בין זה לזה שלשה – פסול! ויש לומר: דהא אמר רבא התם דאפילו יש בין זה לזה שלשה, אם יש בגגו טפח – אמרינן חבטו רמי. ורבינו תם מפרש: דלמעלה מעשרים לא חשיב סכך פסול, מאחר שאין הפסול אלא מחמת גובה. שקשה לו: הא דאמרינן תחתונה כשרה ועליונה פסולה איצטריך ליה, מהו דתניא: נצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר, שדחק בקונטרס לפרש דאף על גב דקיימא עליונה בתוך עשרים, מהו דתניא ניגור למיפסל תחתונה, משום דזימנין דקיימא עליונה למעלה מעשרים דלא מסיק אדעתיה למיחש אתחתונה משום צירוף פסול עם כשר, ומדחוי לעליין כי חמתו מרובה – סבר כמאן דליתיה דמי, ולא פסיל לתחתונה, קא משמע לן דלא גזרינן הא אטו הא. ודחוק הוא זה. ועוד: דמהאי טעמא הוה מצי למימר שתיין כשירות אצטריך ליה. וגריס רבינו תם: תחתונה כשרה והעליונה פסולה היכי דמי – כגון דעליונה חמתה מרובה מצלתה ותחתונה צלתה מרובה מחמתה. וקיימא תחתונה בתוך עשרים. כלומר, אבל העליונה – לא הייחשין בכל ענין דקיימא. ואפילו למעלה מעשרים לא מיפסלא תחתונה בהכי. והיינו דקאמר התלמוד: מהו דתניא ליצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר. כלומר, שיחשב סכך פסול מחמת דקיימא העליונה למעלה מעשרים – קא משמע לן, דכי האי גונא לא חשיב סכך פסול. ובריש עירובין (ג,א ושם) משמע קצת כפירוש רבינו תם גבי מקצת סכך בתוך עשרים ומקצת למעלה מעשרים, אף על גב דאי שקלה לחודיה ידא חמתה מרובה מצלתה, משמע התם דכשרה משום דעבשיו היא לה צלתה מרובה מחמתה. ומיהו, גבי הוצין וירדו לעיל דאפילו חשיב סכך פסול כשרה, דמיירי כשצלתה מרובה מחמתה מה שבתוך עשרים. והא דאמרינן (שם): אי קלשה לה ויהא חמתה מרובה מצלתה – היינו לפי שלא יכול לחתקים הסכך שבתוך עשרים. דמחמת קלישות יבא דרוח ויפור, או יפול. **בסכת** – ואפילו למאן דאמר: יש אם למקרא – מודה דלא לחנם נכתב בהמסורת, כדפרישית לעיל (ו,ב). **תחתונה** כשרה – כבר פירשתי לעיל.

משנה העושה סוכתו תחת האילן – פאילו עשאה בתוך הבית. סוכה על גבי סוכה – העליונה פשרה והתחתונה פסולה. רבי יהודה אומר: אם אין דיוורין בעליונה – התחתונה פשרה. גמרא אמר רבא לא שנו אלא פאילו שצלתו מרובה מחמתו, אבל חמתו מרובה מצלתו – פשרה. ממואי – מדקתני "פאילו עשאה בתוך הבית" למה לי למיתני "פאילו עשאה בתוך הבית"? ליתני "פסולה"? אלא הא קא משמע לן: דאילן דומיא דבית, מה בית – צלתו מרובה מחמתו, אף אילן – צלתו מרובה מחמתו. וכי חמתו מרובה מצלתו מאי הוי? הא קא מצטרף סכך פסול – בהדי סכך כשר! אמר רב פפא: בשחבטן. אי בשחבטן, מאי למימרא? מהו דתניא: ניגור היכא דחבטן אטו היכא דלא חבטן, קא משמע לן דלא גזרינן. הא נמי תניא: הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסוס, וסיכך על גפן – פסולה. ואם היה סיכוד הרבה מהן, או ששקצין – פשרה. היכי דמי? אילמא בשלא חבטן – הא קא מצטרף סכך פסול עם סכך כשר, אלא לאו – בשחבטן, ושמע מינה דלא גזרינן! מהו דתניא: הני מילי – בדועבה, אבל לכתחילה לא, קא משמע לן. "סוכה על גבי סוכה" וכו'. תנו רבנן: "בסכת תשבו" – ולא בפסוקה שתחת הפסוקה, ולא בפסוקה שתחת האילן, ולא בפסוקה שבתוך הבית. אדרבה, "בסכת" תרתי משמע! אמר רב נחמן בר יצחק: "בסכת" כתיב. אמר רבי ירמיה: פעמים ששתייהן כשירות, פעמים ששתייהן פסולות, פעמים שתחתונה כשרה והעליונה פסולה, פעמים שתחתונה פסולה והעליונה כשרה. פעמים ששתייהן כשירות, היכי דמי – כגון שתחתונה חמתה מרובה מצלתה, והעליונה צלתה מרובה מחמתה, וקיימא עליונה בתוך עשרים. אמה. פעמים שתחתונה כשרה והעליונה פסולה, היכי

לכד מזה. אלא דחבטן – דבטיל אגב כשר, וזהו ליה כוליה כשר. דיעבד – דקתני דולה. הכי גרסינן שתיין כשירות היכי דמי, כגון שהתחתונה חמתה מרובה מצלתה ועליונה צלתה מרובה מחמתה וקיימא עליונה בתוך עשרים. שתיין פסולות היכי דמי – כגון דתרידוה צלתן מרובה מחמתן וקיימא עליונה למעלה מעשרים. תחתונה כשרה ועליונה פסולה.

הכי

הכי כשצלתה מרובה מחמתה מה שבתוך עשרים. והא דאמרינן (שם): אי קלשה לה ויהא חמתה מרובה מצלתה – היינו לפי שלא יכול לחתקים הסכך שבתוך עשרים. דמחמת קלישות יבא דרוח ויפור, או יפול. **בסכת** – ואפילו למאן דאמר: יש אם למקרא – מודה דלא לחנם נכתב בהמסורת, כדפרישית לעיל (ו,ב). **תחתונה** כשרה – כבר פירשתי לעיל.

אמר

משנה כאילו עשאה בתוך הבית – ופסולה. כרתגיא בברייתא בגמרא. התחתונה פסולה – דשני סבכין יש לה. וקרא פסיל סוכה תחת סוכה, כדלקמן. אם אין דיוורין – בגמרא מפרש לה. גמרא למה לי למיתני כאילו עשאה בתוך הבית – מהווא קרא דנפקא לן תוך הבית נפקא לן תחת האילן, ולמה לי למיתלי האי בהאיך הא קא מצטרף סכך פסול – מחובר סכך פסול הוא, דכתיב (דברים טז) "באספך מוגרן ומיקבר" – ממה שאתה מאסף מוגרן עשה סוכתך, בפסול גזרין – כגון קשין, ובפסולת יקב – כגון אשכולות וריקנות וחומרות. אלמא, תלוש בעינן. ומיהו צל האילן לצל הסכך להשלים צלתה של סוכה. בשחבטן – השפיל ענפיו למטה, מעורבין עם סכך כשר. ואין נראין בעין, וסכך כשר רבה עליו ומבטלה. דמאורייתא כל מילי בטל ברובא, כדתנן במתניתין (לקמן יא,א): אם היה סיכוד מרובה מהן – כשרה. מאי למימרא – למה ליה לרבא למימר כשרה, ולמתניתין למה ליה למימר כאילו עשאה בתוך הבית, לאשמעינן דלא פסול אלא דומיא דבית? האי לאו תחת שני סבכין הוא, דכיון דחמתו מרובה, דענפיו שני סבכין וסכך כשר רבה עליו – מהיבא תוית למיפסל לאו משום שני סבכין איכא – דהא חד סככה הוא, ולא משום מחובר איכא – דהא בטל ליה ברובא. שמע מינה מחבא שמשכבין על קני הגג. שוקרין *לט"ש אף על פי שסמוכות זו לזו בפתוח משלשה, כיון שחמתן מרובה מצלתן, ואומר רבי דודו הישעור כשחקנים המאריך שביניהן בזה, כדאמרינן (סוכה כב,ב): כוואו מלעיל כאסתרא מלתחת. ובעוד שוקן, הכסוי והקנים בשוה – אין צריך לנענע. אבל אם הקנים רבה – נוטל אחת מביניהם. וכל לשון חבטה שבתלמוד לשון השפלה. והמפרש חבטה תלישה או שליפה – טועה. דאי מחובר הוא – מאי אתניא ואי תלוש הוא – הא קתני "או קצצן", מכלל דרישא מחוברים! ועוד: אי תלוש הוא, צלתה מרובה מחמתה אמאי לא? הלא נפלו על הסכך. וגבי הדלה עליה – אמאי בעי סיכוד הרבה מהן? אטו היכא דלא חבטן – דאיכא משום מחובר, דמצטרף סכך פסול לכשר, דאינו מעורב ביניהם, ולחודיה קאי ולא בטיל. הדלה – הריס ופשט עליה כעין דלית, שוקרין **טריילא. קיסום = עשב המתפשט מאד ושרשיו כאילן ועיקרו כאילן, וקורין לו *אידרא, ומתפשט ועולה על החומות. פסולה – משום מחובר. היכי דמי – סיכוד הרבה מהן, דמכשיר ליה בביתו, אי דלא חבטן דלא בטיל – אמאי כשירה? הא קמצטרף – ונמצא מסכך במחובר. ואף על פי שהוא רחוק ומובדל – מרבה הוא את הצל, וצריך להיות צלתה מרובה מחמתה**

לכד מזה. אלא דחבטן – דבטיל אגב כשר, וזהו ליה כוליה כשר. דיעבד – דקתני דולה. הכי גרסינן שתיין כשירות היכי דמי, כגון שהתחתונה חמתה מרובה מצלתה ועליונה צלתה מרובה מחמתה וקיימא עליונה בתוך עשרים. שתיין פסולות היכי דמי – כגון דתרידוה צלתן מרובה מחמתן וקיימא עליונה למעלה מעשרים. תחתונה כשרה ועליונה פסולה.

הכי

הכי כשצלתה מרובה מחמתה מה שבתוך עשרים. והא דאמרינן (שם): אי קלשה לה ויהא חמתה מרובה מצלתה – היינו לפי שלא יכול לחתקים הסכך שבתוך עשרים. דמחמת קלישות יבא דרוח ויפור, או יפול. **בסכת** – ואפילו למאן דאמר: יש אם למקרא – מודה דלא לחנם נכתב בהמסורת, כדפרישית לעיל (ו,ב). **תחתונה** כשרה – כבר פירשתי לעיל.

אמר

משנה

הַעֲוֹשָׂה סוּכָתוֹ הַמְּסוּכֶכֶת כִּרְאוֹ וְכַהֲלֹכָה, תַּחַת עֲנַפֵּי הָאֵילָן
וְהַמּוֹפְלָגִים מִמֶּנּוּ, הִרִי הִיא כְּאֵילוֹ עֲשָׂאָה בְּתוֹךְ הַבֵּית – תַּחַת
תַּקְרַת הַבֵּית, וּפְסוּלָה. וְכֵן הָעוֹשָׂה סוּכָה עַל גִּבֵּי סוּכָה וְשֵׁתִי
הַסּוּכוֹת צִלְתָּן מֵרֹבֵבָה מִחֲמַתּוֹ וְאִינוּ גְבוּהוֹת עֲשִׂירִים אַמָּה, הַסּוּכָה
הָעֲלִיּוֹנָה בְּשָׂרָה כֹּכַל סוּכָה הַמְּסוּכֶכֶת כַּהֲלֹכָתָה, וְאֵילוֹ הַסּוּכָה
הַתַּחְתּוֹנָה פְּסוּלָה מִשּׁוּם שִׁישׁ סֹכָךְ נֹסֵף מוֹפְלָג מִמֶּנּוּ, וְכֵל סוּכָה
שִׁישׁ לֹה שְׁנֵי סֹכְכִין בֵּין אֵם הַסֹּכָךְ הָעֲלִיּוֹן פְּסוּל וּבֵין אֵם הוּא סֹכָךְ
פְּסוּלָה. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר, אִם אֵין יוֹרֵירִין בְּעֲלִיּוֹנָה – אִם הַסֹּכָךְ שֶׁל
הַסּוּכָה הַתַּחְתּוֹנָה אֵינוּ חֹזֵק דִּין כִּדִּי לְהַחְזִיק אֶת הַכִּרִּים וְאֵת
הַכִּסְתּוֹת שֶׁל הַסּוּכָה הָעֲלִיּוֹנָה וּמִשּׁוּם כֵּךְ לֹא נִיתֵן לְדוֹר בְּסוּכָה
הָעֲלִיּוֹנָה, אֵין עַל הַסּוּכָה הָעֲלִיּוֹנָה שֵׁם סוּכָה וְהַסּוּכָה הַתַּחְתּוֹנָה
בְּשָׂרָה.

גמרא

אָמַר רַבָּא, לֹא שָׁנִי שֶׁהָעוֹשָׂה סוּכָתוֹ תַּחַת הָאֵילָן פְּסוּלָה, אֲלֵא
בְּאֵילָן שִׁישׁ לוֹ עֲנַפִּים רַבִּים עַד שֶׁצִּלְתּוֹ מְרֻבָּה מִחֲמַתּוֹ, שְׂכִין שִׁישׁ
בּוֹ שִׁיעוֹר זֶה יֵשׁ לוֹ שֵׁם סֹכָךְ בְּפָנֵי עֲצָמוֹ וּפְסוּלָה מִשּׁוּם שְׁנֵי סֹכְכִין
וְכַמְּבֹאֵר בְּגִמְרָא לַהֲלֹךְ. אֲמַל אִם חֲמַתּוֹ שֶׁל הָאֵילָן מְרֻבָּה מִצִּלְתּוֹ
וְהַסֹּכָךְ הַכֹּשֶׁר רַבָּה עֲלֵיו, אָף עַל פִּי שֵׁם הַסֹּכָךְ הַפְּסוּל מִצֵּל עַל
הַסֹּכָךְ הוּא מִצְטָרֵף לַסֹּכָךְ הַכֹּשֶׁר כִּדִּי לְהַכְשִׁיר אֶת הַסּוּכָה, בְּשָׂרָה
הַסּוּכָה הַתַּחְתּוֹנָה. מִבֵּאֵרֵת הַגְּמָרָא: מָמַאי – מֵדִיכִין לְמֹד רַבָּא דִּין
זֶה, מְדִיכְתִּינִי בְּמִשְׁתַּנִּינוּ שֶׁהָעוֹשָׂה סוּכָתוֹ תַּחַת הָאֵילָן הִרִי הִיא
כְּאֵילוֹ עֲשָׂאָה בְּתוֹךְ הַבֵּית, וְכַאֲוֹרָה קֶשֶׁה לָמָּה לִּי לְמִיתִי בְּאֵילוֹ
עֲשָׂאָה בְּתוֹךְ הַבֵּית – מֵדוּעַ הוֹצֵרֵךְ הַתָּנָא לְתַלּוּת דִּין סוּכָה שְׂתַּחַת
הָאֵילָן בְּדִין סוּכָה שְׂתַּחַת הַבֵּית, הֲלֹא שְׁנֵיהֶם נִלְמְדוּ מִהֲנֹאֲמֵר
בְּתוֹרָה 'בִּשְׁפַת תִּשְׁבּוּ' (וְחֹסֵר וַיִּזוֹ) וְלֹא בְּסוּכָה שְׂתַּחַת הָאֵילָן אוֹ
תַּחַת הַבֵּית שִׁישׁ כָּאֵן שְׁנֵי סֹכְכִים וְכַמְּבֹאֵר לַהֲלֹךְ, וְאִם כֵּן לִמִּיתִי
דִּין זֶה בְּפָנֵי עֲצָמוֹ, שִׁסּוּכָה שֶׁעֲשָׂאָה תַּחַת הָאֵילָן פְּסוּלָה. אֲלֵא הָא
קָא מְשַׁמְעֵי לָן תָּנָא דְּמִתְנִיתִין, דִּדִּין סוּכָה שְׂתַּחַת הָאֵילָן דִּימָא דִּדִּין
סוּכָה שְׂתַּחַת הַבֵּית מַה סוּכָה שְׂתַּחַת הַבֵּית שְׂפִסּוּלָה, מֵדוּבֵר
בְּאֹפֶן שֶׁצִּלְתּוֹ שֶׁל הַבֵּית מְרֻבָּה מִחֲמַתּוֹ – שֶׁהִרִי סַתֵּם בֵּית צִלְתּוֹ
מֵרֹבֵבָה מִחֲמַתּוֹ, אָף סוּכָה שְׂתַּחַת הָאֵילָן מֵדוּבֵר דּוּקָא כִּשְׁצִלְתּוֹ
שֶׁל הָאֵילָן מְרֻבָּה מִחֲמַתּוֹ, אֲבָל אִם חֲמַתּוֹ שֶׁל הָאֵילָן מֵרֹבֵבָה
מִצִּלְתּוֹ, הַסּוּכָה כְּשִׂירָה.

הַגְּמָרָא מִקְשָׁה מַה טַעְמוֹ שֶׁל דִּין זֶה: וְכִי חֲמַתּוֹ שֶׁל הָאֵילָן מְרֻבָּה
מִצִּלְתּוֹ מָאִי הָיָה – מַה מוֹעִיל שְׂחַמְתּוֹ מֵרֹבֵבָה, כִּיּוֹן שֶׁעֲנַפֵּי אֵילָן
הַמְּזוּבָּרִים לִקְרַע פְּסוּלִים לְסִיכּוֹךְ, וְצֵל הָאֵילָן מִצְטָרֵף כִּדִּי
לְהַשְׁלִים צִלְתָּהּ שֶׁל סוּכָה שְׁבִלְעֵדֵיו חֲמַתָּה מֵרֹבֵבָה, נִמְצָא דְהָא קָא
מְצַמְרֵף סֹכָךְ פְּסוּל בְּחֵדִי סֹכָךְ בְּשָׂרָה, וְיֵשׁ לְפִסּוּלָה מִשּׁוּם צִירּוֹף הַסֹּכָךְ
הַפְּסוּל. מִתְרַצֵּת הַגְּמָרָא: אָמַר רַב פֶּסָא, דִּינוּ שֶׁל רַבָּא מֵדוּבֵר
בְּשִׁחְבָּתָן – שֶׁהִשְׁפִּיל אֶת עֲנַפֵּי הָאֵילָן לְמַטָּה וְעִירְבָן עִם הַסֹּכָךְ
הַכֹּשֶׁר עַד שֶׁאֵינֶם נִיכְרִים בּוֹ, וְכִיּוֹן שִׁישׁ סֹכָךְ כֹּשֶׁר יוֹתֵר מִעֲנַפֵּי
הָאֵילָן, בְּטָלִים עֲנַפֵּי הָאֵילָן בְּרֹב סֹכָךְ כֹּשֶׁר וְנֹחֲשִׁים גַּם הָעֲנַפִּים
לְסֹכָךְ כֹּשֶׁר וּמִצְטָרְפִים כִּדִּי לְהַכְשִׁיר אֶת הַסּוּכָה. שׂוֹאֵלֵת הַגְּמָרָא:
אִי מֵדוּבֵר בְּשִׁחְבָּתָן מָאִי לְמִימָרָא – מִזֶּה הַחִידוּשׁ בְּדַבְרֵי רַבָּא
שֶׁהַסּוּכָה כְּשִׂירָה, הֲלֹא פְּשׁוּט שְׂבֹאֲפוֹן זֶה לֹא נִפְסַלֵת הַסּוּכָה מִשּׁוּם
שְׁנֵי סֹכְכִים שְׂכִיּוֹן שְׂחַבְטוֹ לְאֵילָן וְעִירְבוּ עִם הַסֹּכָךְ הַכֹּשֶׁר הַכֵּל סֹכָךְ
אֲחָד הוּא. וְגַם מִשּׁוּם פְּסוּל מִחוּבָּר אֵין לְפִסּוּל, שְׂכִיּוֹן שְׂחַבְטוֹן בְּטֵל
הָאֵילָן בְּסֹכָךְ הַכֹּשֶׁר, וּמִמִּילָא חֲזוּרָת קוּשִׁיית הַגְּמָרָא מֵדוּעַ
הוֹצֵרֵכָה הַמִּשְׁנָה לְתַלּוּת דִּין פְּסוּל סוּכָה שְׂתַּחַת הָאֵילָן בְּדִין סוּכָה
שְׂתַּחַת הַבֵּית. מִתְרַצֵּת הַגְּמָרָא: מָהוּ דְּתִיבָא – הִיּה מְקוֹם לּוֹמֵר
שְׁנִיגּוּז וְנֹאסֹר סוּכָה שְׂתַּחַת אֵילָן שְׂחַמְתּוֹ מֵרֹבֵבָה מִצִּלְתּוֹ אֲפִילוֹ
הִיא דְּחִבָּתָן, גִּזִּירָה אֲמַר – שְׂמָא נִכְשִׁיר גַּם הִיא דְּחִבָּתָן, שְׂפִסּוּל
מִשּׁוּם שֶׁסֹּכָךְ פְּסוּל אֵינוּ בְּטֵל בְּרֹב כִּיּוֹן שֶׁלֹּא עִירְבוּ, לִכְךָ קָא מְשַׁמְעֵי
לָן רַבָּא דְּלֵא יוֹרֵירִין וְכֵל שְׂחַבְטוֹ וְעִירְבוּ עִם הַסֹּכָךְ הַכֹּשֶׁר כְּשִׂירָה.
מִמִּשְׁכָּה הַגְּמָרָא וְשׂוֹאֵלֵת: הָא נִמִּי תִּנְיָא – זֶה חִידוּשׁ דִּין כִּבֵּר
מִבּוֹאֵר בְּמִשְׁנָה לַהֲלֹךְ (א), שְׁשִׁנִּינוּ: תְּהִלָּה עֲלֶיהָ – הָעֵלָה עַל הַסּוּכָה,
אֵת הַגִּבָּן – עֲנַפֵּי עֵץ גִּפֵּן הַמְּזוּבָּרִים לְאֵרֶץ, וְכֵן אִם הִדְלָה עֲלֶיהָ אֵת

הַתְּלַעַת וְאֵת הַקִּיּוֹסִים – מִן עֵשֶׂב שְׂשׁוּרְשֵׁיו כְּאֵילָן וּמִתַּפְשֵׁט וְעוֹלָה, 59
וְסִיכָךְ בָּהֶם אֶת הַסּוּכָה, וְהוֹסִיף וְסִיכָךְ עַל גִּבָּן בְּסֹכָךְ כֹּשֶׁר, פְּסוּלָה 60
הַסּוּכָה, כִּיּוֹן שֶׁצֵּל הַסּוּכָה נִעֲשֶׂה עַל יְדֵי אֵילָנוֹת הַמְּזוּבָּרִים לְאֵרֶץ 61
הַפְּסוּלִים לְסִיכּוֹךְ. וְאוֹלָם אִם הָיָה הַסִּיכּוֹךְ הַכֹּשֶׁר הִרְבֵּה מִן – 62
מִהַסֹּכָךְ הַמְּזוּבָּר, אוֹ שֶׁצִּבְּצָן לְאֵילָנוֹת וְהַכְשִׁירָם עַל יְדֵי זֶה לְסִיכּוֹךְ, 63
בְּשָׂרָה. מִבֵּאֵרֵת הַגְּמָרָא: הִיכִי דָמִי – בִּיאִיָּה אֹפֶן מֵדוּבֵר שֶׁאִם הִיּה 64
סִיכּוֹךְ הִרְבֵּה מִזֶּה כְּשִׂירָה, אֵילָמָא בְּשִׁלָּא חֲבָטָן – שֶׁלֹּא עִירְבָן אֶת 65
הָאֵילָנוֹת בְּתוֹךְ הַסֹּכָךְ הַכֹּשֶׁר וְלֹא שִׁיךְ לוֹמֵר בָּהֶם בִּיטוּל בְּרֹב, אִם 66
כֵּן וְדֹאִי אֵין לְהַכְשִׁיר אֶת הַסּוּכָה דְהָא קָא מְצַמְרֵף סֹכָךְ פְּסוּל עִם 67
סֹכָךְ בְּשָׂרָה. אֲלֵא לָא, צִירִךְ לוֹמֵר שֶׁהַמִּשְׁנָה מִדְּבַרְתָּ בְּשִׁחְבָּתָן וְעִירְבָן 68
אֶת עֲנַפֵּי הָאֵילָן בְּתוֹךְ הַסֹּכָךְ הַכֹּשֶׁר, וְכִשְׂרִיָּה מִשּׁוּם בִּיטוּל הַסֹּכָךְ 69
הַפְּסוּל בְּרֹב סֹכָךְ כֹּשֶׁר, וְשִׁמְעֵי מִינָּה דְלֵא יוֹרֵירִין חֲבָטוֹן אֲטוֹ לֹא חֲבָטוֹן, 70
וְכִיּוֹן שֶׁכֵּן חֲזוּרָת שְׂאֵלֵת הַגְּמָרָא מִהַ שְׂמִיעֵנוּ רַבָּא בְּדִין זֶה, וּמֵדוּעַ 71
תֵּלָה הַתָּנָא בְּמִשְׁתַּנִּינוּ אֶת דִּין סוּכָה שְׂתַּחַת הָאֵילָן בְּדִין סוּכָה 72
שְׂתַּחַת הַבֵּית. 73
מִיִּישְׁבַת הַגְּמָרָא: אֲכַן גַּם בְּמִשְׁנָה לַהֲלֹךְ מֵדוּבֵר בְּשִׂחְבָטָן, וְאָף עַל פִּי 74
כֵּן הַשְׂמִיעָה הַמִּשְׁנָה דִּין זֶה גַּם בְּמִשְׁתַּנִּינוּ, מִשּׁוּם דְּהָוָה דְּתִיבָא – 75
אֵילוֹ לֹא נֹאמַר דִּין זֶה אֲלֵא בְּמִשְׁנָה לַהֲלֹךְ (א), הִיּה מְקוֹם לּוֹמֵר דְּהָיָה 76
מִיָּלִי – הִיתֵר זֶה נֹאמַר רַק בְּדִינְכֶּךָ, וְכַפִּי הִנְרִיָּה מִלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה 77
'הִדְלָה עֲלֶיהָ' וְכִי שְׂמִשְׁמַע שְׂמִיזְבֵּר שְׂכַבֵּר הִדְלָה עֲלֶיהָ אֶת הַגִּפֵּן 78
וְכֹזֵב אִמְרָה הַמִּשְׁנָה שְׂכִשְׂרִיָּה, אֲמַל לְהַנִּיחַ לְבִתְּחִילָה עֲנַפֵּי אֵילָן עַל 79
גִּבֵּי סוּכָה שְׂחַמְתָּה מְרֻבָּה לְצִרְפָּם לְהַכְשִׁיר אֶת הַסּוּכָה לֹא הִתִּירוּ, 80
גִּזִּירָה אֲטוֹ הִכָּא חֲבָטוֹן, קָא מְשַׁמְעֵי לָן רַבָּא שְׂמִיזְבֵּר מִמִּשְׁתַּנִּינוּ 81
שֶׁגַם לְכַתְחִילָה לֹא גִזְרוּ בֹזֵה וּמוֹתֵר לְהַנִּיחַ עֲנַפֵּי אֵילָן עַל גִּבֵּי הַסֹּכָךְ 82
וְלְצִרְפָּם לְהַכְשִׁיר אֶת הַסּוּכָה עַל יְדֵי בִיטוּל בְּרֹב. 83
שְׁנִינוּ בְּמִשְׁנָה: סוּכָה עַל גִּבֵּי סוּכָה וְכֹזֵב; תִּנּוּ רַבָּנִין, נֹאמַר בְּתוֹרָה 84
'בִּשְׁפַת תִּשְׁבּוּ' מִפְּסוּק זֶה יֵשׁ לְרֹדֶשׁ שְׂאֵין הַסּוּכָה כְּשִׂירָה אֲלֵא 85
כְּשִׁיּוּשֵׁב תַּחַת סֹכָךְ אֲחָד (וְהַעֲמוּד תַּחַת כִּיפַת הַשְּׂמִימִן) בְּלָבָד, וְלֵא 86
בְּסוּכָה שְׂתַּחַת הַסֹּכָךְ וְלֵא בְּסוּכָה שְׂתַּחַת הָאֵילָן וְלֵא בְּסוּכָה שְׂתַּחַת 87
הַבֵּית, שְׂבַכֵּל אֵלוֹ נִמְצָא שִׁיּוּשֵׁב תַּחַת שְׁנֵי סֹכְכִין וּפְסוּלָה. מִקְשָׁה 88
הַגְּמָרָא: אֲדִירָכָה, כִּיּוֹן שְׂבַכְסוּךְ נִכְתָּב ('בְּסוּכוֹת' בְּלִשׁוֹן רַבִּים, אִם כֵּן 89
תִּרְבִּי מְשַׁמְעֵי – מִשְׁמַעְתּוֹ שֶׁהַסּוּכָה כְּשִׂירָה אֲפִילוֹ שִׁישׁ מַעֲלִיָּה שְׁנֵי 90
סֹכְכִין. מִתְרַצֵּת הַגְּמָרָא: אָמַר רַב נָחֲמָן בְּרִי יִצְחָק שֶׁאָף עַל פִּי 91
שְׂבַמְקָרָא מִשְׁמַע לְשׁוֹן רַבִּים, מִכֵּל מְקוֹם 'בְּסוּכָה' בְּתִיבָה – תִּיבָה זֹו 92
נִכְתְּבָה בְּתוֹרָה כְּשֶׁהִיא חֲסֵרָה וְלֹא 'ו', וּמִשְׁמַעְתּוֹ סוּכָה אֲחַת 93
דּוּקָא, לְלַמֵּד שְׂאֵין הַסּוּכָה כְּשִׂירָה אֲלֵא אִם כֵּן יוֹשֵׁב תַּחַת סֹכָךְ 94
אֲחָד, וְלְהוֹצִיא סוּכָה הַנּוֹכְרוֹת שִׁיּוּשֵׁב תַּחַת שְׁנֵי סֹכְכִין. 95
שְׁנִינוּ בְּמִשְׁנָה שְׂכוּכָה שְׂתַּחַת הַסּוּכָה הָעֲלִיּוֹנָה כְּשִׂירָה וְהַתַּחְתּוֹנָה 96
פְּסוּלָה. לַהֲלֹךְ מִבֵּיאָה הַגְּמָרָא אֹפְנִים שׁוֹנִים שְׂבָהֶם דִּין הַסּוּכוֹת 97
מִשְׁתַּנָּה וּפְעָמִים שֶׁהַתַּחְתּוֹנָה כְּשִׂירָה וְהָעֲלִיּוֹנָה פְּסוּלָה אוֹ שְׁשִׁנִּיהֶם 98
כְּשִׂירוֹת אוֹ פְּסוּלוֹת: אָמַר רַבִּי יְרֵמְיָה פְּעָמִים שְׂשִׁיתִין בְּשִׂירוֹת, הֵן 99
הַסּוּכָה הָעֲלִיּוֹנָה וְהֵן הַסּוּכָה הַתַּחְתּוֹנָה. כִּמוֹ כֵּן פְּעָמִים שְׂשִׁיתִין 100
פְּסוּלוֹת, פְּעָמִים שֶׁהַסּוּכָה הַתַּחְתּוֹנָה בְּשָׂרָה וְהַסּוּכָה הָעֲלִיּוֹנָה 101
פְּסוּלָה, פְּעָמִים שֶׁהַסּוּכָה הַתַּחְתּוֹנָה פְּסוּלָה, וְהַסּוּכָה הָעֲלִיּוֹנָה בְּשָׂרָה. 102
מִבֵּאֵרֵת הַגְּמָרָא: פְּעָמִים שְׂשִׁיתִין בְּשִׂירוֹת הִיכִי דָמִי – בִּיאִיָּה אֹפֶן 103
הַכְשִׁירוּ חוּ"ל אֲפִילוֹ אֶת הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁהִיא סוּכָה שְׂתַּחַת הַסּוּכָה, 104
בְּגִזְוֹ, שֶׁהַסּוּכָה הַתַּחְתּוֹנָה חֲמַתָּה מְרֻבָּה מִצִּלְתָּהּ וְנֹחֲשֵׁב סֹכְכָה כִּמִּי 105
שְׂאִינוּ, וְהַסּוּכָה הָעֲלִיּוֹנָה צִלְתָּהּ מְרֻבָּה מִחֲמַתָּה – סוּכָה כְּשִׂירָה, 106
וְכִימָא עֲלִיּוֹנָה בְּתוֹךְ עֲשָׂרִים אַמָּה לְקֶרַע, שְׂבֹאֲפוֹן זֶה שְׁתֵּי הַסּוּכוֹת 107
כְּשִׂירוֹת, הָעֲלִיּוֹנָה מִשּׁוּם שֶׁהִיא מְסוּכֶכֶת כִּרְאוֹ, וְהַתַּחְתּוֹנָה מִשּׁוּם 108
שְׂאֵין עַל סֹכְכָה שֵׁם סֹכָךְ וְאִינָּה 'סוּכָה' שְׂתַּחַת הַסּוּכָה, וְנִתְרַת 109
בְּסֹכָךְ סוּכָה הָעֲלִיּוֹנָה. פְּעָמִים שְׂשִׁיתִין פְּסוּלוֹת הִיכִי דָמִי – בִּיאִיָּה 110
אֹפֶן פְּסוּל חוּ"ל אֲפִילוֹ אֶת הַסּוּכָה הָעֲלִיּוֹנָה אָף עַל פִּי שְׂאֵין מַעֲלִיָּה 111
סוּכָה אַחֲרָת, בְּגִזְוֹ דְּתִנְיָוִיהוּ – שְׁתֵּי הַסּוּכוֹת צִלְתָּן מְרֻבָּה מִחֲמַתָּה 112
וְכִימָא עֲלִיּוֹנָה לְמַעַל מִעֲשָׂרִים אַמָּה מִגַּם סוּכָה הַתַּחְתּוֹנָה (וְשֶׁהִיא 113
קֶרַעֲתֶיהָ שֶׁל עֲלִיּוֹנָה, וְבֹאֲפוֹן זֶה שְׁתֵּי הַסּוּכוֹת פְּסוּלוֹת, הַתַּחְתּוֹנָה 114
מִשּׁוּם סוּכָה שְׂתַּחַת הַסּוּכָה, וְהָעֲלִיּוֹנָה מִשּׁוּם שְׂבָבוּהָ יוֹתֵר 115
מִעֲשָׂרִים אַמָּה וּמִבּוֹאֵר לַעֲלִי (ב), שֶׁסּוּכָה הַגְּבוּהָ לְמַעַל מִעֲשָׂרִים 116
אַמָּה פְּסוּלָה. פְּעָמִים שֶׁהַסּוּכָה הַתַּחְתּוֹנָה בְּשָׂרָה וְהַסּוּכָה הָעֲלִיּוֹנָה 117
פְּסוּלָה. 118

מכר אינה פוסלת את שתחתיה משום סוכה שתחת הסוכה.
מקשה הגמרא על דברי שמואל ממשנתינו: תנן, רבי יהודה אומר
דין סוכה שתחת הסוכה נאמר רק באופן שניתן לדור בסוכה
העליונה, אולם אם אין דיוורין בעליונה, אין זו סוכה שתחת הסוכה
והתחתונה כשירה. מבררת הגמרא: מאי כוונת רבי יהודה שאם אין
דיוורין בעליונה, התחתונה כשרה, אלא מאי דיוורין כמש' – אם נאמר
שכוונתו שפסול הסוכה התחתונה חלוי אם דרים בפועל בסוכה
העליונה, אין זה מסתבר שהרי אמר דיוורין קא רמי' – ובי הדיור
עצמו הוא הפוסל, הרי גם כשלא דרים בה נחשבת לסוכה ויש לה
לפסול את הסוכה שתחתיה, אלא לאו, מאי – מהי כוונתו במה
שאמר 'אין דיוורין', כל שאינה ראויה לדירה. והיכי דמי – באיזה
אופן נחשבת שאינה ראויה לדירה שבוה אינה פוסלת, כגון דלא
גבחה עשרה טפחים, שכיון שהיא דירה סרוחה ואינה ראויה לדור
בה אין עליה שם סוכה לפסול את שתחתיה, מכלל דתנא קמא
החולק כבר, שאף על פי שהסוכה העליונה אינה ראויה לדירה –
שאינה גבוהה עשרה טפחים, הסוכה התחתונה פסולה, ואם כן
קשה מדברי תנא קמא על שמואל הסובר שכל שאין בחלל
הסוכה העליונה עשרה טפחים אינה פוסלת את התחתונה.
מתרצת הגמרא: כי אהא – כשהגיע רב דמי' מארץ ישראל לבבל
אמר, אמרי כמערבא – בארץ ישראל ביארו שכוונת רבי יהודה
באומרו 'אם אין דיוורין בעליונה', אינה על גובה הסוכה, אלא
שאם אין סכך הסוכה התחתונה חזק דיו כדי שתהא יכולה לקבל
ולחזיק את הכרים וקפחות של הסוכה העליונה שיהיו יכולים
לישן בסוכה העליונה, התחתונה כשירה, שכל שאין העליונה
ראויה לדיוורין אינה נחשבת לסוכה, אולם גם חכמים מודים
שאם אין העליונה גבוהה עשרה טפחים אינה פוסלת את
התחתונה.

מקשה הגמרא: סוף סוף מכלל דבריו של רב דימי משמע דתנא
קמא החולק על רבי יהודה ממחמיר, כבר שאף על פי שהתחתונה
אינה ראויה לקבל את הכרים והכסותות של העליונה, נחשבת
העליונה לסוכה, והסוכה שתחתיה פסולה משום סוכה שתחת
סוכה, הרי שלדעת חכמים גם סוכה שאינה ראויה לדירה, פוסלת
את התחתונה משום סוכה שתחת הסוכה, והוא הדין לסוכה
שאינה גבוהה עשרה טפחים, ועדיין קשה מדבריהם על שמואל
הסובר שאם אין העליונה גבוהה עשרה טפחים אינה פוסלת את
התחתונה. מתרצת הגמרא: אמנם גם דעת חכמים שצריכה
הסוכה העליונה להיות ראויה לדירה והיינו שיש בה עשרה
טפחים וגם ראוי להניח בה כרים וסכות, אלא דאיכא בינייהו –
מחלוקת רבי יהודה וחכמים נאמרה באופן דיוכלה הסוכה
התחתונה לקבל את הכרים והכסותות של העליונה רק על ידי
הדחק – דהיינו שכשיניח את הכרים והכסותות בעליונה יתנועע
הגג של התחתונה, שבוה דעת חכמים שכיון שניתן לדור בדוחק
בסוכה העליונה, יש עליה שם סוכה ופוסלת את התחתונה משום
סוכה שתחת סוכה, ורבי יהודה סובר שכיון שאי אפשר לדור בה
בנחת, אין עליה שם סוכה ואינה פוסלת את התחתונה משום סוכה
שתחת סוכה:

משנה

המשנה מבארת באלו אופנים הסכך הפסול שמעל הסכך או
מתחתיו פוסל את הסוכה: פירס עליה – על סכך הסוכה, פירס
להגן עליה מפני החמה, או שפירס תחתיה סדין כדי להגן על
היושב בסוכה מפני הנשר – שלא ינשרו עליהם מהסכך של שולחן
בעת אכילתו, פסולה, כיון שסיכבה בסדין שהוא דבר המקבל
טומאה ופסול לסיכך. או אפילו כשלא פירס את הסדין כדי להגן,
אלא שפירס את הסדין לנוי על גבי הקינוף – ארבעה קנים
היוצאים מארבע ראשי המיטה, פסולה, כיון שאוהל זה מפסיק
בינו לסכך ונמצא שאינו יושב בצל סוכה. אבל פירס הוא את
הסדין על גבי נקליפי הפסא – קנים היוצאים באמצע רוחב המיטה
בראשה ובמרגלותיה, והניח קנה נוסף בין זה לזה ופרס עליהם
סדין שיויר ומכסה את המיטה בשיפוע, שכיון שאין לה גג טפח
אינה נחשבת לאהל, ואינה חוצצת בין סכך הסוכה ליושב בה:

היכי דמי – באיזה אופן נאמר דין זה, כגון שהתחתונה צלחה
מרוכה מחמתה – כהלכתה, והעליונה חתמה מרוכה מצלחתה,
וקיימי תרנייהו – העליונה והתחתונה, בתוך עשרים אמה לקרקע,
למעלה מעשרים נחשב לסכך פסול ומצטרף לפסול התחתונה,
ובאופן זה התחתונה כשרה שאין העליונה נחשבת כסוכה לפסול
את התחתונה כיון שחתמה מרובה, והעליונה פסולה משום
שחתמה מרובה מצלחת ואינה מסוככת כהלכתה. ופגמים
שהסוכה העליונה כשירה והסוכה התחתונה פסולה, מבארת
הגמרא היכי דמי – באיזה אופן נאמר דין זה, כגון דתננייהו –
העליונה והתחתונה, צלתן מרוכה מחמתן ופסולה התחתונה מדין
סוכה שתחת הסוכה, וקיימא עלייהו בתוך עשרים אמה לגגה של
תחתונה ושהיא קרקעיתה של הסוכה העליונה, וכיון שאינה
גבוהה מעשרים אמה, כשרה.

מקשה הגמרא: פשיטא – מה חידוש השמיענו רבי ירמיה בכל זה,
הרי פשוט הוא שסוכה שחתמה מרובה מצלחתה אין לה שם סוכה,
ואין לפסול את הסוכה שתחתיה משום סוכה שתחת סוכה.
מתרצת הגמרא: שאכן רוב הדברים פשוטים, אלא שהתחתונה
כשירה ועליונה פסולה איצטריכא ליה – שבוה יש חידוש שבאופן
שהסוכה העליונה חתמה מרובה מצלחתה והיא בתוך עשרים אמה
לקרקע, הסוכה התחתונה כשרה, דמהו דתניא נגיד – היה מקום
לפסול את הסוכה התחתונה משום גזירה דילמא מצטרף סכך
פסול בתרי סכך – שמא יבואו להכשיר גם באופן שהסוכה
העליונה גבוהה מעשרים אמה מהקרקע, שהיא סכך
פסול, קא משמע לן רבי ירמיה שאין גוזרים כן וכל שאין הסוכה
העליונה למעלה מעשרים אמה מהקרקע כשרה.

מבררת הגמרא: כמה חלל יהא בין סכך סוכה העליונה לסכך סוכה
התחתונה שתחשב הסוכה העליונה כסוכה נפרדת ולא כסכך
אחד עבה, ותנא תחתונה פסולה משום סוכה שתחת סוכה.
מבארת הגמרא: אמר רב הונא, כל שיש טפח בין שני הסככים,
נחשב העליון כסוכה בפני עצמה, אבל אם יש ביניהם פחות
מטפח, נחשב הכל כסכך אחד עבה וכשרה הסוכה התחתונה.
ולמד רב הונא דין זה שכן מצינו באתרי חזקוני שאוהל בגובה טפח
נחשב לאהל בפני עצמו, וכפי ששינוי (דתניא) [דתנן] אוהל
שארובו טפח, על רוחב טפח, כרים – בגובה טפח – כגון קורה
שרחבה (ולכל הפחות) טפח על טפח ויש תחתיה חלל טפח
המאחילה על בית מן המות, מביא את הפסוקא – שכל הכלים
שתחת הקורה נטמאים, והוציא פסוקא שלא תעלה מעל
לאוהל, והכלים שמתחת הקורה כנגד הטומאה אינם נטמאים. אבל
אם יש בין קורה זו לארץ פחות מיום טפח, אין החלל נחשב
לאוהל ולא מביא את הטומאה לכלים שתחת הקורה בראשה
השני, ולא הוציא בפני הטומאה והכלים שנמצאים מעל הטומאה
נטמאים. וממשנה זו למד רב הונא, שכשם שלעין טומאה חלל
טפח נקרא אוהל בפני עצמו, הוא הדין לעינין סוכה שאם יש בין
הסוכה העליונה לתחתונה חלל טפח נחשבת סוכה בפני עצמה
והתחתונה פסולה משום סוכה שתחת סוכה.

ורב חסדא ורבא בר רב הונא אמרי, רח אמי' ש בין הסוכה העליונה
לתחתונה ארבעה טפחים, נחשבת העליונה לסוכה בפני עצמה
ופוסלת את התחתונה, אולם בפחות מזה נחשב הכל כסכך אחד
והסוכה התחתונה כשרה. מבארת הגמרא את טעמה, שלא מצינו
מקום [השו"ב] – שנחשב רשות בפני עצמו פחות מארבעה טפחים,
ולכן כל שאין ביניהם ארבעה טפחים, אין העליונה נחשבת
רשות בפני עצמה לפסול את התחתונה משום סוכה שתחת
סוכה. ושמא אמר ששיעור ההפסק בין סוכה לסוכה צריך
שיהיה לפחות עשרה טפחים, אבל פחות מזה אינה פוסלת את
התחתונה. מבארת הגמרא: מאי טעמא דשמואל, משום שסבר
בהכשרה כף פסולה – כיון שפסול סוכה שתחת הסוכה נלמד
מהנאמר בתורה 'וסככת' בלשון יחיד שמשמע תחת סוכה אחת
ולא תחת שתי סוכות, צריך שיהיה על הסוכה העליונה שם סוכה
כשרה, וממילא מה הכשרה של סוכה בעשרה טפחים וכל שאינה
גבוהה עשרה טפחים פסולה, אף פסולה – אף סוכה העליונה
שפוסלת את הסוכה שתחתיה, שיעורה בעשרה טפחים, ובפחות

סוכה. פרק ראשון – סוכה דף י עמוד א – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזליץ)" רש"י תוספות

אמר רב הונא טפח – אף על גב דלקמן פרק "הישך" (כבב), אמרינן בחוט רמי – הכא לא שייך.
שלא מצינו מקום פחות מארבעה – היינו לענין רשות היחיד וכרמלית, כדפירש בקונטרס. ולענין גובה נמי אשכחן בריש "חלוץ" (עירובין ע"א) ליחשב כפתח.

פירם עליה סדין מפני החמה – כתוב בחושבות האנונים: הא דקתני פירס עליה סדין מפני החמה או תחתיה מפני הנשר פסולה – היכא דחמתה מרובה מצלתה בלא סדין, אבל אם יש צלתה מרובה מחמתה – כשרה, ואין הסדין פוסלתה. והיינו כמו שפירשתי לעיל, דאין מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר, כיון דבלא פסול צלתה מרובה. וכענין זה מפרש רבינו תם: מפני החמה – שמיבישת את הסכך ומתוך כך היה נעשה חמתה מרובה, וכן תחתיה מפני הנשר. ואם היו עלין נושרין היה חמתו מרובה, והסדין מונען מליפול. וכיון שהסדין גורס שעל ידו צלתו מרובה מחמתו – פסול. אבל לפירוש הקונטרס קשה: דלמה נפסל מפני שמנען על האדם מפני החמה ומן הקסמין, מאי שניא מלנאותה? ועוד: מצינו לקמן פרק "הישך" (כבב) בר' יוחנן בר' אילעי כשהגיעה חמה למרגלותיו עמד ופרס עליו סדין.

היכי דמי – בגון שהתחתונה צלתה מרובה מחמתה, ועליונה חמתה מרובה מצלתה, וקיימי תרוייהו בתוך עשרים. ופעמים שהעליונה כשרה ותחתונה פסולה, היכי דמי – בגון דתרוייהו צלתן מרובה מחמתן, וקיימא עליונה בתוך עשרים. פשימא! תחתונה כשרה ועליונה פסולה איצטריכא ליה; מהו דתימא ניגור דילמא מצטרף סכך פסול בהדי סכך כשר, קא משמע לן. כמה יהא בין סוכה לסוכה ותהא תחתונה פסולה? אמר רב הונא: טפח, שפן מצינו באהלי טומאה טפח. דתניא: טפח על טפח ברום טפח מביא את הטומאה, וחוצץ בפני הטומאה. אכל פחות ברום טפח – לא מביא ולא חוצץ. ורב חסדא ורבה בר רב הונא אמרי: ארבעה, שלא מצינו מקום [חשוב] פחות מארבעה, ושמואל אמר: עשרה. מאי טעמא דשמואל – כהכשרה כך פסולה; מה הכשרה בעשרה, אף פסולה בעשרה. תנן, רבי יהודה אומר: אם אין דיוורין בעליונה – התחתונה כשרה. מאי "אין דיוורין"? אילימא דיוורין ממש – אטו דיוורין קא רמי? אלא לאו – מאי "אין דיוורין" – כל שאניה ראיה לדירה, והיכי דמי – דלא גבוה עשרה, מפלל דתנא קמא סבר: אף על פי שאניה ראיה לדירה – פסולה! כי אתא רב דימי אמר, אמרי במערבא: אם אין התחתונה יכולה לקבל פנים ובסותות של עליונה – התחתונה כשרה. מפלל דתנא קמא סבר: אף על פי שאניה ראיה לקבל – פסולה! אפוא בינייהו דיכולה לקבל על ידי הדחק. משנה פירם עליה סדין מפני החמה, או תחתיה מפני הנשר, או שפירס על גבי הקינוף פסולה, אכל פורס הוא על גבי נקליטי המטה. גמרא אמר רב חסדא: לא שנו אלא מפני הנשר, אבל לנאותה – כשרה. פשימא, "מפני הנשר" תנן! מהו דתימא הוא הדין דאפילו לנאותה, והאי דקתני "מפני הנשר" – אורחא דמילתא קתני, קא משמע לן. לימא מסייע ליה: סיפכה בהלכתה ועיטרה בקרמיו ובסדינין המצויירין, ותלה בה אגוזין, שקדים, אפרסקין ורמונים, פריפילי ענבים ועטרות של שבולין, יינות שמנים וסלתות – אסור להסתפק מהן עד

מסיני הוא. אבל פחות מטפח לא מביא ולא חוצץ. לא מביא את הטומאה – [אם] טומאה תחת ראשו אחד, וכלים תחת ראשו שני. והיא קורה ארוכה ורחבה טפח וראיה להביא טומאה – לא מיתני, משום דליכא רום הפסק טפח ממנו ולקרקע. ולא חוצץ – אם יש כלי על גבה כנגד הטומאה, אפילו עד לרקיע – טמא. דטומאה רצוצה שאין לה אהל טפח – בוקעת ועולה. שלא מצינו מקום חשוב – להיות רשות לעצמו, לא כרמלית ולא רשות היחיד, פחות מארבעה. כדאמר ב"יצאות השבת" (א.י). והבא נמי לאו רשות לעצמו היא, לאקרוי סוכה תחת סוכה. בהכשרה כך פסולה – משום שתי סוכות פסלה קרא, וכי לית בה בעליונה הכשר סוכה – לאו סוכה היא, ולא פסלה. אי נימא דיוורין ממש – שאין בה אדם. אטו דיוורין גמרי – מכל מקום, סוכה תחת סוכה היא. אלא לאו שאניה ראיה לדירה והיכי דמי דלא גבוה עשרה מפלל דתנא קמא כו' – וקשיא לשמואל מדרבנן. כי אתא רב דימי אמר במערבא – האי "אין ראיה" לדירה דקאמר ר' יהודה – לאו בשאין גבוה קאמר, דאם כן לתנא קמא נמי כשרה. אלא בשאין בריאה חזוקה לקבל כסותו וברים של עליונה ולישן, תחתונה כשרה מהאי טעמא דשמואל, דבהכשרה כך פסולה. וכיון דעליונה לא חזיא למידר בה, שחרי אין תחתונה מקבלתה – לא פסלה. ופריבין מפלל דתנא קמא סבר כו' – סוף סוף שמע מינה דרבנן לית להו דשמואל, והוא הדין לשאניה גבוהה כו'. ושמיני איכא בינייהו כו' – דרבנן סברי כיון דיכולה לקבל בדוחק – שם סוכה על העליונה, ומיפסלא התחתונה. ורבי יהודה סבר: כיון דליכא תשמישא להיא – לאו שם סוכה עלה דעליונה. משנה הנשר – שלא ידו עליו וקיסמין נושרין על שולחנו. וסדין ובר המקבל טומאה הוא. ופסול לסכך, כדלקמן (יא.א), או שפירס על גבי קינוף – כלומר, או אפילו לא פירסו מפני הנשר, אלא לנוי על מטה. על גבי קינוף – הן ארבעה קונדיסין לארבע רגלי המטה, וגבוהין, ומניח כלונסות מזה לזה על גביהן, ופורס עליהן סדין ומרחיק מן הסכך. דהשתא לא משום מסכך בדבר המקבל טומאה מיפסלא, דהא לאו לסוכי שטוחם התם. פסולה – משום דאניו יושב בסוכה, דאדל מפסיק ביניהם. אבל פורס הוא על גבי נקליטי המטה – שאין אלא שנים, והן יוצאין באמצע מטה, אחד למראשותיה ואחד לרגליה, ונותנין כלונסא מזה לזה ופורסין עליו סדין, והוא משפע לכאן ולכאן. ומשום דאין על גג טפח רחב מעלה – לא מקרי אהל. גמרא לא שנו אלא מפני הנשר – דשויה סכך להנין, הלכך מפסיל משום מקבל טומאה. אבל לנאותה – אין שם סכך עליה, וכשירה. ויש מפרשים טעמא דפסולה משום שני סככים. ואי אפשר, דאם כן לרב חסדא לא מפסיל אלא אם כן מופלג ארבעה, דהא אידו אמר לעיל ארבעה, וכיון דמפלגי ארבעה – תו לא מצי למימר אבל לנאותה כשרה, דהא אידו פסיל לקמן בגוי סוכה המופלגין ארבעה מן הסכך, משום שני סככים. בקרימין המצויירין – מעשה אורג, כגון בגדי צבעונין, שקרין* אובריין. ובסדינים המצויירין – שצורתן בולטת כגון מעשה רוקם, או מעשה אורג שקרין

***גלינשק"ש. יינות שמנים – נותנין בבוסות של זכוכית לנוי.

הכל

היכי דמי כגון שהתחתונה צלתה מרובה מחמתה והעליונה חמתה מרובה מצלתה, וקיימי תרוייהו בתוך עשרים, עליונה כשרה ותחתונה פסולה. היכי דמי – כגון דתרוייהו צלתן מרובה מחמתן, וקיימא עליונה בתוך עשרים. פשיטא תחתונה כשרה ועליונה פסולה איצטריכא ליה מהו דתימא ניגור דילמא מצטרף סכך פסול כו' ולא גרסינן בהא סיומא וכגון דקיימא עליונה כו' – ופירושה: שתיהן כשרות היכי דמי – כגון שהתחתונה חמתה מרובה, ודסכך דידה כמאן דליתיה הוא. דתרוייהו מתכשרין בסכך העליון. והוא דקיימא עליונה בתוך עשרים לארץ, דהוי סכך כשר אף להכשיר תחתונה. שתיהן פסולות כו' וקיימא עליונה למעלה מעשרים – לגגה של תחתונה, שהיא קרקעיתיה של עליונה. תחתונה כשרה ועליונה פסולה היכי דמי כגון שהתחתונה צלתה מרובה כו' – דסכך של עליונה לאו סכך הוא, ולא מיפסלה תחתונה משום סוכה תחת סוכה, ועליונה פסולה משום דחמתה מרובה מצלתה. וכגון דקיימי תרוייהו בתוך עשרים לארץ, דאי עליונה למעלה מעשרים – אף תחתונה פסולה, משום דמצטרף סכך פסול בהדי כשר. משום דסכך למעלה מעשרים פסולה. אבל כי קאי בתוך עשרים – לצטרף, ובלבד שלא יהא צלתה מרובה מחמתה, דתפסיל תחתונה משום סוכה תחת סוכה. היכי דמי תחתונה פסולה – משום סוכה תחת סוכה. וקיימא עליונה בתוך עשרים – לגגה של תחתונה, דהוא קרקעיתיה דעליונה. פשימא – דכי חד מנייהו חמתה מרובה – לאו סוכה תחת סוכה היא, ומאי אשמעינן רבי ירמיה? תחתונה כשרה ועליונה פסולה איצטריכא ליה – כדקיימא עליונה בתוך עשרים. מהו דתימא ניגור – למיפסל תחתונה, משום זמנן דקיימא עליונה למעלה, ולא מסיק אדעתיה למיחש אתחתונה משום צירוף פסול עם כשר. ומדחזי לעליון חמתה מרובה סבר כמאן דליתיה הוא, ולא פסיל לתחתונה, קא משמע לן דלא גוררין הא אטו הא. וכמה יהא – הפסק בין סכך לסכך, ותפסול תחתונה משום סוכה תחת סוכה, דלא נימא חד סוכה הוא? טפח – אבל בציור טפח – חד סוכה הוא. טפח על טפח ברום טפח מביא את הטומאה וחוצץ בפני הטומאה – הלכא למשה

מסיני הוא. אבל פחות מטפח לא מביא ולא חוצץ. לא מביא את הטומאה – [אם] טומאה תחת ראשו אחד, וכלים תחת ראשו שני. והיא קורה ארוכה ורחבה טפח וראיה להביא טומאה – לא מיתני, משום דליכא רום הפסק טפח ממנו ולקרקע. ולא חוצץ – אם יש כלי על גבה כנגד הטומאה, אפילו עד לרקיע – טמא. דטומאה רצוצה שאין לה אהל טפח – בוקעת ועולה. שלא מצינו מקום חשוב – להיות רשות לעצמו, לא כרמלית ולא רשות היחיד, פחות מארבעה. כדאמר ב"יצאות השבת" (א.י). והבא נמי לאו רשות לעצמו היא, לאקרוי סוכה תחת סוכה. בהכשרה כך פסולה – משום שתי סוכות פסלה קרא, וכי לית בה בעליונה הכשר סוכה – לאו סוכה היא, ולא פסלה. אי נימא דיוורין ממש – שאין בה אדם. אטו דיוורין גמרי – מכל מקום, סוכה תחת סוכה היא. אלא לאו שאניה ראיה לדירה והיכי דמי דלא גבוה עשרה מפלל דתנא קמא כו' – וקשיא לשמואל מדרבנן. כי אתא רב דימי אמר במערבא – האי "אין ראיה" לדירה דקאמר ר' יהודה – לאו בשאין גבוה קאמר, דאם כן לתנא קמא נמי כשרה. אלא בשאין בריאה חזוקה לקבל כסותו וברים של עליונה ולישן, תחתונה כשרה מהאי טעמא דשמואל, דבהכשרה כך פסולה. וכיון דעליונה לא חזיא למידר בה, שחרי אין תחתונה מקבלתה – לא פסלה. ופריבין מפלל דתנא קמא סבר כו' – סוף סוף שמע מינה דרבנן לית להו דשמואל, והוא הדין לשאניה גבוהה כו'. ושמיני איכא בינייהו כו' – דרבנן סברי כיון דיכולה לקבל בדוחק – שם סוכה על העליונה, ומיפסלא התחתונה. ורבי יהודה סבר: כיון דליכא תשמישא להיא – לאו שם סוכה עלה דעליונה. משנה הנשר – שלא ידו עליו וקיסמין נושרין על שולחנו. וסדין ובר המקבל טומאה הוא. ופסול לסכך, כדלקמן (יא.א), או שפירס על גבי קינוף – כלומר, או אפילו לא פירסו מפני הנשר, אלא לנוי על מטה. על גבי קינוף – הן ארבעה קונדיסין לארבע רגלי המטה, וגבוהין, ומניח כלונסות מזה לזה על גביהן, ופורס עליהן סדין ומרחיק מן הסכך. דהשתא לא משום מסכך בדבר המקבל טומאה מיפסלא, דהא לאו לסוכי שטוחם התם. פסולה – משום דאניו יושב בסוכה, דאדל מפסיק ביניהם. אבל פורס הוא על גבי נקליטי המטה – שאין אלא שנים, והן יוצאין באמצע מטה, אחד למראשותיה ואחד לרגליה, ונותנין כלונסא מזה לזה ופורסין עליו סדין, והוא משפע לכאן ולכאן. ומשום דאין על גג טפח רחב מעלה – לא מקרי אהל. גמרא לא שנו אלא מפני הנשר – דשויה סכך להנין, הלכך מפסיל משום מקבל טומאה. אבל לנאותה – אין שם סכך עליה, וכשירה. ויש מפרשים טעמא דפסולה משום שני סככים. ואי אפשר, דאם כן לרב חסדא לא מפסיל אלא אם כן מופלג ארבעה, דהא אידו אמר לעיל ארבעה, וכיון דמפלגי ארבעה – תו לא מצי למימר אבל לנאותה כשרה, דהא אידו פסיל לקמן בגוי סוכה המופלגין ארבעה מן הסכך, משום שני סככים. בקרימין המצויירין – מעשה אורג, כגון בגדי צבעונין, שקרין* אובריין. ובסדינים המצויירין – שצורתן בולטת כגון מעשה רוקם, או מעשה אורג שקרין

***גלינשק"ש. יינות שמנים – נותנין בבוסות של זכוכית לנוי.

הכל

עד מוצאי יום טוב האחרון של חג – לקמן בפרק "לולב וערבה" (מ"ב, ו) שם) מפרש מאי שנה מאתרוג, דשרי ביום טוב האחרון, ומסיק: משום דסוכה, אי אתרמי ליה סעודתא בין השמשות – בעי למיכל בסוכה, ומיגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא אבל אתרוג – לא חזי בין השמשות, דמיעקרא קדים נפיק ביה. ואף על גב דממה נפשך מוקצה הוא בין השמשות, דשמא יום הוא והוי שביעי של חג – לא שייך ביה האי גזונא לאסורו בשמיני, במיגו דאיתקצאי לבין השמשות – מאחר דלא נאסרה אלא מחמת יום שעבר, וכן משמע בפרק רביעי (שם) גבי הפרשי שבעה אתרוגים לשבעה ימים, דאמרין התם דכל אחת ואחת יוצא בה ואוכלה למחר, ולא אסרין למחר אף על גב דאיתקצאי בין השמשות משום ספיקא דיום שעבר, ומדיאי טעמא, גבי שבת ויום טוב בפרק קמא דביצה (ד"א) דאמר רב: נולדה בזה אסורה בזה, מפרש טעמא משום הכנה, ולא בעי למימר מיגו דאיתקצאי, אף על גב דרב כרבי יהודה סבירא ליה, דאית ליה מוקצה, וכן שני ימים טובים של גלויות, דנולדה בזה ומותרת בזה, ובפרק "בבל מערבין" (עירובין ל"א) גבי לגין של טבול דאי שאלאוו מן ההבית של מעשה שבל, ואמר: הוי זה תרומת מעשר לכשתחשך – דבריו קיימין, ואם אמר ערבו לי בזה – לא אמר כלום, משום דסוף היום של ערב שבת קנה עירובו, או משום דבעינן סעודה הראיה מבעוד יום. הא אם תחילת יום של שבת קנה עירוב, ולא בעי סעודה הראיה מבעוד יום – הוי עירוב, ולא אמרין לאו ראיה ויהא שבת מיגו דאיתקצאי בין השמשות משום יום שעבר, וכל הני לא דמו לסוכה, דאסרין משום דאי איתרמי ליה סעודתא בין השמשות, אף על גב דלא מיידיב למיכל בה אלא משום ספיקת יום שעבר – שאני סוכה דמכל מקום חייב למיכל בה מחמת מה שידה, ומאן דאסר התם אתרוג אפילו בשמיני, ופירש שם בקונטרס: מיגו דאסור בין השמשות בשמיני, משום דספק יום דשביעי הוא – איתקצאי לכולי יומא, אלמא אהני מיגו דאיתקצאי משום יום שעבר לאסור בשמיני – לא יתכן, דאפילו רב אסי דאסר ביצה, פרק קמא דביצה (ד"ב), בשני ימים טובים של גלויות – לא אסר אלא משום דמספקא ליה אם קדשה אתה הן או לא, אלא היינו טעמא: משום דגור אתרוג אטו סוכה, ומדיה, אין ראיה מרב אסי למאי דגריס לקמן פרק "לולב וערבה" (מ"ב): הפרשי שבעה אתרוגים לשבעה ימים, רב אסי אמר: כל אחת ואחת יוצא בה ואוכלה למחר, דקסבר: לכולי יומא איתקצאי, ותו לא, ושרי ליה למחר, ולא אסר ליה במיגו דאיתקצאי. לפיכך דוחק התלמוד לפרש טעמא גבי ביצה משום דמספקא ליה, והפריש שבעה אתרוגים לשבעה ימים דקאמר רב בפרק "לולב וערבה" כל אחת ואחת יוצא בה ואוכלה לאלתר אף על גב דרב כר' יהודה סבירא ליה – לא אסר למיכלה ביומא במיגו דאיתקצאי, דלמנוחה לחודה איתקצאי ותו לא. ודכא דמיקלע שבת במוצאי יום טוב של חג – נוהגין איסור להסתפק מנוי סוכה עד מוצאי שבת, ולכאורה שרי, ומדיאי טעם נאסור? ואין משום קדושה אחת היא שבת ויום טוב – האמר רב פרק קמא דביצה (ד"א), הלאה כארבעה זקנים, ואליבא דר' אליעזר, דאמר: שתי קדושות הן, ואי משום הכנה – מה הכנה יש כאן? נ"ו סוכה – קרימין הפרוסים למעלה לנו אין מונעין בסוכה גבוהה מעשרים להכשירה, דלאו מין סככה הוא. דאי סככה הוי הוה מופסל משום דמקבל טומאה, ולא לפוסלה משום פחותה מעשרה – כן פירש בקונטרס, ולא דמי לזרזין וירידין לתוך עשרה דפסלין לעיל (ד"א) משום דירה סרוחה, דשאני הכא דלנו עשויין. **שלוחי** – מוצא אן – ובגן שהיו מתבטלים מן המנוחה הם היו מחזירין אתר סוכה אחרת. **ובלכד** – שלא ידו נקליטין גבהון מן המטה עשרה – מן הדיון אפילו גבהון עשרה שרי, דלא חשיבי אהל להפסיק, כיון דאין בגו טפח, דהא בשילוי פירקין (י"ט) מסקין דכן ולכה: סוכה העשויה במין צריך – פסולה, לפי שאין לה גג, דשפועי אהללים לאו כאהללים דמו. ומינה דייק רב יוסף בגמרא דמותר לישן בכילת תחנים בסוכה, והא דאסרין הכא גבהון עשרה – היינו מדרבנן, דחוקא בנקליטין דקביעי, אבל כילת תחנים דלא קביעי – אפילו גבהו עשרה שריא, כי היכי דהחמירו בקינופות לאסור אפילו אין גבהון עשרה משום דקביעי, ובכילת תחנים דלא קביעי – שרי אפילו ביש לה גג, וכדאמרין לאידך לישא: ונקליטין לגבי כילה קביעי. אי נמי: דבחי פליגי הך תרי לישני, ועל כרחך בהא פליגי הך תרי לישני, דלא אפשר למר דפליגי ביש לה גג ואינה גבוהה עשרה דלשנא בתרא אסור – דהא בהדיא בגמרא תרגמא שמואל למיתניין דהכא בגבוהה עשרה, **מוציא** ראשו חוץ לכילה וקרא קריאת שמע – לא חייש שמואל ללבו רואה את הערבה (ובתנא קמא בברכות כ"ב, כה"ב).

הכל לפי תנאי – וכגון דאמר: איני בודל מהם כל בין השמשות של יום טוב הראשון, דלא חל קדושה עליהו, והכי מוקים לה במסכת ביצה ב"המביא" (ל"ב), ותנאה אחריתא לא מוזני בהו, קתני מיהת סדינין, והיינו סייעתא, דילמא מן הצד – לדפנות קאמר. אבל למעלה – אימא לך אפילו לנאותה נמי מסבך במקבל טומאה קרי לה, **אין מפעטין** – קרימין הפרוסין למעלה לנו אין מונעין בגבוהה מעשרים להכשירה, דלאו מין סככה ניהו, דאי סבך הוה – הוה מופסל משום מקבל טומאה, ולא לפוסלה משום פחותה מעשרה, וכן **הצד מפעטין** – לא משיעור שבעה טפחים, דהא אינה מחזקת ראשו ורובו ושלחנה, **אינמישא** = נישורה בפנים, והא קחזי לה דרשיבא – שהיא לחה, ומוכחא מילתא דלגבהה שטוחה, ולא לסבך, לבי יבשה קאמינא לך – דתשקלה, נ"ו סוכה – סדינין הפרוסין תחת סכך לנו, **פסולה** – משום אהל מפסיק, ואשתכל דלא גני בסוכה, ולרב נחמן, כיון דלנו סוכה יחבינו – בטלה לגבה, רב נחמן – אב בית דין היה, ונגיד ומצה בבית ראש גולה, ועושי על פיו, **שלוחי מצוה** – אן – להקביל פני ראש גולה, דחייב אדם להקביל פני רבו ברגל, ופטרין, כדחנן לקמן (כה"א), **שלוחי מצוה** פטורין מן הסוכה, כילה – הפרוסה סביבות המטה, ואף על פי שיש לה גג, שאין גגה משופע כשל נקליטין, אלא שהו כשל קינופות, והוא שאינה גבוהה עשרה – מן המטה, דבציר מגובהה עשרה לאו אוהלא הוא, הא לא קתני הכי – בברייתא, דמפרש להו בזה, דהכי תנא נקליטין שנים, כדפירשתי לעיל יוצאין באמצע המטה למראשותיה ולמרגלותיה, דקביעי – אבל כילה לא קביעה בחזקת כקינופות, הלכך, כי לא גבוהה עשרה – לא חשיב, התם דלמפסל סוכה – קאתייה, משום סוכה תחת סוכה, בהכשרה כן פסולה – כל כמה דלא מקרייא עלינה סוכה – לא מופסלא תחתונה, הבא דלשויה אוהלא – שלא ישר תחתיו, אבל שאר הסוכה – כשרה, **בציר מעשרה** גמי חוי אוהלא – היכא דקביעה, וקרא קריאת שמע – רבין דלאו אהל הוא, לא אמרין: למקום שרובו שם ראשו נוקד, וליתסר משום "לא יראה כן ערות דבר", אלא הרי הוא כמוציא ראשו חוץ לחוקו, הכי

רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל: הישן בפילה ערום – מוציא ראשו חוץ לפילה וקורא קריאת שמע, מיתבי: הישן בפילה ערום לא יוציא ראשו חוץ לפילה ויקרא קריאת שמע! ה"כא במאי עסקין? כשגבוהה עשרה, הכי נמי מסתברא, מדקתני סיפא: הא למה זה דומה – לעומד בבית ערום, שלא יוציא ראשו חוץ לחלוץ ויקרא קריאת שמע, שמע מופה, ובי

והיושב בה לא יצא ידי חובתו. מתרצת הגמרא: **הָאָם בְּמֵאֵי עֲקָרִין** 61
 – בברייתא זו מדובר בַּשְּׂבָבוּהָה הכילה עֲשָׂרָה טפחים, ולכן נחשבת 62
 לאוהל בפני עצמה, אולם כשאנינה גבוהה עשרה טפחים מותר 63
 לישן בה כדברי שמואל. 64
 מקשה הגמרא מהמשנה להלן (ב): **מִיתִיבִי, הִנֵּשֵׁן תַּחַת הַמִּטָּה** 65
בְּסוּכָה לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, והבינה הגמרא שמדובר במיטה שאינה 66
 גבוהה עשרה טפחים. מתרצת הגמרא: **הָאָם תְּרִנְיָה שְׂמֹאל** 67
 שמדובר בַּמִּטָּה גְבוּהָה עֲשָׂרָה טפחים, ומשום כך לא יצא ידי 68
 חובתו, אולם אם אינה גבוהה עשרה טפחים, מותר לישן תחתיה. 69
 מוסיפה הגמרא ומקשה: **תָּא שְׂמֵעִי**, שנינו במשנתנו או שְׂפִירָם את 70
 הסדין על גבי קִינוּפוֹת, פְּסוּלָה, והבינה הגמרא שהוא הדין לכילה 71
 שהרי לשניהם יש גג טפה, ומכך שסתמה המשנה משמע שאף אם 72
 אינם גבוהים עשרה טפחים פסולה. מתרצת הגמרא: **הֵתָם נִמְי** 73
 מדובר בַּנִּיבִי הַקִּינוּפוֹת עֲשָׂרָה טפחים, ולכן פסולה, אבל בפחות 74
 מעשרה כשרה, וכדברי שמואל לגבי כילה. מקשה הגמרא: **וְהָאָ** 75
 בברייתא **לֹא קָנִי הֵבִי, דְּתַנָּי, נִקְלִטִין שְׁנַיִם** – שני קנים היוצאים 76
 באמצע רוחב המיטה בראשה ובמרגלותיה ועליהם פרוס הסדין 77
 ויורד מן המיטה בשיפוע, וְקִינוּפוֹת אֲרִבְעָה – ארבעה קנים 78
 היוצאים מארבע ראשי המיטה והסדין פרוס עליהם. ומבאר 79
 הברייתא את דינם, שאם פִּירָם סדין על גבי קִינוּפוֹת יש להם גג 80
 רחב יותר מטפח, פְּסוּלָה, ואם פִּירָם סדין על גבי נִקְלִטִין שאין להם 81
 גג טפח, כַּשֶּׁרָה. וּבְלִבְדִּי הָיוּ נִקְלִטִין גְבוּהִין מִן הַמִּטָּה עֲשָׂרָה 82
 טפחים, אבל אם גבוהין עשרה פסולה. מדייקת הגמרא: ממה 83
 שחילקה המשנה לגבי נקליטין בין אם גבוהים עשרה או פחות 84
 מעשרה, מְכַלֵּל זה משמע דְּמָה שאמרה הברייתא שְׂקִינוּפוֹת 85
 פסולה, הוא אף על פי שֶׁאֵין גְבוּהִין עֲשָׂרָה טפחים, וכיון שְׂקִינוּפוֹת 86
 וכילה שוים בדיניהם, נמצא שכילה פסולה אפילו אם אינה גבוהה 87
 עשרה, שלא כדברי שמואל. מתרצת הגמרא: אף על פי שכילה 88
 דומה לקינופות, שבשניהם הגג רחב טפח ואינו משופע, מכל מקום 89
 שֶׁאֵין קִינוּפוֹת דְּקָבָעִים – שונת דין קינופות מכילה, משום 90
 שהקינופות חזקים וקבועים ונחשבים לאוהל גם בפחותים מעשרה 91
 טפחים, מה שאין כן כילה שאינה קבועה וחזקה, אינה נחשבת 92
 לאוהל אלא בגבוהה עשרה טפחים. 93
 מקשה הגמרא: וְהִי סוּכָה עַל גְּבִי סוּכָה דְּהַסוּכָה הַעֲלִינָה קְבִיעָא, 94
 וְנִמְכַל מִקוֹם אֲמֵר שְׂמֹאל שֶׁרָק אִם הַסוּכָה הַעֲלִינָה גְבוּהָה עֲשָׂרָה 95
 טפחים פוסלת את הסוכה התחתונה משום סוכה שתחת סוכה, 96
 משום שְׂכֵשֶׁם שֶׁהַקְבָּעוֹת של סוכה הוא בעשרה טפחים בְּכָּ פְּסוּלָה 97
 – בבדי לפסול את הסוכה ותחתיה צריך שתהיה גבוהה עשרה 98
 טפחים, הרי שלדעת שמואל פחות מעשרה אינו נחשב אוהל 99
 אפילו אם הוא קבוע וחזק, ואם כן קשה על דבריו מדין קינופות 100
 שמוכח מהברייתא שפסולה אפילו אם אינם גבוהים עשרה 101
 טפחים. מתרצת הגמרא: אֲמֵר, הֵתָם לגבי סוכה שתחת סוכה, כיון 102
 דְּבָאִים אֵנוּ לְמַפְסָל את הסוכה התחתונה לגמרי, משום כך אף על 103
 פי שהעליונה היא אוהל קבוע, דינה שֶׁרָק בְּעֲשָׂרָה טפחים נחשבת 104
 לסוכה לפסול את התחתונה, מה שאין כן הֵכָא לגבי קינופות 105
 דְּבָאִים אֵנוּ רַק לְשׁוּי אֹהֶלָא – להחשיב את הסדין הפרוס כאהל 106
 כדי לאסור לישן תחתיו [אבל לא לפסול את הסוכה במקום שאינו 107
 תחת הסדין], לכך גם בְּצִיר – פחות מְעֵשָׂרָה טפחים נְמִי הָיוּ אֹהֶלָא 108
 כיון שהוא קבוע וחזק. 109
 הגמרא מביאה נפקא מינה נוספת בין כילה גבוהה עשרה לשאינה 110
 גבוהה עשרה: אֲמֵר רַב תַּחְלִיפָא בְּרַ אֲבִימִי אֲמֵר שְׂמֹאל, הִנֵּשֵׁן 111
 בְּכִילָה שאינה גבוהה עשרה טפחים, והוא עָרוֹם בלא בגדים, מוֹצִיא 112
 רֹאשׁוֹ חוּץ לְכִילָה וְקוֹרֵא קְרִיאָת שְׂמֵעִי, ואין אומרים שכיון שגופו 113
 בכילה נחשב כאילו גם ראשו בכילה [ושוראש נגדר אחר הגוף], 114
 ואסור לו לומר דברים שבקדושה שנאמר (ויקרא כג טו) וְהָיָה מִחֻנֵּךְ 115
 קְדוֹשׁ וְלֹא יֵרָאָה בְּךָ עֲרוֹת דְּבָרִי, שכשאין הכילה גבוהה עשרה 116
 טפחים, אינה כאוהל להיחשב רשות בפני עצמה, אלא נחשבת 117
 כמבלוש והוא כמוציא ראשו מחוץ לחלוקו שמותר לקרוא קריאת 118
 שמע. מקשה הגמרא על דברי שמואל מברייתא. מִיתִיבִי, הִנֵּשֵׁן 119
 בְּכִילָה עָרוֹם, לֹא יוֹצֵא רֹאשׁוֹ חוּץ לְכִילָה וְיִקְרָא קְרִיאָת שְׂמֵעִי שֶׁלֹא 120

עַד מוֹצֵאֵי יוֹם טוֹב הָאֶהָרִין שֶׁל חַג שהוא סוף זמן מצותו. וְאִם הִתְנָה 1
 עֲלֵיהֶם קודם יום טוב ואמר 'איני בודל מהם כל בין השמשות של 2
 יום טוב הראשון, הִבֵּל לִפִּי תַנָּאִי, וכיון שלא הקדישן למצוה 3
 בבגיסת יום טוב לא חל עליהם קדושה ומותר ליהנות מהן. מבואר 4
 שמותר לפרוס סדינים בסוכה לנאותה, ומשמע שהיינו אף תחת 5
 הסכך ומכאן ראייה לרב חסדא שכשהוא לנוי אינו פוסל. דוחה 6
 הגמרא: דִּלְמָא אפשר לפרש את הברייתא שלא פרס תחת הסכך, 7
 אלא שפרסו מִן הַצֵּד על הדפנות, ומשום כך אינו פוסל את הסוכה, 8
 אולם אם פירוס את הסדין תחת הסכך אפשר שהסוכה תפסל כדין 9
 סדין שפרסו מפני הנשר, ושלא כדברי רב חסדא. 10
 אֲתָמֵר, נוֹיִי סוּכָה שתלאן תחת הסכך, אֵין מְעַטִּין בְּגוּבָה הַסוּכָה – 11
 כגון סוכה הגבוהה למעלה מעשרים אמה ומיעט את חללה 12
 בסדינים או שאר מיני נוי שתלאן תחת הסכך ואין מהסדינים 13
 לקרקע יותר מעשרים אמה, אֵין הסדינים נחשבים לחלק מהסכך 14
 להכשיר את הסוכה. וכן אם תלאם בסוכה הגבוהה עשרה טפחים 15
 ונשאר בה חלל פחות מעשרה, אין הסדינים נחשבים כחלק 16
 מהסכך והסוכה כשרה. מוסיפה הגמרא: אֲמֵר רַב אֲשִׁי, וְמִן הַצֵּד 17
 מְעַטִּין – אם הניח סדינים או שאר מיני נוי סוכה על הדפנות 18
 בסוכה שהיא שבעה על שבעה טפחים, הרי הם נחשבים כחלק 19
 מהדפנות וממעיטים את שיעור הסוכה, והיא פסולה, משום שאינה 20
 מחזיקה עוד שיעור ראשו רובו ושולחנו. 21
 מספרת הגמרא: מִיָּמִין עֲבָדֵיהּ וְעִבְדוֹן דְּרַב אֲשִׁי, אִימְמִישָׁא לִיה 22
 בְּתוֹנְתָא בְּמֵאֵי – נישורה כותנה במים בחול המועד, וְאִשְׁתַּחֲוָה 23
 אֲמִלְלָתָא – פרסה על גבי הסכך כדי ליבשה. אֲמֵר רַב אֲשִׁי, 24
 דְּלִיָּה – הסר את הכתנות מעל גבי הסוכה, כִּדִּי דְּלֵא לִימְרוֹ קָא 25
 מְסַכְכִי דְּבָרִי הַמְּכַלֵּל מוֹמָה – שלא יטעו הוראים לומר שכונתו 26
 לסכך בה את הסוכה ויבואו לסכך בדבר המקבל הטומאה. שאל 27
 נמימין את רב אשי מדוע יש לחשוש לכך, וְהָאָ קָא הָיוּ לִיה דְּרִמְיָא 28
 – הלא הכל רואים שהכתנות רטובות וניכר שהניחוה על הסכך 29
 כדי לייבשה ולא כדי לסכך בה. השיב לו רב אשי, אֲמַנְם כְּשֵׁאִי 30
 רטובה אינך צריך להסירה, ורק לִבִּי וְבִשָּׁה – לכשתייבש הכתנות 31
 קָאמִינָא לָךְ שתסירנה משם, מחשש הוראים. 32
 אֲתָמֵר נוֹיִי סוּכָה – כגון סדינים הפרוסים לנוי תחת הסכך, הַמּוֹפְלִגִין 33
 מִמֵּתָה – מהסכך אֲרִבְעָה טפחים. רַב נַחְמָן אֲמֵר שֶׁהַסוּכָה בְּשָׂרָה, 34
 שכיון שנתנם שם לנוי סוכה בטלים לגבי סכך. וְרַב הִסְדָּא וְרַבָּה בְּרַ 35
 רַב הוֹנָא אֲמֵרִי שֶׁהַסוּכָה פְּסוּלָה, שכיון שהם מופלגים מהסכך 36
 ארבעה טפחים שהוא שיעור מקום חשוב, נחשב הסדין לאוהל 37
 בפני עצמו, ונמצא שהיושב בסוכה אינו יושב בסוכה אלא באוהל 38
 סדין. מספרת הגמרא: רַב הִסְדָּא וְרַבָּה בְּרַב רַב הוֹנָא, אִיקְלְעוּ לְבִי רִישׁ 39
 גְלוּתָא – הגיעו להקביל את פני ראש הגולה בחג הסוכות, וְאִנְיָהוּ 40
 – הלינם רַב נַחְמָן לישן בלילה בְּסוּכָה שְׁנוּיָה מוֹפְלִגִין מִמֵּתָה אֲרִבְעָה 41
 טפחים. ואף על פי שלשיטתם סוכה זו פסולה אֲשִׁתִּיקוּ – שתקו רב 42
 חסדא ורבה בר רב הונא וְלֹא אֲמָרוּ לִיה וְלֹא מִיָּד – ולא אמרו לו 43
 דבר. אֲמֵר לָהּ רַב נַחְמָן לרב חסדא ולרבה בר רב הונא, כיצד 44
 שכבתם לישן בסוכה זו שהיא פסולה לדעתכם, וכי הָיוּ בְּהוּ רַבָּנִין 45
 מְשַׁמְעֵתֵיהוּ – האם חזרתם בכם מדעתכם שסוכה זו פסולה. אֲמָרוּ 46
 לִיה רַב חסדא ורבה בר רב הונא, עדיין סבורים אנו שסוכה זו 47
 פסולה, אלא שֶׁאֵין שְׁנוּיָה מוֹצֵאֵי אֵנָּה שהרי חייב אדם להקביל פני 48
 רבו ברגל, וְאֵנָּה פְּטוּרִין מִן הַסוּכָה, כפי ששינונו במשנה (להלן בה). 49
 ששלוחי מצוה פטורים מן הסוכה, ולכך לא הקפדנו לישן דווקא 50
 בסוכה כשרה. 51
 אֲמֵר רַב יְהוּדָה אֲמֵר שְׂמֹאל, מוֹתֵר לִישֵׁן בְּכִילָה – יריעה הפרוסה 52
 על ארבעת העמודים שסביבות המיטה שְׂבִיבָה, אף על פי שֶׁשֵּׁשׁ 53
 לָהּ – לכילה זו גג רחב טפח או יותר, משום שאין לכילה זו שם 54
 אוהל בפני עצמה והיושב בה יושב בצל סכך. וְהוּא שְׂאִינָה גְבוּהָה 55
 עֲשָׂרָה – שאין גג הכילה גבוה מהמיטה עשרה טפחים, אך אם 56
 גבוהה עשרה טפחים נחשבת לאוהל בפני עצמה והיושב בה אינו 57
 יושב בסוכה. מקשה הגמרא על דברי שמואל מברייתא: תָּא שְׂמֵעִי, 58
 הִנֵּשֵׁן בְּכִילָה בְּסוּכָה לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, והבינה הגמרא שמדובר 59
 בכילה שאינה גבוהה עשרה טפחים, ואף על פי כן נחשבת לאוהל 60

46 לה. חטא חטאה ירושלים, אמות העולם אינן
47 חוטאים, אלא אף על פי שחוטאין אינן כלום, אבל
48 ישראל חטאו ולקו, על כן לנידה היתה, לטלטול
49 היתה. כל מכבדיה הזילהו כי ראו ערותה גם היא
50 נאנחה ותשב אחור, אחור מן הכהנה, אחור מן
51 המלכות.

52 לו. טמאתה בשוליה, אמר רבי ברכיה בשם רבי
53 אבא בר כהנא, כל אותם הכהנים ששמשו בימי
54 צדקיה ערלים היו, הך הוא דכתיב (יחזקאל מד, ז):
55 בהביאכם בני נכר ערלי לב וערלי בשר.

56 דבר אחר, טמאתה בשוליה, בשפוליה, כמה דאת
57 אמר (שמות כח, לד): על שולי המעיל.

58 דבר אחר, טמאתה בשוליה, כההוא דתנן מקום היה
59 למטה מירושלים תפת שמו. רבי יהודה אומר על
60 שום תפתה דהיה ביה. רבי יוסי אומר חליתא דבר
61 הינום. צלם חלול היה שם נתון לפניו משכבה
62 קנקלים, וטס של נחשת בידו, וכירה היתה נתונה
63 על גבוי, וכל מי שהיה מקריב סלת פותחין לו
64 אחד. תורין ובגדי יונה, פותחין לו שנים. ככש,
65 פותחין לו שלשה. איל, פותחין לו ארבעה. עגל,
66 פותחין לו חמשה. שור, פותחין לו ששה. וכל מי
67 שהיה מקריב בנו, פותחין לו שבעה. ונותנין אותו
68 לתוף טס של נחשת, ומסיקין את הכירה תחתיו,
69 והיו מקלסין לפניו ואומרים לו יערב לך ויבסס לך,
70 וכל כך למה, כדי שלא ישמעו נהמת בגיהם ויחזרו
71 בהן. הוה כומרא אתי לגבי בר נש, אמר ליה מן
72 בגין דאמר לי צלם פלן, מפל בגין דאית לך לית
73 את בעי לקרבא חד מנייהו, אמר ליה וכי ברשותי
74 אינון, חד ברהב, חד בכסף, חד בענא, חד
75 בכקרוחא. אמר לו המתן לי, ראית לי חד זעיר בבית
76 ספרא, פד אתי אנא יהיב ליה לך. אמר לו הקדוש
77 ברוך הוא, רעיע, מפל בגין דאית לך, לא הוה לך
78 להפילו לעבודת כוכבים אלא זה שמקדש לשמי.
79 רבי יודן ברבי סמוך בשם רבי לוי בן פרטא
80 למטרונה שאמר לה אוהבה עשי לי חמין, ונטלה
81 לורטא של מלך ועשתה לו חמין. אמר לה המלך
82 מפל עצים שיש ליה בבית זה לא היה ליה לעשות
83 חמין לאוהבה אלא בלורטא שלי, כך אמר הקדוש
84 ברוך הוא לאותו רשע, מפל בגין שיש לך לא היה
85 לך להפילו לעבודת כוכבים אלא זה שמקדש
86 לשמי. הך הוא דכתיב (יחזקאל טז, כ): ותקחי את
87 בגיך וגו', אף על פי כן ותרד פלאים, נחתה לה
88 לנסינוין.

89 לז. פד דמך רבי יוסי ממלחיא סליק רבי יוחנן וריש
90 לקיש לגמילות חסדא וסליק עמהון רבי יצחק

1 אמר רבי יהודה פשהו רבים משולים ככבשים,
2 שנאמר (ישעיה ה, יז): ורעו כבשים כדברים. וכשהו
3 קשים משולין באילים, שנאמר: היו שריה כאילים.
4 רבי סימון בשם רבי שמעון בר אבא ורבי שמעון
5 בן לקיש בשם רבי יהושע מה אילים הללו בשעת
6 שרב הפכין פניהם אלו תחת אלו, כך היו גדולי
7 ישראל רואין דבר עברה והפכין פניהם ממנו, אמר
8 להם הקדוש ברוך הוא תבא שעה ואני עושה לכם
9 כן. וילכו בלא כח לפני רודף, רבי עזריה בשם רבי
10 יהודה ברבי סימון אמר בזמן שישראל עושין רצונו
11 של מקום מוסיפין כח בגבורה של מעלה, כמה
12 דאת אמר (תהלים ס, יד): באלהים נעשה חיל. ובזמן
13 שאין ישראל עושין רצונו של מקום, כביכול
14 מתישין כח גדול של מעלן, דכתיב (דברים לב, יח):
15 צור לידך תשי. רבי יהודה ברבי סימון בשם רבי
16 לוי ברבי טרפון בזמן שישראל עושין רצונו של
17 הקדוש ברוך הוא, מוסיפין כח בגבורה של מעלה,
18 כמה דאת אמר (במדבר יד, יז): ועתה יגדל נא כח ה'.
19 ובזמן שאין עושין רצונו של הקדוש ברוך הוא,
20 כביכול, מתישין כח גדול של מעלן, והולכין גם
21 הם בלא כח לפני רודף. רבי הונא ורבי אחא ורבי
22 סימון בשם רבי שמעון בן לקיש, ורבנן בשם רבי
23 חנינא, היה אדם אומר לחברו בירושלים, הקרני דף
24 אחד, ואומר לו אין בי כח. השני פרק אחד, ואמר
25 לו אין בי כח. אמר להם הקדוש ברוך הוא תבוא
26 לכם שעה ואני עושה לכם כך, וילכו בלא כח לפני
27 רודף.

28 אמר רבי אחא, בשם שלא גלו ישראל אלא ברוך
29 מלא, כך אינן נגאלין אלא בגואל מלא,
30 דכתיב (ישעיה נט, כ): ובא לציון גואל מלא כתיב.

31 לד. זכרה ירושלים ימי עניה ומרודיה, בימי צניותה
32 זכרה מדין שמרדה בהקדוש ברוך הוא. כל
33 מחמדיה, אלו דברי תורה כמה דאת אמר (תהלים יט,
34 יא): הנחמדים מזיהב ומפז רב. בנפל עמה ביד צר,
35 רבנן דהתם אמרין נפיל תורא סגין טבחוי. ורבנן
36 דהבא אמרין נפל תורא תחדדן סבינוהי. ואין עוזר
37 לה. רבנן דהתם אמרין פד תספון פלה מדקרא
38 שבעה יומין דמשותא. ורבנן דהבא אמרין פד
39 יחופה ברא מדבר שלותא דביתיה דאבוי. ראיה
40 צרים שחקו על משפחה, על שבטותיה, כמה דאת
41 אמר (שמות כ, ח): זכור את יום השבת לקדשו.

42 דבר אחר, על משפחה, על שמטותיה, כמה דאת
43 אמר (ויקרא כה, ד): ובשנה השביעת שבת שבתון וגו'.
44 דבר אחר, על משפחה, זה רבן יוחנן בן זפאי
45 ששבת מתוכה.

נשבע ה' בימינו. וילעמך לא נתת קבורה, הוי: אשר
לא כתורתך.

לח. ידו פרש צר, את מוצא בשעה שנכנסו שונאים
לבית המקדש נכנסו עמונים ומואבים עמהם, והיו
הכל רצין לבז כסף וזהב, ועמונים ומואבים רצין
לבז את התורה, כדי לעקר (דברים כג, ד): לא יבא
עמוני ומואבי בקהל ה'. רבי יהודה ברבי סימון
בשם רבי לוי בר פרטא לדליקה שנפלה לתוך
פלטין של מלך, והיו הכל רצין לבז כסף וזהב,
ועבד רץ לבז את אוניתו. כך בשעה שנכנסו שונאים
לבית המקדש נכנסו עמונים ומואבים עמהם, והיו
הכל רצין לבז כסף וזהב, ועמונים ומואבים רצין
לבז את התורה, כדי לעקר לא יבא עמוני ומואבי
בקהל ה'. ארבעה דברים טובים היטיב אברהם
ללוט, הדא הוא דכתיב (בראשית יב, ד): וילך אברהם
באשר דבר אליו ה' וילך אתו לוט. ואומר (בראשית יג,
ח): וגם ללוט ההלך את אברהם וגו'. ואומר (בראשית
יד, טז): וישב את כל הרכש וגו'. ואומר (בראשית יט,
כט): ויהי בשחת אלהים את ערי הכפר וגו'. וכך היו
צריכין לפרע להם טובות, אלא שעשו להם רעות,
הדא הוא דכתיב (במדבר כב, ח): וישלח מלאכים אל
בלעם וגו'. (במדבר כב, ח): ועתה לכה נא ארה לי
וגו'. וילכו זקני מואב וזקני מדן וגו'. (שופטים ג, יג):
ויאסף אליו את בני עמון וגו'. (דברי הימים ב, כ, א): ויהי
אחרי כן באו בני מואב ובני עמון ועמהם
מהעמונים על יהושפט. והדין ידו פרש צר וגו'.
וכנגדן נכתבה חטיא שלהם בארבעה מקומות (דברים
כג, ד ח): לא יבא עמוני ומואבי וגו'. על דבר אשר
לא קדמו אתכם בלחם ובמים וגו'. (מכה ו, ח): עמי
זכר נא מה יעץ בלך וגו'. (נחמיה יג, ב): פי לא קדמו
את בני ישראל בלחם ובמים וישפך עליו את בלעם
לקללו. (יהושע כד, ט): וישלח ויקרא לבלעם בן בעור
לקלל אתכם. וכנגדן עמדו ארבעה נביאים וחתמו
עליהם גזר דינם, ואלו הן: ישעיה, ירמיה, יחזקאל
וצפניה. ישעיה אומר (ישעיה טו, א): משא מואב פי
בליל שדד ער מואב נדמה פי בליל שדד קיר מואב
נדמה. ירמיה אומר (ירמיה מט, ב): הגה ימים באים
נאם ה' והשמעתי אל רבת בני עמון תרועת מלחמה
והיתה לתל שממה ובנתיה באש תצתנה וירש
ישראל את ירשיו אמר ה'. יחזקאל אומר (יחזקאל כה,
י): לבני קדם על בני עמון ונתתיה למורשה למען
לא תזכר בני עמון בגוים. וכתוב (יחזקאל כה, י):
ובמואב אעשה שפטים וידעו כי אני ה'. צפניה
אומר (צפניה ב, ט): לכן חי אני נאם ה' צבאות אלהי
ישראל כי מואב כסדם תהיה ובני עמון כעמרה

פסאקא, והיה תמן חד סב בעי למיעל ומיפתח עלוי
ולא שבקוניה. אומר ליה רבי יצחק פסאקא קדם
אילין אריותא דאריותא את פתח פומך, אומר להו
רבי יוחנן שבקוניה דהוא גבר סב, ייעול וישתבח
באתריה. עאל ופתח ואמר מצינו שסלוקן של
צדיקים קשה לפני הקדוש ברוך הוא יותר ממאה
תוכחות חסר שתים שבמשנה תורה, ומחרבן בית
המקדש. בתוכחות כתיב (דברים כח, נט): והפלא ה'
את מכתך. ובחרבן בית המקדש כתיב: ותרד
פלאים. אבל בסלוקן של צדיקים כתיב (ישעיה כט,
יג): לכן פה אומר ה' הנני יוסף להפליא את העם
הזה הפלא ופלא. וכל כך למה (ישעיה כט, יד): ואבדה
חכמת חכמיו ובינת נבניו תסתתר.

אמר רבי יצחק פסאקא יהיו דין גברא בריך פומיה,
אמר ליה רבי יוחנן אלו לא שבקוניה מנן הוינן
שמעין דא מרגליתא. ורית הקדש צווחת ואומרת:
ראה ה' את עניי כי הגדיל אויב. (תהלים קיט, פה): פרו
לי זדים שיחות אשר לא כתורתך, רבי אבא בר
בהנא אומר תיתי כתיב (דברים כב, ו): לא תקח האם
על הבנים, וכאן (הושע י, יד): אם על בנים רשעה,
הוי: אשר לא כתורתך. רבי אבא בר בהנא אומר
אחורי, כתיב (ירמיה ט, כ): להכרית עולל מחוץ, ולא
מבתי כנסיות. בחורים מרחבות, ולא מבתי
מדרשות. וכאן אף אלהים עלה בהם וגו', הוי:
אשר לא כתורתך. רבי יהודה ברבי סימון אומר תיתי
כתיב (ויקרא כב, כח): ושור או שה אתו ואת בנו לא
תשחטו ביום אחד, וכאן נהרגו בן ואם ביום אחד,
שנאמר (הושע י, יד): אם על בנים רשעה. הוי: אשר
לא כתורתך. רבי יהודה ברבי סימון אומר אחורי,
כתיב (ויקרא יז, יג): אשר יצוד ציד חיה או עוף וכסוהו
בעפר, וכאן (תהלים עט, ג): שפכו דמם בפנים סביבות
ירושלים ואין קובר, הוי: אשר לא כתורתך.

אמר רבי ברכיה אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש
ברוך הוא, רבנו של עולם לחמורים נתת קבורה,
ולבניך לא נתת קבורה. לחמורים נתת קבורה, אלו
המצריים, הדא הוא דכתיב (יחזקאל כג, כ): אשר בשר
חמורים בשרם. ואמר רבי ברכיה לפי שהיה הם
זורקין ליבשה, ויבשה זורקין להם, גם אומר ליבשה
קבלי אכלוסיה, ויבשה אומרת להם קבלי אכלוסיה,
אמרה יבשה ומה אם בשעה שלא קבלתי אלא דמו
של הבל נאמר בי (בראשית ג, יז): ארורה האדמה,
היאף אני וכולה לקבל דם כל ההמון הזה, עד
שנשבע לה הקדוש ברוך הוא שאינו מעמידה בדין,
הדא הוא דכתיב (שמות טו, יב): נטית ימינך תבלעמו
ארץ, ואין ימין אלא שבועה, שנאמר (ישעיה סב, ח):

- 1 ממִשְׁק חֲרוֹל וּמִכְרָה מֶלֶח וּשְׁמָמָה עַד עוֹלָם שְׁאֵרִית
2 עַמִּי יִבְזֹז וְיִתָּר גּוֹי יִנְחָלוֹם.
- 3 לט. כָּל עֲמָה נֶאֱנָחִים, כְּתִיב (ירמיה נב, ו): בְּתִשְׁעָה
4 לַחֲדָשׁ וַיִּחְזַק הָרָעַב בְּעִיר וְגו', לָעַם הָאָרֶץ לֹא הָיָה
5 לָהֶם לִבְנֵי יְהוּדָה הָיָה לָהֶם, אֵלּוּ בַּחֲרָבָן רֹאשׁוֹן,
6 אָבֵל בַּחֲרָבָן שֵׁנִי, כָּל עֲמָה נֶאֱנָחִים מִבִּקְשֵׁים לָהֶם
7 וְגו', בְּתַחֲלָה הָיוּ מְשַׁלְּשִׁין לָהֶם קֶפֶה שֶׁל זֶהב
8 וְנוֹתְנִין לָהֶם קֶפֶה שֶׁל חֹטִין. חוֹזְרִין וּמְשַׁלְּשִׁין לָהֶם
9 קֶפֶה שֶׁל זֶהב וְנוֹתְנִין לָהֶם קֶפֶה שֶׁל שְׁעוּרִים. חוֹזְרִין
10 וּמְשַׁלְּשִׁין לָהֶם קֶפֶה שֶׁל זֶהב, וְנוֹתְנִין לָהֶם קֶפֶה
11 שֶׁל תְּכֵן. מָה הָיוּ עוֹשִׂין הָיוּ שׁוֹלְקִין אוֹתוֹ וְשׁוֹתִין
12 מִיָּמִיו. חוֹזְרִין וּמְשַׁלְּשִׁין לָהֶם קֶפֶה שֶׁל זֶהב וְאֵין
13 נוֹתְנִין לָהֶם כָּלוֹם. רַבִּי יְהוּדָה בֶּן סִיגְנָא בְּשֵׁם רַבִּי
14 אֲחָא אָמַר אִם מִי שִׁיתָן וְלֹא לָקַח הָרִי הוּא
15 אוֹמֵר (דברים טו, י): נָתַן תָּתֵן לוֹ, מִי שִׁלּוֹקֶה וְאֵינוֹ
16 נוֹתֵן עַל אַחַת בָּמָה וּבָמָה. לְהַשִּׁיב נָפֶשׁ, עַד בָּמָה
17 מִתְּשַׁבֵּת נָפֶשׁ, רַבִּי אוֹמֵר כְּכֹתְבָתָּה, רַבִּי חֲנִנְיָה אָמַר
18 בְּגִזְרָתָּה. רָאָה ה' וְהִבִּיטָהּ, אָמַר רַבִּי פִּנְחָס עוֹבְדָא
19 הוּא בְּתַרְתִּין נָשִׁין זִנְיִין בְּאִשְׁקָלוֹן, דְּהוּיִין מִתְּפַתְשֵׁן
20 דָּא עִם דָּא, אֲמַרְהָ חֲדָא לַחֲבֵרְתָּהּ כִּד הוּיִין מִתְּפַתְשֵׁן
21 דָּא עִם דָּא, לִית אֶתְ אֲזֵלָא מִהֲכָא דְחִזְיִין אֲפִיד
22 כִּיהוּדֵיאתָא. לְבַתָּר יוֹמִין אֲתַרְצִית דָּא לְדָא, אֲמַרְהָ
23 לָהּ עַל כּוֹלָא שְׂרִי וְשָׁבִיק לִיָּהּ, אֲזֵלָא עַל דְּאִמְרָתָּהּ לִי
24 חִזְיִין אֲפִיד כִּיהוּדֵיאתָא, לָא שְׂרִי וְלֹא שָׁבִיק לִיָּהּ,
25 לְכָךְ נֶאֱמַר: רָאָה ה' וְהִבִּיטָהּ כִּי הִיטִי זֹלָלָהּ.
- 26 מ. לוא אֲלִיכֶם, כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל אוֹמְרָת לְאֻמוֹת
27 הָעוֹלָם, לֹא יִיְתִי עֲלִיכֹן דְּאִתָּא עָלִי, לֹא יִמְטִי
28 עֲלִיכֹן דְּמִטָּא עָלִי. כָּל עֲבָרֵי דִרְךָ, כָּל עוֹבְרֵי דִרְכָּה
29 שֶׁל תוֹרָה. הִבִּיטוּ וְרֹאוּ, תַּמָּן תִּגְיִנן (משנה עדיות ב"י):
30 מִשְׁפֹּט דוֹר הַמִּבּוֹל שְׁנִים עֶשֶׂר חֹדֶשׁ, מִשְׁפֹּט מִצְרַיִם
31 שְׁנִים עֶשֶׂר חֹדֶשׁ, מִשְׁפֹּט אֵיזֹב שְׁנִים עֶשֶׂר חֹדֶשׁ,
32 מִשְׁפֹּט גּוֹג וּמִגּוֹג שְׁנִים עֶשֶׂר חֹדֶשׁ, מִשְׁפֹּט רְשָׁעִים
33 בְּגִיהֵנָם שְׁנִים עֶשֶׂר חֹדֶשׁ, נְבוֹכַדְנֶצַּר שְׁלֹשׁ שְׁנִים
34 וּמַחְצָה, אֶסְפָּסְיָאנוֹס שְׁלֹשׁ שְׁנִים וּמַחְצָה. הִבִּיטוּ
35 וְרֹאוּ אִם יֵשׁ מִכָּאוֹב כְּמִכָּאֵב אֲשֶׁר עוֹלָל לִי, שְׁדִדְקָךְ
36 עַמִּי וְקִטְף עוֹלָלָתִי, כְּמָה דְּאִתָּא אָמַר (דברים כד, כא): כִּי
37 תִבְצָר בְּרָמָךְ וְגו'. אֲשֶׁר הוֹגָה ה' בְּיוֹם חֲרוֹן אָפוֹ.
- 38 אָמַר רַבִּי אֲחָא יוֹם אֶחָד הָיָה חֲרוֹן אָפוֹ שֶׁל הַקְדוֹשׁ
39 בְּרוּךְ הוּא, אֵלּוּ עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל תְּשׁוּבָה פָּשְׁרוּ.
- 40 מֵא. מִמְרוֹם שָׁלַח אֵשׁ בְּעֶצְמָתִי, רַבִּי אֲמִי שָׁאֵל אֶת
41 רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אָמַר לוֹ בְּשִׁבְלִי שְׁשִׁמְעָתִי
42 עֲלִיךָ שְׁאִתָּה בַּעַל אֲגָדָה מָהוּ זֶה שְׁכֵתוֹב (תהלים עא,
43 יט): וְצִדְקָתְךָ אֱלֹהִים עַד מְרוֹם, אָמַר לוֹ כְּשֵׁם

- 44 שֶׁתַּחְתּוֹנִים צְרִיכִין לַעֲשׂוֹת צְדָקָה אֵלּוּ עִם אֵלּוּ, כֶּף
45 עֲלִיוֹנִים צְרִיכִין לַעֲשׂוֹת צְדָקָה אֵלּוּ עִם אֵלּוּ.
- 46 אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בְּשֵׁם רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי כָּל מְקוֹם
47 שְׁנֶאֱמַר וַיֹּאמֶר וַיֹּאמֶר, לֹא נֶאֱמַר אֲלֵא לְהִדְרֹשׁ, הָדָא
48 הוּא דְכְּתִיב (יחזקאל י, ב): וַיֹּאמֶר אֶל הָאִישׁ לְבֶשׁ
49 הַבְּדִים וַיֹּאמֶר בֹּא אֶל בִּינֹת לַגִּלְגָּל. מָהוּ וַיֹּאמֶר
50 וַיֹּאמֶר שְׁתֵּי פַעַמִּים, אֲלֵא הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אָמַר
51 לְמַלְאָךְ, וּמַלְאָךְ אָמַר לְכַרֹּב, אָף עַל פִּי שְׁגֹזֵר עָלִי
52 הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לָקַח הַגְּחָלִים אֵינִי זְכוּל לְכַנֵּס
53 לְפָנָיו מִמַּחְצֵתָךְ, אֲלֵא עָשָׂה עַמִּי צְדָקָה וְתָן לִי שְׁתֵּי
54 גְחָלִים מְשַׁלְּף שְׁלֹא אֲכֹרָה, הָדָא הוּא דְכְּתִיב (יחזקאל
55 י, ז): וַיֵּשֶׁא וַיִּתֵּן אֶל חֲפְנֵי לְבֶשׁ הַבְּדִים, מָהוּ וַיֵּשֶׁא
56 וַיִּתֵּן, אָמַר רַבִּי יִצְחָק הַפְּשִׁירָן וַנִּתְּנָן בְּכַפּוֹ. רַבִּי
57 יְהוֹשֻׁעַ דְּסַבְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לִוִּי שֶׁשׁ שְׁנִים הָיוּ הַגְּחָלִים
58 עֲמוּמֹת בִּידוֹ שֶׁל גְּבִרְיָאֵל, סְבוּר שִׁישְׁרָאֵל עוֹשִׂין
59 תְּשׁוּבָה, וְכִינּוֹן שְׁלֹא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה בְּקֶשׁ לְזַרְקוֹן עֲלֵיהֶם
60 בַּחֲמָה, קָרָא לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְאָמַר לוֹ גְּבִרְיָאֵל
61 גְּבִרְיָאֵל לְהוֹנֵךְ לְהוֹנֵךְ, שֶׁשֶׁשׁ בָּהֶם בַּעֲלֵי צְדָקוֹת אֵלּוּ
62 עִם אֵלּוּ, הָדָא הוּא דְכְּתִיב (יחזקאל י, ח): וַיֵּרָא לְכַרְבִּים
63 תְּכֵנִית יָד אֶדָם תַּחַת בְּנִפְיָהֶם. רַבִּי אֲבָא בַר כְּהֵנָא
64 אָמַר בְּשֵׁם רַבִּי לִוִּי מִי מַעֲמִיד הָעֲלִיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים
65 צְדָקָה שִׁישְׁרָאֵל עוֹשִׂין בִּידוֹ, הָדָא הוּא דְכְּתִיב (תהלים
66 עא, יט): וְצִדְקָתְךָ אֱלֹהִים עַד מְרוֹם. וְדְכּוֹתָהּ (מלכים א
67 כ, כח): וַיִּגַּשׁ אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
68 וַיֹּאמֶר כֹּה אָמַר ה', מָהוּ וַיֹּאמֶר וַיֹּאמֶר שְׁתֵּי פַעַמִּים,
69 אֲזֵלָא בְּאִמְרֵיהָ הִרְאשׁוּנָה אָמַר לוֹ אִם יָכֹא בֶן הַדָּד
70 תַּחַת יָדָךְ אֵל תַּחֲסֹס עָלָיו, וּבְאִמְרֵיהָ הִשְׁנִיָּה אָמַר לוֹ
71 כְּמָה מְצוּדוֹת עֲשִׂיתִי כְּמָה רְמִיזוֹת עֲשִׂיתִי כְּמָה
72 רְפָשִׁים עֲשִׂיתִי עַד שֶׁרְפָשְׁתִּיו בִּידְךָ וְעִכְשָׁיו הוֹצֵאתוֹ
73 בְּשָׁלוֹם, לָכֵן (מלכים א כ, מב): וְהִיטָה נִפְשְׁךָ תַּחַת נִפְשׁוֹ
74 וְעִמָּךְ תַּחַת עֲמוֹ. וְדְכּוֹתָהּ (אסתר ז, ה): וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ
75 אַחְשֵׁרוּשׁ וַיֹּאמֶר לְאַסְתֵּר הַמֶּלֶכָּה, מָהוּ וַיֹּאמֶר
76 וַיֹּאמֶר שְׁתֵּי פַעַמִּים, אָמַר רַב בְּשֵׁם רַבִּי אֲלֵעָזָר עַד
77 שְׁלֹא הִרְגִישׁ שֶׁהִיא יְהוּדִית הָיָה מְדַבֵּר עִמָּה
78 בְּפִרְהֶסָא, וְכִינּוֹן שֶׁהִרְגִישׁ בָּהּ שֶׁהִיא יְהוּדִית וַיֹּאמֶר
79 הַמֶּלֶךְ אַחְשֵׁרוּשׁ לְמַתְרַגְמָן, וַיֹּאמֶר הַמַּתְרַגְמָן
80 לְאַסְתֵּר הַמֶּלֶכָּה. וְדְכּוֹתָהּ (ויקרא כא, א): וַיֹּאמֶר ה' אֵל
81 מֹשֶׁה אָמַר אֵל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אֶהֱרֹן וְאִמְרָתָּה, שְׁתֵּי
82 אֲמִירוֹת הִלְלוּ לָמָּה לִי, אֲזֵלָא בְּאִמְרֵיהָ הִרְאשׁוּנָה
83 אָמַר לוֹ לְנֶפֶשׁ לֹא יִטְמָא בְּעַמְּיוֹ. וּבִשְׁנִיָּה אָמַר לוֹ
84 אִם בָּא מֵת מִצְוָה עַל יָדָךְ הִטְמָא לוֹ, לִפִּי שְׁבַעוֹלָם
85 הָיָה אֲתָם מִטְמְאִין לְמֵת מִצְוָה, לְעֵתִיד לְבֹא אֵין
86 אֲתָם מִטְמְאִין לְמֵת כָּל עָקָר, שְׁאֵין מִיתָה לְעֵתִיד
87 לְבֹא, שְׁנֶאֱמַר (ישעיה כה, ח): בַּלַּע הַמָּוֶת לִנְצָח.
88 דְּבַר אַחֵר, וְצִדְקָתְךָ אֱלֹהִים עַד מְרוֹם, אֵלּוּ שְׁנֵי

אמר אם אני מגלה אותם דרך מדבר, הם מתים
ברעב, אלא הריני מגלה אותם דרך ארמניא, שהם
פרפין ומחוזות ומאכל ומשתה מצוי להם.
דבר אחר, נשקד, שקודה הייתי מעונותי וסבורה
הייתי שימחל לי על כל עונותי, אלא ישרגו,
עשאן עלי סריגות סריגות, הביא אותן עלי
מכפלות, בכל וכשדים, מדי ופרס, ויון ומוקדון,
אדום וישמעאל. עשאן עלי סריגות, בכל קשה ומדי
מתונה, יון קשה ואדום מתונה, פשדים קשה ופרס
מתונה, מוקדון קשה וישמעאל מתונה. וכן (דניאל ב,
מב): מן קצת מלכותא תהוה תקיפה ומנה תהוה
תבירה, ובכל אלין לא כפרית באלהי, אלא עלו על
צוארי, ומיחדת שמו בכל יום פעמים,
ואומרת (דברים ו, ד): שמע ישראל ה' אלהינו ה'
אחד.

מג. הכשיל פחי, אמר רבי תנחום ברבי ירמיה
ארבעה דברים מתישין פחו של אדם, ואלו הן:
התענית, והדרך, עון, ומלכות בכל. תענית,
דכתיב (תהלים קט, כד): ברפני פשלו מצום. הדרך,
דכתיב (תהלים קב, כד): ענה בדרך פחי. עון,
דכתיב (תהלים לא, יא): פשל בעוני פחי. מלכות,
דכתיב (נחמיה ד, ד): ויאמר יהודה פשל כח הספל
והעפר הרבה ואנחנו לא נוכל לבנות בחומה. נתנני
ה' בידי לא אוכל קום, רבנן אמרי זו אשה רעה
וכתבתה מרבה. רב הונא אמר (בראשית ב, ז): ויהי
האדם לנפש חיה, עשאו עבד מכדן בפני עצמו,
דאי לא לעי לא אכיל, היא דעתיה דרבי חנינא,
דאמר רבי חנינא נתנני ה' בידי לא אוכל קום, בידי
לא אוכל קום, אי לא לעי ביממא בליליא לא אוכל
קום.

מד. סלה כל אבירי ה', עבדי סאתי קומיהון, אמר
רבי אבא בר כהנא כבר גמזא צווחין לסאתא סרקי.
אמר רבי לוי בערבאי צווחין למסרוקה מסלסלה.
קרא עלי מועד לשבור בחורי, מצינו ששילוקן של
בחורים קשה בחרבן בית המקדש, דכתיב: גת דרך
ה' לבתולת פת יהודה. כך, קרא עלי מועד לשבור
בחורי.

מה. על אלה אני בוכיה, אספסאנוס מלא שלש
ספינות מגדולי ירושלים להושיבין בקלון של רומי,
עמדו ואמרו לא דיננו שהכעסנוהו במקדשו אלא
אף בחוצה לארץ. אמרו לנשים, מבקשות אתון
לכך, אמרו להם, לאו. אמרו מה שדרפן לכך אינן
רוצות, אנו על אחת כמה וכמה. תאמרו אם
משליכים אנו עצמנו לים אנו באים לחי העולם

המאורות. אלהים מי כמוך, שאתה פובש על מדת
הדין. באותה שעה קפצה קטיגוריא לפני כסא
הקבוד אמרה לפניו רבוננו של עולם, כך יהא רשע
זה מתגאה ואומר אני חרבתי ביתו של אלהים
ושרפתי מקדשו, אם כן הוא תרד אש מלמעלה
ותשרף, מיד, מה כתיב: ממרום שלח אש בעצמתי.
אמר רבי יהושע הוא שהנביא מקננה ואמר
לה (ישעיה מז, ב): קחי רחום וטחני קמח, הא כל עמא
טחנין חטין ואת אומר וטחני קמח, אלא אמרה
ירושלים לבת בכל, אלו ממרום לא עשו בי מלחמה
את היית יכולה להלחם בי, אלו ממרום לא שלחו
בי אש את היית יכולה לי, אלא אריא קטילא
קטלת, קמחא טחינא טחנת, קרמא יקידתא
אוקידתא, לכך אמר: ממרום שלח אש בעצמתי
וירדנה, מהו וירדנה, נסחא, כמה דאת אמר (שופטים
יד, ט): וירדהו אל בפיו.

דבר אחר, וירדנה, נצחה, כמה דאת אמר (תהלים עב,
ח): וירד מים עד ים.
דבר אחר, וירדנה, שלטה, כמה דאת אמר (מלכים א
ה, ד): כי הוא רדה בכל עבר הנהר.
דבר אחר, וירדנה, רדיא, כדמניא חרש רופש את
ההיכל. רבי ביבא מרנגיא אמר: וירדנה, ראה
שמדת הדין פוגעת בה. פרש רשת לרגלי.
אמר רבי אבא בר כהנא, אם ראית ספסלין מלאים
בבליים מנחי בארץ ישראל, צפה לרגליו של
משיח, מה טעם, פרש רשת לרגלי. תני רבי שמעון
בן יוחאי אם ראית סוס פרסי קשור בארץ ישראל,
צפה לרגליו של משיח, מה טעם (מכה ה, ד): והיה
זה שלום אשור וגו'. השיבני אחור, אחור מן
הנהנה ומן המלכות. נתנני שממה, לצדו. כל היום
דזה, לגרדום.

מב. נשקד על פשעי בידו, שקודה הייתי מעונותי,
סבורה הייתי שימחל לי על כל עונותי, בשעה
ששמעתי שאנולוגין שלי נקרע מלמעלה.

דבר אחר, נשקד, שיין כתיב, שקד הקדוש ברוך
הוא איך להביא עלי את הרעה, אמר אם אני מגלה
אותן בתקופות טבת, הרי הן לוקין בצנה ומתין,
אלא הריני מגלה אותן בתקופת תמוז שאפלו הן
ישנין בדרכים וברחובות, אין אחד מהם נזוק.
דבר אחר, נשקד, שקד איך להביא עלי את הרעה,
אמר אם אני מגלה אותם בתקופת טבת, אין ענבים
בגפן ואין תאנים בתאנה, אלא הריני מגלה אותם
בתקופת תמוז, שיש ענבים בגפן ויש תאנים
בתאנה, ואפלו אין העלה נבל.
דבר אחר, נשקד, שקד איך להביא עלי את הרעה,

לבעלה, עד דאת מכפש בפרקין בוא וכבש אילין
 יהודאי דמדרו בך. סליק לאילפא וחשיב למיתי
 בעשרה יומין ואייתיתיה רוחא בחמשה יומין, אתא
 ואשכחין דהו עסיקין בהדין פסקא (דברים כח,
 מט): 'ש'א ה' עליך גוי מרחק מקצה הארץ באשר
 יראה הנשר, אמר להו אנא הוא נשרא, דחשיבית
 למיתי בעשרה יומין ואייתיתני רוחא בחמשה יומין,
 הקיפן לגיונותיו והרגם, אמר לנשים השמעו
 לגיונותי ואם לאו אני עושה לכם פדרך שעשיתי
 לנשים, אמרו לו עבד בארעאי מה דעבדת
 בעילאי, מיד הקיפן לגיונותיו והרגן, ונתערבו דמים
 של אלו בדמים של אלו והיה הדם בוקע והולך עד
 שהגיעו לקיפרוס נהר, ורוח הקדש צוחת ואומרת:
 על אלה אני בוכיה.

מו. מעשה בשני בני צדוק הכהן שנשבו, אחד זכר
 ואחת נקבה, נפל זה לסרדיוט אחד וזו לסרדיוט
 אחד, הלך זה אצל הזונה ונתן לה הזכר, והלך זה
 אצל חנוני ונתן לו הנקבה בעד זין, לקדם קרא
 דכתיב (יואל ד, א): ויתנו הילד בזונה והילדה מכרו
 ביין וישתו. לבתר יומין אייתית ההיא זונתא
 לההוא טליא לחנוני, אמרה ליה מן בגין דאית לי
 טליא דדמי לההיא טליותא לית את בעי דנסיב חד
 לחד ומה דאייתי מנייהו יהוי לאמצע, אמר לה אין,
 מיד נסבונן ויהבונן בחד ביתא, שרייה ובקיה
 ההיא טליותא, אמר לה טליא, למה את בכית,
 אמרה לו ולא אבכה דברתיה דכתנא רבה אזלה
 לאיתנסבא לעבדא. אמר לה בריתיה דמאן את,
 אמרה ליה בריתיה דצדוק כהנא. אמר לה והיכן
 אתון שריין, אמרה ליה בשוקא עילאה. אמר לה
 ומה סימן הוה בדרתכון, אמרה לו סימן פלן. אמר
 לה הוה ליה אח או אחות, אמרה הוה לי חד אח
 והוה ליה חד שומא בכתפיה, וכד הוה אתי מבי
 ספרא אנא גלייא ליה ומנשקה ליה, אמר לה אין
 חמיתיה חכמת תיה, אמרה ליה אין, גלי גרמיה
 וחכים דין לדין והוה מגפפין דין לדין ומנשקין דין
 לדין עד דנפקא נשמתהון, ורוח הקדש צוחת
 ואומרת: על אלה אני בוכיה.

מז. מעשה במקרים בת ביתוס שקדשה יהושע בן
 גמלא, ומנהו המלך להיות כהן גדול, ונקנסה פעם
 אחת לראות, ואמרה אלף וארצא אותו כשהוא
 קורא ביום הכפורים בבית המקדש, והוציאו לה
 טפטיות מפתח ביתה עד פתח בית המקדש, כדי
 שלא יתחפפו רגליה, ואף על פי כן נתחפפו רגליה,
 וכשמת יהושע בעלה פסקו לה חכמים סאתים זין

הבא, מיד האיר הקדוש ברוך הוא את עיניהם
 בפסוק הזה (תהלים סח, כג): אמר ה' מבשן אשיב
 אשיב ממזלות ים, מבשן אשיב, מבין שני אריות,
 אשיב ממזלות ים, כמשמעו. עמדה פת ראשונה
 ואמרה (תהלים מד, כא): אם שכחנו שם אלהינו ונפרש
 פנינו לאל זר, והשליכו עצמן לים. עמדה פת שניה
 ואמרה (תהלים מד, כג): פי עליך הרגנו כל היום,
 והשליכו עצמן לים. עמדה פת שלישית
 ואמרה (תהלים מד, כב): הלא אלהים יחקר זאת פי הוא
 ידע תעלמות לב, והשליכו עצמן לים, ורוח הקדש
 צוחת ואומרת: על אלה אני בוכיה. אדריאנוס
 שחק עצמות, הושיב שלש משמרות, חדא
 בחמתא, וחדא בכפר לקיטא, וחדא בבית אל
 דיהוד, אמר דערוק מן הכא, יתעד מן הכא, ודערוק
 מן הכא, יתעד מן הכא. והוה מפיק פרוזין ומכריזין
 ואומרים: אן דאית יהודאי ייתי, דמלכא בעו למתן
 ליה מילא, והוון פרוזין משמיעין יתהון וצדין
 יהודאין, הדא הוא דכתיב (הושע ז, יא): ויהי אפרים
 כיונה פותה אין לב וגו'. שאיל מחזרה איתין עלו
 שלא תינסבין, אילין דבחיין, דאתבוננו, לא נפקו,
 ואילין דלא אתבוננו נכנסו פולהון לבקעת בית
 רמון, אמר לשר צבא שלו עד שאני אוכל קרן
 גלוסקאן זו, ויך דתרנגול זה, אבקש אחד מהן
 ולא אמצא, מיד הקיפם לגיונותיו והרגום, והיה
 הדם בוקע והולך עד שהגיע לקיפרוס נהר, ורוח
 הקדש צוחת ואומרת: על אלה אני בוכיה. אילין
 דהוי חבושין, מנהון אקלין בשר קטילהון, בכל יום
 הוה מנפיק חד מינייהו ומייתי להון ואינון אקלין,
 יומא חד אמר יזיל בר גש מינן אי משבח כלום
 מיתי ואנן אקלין, מן דנפק אשכחיה לאבנה דקטיל,
 נסביה וטמריה ויהב סימן עלוי, צאל ואתא אמר
 להו לא אשכחיה כלום, אמרי יזיל בר גש חורן אי
 משבח כלום מייתי ואנן אקלין, מן דנפק ההוא בר
 גש הלך לריחיה חפש ואשכחיה לההוא דקטיל,
 אייתיה ואכלוגיה, מן דאכלון אמר לו מנן אייתית
 דין קטלא, אמר להו מן זוית פלנית, אמר ליה ומה
 סימן יהיב עלוי, אמר ליה סימן פלן, עני הוא בריה
 ואמר ווי ליה לההוא גברא דמן בשרא דאבוי אכיל,
 לקים מה שנאמר (יחזקאל ה, י): לכן אבות יאכלו בנים
 בתוכן וגו'. טרפינוס שחק עצמות ילדה אשתו
 בליל תשעה באב, והיו כל ישראל אכלים, נשתתק
 הילד בחנה אמרו ישראל גדליק או לא גדליק,
 אמרו גדליק וכל מה דבעי, לימטי עלן ימטי,
 אדליקו, אזלו ואמרון לישן ביש לאשתו של
 טרפינוס, אילין יהודאין בד ילדית הוון מתאכלין,
 וכד מייתי ולדא אדליקו בוציניא. שלחה וכתבה

פסוקיה (דברים ו, ד): שִׁמְעֵה יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' 45
 אֶחָד, מִיָּד גָּזַר עָלָיו וְהִרְגֵּהוּ. הוֹצִיא הַשָּׁשִׁי וְאָמַר 46
 גַּם הוּא פְּסוּקִיהָ (שמות ז, כא): כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבְּךָ 47
 אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא, גָּזַר עָלָיו וְהִרְגֵּהוּ. הוֹצִיא הַשָּׁבִיעִי 48
 וְהוּא הָיָה קָטָן שְׂבָכָל, אָמַר, בְּנֵי הַשְּׁתַּחֲוָה לְצֹלָם, 49
 אָמַר לוֹ חֵס וְשָׁלוֹם. אָמַר לוֹ לְמָה, אָמַר לוֹ שְׂכָן 50
 כְּתִיב בְּתוֹרָתֵנוּ (שמות ד, לו): וַיִּדְעַת הַיּוֹם וְהַשְּׁבַת אֵל 51
 לְבָבְךָ כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ 52
 מִתַּחַת אֵין עוֹד, וְלֹא עוֹד אֵלָּא שְׁנֹשְׁבָעֵנוּ לֵאלֹהֵינוּ 53
 שְׁאֵין אָנוּ מְמִירִין אוֹתוֹ בְּאֵל אַחֵר, שְׁנֹאֲמַר (שמות כו, 54
 יז): אַתָּה ה' הָאֱמֶרֶת הַיּוֹם, וְכִשָּׁם שְׁנֹשְׁבָעֵנוּ לוֹ כִּךְ 55
 נִשְׁבַּע לָנוּ שְׁאֵין מְמִירֵנוּ בְּאֵמָה אַחֶרֶת, שְׁנֹאֲמַר (שמות 56
 כו, יח): וְה' הָאֱמִירָךְ הַיּוֹם. אָמַר לוֹ קִיסָר אַחֶיךָ 57
 שְׂבָעוּ יָמִים וְשָׂבָעוּ חַיִּים וְרָאוּ טוֹבָה, וְאַתָּה קָטָן לֹא 58
 שְׂבָעָתָ יָמִים וְלֹא שְׂבָעָתָ חַיִּים וְלֹא רָאִיתָ טוֹב בְּעוֹלָם, 59
 הַשְּׁתַּחֲוָה לְצֹלָם וְאֶעֱשֶׂה כִּךְ טוֹבוֹת, אָמַר לוֹ כְּתִיב 60
 בְּתוֹרָתֵנוּ (שמות טו, יח): ה' יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד, 61
 וְאוֹמַר (תהלים י, טז): ה' מִלֶּךְ עוֹלָם וָעֶד אֲבָדוּ גוֹיִם 62
 מֵאַרְצוֹ, וְאַתָּם בְּטָלִים וְאוֹיְבֵיכֶם בְּטָלִים. בָּשָׂר וָדָם 63
 הַיּוֹם חַי וְלִמְחָר מָת, הַיּוֹם עֲשִׂיר וְלִמְחָר עֲנִי, אֲכַל 64
 הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חַי וְקַיִם לְעוֹלָם וְלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים. 65
 אָמַר לוֹ קִיסָר, רָאָה אַחֶיךָ הַרוֹגִים לְפָנֶיךָ, וְהִרְגִּינִי 66
 מִשְׁלִיךְ טַבַּעְתִּי לְאַרְץ לְפָנֶיךָ וְהִגְבִּיחָה כְּדִי 67
 שִׁידְעוּ הַכָּל שְׂשֻׁמְעָתָ לְקוֹלִי. אָמַר לוֹ חֲכָל עֲלֶיךָ 68
 קִיסָר, מָה אַתָּה מִתְּיָרָא מִבְּנֵי אָדָם שְׂכֻמוֹתָךְ, אֲנִי 69
 לֹא אֶתְיָרָא מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא 70
 אֱלֹהֵי עוֹלָם. אָמַר לוֹ וְכִי יֵשׁ אֵלֹהִים לְעוֹלָם, אָמַר לוֹ 71
 אֲלֵלֵי עֲלֶיךָ קִיסָר, וְכִי עוֹלָם שֶׁל הַפֶּקֶר רָאִיתָ. אָמַר 72
 לוֹ וְכִי יֵשׁ פֶּה לֵאלֹהֵיכֶם, אָמַר לוֹ בְּאֱלֹהֵיכֶם 73
 כְּתִיב (תהלים קטו, ה): פֶּה לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ, וּבְאֱלֹהֵינוּ 74
 כְּתִיב (תהלים לג, ו): בְּדָבָר ה' שָׁמַיִם נִצְשׂוּ. אָמַר לוֹ 75
 וְכִי יֵשׁ עֵינַיִם לֵאלֹהֵיכֶם, אָמַר לוֹ בְּאֱלֹהֵיכֶם 76
 כְּתִיב (תהלים קטו, ה): עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ, וּבְאֱלֹהֵינוּ 77
 כְּתִיב (זכריה ד, י): עֵינֵי ה' הֵמָּה מְשׁוּטָטִים בְּכָל 78
 הָאָרֶץ. אָמַר לוֹ וְכִי יֵשׁ אָזְנוֹיִם לֵאלֹהֵיכֶם, אָמַר לוֹ 79
 בְּאֱלֹהֵיכֶם כְּתִיב (תהלים קטו, ו): אָזְנוֹיִם לָהֶם וְלֹא 80
 יִשְׁמְעוּ, וּבְאֱלֹהֵינוּ כְּתִיב (מלאכי ג, טז): וַיִּקְשַׁב ה' 81
 וַיִּשְׁמַע. אָמַר לוֹ וְכִי יֵשׁ אָף לֵאלֹהֵיכֶם, אָמַר לוֹ 82
 בְּאֱלֹהֵיכֶם כְּתִיב (תהלים קטו, ו): אָף לָהֶם וְלֹא יִרְחוּ, 83
 וּבְאֱלֹהֵינוּ כְּתִיב (בראשית ח, כא): וַיִּרַח ה' אֶת רִיחַ 84
 הַנִּיחָח. אָמַר לוֹ וְכִי יֵשׁ יָדַיִם לֵאלֹהֵיכֶם, אָמַר לוֹ 85
 בְּאֱלֹהֵיכֶם כְּתִיב (תהלים קטו, ז): יָדֵיהֶם וְלֹא יִמְשְׁחוּ, 86
 וּבְאֱלֹהֵינוּ כְּתִיב (ישעיה מ, יג): אָף יָדֵי יִסְדָּה אֶרֶץ. 87
 אָמַר לוֹ וְכִי יֵשׁ רַגְלִים לֵאלֹהֵיכֶם, אָמַר לוֹ בְּאֱלֹהֵיכֶם 88
 כְּתִיב (תהלים קטו, ז): רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִהְיוּ, וּבְאֱלֹהֵינוּ 89
 כְּתִיב (זכריה יד, ד): וְעָמְדוּ רַגְלָיו בַּיּוֹם הַהוּא עַל הַר 90

בְּכָל יוֹם, וְהָא תִּנְיָא אֵין פּוֹסְקִין זֵין לְאַשָּׁה, רַבִּי חֲנִיָּא 1
 בַּר אָבָא אָמַר לְשׁוּם זְנוּת, כְּמָה דְאַתָּה אָמַר (הושע ד, 2
 יא): זְנוּת וְזֵין וְתִירוּשׁ יִחַד לָב. רַבִּי יְחִזְקִיָּה וְרַבִּי 3
 אֶבְרָהָם בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן אָמְרוּ לְתַבְשִׁילִיָּה. וְעוֹד תִּנְן 4
 אִם הָיְתָה מְנִיקָה פּוֹחַתִּין לָהּ מִמַּעֲשֵׂה יָדֶיהָ 5
 וּמוֹסִיפִים לָהּ עַל מְזוֹנוֹתֶיהָ. וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן 6
 לִיּוֹי מֵאֵי מוֹסִיף, זֵין, שְׁהֵינן מְרַבָּה אֶת הַחֲלָב. 7

אָמַר רַבִּי אֱלֵעָזָר בְּרַבִּי צְדוֹק אֲרָאָה בְּנַחְמָה אִם לֹא 8
 רָאִיתִיהָ שְׁקָשְׁרוּ שְׁעוֹרֹתֶיהָ בְּזוֹנְכֵי סוֹסִיָּהֶם שֶׁל 9
 עַרְבִיִּים, וְהָיוּ מְרִיצִין לָהּ מִירוּשָׁלַיִם וְעַד לִוְד, 10
 וְקָרָאתִי עָלֶיהָ הַפְּסוּקָה הַזֶּה (דברים כח, נו): הִרְבָּה כִּךְ 11
 וְהִעַנְגָּהּ וּגו'.

מַח. מַעֲשֶׂה בְּמֶרְיָם בְּתוֹ שֶׁל נִקְדִּימוֹן, שְׁפָסְקוּ לָהּ 13
 חֲכָמִים חֲמֵשׁ מֵאוֹת דִּינָרֵי זָהָב לְקַפֵּת בְּשָׁמַיִם בְּכָל 14
 יוֹם, אָף הָיָה עֲמִדָּה וְקָלָה אוֹתָם, וְאָמְרָה לָהֶם: כִּךְ 15
 תִּפְסְקוּ לְבִנְיָתֵיכֶם, אָמַר רַבִּי אֶחָא אָף אָנוּ עֲנִינוּ 16
 אַחֲרֶיהָ אָמֵן, אָמַר רַבִּי אֱלֵעָזָר אֲרָאָה בְּנַחְמָה אִם לֹא 17
 רָאִיתִיהָ שְׁהִיחָה מְלָקֻטָּה שְׁעוֹרִים מִתַּחַת טַלְפֵי סוֹסִים 18
 בְּעַכְשָׁי, וְקָרָאתִי עָלֶיהָ הַפְּסוּקָה הַזֶּה (שיר השירים א, ח): 19
 אִם לֹא תִדְעִי לֵךְ הִנֵּפָה בְּנָשִׁים צְאִי לֵךְ בַּעֲקָבֵי הַצֹּאן 20
 וְרַעֲי אֶת גְּדִיתֶךָ, אֵל תִּקְרִי גְדִיתֶךָ אֵלָּא גְּוִיֹתֶיךָ. 21

מַט. מַעֲשֶׂה בְּמֶרְיָם בַּת בִּיתוֹס נַחְתוֹם שְׁנֹשְׁבָתִית 22
 וּפְדָאוּהָ בְּעַכְשָׁי, וְכֵין לָהּ חֲלוּק אֶחָד אֲזֵלַת לְמִישְׁטָפִיָּה 23
 בְּיָמָא אֶתָּא גָּלָא וְנִסְכִּיָּה. וְכֵין לָהּ אוֹחֶרֶן, אֲזֵלַת 24
 לְמִישְׁטָפִיָּה בְּיָמָא וְאֶתָּא גָּלָא וְנִסְכִּיָּה, בְּעוֹן עוֹד 25
 לְמִזְבֵּן לָהּ אוֹחֶרֶן, אָמְרָה לְהוֹן הִנִּיחוּ לוֹ לְנַפְאִי 26
 שְׁיִגְבָּה אֶת חוּבּוֹ, בִּיּוֹן שְׁצַדְקָה עָלֶיהָ אֶת הַדִּין רָמַז 27
 הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לֵינִי וְהוֹצִיא לָהּ בְּלִיָּה. 28

נ. מַעֲשֶׂה בְּמֶרְיָם בַּת נַחְתוֹם שְׁנֹשְׁבָתִית הָיָה וְשָׂבָעָה 29
 בְּנִיָּה, נָטַלָן קִיסָר וְנִתְנָן לְגִיּוֹ מִן שְׂבָעָה קִנְקִלִין, 30
 הִבִּיא אֶת הָרָאשׁוֹן וְאָמַר לוֹ הַשְּׁתַּחֲוָה לְצֹלָם, אָמַר 31
 לוֹ חֵס וְשָׁלוֹם אֲנִי מִשְׁתַּחֲוָה לְצֹלָם. אָמַר לוֹ לְמָה, 32
 מִפְּנֵי שְׂפָךְ כְּתִיב בְּתוֹרָתֵנוּ (שמות כ, ב): אֲנֹכִי ה' 33
 אֱלֹהֶיךָ, מִיָּד הוֹצִיאֹ וְהִרְגֵּהוּ. הוֹצִיא הַשָּׁשִׁי וְאָמַר לוֹ 34
 הַשְּׁתַּחֲוָה לְצֹלָם, אָמַר לוֹ חֵס וְשָׁלוֹם, אָחִי לֹא 35
 הַשְּׁתַּחֲוָה וְאֲנִי אֲנִי מִשְׁתַּחֲוָה. אָמַר לוֹ לְמָה, אָמַר 36
 לוֹ שְׂפָךְ כְּתִיב בְּתוֹרָה (שמות ב, ג): לֹא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹהִים 37
 אַחֲרָיִם עַל פָּנָי, מִיָּד גָּזַר עָלָיו וְהִרְגֵּהוּ. הוֹצִיא 38
 הַשָּׁלִישִׁי וְאָמַר לוֹ הַשְּׁתַּחֲוָה לְצֹלָם, אָמַר לוֹ אֲנִי 39
 מִשְׁתַּחֲוָה. אָמַר לוֹ לְמָה, [אָמַר לוֹ שְׂכֻמוֹתָךְ 40
 בְּתוֹרָה] (שמות לד, יד): כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוָה לְאֵל אַחֵר, 41
 מִיָּד גָּזַר עָלָיו וְהִרְגֵּהוּ. הוֹצִיא הַרְבִּיעִי וְאָמַר 42
 פְּסוּקִיהָ (שמות כב, יט): זָכַח לֵאלֹהִים יִחְרֹם, גָּזַר עָלָיו 43
 וְהִרְגֵּהוּ. הוֹצִיא הַחֲמִישִׁי וְאָמַר גַּם הוּא 44

דָּבָר אַחֵר, עַל אֵלֶּה אֲנִי בּוֹכֶיָה, רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי
 נַחֲמִיָּה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר עַל סְלוּק דַּעַת וְעַל סְלוּק
 שְׂכִינָה. אֲפֹשֶׁר שְׁהִיָּה צִדְקָהּ רוֹאֶה אַחֲרִים שְׁהִי
 מִנְקָרִין אֶת עֵינָיו וְלֹא הִיָּה לוֹ דַּעַת לְהִטִּיחַ אֶת רֹאשׁוֹ
 בַּכְּתָל עַד שִׁיַּצָּאת נִשְׁמָתוֹ, אֲלֵא גֵרָם לִבְנָיו שִׁיִּהְיֶה
 לִפְנָיו. אֲלֵא עַל אוֹתָהּ שְׁעָה גִּנְאָמֵר (ירמיה ד, ט): יֹאכֵד
 לֵב הַמֶּלֶךְ וְלֵב הַשְּׂרִים וְגו'. וְרַבִּי נַחֲמִיָּה אוֹמֵר עַל
 בְּטוּל כְּהֵנָּה וּמַלְכוּת, הִדָּא הוּא דְכֹתִיב (זכריה ד, יד):
 אֵלֶּה שְׁנֵי בְנֵי הַיְצָהָר הַעֲמִידִים עַל אֲדוֹן פֶּל הָאָרֶץ,
 אֱלוֹ אֶהְרֵן וְדוֹד, אֶהְרֵן תּוֹבֵעַ עַל כְּהֵנָתוֹ, וְדוֹד תּוֹבֵעַ
 עַל מַלְכוּתוֹ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי אוֹמֵר עַל בְּטוּל תּוֹרָה,
 הִדָּא הוּא דְכֹתִיב (דברים יב, א): אֵלֶּה הַחֻקִּים
 וְהַמִּשְׁפָּטִים. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אוֹמֵר עַל עֲבוּדַת
 כּוֹכָבִים, הִדָּא הוּא דְכֹתִיב (שמות לב, ד): אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ
 יִשְׂרָאֵל. זִכְרֵי בֶן לִוִּי אוֹמֵר עַל בְּטוּל קִרְבְּנוֹת, הִדָּא
 הוּא דְכֹתִיב (במדבר כט, ט): אֵלֶּה תַעֲשׂוּ לַה' ^{בְּ}
 בְּמוֹעֲדֵיכֶם. רַבִּי אֲמִיר עַל בְּטוּל מִשְׁמֵרוֹת, וְכֵּה
 הִנָּהּ יֵשׁ לְעוֹלָם מִן הַמִּשְׁמֵרוֹת, אֲלֵא בְּשָׁנֵי הָיוּ
 מִתְּעַנִּין עַל פּוֹרְשֵׁי יָמִים. בְּשָׁלִישֵׁי הָיוּ מִתְּעַנִּין עַל
 הוֹלְכֵי דְרָכִים. בְּרִבְעֵי הָיוּ מִתְּעַנִּין עַל הַתִּינוּקוֹת
 שְׁלֹא יַעֲלֶה אֶסְכֶּרֶה בְּפִיהֶם וְיָמוֹת. בְּחִמְיָשֵׁי הָיוּ
 מִתְּעַנִּין עַל הַמַּעֲבָרוֹת שְׁלֹא יִפִּילוּ וְעַל הַמִּנְיָקוֹת
 שְׁלֹא יָמוֹתוּ בְּגִיָּהֶם. וְהָלֹא אֵין מִתְּעַנִּין עַל שְׁנֵי
 דְּבָרִים כְּאַחַד, בְּדְכָתִיב (עזרא ח, כג): וְנִצְוָמָה וְנִבְכָּשָׁה
 מִאֱלֹהֵינוּ עַל זֹאת. וְכָתוּב אַחַד אוֹמֵר בְּדִנְיָאֵל (דניאל
 ב, יח): וְרַחֲמִין לְמַבְעֵא מִן קִדְם אֵלֶּה שְׁמִיָּא עַל רוֹא
 דְּנָה, וְלֹא עַל תְּרִין. אֲלֵא כִּהֵּיָא דְאָמֵר רַבִּי חֵיָא בַּר
 אֲבָא עַל עֲצִירַת גְּשָׁמִים וְגָלוּת מִתְּעַנִּין עֲלֵיהֶן בְּכַת
 אַחַת. אֲבָל אֵין מִתְּעַנִּין לֹא בַּעֲרֵב שְׁכַת וְלֹא בְּמוֹצָאֵי
 שְׁכַת מִפְּנֵי כְבוֹד הַשְּׁכַת. עֵינֵי עֵינֵי יִרְדֶּה מִים.
 אוֹמֵר רַבִּי לִוִּי מִשָּׁל לְרוֹפֵא שְׁחָשׂשׁ עֵינָיו אַחַת, אוֹמֵר
 עֵינֵי תִבְכֶּה עַל עֵינֵי. כֶּף יִשְׂרָאֵל נִקְרָא עֵינֵי שָׁל
 הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הִדָּא הוּא דְכֹתִיב (זכריה ט, א): כִּי
 לַה' עֵין אָדָם וְכָל שְׂכֻטֵי יִשְׂרָאֵל, כִּבְיָכוֹל אוֹמֵר
 הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עֵינֵי תִבְכֶּה עַל עֵינֵי. כִּי רַחֵם מִמֶּנִּי
 מִנְּחָם מְשִׁיב נִפְשֵׁי, מַה שָּׁמוּ שָׁל מֶלֶךְ הַמַּשִּׁיחַ רַבִּי
 אֲבָא בַר כְּהֵנָּא אוֹמֵר ה' שָׁמוּ, שְׁנִיאָמֵר (ירמיה כג, ו):
 וְזֶה שָׁמוּ אֲשֶׁר יִקְרָאוּ ה' צִדְקָנוּ. דְאָמֵר רַבִּי לִוִּי טָבָא
 לְמִדִּינָתָא דְשָׁמָה כְּשֵׁם מַלְכָּה וְשֵׁם מַלְכָּה כְּשֵׁם
 אֱלֹהֵיהָ. טָבָא לְמִדִּינָתָא דְשָׁמָה כְּשֵׁם מַלְכָּה,
 דְכֹתִיב (יחזקאל מח, לה): וְשֵׁם הָעִיר מִיּוֹם ה' שְׁמָה.
 וְשֵׁם מַלְכָּה כְּשֵׁם אֱלֹהֵיהָ, שְׁנִיאָמֵר: וְזֶה שָׁמוּ אֲשֶׁר
 יִקְרָאוּ ה' צִדְקָנוּ. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לִוִּי אוֹמֵר צִמַח שָׁמוּ,
 שְׁנִיאָמֵר (זכריה ו, יב): הִנֵּה אִישׁ צִמַח שָׁמוּ וּמִתְחַתִּיו
 יִצְמָח. רַבִּי יוֹדֵן כְּשֵׁם רַבִּי אֵיבֹו אוֹמֵר מִנְּחָם שָׁמוּ,
 שְׁנִיאָמֵר: כִּי רַחֵם מִמֶּנִּי מִנְּחָם.

הַיָּתִימִים. אוֹמֵר לוֹ וְכִי יֵשׁ גֵּרוֹן לְאֱלֹהֵיכֶם, אוֹמֵר לוֹ
 בְּאֱלֹהֵיכֶם כְּתִיב (תהלים קטו, ו): לֹא יִהְיֶה בְּגֵרוֹנִם,
 וּבְאֱלֹהֵינוּ כְּתִיב (איוב לו, ב): וְהָיָה מִפְּנֵי יָצָא. אוֹמֵר לוֹ
 אִם יֵשׁ בּוֹ כָּל הַמַּדּוּת הִלְלוּ בְּאֱלֹהֵיכֶם מִפְּנֵי מַה אֵינוֹ
 מַצִּיל אֶתְכֶם מִיָּדִי כִּמוֹ שֶׁהָצִיל לְחַנּוּנָהּ מִיִּשְׂאֵל
 וְעִזְרָהּ מִיָּד נְבוּכַדְנֶצַּר. אוֹמֵר לוֹ חַנּוּנָהּ מִיִּשְׂאֵל
 וְעִזְרָהּ בְּשָׂרִים הָיוּ וְנְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ הַגּוֹן הָיָה
 לַעֲשׂוֹת גֵּס עַל יָדוֹ, אֲבָל אֶתָּה אֵינְךָ הַגּוֹן וְאֵינוֹ
 נִתְחַבְּנוּ מִיָּתָה לְשָׂמִים, אִם אֵין אֶתָּה הוֹרְגֶנּוּ הַרְבֵּה
 הוֹרְגִים יֵשׁ לְמַקּוֹם, הַרְבֵּה דְבִים הַרְבֵּה זְאֵבִים
 וְאֲרִיּוֹת וְנַחֲשִׁים וְנִמְרִים וְעַקְרָבִים שִׁיִּפְּגְעוּ בְּנוֹ
 וְיִהְיֶה גֵנוֹ, אֲלֵא לְסוּף הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲתִיד לִפְרַע
 מִמֶּךָ אֶת דְּמֵינוֹ, מִיָּד גִּזַּר עָלָיו לְהוֹרְגוֹ. אוֹמֵר לוֹ
 אִמּוֹ בְּחֵי רֹאשֶׁךָ קִיסַר תְּנֶה אֶת בְּנֵי וְאַחֲבָקְהוּ
 וְאַנְשָׁקְהוּ. נִתְנוּהוּ לָהּ וְהוֹצִיאָהּ לוֹ דִּדְיָה וְהִנִּיחָתוֹ
 חָלָב, אוֹמֵר לוֹ בְּחֵי רֹאשֶׁךָ קִיסַר הִרְגֵנִי תַחֲלֶה וְאַחֲרֵי
 כֶּךָ הִרְגֵהוּ, אוֹמֵר לָהּ קִיסַר אֵינוֹ שׁוֹמֵעַ לִיךְ מִפְּנֵי
 שְׁכֻתוֹ בְּתוֹרְתְכֶם (ויקרא כב, כח): וְשׁוֹר אוֹ שֶׁהָיָה
 וְאֵת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחָטוּ בְּיוֹם אֶחָד, אוֹמֵר לוֹ שׁוֹטָה
 שֶׁבְּעוֹלָם כְּבֵר קִימָתָה כָּל הַמַּצּוּוֹת וְלֹא נִשְׁאַר לָךְ אֲלֵא
 זֶה בְּלֶכֶד, מִיָּד צִוָּה עָלָיו לְהִרְגוֹ. נִפְלָה אִמּוֹ עָלָיו
 וְהִיָּתָה מְחַבְּקָתוֹ וּמִנְשָׁקָתוֹ וְאוֹמֵר לוֹ בְּנִי, לָךְ אֲצֵל
 אֲבִירָהֶם אֲבִיכֶם וְאוֹמֵר לוֹ כֶּךָ אוֹמֵר אֲמִי אֵל תְּזוּחַ
 דַּעְתָּךְ עָלֶיךָ וְתֹאמַר בְּנִיתִי מִזְבֵּחַ וְהַעֲלִיתִי אֶת יִצְחָק
 בְּנִי, הָרִי אִמּוֹ בְּנָתָה שְׁבַעָה מִזְבָּחוֹת וְהַעֲלִתָה שְׁבַעָה
 בְּנִים בְּיוֹם אֶחָד, אֶתָּה נָסִיּוֹן וְאֵינוֹ מַעֲשֶׂה, עַד שֶׁהִיָּתָה
 מִנְשָׁקָתוֹ וּמִחַבְּקָתוֹ גִּזַּר עָלָיו וְהִרְגֵהוּ עָלֶיךָ, וְכִינֵן
 שְׁנֵהֲרַג שְׁעֵרוֹ חֲכָמִים שְׁנוֹתָיו שָׁל אוֹתוֹ תִּינוּק וְנִמְצָא
 בֶּן שְׁתֵּי שָׁנִים וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וְשֵׁשׁ שְׁעוֹת וּמִחֲצָה.
 בְּאוֹתָהּ שְׁעָה צִעְקוּ כָּל אַמּוֹת הָעוֹלָם וְאוֹמְרוּ מַה
 אֱלֹהֵיהֶם שָׁל אֱלוֹ עוֹשֶׂה לָּהֶם שֶׁכֶּךָ הִהָרְגִין עָלָיו כָּל
 שְׁעָה, וְעֲלִיָּהֶם כְּתִיב (תהלים מד, כג): כִּי עָלֶיךָ הִרְגֵנוּ
 כָּל הַיּוֹם. לְאַחֲרֵי יָמִים נִשְׁתַּטִּית אוֹתָהּ הָאִשָּׁה וְנִפְלָה
 מִן הַגַּג וּמִתָּה, לְקִים מַה שְׁנִיאָמֵר (ירמיה טו, ט):
 אֲמַלְלָה יְלֹדֹת הַשְּׁבַעָה, וּבַת קוֹל יוֹצֵאת
 וְאוֹמֵרַת (תהלים קיג, ט): אִם הַבָּנִים שְׁמַחָה, וְרוּחַ
 הַקְּדֹשׁ צוֹחַת וְאוֹמֵרַת: עַל אֵלֶּה אֲנִי בּוֹכֶיָה.

נֹא. מַעֲשֶׂה בְּדוֹאג בֶּן יוֹסֵף שְׁמַת וְהַנִּיחַ בֶּן קָטָן
 לְאִמּוֹ, וְהִיָּתָה מִמַּדְדַת אוֹתוֹ בְּטַפְּחִים וְנוֹתַנָּה מִשְׁקָלוֹ
 וְהָב לְשָׂמִים כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה, וְכִינֵן שֶׁהִקִּיפָה מַצּוּדָה
 בִּירוּשָׁלַיִם, טַבְּחָתוֹ אִמּוֹ בִּידֵיהָ וְאַכְלָתוֹ, וְהִיָּה יִרְמְיָה
 מִקּוֹנֵן לִפְנֵי הַמַּקּוֹם וְאוֹמֵר (איכה ב, כ): לִמִּי עוֹלָלָתָהּ
 כֵּה אִם תֹּאכְלֶנָּה נָשִׁים פָּרִים עֲלִלִי טַפְּחִים. וְרוּחַ
 הַקְּדֹשׁ מְשִׁיבָתוֹ (איכה ב, כ): אִם יִהְיֶה בְּמִקְדָּשְׁךָ ה' כֶּהֱן
 וְנִבְיָא, זֶה זְכָרִיָּה בֶּן יְהוֹיָדָע.

47 פי גבר אויב. רבי איבו אמר פהדא אפתא דקרא
48 דכמה דההיא רבניא היא קטנא. רבי יהודה ברבי
49 סימון אמר פהדא חזירתא דכמה דבניה רבין היא
50 קטנא.

51 נב. פרשה ציון בנדיה. כתיב (ירמיה ח, כג): מי יתן
52 ראשי מים ועיני מקור דמעה, מי אמר הפסוק הזה,
53 אם תאמר ירמיה, אפשר לו שלא לאכל, אפשר לו
54 שלא לישון, אלא מי אמרו מי שאין לפניו לא
55 אכילה ולא שנה, דכתיב (תהלים קכא, ד): הנה לא ינום
56 ולא יישן שומר ישראל. רבי אבא בר פהנא בשם
57 רבי לוי אמר, כתיב (בראשית א, ט): ויאמר אלהים יקוו
58 המים, אמר הקדוש ברוך הוא יקוו לי המים מה
59 שאני עתיד לעשות בהן. רבי חגי בשם רבי יצחק
60 אמר משל למלך שפנה לו פלטירין, והושיב בהן
61 דיוורין אלמים, ובכל יום יום היו משכימין
62 ושואלין בשלום המלך ומקלסין אותו ברמיה
63 ובאצבע, אמר המלך ומה אלו שהן אלמים כך
64 מקלסין אותי, אם היו פקחין על אחת כמה וכמה,
65 מה עשה הושיב בהן דיוורין פקחין, עמדו והחזיקו
66 בפלטין של מלך ואמרו אין זו פלטין אלא שלנו,
67 באותה שעה אמר המלך תחזור פלטין לכמות
68 שהיתה. כך מתחלת ברייתו של עולם לא היה קלוסו
69 עולה אלא מן המים, הדא הוא דכתיב (תהלים צג, ד):
70 מקלות מים רבים אדירים משברי ים, ומה היו
71 אומרים: אדיר במרום ה', באותה שעה אמר
72 הקדוש ברוך הוא ומה אם אלו שאין להם לא פה
73 ולא לשון, לא אמירה ולא דבור כך מקלסין אותי,
74 לכשאבדא בני אדם על אחת כמה וכמה, וכיון
75 שבדא בני אדם עמדו דור אגוש ודור המבול ומרדו
76 בו, באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא יחזור
77 העולם לכמות שהיה, שנאמר (בראשית ז, יב): ויהי
78 הגשם על הארץ. רבי יהודה ברבי סימון אמר לאחד
79 שהיה לו מקל וצנית, עמד וסגל וקנה לו צאן,
80 ונכנסו זאבין ובקעום, אמר אותו הרועה אחזור
81 לאותו מקל ולאותה צנית. כך רועה זה הקדוש
82 ברוך הוא, שנאמר (תהלים פ, ב): רעה ישראל האזינה
83 נהג בצאן יוסף ישב הכרובים הופיעה. צאן אלו
84 ישראל, שנאמר (יחזקאל לז, לא): ואתן צאני צאן
85 מרעיתי. נכנסו זאבין לתוך עדרו ובקעום, אלו
86 השונאים שנכנסו לבית המקדש, באותה שעה אמר
87 הקדוש ברוך הוא: מי יתן ראשי מים. כתיב (תהלים
88 מב, ח): אלה אופרה ואשפכה עלי נפשי, כנסת
89 ישראל אומרת לפני הקדוש ברוך הוא, לשעבר
90 הייתי עולה לירושלים ויורכים מתקנים, ועכשיו
91 בשוף, שנאמר (הושע ב, ח): לכן הנני שף את דרפך
92 בסירים.

1 אמר רבי חנינא ולא פליגי חושבנא דדין פחושבנא
2 דדין, הוא מנחם הוא צמח. והדא מסייע להדא
3 דרבי יודן בשם רבי איבו. עובדא הוה בחד בר נש
4 דהוה קא רדי, געת חדא תורתיה, עבר עלוי חד
5 ערבי, אמר ליה מה את, אמר ליה יהודאי אנא, אמר
6 ליה שרי תורף ושרי פדנך, אמר ליה למה, אמר ליה
7 דבית מקדשון דיהודאי חרב. אמר ליה מנא ידעת,
8 אמר ליה ידעית מן געיינתא דתורף. עד דהוה עסיק
9 עמיה געת זימנא אחרימי, אמר לו אסר תורף אסר
10 פדנך דאתיליד פריקהון דיהודאי. אמר ליה ומה
11 שמיא, אמר לו מנחם שמיא. ואבוי מה שמיא, אמר
12 ליה חזקה. אמר ליה והיכן שריני, אמר ליה בבירת
13 ערבא בדבית לחם יהודה. זבין ההוא גברא תורוי
14 זבין פדניה והוה מזבין לבדין דינוקין. עלל לקרתא
15 ונפק לקרתא, עלל למדינה ונפק למדינה, עד דמטא
16 לתמן, אתנין כל כפרנא למזבן מיניה וההיא איתתא
17 אמיה דההוא ינוקא לא זבנת מיניה. אמר לה למה
18 לית את זבנת לבדין דינוקין, אמרה ליה דחשייה
19 קשיי לינוקי. אמר לה למה, אמרה ליה דעל רגלוי
20 חרב בית מקדשא. אמר לה רחיצין אנן בכוריה
21 עלמא דעל רגלוי חרב ועל רגלוי מיתבני. אמר לה
22 את הוי נסיבא לך מן אילין לבדין דינוקין ולבתר
23 יומין אנא אתי לביתך ונסב פריעך, נסבה ואזלה.
24 לבתר יומין אמר האי גברא איזיל ואיחמי ההוא
25 ינוקא מאי קא עביד, אתא לגבה אמר לה ההוא
26 ינוקא מאי קא עביד, אמרה ליה לא אמרית לך
27 דחשייה קשיי אפלו על רגליה נחשיה, דמן ההיא
28 שעפתא אתנין רוחין ועלעולין טענוגיה ואזלין להון.
29 אמר לה ולא כך אמרית לך דעל רגלוי חרב ועל
30 רגלוי מתבני.

31 אמר רבי אבון למה לי ללמד מן ערביי, ולא מקרא
32 מלא הוא, דכתיב (ישעיה י, לד): והלכנון באדיר ופול.
33 וכתיב בתריה (ישעיה יא, א): ויצא חטר מגזע ישי ונגזר
34 משרשיו פרה. דבי רבי שילא אמרי שילה שמו של
35 משיח, שנאמר (בראשית מט, י): עד פי יבא שילה.
36 שלה כתיב. דבי רבי חנינא אמרי חנינה שמו,
37 שנאמר (ירמיה טז, יג): אשר לא אתן לכם חנינה. דבי
38 רבי ינאי אמרי ינון שמו, דכתיב (תהלים עב, יז): לפני
39 שמש ינון שמו. רבי ביבא סגוריא אמר נהירא
40 שמו, שנאמר (דניאל ב, כב): ונהורא עמה שרא. נהירא
41 כתיב. רבי יהודה ברבי סימון אמר בשם רבי שמואל
42 ברבי יצחק הדין מלכא משיחא אי מחייה הוא דוד
43 שמיא, אי ממייתא הוא דוד שמיא.
44 אמר רבי תנחומא אנא אומר טעמיה (תהלים יח, נא):
45 מגדיל ישועות מלכו ועשה חסד למשיחו, ולדוד,
46 אין כתיב פאן, אלא לדוד ולזרעו. היו בני שוממים

נכו מלך מצרים להלחם בכרפמיש על פרת, 47
 בקרקסיון דעל פרת, וישלח אליו מלאכים לאמר 48
 מה לי ולך מלך יהודה לא עליך אתה היום כי אל 49
 בית מלחמתי ואלהים אמר לכהלני, מפי הקדוש 50
 ברוך הוא אני עולה, חדל לך מאלהים אשר עמי, 51
 זה לשון עבודת פוכבים. ולא הסב יאשיהו פניו, 52
 ולא שמע אל דברי נכו מפי אלהים, זה ירמיהו 53
 שאמר ליאשיהו, כך מקבלני מישעיה רבי (ישעיה יט, 54
 ב) וסכסכתי מצרים במצרים, ולא שמע לו, אלא 55
 אמר לו משה רבה דרפק לא כך אמר (ויקרא כו, ו) : 56
 וחרב לא תעבר בארצכם, וחרבו של אותו רשע 57
 עוברת בארצי ובתחומי, והוא לא היה יודע שכל 58
 דורו עובדי עבודת פוכבים היו, הנה משלח זוג 59
 תלמידים למיבערא עבודת פוכבים מבתיהון, והוון 60
 עללין ולא משפחין כלום, עד הנפקון אחרון טרודו 61
 תרעין, מן דהוון טרדין לתרעיה הוון חמן ותייה, 62
 אמרו עליהון מן דאתא ותימן הוא דאתא וקלקל, 63
 לפיכך (דברי הימים ב לה, כג) : וירדו הירם למלך 64
 יאשיהו, אמר רבי מגי שלש מאות חצים הורו בו 65
 עד שנעשה גופו ככברה, והיה ירמיהו מצית אחריו 66
 לידע מהו אומר, ומה היה אומר : צדיק הוא ה' כי 67
 פיהו מריתי, פיהו ופום סרסורו. 68

נד. קראתי למאהבי המה רמוני, רבנן פתרין קריא 69
 בנביאי השקר, שהיו מאהבין אותי לעבודת פוכבים 70
 שלהן. המה רמוני, גם המה רמוני, לא זזו מתנבאין 71
 עלי שקר עד שהגלו אותי ממקומי, שנאמר (איכה ב, 72
 יד) : ויחזו לך משאות שוא ומדווחים, מדווחם פתיב. 73
 רבי שמעון בר יוחאי פתר קריא בנביאי האמת, 74
 שהיו מאהבין אותי להקדוש ברוך הוא, המה 75
 רמוני, שהיו מרמין בי ואומרים לי הפרישו תרומה 76
 ומעשרות, וכי יש תרומה ומעשרות בבבל, אלא 77
 בשביל לאהבני להקדוש ברוך הוא, הוא שירמיה 78
 אומר (ירמיה לא, כ) : הציבי לך צינים, הציני במצוות, 79
 שהיו ישראל מצינין בהם. (ירמיה לא כ) : שמי לך 80
 תמרורים, זה חרפן בית המקדש, וכן הוא 81
 אומר (תהלים קלו, ה) : אם אשפחך ירושלים תשפח 82
 ימיני. שתי לבך למסלה דרך הלכת, אמר רבי חיא 83
 הלכתי פתיב. את מוצא בשעה שגלו ישראל לבבל 84
 מה פתיב (ישעיה מג, יד) : למענכם שלחתי בבלה. גלו 85
 לעילם שכינה עמהם, דכתיב (ירמיה מט, לח) : ושמתי 86
 כסאי בעילם. גלו ליון שכינה עמהם, דכתיב (זכריה 87
 ט, יג) : ועוררתי בנות ציון על בנות יון, וכתוב 88
 בתרייה : וה' עליהם יראה וגו', לכך פתיב דרך 89
 הלכתי, דבר אחר, שתי לבך למסלה דרך הלכת, 90
 אמר להם ירמיה ראו באילו דרכים הלכתם, ועשו 91

דבר אחר, אלה אזהרה, לשעבר הייתי עולה 1
 ואילנות מספכות על ראשי, ועכשיו תלויה לשמש. 2
 אלה אזהרה, לשעבר הייתי עולה בצלו של הקדוש 3
 ברוך הוא, ועכשיו בצלן של מלכיות. אלה אזהרה 4
 וגו', אספסאנוס קיסר הושיב שומרים רחוק 5
 מפומעים שמונה עשר מיל, והיו שואלים לעולי 6
 רגלים ואומרים להם למי אתם, והיו אומרים להם 7
 אספסאני, טרכיני, אדריני. 8

אמר רבי ברכיה אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש 9
 ברוך הוא, לשעבר הייתי עולה וסלי פבורים על 10
 ראשי בהשפמה, שהיו אומרים (ירמיה לא, ה) : קומו 11
 ונעלה ציון, ובדרכים היו אומרים (תהלים קכב, ב) : 12
 עמדות היו רגלינו בשעריך ירושלים. בהר הבית מה 13
 היו אומרים (תהלים קנ, א) : הללויה הללו אל בקדשו. 14
 בעורה היו אומרים (תהלים קנ, ו) : כל הנשמה תהלל 15
 יה, ועכשיו אדם, דמומה סלקא, דמומה נחמא. 16
 אלה אזהרה, לשעבר הייתי עולה בשירות ובזמירות 17
 לפני הקדוש ברוך הוא, כמה דאת אמר (תהלים מב, 18
 ה) : בקול רנה ותודה, ועכשיו ככה סלקא ככה 19
 נחמא. אלה אזהרה, לשעבר הייתי עולה המוניות 20
 המוניות של חגיגה, כמה דאת אמר (תהלים מב, ה) : 21
 המון חוגג. 22

אמר רבי לוי כהדין געגעא דלא פסיק לא ביממא 23
 ולא בליליא, ועכשיו טמשא סלקין וטמשא נחתין, 24
 אלה אזהרה ואשפכה עלי נפשי וגו'. 25

דבר אחר, פרשה ציון בדידה, רבי יהושע דסכנין 26
 בשם רבי לוי אמר למלך שהיה לו בן, הוי מחי ליה 27
 ואמר חטית, הנה מחי ליה ואמר חטית וסיפלת, 28
 ועוד הוי מחי ליה עד דפשט עשר אצבעיו קודמוי, 29
 כך הקדוש ברוך הוא הנה מניסר לירושלים והות 30
 אמרה חטית, עד פרשה ציון בדידה. אין מנחם לה, 31
 אמר רבי לוי כל מקום שנאמר : אין, הנה לה, 32
 (בראשית יא, ל) : ותהי שרי עקרה אין לה ולד, והנה 33
 לה, דכתיב (בראשית כא, א) : וה' פקד את שרה. 34
 ודכותה (שמואל א א, ב) : ולחנה אין ילדים, והנה לה, 35
 דכתיב (שמואל א ב, כא) : כי פקד ה' את חנה. 36
 ודכותה (ירמיה ל, יז) : ציון היא דרש אין לה, והנה 37
 לה. דכתיב (ישעיה נט, כ) : ובא לציון גואל, אף כאן 38
 אין מנחם לה, והנה לה, דכתיב (ישעיה נא, יב) : אנכי 39
 אנכי הוא מנחמכם. צוה ה' ליעקב סביבו צריו, 40
 כגון חלמיש, לנהו. קסטרא, לחיפה. סוסינתא, 41
 לטבריה. יריחו, לנועדן. לוד, לאונו. היתה 42
 ירושלים לנדה ביניהם, לרחוק היתה. 43

נג. צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי, מי אמרו לפסוק 44
 זה, יאשיהו אמרה, הדיא הוא דכתיב (דברי הימים ב לה, 45
 כ) : אחרי כל זאת אשר הכין יאשיהו את הבית עלה 46

45 פי רבות אנהתי ולפי דין. את מוצא שפדבר שחטאו
 46 ישראל בו לקו ובו מתנחמים, חטאו בראש, ולקו
 47 בראש, ומתנחמים בראש. חטאו בראש,
 48 דכתיב (במדבר יד, ד): נתנה ראש ונשובה מצרימה.
 49 ולקו בראש, דכתיב (ישעיה א, ח): כל ראש לחלי.
 50 ומתנחמין בראש, דכתיב (מלכה ב, ג): ויעבר מלכם
 51 לפניהם וה' בראשם. חטאו באזן, דכתיב (זכריה ז,
 52 יא): ואזניהם הכבירו משמוע, ולקו באזן,
 53 דכתיב (שמואל א ג, יא): אשר כל שמעו תצלילה שתי
 54 אזניו. ומתנחמין באזן, דכתיב (ישעיה ל, כא): ואזניך
 55 תשמענה דבר מאחריך לאמר. חטאו בעין,
 56 דכתיב (ישעיה ג, טז): פי גבהו בנות ציון ותלכנה
 57 נטויות גרון ומשקרות עינים, ולקו בעין,
 58 דכתיב (איכה א, טז): עיני עיני ירדה מים. ומתנחמין
 59 בעין, דכתיב (ישעיה נב, ח): פי עין בעין יראו בשוה
 60 ה' ציון. חטאו באף, דכתיב (יחזקאל ח, יז): והנם
 61 שלחים את הזמורה אל אפם, ולקו באף,
 62 דכתיב (ויקרא כו, מא): אף אני אלף עמו בקרי.
 63 ומתנחמין באף, דכתיב (ויקרא כו, מד): ואף גם זאת
 64 בהיותם בארץ איביהם לא מאסתיים ולא געלתיים
 65 לכתם להפר בריתי אתם. חטאו בפה, דכתיב (ישעיה
 66 ט, טז): וכל פה דבר נבלה. ולקו בפה, דכתיב (ישעיה
 67 ט, יא): ויאכלו את ישראל בכל פה. ומתנחמין בפה,
 68 דכתיב (תהלים קכו, ב): אז ימלא שחוק פינו. חטאו
 69 בלשון, דכתיב (ירמיה ט, ב): וידרכו את לשונם קשתם
 70 שקר, ולקו בלשון, דכתיב (איכה ד, ד): דבק לשון
 71 יונק. ומתנחמין בלשון, דכתיב (תהלים קכו, ב):
 72 ולשונו רנה. חטאו בלב, דכתיב (זכריה ז, יב): ולכם
 73 שמו שמיר משמוע, ולקו בלב, דכתיב (ישעיה א, ח):
 74 וכל לבב דין. ומתנחמין בלב, דכתיב (ישעיה מ, ב):
 75 דברו על לב ירושלים. חטאו ביד, דכתיב (ישעיה א,
 76 טו): ידיכם דמים מלאו. ולקו ביד, דכתיב (איכה ד,
 77 י): ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן. ומתנחמין
 78 ביד, דכתיב (ישעיה יא, יא): יוסיף ה' שנית ידו. חטאו
 79 ברגל דכתיב (משלי א, טז): פי רגליהם לרע ירוצו.
 80 ולקו ברגל, דכתיב (ירמיה יג, טז): ובטרים יתנגפו
 81 רגליכם על הרי נפש. ומתנחמין ברגל, דכתיב (ישעיה
 82 נב, ז): מה נאוו על ההרים רגלי מבשר. חטאו בהוא,
 83 דכתיב (ירמיה ה, יב): כחשו בה' ויאמרו לוא הוא.
 84 ולקו בהוא, דכתיב (ישעיה סג, י): ויהפך להם לאויב
 85 והוא גלחם בם. ומתנחמין בהוא, דכתיב (ישעיה נא,
 86 יב): אנכי אנכי הוא מנחמכם. חטאו בזה,
 87 דכתיב (שמות לב, א): פי זה משה האיש. ולקו בזה,
 88 דכתיב (איכה ה, יז): על זה היה דוה. ומתנחמין בזה,
 89 דכתיב (ישעיה כה, ט): הנה אלהינו זה קוינו לו. חטאו
 90 באש, דכתיב (ירמיה ז, יח): הבנים מלקטים עצים

1 תשובה, דכתיב (ירמיה לא, כ): שובי בתולת ישראל,
 2 ומיד אתם חזרין לעריכם, דכתיב (ירמיה לא, כ): שבי
 3 אל עריך אלה.

4 נה. ראה ה' פי צר לי מצי חמרמרו, רבי חזקוני
 5 חנינא אמר עשאן מורות מורות. רבי שמואל בר
 6 נחמני אמר עשאן גושין גושין. נהפך לפי בקרבי,
 7 למה, פי מרו מריתי. מחוץ שפלה חרב בבית פמנות,
 8 זה שאמר משה (דברים לב, כח): מחוץ תשפל חרב
 9 ומחדרים אימה.

10 נו. שמעו פי נאנחה אני, רבי יהושע פתר קריה
 11 באהרן, את מוצא בשעה שמת אהרן הוכרחו ענני
 12 כבוד ונתקבצו כל ישראל לספדו, אמרו משה אבל
 13 ואלעזר אבל ומי לא יתאבל. מיד מה כתיב
 14 תמן (במדבר כא, א): וישמע הפענני מלך ערד, וכתיב:
 15 וילחם בישראל וישב ממנו שבי. ורבנן פתרון קריה
 16 בחרבן בית המקדש, את מוצא שפלה מקום שבקשו
 17 ישראל לברח היו מסגירין אותן, בקשו לברח כלפי
 18 צפון ולא הניחום, הדא הוא דכתיב (עמוס א, ו): על
 19 שלשה פשעי עזה ועל ארבעה לא אשיבנו על
 20 הגלותם גלות שלמה להסגיר לאדום. בקשו לברח
 21 כלפי מזרח, ולא הניחום, הדא הוא דכתיב (עמוס א,
 22 ט): על שלשה פשעי צר ועל ארבעה לא אשיבנו
 23 על הסגירם גלות שלמה לאדום ולא זכרו ברית
 24 אחים. בקשו לברח כלפי מערב, ולא הניחום,
 25 דכתיב (ישעיה כא, ג): משא בערב בערב תלינו
 26 ארחות וגו'. פי אתה עשית, משל למלך שגשא
 27 למטרונה, אמר לה אל תשיחי עם חברותיך ואל
 28 תשאלי מהן ואל תשאלי להן, לימים פעם עליה
 29 המלך וטרדה חוץ לפלטין, וחזרה על כל שכנותיה
 30 ולא קבלו אותה, וחזרה לפלטין, אמר לה המלך
 31 אקשית אפיה, אמרה המטרונה למלך, אדוני אלולי
 32 הייתי משאילה להן, ושאלת מהן מנא, והנה
 33 עבדתי גבה, או עבדתי גבי, לא הוון מקבלין לי.
 34 כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, אקשיתון
 35 אפיון, אמרו לפניו רבון העולמים לא כתבת
 36 בתורתך (דברים ז, ג): ולא תתחתן בהם בתך לא תתן
 37 לבנו ובתו לא תתן לבנה, אלולי הוינן משאלין
 38 להון, ונסבון מינהון ואינונן מינן, והוית ברתיה גבי
 39 או ברתיה גביה, לא הוו מקבלים לי, הוי פי אתה
 40 עשית. הבאת יום קראת ויהיו כמני, בצרה, ולא
 41 כמוני ברוחה.

42 נו. תבא כל רעתם לפניך ועולל למו, אייתי עליהון
 43 מן דאייתית עלי, דקדק עליהן מה דקדקת עלי.
 44 ועולל למו, קטיף עוללתייהון כמה דקטפת עוללתי.

44 פֶּר רַבִּי חֲנִינָא אֵיף חַיִּיב ה' בְּרוּגְזִיה יֵת בֵּת צִיּוֹן.
 45 אֵית אֲתָרָא דְצוּחִין לְחִיבָא עֵיבָא. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר
 46 נַחֲמָנִי אָמַר, אֵיף פְּיִיב ה' בְּרוּגְזִיה. אֵית אֲתָרָא
 47 דְצוּחִין לְחִיבָא עֵיבָא. וּרְבָנָן אָמְרִין אֵיף שְׁנִים ה'
 48 בְּרוּגְזִיה יֵת בֵּת צִיּוֹן. הַשְּׁלִיף מִשְׁמַיִם אֶרֶץ תִּפְאָרֶת
 49 יִשְׂרָאֵל, רַבִּי הוֹנָא וְרַבִּי אַחָא בְּשֵׁם רַבִּי חֲנִינָא בְּרִיה
 50 דְרַבִּי אֲבָהוּ, מְשַׁל לְמַלְךְ שְׁהִיָּה לוֹ בֶּן, בָּכָה וְנִתְּנָה
 51 עַל אֲרֻבּוֹתָיו, בָּכָה וְנִתְּנָה עַל זְרוּעוֹתָיו, בָּכָה
 52 וְהִרְכִּיבוֹ עַל כְּתָפוֹ, טָגַף עָלָיו וּמִיד הַשְּׁלִיכוֹ לְאֶרֶץ,
 53 וְלֹא הָיָה מְחֻתֵּיתִיה מְסוּקִיתִיה, מְסוּקִיתִיה צִיבָחַר
 54 צִיבָחַר, וּמְחֻתֵּיתִיה כּוֹלָא חֲדָא. כֶּף (הוֹשֵׁעַ יָא, ג):
 55 וְאֲנִי תַּגְלִיתִי לְאֶפְרַיִם קָחַם עַל זְרוּעָתִי. וְאַחֲרֵי
 56 כֶּף (הוֹשֵׁעַ י, יא): אֲרֻבּוֹת אֶפְרַיִם יִתְרוֹשׁ יְהוּדָה יִשְׁדָּד
 57 לוֹ יַעֲקֹב. וְאַחֲרֵי כֶּף: הַשְּׁלִיף מִשְׁמַיִם אֶרֶץ תִּפְאָרֶת
 58 יִשְׂרָאֵל.

59 דְּבַר אַחֲרֵי, הַשְּׁלִיף מִשְׁמַיִם אֶרֶץ תִּפְאָרֶת יִשְׂרָאֵל,
 60 אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּרַבִּי נַחֲמָן מְשַׁל לְבָנִי מְדִינָה
 61 שְׁעָשׂוֹ עֲטָרָה לְמַלְךְ, הִקְנִיטוּהוּ וּסְבָלָן, הִקְנִיטוּהוּ
 62 וּסְבָלָן, אַחֲרֵי כֶּף אָמַר לָהֶם הַמֶּלֶךְ כְּלוּם אַתֶּם
 63 מִקְנִיטִין אוֹתִי אֲלֹא בַעֲבוּר עֲטָרָה שְׁעָטַרְתֶּם לִי, הֵא
 64 לְכוּן טְרוֹן בְּאַפִּיכוֹן, כֶּף אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
 65 לְיִשְׂרָאֵל, כְּלוּם אַתֶּם מִקְנִיטִין אוֹתִי אֲלֹא בְּשִׁבְלִי
 66 אִיקוּנִין שֶׁל יַעֲקֹב שֶׁחִקְקָה עַל כֶּסֶּאִי, הֵא לְכוּן טְרוֹן
 67 בְּאַפִּיכוֹן, הוּי: הַשְּׁלִיף מִשְׁמַיִם אֶרֶץ וּגו'.

68 ג. וְלֹא זָכַר הָדָם רַגְלָיו, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר יִצְחָק,
 69 אֵין הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא זֹכֵר אוֹתוֹ הָדָם שֶׁל בֵּין רַגְלָיו
 70 שֶׁל זֶקֶן, שְׁנַאֲמַר (בְּרַשִׁית יז, כד): וְאַבְרָהָם בֶּן תִּשְׁעִים
 71 וְתִשְׁעֵי שָׁנָה בְּהִמְלֹךְ בֶּשֶׁר עָרְלָתוֹ, אָמַר רַבִּי יוֹדֵן
 72 לְמַלְךְ שְׁתַּפֵּשׂ אֶת שׁוֹנְאֵיו וְהִרְגֵנָּה, וְהָיוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה
 73 מִפְּרָפְסִין בְּדָם שׁוֹנְאֵיו, פַּעַם אַחַת הִקְנִיטוּהוּ וְדִחְפָן
 74 וְהוֹצִיאָן חוּץ לְפִלְטִין, אָמְרוּ אֵין הַמֶּלֶךְ נִזְכָּר לָנוּ
 75 אוֹתוֹ הָדָם שֶׁהֵינָנוּ מִפְּרָפְסִין בְּדָם שׁוֹנְאֵיו, כֶּף אָמְרוּ
 76 יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֵין אַתָּה נִזְכָּר לָנוּ
 77 אוֹתוֹ הָדָם שֶׁבְּמִצְרַיִם, שְׁנַאֲמַר (שְׁמוֹת יב, ז): וְלָקַחוּ מִן
 78 הָדָם וְנִתְּנָה עַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת וְעַל הַמַּשְׁקוֹף.

79 דְּבַר אַחֲרֵי, וְלֹא זָכַר הָדָם רַגְלָיו, אֵין הָדָם זֶה אֲלֹא
 80 בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הָדָא הוּא דְּכֶתִיב (תְּהִלִּים צט, ה): רוּחַמּוֹ
 81 ה' אֶלְהִינוּ וְהִשְׁתַּחֲוִי לְהָדָם רַגְלָיו קְדוֹשׁ הוּא. בְּיוֹם
 82 אֲפֹ, אָמַר רַבִּי אַחָא יוֹם אַחַד הָיָה חֲרוֹן אַפּוֹ שֶׁל
 83 הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְאֵלּוּ עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל תְּשׁוּבָה
 84 פִּשְׁרוֹ. (יִחְזָקְאֵל ט, א): וַיִּקְרָא בְּאֲזִי קוֹל גְּדוֹל לֵאמֹר
 85 קִרְבוּ פְקֻדוֹת הָעִיר וְאִישׁ כָּלִי מִשְׁחָתוֹ בִּידּוֹ, עַד הֵיכָן
 86 חָטְאוּ שֶׁל עֶגְלָה קָנָם, רַבִּי בְרַכְיָה וְאָמְרִי לָהּ רַבִּי
 87 נַחֲמָה בֶּן אֲלֻעָד עַד עֶגְלָיו שֶׁל יִרְבָּעָם בֶּן נֶכֶט, הָדָא
 88 הוּא דְּכֶתִיב (הוֹשֵׁעַ ז, א): כִּרְפָאִי לְיִשְׂרָאֵל וְנִגְלָה עוֹן

1 וְהָאֲבוֹת מְבַעְרִים אֶת הָאֵשׁ. וְלָקוּ בָּאֵשׁ, דְּכֶתִיב (איכה
 2 א, יג): מִמְּרוֹם שִׁלַּח אֵשׁ. וּמִתְנַחֲמִין בָּאֵשׁ,
 3 דְּכֶתִיב (זכריה ב, ט): וְאֲנִי אֶהְיֶה לָּהּ נֶאֱמָר ה' חֹמַת אֵשׁ
 4 סָבִיב, חָטְאוּ בִּישׁ, דְּכֶתִיב (שְׁמוֹת יז, ז): הַיֵּשׁ ה'
 5 בְּקִרְבָּנוּ, וְלָקוּ בִּישׁ, דְּכֶתִיב (איכה א, יב): אִם יֵשׁ
 6 מִכְּאוֹב כִּמְכָאֲבִי. וּמִתְנַחֲמִין בִּישׁ, דְּכֶתִיב (משלי ח,
 7 כא): לִהְנַחִיל אֶהְיֶה יֵשׁ וְאַצְרֵתִיהֶם אֲמַלֵּא. חָטְאוּ
 8 בְּכַפְלִים, דְּכֶתִיב (איכה א, ח): חָטָא חָטָא יְרוּשָׁלַיִם.
 9 וְלָקוּ בְּכַפְלִים, דְּכֶתִיב (ישעיה מ, ב): כִּי לָקַחְתָּ מִיָּד ה'
 10 כַּפְלִים בְּכָל חֲטָאתֶיהָ. וּמִתְנַחֲמִים בְּכַפְלִים,
 11 דְּכֶתִיב (ישעיה מ, א): נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם.

12 סָלִיק אֲלֵפָא בֵּיתָא קְדָמָא

פרשה ב

14 א. הִתְפַּף עָלַי בְּלֹהוֹת (איוב ל, טו), אָמַר רַבִּי חֲנִינָא
 15 אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לְשַׁעֲבֹר
 16 הֵייתִי אֲנִי מִבְּהֵלֶת לְאַחֲרִים, כְּמָה דָּאֵת אָמַר (אסתר ו,
 17 יד): וַיִּבְהֹלוּ לְהַכִּיָּא אֶת הַמֶּן, וְכָתוּב אַחַד
 18 אוֹמֵר (יִחְזָקְאֵל כו, כא): בְּלֹהוֹת אֲתָנָף וְאִיגָה,
 19 וְאוֹמֵר (שְׁמוֹת טו, טו): אֲזַ נִבְהֹלוּ אֲלוֹפֵי אֲדוֹם, וְעִכְשָׁיו
 20 הַפּוֹכָה עָלַי, אָמַר רַבִּי אַחָא לְחָלְיוֹ שֶׁל עַמּוּד,
 21 שְׁהֵיָתָה מִתְּהַפֵּכַת בְּתוֹךְ הַפִּלְטָנָא, וְהִטִּיסָה בְּצִירוֹ
 22 וְנִסְמָכָה, כֶּף (תְּהִלִּים פח, ח): עָלַי סִמְכָה חֲמָתְךָ. תִּרְדֹּף
 23 בְּרוּחַ נְדָבְתִי. בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵם נְדִיבִים וְרֹאיוּיִן לְבֹא לִי
 24 גְּאֻלָּה עַל יְדֵיהֶם, אַתָּה מְרַדֵּפֶן בְּרוּחַ. וְכַעַב עֲבָרָה
 25 יִשְׁעָתִי, בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵם נְדִיבִים וְרֹאיוּיִם לְבֹא לִי
 26 יִשׁוּעָה עַל יְדֵיהֶם, אַתָּה מְסִיטֵן וּמַעֲבִירֵן כְּעֵבִים,
 27 שְׁנַאֲמַר: אֵיכָה יַעֲיֵב בָּאֲפֹ ה' אֶת בֵּת צִיּוֹן.
 28 וְכֶתִיב (דְּבָרִים ח, כ): כְּגוֹלִים אֲשֶׁר ה' מַאֲבִיד מִפְּנִיכֶם,
 29 תֹּאמַר מָה אֵלּוּ בִכְהֵן וְנִבְיָא אֵף אֵלּוּ בִכְהֵן וְנִבְיָא,
 30 וּמָה אֵלּוּ בְּשׁוֹפָר וּבְתִרְעוּעָה כֶּף אֵלּוּ בְּשׁוֹפָר וּבְתִרְעוּעָה,
 31 וּמָה אֵלּוּ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, שְׁנַאֲמַר (עזרא ד, ט): דִּינָא
 32 וְאַפְרִסְתִּיכָא טְרַפְלִיא אֲפְרִסְיָא אֲרַכְוִיא כְּבִלְיָא
 33 שׁוֹשְׁנִיכָא דְהִיא עֲלָמִיא, וְשִׁאָר אֲמִיא דִּי הִגְלִי
 34 אֲסַנְפֵר רַבָּא וְיִקְרִיא, תֹּאמַר אֵף אֵלּוּ בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר,
 35 דְּכֶתִיב (ישעיה יז, ט): בְּיוֹם הַהוּא יִהְיוּ עָרֵי מְעוֹז
 36 כְּעֻזְבַּת הַחֵרֶשׁ וְהָאֲמִיר, מֵהוּ הָאֲמִיר רַבִּי פְּנִיחָס אָמַר
 37 כְּדֹאֲמִירִי. רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימּוֹן אָמַר כְּאֲמִיר
 38 בְּתוֹרָה, דְּכֶתִיב: אֲשֶׁר ה' מַאֲבִיד מִפְּנִיכֶם.
 39 תֹּאמַר מָה אֵלּוּ בְּנִפְלִילַת הַחוּמָּה, דְּכֶתִיב (יהושע ו, כ):
 40 וַתִּפֹּל הַחוּמָּה תַּחְתֵּיהָ, אֵף אֵלּוּ בְּנִפְלִילַת חוּמָּה, מָה
 41 אֵלּוּ כְּעֵבִים, דְּכֶתִיב (ירמיה ד, כט): בָּאוּ כְּעֵבִים
 42 וּבְכַפְּסִים, אֵף אֵלּוּ כְּעֵבִים אֵיכָה יַעֲיֵב בָּאֲפֹ.

43 ב. אֵיכָה יַעֲיֵב בָּאֲפֹ ה' אֶת בֵּת צִיּוֹן. אָמַר רַבִּי חֲמָא

46 אֶלְעֶזֶר לְעוֹלָם אֵין הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִיַּחַד שְׁמוֹ עַל
 47 הַרְעָה אֶלָּא עַל הַטּוֹבָה, הִדָּא הוּא דְכָתִיב וּלְאַלֶּה
 48 אָמַר אֱלֹהִים בְּאַזְנֵי, אֵין כְּתִיב בָּאֵן, אֶלָּא וּלְאַלֶּה
 49 אָמַר בְּאַזְנֵי עֲבָרוּ כְּעִיר אַחֲרָיו וְהָפּוּ אֶל תַּחַס עֵינֵיכֶם
 50 וְאַל תַּחְמְלוּ, זֶקֶן בַּחֲזוֹר וּבַתּוֹלָה טָף וְנָשִׁים תַּהֲרֹגוּ
 51 לְמַשְׁחִית וְעַל כָּל אִישׁ אֲשֶׁר עָלָיו חַטּוֹת אֵל תַּגְשׁוּ
 52 וּמִמֶּקְדָּשִׁי תַּחֲלוּ. וְהִיאָף זֶה, אֶלָּא בְּאוֹתָהּ שְׁעָה
 53 קִפְצָה קְטִיגוּרִיא לְפָנֵי כֶסֶף הַכְּבוֹד, אָמְרָה לְפָנָיו
 54 רַבּוֹן הָעוֹלָם אֵיזָה מִהֵן נִהְרַג עַל שְׁמֶךָ, אֵיזָה מִהֵן
 55 נִפְצָע מִחוּ עַל שְׁמֶךָ, אֵיזָה מִהֵן נִתֵּן נַפְשׁוֹ עַל שְׁמֶךָ,
 56 אָמַר אֵין בָּהֶם כְּדֵי שְׁטֵר. רַבִּי אִיבּוֹ אָמַר, אָמַר
 57 הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יַחֲרֹב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְאַל תַּגַּע יָד
 58 בְּצַדִּיקִים. רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימּוֹן אָמַר הוּא וְהֵם יֵשׁ
 59 בָּהֶם כְּדֵי שְׁטֵר. רַבִּי תַנְחוּמָא וְרַבִּי אָבָא בְּשֵׁם רַבִּי
 60 אָבָא, מַעוֹלָם לֹא אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא דְּבָר טוֹב
 61 וְחוֹזֵר בּוֹ, וְכָאֵן חֲזַר בּוֹ, הִדָּא הוּא דְכָתִיב (יחזקאל ט, ט)
 62 וּמִמֶּקְדָּשִׁי תַּחֲלוּ, אֵל תִּקְרִי וּמִמֶּקְדָּשִׁי אֶלָּא
 63 וּמִמֶּקְדָּשִׁי תַּחֲלוּ. מִיָּד מַה כְּתִיב: וַיַּחֲלוּ בְּאַנְשֵׁים
 64 הַזִּקְנִים אֲשֶׁר לְפָנֵי הַבַּיִת. וְכָתִיב: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
 65 טַמְאוּ אֶת הַבַּיִת וּמִלְאוּ אֶת הַחֲצֹרוֹת חֲלָלִים צְאוּ
 66 וַיֵּצְאוּ וְהָפּוּ כְּעִיר. וְכָתִיב (יחזקאל ט, ח): וַיְהִי כִּהְיוֹתָם
 67 וַיִּנְאַשׂ אֹנִי וְאַפְּלָה עַל פָּנַי וְאַזְעַק [קוֹל גְּדוֹל]
 68 וַאֲמַר אֵהָה אֲדֹנָי אֱלֹהִים הַמַּשְׁחִית אֶתָּה אֵת כָּל
 69 שְׂאֵרֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֵין שְׂאֵרֵי אֶלָּא צַדִּיקִים, לְכָף בָּא
 70 וְאָמַר: בַּלַּע ה' וְלֹא חָמַל וּגו'.

71 ד. בַּלַּע ה' וְלֹא חָמַל אֵת כָּל נְאוֹת יַעֲקֹב, רַבִּי פִנְחָס
 72 בְּשֵׁם רַבִּי הוֹשַׁעְיָא אָמַר אַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים כְּתִי
 73 כְּנִסִּיּוֹת הָיוּ בִּירוּשָׁלַיִם, מִנֵּי (ישעיה א, כא): מְלֶאכֶתִי
 74 מִשְׁפָּט, מְלֶאכֶת כְּתִיב, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד הָיָה לוֹ בַּיִת
 75 סֹפֵר וּבֵית תְּלֻמוֹד, בַּיִת סֹפֵר לְמִקְרָא, וּבֵית תְּלֻמוֹד
 76 לְמַשְׁנָה.

77 דְּבָר אַחֵר, בַּלַּע ה' וְלֹא חָמַל אֵת כָּל נְאוֹת יַעֲקֹב, אֵת
 78 כָּל נְאוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב, כְּגוֹן רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל, וְרַבִּי
 79 גַּמְלִיאֵל, וְרַבִּי יִשְׁכָּב, וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא, וְרַבִּי
 80 חוֹצְפִית הַמְתוֹרֶגֶמֶן, וְרַבִּי יְהוּדָה הַנַּחְתּוֹם, וְרַבִּי
 81 חֲנַנְיָה בֶּן תַּרְדִּיּוֹן, וְרַבִּי עֲקִיבָא, וְכֵן עֲצוּי, וְרַבִּי
 82 טַרְפוֹן. וְאֵית דְּמַפְקִין רַבִּי טַרְפוֹן וּמַעֲיִילִין רַבִּי
 83 אֶלְעֶזֶר חֲרִסְנָה. רַבִּי יוֹחָנָן הָוָה דְּרַשׁ שִׁיתִּין אֲפִין
 84 בַּבַּלַּע ה' וְלֹא חָמַל, וְרַבִּי הָוָה דְּרִישׁ עֲשָׂרִים וְאַרְבַּעַה
 85 אֲפִין. וְלֹא דְרַבִּי יוֹחָנָן יַתִּיר עַל רַבִּי, אֶלָּא רַבִּי עַל
 86 יָדִי שְׁהָיָה סְמוּךְ לַחֲרֹבַן הַבַּיִת הָיָה נִזְכָּר וְהָיָה דוֹרֵשׁ
 87 וּבִזְכָּה וּמִתְנַחֵם.

88 אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן רַבִּי הָיָה דוֹרֵשׁ (במדבר כד, יז): דִּרְךְ
 89 כּוֹכֵב מִיַּעֲקֹב, אֵל תִּקְרִי כּוֹכֵב אֶלָּא כּוֹכֵב. רַבִּי עֲקִיבָא
 90 כִּד הָוָה חָמִי לִיה לְהַדִּין בְּרַ פּוֹזִיקָא הָוָה אָמַר הֵינִינוּ

1 אֲפָרִים וְרַעוֹת שְׁמֵרוֹן, אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּאֵתִי
 2 לְרַפְּאוֹת לְיִשְׂרָאֵל מִחֲטָאוֹ שֶׁל עֲגָל, וְנִגְלָה רַעוֹת
 3 שְׁמֵרוֹן. רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל בְּרַ נַחֲמָנִי בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר
 4 עַד חֲרִבָּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, דְּכָתִיב: קָרְבוּ פְקָדוֹת הָעִיר
 5 וְאִישׁ כְּלִי מַשְׁחָתוֹ בִּידוֹ, וְכָתִיב (שמות לב, לד): וּבָיִים
 6 פְקָדֵי וּפְקָדֵי עֲלֵיהֶם חֲטָאתָם. כְּתִיב (יחזקאל ט, ב):
 7 וְהִנֵּה שְׁשֵׁה אַנְשִׁים בָּאִים מִדֶּרֶךְ שַׁעַר הָעֲלִיּוֹן אֲשֶׁר
 8 מִפְּנֵה צִפּוֹנָה וְאִישׁ כְּלִי מַפְצוֹ בִּידוֹ וְאִישׁ אֶחָד
 9 בְּתוֹכָם לְבַשׁ בָּדִים וְקִסֵּת הַסֹּפֵר בְּמִתְנָיו וַיָּבֹאוּ
 10 וַיַּעֲמֵדוּ אֶצֶל מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת. כְּתִיב הָכָא: וְהִנֵּה
 11 שְׁשֵׁה, וְהִלָּא חֲמֵשׁ גְּזוֹרוֹת הֵן, דְּכָתִיב (יחזקאל ט, ה):
 12 וּלְאַלֶּה אָמַר בְּאַזְנֵי עֲבָרוּ כְּעִיר אַחֲרָיו וְהָפּוּ אֶל תַּחַס
 13 עֵינֵיכֶם וְאַל תַּחְמְלוּ. וְכָתִיב (יחזקאל ט, ו): זֶקֶן בַּחֲזוֹר
 14 וּבַתּוֹלָה וְטָף וְנָשִׁים תַּהֲרֹגוּ לְמַשְׁחִית, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן
 15 לְמַלְאָךְ קָשָׁה שְׁבִינִיָּהֶם אָמַר, זֶה גַּבְרִיאֵל,
 16 שְׁנֵאמַר (יחזקאל ט, ב): וְאִישׁ אֶחָד בְּתוֹכָם לְבַשׁ בָּדִים
 17 וְקִסֵּת הַסֹּפֵר בְּמִתְנָיו, שְׁלֹשֶׁה דְּבָרִים הָיָה אוֹתוֹ מְלֶאכֶה
 18 מִשְׁמַשׁ, קְסֵנְטוֹר, סְפִקְלָטוֹר, וְכֵהֵן גְּדוֹל. קְסֵנְטוֹר,
 19 דְּכָתִיב: וְקִסֵּת הַסֹּפֵר בְּמִתְנָיו. סְפִקְלָטוֹר,
 20 שְׁנֵאמַר (ישעיה לד, ב): הַחֲרִימָם נִתְּנָם לְטַבַּח. וְכֵהֵן
 21 גְּדוֹל, שְׁנֵאמַר: וְאִישׁ אֶחָד בְּתוֹכָם לְבַשׁ בָּדִים, וְכָתִיב
 22 בְּכֵהֵן (ויקרא טז, ד): כְּתֹנֶת בַּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ. וְאִישׁ כְּלִי
 23 מַפְצוֹ בִּידוֹ, מֵאֲנִי זִינִיָּה, מֵאֲנִי סִיתוּרִיָּתָה, וּמֵאֲנִי
 24 גְלוּתִיָּה. מֵאֲנִי זִינִיָּה: וְאִישׁ כְּלִי מַפְצוֹ בִּידוֹ. וּמֵאֲנִי
 25 סִיתוּרִיָּתָה (ישעיה כז, ט): בְּשׂוֹמוֹ כָּל אֲבִנֵי מִזְבַּח
 26 כְּאֲבִנֵי גֵר מְנוֹפְצוֹת. וּמֵאֲנִי גְלוּתִיָּה, דְּכָתִיב (ירמיה נא,
 27 כ): מִפֶּן אֶתָּה לִי כְלִי מְלַחֲמָה. וְכָתִיב: וַיָּבֹאוּ וַיַּעֲמֵדוּ
 28 אֶצֶל מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת, רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימּוֹן אָמַר עַד
 29 מְקוֹם מַחֲצִיתוֹ. וְרַבִּי אֶמְרִי עוֹמֵד וּמוֹזִכִּיר חֲטָאִין
 30 שֶׁל אַחֲזוֹ, דְּכָתִיב בֵּיה (מלכים ב טז, טז): וּמִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת
 31 יִהְיֶה לִי לְבָקָר, מַהוּ לְבָקָר, אָמַר רַבִּי פִנְחָס פִּסְלוֹ
 32 וַעֲשֹׂאוֹ בַּעֲלֵי מוֹמִין, כְּמָה דְּאֵת אָמַר (ויקרא יג, לו): לֹא
 33 יִבְקֹר הַכֹּהֵן. (יחזקאל ט, ד): וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו עֲבֹר בְּתוֹךְ
 34 הָעִיר יִרוּשָׁלַיִם, אֵלָיו כְּתִיב, אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן
 35 לִקְוִישׁ לְמַלְאָךְ הַקָּשָׁה שְׁבִהֵן [אָמַר זֶה גַּבְרִיאֵל].
 36 וְהַתּוֹיָתָהּ, רַב נַחֲמָן אָמַר אֵלָיו בְּנֵי אָדָם שְׁקִימוּ אֵת
 37 הַתּוֹרָה מֵאֶלֶ"ף וְעַד תי"ו. וְרַבִּי אֶמְרִי חֲתוּכִין
 38 וּפְסִפְסִי. וְרַב אָמַר עַל שְׁנֵתָנָה כָּל צַד תי"ו, תִּיהִי
 39 תִּיהִי וְתִּחִי תִּחִי.

40 אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בְּרַ יִצְחָק תַּמָּה זְכוֹת אַבּוּתִיהֶן. רַבִּי
 41 הוֹשַׁעְיָא שְׁלַח וְאָמַר לְרַבִּי סִימּוֹן בְּשִׁבְלִי שְׂאֵת שְׂרוּי
 42 בְּבִיתוֹ שֶׁל קָצִין מַפְגִּי מַה אֵין אֶתָּה מוֹכִיחֵן, אָמַר לוֹ
 43 הֲלֹאִי נִהְיִי מֵאוֹתָן שְׁכָתוֹב בְּהֵן הַנְּאָנְחִים וְהַנְּאָנְקִים,
 44 אָמַר לוֹ וְהִלָּא מִהֵן הַתַּחֲלִילָה הַפְּרָעָנוּת,
 45 דְּכָתִיב (יחזקאל ט, ה): וּלְאַלֶּה אָמַר בְּאַזְנֵי, אָמַר רַבִּי

47 לי, אַזל ואִיתִיהּ ואֶשְׁפַּח עֲכָנָא פְּרִיקָא עַל צְוֹאֲרִיהּ,
 48 אָמַר לִיהּ אֵלֹהִי לֹא אֱלֹהִיהּ קִטְלִיהּ לְדִין מֵאֵן הָיָה
 49 זָכִיל לִיהּ, וְקָרָא עֲלוּי (דברים לב, ז): אִם לֹא כִי צוּרָם
 50 מְכָרָם. הָיוּ הוֹרָגִים בָּהֶם עַד שֶׁשָּׁקַע הַסּוּס בְּדָם עַד
 51 חֲטָמוֹ, וְהָיָה הַדָּם מְגִלְגֵּל אֲבָנִים שֶׁל אֲרֻבָּעִים סָאָה
 52 וְהוֹלֵךְ בֵּינָם אֲרֻבָּעָה מִלִּין. וְאִם תֹּאמַר שֶׁקְרוּבָה לָיִם,
 53 וְהָלֹא רְחוּקָה מִן הַיָּם אֲרֻבָּעָה מִלִּין. וְכֵרֶם גְּדוֹל הָיָה
 54 לוֹ לְאֲדֹרְיָאנוֹס שְׁמוֹנָה עָשָׂר מִיל עַל שְׁמוֹנָה עָשָׂר
 55 מִיל, כִּמֶּן טְבָרְיָא לְצִפּוּרִי, וְהִקִּיפוּ גֵדֵר מִהֲרוּגֵי
 56 בֵּיתָר, וְלֹא גִזַּר עֲלֵיהֶם שִׁיקְבָרוּ עַד שֶׁעָמַד מֶלֶךְ אֶחָד
 57 וַגִּזַּר עֲלֵיהֶם וַקְבֵּרוּם. רַבִּי הוּנָא אָמַר יוֹם שָׁנְתָנוּ
 58 הֲרוּגֵי בֵּיתָר לִקְבוּרָה נִקְבְּעָה הַטּוֹב וְהַמְּטִיב, הַטּוֹב
 59 שֶׁלֹּא הִסְרִיחוּ וְהַמְּטִיב שָׁנְתָנוּ לִקְבוּרָה. חֲמִשִּׁים
 60 וּשְׁתַּיִם שָׁנָה עָשְׂתָה בֵּיתָר אַחֵר חֲרַבֵּן הַבֵּית, וְלָמָּה
 61 נִחְרַבָה עַל שֶׁהִדְלִיקוּ גִירוֹת לְחַרְבֵּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ,
 62 וְלָמָּה הִדְלִיקוּ, אָמְרוּ הַבּוֹלִיטִין שֶׁבִּירוּשָׁלַם הָיוּ
 63 יוֹשְׁבֵינָם בְּאֶמְצַע הַמִּדְּינָה, וְכֵן הָיָה סָלִיק חֵד מִנְהוֹן
 64 לְצִלְלָה, אָמַר לִיהּ בְּעִית לְעִיבָדָא בּוֹלִיטִין, אָמַר לִיהּ
 65 לֹא. בְּעִית לְאֵיעֲבָדָא אֲרֻכּוֹנָטִים, אָמַר לָהּ לֹא. אָמְרִי
 66 לִיהּ מִן בְּגִין דְּשִׁמְעָנָא דְּאִית לָךְ חֲדָא אִיסְיָא אֶת בְּעִי
 67 מְזַבְּנָא יִתִּיהּ לִי, אָמַר לִיהּ לִית בְּדַעְתִּי, וְהָיָה כּוֹתֵב
 68 וּמְשַׁלַּח אוֹנוֹתֶיהָ לְכָר בֵּיתָהּ אֵין אֶתִּי גִבֵּר פְּלוּנִי לֹא
 69 תִּשְׁבְּקִינֶיהָ מֵיַעַל לְאִיסְיָא דִּהוּא מְזַבְּנָא לִי. וְהָיָה
 70 אָמַר דִּהוּא גִבֵּרָא הַלּוֹאִי אֵיתְבָּרַת רִגְלֶיהָ דִּהִהוּא
 71 גִבֵּרָא וְלֹא סָלִיק לְהִדִּין וְיִיתָא, הִדָּא הוּא דְּכָתִיב (איכה
 72 ד, יח): צָדוּ צַעְדֵינִי, צִדְיָאָה אוֹרְחָא מִלְּהִלְכָא בְּאֵילִין
 73 פְּלִטְיָאָתָא. קָרִב קָצָנוּ, קִיצָא דִּהִהוּא בֵּיתָא. מָלְאוּ
 74 יָמֵינוּ, יוֹמָא דִּהִהוּא בֵּיתָא. אָף אֵינוֹן לֹא פִּשְׁתָּ לַהוֹן
 75 טַב, דְּכָתִיב (משלי יז, ה): שָׁמַח לֵאמֹר לֹא יִנְקָה.
 76 אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שֶׁלֹּשׁ מֵאוֹת מוֹחֵי תִּינוּקוֹת נִמְצְאוּ
 77 עַל אֶבֶן אַחַת, וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת קְפוֹת שֶׁל קְצוּצֵי תַּפְלִין
 78 נִמְצְאוּ בְּבֵיתָר, וְכָל אַחַת וְאַחַת מִחוּזָּקָתָא שֶׁלֹּשׁ סָאִין,
 79 וּכְשֶׁאֲתָהּ פָּא לְחַשְׁבוֹן אֲתָהּ מוֹצֵא שֶׁלֹּשׁ מֵאוֹת סָאִין.
 80 אָמַר רַבִּין גְּמַלְיָאֵל חֲמִשׁ מֵאוֹת בְּתֵי סוֹפְרִים הָיוּ
 81 בְּבֵיתָר, וְקָטָן שֶׁבָּהֶם לֹא הָיָה פָּחוֹת מִשְׁלֹשׁ מֵאוֹת
 82 תִּינוּקוֹת, וְהָיוּ אוֹמְרִים אִם יָבוֹאוּ הַשּׁוֹנָאִים עָלֵינוּ
 83 בְּמִכְתָּבֵינוּ הִלְלוּ אֲנוּ יוֹצֵאִין וְדוֹקְרִין אוֹתָם. וְכֵינוּ
 84 שֶׁגִּרְמּוּ הַעֲזוֹנוֹת וּבָאוּ הַשּׁוֹנָאִים כְּרָכוּ כָּל אֶחָד וְאֶחָד
 85 בְּסִפְרוֹ וְשִׁרְפוּ אוֹתָם וְלֹא נִשְׁתִּיר מֵהֶם אֶלָּא אֲנִי
 86 וְקָרָא עַל עֲצָמוֹ (איכה ג, נא): עֵינֵי עוֹלָלָה לְנַפְשִׁי וְגו'.
 87 שְׁנֵי אַחִין הָיוּ בְּכִפּוּר חֲרוּקָא, וְלֹא הוּיוֹן שֶׁבְּקִין רוּמָאִי
 88 עֲבַר תַּמָּן דָּלָא הוּוּ קִטְלִי יִתִּיהּ, אָמְרִי כָּל סָמָא
 89 דְּמִילָה גִיתִי פְּלִילָא דְּאֲדֹרְיָאנוֹס וְגִיתִיב בְּרָאשׁוֹ
 90 שֶׁל [אלו] שְׁמַעוֹן, דִּהָא רוּמָאִי אֲתוֹן, מִן דְּנִפְקִין
 91 פִּגְעָה בַּהוֹן חֵד סָבָא אָמַר לַהוֹן בְּרִיקָא פְּסַעֲדִיכוֹן מִן
 92 אֵלִין, אָמְרוּ לִיהּ לֹא נִסְעוֹד וְלֹא נִסְפִּית, מִיָּד גִּרְמוּ

1 מִלְּפָא מְשִׁיחָא, אָמַר לִיהּ רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן תוֹרְתָא
 2 עֲקִיבָא יַעֲלוּ עֹשְׁבִים בְּלַחֲטִיד וְעִדִּין אֵינוֹ בָּא.
 3 אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן (בראשית כז, כב): הַקֵּל קוֹל יַעֲקֹב, קוֹל
 4 אֲדֹרְיָאנוֹס קִיסָר הֲרִג בְּבֵיתָר שְׁמוֹנִים אֲלָף רַבּוּא בְּנֵי
 5 אָדָם וְשְׁמוֹנִים אֲלָף תּוֹקְעֵי קְרִנּוֹת הָיוּ צָרִין עַל בֵּיתָר,
 6 וְהָיָה שָׁם בֶּן כּוּזִיבָא, וְהָיוּ לוֹ מֵאֲתִים אֲלָף מְקֻטְעֵי
 7 אֲצָבַע, שֶׁלַּחוּ לוֹ חֲכָמִים עַד מָתִי אֲתָה עוֹשָׂה
 8 לְיִשְׂרָאֵל בְּעָלִי מוֹמִין, אָמַר לָהֶם וְהֵיאֵךְ יִבְדְּקוּ,
 9 אָמְרוּ לוֹ כָּל מִי שְׁאֵינוֹ עוֹקֵר אֲרֻז מִלְּכָנוֹן אֵל יִכְתֹּב
 10 בְּאֶסְטֶרְטִינָא שְׁלָךְ. וְהָיוּ לוֹ מֵאֲתִים אֲלָף מִפָּאן
 11 וּמִפָּאן, וּבִשְׁעָה שֶׁהָיוּ יוֹצֵאִין לְמַלְחָמָה הָיוּ אוֹמְרִים
 12 לֹא תִסְעוֹד וְלֹא תִסְפִּיף, הִדָּא הוּא דְּכָתִיב (תהלים ס,
 13 יב): הִלָּא אֲתָה אֱלֹהִים וְנִחַתְנוּ וְלֹא תִצָּא אֱלֹהִים
 14 בְּצִבְאוֹתֵינוּ. וְמָה הָיָה עוֹשָׂה בֶּן כּוּזִיבָא, הָיָה מְקַבֵּל
 15 אֲבָנֵי פִלִּיסְטֵרָא בְּאֶחָד מֵאַרְבּוּבֹתָיו וְזוֹרְקֵן וְהוֹרֵג
 16 מֵהֶן כְּמָה נִפְשוֹת, וְעַל זֶה אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא כֹּף.
 17 שֶׁלֹּשׁ שָׁנִים וּמִחְצָה הִקִּיף אֲדֹרְיָאנוֹס קִיסָר לְבֵיתָר,
 18 וְהָיָה שָׁם רַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדְעִי עֶסוֹק בְּשִׁקוֹ
 19 וּבִתְעֻגָתוֹ, וּבְכָל יוֹם וְיוֹם מִתְפַּלֵּל וְאוֹמֵר רַבּוֹנוֹ שֶׁל
 20 עוֹלָם אֵל תִּשָּׁב בְּדִין הַיּוֹם. וְלִבְסוֹף נִתַּן דַּעְתוֹ לַחֲזוֹר,
 21 אֲתָא חֵד כּוֹתֵאִי וּמִצָּאוּ וְאָמַר לוֹ, אֲדוּנִי, כָּל יוֹמִין
 22 דִּהִדָּא תִרְגְּלוּלָתָא מִתְּגַעֲגַע בְּקִיטָמָא לִית אֶת כְּבִישׁ
 23 לָהּ, אֶלָּא הִמָּתֵן לִי דְּאָנָא עֲבִיד לָךְ דְּתַכְכְּשָׁנָה יוֹמָא
 24 דִּין, מִיָּד עָלִיל בִּיהּ כְּבוֹבִיָּה דְּמִדִּינָתָא, וְאֶשְׁכַּחִיהּ
 25 לְרַבִּי אֶלְעָזָר דִּהוּא קָאִים וּמִצָּלִי, עֲבַד גְּרַמְיָה לְחִישׁ
 26 בְּאוֹדְגִיָּה דְּרַבִּי אֶלְעָזָר הַמּוֹדְעִי, אֶזְלוֹן וְאֶמְרוֹן לְכָר
 27 כּוּזִיבָא חֲכִיבֹךְ רַבִּי אֶלְעָזָר בְּעִי לְאֶשְׁלָמָא מִדִּינָתָא
 28 עִם אֲדֹרְיָאנוֹס, שֶׁלַּח וְאֵתִיָּה לִהִהוּא כּוֹתֵאִי אָמַר לִיהּ
 29 מֵאִי אֲמַרְתָּ לִיהּ. אָמַר לִיהּ אֵין אָנָּא אָמַר לָךְ, מִלְּפָא
 30 קִטְלִי לִיהּ לִהִהוּא גִבֵּרָא, וְאֵין לִית אָנָּא אָמַר לָךְ אֶת
 31 קִטְלִי לִיהּ לִהִהוּא גִבֵּרָא, אֲכַל מוּטָב לִיקְטִלִיהּ הִהוּא
 32 גִבֵּרָא לְגִרְמִיָּה וְלֹא תִתְפָּרֶסִין מִיִּסְטִירִין דְּמַלְכוּתָא. בֶּן
 33 כּוּזִיבָא סָבַר בְּדַעְתִּיהּ דְּבִעִי לְאֶשְׁלָמָא מִדִּינָתָא, בִּין
 34 דִּחְסֵל רַבִּי אֶלְעָזָר צְלוּתִיהּ שֶׁלַּח וְאֵיתִיָּה, אָמַר לִיהּ
 35 מָה אָמַר לָךְ הִדִּין כּוֹתֵאִי. אָמַר לִיהּ לִית אָנָּא יָדַע
 36 מָה לְחִישׁ לִי בְּאוֹדְגִיָּה וְלֹא שְׁמַעַת לִיהּ כָּלוּם דְּאָנָּא
 37 בְּצִלוֹתִי קָאִמְנָא, וְלִית אָנָּא יָדַע מָה הָיָה אָמַר.
 38 נִתְמַלָּא רוּגְזִיָּה לְבֶן כּוּזִיבָא יִהְיֶה לִיהּ חֵד בְּעִיטָא
 39 בְּרִגְלִיָּה וְקִטְלִיָּה, יָצָתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה (זכריה יא, יז):
 40 הוּי רַעִי הָאֵלִיל עֲזָבִי הַצֵּאן חֲרִב עַל זְרוּעוֹ וְעַל עֵין
 41 יָמִינוֹ, אָמְרָה לוֹ אֲתָה סְמִית זְרוּעָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְסְמִית
 42 עֵין יָמִינוֹ, לְפִיכֹךְ זְרוּעוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הָאִישׁ יָבוֹשׁ תִּיכֹשׁ
 43 וְעֵין יָמִינוֹ כְּהִי תִכְהֶה. מִיָּד גִּרְמוּ עֲזוֹנוֹת וְנִלְכְּדָה
 44 בֵּיתָר וְנִהְרַג בֶּן כּוּזִיבָא, וְאֵיתִיָּה רִישִׁיָּה לְגַבִּי
 45 אֲדֹרְיָאנוֹס, אָמַר מֵאֵן קִטְלִיָּה לְדִין, אָמַר לִיהּ חֵד
 46 גִּנְתָּאִי אָנָּא קִטְלִיָּה לְדִין, אָמַר לִיהּ זֵיל וְאֵיתִיָּה

על צחית סלע שמתהו לא שפכתהו על הארץ
 לכסות עליו עפר, וכל כך למה, (יחזקאל כד, ח):
 להעלות חמה לנקם נקם נתי את דמה על צחית
 סלע לבלתי הפסות. שבע עבירות עברו ישראל
 באותו היום, הרגו כהן ונביא ודן, ושפכו דם נקי
 וחללו את השם וטמאו את העזרה, ושבת ויום
 הכפורים היה, וכיון שעלה נבזרצדן חזייה לדמיה
 דזכריה דהיה קא רתית, אמר להון מאי היא, אמרו
 ליה דם פרים וכבשים, אייתי פרים וכבשים ולא
 אידום, אייתי כל מיני דמים ולא אידום, אמר להון
 אי אמריתו לי מוטב ואי לא אמר מסריקנא לבישרא
 דהנף אינשי במסריקין דפרזלא ולא אמרו ליה,
 והשתא דאמר להו הכי אמרו ליה מה נכסי מינך,
 נביא פהנא הנה לן והנה מוכיח לן לשום שמיא
 קבילו, ולא קבלינן מיניה אלא קאימנא עילויה
 וקטלינן ליה. אמר להון אמר מפייסנא ליה, אייתי
 סנהדרי גדולה שחט עילויה ולא נח. שחט סנהדרי
 קטנה עילויה ולא נח. אייתי פרחי כהנה שחט
 עילויה ולא נח. שחט תינוקות של בית רבן עילויה
 ולא נח. אמר לו זכריה טובים שבעמך אבדתי
 רצונך שיאבדו כלם, לאלתר נח. והרהר נבזרצדן
 הרשע תשובה ואמר, ומה מי שמאבד נפש אחת
 מישראל כך פתיב בו (בראשית ט, ו): שפך דם האדם
 באדם דמו ישפך, אותו האיש שאבד נפשות הרבה,
 על אחת כמה וכמה, מיד נתמלא הקדוש ברופ הוא
 רחמים ורמז לדם ונבלע במקומו. שמונים אלפים
 פרחי כהנה בקעו בחילותיו של נבוכדנאצר וכידן
 מגיגי זהב, הלכו להם אצל ישמעאלים והוציאו
 להם מיני מלוחים ונודות מגפחות, אמרו להם
 נשתה קדמיי, אמרו להם אכלו קדמיי ולבתר כן
 אתון שתיתון, מן דאכלון הנה נסיב כל חד וחד
 מיניהו זיקא ויהב ליה בפמייה והנה רוחא עליל
 בכריסה ובקעה ליה, הדא הוא דכתיב (ישעיה כא, יג):
 משא בערב בעער בערב תלינו ארחות דדנים,
 לקראת צמא התיו מים ישיבי ארץ תימא בלחמו
 קדמו נדר. מי נתון בעער הלכנון בערב תלינו, אלא
 ארחות דדנים, ארחון דכגי דדניא עבדין כן, וכי
 כן עבד אבוהון לאבוכון, מה פתיב באבוכון (בראשית
 כא, יט): ויפקח אלהים את עיניה ותרא באר מים
 ותלך ותמלא את החמת מים ותשק את הנער, ואתם
 לא קמיתם לקראת צמא התיו מים, וכי מטיבותהון
 אייתן לגביכון (ישעיה כא, טו): כי מפני חרבות נדרו,
 מפני חרבו של נבוכדנאצר נדרו. מפני חרב נטושה,
 מפני שלא היו שומרים שמטותיהן כראוי, כמה
 דאת אמר (שמות כג, יא): והשביעית תשמטנה
 ונטשתה. ומפני קשת דרוכה, על ידי שלא היו

עונות ונהרגו, ואייתו רישיהון לגבי אדריאנוס,
 אמר מאן קטיל אילין, אמר ליה חד גונתאי אנא
 קטילת להון, אמר ליה זיל אייתי לי פטומייהו,
 אזל אשפח עכנא פריקא על צואריהון, אמר אילו
 אלההון דאילין לא קטיל להון מאן הוה יכול
 למקטלינן, וקרא עליהון (דברים לב, ל): אם לא פי
 צורם מכרם. שני ארזים היו בהר המשחה, ותחת
 אחד מהן היו ארבע חניות של מוכרי טהרות, ומן
 האחד היו מוציאים ארבעים סאה גוזלות לכל חדש,
 ומהן היו ישראל מספיקין לקנים. טור שמעון הוה
 מפיך תלת מאה גרבין, ולמה חרבו, אי תימא מפני
 הזונות, והלא לא היתה אלא ריבה אחת והוציאה
 משם.
 אמר רבי הונא משום שהיו משחקין בכדור בשבת.
 עשרת אלפים עירות היו בהר המשך, לרבי אלעזר
 בן חרסום, היה האלף אחד מהם, וכנגדן היו לו
 אלף ספינות בים. שלשה עירות היה טימס שלהם
 עולה לירושלים, כבול, שיחין, ומגדלא. ולמה
 חרוב, כבול, מפני המחלקת. שיחין, מפני כשפים.
 מגדלא, מפני הזנות. שלשה עירות היו בדרום והיו
 מוציאות כפלים פיוצאי מצרים, ואלו הן: כפר
 ביש, כפר שחלים, כפר דיקרין. כפר ביש, למה
 נקרא שמה כפר ביש, דלא הוה מקבלא אכסניא.
 כפר שחלים, למה נקרא שמה כפר שחלים, דהוה
 מרבין בגיהון פאילין תחלוסייא. כפר דיקרין, למה
 נקרא שמה כפר דיקרין, דכל אתתא דהוה תמן הוה
 ילדה בגין דיקרין, וכל אתתא דהוה בעיא למילד
 נאכה, הוה נפקא לבר מן קרתא והוה ילדה נאכה,
 וכל אתתא אחרייתא דהוה בעיא למילד בר דבר,
 הוה אתתא תמן והוה ילדה זכר. וכדו פד את נצעהון
 בשתיין רבוון דקניי לא נסיון להון.
 אמר רבי יוחנן קפצה לה ארץ ישראל. רב הונא
 אמר שלש מאות חניות של מוכרי טהרות היו
 במגדלא דצבעניא ושלש מאות חניות של אורגי
 פרוכות היו בכפר גמרה. ורבי ירמיה בשם רבי חי
 בר אבא אמר שמונים אחים כהנים היו נשואים
 לשמונים כהנות אחיות, כלילה אחד תלונהו בחדא
 גפנא, חוץ מאחים בלא אחיות, חוץ מאחיות בלא
 אחים, חוץ מלוויים וחוץ מישראל. שמונים אלף
 פרחי כהנה נהרגו על דמו של זכריה. רבי יודן שאל
 לרבי אחא היכן הרגו את זכריה בעזרת ישראל או
 בעזרת נשים, אמר לו לא בעזרת ישראל ולא בעזרת
 נשים, אלא בעזרת כהנים, ולא נהגו בדמו לא כדם
 צבי ולא כדם איל, תמן פתיב (ויקרא יז, יג): ואיש איש
 מבית ישראל אשר יצוד ציד חיה וגו' וכסהו בעפר,
 ברם הקא פתיב (יחזקאל כד, ז): כי דמה בתוכה היה

45 קִרְנָה שֶׁל לוֹיָהּ, קִרְנָה שֶׁל נְבוּאָה, קִרְנֵנוּ שֶׁל בֵּית
 46 הַמִּקְדָּשׁ, קִרְנֵנוּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים קִרְנֵנוּ שֶׁל
 47 מְשִׁיחַ. קִרְנֵנוּ שֶׁל אֲבִרְהָם, שְׁנֹאֲמַר (ישעיה ה, א): כִּרְם
 48 הָיָה לִידִידִי בְּקֶרֶן בֶּן שָׁמֹן. קִרְנֵנוּ שֶׁל יִצְחָק,
 49 שְׁנֹאֲמַר (בראשית כב, יג): נִאֲחֹז בְּסִבְכָּךְ בְּקִרְנִי, קִרְנֵנוּ שֶׁל
 50 יוֹסֵף, שְׁנֹאֲמַר (דברים לג, יז): וְקִרְנִי רֹאם קִרְנִי. קִרְנֵנוּ
 51 שֶׁל מֹשֶׁה, דְּכָתִיב (שמות לד, כט): כִּי קֶרֶן עוֹר פָּנָיו.
 52 קִרְנָה שֶׁל תּוֹרָה, דְּכָתִיב (חבקוק ג, ד): קִרְנִים מִיָּדוֹ לוֹ.
 53 קִרְנָה שֶׁל כְּהֵנָה, דְּכָתִיב (תהלים קיב, ט): קִרְנֵנוּ תְרוֹם
 54 בְּכָבוֹד. קִרְנָה שֶׁל לוֹיָהּ, שְׁנֹאֲמַר (דברי הימים א כה, ה):
 55 כָּל אֵלֶּה בָּנִים לְהִימָן חִזְהוּ הַמֶּלֶךְ בְּדַבְרֵי הָאֱלֹהִים
 56 לְהָרִים קֶרֶן. קִרְנָה שֶׁל נְבוּאָה, דְּכָתִיב (שמואל א ב, א):
 57 רָמָה קִרְנִי בַּה'. קִרְנֵנוּ שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, דְּכָתִיב (תהלים
 58 כב, כב): וּמִקְרָנֵי רִמִּים עֲנִיתָנִי, קִרְנֵנוּ שֶׁל יִשְׂרָאֵל,
 59 שְׁנֹאֲמַר (תהלים קמח, יד): וַיֵּרָם קֶרֶן לַעֲמוֹ. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים
 60 קִרְנֵנוּ שֶׁל מְשִׁיחַ, שְׁנֹאֲמַר (שמואל א ב, י): וַיִּתֵּן עֹז
 61 לְמַלְכוֹ וַיֵּרָם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ. וְכֵלֶן הָיָה נְתוּנוֹת בְּרָאשָׁן
 62 שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְכֵינֹן שִׁחְטָאוֹ נָטְלוֹ מִקֶּה, הִדָּא הוּא
 63 דְּכָתִיב: גִּדַּע בְּחָרִי אֵף כָּל קֶרֶן יִשְׂרָאֵל, וְנִתְּנוּ לְאֻמוֹת
 64 הָעוֹלָם, הִדָּא הוּא דְּכָתִיב (דניאל ז, כ): וְעַל קִרְנָא
 65 עֶשֶׂר דִּי בְּרָאשָׁה וְאַחֲרֵי דִי סִלְקַת וַיִּנְפְּלָה מִן קִדְמָה
 66 תַּלְתָּ, וְכָתִיב בְּתַרְיָה וְקִרְנָא עֶשֶׂר מִנָּה מְלֻכּוֹתָא
 67 עֶשְׂרָה מְלָכִין יִקְמוּן וְאַחֲרָן יָקוּם אַחֲרֵיהֶן וְהוּא יִשְׁנָא
 68 מִן קִדְמָא וְתַלְתָּה מְלָכִין וְהִשְׁפֹּל. וְכַשְׂיִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין
 69 תְּשׁוּבָה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְחִזְיָן לְמִקּוֹמָם, הִדָּא
 70 הוּא דְּכָתִיב (תהלים עה, יא): וְכָל קִרְנֵי רְשָׁעִים אֲגַדַּע
 71 תְּרוֹמְמָנָה קִרְנוֹת צִדִּיק, הַקְרָנוֹת שְׂגַדַּע צִדִּיקוֹ שֶׁל
 72 עוֹלָם, אֵימָתִי הוּא מְחִזְיָן לְמִקּוֹמָם, לְכַשְׂיִרְוִימָם
 73 הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא קֶרֶן מְשִׁיחוֹ, דְּכָתִיב (שמואל א ב, י):
 74 וַיִּתֵּן עֹז לְמַלְכוֹ וַיֵּרָם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ. הַשִּׁיב אַחֲרוֹר יָמִינוּ
 75 מִפְּנֵי אוֹיֵב. רַבִּי עֲזַרְיָה בִּשְׁם רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי סִימוֹן
 76 אָמַר בֵּינָן שְׁגָרְמוּ עֲוֹנוֹת וְנִכְנסוּ שׁוֹנָאִים בִּירוּשָׁלַיִם,
 77 נָטְלוּ גְבוּרֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְכַפְתּוֹ יִדְיָהוּן
 78 לְאַחֲרֵיהֶן, אָמַר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא (תהלים צא, טו):
 79 עֲמוֹ אֲנִכִּי בְצָרָה, בְּתַבְתִּי בְּתוֹרָה, וְעַכְשָׁיו בְּנֵי שְׂרוּיִין
 80 בְּצָעַר וְאֲנִי בְּרוּחַ, כְּכִיכּוֹל הַשִּׁיב אַחֲרוֹר יָמִינוּ,
 81 וְלִכְסוּף גָּלָה אוֹתָהּ לְדִנְיָאֵל, הִדָּא הוּא דְּכָתִיב (דניאל
 82 יב, יא): וְאֵתָה לֹף לִקְץ, אָמַר לוֹ לְתַן דִּין וְחֲשַׁבּוֹן,
 83 אָמַר לוֹ הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְתַנּוּחַ. אָמַר לוֹ וְהִנֵּחָה
 84 לְעוֹלָם, אָמַר לוֹ וְתַעֲמֹד, אָמַר לוֹ עִם מִי, עִם
 85 הַצִּדִּיקִים אוֹ עִם הָרְשָׁעִים, אָמַר לוֹ לְגִרְלָךְ, עִם
 86 הַצִּדִּיקִים, אָמַר לוֹ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים אוֹ בְּאַחֲרִית
 87 הַיָּמִין, אָמַר לוֹ לְקֶץ הַיָּמִין, אוֹתָהּ יָמִין שְׁהִיא
 88 מְשַׁעֲבֶדֶת קֶץ נִתְּתִי לִימִינִי. גְּאֻלָּתִי אֵת בְּנֵי גְּאֻלָּתִי אֵת
 89 יָמִינִי, וְהוּא שְׁאֲמַר דָּוִד (תהלים ס, ז): לְמַעַן יִחְלָצוּן
 90 יְדִידֵיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וְעֲנִנִי.

1 שוֹמְרִים שֶׁבֶת פְּרָאוֹי, כְּמָה דְּאֵת אָמַר (נחמיה יג, טו):
 2 בְּיָמִים הָהֵמָּה רָאִיתִי בִיהוּדָה דְּרָכִים גִּתּוֹת בְּשֶׁבֶת.
 3 וּמִפְּנֵי כָבֵד מִלְחָמָה, מִפְּנֵי שְׁלֹא הָיוּ נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין
 4 בְּמִלְחָמָתָהּ שֶׁל תּוֹרָה, דְּכָתִיב בַּה' (במדבר כא, יד): עַל
 5 כֵּן יֹאמַר בְּסִפְרֵ מִלְחָמָתָהּ ה'. דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן
 6 מְגִיבְתוֹן וְעַד אֲנִטִּיפֶרֶס שְׂשִׁים רַבּוֹא עֲזֵרוֹת הָיוּ,
 7 וְקִטְנָה שְׂבָהָן זֹו בֵּית שְׁמֶשׁ, הִדָּא הוּא דְּכָתִיב (שמואל
 8 א, יט): וַיֵּךְ בְּאַנְשֵׁי בֵּית שְׁמֶשׁ וְגו', וְכַדּוֹן אֶפְלוּ מֵאָה
 9 קָנִי לִית בַּה'.

10 אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשַׁמְרָתָה הֵיחָה קִטְנָה בְּמִשְׁמָרוֹת,
 11 וְהֵיחָה מוֹצִיאָה שְׁמוֹנִים אֶלֶף פְּרָחִים. כְּמָה
 12 פּוֹלִקְסָאוֹת עֶשֶׂה אֲדִרְכָּאנוֹס, תְּרִין אֲמוּרָאִין, חַד אָמַר
 13 חֲמִשִּׁים וּשְׁתִּים, וְחַד אָמַר חֲמִשִּׁים וְאַרְבָּעָה.
 14 אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֲשֶׁרִי מִי שְׂרָאָה בְּמַפְלָתָהּ שֶׁל
 15 תְּרַמּוּד, לָמָּה, שְׁהֵיחָה שְׁתַּפֶּת בְּשִׁתִּי חֲרָבְנוֹת. רַבִּי
 16 יוֹדֵן אָמַר בְּחָרְבֶן רֵאשׁוֹן הָעֵמִידָה שְׁמוֹנִים אֶלֶף
 17 קִשְׁתִּין, וּבִשְׁנֵי הָעֵמִידָה אַרְבָּעִים אֶלֶף קִשְׁתִּין. רַב
 18 הוּנָא אָמַר בְּחָרְבֶן אַחֲרוֹן הֵם כְּרָאשׁוֹן.

19 ה. הָרַס בְּעֵבְרָתוֹ מִבְּצָרִי בֶּת יְהוּדָה, רַבִּי יוֹדֵן אָמַר
 20 כָּל בִּירָה וּבִירָה שְׁהֵיחָה בִּירוּשָׁלַם לֹא הֵיחָה רֵאוּיָה
 21 לְהַכְפֵּשׁ פָּחוֹת מֵאַרְבָּעִים יוֹם, רַבִּי פִּנְחָס אָמַר פָּחוֹת
 22 מִחֲמִשִּׁים יוֹם, וְכֵינֹן שְׁגָרְמוּ עֲוֹנוֹת הָרַס בְּעֵבְרָתוֹ
 23 מִבְּצָרִי בֶּת יְהוּדָה הִגִּיעַ לְאַרְצָא. חֲלָל מְמַלְכָּה וּשְׂרִיָּה,
 24 חֲלָל מְמַלְכָּה, אֵלֹו יִשְׂרָאֵל, כְּמָה דְּאֵת אָמַר (שמות יט,
 25 ט): וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְּלַכֶּת כְּהֵנִים וְגוֹי קְדוֹשׁ. וּשְׂרִיָּה
 26 אֵלֹו שְׂרִירִים שֶׁל מַעֲלָן, אֵת מוֹצֵא עַד שְׁלֹא בָּאוּ
 27 הַשׁוֹנָאִים הֵיחָה יִרְמְיָה אוֹמַר לָהֶם עֲשׂוּ תְשׁוּבָה שְׁלֹא
 28 תִּלְכוּ בְּגָלוֹת, אָמְרוּ לוֹ אִם יִבְּאוּ הַשׁוֹנָאִים מַה יְכוֹלִין
 29 לַעֲשׂוֹת לָנוּ, חַד אָמַר אֲנָא מַקִּיף לָהּ חוֹמַת מִצָּא,
 30 וְחִרְיָנָא אָמַר אֲנָא מַקִּיף לָהּ חוֹמַת נוּרָא, וְחִרְיָנָא
 31 אָמַר אֲנָא מַקִּיף לָהּ חוֹמַת פְּרִזְלָא, אָמַר לָהּ הַקְדוּשׁ
 32 בְּרוּךְ הוּא בְּדִידִי אֵתוֹן מִשְׁתַּמְשִׁין, עֲמַד הַקְדוּשׁ
 33 בְּרוּךְ הוּא וְשָׁנָה אֵת שְׁמוֹתָם שֶׁל מְלָאכִים, דְּעַל מִיָּא
 34 עֲבַד עַל נוּרָא וְדְּעַל נוּרָא עֲבַד עַל פְּרִזְלָא, וְהָיוּ
 35 מְזַכְרִין שְׁמוֹתָם מִלְמַטָּה וְלֹא הָיוּ עוֹנִין לָהֶם, הִדָּא
 36 הוּא דְּכָתִיב (ישעיה מג, כח): וְאַחֲלָל שְׂרִי קִדְשׁ, וְכֵינֹן
 37 שְׁגָרְמוּ הָעֲוֹנוֹת וּבָאוּ הַשׁוֹנָאִים הַתַּחֲלִילוּ מְזַכְרִין שֶׁר
 38 פָּלִין אֵיחָתָא עֲבִיד לֹן מִיִּלְיָא פֶּלֶן, אָמַר לִיה לִית בְּחִילִי
 39 דְּאָנָא מִירִים מִינָּה.

40 דְּבַר אַחֲרֵי, חֲלָל מִמְּלָכָה וּשְׂרִיָּה. חֲלָל מִמְּלָכָה, זֶה
 41 צִדְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה, וּשְׂרִיָּה, אֵלֹו שְׂרִירִים שֶׁל מַעֲלָה.

42 ו. גִּדַּע בְּחָרִי אֵף כָּל קֶרֶן יִשְׂרָאֵל. עֶשֶׂר קִרְנוֹת הֵן,
 43 קִרְנֵנוּ שֶׁל אֲבִרְהָם, קִרְנֵנוּ שֶׁל יִצְחָק, קִרְנֵנוּ שֶׁל יוֹסֵף,
 44 קִרְנֵנוּ שֶׁל מֹשֶׁה, קִרְנָה שֶׁל תּוֹרָה, קִרְנָה שֶׁל כְּהֵנָה,

שמואל בר נחמן, לשלשה מקומות גלו ישראל, 46
אחד לפניו מן נהר סמבטיון, דכתיב (ישעיה מט, ט): 47
לאמר לאסורים צאו לאשר בחשך הגלו. אחד חוץ 48
מן נהר סמבטיון, על דרכים ירעו, אלו שירדו 49
עליהם ענין והקיפן. ובכל שפיים מרעיתם, אלו 50
שגלו לדפני אנטוכיא. וירב בבת יהודה תאניה 51
ואניה, סכופים סכיפים. 52

י. ויחמס בגן שכו, רבי חמא ברבי חנינא אמר כגנה 53
שנחמס מעניה והלבין נרקח, ורבי שמעון בר נחמני 54
אמר באדם הראשון, כמה דאת אמר (בראשית ג, כט): 55
ויגרש את האדם וגו'. 56

אמר רבי אבהו שכו כתיב, כיון שגלו ישראל שכה 57
חמתו של הקדוש ברוך הוא. שפח ה' בציון מועד 58
ושבת, אפשר שהקדוש ברוך הוא משפח 59
מועדותיהם ושבתותיהם של ישראל, אלא מועדותיו 60
ושבתותיו של ירבעם בן נבט שבדא להם, הדא הוא 61
דכתיב (מלכים א יב, לג): בחדש אשר בדא מלכו. מלבד 62
כתיב, כמה דאת אמר (ויקרא כג, לח): מלבד שבתת 63
ה'. וינאץ בזעם אפו מלך וכהן, מלך זה צדקיהו, 64
וכהן זה שריה בן מחסיה. 65

יא. זנח ה' מזבחו, רבי חגי בשם רבי יצחק אמר, 66
לבני מדינה שערכו שלחנות למלך, הקניטוהו 67
וסכלן. אמר להם המלך כלום אתם מקניטין אותי 68
אלא בשביל שלחן שערכתם לי, הא לכון טרון 69
באפיכון. כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, כלום 70
אתם מכעיסין אותי אלא בשביל קרבנות שהקרבתם 71
לי, הא לכון טרון באפיכון, הדא הוא דכתיב: זנח 72
ה' מזבחו נאר מקדשו. רבי ברכיה ורבי חלב ורבי 73
איבו בשם רבי שמואל בר נחמני אמר, את מוצא 74
בשעה שנכנסו גוים לבית המקדש נתנו ידיהם תחת 75
ערפיהם, והפכו פניהם כלפי מעלה וחרפו וגדפו, 76
ועשו מסגר של גליאסין שלהן וראשם בארץ, הדא 77
הוא דכתיב: הסגיר ביד אויב חומת ארמנותיה קול 78
נתנו בבית ה' כיום מועד. רבי חנינא ורבי אחא ורבי 79
מיאשה בשם רבי ינאי אמרי, מבח אותה הקול נפלה 80
בכל, דכתיב (ישעיה כא, ט): נפלה נפלה בכל וכל 81
פסילי אלהיה שבר לארץ, רבי ברכיה ורבי חלב 82
ורבי איבו בשם רבי שמואל בר נחמני אמרי, אף 83
מלכות הזו בן עשיתה, הדא הוא דכתיב: קול נתנו 84
בבית ה' כיום מועד. רבי הונא ורבי אחא ורבי 85
מיאשה בשם רבי ינאי אף היא אינה צריכה לפל 86
אלא מבח אותה הקול, הדא הוא דכתיב (ירמיה ג, מו): 87
מקול נתפשה בכל. רבי יהושע בן לוי אמר קול 88
צרות מרגשות ואפלה עולה לכהן גדול של צור, 89
ולמה, שקולו של עשו מקטרג, הדא הוא 90

ז. ויבער ביעקב פאש להבה אכלה סביב, אמר רבי 1
שמעון בן לקיש, כשהפרענות באה אין מרגיש בה 2
אלא יעקב, מאי טעמא, ויבער ביעקב פאש להבה. 3
וכשהטובה באה אין מרגיש בה אלא יעקב, הדא 4
הוא דכתיב (תהלים יד, ט): יגל יעקב ישמח ישראל. 5

ח. דרוך קשתו פאויב, רבי איבו אמר הן לא פלשו 6
אחר מדת הדין אף מדת הדין לא פלשה אחריהם. 7
הם לא פלשו אחר מדת הדין, שנאמר (במדבר יא, א): 8
ויהי העם כמתאננים, מתאננים אין כתיב פאן, אלא 9
כמתאננים, (הושע ה, י): היו שרי יהודה כמסיגי גבול, 10
מסיגי אין כתיב פאן, אלא כמסיגי, (הושע ד, טז): כי 11
כפרה סדרה, כי פרה סדרה אין כתיב פאן, אלא 12
כפרה סדרה, ומדת הדין לא פלשה אחריהם, דרוך 13
קשתו אויב אין כתיב פאן, אלא פאויב. 14

דבר אחר, דרוך קשתו פאויב, זה פרעה, 15
שנאמר (שמות טו, ט): אמר אויב. נצב ימינו כצר, זה 16
המן, שנאמר (אסתר ז, ו): איש צר ואויב. 17
דבר אחר, דרוך קשתו פאויב, זה עשו, דכתיב (יחזקאל 18
לו, ב): יען אמר האויב. ויחרג כל מחמדי עין, רבי 19
תנחום בר ירמיה אמר אלו בנים שהן חביבים על 20
אבותם כגלגל העין שלהם. רבנן אמרי אלו סנהדרין 21
שהן חביבין על ישראל כגלגל העין. באהל בת ציון 22
שפך פאש חמתו, ארבע שפיכות הן לטובה וארבע 23
שפיכות הן לרעה, ארבע שפיכות לטובה, 24
שנאמר (זכריה יב, י): וישפכתי על בית דוד ועל יושב 25
ירושלים רוח חן ותחנונים. (יואל ג, א): והיה אחרי 26
כן אשפוף את רוחי על כל בשר וגו' וגם על 27
העבדים ועל השפחות בימים ההמה אשפוף את 28
רוחי. (יחזקאל לט, כט): ולא אסתיר עוד פני מהם אשר 29
שפכתי את רוחי על בית ישראל נאם אדני אלהים. 30
וארבע שפיכות לרעה, שנאמר (ישעיה מב, כה): וישפף 31
עליו חמה אפו. וביחזקאל כתיב (יחזקאל ט, ח): 32
בשפך את חמתך על ירושלים. וכתיב (איכה ד, יא): 33
כלה ה' את חמתו שפך חרון אפו. והדין: שפך 34
פאש חמתו. 35

ט. היה ה' פאויב, אמר רבי איבו הן לא פלשו אחר 36
מדת הדין, אף מדת הדין לא פלשה אחריהם. הם 37
לא פלשו אחר מדת הדין, דכתיב: ויהי העם 38
כמתאננים, מתאננים אין כתיב פאן אלא כמתאננים. 39
היו שרי יהודה כמסיגי גבול, מסיגי אין כתיב פאן, 40
אלא כמסיגי. כי כפרה סדרה, פרה סדרה אין כתיב 41
פאן, אלא כפרה סדרה. אף מדת הדין לא פלשה 42
אחריהם, דכתיב: היה ה' פאויב, היה ה' אויב אין 43
כתיב פאן, אלא פאויב. פלע ישראל פלע כל 44
ארמנותיה, רבי ברכיה בשם רבי חלב בשם רבי 45

45 פֶּלֶם בְּנֵי אָדָם שֶׁל צוּרָה, גִּזֵּר וְהוֹצִיאוּ לָהֶם
46 קִתְּדָאוֹת וְהוֹשִׁיבוֹ, אָמַר לָהֶם דִּרְשׁוּ לִי אֶת הַתּוֹרָה,
47 מִיָּד הָיוּ קוֹרִין פֶּרֶשָׁה וּפֶרֶשָׁה וּמִתְרַגְּמִין אוֹתָהּ
48 לְפָנָיו, וְכִינּוֹן שֶׁהִגִּיעוּ לְפִרְשֵׁת גְּדִירִים (במדבר ל, ג):
49 אִישׁ כִּי יֵדֵר גִּדֵּר, אָמַר לַהּוֹן אִי בָעִי לְמַהֲדֵר בֵּיהּ,
50 יָכִיל אוֹ לֹא, אָמְרוּ לוֹ יִלְךְ אַעֲלֵ חֲכָם וּמִתִּיר לוֹ אֶת
51 גִּדְרוֹ. אָמַר לָהֶם דּוֹמָה אֲנִי שְׂאֵתָם הַתִּרְתָּם לְצִדְקָתָהּ
52 הַשְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁפָּע לִי, מִיָּד גִּזֵּר וְהוֹרִידֵן לְאָרֶץ, הִדָּא
53 הוּא דְכֶתִיב: יֵשְׁבוּ לְאָרֶץ יִדְמוּ זִקְנֵי בֵּת צִיּוֹן. הָעָלוּ
54 עֶפֶר, הִתְחִילוּ מְזַכְּרִין זְכוּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם,
55 דְכֶתִיב (בראשית יח, כז): וְאֲנֹכִי עֶפֶר וְאֶפֶר. חֲגָרוּ שָׂקִים,
56 הִתְחִילוּ מְזַכְּרִין זְכוּתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, דְכֶתִיב (בראשית לו,
57 לד): וַיִּשֶׂם שֵׁם בְּמִתְנָיו. מָה עָשׂוּ לָהֶם קָשְׁרוּ שַׁעֲרֵן
58 בְּזִנְבֵי סוּסֵיהֶם וְהָיוּ מְרִיזִין אוֹתָם מִירוּשָׁלַיִם וְעַד
59 לֹד, הִדָּא הוּא דְכֶתִיב: הוֹרִידוּ לְאָרֶץ רֹאשֵׁן בְּתוֹלַת
60 יְרוּשָׁלַיִם.

61 טו. כָּלוּ בְּדַמְעוֹת צִינִי, אָמַר רַבִּי אֱלֶעָזָר סִיקוּסִים
62 נִיתֵן לְעִין, דְּמַעַת הַפֶּסֶם, וְדַמְעַת הַחֶרֶדֶל, וְדַמְעַת
63 קִילוּרִית, וְדַמְעַת הַשְּׁחוּק יָפָה מִפְּלֵן. שְׁלֹשָׁה דְּמַעוֹת
64 רְעוֹת: דְּמַעַת הָעֵשֶׂן, וְדַמְעַת הַבִּכָּה, וְדַמְעַת בֵּית
65 הַכֶּסֶף, וְשֵׁל תִּשְׁחָרֵת קִשָּׁה מִכָּלָם. וּמַעֲשֵׂה בְּאִשָּׁה
66 אַחַת שֶׁהָיָה לָהּ בֵּן תִּשְׁחָרֵת וּמֵת, וְהָיְתָה בּוֹכָה עָלָיו
67 בְּלִילוֹת עַד שֶׁשָּׁשְׂרוּ רִיסֵי עֵינֶיהָ, אֲזָלַת לִגְבֵי אֶסְיֵיא
68 אָמַר לָהּ כַּחוּלִי מִן כְּחָלִי וְאַתְּ מִנְשָׁמָה. נִשְׁפָּף לְאָרֶץ
69 כְּבִדִּי, מַעֲשֵׂה בְּאִישׁ אֶחָד שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן תִּשְׁחָרֵת וּמֵת,
70 וְהָיָה בּוֹכָה עָלָיו בְּלִילוֹת, עַד דְּנַחַת כְּבִדְיָה, אָמַר
71 כְּבִר כְּבִדְיָה דִּהְיוּא גְּבָרָא נַחַת מֵאֵן בְּכִי עָלוּי וְלֹא
72 אֶהְיֵת כָּלוּם.

73 טז. לְאֻמוֹתָם יֹאמְרוּ אֵיזָה דָּגָן וַיִּין, רַבִּי חֲנִינָא אָמַר
74 גְּלוּסְקִין וְקוֹנְטִיטוֹן, וְרַבִּי סִימּוֹן אָמַר גְּלוּסְקִין וְחִמֵּר
75 עֵתִיק. בְּהִתְעַשְׂפָם כְּחָלָל בְּרַחְבוֹת עִיר, הָיָה אֶתְתָּא
76 אֲמָרָה לְבַעֲלָה סָב לָךְ חַד שִׁירָא אוֹ חַד קֶדֶשׁ וְסָק
77 לְשׁוּקָא אִי מִשְׁפַּחַת כָּלוּם וְאֲנִי אֶכְלִין, הָיָה סָלִיק
78 לְשׁוּקָא וְחָמִי וְלֹא אֶשְׁכַּח כָּלוּם, וְהָיָה מִפְּרָפֵר
79 וּמֵאִית, וְהָיָה אֲמָרָה לְבָרָה חָמִי מָה עָבִיד אָבוֹךָ,
80 סָלִיק לְשׁוּקָא וְחָמֵא אָבוֹהִי מִית וְהָיָה מִפְּרָפֵר וּמִית
81 עֲלוּהִי. הִדָּא הוּא דְכֶתִיב: בְּהִתְעַשְׂפָם כְּחָלָל בְּרַחְבוֹת
82 עִיר, הִינֵנוּ בַּעֲלָה וּבְנָה הַגְּדוֹל. בְּהִתְעַשְׂפָם נִפְשָׁם אֶל
83 חֵיק אֻמוֹתָם, הוּא בְּרָא זַעֲרָא בָּעִי לְמִינֵק וְלֹא
84 מִשְׁכַּח חֵלֶב וּמִפְּרָפֵר וּמִית.

85 יז. מָה אֶעֱיִדְךָ מָה אֶדְמָה לָךְ, כִּמָּה נִבְיָאִים הִעֲדָתִי
86 בָּכֶם, רַבִּי יוֹרְבִי נֶתַן, רַבִּי אָמִיר נְבִיא אֶחָד בְּבִקֵּר וְנִבְיָא
87 אֶחָד בֵּין הָעַרְפִּים, הִדָּא הוּא דְכֶתִיב (מלכים ב יז, ג):
88 וַיַּעַד ה' בִּישְׂרָאֵל וּבִיהוּדָה בְּיַד כָּל נְבִיאֵי כָל חֲזָה.

1 דְכֶתִיב (ישעיה סו, ו): קוֹל שְׂאוֹן מַעִיר קוֹל מַהִיכָל קוֹל
2 ה' מִשְׁלֵם גְּמוּלָה לְאֹיְבָיו.

3 יב. חֲשַׁב ה' לְהַשְׁחִית חוֹמַת בֵּת צִיּוֹן, אָמַר רַבִּי
4 יוֹחָנָן לֹא מִן הַכּוֹרֵז, הִדָּא הוּא דְכֶתִיב (ירמיה לב, לא):
5 כִּי עַל אִפִּי וּגּוֹ', אָמַר רַבִּי אֵילָם כְּאֵדָם שֶׁהוּא עוֹבֵר
6 בְּמִקּוֹם מִטְּנָף וְעוֹקֵם אֶת חֲטָמוֹ. נָטָה קוֹ, יֵשׁ קוֹ
7 לְטוֹכָה וַיֵּשׁ קוֹ לְרַעָה, לְטוֹכָה (זכריה א, טז): וְקוֹ יִנְטָה
8 עַל יְרוּשָׁלַיִם, וְקוֹ לְרַעָה דִּין, נָטָה קוֹ. לֹא הִשִּׁיב יְדוֹ
9 מִבְּלַע וַיֹּאכַל חַל וְחוֹמָה יַחְדוֹ אֲמָלְלוּ, כִּהְיוּא דְאָמַר
10 רַבִּי הוֹנָא בְּרִיה דְּרַבִּי אַחָא שׁוּרָא וּבֵר שׁוּרָא.

11 יג. טָבְעוּ בְּאָרֶץ שַׁעֲרִיָּה, רַבִּי הוֹנָא בָּשֵׁם רַבִּי יוֹסִי
12 אָמַר שַׁעֲרִים חָלְקוּ כְּבוֹד לְאָרוֹן, לְפִיכָךְ לֹא שָׁלַט
13 בָּהֶם אוֹיֵב, הִדָּא הוּא דְכֶתִיב (תהלים כד, ז): שְׁאוֹ
14 שַׁעֲרִים רָאשִׁיכֶם, לְפִיכָךְ טָבְעוּ בְּאָרֶץ שַׁעֲרִיָּה אֶבֶד
15 וַיִּשְׁפֹּר בְּרִיחֶיהָ. מִלְּפָה וַיִּשְׁרִיָּה בְּגוֹיִם אֵין תּוֹרָה. אִם
16 יֹאמְרוּ לָךְ אָדָם יֵשׁ חֲכָמָה בְּגוֹיִם, תִּאֲמַן, הִדָּא הוּא
17 דְכֶתִיב (עובדיה א, ח): וְהִאֲבֹדְתִי חֲכָמִים מֵאֲדוֹם וְתִבְנוּנָה
18 מִהֵר עָשׂוּ. יֵשׁ תּוֹרָה בְּגוֹיִם, אֵל תִּאֲמַן, דְכֶתִיב:
19 מִלְּפָה וַיִּשְׁרִיָּה בְּגוֹיִם אֵין תּוֹרָה. נְבִיאִיָּה, אֵלֹו נְבִיאִי
20 שָׁקֵר. גַּם נְבִיאִיָּה, אֵלֹו נְבִיאִי אֲמַת, אֵלֹו וְאֵלֹו לֹא
21 מִצָּאוּ חֲזוֹן מָה'.

22 יד. יֵשְׁבוּ לְאָרֶץ יִדְמוּ זִקְנֵי בֵּת צִיּוֹן, אָמַר רַבִּי אֱלֶעָזָר
23 אֵל תְּהִי פֶרֶשֶׁת גְּדִירִים קֶלָה בְּעֵינֶיהָ, שֶׁעַל יְדֵי פֶרֶשֶׁת
24 גְּדִירִים נִהְרָגוּ סְנֵהֲדָרִי גְדוֹלָה שֶׁל צִדְקָהוּ. לְפִי
25 כִּשְׁגָלוֹ יִכְנֶיהָ מִנְהוּ הַמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶצַּר עַל חֲמִשָּׁה
26 מְלָכִים, הִדָּא הוּא דְכֶתִיב (ירמיה כד, ג): וַיִּשְׁלַחְתֶּם אֶל
27 מֶלֶךְ אֲדוֹם וְאֶל מֶלֶךְ מוֹאָב וְאֶל מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן וְאֶל
28 מֶלֶךְ צוּר וְאֶל מֶלֶךְ צִידוֹן בְּיַד מְלָאכִים הַכּוֹסִים
29 יְרוּשָׁלַיִם אֶל צִדְקָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה, וְהָיָה עָלֶיךָ וְנִפְּקִי
30 בְּלִי רֶשֶׁת, יוֹמָא חַד עָלֶיךָ לִגְבִּיָּה וְאֶשְׁכַּחִיהָ דְתַלִּיש
31 בְּשַׁר אֲרֻנְבָא וְאֶכִּיל כִּשְׁהוּא חִי, אָמַר לִיה אִישְׁתַּבַּע
32 לִי דְלִית אֶת מִפְּרָסִם לִי, וַאֲישְׁתַּבַּע לִיה. וּבְמָה
33 הִשְׁבִּיעוּ, רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא אָמַר בְּמִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי.
34 וְהָיוּ חֲמִשָּׁה מְלָכִין יִתְבִּין וּמִפְּרָתִין לִיה בְּנְבוּכַדְנֶצַּר
35 קֶדֶם צִדְקָהוּ וְאָמְרֵי לִיה לֹא יֵאָיִא לִיה מְלָכוּתָא
36 לְנְבוּכַדְנֶצַּר אֲלֹא לָךְ יֵאָיִא מְלָכוּתָא דְאַתְּ מַזְרַעוֹ שֶׁל
37 דָּוִד, אֵף הוּא מִפְּרָתִיה לְנְבוּכַדְנֶצַּר וְאָמַר אֲנִי
38 חֲמִיתִיה דְהָיָה תַלִּיש בְּשַׁר אֲרֻנְבָא וְאֶכִּיל, שְׁלַחוֹן
39 מִיָּד וְאָמְרוּ לִיה לְמַלְכָּא הַהוּא יְהוּדָאָה דְהָיָה עָלֶיךָ
40 וְנִפְּקִי בְּלִי רֶשֶׁת קֶדֶם אָמַר לָן אֲנִי חֲמִיתִיה
41 לְנְבוּכַדְנֶצַּר דְהָיָה תַלִּיש בְּשַׁר אֲרֻנְבָא וְאֶכִּיל, הִדָּא
42 הוּא דְכֶתִיב (מלכים ב כד, כ): וַיִּמָּרֵד צִדְקָהוּ בְּמֶלֶךְ
43 כְּבִל. מִיָּד בָּא וַיֵּשֶׁב בְּדַפְּנֵי שֶׁל אֲנְטוֹכְיָא, וַיִּצְאוּ
44 סְנֵהֲדָרִי גְדוֹלָה לְקִרְאָתוֹ, כִּינּוֹן שְׂרָאָה אוֹתָם שֶׁהִם

מאסיין מכתין לך על אפוי. ויחזו לך משאות שוא
ומדוחים, ומדוחים כתיב.

יט. ספקו עליך פנים, רבי יוחנן בשם רבי שמעון
בר יוחאי אמר, כפה של חשבונות היתה חוץ
לירושלים וכל מי שהיה רוצה לחשב היה רץ
ומחשב שם, שלא יצא חוץ לירושלים מצטער,
לקיים מה שנאמר: משוש לכל הארץ, ועכשיו ספקו
עליך פנים שרקו ויניעו ראשן על פת ירושלים.
כרפי האמות הן אומרים שבחן בפייהם, הדיא הוא
דכתיב (יחזקאל כז, ג): את אמרת אני כלילת יפי, אבל
ירושלים אחרים אומרים שבחה בפייהם, הדיא הוא
דכתיב: הזאת העיר שיאמרו כלילת יפי. רבי נתן
אמר פרקמטוטא סליק לזבנא עמרנא, דמדך ולא זבן,
אמר דין דאתון אמרין משוש לכל הארץ, קרן
וזבין, אמר טבאות אמריתו משוש לכל הארץ.

כ. פצו עליך פיהם, למה הקדים פ"ה לעי"ן, לפי
שהיו אומרים בפייהם מה שא ראו בעיניהם.

כא. עשה ה' אשר זמם, רבי אבהו בריה דרבי
זעירא אמר, משעה שאמר הקדוש ברוך הוא (ויקרא
כז, יח): ואם עד אלה לא תשמעו לי וגו' והלכתי אף
אני עמכם בקרי, שמא כף עשה חס ושלום, אלא
עשה ה' וגו', פשוטי מפשר. רבי יעקב דכפר חנן
אמר בזע פרפורין שלו. וישמח עליך אויב, אמר
רבי אחא בטובה הוא שמח עמהם, דכתיב (דברים ל,
ט): כי ישוב ה' לשוש עליך לטוב פאשר שש על
אבתך, אבל ברעה משמח הוא אחרים, הדיא הוא
דכתיב: וישמח עליך אויב הרים קרן צרף, ועל זה
נאמר: צעק לבם אל ה' חומת פת ציון הורדי וגו'.

כב. קומי רני בלילה לראש אשמרות, רבי אומר
ארבע אשמורות בלילה, וארבע משמרות ביום.
העונה אחד מעשרים וארבעה לעת, והעת אחד
מעשרים וארבעה לעונה, הרגע אחד מעשרים
וארבעה לעת, וכמה הוא רגע, רבי ברכיה בשם רבי
חלבו אמר כדי לאמרו. ורבנן אמרי כהרף עין.
וישמואל אמר אחד מחמשת רבוא וששת אלפים
וחמש מאות וארבעים ושמונה לשעה, זה הוא רגע.
רבי נתן אמר שלש אשמורות בלילה. רבי זריקא
ורבי אמי בשם רבי שמעון בן לקיש אמר כתוב אחד
אומר (תהלים קיט, סב): חצות לילה אקום להודות לך,
וכתוב אחד אומר (תהלים קיט, קמח): קדמו עיני
אשמרות, פיצד יתקיימו שני כתובים, רבי חזקיה
ואמרי לה רבי זריקא ורבי אמי, חד אמר טעמיה
דרבי, וחד אמר טעמיה דרבי נתן, מאן דאמר טעמא

רבי נתן אמר שני נביאים בשחרית ושני נביאים
בערבית, הדיא הוא דכתיב (ירמיה ז, כה): ואשלח לכם
את כל עבדי הנביאים יום השכם ושלח, השכם
בבקר ושלח בערב.

דבר אחר, מה אעידך, רבי יונתן אמר כמה בזות
נתתי לכם, בזת מצרים, ובזת הים, ובזת סיחון ועוג,
בזת שלשים ואחד מלכים.
אמר רבי לוי בערבא צווחין לבייתא, עדייתא.
דבר אחר, מה אעידך, כמה ועודין ועדתי ככם,
אהל מועד, וגלגל, ושיה, ונב, וגבעון, ובית
עולמים שנים.

דבר אחר, מה אעידך, רבי אומר כמה קשוטין
קשטתי אתכם, אמר רבי יוחנן ששים רבוא מלאכי
השרת ירדו עם הקדוש ברוך הוא בסיני ועטרה ביד
כל אחד ואחד לעטר כל אחד ואחד משראלי. רבי
אבא בר כהנא בשם רבי יוחנן אמר מאה ועשרים
רבוא ירדו, אחד מקשטו, ואחד מלבישו עטרה. רבי
הונא דצפורי אמר זוני, כמה דאת אמר (איוב יב, יח):
מוסר מלכים פתח ויאסר אזור במתניהם, מה אדמה
לך, לאיזו אמה דמיתי אתכם, לאיזו אמה גאלתי
ביד חזקה והבאתי על אויביה עשר מכות, לאיזו
אמה קרעתי הים, והורדתי את הין, והגזתי את
השלו, והעליתי להם את הבאר. לאיזו אמה הקפתי
ענני כבוד, וקרבתי לפני ה' סיני, ונתתי להם
תורת. הפת ירושלים, הפת שירא ושמלמת לי.
מה אשנה לך ואנחמך; רבי יעקב דכפר חנן אמר
לכשאשנה לך אנחמך, לכשיגיע אותו היום שכתוב
בו (ישעיה ב, יא): ונשגב ה' לבדו, באותה שעה
אנחמך. בתולת פת ציון, בנים המציגין במילה,
ובתגלחת, ובציצית. כי גדול פנים שכרך, אמר רבי
חולפאי מי שהיה עתיד לרפאות שברו של ים, הוא
ירפא לך.

אמר רבי אבין מי שאמרתם לו שירה על הים (שמות
טו, ב): זה אלי ואנוהו, הוא ירפא לך. רבי יהושע
בן לוי אמר ירפא לך נביאך.

יח. נביאך חזו לך שוא ותפל, רבי אלעזר אמר
נאמר בנביאי שומרון תפלה, שנאמר (ירמיה כג, יג):
ובנביאי שומרון ראיתי תפלה, ונאמר בנביאי
ירושלים תפלה, הדיא הוא דכתיב שוא ותפל. רבי
שמואל בר נחמני אמר נאמר בנביאי ירושלים
שערוניה, שנאמר (ירמיה כג, יד): ובנביאי ירושלים
ראיתי שערויה, ונאמר בבית ישראל שערויה,
דכתיב (ירמיה יח, יג): שערת עשתה מאד בתולת
ישראל. ולא גלו על עונך להשיב שבותך, דהו

אמר רבי אלעזר ברבי מרינוס בני אדם שעשו קוסי
פרפרין שלי דאתי עלי. ולא היה כיום אף ה'
פליט ושריד, תני רבי חיזא כנגד בנים ובנות שיהיו
לך, יהיה החטא מאבדן. אשר טפחתי ורביתי, אין
כתוב פאן, אלא: אשר טפחתי ורביתי איבי כלם.
סליק אלפא ביתא תנינא

פרשה ג

א. אני הגבר. רבי חמא בר חנינא פתח (ירמיה לו, לב):
וירמיהו לקח מגלה אחרת ויתנה אל ברוך בן נריהו
הספר ויכתב עליה מפי ירמיהו את כל דברי הספר
אשר שרף יהוה מלך יהודה באש ועוד נוסף
עליהם דברים רבים כהמה, שאין תלמוד לומר
כהמה, מה תלמוד לומר כהמה, רב כהנא אמר:
ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה, דברים, איכה
ישבה, איכה לעיב, איכה יועם. רבים, זכר ה'.
כהמה, אני הגבר, דהוא תלתא תלתא פסוקים, הדא
הוא דכתיב (משלי כב, כ): הלא כתבתי לך שלשים,
דברים משולשים. רבי שמואל בר נחמני אמר מהו
שלשים, גבורים, כמה דאת אמר (שמות יד, ז):
ושלשים על פלו, ומתרגמינן וגיברין ממנן על
כולהו.

דבר אחר, שלשים, אני הגבר, דהוא מתלתא תלתא
פסוקים. רבי יהושע דסקנין בשם רבי לוי אמר, אני
הגבר, אנא הוא דילפנא ייסורין, אהני עלי מה
דאהני לך, משל למלך שבעס על מטרונה ודחפה
והוציאה חוץ לפלטין, הלכה וצממה פניה אחר
העמוד, נמצא המלך עובר ורואה אותה. אמר לה
אקשית אפיד, אמרה לו אדוני המלך כף יפה לי
וכף נאה וכך ראוי לי שלא קבלה אותך אשה אחרת
אלא אני. אמר לה אני הוא שפסלתי כל הנשים
בעבורך. אמרה לו אם בן למה נכנסת למבוי פלוני
ולחצר פלוני ולמקום פלוני, לא בשביל אשה
פלוגית ולא קבלה אותך. כך אמר הקדוש ברוך הוא
לישראל אקשיתון אפידכון, אמרו לפניו רבונו של
עולם כף יפה לנו וכך נאה לנו וכך הגון לנו שלא
קבלה אמה אחרת תורתך אלא אני. אמר להם אני
הוא שפסלתי כל האמות בשבילכם. אמרו לו אם
בן למה החזרת תורתך על האמות ולא קבלוה.
תנינא בתחלה נגלה על בני עשו, הדא הוא
דכתיב (דברים לג, ב): ויאמר ה' מסיני בא וזרח
משעיר למו, ולא קבלוה, החזירה על בני ישמעאל,
ולא קבלוה, הדא הוא דכתיב (דברים לג, ב): הופיע
מהר פארן, ולבסוף החזירה על ישראל וקבלוה,
הדא הוא דכתיב (דברים לג, ב): ואתה מרבכת קדש

דרבי, הא נחא. מאן דאמר טעמא דרבי נתן (שופטים
ז, יט): ראש אשמרת התיכונה. ורבי נתן מה מקים
חצות לילה, אלא פעמים חצות לילה, ופעמים
קדמו עיני אשמרות. ואף עכידא, בשעה שדוד
אוכל סעודת עצמו אוכל עד תשע שעות וישן עד
ראש אשמרת התיכונה ועומד ועוסק בתורה,
ובשעה שדוד אוכל סעודת מלכים, אוכל עד הערב
וישן עד חצות, ועומד ועוסק בתורה מחצות לילה
ולמשה, בין כך ובין כך לא היה השחר בא ודוד
ישן, והוא שאמר דוד (תהלים נז, ט): עורה כבודי
עורה הנבל וכנור אעירה שחר, איתער יקרי מן קדם
יקריה דבוראי, יקרי לית כלום קדם יקריה דבוראי.
אעירה שחר אנא מעורר שחרא ולית שחרא מעורר
לי. רבי פנחס בשם רבי אלעזר בר מנחם אמר כנור
היה נתון תחת מראשותיו והיה עומד ומנגן בו
פלילה.

אמר רבי לוי כנור תלוי למעלה ממטתו של דוד
וכיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו
והיה מנגן מאליו, הדא הוא דכתיב (מלכים ב ג, טו):
והיה כנגן המנגן, והיה כנגן במנגן אין כתיב פאן
אלא והיה כנגן המנגן, הכנור מאליו היה מנגן,
ובשעה דוד שומע קולו היה עומד ועוסק בתורה,
וכיון שהיו ישראל שומעים קולו של דוד עוסק
בתורה היו אומרים ומה דוד מלך ישראל עוסק
בתורה אנו על אחת כמה וכמה, מיד היו עוסקין
בתורה. ומה מקים רבי קריה דרבי נתן, אמר רבי
הונא סופו של שניה וראשה של שלישית שמתוכות
הלילה. אמר לו רבי מני אלו נאמר תיכונות זאת
הות, הא לא נאמר אלא תיכונה, קדמייתא לא
מיתחשבה, דעד כדו לא אתא עידן.

כג. ראה ה' והפיטה, מעשה בדואג בן יוסף שמת
והניח בן קטן לאמו, והיתה ממדדת אותו בטפחים
ונוחנת משקלו זהב לשמים בכל שנה ושנה, וכיון
שהקיפה מצודה לירושלים, טבחתו אמו בידיה
ואכלתו, והיה ירמיה מקונן לפני המקום ואומר למי
עוללת כה אם תאכלנה נשים פרים עללי טפחים,
ורוח הקדש משיבתו: אם יהרג במקדש ה' כהן
ונביא, זה זכריה בן יהונדע.

כד. שכבו לארץ חוצות וגו', כתיב (ירמיה יא): ואת
חמת ה' מלאתי נלאיתי הכיל שפך על עולל בחוץ
ועל סוד בחורים יחדו כי גם איש עם אשה ולבדו
זמן עם מלא ימים. לפיכך שכבו לארץ חוצות.

כה. תקרא כיום מועד מגורי מסביב, מהו מגורי,
מגו ביתאי.

אחד באחרונה, אמר המלך תסתם חביתו, ומי גרם
לו הרי שבא באחרונה, כך כל המתפלל לאחר
הצבור מעשיו נפרטין, לכך נאמר: גם פי אצק
ואשוע שחם תפילתי, שחם כתיב, לפי שתמו הצבור
תפלתהו. גדר דרכי בגזית. בנות לוד היו לשות
עיסתן ועולות ומתפללות ויורדות עד שלא החמיצו.
בנות צפורי הניין סלקן ושבחן בבית מקדשא ולא
היה בר נש קריין לתאנה קדמי מנהון. והאי ספרא
דמגדלא הוה מסדרא קנדיליה בכל ערובא שובא,
סליק שבח ונחת ומדליק יתהון. ואית דאמרי ספרא
הוה בכל ערובא שובא הוה סליק ופשט סדריה
בבית מקדשא ונחית שבית בביתיה. עובדא הוה
בחד בר נש דהוה קאי ורדי, ערקת תורתיה, נפק
אמר להו בדי, אמרו ליה באידנא אסטרטיא אחית,
שרי מחי להון ולא אשכח דדך, וקרו עליה הדין
קרייה, גדר דרכי בגזית נתיבתי עזה, אצדי, כמה
דאתא אמר (יחזקאל כא, לב): עזה עזה עזה אשימנה.

ד. דב ארב הוא לי, זה נבוכדנצר. ארי במסתרים,
זה נבוכדנצר.

דבר אחר, דב ארב, זה אספסיאנוס. ארי במסתרים,
זה טרכינוס. דרכי טורר ופשחני. תילהי, כדאמרינן
אילן שנפשח קושרין אותו בשביעית. דרך קשתו
וציבני כמטרה לחץ, תרין אמוראין, חד אמר
כבורקא לאספריסא, וחד אמר פקורת חצים שהפל
מורים בה והיא נצבת. רבי יודן אמר וגברני לעמד
בכלן, את מוצא אחר מאה חסר שתי תוכחות שיש
במשנה תורה, מה כתיב (דברים כט, ט): אתם נצבים
היום כלכם, ומתרגמינן אתון קיימין גבורים לעמד
בכלן.

ה. הביא בכליתי בני אשפתו, רב ושמואל, רב אמר
בני אופיכיה, בני אמוריה. ושמואל אמר בני אדם
שאוכלין הרבה ומוציאין אשפות, הביאן עלי.
הייתי שחוק לכל עמי, כתיב (תהלים סט, יג): ישיחו בי
ישבי שער, אלו אמות העולם, שהן יושבין בבתי
תרטיאות ובבתי קרקסיות. ונגינות שותי שכו,
מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין, הן
יושבין ומשיחין בי ומלעיגים בי ואומרים בגין דלא
נצורן לחרובא פיהודאי, והן אומרים אלו לאלו,
כמה שנים את בעי מחי, והן אומרים פחלוקא
דיהודאי דשבתא. ומכניסין את הגמל לטרטיאות
שלחם והחלוקין שלו עליו, והן אומרים אלו לאלו
על מה זה מתאבל, והן אומרים היהודים הללו
שומרי שביעית הן ואין להם ירק ואכלו החוחים
של זה והוא מתאבל עליהם. ומכניסים את המומוס
לתיאטרון שלחם וראשו גלות, והן אומרים אלו

מימינו אש דת למו. וכתוב (שמות כד, ז): כל אשר
דבר ה' נעשה ונשמע.
דבר אחר, אני הגבר, אמר רבי יהושע בן לוי אני
הוא הגבר, אנא הוא איוב, שנאמר (איוב לד, י): מי
גבר כאיוב ישתה לעג כמים. ראה עני, אמר רבי
שמואל בר נחמן אמר כנסת ישראל, כיון שראה
אותי עניה מן המצוות, עניה ממעשים טובים, הביא
עלי שכט עברתי.
אמר רבי ברכיה גברני לעמד בכלן, את מוצא אחר
מאה חסר שתיים תוכחות שיש במשנה תורה, מה
כתיב (דברים כט, ט): אתם נצבים היום כלכם,
ומתרגמינן אתון קיימין יומא דין כולכון, גבורים
לעמד בכלם, אותי נהג, בעולם הזה שנקרא חשך
ולא אור, אף בי ישב יהפך ידו כל היום, אמר רבי
שמעון בן לקיש מלמד שהקדוש ברוך הוא מתנאש
מן הצדיקים בעולם הזה, אבל חוזר ומרחם עליהם,
הדא הוא דכתיב: אף בי ישב.

ב. בלה בשרי, זה צבור, ועורי, זה סנהדרין, כשם
שהעור חופה על הבשר כך סנהדרין חופין על
ישראל. שבר עצמותי, עצומי, בני אדם שהיו כבני
העצומים. בנה עלי ויקח ראש, זה נבוכדנצר,
דכתיב ביה (דניאל ב, לח): אנת הוא ראשה די דהבא,
ותלאה, זה נבוכדנצר.

דבר אחר, ראש, זה אספסיאנוס. ותלאה, זה
טרכינוס. במחשכים הושבני כמתי עולם, אמר רבי
שמואל ארבעה חשובין כמתים, סומא, דכתיב:
במחשכים הושבני כמתי עולם. מצורע,
שנאמר (במדבר יב, יב): אל נא תהי כמת. ומי שאין
לו כנים, דכתיב בה ברחל (בראשית ל, א): הבה לי
כנים ואם אין מתה אנכי. ומי שירד מנכסיו,
שנאמר (שמות ד, יט): כי מתו כל האנשים, וכי מתים
היו, אלא שירדו מנכסיהם.

ג. גדר בעדי ולא אצא, רבי איבו אמר זה בסגר של
ערביא. רבי ברכיה אמר זה קסטרא של פרסיין.
ורבנן אמרי זה מטלית של כותיים. הכביד נחשתי,
הכביד עלי ארנוניות ודימוסיות וגלגלאות. גם פי
אצק ואשוע, רבי אחא אמר כל המתפלל עם
הצבור למה הוא דומה לבני אדם שעשו עטרה
למלך, בא עני אחד ונתן חלקו בתוכה, מה המלך
אומר בשביל זה עני אני מקבלה, מיד מקבל המלך
ונותנה בראשו, כך אם היו עשרה צדיקים עומדים
בתפלה ורשע עומד ביניהם, מה הקדוש ברוך הוא
אומר בשביל רשע זה איני מקבל תפלתם. ורבנן
אמרין בא אחר הצבור מעשיו נפרטין, למה הוא
דומה למלך שנקנסו אריסיו ובניו כבודו, בא

רבי ואמר לא ראינו שיש טובה בעולם. שמע רבי
 שמעון בן חלפתא ואמר לא שמענו שיש טובה
 בעולם. רבי יהודה בן בתירה אול לנציבין בערבי
 צומא רבא, אכל ופסק, שמע ריש גלותא ואתא
 לגביה, אמר ליה ישגח עלי רבי. אמר ליה אכלית
 ופסקית. אמר ליה ישגח עלי רבי דלא יהון אמרין
 לא חשביה בלום מטרח עלוי, אול עמיה. כיון
 דאול אמר לטלוא, ברי, פטיליק דאת מייתי לן חד
 זמן קדמי לא תייתי לן זמן אחורי, מן דאכלון
 אייתין קדמיהון תמנין פטילקין, אכל מכל פטיליק
 חד פת ומכל פטיס חד פס, אמר ליה רבי מן
 דאכלית ופסקית אייתון קדמך תמנין פטילקין,
 מחדא פטיליקי אכל רבי חדא פתית ומחדא פטיס
 אישתי רבי חד פס, אמר ובמה קרן לה נפשא, דהיא
 כמה דאיתיהיב לה היא נפישא. רבי אבהו אול
 לבצרה ואתקבל גבי יוסי רישא, אייתון קמיה תמנין
 מיני מחין דעוף, אמר ליה לא יכעוס רבי דלא הוה
 צידא ספק, ולא קרין ליה יוסי רישא אלא דלא
 הוה מאכליה אלא מחין דעוף. רבי חיא רבא אול
 לדומא, ואתקבל גבי רבי יהושע בן לוי, אייתו
 לקמיה עשרים וארבעה תבשילין. אמר ליה בשפתא
 מה אתון עבדין, אמר ליה אנן פסלין להון. לבתר
 יומין אתא רבי יהושע בן לוי לטבריא ואתקבל גבי
 רבי חיא רבא ויהב לתלמידיו דרבי יהושע דרפומנין
 ואמר להון זילו ועבדו לרבכון כמנהגיה. רבי יצחק
 ברבי אליעזר הוה ידע למסדר סעודתא כמנין ימות
 החמה. בד הוה ליה הוה עביר, בד לא הוה ליה
 נסיב גרעינין ומני עליהון, בגין דלא תנשי יתהון.
 נשיתי טובה.

אמר רבן שמעון בן גמליאל זו רחיצת ידים ורגלים
 אחר המרחץ. ואמר אבד נצחי ותולדתי מה.
 אמר רבי שמעון בן לקיש משהקדוש ברוך הוא
 מתנאש מן הצדיקים בעולם הזה חוזר ומרחם
 עליהם, הדא הוא דכתיב: ואמר אבד נצחי.

ז. זכר עניי ומרודי, כנסת ישראל אומרת לפני
 הקדוש ברוך הוא, רבוננו של עולם זכר ענויין
 שעניתי, ומרודי שמרדתי בך, ויסורין שהריתיני
 לענה ורש, נצאו אלו באלו. זכור תזכור. תני רבי
 חיא משל למלך שניצא למלחמה והיו בניו עמו והיו
 מקניטין אותו. למחר יצא המלך לבדו ולא היו בניו
 עמו, אמר המלך הלואי היו בני עמי ואפלו
 מקניטים אותי. כך, המלך זה הקדוש ברוך הוא,
 בניו, אלו ישראל. בשעה שהיו ישראל יוצאין
 למלחמה היה הקדוש ברוך הוא יוצא עמם, כיון
 שהקניסוהו לא יצא עמם, וכיון שלא היו ישראל

לאלו על מה ראשו של זה מגלח, והוא אומר
 היהודים הללו שומרי שבתות הן, וכל מה שהם
 גיעין כל ימות השבת אוכלים בשבת, ואין להם
 עצים לבשל בהם, והם שוכרים מטותיהם ומכשולים
 בהן, והם ישנין בארץ ומתעפרים בעפר וסכין
 בשמן, לפיכך השמן ביקר.

דבר אחר, ישיחו בי ישרי שער, אלו ישראל שהם
 יושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ונגינות שותי
 שכר, מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתפרין
 בסעודת תשעה באב, יושבין וקוראים קינות ונהי
 באיכה. השביעני במרורים, זה יום טוב הראשון של
 פסח, דכתיב בו (במדבר ט, יא): על מצות ומררים.
 הרוני לענה, מה שהשביעני בליל יום טוב הראשון
 של פסח, הרוני בליל תשעה באב לענה, הוי ליל
 יום טוב הראשון של פסח הוא ליל תשעה באב.

ו. ויגרס בחצץ שני, מעשה בבנו של רבי חנניה בן
 תרדיון שנתחבר ללסטים וגלה את רזן, והרגוהו
 ומלאו פיו עפר וצורורות. לאחר שלשה ימים נתנהו
 בכליבא, ובקשו לקלס עליו מפני כבוד אביו ולא
 הניחין, אמר להם הניחו לו ואני אמר על בני, פתח
 ואמר (משלי ה, יג יד): ולא שמעתי בקול מזרי
 ולמלמד לא הטיתי אזני. כמעט הייתי בכל רע
 בתוך קהל ועדה. ואמו קראת עליו (משלי יז, כח): כעס
 לאביו בן פסיל וממר לילדיתו. אחותו קראת
 עליו (משלי כ, יז): ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא
 פיהו חצץ. ותנן כל שהוא מסעודת תשעה באב,
 אסור לאכל בשר, ולשתות יין, ולאכל שני
 תבשילין, ולרחץ ולסוף. וכל שאינו מסעודת תשעה
 באב, מתר לאכל בשר ולשתות יין, ולאכל שני
 תבשילין. רב מן דהוא אכיל כל מאכלו נסיב חד
 פת פחית ויהב עליה קטם ואמר זו היא סעודת
 תשעה באב, לקים מה שזאמר: ויגרס בחצץ שני
 הכפשיני באפר. ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה,
 רבי אלעזר ברבי יוסי בשם רבי חנניה בריה דרבי
 אבהו אמר, מעשה באשה אחת בקיסרין שהוליקה
 את בנה אצל נחתום אחד אמרה לו למד את בני
 אמנות, אמר לה נמתין אצלי חמשה שנים ואני
 מלמדו חמש מאות מינין בחטה. כמה מינין יש
 בחטה, רבי אחא אמר בחטי מנין, חטים דלא מנין.
 ורבנן אמרי חמש מאות בחטין כמנין מנין. רבי
 חנינא ורבי יונתן הוו יתבין וחשבין להון עד שתין
 וקמו להון. ועוד אמר רבי אלעזר ברבי יוסי, מעשה
 באשה אחת שהוליקה את בנה אצל חד פרכוטס,
 אמרה לו למד את בני אמנות, אמר לה נמתין אצלי
 חמש שנים ואני מלמדו מאה מינין בביצה. שמע

46 שאתה מחדשנו בכל בקר ובקר, אנו יודעין
47 שאמונתך רבה לתחית המתים.

48 אמר רבי שמעון בר אבא על שאתה מחדשנו בבקרן
49 של מלכיות, אנו יודעין שאמונתך רבה לגאלנו.
50 אמר רבי חלפו בכל יום ויום בורא הקדוש ברוך
51 הוא פת של מלאכים חדשים ואומרים שירה חדשה
52 והולכין להם.

53 אמר רבי ברכיה השבתי לרבי חלפו והא
54 כתיב (בראשית לב, כו): ויאמר שלחני פי עלה השחר,
55 אמר לי חנוקה סברת לחנוקני, גבריאלי ומיכאל הן
56 הן שרים של מעלה, דכלם מתחלפין ואינון לא
57 מתחלפין. אדריאנוס שחיק עצמות שאל את רבי
58 יהושע בן חנניה, אמר לו, אתם אומרים בכל יום
59 ויום בורא הקדוש ברוך הוא פת של מלאכים
60 חדשים ואומרים שירה חדשה והולכין להם, אמר
61 לו אין. אמר לו וילאן אינון אזלין. אמר ליה מן הן
62 דמתבריאוו. אמר ליה מנין מתברייין. אמר לו מן
63 הדין נהר דנור. אמר ליה ומה עיסקיה דנהר דנור,
64 אמר ליה כהדין ירדנא דלא פסיק לא בלילא ולא
65 פסיק ביממא. אמר ליה והינין ירדנא מהלך ביממא
66 ופסיק בלילא. אמר ליה נטר הוינא בבית פעור
67 והדין ירדנא כמה דמהלך ביממא כך מהלך בלילא.
68 אמר ליה ומנין אותו נהר דינור נפיק, אמר ליה מן
69 זיעתהון דחיותא ממה דטעונון בכורסיא. חלקי ה'
70 אמרה נפשי, רבי אבהו בשם רבי יוחנן אמר למלך
71 שנכנס למדינה והיו עמו דפסין ואפרכין
72 ואיסטרטילוטין, והיו גדולי מדינה יושבים באמצע
73 המדינה, חד אמר אנא נסיב דפסין לגבי. וחד אמר
74 אנא נסיב אפרכין לגבי, וחד אמר אנא נסיב
75 איסטרטילוטין לגבי. היה פקח אחד לשם אמר אנא
76 נסיב למלכא, דכולא מתחלפין ומלכא אינו מתחלף.
77 בן עובדי בוכבים, מהן עובדין לחמה, ומהן עובדין
78 ללכנה, ומהן עובדין לעץ ואבן, אבל ישראל אינן
79 עובדין אלא להקדוש ברוך הוא, הדא הוא דכתיב:
80 חלקי ה' אמרה נפשי, שאני מיוחד אותו שתי פעמים
81 בכל יום, ואומר (דברים ו, ד): שמע ישראל ה' אלהינו
82 ה' אחד.

83 ט. טוב ה' לקונו, יכול לכל, תלמוד לומר לנפש
84 תדרשנו. ודכוותיה (תהלים עג, א): אף טוב לישראל
85 אלהים, יכול לכל, תלמוד לומר לברי לבב, אלו
86 שלבם ברור עליהם שאין בידם עון,
87 ודכוותיה (תהלים פד, ו): אשרי אדם עוז לו בך, יכול
88 לכל, תלמוד לומר מסלות בלבבם, אלו דשבילי
89 אוריתא פבושין בלפהון. ודכוותיה (תהלים קכה, ד):
90 היטיבה ה' לטובים, יכול לכל, תלמוד לומר

1 בארץ, אמר הלואי היו ישראל עמי ואפלו היו
2 מכעיסים אותי, ואית לן שלשה פסוקים (ירמיה ט, א):
3 מי יתגני במדבר מלון ארחים, מי יתן עמי עמי
4 כמראש פשהיה במדבר. וכתיב (יחזקאל לו, יז): בן
5 אדם בית ישראל יושבים על אדמתם וגו', והדין:
6 זכור תזכור ותשוב עלי נפשי.

7 אמר רבי יודן זכור תזכור, יודע אני שאתה זוכר
8 אמות העולם, אבל מה אעשה ותשוב עלי נפשי,
9 מתלא אמרה עד דשמינא עביד קטין, נפשיה
10 דקטינא נפקת. זאת אשיב אל לפי על בן אוהיל.
11 רבי אבא בר כהנא בשם רבי יוחנן אמר משל למה
12 הדבר דומה, למלך שגשא מטרונה וכתב לה כתבה
13 מרבה, ואמר לה כך וכך חפות אני עושה לך, כך
14 וכך ארגונות טובות אני נותן לך. הניחה המלך
15 והלך לו למדינת הים ואחר לשם. נכנסו שכנותיה
16 אצלה והיו מקניטות אותה ואומרות לה הניחך
17 המלך והלך לו למדינת הים, ושוב אינו חוזר עליך,
18 והיתה בוכה ומתאנחת, וכיון שנכנסה לתוך ביתה
19 פותחת ומוציאה כתבתה וקוראת, ורואה בכתבתה
20 כך וכך חפות אני עושה, כך וכך ארגונות טובות
21 אני נותן לך, מיד היתה מתנחמת. ליימים בא
22 המלך, אמר לה בתי אני תמה איך המתנת לי כל
23 אותן השנים, אמרה לו אדוני המלך אלמלא כתבה
24 מרבה שפתכת ונתת לי כבר אבדוני שכנותי. כך
25 עובדי בוכבים מונין את ישראל ואומרים להם,
26 אלהיכם הסתיר פניו מכם וסלק שכנתו מכם, עוד
27 אינו חוזר עליכם, והן בוכין ומתאנחין, וכיון
28 שנכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות וקורין בתורה
29 ומוציאין שפתוב (ויקרא כו, ט): ופניתי אליכם והפריתי
30 אתכם ונתתי משפני בתוכם והתהלכתי בתוכם,
31 והן מתנחמין. למחר כשיבוא קץ הגאולה אומר להם
32 הקדוש ברוך הוא לישראל בני אני תמה מכם היאך
33 המתנתם לי כל אותן השנים, והן אומרים לפניו
34 רבונו של עולם אלולי תורתך שנתת לנו כבר
35 אבדנו האמות. לכן נאמר: זאת אשיב אל לפי,
36 ואין זאת אלא תורה, שנאמר (דברים ו, ד): וזאת
37 התורה. וכן דוד אמר (תהלים קיט, צב): לולי תורתך
38 שעשעני אז אבדתי בעיני. על בן אוהיל לו, ומיחדים
39 שמו שתי פעמים ביום, ואומרים (דברים ו, ד): שמע
40 ישראל ה' אלהינו ה' אחד.

41 ח. חסדי ה' פי לא תמנו פי לא כלו רחמיו, אמר
42 רבי שמעון בן לקיש משהקדוש ברוך הוא מתאש
43 מן הצדיקים בעולם הזה, הוא חוזר ומרחם עליהם,
44 הדא הוא דכתיב: חסדי ה' פי לא תמנו. חדשים
45 לבקרים רבה אמונתך, אמר רבי אלכסנדר על

הן סיני וכבל. בסיני פֿעֿלוּ בְּפִיהֶם וְלֹא כִלְפָם, הָדָא
הוא דְּכְתִיב (תהלים עח, לו): וַיִּפְתְּחוּהוּ בְּפִיהֶם וּבִלְשׁוֹנָם
יִכְזְבוּ לוֹ וּגְו'. בְּכַבֵּל פֿעֿלוּ כִלְפָם וְלֹא בְּפִיהֶם, הָדָא
הוא דְּכְתִיב: כִּי לֹא עָנָה מַלְבּוֹ. אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוא יבֹא פֶה שְׁבִסִינִי וַיִּכְפֹּר עַל פֶּה שְׁבִכְבֵּל, וַיָּבֵא
לֵב שְׁבִכְבֵּל וַיִּכְפֹּר עַל לֵב שְׁבִסִינִי. אָף עַל פִּי כֵן וַיִּגְהַ
בְּנִי אִישׁ, הִבִּיא עֲלֵיהֶם אִישׁ צָר וְאוֹיֵב, זֶה הֵמָּן וְהִגֵּה
אֶת מַכְתָּן.

ל. לְדַכָּא תַּחַת רַגְלֵיו וּגְו', זֶה נְבוֹכַדְנֶצַּר שֶׁתְּכֹבֵב
בו (דניאל ב, לח): דִּי דִירִין בְּנִי אֲנִישָׁא חִיּוֹת בְּרָא וַעֲוָף
שְׁמִיא יְהִיב בִּידָהּ וְהַשְׁלִטָהּ בְּכִלְהוֹן אֲנָתָהּ הוּא רֹאשָׁה
דִּי דִהְבָּא.

מ. מִי זֶה אָמַר וַתְּהִי ה' לֹא צָוָה, מִי צָוָה, הֵמָּן צָוָה,
וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לֹא צָוָה, הֵמָּן צָוָה לְהַשְׁמִיד
לְהַרְגֵּ וּלְאַבֵּד, וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לֹא צָוָה,
אֵלָּא (אסתר ט, כח): וְשׁוּב מִחֲשֻׁבְתּוֹ וּגְו'. מִפִּי עֲלִיוֹן
לֹא תֵצֵא הִרְעוֹת וְהַטּוֹב, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר מִשְׁעָה
שֶׁאָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא (דברים ל, טו): רָאָה נִתְּתִי
לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת
הָרָע, לֹא יֵצֵאת טוֹבָה לְעוֹשֶׂה רָעָה, וְרָעָה לְעוֹשֶׂה
טוֹבָה, אֵלָּא טוֹבָה לְעוֹשֶׂה טוֹבָה וְרָעָה לְעוֹשֶׂה רָעָה,
כִּמָּה דָּאֵת אָמַר (שמואל ב ג, לו): וְשָׁלֵם ה' לְעֹשֶׂה
הָרָעָה כְּרָעָתוֹ. מַה יִּתְּאוּנָן אָדָם חֵי, דִּיּוֹ שְׁהוּא חֵי,
אָמַר רַבִּי לִוִּי אָמַר הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חִיּוֹתָךְ בְּיָדִי
וְחֵי, וְאַתָּה מִתְּאוּנָן.

אָמַר רַבִּי הוֹנָא יַעֲמֹד כְּגִבּוֹר יוֹדֶה עַל חֲטָאֵיו וְאֵל
יִתְּאוּנָן.

אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה מַה יִּתְּאוּנָן עַל חֵי הָעוֹלָמִים, אִם
מִבְּקֵשׁ הוּא לְהִתְּאוּנָן גָּבֵר עַל חֲטָאוֹ. רַבִּי אוֹמֵר בְּנִי
תוֹרַעְמִינִי, אָדָם הִרְאִשׁוֹן אַחֵר כָּל הַשְּׁבִיחַ שְׁעִשִּׁיתִי
עִמּוֹ הוּא מִתְּרַעֵם לְפָנַי וְאוֹמֵר (בראשית יב): הֲאִשָּׁה
אֲשֶׁר נָתַתְּ עִמָּדִי. אָף יַעֲקֹב כֵּן, אֲנִי עוֹסֵק לְהַמְלִיךְ
אֶת בְּנֵי בְּמִצְרַיִם וְהוּא מִתְּרַעֵם וְאוֹמֵר (ישעיה מ, כז):
נִסְתַּרְתָּ דְרָפִי מִי. וְאָף בְּנֵי כֵן, אֲנִי עוֹסֵק לְבוֹר לָהֶם
לָחֵם קָל כְּדִי שְׁלֹא יִהְיֶה אֶחָד מֵהֶן גּוֹסֵס וְדוֹלָרִיָּא
אוֹחֲזִתוֹ, וְהֵן מִתְּרַעֲמִין לְפָנַי וְאוֹמְרִים (במדבר כא, ה):
וַנִּפְשְׁנוּ קֶצֶה בַּלָּחֵם הַקָּלָל. אָף צִיּוֹן כֵּן הִיא (ישעיה
מט, יד): וְתֹאמַר צִיּוֹן עֲזֹבֵנִי ה' וְה' שְׁכִנְתִּי.

נ. נִחְפְּשָׁה דְרָכֵינוּ וְנִחְקְרָה וְנִשְׁוִבָה עַד ה', נִשָּׂא
לְכַבְּנוּ אֶל פְּסִים אֶל אֶל בְּשָׁמִים, רַבִּי בִּיבָא בַר זְבִדָּאִי
וְרַבִּי תַנְחוּם בַר חֲנִילָאִי וְרַבִּי יֹאשִׁיָּה נִפְקִין
לְתַעֲנִיתָא, דָּרַשׁ רַבִּי בִּיבָא בַר זְבִדָּאִי וְאָמַר אֲפֻשֶׁר
דְּלִיבִיהּ דְּבַר נֶשׁ נָסִיב מִיְּמִינָהּ וְחִזּוֹר עֲלֶיהָ, אֵלָּא נִשְׁוִי
לְבִינָן לְגַבִּי יִדִּינָן, וְאַחֵר כֵּן אֶל אֶל בְּשָׁמִים, אִם יֵשׁ

וְלִישָׁרִים בְּלִבּוֹתָם. וְדִכְוֹתִיהּ (תהלים קמה, יח): קְרוֹב ה'
לְכָל קִרְאָיו, יָכוֹל לִכְלֹל, תִּלְמוּד לומר לְכָל אֲשֶׁר
יִקְרָאוּהוּ בְּאֵמֶת. וְדִכְוֹתִיהּ (מִיכָה ז, יח): מִי אֵל כְּמוֹךְ
נִשָּׂא עֵז וְעִבֵּר עַל פֶּשַׁע, יָכוֹל לִכְלֹל, תִּלְמוּד לומר
לְשִׁאֲרִית נִחְלָתוֹ. טוֹב וְיִחִיל וְדוּמָם לְתַשׁוּעַת ה',
אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ מִשְׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ מִתִּנְאֵשׁ
מִן הַצְדִּיקִים בְּעוֹלָם הַזֶּה הוּא חִזּוֹר וּמִרְחָם עֲלֵיהֶם,
הָדָא הוּא דְכְתִיב: טוֹב וְיִחִיל וְדוּמָם לְתַשׁוּעַת ד'.
טוֹב לְגַבֵּר כִּי יִשָּׂא עַל בְּנֵעוּרָיו, עַל תוֹרָה, עַל אִשָּׁה,
עַל מִלְאָכָה.

י. יֵשֵׁב בְּדָד וַיְדַם, אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָן, קָרָא
הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמַלְאָכֵי הַשָּׁרָת וְאָמַר לָהֶם מְלַךְ
בְּשָׁר וְדָם אָבֵל מֵהוּ עוֹשָׂה, אָמְרוּ לוֹ לּוֹבֵשׁ שְׁחוּרִים
וּמִכְסָּה אֶת רֹאשׁוֹ בְּשִׁק, אָמַר אָף אֲנִי עוֹשָׂה כֵן, הָדָא
הוּא דְכְתִיב (ישעיה ג, א): אֲלִבִּישׁ שְׁמִים קְדָרוֹת וְשִׁק
אֲשִׁים כְּסוּתָם. וְעוֹד שָׁאֵל לָהֶם, מְלַךְ בְּשָׁר וְדָם אָבֵל
מֵהוּ עוֹשָׂה, אָמְרוּ לוֹ מִכְסָּה אֶת הַפְּנִסִין, אָמַר לָהֶם
אָף אֲנִי עוֹשָׂה כֵן הָדָא הוּא דְכְתִיב (יואל ב, י): שְׁמֹשׁ
וַיִּרַח קְדָרוֹ וּכּוֹכְבִים אֲסַפּוּ נִגְהָם. וְעוֹד שָׁאֵל לָהֶם
מְלַךְ בְּשָׁר וְדָם אָבֵל מֵהוּ עוֹשָׂה, אָמְרוּ לוֹ מֵהַלֵּךְ
יַחַף, אָמַר לָהֶם אָף אֲנִי עוֹשָׂה כֵן, הָדָא הוּא
דְכְתִיב (נחום ג, א): ה' בְּסוּפָהּ וּבִסְעָרָה דָּרְפּוֹ וַעֲנָן אֲבַק
רַגְלָיו. וְעוֹד שָׁאֵל לָהֶם מְלַךְ בְּשָׁר וְדָם אָבֵל מֵהוּ
עוֹשָׂה, אָמְרוּ לוֹ יוֹשֵׁב וְדוּמָם, אָמַר לָהֶם אָף אֲנִי
עוֹשָׂה כֵן, הָדָא הוּא דְכְתִיב: יֵשֵׁב בְּדָד וַיְדַם כִּי נָטַל
עֲלָיו. יִתֵּן בְּעַפְרָה פִּיהוּ אוֹלִי יֵשׁ תַּקְוָה, יִתֵּן לְמַפְהוּ
לְחֵי יִשְׁבַּע בְּחִרְפָּה, רַבִּי הוּהוּ פִּשִּׁיט קְרִיָּה, וְכֵד הוּהוּ
מִטִּי לְאִילִין פְּסוּקִיָּא הוּהוּ כְּכִי (שמואל א כח, טו): וַיֹּאמֶר
שְׁמוּאֵל אֶל שְׂאוֹל לָמָּה הִרְגַּתָּנִי לְהַעֲלוֹת אֹתִי.
וְכְתִיב (עמוס ד, יג): כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הָרִים וּבִרָא רוּחַ
וּמַגִּיד לְאָדָם מַה שָּׁחוֹ, אֲפִלּוּ דְבָרִים שְׂאִין בָּהֶם
מִמֶּשׁ נִתְכַּחֲכִין לוֹ לְאָדָם עַל פְּנִקְסוֹ, וּמִי כּוֹתֵכֶן (עמוס
ד, יג): עֲשֵׂה שְׁחַר עֵיפָה. (צפניה ב, ג): בִּקְשׁוּ אֶת ה'
כָּל עֲנֵי הָאָרֶץ וּגְו', וְכְתִיב (עמוס ה, טו): שְׁנֹאוּ רַע
וְאַהֲבוּ טוֹב וּגְו', לָמָּה (קהלת יב, יד): כִּי אֶת כָּל מַעֲשֵׂה
הָאֱלֹהִים יָבֵא בְּמִשְׁפָּט וּגְו', וְהִדִּין: יִתֵּן בְּעַפְרָה פִּיהוּ
וּגְו', וְכְתִיב: יִתֵּן לְמַפְהוּ לְחֵי יִשְׁבַּע בְּחִרְפָּה.

כ. כִּי לֹא יִזְנֶה לְעוֹלָם ה', כְּבִיכּוֹל לֹא שְׂבַק וְלֹא
שְׂבִיק, כִּי אִם הוֹגָה וְרַחֵם כָּרִב חֲסֵדוֹ, אָמַר רַבִּי
שְׁמַעוֹן בֶּן לֵקִישׁ, מִשְׁהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִתִּנְאֵשׁ מִן
הַצְדִּיקִים בְּעוֹלָם הַזֶּה הוּא חִזּוֹר וּמִרְחָם עֲלֵיהֶם,
הָדָא הוּא דְכְתִיב: כִּי אִם הוֹגָה וְרַחֵם וּגְו'. כִּי לֹא
עָנָה מַלְבּוֹ, רַבִּי בְּרַכְיָה בְּשֵׁם רַבִּי לִוִּי אָמַר בְּשֵׁנִי
מִקּוֹמוֹת פֿעֿלוּ יִשְׂרָאֵל, בְּאַחַד פֿעֿלוּ בְּפִיהֶם וְלֹא
בְּלִבָּם, וּבְאַחַד פֿעֿלוּ בְּלִבָּם וְלֹא פֿעֿלוּ בְּפִיהֶם, וְאֵלּוּ

ע. עֵינֵי נָגְרָה וְלֹא תִדְמָה וְגו' עַד יִשְׁקִיף וַיֵּרָא ה' ⁴⁵
מִשָּׁמַיִם, רַבִּי אֲחָא בִּשְׁם רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָן אָמַר ⁴⁶
בְּשִׁלְשָׁה מְקוֹמוֹת מְצִינוּ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ סְמוּךְ לְגֹאֲלָהּ, ⁴⁷
מֵאִי טַעְמָא (ישעיה לב, יד): מְשׁוּשׁ פָּרָאִים מְרֻעָה ⁴⁸
עֲדָרִים, מָה כְּתִיב אַחֲרָיו (ישעיה לב, טו): עַד יַעֲרָה ⁴⁹
עֲלֵינוּ רוּחַ מִמָּרוֹם וְהָיָה מִדְּבַר לְכַרְמֶל וְהַכְרַמֶּל לִיעֵר ⁵⁰
יִחְשָׁב. וְדִכְוֹתִיָּהּ (ישעיה ס, כב): הַקֶּטֶן יִהְיֶה לְאֵלֶּךָ ⁵¹
וְהַצָּעִיר וְגו', וְכְתִיב בְּתַרְיָה (ישעיה סא, א): רוּחַ ה' ⁵²
אֵלֵהֵם עָלַי יַעַן מָשַׁח ה' אֹתִי, וְהָדִין: עֵינֵי נָגְרָה, ⁵³
וְכְתִיב בְּתַרְיָה: עַד יִשְׁקִיף וַיֵּרָא ה' מִשָּׁמַיִם. עֵינֵי ⁵⁴
עוֹלָלָה לְנַפְשִׁי, אָמַר רַבִּן שְׁמַעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל חֲמֵשׁ ⁵⁵
מֵאוֹת בְּתֵי סוֹפְרִים הָיוּ בְּבִיתִּי, וְהִקְטַן שְׁבָהֶם לֹא ⁵⁶
הָיָה פָּחוֹת מִשְׁלֹשׁ מֵאוֹת תִּינוּקוֹת, וְהָיוּ אוֹמְרִים אִם ⁵⁷
יָבוֹאוּ הַשְׁוֹנָאִים עָלֵינוּ בְּמִכְתָּבִים הִלְלוּ אֲנוּ יוֹצֵאִין ⁵⁸
וְדוֹקְרִין אוֹתָן, וְכֵינֵן שְׁגָרְמוּ הָעוֹנוֹת וְכָאוּ הַשְׁוֹנָאִים, ⁵⁹
כָּרְכוּ כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּסִפְרוֹ וְשִׁרְפוּ אוֹתָם, וְלֹא ⁶⁰
נִשְׁתַּיֵּיר מֵהֶם אֶלָּא אֲנִי, וְקִרְאֵתִי עַל עַצְמִי עֵינֵי ⁶¹
עוֹלָלָה לְנַפְשִׁי מִכָּל בְּנוֹת עִירִי. ⁶²

צ. צוּר צְדוֹנִי בַּצֹּפֵר אִיכֵי חָנָם, צָמְתוּ כְּבוֹר חַיִּי, זֶה ⁶³
יוֹסֵף, זֶה יִרְמְיָה, זֶה דְּנִיָּאל. צָפוּ מִים עַל רֹאשֵׁי וְגו', ⁶⁴
אֵלּוּ הָאֲמוֹת שִׁכְתוּב בָּהֶן (ישעיה יז, יב): הוּא הַמּוֹן ⁶⁵
עִמָּם רַבִּים כְּהֵמוֹת יָמִים יִהְיִינָם וְשִׁאוֹן לְאֲמִים ⁶⁶
כְּשִׁאוֹן מִים בְּבִירִים. ⁶⁷

ק. קִרְאֵתִי שְׁמוֹךְ ה' מְבוֹר תַּחְתִּיּוֹת, זֶה יוֹסֵף, זֶה ⁶⁸
יִרְמְיָה, זֶה דְּנִיָּאל. קוֹלִי שְׁמַעְתָּ וְגו' קִרְבַּת בְּיוֹם ⁶⁹
אֶקְרָאךָ. ⁷⁰

ר. רַבִּי אֲדָנִי רִיבִי נִפְשִׁי גָּאֵלְתָּ חַיִּי, רְאִיתָה ה' עֲוֹתָתִי ⁷¹
שִׁפְטָהּ מִשְׁפָּטִי, חַד יְהוּדָאִי עֶבֶר קָדָם אֲדִרְיָאנוֹס ⁷²
וְשָׂאֵל בְּשִׁלְמִיָּה, אָמַר לִיה מָאן אַתָּה, אָמַר לִיה ⁷³
יְהוּדָאִי. אָמַר לִיה וְאֵית יְהוּדָאִי עֶבֶר קָדָם אֲדִרְיָאנוֹס ⁷⁴
וְשָׂאֵל בְּשִׁלְמִיָּה, אָמַר אִיזִילוּ וְסִבּוּ רַאשֵׁיָּה. עֶבֶר ⁷⁵
אוֹחֲרֵן חֲמָא מָה אֵיעֵבִיד בְּקִדְמִיָּא וְלֹא שָׂאֵל ⁷⁶
בְּשִׁלְמִיָּה, אָמַר לִיה מָאן אַתָּה אָמַר לִיה יְהוּדָאִי, אָמַר ⁷⁷
לִיה וְאֵית יְהוּדָאִי עֶבֶר קָדָם אֲדִרְיָאנוֹס וְלֹא שָׂאֵל ⁷⁸
בְּשִׁלְמִיָּה, אָמַר לִיה אִיזִילוּ וְסִבּוּ רִישֵׁיָּה. אָמַר לִיה ⁷⁹
סִנְקִלְטִין שְׁלוֹ לִית אֲנִי יִדְעִין מָה אִילִין עוֹבְדֵי דָאֵת ⁸⁰
עֵבִיר, דְּשָׂאֵל בְּשִׁלְמִיָּה מִיתְקַטִּיל דְּלָא שָׂאֵל בְּשִׁלְמִיָּה ⁸¹
מִתְקַטִּיל. אָמַר לְהוֹן, וְאַתּוֹן בַּעֲיִין מְלָכָה יְתִי אִיךָ ⁸²
אֲנָא בַּעֲיִי לְמִקְטֵלָה בְּשִׁנְאִי, וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹרַחַת ⁸³
וְאוֹמֶרֶת: רְאִיתָה ה' עֲוֹתָתִי, רְאִיתָה כָּל נִקְמָתָם וְגו'. ⁸⁴

ש. שְׁמַעְתָּ חֲרַפְתָּם ה', שְׁפַתִּי קָמִי וְהִגִּינוֹם, שִׁכְתָּם ⁸⁵
וְקִימָתָם הִבִּיטָה אֲנִי מִנְּגִינָתָם, אֲנָא זְמַרְיָהוּן. ⁸⁶

1 שְׁרֵץ בִּידוֹ שֶׁל אָדָם אָפְלוּ טוֹבֵל כָּל מִימֵי בְּרֵאשִׁית
2 אֵינוֹ טָהוֹר לְעוֹלָם, הַשְׁלִיךְ הַשְּׂרֵץ מִיָּדוֹ, עָלְתָה לוֹ
3 טְבִילָה בְּאַרְבָּעִים סָאָה.

4 דְּרַשׁ רַבִּי תַנְחוּמָא (דברי הימים ב יב, ו): וַיִּפְּנֻעוּ שְׂרֵי
5 יְהוּדָה וְהַמֶּלֶךְ וַיֵּאמְרוּ צִדִּיק ה'. וְכְתִיב: וּבִרְאוֹת ה'
6 כִּי נִכְנָעוּ וַיְהִי דְבַר ה' אֶל שְׁמַעְיָה לֵאמֹר נִכְנָעוּ לֹא
7 אֲשִׁחִיתֶם וְנִתְּתִי לָהֶם כְּמַעַט לְפָלִיטָה וְלֹא תִפּוֹךְ חֲמָתִי
8 בִּירוּשָׁלַיִם בְּיַד שִׁישַׁק. וּבִרְאוֹת ה' כִּי נִתְּנָעוּ אֵין
9 כְּתִיב פֶּאֶן אֶלָּא כִּי נִכְנָעוּ, דְּרַשׁ רַבִּי יֵאשְׁיָה 40(צפניה
10 ב, א): הִתְקַוְּשׁוּ וְקוּשׁוּ, נִקְשַׁט עַצְמָן וְאַחַר כֵּן
11 נִקְשַׁט אַחֲרֵיהֶם, מִבְּגִין דָּאִית הָכָא בַּר נֶשׁ דְּאָמַר עָלֵי
12 לִישָׁן בִּישָׁא קָדָם רַבִּי יוֹחָנָן אֶלָּא כָּל עָמָא לְדִינָא
13 אֲמָרוּן, הָיָה תַמָּן רַבִּי חִזְיָא וְרַבִּי אֲמִי וְרַבִּי יוֹסִי קָמָן
14 וַיִּנְסְקוּן לְהוֹן. נִחְנוּ פִשְׁעֵנוּ וּמְרִינוּ, רַבְּנֵן דְּהֵתָם אֲמָרִי
15 אֵית פְּרָנְכִי מְרִירָן בְּסִימָא דְּסִימָא חֲמִיעַ, רַבְּנֵן דְּהָכָא
16 אֲמָרִין אֵין דְּעוֹבְדִין בִּישָׁין לְמִרְיָהוֹן קִשְׁנִין. רַבִּי הוֹנָא
17 בִּשְׁם רַב יוֹסֵף אָמַר: נִחְנוּ פִשְׁעֵנוּ וּמְרִינוּ כְּמִדְתָּנוּ,
18 אַתָּה לֹא סִלְחָתָּ, כְּמִדּוּחִךָ.
19 אָמַר רַבִּי לִוִּי: נִחְנוּ פִשְׁעֵנוּ וּמְרִינוּ וְהִחֲרַבְתָּ
20 מִקְדָּשֶׁיךָ.

21 ס. סְכוּתָה בָּאָף וְתִרְדַּפְנוּ הִרְגַּת לֹא חֲמִלְתָּ, סְכַתָּה
22 בַּעֲנָן לָךְ, רַבִּי חֵלְבּוֹ שָׂאֵל אֶת רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָן,
23 אָמַר לוֹ מִפְּנֵי שְׁשֻׁמְעִיתִי עָלֶיךָ שְׂאֵתָה בַּעַל אֲגָדָה מְהוּ
24 דִּין דְּכְתִיב סְכַתָּה בַּעֲנָן לָךְ מִעֲבוֹר תַּפְלָה, אָמַר לוֹ
25 נִמְשְׁלָה תַפְלָה תַפְלָה כְּמִקְוָה וְנִמְשְׁלָה תְּשׁוּבָה כִּסִּים. מָה
26 מִקְוָה זֶה פְּעָמִים פְּתוּחָה פְּעָמִים נְעוּלָה, כֵּן שְׁעָרֵי
27 תַפְלָה פְּעָמִים נְעוּלִים פְּעָמִים פְּתוּחִין, אֲבָל הֵיכָּה הָיָה
28 לְעוֹלָם פְּתוּחָה, כֵּן שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה לְעוֹלָם פְּתוּחִין.

29 אָמַר רַב עֲנָן אֵף שְׁעָרֵי תַפְלָה אֵינָן נִנְעָלִים לְעוֹלָם,
30 הִדָּא הוּא דְכְתִיב (דברים ד, ז): כֹּה' אֵלֵהֵינוּ בְּכָל קִרְאָנוּ
31 אֵלֵינוּ, וְאֵין קִרְיָאָה אֶלָּא תַפְלָה, שְׁנַאמַר (ישעיה סה,
32 כד): וְהָיָה טָרָם יִקְרָאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶה.

33 אָמַר רַבִּי יוֹסִי בַר חֲלַפְתָּא עֵתִים הֵן לְתַפְלָה, שְׁכַךְ
34 אָמַר דָּוִד לְפָנֵי הַקֹּדֶשׁ בְּרוּךְ הוּא, רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם
35 בְּשַׁעֲרֵי שְׁאֵנִי מִתַּפְלָל לְפָנֶיךָ תִּהְיֶה תַפְלָתִי עַל שַׁעַת
36 רְצוֹן, הִדָּא הוּא דְכְתִיב (תהלים טו, יד): וְאֲנִי תַפְלָתִי
37 לָךְ ה' עַת רְצוֹן. רַבִּי עֲקִיבָא הָיָה עוֹמֵד וְנִדּוֹן לְפָנֵי
38 טוֹרְנוֹסְרוֹפוֹס, וְהָיָה שֵׁם יְהוֹשֻׁעַ הַגִּרְסִי עוֹמֵד בְּתַפְלָה
39 עִמּוֹ, יֵרֵד עֲנָן וְהִקְיִפֵּן, אָמַר דּוּמָה אֲנִי שְׁלֹא יֵרֵד עֲנָן
40 וְהִקְיִף אֶלָּא כְּדִי שְׁלֹא תִשְׁמַע תַפְלָתוֹ שֶׁל רַבִּי, הִדָּא
41 הוּא דְכְתִיב: סְכַתָּה בַּעֲנָן לָךְ מִעֲבוֹר תַפְלָה. סְחִי
42 וּמֵאוֹס תִּשְׁמִינּוּ בְּקִרְבִּי הָעַמִּים, מֵאֲסִיָּא פְּסִילֵאֲנִיָּא.

43 פ. פָּצוּ עָלֵינוּ פִּיהֶם, לָמָּה הִקְדִּים פ"א לְעִי"ן, שְׁהָיוּ
44 אוֹמְרִים בְּפִיהֶם מָה שָׂא רָאוּ בְּעִינֵיהֶם.

- 1 ת. תשיב להם גמול, ירמיה אמר: תשיב להם גמול,
2 ואסף אמר (תהלים עט, יב): והשב לשכנינו שבעתים
3 אל חיקם, מהו אל חיקם, רבי יהודה בן גדיא אמר
4 תשיב להם גמול מה שעשו בבית המקדש שנתון
5 בחיקו של עולם, כמה דאף אמר (יחזקאל מג, יד):
6 ומחיק הארץ עד העזרה. ורבנן אמרי מה שעשו
7 במילה שנתנה בחיקו של אדם, דאמר רבי יהושע
8 דסכנין ורבי לוי בשם רבי יוחנן, שהיו נוטלים
9 מילותיהם של ישראל ומזרקין אותן כלפי מעלה
10 ואומרים בזה בחרת הא לך מה שבחרת, עד שעמד
11 שמואל ופרע בהם, הדא הוא דכתיב (שמואל א טו,
12 לב): ויאמר שמואל הגישו אלי את אגג מלך עמלק,
13 וכתיב (שמואל א טו, לג): וישסף שמואל את אגג וגו',
14 אמר רבי אבא בר כהנא התחיל מחתך בכשרו
15 חתיכות חתיכות ומאכיל לנעמיות, הדא הוא
16 דכתיב (איוב יח, יג): יאכל בדי עורו. רבי יצחק אמר
17 הביא ארבעה קונדיסין ומתחו עליהם. (שמואל א טו,
18 לב): ויאמר אגג אכן סר מר המות, כך ממתין
19 השרים מיתות מרות. רבי יצחק אמר סרסו, לפי
20 שהיה נוטל את המילות וזורקן כלפי מעלה, על דא
21 נפרע ממנו, הדא הוא דכתיב (שמואל א טו, לג): ויאמר
22 שמואל בפאשר שפלה נשים חרפך בן תשפל מנשים
23 אמה. וישסף, מלמד שחתכו ארבע חתיכות. תתן
24 להם מגנת לב, תרין אמוזאין, חד אמר תבירות
25 לבא, וחד אמר עזיזות לבא, מאן דאמר תבירות
26 לבא, שגאמר (בראשית יד, כ): אשר מגן צריך בידך.
27 ומאן דאמר עזיזות לבא, שגאמר (דברים לג, כט): מגן
28 עזרך. תאלתר להם, תלי אותן ביסורין, הבא עליהם
- 29 כל אלות שבתורה, כמה דאף אמר (דברים ל, ז): ונתן
30 ה' אלהיך את כל האלות האלה על איביך ועל
31 שנאיך וגו'. תרדף באף ותשמידם, ירמיה אמר:
32 תרדף באף ותשמידם, ומשה אמר (שמות יז, יד): כי
33 מחה אמה את זכר עמלק מתחת השמים, שמואל
34 אמר, עמלק במשמעו. זכר, זה המן. מחה, בעולם
35 הזה. אמה, לעולם הבא. מתחת השמים, לו ולכל
36 הדור ההוא עד סוף כל הדורות. רבי יהושע אמר
37 שלא יהא נין ונכד לעמלק מתחת השמים, שלא
38 יאמרו אילן זה של עמלק. גמל זה של עמלק, רחל
39 זו של עמלק. רבי אליעזר אומר, לפי שבקש לאבד
40 את ישראל מתחת פני השמים, אמר משה לפני
41 הקדוש ברוך הוא, רשע זה בא לאבד את ישראל
42 מתחת פניך, ספר תורתך שנתת להם, מי יקרא בו.
43 דבר אחר, לפי שבקש לאבד את ישראל שהן
44 עתידין להתפזר מסוף העולם ועד סופו,
45 שגאמר (דברים כח, סד): מקצה הארץ ועד קצה הארץ.
46 רבי אליעזר אומר אימתי יאבד שמם של אלו מן
47 העולם ותעקר עבודת פוכבים ועובדיה מן העולם,
48 ויהא הקדוש ברוך הוא יחידי בעולם, כענין
49 שגאמר (זכריה יד, ט): והיה ה' למלך על כל הארץ
50 ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, בשעה
51 שתדף באף ותשמידם מתחת שמי ה'. רבי נתן
52 אמר לא בא המן אלא לזכר ישראל, הדא הוא
53 דכתיב (אסתר ט, כח): וימי הפורים האלה לא יעברו
54 מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם.
55 סליק אלפא ביתא תליתאה

אגרות קודש

ב"ה, עש"ק ט' באב (נדחה), ה'תשכ"ד
ברוקלין, נ.י.

הרה"ג הרה"ח אי"א נ"נ עוסק בצ"צ צנמ"ס כו" מו"ה

שלמה יוסף שי

שלום וברכה!

... נבחרתי להידיעה שידידנו שליט"א הנח דוקא בכינוס (היחידי באופי שלו) של כו"כ רבנים
מטיפוסים של דורות שקדמונו (וגם במעלה) - שלח שלישי לייצגו! [ואי"ז מספיק, וכאילו להדגיש הענין
עוד יותר - בתוך ימים ספורים והייתה אסיפת רופאי שיניים - בא דוקא בעצמו!]. וכדאי לברר מיהו
הלוחץ על הנ"ל ומעבירו על דעתו העצמית - ולתקן עכ"פ בעתיד.

ברכה - שכדברי הרא"ל ש"י געלמאן שמוכנים כבר עוד ב' כרכי האנצ' - יו"ל בעגלא של
הציבור (ולא דהמו"ל),

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן - אדמו"ר הזקן - בעל התניא והשו"ע

- 1 לח נְכָרִים הַעֲשִׂים גְּבִינוֹת בְּשֶׁבֶת מַחֲלָב שְׁלָהֶם ש"א, וְהַיִּשְׂרָאֵל רוֹאֶה אֶת הַחֲלִיבָה וְהַגְּבִינָה ש"ב פְּרִי שְׂיִהְיָה
- 2 מִתֵּר לְיִשְׂרָאֵל לֹאכְלָן ש"ג וְיִכְבֵּל לְקִנּוּתָן אַחֵר הַשֶּׁבֶת ש"ד לֹאכִילָה ש"טו, אָף אִם הַיִּשְׂרָאֵל עֹמֵד בְּעֶדֶר
- 3 חֲדָשׁ אוֹ חֲדָשִׁים וְהַנֶּכְרִי מִתְּפֹנ בַּעֲשִׂיתָן בְּשִׁבִּיל לְמִכְרָן לוֹ בְּלִבְדּוֹ וְלֹא לְנִכְרִים ש"ז - הָרִי זֶה מִתֵּר,
- 4 שְׁמֹפֶלֶת־מְקוֹם הַנֶּכְרִי עוֹשֶׂה לְטוֹבָת עֲצָמוֹ, וְאִין אִסּוּר כָּלָל בְּמָה שְׁהַיִּשְׂרָאֵל עֹמֵד עָלָיו בְּמִלְאכְתּוֹ בְּשֶׁבֶת ש"ז
- 5 (פִּינּוֹן שְׁהַנֶּכְרִי בְּמִלְאכְתּוֹ עֲצָמוֹ הוּא עוֹסֵק) ש"ח, שְׁעֲדִין אִין שֵׁם הַיִּשְׂרָאֵל נִקְרָא כָּלָל עַל הַגְּבִינוֹת ש"ט עַד
- 6 שְׂיִקְנָה אוֹתָן מִמֶּנּוּ אַחֵר הַשֶּׁבֶת.
- 7 (וּלְפִיכָד, מִתֵּר לִזְמַר לוֹ ש"כ) שְׂעִיעֶשֶׂה אִפְּלוֹ בְּשֶׁבֶת, שְׁמִתֵּר לִזְמַר לְנִכְרִי "עֲשֵׂה מְלָאכְתְּךָ" אָף אִם מִגִּיעַ מִזֶּה
- 8 רִיחַ לְיִשְׂרָאֵל ש"כא, כְּמוֹ שְׁנִתְבָּאָר לְעִיל):

הלכות שבת, חלק ב סימן שז, דיני שבת התלויים בדיבור טעף לח

ביאורי הלכה

- שי"א] מחלב שלהם - אבל אם עושים מחלב של ישראל בפניו, צריך למחות בהם.³⁵⁷
- שי"ב] החליבה והגיבון - החליבה אסורה בשבת משום תולדת מלאכת "דש"³⁵⁸, והגיבון הוא תולדת מלאכת "בונה"³⁵⁹.
- שי"ג] לאכלן - חלב שחלבו עובד כוכבים ואין ישראל רואהו אסור - שמא עירב בו חלב טמא, וכן גבינות העובדי כוכבים, אסורם מפני שרגילים להעמיד אותם בעור קיבת שחיטתם שהיא נבלה.³⁶⁰
- שי"ד] אחר השבת - אבל אין לקנותם בשבת.³⁶¹
- שמו"ן] לאכילה - אבל להנאה, החלב והגבינות מותרים גם כשאין ישראל רואה.³⁶²
- שמו"ז] ולא לנכרים - וכל-שכן אם מוכר גם לנכרים.³⁶³
- שיו"ן] במלאכתו בשבת - אף שנראה כעושה בשבילו ולצרכו.³⁶⁴ וכן אין לאסור משום "ממצוא חפצך".³⁶⁵
- שי"ח] הוא עוסק - ולכן אף שהישראל עומד עליו לא נראה כעושה בשבילו ולצרכו.³⁶⁶
- שי"ט] על הגבינות - ואין בזה חשש של "ממצוא חפצך".³⁶⁷
- ש"ב] לומר לו - אבל אם היא מלאכת ישראל.³⁶⁸ אף שהנכרי עושה לטובת עצמו.³⁶⁹ ובחפצים של עצמו - אסור לומר לו בשבת לעשות המלאכה אלא שאין צריך למחות בו.³⁷⁰
- שכ"א] ריח לישראל - אפילו אם הנכרי אינו עושה

ציונים והוספות

- (357) ס"י שלה סל"ד.
- (358) ס"י שה סכ"ח.
- (359) ס"י שיש סכ"ו.
- (360) שו"ע יו"ד ס"י קטו סעיפים א"ב, וברמ"א שם: ואם ראה עשיית הגבינות ולא ראה החליבה יש להתיר בדיעבד. ולהעיר מדעת הש"ך (יו"ד שם ס"ק כ שחולק על הרמ"א) שאין לאכול הגבינה אפילו כשרואהו ישראל.
- (361) ע"פ המבואר בקו"א ס"י רנב ס"ק ז לעניין נכרי העושה מנעלים למכרם לישראל צריך להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו, אבל אם לא עשה לישראל כלל, נתבאר להלן סימן שכג אם מותר לקנותם בשבת.
- (362) עבודה זרה דף כט ע"ב (גבינה), ודף לה ע"ב (חלב).
- (363) ואם מוכר לרוב נכרים - מותר לישראל ליהנות מהחלב אפילו בשבת (ע"פ ס"י שכה ס"ו).
- (364) ראה ס"י רמג ס"י"ז (ולהלן הערה שסו).
- (365) במג"א ס"ק לג משמע שכשמגיע להשיג על תהליך החליבה והגיבון הרי הוא רואה איזה מלאכות יצטרך לעשות לאחר השבת, ודומה למהלך בתוך שדהו שאסור משום "ממצוא חפצך".
- והנה בפמ"ג ס"י רמד מש"ז ס"ק ז הבין דברי המג"א שאיסור "ממצוא חפצך" הוא על עצם ראיית החליבה, ועל פי דבריו ביאר בס' רביד השולחן (ס"ק מו הערה טז)
- שבשוע"ר חולק על המג"א וסובר שאין כאן הו"א של "ממצוא חפצך", אלא מפני הרואים שיחשדו שהנכרי שכיר יום אצלו. אלא שדוחק לומר שישנה אפילו הו"א של חשש כזה בנכרי העושה בשל עצמו לצורך עצמו, ועוד שבשוע"ר מצטט מהמג"א.
- (366) משא"כ בישראל העומד על נכרי הגובה מכס (שבס"י רמג ס"י"ז) שאף שהנכרי טורח לעצמו (לקבל אחוים המגיעים לו), מכל-מקום היא מלאכת ישראל (וראה להלן הערה ש"ע).
- (367) ואינו דומה למטייל בתוך שדהו אלא בתוך שדה חבירו (ראה לעיל הערה שסה).
- (368) כגון שישראל ביקש ממנו לחלוב ולגבן עבורו והוא ישלם את שכר עבודתו (ואם הנכרי ימכור (והוא רשאי לעשות זאת) את החלב והגבינות לאחרים יתחייב לעשות אחרים בשביל ישראל), שלא כבנידון דידן שהישראל יקנה לאחר השבת את החלב והגבינה במחיר השוק אם יהיו זמינים.
- (369) כגון שהוא קבלן שקצץ לו שכר.
- (370) כמבואר בס"י רנב ס"ט (ושם בס"י נתבאר דין הנאה ממלאכתו בשבת עצמה, ולעניין הנאה ממלאכתו בנידון-דין - ראה לעיל הערה שסא).
- מוסגר זה שמותר לומר לו בשבת לעשות מלאכתו, בא

ביאורי הלכה

הגבינות כ"אם בשבת והישראל מקבלם בחובו ואם לא יקבלם יפסיד חובו³⁷¹.

ציונים והוספות

מלאכת עצמו (ודוגמא נוספת לעיל סעיף י) וכקושיית
התהל"ד בסי' רנב ס"ק ו.
(371) מג"א ס"ק לג.

המשך למוסגר הראשון שעושה מלאכת עצמו, ולולא ב' המוסגרים לא היינו יודעים לחלק בין נכרי הגובה מכס או נכרי העושה מנעלים בקבלנות שהם מלאכת ישראל אלא שעושה לטובת עצמו לבין נכרי העושה גבינות שהיא

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת לפי לוח "רב יומי"

חלק ב סימן שיב הנצרך לנקביו במה מקנה בשבת

המחוברים בו הרי זה מותר ואין לחוש שמא יתלשו שדבר
שאינו מתכוין הוא:

יא לא ימשמש בו בצרור של הקינות להחליקו שלא ישרט
בבשר כדרך שהוא ממשמש בחול משום איסור כתישה
אלא ימשמש בשינוי כלאחר יד:

יב היה צריך לנקביו ואינו יכול לפנות שרפואתו למשמש
בפי הטבעת בצרור וכיוצא בו לא ימשמש בשבת כדרך
שהוא ממשמש בחול דהיינו שאוחזו הצרור בכל היד
וממשמש לפי שבמשמוש הזה יש בו משום השרת נימין
ואף שאינו מתכוין לכך מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות
הוא שבוודאי משיר נימין במשמוש זה (ולא הותר משמוש
זה אלא מפני הסכנה שעמוד החזור מביא את האדם לידי
הדרוקן) לכן הצריכו לעשות ע"י שינוי כלאחר יד דהיינו
שאוחזו הצרור בב' אצבעותיו וממשמש בנחת:

יג למשמש בברזא בפי הטבעת דינה כצרור שלא יאחזנה
אלא בשתי אצבעותיו ואסור לצאת בברזא אפילו
תחובה כולה בגוף שכיון שמכניסה תדיר כדי לחזור
ולהוציאה אינה בטלה אצל הגוף והרי זה כמוציא בפיו
ובמרפיקו שאסור מדברי סופרים אבל דבר הבלוע בגוף
מותר לצאת בו כגון לבלוע מרגלית או זהב ולצאת בהן
לרשות הרבים:

יד אסור לפנות בשדה ניר בשבת גזרה משום השואת
גומות כי שמא יטול צרור ממקום גבשושית לקנח בו
ואח"כ ישליכנו למקום גומא והרי זה משוה את החרישה
והוא תולדת חורש ואם היא שדה חבירו אף בחול אסור
ליכנס בה מפני שדש נירו ומקלקלו:

* * *

טו אבנים גדולות שמצדדים אותן כמין מושב חלול
ויושבים עליהם בשדות במקום המיוחד לבית הכסא
מותר לצדדן בשבת מפני שבנין עראי הוא שאינו עשוי
להתקיים ובנין עראי אינו אסור אלא מדברי סופרים ומשום
כבוד הבריות לא גזרו ומכל מקום לעשות כמין אהל עם גג
אסור אע"פ שהוא אהל עראי:

ך צרור שעלו בו עשבים מלחות הקרקע מותר לקנח בו
ואין חוששים שמא יתלשו ממנו עשבים לפי שאף אם
יתלשו אין כאן איסור שדבר שאין מתכוין הוא ואף שגידול
העשבים הוא מלחות הקרקע אין בזה משום תולש ועוקר
דבר מגידולו במה שמגביהם מעל הקרקע לפי שאף כשהם
באוויר הם נהנים וגדילים מריח לחלוחיות הקרקע והרי הם
כמחוברים עדיין בקרקע ואין בהגבהה זו שום איסור מן
התורה אלא שמדברי סופרים אסור להגביהם משום שנראה
כתולש כמו שיתבאר בסימן של"ו ומשום כבוד הבריות לא
גזרו:

ז לא יטלטל רגב אדמה לקנח בה מפני שאינה ראוייה
לקינות לפי שהיא נפרכת:

ח אסור לקנח בחרס אפילו בחול משום סכנה שלא ינתק
שיני הכרכשתא ואפילו אם חרס חלקה כגון מאוגני
כלים שהם חלקים ואינם מקרעים את הבשר אין לקנח בה
בחול מפני שיש לחוש לכשפים וכבר נתבאר בסי' ג' שבזמן
הזה אין חוששים לכשפים אבל בשבת אם יש לפניו חרס
חלקה וצרור יקנח בהחרס אף בזמן שהיה בה חשש כשפים
מפני שיש תורת כלי עליה שראוייה לכסות בה פי הכלים
ולא יקנח בהצרור שהוא מוקצה שלא התירו לקנח בצרור
ואבן אלא כשאין לו דבר אחר המותר בטלטול לקנח בו:

ט היו לפניו צרור ועשבים מחוברים ששניהם הם מוקצים
יקנח בעשבים בעודן בחיבורן ולא יזיזם בידי ואל יקנח
בצרור שיצטרך לטלטלו בידו ואין איסור בקינות העשבים
משום משתמש במחובר שלא אסור אלא באילן אבל לא
בירק כמו שיתבאר בסי' של"ו במה דברים אמורים בעשבים
לחים אבל ביבשים אין מקנחין בהם מפני שהמקנה בדבר
שהאור שולט בו שינוי התחתונות נושרות ואף בזמן הזה
שאין נזהרין מלקנח בדבר שהאור שולט בו כמו שנתבאר
בסי' ג' אין מקנחים בעשבים יבישים מפני שהם חדים
ומחתכים את הבשר כמו שנתבאר שם:

* * *

י אם אין לפניו אפילו צרור ואבן לקנח בהן יש מתירין
לקנח אפילו באילן המחובר שבמקום כבוד הבריות לא
גזרו על שימוש במחובר ואף אם צריך לקנח בעלין

חלק ב סימן שיג טלטול דלת וחלון והמנעול בשבת סעיף א

א פקק החלון כגון לוח או שאר כל דבר שסותמין בו

ד כיצד יהא קשור אם יש בראשו גלוסטרא דהיינו שראשו
עב וראוי לבוכנא לכתוש ולשחוק בו פלפלין הואיל
והוא דומה לכלי אינו נראה כל כך כבונה שאין דרך לשקע
כלי בבנין לבטלו שם ולפיכך אין צריך שיהא הקשר אמיץ
אלא אפילו אם קשור בחבל דק שאינו ראוי להיות ניטל
בחבל זה שאם היה רוצה ליטלו משם ולטלטלו ע"י חבל
זה מיד היה נפסק די בכך אפילו אם אינו קשור בדלת עצמה
אלא בברית הדלת (או במזוזה שאף שאין הדבר ניכר כל
כך שקשור שם מבעוד יום בשביל נעילת הדלת הואיל ואינו
קשור בדלת עצמה וגם הואיל ואין הקשר אמיץ אעפ"כ אינו
נראה כבונה בשבת הואיל והוא דומה לכלי) ואפילו אם
החבל הוא ארוך ואין הנגר תלוי כלל באויר כששומטו
מהחור שבמפתן אלא כולו מונח בארץ אין בכך כלום
הואיל והוא מחובר שם מבעוד יום ע"י החבל:

ה ואם אין בראשו גלוסטרא אם הוא קשור בדלת עצמה
אפילו קשור בחבל דק שאינו ראוי לינטל בו די בכך
(לפי שניכר יפה שקשור שם מבעוד יום בשביל נעילת
הדלת הואיל וקשור בדלת עצמה אעפ"כ שאין הקשר אמיץ
ושוב אינו נראה כבונה בשבת) ואפילו אם כולו מונח בארץ
כששומטו מהחור אבל אם אינו קשור בדלת עצמה אלא
בברית (או במזוזה) צריך שיהא הקשר אמיץ בענין שיהא
ראוי לינטל בו (שכשהוא קשור יפה בחבל חזק ניכר הדבר
שהוא עומד לנעילת דלת אף שאינו קשור בדלת עצמה
ושוב אינו נראה כבונה בשבת) ואפילו אם כולו מונח בארץ
כששומטו מהחור שבאסקופה:

ו וכל זה כשהאסקופה היא גבוהה ואין החור שלה נוקב
עד לארץ אבל אם נפחת החור מתחתיו והגיע לארץ
בענין שכשמכניס הנגר בחור נוקב תחתיו בארץ הרי
זה נראה כבונה ואסור לנעול בו בכל ענין אף אם יש בראשו
גלוסטרא וקשור בדלת בחבל חזק.

ז במה דברים אמורים כשהנגר נוקב תמיד נקב חדש בארץ
אבל אם מתחלה עשה חלל בקרקע מקום שראש הנגר יהיה
נכנס לשם ושוב אין הנגר מוסיף נקב בארץ אינו נראה
כבונה ומותר לנעול בו ע"ד שנתבאר:

* * *

ח נגר שתחב בו בית יד באמציעותו והרי הוא דומה
למקבת שהוא כלי מותר לנעול בו אף אם הוא נוקב
בארץ ואף שאינו קשור כלל שאינו נראה כבונה הואיל וניכר
בו שהוא כלי ואינו דומה ליש בראשו גלוסטרא שדומה ג"כ
לכלי ואעפ"כ צריך להיות קשור ושלא יהא נוקב בארץ לפי
שכאן עשה בו מעשה בידים בתחיבת הבית יד לתוכו ועל
ידי כך עשאו כלי משא"כ הגלוסטרא לא עשאה הוא בידים
בשביל תורת כלי.

ט וכן הברית שתוחבין קצה האחד בנקב שבחומה מצד הדלת
מכאן וקצה השני בנקב שמצד הדלת מכאן אם יש בו טבעת
באמצעיתו שאוחזין בה בשעת פתיחה ונעילה ומושכין בה
את הברית הרי הוא בית יד לברית ומותר לנעול בו אף
שאינו קשור כלל:

י כל פתח שאינו עשוי לכניסה וליציאה תדיר אלא לעתים

החלון אפילו הוא דבר שאין עליו תורת כלי כלל וגם לא
פקק בו מעולם בחול ובא לפקוק בו בתחלה בשבת אם
חשב עליו מבעוד יום לפקוק בו (בשבת או שחשב עליו
שיהיה מוכן ועומד להיות פקק לחלון אעפ"כ שלא חשב על
השבת בפירוש) הרי זה מותר שע"י מחשבה זו ירדה עליו
תורת כלי והותר בטלטול כשאר כל הכלים (כמ"ש בסי'
ש"ח שמחשבה מועלת בדבר שדרכו לייחדו לכך ואם פקק
בו פעם אחת מבעוד יום אף שלא חשב עליו לפקוק בו
בשבת ירדה עליו תורת כלי ע"י פקיקה זו כיון שהוא דבר
שדרכו לייחדו לכך כמ"ש שם).

יא ואפילו ארובה שבגג מותר לפקוק בפקק המותר בטלטול
אעפ"כ שאינו קשור ותלוי שם מבעוד יום ואין בזה משום
עשיית אהל בשבת מפני שאינו עושה בזה אלא תוספות
לאהל והוספה זו עראי היא שאינה עשויה להתקיים הרבה
שהיא עשויה להפתח תדיר ותוספת אהל עראי מותרת ולא
אסור אלא לעשות כל האהל עראי כמ"ש בסי' שט"ו לפיכך
אם אין פקק זה עשוי להפתח תדיר אלא לעתים רחוקים
אסור לפקק אפילו הוא חלון שבכותל מפני שהוא כמוסיף
בנין הקבוע בכותל:

* * *

ב וקנה שהתקינו להיות נועל בו שתוחבו בכותל אצל
הדלת אין צריך שיקשרנו בדלת מבעוד יום שאף שלא
היה קשור ותלוי שם מבעוד יום ותוחבו שם בשבת אין בו
משום בונה בשבת הואיל ואינו מבטלו שם אלא עשוי
להוציאו ולהכניסו תדיר.

ג ומכל מקום דומה הוא קצת לבנין יותר מפקק החלון
והארובה ולפיכך אף אם חשב עליו מבעוד יום לנעול בו
בשבת ואף אם ייחדו לכך לעולם ואף אם כבר נעל בו
פעמים רבות בחול והוא מיוחד לכך אסור לנעול בו בשבת
אלא אם כן תקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך בענין
שתיקונו מוכיח עליו שהוא עומד לכך (שאז ניכר הדבר
שאינו מבטלו שם אלא עשוי להוציאו ולהכניסו תדיר שכן
מוכיח מעשה תיקונו שע"י מעשה תיקון זה יש עליו תורת
כלי ואין דרך לשקע כלי בבנין לבטלו שם לעולם) ואז מותר
לנעול בו אף אם עדיין לא נעל בו מעולם מבעוד יום.

ד וגם מותר לטלטלו אפילו שלא לצורך גופו ומקומו כדין
שאר כל הכלים שמלאכתם להיתר אבל אם הוא בענין
שאסור לנעול בו בשבת אף שהוא מיוחד לנעול בו בחול
אסור לטלטלו כי אם לצורך גופו או מקומו כדין כלי
המיוחד למלאכת איסור:

ה ונגר שהוא יתר שתוחבין אותו בחור שבאסקופה לנעול
הדלת הואיל ותוחבין אותו באסקופה למטה דומה הוא
לבנין יותר מקנה שתוחבין בכותל מן הצד ואין נועלים בו
אף שהוא מיוחד לכך ואף אם תיקנו ועשה בו מעשה
המוכיח עליו שהוא עומד לכך אלא צריך שיהיה קשור שם
מבעוד יום (ואז מותר לנעול בו אף שלא נעל בו עדיין
מעולם ואף אם לא ייחדו לכך) שהואיל והוא קשור ומחובר
שם מבעוד יום אינו נראה כבונה בשבת:

* * *

לנעול בהם אף אם אין להן היכר ציר מפני שאינו נראה
כבונה בנעילה זו הואיל ואף כשהן פתוחין הן מחוברים
וקבועין שם היטב שאינן נגרות בארץ:

י ופתח העשוי לכניסה וליציאה תדיר מותר לנועלו אפילו
בדלת שאין לה היכר ציר והיא נגרות בארץ כשפותחה
או אפילו שומטין אותה לגמרי כשפותחין אותה שאינה
קשורה שם כלל לפי שכיון שעשויה להפתח תדיר אינו
עושה בנעילתה מחיצה קבועה אלא עראי ואין איסור כלל
לעשות מחיצת עראי בשבת אלא ע"ד שיתבאר בסי' שט"ו:

יא וכל זה בדלת שיש לה אסקופה התחתונה שזוקפין
אותה עליה שאסקופה מוכחת על הדלת שהיא עשויה
לנעילה ולא לבנין אבל אם אין לה אסקופה וכשנועלין בה
מורידין אותה על הארץ וכשפותחין שומטין אותה ועוקרין
אותה הואיל ואין לה צורת הפתח אין נועלין בה אפילו יש
לה ציר כל שאינה סובבת על צירה ואפילו היא גבוהה מן
הארץ ואפילו הוא פתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר ויש
מתירין בפתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר ויש להקל בדברי
סופרים:

יב וכן דלת העשוי מלוח אחד וכשפותחין שומטין אותה
ועוקרים אותה הואיל ואינה דומה לשאר דלתות אין
נועלין בה אפילו יש לה ציר כל שאינה סובבת על צירה
ואפילו היא גבוהה מן הארץ ואפילו יש לה אסקופה ואפילו
היא פתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר מפני שנראה כבונה
ונותן קרש בכותל ויש מתירין בפתח העשוי לכניסה ויציאה
תדיר ויש להקל בדברי סופרים:

רחוקים כגון רחבה שאחורי הבתים שאין נכנסין ויוצאין בה
תדיר אם עשה לפתחה דלת שאינה סובבת על צירה (פירוש
ציר הוא עץ חד הבולט מן הדלת להכניסו בחור שבאדן כדי
שתהא הדלת חוזרת לכאן ולכאן) אלא כשרוצה לנעול בה
זוקפה על חלל הפתח לסותמו בה בין שדלת זו עשויה
מקרשים בין שהיא מחצלת של קנים שתלאה זוקפה שם
לדלת וכן פרצה שבגנה ושבחצר שגדרה בקוצים ועשאו
כעין דלת ולפעמים פותח דלת זו ונכנס ויוצא בפרצה זו
לעתים רחוקים וחוזר ונועלה אם יש ציר בדלתות אלו או
אפילו אין בהם עתה אלא שהיה להן ציר ונשבר ומקומו
ניכר מותר לנעול בהן בשבת מפני שבהיכר הציר שבהן
ניכרין הן שהן דלתות העשויות לפתיחה ונעילה ואינו נראה
כבונה אלא שצריך ליזהר אם יש להן ציר שלא יחזור הציר
לחורו כמו שיתבאר אבל אם אין להן היכר ציר אסור לנעול
בהן בשבת שהואיל ואינן עשויות להפתח אלא לעתים
רחוקים הרי הן נראין בנעילתן כבנין מחיצה קבועה כל
שאין בהן היכר שהן דלתות:

* * *

ט ואפילו כשיש להן ציר לא התירו לנעול בהן אלא
כשקשרו ותלאן שם מבעוד יום לנעול בהן ואז מותר
לנעול בהן אף אם כשפותחין הן נגרות בארץ וכשנועלין
מגביהן וזוקפן על האסקופה שכיון שהן קשורות ומחוברות
שם מבעוד יום אינו נראה כבונה בשבת.

ואם קשרו וקבעו שם בענין שאף כשפותחין אינן נגרות
בארץ אפילו אינן גבוהין מן הארץ אלא כמלא נימא מותר

לְקוּטֵי תוֹרָה שִׁיר הַשִּׁירִים – הַפְרָשָׁה הַחֲסִידִית

יב' וְכָל־לֹאֵת "שֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ" הַזֶּה הוּא "עֲשָׂרִים", הֵיִינוּ בְּחִינַת כ"ף
– ב' פְּעָמִים עֶשֶׂר סְפִירוֹת בְּנ"ל.

וְהַזֶּה כְּתִיב (תהלים קלט, ה): "אֲחֹר וְקִדְּם צִרְתָּנִי וְתִשֶׁת עָלַי
כַּפְכָּה". וְאֵיִתָּא ב' זֶהֱרֵר הַרְקִיעַ⁸⁰ בְּפִירוּשׁ ה' סִפְרָא
דְּצִנִּיעוּתָא פֶּרֶק ה': "כַּפְכָּה" – כ"ף שֶׁלֶר. וְרוּצָה לוֹמַר,
בְּחִינַת כ"ף הַנ"ל, שֶׁהוּא בְּחִינַת מַחְשָׁבָה הַקְדוּמָה, שְׁמִשָּׁם
שֶׁרֶשׁ הַנְּשָׁמָה כו'.

וְאִפְשָׁר לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ גַם כֵּן עֲנִין ב' יוֹדִין שְׁבִתִּיבַת "וַיִּיצֶר ה'
אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם" (בראשית ב, ז), הֵיִינוּ שְׁהֶם רוֹמְזִים לִב' בְּחִינֹת
עֶשֶׂר סְפִירוֹת הַנ"ל. וְקִרְוָב לִזֶּה אֵיִתָּא (בוהר) בְּפִרְשֵׁת נִשְׂא (קמ"א,
ב').

אֶף הַנְּשָׁמָה יֵשׁ בָּהּ "אֲחֹר וְקִדְּם", שֶׁהֲרָצוּ נִקְרָא אֲחֹר לִגְבִי
בְּחִינַת הַתְּעוּגָה אֲהָבָה-בְּתַעֲנוּגִים⁸¹. וְשֶׁרֶשׁ דְּשֶׁרֶשׁ ב' בְּחִינֹת

וְזֶהוּ "קוּמִי לְבִי", הֵיִינוּ שְׁאוּמֵר לְבְּחִינַת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל,
מְלֻכּוֹת-דְּאֶצִּילוֹת: "קוּמִי לָךְ" – לְשֶׁרֶשׁ הַעֲצָמִים. וְהַכְּתִיב
לְבִי הֵיִינוּ לְבְּחִינַת כ"ף וְיוֹד הַנ"ל שֶׁהֵן שֶׁרֶשׁ, כִּי
יִשְׂרָאֵל עָלוּ בְּמַחְשָׁבָה כו'.

(וְזֶהוּ "מֵרָאשׁ מִקְדָּם נְסוּכָה"⁷⁹: "מֵרָאשׁ" הֵיִינוּ חֲכֻמָּה-עִלְיָא,
כִּי "רֵאשִׁית – חֲכֻמָּה" (משלי ד, ז), ו"מִקְדָּם" הֵיִינוּ מַחְשָׁבָה
הַקְדוּמָה. וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁהֵן ב' מְקִיפִים – חִיָּה יְחִידָה כו'.

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לוֹמַר פִּירוּשׁ "זֶה יִתְנוּ כו' מַחְצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ, עֲשָׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל" (תשאל ל, א): כִּי "שֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ" הֵיִינוּ מֵה
שֶׁקֶל-הָעֶלְיוֹן נִמְשָׁךְ בְּבְחִינַת מִשְׁקָל עַל דֶּרֶךְ מִשָּׁל, שֶׁהוּא עַל
יְדֵי צִמְצוּם וּמְקוּם פְּנוּי, וְאַחֵר כִּי נִמְשָׁךְ קו רָק וְהֶאֱרָה כו'. וְהֵיִינוּ
כְּדִי שִׁיְהִיָּה מְקוֹר לְהַתְהוּוֹת הָעוֹלָמוֹת "סוֹבֵב כָּל עֲלָמִין"
ו"מִמָּלָא כָּל עֲלָמִין".

(81) וְכִמוֹ שֶׁנֶּתְבָּאָר בְּדְבוּר הַמִּתְחִיל "וְאֵהִיָּה אֶצְלוֹ אֲמֹן כו'" (לְעִיל
בְּמִדְבָּר יח, ב).

(79) (פִּיטוֹ "לָכֵה דוּדִי". רָאָה לְעִיל פֶּרֶשֶׁת רָאָה יח, ד. נִצְבִּים נא, ד. סִפֵּר
הַמִּאֲמָרִים תש"א עמוד 4).

(80) (דף קעט, א. רָאָה יְהִל אור עמוד תקכב).

יפתיו, להמשיך האור מלמעלה למטה על ידי תורה ומצוות כו', וכמו שנתבאר למעלה.
ועיין מה שנתבאר סוף דבור המתחיל "ויקהל משה הנל", שזהו ענין שאמר משה רבינו עליו השלום לישׂראל תחלה שמירת שבת ואחר כך מעשה המשכן - שזהו כמו שנתבאר כאן בענין "קומי לכי" ואז אחר כך בחינת "רעיתי יפתי" כו'.
והנה זה הפסוק נאמר על יציאת מצרים, לפי שאז היה גילוי אור אינסוף ברוך הוא בכנסת ישראל, כמו שכתוב: "וה' הולך לפניכם יומם בעמוד ענן [..] ובעמוד אש לילה"⁸⁹. וכמו שכתוב בזה פרשת בלק (דף קצ"א, עמוד ב'): "וה' - זקין טעמא לעילא כו"⁹⁰, ועל ידי זה היו יכולים להיות בבחינת "קומי לך"⁹¹. וזהו "כי הנה הסתיו עבר, הגשם חלף כו"⁹² (שיר השירים ב, יא).
אבל בגלות אין כח לכנסת ישראל לעלות בבחינת "קומי לך" - לשרשה העצמי, מחמת שירדה "בסתה המדרגה כו" (שם יד), ונקרא (עמוד ט, יא) "סופת דוד הנופלת"⁹³.
הנה לזה הוא אומר עצה לאופן עלייתה גם בהיותה "בסתה המדרגה", והוא על ידי "הראיני את מראיך": שישים אל לבו איך שהסתה הוא כדי להיות בחינת אור-חוזר שנמשך דוקא מחמת הסתה כו'. שבחינת אור-חוזר הוא תוקף האהבה יותר מבחינת "קומי לך". ועל דרך בעלי תשובה ש"במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים כו"⁹⁴.
ובענין מה שנתבאר על פסוק (תהלים קיח, ו) "ואני אראה בשונוי"⁹⁵, עיין שם היטב בענין שהתפלל דוד (תהלים סג, ג): "כן בקדש כו"⁹⁶.

האלו הם מב' בחינות עשר ספירות שבכ"ף הנ"ל, שהן גם כן רצון העליון ומקור התענוגים כו'.
והנה בחינת אהבה בתענוגים לא כל אדם זוכה לזה⁸², אבל בחינת האהבה והרצון לה' זהו חובה על הכל⁸³, וזהו "זה יתנו כו' מחצית השקל".
וברעיא מהימנא ריש פרשת תשא - דמחצית השקל הוא י'. והיינו כמו שנתבאר ב"ספר של בינונים" פרק י"ח, שזהו בחינת החכמה שבנפש כו', עיין שם).
והנה ענין "קומי לכי" היינו על ידי התפלה, שנקרא "סולם כו' וראשו מגיע השמימה" (תצא כח, יב) - לבחינת כ"ף הנ"ל, "סובב כל עלמין".
והענין:
כי התפלה יש בה מהארת בחינת שבת⁸⁴. והנה בשבת יש באדם "נשמה יתירה"⁸⁵. וענין ה"נשמה יתירה" היינו כי בשבת הוא עליית המלכות, עד שבמנחה דשבת היא במקום אבא ממש, ונמשך לה שם מבחינת כתר כו', והיינו בחינת "סובב כל עלמין" ומחשבה הקדומה, ומשם נמשך "נשמה יתירה" לכל נשמות ישראל שבגוף, היינו שמאיר בהן בחינת שרשן שבמחשבה הקדומה⁸⁶.
וזהו ענין "קומי לכי" - לבחינת כ"ף יו"ד, חכמה עילאה וכתר כו'. וזהו שכתוב ב"פרי עץ חיים", שער השבת, פרק כ"ג, בפירוש "כי מאתה היא מנוחתם" - מאת כ' שהיא הכתר - משם מנוחתם עתה כו'⁸⁷.
והנה הארה מבחינת גילוי זה ששבת⁸⁸ נמשך גם כן בכל יום בשעת התפלה כו' כנ"ל, וזהו שעל התפלה נאמר "קומי לכי". ועל ידי זה אחר כך תהיה "רעיתי

(82) וכמו שכתוב ב"ספר של בינונים" פרק י"ד. כו'.

(83) וכמו שנתבאר בפרשת כי תשא, בדבור המתחיל "זה יתנו כו'" (תורה אור פו, ג ואילך). וב"אגרת הקדש" (סימן יח) על פסוק "מה יפית ומה נעמית כו'".

(84) (ראה לעיל פנחס עו, ב. וראה אור התורה בשלח עמוד תרנה).

(85) (ביצה טו, א).

(86) ועיין מה שנתבאר מענין זה בדבור המתחיל "ויקהל משה את כל עדת בני ישראל כו'" (תורה אור פו, ד ואילך). עיין שם.

(87) (נתבאר בארוכה באור התורה תצוה עמוד א' תקפט).

(88) (שם) באור התורה במדבר עמוד קא: דבשבת.

(89) (צירוף הפסוקים: בשלח יג, כא. שלח יד, יד).

(90) ("אמאי? אלא, בההוא שעתא כמה יאור ושפירו הות להאי בלה, דאתבפייאת עד השתא בגלותא, והשתא אזלת בזיופו דרישא באבולוסהא בתורה".

ראה אור התורה מטות עמוד א' שכו).

(91) ועיין מה שנתבאר מענין זה גם כן בפרשת בשלח, סוף דבור

המתחיל "וה' הולך לפניכם" (תורה אור סה, א).

(92) (כי כבר עבר החורף וחלף זמן הגשם, ואין טורח לחולכי אורח. והנמשל הוא, שאמר: הנה כבר נשלם ימי השעבוד וזמן עבודת הפרך". מצודת דוד).

(93) (ועיין מה שנתבאר בדבור המתחיל "כי הָהָרִים יְמוּשׁוּ" מענין זה (לעיל תצא מ, א ואילך)).

(94) (ברכות לד, ב. ראה לעיל יז, ג).

(95) (לעיל שמיני עצרת צ, ב: "פירוש "ואני אראה" - שיהיה בבחינת גילוי, הוא על ידי "שונוי" דוקא, דהיינו על ידי "אתהפכת חשוקא לנהורא, ו"למען דעת כל עמי הארץ כו", שאז נגעה בחינת ראייה. . והשמחה שהיא מביטול הסטרא-אחרא היא שמחה גדולה ביותר שאת משמחת נפש הצדיקים בה' כו', כמשל היוצא מן השביה כו'. ועל זה אמרו "במקום שבעלי תשובה כו", כי יתרון האור הוא הקא מן החושך כו").

(96) (שם צב, ב: "אך על זה התפלל דוד המלך עליו השלום "כן בקדש חיתיר" . . שיהיה אהבה כו' גם 'בקדש', דהיינו במעלת ומדרגת הצדיקים. כי הנה אהבה זו היא מבחינת בעלי תשובה, ו'במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים כו'. אלא שמשה רבינו עליו השלום קודם מותו זכה לבחינת תשובה.

המזון שיש בו עריבות, שעל זה אמרו: "רווחא לבסומי
שכית"⁹⁹ (במגלה דף ז', עמוד ב'. ובעירובין פ"ק ח', דף פ"ב, עמוד
ב'). נמצא המאכל שיש בו עריבות ומתיקות יש בו מעלה
יתירה כו', עיין שם.
ועל דרך זה ענין התורה, שנקרא "לחם"¹⁰⁰, אף
בשומשך בה גילוי תענוג עליון ממקור התענוגים, וכמו
שכתוב (תהלים קיט, ע): "אני תורתך שעשעתי", אז נקרא
"קולך ערב", שהמזון הזה על דרך משל הוא במעלה
עליונה יותר כו'.
וכן "ומראך נאווה" הם המצות, שעל ידי התשובה
נעשו המעשים – טובים ומאירים יותר כו'¹⁰¹.

ביאור על פסוק "ונתי בחגי הסעל"

ומזה נמשך "פי קולך ערב" (שיר השירים ב, יד): "קולך"
היא התורה, שהיא המשכת אור אינסוף מלמעלה
למטה כנ"ל בענין "רעיתי". אף מחמת הירידה "בסתר
המדרגה" – שעל ידי זה נעשה בחינת אור-חזר הנ"ל –
יומשך שיהיה ההמשכה על ידי התורה מבחינה עליונה
יותר מבחינת ההמשכה שעל ידי "קומי לך רעיתי כו".
ועיין מה שנתבאר לעיל בהאי גוונא – סוף דבור המתחיל
לסוסטי ברכבי⁹⁷, שלפי שבגלות הירידה היא יותר למטה
ביומין דחול, על ידי מרפכה דסוסים שנוצר בזכריה, על ידי זה
העלייה יותר, שהסוס רץ למעלה מעלה כו', עיין שם.
וזהו ענין "פי קולך ערב": דהנה "רעיתי" היינו
ישראל מפרנסין⁹⁸, שהתורה נקרא מזון – "לכו לחמו
בלחמי". אף פירוש "קולך ערב" היינו על דרך משל

100 (תקוני זהר בהקדמה בתחילתה).

101 (ועיין מה שנתבאר בפ"ק שנתבאר בתורה אור עד, א).

ועיין מה שנתבאר סוף דבור המתחיל "נעשית בגדי קדש"
(תורה אור פב, ד), שיש כמה מדרגות בענין הלבושים
שממשיכה המצות וכנזכר לעיל. ולכן על ידי "הראיני את
מראיך" נמשך שיהיה הלבושים הנעשים ממשיכה המצות,
שהוא בחינת "נפתני" – מבחינות היותר עליונות כו'.

(בפ"ק צפור מפרק ד – אור התורה פרשת ראה עמוד תשעג).

ומעלת המשיח הוא "לאתבא צדיקיא בתיבתא", דהיינו שתהיה מעלת
ומדרגת התשובה מתגלה בצדיקים וגוים, שזה תלוי בביאת משיח דוקא.
וזהו כן בקדש חזיתיך, שיהיה בחינת "לאתבא צדיקיא כו". כי כללות ישראל
צריכים לחזור בתשובה קודם ביאת המשיח, וביאת המשיח תלוי בזה, כמאמר
רד"ל: "אם ישראל עושים תשובה – נגאלין כו". אבל צדיקים שזכו למעלת
התשובה יהיה אחר ביאת המשיח דוקא".

97 (לעיל יא, ג).

98 ("לאביהן שבשמים", זהר חלק ג ונקרא ג, ב. שיר השירים רבה א, על פסוק
ה'לסוסתי'. ילקוט שמעוני פקודי רמז תיח).

99 ("ריח מצוי לדרך המתוק בתוך המעיים" (רשי"י מגילה). "כלומר המעיים
מתרחצין לפנות מקום לדרך מתוק" (רשי"י עירובין). בנקרא הגירסא: לבסימא).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

ה' בבחי' אור ואש. דהיינו בבחי' יו"ד דחכמה (ומ"ש
ויפח באפיו כו' כמפוח האש שיוציא שלהבת והוא
בחי' רוח ואש כלולים יחד). ע"כ ירדה למטה במדרגה
היותר שפלה שהוא הגולם דעפר להיות בו לאור וחיות
ממש. וכמ"ש ויפח באפיו נ"ח ויהי האדם לנ"ח ולא
נברא גופו ונשמתו כא' כשאר כל הברואים לפי שאין
ערך וקרוב כלל לדומם העפר עם בחי' החכמה בחי'
מדבר שיוכלו לצאת כאחד במאמר אחד ומה גם
שהנשמה מצד עצם מהותה היא למעלה מן בחי'
המאמר שהוא הדבור כנ"ל בפ"י וקדם כמ"ש ויפח כו'
והגוף שהוא הדומם למטה הרבה מן המאמר ועכ"ז
נתחברו יחד אך לא בדרך סדר בריאת חומר וצורה כא'
אלא תחלה יצר הגולם דעפר בציור אדם ואח"כ ויפח
באפיו נ"ח שהוא בחי' היו"ד דשם הוי"ה ונתחברו כא'
מראש כל דרגין בסוף כל דרגין משום דנעוץ תב"ס

1 (ה) אך הנה שרש הענין לכל הנ"ל יובן ע"פ הקדמה
2 ידועה בשרש ענין הד' יסודות דארמ"ע וכן ד'
3 חלקים דצח"מ שהן לנגד ד' אותיות דשם הוי"ה יו"ד
4 דחכ' בבחי' מדבר ה"א בינה בבחי' חי וי"ו מדות
5 בבחי' צומח ה"א אחרונה בחי' המל' בחי' דבור הוא
6 בבחי' הדומם. וכ"ה בסדר דד' יסודות ארמ"ע. אש
7 בבחי' מדבר כמ"ש יהי אור דחכמה והוא נשמת אדם
8 שהוא בבחי' אש וניצוץ כו'. ורוח בחי' בינה ה"א
9 עלאה. ומים בבחי' וי"ו בחי' המדות. ועפר בבחי' ה"א
10 תתאה בחי' המל' כידוע. ולפ"ז הרי שרש נשמת האדם
11 הוא בבחי' היו"ד דשם הוי"ה שהוא בחי' החכמה בחי'
12 מדבר וגופו שמעפר בחי' דומם שרשו בה"א אחרונה
13 דשם הוי"ה שהוא בבחי' דומם כנ"ל. ומפני שנעוץ
14 תחלתו בסופן דוקא ולא באמצען כידוע. ע"כ נתלבשה
15 הנשמה דאדם בעפר הדומם דוקא. לפי שהנשמה נק' נר

כצומח דאילן ועשב. וגם נפשו וחיותו גדל עם הגוף כא' 24
 כי הצורה קרוב' לחומר בערך ומתיחס עם הצומח דגופו 25
 לפי שנבראו ממאמר אחד כאחד ממש כנ"ל. והוא מצד 26
 שרשם בב' אותיות דה"א וי"ו דשם הוי"ה שהן ג"כ 27
 בחי' חי וצומח העליונים כנ"ל שמתחילים בערך וכן"ל 28
 בצומח שבחי שהן המדות בחי דבינה כו' וד"ל. משא"כ 29
 התהוות יצירת האדם בנפשו וגופו הרי נשמתו מרומם 30
 מאד בדלוג הערך מחומר גופו שהוא ריחוק ערך המדבר 31
 שהוא בחי' יו"ד דחכמה על ערך הדומם שהוא בחי' 32
 ה"א תתאה דדבור כו' כנ"ל. ע"כ לא נבראו כא' במאמר 33
 אחד כי אין להם חבור ויחוס זע"ז כלל להבראות בדרך 34
 בריאה ממאמר אחד כשאר בע"ח אלא תחלה עשה 35
 לגולם גופו מעפר הדומם ואח"כ ויפח באפיו כו' שבאה 36
 הנשמה דבחי' יו"ד דחכמה בעפר דומם זה בבחי' 37
 התלכשות לבד. אך מה שיש להם קשר וחבור זע"ז 38
 כחומר וצורה ממש אע"פ שלא נבראו ע"י מאמר כלל. 39
 (הנשמה מצד יתרון מעלתה בנקודה די' דחכמה 40
 שלמעלה גם מבחי' בינה כו'. והגוף מצד שנמוך הוא מן 41
 המאמר דדבור כנ"ל). הנה זהו מטעם שנתב"ס בסופן 42
 דוקא שמצד יתרון מעלת אור הנשמה שביד דשם 43
 הוי"ה אין לה מקום לשכון כ"א למטה בסוף כל 44
 המדרגות דוקא שהוא בחי' הדומם דעפר (וכמשי"ת 45
 ב"ה) וד"ל: 46

וייצר ה' אלקים

דוקא שנמצא היה התחברות זאת בדרך דלוג הערך 1
 מגבוה לנמוך שהוא בא רק בדרך התלכשות לבד והוא 2
 מה שנזקקה ונתלכשה הנשמה בעפר חומרי זה כו' והיו 3
 לאחדים ממש כהתהוות חומר וצורה מתחלת ההוייה 4
 כשאר בע"ח והוא מפני שיש קשר ואחיזה לבחי' הדומם 5
 דוק' בראש דחכמה דוקא והוא י' בה"א תתאה 6
 (כמשי"ת). אבל הנה שרש התהוות כל הברואים צומח 7
 וחי דמע"ב הוא מבחי' ה"א וי"ו דשם הוי"ה כנ"ל. 8
 דיי"ו דשם הוי"ה הוא בבחי' מדות בבחי' צומח וה"א 9
 ראשונה בבחי' חי. וכמו שב' אותיות הללו המה קרובים 10
 זא"ז בערך שהוא בינה ומדות שבאים כסדרן מה"א 11
 דבינה נמשך התהוות המדות דבחי' וי"ו ותחלה היה 12
 הוי"ו כלול בה"א שהוא ענין רגל הקצר שבה"א שנק' 13
 פסיע' לבר כו' שזהו המדות כאשר הן כלולים בשכל 14
 ואח"כ יוצאים לידי גילוי מן ההעלם כמ"ש במ"א. 15
 (והיינו ענין צומח שבחי' כי המדות בבחי' צומח ובינה 16
 בבחי' החי ומדות שבבינה נק' צומח שבחי' כו'). וכמו"כ 17
 הוא ממש ענין התהוות דצומח וחי גשמי' שנתהוו מב' 18
 אותיות הללו דה"א וי"ו זה שהן כל הברואי' דצומח וחי 19
 שבמע"ב שהן נבראו כא' בגוף ונפש שלהם כנ"ל. והיינו 20
 בחי' צומח וחי בפרט בכל בריא' דבע"ח הגוף של בע"ח 21
 הוא בבחי' צומח (רק שנק' צומח שבחי') שהרי הגוף 22
 תחתיו קטן וצומח ונעשה גדול כעגל שנעשה שור 23

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

דהאי עלמא הוא בחינת שמיטה שנייה, "שמיטת 11
 הפחד", ולכן היה בו חורבן בית המקדש וצרות רבות. 12
 ומקודם היה שמיטה ראשונה, ונקראת "שמיטת החסד", 13
 והיו בני אדם במעלה יתירה במלאכים. 14
 ולכן פתחה התורה בבי"ת ב"בראשית", לומר שהוא 15
 שמיטה שנייה. 16
 ושני נשמות לבד נמשכו משמיטה ראשונה לתקן 17
 שמיטה זו והם חנוך ומשה. כי בחנוך נאמר⁵⁵: "ויתהלך 18
 חנוך את האלהים" – שכבר נתהלך פעם אחת בשמיטה 19
 ראשונה. ובמשה כתיב "מן המים משיתיהו" – משמיטת 20

וזהו מדרגת משה רבנו עליו השלום, שמשמשיך 1
 בחינת דעת גם בנשמות דבי"ע שיהיה בהם בחינת דעת 2
 לה' על דרך הנ"ל ב"זרע אדם". והמשכה זו היא בשעת 3
 התפלה, והוא ענין ה"קדוש" שאומרים מלאכים גם בן 4
 וכן ישראל, כי גם המלאכים נקראים בהמות, ומקבלים 5
 אז דעת גם בן על ידי ה"קדוש", כמו שיתבאר בעזר ה'. 6
 והכח הזה במשה הוא לפי ששרשו למעלה גבוה 7
 יותר מנשמות הנולדים מיחוד ז"נ דאצילות הנקרא 8
 "זרע אדם", כי בו כתיב⁵³ "מן המים משיתיהו". ופירושו 9
 – על דרך מה שכתב בספר ה'תמונה'⁵⁴: 10

ה'דבקים' תרפ"ד – ספר המאמרים תרפ"ד עמוד רמט.

(55) בראשית ה', כב.

(53) שמות ב', י.

(54) בספר התמונה (המיוחס לרבי נתנאל בן הקנה ורבי ישמעאל בן גדול) בהקדמה לתמונה ג', נראה הערת כבוד קדושת אדמו"ר בדבור המתחיל "ואתם

בבחינת ההשתלשלות, שהולך ומתצמצם, אלא הוא
למעלה מן ההשתלשלות.
ולמשל באדם: משכל למדות, וממדות למחשבה,
וממחשבה לדבור – הוא בחינת השתלשלות, אבל
בחינה שלמעלה מהשכל לגבי השכל – הוא למעלה
מערך השתלשלות. ואף על פי שמאיר הארה משם –
אינו בדמיון הארה שבהשתלשלות שעצמיות השכל
מתלבש במדות, אלא בענין מאמר רבותינו זכרונם
לברכה⁵⁹: "אף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי"⁶⁰,
שמפחד ואינו יודע ממה מפחד, לפי שמזלו רואה. והנה
מהמזל לא בא הדבר בגילוי מה הוא הפחד, לפי שהוא
למעלה מהשתלשלות, אלא באה הארה בדילוג הערך,
והוא שפחד בו.

אף באמת אי אפשר למצוא בחינה ומדריגה זו
שלמעלה מההשתלשלות בנפש האדם להרחיב הביאור
בזה, וזלתי למעלה נוכל לבאר יותר להבין הדבר על
מתכונתו, שענין למעלה מההשתלשלות הוא "יו"ד
ספירות דעיגולים" הנ"ל, שאין בהם מעלה ומטה. מה
שאין בן בחינת "יושר דתיקון" הוא צמצום האור להיות
בסדר השתלשלות (וכמו שנתבאר ענינם במצות קרבן פסח
פרק א', יעוין שם⁶¹).

מצות דין עבד עבדי, (פרשת משפטים)

החסד הנקרא מים.
והנה באמת, על פי קבלת האר"ז⁵⁶ יציבא מילתא.
אף לא כמו שכתב בספר הנ"ל שהיה עולם ממש
בעולם הזה, אלא הענין הוא שהוא ענין "עולם התהו"
שהיה לפני התיקון. והוא ענין יו"ד ספירות ד"נקודים"
שנמשכו, ונשברו הכלים, ואחר כך נעשה "עולם
התיקון", ומכללו הנשמות של ישראל הנ"ל הנקראים
זרע אדם שנקודים מיוחד זו"נ.

וידוע שיו"ד ספירות ד"נקודים" שרשן גבוה יותר
בפנימיות א"ק מיו"ד ספירות דתיקון, כי הנקודים שרשן
מבחינת "אור העיניים דא"ק", שהם מבחינת הפנימיות
יותר (וכמו שנתבאר מצוה כ"ה⁵⁷ פרק ג'). ולכן הם בבחינת
ע"גולים. והיו"ד ספירות דתיקון הם בבחינת "יושר".

וביאור ענין העיגולים הוא, שהוא בחינה שלמעלה
מהשתלשלות, בדוגמת העיגול – שאין בו מעלה ומטה.
על דרך משל בדור הארץ, שאנחנו נדמה לנו שבני אדם
שבאמערקא⁵⁸ העומדים תחת רגלינו ממש הם למטה,
ולא נדמה בהיפוך, ואם היה האמת כאחד משנינו, היה
מההכרח ששכנגדו יהיה נופל מהארץ – ולא כן הוא.

והיינו לפי שהיא שרשה מבחינת עיגולים, שאין בהם
מעלה ומטה כלל. וכמו בן "יו"ד ספירות דעיגולים",
שאין בהם מעלה ומטה, כי אינם בגדר אור הנמשך

(56) על פי קבלת האר"ז: בשער מאמרי רשבי על האדרא רבה, ובספר
הלכות פשוט כי תשא – הערת כבוד קדושת אדמו"ר בספר המאמרים תרפ"ד
שם. וראה לקוטי תורה להאר"ז לפרשת קדושים.

(57) לבאורה צריך להיות: קיה. והיא מצות מחיצת השקל – לעיל סח. א.

(58) שובי אדם שבאמערקא העומדים תחת רגלינו: ראה ספר המאמרים תקס"ב
כרך ב עמוד תעה ואילך. אור התורה ג' עמוד תרסח. (הקדמות הצמח צדק
נדפסו גם בספר המאמרים תקס"ב כרך א עמודים רצג, טו).

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

תחב"ס, כמ"כ נש"י נק' ארץ חפץ, והזריעה הוא בחי'
המצות, ולכן בישראל דוקא נמצא הכח הזה כו'. וזהו
האמרת ל' שבח שממשיכי' למעלה בחי' מוחין לז"א.
וגם זהו ל' האמריך ל' שבח לישראל אתם עשאוני
חטיבה א' בעולם שמע ישראל כו', אף אני אעשה
אתכם חטיבה א' בעולם ומי כעמך כישראל גוי אחד
בארץ, ופי' גוי אחד בארץ שממשיכי' גם בארציות כל
בחי' אחד כו'.

ולהבין פי' האמרת ל' לבוש, כמ"ש הת"י ע"פ בצע

וגם יובן ענין האמרת ממה שארז"ל הקב"ה מניח
תפילין, תפילין דמארי עלמא מה כתי' בהו ומי
כעמך כישראל גוי אחד בארץ, פי' הקב"ה ז"א דאצי',
מניח תפילין הוא בחי' המשכת מוחין לז"א, כי ד'
פרשיות דתפילין הם קדש בחי' חכ' כו' הם בחי'
מוחין, וע"י שישראל מניחי' תפילין עי"ז ממשיכי'
למעלה ג"כ בחי' המשכת המוחין, והכח הזה הוא
בנש"י דוקא כמשל שבארץ דוקא מלובש כח הצומח
להצמיח משא"כ בכל צבא השמי', והיינו מפני כי נעוץ

ממשיכי' בחי' לבוש למעלה בחי' לבוש דהוד והדר.
 וכמ"כ פי' וה' האמירך ל' לבוש דהנה כדי שתוכל
 הנשמה לקבל גילוי אור זיו השכינה שבג"ע צ"ל ע"י
 בחי' לבושי', וזהו בחי' המצות שנק' לבושי' ולכן אמרו
 בזהר ע"פ ימים יצרו כו' חסר יומא חדא חסר לבושא
 חדא, וזהו פי' האמירך ל' לבוש, וכ"ז הוא בר"ה כי
 בר"ה הוא בחי' המשכת הלבוש. וגם אלול ר"ת אני
 לדודי ודודי לי שהוא בחי' האמרת והאמירך, אני לדודי
 הוא בחי' האמרת, ודודי לי הוא בחי' האמירך.
 ופי' האמרת ל' דיבור, כי בע"מ נבה"ע וכל המאמרות
 הוא מבחי' ש' אלקי' כמ"ש ויאמר אלקי',
 והעבודה הוא להמשיך בחי' ש' הוי', וזהו את הוי'
 האמרת כו'. וה' האמירך היינו להיות כל הקורא בתורה
 הקב"ה קורא ושונה כנגדו. ולתתך עליון על כל הגוים
 כי הנה מקשי' מפני מה רצה יצחק לברך את עשו
 דוקא, והתירוץ הוא כי עשו הי' מבחי' עולם התהו
 שלמעלה מבחי' עולם התיקון, אמנם הנה ע"י בחי'
 תורה ותפלה יכול להגיע למעלה מבחי' תהו ותיקון
 וזהו ולתתך עליון על כל הגוים כו'.

את ה' האמרת (א)

אמרתו בזע פורפי' דילי', יובן זה ע"פ משארז"ל
 במד"ר פ' ויקרא ע"פ צו כו', משל למלך שהי' לו בגדי'
 הרבה וציוה לעבדו את הבגד הזה תנקוהו ותשמרהו,
 וא"ל עבדו מכל הבגדי' שיש לך לא ציוות אותי כ"א
 על בגד זה, א"ל בגד זה לבשתי בשעה שנתמנתי
 להיות מלך כו', כך ישראל אמרו על הים ה' ימלוך
 לעולם ועד, וכת' מלך ישראל, לכן צו את בני' דוקא.
 והענין הוא דהנה מלך הוא על עם דוקא, ועם הוא מל'
 גחלי' עוממות היינו שנכבו מעט מדליקתם והיינו בחי'
 נפרדים, וכדי שיתהווה מאתו ית' בחי' נבראים נפרדים
 זהו ע"י בחי' לבוש דוקא. אמנם הנה בלבוש יש כמה
 מדרגות שיש לבוש המעלים ומסתיר לגמרי לבוש שק'
 כמ"ש אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם, ויש
 בחי' לבוש הוד והדר כמ"ש הוד והדר לבשת כו'. וזהו
 עבודת נש"י בר"ה להמשיך בחי' לבוש כמ"ש בר"ה ה'
 מלך גאות לבש, אך הלבוש הי' מבחי' הוד והדר
 דוקא, וגם בלבוש יש לבוש שקרוב לגוף, ויש הרחוק,
 ועבודת נש"י הוא להמשיך בחי' לבוש הוד והדר
 הקרוב שלא יסתיר כו'. וזהו את ה' האמרת שנש"י

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער - אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים - תרנ"ז

וקריעת ים סוף כו' שנתגלה למטה גילוי אותות ומופתים
 יוצאים מדרכי הטבע, הרי ראו גילוי אלקות שלמעלה
 מן הטבע ממש, ואם יהי' שם אלקים מסתיר באמת חס
 ושלום על שם הוי' - איך יהי' גילוי למעלה מן הטבע
 למטה כו'.

וזהו שאמרו רז"ל (סנהדרין דף לט, עמוד א):
 "אמר ליה ההוא מינא לאמימר, מפלגך ולעילא
 דהורמין, ומפלגך דלתתא דהורמין"⁶⁹, עיין תוספות שם⁷⁰.
 (והיינו שרצה לומר שהן שתי רשויות חס ושלום⁷¹, והוא
 ענין "עצב ה' את הארץ" בידי הכוכבים ומזלות כו', ורק
 "על השמים כבודו"⁷², אבל למטה מקורי ההשפעה הן

ועל פי הנ"ל יובן מה שאמרו בדור הפלגה "ונעשה לנו
 שם" ואמרו רבותנו וכוונם לברכה "אין שם אלא עבודה
 זרה"⁶⁶, שזה יהי' הטא דור הפלגה שהפרידו את השם
 אלקים משם הוי', וממילא היו מחשבים את הממוצעים
 לעיקר וזהו עבודה זרה כו' כנ"ל.

והנה בשעבוד מצרים תקנו את החטא של הפלגה,
 וזהו ענין שעבדו עבודת פרך בחומר ובלבנים לתקן את
 החטא ד'יהי להם הלבנה לאבן כו'⁶⁷, וכמו שנתבאר
 במקום אחר הענין באריכות⁶⁸, ועל ידי שעבוד מצרים
 ראו ביציאת מצרים איך ש'הוי' ואלקים כולא חד,
 והיינו האותות ומופתים דמצרים בהעשרה מכות

(70) וְשֵׁם: בקונטרס גרס בלא אֱלֹהִי וכתרא באֱלֹהִי, ורבינו תם גרס
 תרייהו בלא אֱלֹהִי, אלא קמא הורמין בְּזִין כמו (בבא בתרא דף ח. ו.שם) 'אפרא
 הורמין' שהוא לשון חן מאת המקום, אפרא כמו (בבא מציעא דף קט.) 'אפריזן
 נמטיה', וכתרא הורמין בגין כמו 'הורמין בר לילתא' (בבא בתרא דף עג.).

ראה ספר המאמרים תש"ד עמוד 148.

(71) ראה המובא באור התורה תשא עמוד אתתקיד.

(72) תהלים קיג, ד.

(66) בראשית רבה (אלבק) לח, ח.

(67) פרי עץ חיים שער המצות פרק א.

(68) ראה דבור המתחיל דרש רבי לוי בר יסי בנהרדעא - ספר המאמרים
 תרל"א עמוד קעא ואלף; תרנ"ה עמוד צד ואלף. תרס"ח עמוד קו ואלף.

(69) אמר לו אותו מין לאמימר, מחציק ולמעלה של הורמין, ומחציק התחתון
 של הורמין. ובפרש רש"י: הורמין - שד. במקום הורמין גרסת רש"י: אהורמין.
 ומפרש: הקדוש ברוך קרי הכי.

- 1 המזלות שהן מסתירים חס ושלום על אלקות כו' – כן
 2 ה'ה דעת הכוזבת של המין).
 3 "אמר ליה, אי הכי היבא שביק הורמין להורמין
 4 לאעבורי מיא בארעיה⁷³. והיינו, שלפי דעתם הכוזבת
 5 שהממוצעים מסתירים באמת חס ושלום – איך נמשך
 6 גילוי אלקות בעולם, וביציאת מצרים הרי ראו בעליל
 7 גילוי אלקות ממש בעולם למטה, אם כן הרי ראו איך
 8 שהשם אלקים אינו מסתיר כלל על שם הו', והו'
 9 ואלקים כולא חד ממש כו'.
 10 וכמו כן בכניסת הארץ נראה יותר ענין יחוד דהו'
 11 ואלקים, שהרי נתבאר לעיל ד'ישראל שבחוץ לארץ
 12 עובדי עבודה זרה בטוהרה הו', הרי דוקא בחוץ לארץ,
 13 מפני שבחוץ לארץ נמשכת השפעה והאור האלקי על ידי
 14 לבושי עשייה שהן מסתירים מאד כו' כנ"ל, אבל בארץ
 15 ישראל נמשכת ההשפעה על ידי לבושי היצירה, ולכן
 16 אין ההסתור גדול שם כל כך, ולזאת נגלה שם יותר איך
- 17 ד"הו' אלקים כולא חד" כו'.
 18 והנה ידוע דכשם שיש ארץ ישראל בגשמיות כמו כן
 19 יש ארץ ישראל ברוחניות, והיינו מעשה המצות. דארץ
 20 הוא לשון רצון, וכמאמר רז"ל⁷⁴ "למה נקרא שמה ארץ
 21 – שרצתה לעשות רצון קונה כו'". ובעבודה הוא ענין
 22 קיום המצות בקבלת עול מלכות שמים, שהוא "לעשות
 23 רצון קונה כו'", כמו שנתבאר במקום אחר. ועל ידי קיום
 24 המצות בקבלת עול מלכות שמים יבוא להידיעה ד"הו'
 25 ואלקים כולא חד" כו'.
 26 וזהו שהקדים סיפור ענין יציאת מצרים וכניסת
 27 הארץ לפסוק "וידעת היום כו'", שעל ידי יציאת מצרים
 28 וכניסת הארץ באים להידיעה ד"הו' הוא אלקים", היינו
 29 לייחד הו' ואלקים איך שהו' ואלקים כולא חד ממש
 30 כו'.

ד"ה וידעת היום – מאסקווא, נ

74) בראשית רבה פרשה ה, ח.

73) ובפרש רש"י: (אמר לו היאך שביק) אהורמין להורמין לאעבורי מיא סרוחים בארעה – אם כן היאך מניח אהורמין להעביר מים בארצו, שכל מה שאדם מבקש דרך פיו מוציא דרך הנקבים התחתונים.

1.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

- 1 "ואחר עורי, נקפו זאת ומבשרי אחזה אלקה".
 2 איוב, שבתחילה היה האדם המאושר ביותר בעולם, ואחר כך כאשר השטן קטרג עליו, וטען לפני
 3 בורא העולם ברוך-הוא שדבקו בו בה' נובעת רק מכך שה' יתברך בירך אותו בבריאות, ילדים בריאים
 4 ובעושר; אבל אם ה' יתברך היה לוקח ממנו את הילדים ואת העושר והיה עושה אותו חולה, אזי איוב,
 5 המאמין, יחלל את שמו הקדוש של ה' יתברך. הקדוש ברוך-הוא מסר את איוב לידי השטן לנסותו.
 6 איוב איבד את הילדים, את העושר וחלה במחלות שונות. בויכוחים עם חבריו-מנחמי הוא אומר שהוא
 7 בטוח שגואלו² מהיסורים – חי. הוא מאמין בהשגחה-פרטית, זה שהוא שבור ורצון מבחינה גופנית, זה
 8 משום שהרקע של כל היסורים הוא ההשגחה הפרטית, שה' יתברך מעניש לשם תכלית מסוימת.
 9 זו כוונת המילים "ואחר עורי נקפו זאת" – זה שהגוף שבור נובע מ"גואלי חי", כי האמת היא
 10 ש"ומבשרי אחזה אלקה" – מהגוף והנפש שלו, יכול אדם להבין אלקות.
 11 כשם שהגוף חי מהנפש שה' יתברך נפח בגוף, כך העולם וכל ברואיו חיים מהאלקות.
 12 אלא שהחיות האלקית שמחיה את כל הנבראים היא נסתרת מאוד, באופן שאנו הנבראים כלל לא
 13 יודעים את המציאות האמיתית של החיות, כי אנו יודעים את מציאות החיות רק על-ידי הפעולה.

(2) לפני הפסוק "ואחר עורי גו" כתוב "ואני ידעתי גואלי חי

גו" [הערת כ"ק אדמו"ר].

(1) איוב יט, כו.

לכללות מאמר זה ראה ספר המאמרים ה'ש"ת ע' פט ואילך.

1 כאשר אנו רואים שהעולם וכל הברואים שבו חיים, העצים צומחים ונותנים פירות, התבואות בשדות
2 צומחות וכן הלאה, הרי ידוע³ ששום דבר לא נעשה מעצמו, מוכרח להיות כוח שעושה את הדברים, שכן
3 מציאות ממציאות, היינו יש מיש – לא תיתכן.

4 כפי שאנו רואים שכאשר זורעים גרעין באדמה, גידולים טריים צומחים רק כאשר הגרעין נרקב
5 ומתאחד עם כוח הצומח שה' יתברך הטביע בארץ.

6 מכאן הוכחה שבין הגרעין הנזרע לתבואה הצומחת, מוכרח להיות ריקבון, הנקרא אין.
7 כידוע⁴ שבריאת העולם שה' יתברך ברא, היא בדרך בריאה יש מאין, מציאות מ'לא-מציאות', שענין
8 הבריאה הוא רק בחיק, היינו ביכולת, הבורא.

9 וכמאמר הידוע⁵ "אלמלא מתכנשין כל באי עולם, אינם יכולים לברוא כנף יתוש ולהטיל בו נשמה",
10 כי ענין הבריאה הוא רק בחיק הבורא ברוך-הוא, ומה שהגשמי נברא מהרוחני, זוהי בריאת יש מאין
11 שהיא רק בחיק הבורא ברוך-הוא.

12 קיצור. ומבשרי אחזה אלקה – מהרכבת הגוף והנפש, מבינים אנו את האלקות שישנה בעולם עם
13 כל הברואים, שבריאתם וחיותם היא רק בחיק הבורא.

ב.

15 ענין ואופן בריאה יש מאין הוא בשני גדרים הפכיים:
16 הכוח האלקי, שזהו האין שבורא את היש, מוכרח להמצא בבריאה תמיד⁶.
17 בריאת יש אינה כמו יצירת כלי. הכלי אינו זקוק יותר ליוצר כדי להיות מציאות, אבל היש מוכרח
18 שהאין, הכוח האלקי שברא אותו, ימצא בו תמיד. מכיון שהיש עצמו אין לו קיום.
19 ברגע שהאין, הכוח האלקי, מסתלק ממנו, בו ברגע היש מתבטל מיד כלא היה.
20 יחד עם זאת, הגם שכל קיומו של היש הוא הכוח האלקי, בכל זאת, בשעה שהאין נמצא ביש, מוכרח
21 האין להיות מאוד מוסתר מהיש, כמאמר⁷ "העלם הבורא מהנברא" – הבורא ברוך-הוא מוכרח להיות
22 נסתר מהבריאה.

23 הרי שאופן הבריאה יש מאין הוא בשני גדרים הפכיים:
24 [א] האין מוכרח להיות ביש, ו[ב] הוא מוכרח להיות בתכלית ההעלם, שהיש הנברא, אף שהוא עצמו
25 יודע שכל מציאותו היא הכוח האלקי. הכוח האלקי מאוד נסתר מהיש, עד שהיש אינו יודע מהו. לכן
26 הכוח האלקי נקרא אין – לא ידוע.

27 זהו אחד החילוקים בין ענין בריאה יש מאין, וענין עילה ועלול⁸.
28 עילה, היינו מי שעושה עוד דבר, ועלול היינו דבר שנעשה על-ידי העילה.
29 שכל ומידות או מחשבה ודיבור הם עילה ועלול. השכל הוא העילה שממנה נעשה העלול, המידות,
30 והמחשבה היא העילה שממנה נעשה העלול, הדיבור.

(6) שער היחוד והאמונה, פרק א"ב.

(7) תניא, קונטרס אחרון קנח, א.

(8) ראה גם מאמר ד"ה "בינו בוערים" (לעיל ע' 34) [הערת

כ"ק אדמו"ר]. ומאמר ד"ה "אתה הוא" לקמן ע' 304.

(3) ראה המשך יו"ט של ר"ה – תרס"ו ס"ע רו (מהדורה

חדשה ע' רעג והערה 21).

(4) ראה ספר המאמרים ש"ת, ע' צא.

(5) ראה בראשית רבה, פרשה לט, יד. ובמקומות שנשמנו שם.

- 1 העילה, השכל, נמצאת בעלול, המידות. והעילה, המחשבה, נמצאת בעלול, הדיבור.
- 2 העלול, המידות, משיג את העילה, השכל. והעלול, הדיבור, לא יהיה יותר מהעילה, המחשבה, כי
- 3 העילה והעלול – העילה היא בקירוב ובגילוי אל העלול, והעלול משיג את העילה.
- 4 אבל בבריאה יש מאין, היש לא משיג את האין. והאין, החיות האלקית המחיה את העולם עם כל
- 5 הברואים, נסתר מאוד באופן שאנו, הנבראים, לא יכולים להשיג זאת.
- 6 למרות שבפועל ונפעל, יודעים מהפעולות את מציאותו של זה הפועל את הפעולות, אבל בפעולת
- 7 החיות האלקית המחיה את העולם וברואיו, אין אנו יודעים אלא את מציאות המציאות של החיות האלקית.
- 8 בכוחות הנפש⁹, אנו יודעים מהפעולות את מהות המציאות של הכוחות. אבל בנפש, מפעולות הנפש
- 9 אין אנו יודעים אלא את מציאות המציאות של הנפש.
- 10 הסיבה לכך היא, שהכוחות הם פרטיים. כל כוח הוא פרטי, ובמילא מהפעולה אין אנו יודעים את
- 11 מהות הכוח, אבל את מציאות הכוח אנו כן יודעים. אבל בנפש, שהיא כללית, מהפעולות אנו יודעים רק
- 12 את מציאות המציאות של הנפש, אבל את מהות המציאות של הנפש אין אנו יודעים.
- 13 כך גם בחיות האלקית המחיה את העולם, בנוסף לכך שזו חיות כללית המחיה נבראים שונים ברגע
- 14 אחד, עצם החיות המחיה את העולם נסתרת מאוד, ולכן נקרא העולם בשם 'עולם' – מלשון העלם¹⁰.
- 15 קיצור. בריאה יש מאין אינה כפי שאומן עושה כלי. החיות מאוד נסתרת מהנבראים. אין זה דומה
- 16 לעילה ועלול, שכל ומידות, מחשבה ודיבור. העילה קרובה לעלול, העלול משיג את העילה. נבראים יודעים
- 17 רק את מציאות החיות האלקית.

ג.

- 19 גם כאשר נעמיק יותר, לא תהיה ההבנה של ידיעת מציאות הנפש, הסבר לידיעת מציאות החיות
- 20 האלקית, אף-על-פי שהידיעה שיודע ומרגיש בנפש היא בוודאות, בכל זאת היא רק ידיעת המציאות.
- 21 על-פי שכל, אנו מבינים שידיעת המציאות, היינו ידיעת והרגשת כוחות הנפש הפרטיים – כוח
- 22 השכל הוא מיוחד לשכל ולא לראיה, וכוח הראיה הוא מיוחד לראיה ולא לשמיעה, וכן בכל כוח הוא
- 23 מיוחד רק לפרט זה – מובן שמציאות כוח זה היא מציאות מיוחדת.
- 24 אבל הנפש פעולתה כללית, לכן גם מציאותה כללית, שהיא כוללת את כל הכוחות, מהכוח הנעלה
- 25 ביותר עד הנחות ביותר.
- 26 דבר זה, איך מציאות אחת יכולה לכלול את כל הכוחות השונים, אין ביכולת הנברא להבין. למרות
- 27 שהכוחות, כפי שהם בנפש, הם באופן אחר לגמרי לעומת הכוחות שהנבראים מכירים מפעולותיהם.
- 28 בכל דבר יש גוף ונפש. הגוף הוא גשמי והנפש היא רוחנית. בגשמי ישנה גם מהות רוחנית וברוחני
- 29 ישנה מהות גשמית, אבל המהות הרוחנית הנמצאת במהות הגשמית והמהות הגשמית הנמצאת ברוחני,
- 30 הן לפי ערך הגשמי והרוחני.
- 31 למשל, בשר העקב הוא גשמי, וחומר המוח גם הוא גשמי. בשניהם ישנה מהות רוחנית, אבל קיים
- 32 חילוק בין המהות הרוחנית הנמצאת בגשמיות של המוח, למהות הרוחנית הנמצאת בגשמיות של העקב.

(10) לקוטי תורה, שלח לו, ד.

(9) ראה גם מאמר ד"ה "יפה שעה אחת" (לעיל ע' 102)

[הערת כ"ק אדמו"ר].

1 המלאכים הם מהות רוחנית, אך עם זאת יש בהם גם מהות גשמית, כמו שכתוב¹¹ "עושה מלאכיו
2 רוחות משרתיו אש לזהט", שגם רוח וגם אש, אף שהם היסודות העדינים יותר, אבל בכל זאת זהו גשמיות.
3 כוחות הראיה והשמיעה כפי שהם בכוחות הגלויים, כוח הראיה רואה רק דבר גשמי וכוח השמיעה
4 שומע רק דבר רוחני. קול הוא רוחני לגבי דבר גשמי שהעין רואה, אבל בכוחות ראייה ושמיעה כפי שהם
5 בנפש – כוח הראיה רואה גם את המהות הרוחנית שישנה בגשמי, וכוח השמיעה שבנפש שומע גם את
6 המהות הגשמית שישנה בדבר הרוחני.

7 כך היה בעת מתן-תורה, כמו שכתוב¹² "וכל העם רואים את הקולות". כתוב במדרש¹³ שבני ישראל
8 ראו את הנשמע ושמעו את הנראה.

9 מכך מובן שהכוחות כפי שהם בנפש, הם שונים מכפי שהם בהתגלות.
10 לכן "מבשרי אחזה אלקה"¹⁴ – בחיות האלקית, הנבראים אינם יודעים אלא את מציאות החיות
11 האלקית, אך באמת אין זה הסבר על החיות האלקית, כי הנפש היא נברא והחיות היא אלקות, וענין
12 האלקות כלל אינו בר השגה אצל הנבראים. החיות האלקית בעולם ובנבראים היא בהעלם ובהסתתר.

13 קיצור. ידיעת המציאות שאנו יודעים מכוחות הנפש, אינה הבנה שלמה ביחס לידיעת המציאות של
14 החיות האלקית שקיימת בעולם ובכל הנבראים. בכל דבר ישנו גשמי ורוחני לפי אופן המציאות והמהות
15 של הדבר. למרות שהכוחות כפי שהם בנפש הם כלליים, אבל בגילוי הם פרטיים.

ד.

17 החיות האלקית שבעולם, למרות שהיא ודאית, בכל זאת, במה שהיא מחיה, היא בהעלם גמור.
18 הנבראים אינם יכולים להבין כלל גם לא את מציאות המציאות של החיות האלקית. שכן החיות האלקית
19 היא חיות כללית, הכוללת את כל הדרגות של דצח"מ¹⁴, מהדרגה הנחותה ביותר, דומם, עד הדרגה
20 הנעלית ביותר, מדבר.

21 אופן פעולה כזה מורה שהכוח הפועל הוא כוח כללי, ונבראים אינם מסוגלים להבין זאת.
22 דבר שאינו מובן נקרא טבע. טבע הוא שם כללי לכל מה שאינו מובן, כפי שהרבי¹⁵ נשמתו-עדן
23 כותב בתניא¹⁶ "וטבע זה הוא שם המושאל לכל דבר שאינו בבחינת טעם ודעת".
24 כל זה, הוא החיות האלקית הנמצאת בעולם ובכל הנבראים, שהיא בהעלם רב.
25 בגן-עדן, לעומת זאת, שם מאיר האור האלקי בגלוי, כמאמר הידוע¹⁷ "העולם הבא אין בו אכילה
26 ושתייה, אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה" – בגן עדן אין כל אוכל ושתייה,
27 אלא הצדיקים יושבים עם כתרי התורה שלמדו בעולם הזה, כמאמר הידוע¹⁸ "אשרי מי שבא לכאן ותלמודו
28 בידו" – מאושר הוא מי שבא לכאן – לגן עדן – ותורתו איתו, שהיא נעשית כתר על ראש הצדיק,
29 והמצוות שמקיימים בעולם הזה נעשות לכושים לנשמה בגן עדן¹⁹.

(15) אדמו"ר הזקן.

(16) פרק יט.

(17) ברכות יז, ע"א.

(18) פסחים נ, ע"א.

(19) ראה תניא, סוף פרק ו.

(11) תהלים קד, ד.

(12) יתרו כ, יד.

(13) ילקוט שמעוני, יתרו, רמז ש. מכילתא ורש"י. וראה לקוטי

שיחות חלק ו, ע' 120 הערות 5-6.

(14) דומם, צומח, חי ומדבר. ראה גם לעיל ע' 98.

- 1 העולם הבא, העתיד, הוא לפי ערך העולם הזה, הנוכחי, כמאמר הידוע²⁰ "עלמא עילאה כגוונא
- 2 דעלמא תתאה" – הלומד תורה ומקיים מצוות בעולם הזה, זוכה בעולם ההוא לגן-עדן ועולם הבא,
- 3 שבגן-עדן הוא גילוי המהות של החיות האלקית.
- 4 זוהי משמעות המאמר²¹ "שבעה דברים קדמו לעולם".
- 5 אחד משבעת הדברים הנמנים הוא – "גן עדן קדם לעולם", שמעלת האור בגן עדן היא למעלה
- 6 ממעלת האור שבעולם הזה.
- 7 כל זה הוא כאשר החיות היא בהעלם, אז האור של גן-עדן נעלה מהאור שבעולם.
- 8 אך כאשר החיות האלקית שבעולם תתגלה, כמו שכתוב²² "וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר",
- 9 כאשר כבודו של הבורא ברוך-הוא יתגלה – העין הגשמית תראה את דבר ה' שבכל הנבראים, אזי
- 10 יתגלה בחיות האור העצמי שבחיות, והעצמי הוא נעלה ביחס למהות האור האלקי שבגן-עדן.
- 11 זה שהאור האלקי שבגן-עדן הוא שכר עבור תורה ומצוות, כל זה הוא כעת, עד שיבוא משיח צדקנו,
- 12 במהרה בימינו אמן. אבל כאשר משיח יבוא אז יתגלה האור העצמי של החיות האלקית שבעולם ובנבראים.
- 13 לכן, עדיפים תשובה ומעשים טובים שהאדם עושה בעולם הזה, על החיים בגן-עדן – למרות שהאור
- 14 שבגן-עדן הוא מהות האור, אך אין זה אור עצמי.
- 15 זוהי מעלת התשובה. תשובה היא עבודה, לא כפי שאנשים סבורים שתשובה היא רק על חטא ועון.
- 16 תשובה משמעה השבה²³, לחזור, שהנשמה כפי שהיא למטה, בגוף ונפש הטבעית, תהיה באותה דרגה
- 17 נעלית, כפי שהיתה קודם לכן, עוד לפני שירדה בגוף.
- 18 כאשר הנשמה, כפי שהיא למטה בגוף גשמי, עוסקת בתורה ועבודה במסירת-נפש, נפעלת בה עליה
- 19 לדרגות הנעלות ביותר.
- 20 אבל העבודה צריכה להיות בסדר והדרגה, ותחילת העבודה היא להתבונן בהשגחה הפרטית, שבכל
- 21 דבר ישנה כוונה אלקית. זהו "ואחר עורי נקפו זאת", שהיסורים של חבלי משיח הם – כי "גואלי חיי".
- 22 נחוץ רק שיהיה "ומבשרי אחזה אלקה", שיראו אלקות בכל, ויעסקו בתורה, תשובה ומעשים טובים,
- 23 נזכה בקרוב לקבל פני משיח צדקנו.
- 24 קיצור. החיות האלקית שבעולם ובברואים היא כל-כך נעלמת, שלמרות שאנו מבינים ויודעים
- 25 שהמציאות קיימת, להשיגה איננו יכולים, גם לא במציאות המציאות. אך בגן-עדן מאירה מהות אלקות.
- 26 תשובה היא עבודה של שאיפה לנעלה יותר. בתורה ומצוות ותשובה, מאיר האור העצמי של אלקות
- 27 שיתגלה בביאת המשיח.

ד" ואחר עורי נקפו זאת, (מנחם-אב ה'תש"ב)

(22) ישעיהו מ, ה.

(23) לקוטי תורה, האזינו עא, ג.

(20) זוהר, חלק א רה, ע"א.

(21) פסחים נד, ע"א.

ספר השיחות – ה'תש"ד בלה"ק

3 ליל א' בעת עריכת הקערה ואמירת ההגדה 4 א. מה נשתנה. 5 – אחרי שהרשב"ב שי' נכד כ"ק אדמו"ר, שאל	ארבע הקושיות, אמר כ"ק אדמו"ר: – העניין מה שתינוק שואל ארבע הקושיות, הנה טעם המנהג הוא כדי לעורר למעלה את "כי נער	1 2

חיים להכין את החלפים. כשסיימתי להכין את
החלפים, ראיתי שהקצב שלום גרשון אומר תהלים
ובוכה, שאלתי: ר' שלום גרשון מדוע אתם בוכים?
ענה לי ר' שלום גרשון: איך לא אבכה, כששמעתי
במאמר של הרבי - הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק -
נשמות אין פאטשיילעס [במטפחות] - הוא שמע
במאמר את המלים: נשמות דאצילות, ונדמה לו
ששמע: "נשמות אין פאטשיילעס" - אם נשמות הן
בפאטשיילעס, מה כבר יהיה אתי...
כשסיפרתי זאת לאחר מכן להוד כ"ק אאמו"ר
הרה"ק, אמר לי מה שהזכר לעיל, כאשר איש פשוט
שומע עניין עמוק, למרות שאין הוא מבין את הדבר,
הרי זה משפיע עליו בדרך מקיף, שהוא מתעלה
ממדרגתו.
ג. שאלה: ארבע הקושיות הן הרי כנגד ארבעת
העולמות אצילות, בריאה, יצירה ועשיה⁶, ולכאורה
כיצד שייכת קושיא בעולם האצילות, העניין של
קושיא הוא הרי העלם והסתרה?
תשובה: כיצד שייכת העבודה של "חומר ולבנים"
בצדיקים, "חומר" דא קל-חומר, "ולבנים" דא ליבון
הלכתא⁷, הרי זה העלם? אלא העניין הוא, שכדי
להגיע לגילוי נעלה יותר, הרי זה דוקא על-ידי העלם,
כך גם על-ידי קושיא, שהיא העלם, מגיעים לגילוי.
ד. אחד חכם ואחד רשע.
שאלה: כיצד שייך ברשע העניין של "אחד"?
תשובה: "אחד" קיים אצל כל אחד גם ברשע,
הלוואי שה"אחד" יורגש ויפעל בחדס וברחמים⁸.
ה. הוד כ"ק אאמו"ר אמר:
הרבי הבעל-שם-טוב - לעתים כשהוד כ"ק
אאמו"ר הרה"ק היה מזכיר את הבעל-שם-טוב, היה
אומר: הרבי הבעל-שם-טוב - אומר: היכן שרצונו
של אדם, שם הוא נמצא. הדבר טעון הסבר, היכן
הוא המקום שרוצים בו, ובאיזו דרגה של רצון
מדובר, שהרי גם בכוחות ישנן כמה מדרגות, כוחות
הגלויים, כוחות הנעלמים, כוחות העצמיים, כוחות
הכלולים בנפש, ומה שהנפש נושאת כוחות, והוד כ"ק
אאמו"ר הרה"ק גילה, שישנן שתי דרגות נוספות: א.
עילוי הנפש מהכוחות. ב. מה שהנפש מושללת
מכוחות, כל אלה הן דרגות בכוחות. הדברים אמורים
בכוחות ובפרט ברצון, המאוחד עם הנפש, הרי
בוודאי שישנן הרבה מדרגות ברצון.

ישראל ואהבהו¹. הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי, אחרי
ששאל בקטנות ארבע הקושיות מאביו רבינו הזקן.
- הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי היה הבכור² [בין
הבנים], אחיו ר' חיים אברהם היה צעיר ממנו
בשלוש שנים בערך³ ואחיו ר' משה היה צעיר ב...⁴
שנים בערך. הסיפור אירע כשהר' חיים אברהם לא
היה עדיין בערך מצד שנותיו לשאול את הקושיות,
ולכן שאל את הקושיות הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי
בלבד. -
אמר: בהתאם לסדר ש'בעל ההגדה' סידר את
הקושיות, היה צריך מבוגר לשאול את השאלות, אלא
זה מה שגדול עושה את עצמו לקטן.
- אחר כך שאל כ"ק אדמו"ר, אם הילד י. בן הרב
ר"ש שי' ז. יכול לשאול ארבע הקושיות, וציווה
שישאל את הקושיות, ולאחר מכן אמר:
כל העניינים ברוחניות הם במקומם, גם כשאין
אנו מבינים זאת, אך השי"ת כבר מבין את הדבר,
על-דרך כמו "כל הקורא בתורה, הקב"ה קורא ושונה
כנגדו"⁵, למרות שהקורא אינו מבין, אך הקב"ה מבין
את הדבר, וזהו "הקב"ה קורא ושונה כנגדו".
שאלה: מהו העניין המוסבר במאמר דא"ח ד"ה
מצה זו ה'תש"ד שהעניינים בפסח הם בדרך 'שואל
ומשיב', הב"ן שואל מ"ה וכו', הרי בפסח היה הגילוי
בדרך מלמעלה למטה?
תשובה: כדי שתהיה ההתעוררות מלמטה,
זקוקים לזה עצמו לגילוי מלמעלה, שתוכל להיות
ההתעוררות מלמטה. כשישנו הגילוי מלמעלה, יכול
אז להיות ב"ן שואל מ"ה.
ב. כאן אי אפשר לומר זאת כל-כך פשוט, אלא
ישנה אימרה מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, שלא רצה
לגלותה, אך אצלי היא רשומה ב'הנחה' בעניין
הפעולה של 'מקיף הרחוק', כשאיש פשוט שומע
חכמה עמוקה מחכם, למרות שאין הוא שייך כלל
לחכמה העמוקה ולא שייך בכלל לדבר חכמה, אף-
על-פי-כן הדבר משפיע עליו, זה מעמיד אותו בדרגה
עליונה יותר.
היה בליבאוויטש קצב, איש פשוט בשם שלום
גרשון, ואירע פעם שהשו"ב ר' שלמה חיים חלה,
ואני למדתי אז מלאכת השו"ב, בא אלי הקצב שלום
גרשון ואמר בשפתו הפשוטה: נו, אני זקוק למחר
להרבה סחורה. הלכתי לביתו של השו"ב ר' שלמה

בשפה ברורה (לקו"ד כרך ב' רנו, א-ב).

(5) ראה תדב"א דפי"ח.

(6) פנ"ח שער חג המצות פ"ז.

(7) זח"ג קנג, א.

(8) ראה שיחת חת"פ תש"ג (לקו"ד כרך ג' ע' 448 ואילך).

(1) הושע יא, א.

(2) נולד ט' כסלו, תקל"ד.

(3) נולד באלול תקל"ז או תקל"ח (סה"מ תש"ט ע' 90). ראה לקו"ד

כרך ב' (רסו, ב), וצ"ע.

(4) ברישימה חסר כאן. - בשנת תקמ"ה הי' בגיל כזה שלא דיבר

לבנים¹², שכן האבות כבר המשיכו פעם את הדבר,
לכן יכולים גם הבנים להמשיכו, אלא שצריכים
להירתם לעגלה החסידית, להתנהג בחיים חסידיים,
ללמוד חסידות, להתפלל בנוסח החסידי, לא רק
בסידור החסידי, אלא בדרך החסידות, לנגן ניגונים
חסידיים ולהתוועד בין חסידים בעלי 'עבודה'.
ח. חג הפסח הוא הכנה למתן תורה, אלא שבין
זה לזה הייתה צריכה להיות קריעת ים-סוף, לעבור
את הים. צריך לאדם להיות מסירות נפש על 'עבודה',
להתפשט מההבנות וההשגות הגופניות. אך לא לקפץ,
וכידוע בענין תל"ק¹³.

ט. והיא שעמדה

ב'והיא שעמדה' כתוב בסידור בשם האריז"ל:
צריך להגביה הכוס. העניין בזה הוא, "כוס"
בגימטריא 'הטבע', 'והיא שעמדה' - הכוונה בזכות
האמונה, אמונה ישנה בכל אחד מישראל, אלא שיכול
להיות גם כמו 'גנבא אפום מחתרתא רחמנא
קריא'¹⁴, אך הכוונה היא על-דרך 'ויאמן העם'¹⁵,
והראיה על כך היא ש'מגביהים את הכוס', בגימטריא
'הטבע', כלומר: שיש להעלות את דרכי הטבע, שאף
אם מצד דרכי הטבע לא יכול הדבר להיות, צריכה
להיות האמונה בלמעלה מן הטבע.
יוד. יוגר שם - מלמד שלא ירד וכו' אלא לגור שם,
שנאמר ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו וגו'.

מהראיה שמביאים ממה שהם "אמרו" לפרעה,
רואים אנו, שהם לא היו פוליטיקאים, אלא הם
אמרו מה שהם באמת התכוונו.
יא. אחרי ברכת "גאל ישראל", סיפר:
אביו של ר' מענדל קאנטור - המשרת בבית
אדמו"ר בליובאוויטש - נקרא בערל, הוא היה איש
פשוט, אך מיום עמדו על דעתו היה אומר כל יום כל
ספר התהלים, ועורך כל יום 'תיקון חצות'.
פעם אחת נכנס ל'יחידות' אל הוד כ"ק אאמו"ר
הרה"ק - היה זה בחנוכה תרנ"ב - ושאל, מה יהיה
עם נשמתו אחרי מאה ועשרים שנה, ולשם מה בכלל
ירדה נשמתו לעולם הזה? ענה לו הוד כ"ק אאמו"ר
הרה"ק: הרי אתה "ישוב'ניק" - הוא גר בכפר -
כשרותמים היטב, נוסעים ישר ומגיעים למקום אליו
צריכים להגיע.
שני דברים צריכים להיות ביכולתו של אדם:
היכולת לרתום והיכולת לנסוע.

המסקנא⁹ היא, שזה בדרגה של רצון, שהנפש
מחליפה רצון ורצון מחליף נפש, וההתחלה היא
בגן-עדן התחתון, היא רוצה להיות בגן-עדן התחתון,
הרי במילא הוא שם, אלא זקוקים לקרוב שיפתח את
הדלת. ולא רק שהוא נמצא שם, אלא ה"שם" נמצא
כאן, כמו שהיה באברהם, שהיה מחליף מדת החסד
דאצילות, כדאיתא בספר הבהיר, "מימי היות אברהם
בארץ, לא הוצרכתי וכו' כי אברהם עומד ומשמש
במקומי", הרי שמעלת אברהם¹⁰ היא מה שהוא היה
למטה.

אך, אין זה העניין של התעצמות, שכן בהתעצמות
הוא נעשה אותו דבר.

ו. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' למד עם
הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש הענין של "ויבא
משה בתוך הענן"¹¹, שהענן נעשה לבוש למשה, פעם
בעולם היצירה ופעם בעולם הבריאה, וגופו של משה
היה ניזון מאלקות, ואמר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק
'צמח צדק', שיכולה להיות הבנה בזה כמו שהיה אצל
חותנו הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי, שכאשר מחשבתי
הייתה נתונה בעומק השגה אלוקית, הייתה נפשו
בעולם אחר והגוף היה למטה, ואז היה הגוף ניזון
בדרך ממילא מההשגה האלוקית, כפי שמדובר בנפש
כשאין הנפש מתעסקת להחיות את הגוף, אלא
מתלבשת בגוף, חי אז הגוף מהנפש בדרך ממילא.
כשהוד כ"ק אדמו"ר האמצעי היה במצב של דיבור
בהשגה אלוקית, היה גופו ניזון מההשגה, כמו כוחות
המתלבשים בגוף המגדלים את האברים.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק 'צמח צדק' אמר: אילו
היו חותכים אצבע לחותני - הוד כ"ק אדמו"ר
האמצעי - לא היה נוטף דם כי-אם חסידות.
חותני - הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי - הרי היה
רבי בן רבי, והשפיע גם על אלה שהיו בסביבתו,
שכאשר מחשבתו הייתה בהשגה אלוקית, האיר בכל
אלה שהיו בחמישים אמות מסביבו, אור חי' ואור
יחידה. וכאשר דיבר חסידות, העלה בכל אלה שהיו
באלפיים אמות מסביבו - גם בהלכה יש העניין של
חמישים אמה ואלפיים אמה - את הנר"ן, שיתייחדו
עם חי' ויחידה.

ז. פעם שמעו אימרה, שהירושה שלנו - "שלנו"
הכוונה של החסידים - היא, שמה שנמשך אי פעם
- יכולים להמשיכו, על-דרך "מעשה אבות סימן

(13) ראה "התמים" חוברת ב' עמוד סב ואילך.

(14) ברכות סג, א.

(15) שמות ד, לא.

(9) עיין ד"ה יהודה אתה, עת"ר. וש"נ.

(10) עיין בד"ה בחודש השלישי, תש"ב. היום יום ע' קו.

(11) עיין ד"ה ויבא משה, תרנ"ד (נדפס בקונטרס בפ"ע)

(12) ראה סוטה לד, א. ז.

באמירת "שפוך חמתך". בלויבאוויטש לא נהגו כך, 16
 אדרבה באחד הסדרים של הוד כ"ק אאזמו"ר 17
 הרה"ק מוהר"ש קם אחד מהמסובים לקראת אמירת 18
 "שפוך חמתך", אמר לו הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק: 19
 גם התפעלות הלב צריכה להיות בהתיישבות, לא רק 20
 התפעלות המוחין אלא גם התפעלות הלב, צריכה 21
 להיות בהתיישבות. 22
 יד. אחרי סיום הסדר, אמר: 23
 כשהיינו אברכים, היינו ערים כל ליל ראשון של 24
 פסח¹⁶, אה, יכולים לקבל הרבה בלילה הזה, הרי 25
 "תרעין פתיחין", השערים פתוחים, ה'שערים' - לא 26
 ה'פתחים', כידוע ההבדל בין פתח לשער, כמבואר 27
 במאמר דא"ח של הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי ההפרש 28
 בזה, שאפילו פתחי היכל - אינם עדיין במדריגת 29
 שערים. 30

חג הפסח, תש"ד

יב. שפוך חמתך על הגוים. 1
 בדירתו של הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, 2
 היו חמש דלתות מהחדר בו נערך 'שולחן הסדר' עד 3
 לדלת האחרונה היוצאת לחוץ, והיה הוד כ"ק 4
 אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש שולח חמשה שלוחים 5
 לפתוח את הדלתות לפני אמירת "שפוך חמתך" וכו'. 6
 הסדר היה, שבלילה הראשון היה שולח עם 7
 הילדים את הדוד הרז"א, כך היה עד שנת תרל"א. 8
 אחרי שנת תרל"א - לאחר הנישואין של חתנו 9
 הרמ"ל - היה שולח בלילה הראשון גם את חתנו 10
 הרמ"ל. בלילה השני היה שולח את הוד כ"ק אאמו"ר 11
 הרה"ק עם הדוד ר' מענדל. 12
 - כ"ק אדמו"ר ציווה שילכו לפתיחת הדלת, נכדו 13
 רש"ב שי', עם עוד שנים. - 14
 יג. זה לא מכבר שמעתי שישנו מנהג לקום 15

(16) ראה פע"ח שחה"מ ספ"ו.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מלויבאוויטש

פרק ס"ו - התרופה של הבעל-שם-טוב

גדולה הייתה הפתעתו של ר' ניסן לקרוא במכתבו של הבעל-שם-טוב פירוט רפואות 1
 ותרופות אשר יש להשתמש בהן עבור מי שנפצע, כפי שנפצע הנסיך ראדזיוויל. הבעל-שם-טוב 2
 פירט בדיוק איך יוכנו רפואות אלו ואיך הם יימסרו לשימושו של החולה. 3
 האם לא הייתה זו הוכחה, אשר הבעל-שם-טוב ראה מראש את שיקרה לנסיך ראדזיוויל, 4
 ואשר רצה שר' ניסן יהיה השליח שעל ידו יקבל הנסיך את רפואתו? 5
 ר' ניסן היה המום! 6
 הבעל-שם-טוב לא הזכיר אמנם את שמו של הנסיך ראדזיוויל. אך הוא כתב בפירוש שכאשר 7
 ייתן ר' ניסן לפצוע את הרפואה, והרפואה תביא את המזור המבורך, שלא יקבל מבעל הדבר 8
 כל גמול, אפילו כאשר הלז יבקשו לקבל תגמול, אלא רק יבקשו להיות טוב ליהודים ולספק 9
 להם פרנסה. 10
 בהמשך המכתב הורה הבעל-שם-טוב לר' ניסן כי אם ישאלוהו מניין הגיעו אליו תרופות 11
 אלו, לא יעשה סוד מכך שתורפות אלו מגיעים אליו מרבו - מייסדה של הדרך החדשה ביהדות 12
 - רבי ישראל בעל שם טוב ממעז'יבוש. 13
 במכתב הזכיר גם הבעל-שם-טוב לר' ניסן לא לשכוח לעשות את מה שהוא כבר ציווה לו 14
 בעל-פה - לומר לידידו ומלווהו של הנסיך ראדזיוויל, פייר לואי, שהינו יהודי. 15
 לר' ניסן היה הכול נהיר כרגע. הוא ידע כעת בדיוק את אשר עליו לעשות: הוא החל תיכף 16

- 1 ללכת לכומר, אשר בביתו שכב הנסיך על ערש דווי, ולהציע את הרפואות אשר היו כבר מוכנות
- 2 אצלו לפי הוראותיו של הבעל-שם-טוב.
- 3 היה זה בדיוק ביום השני לפציעתו של הנסיך. מצבו הורע מרגע לרגע, חומו גבר, והוא
- 4 שכב חסר הכרה.
- 5 הרופא המלווה היה מיואש. הוא לא ראה שום סיכוי להצלת הנסיך ממוות. הרופאים
- 6 מהסביבה שאחריהם שלח להביא - טרם הגיעו, והיה נראה כי כאשר יגיעו יהיה מאוחר מדי.
- 7 ואפילו אם יגיעו קודם, לא יוכלו לעזור בשום אופן לנסיך הגוסס.
- 8 לפתע נראה ר' ניסן בבית הכומר. רק מראהו וצורת הילוכו - יהודי בקאפוטה ארוכה עם
- 9 זקן ופאות - משכו תשומת לב מהנאספים סביב הנסיך הפצוע.
- 10 הראשון שהבחין בר' ניסן היה פייר לואי, שהסתכל עליו בפליאה רבה, וגם בלא מעט בוז.
- 11 לא הייתה זו הפעם הראשונה שפייר לואי ראה יהודי עם הופעה יהודית. אך הייתה זו הפעם
- 12 הראשונה שהוא נפגש עם יהודי מסוגו של ר' ניסן פנים אל פנים.
- 13 לו לא היה שרוי בצער עקב מצבו הקריטי של הנסיך ראדזיוויל, הנאבק על חייו, היה אולי
- 14 פייר לואי מנסה להתלוצץ על חשבונו של ר' ניסן. אך עתה הביט בו ברוגזה, כאילו שואל אותו:
- 15 "לשם מה הגעת לכאן ללא שום הזמנה בשעה קריטית זו?"
- 16 אך ר' ניסן לא המתין שמישהו מהנוכחים ישאלנו אי אלו שאלות. וכיוון שפייר לואי היה
- 17 הראשון שבא לקראתו, הרי תיכף פנה אליו והבהיר לו את מטרת השליחות אשר לשמה בא:
- 18 "שמעתי על מצבו של הנסיך" אמר "ולכן באתי עם רפואות, אשר בטוח הנני אשר בעזרת
- 19 ה' תביאנה את התועלת הרצויה".
- 20 לא היה חסר הרבה שפייער לואי יפרוץ בצחוק. השמעתם? הרופא כבר ביטל את כל התקוות
- 21 לרפואתו של הנסיך הפצוע, וכאן, מגיע "היהודין" ואומר שיש באמתחתו רפואה לנסיך הפצוע!
- 22 מלווהו הקרוב של הנסיך ראדזיוויל כבר עמד לצוות לר' ניסן להסתלק מה שיותר מהר
- 23 מהמקום, אך במקרה שמע הרופא את דברי ר' ניסן האומר, שיש לו רפואה עבור החולה,
- 24 וביאשו כי רב היה להוט להיתפס בכל שביב תקווה.
- 25 "הבה נשמע מה יש לו לומר!" - התערב הרופא - "אין לנו מה להפסיד".
- 26 פייער לואי השאיר את ר' ניסן עם הרופא, והרופא החל לחקור את ר' ניסן מה יש לו להציע.
- 27 ר' ניסן הגיע עם הרפואות אודותם דיבר.
- 28 "הרשה לי לגשת אל החולה ואראה לך בעזרת ה' מה אפשר לעשות" - אמר ר' ניסן,
- 29 בביטחון מלא בהסתמכו על הבעל-שם-טוב.
- 30 במצוקתו, היה הרופא מוכן אף על פי כן, לנסות כל תרופה, והכניס את ר' ניסן לחדר בו
- 31 שכב הנסיך ראדזיוויל במצב שהוא קרוב יותר למוות מאשר לחיים.
- 32 בהתאם להוראתו של הבעל-שם-טוב מרח ר' ניסן את כל גופו של ראדזיוויל במשחה. כמו
- 33 כן הניח משחה מיוחדת על פצעו השותת דם של הנסיך, ולאחר מכן טָפַטְף לְפִי הנסיך טיפות
- 34 אחדות.

- 1 לא עבר זמן רב, וכבר הורגש שינוי לטובה במצבו של הנסיך. וכעבור שעה נוספת פקח
- 2 החולה את עיניו, חומו החל לרדת, ופצעו קָדַל קָדַמָּם.
- 3 הרופא, וכל שאר הנוכחים אשר היו נוכחים ליד המיטה, כולל פייער לואי, נרגשים.
- 4 הם ראו דבר כזה שיכול להיחשב רק כמו נס.
- 5 "הוא יחיה!" הכריז הרופא בחדווה רבה, "המשבר חלף!"
- 6 "אני הייתי בטוח בזה תיכף כאשר הכנסתם אותי לנסיך" - אמר ר' ניסן בביטחון מלא.
- 7 "ובמה הייתם כל כך בטוחים"? - שאל הרופא, והביט בחסיד בהשתוממות.
- 8 "היות והרפואות ניתנו מרבי הקדוש והוא אשר ציווה לי להשתמש בהם" - היה מענה ר' ניסן.
- 9 "ומיהו רבך הקדוש שהינך מדבר אודותיו בכזו יראת כבוד"? - והפעם כבר היה זה פייר
- 10 לואי אשר שאל שאלה זו בנימה די ידידותית.
- 11 "שמו הוא רבי ישראל בעל שם טוב. הוא מייסדה של דרך חדשה בעבודת הבורא" - השיב ר'
- 12 ניסן.
- 13 ר' ניסן כבר חש עצמו בנוח, ואמר לפייר לואי שברצונו לשוחח איתו, אך בארבע עיניים.
- 14 ופייר לואי הכניסו לחדר מיוחד.
- 15 "מקודם אמרתי לך, שכל מה שקרה כאן נובע מרבי הקדוש הבעל-שם-טוב" - החל ר' ניסן
- 16 לשאת את דברו -
- 17 "עתה ברצוני לומר לך - בשמו של רבי - שתדע שהינך יהודי ושמך היהודי הוא פסח צבי
- 18 - שם שניתן לך על שם סב אמך" -
- 19 הבעל-שם-טוב אף ציווה עלי לומר לך, "שעד עתה הלכת בדרך לא טובה, ומוכרח אתה
- 20 לשוב מיד לאלוקיך!"
- 21 ר' ניסן הלך לדרכו. ופייר לואי היה צריך עתה לעכל את כל אשר ראה ושמע.
- 22 ביום השלישי לקבלת התרופות - היה זה ערב שבת - היה כבר הנסיך ראדזיוויל די חזק
- 23 כדי להתיישב במקומו, ולאחר השבת נעמד אפילו על רגליו.
- 24 עתה שלח הנסיך לקרוא לר' ניסן, והחל לחקור אותו בפרוטרוט אודות הרפואות שבהן
- 25 השתמש וריפאו אותו באופן נפלא כל-כך.
- 26 הוא גם רצה לדעת יותר אודות הבעל-שם-טוב ועל הדרך החסידית החדשה.
- 27 על כל השאלות הללו, ענה ר' ניסן תשובה ברורה.
- 28 "ולאיזה גמול מצפה אתה"? - רצה הנסיך ראדזיוויל לדעת.
- 29 "אינני חפץ בשום גמול" - אמר ר' ניסן - "כל שאני מבקש הוא שתיטיב עם היהודים ותיתן
- 30 להם את כל האפשרויות שתהיה להם פרנסה".
- 31 כעבור ימים מספר, הבריא הנסיך ראדזיוויל לחלוטין והתאפשרה עזיבתו את הארקי, גם
- 32 פייער לואי הצטרף אליו.

- 1 לא חלף זמן רב ופייער לואי הגיע שוב להארקי, וניגש היישר לר' ניסן.
- 2 "מאז אותו יום שהלכתי מכאן" - אמר פייער לואי לר' ניסן - "לא מצאתי מנוח. לא יכולתי
- 3 להתקרב ולגעת במאכלי טריפה, ולא יכולתי להישאר בין גויים, לבי משכני לחיות בין יהודים.
- 4 משהו דחפני לשוב לאמונתי" -
- 5 "את כל זה גיליתי לנסיך ראדזיוויל", - המשיך פייער לואי לספר לר' ניסן - "והוא אמר
- 6 לי, אשר מבלי הבט שלא היה רוצה להיפרד ממני, סובר הוא, שצריך הנני לעשות כפי שאני
- 7 חושב".
- 8 פייר לואי, או פסח צבי כפי שרצה להיקרא כעת בשמו היהודי, החליט כבר מה ברצונו
- 9 לעשות,
- 10 הוא החליט להישאר בהארקי בין יהודים. בראש ובראשונה רצה הוא ללמוד יהדות. הוא
- 11 חיפש אברך למדן, אשר ידע גם שפות נוכריות, וְהֵלֵךְ נהיה רבו, כאשר הוא מתחיל ללמוד עימו
- 12 מאל"ף ב"ת.
- 13 במשך שנה אחת, ידע פסח צבי את כל הברכות, יכול היה להתפלל, וגם ללמוד חומש.
- 14 ימי הפסח קרבו ובהארקי נראה המחזה הבא:
- 15 בזמן שהיו צריכים לשאוב "מים שלנו" עבור המצות, הקדים רבה הישיש של הארקי, ר'
- 16 נחמן יצחק להיות מוכן, והפריץ היהודי ר' ליפע ברוך, אשר בזקנותו חזר בתשובה, רתם את
- 17 מרכבתו ולקח את הרב הישיש לנהר. גם פסח צבי ישב במרכבה ופניו נהרו מרוב שמחה על כך
- 18 שהוא לוקח חלק במצוה.
- 19 נעול במגפיו הגבוהים - אותם נעל בעבר בעת ה"ציד" - נכנס פסח צבי-פייר לואי לתוך
- 20 הנהר בתמכו ברב הישיש, שהילך על "מעבורת" מיוחדת כדי להיות הראשון בשאיבת ה"מים
- 21 שלנו" עבור המצות.
- 22 הנסיך ראדזיוויל העניק לידידו פסח צבי את האחוזה ליד הארקי, וליהודים המקומיים העניק
- 23 את האדמה אשר עליה היו בנויים בתייהם.
- 24 עתה ידעו כל תושבי הארקי אודות הבעל-שם-טוב והנוהגים אחריו. ולכן, לא היו צריכים ר'
- 25 ניסן ואחרים לשמור בסוד את דבר היותם חסידים. וכך התגלו החסידים בהארקי.

אגרות קודש

ב"ה א' אס"ח, סיון תרפ"ה

לעניניגראד

כבוד ידידי הרב הנכבד וו"ח אי"א

מוהר"ש זלמן שי

שלום וברכה

הנני בזה להכיר לפניו את ידידנו הנכבד החסיד ר'

זלמן שי הלוי ליעוין, אשר בטח רבים מאנ"ש שי יודעים

ומכירים אותו מכבר הימים, והנני בזה לבקש את כבודו

לקרבו בכל מיני קירוב. והשי"ת יהי בעזרו וימלא

משאלות לבבו לטובה ולברכה לישב על התו' ועבודה

באריכות ימים ושנים.

והנני ידידו הדו"ש ומברכו

יוסף יצחק שניאורסאהן

אג"ק מוהר"ש צ"ח כ"ד יד

פרק ד הלכה א

אֲבֵן הַיְתָה בְּקֶדֶשׁ הַקִּדְשִׁים בְּמַעְרְבוֹ, וְעֲלֶיהָ הָיָה הָאֲרוֹן מְנַח, וּלְפָנָיו צִנְצֻנֹת הַמֶּן וּמִטָּה אַחֲרָיו. וּבָעֵת שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת הַבַּיִת, וַיֵּדַע שְׁסוּפוֹ לַחֲרֹב, בָּנָה מְקוֹם לָגֹנּוּ בּוֹ הָאֲרוֹן לְמִטָּה, בְּמִטְמוֹנִיּוֹת עֲמֻקּוֹת וְעֻקְלָקְלוֹת; וַיֵּאשְׁיֵהוּ הַמֶּלֶךְ צֹוֹת, וַיִּגְנְזוּ אוֹתָן בְּמְקוֹם שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר לְלוֹיִם הַמְּבִינִים לְכָל יִשְׂרָאֵל הַקְדוֹשִׁים לַה': הִנֵּנוּ אֶת אֲרוֹן הַקֶּדֶשׁ בְּבֵית אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה בֶּן דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, אֵין לָכֶם מִשָּׂא בִפְתָה. עֲתָה עֲבִדוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם" וְגו'. וַיִּגְנְזוּ עִמּוֹ מִטָּה אַחֲרָיו וְצִנְצֻנֹת הַמֶּן וְשִׁמְן הַמִּשְׁחָה; וְכָל אֵלוֹ לֹא חֲזְרוּ בְּבֵית שְׁנִי. וְאֵף אוֹרִים וְתַמִּים שֶׁהָיוּ בְּבֵית שְׁנִי – לֹא הָיוּ מְשִׁיבִין בְּרוּחַ הַקֶּדֶשׁ, וְלֹא הָיוּ נִשְׁאָלִין בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד עַמֵּד בָּהֶן לְאוֹרִים וּלְ[תַמִּים];" וְלֹא הָיוּ עוֹשִׂין אוֹתָן אֶלָּא בְּדִי לְהַשְׁלִים בָּהֶן שְׁמוֹנֶה בָּגָדִים לְכֶתֶן גְּדוּל, בְּדִי שֶׁלֹא יִהְיֶה מַחְסֵר בָּגָדִים.

נקודות משיחות קודש

מביא הרמב"ם את כל האריכות לגבי גניזת הארון, שלפי זה יובן שאף בבית שני לא היה חסר בבניין הבית.

ביאור העניין: מלכתחילה נקבע בבנין הבית שלארון יהיו שני מקומות בבית המקדש: (א) מקום גלוי, על אבן השתיה. (ב) מקום לגנוזו "למטה" מקודש הקדשים – ואף מקום זה הוא לכתחילה חלק ממבנה הבית. וזהו פירוש דברי הרמב"ם "ובעת שבנה שלמה ... וידע שסופו ליחרב בנה בו מקום": לא ששלמה בנה את המקום מדעת עצמו ח"ו, אלא שבעת בניינו היה צריך לדעת שיחרב ונצטווה ובנה בו את מקום הגניזה. ממילא הוא קידשו בתור מקום לארון, וממילא הוא חלק מקודש הקדשים.

גניזת הארון לא היתה בזמן החורבן, אלא בשעה שבית המקדש לא היה בסכנה כלל – כידוע תוקף ישראל בזמן יאשיהו. יתירה מזו: ההכנסה היתה מעין הכנסת הארון לקדש הקדשים על-ידי שלמה. לכן מדייק הכתוב "תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה וגו'", שאין זו פעולה של סילוק ונטילת הארון ממקומו, אלא אדרבא זהו עניין של נתינה בבית.

על-פי זה יתווסף עומק בהקישור בין ג' בתי המקדש: אין זה שישנם ג' בתי מקדש נפרדים, אלא בעיקר הם בית אחד. כבר בבניינו של הבית הראשון נקבע עניין שהוא לשעתו ולעתיד לבא. מקום הארון הוא ה"עצם" של בית המקדש, שבו לא שייך שום חורבן והפסד, וממנו נבנה המקדש השני והשלישי.

בנוגע לדברי הרמב"ם על גניזת ארון הברית צריך להבין: למאי נפקא-מינה להלכה כל אריכות וסיפור הדברים, היכן ועל-ידי מי נגנז הארון? והרי דברי הרמב"ם בספרו 'יד החזקה' אמורים רק לענינים הנוגעים להלכה. יתירה מזו: עניין זה (איך והיכן נגנז הארון) "במחלוקת שנוי" (יומא נג, ע"ב), ואם כן לשם מה מכריע הרמב"ם כדברי האחד, מאחר שלכאורה אין עניין זה נוגע לדינא?

גם צריך להבין: מפשטות לשון הרמב"ם משמע ששלמה בנה את ה"מקום" בבית המקדש מדעת עצמו (לפי "שידע שסופו ליחרב"). ותמוה: הרי כל חלקי ופרטי הבית ניבנו על-פי ציווי ד' – "הכל בכתב מיד ד' עלי השכיל" – ואם כן איך בנה שלמה "מקום" בבית המקדש מדעת עצמו?

יש להקדים דיוק בדברי הרמב"ם: הרי הרמב"ם מפרט בפרקים ב' וג' של הל' בית הבחירה את צורת כלי המקדש, ואילו בפרק ד' את צורת הבית. לפי זה צריך ביאור: הרי הארון שייך לכאורה לכלי המקדש, ומדוע עניין גניזת הארון מופיע בפרק העוסק בצורת הבית? מזה משמע שהארון העומד בקדש הקדשים הוא (לדעת הרמב"ם) פרט בצורת הבית, והוא אינו רק כלי שמצוי בקדש הקדשים, אלא הוא חלק מבנין קדש הקדשים עצמו. זאת כיוון שהארון עושה את בית המקדש לבית לד', כמו שנאמר "ונועדתי לך שם".

אלא שעל פי זה מתעוררת תמיהה גדולה: בבית שני, בו לא היה הארון במקומו, לא היה קודש הקדשים בשלימותו שהרי היה חסר אחד הדברים שהם "עיקר בבנין הבית"?! כדי להסיר תמיהה זו

פרשת דברים

א אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן בְּמִדְבַּר בְּעֶרְבָה מִלֹּל סוּף בֵּין־פָּאֶרָן וּבֵין־תְּפֵל וְלִכְן וַחֲצִרַת וְדִי זָהָב: **ב** אַחֲדָה עָשָׂר יוֹם מִחֹרֵב דֶּרֶךְ הַר־שַׁעִיר עַד קָדֵשׁ בְּרֻנֵּעַ: **ג** וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בַּעֲשֻׁתֵּי־עֶשֶׂר הָדָשׁ בְּאַחַד לַחֲדָשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּכָל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ אֱלֹהִים: **ד** אַחֲרֵי הִפְתּוּ אֶת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן וְאֵת עֹוג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן אֲשֶׁר־יוֹשֵׁב בַּעֲשֻׁתֵּרֶת בְּאַדְרָעִי: **ה** בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאַרְצָן מִזָּאֵב הוֹאִיל מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת לֵאמֹר: **ו** יְהוָה אֱלֹהֵינוּ דִּבֶּר אֵלֵינוּ בְּחֹרֵב לֵאמֹר רַב־לָכֶם שָׁבֶת בְּהָר בְּהָר הַזֶּה: **ז** פָּנּוּ וְסַעֲדוּ לָכֶם וּבָאוּ הָרַ הָאֱמֹרִי וְאֶל־כָּל־שְׂכֵנֵינוּ בְּעֶרְבָה בְּהָר וּבְשִׁפְלָה וּבְגִבַּת וּבְחוֹף הַיָּם אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַלְבֹנוֹן עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פָּרָת: **ח** רְאֵה נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם אֶת־הָאָרֶץ בָּאוּ וּרְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לְאַבְרָהָם לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם וּלְזֵרְעָם אַחֲרֵיהֶם: **ט** וְאָמַר אֲלֵכֶם בַּעֲתָה הָהִיא לֵאמֹר לֹא־אוּכַל לְבַדִּי שְׂאֵת אֶתְכֶם: **י** יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב: **יא** יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתְכֶם יִסֹּף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֵלֶּף פְּעֻמּוֹת וַיִּכְרַד אֶתְכֶם כְּאִשֶּׁר דִּבֶּר לָכֶם:

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות 17 עמ' 42)

חמש דברים

ר"ל אֶמְרוּ שְׂאֵת הַסְפָּרִים הָרִאשׁוֹנִים אֶמְרוּ מֹשֶׁה "מִפִּי הַגְּבוּרָה", וְסֶפֶר דְּבָרִים "מִפִּי עֲצֻמוֹ". פֶּרֶשׁ: מִפִּי הַגְּבוּרָה — ה' שֵׁם אֵת דִּבְרָיו בְּפִיו וְהוּא הֶעֱתִיק אוֹתוֹ בְּכֶתֶב, בְּאֶפֶן שֶׁלֹּא הִתְעַרְבָה דַּעַתוֹ וְהִשְׁגָּתוֹ בְּמִסִּירַת הַדְּבָרִים. מִפִּי עֲצֻמוֹ — דִּבְרֵי ה' נִתְלַבְּשׁוּ בְּדַעַתוֹ, הוּא דִּבֶּר מֵעֲצֻמוֹ אֵת דְּבָרֵי ה' שֶׁהִשִּׁיג בְּדַעַתוֹ, וְלִכְן מִסֶּרֶם לִבִּי יִשְׂרָאֵל כָּאלֹו "מִפִּי עֲצֻמוֹ".

שני י איכה אִשָּׁא לְבַדִּי טָרַחְכֶם וּמִשְׁאֲכֶם

וְרִיבְכֶם: **יב** הָבּוּ לָכֶם אֲנָשִׁים חַכְמִים וְנִבְנִים וַיִּדְעִים לְשִׁבְטֵיכֶם וְאֲשִׁימָם בְּרָאשֵׁיכֶם: **יג** וַתַּעֲנוּ אֹתִי וַתֹּאמְרוּ טוֹב־הַדִּבֶּר אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת: **יד** וְאָקַח אֶת־רָאשֵׁי שְׂבֻטֵיכֶם אֲנָשִׁים חַכְמִים וַיִּדְעִים וְאֵתְּנָם אוֹתָם רָאשִׁים עֲלֵיכֶם שְׂרֵי אֲלָפִים וְשְׂרֵי מֵאוֹת וְשְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת וְשֹׁטְרִים לְשִׁבְטֵיכֶם: **טו** וְאַצֹּוֹה אֶת־שְׂפָטֵיכֶם בַּעֲתָה הַהִיא לֵאמֹר שְׁמַע בֵּין־אֲחֵיכֶם וּשְׁפָטֵתֶם צֶדֶק בֵּין אִישׁ וּבֵין־אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ: **טז** לֹא־תִפְרִיזוּ פָנִים בְּמִשְׁפָּט בְּקָטָן כְּגֹדֶל תִּשְׁמָעוֹן לֹא תִגְדֹּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לְאֱלֹהִים הוּא וְהַדִּבֶּר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תִּקְרְבוּן אֵלַי וּשְׁמַעְתִּיו: **יז** וְאַצֹּוֹה אֶתְכֶם בַּעֲתָה הַהִיא אֶת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן: **יח** וְנִסַּע מִחֹרֵב וְנָלַךְ אֶת כָּל־הַמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא הַהוּא אֲשֶׁר רֵאִיתֶם דֶּרֶךְ הָרַ הָאֱמֹרִי כְּאִשֶּׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲתָנוּ וְנָבֵא עַד קָדֵשׁ בְּרֻנֵּעַ: **יט** וְאָמַר אֲלֵכֶם בְּאֵתְּךָ עַד־הָרַ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ: **כ** רְאֵה נָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ אֶת־הָאָרֶץ עֲלֶה רֶשׁ כְּאִשֶּׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ אֶל־תִּירָא וְאֶל־תַּחַת:

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות 17 עמ' 209)

חמש דברים

אֵת סֶפֶר דְּבָרִים אֶמְרוּ מֹשֶׁה "מִפִּי עֲצֻמוֹ", הִינֵנו שְׂדָרְכָה נִתְלַבְּשׁ בְּשִׁכְלוֹ. לִפִּי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר מִדּוּעַ תִּלָּה מֹשֶׁה בְּפָרְשָׁתְנוּ אֵת מִנּוּחֵי הַשּׁוּפָטִים בְּעֲצֻמוֹ, לֹא בִּיתְרוֹ, שָׁכָן גַּם מִצֵּד בְּחִינַת מֹשֶׁה נִרְגָּשׁ שְׂצָרִיכִים שׁוּפָטִים.

שלישי כ וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּלְכֶם וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלַחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ־לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ וַיֵּשְׁבוּ אֲתָנוּ דִּבֶּר אֶת־הַדִּרְכָּה אֲשֶׁר נִעְלַח־בָּהּ וְאֵת הָעָרִים אֲשֶׁר נָבֵא אֱלֹהֵינוּ: **כג** וַיִּמָּכּ בְּעֵינֵי הַדִּבֶּר וְאָקַח מִכֶּם שְׁנַיִם עָשָׂר אֲנָשִׁים אִישׁ אֶחָד לְשִׁבְטוֹ: **כד** וַיַּפְּנוּ וַיַּעֲלוּ הַהָרָה וַיָּבֹאוּ עַד־נַחֲל

בדעתם ובהשגתם של ישראל, בכחינת "לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע", ובלשון ר"ל: "ארבעין שנים... קאי איניש אדעתיה דרביה".

רביעי לט' ומפכם אשר אמרתם לבן יהוה ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע המה יבאו שמה ולהם אתגנה והם יירשוה: ואתם פנו לכם וסעו המדברה דרך ים-סוף: מא ותענו | ותאמרו אלי חטאנו ליהוה אנחנו נעלה ונלחמנו ככל אשר צונו יהוה אלהינו ותחגרו איש את-כלי מלחמתו ותהינו לעלת ההרה: כ ויאמר יהוה אלי אמר להם לא תעלו ולא תלחמו כי אינני בקרבכם ולא תנגפו לפני איביכם: כ ויאדבר אליהם ולא שמעתם ותמרו את-פי יהוה ותזו ותעלו ההרה: כ ויצא האמרי הישב בחר ההוא לקראתכם וירדפו אתכם כאשר תעשינה הדברים ויפתו אתכם בשעיר עד-חרמה: כ ותשבו ותבכו לפני יהוה ולא-שמע יהוה בקלכם ולא האזין אליהם: כ ותשבו בקדש ימים רבים כמים כמים אשר ישבתם: כ ונפן ונסע המדברה דרך ים-סוף כאשר דבר יהוה אלי ונסב את-הר-שעיר ימים רבים: ס

~ נקודות משיחות קודש ~ (27 קוטי שיחות יט עמ' 42)

חמש דברים

את ספר דברים אמר משה "מפי עצמו", היינו שדבר ה' נתלבש בשכלו. לפי זה יש לבאר מה שאמרו ר"ל ש"אפילו מאן דלא דריש סמוכים, במשנה תורה דריש", וכתבו ראשונים, "דכל התורה מפי הגבורה נאמרה ואין מקדם ומאחר, אבל משה שסדר 'משנה תורה' פרשה אחר פרשה, לא סדר אלא להדרש". כי בספר דברים השיג משה את סדר הדברים בשכלו, ובהכרח שסדר הפרשיות מוכן ומשג.

חמישי כ' ויאמר יהוה אלי לאמר: ג רב-לכם סב את-ההר הזה פנו לכם צפנה: ד ואת-העם צו לאמר אתם עברים בגבול אחיכם בגיעשו הישבים בשעיר וייראו מפם ונשמרתם מאד:

אשכל וירגלו אתה: כ ויקחו בידם מפרי הארץ ויורדו אלינו וישבו אתנו דבר ויאמרו טובה הארץ אשר-יהוה אלהינו נתן לנו: כ ולא אביתם לעלת ותמרו את-פי יהוה אלהיכם: כ ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת יהוה אתנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אתנו ביד האמרי להשמידנו: כ אנה | אנחנו עלים אחינו המסו את-לבבנו לאמר עם גדול ורם מפנו ערים גדלת ובצורת בשמים וגם-בני ענקים ראינו שם: כ ויאמר אליהם לא-תערצון ולא-תיראון מהם: ד יהוה אלהיכם החליף לפניכם הוא ילחם לכם ככל אשר עשה אתכם במצרים לעיניכם: כ ובמדבר אשר ראית אשר נשאף יהוה אליך כאשר ישא איש את-בנו בכל-הדרך אשר הלכתם עד-באתם עד-המקום הזה: כ ובדבר הזה אינכם מאמינים ביהוה אלהיכם: כ החליף לפניכם בדרך לתור לכם מקום לחנותכם באש | לילה לראתכם בדרך אשר תלכו-בה ובענן יומם: כ וישמע יהוה את-קול דבריכם ויקצף וישבע לאמר: כ אם-יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ הטובה אשר נשבעתי לתת לאבותיכם: כ וזולתי כלב בן-יפנה הוא יראנה ולו-אתן את-הארץ אשר דרך-בה ולבנו יען אשר מלא אחרי יהוה: כ גם-בי התאנף יהוה בגללכם לאמר גם-אתה לא-תבא שם: כ יהושע בן-נון העמד לפניך הוא יבא שמה אתו חזק ביהוה ונחלנה את-ישראל:

~ נקודות משיחות קודש ~ (ספר השיחות תש"ז א עמ' 250)

חמש דברים

את ספר דברים אמר משה "מפי עצמו", היינו שדבר ה' נתלבש בשכלו. לפי זה יש לבאר מה שספר זה נאמר בשנת הארבעים, שכן התגלות התורה כפי שנתלבשה בדעתו ובהשגתו של משה פעלה שנקלטו כל עניני מתן תורה

גָּדוֹל וְרַב וְרַם כְּעֲנָקִים וַיִּשְׁמִדֵם יְהוָה מִפְּנֵיהֶם
וַיִּירָשָׁם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם: ^כ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְבָנֵי
עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשִׁעִיר אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֶת־הַחֲרִי
מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשָׁם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם עַד הַיּוֹם הַזֶּה:
^{כא} וְהָעַיִן הַיֹּשְׁבִים בְּחֻצִּים עַד־עוֹה פַּתְתָּרִים
הִיצֵאִים מִכַּפְתָּר הַשְּׁמִידִם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם:
^{כב} קוֹמוּ סֵעוּ וְעִבְרוּ אֶת־נַחַל אַרְנֹן רְאֵה נָתַתִּי
בְּיָדְךָ אֶת־סִיחֹן מֶלֶךְ־חֻשְׁבֹּן הָאֹמִי וְאֶת־אַרְצוֹ
הַחֹל רֶשׁ וְהַתָּגֵר בּוֹ מִלְחָמָה: ^{כג} הַיּוֹם הַזֶּה אֶחָל
תַּת פַּחַדְךָ וַיִּרְאֶתְךָ עַל־פְּנֵי הָעַמִּים תַּחַת
כָּל־הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן שִׁמְעֶךָ וּרְגֹזוּ וְחָלוּ
מִפְּנֶיךָ: ^{כד} וְאַשְׁלַח מַלְאָכִים מִמֶּדְבַּר קִדְמוֹת
אֶל־סִיחֹן מֶלֶךְ חֻשְׁבֹּן דְּבָרֵי שְׁלוֹם לֵאמֹר:
^{כה} אֲעִבְרָה בְּאַרְצְךָ בְּדֶרֶךְ בְּדֶרֶךְ אֶלְדִּי לֹא אֶסּוּר
יָמִין וּשְׁמָאוֹל: ^{כו} אֲכַל בַּכֶּסֶף תִּשְׁבְּרֵנִי וְאֶכְלֵתִי
וּכְמִים בַּכֶּסֶף תִּתֶּן־לִי וְשִׁתִּיתִי רֶק אֲעִבְרָה
בְּרַגְלִי: ^{כז} כַּאֲשֶׁר עָשׂוֹלִי בְּנֵי עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים
בְּשִׁעִיר וְהַמּוֹאָבִים הַיֹּשְׁבִים בְּעַר עַד אֲשֶׁר־
אֲעִבֵּר אֶת־הַיִּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
נָתַן לָנוּ: ^{כח} וְלֹא אָבָה סִיחֹן מֶלֶךְ חֻשְׁבֹּן הָעִבְרָנוּ
בּוֹ כִּי־הִקְשָׁה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־רוּחוֹ וְאָמַן
אֶת־לִבָּבוֹ לְמַעַן תִּתֵּן בְּיָדְךָ כַּיּוֹם הַזֶּה: ^{כט}

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כט עמ' 18)

שְׁבַת חֲזוֹן

הרה"ק מברדיטשוב אמר, שב"שְׁבַת חֲזוֹן מְרַאֵין לְכָל
אָחֵד וְאָחֵד מִיִּשְׂרָאֵל אֶת הַמִּקְדָּשׁ דְּלַעֲתִיד מִרְחוֹק" (חֲזוֹן)
מִלְשׁוֹן מִחֻזָּה. וְיֵשׁ לְבָאֵר, שֶׁהוּא עַל־דֶּרֶךְ הַכְּרוֹזִים הַשּׁוֹנִים
שִׁמְכְרוֹזִים לְמַעֲלָה, שֶׁהִנְשָׁמָה לְמַעֲלָה שׁוֹמַעַת אוֹתָם, וְזֶה
מִשְׁפִּיעַ גַּם עַל הַנְּשָׁמָה שְׂכִינָה, כַּמֶּאֱמָר "מִזְלִיחֵי חַיִּים". וְאַף
כֵּן: הַמִּזְלִי שֶׁל הַנְּשָׁמָה רוֹאֶה אֶת הַמִּקְדָּשׁ, וְרֹאֶה זֶה פּוֹעֵלֶת
עַל הָאָדָם לְמַשָּׁה.

שישי לא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלֵי רְאֵה הִחֲלֵתִי תַת לְפָנֶיךָ
אֶת־סִיחֹן וְאֶת־אַרְצוֹ הַחֹל רֶשׁ לְרֶשֶׁת אֶת־
אַרְצוֹ: ^ל וַיִּצָּא סִיחֹן לִקְרֹאתָנוּ הוּא וְכָל־עַמּוֹ

ה אֶל־תִּתְּנֵנוּ בָּם כִּי לֹא־אֵתָן לָכֶם מֵאַרְצָם עַד
מִדֶּרֶךְ כַּף־רִגְלִי כִּי־יִרְשָׁה לַעֲשׂוֹ נָתַתִּי אֶת־הָר
שִׁעִיר: ^ב וְאֲכַל תִּשְׁבְּרוּ מֵאֵתָם בַּכֶּסֶף וְאֶכְלֵתֶם
וּגְמִלִים תִּכְרוּ מֵאֵתָם בַּכֶּסֶף וְשִׁתִּיתֶם: ^ג כִּי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בִּרְכָךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדְךָ יִדַּע
לְכַתֹּךָ אֶת־הַמִּדְבָּר הַגָּדֹל הַזֶּה זֶה | אֲרַבְעִים
שָׁנָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עֹמֵד לֹא חִסְרָת דְּבָר:
^ד וְנַעֲבֵר מֵאֵת אֲחֵינוּ בְּנֵי־עֵשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשִׁעִיר
מִדֶּרֶךְ הָעִבְרָה מֵאִילַת וּמַעֲצֵינָן גִּבֹּר וְנִפְּן וְנַעֲבֵר
דֶּרֶךְ מִדְבַּר מוֹאָב: ^ה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלֵי אֶל־תִּצְרֹל
אֶת־מוֹאָב וְאֶל־תִּתְּנֵהוּ בָּם מִלְחָמָה כִּי לֹא־אֵתָן
לְךָ מֵאַרְצוֹ יִרְשָׁה כִּי לְבְנֵי־לֹוט נָתַתִּי אֶת־עַר
יִרְשָׁה: ^ו הָאֲמִים לְפָנִים יֵשְׁבוּ בָּה עִם גָּדוֹל וְרַב
וְרַם כְּעֲנָקִים: ^ז רַפָּאִים יִחְשְׁבוּ אֶף־הֵם כְּעֲנָקִים
וְהַמּוֹאָבִים יִקְרְאוּ לָהֶם אֲמִים: ^ח וּבְשִׁעִיר יֵשְׁבוּ
הַחֲרִים לְפָנִים וּבְנֵי עֵשָׂו יִירְשׁוּם וַיִּשְׁמִידוּם
מִפְּנֵיהֶם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל
לְאָרֶץ יִרְשָׁתוֹ אֲשֶׁר־נָתַן יְהוָה לָהֶם: ^ט עַתָּה קֵמוּ
וְעִבְרוּ לָכֶם אֶת־נַחַל זָרָד וְנַעֲבֵר אֶת־נַחַל זָרָד:
^י וְהַיִּלִּים אֲשֶׁר־הִלְכְּנוּ | מִקְדָּשׁ בְּרִנֵּעַ עַד
אֲשֶׁר־עִבְרָנוּ אֶת־נַחַל זָרָד שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה
עַד־תֵּם כָּל־הַדּוֹר אֲנִשִּׁי הַמִּלְחָמָה מִקְרָב
הַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר נִשְׁפַּע יְהוָה לָהֶם: ^{יא} וְגַם יִד־
יְהוָה הִיְתָה בָּם לְהַמָּם מִקְרָב הַמַּחֲנֶה עַד
תָּמָם: ^{יב} וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־תָּמוּ כָּל־אֲנִשֵּׁי הַמִּלְחָמָה
לְמוֹת מִקְרָב הָעָם: ^{יג} וַיִּדְבַּר יְהוָה אֵלֵי
לֵאמֹר: ^{יד} אֵתָה עֹבֵר הַיּוֹם אֶת־גִּבּוֹל מוֹאָב
אֶת־עַר: ^{טו} וְקִרְבַּת מוֹל בְּנֵי עַמּוֹן אֶל־תִּצְרָם
וְאֶל־תִּתְּנֵהוּ בָּם כִּי לֹא־אֵתָן מֵאַרְץ בְּנֵי־עַמּוֹן לְךָ
יִרְשָׁה כִּי לְבְנֵי־לֹוט נָתַתִּיהָ יִרְשָׁה: ^{טז} אֶרֶץ־
רַפָּאִים תִּחְשַׁב אֶף־הוּא רַפָּאִים יִשְׁבּוּ־בָהּ
לְפָנִים וְהַעַמּוֹנִים יִקְרְאוּ לָהֶם וּמִזְמִים: ^{טז} עַם

למלחמה יהצה: ^א ויתגהו יהוה אלהינו לפגינו ונך אתו כתוב ואתבנו קרי ואתפגנו ואתפל-
 עמו: ^ב ונלכד אתפלערינו בעת ההוא ונחרם אתפלעיר מתם והנשים והטף לא השארנו שריד: ^ג רק הבהמה בזונו לנו ושלל הערים אשר לכדנו: ^ד מערער אשר עלשפתנחל ארנן והעיר אשר בנחל ועדהגלעד לא היתה קריה אשר שגכה ממנו אתהכל נתן יהוה אלהינו לפגינו: ^ה רק אלארץ בניעמון לא קרבת פל"ד נחל ובן וערי ההר וכל אשר צוה יהוה אלהינו: ^ו ונפן ונעל דרך הבשן ויצא עוג מלךהבשן לקראתנו הוא וכלעמו למלחמה אדרעי: ^ז ויאמר יהוה אלי אלתירא אתו כי בידך נתתי אתו ואתפלעמו ואת ארצו ועשית לו כאשר עשית לסיוח מלך האמרי אשר יושב בחשבון: ^ח ויתן יהוה אלהינו בידנו גם אתעוג מלךהבשן ואתפלעמו ונפחו עדבלתי השאירלו שריד: ^ט ונלכד אתפלערינו בעת ההוא לא היתה קריה אשר לאלקחנו מאתם ששים עיר פלחכל ארגב ממלכת עוג בפשן: ^י פלאלה ערים בצרת חומה גבהה דלתים וברים לבד מערי הפרוז הרבה מאד: ^{יא} ונחרם אותם כאשר עשינו לסיוח מלך חשבון החרם פלעיר מתם הנשים והטף: ^{יב} וכלהבהמה ושלל הערים בזונו לנו: ^{יג} ונפח בעת ההוא אתהארץ מיד שני מלכי האמרי אשר בעבר הירדן מנחל ארנן עדהר חרמון: ^{יד} צידנים וקראו לחרמון שרין והאמרי וקראו לו שגיר: ^{טו} כל ערי המישור וכלהגלעד וכלהבשן עדסלכה ואדרעי ערי ממלכת עוג בפשן: ^{טז} כי רקעוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים הנה ערשו ערש ברזל הלה הוא

ברבת בני עמון תשע אמות ארפה וארבע אמות רחבה באמתאיש: ^א ואתהארץ הזאת ירשנו בעת ההוא מערער אשרעלנחל ארנן וחצי הרהגלעד וערינו נתתי לראובני ולגדי: ^ב ויתר הגלעד וכלהבשן ממלכת עוג נתתי לחצי שבט המנשה כל חבל הארגב לכל הבשן ההוא וקרא ארץ רפאים: ^ג יאיר בן מנשה לקח אתפלחכל ארגב עדגבול הגשורי והמעבתי ויקרא אתם עלשמו את הבשן חות יאיר עד היום הזה:

~ נקודות משיחות קודש ~ (ספר השיחות תשמ"ט ב עמ' 612)

שבת חזון

הרה"ק מברדיטשוב אמר, שבשבת חזון מראים לכל יהודי את הבית השלישי. ויש לומר, שנה נתגלה על ידו דוקא משום שעבודתו היתה לפעל את הגאולה, וכפי שנרמז גם בשמו: לוי יצחק - שני השמות הם בחינת גבורה, שהיא שרש הגלות. אבל בגבורה מתלבש חסד נסתר, שלמעלה מחסד גלוי, וכך נעשה לוי - התחברות עם הקב"ה, ויצחק - צחוק ושמחה הבאה מאתהפכא חשוקא לנהורא.

שביעי ^א ולמכיר נתתי אתהגלעד: ^ב ולראובני ולגדי נתתי מנהגלעד ועדנחל ארנן תוך הנחל וגבול ועד ובן הנחל גבול בני עמון: ^ג והערבה והירדן וגבול מפגרת ועד ים הערבה ים המלח תחת אשדת הפסגה מזרחה: ^ד וואצו אתכם בעת ההוא לאמר יהוה אלהיכם נתן לכם אתהארץ הזאת לרשתה חלוצים תעברו לפני אחיכם בניישראל כל בנייחיל: ^ה רק נשיכם וטפכם ומקנכם ידעתי כימקנה רב לכם ישובו בעריכם אשר נתתי לכם: ^ו עד אשריניח יהוה | לאחיכם פכם וירשו גםהם אתהארץ אשר יהוה אלהיכם נתן להם בעבר הירדן ושבתם איש לרשתו אשר נתתי לכם: ^ז ואתיהושוע צויתי בעת ההוא לאמר עיניך הראת את כל אשר עשה

זו מראים לכל יהודי את הבית השלישי. ויש לומר, שאין פאן שני דברים הפכים, שכן בחרבן עצמו 'רואים' כבר את הבית השלישי, שהרי החרבן הוא 'על מנת לתקן', לעבור מ'בנינא דבר נש' ל'בנינא דקדושא-בריה-הוא'; ונמצא אפוא, שהוא עצמו בגדר בנין.

מפטיר כ' עד אשר יניח יהוה | לאחיכם ככם וירשו גם-הם את-הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן להם בעבר הירדן ושבתם איש לירשתו אשר נתתי לכם: כא ואת-יהושע צויתי בעת ההוא לאמר עיניך הראת את כל-אשר עשה יהוה אלהיכם לשני המלכים האלה בן-יעשה יהוה לכל הממלכות אשר אתה עבר שמה: כב לא תיראום כי יהוה אלהיכם הוא הנלחם לכם: ססס

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות ט עמ' 30)

שבת חזון

בשבת חזון מראים לכל יהודי את הבית השלישי. והנה הבית השלישי, שנקבד יצקב, בא אחרי הראשון והשני, שנקבד אברהם ויצחק, ואף שבת חזון קשורה לפסח, שנקבד אברהם, ולשבועות, שנקבד יצחק. פסח - היא השבת שלפני תשעה באב, שחל תמיד באותו יום שבו חל היום הראשון של פסח. שבועות - החג שלפני תשעה באב הוא שבועות, וברי השפעת כל חג נמשכת עד לחג הבא.

יהוה אלהיכם לשני המלכים האלה בן-יעשה יהוה לכל-הממלכות אשר אתה עבר שמה: כב לא תיראום כי יהוה אלהיכם הוא הנלחם לכם: ססס

ק"ה פסוקים, מלכ"ה סימן.

חצי קריש

יתגדל ויתקדש שמה רבא. אמן בעלמא די ברא כרעותה וימליך מלכותה, ויצמח פורקנה ויקרב משיחה. אמן בחייכון וביומיון ובחיי דכל בית ישראל, בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמאי. יתברך: יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמאי. יתברך, וישתבח, ויתפאר, ויתרום, ויתגשא, ויתחדר, ויתעלה, ויתהלל, שמה דקדשא בריך הוא. אמן לעלא מן כל ברכתא ושירתא, תשבתתא ונחמתא, דאמירן בעלמא, ואמרו אמן: אמן

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כט עמ' 17)

שבת חזון

שבת זו נקראת 'שבת חזון' על שם התחלת ההפטרה, "חזון ישעיהו", שמדברת במלי דפירצנותא. לאידך, בשבת

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה - אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וזאת התורה, אשר-שם משה לפני בני ישראל:

עניינים היא לפחזיקים בה, ותמכיה מאשר. דרכיה דרכי-נעם, וכל-נתיבותיה שלום. אךד ימים בימינה, בשמאלה עשר וכבוד. יי חפץ למען צדקו, יגדיל תורה ואדיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

**בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בַּנְּבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדַבְרֵיהֶם
הַנֶּאֱמָרִים בְּרוּךְ אַתָּה יי הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבַמִּשְׁנָה עֲבָדוֹ וּבִישְׂרָאֵל
עַמּוֹ וּבַנְּבִיאֵי הָאֱמֶת וְצִדִּיק:**

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים לזוהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הוקק, חלק ב סימן רפד סעיף יא

שי למורא

עטרת מרים

א חֲזוֹן מְרָאית הַנְּבִיאָה שֶׁל יִשְׁעִיהוּ בֶן־אֲמֹן (אֲמֹן וְאֲמִינָה אֲחִים הָיוּ) אֲשֶׁר חָזָה אֶזְרָא עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם בְּמֶרְאֵה הַנְּבִיאָה בִּימֵי עֲזִיָּהוּ יוֹתָם אָחִיו יְחֻזְקִיָּהוּ מֶלֶכִי יְהוּדָה בִּימֵי אֲרֻבַּעַת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה נִבְּאָה עַד שֶׁעָמַד מִנְשָׁה וְהָרָגוּ: ב שְׁמִעוּ שְׁמַיִם מַה שֶּׁאֵנִי מִתְרַעַם עַל יִשְׂרָאֵל וְהָאֲנִי אֶרְצֵן כִּי יִהְיֶה דִבָּר וְלֹא מֵאֵלֵי אֲנִי אוֹמֵר בָּנִים גְּדֻלָּתִי וְרוֹמְמָתִי עַל כָּל הָאֲמוּנוֹת הַתְּקֻמוֹת וְהֵם פִּשְׁעוּ כִּי וְלֹא הִשְׁבִּיעוּ בְּנִמְרוֹ: ג הֲלֹא יָדַע מִכִּיד שׁוֹר קָנָהוּ אֶת בְּעָלָיו וְחִמּוֹר הַפָּקֵל בְּיוֹתֵר יָדַע מִקּוֹם אֲבוֹס שֶׁל בְּעָלָיו יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע לֹא אָבֹה לְדַעַת אוֹתִי, אֵף שֶׁהִמָּה עָמִי וְאֵנִי בְּעוֹרְתָם, עִם כָּל זֶה לֹא הִתְבּוֹנֵן לֹא יִתְבּוֹנֵן לְדַעַת מַה טּוֹב לָהֶם: ד הֲיִי אֲנִי הַנְּבִיאָה מִתְאַנֵּן וְקוֹבֵל עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיוּ מֵאֵז גֹּי קְדוֹשׁ אֵיךְ נִתְּקָבוּ לְחַיִּית גֹּי חֲטָאָה עִם כָּבֵד עוֹן זָרַע מִרְעִים בָּנִים מִשְׁחִיתִים אֶת דְּרָכָם אֲשֶׁר עֲזָבוּ אֶת־יְהוָה נֶאֱצָו הִרְגִּינוּ אֶת־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל נִזְרוּ פָּרְשׁוּ לְלֶכֶת אַחֲרָיו לְאַחֲרֵיהֶם מֵאֲצֵל הַמְּקוֹם: ה עַל־מָה תִּכְּוֶה עוֹד מֵאַחֵר שֶׁעֲדָן תּוֹסִיפוּ מוֹסִיפִים סָרָה לְסוֹר מֵאַחֲרֵי הַמְּקוֹם, הֲלֹא כָּבֵד כָּל־רֹאשׁ מוֹפְנֵן לְחַלִּי וְכָל־לֵבב דָּגִי וְלִמָּה לֹא תִּבְנִי:

א חֲזוֹן, עֲנֵן רָאִיתָ בְּמֶרְאֵה הַנְּבִיאָה. בֶּן אֲמֹן, אָמַר רַבִּי לִוִּי, דָּבָר זֶה מִסֵּפֶר בְּרִינָה מֵאֲבוֹתֵינוּ, אֲמֹן וְאֲמִינָה מֶלֶךְ יְהוּדָה אֲחִים הָיוּ. אֲשֶׁר חָזָה, אֲשֶׁר רָאָה בְּמֶרְאֵה הַנְּבִיאָה. מֶלֶכִי יְהוּדָה, בִּימֵי הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה הָיָה מִתְנַבֵּא. (וּמִנְשָׁה מֶלֶךְ יְהוּדָה הָרָגוּ). ב שְׁמִעוּ שְׁמַיִם, שְׁמִעוּ מַה שֶּׁאֵנִי מִתְרַעַם עַל יִשְׂרָאֵל.

וְאָמַר "שְׁמִעוּ" בְּלִשׁוֹן רַבִּים, עַל שֶׁם שֶׁשָּׂכַחָה רַקִּיעִים הֵם. וְהָאֲנִי, וְהִפִּי אֲנִי לְשִׁמְעוּ. (וְאָמַר יִשְׁעִיהוּ לִשְׁנֵי בְּהַפֵּךְ מִמָּה שֶׁאָמַר מִשְׁנֵה בְּרִינָה בְּפֶרֶשֶׁת הָאֲזִינוּ "הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם... וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ" (דְּבָרִים ע"ב). וְאָמַר ר"ל בְּזֶה פָּמָה דְּרִשׁוֹת, וְחַתֵּן מִהֵן לִפִּי שֶׁתִּהְיֶה מִשְׁנֵה קְרִיב לְשִׁמְעוּ, לְפִיכָךְ אָמַר "הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם", וְלִפִּי שֶׁתִּהְיֶה רְחוֹק מִן הָאָרֶץ, לְפִיכָךְ אָמַר "וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ". אֲבָל יִשְׁעִיהוּ אָמַר "שְׁמִעוּ שְׁמַיִם" לִפִּי שֶׁתִּהְיֶה רְחוֹק מִן הַשָּׁמַיִם, וְאָמַר "וְהָאֲנִי אֶרְצֵן" לִפִּי שֶׁתִּהְיֶה קְרִיב לָאָרֶץ. כִּי ה' דִּבֶּר, כְּלוּמָר, לֹא מֵעַצְמִי אֲנִי אוֹמֵר, אֲלֵא דִּבְרַהּ ה' בִּפִּי וְהוּא שֶׁלְּחִנִּי לֹמֵר לָהֶם מַה שֶּׁאָמַר לְהֵלֶן. בָּנִים גְּדֻלָּתִי וְרוֹמְמָתִי, גְּדֻלָּתִי אוֹתָם וְרוֹמְמָתָם מַעַל כָּל עַם. (גְּדֻלָּתָם בְּמִתָּן תּוֹרָתִי לָהֶם, וְרוֹמְמָתָם בְּהִשְׁרָאֵת שְׂכִינָתִי בְּתוֹכָם). פִּשְׁעוּ כִּי, מִרְדּוּ ב. ג יָדַע שׁוֹר קָנָהוּ וְגו', הַשׁוֹר יָדַע וּמִכִּיד אֶת בְּעָלָיו אֲשֶׁר קָנָהוּ וּמִכִּיד בְּחִרְשָׁה

בָּיִם, וּמֵאַחֵר שֶׁהִתְגַּלְּתָה בְּכָךְ, הָרִי הוּא כָּבֵד יוֹדַע בּוֹ וּמִכִּיד וְשִׁמְעוּ אֵלָיו. אֲבָל חִמּוֹר אִטּוֹם הוּא, וְאֵינִי מִכִּיד אֶת בְּעָלָיו אֲלֵא אֶת הָאֲבוֹס שֶׁהוּא הַמְּקוֹם הַמְּיֻחָד לְמֵאֲבָלָיו וְהוֹלֵךְ שָׁמָּה לְהִנָּאֹתוֹ. יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע, לֹא רָצָה לְדַעַת אוֹתִי לְחַיִּית נִשְׁמָעִים לִי. עָמִי לֹא הִתְבּוֹנֵן, אֵף עַל פִּי שֶׁהֵם עָמִי וְאֵנִי בְּעוֹרְתָם, עִם כָּל זֶה אֵינִם נוֹתְנִים לִּי לְהִתְבּוֹנֵן בְּזֶה. ד הֲיִי גֹי חֲטָאָה, יֵשׁ לָעֵקַע עַל עַם קְדוֹשׁ שֶׁנִּתְּקָפוּ לְחַיִּית חֲטָאָה. עִם כָּבֵד עוֹן, וְעִם שֶׁאָמַר בּוֹ "כִּי עִם קְדוֹשׁ אַתָּה" (דְּבָרִים טו), נִתְּקָפוּ לְחַיִּית עִם כָּבֵד עוֹן, שֶׁעוֹנֵתָיו רַבִּים וּבְכִדִּים. זָרַע מִרְעִים, הֵם הָיוּ "זָרַע בְּרִיךְ ה'" (יִשְׁעִיהוּ ט"ז), וְנִתְּקָפוּ לְחַיִּית רָשָׁעִים. בָּנִים מִשְׁחִיתִים, הֵם הָיוּ נִקְרָאִים "בָּנִים אֲתָם לֹה" אֲלֵהֶם" (דְּבָרִים י"ד), וְנִתְּקָפוּ לְחַיִּית מִשְׁחִיתִים אֶת דְּרָכָם. נֶאֱצָו, הִרְגִּינוּ. נִזְרוּ אַחֲרָיו, פָּרְשׁוּ מִה' לְלֶכֶת לְאַחֲרָיו, כִּאֲדָם שֶׁמִּבְּמֵאֵן לִשְׁמַע דְּבָרֵי הַמְּדַבֵּר אֵלָיו. ח עַל מַה תִּכְּוֶה עוֹד תּוֹסִיפוּ סָרָה, עַל אוֹתָהּ עֲבָרָה בְּעֶצְמָה שֶׁקִּיתָם עָלֶיהָ, עַל הַעֲבָרָה הַהִיא בְּעֶצְמָה תּוֹסִיפוּ עוֹד לַעֲשׂוֹת סָרָה לְסוֹר מֵאַחֲרֵי

שי למורא

עטרת מרים

וּמִפְּהֶרְגֶּל וְעֵד־רֹאשׁ אֵינֵינוּ מֵתָם מְקוֹם שְׁלֵם מֵאִין מִכָּה, אֵלֹא יֵשׁ פֶּצַע מִכָּה פְתוּחָה בְּמִקוֹם אַחֵר וְחִבּוּרָה חֲבֵלָה בְּמִקוֹם אַחֵר וּמִכָּה טְרִיָּה לְחָה וְטוֹבָה תְּמִיד עוֹד בְּמִקוֹם אַחֵר, הַנֶּעֱצֵם הָאֵלֶּה לֹא־זֶרֶוּ לֹא פִּיר עֲלֵיהֶם סִמְנֵים הַמִּרְפָּאִים וְלֹא חֲפָשׁוּ בְּמִטְלִית וְלֹא רִכְכָּה בְּשִׁמּוֹן לְרִכְכָּה: ז

הַקִּב"ה וְכַתּוּסְפֶּת אִסּוּר. וְאֵינְכֶם מִתְבּוֹנְנִים לְחֹשֶׁב הָלֹא בְּשִׁבְלָה לְקִינוּ. כָּל רֹאשׁ לְחֵלִי וְכָל לֵבב דִּין, הָלֹא עַל יְדֵי הַתְּקָאָה נִתְּנָה כָּל הָרֹאשׁ חוּלָה, וְכָל הַלֵּב בְּמִקְאֹב. (ו) אֵין בּוֹ מֵתָם, אֵין בּוֹ תְּמִימוֹת וְשִׁלְמוֹת. פֶּצַע וְגו', בְּמִקוֹם אַחֵר יֵשׁ פֶּצַע שֶׁהוּא מִפְּתַח חֶרֶב, וּבְמִקוֹם אַחֵר חִבּוּרָה וְכו'. וּמִכָּה טְרִיָּה, מִכָּה שֶׁהִיא לְחָה תְּמִיד. לֹא זֶרֶוּ, לֹא יוֹעִיל לָהֶם שׁוֹם פּוֹרֵר שֶׁל אֲבָקוֹת מִרְפָּאוֹת. כְּלוּמָר, לֹא נִרְפָּאוּ לְשׁוֹב בְּתִשּׁוּבָה שְׁלֵמָה. וְלֹא חֲפָשׁוּ, וְלֹא שׁוֹם תְּחִיבוֹת. וְלֹא רִכְכָּה בְּשִׁמּוֹן, וְלֹא רִפּוּק עַל יְדֵי שְׁנֵינִים. כְּלוּמָר, אֲפִלּוּ צַד הַחֵרֶה תִּשּׁוּבָה אֵין בָּהֶם. (ז) אֲרֻצְכֶם שְׁמָמָה, לָכֵן תִּתְּנָה אֲרֻצְכֶם שְׁמָמָה. אֲדַמְתְּכֶם, פִּיר אֲדַמְתְּכֶם. כְּמַהֲפַכַת זָרִים, כְּאֵרֶץ אֲשֶׁר יָבוֹאוּ אֵלֶיהָ אוֹיְבִים זָרִים וְרוֹחִקִים, שֶׁהֵם מִתְפַּכִּים וּמִתְרַכְּבִים אֶת הַבֵּל. (ח)

תָּכּוּ עוֹד תּוֹסִיפוּ סָרָה פֶּל־רֹאשׁ לְחֵלִי וְכָל־לֵבב דִּין: וּמִפְּהֶרְגֶּל וְעֵד־רֹאשׁ אֵינֵינוּ מֵתָם פֶּצַע וְחִבּוּרָה וּמִכָּה טְרִיָּה לֹא־זֶרֶוּ וְלֹא חֲפָשׁוּ וְלֹא רִכְכָּה בְּשִׁמּוֹן: וְאֲרֻצְכֶם שְׁמָמָה עֲרִיכֶם שְׁרָפוֹת אֵשׁ אֲדַמְתְּכֶם לִנְגִּדְכֶם זָרִים אֲכָלִים אֹתָהּ וּשְׁמָמָה כְּמַהֲפַכַת זָרִים: ח וְגוֹתְרָה בַּת־צִיּוֹן כֶּסֶּפָּה בְּכֶרֶם כְּמִלּוּנָה בְּמִקְשָׁה כְּעִיר נְצוּרָה: ט לֹלִי יִהְיֶה צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד כְּמַעֲט פֶּסֶדֶם הָיִינוּ לַעֲמֻרָה דְּמִינוּ: י שְׁמָעוּ דְּבַר־יְהוָה קְצִינֵי סֶדֶם הָאֲזִינוּ תוֹרַת אֱלֹהֵינוּ עִמָּה: יא לָמָּה לִי רִב־זִבְחִיכֶם יֹאמֶר יְהוָה שְׁבַעֲתִי עֲלוֹת אֵילִים וְחִלָּב מְרִיאִים וְדָם פָּרִים וּכְבָּשִׁים וְעֵתוּדִים לֹא חֲפָצְתִּי: יב כִּי תִבְאוּ לִרְאוֹת פָּנֵי מִי־בִקֵּשׁ זֹאת מִידְכֶם רָמֶם חֲצִרִי: יג לֹא תוֹסִיפוּ הִבִּיא מִנְחַת־שֵׁוֹא קִמְרַת תוֹעֵבָה הִיא לִי חֲדָשׁ וְשֶׁבֶת קָרָא מִקְרָא לֹא־אוּכַל אֲנִי וְעֵצְרָה:

לָכֵן תִּתְּנָה אֲרֻצְכֶם שְׁמָמָה עֲרִיכֶם שְׁרָפוֹת אֵשׁ פִּיר אֲדַמְתְּכֶם לִנְגִּדְכֶם זָרִים אֲכָלִים אֹתָהּ הָאֵרֶץ מִיִּשְׂרָאֵל וְהַיְּהוּדִים וְהַנְּחִיבִים, כְּעִיר נְצוּרָה מֵאוֹיְבִים וּכְשֶׁמֶסְתַּלְקִים מֵעֲלֶיהָ נִשְׂאָרִים הַסּוֹבוֹת רִיקוֹן: ט לֹלִי אֵם לֹא יִהְיֶה וְיִהְיֶה צְבָאוֹת הוֹתִיר מִשְׁאִיר לָנוּ שָׂרִיד שְׁאֵרִית כְּמַעֲט מַעֲט, כֶּסֶדֶם הָיִינוּ כָּלֵנוּ כָּלִים לַעֲמֻרָה דְּמִינוּ מִכָּל שְׁאֵרִית מָה: (כ) בְּהוֹת חֲשִׁלִּים הַנֶּעֱנָן, וּמִתְחִיל עֵנָן חֲדָשׁ, תוֹכַחַת מִגִּלָּה אֹדוֹת הַקְּרִבּוֹת וְהַמַּעֲשִׂים הַנִּרְצִים אֲצִל ה', אִיכּוֹת הַתִּשּׁוּבָה וְעוֹבִיט הַחֲסָא, וְיִמְשֹׁד עַד פֶּסוּק כ"א) יִשְׁמָעוּ דְּבַר־יְהוָה קְצִינֵי שְׂרִים הַרוֹמִים לְשָׂרֵי סֶדֶם הָאֲזִינוּ תוֹרַת אֱלֹהֵינוּ עִם עִמָּה: יא הוֹאִיל וְאֵינְכֶם שָׂבִים לָמָּה לִי רִב־זִבְחִיכֶם יֹאמֶר יְהוָה שְׁבַעֲתִי אֲנִי קִין בָּהֶם עֲלוֹת אֵילִים וְחִלָּב מְרִיאִים צֹאן פְּטוּמוֹת וְדָם פָּרִים וּכְבָּשִׁים וְעֵתוּדִים הַזָּכִרִים מִן הַעוֹיִם לֹא חֲפָצְתִּי הוֹאִיל וְאֵינְכֶם שָׂבִים: יב כִּי תִבְאוּ לִרְאוֹת פָּנֵי בְּרָגֶל, אִזּוֹ אֹמֵר לָכֵן מִי־בִקֵּשׁ זֹאת מִידְכֶם רָמֶם לְרוֹדֵךְ חֲצִרִי: יג מִתְּרָה אֲנִי בָכֶם לֹא תוֹסִיפוּ הִבִּיא מִנְחַת־שֵׁוֹא שְׂאִין

כִּי תוֹעֵלֶת כִּי קִמְרַת תִּשְׁלַחַת עֵשֶׂן עַל הַמִּזְבֵּחַ תוֹעֵבָה הִיא לִי בִּין בְּחֲדָשׁ וְשֶׁבֶת בִּין בִּימֵי הַמוֹעֵד אֲשֶׁר קָרָא מִקְרָא אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ מִקְרָא קֶדֶשׁ, וְאַתֶּם נִעְצָרִים לִפְנֵי בְּהִבָּאת קְרִבּוֹת לֹא־אוּכַל לְסַבֵּל הָאֲנִי וְעֵצְרָה

תְּמִיד וְלֹא תִחַסְּמוּ. מְרִיאִים, בְּהִמּוֹת פְּטוּמוֹת וְשִׁמְנוֹת. וְעֵתוּדִים, עוֹיִם וְזָרִים. לֹא חֲפָצְתִּי, הוֹאִיל וְאֵינְכֶם שָׂבִים אֵלַי. (יב) לִרְאוֹת פָּנֵי, בְּעֲלִיתְכֶם לְבָרָגֶל. רָמֶם חֲצִרִי, לְרוֹדֵךְ בְּרָגֶלְכֶם כְּאִילוּ בְּרִיּוּסָה. (יג) מִנְחַת שֵׁוֹא, כִּי הוֹאִיל וְאֵינָה לִי לְרָצוֹן, הִרִי הִיא מִנְחַת שֵׁוֹא, כִּי אֵין כִּי תוֹעֵלֶת. קִמְרַת תוֹעֵבָה, הַקִּמְרַת קִמִּין מִן הַמִּנְחָה נִחְשָׁבֶת לִי כְּתוֹעֵבָה. חֲדָשׁ וְשֶׁבֶת קָרָא מִקְרָא, בִּין בְּרֹאשׁ חֲדָשׁ בִּין בְּשֶׁבֶת בִּין בִּימֵי הַמוֹעֵד אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ מִקְרָא קֶדֶשׁ, וְאַתֶּם נִעְצָרִים לִפְנֵי בְּהִבָּאת קְרִבּוֹת. לֹא אוּכַל אֲנִי וְעֵצְרָה, לֹא אוּכַל לְסַבֵּל הָאֲנִי שֶׁבִּלְבָבְכֶם לַעֲבוּדָהּ יִבְחַד עִם הָעֵצְרָה שְׂאֵתָם מִתְאַסְּפִים לִפְנֵי.

שי למורא

עטרת מרים

עבדך שאתם נעצרים לפני: יד זכחי חרשיכם ומועדיכם שנאה נפשי
היו עלי למרח גליעה גלאיתי אני ענף נשא לסבול אותם:
טו ובפרשכם בפיהם בעת התפלה אעלים עיני מכם גם כִּי־תִרְכוּ
תפלה אינני שמע לפי שיריכם דמים נמים מלאו: טו רחצו הסירו
פתמי העין בתשובה הוצו הרבו זכות
הסירו רע מעלליכם מנגד עיני
לפי שרוע מעללי גבר עומדים מול ה'
למחר עזי חרלו מנעו הרע מלהרע
איש לאחיו: יז למדו היטב להטיב
מעשיכם דרשו חקרו המשפט
לדעת הדיון עם מי, אשרו ישרו
חמוץ את הנזול, שפטו משפט
יתום ריבו אלמנה כי הם העשוקים
ברוב: מדוע אינם שבים אל ה' פֶּאֶשֶׁר
הוריתיהם? יח לכו ורוו נא אתכם
ונבוכה לדעת מי סרה על מי, ומדוע
תדאגו ותיראו לשוב בתשובה יאמר
יהוה, הלא גם אס־יהיו חטאיכם
כשנים כחטים בצבע אדום כשילג
ילבינו אותם, גם אם עונותיהם
יארימו בתולע השני, שבו צובעים
צבע אדום חזק כצמר יהיו: יט אם־
תאכזו תרצו וישמעתם בקולי, או
טוב הארץ תאכלו: כ ואם־
תמאנו אם תהיו מקאנים לשמוע
אמרי ומריתם ותמרו פי, בחרב
תאכלו כי פי יהוה דבר:
כא הנביא מתאונן לומר איכה היתה
לזונה המשפחה בבבלה קריה
נאמנה ירושלים עיר אמונה מלאתי
מעולם היתה מלאה משפט צדק
ילין בה תמיד בה ועתה נהפכו
אנשים להיות מרצחים: כב כספך
של כסף היה לסינים לתעוזת
נחשת בכסף לחונות בהם, סבאך
המשקה שעקר הנאתו לשכרון מהול
מזוג במים: כג שרף סוררים
ומענותי הישר וחברי ומתחברים עם
גנבים כי הנגבים חולקים עמם
לפירך לא יסרו אותם, כלל

השרים אהב לקבל שחר ומפני המשפט ודרך שלמונים תשלומים, כגון
תוכני דניו ואשלים לך בדין יתום לא ישפטו מן העושקים אותו וריב
אלמנה לא יבוא אליהם כי יודעת שלא תועיל: כד לכן נאם הארון
השרים אהב לקבל שחר ומפני המשפט ודרך שלמונים תשלומים, כגון
תוכני דניו ואשלים לך בדין יתום לא ישפטו מן העושקים אותו וריב
אלמנה לא יבוא אליהם כי יודעת שלא תועיל: כד לכן נאם הארון

(יד) חרשיכם ומועדיכם, כלומר, זכחי חרשיכם וזכחי מועדיכם. למרח,
כאלו היו משא כבד ומרחק לשאת אותם. גלאיתי, כמו "געתי".
טו) ובפרשכם בפיהם, לשון תפלה הוא, כמו "אפרש את כפי אל ה"
(שמות ט.כט). דמים, רצחה. טו) רחצו וגו', עשר אזהרות של לשון תשובה

יש כאן (רחצו, תכפו, הסירו, חרלו,
למדו, דרשו, אשרו, שפטו, ריבו, לכו),
כנגד עשרת ימי התשובה, וכנגד עשרה
פסוקי מלכות, ועשרה פסוקי זכרונות,
ועשרה פסוקי שופרות. רחצו, כלומר,
הסירו פתמי העין בתשובה. יז) למדו
היטב, למדו להטיב מעשיכם.
דרשו משפט, לדרש עד שיצא
משפט אמת. אשרו חמוץ, ישרו
נזול, כלומר, להשיב הנזול. שפטו
יתום, דינו משפט יתום, שאין לו עוזר.
ריבו אלמנה, שאם בא לפגוע
משפט אלמנה ותוצאתו לאמת, עדן
לא יצאת ידי חובך עד שתריב בעדה
לבעל הדין שבעדה ותוציא סתמת ידו
את שהוא חבי לה. יח) לכו נא
ונבוכה, בואו בנזות לשוב אל ה'
ויתברר לנו כמה תקנה גדולה נתן לנו.
כשנים, כאדם חוט השני. בתולע,
מין גרענים שצובעים בהם צבע אדום,
ויש תולעת בכל גרעין. כצמר, כמו
צמר לבן ונקי. יט) אם תאכזו
וישמעתם, אם תרצו להיות נכונים
לי לשמוע בקולי. תאכלו, כלומר, ולא
תזרו האויבים. כ) חרב תאכלו,
תהיו נאכלים על ידי החרב.
כא) לזונה, תועה מעל אליה.
קריה נאמנה וגו', ירושלים
שחתה קריה נאמנה לה' אליה,
והיתה מלאה משפט צדק, ועתה נהפכו
אנשיה להיות מרצחים. כב) לסינים,
פסלת של כסף נתנו במקום כסף.
סבאך, יין ומשקים משברים שקל.
מהול במים, מערב במים להמעות
הבריות. כג) סוררים, קרים מתדרך
הטובה וחברי גנבים, ומתחברים

עם גנבים, כלו, כלם פאחד. ודרך שלמונים, האחד מהם אומר לחברו,
הצדיקני היום דיני, ולמחר אצדיקך בדין. הרי שכלם רודפים תשלום גמולים.
יתום לא ישפטו, לא ישפטו להצילו מן העושקים אותו. וריב אלמנה
לא יבוא אליהם, כשאלמנה פוגשת יתום שיצא מהשופט ולא הועיל כלום,
הרי היא חוזרת לאחוריה, ואומרת, ומה זה שהוא איש לא הועיל כלום, אני לא כִּי־שפן. כד) אביר ישראל, תקפו של ישראל. הוי, לשון קריאה ותכרה.

יְהוָה צְבָאוֹת אֱבִיר חֹזֶק שֶׁל יִשְׂרָאֵל הָיוּ שֶׁם קָרְיָאָה אֲנָחֶם מִצְרִי עַל
 הַפֶּעַם שֶׁהִקְעֵסוּנִי בְּמַעֲשֵׂיהֶם וְאַנְקָמָה
 מֵאוֹיְבֵי: כֹּה וְאַשִּׁיבָה יְדֵי עַלְיָךְ
 לְהַפְתִּיךָ פֶּעַם אַחֵר פֶּעַם עַד וְאַצְרָף
 אֶסִּיר וְאֶכְלֶה מִמֶּנּוּ כִּכָּר כְּבוֹרִית
 הַמִּנְקָה הַנֶּגֶד מִתְחַמֵּי סִינָי
 הַפּוֹשְׁעִים שֶׁהֵם חֲסִיד מִתְעַרְבֹת עִם
 הַיִּשְׂרָאֵלִים וְאַסִּירָה כָּל־בְּדִילֶיךָ בְּדִל
 הַמִּעֻרֵּב בְּכַסֵּף, כְּלוּמֹר, הַרְשָׁעִים שֶׁבָּרָ:
 כֹּה וְאַשִּׁיבָה אַעֲמִיד עַלְיָךְ שְׁפָטֶיךָ
 בְּשָׂרִים בֵּין אָדָם לְחֵבֶר בְּבִרְאשׁוֹנָה
 כִּמּוֹ שֶׁהָיָה מֵאֹ וְיִעְצִיךָ בְּדָרִים שֶׁבִּין
 אָדָם לְמָקוֹם כְּבַתְחִלָּה אַחֲרֵי־כֵן
 יִקְרָא לָךְ עִיר הַצֶּדֶק בֵּין אָדָם
 לְחֵבֶר קָרְיָה נְאֻמָּנָה בְּדָרִים שֶׁבִּין אָדָם לְמָקוֹם:
 כֹּה צִיּוֹן בְּמִשְׁפַּט שֶׁעָשָׂה יִשְׂרָאֵל תִּפְרָה מַעֲנוּתֶיהָ וְשִׁבְיָה עוֹשֵׂי תְשׁוּבָה בְּצִדְקָה עַל יְדֵי שִׁיחֲדִיקוֹ מַעֲשֵׂיהֶם
 נֶגֶד קוֹנָם וּבֹרְאָם:

יְהוָה צְבָאוֹת אֱבִיר חֹזֶק שֶׁל יִשְׂרָאֵל הָיוּ שֶׁם קָרְיָאָה אֲנָחֶם מִצְרִי עַל
 הַפֶּעַם שֶׁהִקְעֵסוּנִי בְּמַעֲשֵׂיהֶם וְאַנְקָמָה
 מֵאוֹיְבֵי: כֹּה וְאַשִּׁיבָה יְדֵי עַלְיָךְ
 לְהַפְתִּיךָ פֶּעַם אַחֵר פֶּעַם עַד וְאַצְרָף
 אֶסִּיר וְאֶכְלֶה מִמֶּנּוּ כִּכָּר כְּבוֹרִית
 הַמִּנְקָה הַנֶּגֶד מִתְחַמֵּי סִינָי
 הַפּוֹשְׁעִים שֶׁהֵם חֲסִיד מִתְעַרְבֹת עִם
 הַיִּשְׂרָאֵלִים וְאַסִּירָה כָּל־בְּדִילֶיךָ בְּדִל
 הַמִּעֻרֵּב בְּכַסֵּף, כְּלוּמֹר, הַרְשָׁעִים שֶׁבָּרָ:
 כֹּה וְאַשִּׁיבָה אַעֲמִיד עַלְיָךְ שְׁפָטֶיךָ
 בְּשָׂרִים בֵּין אָדָם לְחֵבֶר בְּבִרְאשׁוֹנָה
 כִּמּוֹ שֶׁהָיָה מֵאֹ וְיִעְצִיךָ בְּדָרִים שֶׁבִּין
 אָדָם לְמָקוֹם כְּבַתְחִלָּה אַחֲרֵי־כֵן
 יִקְרָא לָךְ עִיר הַצֶּדֶק בֵּין אָדָם
 לְחֵבֶר קָרְיָה נְאֻמָּנָה בְּדָרִים שֶׁבִּין אָדָם לְמָקוֹם:
 כֹּה צִיּוֹן בְּמִשְׁפַּט שֶׁעָשָׂה יִשְׂרָאֵל תִּפְרָה מַעֲנוּתֶיהָ וְשִׁבְיָה עוֹשֵׂי תְשׁוּבָה בְּצִדְקָה עַל יְדֵי שִׁיחֲדִיקוֹ מַעֲשֵׂיהֶם
 נֶגֶד קוֹנָם וּבֹרְאָם:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צָדִיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת,
 הָאֵל הַנְּאֻמָּן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַּבֵּר וּמְקַיֵּם, שְׁכָל דְּבָרָיו אֱמֶת וְצֶדֶק:
 נְאֻמָּן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנְאֻמָּנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אַחֲזוֹר לֹא
 יֵשׁוּב רִיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נְאֻמָּן וְרַחֲמָן אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנְּאֻמָּן בְּכָל
 דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיִּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נַפְשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׁמַּח בְּמַהֲרָה
 בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִגְיָה:

שְׁמַחְנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאַלְיָהוּ הַנְּבִיא עֲבָדְךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֲךָ,
 בְּמַהֲרָה יָבוֹא וַיַּגֵּל לִבְנוֹ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנָּחֲלוּ עוֹד
 אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בִשְׁם קֹדֶשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכָּבֵה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
 בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מֶגֶן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שְׁנַתְּתָ לָנוּ יְיָ
 אֱלֹהֵינוּ לְקֹדֶשָׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ
 מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ, יִתְבָּרֶךְ שְׁמֶךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בְּרוּךְ
 אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת קודש
 כ. ואתחנן אליהו בעת ההוא לאמר: כ. אדני
 יהוה אתה החלול להראות את עבדך את
 גדלך ואת ידך החזקה אשר מי אל בשמים
 ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגורתך:
 כ. אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר
 בעבר הירדן החר הטוב הזה והלבנן: (לוי)
 כ. ויתעבר יהוה בי למענכם ולא שמע אלי
 ויאמר יהוה אלי רב לך אל תוסף דבר אלי
 עוד בדבר הזה: כ. עלה א ראש הפסגה ושא
 עיניך ימה וצפנה ותימנה ומזרחה וראה
 בעיניך כי לא תעבר את הירדן הזה: כ. וצו
 את יהושע וחזקו ואמצו כי הוא יעבר לפני
 העם הזה והוא ינחיל אותם את הארץ אשר
 תראה: כ. ונשב בגיא מול בית פעור: פ
 ד. ועתה ישראל שמע אל החקים ואל
 המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות
 למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ אשר

יהוה אלהי אבותיכם נתן לכם: ז לא תספו
 על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו
 ממנו לשמור את מצות יהוה אלהיכם אשר
 אנכי מצוה אתכם: ג עיניכם הראות את
 אשר עשה יהוה בבעל פעור כי כל האיש
 אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו יהוה
 אלהיך מקרבך: ואתם הדבקים ביהוה
 אלהיכם חיים כלכם היום: (ישראל) ה ראה א
 למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני
 יהוה אלהי לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם
 באים שמה לרשתה: ושמרתם ועשיתם כי
 הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר
 ישמעון את פל החקים האלה ואמרו רק
 עם חכם ונבון תגוי הגדול הזה: ופי מי גוי
 גדול אשר לו אלהים קרבים אליו כיהוה
 אלהינו בכל קראנו אליו: ה ומי גוי גדול
 אשר לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה
 הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום:

אגרות קודש

ב"ה, ה' מנחם אב תשכ"ד

ברוקלין, נ.י.

מר שניאור זלמן שי מסחרי

שלום וברכה!

בנועם הנני לאשר קבלת מכתבו מכ"ו תמוז, ות"ח בעד שימת לבו.

... בראותי הרגש לבו ואהבתו לכפר חב"ד, בתוככי אהבת ישראל בכלל, הרי ההתחזקות בזה היא
 דבר בעתו בפרט בימים אלו שבין המצרים דחורבן בית שני שקרה מפני שנאת חינוס, כהודעת חכמינו ז"ל.
 ופשוט שזה שנצטוו לעשות זכר לחורבן, בימים אלו ביחוד, הכוונה היא בשביל התיקון, שהרי החורבן
 הוא כנוסח התפלה ומפני חטאינו גלינו מארצנו, ואי אפשר לביטול המסובב כי אם על ידי ביטול הסיבה,
 וכל גרעון וחלישות בסיבה מביאה גרעון וחלישות בהמסובב, אפילו הוא - כמבואר בתורת החסידות -
 לעת עתה רק בעולמות העליונים. וכיון שעיקר החטא הי' שנאת חינוס, הרי תיקונו באהבת חינוס.

ויחי רצון שבקרוב ממש נזכה לקץ גלותנו ולגאולה האמתית והשלימה על ידי משיח צדקנו,
 ויהפכו ימים אלו לששון ולשמחה.

בכבוד ובברכה לבריאיות.

פרק שלישי משנה א

עֲקֵבְיָא בֶן מִחֶלְלָאֵל אָמַר, הִסְתַּכַּל בְּשִׁלְשָׁה דְּבָרִים וְאֵין אַתָּה בָּא לְיָדִי עֲבִירָה. דַּע, מֵאֵין בָּאתָ, וּלְאֵן אַתָּה הוֹלֵךְ, וּלְפָנֶי מִי אַתָּה עֲתִיד לָתֵן דִּין וְחֶשְׁבוֹן. מֵאֵין בָּאתָ, מִמַּסְפָּה סְרוּחָה. וּלְאֵן אַתָּה הוֹלֵךְ, לְמָקוֹם עֶפֶר רָמָה וְתוֹלָעָה. וּלְפָנֶי מִי אַתָּה עֲתִיד לָתֵן דִּין וְחֶשְׁבוֹן, לְפָנֶי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְדוּשׁ בָּרוּךְ הוּא:

נקודות משיחות קודש

דרך נוספת - על-פי חסידות - לבאר פסקה זו (כענין בפני עצמו):

בהסבר המושג "עבירה" מבואר בחסידות שזהו על-דרך "העברה" מרשות לרשות. כשאדם עובר על רצון ה', הרי הוא "מעביר" את מה שהיה קודם לכן ברשות הקדושה [=רשות היחיד, "יחידו של עולם" - הקב"ה] לרשות הסטרא-אחרא [=רשות הרבים, שכן הסטרא-אחרא הוא מקום של פירוד וריבוי]. כדי למנוע אפשרות של "עבירה" כזו, על האדם להיות חדור בענין "אחדות ה'" - שאין עוד "רשות" מלבד רשותו של הקב"ה ("אין עוד מלבדו").

זהו אפוא תוכן דברי המשנה - "הסתכל בשלושה דברים": מבואר בכמה מקומות ששלימות האחדות היא דוקא במספר שלוש.

יחיד (מספר אחד) אינו מבטא אחדות - משום שכל עוד אין מציאות שנייה, אחדותו (של היחיד) טרם הועמדה במבחן ואי-אפשר לכנותה עדיין - "אחדות".

כשיש שני דברים המנגדים זה לזה, בוודאי שאין להחשיב זאת לאחדות.

אחדות אמיתית היא כאשר יש שני דברים שונים ונפרדים זה מזה ובכל-זאת שניהם מסכימים זה לזה ושרויים באחדות זה עם זה. החיבור והצירוף בין שני הדברים הוא מציאות חדשה, מציאות שלישית. נמצא כי דוקא המספר שלוש מבטא אחדות באופן השלם ביותר.

בדומה לכך אנו מוצאים בענין "שני כתובים המכחישים זה את זה - עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם". כלומר, ההסכמה בין שני הכתובים נפעלת על ידי "כתוב שליש" המכריע ביניהם.

כך גם לגבי בריאת העולם: ביום הראשון נאמר "יום אחד" שכן אז היה הקב"ה "יחיד בעולמו". ביום השני לא נאמר "כי טוב" לפי שבו נבראה המחלוקת. דוקא ביום השלישי נאמר פעמיים "כי טוב", כי המספר שלוש שולל מחלוקת ופועל אחדות.

זאת אפוא כוונת משנתנו - "הסתכל בשלושה דברים": כאשר מתבוננים בכל שלושת הדברים - רואים ומבינים כי מציאות העולם אינה סותרת למציאות ה', אלא להיפך, "בארץ מתחת" נרגש ש"אין עוד" (מלבדו יתברך) - אזי, "אין אתה בא לידי עבירה".

לאחר דברי המשנה "הסתכל בשלושה דברים", מפרטת המשנה את שלושת הדברים - "דע מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון".

נשאלת השאלה: "מניינא למה לי?"¹, לשם מה צריך להודיע מראש את מספר הדברים? ואף אם נאמר כי יש חשיבות ביריעת המספר - הלוא המשנה עצמה מפרטת ומונה את הדברים שבהם צריך להסתכל והכל רואים כי שלשה הם!

אחד הביאורים הוא:

אמירת המשנה "הסתכל בשלושה דברים" היא ענין העומד בפני עצמו גם בלי הפירוט שבהמשך. כלומר, באומרה "הסתכל בשלושה דברים" רומזת המשנה לשלושה דברים יסודיים, שעל-ידי הסתכלות בהם - "אין אתה בא לידי עבירה".

מה הם שלושת הדברים?

ההתבוננות הראשונה צריכה להיות במאמר רז"ל², "אני נבראתי לשמש את קוני". בשלב ראשון אנו רואים רק שני "דברים": (א) האדם ("אני"), (ב) הקב"ה ("קוני"). אומרת לנו משנתנו כי אין די בהתבוננות בשני דברים אלה ומוכרחים "להסתכל בשלושה דברים". דהיינו, בנוסף על מציאות האדם ומציאות הקב"ה, עליו להתבונן גם במציאות העולם אשר נברא על-ידי הקב"ה כדי שבו ועל-ידו יעבוד האדם את הקב"ה ("לשמש את קוני").

תכלית בריאת העולם וירידת הנשמה למטה, בעולם הזה התחתון, היא להשלים את הכוונה האלוקית - "נתאוה הקב"ה להיות לו יתברך דירה בתחתונים"³. יהודי בעבודתו מזכך את הגוף והנפש הבהמית וגם את חומרות העולם ועל-ידיה הוא עושה לקב"ה "דירה".

על כן נחוצה הסתכלות ב"שלושה דברים": לא מספיק שהאדם עושה את גופו הגשמי ("אני") "דירה" לקב"ה; עליו לעשות גם מהעולם הזה התחתון "דירה" לו יתברך.

ומזה שלמען מטרה זו - העבודה של עשיית דירה לו יתברך בתחתונים - כדאית היתה ירידת הנשמה למטה⁴, למדים אנו את גודל המעלה שב"דירה" זו, עד כדי כך, שגם הנשמה עצמה מתעלית על ידי גילוי עצמותו של הקב"ה ("דירה לו יתברך"), ו"עליה" זו מונעת ממנה את האפשרות של עשיית חטא - "אין אתה בא לידי עבירה"!

(ספריהשחות ה'תנש"א, כך ב)

(ספריהשחות ה'תשמ"ט)

1. לשון הש"ס שבת עג, ב. ועוד. 2. קידושין פב, ב. 3. ראה תניא פרק לו. מדרש-תנחומא נשא טו. 4. "כי הנשמה עצמה אינה צריכה תיקון כלל" (תניא פרק לו).

לוח זמנים לשבוע פרשת דברים - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמונה"ז											
			ש	א	ש	א										
באר שבע (ק)	5:48	5:45	8:36	8:33	9:14	9:16	10:26	10:27	13:22	13:22	19:48	19:45	20:17	20:14	19:26	20:26
חיפה (ק)	5:44	5:40	8:30	8:32	9:11	9:13	10:24	10:25	13:21	13:21	19:54	19:51	20:20	20:18	19:19	20:30
ירושלים (ק)	5:45	5:42	8:31	8:33	9:11	9:13	10:24	10:25	13:20	13:20	19:52	19:50	20:17	20:14	19:11	20:26
תל אביב (ק)	5:47	5:43	8:32	8:35	9:13	9:15	10:25	10:27	13:22	13:22	19:50	19:47	20:19	20:17	19:26	20:29
אבו דאבי (ח)	5:44	5:41	8:26	8:28	9:03	9:04	10:12	10:14	13:02	13:02	19:15	19:13	19:42	19:40	18:53	19:51
אוסטריה, וינה (ק)	5:12	5:06	7:51	7:58	9:01	9:04	10:22	10:24	13:40	13:40	20:54	20:49	21:37	21:31	20:32	21:49
אוסטרליה, מלבורן (ח)	7:34	7:32	9:19	9:18	9:58	9:57	10:49	10:48	12:56	12:56	17:18	17:22	17:48	17:52	17:03	18:04
אוקראינה, אודסה (ק)	5:21	5:16	8:04	8:09	9:07	9:10	10:27	10:29	13:42	13:42	20:49	20:45	21:30	21:24	20:28	21:41
אוקראינה, דונייצק (ק)	4:47	4:41	7:27	7:33	8:36	8:39	9:56	9:59	13:14	13:14	20:27	20:22	21:10	21:04	20:05	21:22
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	4:50	4:56	7:35	7:42	8:46	8:49	10:07	10:09	13:25	13:25	20:40	20:35	21:23	21:17	20:18	21:35
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	5:07	5:14	7:46	7:55	9:07	9:11	10:30	10:32	13:51	13:51	21:14	21:08	22:00	21:53	20:51	22:13
אוקראינה, קייב (ק)	4:59	5:06	7:36	7:46	8:59	9:03	10:22	10:24	13:44	13:44	21:07	21:02	21:54	21:47	20:45	22:07
איטליה, מילאנו (ק)	5:46	5:51	8:35	8:40	9:35	9:38	10:54	10:57	14:07	14:08	21:14	21:10	21:51	21:46	20:50	22:02
אקוודור, קיטו (ח)	6:16	6:17	8:45	8:46	9:16	9:17	10:19	10:19	12:50	12:51	18:23	18:24	18:47	18:47	18:05	18:56
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	8:00	7:57	9:50	9:49	10:27	10:27	11:19	11:19	13:29	13:30	18:00	18:04	18:29	18:32	17:44	18:43
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	9:08	9:05	10:46	10:45	11:28	11:26	12:17	12:16	14:21	14:21	18:33	18:38	19:06	19:10	18:19	19:23
ארצה"ב, בולטימור (ק)	5:50	5:54	8:41	8:44	9:29	9:31	10:44	10:46	13:49	13:49	20:34	20:31	21:08	21:04	20:13	21:18
ארצה"ב, ברוקלין (ק)	5:35	5:39	8:26	8:30	9:16	9:19	10:32	10:34	13:39	13:39	20:28	20:24	21:02	20:58	20:07	21:12
ארצה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	5:35	5:40	8:26	8:30	9:16	9:19	10:33	10:35	13:39	13:39	20:28	20:25	21:03	20:59	20:07	21:13
ארצה"ב, דטרויט (ק)	6:06	6:11	8:57	9:01	9:50	9:52	11:07	11:09	14:15	14:15	21:09	21:06	21:45	21:41	20:48	21:56
ארצה"ב, האוסטון (ק)	6:29	6:32	9:17	9:19	9:56	9:58	11:08	11:09	14:02	14:02	20:26	20:24	20:54	20:51	20:05	21:03
ארצה"ב, לוס אנג'לס (ק)	5:50	5:54	8:39	8:42	9:22	9:24	10:35	10:37	13:33	13:34	20:05	20:02	20:35	20:33	19:45	20:45
ארצה"ב, מיאמי (ק)	6:37	6:40	9:23	9:25	10:00	10:01	11:10	11:11	14:01	14:01	20:16	20:14	20:43	20:41	19:56	20:52
ארצה"ב, ניו הייבן (ק)	5:29	5:33	8:20	8:23	9:11	9:14	10:28	10:30	13:35	13:35	20:25	20:22	21:01	20:57	20:05	21:11
ארצה"ב, פיטסבורג (ק)	6:00	6:04	8:51	8:54	9:41	9:43	10:57	10:59	14:03	14:03	20:51	20:48	21:26	21:22	20:30	21:36
ארצה"ב, שיקגו (ק)	5:26	5:31	8:17	8:21	9:09	9:12	10:26	10:28	13:34	13:34	20:26	20:22	21:02	20:58	20:05	21:12
בוליביה, לה-פס (ח)	7:02	7:01	9:16	9:16	9:48	9:48	10:46	10:46	13:08	13:09	18:14	18:16	18:39	18:41	17:58	18:51
בלגיה, אנטוורפן (ק)	5:40	5:47	8:10	8:23	9:42	9:45	11:05	11:08	14:29	14:29	21:55	21:50	22:43	22:36	21:33	22:57
בלגיה, בריסל (ק)	5:42	5:49	8:16	8:27	9:43	9:46	11:06	11:08	14:29	14:29	21:54	21:48	22:41	22:34	21:31	22:54
ברזיל, סאן פאולו (ח)	6:49	6:48	8:55	8:55	9:29	9:28	10:25	10:25	12:43	12:42	17:40	17:43	18:02	18:04	17:20	18:14
ברזיל, ריו דה-ז'ניירו (ח)	6:36	6:34	8:43	8:43	9:16	9:16	10:12	10:12	12:30	12:31	17:25	17:28	17:51	17:53	17:09	18:03
בריטניה, לונדון (ק)	4:56	5:03	7:23	7:38	8:59	9:03	10:23	10:25	13:47	13:47	21:17	21:11	22:03	22:03	20:55	22:17
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	4:54	5:02	7:14	7:15	9:02	9:06	10:27	10:30	13:56	13:56	21:34	21:28	22:27	22:19	21:14	22:42
גרמניה, ברלין (ק)	4:57	5:05	7:12	7:28	9:02	9:06	10:27	10:30	13:53	13:53	21:28	21:22	22:17	22:09	21:03	22:31
גרמניה, פרנקפורט (ק)	5:28	5:35	8:07	8:16	9:27	9:31	10:50	10:52	14:11	14:11	21:33	21:28	22:19	22:12	21:11	22:32
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	6:55	6:53	8:58	8:58	9:32	9:32	10:27	10:27	12:43	12:43	17:38	17:41	17:58	18:00	17:15	18:10
הודו, מומבאי (ח)	6:08	6:10	8:50	8:52	9:24	9:25	10:32	10:33	13:17	13:18	19:20	19:19	19:46	19:45	19:01	19:55
הודו, פונה (ח)	6:05	6:07	8:47	8:48	9:21	9:22	10:28	10:29	13:13	13:14	19:15	19:14	19:41	19:40	18:57	19:50
הונגריה, בודפשט (ק)	4:58	5:04	7:45	7:51	8:52	8:55	10:12	10:14	13:28	13:28	20:40	20:35	21:22	21:16	20:18	21:33
טורקיה, איסטנבול (ח)	4:38	4:43	7:29	7:33	8:20	8:23	9:37	9:38	12:43	12:44	19:33	19:30	20:08	20:04	19:13	20:19
יוון, אתונה (ק)	6:12	6:16	9:03	9:06	9:49	9:52	11:04	11:06	14:07	14:08	20:49	20:46	21:22	21:19	20:29	21:32

רעא

לוח זמנים לשבוע פרשת דברים - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
			א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה, קישינב (ק)	5:21	5:27	8:09	8:14	9:13	9:17	10:34	10:36	13:49	13:50	20:59	20:54	21:40	21:35	20:37	21:52
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:05	6:07	8:47	8:49	9:21	9:22	10:29	10:30	13:14	13:15	19:18	19:17	19:44	19:43	18:59	19:53
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	8:02	7:57	9:32	9:30	10:17	10:15	11:05	11:03	13:06	13:06	17:09	17:15	17:44	17:50	16:56	18:03
נפאל, קטמנדו (ח)	5:16	5:19	8:02	8:05	8:40	8:42	9:51	9:53	12:44	12:44	19:02	19:01	19:30	19:28	18:43	19:40
סין, בייג'ין (ח)	4:55	5:00	7:46	7:50	8:35	8:38	9:51	9:53	12:57	12:57	19:44	19:41	20:18	20:15	19:21	20:28
סינגפור, סינגפור (ח)	7:04	7:05	9:34	9:35	10:05	10:06	11:08	11:09	13:41	13:41	19:16	19:16	19:40	19:40	18:58	19:49
פולין, ורשא (ק)	4:28	4:35	6:42	7:03	8:33	8:37	9:57	10:00	13:23	13:23	20:54	20:48	21:45	21:37	20:31	21:59
פרו, לימה (ח)	6:30	6:30	8:49	8:49	9:20	9:20	10:19	10:20	12:44	12:44	17:58	17:59	18:22	18:23	17:41	18:33
צרפת, ליון (ק)	6:02	6:07	8:51	8:56	9:52	9:55	11:11	11:14	14:25	14:25	21:30	21:26	22:10	22:04	21:08	22:21
צרפת, פריז (ק)	5:59	6:05	8:43	8:50	9:56	9:59	11:17	11:19	14:36	14:36	21:55	21:49	22:36	22:30	21:31	22:49
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:51	5:52	8:23	8:24	8:54	8:55	9:58	9:59	12:33	12:34	18:13	18:14	18:37	18:37	17:56	18:47
קנדה, טורונטו (ק)	5:47	5:52	8:37	8:42	9:33	9:36	10:51	10:53	14:01	14:01	21:02	20:58	21:36	21:32	20:38	21:47
קנדה, מונטריאול (ק)	5:17	5:22	8:06	8:11	9:06	9:09	10:25	10:27	13:38	13:39	20:44	20:39	21:22	21:17	20:21	21:33
קפריסין, לרנקה (ק)	5:41	5:44	8:30	8:33	9:14	9:16	10:27	10:29	13:27	13:27	20:01	19:59	20:32	20:29	19:41	20:42
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	4:33	4:41	7:02	7:02	8:45	8:50	10:12	10:15	13:44	13:44	21:29	21:22	22:27	22:17	21:06	22:43
רוסיה, מוסקבה (ח)	4:01	4:09	6:35	6:36	8:16	8:20	9:43	9:47	13:18	13:18	21:13	21:06	22:10	22:04	20:45	22:27
רוסיה, חסוטוב-על-הדון (ח)	4:37	4:42	7:24	7:30	8:30	8:33	9:50	9:52	13:06	13:06	20:16	20:12	20:58	20:52	19:55	21:09
שווייץ, ציריך (ק)	5:41	5:47	8:28	8:34	9:34	9:37	10:54	10:57	14:11	14:11	21:27	21:22	22:03	21:58	21:00	22:15
תאילנד, בנגקוק (ח)	5:57	5:59	8:36	8:37	9:08	9:10	10:15	10:16	12:56	12:56	18:50	18:50	19:15	19:14	18:32	19:24

(*) הזמנים נערכו על-פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי, ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם!

משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח - התועודות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחר הדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחר הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שְׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעֲדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לְמַחוּז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וְלִשְׁמִיחָה וְלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחַזְּיֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכָּף כָּל-אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל-פּוֹרְעָנוּת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לְעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל-מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתַתְּנֵנוּ לֶחֶן וְלַחֲסֵד וְלִרְחֻמִּים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל-רוֹאֵינוּ, וְתַגְמִלֵנוּ חֲסִדִּים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תַּפְלִיתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תַּפְלַת כָּל-פֶּה: בְּרוּךְ אַתָּה יי, שׁוֹמֵעַ תַּפְלָה:

לזכות

לוי שי' הלוי בן חנה

וזוגתו אולגה שרח בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה דוד הלוי אליעזרוב

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה אפרים הלוי יליזרוב

זבולון הלוי וזוגתו רות

חגית ובעלה גבריאל סופייב

שמעי' הלוי וזוגתו מוריאל

אילת ובעלה גדעון יעקובסון

יהושע הלוי וזוגתו מעיין חנה

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00793
11/07/2021

2 3 0 4 - 3 3 7 7

P.P.
שולם
1949
תל אביב

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים

